ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טו בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך תהלים בעמוד ז0

זמן תחילת קידוש לבנה ביום שני בערב, ו׳ מנחם אב
אך ״מנהג ישראל לקדש את הלבנה דווקא במוצאי תשעה באב״

(ממכתב מוצאי ת״ב ה׳תשד״מ שנדפס להלן)

אגרות קודש

ב״ה, מוצאי ת״ב, יהפך בקרוב ממש (וכל הצומות) לששון
ולשמחה ולמועדים טובים,
יום רביעי פ׳ פנים בפנים דבר הוי׳ עמכם,
שנת ה׳תשד״מ. ברוקלין, נ.י.

תלמידים השלוחים-ישיבה גדולה קזבלנקה
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

המכ׳ והמצו״ב והערות התמימים ואנ״ש נתקבלו ות״ח.

ע״פ מנהג ישראל אשר תורה היא לקדש הלבנה **דווקא** במוצאי ט״ב,

ומפורש הטעם בכ״מ, כי בשו״ט היא כי ישראל והשכינה עתידין להתחדש כמותה, וגם כי במנחת ט״ב נולד המשיח,

הרי הזמ״ג לחדש ההתעוררות להחלטות טובות בכל עניני תשובה והתומ״צ, שהן המבטלות סיבת הגלות, אשר (רק) מפני חטאינו גלינו מארצנו, ובהבטל הסיבה מיד (בטל המסובב – הגלות ו) הן נגאלין.

וכיון שגדול כח החלטות הנעשות בציבור – לקבלן בהתאסף רבים יחד בהתועדות שמחה, שמחה באמירת דברי תורה, שהיא המשמחת לב ועינים מאירה, ושמחה פורצת גדר והגבלה בלימוד התורה והידור בקיום מצותי׳,

המשך בעמוד קפד

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה בונה ירושלים הוי׳
ש״פ ואתחנן, שבת נחמו, י״א מנחם-אב, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו,
י״א מנחם-אב, ה׳תשכ״ט ..... טו

ה) לקוטי-שיחות פרשת ואתחנן כרך יד..... כו

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לב

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ואתחנן ..... לד

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת ואתחנן .....לה

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת ואתחנן .....ע

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת ואתחנן ..... עא

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת ואתחנן.....פב

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....פה

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת ואתחנן .....פח

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת ואתחנן ..... קמט

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת ואתחנן ..... קסב

טז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק מ, דניאל פרק ה..... קסה

יז) משניות – מסכת מידות
ביאור קהתי..... קסז

יח) עין יעקב מסכת מגילה ..... קעה

יט) מסכת שבת עם ביאורים
מדף קמב עד דף קמח ..... קעו

כ) מדרש רבה למגילת איכה ..... רה

כא) סוגיית ׳בר קמצא׳ ללימוד בתשעה באב .....ריט

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רכז

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכט

כד) לקוטי תורה וידעת היום
אדמו״ר הזקן .....רלב

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רכז

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלח

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רמ

כח) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב.....רמא

כט) ספר המאמרים – ש״ת
אדמו״ר מוהריי״צ..... רמב

ל) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רמה

לא) ספר הזכרונות פרק כה..... רמח

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... רנא

לג) רמב״ם – בית הבחירה ..... רנד

לד) חומש לקריאה בציבור .....רנח

לה) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רסז

לו) ביאורים לפרקי אבות פרק ג.....רסט

לז) לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן..... ער

לח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת ואתחנן, שבת נחמו, י"א מנחם־אב, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם הֲוָיָ׳ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס, הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וְגוֹ׳[1]. וְאִיתָא בַּמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה מִשְּׁנַת תרכ"ט[2] (לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה), דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי שַׁיָּכוּת עִנְיָן "הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב" לְ"בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם ה'". וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, דְּאִיתָא בְּ'יַלְקוּט יִרְמְיָה'[3] עָלָה אַרְיֵה בְּמַזָּל אַרְיֵה וְהֶחֱרִיב אֶת אַרְיאֵל. עָלָה אַרְיֵה - זֶה נְבוּכַדְנֶאצַּר, דִּכְתִיב[4] עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ. בְּמַזָּל אַרְיֵה - שֶׁנֶּאֱמַר[5] עַד גָּלוּת יְרוּשָׁלַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי. וְהֶחֱרִיב אַרְיאֵל, הוּ׳ אַרְיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָּוִד[6] (דְּקָאֵי עַל הַמִּזְבֵּחַ[7], שֶׁנִּקְרָא אֲרִיאֵל[8] עַל שֵׁם אֵשׁ שֶׁל מַעְלָה שֶׁהָיְתָה רוֹבֶצֶת כַּאֲרִי עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[9], אַרְיֵה דְּאָכִיל קוּרְבָּנִין[10]), עַל־מְנָת שֶׁיָּבֹא אַרְיֵה בְּמַזָּל אַרְיֵה וְיִבְנֶה אֲרִיאֵל. יָבֹא אַרְיֵה - זֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דִּכְתִיב בֵּיהּ[11] אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא. בְּמַזָּל אַרְיֵה, וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן[12], וְיִבְנֶה אֲרִיאֵל — "בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס".

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמֵּבִיא בַּמַּאֲמָר דִּבְרֵי הַ'יַלְקוּט', כְּדֵי לְהוֹכִיחַ שֶׁהָעִנְיָן דְּ"בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם ה'" הוּא עִקַּר עִנְיָן הַגְּאוּלָה (שֶׁהֲרֵי כָּתוּב זֶה נֶאֱמַר עַל הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה), הַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הַגְּאוּלָה הוּא בְּנִין יְרוּשָׁלַיִם, כְּפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ וּמְבֹאָר.

וּבְאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת עִנְיָן הַחוּרְבָּן וְהַגָּלוּת, שֶׁהוּא כְּפִי שֶׁאוֹמְרִים בְּנוּסַח תְּפִלַּת מוּסָף של חַגִּים "מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גֻּלִּינוּ מֵאַרְצֵנוּ"[13], הוּא מִצַּד הַחִסָּרוֹן בַּעֲבוֹדָה בְּעִנְיָן הַיִּרְאָה דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁהָיָה חִסָּרוֹן גַּם בַּעֲבוֹדָה בְּעִנְיָן הָאַהֲבָה, מִכָּל־מָקוֹם עוֹנֶשׁ הַחוּרְבָּן וְהַגָּלוּת

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בתהילים (בפרקים הנאמרים ב'פסוקי דזמרה' של תפילת שחרית):
2 **בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם הֲוָיָ׳ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס** הקדוש־ברוך־הוא לעתיד
3 לבוא, אחד השבחים של הקדוש־ברוך־הוא היא העובדה שהוא **הָרוֹפֵא**
4 **לִשְׁבוּרֵי לֵב** ומחזק אותם **וְגוֹ׳**[1].
5 **וְאִיתָא** ומובא **בַּמַּאֲמָר** חסידות של
6 הרבי מהר"ש **דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל**
7 הפותח בפסוק **הַזֶּה מִשְּׁנַת**
8 **תרכ"ט**[2] (**לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה** בעת
9 אמירת מאמר זה על־ידי הרבי בשנת
10 תשכ"ט), **דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַהִי**
11 **שַׁיָּכוּת** הקשר הפנימי בין **עִנְיָן**
12 **"הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב"**
13 **לְ"בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם ה'"** שבגלל
14 שייכות זו שני הדברים שלכאורה אין
15 ביניהם קשר נאמרו בסמיכות זה לזה?
16 **וּמַמְשִׁיךְ** הרבי מהר"ש **בַּמַּאֲמָר,**
17 **דְּאִיתָא** מובא **בְּ'יַלְקוּט**
18 **יִרְמְיָה'**[3] מדרש 'ילקוט שמעוני' על
19 ספר ירמיה **עָלָה אַרְיֵה בְּמַזָּל**
20 **אַרְיֵה וְהֶחֱרִיב אֶת אַרְיאֵל.**
21 והמדרש מפרט **עָלָה אַרְיֵה - זֶה**
22 **נְבוּכַדְנֶאצַּר** מלך בבל, **דִּכְתִיב**[4]
23 בנבואה של ירמיה על חורבן בית
24 המקדש (הראשון) **עָלָה אַרְיֵה**
25 **מִסֻּבְּכוֹ** (יצא מהכלוב שלו)
26 "ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום
27 ארצך לשמה עריך תצינה מאין יושב"
28 והדברים הם משל על נבוכדנצר שיצא
29 מבבל לארץ ישראל כדי לגרום חורבן.
30 **בְּמַזָּל אַרְיֵה -** בחודש אב שמזלו
31 אריה **שֶׁנֶּאֱמַר**[5] בירמיה **עַד גָּלוּת**
32 **יְרוּשָׁלַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי**
33 מחודש ניסן, חודש אב. **וְהֶחֱרִיב**
34 **אַרְיאֵל,** כלשון הכתוב בישעיה **הוּ׳**
35 **אַרְיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה**
36 **דָּוִד**[6] (**דְּקָאֵי** הכוונה **עַל**
37 **הַמִּזְבֵּחַ**[7], **שֶׁנִּקְרָא אֲרִיאֵל**[8] **עַל**
38 **שֵׁם אֵשׁ שֶׁל מַעְלָה** אש מן
39 השמים **שֶׁהָיְתָה רוֹבֶצֶת כַּאֲרִי**
40 **עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**[9], כדברי חכמינו
41 ז"ל בגמרא, והמזבח נקרא בזוהר
אַרְיֵה דְּאָכִיל קוּרְבָּנִין[10] אריה שאוכל קרבנות), והמדרש ממשיך
42 ואומר שחורבן בית המקדש היה **עַל־מְנָת שֶׁיָּבֹא אַרְיֵה בְּמַזָּל אַרְיֵה**
43 **וְיִבְנֶה אֲרִיאֵל.** ומפרט, **יָבֹא אַרְיֵה - זֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**
44 **דִּכְתִיב בֵּיהּ**[11] שכתוב בו, בנבואת עמוס, **אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא**
45 "ה' אלוקים דיבר מי לא ינבא", **בְּמַזָּל**
46 **אַרְיֵה,** וכאשר הקדוש־ברוך־הוא
47 יבנה את בית המקדש השלישי בחודש
48 אב, יקויים הייעוד שבנבואת ירמיה
49 **וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן**[12],
50 **וְיִבְנֶה אֲרִיאֵל** — ככתוב בתהלים
51 על הגאולה העתידה, **"בּוֹנֶה**
52 **יְרוּשָׁלַיִם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל**
53 **יְכַנֵּס".**
54
55 **וְיֵשׁ לוֹמַר,** שֶׁהרבי מהר"ש **מֵבִיא**
56 **בַּמַּאֲמָר דִּבְרֵי הַ'יַלְקוּט'**
57 האמורים, **כְּדֵי לְהוֹכִיחַ שֶׁהָעִנְיָן**
58 **דְּ"בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם ה'"** בניין
59 ירושלים והמקדש **הוּא עִקַּר עִנְיָן**
60 **הַגְּאוּלָה (שֶׁהֲרֵי כָּתוּב זֶה**
61 **נֶאֱמַר עַל הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה),**
62 **הַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הַגְּאוּלָה הוּא**
63 **בְּנִין יְרוּשָׁלַיִם,** כפי שממשיך
64 ומבאר.
65 **וּבְאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת**
66 **עִנְיָן הַחוּרְבָּן וְהַגָּלוּת,** שהוא
67 כפי שאומרים בנוסח תפילת מוסף של
68 החגים **"מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גֻּלִּינוּ**
69 **מֵאַרְצֵנוּ"**[13], **הוּא מִצַּד**
70 **הַחִסָּרוֹן בַּעֲבוֹדָה** הרוחנית,
71 עבודת ה' **בְּעִנְיָן הַיִּרְאָה** יראת ה'
72 **דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, דְּעִם הֱיוֹת**
73 **שֶׁהָיָה** קודם חורבן הבית והגלות
74 מארצנו **חִסָּרוֹן גַּם בַּעֲבוֹדָה**
75 **בְּעִנְיָן הָאַהֲבָה,** וגם אהבת ה' לא
76 הייתה במידה ראוייה ומספקת, **מִכָּל־**
77 **מָקוֹם עוֹנֶשׁ הַחוּרְבָּן וְהַגָּלוּת**

---

1) תהלים קמז, ב־ג. 2) סה"מ תרכ"ט ע' רצד ואילך. 3) רמז רנט. 4) ירמי' ד, ז. 5) שם א, ג. 6) ישעי' כט, א. 7) פירש"י, רד"ק ומצו"צ עה"פ. 8) ראה יחזקאל מג, טז. 9) יומא כא, ב. 10) ראה זהר ח"א ו, ב. ח"ב רעח, א. ח"ג יז, א. ועוד. 11) עמוס ג, ח. 12) ירמי' לא, יב. 13) תפלת מוסף דיו"ט.

ביאור בדרך אפשר

הוא לא בִּגְלַל הַחִסָּרוֹן בְּעִנְיָן הָאַהֲבָה, אֶלָּא בִּגְלַל הַחִסָּרוֹן בְּעִנְיָן הַיִּרְאָה[14].

וּמִזֶּה שעיקר החיסרון בעבודת ה׳ לפני החורבן היה בעניין יראת ה׳, יותר מאשר בעניין אהבת ה׳, **מוּבָן שֶׁעִנְיָן הַגְּאוּלָה (שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי תִּקּוּן סִבַּת** הגורם של **הַחוּרְבָּן וְהַגָּלוּת) הוּא עַל־יְדֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיַן הַיִּרְאָה. וְזֶהוּ** הטעם הפנימי לכך **שֶׁעִקַּר הַגְּאוּלָה** גם כפשוטו **הוּא עִנְיַן בִּנְיַן יְרוּשָׁלַיִם, כִּי ״יְרוּשָׁלַיִם״ הוּא עַל שֵׁם ״יִרְאָה׳ וְעַל שֵׁם ״שָׁלֵם׳**[15], **שֶׁהוּא עִנְיַן שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה**[16] ולכן כאשר יש שלימות ביראת ה׳, ירושלים נבנית.

ב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, שֶׁהָעִנְיָן דְ״בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם הְוָיָ״ (דְּקָאֵי גַּם עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּדִבְרֵי הַ״יַּלְקוּט״: וְיִבְנֶה אֲרִיאֵל, בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה׳), יוּבָן בְּהַקְדִּים מָה שֶׁכָּתוּב[17] ״גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן״, דְּשֹׁרֶשׁ עִנְיַן ׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳ וּ׳בַּיִת שֵׁנִי׳ הוּא עִנְיַן שְׁתֵּי הֵהִי״ן דְּשֵׁם הְוָיָ׳, ׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳ הוּא בְּחִינַת ה׳ עִלָּאָה, בְּחִינַת בִּינָה, וּ׳בַּיִת שֵׁנִי׳ הוּא בְּחִינַת ה׳ תַּתָּאָה, בְּחִינַת מַלְכוּת, וְאִם כֵּן, גִּלּוּי אֱלִקוּת שֶׁהָיָה בְּ׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳ הָיָה מִבְּחִינַת יִחוּד י״ה, וּבְ׳בַּיִת שֵׁנִי׳ הוּא מִבְּחִינַת יִחוּד ו״ה[18] (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפְנֵי־זֶה[19]). וְעִנְיָנָם בַּעֲבוֹדָה הֵם שְׁנֵי הָאוֹפַנַּיִם שֶׁבִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה, הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַמּוֹחִין, בְּחִינַת י״ה. וְהָעֲבוֹדָה בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּקוֹל וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה, בְּחִינַת ו״ה[20]. וּכְנֶגְדָּם יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנַּיִם בְּעִנְיַן הַשָּׂכָר, גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהֵם בְּחִינַת בִּינָה. וּ׳בַּיִת שֵׁנִי׳ הוּא בְּחִינַת ה׳ תַּתָּאָה, הה׳ השנייה הנקראת ה׳ תחתונה **בְּחִינַת מַלְכוּת** שבעשר הספירות העליונות, **וְאִם כֵּן, גִּלּוּי אֱלִקוּת שֶׁהָיָה בְּ׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳ הָיָה מִבְּחִינַת יִחוּד י״ה, וּבְ׳בַּיִת שֵׁנִי׳ הוּא מִבְּחִינַת יִחוּד ו״ה**[18] כמבואר בקבלה וחסידות, האור האלוקי שב׳סדר השתלשלות׳ נמשך ויורד ממדריגה למדריגה אבל כאשר יש ״יחוד״ בין שתי בחינות, היינו חיבור והתאחדות עמוקה ופנימית, יש גילוי אור אלוקי נוסף, יתר על הרגיל, ועל כך

ביאור בדרך אפשר

מבואר שתוספת גילוי האלוקות בבית ראשון הייתה כתוצאה מיחוד חכמה (הנרמזת באות יו״ד, כי כשם שצורת האות יו״ד היא כנקודה בלבד, כך החכמה היא הנקודה הראשונית של הרעיון השכלי) ובינה (הנרמזת באות ה׳, כי כשם שצורת האות ה׳ היא שיש לה התפשטות לאורך ולרוחב, כך בינה היא הסתעפות והתפשטות נקודת החכמה לפרטים שונים, לאורך ולרוחב), ואילו גילוי האלוקות הנוסף בבית המקדש השני היה כתוצאה מיחוד המידות (הנרמזות באות ו׳ כי מספרן, מחסד עד יסוד, הוא שש, הגימטריא של אות וא״ו עם ספירת המלכות הנרמזת באות ה׳ האחרונה **(כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפְנֵי־זֶה**[19] דיבור־המתחיל ׳ציון במשפט תפדה׳, יוצא לאור עם ביאור בדרך אפשר ב׳דבר מלכות׳ לפרשת דברים שנה זו, ושם מבואר באריכות שעיקר הגורם של החורבן והגלות הוא חיסרון ביחוד של ו״ה, המידות והמלכות, כפי שהיה בבית שני, והעדר האור הנוסף המתגלה על ידי יחוד זה).

וְעִנְיָנָם של שני יחודים אלה, יחוד יו״ד עם ה׳, חכמה ובינה, ויחוד וא״ו עם ה׳, המידות עם מלכות, **בַּעֲבוֹדָה** כפי שהם באים לידי ביטוי בעבודת ה׳ של כל אחד גם בזמן הזה **הֵם שְׁנֵי הָאוֹפַנַּיִם שֶׁבִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה** עבודת ה׳ באופן כללי, אופן אחד הוא **הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַמּוֹחִין, בְּחִינַת י״ה** שעניינם, כאמור, חכמה ובינה, היינו הבנה והשגה באלוקות, כשם שבנפש האדם החכמה והבינה הם עניין המוחין. **וְ**האופן השני **הָעֲבוֹדָה בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּקוֹל וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה, בְּחִינַת ו״ה**[20], עבודה השייכת לבחינת המידות (הרמוזות באות ו׳) ובחינת המלכות (הנרמזת באות ה׳ אחרונה), והיא העבודה על ידי כוחות הנפש הנחותים והחיצוניים (לעומת המוחין), כוחות הדיבור והמעשה.

וּכְנֶגְדָּם כנגד שני האופנים האמורים בעבודת ה׳ **יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנַּיִם בְּעִנְיַן הַשָּׂכָר** שניתן לנשמה בעד עבודת ה׳, **גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהֵם בְּחִינַת בִּינָה** שהיא ׳גן עדן העליון׳

---

14) ראה סידור (עם דא״ח) קנב, ב. 15) ב״ר פנ״ו, י. תוד״ה הר — תענית טז, א. 16) ראה לקו״ת פקודי ד, א. ר״ה ס, ב. שה״ש ו, ג. 17) חגי ב, ט. 18) ראה זהר ח״א נ, ב. ח״ב ט, ב. רד״ה בכה תבכה באוה״ת נ״ך ח״ב ע׳ א׳נ. סה״מ תרכ״ט ע׳ רפז. 19) ד״ה ציון במשפט תפדה דש״פ דברים, שבת חזון פ״ב (לעיל ע׳ רצ). 20) ראה לקו״ת ר״פ ראה (יח, א ואילך).

בְּחִינַת בִּינָה וּמַלְכוּת, ה' עִלָּאָה וְה' תַּתָּאָה[21].
וְזֶהוּ שֶׁעַל־יְדֵי הַחִסָּרוֹן בִּשְׁנֵי אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה
הַנַּ"ל, נַעֲשָׂה גַּם הַחִסָּרוֹן דְּ'בַיִת רִאשׁוֹן' וּ'בַיִת
שֵׁנִי'.

וְהִנֵּה אַף שֶׁ'בַּיִת שֵׁנִי' חָסְרוּ בּוֹ חֲמִשָּׁה
דְּבָרִים[22], מִכָּל־מָקוֹם, יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה עַל
'בַּיִת רִאשׁוֹן', וּכְדְאִיתָא בַּגְּמָרָא[23] דְּמָה שֶׁכָּתוּב
"גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן
הָרִאשׁוֹן", קָאֵי עַל 'בַּיִת שֵׁנִי' שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִ'בַּיִת
רִאשׁוֹן' בְּבִנְיָן וּבְשָׁנִים. וְהַהַסְבָּרָה בָּזֶה הִיא
עַל־דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[24] אָדָם רוֹצֶה בְּקַב שֶׁלּוֹ
מִתִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, דְּאַף שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא קַב
אֶחָד, מִכָּל־מָקוֹם לִהְיוֹתוֹ קַב שֶׁלּוֹ, רוֹצֶה בּוֹ
יוֹתֵר מִתִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאֵין זֶה עִנְיָן
שֶׁאֵין בּוֹ טַעַם, אֶלָּא הַטַּעַם הוּא מִצַּד מַעֲלַת
הָעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן
גַּם בְּנוֹגֵעַ לְבָתֵּי הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁ'בַּיִת רִאשׁוֹן' הָיָה
בִּזְמַן שְׁלֹמֹה, עָלָיו נֶאֱמַר[25] וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא
הָרָיָ, שֶׁאָז הָיָה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל גְּאוּלָּה שְׁלֵמָה
(וְהַחִסָּרוֹן הָיָה רַק בְּכָךְ שֶׁלֹּא הָיְתָה זוֹ גְּאוּלָּה
שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גָּלוּת[26]), וְהָיָה גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּיוֹתֵר,
וְאָז הָיְתָה עִקַּר עֲבוֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁל
עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּזְמַן 'בַּיִת שֵׁנִי',
שֶׁבָּא לְאַחֲרֵי וְעַל־יְדֵי הַתִּקּוּן שֶׁל חוּרְבַּן 'בַּיִת
רִאשׁוֹן', הָיְתָה עֲבוֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁל
עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה[27] [שֶׁכְּלָלוּתָהּ הִיא עֲבוֹדַת
הַבְּנוֹנִים, שֶׁהָרַע הוּא בְּתָקְפּוֹ[28], וְצָרִיךְ לְהִלָּחֵם
בּוֹ בְּכָל יוֹם, וְיוֹדֵעַ שֶׁגַּם לְמָחֳרָתוֹ יִצְטָרֵךְ לְהִלָּחֵם

ביאור בדרך אפשר

וּמַלְכוּת שהיא 'גן עדן התחתון', **ה' עִלָּאָה** ה' עליונה, בחינת בינה **וְה' תַּתָּאָה**[21] ה' תחתונה, בחינת מלכות.

וְזֶהוּ התוכן הפנימי של המבואר לעיל **שֶׁעַל־יְדֵי הַחִסָּרוֹן בִּשְׁנֵי אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה הַנַּ"ל,** בעניין ההבנה וההשגה (הקשור ביחוד י"ה) ובעניין הקול, דיבור ומעשה (הקשור ביחוד ו"ה) **נַעֲשָׂה גַּם הַחִסָּרוֹן דְּ'בַיִת רִאשׁוֹן'** שגילוי האלוקות שבו היה מיחוד י"ה **וּ'בַיִת שֵׁנִי'** שגילוי האלוקות שבו היה מיחוד ו"ה.

וְהִנֵּה אַף שֶׁ'בַּיִת שֵׁנִי' חָסְרוּ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים[22], ובלשון הגמרא, "מאי דכתיב וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה"א אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים", **מִכָּל־מָקוֹם, יֵשׁ בּוֹ** בבית שני **מַעֲלָה עַל 'בַּיִת רִאשׁוֹן', וּכְדְאִיתָא** וכמובא **בַּגְּמָרָא**[23] **דְּמָה שֶׁכָּתוּב "גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן", קָאֵי עַל 'בַּיִת שֵׁנִי' שֶׁהָיָה גָּדוֹל** מכוון **מִ'בַּיִת רִאשׁוֹן' בְּבִנְיָן** בניינו היה גדול ומפואר יותר **וּבְשָׁנִים** בית שני עמד יותר שנים מבית ראשון, ומובן שהיתרון והמעלה של בית שני 'בבניין ובשנים' נובעת מהיתרון והמעלה שלו ברוחניות.

וְהַהַסְבָּרָה בָּזֶה הִיא עַל־דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[24] **אָדָם רוֹצֶה בְּקַב** (מידת נפח לדברים יבשים כמו תבואה ופירות) **שֶׁלּוֹ מִתִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁל חֲבֵרוֹ,** שנינו במשנה, "המפקיד פירות אצל חבירו אפילו הן אבודין (מתרקבים, או נאכלים על ידי עכברים) לא יגע בהן (השומר, ולא ימכור אותם)", ופירשו בגמרא בטעם הדבר, כי האדם מעדיף אפילו מעט משלו מאשר יותר ממה שקנה מחבירו (וכפירוש רש"י בגמרא שם, "חביבה עליו על ידי שעמל בהן, וקב שישאר לו מהם הוא רוצה מתשעה קבין של אחרים שיקח בדמיהן אם ימכרם"), **דְּאַף שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא קַב אֶחָד,**

ביאור בדרך אפשר

וזו כמות הרבה יותר קטנה מתשעה קבין **מִכָּל־מָקוֹם לִהְיוֹתוֹ קַב שֶׁלּוֹ, רוֹצֶה בּוֹ** האדם **יוֹתֵר מִתִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁאֵין בּוֹ טַעַם,** רצון לא הגיוני, **אֶלָּא הַטַּעַם** וההסבר ההגיוני לכך **הוּא מִצַּד מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ דַּוְקָא** כי יש מעלה ויתרון מיוחד לעבודת ה' בכוח של האדם עצמו, ללא סיוע ממקור שחוץ ממנו.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְבָתֵּי הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁ'בַּיִת רִאשׁוֹן' הָיָה בִּזְמַן שְׁלֹמֹה, שֶׁאָז הָיָה בארץ ישראל ובעם ישראל **מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל גְּאוּלָּה שְׁלֵמָה (וְהַחִסָּרוֹן הָיָה רַק בְּכָךְ שֶׁלֹּא הָיְתָה זוֹ גְּאוּלָּה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גָּלוּת**[26] אלא בסיום התקופה הבית הראשון נחרב ובני ישראל יצאו לגלות, ואילו גאולה מושלמת היא גאולה נצחית), **וְהָיָה גִּלּוּי אֱלֹקוּת** במידה גדולה ומרובה **בְּיוֹתֵר, וְאָז** בימי בית ראשון **הָיְתָה עִקַּר עֲבוֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים** שלא חטאו מעולם. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּזְמַן 'בַּיִת שֵׁנִי', שֶׁבָּא לְאַחֲרֵי וְעַל־יְדֵי הַתִּקּוּן שֶׁל חוּרְבַּן 'בַּיִת רִאשׁוֹן', הָיְתָה עֲבוֹדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה**[27] שהיו רחוקים מדביקות באלקות ונתקרבו **[שֶׁכְּלָלוּתָהּ** באופן כללי, עבודת בעלי תשובה **הִיא עֲבוֹדַת הַבְּנוֹנִים,** כמבואר בספר התניא ש'בינוני' אינו הגדרה של מעשי האדם שחציו מצוות וחציו עבירות, אלא שהבינוני לא עבר שום עבירה. וה'בינוניות' היא הגדרת מצבו הנפשי, היינו שגם היצר הטוב וגם היצר הרע קיימים ופעילים בנפשו אלא שלמעשה הוא מתגבר על היצר הרע, אך הוא נמצא במאבק תמידי כיוון **שֶׁהָרַע** שבנפשו **הוּא בְּתָקְפּוֹ**[28] ויש לו תאוות גשמיות, **וְצָרִיךְ לְהִלָּחֵם בּוֹ** ברע **בְּכָל יוֹם, וְיוֹדֵעַ שֶׁגַּם לְמָחֳרָתוֹ יִצְטָרֵךְ**

---

21) ביאורי הזהר להצ"צ ח"ב ע' תרמד. 22) יומא כא, ב. 23) ב"ב ג, סע"א. 24) ב"מ לח, א. 25) דברי הימים־א כט, כג. 26) ראה תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב. 27) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 27 ואילך. 28) ראה תניא פי"ג.

ביאור בדרך אפשר

לְהִלָּחֵם בּוֹ, וְעַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה זוֹ לְאִכַּפְיָא לְסִטְרָא־אַחֲרָא לכופף ולהכניע את הצד האחר, הצד ההפוך מצד הקדושה, **תָּמִיד**[29]**], וַהֲרֵי הָעִלּוּי** היתרון המיוחד **שֶׁבַּעֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה** לגבי עבודת הצדיקים **הוּא מִצַּד מַעֲלַת הָעֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ**[30] שלמרות היותו רחוק מאלוקות, או למרות שהרע שבו בתוקף, הוא התגבר על כך והוא קרוב לאלוקות **[וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[31] **בְּעִנְיַן** מאמר חכמינו ז״ל על מעלתו של העושה תשובה מאהבה, **זְדוֹנוֹת** עבירות שעשה במזיד התהפכו **נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכֻיּוֹת**[32]**, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי הַזְּדוֹנוֹת** היינו מתוך הריחוק עצמו **נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ** אצל הבעל־תשובה **גּוֹדֶל וְתוֹקֶף הַצִּמָּאוֹן לַה׳ כוּ׳, וּמִשּׁוּם זֶה נַעֲשֵׂית הָעֲבוֹדָה** של בעלי התשובה, כלשון הזוהר, **בְּחֵילָא יַתִּיר**[33] בכוח רב יותר, ביתר שאת, מאשר עבודת הצדיק שמעולם לא התרחק מאלוקות ולכן לא הגיע לכזה צימאון לדביקות באלוקות**]**.

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לַחִסָּרוֹן דְּ׳בַיִת רִאשׁוֹן׳ וּ׳בַיִת שֵׁנִי׳, שגרם את החורבן **מִצַּד הַחִסָּרוֹן** שהיה באותה שעה, קודם החורבן, **בִּשְׁנֵי אוֹפַנֵּי הָעֲבוֹדָה** האמורים לעיל **דְּי״ה (עֲבוֹדַת הַמּוֹחִין,** המבוססת על הבנה והשגה באלוקות) **ו״ה (הָעֲבוֹדָה דְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּקוֹל וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה), שֶׁהָעִקָּר בָּזֶה** עיקר החיסרון שהיה קודם החורבן **הוּא הַחִסָּרוֹן דְּ׳בַיִת שֵׁנִי׳,** החיסרון שבעבודה של דיבור ומעשה, **שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר**[34] באיוב **וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ,** ופירשו בקבלה וחסידות **״יֶחֱרַב״ בְּ׳בַיִת רִאשׁוֹן׳ ״וְיָבֵשׁ״ בְּ׳בַיִת שֵׁנִי׳**[35]**, שֶׁעִנְיַן הַיְבֵשׁוֹת** מראה על חיסרון גדול יותר, **הוּא יוֹתֵר הַרְבֵּה מֵעִנְיַן הַחֲרֵבוּת**[36]**, שֶׁיָּבֵשׁ לְגַמְרֵי וְאֵינוֹ מֵאִיר כְּלָל כוּ׳** ולכן נאמר הביטוי ׳יבש׳ דוקא על בית שני, כי החיסרון שהיה בבית שני הוא עיקר החיסרון של החורבן שהוא מצב של העדר גילוי אלוקות.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[37] בגמרא **נִשְׁבַּע ה׳ שֶׁלֹּא יִכְנוֹס בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה (שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה וְהַגִּלּוּי בְּה׳ עִלָּאָה,** ה׳ העליונה, בחינת בינה שהאירה בזמן **׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳) עַד שֶׁיִּכְנוֹס** תחילה, קודם לכן **בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה (הַהַמְשָׁכָה וְהַגִּלּוּי בְּה׳ תַּתָּאָה,** ה׳ תחתונה, בחינת מלכות שהאירה בזמן **׳בַּיִת שֵׁנִי׳), הַיְנוּ, שֶׁהָעִקָּר הוּא יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה דַּוְקָא.**

כלומר: אמרו חכמינו ז״ל בגמרא: אמר ליה רב נחמן לר׳ יצחק: מאי דכתיב ׳בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר׳. משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר? אמר ליה: הכי אמר ר׳ יוחנן, אמר הקדוש־ברוך־הוא, לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה [רש״י: הכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים, לא אבוא בעיר שלמעלה]. ומי איכא [יש] ירושלים למעלה? אין [כן], דכתיב ירושלים הבנוייה כעיר שחוברה לה יחדיו [רש״י: ירושלים שלמטה תהא בנוייה כעיר שחוברה לה שהיא כיוצא בה חבירתה ודוגמתה, מכלל דאיכא [משמע שיש] ירושלים אחריתי והיכן אם לא למעלה]״, ועל כך מבואר כאן (ובמאמר הקודם, דיבור המתחיל ׳ציון במשפט תפדה׳) כי משמעות הדברים על־פי חסידות היא ש׳ירושלים של מעלה׳, בחינת בינה, המקבלת תוספת שפע ביחוד י״ה בבית ראשון. ו׳ירושלים של מטה׳ היא בחינת מלכות, המקבלת תוספת שפע ביחוד ו״ה בבית שני, כמבואר לעיל, ונשבע הקדוש־ברוך־הוא שלא ישרה את שכינתו בירושלים של מעלה, עד שיכנס בירושלים של מטה, כלומר שכדי שיהיה יחוד חכמה ובינה, צריך להיות תחילה היחוד של המידות ומלכות, ומזה מובן העילוי והיתרון של בית שני דווקא. ולכן העדר תוספת הגילוי בבית שני היא עיקר החיסרון, כמבואר לעיל.

וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה את האמור לעיל שעיקר החיסרון היה בבית שני **עִם מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִקַּר עִנְיַן הַגָּלוּת וְהַגְּאוּלָה הוּא מִצַּד הַחִסָּרוֹן** הגורם את הגלות **וְהַתִּקּוּן** המביא את הגאולה **בַּעֲבוֹדָה בְּעִנְיַן הַיִּרְאָה דַּוְקָא,** כפי שממשיך ומבאר.

להבנת הקטע הבא, יש להקדים:

---

29) שם פכ״ז. 30) ראה תורת מנחם ספר המאמרים – שבט, ע׳ שסד ואילך. וש״נ. 31) פ״ז. 32) יומא פו, ב. 33) זח״א קכט, ב. 34) איוב יד, יא. 35) זח״א ו, ב. כו, א. לקו״ת במדבר יג, ג. 36) ראה גם סה״מ תרכ״ז ע׳ רט ואילך. ע׳ שעט. 37) תענית ה, א.

ביאור בדרך אפשר

כאמור לעיל, 'יחוד' בין שתי בחינות באלוקות, פירושו חיבור, התאחדות והשפעה מהעומק והפנימיות של בחינה אחת, המשפיע, לבחינה שנייה, המקבל, בשונה מהמשכה והשפעה רגילה ב'סדר השתלשלות' בה נמשך מהחלק התחתון והחיצוני של המשפיע וההמשכה היא מצומצמת, ב"יחוד' יש תוספת גילוי אור. ונתבאר לעיל שהגילוי בבית ראשון היה כתוצאה מיחוד י"ה, חכמה ובינה, ובזה חכמה היא המשפיע ובינה היא המקבל, והגילוי בבית שני היה כתוצאה מיחוד ו"ה, מידות ומלכות, ובזה המידות הם המשפיע והמלכות היא המקבל.

ועל כך ממשיך ומבאר:

דְּהִנֵּה, בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּ'בַיִת רִאשׁוֹן' וּ'בַיִת שֵׁנִי' שֶׁעִנְיָנָם הוּא יִחוּד י"ה חכמה ובינה בבית ראשון **וְיִחוּד ו"ה** מידות ומלכות בבית שני, **הָעִקָּר הוּא אוֹת ה'**, כלומר, עיקר הכוונה והפעולה של היחוד היא המשכת והתגלות השפע במקבל ההשפעה, ובשני היחודים הללו, היינו שהעיקר הוא המשכת והתגלות השפע בבחינה המרומזת באות ה' **הֵן ה' עִלָּאָה**, ה' עליונה, ה' ראשונה של שם הוי' **שֶׁבָּהּ נִמְשָׁךְ הַגִּלּוּי דְּאוֹת י' (יִחוּד י"ה, בְּ'בַיִת רִאשׁוֹן'), וְהֵן ה' תַּתָּאָה**, ה' תחתונה, ה' אחרונה של שם הוי' **שֶׁבָּהּ נִמְשָׁךְ הַגִּלּוּי דְּאוֹת ו' (יִחוּד ו"ה, בְּ'בַיִת שֵׁנִי')** כי, כאמור, עיקר הכוונה והפעולה של ה'יחוד' היא תוספת האור והגילוי וענין זה בא לידי ביטול במקבל ההשפעה.

וְהַחִלּוּק ההבדל **בֵּינֵיהֶם** בין עניין ההמשכה והגילוי בה' עילאה לעניין ההמשכה והגילוי בה' תתאה **בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה** כפי שהוא בא לידי ביטוי בעבודת ה' של האדם **הוּא, שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד ה' עִלָּאָה, בְּחִינַת בִּינָה**, שעניינה הבנה והשגה באלוקות, כמבואר לעיל **הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל תַּעֲנוּג** וזו עבודת ה' שגורמת לאדם תחושה של עונג **(שֶׁלְּכֵן מְצִינוּ** בקבלה וחסידות **שֶׁהַתְּפִילִין שֶׁהֵם עִנְיַן הַמּוֹחִין** כמבואר בחסידות שד' הפרשיות הם כנגד חכמה, בינה והדעת הנחלקת לשניים (חסד וגבורה) **נִקְרָאִים קְשׁוּטִין**[38], היינו הוספה על בגדים רגילים והכרחיים **שֶׁקָּשׁוּר עִם עִנְיַן הַתַּעֲנוּג), וְהָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד ה' תַּתָּאָה, מַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל קַבָּלַת־עוֹל. וְהֲרֵי הַחִלּוּק שֶׁבֵּין תַּעֲנוּג לְקַבָּלַת־עוֹל הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין אַהֲבָה (תַּעֲנוּג) לְיִרְאָה (קַבָּלַת־עוֹל) שֶׁהָעִקָּר הוּא יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה, ה' תַּתָּאָה, קַבָּלַת־עוֹל, עִנְיַן הַיִּרְאָה דַּוְקָא.**

ג) וּמוֹסִיף בַּמַּאֲמָר[39], שֶׁאַף שֶׁהַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בַּגְּמָרָא הוּא שֶׁ"גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן" קָאֵי עַל 'בַּיִת שֵׁנִי', מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ מְפָרְשִׁים דְּקָאֵי עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּלְעָתִיד־לָבֹא. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו "גָּדוֹל יִהְיֶה", דִּלְעָתִיד־לָבֹא כְּתִיב[40] בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה, שְׁתֵּי פְּעָמִים י"ה, שֶׁו"ה יִהְיֶה שָׁוֶה כְּמוֹ י"ה[41], וְנִמְצָא, שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה הַגִּלּוּי בְּ'בַיִת שֵׁנִי', שֶׁאָז קִבְּלָה ה' תַּתָּאָה עַל־יְדֵי וָא"ו, וּלְעָתִיד־לָבֹא תְּקַבֵּל מֵהַיּוּ"ד עַצְמוֹ. אַךְ

ביאור בדרך אפשר

וְהָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד ה' תַּתָּאָה, ה' אחרונה של שם הוי', בחינת המלכות, **מַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל, הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל קַבָּלַת־עוֹל** ואין בה תענוג. **וַהֲרֵי הַחִלּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין תַּעֲנוּג לְקַבָּלַת־עוֹל הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין אַהֲבָה (תַּעֲנוּג) לְיִרְאָה (קַבָּלַת־עוֹל)** שהרי באהבת ה' יש לאדם תחושה של עונג ואילו ביראה ופחד מה' יש תחושה של קבלת עול מלכות שמים. **וְזֶהוּ** הטעם על כך **שֶׁהָעִקָּר הוּא יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה, ה' תַּתָּאָה, קַבָּלַת־עוֹל, עִנְיַן הַיִּרְאָה דַּוְקָא** ולכן אמר הקדוש־ברוך־הוא שגילוי אלוקות והשראת השכינה ב"ירושלים של מעלה' יכול לבוא דווקא לאחר גילוי אלוקות והשראת השכינה ב"ירושלים של מטה' וכמבואר לעיל שעיקר החיסרון שהביא את החורבן הוא בעניין היראה, וממילא עיקר התיקון המביא את הגאולה הוא היראה שהיא המביאה את בניין ירושלים, ירו־שלם, שלימות היראה.

ג) וּמוֹסִיף הרבי מהר"ש **בַּמַּאֲמָר**[39], **שֶׁאַף שֶׁהַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בַּגְּמָרָא הוּא שֶׁ"גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן" קָאֵי** מכוון **עַל 'בַּיִת שֵׁנִי'** והנביא אומר שכבודו של בית שני, בבניין ובשנים, יהיה יותר גדול מכבודו של הבית הראשון, **מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ מְפָרְשִׁים דְּקָאֵי** שכוונת הכתוב היא **עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּלְעָתִיד־לָבֹא** בית המקדש השלישי. **וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו** על בית המקדש השלישי **"גָּדוֹל יִהְיֶה", דִּלְעָתִיד־לָבֹא כְּתִיב**[40] **בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה** "ה' אחד ושמו אחד", ובמילה "יהיה" יש **שְׁתֵּי פְּעָמִים י"ה**, והמשמעות הפנימית של הדבר היא **שֶׁו"ה** החצי השני של שם הוי' שכיום הוא למטה במדריגה מהחצי הראשון, יתעלה ואז **יִהְיֶה שָׁוֶה** במעלתו ומדריגתו **כְּמוֹ י"ה**[41], **וְנִמְצָא, שֶׁיִּהְיֶה** בבית המקדש השלישי **גִּלּוּי אֱלֹקוּת יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה הַגִּלּוּי בְּ'בַיִת שֵׁנִי', שֶׁאָז** בבית השני **קִבְּלָה ה' תַּתָּאָה ה'** אחרונה של שם הוי' השפעה והמשכה **עַל־יְדֵי וָא"ו**, שפע המידות למלכות, **וּלְעָתִיד־לָבֹא תְּקַבֵּל ה'** אחרונה **מֵהַיּוּ"ד עַצְמוֹ** בחינת

38) ראה אוה"ת ואתחנן ע' שטז ואילך. סה"מ תרנ"ב ע' רלג ואילך. ע' רמז ואילך. 39) סה"מ שם ע' שב. 40) זכרי' יד, ט. 41) ראה לקו"ת להאריז"ל עה"פ. לקו"ת במדבר ז, ד.

ביאור בדרך אפשר

לָשׁוֹן ״גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן״, מַשְׁמַע, שֶׁגַּם מִ׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳ ״יִהְיֶה גָּדוֹל״ (וּכְמוֹ שֶׁהוּא לְפִי הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט). וְהָעִנְיָן הוּא, דְּבִכְדֵי שֶׁתִּקַּבֵּל ה׳ תִּתְאָה מִן הַיּוּ״ד עַצְמָהּ, בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ שֹׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ יוֹתֵר נַעֲלֶה, וְזֶהוּ שֶׁ״גָּדוֹל יִהְיֶה״ גַּם ״מִן הָרִאשׁוֹן״. וּמוֹסִיף בְּסִיּוּם הַמַּאֲמָר[42], שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא יִתְגַּלֶּה בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת [כַּיָּדוּעַ בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב[43] וַיִּקְרָא הֲוָיָ׳, שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי שְׁמוֹת הֲוָיָ׳, שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְתַתָּא וְשֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[44]], וְיִהְיֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן ״גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן״, כִּי ״בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם הֲוָיָ׳״ הוּא בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[45] וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם גּוֹ׳ וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ׳ לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ׳, הַיְינוּ, שֶׁאֵצֶל הָאָבוֹת לֹא הָיָה גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳, וְרַק בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ׳, אָמְנָם, גַּם שֵׁם הֲוָיָ׳ נִתְגַּלָּה בְּמַתַּן־תּוֹרָה הוּא רַק שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְתַתָּא, וּלְעָתִיד־לָבֹא יִתְגַּלֶּה שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[47]. וְזֶהוּ גַּם שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא כְּתִיב[48] וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה גּוֹ׳ זֶה הֲוָיָ׳ קִוִּינוּ לוֹ גּוֹ׳, שְׁתֵּי פְּעָמִים ״זֶה״. דְּהִנֵּה, תֵּיבַת ״זֶה״ מוֹרָה עַל הַגִּלּוּי, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[49] כָּל הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ״כֹּה״, וּמֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ״זֶה״, שֶׁנְּבוּאָתוֹ הָיְתָה בִּבְחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה[50], וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳. עַל הַכְּתוּב ״וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת... זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה׳״ דָּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז״ל שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ נִתְנַבֵּא בְּ״זֶה״, הוּא לָשׁוֹן שֶׁבּוֹ מִתְיַחֲסִים לְדָבָר שֶׁנִּרְאֶה בְּבֵרוּר, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ

ביאור בדרך אפשר

החכמה ואור המוחין נעלה הרבה יותר מאור המידות. ועל פי ביאור זה, בית המקדש השלישי יהיה נעלה יותר מבית המקדש השני **אַף לָשׁוֹן** הכתוב האמור **״גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן״, מַשְׁמַע, שֶׁגַּם מִ׳בַּיִת רִאשׁוֹן׳ ״יִהְיֶה** בית המקדש השלישי **גָּדוֹל״ (וּכְמוֹ שֶׁהוּא לְפִי הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט** שהפסוק מדבר על מעלת בית שני לגבי בית ראשון, כך לפי הפירוש על פי חסידות, הכתוב מדבר על מעלת בית שלישי אפילו לגבי בית ראשון) וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּבִכְדֵי שֶׁתִּקַּבֵּל ה׳ תִּתְאָה ה׳ אחרונה של שם הוי׳ **מִן הַיּוּ״ד עַצְמָהּ,** השפעה ישירה מבחינת החכמה, ללא ירידת וצמצום השפע ממדריגה למדריגה, **בְּהֶכְרֵחַ שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ שֹׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ יוֹתֵר נַעֲלֶה,** בחינה שלמעלה גם מהיו״ד וגם הה״א שלגביה ריחוק הערך בין היו״ד והה׳ האחרונה אינו תופס מקום **וְזֶהוּ** שֶׁ״**גָּדוֹל יִהְיֶה״** הבית השלישי **גַּם ״מִן הָרִאשׁוֹן״** כי בבית הראשון הייתה המשכה מיו״ד לה׳ ראשונה, ה׳ עילאה. ואילו בבית השלישי תהיה המשכה והתגלות ישירה מהיו״ד גם לה׳ אחרונה, ה׳ תתאה.

וּמוֹסִיף בְּסִיּוּם הַמַּאֲמָר[42], שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא יִתְגַּלֶּה בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת [כַּיָּדוּעַ בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב[43] האמור בשלוש עשרה מידות **וַיִּקְרָא הֲוָיָ׳, שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי שְׁמוֹת הֲוָיָ׳, שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְתַתָּא** מדריגה תחתונה בשם הוי׳ **וְשֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[44]** מדריגה עלינה בשם הוי׳**], וְיִהְיֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא** המדריגה העלינה של שם הוי׳ **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** למעלה מ׳סדר השתלשלות׳ של ירידת והמשכת האור האלוקי מדרגה לדרגה כאשר בכל דרגה האור בא ביותר צמצום ומיעוט **וְלָכֵן ״גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן״, כִּי ״בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם הֲוָיָ׳״** הגילוי האלוקי שבו ייבנה הבית השלישי לעתיד לבוא **הוּא בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** אור שלמעלה מההגבלות והצמצומים של ׳סדר השתלשלות׳ וכפי שממשיך ומפרט להלן במעלת האור והגילוי של שם הוי׳ דלעילא לגבי האור והגילוי של שם הוי׳ דלתתא.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[45] בדברי הקדוש־ברוך־הוא למשה רבינו **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם גּוֹ׳ וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם וְגוֹ׳ לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי הֲוָיָ׳, הַיְינוּ, שֶׁאֵצֶל הָאָבוֹת לֹא הָיָה גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳, וְרַק בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְגַּלָּה שֵׁם הֲוָיָ׳, אָמְנָם, גַּם שֵׁם הֲוָיָ׳ נִתְגַּלָּה בְּמַתַּן־תּוֹרָה הוּא רַק שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְתַתָּא,** המדריגה התחתונה של שם הוי׳, השייכת ל׳סדר השתלשלות׳ **וּלְעָתִיד־לָבֹא** בימות המשיח **יִתְגַּלֶּה שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[47],** המדריגה העלינה של שם הוי׳ שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳.

וְזֶהוּ גַּם שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא כְּתִיב[48] בנבואת ישעיה **וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא** כשתבוא הגאולה, בני ישראל יאמרו **הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה גּוֹ׳ זֶה הֲוָיָ׳ קִוִּינוּ לוֹ גּוֹ׳, שְׁתֵּי פְּעָמִים ״זֶה״. דְּהִנֵּה, תֵּיבַת ״זֶה״ מוֹרָה עַל הַגִּלּוּי, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[49] כָּל הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ״כֹּה״, וּמֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ״זֶה״, שֶׁנְּבוּאָתוֹ הָיְתָה בִּבְחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה[50], וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳.**

---

42) סה״מ שם ע׳ דש. 43) תשא לד, ו. 44) ראה זח״ג (אד״ר) קלח, רע״א. תו״א בשלח סא, ד. ובכ״מ. 45) וארא ו, ג. שם, ו. 46) תו״א שמות מט, ד. 47) ראה תו״א שם נ, סע״ב ואילך. וראה גם סה״ש תשמ״ח ח״א ס״ע 235. 48) ישעי׳ כה, ט. 49) ספרי ופירש״י ר״פ מטות. 50) יבמות מט, ב.

ביאור בדרך אפשר

ראה את מראה הנבואה ב"אספקלריא" (זכוכית) המאירה שאינה מסתירה על האור, בשונה משאר הנביאים שהתנבאו בלשון "כה אמר ה'" ו"כה" הוא לשון שבו מתייחסים לדבר שנראה מרחוק, כי הם ראו את הנבואה ב"אספקלריא" שאינה מאירה אלא מסתירה על בהירות האור. וכפי שמסופר בגמרא שהملך מנשה הרג את ישעיה הנביא לאחר שטען כלפיו: "משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי - ואת אמרת וראה את ה' יושב על כסא רם ונשא". ובהמשך הגמרא עונה על הסתירה לכאורה בין דברי משה לדברי ישעיה: "כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה (ולכן בעצם לא ראו את ה' ממש), משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה" ועל פי חסידות, מעלת הנבואה של משה רבנו, בחינת 'זה' היא שהגילוי למשה היה משם הוי'. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב לֶעָתִיד־לָבֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים "זֶה", הוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הַוָיָ' דִּלְעֵלָא**[51] גילוי יותר נעלה בשם הוי' עצמו. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, דְּאַף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[52] **מִקְדָּשׁ אֲדֹנָ"י כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ**, ושם אדנות הוא למטה במדריגה משם הוי' **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה** בית המקדש **הֵיכַל וּכְלִי לְגִלּוּי שֵׁם הַוָיָ'**[53], **אָמְנָם, בְּ'בֵית רִאשׁוֹן' וּ'בַית שֵׁנִי' הָיָה הַגִּלּוּי דְּשֵׁם הַוָיָ' דִּלְתַתָּא. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר,** אודות ההבדל בין גילוי שם הוי' בבית ראשון לגילוי שם הוי' בבית שני, **הִנֵּה בְּ'בֵית רִאשׁוֹן' הָיָה גִּלּוּי י"ה** שתי האותיות הראשונות, החלק הנעלה יותר, **שֶׁבְּשֵׁם הַוָיָ', וּבְ'בֵית שֵׁנִי' הָיָה גִּלּוּי ו"ה** שתי האותיות האחרונות, החלק שמדריגתו יותר נמוכה **שֶׁבְּשֵׁם הַוָיָ' וְזֶהוּ שֶׁ'בֵּית שֵׁנִי' חָסְרוּ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים,** כמאמר חכמינו ז"ל שהובא לעיל, וחמישה בגימטריא ה' **שֶׁהוּא עִנְיַן ה' עִלָּאָה**[54] שהיה בבית ראשון והיה חסר בבית שני. **וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי יִהְיֶה גִּלּוּי שֵׁם הַוָיָ' דִּלְעֵלָא. וְזֶהוּ "גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן** הבית השלישי אפילו מִן הָרִאשׁוֹן", דְּאַף שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בְּ'בֵית רִאשׁוֹן' שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים (בְּחִינַת י"ה), וְיֵשׁ מַעֲלָה בְּ'בֵית שֵׁנִי' שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה (בְּחִינַת ו"ה), כמבואר לעיל ההבדל בין שני אופנים אלה בעבודת ה', **מִכָּל־מָקוֹם יִהְיֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּלְעָתִיד־לָבֹא** בית המקדש השלישי **גָּדוֹל יוֹתֵר מִשְּׁנֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם הַוָיָ'"**, ושם הוי' כאן הוא בחינת **הַוָיָ' דִּלְעֵלָא** שענינו אור וגילוי למעלה מ'סדר השתלשלות', כמבואר לעיל.

ד) **וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב:** שבח נוסף על הקדוש־ברוך־הוא **הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב גּוֹ'. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בַּמַּאֲמָר**[42] **שֶׁ"שְׁבוּרֵי לֵב"** בעבודת ה' **הֵם אוֹתָם שֶׁהֵם בִּבְחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה"** (צוּבְּרַאכְנְקַייט) שפלות ונמיכות הרוח) **עַל־יְדֵי הָרָצוֹא** משיכה עזה **וְהַתְּשׁוּקָה וְהַכּוֹסֶף וְהַצַּמָּאוֹן** להידבק באלוקות **לְהִכָּלֵל וְלִבָּטֵל בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף** עד כדי כך שיאבדו לגמרי את המציאות האישית שלהם ויהיו כלולים באין סוף **[שֶׁלָּכֵן** כיוון שנמצאים בתנועה נפשית חזקה של 'רצוא', תשוקה להתבטל ולהיות דבקים באלוקות **עֲבוֹדַת כָּל יוֹם הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת גַּם הָעִנְיָן דְּ'שׁוּב',** לחזור למילוי שליחות הנשמה בעולם הזה בפועל (על־דרך לשון הכתוב במעשה המרכבה בנבואת יחזקאל, לגבי מלאכים עליונים הנקראים 'חיות הקודש', 'והחיות רצוא ושוב', שיש בהם גם תשוקה להיבטל ולהיכלל באלוקות, 'רצוא', וגם חזרה למילוי תפקידם, 'שוב') **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת־שְׁמַע, שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר**[55] **וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ וְגוֹ'**[56] כלומר, בפרשה ראשונה נאמר הציווי על אהבת ה' בדרך 'רצוא' אבל בפרשה שניה הרי מיד לאחר דברי הכתוב על אהבת ה', נאמר 'ואספת דגנך', היינו עיסוק בענייני העולם והוא עניין ה'שוב' שלאחר ה'רצוא'].

ביאור בדרך אפשר

1 ומה שֶׁכָּתוּב לֶעָתִיד־לָבֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים "זֶה",
2 הוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הַוָיָ' דִּלְעֵלָא[51]. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
3 בְּנוֹגֵעַ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, דְּאַף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ[52] מִקְדָּשׁ
4 אֲדֹנָ"י כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה הֵיכַל וּכְלִי
5 לְגִלּוּי שֵׁם הַוָיָ'[53], אָמְנָם, בְּ'בֵית רִאשׁוֹן' וּ'בַית
6 שֵׁנִי' הָיָה הַגִּלּוּי דְּשֵׁם הַוָיָ' דִּלְתַתָּא. וּבִפְרָטִיּוּת
7 יוֹתֵר, הִנֵּה בְּ'בֵית רִאשׁוֹן' הָיָה גִּלּוּי י"ה שֶׁבְּשֵׁם
8 הַוָיָ', וּבְ'בַית שֵׁנִי' הָיָה גִּלּוּי ו"ה שֶׁבְּשֵׁם הַוָיָ'
9 וְזֶהוּ שֶׁ'בַּית שֵׁנִי' חָסְרוּ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, שֶׁהוּא
10 עִנְיַן ה' עִלָּאָה[54]. וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי יִהְיֶה
11 גִּלּוּי שֵׁם הַוָיָ' דִּלְעֵלָא. וְזֶהוּ "גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד
12 הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן", דְּאַף שֶׁיֵּשׁ
13 מַעֲלָה בְּ'בֵית רִאשׁוֹן' שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא עֲבוֹדַת
14 הַצַּדִּיקִים (בְּחִינַת י"ה), וְיֵשׁ מַעֲלָה בְּ'בֵית שֵׁנִי'
15 שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה (בְּחִינַת ו"ה),
16 מִכָּל־מָקוֹם יִהְיֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּלְעָתִיד־לָבֹא
17 גָּדוֹל יוֹתֵר מִשְּׁנֵיהֶם, כֵּיוָן שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר "בּוֹנֵה
18 יְרוּשָׁלַיִם הַוָיָ'", הַוָיָ' דִּלְעֵלָא.

19 ד) **וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב:** הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב גּוֹ'.
20 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר
21 בַּמַּאֲמָר[42] שֶׁ"שְׁבוּרֵי לֵב" הֵם אוֹתָם שֶׁהֵם
22 בִּבְחִינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" (צוּבְּרַאכְנְקַייט)
23 עַל־יְדֵי הָרָצוֹא וְהַתְּשׁוּקָה וְהַכּוֹסֶף וְהַצַּמָּאוֹן
24 לְהִכָּלֵל וְלִבָּטֵל בִּבְחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף [שֶׁלָּכֵן
25 עֲבוֹדַת כָּל יוֹם הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת גַּם
26 הָעִנְיָן דְּ'שׁוּב', שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה דִּקְרִיאַת־
27 שְׁמַע, שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר[55] וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ וְגוֹ'[56]. אָמְנָם,

---

51) ראה גם אוה"ת נ"ך ע' רד. סה"מ תרנ"ד ע' קנד. 52) בשלח טו, יז. 53) ראה אוה"ת דרושים לשבת שובה ע' א'תעה. 54) ראה לקו"ת דרושים לר"ה נז, ג. 55) עקב יא, יד. 56) ראה סידור (עם דא"ח) שער הק"ש עד, סע"ב ואילך. אוה"ת ואתחנן ח"ו ע' ב'רלז ואילך. סה"מ תרכ"ט ע' רמז. ד"ה ראשית עריסותיכם שנה זו פ"ה (ספר המאמרים תשכ"ט ע' רמט).

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ״בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם הְוָיָ״, שֶׁמֵּאִיר וּמִתְגַּלֶּה בְּחִינַת שֵׁם הְוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא לְמַטָּה, בבניין ירושלים ובית המקדש עַל־יְדֵי־זֶה הוּא הקדוש־ברוך־הוא ״רוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב״ הַנַּ״ל, הנמצאים בתנועה נפשית של ׳רצוא׳ ומשתוקקים ונכספים לאלקות כֵּיוָן שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה וגם בהיותם למטה, בגלל ה׳שוב׳ יש להם אפשרות לקבל מאור נעלה זה של הוי׳ דלעילא, האין־סוף שאליו השתוקקו.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבֵאוּר דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן בכתוב זה ״הָרוֹפֵא (לִשְׁבוּרֵי לֵב״), שֶׁמּוֹרֶה עַל עִנְיַן הַחוֹלִי, שהרי רק חולה זקוק לרופא, ואם כן מובן שבמצב של ׳שבורי לב׳, גם לפי ביאורו על פי חסידות, היינו ׳רצוא׳ לדבוק באלוקות ולהידבק באלוקות, יש היבט של ׳חולי׳ עַל־פִּי מָה שֶׁכָּתַב הָאַרִיזַ״ל[57] עַל הַפָּסוּק[58] בפרשה ״והסיר ה׳ ממך״ כָּל חוֹלִי וְגוֹ׳, שֶׁ״חוֹלֶה״ בְּגִמַטְרִיָּא מ״ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, שֶׁהוּא עִנְיַן מ״ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, ספירת הבינה העליונה מחולקת לחמישים דרגות המכונות ׳שערים׳ ואמרו חכמינו ז״ל בגמרא שישנם חמישים שערי בינה, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר האדם מַשִּׂיג מ״ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, וְחָסֵר לוֹ רַק שַׁעַר הַנּוּ״ן, כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּמֹשֶׁה, כְּמַאֲמַר רַז״ל[59] חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה חָסֵר אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר[60] וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹקִים, אַזַי נַעֲשָׂה חוֹלֶה מִצַּד הָרָצוֹא וְהַצְּמָאוֹן שֶׁיִּהְיֶה אֶצְלוֹ גַּם גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁהָעִנְיָן דְּ״הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב״, ״הָרוֹפֵא״ דַּיְקָא, שֶׁמְּרַפֵּא אֶת הַחוֹלֶה, הוּא עִנְיַן גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן. וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּמֹשֶׁה, שֶׁבִּגְמַר עֲבוֹדָתוֹ, בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ, זָכָה גַּם לְשַׁעַר הַנּוּ״ן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[61] וַיַּעַל מֹשֶׁה גוֹ׳ אֶל הַר נְבוֹ, נו״ן בּוֹ[62], שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[63] בְּחַיֵּיהֶם אֵינָם רוֹאִים, אֲבָל בְּמִיתָתָם רוֹאִים. וּכְמוֹ־כֵן יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן, שֶׁזֶּהוּ מָה שֶׁנֶּאֱמַר[64] כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, נו״ן פְּלָאוֹת, שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן, נַעֲשָׂה ״הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב״, שֶׁהוּא עִנְיַן רְפוּאַת הַחוֹלִי שְׁמְצַד הָרָצוֹא וְהַצְּמָאוֹן לְגִלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן.

ה) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶׁכָּתוּב בַּהַפְטָרָה נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי גוֹ׳[66], שֶׁזּוֹהִי

ביאור בדרך אפשר

לֵב״, ״הָרוֹפֵא״ דַּיְקָא, שֶׁמְּרַפֵּא אֶת הַחוֹלֶה, הוּא עִנְיַן גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן הדרגה הכי גבוהה ב׳חמישים שערי בינה׳. וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּמֹשֶׁה, שֶׁבִּגְמַר עֲבוֹדָתוֹ, בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ, זָכָה גַּם לְשַׁעַר הַנּוּ״ן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[61] וַיַּעַל מֹשֶׁה גוֹ׳ אֶל הַר נְבוֹ, נו״ן בּוֹ[62], שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל[63] בְּחַיֵּיהֶם אֵינָם רוֹאִים, אֲבָל בְּמִיתָתָם רוֹאִים. וּכְמוֹ־כֵן כשם שמשה רבינו זכה לגילוי שער הנו״ן מחמישים שערי בינה בעת פטירתו, כך יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן, שֶׁזֶּהוּ מָה שֶׁנֶּאֱמַר[64] בנבואת מיכה כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, והביטוי ׳נפלאות׳ אותיות נו״ן פְּלָאוֹת, רומז על הגילוי המיוחד שיהיה לעתיד לבוא, שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן[65].

וְזֶהוּ ״בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם הְוָיָ׳ גוֹ׳ הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב״, שֶׁעַל־יְדֵי ״בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם הְוָיָ״, שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן, הדרגה הכי עליונה מחמישים שערי בינה נַעֲשָׂה ״הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב״, שֶׁהוּא עִנְיַן רְפוּאַת הַחוֹלִי של ה׳שיברון לב׳ שְׁמְצַד הָרָצוֹא וְהַצְּמָאוֹן לְגִלּוּי שַׁעַר הַנּוּ״ן שהרי ה׳שיברון לב׳ הוא מכך שהתשוקה לדביקות באלוקות לא מתמלאת, אבל כשישנו גילוי נעלה כל כך, גילוי שער הנו״ן, ה׳שיברון לב׳ מתרפא.

ה) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶׁכָּתוּב בַּהַפְטָרָה של שבת זו, פרשת ואתחנן, נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי גוֹ׳[66], שֶׁזּוֹהִי הַהַתְחָלָה דְּשֶׁבַע

---

57) טעמי המצוות פ׳ וירא. 58) עקב ז, טו. 59) ר״ה כא, ב. נדרים לח, א. 60) תהלים ח, ו. 61) ברכה לד, א. 62) ראה לקו״ת וסה״ל להאריז״ל ואתחנן ג, טו. של״ה שסט, א. לקו״ת במדבר יב, א. 63) תו״כ ויקרא א, א. במדב״ר ספי״ד. 64) מיכה ז, טו. 65) ראה זח״א רסא, ב. אוה״ת נ״ך עה״פ (ח״א ע׳ תפו). 66) ישעי׳ מ, א.

ביאור בדרך אפשר

דִּנְחֶמְתָּא[67], ההפטרה הראשונה מבין שבע הפטרות רצופות של דברי נחמה **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'אַבּוּדְרָהָם'**[68] **בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ בְּבֵאוּר סֵדֶר הַהַפְטָרוֹת** הללו של 'שבעה דנחמתא', **שֶׁבִּתְחִילָּה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַנְּבִיאִים "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי", וְעַל זֶה מְשִׁיבָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל (בַּהַפְטָרָה דְּשַׁבָּת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה) "וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי ה'"**[69], **כְּלוֹמַר אֵינִי מִתְפַּיֶּסֶת מִנֶּחָמַת הַנְּבִיאִים, וְחוֹזְרִים הַנְּבִיאִים וְאוֹמְרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה"**[70], **הֵינוּ, שֶׁכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לֹא נִתְפַּיְּסָה בְּתַנְחוּמִין שֶׁלָּנוּ. וְעַל זֶה חוֹזֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאוֹמֵר "אָנֹכִי אָנֹכִי** אני בעצמי, לא על־ידי הנביאים, **הוּא מְנַחֶמְכֶם"**[71].

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, על־פי חסידות, **דְּהִנֵּה יָדוּעַ**[72] בתורת החסידות **שֶׁהַשָּׂגַת הַנְּבִיאִים הִיא מֵהֶאָרַת הָאֲצִילוּת** הארה בלבד מעולם האצילות, העולם העליון והראשון מבין ארבעת העולמות הרוחניים הכלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה **הַמִּתְלַבֶּשֶׁת** כפי שהארה זו יורדת ובאה **בִּבְחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד** הספירות התחתונות **דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּבָזֶה גּוּפָא** עצמו **יֵשׁ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת** בין הנביאים עצמם, **שֶׁנְּבוּאַת יְשַׁעְיָה הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת** ההארה מעולם האצילות **בְּ'נֶצַח־וְהוֹד דִּבְרִיאָה', נְבוּאַת יְחֶזְקֵאל הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּ'נֶצַח־וְהוֹד דִּיצִירָה', וּנְבוּאַת זְכַרְיָה הִיא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת בְּ'נֶצַח־וְהוֹד דַּעֲשִׂיָּה'. וְרַק נְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ [שֶׁגָּדְלָה מַעֲלָתוֹ** של משה רבנו **עַל כָּל שְׁאָר הַנְּבִיאִים, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ"כֹּה", בְּחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, וּמֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ"זֶה", בְּחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג)], הָיְתָה מִבְּחִינַת 'נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד דַּאֲצִילוּת', כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁכִים** ויורדים **דֶּרֶךְ מַעֲבִיר** כאדם העובד במקום מבלי להתעכב בו כך שאינו מושפע מהמקום **(שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה) בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה. אָמְנָם, גַּם נְבוּאַת מֹשֶׁה,** עם כל מעלתה, **אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת הְוָיָ' דִּלְתַתָּא** המדריגה התחתונה של שם הוי'. **וְזוֹהִי טַעֲנַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָהּ מִתְפַּיֶּסֶת מִנֶּחָמַת הַנְּבִיאִים, כֵּיוָן שֶׁרְצוֹנָהּ וְחֶפְצָהּ** של כנסת ישראל **שֶׁיִּהְיֶה הַגִּלּוּי דְּשֵׁם הְוָיָ' דִּלְעֵלָּא** ואינה מסתפקת בדברי הנביאים שהם גילוי משם ה' דלתתא. **וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַבֵּל טְעָנָה זוֹ** של בני ישראל, **וְאוֹמֵר "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם", וְהֵינוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל נֶחָמַת הַנְּבִיאִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לָהֶם** לנביאים **"נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי", נֶחָמָה בְּכִפְלַיִם**[73], **עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן דְּ'כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה'**[74], כמובא לעיל שהבעל־תשובה שהיה רחוק ונתקרב עובד את הקדוש ברוך הוא 'בחילא יתיר' **הִנֵּה עוֹד זֹאת,** בנוסף לנחמה שעל ידי הנביאים (ולא במקומה) שהיא כאמור נחמה כפולה **שֶׁיֶּשְׁנָהּ גַּם הַנֶּחָמָה עַל־יְדֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ**

ביאור בדרך אפשר

1 הַהַתְחָלָה דְּשֶׁבַע דִּנְחֶמְתָּא[67], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב
2 בְּ'אַבּוּדְרָהָם'[68] בְּשֵׁם הַמִּדְרָשׁ בְּבֵאוּר סֵדֶר
3 הַהַפְטָרוֹת, שֶׁבִּתְחִילָּה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
4 לַנְּבִיאִים "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי", וְעַל זֶה מְשִׁיבָה
5 כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל (בַּהַפְטָרָה דְּשַׁבָּת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה)
6 "וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי ה'"[69], כְּלוֹמַר אֵינִי מִתְפַּיֶּסֶת
7 מִנֶּחָמַת הַנְּבִיאִים, וְחוֹזְרִים הַנְּבִיאִים וְאוֹמְרִים
8 לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא
9 נֻחָמָה"[70], הֵינוּ, שֶׁכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לֹא נִתְפַּיְּסָה
10 בְּתַנְחוּמִין שֶׁלָּנוּ. וְעַל זֶה חוֹזֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
11 הוּא וְאוֹמֵר "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם"[71]. וְהָעִנְיָן
12 בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ[72] שֶׁהַשָּׂגַת הַנְּבִיאִים הִיא
13 מֵהֶאָרַת הָאֲצִילוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת נֶצַח־הוֹד־
14 יְסוֹד דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ
15 חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, שֶׁנְּבוּאַת יְשַׁעְיָה הִיא עַל־יְדֵי
16 הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּ'נֶצַח־וְהוֹד דִּבְרִיאָה', נְבוּאַת
17 יְחֶזְקֵאל הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּ'נֶצַח־וְהוֹד
18 דִּיצִירָה', וּנְבוּאַת זְכַרְיָה הִיא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת
19 בְּ'נֶצַח־וְהוֹד דַּעֲשִׂיָּה'. וְרַק נְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ
20 [שֶׁגָּדְלָה מַעֲלָתוֹ עַל כָּל שְׁאָר הַנְּבִיאִים, שֶׁכָּל
21 הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּ"כֹּה", בְּחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא
22 שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, וּמֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ"זֶה", בְּחִינַת
23 אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג)],
24 הָיְתָה מִבְּחִינַת 'נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד דַּאֲצִילוּת', כְּפִי
25 שֶׁנִּמְשָׁכִים דֶּרֶךְ מַעֲבִיר (שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת
26 הִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה) בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה. אָמְנָם, גַּם נְבוּאַת מֹשֶׁה אֵינָהּ אֶלָּא
27 מִבְּחִינַת הְוָיָ' דִּלְתַתָּא. וְזוֹהִי טַעֲנַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָהּ מִתְפַּיֶּסֶת מִנֶּחָמַת
28 הַנְּבִיאִים, כֵּיוָן שֶׁרְצוֹנָהּ וְחֶפְצָהּ שֶׁיִּהְיֶה הַגִּלּוּי דְּשֵׁם הְוָיָ' דִּלְעֵלָּא. וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל
29 שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַבֵּל טְעָנָה זוֹ, וְאוֹמֵר "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם",
30 וְהֵינוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל נֶחָמַת הַנְּבִיאִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לָהֶם "נַחֲמוּ נַחֲמוּ
31 עַמִּי", נֶחָמָה בְּכִפְלַיִם[73], עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן דְּ'כִפְלַיִם
32 לְתוּשִׁיָּה'[74], הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁיֶּשְׁנָהּ גַּם הַנֶּחָמָה עַל־יְדֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
44 בְּחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, וּמֹשֶׁה נִתְנַבֵּא בְּ"זֶה",
45 בְּחִינַת אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סְעִיף ג) מדברי
46 חכמינו ז"ל על כך], הָיְתָה מִבְּחִינַת 'נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד דַּאֲצִילוּת',
47 כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁכִים דֶּרֶךְ מַעֲבִיר כאדם העובד במקום מבלי
48 להתעכב בו כך שאינו מושפע מהמקום
49 (שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת
50 גְּמוּרָה) בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה.
51 אָמְנָם, גַּם נְבוּאַת מֹשֶׁה, עם כל
52 מעלתה, אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת
53 הְוָיָ' דִּלְתַתָּא המדריגה התחתונה
54 של שם הוי'. וְזוֹהִי טַעֲנַת כְּנֶסֶת
55 יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָהּ מִתְפַּיֶּסֶת
56 מִנֶּחָמַת הַנְּבִיאִים, כֵּיוָן
57 שֶׁרְצוֹנָהּ וְחֶפְצָהּ של כנסת ישראל
58 שֶׁיִּהְיֶה הַגִּלּוּי דְּשֵׁם הְוָיָ'
59 דִּלְעֵלָּא ואינה מסתפקת בדברי
60 הנביאים שהם גילוי משם ה' דלתתא.
61 וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
62 הוּא מְקַבֵּל טְעָנָה זוֹ של בני
63 ישראל, וְאוֹמֵר "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא
64 מְנַחֶמְכֶם", וְהֵינוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל
65 נֶחָמַת הַנְּבִיאִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־
66 בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לָהֶם לנביאים
67 "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי", נֶחָמָה
68 בְּכִפְלַיִם[73], עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת
69 הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן
70 דְּ'כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה'[74], כמובא
71 לעיל שהבעל־תשובה שהיה רחוק
72 ונתקרב עובד את הקדוש ברוך הוא
73 'בחילא יתיר' הִנֵּה עוֹד זֹאת, בנוסף
74 לנחמה שעל ידי הנביאים (ולא
75 במקומה) שהיא כאמור נחמה כפולה
76 שֶׁיֶּשְׁנָהּ גַּם הַנֶּחָמָה עַל־יְדֵי
77 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ

---

67) טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ח. 68) סדר הפרשיות וההפטרות (ד"ה וכתב רבינו). 69) ישעי' מט, יד. 70) שם נד, יא. 71) שם נא, יב. 72) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תשטו ואילך. 73) ראה איכ"ר פ"א, נז. 74) שמו"ר רפמ"ו.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאוֹמֵר ״אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם״, שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[75].

וְזֶהוּ גַּם מָה שֶׁכָּתוּב[76] בתחילת פרשת השבוע וָאֶתְחַנַּן אֶל הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳, ״וָאֶתְחַנַּן״ דַּיְקָא, הכתוב מדייק ואומר ׳ואתחנן׳ להורות שמשה רבינו ביקש לקבל מתנת חינם כִּי עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בָּאִים לְדַרְגָּה נַעֲלִית שֶׁהִיא בִּבְחִינַת מַתְּנַת חִנָּם[77], כלומר, דרגה שאי אפשר להגיע אליה בכוח עבודת האדם שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[78].

וְ׳כֵּן תִּהְיֶה לָנוּ׳, שֶׁכְּבָר בִּתְחִלַּת הַ׳שֶּׁבַע דִּנְחֶמְתָּא׳

ביאור בדרך אפשר

הראשונה מבין שבע הפטרות הנחמה תִּהְיֶה הַיְצִיאָה מִמְּצַר הַגָּלוּת של יציאה מן המצר אל המרחב נִמְשָׁכִים כָּל הַ׳שֶּׁבַע דִּנְחֶמְתָּא׳, עַד שֶׁנִּכְנָסִים מֵהַ׳שֶּׁבַע דִּנְחֶמְתָּא׳ לַשָּׁנָה הַבָּאָה, וְזוֹכִים לִכְתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּכָל הַמִּצְטָרֵךְ, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנָא רְוִיחָא, בנים, חיים (בריאות) ומזון (פרנסה) בריוח לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים כלומר, בתוך המציאות הגשמית התחתונה.

בְּעַצְמוֹ שֶׁאוֹמֵר ״אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם״, שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[75]. וְזֶהוּ גַּם מָה שֶׁכָּתוּב[76] וָאֶתְחַנַּן אֶל הֲוָיָ׳ וְגוֹ׳, ״וָאֶתְחַנַּן״ דַּיְקָא, כִּי עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בָּאִים לְדַרְגָּה נַעֲלִית שֶׁהִיא בִּבְחִינַת מַתְּנַת חִנָּם[77], שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ׳ דִּלְעֵלָּא[78].

וְ׳כֵּן תִּהְיֶה לָנוּ׳, שֶׁכְּבָר בִּתְחִלַּת הַ׳שֶּׁבַע דִּנְחֶמְתָּא׳, תִּהְיֶה הַיְצִיאָה מִמְּצַר הַגָּלוּת אֶל מֶרְחַב הַגְּאוּלָה, וּבְאוֹפֶן כָּזֶה נִמְשָׁכִים כָּל הַ׳שֶּׁבַע דִּנְחֶמְתָּא׳, עַד שֶׁנִּכְנָסִים מֵהַ׳שֶּׁבַע דִּנְחֶמְתָּא׳ לַשָּׁנָה הַבָּאָה, וְזוֹכִים לִכְתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּכָל הַמִּצְטָרֵךְ, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנָא רְוִיחָא, לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים.

75) ראה המשך תער״ב ח״ב ע׳ א׳רג. 76) ואתחנן ג, כג. 77) פירש״י עה״פ. 78) ראה אוה״ת ואתחנן ס״ע נג ואילך.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום חמישי עמ׳ א

ופתיחתו לא נחשב לעושה פתח.

מקשה הגמרא: וְתָנָא קַמָּא המתיר להרחיב נקב ישן, מַאי שְׁנָא – במה זה שונה מִנָּקֵב חָדָשׁ דְּלֹא – שאסור לעשותו דְּקָא מְתַקֵּן פִּיתְחָא – לפי שהוא מתקן פתח לכלי, אם כן אוֹסוּפֵי נַמִּי קָא מְתַקֵּן פִּיתְחָא – הרחבת נקב קיים גם היא תיחשב לתיקון הפתח של הכלי והרי זה תולדת מכה בפטיש. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, דְּבַר תּוֹרָה כָּל פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְהַכְנִיס לתוכו וּלְהוֹצִיא ממנו אֵינוֹ פֶּתַח ואין חייבים על עשייתו, וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזוּר שלא לעשות כל פתח אף שעומד רק להוציא או רק להכניס, מִשּׁוּם – שמא יטעה ויעשה נקב בלול שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין ויעבור על איסור תורה, דַּעֲבִיד לְעַיּוּלֵי אֲוִירָא וּלְאַפּוּקֵי הַבְלָא – שהרי הנקב בלול עשוי כדי להכניס אויר ולהוציא את ההבל והסרחון כדי שלא ימותו התרנגולים. וְאִם קיים כבר נקב וּבָא לְהוֹסִיף – להרחיבו, לדעת תנא קמא מוֹסִיף, משום שבהרחבת נקב אין מקום לגזור משום לול של תרנגולים, כיון שאוֹסוּפֵי – שלהוסיף וַדַּאי בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים לֹא אָתֵי לְאוֹסוּפֵי – לא יבוא להוסיף,

---

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שישי עמ׳ א

ואין חשש לסחיטה אף שנספגו בה הרבה מים. והטעם כיון שהם רבים ואחד יזכיר לחבירו שהסחיטה אסורה.

מוסיפה המשנה: סָכִין שמן בשבת על הגוף, וּמְמַשְׁמְשִׁין – ומשפשפים את הגוף ביד להנאה, אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִין – אין משפשפים בכח את הגוף, וְלֹא מִתְגָּרְדִין – ואין מגרדים את הגוף במגרדת, משום שזהו עובדא דחול. וְאֵין יוֹרְדִין לְנָהָר ששמו קוֹרְדִימָא. וְאֵין עוֹשִׂין אַפִּיקְטוּיִזִין – ואין גורמים להקאה, וְאֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן – אין מתקנים ומיישבים את עצמותיו וחוליות שדרתו של תינוק שנולד, ובגמרא יבואר הטעם, וְאֵין מַחֲזִירִין למקומו אֶת הַשֶּׁבֶר של עצם שנשברה, שכל שיש בו רפואה אסור משום גזירת שחיקת סממנין. וכן מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ וְרִגְלוֹ, כלומר שהעצם יצאה ממקומה, לֹא יִטְרְפֵם בְּצוֹנֵן – לא ישפשף את היד או הרגל במים צוננים, משום שניכר שעושה זאת לצורך רפואה, אֲבָל רוֹחֵץ הוּא כְּדַרְכּוֹ וְאִם נִתְרַפֵּא נִתְרַפֵּא משום שלא ניכר שעושה זאת לרפואה.

גמרא

שנינו במשנה: הרוחץ במי מערה ובמי טבריא וכו׳. מדייקת הגמרא: קָתָנֵי – המשנה כתבה את שניהם יחד, ללמדנו שמֵי הַמְּעָרָה דּוּמְיָא דְּמֵי טְבֶרְיָא – דומים למי טבריא, מַה מֵי טְבֶרְיָא חַמִּין אַף מֵי מְעָרָה מדובר במים חַמִּין, ומתוך שהמשנה נקטה ׳הָרוֹחֵץ׳ לשון דיעבד, יש לדייק שבדִּיעֲבַד אִין לְכַתְּחִילָּה לֹא, כלומר המשנה דנה בהבאת מגבת של אדם שעבר ורחץ במים אלו ונסתפג בה, אבל לכתחילה אסור לרחוץ במים אלו, מִכְּלָל – ומשמע מזה

בס"ד. שיחת ש"פ ואתחנן, שבת נחמו, י"א מנחם־אב, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

א. ביום הש"ק זה – "שבת נחמו", ע"ש התחלת ההפטרה "נחמו נחמו עמי"[1] – קורין לעולם פרשת ואתחנן, ומזה מובן, שפרשת ואתחנן שייכת לענין ד"נחמו", שהרי ההפטרה שייכת לפרשת השבוע (כמבואר בגמרא, מפרשי הגמרא ופוסקים[2]).

ואע"פ שהתחלת קריאת פרשת ואתחנן היא בשבת חזון, אחר חצות היום, בזמן "רעוא דרעוין"[3], וכן ביום שני וחמישי – הרי עיקר הקריאה של פרשת ואתחנן היא בשבת נחמו (ואילו הקריאה בשני וחמישי היא מצד תקנת משה שלא ילינו ג' ימים בלא תורה, כדברי הגמרא במסכת ב"ק[4]).

ולהעיר, שגם הימים שלפני שבת נחמו (החל מיום ראשון, שהי' לפני תשעה באב, וכן תשעה באב עצמו, שבקרוב יהפך לששון ולשמחה) שייכים לשבת נחמו, דכיון שהענין ד"מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת"[5] קאי על כל ימי השבוע, החל מיום ראשון, נמצא, שענינו של "שבת נחמו" נפעל ע"י הטירחא והעבודה במשך כל ימי השבוע.

וזהו גם הטעם שקורין פרשת ואתחנן (ששייכת לשבת נחמו) בימים שלפני שבת נחמו – בהתאם לכלל אצל בנ"י, שכדי שיוכל להיות ענין המעשה, ש"הוא העיקר"[6], צ"ל תחילה ענין התלמוד, כי "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"[7],

וכפי שמבאר הצ"צ באוה"ת[8] שלכן נאמר תחילה "ודברת בם"[9], ואח"כ נאמר "וקשרתם וגו'"[10], שכולל כל המצוות, כמארז"ל[11] "הוקשה כל התורה כולה (מצוות התורה[12]) לתפילין" – לפי ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה",

וכמשנ"ת בהתוועדות די"ג תמוז[13], דיוק לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו לחגיגת י"ב־י"ג תמוז הראשונה[14]: "לקובעו ליום התוועדות והתעוררות לחיזוק התורה והיהדות", תורה ואח"כ יהדות, אף שלכאורה הסדר הוא שעניני יהדות, מצוות, מתחילים משעה שנולד (לפני ששייך להבנה והשגה), ורק לאח"ז ישנו הענין דלימוד התורה, "כשהתינוק מתחיל לדבר אביו .. מלמדו תורה"[15] – כי דוקא ע"י התורה יודעים כיצד צ"ל ענין היהדות (קיום המצוות).

ויש להוסיף ולהעיר, שגם ענינה של ההפטרה שייך (לא רק לסיום הקריאה, "מפטיר", אלא גם) לכל הפרשה, כמובן מהדין[16] שבהפטרה צ"ל לכל הפחות כ"א פסוקים (אף שלפעמים די במספר פסוקים פחות מזה), כנגד שבעת הקרואים שכל אחד מהם קורא ג' פסוקים, וכיון ששבעת הקרואים הם כנגד שבעת ימי השבוע, נמצא, שג' פסוקים הראשונים של ההפטרה שייכים לקרוא הראשון שהוא כנגד יום ראשון, כך, שגם יום ראשון שייך כבר להפטרה דשבת נחמו.

---

1) ישעי' מ, א.
2) ראה תוס' מגילה לא, ריש ע"ב. רמב"ם הל' תפלה פי"ג הי"ט. טושו"ע או"ח סו"ס תכח.
3) זח"ב פח, סע"ב.
4) פב, א.
5) ע"ז ג, סע"א.
6) אבות פ"א מי"ז.
7) קידושין מ, ב. וש"נ.
8) פרשתנו ע' רלח ואילך. ע' רנב ואילך. (כרך ה) ע' ב'ט ואילך. ע' ב'יב ואילך. וראה גם תורת מנחם חנ"ג ע' 358 ואילך. וש"נ.
9) פרשתנו ו, ז.
10) שם, ח.
11) קידושין לה, א. וש"נ.
12) ראה גם מכתב ועש"ק ואתחנן שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' קעג) בהערה (ד"ה שהוקשה כו'). תורת מנחם חמ"ט ריש ע' 189. וש"נ.
13) ס"ה ואילך (תורת מנחם חנ"ז ע' 58 ואילך). וש"נ.
14) אג"ק שלו ח"ב ע' פ ואילך. וש"נ.
15) סוכה מב, א. ספרי ופרש"י עקב יא, יט.
16) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסרפ"ד. וש"נ.

[אלא שקריאת ההפטרה בפועל ובגילוי היא ביום השבת דוקא, ולא כמו קריאת התורה שקורין גם בימי השבוע שלפני השבת, כי, בספרי הנביאים באים הענינים בגילוי יותר מאשר בתושב"כ, והרי הענין ד"נחמו" בגילוי הוא ביום השבת].

ב. והענין בזה:

"נחמו" — היא התחלת ה"שבע דנחמתא", שזוהי הנחמה על הגלות, ע"י הגאולה העתידה לבוא.

וכיון שנמצאים עדיין בגלות וצריכים לפעול את ענין הגאולה — הרי מובן שיש צורך בתפלה על הענין ד"נחמו", שכן, ענין התפלה שייך רק כאשר הדבר שמבקשים אודותיו לא בא עדיין בפועל, משא"כ לאחרי שכבר בא בפועל, שאז לא שייך על זה ענין התפלה, אלא ענין הברכה וההודאה.

וזוהי גם השייכות לפרשת ואתחנן — כי "ואתחנן" הוא "אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה"[17].

ג. ובפרטיות יותר:

בתפלה גופא יש כמה סוגים, עד להסוג היותר נעלה — תפלה שנענית מיד[18], שזהו גם אופן התפלה ד"ואתחנן"[19].

וזוהי גם מעלת תפלת הבעל־תשובה, ש"צועק ונענה מיד"[20], כמו כללות ענין התשובה שאינו תלוי בגדרי הזמן — "בשעתא חדא וברגעא חדא"[21], וכפירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר[22] ש"שעתא חדא" הוא מלשון הפנה, "איין קער", שזהו מצד גודל מעלת עבודת התשובה שבאין ערוך לגמרי לגבי עבודת הצדיקים, כמארז"ל[23] "מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו", להיותה סוג עבודה אחרת לגמרי, שעל ידה "זדונות נעשו לו כזכיות"[24], ולא רק "כזכיות" (בכ"ף הדמיון) אלא גם "זכיות" ממש[25], ולכן הרי זה באין ערוך גם בענין הזמן[26] — "בשעתא חדא וברגעא חדא" (שענין זה אינו שייך בצדיק, ככל שתהי' עבודתו בזריזות יותר).

ועפ"ז מובן גם הקשר עם הענין ד"נחמו נחמו", "נחמה בכפלים"[27] — שזהו ע"ד "כפלים לתושי'"[28] שמצינו לגבי בעל תשובה, שזהו מצד גודל הירידה שהיתה לפנ"ז, שעי"ז נעשה אצלו עילוי שבאין ערוך[29], וכן הוא בנוגע ל"נחמה בכפלים", שכיון שהגלות היתה באופן ד"לקתה בכפלים"[27], לכן תהי' גם הגאולה באופן ד"נחמה בכפלים", שפירושו לא רק ב"פ ככה, אלא באופן שבאין ערוך לגמרי[30].

וכמובן גם מגודל הירידה שבענין הגלות באופן של אין ערוך, עד כדי כך שאמרו רז"ל[31] בנוגע לגלות האחרון שלא נתגלה קיצו (כיון שלא נתגלה חטאו, ולא כמו בגלות הראשון שנתגלה חטאו, ולכן נתגלה קיצו — שבעים שנה), ולכאורה, ככל שתהי' אריכות זמן הגלות, הרי זה בכל זאת זמן מוגבל?! — אלא שמצד קושי הגלות הרי זה באופן שלא נתגלה קיצו, ועד שאפילו רגע אחד בגלות הוא באופן שלא נתגלה קיצו!

וכיון שכל כך גדלה הירידה שבענין הגלות עד לאופן של אין ערוך — הרי מובן עד כמה תגדל מעלת העלי' של הגאולה, באין ערוך אפילו לגבי האין ערוך שבירידת הגלות, כיון שכל ענין הירידה אינו אלא צורך עלי'. וזהו הענין ד"נחמה בכפלים" — באופן שבאין ערוך לגמרי.

וזהו גם הטעם שמיד לאחרי תשעה באב בא חמשה עשר באב (שלפעמים חל בו שבת נחמו, ובכל אופן ה"ז שייך לשבת נחמו):

---

17) פרש"י ריש פרשתנו.
18) ראה ב"ר פ"ט, ד. וראה גם דב"ר פרשתנו פ"ב, יו"ד.
19) חסר קצת (המו"ל).
20) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ז. וראה לקו"ש ח"כ ע' 92 ואילך.
21) זח"א קכט, סע"א.
22) ראה סה"מ תרצ"ג ס"ע תקמא. וש"נ.
23) ברכות לד, ב. רמב"ם שם.
24) יומא פו, ב.
25) ראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' קסו. וש"נ.
26) ראה גם שם ע' קפ. ע' רכ. תורת מנחם חנ"ו ע' 284. וש"נ.
27) איכ"ר ספ"א. יל"ש עה"פ (רמז תמה).
28) איוב יא, ו. וראה שמו"ר רפמ"ו.
29) כמובן מהמבואר בתניא פ"ז.
30) ראה גם לקו"ש ח"י ע' 83 הערה 30. תורת מנחם חמ"ח ע' 34. וש"נ.
31) יומא ט, ב.

אמרו רז"ל[32] "לא היו ימים טובים לישראל (כל הימים טובים, כולל חג הפסח חג השבועות וחג הסוכות) כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים".

וטעם הדבר – לא בגלל שבחמשה עשר באב "קיימא סיהרא באשלמותא"[33], שהרי מעלה זו ישנה גם בחג הסוכות שחל בט"ו בתשרי, ובחג הפסח שחל בט"ו בניסן (ובזה נכלל גם חג השבועות שנקרא "עצרת" של חג הפסח), אלא – כיון שבא לאחרי הירידה הכי גדולה של תשעה באב, לכן גם העלי' היא באופן שבאין ערוך לגמרי[34].

ד. ויש להוסיף בביאור השייכות דענין התשובה ("כפלים לתושי'", כמו "נחמה בכפלים") עם פרשת ואתחנן:

בפירוש "ואתחנן" – מפרש רש"י: "אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם"[17].

והנה, הענין ד"מתנת חנם" שייך אמנם גם אצל צדיקים, כפי שמפרש רש"י מ"ש "ואתחנן אל ה'", "אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים [וכפי שמצינו שצדיקים נקראים "אבירי לב הרחוקים מצדקה"[35], ש"כל העולם כולו נזונין בצדקה, והם נזונין בזרוע", "בזכות שבידם .. וקרי להו רחוקים מצדקתו של הקב"ה"[36]], אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם"; אבל עיקר הענין ד"מתנת חנם" הוא אצל בעלי תשובה דוקא.

ובהקדים ביאור החילוק שבין צדיקים לבעלי תשובה – שצדיקים, "אפילו הוא צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים, אעפ"כ אינה בטלה (נשמתו) במציאות לגמרי .. רק הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו"[37], "יש מי שאוהב"[38], משא"כ בעלי תשובה הם בטלים במציאות לגמרי.

וזהו הטעם שאצל בעלי תשובה נעשים זדונות כזכיות, ועד לזכיות ממש – דלכאורה אינו מובן: כיון שחטא ופגם ועבר את הדרך, איך יכול לחזור ולהיות מרוצה לפניו ית', ועד שזדונות יהפכו לו לזכיות?! – אך הענין הוא[26], שזהו לפי שנעשה מציאות חדשה לאחרי שמציאותו הקודמת מתבטלת לגמרי ("אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותם המעשים"[39]) – "בטל רצונך" (שלמעלה מ"עשה רצונו")[40], שזהו אמיתית ענין התשובה.

אמנם עדיין אינו מובן: כיון שנתבטל ממציאותו לגמרי – איך נעשה לאח"ז מציאות חדשה, ואיך יוכל להיות אצלו הענין ד"בטל רצונך", בה בשעה שענין הרצון מושלל אצלו, להיותו בביטול המציאות לגמרי?!

אך הענין הוא – שע"י עבודת התשובה שלמעלה מסדר השתלשלות, הנה "הקב"ה עוזרו"[41] ומסייע לו להיות מציאות חדשה; ועזר וסיוע זה הוא באופן של "מתנת חנם".

ה. ויה"ר שהקב"ה יתן לכאו"א מישראל (גם לצדיקים) "מתנת חנם", וכפסק ההלכה ש"כל הנותן בעין יפה הוא נותן"[42], וכפי שמפרש רש"י במשנה במסכת בבא בתרא[43] ש"נותן יותר מדאי".

ובפשטות – שתומשך לכאו"א הצלחה בכל עניניו, החל מענייניו הרוחניים בעבודת ה', ומזה תומשך הרחבה גם בענינים הגשמיים – שהרי הגשמיות של בנ"י ("אידישע גשמיות") נמשכת מהרוחניות שלהם ("אידישע רוחניות") – "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"[44], ובאופן ד"הריקותי לכם ברכה עד בלי די"[45].

---

32) תענית כו, ב (במשנה).
33) זח"ב רטו, א. ועוד.
34) ראה תורת מנחם חמ"ז ע' 279. וש"נ.
35) ישעי' מו, יב.
36) ברכות יז, ב ובפרש"י.
37) תניא פל"ה (מד, סע"א ואילך).
38) תו"א ויקהל (בהוספות) קיד, ד. ובכ"מ.
39) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ד.
40) אבות פ"ב מ"ד. וראה לקו"ת במדבר ב, א.
41) סוכה נב, ריש ע"ב. וש"נ.
42) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.
43) עא, א. וראה גם מכתב הנ"ל (אג"ק שם ע' קעד) בהערה (ד"ה ונתתי כו').
44) נוסח ברכה הג' דברהמ"ז.
45) מלאכי ג, יו"ד.

ועד לברכה העיקרית — הקשורה גם עם ענין התשובה, שהרי משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא[46] — ביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

* * *

ו. בפרשת השבוע מדובר אודות ענין התפילין: הן אודות התפילין של בנ"י למטה — פרשת שמע[47], והן אודות תפילין דמארי עלמא — "כי מי גוי גדול גו' ומי גוי גדול[48] .. או[49] הנסה אלקים"[50].

וזוהי המעלה שבפרשתנו לגבי פרשת בא[51] ופרשת עקב[52] שגם בהם מדובר אודות ענין התפילין — כיון שבפרשתנו מדובר (לא רק אודות התפילין של ישראל, אלא) גם אודות תפילין דמארי עלמא[53].

ז. והנה, בנוגע למצות תפילין אמרו רז"ל[11] "הוקשה כל התורה כולה (מצוות התורה) לתפילין".

[ואף שבכל מצוה כלולים כל המצוות, שלכן "העוסק[54] במצוה פטור מן המצוה"[55] — הרי בכל המצוות הרי זה בהעלם, משא"כ במצות תפילין, שממנה למדים עניני הלכה בנוגע לשאר המצוות[56]].

ומבואר בזה[57], שענין התפילין הוא שלוקחים דבר גשמי, קלף גשמי ודיו גשמי, ועושים ממנו חפצא של קדושה. ומזה למדים גם בנוגע לכל המצוות ("הוקשה כל התורה כולה לתפילין") — שעושים מהדבר הגשמי ענין רוחני.

וממשיך לבאר, שאע"פ שכן הוא גם בכל המצוות, כמו אתרוג, שלוקחים פרי גשמי ועושים ממנו ענין רוחני של מצוה, מ"מ, במצות תפילין הרי זה ענינה הפרטי של המצוה[58], והוא בגלוי יותר מאשר בשאר המצוות[19].

וזהו גם מה שתפילין הוא מלשון תופל[59], שהו"ע של חיבור[60] — החיבור של בנ"י עם הקב"ה[19].

ח. ולהעיר[61]:

גם בנוגע למצות ציצית מצינו ששקולה כנגד כל המצוות[62], כמ"ש[63] "וזכרתם את כל מצות ה'", "שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטין וחמשה קשרים, הרי תרי"ג".

וגם בנוגע לתפילין מצינו מספר תרי"ג — כדאיתא בזהר[64] שמנין ב' השי"ן שבתש"ר עולה ת"ר, וב' השי"ן כשהם בסמיכות זל"ז הם "שש", ויחד עם ג' הראשין וד' הראשין, הרי תרי"ג.

ועד"ז מצינו בנוגע לפירוש הפסוק[65] "ונתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו" — שיש מדרש שקאי על ציצית ותפילין[66], ויש מדרש שקאי על תפילין — תש"י ותש"ר[67].

וא"כ, נשאלת השאלה: מדוע הענין ד"הוקשה כל התורה כולה" (שנוגע גם ללימוד עניני הלכה) הוא "לתפילין" דוקא, ולא לציצית?

והביאור בזה — כפי שמבאר הצ"צ[68] — שציצית הו"ע של מקיף, "פריסו דמלכא"[69], שהרי הטלית רק

---

46) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.
47) פרשתנו ו, ד ואילך.
48) שם ד, ז־ח.
49) שם, לד.
50) ראה ברכות ו, סע"א.
51) יג, ט. שם, טז.
52) יא, יח.
53) חסר קצת — ע"ד הקישור עם בעלי תשובה (וראה גם לקמן ס"ט). — המו"ל.
54) סוכה כה, סע"א. וש"נ.
55) ראה תורת מנחם חנ"א ע' 53. וש"נ.
56) ראה קידושין שם.
57) ברשימת ההנחה: ומבאר הצ"צ באור התורה (וראה גם אוה"ת פרשתנו ע' רס ואילך). וראה גם תורת מנחם חמ"ט ע' 433.
58) בזכרון אחדים: כמובן מזה שדוקא במצות תפילין ישנה הכוונה לשעבד המוח והלב (וכדלקמן בפנים (ס"ח)).
59) ראה המשך תער"ב ח"א ע' תריח. ח"ב ע' תשפו. ועוד.
60) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ו ח"ב ע' תנז. וש"נ.
61) ראה גם תורת מנחם חנ"א ריש ע' 224.
62) מנחות מג, ב. הובא בפרש"י עה"ת ס"פ שלח.
63) שם טו, לט ובפרש"י. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סי"א סכ"ז. וש"נ.
64) ח"ג רכח, ריש ע"ב.
65) תהלים ב, ג.
66) יל"ש ישעי' רמז תנב.
67) מדרש תהלים עה"פ.
68) סהמ"צ מצות ציצית ומצות תפילין (דרמ"צ יד, סע"א ואילך; יז, א ואילך).
69) ראה בהנסמן בסוף הספר שם (רטו, א).

מקיף על הגוף, ואינו פועל בהאדם עצמו, משא"כ ענין התפילין הוא באופן שנמשך ופועל בפנימיות, שהרי ענין התפילין הוא ש"ישעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם תאוות ומחשבות לבו לעבודתו ית'"[70], וכדאיתא בזהר[71] שע"י תש"ר ותש"י קושרים ומשעבדים את היצה"ר כו', ועד שנמשך גם בעולם, כמרומז בכך שרצועות התש"ר נמשכים ויורדים למטה מן הטבור[72]; ואילו בציצית לא מצינו ענין ההמשכה בעולם.

וזוהי גם מעלת התפילין לגבי מזוזה, שקובעים אותה על פתח הבית, ועניינה להגן על הבית (ובמילא גם על בעל הבית), וזהו גם הר"ת של השם שכותבים מבחוץ למזוזה: "שומר דלתות ישראל" (כדאיתא בספרים[73]) — שכל זה הו"ע של מקיף, ורק תפילין הו"ע פנימי.

ט. בהמשך השיחה נתבאר שמעלת מצות תפילין היא באין ערוך לגבי שאר המצוות, וענין זה קשור עם העילוי שבאין ערוך שבמעלת בעלי תשובה, שזהו תוכן הענין דשבת נחמו. וסיים: ומשבת נחמו באים לכל השבע דנחמתא, ועד לערב ר"ה, להתברך בשנה טובה כו'.

ויה"ר שתומשך הצלחה לכאו"א מישראל בכל עניניו, ולכל לראש — בנוגע לבירור כל הניצוצות, והיינו, שהענין ד"לקחת לו גוי מקרב גוי"[49] נעשה באופן שבנ"י לוקחים עמהם את כל ניצוצות הקדושה, כמ"ש[74] "ונצלתם את מצרים", ש"עשאוה כמצודה שאין בה דגן . . (ו)כמצולה שאין בה דגים"[75], ויוצאים משם "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[76], "לא תשאר פרסה"[77], ו"כספם וזהבם אתם"[78], בקרוב ממש ובעגלא דידן.

* * *

י. מאמר (כעין שיחה) ד"ה בונה ירושלים הוי'.

* * *

יא. בקשר למנהג לבאר פירוש רש"י בפרשת השבוע — יתבאר פירוש רש"י שבו מדובר אודות ענין התפילין, ובזה גופא — תפילין של בנ"י.

הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[10] "וקשרתם לאות על ידך", "אלו תפילין שבזרוע", "והיו לטטפת בין עיניך", "אלו תפילין שבראש, ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טטפת, טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים",

— החילוק בין הפירוש "על שם מנין פרשיותיהם נקראו טטפת", להפירוש בפ' בא[51] "על שם שהם ארבעה בתים[79] קרויין טטפת", כי, בפ' בא יש רק ב' פרשיות (קדש והי' כי יביאך), ועכצ"ל שמספר

70) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סכ"ה סי"א. וש"נ.
71) ח"ג רלח, א (ברע"מ). רפב, ב ואילך. וראה גם תורת מנחם חנ"ד ע' 95. וש"נ.
72) ראה תורת מנחם סה"מ אלול ע' רסב. וש"נ.
73) ראה לקו"ש חי"ט ע' 123 הערה 22. וש"נ.
74) שמות ג, כב.
75) ברכות ט, ריש ע"ב. וש"נ.
76) בא יו"ד, ט.
77) שם, כו.
78) ישעי' ס, ט.
79) והחילוק ביניהם* גם להלכה** — בנוגע לדין זקן ממרא, שחולק על הלכה שהיא מדברי סופרים ורק מרומזת בתורה, ולא על דבר המפורש בתושב"כ (ראה סנהדרין פז, א. רמב"ם הל' ממרים פ"ג ה"ד) — שלפי הפירוש ש"טטפת" קאי על "מנין פרשיותיהם", והיינו, שד' פרשיות בתפילין הו"ע המפורש בתושב"כ, נמצא, שהאומר "חמש פרשיות בתפילין", אין לו דין זקן ממרא.

*) נוסף לכך ש"ארבעה בתים" קאי רק על תש"ר, ואילו "מנין (ארבע) פרשיותיהם" קאי גם על תש"י — דאף שכתובות על קלף אחד, הרי הם ד' פרשיות, וכמו ב' הפרשיות שבמזוזה שכתובות על קלף אחד, וכן בס"ת, שכל הירעות תפורות ביחד, ומ"מ נחלקות לפרשיות־פרשיות בפני עצמם (ולהעיר גם ממה שמצינו בטענת קרח שבית מלא ספרים פטור ממזוזה, לפי שבס"ת יש ער"ה פרשיות, ואילו במזוזה יש רק שתי פרשיות: שמע והי' אם שמוע (תנחומא ויל"ש ר"פ קרח)).

**) כמדובר כמ"פ שבפירוש רש"י ישנם גם ענינים של הלכה, אלא שבאים ברמז, שכן, עיקר ענינו של פירוש רש"י הוא דרך הפשט, כפי שקובע בעצמו כלל (בראשית ג, ח): "אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא".

ארבעה (טטפת) קאי על ה"בתים" (ב' בתים — עם פרשיות, וב' בתים — ללא פרשיות). אך גם בפרשתנו שיש כבר ד' פרשיות[80], נחלקים הם לב' סוגים ("טטפת", "טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים"): ב' פרשיות לפני מ"ת (ובהם נכלל גם הענין דיצי"מ), וב' פרשיות לאחרי מ"ת;

והחילוק בין מ"ש בפ' בא[51] שתיבת "והי" קאי הן על "לאות על ידך גו' ולטטפת בין עיניך", שתש"י ותש"ר הם הוי' ומציאות אחת, למ"ש בפרשתנו[10] "וקשרתם גו' והיו לטטפת גו'", שתש"י ותש"ר הם ב' ענינים — בהתאם לב' האופנים בהסגולה דמצות תפילין: (א) כפי שהי' בשעת יצי"מ (בפ' בא), שמשה הי' אמור להכניס את בנ"י לארץ, באופן שלמעלה מהטבע[81] — "וראו כל עמי הארץ גו' ויראו ממך"[82], "אלו תפילין שבראש"[83], ותש"י הם רק תוספת כח בתש"ר[84], משום "כל זמן שבין עיניך יהו שתים"[85], (ב) כפי שהי' בשנת הארבעים (בפרשתנו), שידעו כבר שהכניסה לארץ תהי' ע"י יהושע, שיהי' צורך במלחמה[86], אלא שינצחו במלחמה באופן ד"טרף זרוע אף קדקד"[87], ע"י תש"י (בפ"ע) ותש"ר[88] —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ט ע' 49 ואילך.

יב. בהאמור לעיל בפירוש "טטפת", "טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים" — עדיין צריך להבין:

כיון ש"טט" בכתפי אינו אלא שתים, וכן "פת" באפריקי אינו אלא שתים — א"כ, מהי ההוכחה ש"טטפת" הם ארבע?!

וכאן רואים איך ש"דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר"[89]:

איתא בגמרא במסכת סנהדרין[90]: "לטטפת לטטפת לטוטפות (בפרשת שמע ובפרשת כי יביאך כתיב לטטפת חסר וי"ו, אבל בפרשת והי' אם שמוע כתיב לטוטפות מלא), הרי כאן ארבעה (בתים לתפילין של ראש), דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר, אינו צריך, טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים", ומפרש רש"י: "כתפי — שם מקום, כשרוצים לומר שתים, אומר טט, ואפריקי נמי מקום, וקורין לשתים פת".

אבל בתוס'[91] מבואר ("הא דלא דרשינן בתים טובא", "תרי סרי בתי" (ג"פ ארבעה)), "דלר"ע דל חד (לטטפת) לגופי', ומשני טטפת דריש ד' בתים לכל לשון, שני טט ושני פת", ולא כמשמעות פירוש רש"י ש"בתיבה אחת רמז הכתוב ארבע בתים בין שתי הלשונות כתפי ואפריקי".

ולהעיר, שרש"י אזיל לשיטתי' — בפירוש מ"ש "לא תוסיפו גו'" (פרשתנו ד, ב), "כגון חמש פרשיות בתפילין, חמשת מינין בלולב, וחמש ציציות"*, שמזה משמע, שכל ג' הדוגמאות שוים, והיינו, ש"חמש פרשיות בתפילין" הוא היפך המפורש בתושב"כ, כמו "חמשת מינין בלולב, וחמש ציציות".

80) וי"ל שכוונת רש"י לפרש שבתפילין צ"ל ד' פרשיות, ולא רק ב' פרשיות כבתפילין שבפ' בא:

לכאורה יש מקום לומר, שכיון שב"משנה תורה" חוזר הכתוב ושונה כל הענינים שהיו לאחרי מ"ת, הנה מש"נ כאן "וקשרתם גו'" — דקאי על "הדברים האלה", שנאמרו זה עתה בפרשה, "אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראיתם את הקולות ואת הלפידים", ועז"נ "והודעתם לבניך ולבני בניך" (פרשתנו ד, ט־י ובפרש"י) — קאי רק על פרשיות שנאמרו לאחרי מ"ת: שמע והי' אם שמוע, ולא על קדש והי' כי יביאך שנאמרו בזמן יצי"מ, קודם מ"ת.

אמנם, כיון ש"על שם מנין פרשיותיהם נקראו טטפת", שפירושו ארבע, ולא מצינו בתורה ארבע פרשיות בנוגע לתפילין ללא פרשיות קדש והי' כי יביאך, עכצ"ל שגם הם נכללים בתפילין (אף שנאמרו קודם מ"ת).

81) ושאני מלחמת עמלק, כיון ש"ראשית גוים עמלק" (בלק כד, כ), שלכן היתה אצלו החוצפה כו' (ראה תו"א תצוה פג, א. מג"א צא, ב. ובכ"מ). ומה גם שהמלחמה עצמה היתה ע"י יהושע, כמ"ש (בשלח יז, יג) "ויחלוש יהושע גו'", ואילו אצל משה הי' רק הענין ד"כאשר ירים גו' ידו וגבר ישראל" (שם, יא).

82) תבוא כח, יו"ד.

83) ברכות שבהערה 50. וש"נ.

84) ולאידך גיסא — ע"י תש"ר ניתוסף גם בתש"י הענין ד"ויראו ממך", שמצד עצמו שייך רק בתש"ר, "לפי שהן בגבהו של ראש ונראין, דשייך בהו וראו, אבל תפילין של יד מכוסין, דכתיב לך לאות על ידך, ולא לאחרים לאות" (תוד"ה אלו — ברכות שם).

85) מנחות לו, א.

86) החל מכיבוש יריחו, שהיתה מנעולה של ארץ ישראל, וכן בכיבוש העי, ושאר המלחמות.

87) ברכה לג, כ.

88) נסמן בלקו"ש שבפנים הערה 33.

89) ברייתא דל"ב מדות טו. וראה ירושלמי ר"ה פ"ג סה"ה. תוד"ה אלא — כריתות יד, סע"א.

90) ד, ב (ובפרש"י).

91) ד"ה טט — שם. וכן בזבחים לז, ב.

---

*) וענין זה דורש ביאור בפני עצמו — מדוע נקט רש"י ג' דוגמאות אלו דוקא (נתבאר בשיחת ש"פ ראה סכ"ו (תורת מנחם חנ"ז ע' 301 ואילך)).

ויש לבאר אופן הלימוד מתיבה אחת – ע"פ דברי השל"ה[92] שמביא הצ"צ באוה"ת[93]: "אל יעלה בדעתך שהתורה כתבה אלו הלשונות שאינם לה"ק, אלא הכי פירושו, כשברא הקב"ה עולמו לא הי' רק לה"ק .. וכשבלל הקב"ה את הלשונות בדור הפלגה[94], בלל לה"ק ג"כ בשאר הלשונות, והתיבות הנ"ל הם לה"ק, ונכללו בלשון יוני או בכתפי או באפריקי".

ומסיים הצ"צ: "וצ"ע א"כ ט"ט הוא שתים בלה"ק, וכן פת, וגם שתים הוא שתים, וא"כ יש שמות טובא על לשון שתים, ללא צורך".

ובכל אופן, רואים מכאן ש"טט" ו"פת" אינם תיבות מב' לשונות אחרים, אלא הם תיבות בלשון הקודש שמשמעותם שתים, ועפ"ז אתי שפיר שבתיבה אחת רמז הכתוב ארבע בתים: טט – שתים, ופת – שתים.

*

יג. בנוגע לאגרת התשובה – נתעכב על ענין הדורש ביאור שהוא ע"ד ובדוגמת הענין ד"טטפת", "טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים":

בפרק ט' כותב רבינו הזקן: "וז"ש בתנא דבי אליהו אדם עבר עבירה ונתחייב .. מה יעשה ויחי', אם הי' רגיל לקרות דף אחד יקרא ב' דפים, לשנות פרק א' ישנה ב' פרקים וכו', והיינו, כמשל חבל הנפסק וחוזר וקושרו שבמקום הקשר הוא כפול ומכופל".

וכבר דובר פעם בארוכה[95] אודות הפירוש ד"כפול ומכופל" [ועד"ז מצינו בחלק א' בתניא: "שמחה כפולה ומכופלת"[96], "יגיעה רבה ועצומה כפולה ומכופלת"[97]] – שאין זה רק ב' פעמים, אלא ב' פעמים ב', דהיינו ד' פעמים[98].

וענין זה הוא ע"ד "טטפת", "טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים" – שבמקום לכתוב תיבה אחת שפירושה ארבע, כותבים שתי תיבות שפירושם שתים. ועד"ז בנדו"ד: במקום לכתוב ד' פעמים, כותבים "כפול ומכופל", ב' פעמים כפל, שכל א' הוא ב"פ.

וכשם שב"טטפת" נתבאר הטעם שהלימוד דארבעה בתים הוא באופן שנחלק לב' סוגים (כנ"ל סי"א) – כמו"כ צריך לבאר טעם דיוק הלשון "כפול ומכופל", במקום לכתוב בפירוש ד' פעמים.

וגם צריך להבין[99]: איך מתאים המשל מ"חבל הנפסק וחוזר וקושרו שבמקום הקשר הוא כפול ומכופל", ד' פעמים, למ"ש בהנמשל ע"ד לימוד ב' דפים או ב' פרקים במקום דף אחד או פרק א'?

וכפי שיתבאר לקמן.

*

יד. בהמשך להמדובר אודות הדיוקים הנ"ל, שזהו מצד גודל הדיוק בכל ענין שבתורה (ובנדו"ד, בפירוש רש"י, וכן באגרת התשובה) – יש להוסיף, שמדיוק בתורה יכולים ללמוד (לא רק בנוגע לעניני התורה עצמם, אלא) גם בנוגע לעניני העולם, כיון שגם הם נלקחים מהתורה.

וכפי שדובר בהתוועדות הקודמת[100], שרבי יהושע בן חנני' למד זמן עיבורו של נחש מק"ו בתורה, ואילו סבי דבי אתונא, שידעו זאת מחכמת הטבע, טעו בדבר[101].

---

92) תט, ב.
93) פרשתנו ע' שכז (סט"ו).
94) נח יא, ט.
95) שיחת ש"פ חיי שרה שנה זו (לקו"ש ח"ה ע' 111 הערה 39. תורת מנחם חנ"ד ע' 265 הערה 24).
96) פל"ג (מב, ב).
97) פמ"ב (נט, ב).
98) ראה גם תורת מנחם ח"ל ע' 233. וש"נ.
99) ראה גם לקו"ש חכ"א ע' 236 הערה 35. וש"נ. תורת מנחם חנ"ד ע' 194.
100) שיחת ש"פ דברים סי"א (תורת מנחם חנ"ז ע' 171 ואילך).
101) ראה בכורות ח, ב.

אלא שבשביל זה יש צורך להתייגע בתורה, וע"י היגיעה בתורה כדבעי, יכולים למצוא כל הענינים מהתורה גופא, וכדברי הירושלמי[102] על הפסוק[103] "כי לא דבר ריק הוא מכם", "ואם הוא ריק, מכם הוא, למה, שאין אתם יגיעין בתורה".

ולהעיר, שענין היגיעה — "יגעתי ומצאתי"[104] — צריך להיות גם בשאר חכמות, כמו חכמת הרפואה. ונפק"מ גם להלכה — שהתורה סומכת על רופא (אפילו אינו יהודי) בנוגע להלכות שבת ויוהכ"פ[105] כו', רק אם למד והתייגע בחכמת הרפואה כדבעי.

— שמעתי פעם אודות חובש ("אַ פעלדשער") שהי' בליובאַוויטש, שבשמעו שהצ"צ מרפא חולים עי"ז שנותן להם "שמורה" או יין של קידוש והבדלה וכיו"ב, התחיל גם הוא לעשות כן... ושלח הצ"צ לומר לו, שלא יתערב בבעל־הבית'שקייט שלו... וימשיך לרפא עם "סממני רפואה" ("פאָראָשקעס"), שכן, ענינו של רופא הוא לרפא ע"י סממני הרפואה ע"פ חכמת הרפואה. —

ולפעמים, הנה גם ע"פ התורה צריכים להגיע לעניני העולם (אע"פ שכל הענינים ישנם בתורה גופא), וכפי שמצינו שר"ש בן חלפתא "עסקן בדברים הי'"[106], שהתעסק לברר עניני הטבע של חיות ובהמות כדי לידע דיני טריפות, ורב אמר "שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר"[107].

טו. אך יש גם ענינים פשוטים (שמובנים גם ללא יגיעה) — כמו הענין שאודותיו נתעורר "רעש" ("עס טומלט זיך") לאחרונה, שטסו ונחתו על הירח וחזרו משם[108].

ובכן, לכל לראש יש להתייחס להוראה מזה, שמובנת בפשטות — כפי שאמר אפילו הגוי[109],

— והרי ידוע מאמר הבעש"ט[110], שבכל דבר שרואים או שומעים, אפילו מגוי, יש הוראה בעבודת ה'. ובאמת כן הוא גם ע"פ נגלה, כי, בסוף מסכת קידושין איתא[111]: "אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני". ובמסכת שבת[112] איתא: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה". והקישור ביניהם, שכיון ש"לא ברא אפילו דבר אחד לבטלה", לכן, בכל דבר ישנו הענין ד"לשמש את קוני"[113] —

שבכל ענינים אלו רואים את גדלות ה', ובלשון הכתוב[114]: "כי אראה שמיך גו' ירח וכוכבים אשר כוננתה"!

והגע עצמך:

לאחרי שהאדם הגיע להישגים כאלו, עלול להתעורר אצלו רגש של גאוה, מצד הסברא ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[115].

אך האמת היא — שלא זו בלבד שאין זה גורם ענין של ישות, אלא אדרבה: הוא רואה בזה גדלות הבורא, ובא לידי מסקנא שצריך להתבונן בשפלות האדם, כהמשך הכתוב[116]: "מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו", שכן, כל הכחות שיש לו, עד כדי כך ש"ותחסרהו (רק) מעט מאלקים", "וכבוד והדר תעטרהו" (לאדם), עי"ז ש"תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו", וכפי שהולך ומפרט: "צונה ואלפים גו' וגם בהמות שדי צפור שמים וגו'" — הנה כל זה הוא רק כדי שהאדם יכיר את גדולת ה': "מה אדיר שמך בכל הארץ"!

---

102) פאה פ"א ה"א. וש"נ.
103) האזינו לב, מז.
104) מגילה ו, ריש ע"ב.
105) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרי"ח ס"ב ואילך. וש"נ.
106) חולין נז, ב.
107) סנהדרין ה, ריש ע"ב.
108) ראה גם שיחת ש"פ דברים ס"ז ואילך (תורת מנחם חנ"ז ס"ע 166 ואילך). וש"נ.
109) כנראה הכוונה לא' ה"אסטרונאוטים" שהביע גודל התפעלותו באמירת הפסוק "בראשית ברא אלקים גו'" וכיו"ב (המו"ל).
110) ראה כתר שם טוב בהוספות סרכ"ג ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ט אייר).
111) ע"פ הגירסא בש"ס כת"י (אוסף כתבי היד של תלמוד הבבלי — ירושלים תשכ"ד). וכ"ה במלאכת שלמה למשניות קידושין שם. ועוד.
112) עז, ב.
113) ראה גם אג"ק חי"ב ע' תמו. לקו"ש חל"ב ע' 125. ועוד.
114) תהלים ח, ד.
115) עקב ח, יז.
116) תהלים שם, ה ואילך.

טז. ועד"ז בנוגע לבלבול שנגרם כתוצאה מזה[117] — שהיו כאלו שהעזו לשנות את נוסח התפלה בקידוש לבנה: "ואיני יכול לנגוע בך".

ובהקדמה:

נוסח התפלה בכללותו נקבע ע"י ברי־סמכא, ובפרט בנדו"ד, שהנוסח דקידוש לבנה הובא בטור[118] ממסכת סופרים[119], ושם (בשינוי מהנוסח שלפנינו): "ורוקד ג"פ כנגדה, ואומר בכל פעם, כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול ליגע בך, כך אם ירקדו אחרים כנגדי להזיקני לא יגעו בי".

ולהעיר, שענין הריקוד כנגד הלבנה הוא (לא ע"פ קבלה ונסתר דוקא, אלא) גם ע"פ נגלה — ע"ד המובא בדרשות הר"ן (ובכמה ספרים)[120] שענין הנבואה הי' צריך להיות באופן של אחיזה בדבר גשמי, כדי להמשיך את קיום הנבואה למטה באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו"[121], ועד"ז בנדו"ד, שכאשר רוצים לפעול ש"לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", מקשרים זאת עם ענין גשמי של ריקוד.

והלבוש[118] מוסיף לבאר הטעם לענין הריקוד דוקא — דלכאורה די בכך שיושיט אצבעו ויאמר כשם שאני מושיט אצבעי ואיני יכול לנגוע בך כך כו' — "שהוא סימן שמחה", וכפי שרואים במוחש שיש כמה דרגות בשמחה: שמחה רגילה — מתבטאת בדיבור בלבד; שמחה גדולה יותר — מתבטאת גם בסיפוק בידים; ושמחה גדולה ביותר — מתבטאת גם בריקוד ברגלים, והיינו, ששמחת הנפש חודרת את כל הגוף, עד למקום שבו מאיר השכל בתכלית המיעוט.

ולכן יש להזהר שלא לשנות את הנוסח דקידוש לבנה, אפילו לא שינוי שאינו בעצם הענין, שכן, גם מנין התיבות בנוסח התפלה הוא בדיוק, וכמ"ש הטור[122]: "לשון אחי ה"ר יחיאל ז"ל, דורשי רשומות .. היו שוקלין וסופרין מספר מנין תיבות התפלות והברכות כו'" (ואף ששם מדובר אודות תפלת שמו"ע, הרי כן הוא גם בכל התפלות).

ובכל אופן, עניני נוסח התפלה שייכים ל"דורשי רשומות", ובודאי לא למי שאינו יודע אפילו פירוש הפשוט.

ובנוגע לענינו:

כאשר ישאלו בן חמש למקרא מהו הפירוש בנוסח התפלה "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך" — יאמר בפשטות שהכוונה היא שבשעה שיהודי זקן מדלג ורוקד כנגד הלבנה למטה בארץ, אינו יכול לנגוע בה!...

ואעפ"כ, הנה דוקא מי שלא יודע אפילו את הפירוש הפשוט, הוא זה ש"קופץ בראש" (כדברי הגמרא[123]), ורוצה לשנות את נוסח התפלה.

וכל זה — למרות שהוא בעצמו נמצא במקום ובזמן שבו זקוקים ביותר לתפלה ש"לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה"!

ובנוגע לפועל: יש להקפיד על נוסח התפלה — שלא להוסיף תפלות חדשות, ולא לשנות את נוסח התפלות שנתקנו ע"י זקני ישראל.

ואז יכולים להיות בטוחים ב"כחו של זקן"[124], שאכן תקויים הבקשה ש"לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", כולל ובמיוחד בארץ ישראל, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"[125],

---

117) ראה גם תורת מנחם חנ"ה ס"ע 116 ואילך. וש"נ.
118) או"ח סתכ"ו.
119) פ"כ.
120) ראה דרשות הר"ן דרוש ב'. רמב"ן לך לך יב, ו. לבוש על הרקאנטי לך לך שם.
121) תהלים קמז, טו. וראה לקו"ת ס"פ קרח. ובכ"מ.
122) או"ח סוסקי"ג.
123) מגילה יב, ב.
124) ב"ר פ"פ, יו"ד. הובא בפרש"י עה"ת וישלח לד, כה.
125) עקב יא, יב.

ויקויים היעוד[126] "ונתתי שלום בארץ .. וחרב לא תעבור בארצכם", "אפילו חרב של שלום"[127], כיון שזהו סותר ומבלבל לענין השמחה,

ועד שזוכים לביאת משיח צדקנו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה להתלמידים שניכוו בשריפה (בקרותו להם: השרופים)[128] שיאמרו "לחיים"[129], באמרו: "באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה"[130].

ואח"כ אמר:

כאשר כ"ק מו"ח אדמו"ר הי' חולה בחום גבוה, אמר הגאון הרגצ'ובי, שלפני שנעשה נשיא, שזוהי מציאות חדשה, צריכה להיות "טבילותא בנורא"[131] (ואמר, שיש לו ראי' לדבר מירושלמי).

— לא שמעתי זאת מכ"ק מו"ח אדמו"ר, אבל כך סיפרו בפטרבורג[132]. —

ובכן: גם הם צריכים להיות מציאות חדשה — "לומדים", הן בנגלה והן בחסידות (וכידוע גם הפתגם[128] שלאחרי שריפה מתעשרים), בטוב הנראה והנגלה.

וכאמור: "באש אתה עתיד לבנותה, שנאמר[133] ואני אהי' לה גו' חומת אש גו'".

וכיון שבסמיכות לפסוק זה נאמר "פרזות תשב ירושלים"[134] — ינגנו עתה הניגון "פרזות תשב ירושלים"].

* * *

יז. הביאור באגרת התשובה — בדיוק הלשון "שבמקום הקשר הוא כפול ומכופל":

מצינו בהלכות שבת, ש"קשר של קיימא" הוא קשר כפול דוקא[135].

וכיון שבתשובה יש ב' ענינים: חרטה על העבר, וקבלה גמורה על להבא, הנה גם ענין הקשר שבתשובה ("כמשל חבל הנפסק וחוזר וקושרו") — שכדי שיהי' קשר של קיימא צ"ל קשר כפול (כנ"ל) — הרי זה באופן ד"כפול ומכופל", כנגד ב' הענינים שעל ידם היא שלימות התשובה.

וכללות הענין בזה — ש"כפל" אינו רק שני ענינים, ובנדו"ד, שני קשרים, או ארבע קשרים, שכל אחד מהם הוא קשר בפני עצמו, אלא באופן שכל אחד מהם מוסיף על זולתו, ורק בצירוף שניהם יחד נעשה "קשר של קיימא", והיינו, שהקשר הראשון הוא קשר של קיימא בגלל שיש על גביו קשר שני, והקשר השני הוא קשר של קיימא בגלל שיש תחתיו קשר ראשון.

וכן הוא בנוגע לענין הכפל שבתשובה — שעבודת התשובה אינה כפלים עבודת הצדיק, אלא זוהי עבודה מסוג אחר לגמרי, ולדוגמא — שהבעל תשובה צריך זהירות מיוחדת, דכיון ש"עבר ושנה", הנה כדי שלא יהי' באופן ש"נעשית לו כהיתר"[24], זקוק הוא לגדרים וסייגים נוספים, וכידוע תורת המגיד[136] "שאע"פ שארז"ל[137] אל יאמר אדם אי אפשי בבשר כו' אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, היינו במי שלא חטא מעולם, אבל הבע"ת צ"ל כל מיני רע ואיסורים מאוסים אצלו ושיאמר אי אפשי כו', בכדי שלא יפול ח"ו".

וכן הוא בנוגע למ"ש בתנא דבי אליהו "אם הי' רגיל לקרות דף אחד יקרא ב' דפים, לשנות פרק א' ישנה ב' פרקים" — שאין זו רק הוספה בכמות, ב"פ ככה, אלא גם הוספה באיכות, כי, ע"י לימוד דף

126) בחוקותי כו, ו.
127) תענית כב, א־ב.
128) ראה שיחת ש"פ חו"ב, י"ב תמוז ס"ט (תורת מנחם חנ"ז ע' 25 ואילך). וש"נ.
129) ואמר, שאלו שאינם נמצאים עתה — יאמרו קרוביהם "לחיים" עבורם.
130) נוסח תפלת "נחם" דת"ב.
131) סנהדרין לט, סע"א.
132) ראה מגדל עז (כפ"ח תש"מ) ס"ע צה.
133) זכרי' ב, ט.
134) שם, ח.
135) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסשי"ז. וש"נ.
136) לקו"ת פרשתנו ט, ד.
137) תו"כ ופרש"י קדושים כ, כו.

הב' ניתוסף הבנה עמוקה יותר גם בדף הא', וכן לאידך, שדף הא' מוסיף הבנה עמוקה יותר בדף הב'. וכפי שרואים במוחש בלימוד ב' מסכתות, שע"י לימוד מסכת הא' נעשה אצלו תוספת הבנה בלימוד מסכת הב', וע"י לימוד מסכת הב', הנה לא זו בלבד שניתוסף אצלו בכמות, שיש לו ב' מסכתות, אלא שעי"ז ניתוסף הבנה יתירה גם במסכת הא' שכבר למדה.

וכן הוא בנוגע להמבואר בחלק א' בתניא: "יגיעה רבה ועצומה כפולה ומכופלת .. יגיעת בשר .. (ו)יגיעת הנפש"[97] — שכל אחת מוסיפה בחברתה; וכן "שמחה כפולה ומכופלת .. שמחת הנפש המשכלת בקרבת ה' .. (ו)שמחת ה' וגודל נחת רוח לפניו ית'"[96] — שכל אחת מוסיפה בחברתה, והיינו, שכאשר הקב"ה רואה שיהודי שמח, הרי זה מוסיף כביכול בשמחתו של הקב"ה, וכן כאשר יהודי יודע אודות שמחתו של הקב"ה, הרי זה מוסיף בשמחתו, כך, שזהו באין ערוך יותר מאשר שמחה כפולה.

יח. ועד"ז מצינו גם בנוגע לענין התפילין — תש"י ותש"ר:

תש"י ותש"ר — "כל אחת מצוה בפני עצמה, ואין מעכבות זו את זו" (ולכן, מי ש"אינו יכול להניח רק אחת מהן, מניח אותה שיכול ומברך עלי'")[138]. ואעפ"כ, מלבד ענינו של כל א' מהם בפני עצמו, ישנו גם הענין שכל א' מוסיף בזולתו (כנ"ל סי"א).

(המשך השיחה בנוגע להביאור בפירוש רש"י — נכלל שם).

[לאחר אמירת ברכה אחרונה, נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א את המזונות עבור ה"מלוה מלכה".

טרם צאתו התחיל לנגן הניגון "אנא עבדא", ולאחר תפלת מנחה התחיל לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַוואָ"].

138) שו"ע אדה"ז או"ח סכ"ו ס"א־ב. וש"נ.

המשך ביאור למס' שבת ליום רביעי עמ' ב

הֲרָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וגו' מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלְכוּ', 'בְּהֵמָ"ה' בְּגִימַטְרִיָּא חַמִּשִּׁין וְתַרְתֵּין הָווּ.

הגמרא מבארת מה אירע לבעלי החיים שגלו: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כּוּלָּן – כל בעלי החיים שגלו לבבל חָזְרוּ לארץ ישראל חוּץ מִקּוֹלְיֵים הָאִיסְפָּנִין שלא חזר. והטעם, דְּאָמַר רַב, הָנֵי מִדְּרֵי דְּבָבֶל – מי התהום שבבבל, מַהְדְּרֵי מַיָּא לְעֵין עֵיטָם – עולים דרך מדרונות ומחילות צרות ומגיעים למעין הנקרא עין עיטם, והדגים שגלו לבבל עלו עם המים והגיעו חזרה למקומם בארץ. וְהַאי – וקולייס האיספנין כֵּיוָן דְּלָא שָׁרִיר שִׁדְרֵיהּ – ששדרתו אינה חזקה, לֹא מָצֵי סָלְיֵק – לא יכול היה לעלות דרך המחילות.

הגמרא חוזרת להביא תשובותיו של רבי יוחנן לשאלותיו של רבי חייא בר אבא: ועל שאלתכם מִפְּנֵי מָה מוֹעֲדִים שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵחִים יותר מבארץ ישראל, הטעם הוא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ קְלָלָה שנתקללה ארץ ישראל, דִּכְתִיב בה (הושע ב יג) 'וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבָּתָהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ', וּכְתִיב (ישעיה א יד) 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח'. מבארת הגמרא: מַאי – מה כוונת הפסוק 'הָיוּ עָלַי לָטֹרַח'. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא דַּיָּין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחוֹטְאִין לְפָנַי אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לֵידַע אֵיזוֹ גְּזֵרָה קָשָׁה אָבִיא עֲלֵיהֶן.

הגמרא מביאה מימרא בענין קללת המועדים שבארץ ישראל: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין לְךָ כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּאתָה בּוּלֶּשֶׁת – חיל המלך לְצִיפּוֹרִי. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אֵין לְךָ כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּא לִטְבֶרְיָה אַגְמוֹן וְקַמְטוֹן וּבַעַל זְמוֹרָה – פקידי השלטון שבאים לבזוז ולהטיל עול, וכל זה מחמת הקללה שדיבר עליה הנביא.

הגמרא חוזרת לתשובותיו של רבי יוחנן: ועל שאלתכם מִפְּנֵי מָה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל מְצוּיָּינִין בלבושיהם, הטעם הוא, לא משום שאינם בני תורה אלא לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי מְקוֹמָן, שהרי מקומם הוא בארץ ישראל והם גלו משם לבבל, והגולה למקום זר מתלבש בבגדים חשובים כדי שיכבדוהו. דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי – שהרי הבריות אומרות, בְּמָתָא שְׁמַאי – בעירי שמי מכבדני, בְּלָא מָתָא תּוֹתְבַאי – אבל שלא בעירי בגדי מכבדים אותי.

הגמרא מביאה ראיה לרבי יוחנן שבני בבל הם בני תורה: נאמר בפסוק (ישעיה כז ו) 'הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל', תָּנֵי רַב יוֹסֵף, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל שֶׁעוֹשִׂין צִיצִין וּפְרָחִים לַתּוֹרָה. ועל השאלה מִפְּנֵי מָה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְזוֹהָמִין, הטעם הוא, משום שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי, והיינו שֶׁבְּשָׁעָה

לקוטי שיחות פרשת ואתחנן כרך יד

א. בקשר לדיני שבת – ששמירת שבת היא אחת מעשה"ד, הכתובות [גם] בפרשתנו[1] - אי' במשנה בסיום מס' שבת[2]: "ומעשה בימי אביו של ר' צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור [החלון] בטפיח [פך של חרס] וקשרו את המקידה [כלי חרס] בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח או לא. ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת". היינו שבשבת מותר לפקוק אח חחלון, למדוד ולקשור קשר שאינו של קיימא[3].

[ובגמ' שם[4] מבואר דרק מדידה של מצוה מותרת, וכן בגוגע לקשירה מפורש בשו"ע[5] שרק לצורך מצוה מותר לקשור קשר אומן שאינו של קיימא. אולם בנוגע לפקיקה מבואר בתוס' שם[6] שהיא מותרת גם שלא לצורך מצוה].

וצלה"ב:

הטעם מה שהסדר בהמשנה הוא "פוקקין" ואח"כ "ומודדין וקושרין", י"ל בפשטות מפני דכך הוי עובדא, שמתחילה "פקקו את המאור", ואח"כ קשרו ומדחו. אבל לפי"ז הול"ל "וקושרין (ואח"כ) ומודדין" - שהרי תחלה "קשרו את המקידה" ואח"כ (ועי"ז) מדדו "לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו".

וגם את"ל דהטעם להקדמת דין ד"פוקקין הוא [לא רק מפני דכך הוי עובדא, כ"א גם] מפני הכלל (המובן מדברי התוס'[7]) שבשתי תיבות הסדר הוא זו ואצ"ל זו ובמילא מובן שצריכים לשנות תחלה הדין שיש בו חידוש יותר[8] - ולכן בא כאן תחלה דין "דפוקקין" משום יתרון החידוש שבו (והיינו כיון שהתירו לפקוק אע"פ דדמי לבנין - הרי מוכרח) שזהו בכל אופן גם שלא לצורך מצוה (דמשום מצוה לא היו מתירין כמבואר בתוס'[9]), משא"כ מדידה וקשירה שהתירו רק לצורך מצוה, כנ"ל - טעם זה אינו שייך להקדמת "ומודדין" ל"וקושרין", דהחידוש דין בשניהם שווה, ובאין יתרון חידוש במדידה - מסתבר שהסדר במשנה צ"ל ע"פ סדרן במעשה בפועל - קשירה קודם למדידה.

ואדרבה: לכאו' בהיתר דקשירה יש חידוש יותר מבהיתר מדידה: איסור מדידה בשבת הוא "מפני שהוא מעשה חול וזלזול שבת"[10], משא"כ איסור

---

*) וסיום מס' שבת.

1) ה, יב־טו.

2) קנז, א. וראה שבת קכה, ב ואילך.

3) פרש"י שם ד"ה וקושרין.

4) קנז, ב. וראה רמב"ם פכ"ד מהל' שבת ה"ה. שו"ע או"ח סי' ש"ו ס"ו. שו"ע אדה"ז שם סעי' יח.

5) או"ח סי' שי"ז ס"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

6) ד"ה מדידה. וראה שבת קכה, ב ואילך. רמב"ם פכ"ב מהל' שבת הכ"ז. שו"ע אדה"ז סשט"ו ס"ב.

7) קידושין מא, רע"א ד"ה האיש. וראה דברי שלום (להרב מבערזאן) מע' זו ואצ"ל זו. שד"ח כללים ז כלל יא. ומסתימת לשון התוס' שם ד"לא זו אף זו לא שייך לשנויי כו' אלא בשני בבות אבל בשתי תיבות לא" משמע שכלל זה דבשתי תיבות לא אמרינן "לא זו אף זו", הוא לא רק בנידון שדין א' מובן מהשני בדרך ממילא ואין צורך לשנותו כלל [ע"ד קושיית הגמ' שם "השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא" - ד"בו" לא הו"ל למיתני כלל* כיון דידעינן אותו מ"בשלוחו"], אלא גם בנידון שבכל אופן צריך לשנות הדין הב' כי אינו מובן בדרך ממילא מדין הא' (וכבנדו"ד דהדין ד"פוקקין" אינו מכריח הדין ד"מודדין וקושרין", אלא שיש בו חידוש יותר), לא אמרינן "לא זו אף זו", אלא שונה החידוש תחילה**, וי"ל שהוא ע"ד "כיון דאתיא מדרשא חביבא לי'" (יבמות ב, ב). - אבל עפ"ז צע"ק דגם בשתי בבות צ"ל כן.

ואפילו את"ל דהכוונה (ראה עצמות יוסף (קידושין שם), באר שבע (נסמן בגליון הש"ס שם)) דבב' תיבות צריך לשנות רק החידוש - עכצ"ל שזהו רק באם הדין השני מיותר הוא כי מובן בדרך ממילא מדין הא', משא"כ בנדו"ד דפוקקין ומודדין וקושרין.

8) ואין להקשות מדברי התוס' ביומא (שבשוה"ג הא' להערה הקודמת) דלכן תני "מכבין ומפסיקין" לפי שהדין הב' יש בו חידוש (וע"פ הנ"ל הרי צריך לשנות החידוש תחילה) - כי אין כוונתם שבדין הב' יש בו חידוש יותר מבדין הא' (שהרי פשוט שעצם הדין שמותרין לכבות הוא עיקר ויסוד כל החידוש, ורק שבפרטים אחדים ישנו חידוש גם בדין הב'), כ"א כוונתם שדין הב' אינו מוכרח מדין הא' (מצד פרטים אלו), ולכן אי"ז בגדר "זו ואצ"ל זו" (וכנ"ל בהערה הקודמת ובשוה"ג הב' שם), אבל בכל אופן עיקר החידוש הוא "מכבין", ולכן נשנה תחילה.

9) קכו, ב ד"ה ומדבריהן.

10) שו"ע אדה"ז סי' ש"ו שם. וראה תוס' שבת שם.

---

*) אין לומר דקושיית הגמ' היא דהול"ל בסדר הפוך ("בשלוחו" ואח"כ "בו"), כי אז יהי' בסדר "זו ואצ"ל זו", והרי גם את"ל דבשתי תיבות אפ"ל "זו ואצ"ל זו" (תוס' שבועות ד, ב ד"ה הסול. וראה רשב"ם ב"ב קלב, א ד"ה גובה בסופו. וראה עצמות יוסף ובאר שבע שבפנים ההערה), הרי מוכח מדברי התוס' (פסחים לט, ב ד"ה לא. יומא פד, ב ד"ה מכבין. ב"ק קה, ב ד"ה ושמואל) שסדר זה הוא דוחק גדול (והיכא שמתרץ כן בגמ' – עכצ"ל שזהו מפני שא"א לתרצו באופן אחר). ולהעיר מהשקו"ט האם גם בקרא כן הוא (נסמן בשד"ח שם).

**) אבל אי"ז בכלל "זו ואצ"ל זו" (שדוחק הוא – נסמן בשוה"ג הא') – כי הדוחק דסדר־כלל זה הוא רק היכא שע"י דין הא' ידוע בדרך ממילא דין הב', וכפשטות הלשון "זו ואין צריך לומר זו". וראה הערה הבאה.

קשירה של קשר שאינו של קיימא הוא מטעם (ובאופן) ש"מד"ס נקרא זה ג"כ של קיימא"[11], היינו בקשר שהוא דומה לקשירה דאורייתא.

ועפ"ז פשוט יותר לאסור (מד"ס) קשירה הדומה למלאכה דאורייתא, מלאסור (מד"ס) מדידה שהיא רק מעשה חול וכו'. ולכן כשהתירו שניהן (לצורך מצוה) הרי בהיתר קשירה רבותא יתירא מבהיתר המדידה - וא"כ גם מטעם זה הול"ל תחלה "וקושרין" ואח"כ "ומודדין".

ב. ויובן כ"ז בהקדים מה ששנינו בתחלת מס' שבת[12] שמלאכת הוצאה אינה אסורה מדאורייתא אלא באופן שהמוציא עושה עקירה והנחה. אבל בעקירה בלבד בלא הנחה, או בהנחה בלא עקירה, אינה אסורה כ"א מד"ס[13]. וידועה[14] הקושיא ע"ז: למה לא תיאסר מדאורייתא גם עקירה לבד, או הנחה לבד, מטעם חצי שיעור שהוא אסור מה"ת[15] (גם במלאכות שבת[16])?

ומבואר[17] בישוב הדבר, ע"פ הדיוק בהדגשת הלשון דהאי כללא גופא: האיסור מה"ת הוא דוקא "בחצי שיעור - היינו שחסר רק בשיעור, כמות האיסור ולא במהותו ואיכותו. אבל אם החסרון הוא במהות האיסור לא אסרה תורה. וכן הוא בנדו"ד, שהעקירה או ההנחה לבדה הרי הן חצי מלאכה ולא חצי שיעור - חצי באיכות וגדרי ומהות פעולת ההוצאה, לכן אינה אסורה מה"ת.

וי"ל שעד"ז הוא גם בנוגע לקשירה - דלכאו' גם בקשר שאינו של קיימא (היינו כשחסר בסיום (בשלימות) של מלאכת הקשירה, "מעשה אומן"[18], מפני שאינו קושר "על דעת שישאר כן כל זמן שאפשר לו להיות קיים כו'"[19]) יש להקשות: למה לא יהי' אסור מה"ת מטעם חצי שיעור? -

והתירוץ הוא ע"ד הנ"ל: אי"ז חצי שיעור (בכמותה) של המלאכה, כ"א חצי מלאכה - חסר באיכות וגדרי ומהותה של המלאכה, כי ה"דעת שישאר כן לעולם" הוא חלק מאיכותה ומגדרי המלאכה, ובלעדה חסר בגדר המלאכה[20] ולכן אינה אסורה מה"ת.

ג. אבל עפ"ז צלה"ב:

במלאכת ההוצאה בעקירה או הנחה לבדן (שאסורה מד"ס), לא מצינו שיתירוה לצורך מצוה: ואדרבה: מבואר במפרשים[21], שהטעם מה ששנו חכמים במשנתם ריש מס' שבת הדין דהוצאה בעני ועשיר, הוא בכדי להורות דגם הוצאה דנתינת צדקה מעשיר לעני אסורה - היינו שאסורה גם לצורך מצוה ועקירה או הנחה לבדן מד"ס - ומאי שנא חצי מלאכת הקשירה (שאינה של קיימא) שהתירוה לצורך מצוה[22]?

ובטעם החילוק י"ל, דאף ששניהן אסורים מד"ס, מ"מ אין טעם האיסור שוה: טעם איסור ההוצאה בעקירה או בהנחה בלבד הוא "גזירה שמא יבואו כל אחד ואחד מהם לעשות מלאכה שלימה בשבת"[23], מסוג הדברים, "שאסרו חכמים

11) שו"ע אדה"ז סי' שי"ז סעי' א.

12) וכבר העירו האחרונים על הקשירה והשייכות דתחלת מס' וסופה מברכות י, רע"א. ובתוס' שם. וראה ס' ויהא ברכה. ולהעיר מס"י פ"א מ"ז: נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן.

13) וראה שו"ע (ושו"ע אדה"ז) סי' שמ"ד ס"א.

14) ראה בשד"ח כללים מערכת ח כלל ד. וש"נ. וראה לקו"ש ח"ה ע' 33 הערה 31. ח"ז ע' 110 הערה 34.

15) יומא עד, א.

16) כ"ה דעת אדה"ז, כמפורש בשו"ע שלו סי' שמ סעי' א וסעי' ד. וראה גם בקו"א לסי' שב. והוא ע"פ שיטת רש"י (שבת עד, א). מאירי (שם ג, ב – וראה לקח טוב להגר"י ענגל כלל ט סעי' ו). הגהת אשרי ס"פ כלל גדול ור"פ המוציא יין (וראה ק"נ שם). ועוד. משא"כ לדעת הרמב"ם – ראה בשד"ח שבהערה 14. תוצאות חיים (להגר"מ זעמבא הי"ד) סי' ח. וראה חלקת יואב (לר"י מקינצק) חיו"ד סי' ט. ועוד.

17) ראה מפענ"צ סוף ע' קפה ואילך. וש"נ.

18) הדיעות בזה ראה שו"ע אדה"ז סי' שיז ס"ב.

19) שו"ע אדה"ז שם ס"א.

20) ואף שבשו"ע שם מבואר ש"אם קוצב בדעתו איזה זמן שאז יתירנו בודאי אפילו הוא זמן ארוך מאד אין זה של קיימא מה"ת ופטור וכו' אבל מד"ס נק' זה ג"כ של קיימא כו'", ובזה לכאו' י"ל שהוא חצי שעור: הדעת שישאר כן לעולם הוא שעור, וכשחושב בדעתו להתירו לאחר איזה זמן הרי יש כאן כל איכות המלאכה, גם המחשבה והדעת שישאר, ורק שחסר בהשעור - לכמה זמן ישאר,

זה אינו, כי קשר שישאר כן לעולם, ענינו הוא קשר שלא יהי' בו שינוי (גדר מחודש) - ולא קשר שיתקיים ריבוי זמן עד אין סוף. וראה לקמן בפנים.

ולהעיר משו"ת הרשב"א ח"א סי' ט, תיח במש"נ ואתה הוא ושנותיך לא יתמו (הובא בס' החקירה להצ"צ לד, ב ואילך. קכ, ב. עיי"ש).

ולהעיר מהתואר והגדר "נצחי" ששייך גם ביש לו תחלה - וא"כ הוא בגדר זמן (יונת אלם בהקדמה. פלח הרמון שער ד' פ"ג. לקו"ת פקודי ז, ב). ואכ"מ.

21) מאירי שבת ב, א. רע"ב ותויו"ט ריש מס' שבת. וראה חי' שפת אמת שם, ועוד.

22) וראה שבת של מי בסיום מס' שבת. לשון הזהב שם. חי' חת"ס שם. ועוד.

23) שו"ע אדה"ז סי' שמז ס"א מפירש"י שבת ב, א ד"ה שניהם, אבל בפירש"י אין תיבת "מהם". וי"ל שכוונת אדה"ז

כו׳ גזירה שמא יבוא מהן איסור סקילה״[24]; משא״כ טעם איסור קשירת קשר שאינו של קיימא הוא לפי ש״מד״ס נקרא זה ג״כ של קיימא הואיל ועומד להתקיים איזה זמן״, היינו שהוא מסוג המלאכות ״שאסרו[25] חכמים כו׳ מפני שהן דומים למלאכות״[26].

ומכיון שאיסורה של מלאכת הקשירה (שאינה ש״ק) אינו משום גזירה שמא יבוא עי״ז לאיסור דאורייתא, אלא רק מפני שדומה היא למלאכה דאורייתא, הרי בזה יש מקום לחלק ולומר דשאני במקום שיש איזה צורך (מצוה וכיו״ב); משא״כ במלאכת העקירה או ההנחה (לבדה), שאיסורה מטעם שמא יבוא ע״י לאיסור מה״ת, הרי מסתבר שלזה יש לחוש ולאסור גם כשהמלאכה היא לצורך מצוה.

אבל הא גופא דורש ביאור: למה באמת לא גזרו מעיקרא דדינא גם במלאכת הקשירה שאינה של קיימא - מכיון שהיא חצי מלאכה – שהרי מקום לחשוש שמא יבוא לעשות קשר של קיימא שהיא מלאכה דאורייתא, ולכן תהא אסורה גם לצורך מצוה?

והדברים ק״ו[27]: אם גזרו בעקירה או הנחה לבדה, אעפ״י שא״א לבוא ממנה למלאכה שלימה כ״א ע״י פעולה נוספת (להניחה אחרי העקירה, או להקדים ההנחה – עקירה[28]) הרי כ״ש שהו״ל לגזור בקשר שאינו ש״ק שבכדי לעבור בו על איסור מה״ת אין הוא חסר אלא ה״דעת שישאר כן לעולם״.

ד. והביאור בזה:

בהסברת הטעם[29] שהתורה אסרה דוקא קשר של קיימא, י״ל: מלאכת הקשירה תוכנה - חיבור ואיחוד של שני דברים (חוטים וכיו״ב) ואין הקשר ראוי להקרא בשם חיבור ואיחוד אמתי אלא באופן שנעשה ע״מ ״שישאר כן לעולם״. והיינו שהדעת שיהי׳ קשר של קיימא הוא תנאי במלאכת הקשירה. ולכן אם התכוון לכתחילה לקושרם רק לאיזה זמן ולהתירם אח״כ, הרי גם בזמן שהם קשורים יחדיו, אי״ז חיבור אמתי[30] ואינו בגדר קשירה[31] שאסרה התורה[32].

להדגיש שגזירה זו (והחששא) היא גם על מי שעושה ההנחה בלבד, והגזירה היא שלא יבוא הוא עצמו לעשות מלאכה שלימה בפעם ב׳. וראה שקו״ט במפרשים בפרש״י ותוס׳ שבת ג, א ד״ה פטורי דאתי. ואכ״מ.

24) רמב״ם רפכ״א מהל׳ שבת.

25) שהמלאכות מסוג זה אינם מחשש שמא יבוא לאיסור דאורייתא, דאל״כ למה מחלקם לב׳ סוגים, והרי סוג א׳ הוא - וראה רמב״ם רפכ״ד מהל׳ שבת: ״שאינם דומין למלאכה ואינם מביאים לידי מלאכה״ - וכדמוכח מזה שבכו״כ מלאכות האסורין מדרבנן כותב הרמב״ם (בפכ״א־כ״ג) ״מפני שהוא כ . . (מלאכה דאורייתא פלונית)״ וכיו״ב, ובכו״כ איסורים כותב (שם) ״גזירה שמא . . .״, ״גזירה משום . . .״, וכיו״ב.

26) ומה שמצינו שבכמה אופני קשר גזרינן אטו קשר של קיימא – ראה לקמן הערה 36.

27) ולכן אין לומר בזה מ״ש התוס׳ (שבת כג, ב ד״ה גזירה (בסופו). וראה תוס׳ חולין קד, א ד״ה ומנא. נדה לג, ב ד״ה ורמינהו) ״ושמא אין להשוות גזרות של חכמים זו לזו אותם שאינם במלאכה א״״, כי כוונת התוס׳ שבמקום שאין קושיא ע״ז, אז אין להשוות גזירות ולהקשות למה פעם גזרו ופעם לא כו׳, אבל מובן שבמקום שישנה סתירה להגזירה (מצד הסברא וכו׳) צריכים לתרץ הסתירה ולבאר טעם החילוק. ועפ״ז יובן למה הרבה פעמים מפרשים חילוקי הגזירות וכיו״ב.

28) ראה לעיל הערה 23.

29) הטעם ע״ז הוא לפי שהקשרים שקשרו במשכן היו ״קשרי קיימא״ (שו״ע אדה״ז ר״ס שי״ז) – אבל ההסברה ע״ז גופא י״ל כבפנים.

30) ולהעיר מזה שהנהרות שנפסקין פ״א לשבוע (שמיטה) פסולין למי חטאת - כי מציאות המים גם בעת היותם אינה מציאות ד(מים) חיים, כ״א מציאות ד״מכזבין״ (פרה פ״ח מ״ט). וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 92.

31) ועפ״ז (שפעולת הדעת שישאר כן לעולם היא להחשיב את פעולת הקשירה שתהי׳ נק׳ קשר אמיתי) יש מקום לומר שהיכא שישנו ענין אחר שנותן חשיבות להקשירה ג״כ חייב, גם אם אין בדעתו שישאר כן לעולם, כמו בקשירה של מצוה* דמצותי׳ אחשבי׳ (ראה בכורות י, א. רש״י ד״ה חלה (ביצה כז, ב). וראה אנציק׳ תלמודית מע׳ אסורו חשובו). וראה מנחת חינוך מצוה לב (סי׳ כא - מלאכת הקושר)**, משא״כ אם נאמר שהקשירה עצמה היא ג״כ חלק מהמלאכה מצד עצמה, והדעת שישאר כן לעולם ה״ז תנאי בהמלאכה (אבל אינה להחשיב הקשירה), אז לא יועיל מה שהיא קשירה חשובה (של מצוה) כיון שחסר תנאי, (אבל בדוחק גם אז יש מקום לשקו״ט לומר שגם התנאי של הדעת שישאר כן לעולם ענינו להחשיב הפעולה עוד יותר מכפי שהיא חשובה מצ״ע, וא״כ גם קשירה של מצוה תועיל בזה). [ופשוט שמדין זה עצמו – שלצורך מצוה מותר לקשור

*) ולהעיר מזה שבש״ס דילן (שבת עד, ב) מקשה בפשטות (על הקס״ד שמלאכת קשירה במשכן היתה זה שהיו ״קושרין ביתדות אהלים״) ״ההוא קושר ע״מ להתיר הוא״, אף שג״ז היתה קשירה של (מצוה) חשיבות, וכמו שמפורש בירושלמי (שבת פ״ז סה״ב) דעת ר׳ יסה ע״ז ״מכיון שהיו חזרין ונוסעין ע״פ הדיבור כמי שהוא לעולם״, ואף שר׳ יוסה פליג שם וסובר ״מכיון שהבטיחן הקב״ה שהוא מכניסן לארץ כמי שהוא לשעה״, הרי הבבלי אינו סובר כן, כדמוכח מזה שבעירובין (נח, ב) מבואר (בלי חולק): ״כיון דכתיב בהו (בהעלותך ט, כ) ע״פ ה׳ יחנו וע״פ ה׳ יסעו כמאן דקביע להו״, אף שבירושלמי (עירובין פ״ה ה״א) מביא גם ע״ז קושיית ר׳ יוסי (ראה קה״ע ופנ״מ שם).

אבל יש לחלק בשיטת הבבלי בין הא דשבת להא דעירובין, דשם הי׳ ציווי ה׳ על החני׳ עצמה, משא״כ קשירת המיתרים היתה רק משמש וטפל בכדי שלא יזוזו הקלעים, ואכ״מ.

**) וראה כלי חמדה פ׳ וילך (לא, יט). לקו״ש ח״א ע׳ 227. ובכ״מ.

ועפ״ז יובן שבלעדי הדעת שיתקיים הקשר הרי אין הענין שנחסר חלק משלימות פעולת המלאכה, אלא שנעדר מלכתחילה העיקר שבמלאכת הקשירה[33], שהרי החוטים אינם קשורים ומאוחדים באמת, ואין זאת כ״א פעולה של קירוב ונגיעת החוטים בלבד וכיו״ב[34]. ומכיון שאין בזה אפי׳ מקצת וחלק של אותה המלאכה שאסרה התורה[35], לכן לא גזרו בה[36] שמא יבוא ממקצתה לעשותה כולה ויעבור על איסור מה״ת[37]. ומעתה מובן שהטעם שאעפ״כ אסרוה חכמים אינו אלא משום זה שבחיצוניותה דומה מלאכה זו למלאכת הקשירה דאורייתא; ומכיון שאי״ז מטעם גזירה, לכן מותרת היא לצורך מצוה וכו׳.

משא״כ מלאכת ההוצאה ע״י עקירה או הנחה לחודא:

גדרה של מלאכה זו מה״ת, היא הוצאה (או הכנסה) מרשות לרשות[38], כולל כמה חלקים ופרטים: עקירה, הנחה וכו׳. כשחסר בפעולתו חלק ופרט בגוף המלאכה, עם היות שאז אינה מלאכה שלימה אף באיכותה ומהותה, מ״מ המקצת שעשה ופעל הרי זה חלק מפעולת ההוצאה - ולכן יש לאסור חלקה משום גזירה שמא יבוא לעשות כולה ויעבור על איסור מה״ת; ומטעם גזירה זו יש לחוש גם במקום שהוא לצורך מצוה וכו׳.

ה. עפ״ז יבואר גם הטעם מה ששנו במשנה (בסיום המסכת) ״מודדין״ ואח״כ ״קושרין״:

נת״ל שבקשירת קשר שאינו ש״ק שאסרוה חכמים אין שום חלק ממלאכת הקשירה דאורייתא, האיסור הוא רק מפני שדומה הקשר לקשירה גמורה מה״ת. דהיינו שאין איסורו בא מצד פעולת הקשירה, כ״א רק מפני שיש לדמותה לענין אחר, למלאכה אסורה - בלי שום שייכות אלי׳. ז. א. שלולא הדמיון אין טעם לאסור הקשירה מצ״ע.

משא״כ פעולת המדידה, דאעפ״י שאין איסורה מצד שייכות למלאכה אסורה מה״ת (לא חלק ממנה ולא - דמיון אלי׳), אלא שכל יסוד איסורה הוא רק מדרבנן - אולם מאידך הרי מזה גופא מוכח שאיסורה הוא מצד עצמה, מצד פעולת המדידה: ״שהוא מעשה חול וזלזול שבת״.

קשר שאינו של קיימא - אין להביא ראי׳ שקשירת מצוה אינה מחשיבה את הקשירה, כי כאן מיירי שאין המצוה בהקשירה עצמה, כ״א ״שקושר למדוד א׳ משיעורי תורה״ וכיו״ב].

ולהעיד מקשירה דנימא דכנור דביהמ״ק (עירובין קב, ב).

ולהעיר משו״ע אדה״ז סי׳ תרנא ס״ו בנוגע לאיגוד הלולב: ״אבל אסור לעשות עניבה ע״ג קשר (ביו״ט) כיון שאינו חושש להתירו עולמית״ - שמזה משמע שאם הי׳ בדעתו להתירו לאחר זמן הי׳ מותר, אף שזהו קשר של מצוה. אבל י״ל שמכיון שרק ״מצוה מן המובחר לאגוד הלולב כו׳״ (שם ס״ב) אינו מספיק להחשיבו. ולכאו׳ מוכרח לומר כן, דאל״כ הרי ״קשר שאינו של קיימא מה״ת כו׳ מותר לקושרו לצורך מצוה כו׳ ואפי׳ קשר מעשה אומן כו׳״ (שם סשי״ז ס״ד) - אם לא שנאמר שאיירי כשאפשר בענין אחר.

32) וכמו שהוא בצד ההפכי – שמקלקל ע״מ לתקן חייב אף שמקלקל בכלל פטור, כי מכיון שהוא ע״מ לתקן, הרי גם בעת הקלקול אינו קלקול אמיתי.

33) ובדוגמת - ולא ממש – מ״ש המ״מ (בפי״ב מהל׳ שבת ה״ב, הובא גם במג״א סי׳ שיח סקל״ר. וראה רמב״ן שבת מב, א) בנוגע למלאכת תיקון כלי, שאם לא נתכוין לתכלית זו אינה בגדר מלאכה כלל*, אפי׳ למ״ד דבר שאינו מתכוין גם בשבת אסור מה״ת. ולהעיר מתוד״ה וצריך לעצים (שבת עד, א).

34) היינו, דאף שהיכא שיש בדעתו שישאר כן לעולם (וחייב עלי׳) נחשבת פעולת הקשירה עצמה ג״כ חלק מהמלאכה (דהרי אם לא יקשור בפועל אינו חייב) - הרי הפי׳ בזה שהדעת שישאר כן לעולם מחשיב את הפעולה שתהי׳ פעולת מלאכה. אבל אם חסר הדעת גם הפעולה אינה כלום.

35) וע״ד המבואר בס״ג: ״ואם אינו אלא קשר א׳ בלבד בלא עניבה ע״ג אינו נקרא קשר כלל ומותר לקשרו ולהתירו אפי׳ אם עומד להתקיים לעולם״ – ואעפ״כ בנדו״ד אסור (שלא לצורך מצוה) – כי עכ״פ דומה למלאכה, משא״כ קשר א׳ אינו דומה כלל למלאכה.

36) חוץ אם יש סיבה חזקה לגזור, כמו הא דבשו״ע אדה״ז סי׳ שיז ס״ב - כשהוא מעשה אומן (להדיעה שמה״ת אסור רק כשהוא מעשה אומן) - שאז קרוב מאד שיעשה קשר של קיימא**: שם ס״ה – שרגילין לקשרו״: שם ס״ח – שקרוב שלא יחלקו בין החבלים וכיו״ב; ובס״י - שלפעמים גמלך ומבטלו״.

משא״כ בהוצאה הרי אסרו בכל אופן.

37) ע״ד המבואר בלקו״ש ח״ה ע׳ 33 הערה 31, עיי״ש.

38) ואפי׳ לפי מה דשקו״ט האחרונים במלאכת הוצאה אם העקירה היא העיקר או ההנחה או ששניהם עיקריים, או ששניהם טפלים לגבי ההוצאה עצמה – הרי כל השקו״ט הוא רק מתי נק׳ (בעיקר) שהוציא (או שהכניס) החפץ מרשות לרשות. אבל לכ״ע גדר המלאכה הוא ההוצאה (או ההכנסה) וכל פרט של ההוצאה (וההכנסה) הוא עכ״פ חלק מהמלאכה.

---

*) ישנם הרוצים לומר כן גם בנוגע למלאכת צידה (מרכבת המשנה פ״ר מהל׳ שבת הי״ז והכ״ג. ועוד) שבלא כוונה לצוד אי״ז בגדר צידה כלל (ולא רק שהוא בגדר ״אינו מתכוין״ (או) שחסר ב״מלאכת מחשבת״) – ומתרצים עפ״ד קושיית הר״ן בשבת (קו, ב) על הרשב״א בפי׳ דברי הירושלמי וכו׳.

אבל אינו כן, כי מפורש בביצה (לו, א. וכ״ה בשו״ע שם סי׳ שטז ס״ד. ובשו״ע אדה״ז שם ס״ה) שמותר לפרוס מחצלת ע״ג כוורת של דבורים כו׳ ובלבד שלא יכוין לצוד ובאופן שאינו פס״ד. ואם בלא כוונה אי״ז צידה כלל, לא איכפת לן אם הוה פס״ד. וראה חלקת יואב חאו״ח סי״א ובשוה״ג שם.

**) והא דהתירו לצורך מצוה גם מעשה אומן – י״ל דלפי שפקע האיסור כללי שיש בזה (שדומה למלאכה) פקעה גם הגזירה כו׳.

ומטעם זה מסתבר שבמדידה, שהוא בגדר איסור מצ"ע[39], יש להחמיר בה יותר מבקשירה (שאין איסורה מצ"ע, כנ"ל), ולכן כשהמשנה באה להורות ששתיהן הותרו לצורך מצוה, הרי בהיתר המדידה איכא רבותא יתירה, ומשו"ז נקטה (ע"פ דברי התוס' הנ"ל שהחידוש צריך להיות נשנה תחלה) "מודדין" תחילה ואח"כ "וקושרין".

ו. הביאור ע"פ פנימיות הענינים למה נשנו ג' ענינים אלו בהסדר של "פוקקין ומודדין וקושרין" - ובהקדים דיוק הלשון "פוקקין וכו'", בל' הווה ופעולה ודאית, ולא תנא "מותר לפקוק וכו'" וכיו"ב, שמזה משמע רמז שכן צריכים לעשות ושכן עושים תמיד:

נתבאר במ"א[40] הטעם (ע"פ פנימיות הענינים[41]) מה שמסכת שבת מתחילה דוקא בדיני הוצאה – מפני שברוחניות ה"ז ענין כללי בכל איסורי שבת: ע"י עשיית המלאכות האסורות מוציאים מרשות היחיד (יחידו של עולם) לרה"ר (טורי דפדודא – עולם הקליפות)[42] ולכן בא ענין ההוצאה בתור הקדמה כללית לכל דיני שבת; עד"ז הוא גם בנוגע לסיום וחותם המסכת ש"הכל הולך אחר החיתום"[43], שמבאר שם ענין כללי הנעשה ע"י כללות שמירת שבת (בכל פרטי') - וכדלקמן.

מבואר בכ"מ[44] החילוק שבין ג' הזמנים דשבת: א) מעלי (ליל) שבתא; ב) יומא דשבתא; ג) זמן מנחת שבת, רעוא דכל רעוין[45] - שבליל שבת הוא עליית המלכות מבי"ע לאצילות, כי בימות החול יורדת המל' לבי"ע לברר בירורים, וכמ"ש[46] "רגלי' יורדות גו'", ובליל שבת היא עולה משם לאצילות. ומכיון שהעולמות מקבלים מספירת המלכות, הרי מאיר אז בבי"ע ספי' המל' כפי שהיא באצילות. אח"כ ביומא דשבתא מאיר בחי' נעלית יותר, בחי' ז"א, מדות דאצילות. ואח"כ בזמן רעוא דרעוין הוא גילוי הבחי' ומדרי' שלמעלה מז"א ומל'. שממנה בא היחוד דז"א ומל'. ולכן אומרים בתפלת ערבית של שבת "וינוחו בה" (מל') בתפלת שחרית "וינוחו בו" (ז"א), ובתפלת מנחה "וינוחו בם" (יחוד ז"א ומל')[47].

והנה מכיון שבליל שבת יש עליית העולמות[48], ספי' המל' מאירה בבי"ע כפי שהיא באצילות, לכן מתבטלין ב(ליל) שבת כל הקליפות[49]: בימות החול, מכיון שמל' יורדת לברר בירורים שבעולמות בי"ע הרי שהקליפות יש להן "תפיסת מקום", לכן לא נתבטלו הקליפות בהעולמות. משא"כ בשבת, מכיון שספי' המל' עולה אז באצילות, שאין בה רע כלל וכמ"ש[50] "לא יגורך רע", לכן העולם הוא במצב כזה שהקליפות בטלים.

אמנם, מובן, שבזה (עליית המל' וביטול הקליפות וכו') שייך וקשור זה (במדה ידועה[51]) לעבודת האדם[52]. ולכן ארז"ל[53] (בנוגע לעבודת בנ"י): "נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית" - שמהביאורים בזה הוא ע"פ מארז"ל[54] "רוח צפונית אינה מסובבת", היינו שמצד הבריאה מצד עצמה הרי צד צפון, המורה על (מקור ומקום[55]) הקליפות (כמ"ש[56], מצפון תפתח הרעה") פתוח הוא, שישנו מקום לקליפות. אבל בשבת, שע"י עבודת בנ"י (המל' עולה ועי"ז) מתבטלות הקליפות, הרי זה

39) ובדוגמת מ"ש החת"ס (שו"ת או"ח סו"ס קמה בנוגע ליו"ט שני של חגה"ש, שמכיון שטעמו הוא רק, כדי שלא לחלוק במועדות" (רמב"ם הל' קדה"ח פ"ג הי"ב), ואי"ז מטעם ספיקא דיומא, יש בזה כח של ודאי, משא"כ בשאר היו"ט ה"ז רק בגדר ספק (אף שבשאר היו"ט ה"ז ספיקא דאורייתא, ובחגה"ש ה"ז ודאי דרבנן).

40) ראה לקו"ש חי"א ע' 68 ואילך.

41) ע"פ נגלה – ראה תוס' וראשונים ריש מס' שבת.

42) תו"א צט, ד. לקו"ת תזריע כא, ג. מצה זו תר"ם פנ"ז.

43) ברכות יב, א.

44) ראה הגהות הרח"ו לזח"ב רה, ב. לקו"ת אמור לו, ב. שלח מג, א. סידור ד"ה מזמור שיר ליום השבת (קפח, א ואילך). וראה המשך תרס"ו ע' תקמד־ה. ועוד.

45) זח"ב פח, ב.

46) משלי ה, ה. נתבאר בלקו"ת שה"ש נא, ב. ובכ"מ.

47) ראה שו"ע אדה"ז סרס"ח ס"ו. וראה בהנסמן בשער הכולל פי"ז אות לא. וראה כף החיים אות ב'.

48) להעיר מירושי' (דמאי רפ"ד) דעם הארץ בשבת – אינו משקר.

49) ראה זח"ב קלה, ב. וראה בארוכה סה"מ להצ"צ – מצות לא תבערו אש. ובכ"מ.

50) תהלים ה, ה.

51) וכידוע בבי' מש"נ לעשות את השבת אף דשבת מיקדשא וקיימא (תו"א ד"ה זכור את יום השבת (הא'). וראה בארוכה ד"ה את שבתותי ה'ש"ת. ובכ"מ).

52) ולהעיר שגם ע"ד ההלכה צריכים בנ"י לפעול ולעשות את (מציאות) יום השבת – ראה בארוכה לקו"ש כרך ח' ע' 52 ואילך.

53) שבת קיט, ב. סאו"ח סי' רסח. שו"ע אדה"ז שם ס"א.

54) ב"ב כה, רע"ב. וראה לקו"ת ר"פ תזריע.

55) ראה ס' הבהיר סקפ"ג.

56) ירמי' א, יד.

כאילו עושים וסותמים[57] את צד הצפון ונגמרת הבריאה. וזהו שבנ"י נעשים "שותף להקב"ה[58] במע"ב", שגם הם פועלים בבריאת העולם.

ודבר זה נעשה תומ"י בכניסת השבת ע"י קבלת השבת ושמירתה אז.

ואח"כ, בשכרה של עבודה זו, מתעלים (ביומא דשבתא) לדרגא נעלית יותר, לגילוי האור דז"א דאצילות. ואח"כ מתעלים עוד יותר - עד לגילוי האור שלמעלה מז"א ומלכות, ומייחדם.

וזהו שבסיום מס' שבת – היינו שבסיום (ושמירת[59]) כל הלכות (מס') שבת (שכולם נכללים בזהירות באיסור דהוצאה שבתחלת המס' כנ"ל) – באה ה"הודעה" על ג' העליות בשכרה של עבודה זו - והן הנרמזות בשלש הענינים ולפי סדר זה דוקא: "פוקקין ומודדין וקושרין";

בליל שבת, פועלים עליית המל' עליית העולמות וביטול הקליפות, שעי"ז סותמין ו"פוקקין" את החלל דרוח צפונית; ואח"כ מגיעים לגילוי בחי' המדות דאצילות – "ומודדין" (שהוא מל' מדה, כלשון רז"ל[60] "במדה שאדם מודד בה מודדין לו"), ואח"כ עולים לבחי' "וקושרין", שמאיר האור שלמעלה מז"א ומל' המקשר ומאחד אותם,

ועי"ז גם מקשר כל העולמות כולם - שנעשים כולם רשות אחד רשות היחיד[61] -

מקשרם ביחידו של עולם[62].

(משיחת ש"פ שלח תשכ"ב)

57) ראה זח"ג קעח, רע"ב.

58) ועפ"ז יובן (יומתק) מרז"ל (פדר"א ספ"ג): צפון כו' ולא גמרו אמר שכל מי שיאמר שהוא אלוקה יבוא ויגמור כו' וידעו הכל שהיא אלוקה – וע"פ ב"ר (פצ"ח, ג) א־ל הוא ישראל אביכם מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם.

59) כי לימוד מביא לידי מעשה (קדושין מ, ב).

60) סוטה ח, ב.

61) עפ"ז יובן מענה רע"ק בב"ר (פי"א, ה). - וע"פ המבואר בפנים (רס"ו) דהוצאה היא תוכן כל מלאכות שבת - איך שבמענה הנ"ל מתורץ בנוגע לכל הפעולות שבעולם בשבת. וראה לקו"ת תזריע שם.

62) ראה תו"א (ס"פ תרומה – כי"ק אדמו"ר נ"ע) דז"א הוא תכלית ירידת אוא"ס מלמעלמ"ט ומל' היא מקור בי"ע שבאצילות - ועפ"ז יומתק השייכות לנדו"ד ד"יחיד" – ולא "אחד".

המשך ביאור למס' שבת ליום שלישי עמ' ב

הגמרא דנה בסחיטת ענבים לתוך אוכל בשבת: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, סוֹחֵט אָדָם אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה** שיש בה תבשיל כדי לתקנו, לפי שבאופן זה מוכח שאין דעתו לשתות את המיץ אלא להטעים על ידו את התבשיל, ומשקה הבא לתיקון האוכל דינו כאוכל, ואין איסור להפריד אוכל מאוכל. **אֲבָל לֹא** יסחוט את הענבים **לְתוֹךְ הַקְּעָרָה** אפילו אם יש בה אוכל. לפי שפעמים סוחט אדם ענבים לקערה שאין בה אוכל ודבר זה אסור אף אם בדעתו לערות אחר כך את המשקה לתבשיל שבקדירה או להעביר תבשיל מהקדרה למשקה שבקערה. ואף שאין אדם שותה משקה מתוך קערה והרואה שהוא סוחט ענבים לקערה ריקה, יבין שכוונתו לתתו בתבשיל, מכל מקום לא מוכח הדבר שכוונתו לתיקון אוכל ולכן הדבר אסור.

הגמרא דנה באופני היתר חליבת עז בשבת: **אָמַר רַב חִסְדָּא, מִדִּבְרֵי רַבֵּינוּ** [–שמואל] **גְּלְמַד, שחוֹלֵב אָדָם עֵז** בשבת **לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה** כדי שיתערב החלב באוכל, והחלב יחשב אף הוא מחמת כן לאוכל, **אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה** לפי שהחלב נחשב למשקה וחליבה בשבת אסורה. מקשה הגמרא: **אַלְמָא קָסָבַר** – מדברי שמואל שהתיר לחלוב לתוך קדרה, מוכח שהוא סובר שמַשְׁקֶה **הַבָּא לְאוֹכֶל** לתקן אותו, **אוֹכֶל הוּא. מֵתִיב רָמִי בַּר חָמָא** ממשנה במסכת טהרות (פ"ג מ"ג), **זָב שֶׁחוֹלֵב אֶת הָעֵז הֶחָלָב טָמֵא** לפי שטמאהו הזב בהיסט, והמשנה לא חילקה בין חולב לקדירה או לקערה. **וְאִי אָמְרַת מַשְׁקֶה הַבָּא לְאוֹכְלִין אוֹכֶל הוּא,** אם כן בחולב לתוך הקדירה שיש לחלב דין אוכל, אינו מקבל טומאה עד שיבוא עליו משקה ויכשירו, **כְּמַאי אִיתְּכַּשַּׁר** – במה הוכשר החלב לקבלת טומאה. מתרצת הגמרא: יש לתרץ כאן **כִּדְאָמַר** – כמו שתירץ **רַבִּי יוֹחָנָן** משנה אחרת (כלים פ"ח מי"א), באשה נדה שנטף חלב מדדיה לתנור, ושנינו שם שהתנור נטמא. והקשו בגמרא (כריתות יג.), במה הוכשר החלב הלא אינו בתורת משקה לפי שהוא מיועד למאכל לתינוק, ומשקה הבא לאוכל דינו כאוכל. ותירץ רבי יוחנן, שהחלב הוכשר **בְּטִיפָּה הַמְלוּכְלֶכֶת עַל פִּי הַדֶּד,** כלומר שהאשה רוצה שהטיפה הראשונה תשאר בפי הדד כדי שיהא נח לה להניק את בנה, וטיפה זו דינה במשקה כיון שאינו מיועד למאכל לתינוק. **הָכָא נַמִּי** – כך כאן החלב הוכשר **בְּטִיפָּה הַמְלוּכְלֶכֶת עַל פִּי הַדֶּד,** שדרך החולבים להרטיב את פי הדד בטיפה הראשונה כדי להקל את החליבה, והטיפה נחשבת למשקה והיא מכשירה את כל החלב.

מקשה הגמרא: **מֵתִיב רַבִּינָא,** שנינו במשנה (טהרות פ"ג מ"ג), **טָמֵא מֵת שֶׁסָּחַט זֵיתִים וַעֲנָבִים**

בראשית מו, ח - ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו בכור יעקב ראובן

קה

ביאור, דיש ב׳ בחי׳ יציאת מצרים, כנגד ב׳ ירידות למצרים, בפרשת ויגש ובפרשת שמות, וביאור מאחז״ל (ברכות ט, ב) ״וינצלו את מצרים ר״א אמר שעשאוה כמצולה שאין בה דגים ור״ל אמר שעשאוה כמצודה שאין בה דגן״

יש[1] ב׳ בחי׳ יציאת מצרים:

א׳, בעלמא דאתכסיא[2] דלאה למעלה מהחזה, מהירידה למצרים האמורה בפרשת ויגש[3].

ב׳, בעלמא דאתגליא דרחל למטה מהחזה, מהירידה למצרים האמורה בפרשת[4] שמות.

כמ״ש ברשימה על[5] מארז״ל ע״פ[6] וינצלו את מצרים, שא׳[7] אומר שעשאוה כמצולה שאין בה דגים,

---

1) עפ״י הביאור בסימן זה יבואר כמה שאלות:

א) למה כתוב בתורה פעמיים ירידת בנ״י למצרים, א׳ בפ׳ ויגש (מו, ח) ״ואלה שמות בנ״י הבאים מצרימה יעקב ובניו״, וא׳ בפ׳ שמות (א, א) ״ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו״?

ב) בפסוק כאן ״ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו״, כולל יעקב בכלל בני ישראל, והרי יעקב הוא ישראל עצמו כמ״ש (בראשית לב, כט) ״לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל״, וא״כ איך נק׳ ״בני ישראל״?

ג) מהו הטעם שבהתחלת הפסוק נאמר ״ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה״, ובהמשך הפסוק עצמו נאמר ״את יעקב״ - יעקב דוקא?

ד) מהו הטעם לשינוי לשון הכתובים - שבפרשתינו נאמר ״הבאים מצרימה יעקב ובניו״, ובפרשת שמות נאמר ״הבאים מצרימה את יעקב״?

ה) מאחז״ל (ברכות ט, ב) ״וינצלו את מצרים א׳ אומר שעשאוה כמצולה שאין בה דגים, וא׳ אומר כמצודה שאין בה דגן״, מהו חילוק הלשונות?

ו) דיוק סדר הלשון במאחז״ל הנ״ל, דנקט תחלה ״כמצולה שאין בה דגים״, ואח״כ ״וכמצודה שאין בה דגן״?, דגם זה מדוייק.

ז) עוד דיוק יבואר, דהמאן דאמר ״שעשאוה כמצולה שאין בה דגים״, הוא ״רב אמי״, והמ״ד ״כמצודה שאין בה דגן״ הוא ״ריש לקיש״, מהו הקשר שדוקא רב אמי דרש כך, וריש לקיש דרש כך?

וע״ז יבואר:

2) פירוש: ראה אגרת התשובה פרק ד, דהד׳ אותיות דשם הוי׳ הם: אות י׳ חכמה (אמונה), אות ה׳ ראשונה הוא בינה (השכל והבנה), אות ו׳ ז״א (הששה מדות), אות ה׳ אחרונה מלכות (בחי׳ דיבור ומעשה). ע״ש.

ומבואר בחסידות* (עפ״י מש״כ בזוהר חלק ג׳ - רעיא מהימנא - דף רמד, ב) דמש״כ ״שֵם הגדולה לאה״ נוט׳ ״ה-גדולה״, ״ושֵם הקטנה רחל״ נוט׳ ״ה-קטנה״, ו״לאה״ ה-גדולה מרמז לבחי׳ בינה, ו״רחל״ ה-קטנה מרמז לבחי׳ מלכות (דיבור). ראה ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ב׳ סימן טו. טז. יז.

וזהו שלאה בחי׳ ״בינה״ שהוא בראש, בחי׳ ש״למעלה״ מהחזה, הנק׳ עלמא דאתכסיא שהוא בפנימיות ולא בהתגלות לחוץ, משא״כ רחל בחי׳ ה׳ תתאה - מלכות, בחי׳ דיבור, שהוא בגלוי, עלמא דאתגליא, בחי׳ ש״למטה״ מהחזה. ראה הערות 6, 7 החילוק בין הים (עלמא דאתכסיא), והארץ (עלמא דאתגליא).

ראה לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד קצז, דלאה רומז על המצה האפיקומן, החלק הגדול - שהוא צפון ״עלמא דאתכסיא״, וחלק הפרוסה החלק הקטן - נגד רחל, ועיין שם בעמוד רל דחלק הקטן מרמז על הוויית אביי ורבא - נגלה דתורה בחי׳ גליא שבתורה, וחלק הגדול מרמז לפנימיות התורה דיתגלה לעתיד ע״ש.

*) ראה אור התורה פרשת בשלח עמוד תסח. בהעלותך ע׳ שצז.

3) ראה בכ״ז אור התורה פרשת שמות עמוד נ, א ואילך דהב׳ בחי׳ יציאת מצרים הם כנגד גאולת מצרים וגאולה העתידה, ע״ש. ועייג״כ מאמר ד״ה ואלה שמות ה׳תשל״ג. ה׳תשמ״ו. ועוד.

4) שמות א, א. ״ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו״.

ראה תורת מנחם התוועדויות ה׳תנש״א חלק ב׳ עמוד 136 וז״ל: שֵם ״ישראל״ - הוא ע״ש (וישלח לב, כט) ״כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל״, ויתירה מזה - ״ישראל״ אותיות ״לי ראש״*.

ומובן, שבדרגא ד״ישראל״ אין נתינת מקום להירידה ״מצרימה״ - מדידה והגבלה, ״מצרים״ מלשון מיצר וגבול, ועאכו״כ מצב של גלות, ״מצרים״ כפשוטו (״כל המלכיות נקראו ע״ש מצרים ע״ש שהם מצירות כו׳״ (ב״ר פט״ז, ד)) - כיון ש״שרית עם אלקים ועם אנשים (ועאכו״כ עם מצרים) ותוכל״, ולא עוד אלא שנעשה בבחינת ״לי ראש״,

הירידה ״מצרימה״ שייכת רק בדרגא שלמטה מ״ישראל״ - ״בני ישראל (שהם) הבאים מצרימה״, וכהמשך הכתוב ״(הבאים מצרימה) את יעקב״, מלשון עקב, ועד ש״ידו אוחזת בעקב עשו״ (תולדות כה, כו).

ובפרטיות יותר - יש חילוק בין פרשת ויגש, שבה נאמר ״הבאים מצרימה יעקב ובניו״, לפרשתנו, שבה נאמר ״הבאים מצרימה את יעקב״:

הירידה למצרים שבפרשת ויגש שאינה במצב של גלות** - שייכת גם ביעקב (״הבאים מצרימה יעקב ובניו״), משא״כ הירידה למצרים שבפ׳ שמות שהיא במצב של גלות - אינה שייכת ליעקב*** (כבפשטות הענינים - ב״ר ופרש״י ר״פ ויחי - ששעבוד מצרים התחיל רק לאחרי מיתת יעקב (ויוסף - שמו״ר פא, ד)), ורק בדרגא ד״את יעקב״ הטפל ליעקב (ראה תו״ח ריש פ׳ שמות שם קח, ב), נעשית הירידה לגלות מצרים באופן ד״איש וביתו באו״, ע״ש כל הביאור.

*) וראה בהנסמן במאמרי אדהאמ״צ ויקרא ח״א ס״ע צה.

**) ואדרבה: ״ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה״ – בגימטריא טוב, מבחר שנותיו, ״כאילו כל ימיו הי׳ בטובה״ (תדבא״ר פ״ה).

***) דאף ש״יעקב״ הוא מלשון ״עקב״ (ועד להירידה ד״ידו אוחזת בעקב עשו״), הרי, בתחילתו יש יו״ד (יו״ד עקב), ר״ת דשם הוי׳, והיו״ד נעשה ראש התיבה ד״יעקב״, שהוא העיקר וגובר על ה״עקב״, שגם בה״עקב״ יומשך היו״ד דשם הוי׳.

5) ברכות ט, ב.

6) ראה שמות רבה פ״א, ד. תנחומא שם ג.

7) מבאר בזה חילוק הלשון, א) ״כמצולה שאין בה דגים״, ב)

וא׳ אומר[8] שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ע״ש, ועיין ג״כ ברשימה ע״פ ויעשו בנ״י את הפסח במועדו ע״ש.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד ער

״כמצודה שאין בה דגן״, והחילוק ביניהם ד״דגים״ שבים הם מכוסים - עלמא דאתכסיא (בחי׳ לאה), ו״דגן״ הוא ביבשה בארץ - עלמא דאתגליא (בחי׳ רחל), והשני לשונות הם כנגד הב׳ בחי׳ ביציאת מצרים, ולכן נקט מתחלה ״כמצולה שאין בה דגים״ כנגד לאה הגדולה, ואח״כ ״כמצודה שאין בה דגן״ כנגד רחל הקטנה.

וראה לקוטי תורה פרשת צו עמוד יד, ב וז״ל: ענין ים ויבשה למעלה הן בחי׳ עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגלייא והוא והוא עד״מ ים וארץ למטה, דכל מה שיש ביבשה יש בים, אלא שביבשה הם באתגלייא משא״כ בהים הם באתכסייא לפי שהן מובלעין ומכוסים בתוך הים שמכסה עליהם (וע׳ בפ׳ בשלח בד״ה אז ישיר). וכמו כן למעלה, הנה בחי׳ מלכות דאצי׳ נק׳ ארץ ונק׳ ג״כ ים. והיינו כי הנה הארת והמשכת המלכות שנמשך ומתלבשת בבי״ע להחיות העולמות מאין ליש שהם בחי׳ עלמין דאתגליין שנראים דבר נפרד ויש בפני עצמו נק׳ בחי׳ זו ארץ...

והנה המל׳ היא מקבלת האור והשפע מאור א״ס ע״י המדות דאצי׳ וממנה דוקא נמשך אח״כ בבי״ע..., ולכן נק׳ בחי׳ מלכות ים להיות כמו שהים מכסה ומעלים מה שבתוכו כמ״כ בחי׳ מלכות מעלמת ומכסה על בחי׳ מדות העליונים דאצי׳ (ועמ״ש מענין והים עליהם מלמעלה בפ׳ בלק ע״פ מי מנה עפר יעקב [לקו״ת בלק סח, א]), ולכן נק׳ בחי׳ זו דמלכות עלמא דאתכסייא. אמנם מה שמאיר ומתפשט ממנה לנבראים דבי״ע להיות עלמין דאתגליין הנה בחי׳ זו נק׳ ארץ, ע״ש.

לקוטי שיחות חלק כ׳ עמוד 172. ספר המאמרים תרנ״ט (קה״ת ה׳תשע״א) עמוד קנב, ובהנסמן שם הערה 48.

וראה תורת מנחם - ספר המאמרים באתי לגני חלק א׳ עמוד שסד וז״ל: ידועה תורת הבעש״ט, שבכל דבר שנמצא ברשותו של ישראל ישנם ניצוצין קדושים השייכים לשרש נשמתו, ובזה מבאר מה שהתורה חסה על ממונם של ישראל (אף שהוא רק ממונם), כי מכיון שהממון (וכן שארי דברים) הוא של ישראל, זה מורה (שהרי כל הענינים הם בהשגחה פרטית) שניצוצות אלו שייכים לשרש נשמתו, והבירור דניצוצות אלו הוא חלק מעבודתו, וע״י שמבררים את הניצוצות ומזככים ומעלים אותם לשרשם הם מוסיפים עילוי גם בו. דכמו״כ הי׳ בגלות מצרים, שע״י וינצלו את מצרים שעשאוה כמצולה שאין בה דגים וכמצודה שאין בה דגן שבירורו את הניצוצות השייכים לעלמא דאתכסיא (כמצולה שאין בה דגים), והניצוצות השייכים לעלמא דאתגליא (כמצודה שאין בה דגן), עי״ז נעשה עילוי גם בישראל, ע״ש.

8) בד״א י״ל בסגנון שיטת הלימוד דבעל המחבר, דעפ״י הביאור (בהערה 6. 7) דהלשון ״שעשאוה כמצולה שאין בה דגים״ הוא בחי׳ עלמא דאתכסיא - בינה, והלשון ״שעשאוה כמצודה שאין בה דגן״ הוא בחי׳ עלמא דאתגליא - מלכות, הנה עפי״ז יומתק - ע״פ כתבי הרב המחבר - גם הבעל המימרא, דבגמרא שם ״רב אמי אמר שעשאוה כמצולה שאין בה דגן (בינה), וריש לקיש אמר שעשאוה כמצודה שאין בה דגן (מלכות)״.

והנה כתוב בלקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שלה וז״ל: ״ורב אמי בחי׳ בינה כשמו אמי מלשון אֵם״, ע״ש.

(וראה תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד ער״ב דיוק התיבה ״אמי״ באות יו״ד ולא אֵם).

ובלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד כג וז״ל: וריש לקיש שמתחלה הי׳ ראש הגזלנים (ב״מ פד, א), ואחר כך עלה לסטרא דקדושא ונעשה גדול מאד מאד שהי׳ חריף ומפולפל מאוד עוקר הרים דתהו, ע״ש - בירור עלמא דאתגליא. וד״ל.

המשך ביאור למס׳ שבת ליום שני עמ׳ א

לאשפה, שהיה אוסף את הגרעינים לפניו עד שהיו נמאסות בעיניו, ואז היה נוטלם מפניו ונותנם לבהמה.

הגמרא מביאה קושיא על הנהגת רב הונא. מקשה הגמרא: **אָמַר** **לֵיהּ רַב אַשִׁי לְאַמֵּימַר, וְכִי עוֹשִׂין גֶּרֶף שֶׁל רֵיעִי** – וכי מותר לגרום שיהיה הדבר מאוס ככלי של צואה **לְכַתְּחִילָּה**, כדי שיהיה מותר לטלטלו, והלא רק בדיעבד כשהיה לפניו דבר מאוס התירו לפנותו, וכיצד גרם רב הונא שיהא הדבר מאוס לכתחילה כדי שיוכל לפנותו.

המשך הנהגות האמוראים בענין גרעיני התמרים בשבת: **רַב שֵׁשֶׁת** **זָרִיק לְהוּ בְּלִישְׁנֵיהּ** – היה זורק את גרעיני התמרים בלשונו אל מעבר לשולחן, כדי שלא יגע בהם כיון שלא נשאר אוכל עליהם ואסורים בטלטול בידים. **וְרַב פָּפָּא זָרִיק לְהוּ** – היה זורק את הגרעינים אל **אַחוֹרֵי הַמִּטָּה** שהיה מיסב עליה, **וכן אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס, שֶׁהָיָה מַחֲזִיר פָּנָיו לְאַחוֹרֵי הַמִּטָּה** שהיה מיסב עליה, **וְזוֹרְקָן** לגרעיני התמרים שם.

הדרן עלך נוטל אדם את בנו

המשך ביאור למס׳ שבת ליום רביעי עמ׳ א

את טעמו: **אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, דְּבַר תּוֹרָה** – מדין תורה **אֵינוֹ חַיָּיב** חטאת **אֶלָּא עַל** (דריסת) [**דְּרִיכַת**] **זֵיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבָד,** משום שדרכם בכך ודריכתם נחשבת למלאכה, אבל שאר פירות אין דרכם בכך ואין סחיטתם נחשבת למלאכה. **וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי מְנַשֶּׁה** [–שנו בבית מדרשו של מנשה], **דְּבַר תּוֹרָה אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל** (דריסת) [**דְּרִיכַת**] **זֵיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבָד, וְאֵין עַד מִפִּי עֵד כְּשֵׁר**

ג, כג – ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר

משה רבינו התפלל להציל את בנ"י מהגלות ומחורבן בהמ"ק וכו'

איתא במדרש איכא (פתיחתא כ"ד) שהקב"ה צוה לירמי' שילך על קברי אבות, ואחר כך על קברו של משה, ומשה עמד ואמר לירמי' אני אלך ואציל את ישראל, כשראו ישראל אותו, אמרו הא בן עמרם יציל אותנו כדאיתא במדרש איכה. קודשא בריך הוא כל מילין סתימין דאיהו עביד אעלין באורייתא קדישא, והיכן מבואר ענין זה בתורה. אבל נוכל לומר שבכאן נרמז ענין זה.

ולכן פתח ואתחנן שביקש על חן שיהי' לירמי' ועל כל ישראל, ואל שדי יתן להם רחמים לפני כל שוביהם בעת ההיא, על אותו עת צרה שהי' ליעקב בשעת החורבן, ההוא כתיב שהוצרך משה לעמוד מקברו ונתבקש לפני הקב"ה שיבא בעצמו מקברו, לאמר שיעורר הספד.

ובמלת ההיא נרמזין בו שלשה דברים שנעשו לישראל בשעת החורבן, שנחרב ארץ ישראל וירושלים, ונשרף המקדש כמ"ש בפסוק. וזה נרמז במלת ההי"א, ה"ר ה"בית לבמות יער י"רושלים לעיים תהי' א"רץ י"שראל (ירמי' כו, יח). וידוע שב' חורבנין ב"ית שני ה' אחרונה שבשם, על זה אמר אדנ"י בית ראשון ה' ראשונה שבשם, ועל זה אמר הוי"ה בנקודות אלקים, שהראה הקב"ה למשה חורבן בית ראשון, ועל זה אמר את גדלך. על בית שני שנחסרו ה' דברים, כמ"ש ביומא (דף ד"א [ע"ב]) על פסוק (חגי א, ח) ואכבד חסר ה', על זה אמר את ידך החזקה, על בית שני שנחסרו ממנו ה' דברים כמנין אצבעות שביד.

והנה התפלל משה על אותו עת אעברה נא, רוצה אני לקום מקברי ואציל את ישראל כמ"ש במדרש ואראה מי ימחה בידי, ואמר ג' לשונות ואראה את הארץ, שרצה להציל כל ארץ ישראל שהוא גלות י' שבטים. ואחר כך גלות יהודה ובנימין שהוא ירושלים, אמר ההר הטוב הזה. ואחר כך על בית המקדש על הר הבית אמר הלבנון.

השיב לו הקב"ה כבר יצאה הגזירה רב לך על ב' חורבנין, ואל תוסף דבר אלי עוד, שאי אפשר להחזיר אותם. גם רמז במלת נ"א, על חן של ירמי' שיהי' לו בעיני נ"בוזרא"דן.

מגלה עמוקות אופן פה

רמזים שביקש משה ליכנס לא"י כדי שיהי' השם והכסא שלם וכמו שיהי' לע"ל וכו'

הנה מלחמת עמלק[1] היא מצוה אחת שצוה הקב"ה לישראל בכניסתן לארץ מג' מצות (סנהדרין כ:), שסימנם מצות ה' 'ברה 'מאירת 'עינים (תהלים יט, ט), בר"ת מן 'ברה 'מאירת 'עינים, נרמזין ג' מצות אלו שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ, דהיינו ב' של בר"ה 'בנין בית המקדש, מ' של מאירת למנות להם 'מלך, ע' של עיני"ם מלחמת 'עמלק. וסימנם מב"ע, נוטריקון 'מושל 'בגבורתו 'עולם (שם סו, ז), והי' חושב שיקיים שלשתן 'משה 'בן 'עמרם, אבל באמת שלא יתקיימו עד שיבא 'מנחם 'בן 'עמיאל וכו'.

וידוע (תנחומא תצא סימן יא) שאין השם מלא אלא במחיית זרעו של עמלק. ולכן נתאוה משה לכניסת ארץ ישראל ולהשלים השם והכסא, וג' מצות אלו שנצטוו, הם להשלים ג' אותיות שחסרים מכס יה, דהיינו בבנין בית המקדש ישלימו אות א' של כסא, כי שמה ישבו כסאות למשפט (תהלים קכב, ו), ובית המקדש הוא כסא ה', כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמי' יז [יב]), רצה לומר מקום המקדש הוא כסא כבוד, נמצא שבבנין של בית המקדש נשלם אות א' של כסא. ובמינוי מלך נשלם אות ה' מן השם, כי הוצרך המלך להיות ממלכות בית דוד שהוא מלכות שמים ה' אחרונה של השם, כמ"ש דוד כי בכה ארוץ גדוד (תהלים יח [ל]), אמר בכה בתוספת ה'. ובמחיית זרעו של עמלק שפגם באות ברית שהיא רזא דו' גוף וברית חשבינן חד, הרי שבג' מצות אלו יושלם התיקון של השם והכסא.

ולכן אמר משה ואתחנן אל ה' בעת ההיא, ר"ל שרצה לתקן באותו עת מה שצוה הקב"ה לאמר לדורות, ההוא כתיב, ר"ת אותן אותיות החסרים מן השם שהוא ה"ו, ומן הכסא שהוא א', רצה הוא לתקן עתה, ולפי שאי אפשר להכרית זרעו של עמלק אלא מי שיניקתו משם של ב"ן שהוא בעולם העשיי', כי עמלק הוא יסוד כל"ב, ולכן הוא מאמין בצורת כלב, ולכן נקרא עמלק כדאיתא במדרש (שמו"ר פרשה ס"ה, תנחומא תצא סי' ט) עם שלקק בכלב[2] וכו'. ולכן התחיל משה בכאן מאחר שאתה החלות להראות לי להלחם עם עמלק, כמ"ש אנכי נצב על ראש הגבעה (שמות יז [ט]) וכו'.

ומי שמתחיל במצוה ראוי לגמור כדאיתא (בסוטה דף יג [ע"ב]), את ידך החזקה שראוי לסייע אל המצוה שנשבעת שם בידך החזקה, כמ"ש כי יד על כס יה (שמות יז (טז), גם שם הראה לו ידו החזקה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל. לכן סיים אשר מי אל בשמים ובארץ, הזכיר כאן שמים וארץ, בסוד כה אמר י"י 'השמים כסאי 'והארץ 'הדום רגלי (ישעי' סו, א), תסתכל תמן ותמצא שם מלא בראשי אתוון והכסא באמצע, כה אמר י"י 'השמים ראשי תיבות י"ה, 'והארץ 'הדום ו"ה, והכסא באמצע וכו'.

השיב הקב"ה רב לך, אתה חושב להלחם בעמלק לפי שיניקתם מן שם של ב"ן[3] שקראתי אותך בן בית', אבל הגדולה שלך היא בסוד של מ"ה שהוא יותר גבוה מן שם של ב"ן, כמ"ש מה שם בנו (משלי ל [ד]) שהוא משה (זוהר ח"ב קצ"ז ע"א), לכן אל תוסף דבר, אבל צו את יהושע שהוא ישלים מלחמות עמלק מדור דור, מדורו של שאול שיניקתו מן שם ב"ן, לדורו של מרדכי שהי' גם כן משבט בנימין (מגילה י"ב ע"ב), דתמן שם של ב"ן, לכן חזקה"ו ואמצה"ו בגימטריא מרדכ"י.

מגלה עמוקות אופן קמ

---

1) מלחמת עמלק . . מג' מצות . . שסימנם מצות ה' ברה מאירת עינים וכו': עיין בזה רשימות

2) כל"ב בגי' ב"ן ע"ש.

3) עיין באריכות בפנים הספר שעמלק סוד כל"ב בגי' ב"ן.

◆ יום ראשון ה׳ מנחם־אב ◆

ג (כג) **וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהֹוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר:**

כג **וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר:**

רש״י◄ **וָאֶתְחַנַּן** • אֵין ׳חִנּוּן׳ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן מַתְּנַת חִנָּם[א], אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַצַּדִּיקִים לִתְלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, אֵין מְבַקְּשִׁים מֵאֵת הַמָּקוֹם אֶלָּא מַתְּנַת חִנָּם, לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ (שמות לג): ״וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן״[ב], אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן ״וָאֶתְחַנַּן״. דָּבָר אַחֵר[ג]: זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה[ד], כִּדְאִיתָא בַּ׳סִּפְרֵי׳. **בָּעֵת הַהִוא** • לְאַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי[ה] אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, דִּמִּיתִי שֶׁמָּא הֻתַּר[ו] הַנֶּדֶר (ספרי). **לֵאמֹר** • זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת[ז] שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם: ׳אֵינִי מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלָתִי, אִם לָאו׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כ״ד עמוד 28 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

פְּעֻלַּת מֹשֶׁה בְּבִטּוּל הַגְּזֵרָה

וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהֹוָה

אֵין חִנּוּן . . אֶלָּא לְשׁוֹן מַתְּנַת חִנָּם . . דָּבָר אַחֵר: זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה. (ג, כג. ובפירוש רש״י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר טַעַם הַחִלּוּק בֵּין ב׳ פֵּרוּשִׁים אֵלּוּ, דְּהִנֵּה אַף שֶׁמֹּשֶׁה הִתְפַּלֵּל לִכָּנֵס לָאָרֶץ כִּי חָשַׁב ״שֶׁמָּא הֻתַּר הַנֶּדֶר״ (רש״י ׳דבור המתחיל׳ שלאחרי־זה) הֲרֵי אַף הוּא יָדַע שֶׁכְּבָר ״נִגְזְרָה גְּזֵרָה״ (לשון רש״י לקמן פסוק כד) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ.

וְהִנֵּה בְּ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ (יז, ב ואילך) יֵשׁ מַחֲלוֹקֶת אִם תְּפִלָּה מוֹעִילָה לְאַחַר גְּזַר דִּין. וּמַסְקָנַת הַגְּמָרָא שָׁם דְּבִגְזַר דִּין עַל הַיָּחִיד לֹא מְהַנֵּי, וְעַל הַצִּבּוּר מְהַנֵּי.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּבָזֶה נֶחְלְקוּ שְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים בְּרַשִׁ״י הַנַּ״ל, דְּיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַגְּזֵירָה עַל מֹשֶׁה כִּגְזֵרַת הַצִּבּוּר הֲוֵי, דַּהֲרֵי ״מֹשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל הֵם מֹשֶׁה״ (רש״י (חוקת כא, כא) ׳דבור המתחיל׳ וישלח ישראל) וְלָכֵן שַׁפִּיר הֲוֵי ״וָאֶתְחַנַּן״ לְשׁוֹן תְּפִלָּה, כִּי בִּגְזַר דִּין עַל הַצִּבּוּר מְהַנֵּי תְּפִלָּה גַּם אַחַר גְּזַר דִּין, אֲבָל יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַגְּזֵירָה עַל מֹשֶׁה הִיא כִּגְזֵרָה עַל יָחִיד גְּרֵידָא. וְלָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּ״וָאֶתְחַנַּן״ לְשׁוֹן תְּפִלָּה הוּא, וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁבִּקֵּשׁ מֹשֶׁה ״מַתְּנַת חִנָּם״.

(כד) **אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ:**

כד **יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקֶּפְתָּא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָיךְ וּכְגִבָּרְתָּךְ:**

שפתי חכמים

ג (כג) **א** דְּאִם לֹא כֵן, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וָאֶתְפַּלֵּל׳: **ב** רְצוֹנוֹ לְפָרֵשׁ מֵהֵיכָן יָדַע מֹשֶׁה לְבַקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּקָּשָׁה אַף בְּמַתְּנַת חִנָּם וְלֹא בִּשְׁבִיל מַעֲשִׂים טוֹבִים, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ ׳וְחַנּוֹתִי׳ וגו׳: **ג** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה לֹא כְּתִיב ׳וָאֶתְחַנַּם׳, לָכֵן קָאָמַר דָּבָר אַחֵר כו׳. וּלְטַעַם אַחֲרוֹן קָשֶׁה, לָמָּה לֹא אָמַר ׳וַיְחַל׳ כְּדִלְעֵיל: **ד** וְאֵלּוּ הֵן: שַׁוְעָה, צְעָקָה, נְאָקָה, רִנָּה, פִּצּוּר, קְרִיאָה, נִפּוּל, פִּלּוּל, פְּגִיעָה, תְּחִנָּה: **ה** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, דְּהָא לְעֵיל מִינֵּיהּ כְּתִיב ׳וְאֶת יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי בָּעֵת הַהִיא׳ וגו׳, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ בְּעֵת כִּיבּוּשׁ סִיחוֹן וְעוֹג, וַעֲלָהּ קָאֵי ׳וָאֶתְחַנַּן׳. וּמְתָרֵץ, לְאַחַר כו׳ דִּמִּיתִי שֶׁהוּתַּר קְצָת הַנֶּדֶר, לְכָךְ עָלְתָה עַל דַּעְתִּי לְהִתְפַּלֵּל כְּדֵי שֶׁאֶכָּנֵס לָאָרֶץ כו׳: **ו** וְאִם תֹּאמַר, וְכֵיוָן שֶׁהוּתַּר הַנֶּדֶר תְּפִלָּה זוֹ לָמָּה, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהָכִי קָאָמַר מֹשֶׁה, קוֹדֶם כִּיבּוּשׁ אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתִּי לְהִתְפַּלֵּל כֵּיוָן שֶׁהָיָה גְּזַר דִּין עִם שְׁבוּעָה לֹא יוֹעִיל שׁוּם תְּפִלָּה, אֲבָל לְאַחַר הַכִּבּוּשׁ וְהַנְחִיל לִבְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אָמַרְתִּי שֶׁמָּא הוּתַּר הַנֶּדֶר, דְּנֶדֶר שֶׁהוּתַּר מִקְצָתוֹ הוּתַּר כּוּלּוֹ, וְאִם כֵּן הֲוֵי גְּזַר דִּין בְּלֹא שְׁבוּעָה, לְהָכִי מְהַנֵּי תְּפִלָּה: **ז** כָּתַב הָרְאֵ״ם, צָרִיךְ עִיּוּן, דִּבְסִפְרֵי חָשֵׁיב חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה וכו׳, וְהֵבִיא כֻּלָּם, אִם כֵּן דִּבְרֵי רַשִׁ״י דְּלֹא כְּמַאן. וְנִרְאֶה לִי, הָא דְּכָתַב רַשִׁ״י הָכָא ׳זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת׳ כו׳, רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם וּבִקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּמַלֵּא שְׁאֵלוֹתָיו וְשֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ אִם יַעֲשֶׂה שְׁאֵלָתוֹ וּבַקָּשָׁתוֹ, כְּמוֹ גַּבֵּי מִרְיָם שֶׁבִּקֵּשׁ שֶׁיְּרַפֵּא אוֹתָהּ מִצָּרַעְתָּהּ, וְכֵן גַּבֵּי ׳יִפְקֹד ה׳ אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת׳ בִּקֵּשׁ שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנָיו אַחֲרָיו גְּדוּלָּתוֹ וּכְמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ״י שָׁם, וְהָכָא הִתְפַּלֵּל שֶׁיַּעֲבוֹר הַיַּרְדֵּן. אֲבָל הַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים שֶׁמֵּבִיא שָׁמָּה, דְּהַיְינוּ הָאֶחָד ׳וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה׳ לֵאמֹר׳ הוֹדִיעֵנִי אִם אַתָּה גּוֹאֲלָם וכו׳, וְכֵן ׳וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה׳ לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה׳ וגו׳ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה הוֹדִיעֵנִי אִם נוֹפֵל אֲנִי בְּיָדָם כו׳, אוֹתָן שְׁנֵי דְּבָרִים אֵינָן אֶלָּא הוֹדָעָה בְּעָלְמָא וְלֹא בַּקָּשָׁה וּתְפִלָּה שֶׁיְּמַלֵּא אֶת שְׁאֵלָתוֹ, וְכֵן הוּא בְּדִבְרֵי רַשִׁ״י אִם תְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹנוֹ הָכָא: תורה כד

רש״י◄ ה׳ אֱלֹהִים • רַחוּם[ח] בַּדִּין. אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ • (שם) פֶּתַח, לִהְיוֹת עוֹמֵד[ט] וּמִתְפַּלֵּל, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה. אָמַר לוֹ: מִמְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמות לב): ״וְעַתָּה, הַנִּיחָה לִי״, וְכִי תּוֹפֵס הָיִיתִי בְּךָ? אֶלָּא לִפְתֹּחַ פֶּתַח, שֶׁבִּי הָיָה תָּלוּי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ־כֵן הָיִיתִי סָבוּר לַעֲשׂוֹת עַכְשָׁו. אֶת־גָּדְלְךָ • זוֹ מִדַּת טוּבְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר יד): ״וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳״[י]. וְאֶת־יָדְךָ • זוֹ יְמִינְךָ שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה לְכָל בָּאֵי[כ] עוֹלָם. הַחֲזָקָה • שֶׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים[ל] אֶת מִדַּת הַדִּין הַחֲזָקָה. אֲשֶׁר מִי־אֵל וְגוֹ׳ • אֵינְךָ דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם[מ], שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹעֲצִים וְסַנְקְתַּדְרִין[נ] הַמַּמְחִין בְּיָדוֹ כְּשֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֶסֶד וְלַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו. אַתָּה, אֵין מִי יִמְחֶה בְּיָדְךָ אִם תִּמְחֹל לִי וּתְבַטֵּל גְּזֵרָתְךָ. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: ״אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ״, מִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג, כְּדִכְתִיב (דברים ב): ״רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ״, הַרְאֵנִי מִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים[ס].

(כה) אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן:

כה אֵעִבַר כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת אַרְעָא טַבְתָא דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדָּשָׁא:

רש״י◄ אֶעְבְּרָה־נָּא • אֵין ׳נָא׳[ע] אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה • זוֹ[פ] יְרוּשָׁלַיִם. וְהַלְּבָנֹן • (יומא לט) זֶה בֵּית[צ] הַמִּקְדָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחת ליל ד׳ דחול־המועד סוכות תשמ״ו – מתוך ׳לקראת שבת׳)

רְצוֹן מֹשֶׁה לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ

אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה (ג, כה)

בַּגְּמָרָא (סוטה יד, א) אָמְרוּ: ״מִפְּנֵי מַה נִתְאַוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לִכָּנֵס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? וְכִי לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ הוּא צָרִיךְ אוֹ לִשְׂבֹּעַ מִטּוּבָהּ הוּא צָרִיךְ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: הַרְבֵּה מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֶכָּנֵס אֲנִי לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן [כָּל הַמִּצְוֹת] עַל יָדִי״.

וְהִנֵּה, דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן ״שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן עַל יָדִי״ תָּמוּהַּ, דְּלִכְאוֹרָה הֲוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר ״שֶׁאֲקַיֵּם אֶת כֻּלָּם״.

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

יָדוּעַ שֶׁמִּדָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִיא מִדַּת הָאֱמֶת, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (שמות רבה ה, י) ״אֱמֶת זֶה מֹשֶׁה״, שֶׁמִּדָּה זוֹ מוֹרָה עַל נִצְחִיּוּת וּקְבִיעוּת. וְלָכֵן ׳מַעֲשֵׂה יְדֵי מֹשֶׁה נִצְחִיִּים׳ הֵמָּה, לְלֹא כָּל שִׁנּוּי. וְכַנֶּאֱמָר בַּגְּמָרָא (סוטה ט, א) ״מֹשֶׁה וְדָוִד לֹא שָׁלְטוּ שׂוֹנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם״ (ראה גם לקוטי־שיחות חלק כ״ו עמוד 4).

וּמִטַּעַם זֶה, אִיתָא בִּסְפָרִים (מגלה עמוקות אופן קפה, ועוד) שֶׁאִם מֹשֶׁה הָיָה מַכְנִיס אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, לֹא הָיָה שַׁיָּךְ עִנְיָן שֶׁל גָּלוּת וְכוּ׳, וְהָיְתָה זוֹ יְשִׁיבָה נִצְחִית לְעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁמַּעֲשֵׂה יָדָיו נִצְחִיִּים.

וְזֶהוּ תֹּכֶן בַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה ״שֶׁיִּתְקַיְּמוּ כֻּלָּן (כָּל הַמִּצְוֹת) עַל

שפתי חכמים

(כד) **ח** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, דְּהָא שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת מִדַּת רַחֲמִים הוּא, וַ׳אֲדֹנָי׳ הוּא מִדַּת הַדִּין, וּמְפָרֵשׁ ׳רַחוּם בַּדִּין׳, כְּלוֹמַר רַחוּם בְּדִינוֹ, וְלֹא בְּמִדַּת הַדִּין הַקָּשָׁה. אִי נַמִּי רְצוֹנוֹ לְפָרֵשׁ, לָמָּה נָקוּד שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת הַכָּתוּב כָּאן בִּנְקוּדּוֹת שֵׁם ׳אֱלֹהִים׳, דְּהַיְינוּ חֲטַף סֶגּוֹ״ל וְחוֹלָ״ם וְחִירֵ״ק, וְלֹא נָקוּד כִּשְׁאָר שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע, וּלְכָךְ נָקַט רַשִׁ״י בִּלְשׁוֹן הַקְּרָא ׳אֲדֹנָי אֱלֹהִים׳ אַף עַל פִּי שֶׁכְּתִיב יהו״ה, כְּלוֹמַר שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע, אֲבָל לְפִי קְרִיאַת נְקוּדָּתוֹ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ כְּתִיב ׳אֱלֹהִים׳, וּמְפָרֵשׁ דִּלְכָךְ נָקוּד יהו״ה בִּנְקוּדּוֹת ׳אֱלֹהִים׳ שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין אַף עַל פִּי שֶׁיהו״ה מִדַּת הָרַחֲמִים, לוֹמַר לְךָ ׳רַחוּם בַּדִּין׳. וְהַשֵּׁם הָרִאשׁוֹן שֶׁל ׳אֲדֹנָי׳ דִּכְתִיב בִּקְרָא, לֹא כִּוֵּון מֹשֶׁה בּוֹ כְּלוּם, רַק פֵּירוּשׁוֹ ׳רִבּוֹנִי׳, וְהוּא הַתְחָלַת דִּבּוּר. וּלְפִי לָשׁוֹן רִאשׁוֹן נִרְאֶה לִי מַה שֶּׁנָּקַט רַשִׁ״י ׳אֱלֹהִים׳, לְפִי הַקְּרִיאָה שֶׁל שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע נָקַט. וְאַף עַל גַּב דִּלְעֵיל בְּפָרָשַׁת לֶךְ לְךָ כְּתִיב נַמִּי ׳ה׳ אֱלֹהִים מַה תִּתֶּן לִי׳ וְלֹא מְפָרֵשׁ רַשִׁ״י כְּלוּם, יֵשׁ לוֹמַר דִּלְעֵיל הָכִי קָאָמַר, הֵן מִצַּד הַדִּין הֵן מִצַּד הָרַחֲמִים אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתִּתֵּן לִי בָּנִים, מֵאַחַר שֶׁאָמַרְתָּ לִי ׳לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וגו׳ וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל׳, אֲבָל הָכָא קָשֶׁה לָמָּה לוֹ לְהַזְכִּיר שֵׁם שֶׁל אַדְנוּת שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין: **ט** דְּאִם לֹא כֵן, ׳אַתָּה הֶרְאֵתָ אֶת עַבְדְּךָ׳ וגו׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ: **י** וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ ׳וַיֹּאמֶר ה׳ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ׳, כְּלוֹמַר זוֹ מִדַּת טוּבְךָ שֶׁאַתָּה מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לְעוֹבְרֵי רְצוֹנְךָ: **כ** לְקַבֵּל שָׁבִים, שֶׁגַּם זוֹ מֵעִנְיַן בַּקָּשָׁתוֹ: **ל** שֶׁגַּם זוֹ מֵעִנְיַן בַּקָּשָׁתוֹ, וְלֹא כְּמוֹ ׳כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם׳ וגו׳, כִּי מָה עִנְיָן זֶה לְבַקָּשָׁתוֹ: **מ** וְזֶהוּ מֵעִנְיַן בַּקָּשָׁתוֹ, וְלֹא שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין דּוֹמֶה לוֹ כְּמוֹ ׳אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים׳ וגו׳, דְּמָה עִנְיָן זֶה לְבַקָּשָׁתוֹ: **נ** פֵּירוּשׁ, קַטֵּיגוֹרִין: **ס** גַּם לְפִי הַפְּשָׁט, דָּבָר דָּבוּר עַל בַּקָּשָׁתוֹ, כְּלוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁהַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אוֹתִי שְׁתֵּי הַמִּלְחָמוֹת שֶׁל סִיחוֹן וְעוֹג, הַרְאֵנִי גַּם מִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים: תורה כה (כה) **ע** כְּלוֹמַר, ׳נָא׳ הָאָמוּר כָּאן, אֲבָל שְׁאָר ׳נָא׳ שֶׁבַּתּוֹרָה פֵּירוּשׁוֹ ׳עַתָּה׳: **פ** כְּדִכְתִיב ׳יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ׳: **צ** לָמָּה נִקְרָא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ ׳לְבָנוֹן׳, מִשּׁוּם דִּמַלְבֵּן הָאָדָם מִן הָעֲבֵירוֹת: תורה כו

יָדִי", דִּבְבַקְשָׁתוֹ זוֹ לֹא בִּקֵּשׁ אַנַּפְשֵׁיהּ "אֶכָּנֵס לָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁאֲנִי אֲקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת", דִּלְטוֹבַת עַצְמוֹ קָא מִבָּעֵי?. אֶלָּא טַעַם רְצוֹנוֹ לִכָּנֵס אֶל הָאָרֶץ, הוּא בִּכְדֵי "שֶׁ[הַמִּצְוֹת] יִתְקַיְּמוּ עַל יָדוֹ", הַיְינוּ שֶׁחֶפְצוֹ הָיָה שֶׁהַמִּצְוֹת יִתְקַיְּמוּ בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל מִכֹּחוֹ שֶׁלּוֹ, וְכָךְ יִהְיוּ קַיָּמִים לְעוֹלָם, לְלֹא כָּל הֶפְסֵק שֶׁל גָּלוּת.

(כו) **וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לְךָ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה:**

כו **וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבִּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ לָא תּוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי עוֹד בְּפִתְגָּמָא הָדֵין:**

רש״י ◄**וַיִּתְעַבֵּר ה׳** • (ספרי) נִתְמַלֵּא[ק] חֵמָה. **לְמַעַנְכֶם** • בִּשְׁבִילְכֶם, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם[ר] לִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו): "וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם".

רַב־לְךָ • (ספרי) שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרַב כַּמָּה קָשֶׁה[ש], וְהַתַּלְמִיד כַּמָּה סָרְבָן וּמַפְּצִיר. דָּבָר אַחֵר[ת]: "רַב־לְךָ", הַרְבֵּה מִזֶּה שָׁמוּר לְךָ, רַב־טוּבְךָ[א] הַצָּפוּן לְךָ.

(כז) **עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:**

כז **סַק לְרֵישׁ רָמְתָא וּזְקוֹף עֵינָיךְ לְמַעֲרָבָא וּלְצִפּוּנָא וְלִדְרוֹמָא וּלְמִדִּינְחָא וַחֲזֵי בְּעֵינָיךְ אֲרֵי לָא תְּעִבַר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין:**

רש״י ◄**וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ** • בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי: "וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה". אֲנִי מַרְאֶה לְךָ[ב] אֶת כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד): "וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ".

(כח) **וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:**

כח **וּפַקֵּד יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְּפֵהִי וְאַלְּמְהִי אֲרֵי הוּא יַעְבַּר קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא יַחְסֵן יָתְהוֹן יָת אַרְעָא דִּי תֶחֱזֵי:**

רש״י ◄**וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ** • עַל הַטְּרָחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת[ג] וְעַל הַמְּרִיבוֹת. **וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ** • בִּדְבָרְךָ[ד], שֶׁלֹּא יֵרַךְ לִבּוֹ לוֹמַר: 'כֹּשֶׁם שֶׁנֶּעֱנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם, כָּךְ סוֹפִי לִיעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם'! מַבְטִיחוֹ אֲנִי, כִּי הוּא יַעֲבֹר וְהוּא יַנְחִיל. **כִּי־הוּא יַעֲבֹר** • אִם יַעֲבֹר לִפְנֵיהֶם[ה] יִנְחָלוּ, וְאִם לָאו, לֹא יִנְחָלוּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח מִן הָעָם אֶל הָעַי, וְהוּא יָשַׁב: (יהושע ז) "וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי וְגוֹ'", וְכֵיוָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו, אָמַר לוֹ: "קֻם לְךָ",

---

שפתי חכמים

(כו) **ק** מִלְּשׁוֹן עֶבְרָה: **ר** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם 'שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים', בִּשְׁבִיל חֵטְא זֶה נִגְזַר עָלַי שֶׁלֹּא אֶכָּנֵס לָאָרֶץ, וּמֵבִיא רְאָיָה וְכֵן הוּא אוֹמֵר וגו' 'וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם' דְּאַף הָתָם פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ הָכָא 'בַּעֲבוּרָם וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה', בִּשְׁבִיל שֶׁהֵם גָּרְמוּ. וְאֵין 'לְמַעַנְכֶם' פֵּירוּשׁוֹ בַּעֲבוּר שֶׁיֵּעָשֶׂה רְצוֹנְכֶם שֶׁהֵיֵיתֶם חֲפֵצִים שֶׁלֹּא אֶכָּנֵס לָאָרֶץ, כְּמוֹ 'לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָבֶלָה': (מִנְחַת יַעֲקֹב, רא״ם) **ש** וּפֵירוּשׁ 'רַב לְךָ' מִלְּשׁוֹן רַבָּנוּת, כְּאִלּוּ אָמַר: מֵאַחַר שֶׁאֲנִי רַבְּךָ וְאַתָּה תַּלְמִידִי, אֵין לְךָ אֶלָּא לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי רַבְּךָ וְלֹא לִהְיוֹת סָרְבָן נֶגְדִּי, שֶׁלֹּא וכו': **ת** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'רַב אֲנִי', מִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו'. וּלְטַעַם שֵׁל דָּבָר אַחֵר לְחוּד נַמִּי קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'רַב טוּב לְךָ', לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: **א** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, טוּב הַצָּפוּן בָּעוֹלָם הַבָּא יוֹתֵר מִשֶּׁתִּכָּנֵס אַתָּה לָאָרֶץ: תורה כז

(כז) **ב** רְצוֹנוֹ לְפָרֵשׁ, מַה שֶׁהֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עַל בַּקָּשָׁתוֹ לַעֲבוֹר הַיַּרְדֵּן, שֶׁהֵשִׁיב לוֹ 'עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה כו' וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ' וגו', מַה הֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּזֶה. וּמְפָרֵשׁ, בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי כו' לִרְאוֹת הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן שֶׁהוּא יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא הַטּוֹב שֶׁבְּכָל הָאָרֶץ, וַאֲנִי אַרְאֶה לְךָ אֶת כֻּלָּהּ, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁבִּקַּשְׁתָּ: תורה כח

(כח) **ג** כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב 'טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם'. דְּאִי קָאֵי הַאי 'וְצַו' עַל 'וְאַמְּצֵהוּ וְחַזְּקֵהוּ', הָא כְּבָר אָמַר 'וְחַזְּקֵהוּ' בְּוי״ו, דְּמִשְּׁמַע שֶׁחוּץ מִן הַצִּוּוּי שֶׁתְּצַוֵּהוּ גַּם חַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ, אַלְמָא הַצִּוּוּי לְחוּד וְהַחִזּוּק וְהָאֲמוּץ לְחוּד: **ד** כְּלוֹמַר, וְלֹא בִּפְעֻלָּתְךָ, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ חָזָק וְאַמִּיץ אֶלָּא בִּדְבָרִים, כְּלוֹמַר מַבְטִיחֵנִי אוֹתוֹ כִּי הוּא יַעֲבוֹר, כִּי אַחֲרָיו פֵּירֵשׁ וְאָמַר 'כִּי הוּא יַעֲבוֹר' וכו', אַלְמָא בְּדִיבּוּר הוּא הַחִזּוּק וְהָאֲמוּץ: **ה** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, לֹא הָיָה לֵיהּ לְמֵימַר רַק 'וְיִנְחִיל' וכו', אֶלָּא תֵּיבַת 'וְהוּא', בָּא לְלַמֵּד דַּוְקָא כְּשֶׁהוּא יַעֲבוֹר אָז יַנְחִיל, וְאִם לָאו כו': **ו** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, כַּאֲשֶׁר הָיוּ נֶהֱרָגִין יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת

׳קָם לְךָ׳ כְּתִיב, אַתָּה הוּא הָעוֹמֵד בִּמְקוֹמְךָ וּמְשַׁלֵּחַ אֶת בָּנַי לְמִלְחָמָה, ״לָמָּה זֶּה אַתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ״, ׳לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ: אִם הוּא עוֹבֵר, עוֹבְרִין. וְאִם לָאו, אֵין עוֹבְרִין׳?!.

(כט) וַנֵּשֶׁב בַּגַּיְא מִוּל בֵּית פְּעוֹר: פ

כט וִיתֵבְנָא בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר:

רש״י◄ **וַנֵּשֶׁב בַּגַּיְא וְגוֹ׳** • (ספרי) וְנִצְמַדְתֶּם לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים[ח], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן: ״וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים״, וְהַכֹּל מָחוּל לְךָ, וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לִמָּחֵל לִי.

ד (א) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם:

א וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא דִּי אֲנָא מְאַלֵּף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתֵיתוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהַתְכוֹן יָהֵב לְכוֹן:

(ב) לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם:

ב לָא תּוֹסְפוּן עַל פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן:

רש״י◄ **לֹא תֹסִפוּ** • (ספרי שם) כְּגוֹן: חָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלִּין, חֲמֵשֶׁת מִינִין בְּלוּלָב וְחָמֵשׁ צִיצִיּוֹת, וְכֵן ״לֹא תִגְרְעוּ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת בית השואבה תשי״ד – תורת מנחם התוועדויות י עמ׳ 61)

לֹא תֹסִפוּ וְלֹא תִגְרְעוּ (ד, ב)

שָׁמַעְתִּי מֵאאמו״ר זַ״ל, שֶׁמִּצְוַת סְכָּה רוֹמֶזֶת עַל שְׁלֵמוּת הַקִּיּוּם שֶׁל רמ״ח מִצְוּוֹת עֲשֵׂה, וְזֶהוּ שֶׁכְּתוּב (ישעיה ד, ו) וְסֻכָּה תִּהְיֶה . . לְמַחֲסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר: זר״ם הוּא אֶחָד פָּחוֹת מִרמ״ח, וּמט״ר הוּא אֶחָד יוֹתֵר מִרמ״ח, וְהַסֻּכָּה שׁוֹמֶרֶת הֵן מִפְּנֵי זר״ם, - ״לֹא תִגְרְעוּ״, וְהֵן מִפְּנֵי מט״ר - ״לֹא תֹסִפוּ״.

(ג) עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ:

ג עֵינֵיכוֹן חָזָן יָת דִּי עֲבַד יְיָ בְּבַעַל פְּעוֹר אֲרֵי כָּל גַּבְרָא דִּי אֲזַל בָּתַר בַּעַל פְּעוֹר שֵׁצֵיהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ:

(ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

ד וְאַתּוּן דְּאִדְבֻּקְתּוּן בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן קַיָּמִין כֻּלְּכוֹן יוֹמָא דֵּין:

שפתי חכמים

אַנְשֵׁי הָעִי נָפַל יְהוֹשֻׁעַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ז כְּלוֹמַר, מִשּׁוּם דְּקַמְתָּ בִּמְקוֹמְךָ וְלֹא הָלַכְתָּ עִמָּהֶם: תורה כט

(כט) ח רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דִּקְרָא לְפָנָיו מַיְירֵי בְּעִנְיַן תְּשׁוּבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ, אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל ׳וַנֵּשֶׁב בַּגַּיְא׳, כְּלוֹמַר שֶׁנִּצְמַדְתֶּם לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים וְהָיִיתֶם חוֹטְאִים בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים, אַף עַל פִּי כֵן נֶאֱמַר לָכֶם ׳וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל׳ וגו׳, כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי כֵן אַתֶּם נִכְנָסִין לָאָרֶץ, וַאֲנִי כוּ׳. וְאַף עַל גַּב שֶׁהִיא פָּרָשָׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, הִנֵּה כְּמוֹהָ ׳וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה׳ וגו׳, וְעוֹד אֲחֵרִים. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה הִזְכִּיר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל עֲבֵירָה זוֹ יוֹתֵר מִשְּׁאָר עֲבֵירוֹת שֶׁעָשׂוּ בַּמִּדְבָּר, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּלְכָךְ מַזְכִּיר מֹשֶׁה לָהֶם עֲבֵירָה דְּמוּל בֵּית פְּעוֹר, דְּאַף עַל פִּי כֵן מְחַל לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי קְבוּרָתִי, דִּלְכָךְ נִקְבַּרְתִּי בְּחוּץ לָאָרֶץ כְּדִכְתִיב בְּפָרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה ׳וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ בַּגַּיְא בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר׳, וּפֵירֵשׁ רַשֵׁ״י שָׁם לְכָךְ נִקְבַּר מוּל בֵּית פְּעוֹר דְּהַיְינוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ, שֶׁיְּהֵא כַּפָּרָה עַל מַה שֶׁחָטְאוּ בְּבֵית פְּעוֹר בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים. מְצָאתִי בְּשֵׁם מַהֲרִי״ץ: תורה א

◆ יום שני ו׳ מנחם־אב ◆

(ה) רְאֵה ׀ לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

ה חֲזוֹ דְּאַלְפִית יָתְכוֹן קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא כְּמָא דִּי פַקְּדָנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן עַלִּין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:

(ו) וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה:

ו וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי הִיא חָכְמַתְכוֹן וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵמְרוּן לְחוֹד עַם חַכִּים וְסוּכְלְתָן עַמָּא רַבָּא הָדֵין:

רש״י ◄ וּשְׁמַרְתֶּם • זוֹ מִשְׁנָה[ט]. וַעֲשִׂיתֶם • כְּמַשְׁמָעוֹ. כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם וְגוֹ׳ • בְּזֹאת תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים׳ וּנְבוֹנִים לְעֵינֵי הָעַמִּים.

(ז) כִּי מִי־גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו:

ז אֲרֵי מָן עַם רַב דִּי לֵהּ אֱלָהָא קָרִיב לֵהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵהּ בְּעִדָּן עַקְתֵּהּ כַּיְיָ אֱלָהָנָא בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַלִּין קֳדָמוֹהִי:

(ח) וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:

ח וּמָן עַם רַב דִּי לֵהּ קְיָמִין וְדִינִין קַשִּׁיטִין כְּכֹל אוֹרַיְתָא הָדָא דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵּין:

רש״י ◄ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם • הֲגוּנִים[כ] וּמְקֻבָּלִים.

(ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ:

ט לְחוֹד אִסְתַּמַּר לָךְ וְטַר נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּילְמָא תִּנְשֵׁי יָת פִּתְגָמַיָּא דִּי חֲזוֹ עֵינָיְךָ וְדִילְמָא יְעַדּוּן מִלְּבָבָךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּתְהוֹדְעִנּוּן לִבְנָיךָ וְלִבְנֵי בְנָיךָ:

רש״י ◄ רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹ׳ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים • אָז, כְּשֶׁלֹּא תִּשְׁכְּחוּ אוֹתָם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמִתָּתָם, תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים[ל], וְאִם תְּעַוְּתוּ אוֹתָם מִתּוֹךְ שִׁכְחָה, תֵּחָשְׁבוּ שׁוֹטִים.

(י) יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֵל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִיעֵם אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן:

י יוֹמָא דִּי קַמְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחוֹרֵב דְּאָמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ (אַכְנֵשׁ) קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן יָת פִּתְגָמַי דִּי יֵלְפוּן לְמִדְחַל קֳדָמַי כָּל יוֹמַיָּא דִּי אִנּוּן קַיְמִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְפוּן:

שפתי חכמים

ד (ו) **ט** שֶׁשְּׁמִירָה הוּא הַלִּימוּד וְהָעֲשִׂיָּה הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת, שֶׁכָּל שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד אֵינוֹ עוֹשֶׂה: **י** שִׁנָּה הָרַב שְׁמוֹת הַחָכְמָה וְהַבִּינָה בִּשְׁמוֹת הַתֹּאַר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַחָכְמָה וְהַבִּינָה בְּעֶרֶךְ אֶל הָאוּמּוֹת, רַק מִצַּד עַצְמָן, וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר ׳לְעֵינֵי הָעַמִּים׳. וְהוֹסִיף מִלַּת ׳תֵּחָשְׁבוּ׳, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁתֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים לְעֵינֵיהֶם: תורה ז

(ח) **כ** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, הֵיאָךְ שַׁיָּיךְ עַל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים ׳צַדִּיקִים׳, דְּדַוְקָא גַּבֵּי אָדָם שַׁיָּיךְ לָשׁוֹן זֶה. וּמְפָרֵשׁ, דִּלְשׁוֹן צַדִּיקִים ׳הֲגוּנִים׳ כו׳, וּמוּסָב גַּם עַל חֻקִּים: תורה ט

(ט) **ל** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, כְּתִיב ׳רַק׳ שֶׁהוּא לְשׁוֹן מִיעוּט, וְהָכָא מַה מְּמַעֵט, וּמְפָרֵשׁ דְּקָאֵי אַדִּלְעֵיל מִינֵּיהּ ׳כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם׳ וגו׳, הָנֵי מִילֵּי שֶׁתִּהְיוּ נֶחְשָׁבִים חֲכָמִים, אָז כְּשֶׁלֹּא כו׳: תורה י

רש״י◄ **יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ** • מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ: ״אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ״, יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ[מ] בְּחוֹרֵב, אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים. **יִלְמְדוּן** • יֵלְפוּן[נ] לְעַצְמָם. **יְלַמֵּדוּן** • יְאַלְּפוּן לַאֲחֵרִים.

(יא) וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃

יא וּקְרֶבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא׃

(יב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃

יב וּמַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קַל פִּתְגָמִין אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזָן אֶלָּהֵן קָלָא׃

(יג) וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃

יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת קְיָמֵהּ דִּי פַקִּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד עֲשֶׂרֶת פִּתְגָמִין וּכְתָבְנוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא׃

(יד) וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

יד וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

רש״י◄ **וְאֹתִי צִוָּה ה׳ בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם** • תּוֹרָה[ס] שֶׁבְּעַל־פֶּה.

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃

טו וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃

(טז) פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃

טז דִּילְמָא תְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֶלֶם דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָּא׃

רש״י◄ **סָמֶל** • צוּרָה.

(יז) תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃

יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר גַּדְפָא דִּי פָרַח בַּאֲוֵר רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃

שפתי חכמים

(י) **מ** (גור אַרְיֵה) דְּאֵין לוֹמַר שֶׁתּוֹדִיעַ לְבָנֶיךָ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ, שֶׁהֲרֵי ׳וְהוֹדַעְתָּם׳ דִּכְתִיב בְּמֵ״ם כִּינּוּי הָרַבִּים מַשְׁמַע דְּקָאֵי אַלְּמַעְלָה ׳פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים שֶׁרָאוּ עֵינֶיךָ וְהוֹדַעְתָּם׳, פֵּירוּשׁ וְהוֹדַעְתָּ הַדְּבָרִים, וְאִלּוּ קָאֵי לְמַטָּה הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וְהוֹדַעְתָּ לְבָנֶיךָ׳: **נ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, ׳יִלְמְדוּן׳ כְּתַרְגּוּמוֹ יֵלְפוּן, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּלְמְדוּ לְעַצְמָן. אֲבָל ׳יְלַמֵּדוּן׳ דִּבְסָמוּךְ דְּתַרְגּוּמוֹ יַאַלְפוּן, הַיְינוּ לְלַמֵּד לַאֲחֵרִים: תורה כ

(יד) **ס** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, דִּ׳וְאוֹתִי צִוָּה׳ וַדַּאי קָאֵי אַלְּעֵיל מִינֵּיהּ אַ׳וַיַּגֵּד לָכֶם וגו׳ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׳, דְּמַשְׁמַע בְּאוֹתוֹ זְמַן צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה לְלַמֵּד אוֹתָם, וְהָא בְּאוֹתוֹ זְמַן לֹא נִצְטַוּוּ אֶלָּא בְּעֶשֶׂר דִּבְּרוֹת, וְאִי אַ׳עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׳ קָאֵי מַאי ׳לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים׳ דְּקָאָמַר. אֶלָּא וַדַּאי קָאֵי עַל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, דְּהַיְינוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וּפְרָטוֹתֵיהֶן וְאֶת כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בָּהֶן: (גור אַרְיֵה) פֵּירוּשׁ, מִדִּכְתִיב ׳לְלַמֵּד׳ שֶׁזֶּה הַלָּשׁוֹן שַׁיָּיךְ לוֹמַר עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אֲבָל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב שַׁיָּיךְ לוֹמַר בָּהּ ׳נְתִינָה׳, דְּמֵאַחַר שֶׁהִיא כְּתוּבָה לִפְנֵי הָאָדָם יוּכַל לִלְמוֹד אוֹתָהּ מֵעַצְמָהּ: תורה טו

(יח) תַּבְנִ֣ית כָּל־רֹמֵ֖שׂ בַּאֲדָמָ֑ה תַּבְנִ֛ית כָּל־דָּגָ֥ה
אֲשֶׁר־בַּמַּ֖יִם מִתַּ֥חַת לָאָֽרֶץ׃

יח דְּמוּת כָּל רִחֲשָׁא דִי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי
דִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃

(יט) וּפֶן־תִּשָּׂ֨א עֵינֶ֜יךָ הַשָּׁמַ֗יְמָה וְרָאִ֠יתָ אֶת־הַשֶּׁ֨מֶשׁ
וְאֶת־הַיָּרֵ֜חַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִ֗ים כֹּ֤ל צְבָ֣א הַשָּׁמַ֗יִם וְנִדַּחְתָּ֛
וְהִשְׁתַּחֲוִ֥יתָ לָהֶ֖ם וַעֲבַדְתָּ֑ם אֲשֶׁ֨ר חָלַ֜ק יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙
אֹתָ֔ם לְכֹל֙ הָ֣עַמִּ֔ים תַּ֖חַת כָּל־הַשָּׁמָֽיִם׃

יט וְדִילְמָא תִזְקוֹף עֵינָיךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת
שִׁמְשָׁא וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי
שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן דִּי
זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכֹל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל
שְׁמַיָּא׃

רש״י◄ **וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ** • לְהִסְתַּכֵּל בַּדָּבָר וְלָתֵת[ע] לֵב
לִטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם. **אֲשֶׁר חָלַק ה׳ וְגוֹ׳ לְכֹל הָעַמִּים** •
(מגילה ח) לְהָאִיר[פ] לָהֶם. דָּבָר אַחֵר: לֶאֱלָהוּת[צ], לֹא מְנָעָן
מִלִּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם[ק], אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְלֵיהֶם
לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים לו): ״כִּי
הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא״.

(כ) וְאֶתְכֶם֙ לָקַ֣ח יְהוָ֔ה וַיּוֹצִ֥א אֶתְכֶ֛ם מִכּ֥וּר הַבַּרְזֶ֖ל
מִמִּצְרָ֑יִם לִהְיוֹת֥ לוֹ֛ לְעַ֥ם נַחֲלָ֖ה כַּיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃

כ וְיָתְכוֹן קָרִיב יְיָ לְדַחַלְתֵּהּ וְאַפֵּק יָתְכוֹן
מִכּוּרָא דְפַרְזְלָא מִמִּצְרָיִם לְמֵהֱוֵי לֵהּ לְעַמָּא
אַחֲסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃

רש״י◄ **מִכּוּר** • הוּא כְּלִי שֶׁמְּזַקְּקִין בּוֹ אֶת הַזָּהָב.

(כא) וַיהוָ֥ה הִתְאַנַּף־בִּ֖י עַל־דִּבְרֵיכֶ֑ם וַיִּשָּׁבַ֗ע לְבִלְתִּ֤י
עָבְרִי֙ אֶת־הַיַּרְדֵּ֔ן וּלְבִלְתִּי־בֹא֙ אֶל־הָאָ֣רֶץ הַטּוֹבָ֔ה
אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָֽה׃

כא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָּמֵיכוֹן
וְקַיִּים בְּדִיל דְּלָא לְמֵעֲבַר יָת יַרְדְּנָא וּבְדִיל
דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב
לָךְ אַחֲסָנָא׃

רש״י◄ **הִתְאַנַּף** • נִתְמַלֵּא רֹגֶז. **עַל דִּבְרֵיכֶם** • עַל אוֹדוֹתֵיכֶם, עַל עִסְקֵיכֶם.

(כב) כִּ֣י אָנֹכִ֥י מֵת֙ בָּאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את אֵינֶ֥נִּי עֹבֵ֖ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֑ן
וְאַתֶּם֙ עֹבְרִ֔ים וִֽירִשְׁתֶּ֕ם אֶת־הָאָ֥רֶץ הַטּוֹבָ֖ה הַזֹּֽאת׃

כב אֲרֵי אֲנָא מָאִית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא
עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת
אַרְעָא טָבָא הָדָא׃

רש״י◄ **כִּי אָנֹכִי מֵת וְגוֹ׳** • אֵינֶנִּי עוֹבֵר. מֵאַחַר שֶׁמֵּת, מֵהֵיכָן יַעֲבֹר? אֶלָּא אַף עַצְמוֹתַי אֵינָם עוֹבְרִים.

(כג) הִשָּׁמְר֣וּ לָכֶ֗ם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ֙ אֶת־בְּרִ֤ית יְהוָה֙
אֱלֹהֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר כָּרַ֖ת עִמָּכֶ֑ם וַעֲשִׂיתֶ֨ם לָכֶ֥ם פֶּ֙סֶל֙
תְּמ֣וּנַת כֹּ֔ל אֲשֶׁ֥ר צִוְּךָ֖ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

כג אִסְתַּמָּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תִתְּנְשׁוּן יָת קְיָמָא
דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן
צֶלֶם דְּמוּת כֹּלָּא דִי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃

רש״י◄ **תְּמוּנַת כֹּל** • תְּמוּנַת כָּל[ר] דָּבָר. **אֲשֶׁר צִוְּךָ ה׳** • אֲשֶׁר צִוְּךָ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת[ש].

שפתי חכמים

(יט) **ע** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י מַה דִּכְתִיב ׳וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ׳ וגו׳, מִשּׁוּם דְּנוֹשֵׂא עֵינָיו לַשָּׁמַיִם מִשּׁוּם הָכִי יָבֹא לַעֲבוֹד אוֹתָם. לָכֵן פֵּירֵשׁ לְהִסְתַּכֵּל כו׳: **פ** רָצָה לוֹמַר, מַה דִּכְתִיב ׳וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק לְכָל הָעַמִּים׳ וגו׳, וְכִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָלַק לָעַמִּים לַעֲבוֹד לָהֶם: **צ** וְלֹא שֶׁנְּתָנָם לֵאלֹהוּת שֶׁבְּרָאָם לְשֵׁם כָּךְ, רַק שֶׁלֹּא מְנָעָן וכו׳, אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הֶבֶל, שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם הַטּוֹבוֹת הַמַּגִּיעַ לָהֶם מִכּוֹכְבֵי מַעְלָה בְּעָבְדָם אוֹתָם, וּלְפִי הָאֱמֶת הֵם רָעוֹת, כְּדֵי לְטָרְדָם: **ק** דִּלְטַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר ׳לָהֶם׳, וְכִי לָהֶם בִּלְבָד הֵם מְאִירִים, לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר. וּלְטַעַם זֶה לְחוּד קָשֶׁה, וְלָמָּה בָּרָא בַּתְּחִלָּה דָּבָר שֶׁיָּבֹאוּ לִטְעוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם, וְהָא כְּתִיב ׳עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה׳, לָכֵן צָרִיךְ לִשְׁנֵי טְעָמִים: תורה כ

(כג) **ר** רָצָה לוֹמַר, כָּל הֵיכָא שֶׁכָּתוּב מִלַּת ׳כֹּל׳ בַּמִּקְרָא יֵשׁ תֵּיבָה אַחֲרָיו שֶׁדָּבוּק לוֹ, כְּגוֹן בְּפָרָשָׁה זוֹ מָצִינוּ הַרְבֵּה פְּעָמִים, ׳כָּל הַיָּמִים׳ ׳כָּל סֶמֶל׳, לְכָךְ מְפָרֵשׁ דְּהָוֵה כְּאִלּוּ כְּתִיב ׳כָּל דָּבָר׳: **ש** רְצוֹנוֹ לְפָרֵשׁ, וְכִי צִוָּה הַקָּדוֹשׁ

(כד) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ

כד אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא׃

רש״י◄ אֵל קַנָּא • מְקַנֵּא לִנְקֹמֹת, אנפרדמנ״ט בְּלַעַ״ז (אייפער), מִתְחָרֶה עַל רָגְזוֹ, לְהַפְרַע מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

(כה) כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃

כה אֲרֵי תּוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צֶלֶם דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃

רש״י◄ וְנוֹשַׁנְתֶּם • (סנהדרין לח) רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמָּנָה לְסוֹף שְׁמוֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה[א], כְּמִנְיַן ״וְנוֹשַׁנְתֶּם״, וְהוּא הִקְדִּים וְהִגְלָם לְסוֹף שְׁמוֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים לִ״וְנוֹשַׁנְתֶּם״ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם בָּהֶם: ״כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן״, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט): ״וַיִּשְׁקֹד ה׳ עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ, כִּי־צַדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ״, צְדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ[ב] שֶׁמִּהֵר לַהֲבִיאָהּ שְׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ.

(כו) הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃

כו אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵּין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא תּוֹרְכוּן יוֹמִין עֲלַהּ אֲרֵי אִשְׁתֵּצָאָה תִּשְׁתֵּצוּן׃

רש״י◄ הַעִידֹתִי בָכֶם • הִנְנִי מַזְמִינָם לִהְיוֹת עֵדִים[ג] שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם.

(כז) וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃

כז וִיבַדַּר יְיָ יָתְכוֹן בְּעַמְמַיָּא וְתִשְׁתָּאֲרוּן עַם דְּמִנְיָן בְּעַמְמַיָּא דִּי יְדַבַּר יְיָ יָתְכוֹן לְתַמָּן׃

(כח) וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן׃

כח וְתִפְלְחוּן תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא עֹבַד יְדֵי אֲנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא יְחֲזוּן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא אָכְלִין וְלָא מְרִיחִין׃

רש״י◄ וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים • כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשֶּׁאַתֶּם עוֹבְדִים לְעוֹבְדֵיהֶם, כְּאִלּוּ אַתֶּם עוֹבְדִים לָהֶם[ד].

שפתי חכמים

בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל, וּמְפָרֵשׁ ׳אֲשֶׁר צִוָּךְ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת׳: תורה כד

(כד) ת רָצָה לוֹמַר, לֹא שֶׁנִּקְרָא ׳קַנָּא׳ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קִנְאָה חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁאֵין שָׁם לֹא קִנְאָה וְלֹא שִׂנְאָה וְלֹא תַּחֲרוּת, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְחָרֶה וְקוֹצֵף לְהִתְפָּרַע מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְכֵיוָן שֶׁהַנְּקָמָה אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא מֵחֲמַת הַקִּנְאָה מִשּׁוּם הָכִי כְּתִיב ׳אֵל קַנָּא׳ בְּמָקוֹם ׳אֵל נוֹקֵם׳: תורה כה

(כה) א דִּכְתִיב גַּבֵּי בִּנְיַן בַּיִת רִאשׁוֹן ׳וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׳ וגו׳, וְעֲמִידַת בַּיִת רִאשׁוֹן הָיָה אַרְבַּע מֵאוֹת וְעָשֵׂר שָׁנָה, צֵא מֵהֶן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר דְּאַף הֵם הָיוּ בַּמִּנְיָן, דְּהַקְּרָא מוֹנֶה מִיצִיאַת מִצְרַיִם, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא הָיוּ בָּאָרֶץ אֶלָּא שְׁמוֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְלֹא הִגִּיעוּ לְמִסְפַּר ׳וְנוֹשַׁנְתֶּם׳, וְכִדְפֵירֵשׁ רַשׁ״י: ב רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, וְכִי מִשּׁוּם דְּ׳צַדִּיק ה׳ ׳וַיִּשְׁקֹד ה׳ עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ׳, אֶלָּא צְדָקָה הָיָה מֵאֵת ה׳ שֶׁהִקְדִּים הָרָעָה קוֹדֶם זְמַן ׳וְנוֹשַׁנְתֶּם׳. וְעַיֵּין בְּסַנְהֶדְרִין ל״ח: תורה כו

(כו) ג כְּלוֹמַר, ׳וְיָהוּ עֵדֵי הַתְּרָאָה, לֹא עֵדֵי עֲבֵירָה, שֶׁהֲרֵי עֲדַיִּין לֹא עָשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי ה׳: תורה כז

(כח) ד דְּקָשֶׁה לוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהֵפִיץ ה׳ אוֹתָם בֵּין הָעַמִּים מִשּׁוּם הָכִי יַעַבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְתֵירֵץ כְּתַרְגּוּמוֹ כו׳: תורה כט

(כט) וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃

כט וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן דַּחֲלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וְתִשְׁכָּח אֲרֵי תִבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃

(ל) בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃

ל כַּד יֵעוֹק לָךְ וְיַשְׁכְּחֻנָּךְ כֹּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וּתְתוּב לְדַחֲלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ׃

(לא) כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃

לא אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְחַבְּלִנָּךְ וְלָא יִתְנְשֵׁי יָת קְיָמָא דַאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן׃

רש״י ◄ לֹא יַרְפְּךָ • מִלְּהַחֲזִיק בְּךָ בְּיָדָיו. וּלְשׁוֹן ״לֹא יַרְפְּךָ״, לְשׁוֹן ׳לֹא יַפְעִיל׳ הוּא, לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לֹא יַפְרִישׁ אוֹתְךָ מֵאֶצְלוֹ, וְכֵן (שיר ג): ״אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ״, שֶׁלֹּא נִנְקַד ״אֶרְפֶּנּוּ״׳. כָּל לְשׁוֹן רִפְיוֹן מוּסָב עַל לְשׁוֹן מַפְעִיל וּמִתְפַּעֵל, כְּמוֹ (מלכים ב ד) ״הַרְפֵּה־לָהּ״׳, תֵּן לָהּ רִפְיוֹן. (דברים ט) ״הֶרֶף מִמֶּנִּי״, הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי.

(לב) כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃

לב אֲרֵי שְׁאֵל כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי שְׁמַיָּא הַהֲוָה כִּפְתְגָמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ׃

רש״י ◄ לְיָמִים רִאשֹׁנִים • עַל[ט] יָמִים רִאשׁוֹנִים. וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם • וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. (חגיגה יב) וּמִדְרָשׁוֹ: מְלַמֵּד עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ׳ עַד הַשָּׁמַיִם[כ], וְהוּא הַשִּׁעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה[ל] אֶל קָצֶה. הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה • וּמַהוּ הַדָּבָר הַגָּדוֹל? ״הֲשָׁמַע עָם וְגוֹ׳״.

(לג) הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃

לג הַשְׁמַע עַמָּא קַל מֵימְרָא דַיְיָ מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִי שְׁמַעַתְּ אַתְּ וְיִתְקַיָּם׃

שפתי חכמים

(לא) ה מִפְּנֵי שֶׁהַקַּל מִמֶּנּוּ פֹּעַל עוֹמֵד, כְּמוֹ ׳הִנֵּה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרֹב׳ (רפתה היום לערוב) ׳רָפְתָה רוּחָם׳, עַל כֵּן פֵּירֵשׁ ׳לֹא יַרְפְּךָ׳ שֶׁהוּא מִבִּנְיַן הִפְעִיל יוֹצֵא לְשֵׁנִי, וּפֵירוּשׁוֹ לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן. רא״ם: ו שְׁוָ״א תַּחַת הָאָל״ף וּפַתָּ״ח תַּחַת הָרֵי״ש, דְּהָוֵה רְפוּאָה, אֲבָל הַשְׁתָּא דְּנָקוּד ׳אַרְפֶּנּוּ׳ בְּפַתָּ״ח תַּחַת הָאָל״ף וּשְׁוָ״א תַּחַת הָרֵי״ש, לְשׁוֹן רִפְיוֹן הוּא: ז דְּפִירוּשׁוֹ תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, הַיְינוּ מַפְעִיל: ח דְּפֵירוּשׁוֹ הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי, הִתְפַּעֵל: תורה לב

(לב) ט פֵּירוּשׁ, מִשּׁוּם דִּימִים אֵין נִשְׁאָלִין: י כְּדִכְתִיב בִּקְרָא ׳אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ׳: כ ׳וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם׳, כְּלוֹמַר קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם הָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם, דִּלְפִי פְּשׁוּטוֹ מַאי הַאי דִּכְתִיב ׳וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם׳: ל רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַף עַל פִּי דִּבְקָרָא מַשְׁמַע מִתְּחִלַּת עוֹלָם עַד סוֹף עוֹלָם בְּאָרְכּוֹ, כְּדִכְתִיב ׳וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם׳, וְגַם עַל כָּרְחָךְ מַשְׁמַע שֶׁמֵּהָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם הָיְתָה קוֹמָתוֹ, כְּדִכְתִיב ׳עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם׳, הָא כֵּיצַד, אֶלָּא וְהוּא הַשִּׁעוּר כּוֹ׳, כְּלוֹמַר הַכֹּל שִׁעוּר אֶחָד הוּא, שֶׁמַּקִּיף הַשָּׁמַיִם, הַיְינוּ גִּלְגַּל הַשָּׁמַיִם הוּא קָצֶה אֶחָד, וּמֶרְכַּז הַשָּׁמַיִם שֶׁהִיא הָאָרֶץ הוּא קָצֶה הָאַחֵר, וְהַיְינוּ מִן הַשָּׁמַיִם אֶל הָאָרֶץ, וְחַד שִׁעוּר הוּא, וְהָוֵי כְּאִלּוּ אָמַר ׳מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם׳ פֵּירוּשׁוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וְעַד הָאָרֶץ. וּלְפִי זֶה מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ נִקְרָא ׳עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם׳, וְנִקְרָא גַּם כֵּן ׳לְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם׳, וְנִקְרָא גַּם כֵּן ׳מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ׳, וְאֵין הֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם רַק בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם: תורה לג

(לד) אוֹ ׀ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאִתְגַּלָּאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבְקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְּרִבִין כְּכֹל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֵכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָיךְ:

רש״י◄ **אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים** • הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלֹהַּ, לָבֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי וְגוֹי? כָּל הֵהִי״ן הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן, לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בַּחֲטַף פַּתָּח: הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲשָׁמַע, הֲנִסָּה. **בְּמַסֹּת** • עַל־יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן: (שמות ח) ״הִתְפָּאֵר עָלַי״, אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן, הֲרֵי זֶה נִסָּיוֹן. **בְּאֹתֹת** • בְּסִימָנִים, לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן (שם ד): ״מַה זֶּה בְּיָדֶךָ״?. **וּבְמוֹפְתִים** • הֵם נִפְלָאוֹת, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מֵפְלָאוֹת. **וּבְמִלְחָמָה** • בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): ״כִּי ה׳ נִלְחָם לָהֶם״.

(לה) אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ:

לה אַתְּ אִתְחֲזֵיתָא לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהִים לֵית עוֹד בַּר מִנֵּהּ:

רש״י◄ **הָרְאֵתָ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳אִתְחֲזֵיתָא׳, כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת הַתּוֹרָה, פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים, וּכְשֵׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֶלְיוֹנִים, כָּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ד עמ׳ 1170)

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת . . אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ (ד, לה)

הָרְאֵתָ - כָּל יְהוּדִי ׳רוֹאֶה׳ וּמַאֲמִין, מִצַּד נִשְׁמָתוֹ, בְּאַחְדוּתוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא: הוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאָפֵס זוּלָתוֹ. אַךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם **לָדַעַת** – יֵשׁ לְהָבִיא אֱמוּנָה זוֹ גַּם בִּידִיעָה וַהֲבָנָה שִׂכְלִית. שֶׁכֵּן, אָדָם אֵינוֹ מִתְאַחֵד עִם דָּבָר שֶׁמַּאֲמִין בּוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן דָּבָר שֶׁמְּבִינוֹ בְּשִׂכְלוֹ. וְהַדָּבָר חָשׁוּב בִּמְיֻחָד בֶּאֱמוּנַת הַיִּחוּד, כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁאָר כֹּחַ וְעִנְיָן מְסֻיָּם שֶׁלֹּא חָדַר לְתוֹכוֹ הַיִּחוּד, הֲרֵי זֶה **הַפְּךְ וּמְנַגֵּד** לַיִּחוּד.

(לו) מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

לו מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵהּ לְאַלְפּוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחֲזָךְ יָת אֶשָּׁתֵהּ רַבְּתָא וּפִתְגָמוֹהִי שְׁמַעְתָּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא:

(לז) וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם:

לז וְחֲלַף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעֵי בְּבָנוֹהִי בַּתְרוֹהִי וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם:

רש״י◄ **וְתַחַת כִּי אָהַב** • וְכָל זֶה[ס] ״תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב״. **וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו** • כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו[ע], שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד): ״וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ וְגוֹ׳ וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם״. דָּבָר אַחֵר: ״וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו״, בְּפָנַי אֲבוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח): ״נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא״. וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד[פ], שֶׁהֲרֵי כְּתָבָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד (שם): ״וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו״.

שפתי חכמים

(לה) **נ** פֵּירוּשׁ, נִרְאֵיתָ. שֶׁאֵין פֵּירוּשׁוֹ כְּמוֹ ׳הֶרְאֵיתָ׳, שֶׁאִם כֵּן הָיָה תַּרְגּוּמוֹ ׳אַחֲזֵיתָ׳, לֹא ׳אִתַּחֲזֵיתָא׳: תורה לו

(לז) **ס** רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, לָמָּה כְּתִיב ׳וְתַחַת׳ בְּיוֹ״ו. וּמִתָּרֵץ דְּמוּסָב אַלְּעֵיל מִינֵּיהּ, וְכָל זֶה וכו׳: **ע** ׳וַיְהִיהָ פֵּירוּשׁ ׳בְּפָנָיו׳ כְּמוֹ ׳לְפָנָיו׳, וְכָמוֹהוּ ׳וַיְרָקָה בְּפָנָיו׳ כְּמוֹ ׳לְפָנָיו׳. וְכֵן פֵּירוּשׁוֹ לְפִי דָּבָר אַחֵר דְּפֵירוּשׁוֹ נַמִּי כְּמוֹ ׳לְפָנָיו׳, וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַפֵּירוּשִׁים, אֶלָּא לְפֵירוּשׁ רִאשׁוֹן קָאֵי ׳בְּפָנָיו׳ עַל הָאָבוֹת: **פ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דִּכְתִיב ׳בְּפָנָיו׳, וְקָשֶׁה דִּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָאֵי ׳בְּפָנָיו׳ עַל ׳אֲבוֹתֶיךָ׳, וְהָא ׳בְּפָנָיו׳ לְשׁוֹן יָחִיד הוּא, וּמְפָרֵשׁ ׳וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו׳, רָצָה לוֹמַר דְּהָא אַף בְּלֹא דָּבָר אַחֵר, דְּאוּ לֹא קָשֶׁה מַאי דִּכְתִיב ׳בְּפָנָיו׳, מִשּׁוּם דְּקָאֵי עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲפִילּוּ הָכִי קָשֶׁה מַה דִּכְתִיב ׳אֶת אֲבוֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו׳, דְּעַל כָּרְחָךְ ׳וַיִּבְחַר׳ וגו׳ קָאֵי עַל ׳אֲבוֹתֶיךָ׳ אַף לְלָשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְאַף עַל פִּי כֵן כְּתִיב

(לח) לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃

לח לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאָעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחֲסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃

רש"י◄ מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ • סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ: לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ. כַּיּוֹם הַזֶּה • כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם.

(לט) וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃

לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וּתְתוּב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרָע לֵית עוֹד׃

~ נקודות משיחות קודש ~

לִפְעָמִים אָמְנָם נָקֵל לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, אֲבָל לִפְעָמִים יֶשְׁנָם קְשָׁיִים וְנִסְיוֹנוֹת כו', כְּמוֹ בַּזְּמַן שֶׁהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב גו'" (עקב ח, טו), וְגַם אָז הָיוּ צְרִיכִים לֵידַע שֶׁ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (ואתחנן שם, לה).

וְלֹא רַק כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָם נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּרוּסְיָא, אֶלָּא גַּם כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, לְלֹא חֶסְרוֹן כִּיס וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (דְּכֵיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא עֶצֶם הַטּוֹב, אֵינוֹ מְנַסֶּה אוֹתוֹ אֶלָּא בְּעִנְיָנִים כָּאֵלּוּ), וּלְדוּגְמָא: כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה לוֹ שֶׁמְּכַבְּדִים אֶת פְּלוֹנִי (וְהָעִיקָר מַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לוֹ - שֶׁמְּכַבְּדִים אֶת פְּלוֹנִי!... הוּא מִצִּדּוֹ לֹא זָקוּק לְכָךְ שֶׁיְּכַבְּדוּ אוֹתוֹ, אֲבָל מַפְרִיעַ לוֹ מַה שֶׁמְּכַבְּדִים אֶת פְּלוֹנִי!) יוֹתֵר מִמַּה שֶׁמְּכַבְּדִים אוֹתוֹ (גַּם כַּאֲשֶׁר לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, יֶשְׁנָם הַסְּבוּרִים שֶׁדַּוְקָא הוּא מְקַבֵּל אֶת הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל יוֹתֵר)!... וְהוּא לֹא מִתְבַּיֵּשׁ בְּכָךְ שֶׁדָּבָר כָּזֶה מַפְרִיעַ לוֹ וּמְבַלְבֵּל אוֹתוֹ מֵעֲבוֹדָתוֹ זֶה כְּבָר כַּמָּה חֳדָשִׁים!

- בְּמִקְרֶה נוֹדַע לוֹ שֶׁכִּבְּדוּ אֶת פְּלוֹנִי. וּבְיָדְעוֹ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁכָּל דָּבָר הוּא (לֹא בְּמִקְרֶה, אֶלָּא) בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית (ראה כתר־שם־טוב בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ), מִתְעוֹרֶרֶת אֶצְלוֹ קוּשְׁיָא עַל הַקָּבָּ"ה: הֲיִתָּכֵן שֶׁהָיְתָה כָּזֹאת מִלְּפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לְהַעֲנִיק כָּבוֹד לִפְלוֹנִי, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהַכָּבוֹד מַגִּיעַ לוֹ?!... וְקוּשְׁיָא זוֹ מְבִיאָה אוֹתוֹ לִידֵי מַסְקָנָא, שֶׁאֵין זֶה מֵהַקָּבָּ"ה, אֶלָּא מִבֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה!...

וְהַגַּע עַצְמְךָ: הוּא לָמַד חֲסִידוּת, וְגַם שָׁמַע מַאַמְרֵי חֲסִידוּת מִכְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר (מְהוֹרָשַׁ"בּ) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, וְיוֹדֵעַ הָעִנְיָן דְּ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", וְגַם יוֹדֵעַ הַפֵּרוּשׁ דְּ"הֲוָיָ' הוּא הָאֱלֹקִים", שֶׁהֲוָיָ' הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, וְאֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע, כּוּלָּא חַד; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כְּשֶׁבָּא לִידֵי נִסָּיוֹן בְּדָבָר הֲכִי קַל, כְּמוֹ בְּעִנְיַן הַכָּבוֹד, אֲזַי מְאַבֵּד אֶת כָּל מְצִיאוּתוֹ ("עֶר פאַרְלִירְט זִיך אִינְגאַנְצְן"), עַד שֶׁיֵּשׁ לוֹ טְעָנוֹת עַל הַקָּבָּ"ה!... אֵיךְ שַׁיָּךְ בִּכְלָל לָבֹא בִּטְעָנוֹת עַל הַקָּבָּ"ה, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְרָא וּבוֹרֵא אֵינָם בְּעֵרֶךְ זֶה לָזֶה כְּלָל, וְאִם־כֵּן אֵיךְ יוּכַל נִבְרָא לְהָבִין וּלְהָכִיל אֶת שֵׂכֶל הַבּוֹרֵא, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר מֵרִיחוּק הָעֶרֶךְ שֶׁבֵּין "פִּילָא" לְ"קוּפָא דְּמַחֲטָא"!...

וּבְכֵן: הָאֱמֶת הִיא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁ"כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם" (שבת סז, א. וש"נ), אֲזַי מַגִּיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ לוֹ כָּל הָעִנְיָנִים "מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה", כָּךְ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ קוּשְׁיוֹת כו'; אֲבָל, גַּם כַּאֲשֶׁר הַמַּצָּב אֵינוֹ כֵּן, וְיֵשׁ לוֹ קוּשְׁיוֹת כו', עָלָיו לָדַעַת שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל נִסָּיוֹן - "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אוֹהֲבִים גו'" (פ' ראה יג, ד) - עַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּאִיּוֹב, שֶׁהָיָה צַדִּיק, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיוּ לוֹ יִסּוּרִים כו' כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ, אֶלָּא שֶׁכָּאן לֹא מְדוּבָּר אוֹדוֹת יִסּוּרִים חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא רַק עִנְיְנֵי קַטְנוּת, כְּמוֹ מְנִיעַת הַכָּבוֹד בִּלְבַד (אֲפִילוּ לֹא בּוּשָׁה בָּרַבִּים...), כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ וְלִבְחוֹן אֶת מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, לְאַחֲרֵי שָׁנִים רַבּוֹת שֶׁלּוֹמֵד חֲסִידוּת וְכו', הַאִם הִגִּיעַ לְדַרְגָּא כָּזוֹ שֶׁלֹּא יַפְרִיעַ לוֹ הַדָּבָר עַד כְּדֵי לָבֹא בִּטְעָנוֹת לַהַקָּבָּ"ה!...

דּוּגְמָא לַדָּבָר (ראה גם תו"מ חלק ל"ב ע' 175. וש"נ): כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי שׁוֹאֵל רַב אוֹדוֹת עוֹף, וְהָרַב פּוֹסֵק שֶׁהָעוֹף טָרֵף - אֲזַי מַשְׁלִיךְ אֶת הָעוֹף לְלֹא אוֹמֶר וּדְבָרִים; וְאִילוּ בְּ"דִּין תּוֹרָה" עִם חֲבֵרוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה (פָּחוֹת מִשָּׁוְיוֹ שֶׁל הָעוֹף), כַּאֲשֶׁר הָרַב פּוֹסֵק לְטוֹבַת חֲבֵרוֹ, אֲזַי מִתְרַעֵם עַל הָרַב וּמַרְעִישׁ נֶגְדּוֹ. וְטַעַם הַדָּבָר - בִּגְלַל שֶׁאִכְפַּת לוֹ (לֹא הַהֶפְסֵד שֶׁלּוֹ, אֶלָּא) הָרֶוַח שֶׁל חֲבֵרוֹ!...

שפתי חכמים

'בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו' דְּהוּא לְשׁוֹן יָחִיד, אִם כֵּן אַף לְדָבָר אַחֵר דְּקָאֵי 'בְּפָנָיו' גַּם כֵּן עַל 'אֲבוֹתֶיךָ' לֹא קָשֶׁה מַה דִּכְתִיב לְשׁוֹן יָחִיד. וְהוּצְרַךְ לִשְׁנֵי טְעָמִים, דִּלְטַעַם הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וַיּוֹצִיאֲךָ וְהוֹלִיכְךָ בְּפָנָיו', לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר. וּלְטַעַם זֶה לְחוּד נַמִּי קָשֶׁה, וְהָא אֲבוֹתֵינוּ כְּבָר מֵתוּ וּמַאי 'בְּפָנָיו', לָכֵן צְרִיכִין אָנוּ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: תורה לח

(מ) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים: פ

מ וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין דִּי יֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יְהֵב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא:

◆ יום שלישי ז׳ מנחם־אב ◆

(מא) אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ:

מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ מֹשֶׁה תְּלַת קִרְוִין בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא מִדְּרַח שִׁמְשָׁא:

רש״י◄ אָז יַבְדִּיל • נָתַן לֵב׳ לִהְיוֹת חָרֵד לַדָּבָר שֶׁיְּבַדִּילֵם. (מכות י) וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיְּבַדְּלוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אָמַר מֹשֶׁה: ׳מִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָהּ, אֲקַיְּמֶנָּה׳. בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ • בְּאוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁבְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יַרְדֵּן?. מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ • לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, נְקוּדָה רֵישׁ בַּחֲטָף׳, מִזְרָח שֶׁל שֶׁמֶשׁ, מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לט עמ׳ 19)

אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים (ד, מא) **נָתַן לֵב לִהְיוֹת חָרֵד לַדָּבָר שֶׁיְּבַדִּילֵם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיְּבַדְּלוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן** (רש״י)

יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ לֹא קָלְטוּ שְׁלֹשׁ הָעָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן עַד שֶׁהִבְדִּילוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן? וַהֲרֵי בְּנֵי גָּד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה כְּבָר הִתְיַשְּׁבוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וּמַדּוּעַ לֹא יְקַבְּלוּ לְאַלְתַּר אֶת הַהֲגָנָה שֶׁל עָרֵי מִקְלָט. וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיוּ צְרִיכִים לְעָרֵי מִקְלָט, כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ דְּבוּקִים בַּמָּקוֹם, כַּכָּתוּב (לעיל פסוק ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ שַׁיָּכִים כְּלָל לְעִנְיָן שֶׁל הֵפֶךְ הַחַיִּים. וּמִצַּד נַעֲלָה זֶה נִפְעַל עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהֶעֱלָה אֶת יִשְׂרָאֵל לִדְבֵקוּת זוֹ, וּלְאַחֲרֵי הִסְתַּלְּקוּתוֹ יָרְדוּ מִדַּרְגָּתָם וְהֶצְרְכוּ לְעָרֵי מִקְלָט.

(מב) לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי:

מב לְמֵעִירוֹק תַּמָּן קָטוֹלָא דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמַלֵּי וּמִדְקַמּוֹהִי וְיֵעְרוֹק לְחַד מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם:

(מג) אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי:

מג יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא מֵישָׁרָא לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן וְיָת רָאמוֹת בַּגִּלְעָד לְשִׁבְטָא דְּגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה:

(מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מד וְדָא אוֹרַיְתָא דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ וְזֹאת הַתּוֹרָה • זוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ.

שפתי חכמים

(מא) **צ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דְּ׳אָז׳ הוּא פֵּירוּשוֹ ׳מִיָּד׳, וּלְשׁוֹן ׳יַבְדִּיל׳ מַשְׁמַע לָעָתִיד, מִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ עַל מַחְשָׁבוֹת הַלֵּב. וְהָרְאֵ״ם פֵּירֵשׁ שֶׁהִבְדִּיל עָרִים אֵלּוּ אֵינוֹ דָּבָר הַהֹוֶה תָּמִיד, וְלֹא יִפּוֹל עָלָיו לְשׁוֹן הֹוֶה, לָכֵן פֵּירְשׁוֹ עַל הַמַּחְשָׁבָה, רְצוֹנוֹ לוֹמַר הָיָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ תָּמִיד לְהַבְדִּיל עַד שֶׁהִבְדִּיל: **ק** פֵּירוּשׁ, מִפְּנֵי שֶׁ׳עֵבֶר הַיַּרְדֵּן׳ יִקָּרֵא הַצַּד לְצַד מִזְרָח, וְגַם הַפֵּאָה שֶׁל צַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר הַכָּתוּב ׳מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ׳ לְהוֹדִיעַ אֵיזֶה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן הוּא, שֶׁאֵינוֹ הַפֵּאָה שֶׁל צַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ׳מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ׳: **ר** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, בִּשְׁוָ״א הַנִּקְרֵאת חַטָּ״ף: תורה מב

(מה) אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃

מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפְּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃

רש״י◄ אֵלֶּה הָעֵדֹת וְגוֹ׳ אֲשֶׁר דִּבֶּר • הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, חָזַר וּשְׁנָאָה לָהֶם בְּעַרְבוֹת מוֹאָב״ש.

(מו) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃

מו בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּחֵילָתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְסִיחֹן מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפְּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם׃

(מז) וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן מִזְרָח שָׁמֶשׁ׃

מז וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְּעוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן תְּרֵין מַלְכֵי אֱמֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִדְּנַח שִׁמְשָׁא׃

רש״י◄ אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן • שֶׁהוּא בַּמִּזְרָח, שֶׁהָעֵבֶר הַשֵּׁנִי הָיָה בַּמַּעֲרָב.

(מח) מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃

מח מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחֲלָא דְאַרְנֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃

(מט) וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יַם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה׃ פ

מט וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמָדִינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא׃

◆ יום רביעי ח׳ מנחם־אב ◆

ה (א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם׃

א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין וְתִלְפּוּן יָתְהוֹן וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּדְהוֹן׃

(ב) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב׃

ב יְיָ אֱלָהָנָא גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחוֹרֵב׃

(ג) לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים׃

ג לָא עִם אֲבָהָתָנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדָא אֶלָּהֵן עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא יוֹמָא דֵין כֻּלָּנָא קַיָּמִין׃

רש״י◄ לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ • בִּלְבַד״ת כָּרַת ה׳ וְגוֹ׳, כִּי אִתָּנוּ וְגוֹ׳.

שפתי חכמים

(מה) ש דְּאִם לֹא כֵּן מַה בָּא הַמִּקְרָא לוֹמַר כָּאן בְּמַה שֶׁדִּבֶּר עִם יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפָרָשַׁת ׳אֵלֶּה הָעֵדוֹת׳ דָּבוּק עִם ׳זֹאת הַתּוֹרָה׳, וְאָמַר שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה שֶׁהֵם אֵלֶּה הָעֵדוּת שֶׁמְּסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ הֵם הָעֵדוֹת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְחָזַר וּשְׁנָאָן בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, וּמִקְרָא קָצָר הוּא: תורה מו

ה (ג) ת רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, בְּהַפְסוּק מַשְׁמַע דִּוְקָא לָנוּ נִתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְלֹא לַאֲבוֹתֵינוּ שֶׁמֵּתוּ לְפָנֵינוּ, וְהָא הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ קַיְּימִין בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאַף עִמָּהֶם נִכְרְתָה הַבְּרִית הַזֹּאת וְהִשְׁתָּא לֹא

(ד) פָּנִים׀ בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

ד מִמְּלָל עִם מַמְלָל מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא:

רש״י◄ פָּנִים בְּפָנִים • אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה: ׳כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אַל תֹּאמְרוּ, אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם עַל לֹא דָּבָר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַסַּרְסוּר עוֹשֶׂה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ, הֲרֵי הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ מְדַבֵּר עִמָּכֶם׳.

(ה) אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יֵרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס

ה אֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם בֵּין מֵימְרָא דַיְיָ וּבֵינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְחַוָּאָה לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא דַיְיָ אֲרֵי דְּחֵלְתּוּן מִקֳּדָם אֶשָּׁתָא וְלָא סְלֶקְתּוּן בְּטוּרָא לְמֵימַר:

רש״י◄ לֵאמֹר • מוּסָב עַל: ״דִּבֶּר ה׳ עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ״, לֵאמֹר: ״אָנֹכִי ה׳ וְגוֹ׳״, וְאָנֹכִי עוֹמֵד בֵּין ה׳ וּבֵינֵיכֶם״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת יום שמחת תורה תשמ״ב

בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיָן הַלּוּחוֹת (שֶׁהָזְכַּר לְעֵיל) – כָּאן הַמָּקוֹם לְהָעִיר עִנְיָן מְסֻיָּם. וּבְהַקְדִּים:

הוּזְכַּר לְעֵיל שֶׁמְּקוֹמָם הַקָּבוּעַ שֶׁל הַלּוּחוֹת הוּא - בָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לוּחוֹת הָאֲבָנִים גוֹ'". וְתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּזֶה - כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְאַחֲרֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִגִּיעוּ "אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה", כִּי כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן כְּפִי שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן (לֹא בָּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה כוּ'), הָיָה זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל עֲרָאי וְכוּ'. וְגַם לְאַחֲרֵי חָרְבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁאֲרוּ הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת – כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה רֵישׁ פֶּרֶק ד) שֶׁ"בְּעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אֶת הַבַּיִת וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה בוֹ מָקוֹם לְגִנּוּז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת, וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ בְּמָקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כוּ'". וְגַם לְהַדֵּעָה שֶׁהָאָרוֹן נִלְקַח בְּגָלוּת כוּ' - הֲרֵי גַּם עַתָּה נִמְצָאִים שָׁם הַלּוּחוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת כוּ'.

וְהִנֵּה, יָדוּעַ הַכְּלָל שֶׁלֹּא בָּרָא הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְמַלְּאִים אֶת כָּל חֲלַל הָאָרוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי וּמָקוֹם רֵיק, כִּי אִם הָיָה נִשְׁאַר מָקוֹם רֵיק, הֲרֵי מָקוֹם זֶה הוּא לְבַטָּלָה חַס־וְשָׁלוֹם. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכְּלֵי שָׁרֵת מְקֻדָּשִׁים כְּשֶׁהֵם מְלֵאִים דַּוְקָא.

וְכַמְּפוֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (בָּבָא בַּתְרָא יד, א) "אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קוֹמָתוֹ בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה, מוּנָּחוֹת כְּנֶגֶד אָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן כּוּ', פִּרְנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ. צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן שִׁשָּׁה טְפָחִים וְכוּ'" - זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁעַל־פִּי חֶשְׁבּוֹן הַגְּמָרָא, הָיָה הָאָרוֹן מָלֵא בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ מָקוֹם פָּנוּי.

וְעַל־פִּי־זֶה הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַלּוּחוֹת הָיָה רִבּוּעַ שֶׁל שִׁשָּׁה טְפָחִים עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁקָּצֵהוּ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַלּוּחוֹת הָיָה בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, כִּי אָז יוֹצֵא שֶׁמִּלְּמַטָּה הָיָה אָמְנָם הָאָרוֹן מָלֵא לְגַמְרֵי, אֲבָל מִלְּמַעְלָה נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי, בִּגְלַל הַצּוּרָה דְּחֲצִי עִגּוּל - וְזֶה הֵפֶךְ מַשְׁמָעוּת הַגְּמָרָא.

וּלְפָלֶא הֲכִי גָּדוֹל - שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה וְכַמָּה מוֹסְדוֹת וְאַרְגּוּנִים שֶׁמְּצַיְּרִים בַּ"סֵמֶל" שֶׁלָּהֶם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה - הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְהַמְּדֻבָּר, גַּם אוֹדוֹת מוֹסְדוֹת חִנּוּךְ שֶׁמְּחַנְּכִים יַלְדֵּי יִשְׂרָאֵל עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הִנֵּה מִבְּלִי הַבֵּט עַל זֶה שֶׁתַּכְלִית כַּוָּנַת הַמּוֹסָד הִיא לְהָגֵן עַל הַיְלָדִים מִפְּנֵי הַשִּׁפְעָה מִבַּחוּץ כוּ', וְלִפְעֹל עֲלֵיהֶם שֶׁהַנְהָגָתָם תִּהְיֶה בְּאֹפֶן דְּ"כָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה וְכוּ', אַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר הֵם מְצַיְּרִים אֵת הַלּוּחוֹת (עַל גַּבֵּי טְפָסִים הַשַּׁיָּכִים לַמּוֹסָד, פִּנְקְסֵי קַבָּלוֹת וְכוּ'), שֶׁבָּהֶם כְּלוּלִים כָּל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, כַּמְבֹאָר בִּ"יְרוּשַׁלְמִי" עַל הַפָּסוּק "מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתוּבִים", שֶׁבַּלּוּחוֹת "כְּתוּבִים" כָּל עִנְיָנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ מַה שֶׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ - הֲרֵי הֵם מְצַיְּרִים זֹאת בְּאֹפֶן הָפְכִּי מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

שפתי חכמים

קַיְּימִין, לָכֵן פֵּירֵשׁ לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבָד כָּרַת ה׳, וגו׳, אֶלָּא אַף לָנוּ: תורה ד

(ד) **א** וְזֶהוּ דִּכְתִיב ׳פָּנִים בְּפָנִים׳: תורה ה

(ה) **ב** דְּאֵיךְ יִתְּכֵן לוֹמַר דְּקָאֵי ׳לֵאמֹר׳ אַדִּלְפָנָיו ׳וְלֹא עֲלִיתֶם בָּהָר, לֵאמֹר׳, דְּמֶה הָיָה לָהֶם לוֹמַר בָּהָר, אֶלָּא שֶׁהִכְפִּיסִיק הַכָּתוּב בֵּין ׳מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׳ לְמִלַּת ׳לֵאמֹר׳ כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי הַסַּרְסוּר בֵּין ה׳ וּבֵינֵיכֶם מִפְּנֵי שֶׁיִּרְאַתֶּם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא יְכָלְתֶּם לַעֲלוֹת בָּהָר: תורה ו

וְכָאָמוּר לְעֵיל, שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁצּוּרַת הַלּוּחוֹת הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל רִבּוּעַ (וְלֹא חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה) - וְזֶהוּ עִנְיָן הַמְּפֹרָשׁ בְּגְמָרָא מַסֶּכֶת בָּבָא־בַתְּרָא, שֶׁהִיא בֵּין שִׁבְעָת הַמַּסֶּכְתּוֹת הַנִּלְמָדוֹת בַּיְשִׁיבוֹת!

יֶשְׁנוֹ רַב מְסָיָּם בִּבְאֵר־שֶׁבַע - לֹא חָסִיד חַבַּ"ד - שֶׁפִּרְסֵם לָאַחֲרוֹנָה סֵפֶר, וּבוֹ מְבָאֵר גַּם אוֹדוֹת צוּרַת הַלּוּחוֹת – שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַתְּרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְלֹא בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל. וּמְסַיֵּם, שֶׁלְּפָלָא בְּעֵינָיו מַדּוּעַ מְצַיְּרִים בְּכָל מָקוֹם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, וְלֹא כְּפִי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַתְּרָא!

וְהַטַּעֲנָה הַיְדוּעָה שֶׁלֹּא רוֹצִים לְהוֹצִיא לַעַז עַל הָרִאשׁוֹנִים - מֵאַחַר שֶׁמּוֹסֵד זֶה קַיָּם כְּבָר כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וְכָךְ צִיְּרוּ אֶת הַלּוּחוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן כו' - הִנֵּה טַעֲנָה זוֹ אֵין לָהּ מָקוֹם כְּלָל כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְחִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל!

דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַיֶּלֶד מְקַבֵּל תְּעוּדָה מִזְּמַן לִזְמַן, וּבָהּ מוֹפִיעַ צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה, מִתְקַבֵּל אֶצְלוֹ לְלֹא כָּל סָפֵק, שֶׁכַּךְ הָיְתָה צוּרַת הַלּוּחוֹת. וְאַחַר־כָּךְ כַּאֲשֶׁר יִלְמַד אֶת הַגְּמָרָא הַנַּ"ל, יִוָּכַח שֶׁמַּה שֶׁהוּנַח אֶצְלוֹ בְּפַשְׁטוּת כְּתוֹצָאָה מֵהַלִּמּוּד בְּמוֹסֵד זֶה, הֲרֵי זֶה הֵפֶךְ פַּשְׁטוּת הַגְּמָרָא! וּכְתוֹצָאָה מִזֶּה - הֲרֵי הוּא מְאַבֵּד אֶת כָּל הָאֱמוּן בַּמְּלַמֵּד וּמְחַנֵּךְ שֶׁלּוֹ, גַּם כַּאֲשֶׁר יִלְמְדוּ עִמּוֹ דָּבָר אֲמִתִּי מִתְּחִילָתוֹ וְעַד סוֹפוֹ!

וְלָכֵן, בְּהֶכְרֵחַ לְתַקֵּן עִנְיָן זֶה, וְאֵין לַחֲשׁוֹב שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁל מַה בְּכָךְ, כִּי אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת דָּבָר קָטָן, נָאֱמַר אַל תְּהִי בָּז לִקְטַנּוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁהֵם יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ!

וּבִפְרָט שֶׁבְּעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ דָּבָר נוֹסָף:

מְקוֹר צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל - נִלְקַח מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְצִיּוּר זֶה הוּא הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא. וְאִם כֵּן, כַּאֲשֶׁר מְצַיְּרִים אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל – הֲרֵי מַעֲדִיפִים אֶת גִּירְסַת אֻמּוֹת הָעוֹלָם עַל דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא יִתַּקְּנוּ עִנְיָן זֶה, וּבִפְרָט שֶׁתִּתְקַוּן הַדָּבָר אֵינוֹ כָּרוּךְ עִם קֹשִׁי מְיֻחָד, כִּי הֲרֵי מִדֵּי פַּעַם מַדְפִּיסִים טְפָסִים הַנַּ"ל, וּכְשֶׁם שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַ"פְּרֶעזִידֶנְט" שֶׁל הַמּוֹסָד וְכו' [וְעַד שֶׁשּׁוֹכְחִים לְגַמְרֵי מֵהַ"פְּרֶעזִידֶנְט" הַקֹּדֶם, וְרַק בְּמִקְרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַכְּלָל מַשְׁאִירִים לוֹ אֵיזֶה תֹּאַר כָּבוֹד!] - כְּמוֹ כֵּן אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת צִיּוּר הַלּוּחוֹת. הַיְנוּ, שֶׁבִּמְקוֹם צוּרַת חֲצִי עִגּוּל, יִהְיוּ הַלּוּחוֹת מְצֻיָּרִים בְּצוּרַת רִבּוּעַ.

וּבִפְרָט עַל־פִּי הָאֱמוּר לְעֵיל שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם חִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל – וַהֲרֵי עִנְיָן הַחִנּוּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁטֶּבַע הָאָדָם הוּא שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְקַיֵּם דָּבָר מְסָיָּם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, אֶלָּא הוּא מִסְתַּפֵּק בְּקִיּוּם הַדָּבָר עַל דֶּרֶךְ הַמִּצְוּעַ כו' - הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת חִנּוּךְ בָּנָיו, הֲרֵי הוּא מִתְיַגֵּעַ וּמִשְׁתַּדֵּל בְּיוֹתֵר לְהַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַחִנּוּךְ הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.

וּשְׁלֵמוּת הַחִנּוּךְ, הֲרֵי זֶה גַּם כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת מִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל – כַּיָּדוּעַ מַה שֶׁכָּתַב הָרִשְׁבָּ"א שֶׁאָסוּר לְבַטֵּל מִנְהַג נָשִׁים זְקֵנוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים בְּאֹפֶן אַחֵר. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת הִדּוּר מִצְוָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זֶה לְעִיכּוּבָא, כְּגוֹן: אַרְבַּע דְּפָנוֹת בַּסֻּכָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעַל־פִּי דִּין מַסְפִּיק שְׁתֵּי דְּפָנוֹת וְטָפַח כו'. וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁזֶּהוּ יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

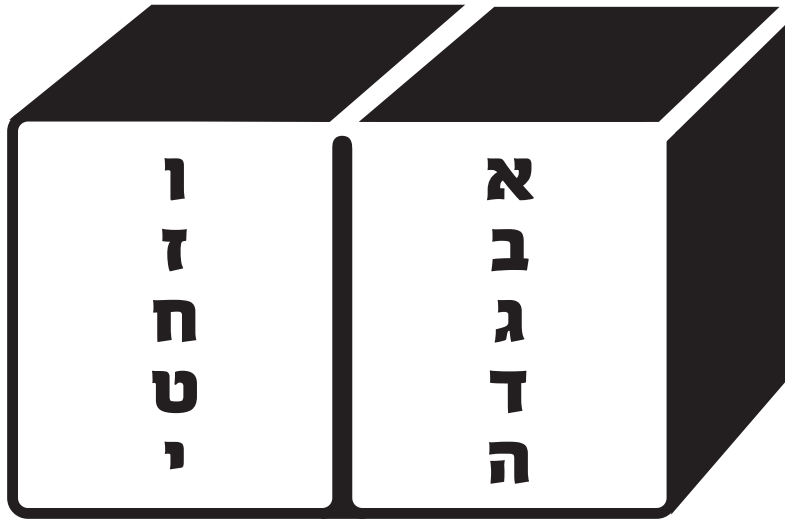

(ו) אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

ו אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא׃

(ז) לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃

ז לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי׃

רש״י◄ עַל־פָּנָי • בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲנִי שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם[ג]. דָּבָר אַחֵר: כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם. עַשֶּׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּבָר פֵּרַשְׁתִּים.

(ח) לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃

ח לָא תַעְבֵּד לָךְ צֶלֶם כָּל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃

(ט) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃

ט לָא תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מְרָדִין עַל דַּר תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי לְשַׂנְאָי׃

(י) וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי׃ ס

י וְעָבֵד טִיבוּ לְאַלְפֵי דָּרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדָי׃

(יא) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס

יא לָא תִימֵי יָת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגְנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דִּי יַמֵּי בִשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא׃

(יב) שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַّבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

יב טַר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵהּ כְּמָא דִי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃

רש״י◄ שָׁמוֹר • וּבְרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: ״זָכוֹר״! שְׁנֵיהֶם בְּדִבּוּר אֶחָד וּבְתֵיבָה אַחַת נֶאֱמְרוּ[ד], וּבִשְׁמִיעָה אַחַת נִשְׁמְעוּ (מכילתא). כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ • (שבת פז) קֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה[ה] בְּמָרָה.

(יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃

יג שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל עִבְדְּתָךְ׃

שפתי חכמים

(ז) **ג** וּלְהַאי טַעַם קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳בְּפָנַי׳, לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר כו׳. וּלְפֵירוּשׁ דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳לְעוֹלָם׳, וּב׳עַל פָּנַי׳ יֵשׁ מָקוֹם לִטְעוֹת חַס וְשָׁלוֹם, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן. וְעַיֵּין לְעֵיל בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ וְשָׁם כָּתַבְתִּי לָמָּה פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י בְּכָאן שְׁנֵי טְעָמִים וּלְעֵיל לֹא פֵּירֵשׁ אֶלָּא טַעַם אֶחָד. וְעַיֵּין בְּגוּר אַרְיֵה: תורה ח

(יב) **ד** כְּשֶׁאָמַר בַּתְּחִלָּה ׳זָכוֹר׳ נֶאֱמַר אַף ׳שָׁמוֹר׳, דִּשְׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּתֵיבָה אַחַת וכו׳, דְּעַל יְדֵי נֵס הָיָה. וּמַה שֶׁחָזַר לִכְתּוֹב זֶה רַשִׁ״י כָּאן וְלֹא סָמַךְ עַל מַה שֶׁפֵּירֵשׁ לְעֵיל כְּמוֹ בִּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת, מִשּׁוּם דְּכָאן כְּתִיב ׳כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ׳, וּמִמֶּנּוּ עִקַּר הַלִּימוּד שֶׁבְּדִיבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, לָכֵן חָזַר לְפָרְשׁוֹ בַּמָּקוֹם הָרָאוּי: **ה** מִדִּכְתִיב בְּפָרָשָׁה זוֹ ׳אֵלֶּה הַחֻקִּים׳ וגו׳, דְּמִשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמְרוּ עֲשֶׂר דִּבְּרוֹת כָּאן כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר שָׁם, אִם כֵּן הֵיאָךְ הוֹסִיף מֹשֶׁה בְּדִבְּרוֹת ׳כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ׳ וגו׳, וְכֵן פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת (סַנְהֶדְרִין נ״ו). וְעַיֵּין בַּתּוֹסָפוֹת פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא דַף פ״ו, וְאִם תֹּאמַר וְדִלְמָא ׳כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ׳ וגו׳ קָאֵי אַפָּרָשַׁת הַמָּן דְּאַף הָתָם צִוָּה עַל הַשַּׁבָּת, וְיֵשׁ לוֹמַר לְקָמָן גַּבֵּי כִּיבּוּד אָב וָאֵם גַּם כֵּן כְּתִיב ׳כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ׳ וגו׳, וְהָתָם עַל כָּרְחָךְ אֵין לוֹמַר ׳כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ׳ גַּבֵּי מָן, דְּהָא הָתָם לֹא לְהַזְהִיר עַל כִּיבּוּד אָב וָאֵם, אַף ׳כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ׳ דְּגַבֵּי שַׁבָּת לֹא קָאֵי עַל אַזְהָרַת מָן. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה יג

(יד) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ:

יד וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד כָּל עִבִידָא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וְתוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְכָל בְּעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ בְּדִיל דִּי יְנוּחַ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ כְּוָתָךְ:

(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: ס

טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הַוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְאַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא עַל כֵּן פַּקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא:

רש"י◄ **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וְגוֹ'** • עַל־מְנָת־כֵּן פְּדָאֲךָ[1], שֶׁתִּהְיֶה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 203. יב עמ' 111)

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם . . אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (ה, טו)

כָּתַב הָרמב"ם (מורה נבוכים ב, לא. הובא ברמב"ן פסוק יב), שֶׁהַטַּעַם עַל שְׁמִירַת שַׁבָּת שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, הוּא כְּבוֹד הַיּוֹם וְהִגְדִילוֹ . . אָמְנָם תִּיתּוֹ **לָנוּ** תּוֹרַת הַשַּׁבָּת וְצַוּוֹתוֹ **אוֹתָנוּ** לְשׁוֹמְרוֹ (וְלֹא שְׁאַר הָעַמִּים, שֶׁגַּם הֵם נִבְרְאוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית) הוּא . . לְסִבַּת הֱיוֹתֵנוּ עֲבָדִים בְּמִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא הָיִינוּ עוֹבְדִים בִּרְצוֹנֵנוּ . . וְלֹא הָיִינוּ יְכוֹלִים לִשְׁבֹּת. וּרְאֵה בְּ'שַׁעַר הַכּוֹלֵל' (פי"ז סכ"ט), שֶׁזֶּהוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין תְּפִלַּת עַרְבִית וּמוּסָף שֶׁל שַׁבָּת, שֶׁבָּהֶן אוֹמְרִים זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית.

(טז) כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס

טז יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ כְּמָא דִי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ וּבְדִיל דְּיוֹטֶב לָךְ עַל אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ:

רש"י◄ **כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ** • (סנהדרין נו) אַף עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו): "שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט".

(יז) לֹא תִרְצַח ס וְלֹא תִנְאָף ס וְלֹא תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: ס

יז לָא תִקְטוֹל נְפָשׁ. וְלָא תְגוּף. וְלָא תִגְנוֹב (נַפְשָׁא). וְלָא תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא:

רש"י◄ **וְלֹא תִנְאָף** • אֵין לְשׁוֹן 'נִאוּף' אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ[2].

(יח) וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: ס

יח וְלָא תַחְמֵד אִתַּת חַבְרָךְ וְלָא תֵרוֹג בֵּית חַבְרָךְ חַקְלֵהּ וְעַבְדֵהּ וְאַמְתֵהּ תּוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ:

שפתי חכמים

(טו) ו (מהרא"י) מִשּׁוּם דְּיָדוּעַ שֶׁהוּקְשָׁה לָהֶם הַשְּׁבִיתָה מִמְּלָאכָה, כִּדְאַשְׁכְּחַן גַּבֵּי פּוּרִים שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם לִימֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וְלֹא לַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה (מְגִילָּה דַּף ה), לָכֵן הִזְכִּיר לָהֶם הָעַבְדוּת, כְּלוֹמַר אוֹמֵר לוֹ הָרַב לְעַבְדּוֹ שֶׁיִּשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה מִן הַדִּין שֶׁיִּשְׁמַע לוֹ כִּי הַמְּלָאכָה הִיא לְרַבּוֹ, דְּאִם לֹא כֵן מָה עִנְיַן הַזְכָּרַת הָעַבְדוּת לְכָאן: תורה טז

(יז) ז וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה לֵיהּ לְרַשִׁ"י לְפָרֵשׁ זֶה יוֹתֵר מִכָּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. יֵשׁ לוֹמַר, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י וָי"ו דִּ'וְלֹא תִנְאָף' לָמָּה לֵיהּ, וּמְתָרֵץ אֵין נִיאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ, וּמוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן עַל 'לֹא תִרְצַח', כְּלוֹמַר הִזָּהֵר בְּמִצְוָה זוֹ דְּ'לֹא תִרְצַח' וּבָזֶה תִּפְרוֹשׁ מֵהַרְבֵּה עֲבֵירוֹת, חֲדָא דְּלֹא תִּנְאַף, כִּי יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁמָּא הַבַּעַל לֹא יִתֵּן לוֹ אִשְׁתּוֹ וּבָזֶה יָבֹא לִידֵי רְצִיחָה, וְכֵן כֻּלָּם. וְעַיֵּין בְּקִיצּוּר מִזְרָחִי יִשּׁוּב אַחֵר עַל זֶה: תורה יח

רש״י◄ **וְלֹא תִתְאַוֶּה •** לָא תֵּרוֹג, אַף הוּא לְשׁוֹן חֶמְדָּה[ח], כְּמוֹ (בראשית ב): ״נֶחְמָד לְמַרְאֶה״ דִּמְתַרְגְּמִינָן: ׳דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי׳.

◆ יום חמישי ט׳ מנחם־אב ◆

(יט) **אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי:**

יט יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין מַלִּיל יְיָ עִם כָּל קְהָלְכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא וַאֲמַיטְתָּא קָל רַב וְלָא פְּסַק וּכְתָבְנוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהַבְנוּן לִי:

רש״י◄ **וְלֹא יָסָף •** מִתַּרְגְּמִינָן: ׳וְלָא פְּסַק׳, (לְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל דְּבָרָיו בִּנְשִׁימָה אַחַת, וְצָרִיךְ לְהַפְסִיק, וּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, לֹא הָיָה פּוֹסֵק, וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פּוֹסֵק, לֹא הָיָה מוֹסִיף), **כִּי קוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּם לְעוֹלָם**ט. דָּבָר אַחֵר: ״וְלֹא יָסָף״, לֹא הוֹסִיף לְהֵרָאוֹת בְּאוֹתוֹ פֵּמְבִּי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות ואתחנן חלק ד)

בְּמַתַּן־תּוֹרָה חָדַר הַקּוֹל שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת גַּם בְּתוֹךְ הָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, מִשּׁוּם שֶׁהָיָה ״קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף״, קוֹל לְלֹא הַגְּבָלוֹת - כִּי הֲרֵי רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת הֵם הָפְכִּיִּים: גַּשְׁמִיּוּת אֵינָהּ יְכוֹלָה ״לִסְפּוֹג״ רוּחָנִיּוּת, וְרוּחָנִיּוּת אֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲדוֹר בַּגַּשְׁמִיּוּת; דַּוְקָא הַ׳קּוֹל **גָּדוֹל**׳, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְשֶׁלְּפָנָיו גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת שָׁוִים, דַּוְקָא הוּא יָכוֹל לַחֲדוֹר גַּם בַּגַּשְׁמִיּוּת. עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם: כֹּחַ זֶה, שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁאָדָם לוֹמֵד תַּחֲדוֹר גַּם בַּ׳עֶקֶב׳, אֵינוֹ מִצַּד הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכֵּן אֵין כָּל שַׁיָּכוּת בֵּין שֵׂכֶל וּדוֹמֵם, אֶלָּא שֶׁזֶּה מִצַּד הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּתוֹכָהּ, וּלְגַבֵּי אֱלֹקוּת אֵין כָּל הַגְּבָלוֹת. וְכַאֲשֶׁר לִימוּד הַתּוֹרָה חוֹדֵר בְּכָל הָאָדָם עַד לַ׳עֶקֶב׳ שֶׁלּוֹ, ״עֲרוּכָה בְּכָל רַמַ״ח אֵבָרִים״, הֲרֵי הִיא ״מִשְׁתַּמֶּרֶת״, שֶׁכֵּן הִיא מַגַּעַת עַד בְּחִינַת ״לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ״, שָׁם ״אֵין שִׂכְחָה״, אֵין כָּל הַגְּבָלָה - ״וְלֹא יָסָף״.

כַּאֲשֶׁר לִימוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁהוּא חוֹדֵר גַּם בַּדּוֹמֵם שֶׁבָּאָדָם, הֲרֵי זֶה ״וְלֹא יָסָף״ גַּם בַּזְּמַן (כַּנַּ״ל שֶׁאֵינוֹ שׁוֹכֵחַ) כִּי הַתּוֹרָה **תּוֹסֶפֶת** אוֹתוֹ לֹא רַק בִּשְׁעַת הַלִּימוּד, אֶלָּא גַּם לְאַחַר מִכֵּן, כְּשֶׁהוּא עָסוּק (בְּהֶיתֵּר הַתּוֹרָה) בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, נִכָּר בּוֹ בְּכָל הַנְהָגוֹתָיו שֶׁהוּא יְהוּדִי הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה מוּרְגֶּשֶׁת בְּכָל עִנְיָנָיו, גַּם הַגַּשְׁמִיִּים, עַד שֶׁ״בְּכָל דְּרָכֶיךָ - **דָּעֵהוּ**״, וְעוֹשֶׂה מֵחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ד עמ׳ 1093)

קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף (ה, יט) **שֶׁמִּמְּנוּ נִתְנַבְּאוּ כָּל הַנְּבִיאִים שֶׁעָמְדוּ** (שמות רבה כח, ו) הַמִּדְרָשׁ מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נִתְּנוּ כָּל חִדּוּשֵׁי הַתּוֹרָה שֶׁל כָּל הַדּוֹרוֹת. עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת נֶאֱמְרוּ מִפִּי הַקב״ה בְּכִבּוּדוֹ וּבְעַצְמוֹ, וְנֶאֱמְרוּ לְכָל יְהוּדִי בְּתוֹר יָחִיד, לֹא רַק בְּתוֹר חֵלֶק מֵהַכְּלָל. וְהוּא הַדִּין לְדִבְרֵי הַנְּבִיאִים וְהַחֲכָמִים: מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ אוֹמֵר אוֹתָם לְכָל יְהוּדִי, אֶלָּא שֶׁלֹּא נִתְגַּלּוּ עַד שֶׁבָּא נָבִיא אוֹ חָכָם פְּלוֹנִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לקוטי־שיחות חלק ד עמוד 1092 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

מַעֲלַת הַקּוֹל דְּמַתַּן־תּוֹרָה

קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף (ה, יח)

שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל (שמות רבה פרשת יתרו)

צָרִיךְ בֵּאוּר, מַהִי הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה בְּכָךְ שֶׁהַקּוֹל דְּמַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל? וּבִפְרָט לְפִי הַיָּדוּעַ דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לֹא עָבִיד נִיסָא לְמַגְנָא, צָרִיךְ־עִיּוּן לָמָּה הָצְרְכוּ לְנֵס זֶה? וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים (ראה תניא פרק ל״ו), דְּהַגִּלּוּי הָאֱלֹקִי שֶׁהָיָה בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, הוּא מֵעֵין הַגִּלּוּי שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה אוֹר ה׳ בְּתַכְלִית הַגִּלּוּי לְלֹא כָּל הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם, עַד שֶׁתַּחְדֹּר הַקְּדֻשָּׁה בַּדָּבָר הַגַּשְׁמִי עַצְמוֹ, וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב ״וְרָאוּ כָּל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי ה׳ דִּבֵּר״ (ישעי׳ מ, ה).

וְהִנֵּה טֶבַע הַקּוֹל הוּא, שֶׁכְּשֶׁהוּא מַגִּיעַ וּמַכֶּה בְּאֵיזֶה דָּבָר

שפתי חכמים

(יח) **ח** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אֵין לְהַקְשׁוֹת דְּהָא הָתָם כְּתִיב ׳לֹא תַחְמֹד׳ וְהָכָא כְּתִיב ׳לֹא תִתְאַוֶּה׳, וּמְפָרֵשׁ אַף הוּא כו׳, וְלָכֵן פֵּירֵשׁ הַתַּרְגּוּם ׳לָא תֵּירוֹג׳, שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֶמְדָּה: תורה יט

(יט) **ט** וּלְפִי טַעַם זֶה קָשֶׁה, פְּשִׁיטָא, מִשּׁוּם שֶׁהִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ הֶחָזָק פַּעַם אֶחָד מִשּׁוּם הָכִי יִפְסוֹק קוֹלוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, לָמָּה כְּתִיב ׳יָסָף׳, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳יוֹסִיף׳, לְכָךְ פֵּירֵשׁ גַּם טַעַם רִאשׁוֹן. ׳פּוּמְבִּי׳ פֵּירוּשׁ גָּלוּי וּמְפוּרְסָם: תורה כ

גַּשְׁמִי, הוּא נֶעְצָר וְחוֹזֵר מִמְּנוּ הֵד, אַךְ אִם נִסְפָּג הַקּוֹל בַּדָּבָר הַגַּשְׁמִי, הִנֵּה אָז לֹא תִּהְיֶה בַּת־קוֹל.
וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶּׁהַקּוֹל דְּמַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל, שֶׁזֶּהוּ מִשּׁוּם שֶׁהַגְּלוּי הָיָה בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהַקּוֹל חָדַר וְנִסְפַּג בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם עַצְמוֹ, וְלָכֵן לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת־קוֹל.

(כ) וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם:

כ וַהֲוָה כַּד שְׁמַעְכוֹן יָת קָלָא מִגּוֹ חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֵבְתּוּן לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן:

(כא) וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי:

כא וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחְזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא יָת יְקָרֵהּ וְיָת רְבוּתֵהּ וְיָת קַל מֵימְרֵהּ שְׁמַעְנָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין חֲזֵינָא אֲרֵי יְמַלֵּל יְיָ עִם אֲנָשָׁא וְיִתְקַיָּם:

(כב) וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀ אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ:

כב וּכְעַן לְמָא נְמוּת אֲרֵי תֵּיכְלִנָּנָא אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא אִם מוֹסְפִין אֲנַחְנָא לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָנָא עוֹד וּמְיָתִין אֲנַחְנָא:

(כג) כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי:

כג אֲרֵי מַן כָּל בִּשְׂרָא דִי שְׁמַע קָל מֵימְרָא דַיְיָ קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּוָתָנָא וְאִתְקַיָּם:

(כד) קְרַב אַתָּה וְשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּה ׀ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:

כד קְרַב אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דִּי יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּל עִמָּנָא יָת כָּל דִּי מַלֵּל יְיָ אֱלָהָנָא עִמָּךְ וּנְקַבֵּל וְנַעְבֵּד:

רש״י◄ וְאַתָּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ • הִתְשַׁתֵּם אֶת כֹּחִי כִּנְקֵבָה׳, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עֲלֵיכֶם וּרְפִיתֶם אֶת יָדַי, כִּי רָאִיתִי שֶׁאֵינְכֶם חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֵלָיו מֵאַהֲבָה. וְכִי לֹא הָיָה יָפֶה לָכֶם לִלְמֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא לִלְמֹד מִמֶּנִּי?

(כה) וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ:

כה וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן בְּמַלְּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל פִּתְגָּמֵי עַמָּא הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ כָּל דִּי מַלִּילוּ:

(כו) מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם:

כו לְוַי דִּי יְהֵי לִבָּא הָדֵין לְהוֹן לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוּדַי כָּל יוֹמַיָּא בְּדִיל דְּיֵיטַב לְהוֹן וּלְבְנֵיהוֹן לְעָלָם:

שפתי חכמים

(כד) י כִּי נוֹכֵחַ הַזָּכָר ׳אַתָּה׳ וְנוֹכֵחַ הַנְּקֵבָה ׳אַתְּ׳: כ מַקְשִׁים הָעוֹלָם, וְהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹדָה לְדִבְרֵיהֶם וְאָמַר ׳הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׳. וְיֵשׁ לוֹמַר, לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁחָשַׁשׁ שֶׁמָּא לֹא הָיוּ חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֶל ה׳ מֵאַהֲבָה הָיוּ אוֹמְרִים דְּבָרִים כָּאֵלֶּה, וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִפְּנֵי יִרְאַת ה׳ אָמְרוּ זֶה, לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הַחֹשֶׁךְ מִדַּעַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל זֶה: תורה כה

(כז) לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃

כז אִזֵּל אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן׃

(כח) וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃

כח וְאַתְּ הָכָא קִים קֳדָמַי וֶאֱמַלֵּל עִמָּךְ יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִי תַלְּפוּן וְיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ׃

(כט) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל׃

כט וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃

(ל) בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃

ל בְּכָל אָרְחָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְיֵיטַב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין בְּאַרְעָא דִּי תֵירְתוּן׃

ו (א) וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

א וְדָא תַפְקֶדְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַלָּפָא יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

(ב) לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃

ב בְּדִיל דְּתִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּבְדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ׃

(ג) וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ

ג וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ וְדִי תִסְגּוּן לַחֲדָא כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃

... ביום י״ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר "צום הרביעי" ו"צום החמישי" (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא שבתורת אמת ותורה אור – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה׳יום טוב׳.

(משיחת שבת פרשת פינחס ה׳תשמ״ח – הערה 36)

הפטרה לתשעה באב בירמיהו פרק ח־ט

עטרת מרים

יג (ה׳ אוֹמֵר) אָסֹף אֲסִיפֵם שֶׁיִּתְאַסְּפוּ לְהִתְיַעֵץ מַה לַּעֲשׂוֹת, כִּי רְצוֹנִי לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם סוֹף וְכָלָה נְאֻם־יְהֹוָה (דִּבְרֵי

יג אָסֹף אֲסִיפֵם נְאֻם־יְהֹוָה אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל

עטרת מרים

הָעָם) - הֲלֹא אֵין עֲנָבִים בַּגֶּפֶן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה וְהֶעָלֶה נָבֵל וְאֵין אוֹכֶל לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ, (תְּשׁוּבַת הַשֵּׁם) אֵיךְ

עטרת מרים

אֶתֵּן לָהֶם עֲנָבִים וּתְאֵנִים, הֲלֹא וָאֶתֵּן לָהֶם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה הֲלֹא יַעַבְרוּם עֲלֵיהֶם: יד (דִּבְרֵי הָעָם) עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים בְּלִי עִצָּה וּבְוֹרָה לְמִלְחָמָה הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר לְהִלָּחֵם מִשָּׁם עִם הָאוֹיֵב, (תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא) מַה יֵּצֵא מִזֶּה, וְנִדְמָה נִשְׁתּוֹק שָׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ נִהְיֶה שָׁם כַּאֲבֵלִים הַיּוֹשְׁבִים וְדוֹמְמִים כִּי ה׳ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ בִּמְקוֹם כּוֹס תַּנְחוּמִים הַנִּיתָן לַאֲבֵלִים, כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה: טו (דִּבְרֵי הָעָם) הֲלֹא רָאוּי קַוֵּה לְקַוּוֹת לְשָׁלוֹם וּמֹדִיעַ וְאֵין טוֹב (תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא) מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָאוּי לְקַוּוֹת לֶעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה עוֹדָם מַחֲזִיקִים בְּרָעָתָם: טז (דִּבְרֵי הָעָם) הֲלֹא מִדָּן נִשְׁתַּבְּרֵךְ מִיַּעֲקֹב לְהִיוֹת 'הַנּוֹשֵׁךְ עֹקְבֵי סוּס וַיִּפֹּל רוֹכְבוֹ אָחוֹר' נִשְׁמַע עַתָּה נַחֲרַת סוּסָיו שֶׁל הָאוֹיֵב מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וּבְכָל זֹאת לֹא נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ עֹקְבֵי סוּס וְרוֹכְבוֹ וְהִנֵּה וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ: יז (תְּשׁוּבַת ה׳) כִּעֵת כִּבֵּר הַכֹּל הָפוּךְ כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ מִנָּחָשׁ אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ בִּלֹּא הִשְׁבָּעָה וְנִשְׁכוּ אֶתְכֶם וְלֹא אֶת סוּסֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה: יח (דִּבְרֵי הָעָם) מַבְלִיגִיתִי מַה שֶּׁהִתְחַזַּקְתִּי עֲלֵי יָגוֹן לְבַל אֶתְמִיד בָּהּ, אֲבָל לֹא אוּכַל עוֹד כִּי עָלַי לִבִּי דַוֵּי וְנֶגֶע הַחֲלִי עַד הַנֶּפֶשׁ: יט הִנֵּה־קּוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי צוֹעֲקִים מִפַּחַד הָאוֹיֵב הַבָּא מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים וְלָמָּה כָּל זֹאת, הַיְהוָה וְכִי ה׳ אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ תְּשׁוּבוּ אֵלָיו וְאָז יִמָּצֵא לָהֶם מַדּוּעַ אִם כֵּן הִכְעֲסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי

עטרת מרים

נֵכָר: כ הֲלֹא כִּבֵּר עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וּבְכָל זֹאת וַאֲנַחְנוּ לֹוא נוֹשָׁעְנוּ עֲדַיִן: כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל הַפּוּרְעָנוּת הָעֲתִידָה לָבוֹא הָשְׁבַּרְתִּי נִשְׁבַּרְתִּי לְגַמְרֵי גַּם קָדַּרְתִּי הָשְׁחַר תְּאֵרִי שַׁמָּה הִתְמְהוֹן הֶחֱזִקָתְנִי: כב וְכִי הַצָּרִי שֹׁרֶף אֵילָן מְיוּחָד לִרְפוּאָה אֵין בְּגִלְעָד שֶׁהוּא מְקוֹם הַצָּרִי, רוֹצֶה לוֹמַר: וְכִי אֵין בְּדָם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם וְכִי אֵין לָהֶם חֲכָמִים לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת רִפּוּאַת בַּת־עַמִּי לְהַחֲזִירָם לַמּוּטָב, וּלְבַטֵּל אֶת הַגְּזֵרָה: כג הֵלוּאי יִהְיֶה מַי שֶׁיִּתֵּן רֹאשִׁי מַיִם מָלֵא מַי בְּכִי וְעֵינִי מְקוֹר הַנּוֹבֵעַ דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי: א מִי־יִתְּנֵנִי לִצְרִכִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים, אוֹ וֶאֱעֶזְבָהּ אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם אֶל מְלוֹן הַמִּדְבָּר כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת קְבוּצַת בֹּגְדִים: ב גַּם הֵמָּה וַיַּדְרְכוּ הִזְמִינוּ אֶת־לְשׁוֹנָם דּוּמָה לְקַשְׁתָּם הַדְּרוּכָה לְדַבֵּר שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ אֵלֶּה עַל אֵלֶּה בָּאָרֶץ שֶׁיִּשְׁפְּטוּ מִשְׁפַּט אֱמֶת וְשֶׁיִּמְנְעוּ הָעוֹשְׁקִים כִּי מֵרָעָה מִמַّעֲשֶׂה רָעָה אֶל מַעֲשֶׂה רָעָה | יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה: ג אֲנִי מִצַּוֶּה לָכֶם אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמְרוּ הֱיוּ נִשְׁמָרִים זֶה מִזֶּה וְעַל־כָּל עַל שׁוּם אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב מַרְמֶה אֶת אֶחָיו וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ וְצָרִיךְ לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ: ד וְאִישׁ כָּל אִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלוּ וּמֹלִיעַ, וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ כִּי לִמְּדוּ הִרְגִּילוּ לְשׁוֹנָם דַּבֵּר־שֶׁקֶר הַעֲוֹת נִלְאוּ נִתְיַגְּעוּ כְּבָר לְהַעֲוֹת וּלְעַקֵּם הַדְּבָרִים: ה אָמֹר הָאֵל יִתְבָּרֵךְ מַה יּוֹעִיל שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ עִם

וָאֶתֵּן לָהֶם יַעַבְרוּם: יד עַל־מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים הֵאָסְפוּ וְנָבוֹא אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר וְנִדְמָה־שָּׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי־רֹאשׁ כִּי חָטָאנוּ לַיהוָה: טו קַוֵּה לְשָׁלוֹם וְאֵין טוֹב לֶעֵת מַרְפֵּה וְהִנֵּה בְעָתָה: טז מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסָיו מִקּוֹל מִצְהֲלוֹת אַבִּירָיו רָעֲשָׁה כָּל־הָאָרֶץ וַיָּבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ וּמְלוֹאָהּ עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ: יז כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּכֶם נְחָשִׁים צִפְעֹנִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם לָחַשׁ וְנִשְׁכוּ אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה: יח מַבְלִיגִיתִי עֲלֵי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוֵּי: יט הִנֵּה־קּוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים הַיְהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעֲסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֵכָר: כ עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ וַאֲנַחְנוּ לֹוא נוֹשָׁעְנוּ: כא עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי הָשְׁבַּרְתִּי קָדַּרְתִּי שַׁמָּה הֶחֱזִקָתְנִי: כב הַצָּרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא

עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי: כג מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי: א מִי־יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֱזְבָהּ אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים: ב וַיַּדְרְכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־רָעָה | יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה: ג אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ: ד וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֵּר־שֶׁקֶר הַעֲוֹת נִלְאוּ: ה שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ

עטרת מרים

מִרְמָה שֶׁלֹּא תּוּכַל לַהֲשִׁיבָם אֵלֶיךָ, וּבַעֲבוּר עִסְקָם בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ לָדַעַת־
אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה: ו לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם בְּיִסּוּרִין
לְהָסִיר מֵהֶם סִיגֵי הֶעָוֹן וּבְחַנְתִּים אִם יִשָּׁאֲרוּ סִיגִים, כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה כִּי אֵינִי
אוּכַל לְהַנִּיחָם בְּדַעְתָּם מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִקְרָאִים בַּת־עַמִּי: ז חֵץ (שוחט)
שָׁחוּט מָשׁוּךְ, הַהוֹרֵג מֵרָחוֹק, נִדְמֶה
לְשׁוֹנָם וְעוֹד מִרְמָה דִּבֵּר כִּי בְּפִיו
שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ
יָשִׂים אָרְבּוֹ מַאֲרָב: ח וְכִי הַעַל
מַעֲשִׂים כָּאֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד אַשְׁגִּיחַ
בָּם לְהִפָּרַע מֵהֶם נְאֻם־יְהוָה אִם
בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם
נַפְשִׁי: ט עַל חֻרְבַּן הֶהָרִים אֲשֶׁר
לֹא צָמַח עֲלֵיהֶם מִרְעֵה הַצֹּאן אֶשָּׂא
בְכִי וָנֶהִי וִילָלָה, וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר
מְקוֹם מִרְעֶה בַּמִּדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ
נִהְיוּ שְׁמָמָה מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא
שָׁמְעוּ שָׁם עוֹד קוֹל מִקְנֶה וְגַם
מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ
מִמְּקוֹמָם וְהָלָכוּ לָהֶם: י וְנָתַתִּי
אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגַלִּים שֶׁל אֲבָנִים
מֵהַבָּתִּים וְהַחוֹמוֹת שֶׁנֶּהֶרְסוּ, מְעוֹן
מְדוֹר תַּנִּים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן
שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב כִּי כֻּלָּם יֵלְכוּ
בַּגָּלוּת: יא מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן
מִדַּעְתּוֹ אֶת־זֹאת וּמִי הַנָּבִיא וַאֲשֶׁר
דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדָהּ עַל־
מָה אָבְדָה הָאָרֶץ לְגַמְרֵי עַד שֶׁלֹּא
תִּהְיֶה רְאוּיָה לְיִשּׁוּב כְּלָל נִצְּתָה
כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר: יב וַיֹּאמֶר
יְהוָה בְּעַצְמוֹ, עַל־עָזְבָם אֶת־
תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא
לָמְדוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן וְלֹא־שָׁמְעוּ

עטרת מרים

בְקוֹלִי לְקַיֵּם מִצְוֹתֶיהָ וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה: יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי
שְׁרִרוּת לִבָּם מַה שֶּׁלִּבָּם רָאָה וְחָמַד וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם
הִרְגִּילוּם אֲבוֹתָם: יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה עֵשֶׂב מַר, וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ
אֶרֶס נָחָשׁ, רוֹצֶה לוֹמַר: אָבִיא עֲלֵיהֶם
צָרוֹת שׁוֹנוֹת: טו וַהֲפִצוֹתִים אֲפַזֵּר
אוֹתָם בַּגּוֹיִם בִּמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ לֹא הִכִּירוּ מֵעוֹלָם גַּם הֵמָּה גַּם
וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶל
הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר יָנוּסוּ אֶת־הַחֶרֶב עַד
כַּלּוֹתִי אוֹתָם: טז כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ בַּפּוּרְעָנוּת
הַקָּרוֹבָה לָבֹא וְקִרְאוּ מֵעַתָּה
לַמְקוֹנְנוֹת הַנָּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת לִסְפּוֹד
וּלְקוֹנֵן עַל הַמֵּתִים וּתְבוֹאֶינָה לְקוֹנֵן
עַל הַמֵּתִים וְאֶל־הַחֲכָמוֹת בְּדִבְרֵי
הֶסְפֵּד וְקִינָה שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה:
יז וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה וְתָרֶמְנָה
עָלֵינוּ נֶהִי יְלָלָה, לְמַעַן יִתְעוֹרְרוּ
לְבָבֵינוּ וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה
וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם: יח כִּי קוֹל
נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן שֶׁאוֹמְרִים אֵיךְ
שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ
אָרֶץ לָצֵאת בַּגּוֹלָה כִּי הָאוֹיְבִים
הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ לִשְׁכּוֹן בְּמָקוֹם
רָחוֹק: יט חוּץ מִזֶּה כִּי־שְׁמַעְנָה אַתֶּן
נָשִׁים הַמְקוֹנְנוֹת דְּבַר־יְהוָה עַל
שֶׁהָיָה הַדָּבָר בְּהַשְׁגָּחָה וְלֹא בְּמִקְרֶה
וְתִקַּח וּתְקַבֵּל אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו לָכֵן
וְלַמֵּדְנָה לַמְּדוּ בְנוֹתֵיכֶם לָשֵׂאת

דַּעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה: ו לָכֵן כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים כִּי־
אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי: ז חֵץ (שוחט)
שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֵּר בְּפִיו שָׁלוֹם
אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ:
ח הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם נְאֻם־יְהוָה
אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי:
ט עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת
מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא
שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־
בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ: י וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם
לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן
שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב: יא מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם
וְיָבֵן אֶת־זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו
וְיַגִּדָהּ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר
מִבְּלִי עֹבֵר: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם
אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ:
יג וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם אֲבוֹתָם: יד לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ:
טו וַהֲפִצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי
אוֹתָם: טז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ
וְתָבוֹאנָה: יז וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם: יח כִּי
קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ:
יט כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ

עטרת מרים

נֶהִי וְאִשָּׁה תְּלַמֵּד אֶת רְעוּתָהּ קִינָה: כ כִּי־עָלָה מָוֶת הָאוֹיֵב הַמֵּמִית בְּחַלּוֹנֵינוּ דֶּרֶךְ הַחַלּוֹנוֹת וְכָךְ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ מֵאַחוֹרֵי הַבָּתִּים, שֶׁשָּׁם שׁוֹחֲקִים הַתִּינוֹקוֹת, וְכֵן הִכְרִית הַבַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת שֶׁשָּׁם מִנְהָגָם לָלֶכֶת תָּמִיד: כא מַאֲמַר ה׳ אֶל הַנָּבִיא דַּבֵּר אֶל יִשְׂרָאֵל כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם פִּגְרֵי אָדָם יִפְּלוּ עַל הָאָרֶץ כְּדֹמֶן כְּזֶבֶל עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר וּכְעָמְרֵי הַתְּבוּאָה הַמּוּשְׁלָכִים מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף וְאֵין קוֹבֵר אוֹתָם: כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל

עטרת מרים

חָכָם בְּחָכְמָתוֹ כִּי לֹא יוּכַל לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ כִּי לֹא יִפְדֶּה נַפְשׁוֹ בְּעָשְׁרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל בְּעַצְמוֹ, הַשְׂכֵּל בְּמַה שֶּׁהִשְׂכִּיל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד מִלְּבַדִּי, וַאֲנִי הוּא הָעֹשֶׂה חֶסֶד לְאוֹהֲבַי וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתַי, וַאֲנִי הוּא הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים וּצְדָקָה בָּאָרֶץ לְקַבֵּל אֶת הַשָּׁבִים כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי לָתֵת לְכָל אֶחָד כִּגְמוּלוֹ נְאֻם־יְהוָה:

קִינָה: כ כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת: כא דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף: כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

עטרת מרים

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ בְּעוֹד הוּא מָצוּי בָּכֶם קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ בְּמַעֲשֶׂה וּבַפֶּה וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו הָרָעוֹת וְיָשֹׁב וְיָשׁוּב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וְיֵשׁ תִּקְוָה כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֶצְלִי מֵהֶעָוֹן דָּבָר וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לַעֲנוֹשׁ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּס, אֲבָל דַּרְכִּי לֹא כֵן הִיא נְאֻם יְהוָה: ט וְאֵין כָּאן רַק הֶבְדֵּל בְּפָחוֹת וְיָתֵר, אֶלָּא כִּי כְּמוֹ גָּבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ בְּהֶבְדֵּל רַב דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל כְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אִם־הִרְוָה הִשְׂבִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ

עטרת מרים

וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין בְּעוֹמֶק הָאָרֶץ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שֶׁבְּוַדַּאי תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי: יב וְזוֹהִי הַהַבְטָחָה כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ מִן הַגָּלוּת וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבְאוּ לְאַרְצְכֶם, הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף יַכּוּ בְּכַפֵּיהֶם לִשְׂמוֹחַ, גַּם זֶה עִנְיַן מְלִיצָה: יג תַּחַת בִּמְקוֹם הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְרוֹשׁ יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִּרְפָּד וְנַעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א אָמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ

הפטרה לתענית ציבור בישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר

עטרת מרים

מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל יְדֵי זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאָמוּר לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ מִלְּחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע:

ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל־יְהוָה לְהֵאָמֵן בּוֹ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ בְּעֵת יִקְבְּלוּ הַטּוֹבָה וְלֹא אֶקָּבֵל עִמָּהֶם, וְאִם כֵּן לָמָּה אֶצְדַּק וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאֵינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֵישַׁר דַּרְכִּי: ד כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים אוֹחֲזִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מְקוֹם מַעֲלָה וּשְׁבָח וָשֵׁם שֶׁיְּזֻכּוּר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן

עטרת מרים

הַבָּא מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת זִכְרוֹן שְׁמוֹ: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר וּבְנֵי הָעַמִּים הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בָהֶם אֲשֶׁר שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ז כְּשֶׁיְּבוֹאוּ לְהִתְגַּיֵּר: וְהֲבִיאוֹתִים אֶת הָעוֹשִׂים כָּל אֵלֶּה אֶל־הַר קָדְשִׁי אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְשִׂמַּחְתִּים אֲשֶׁמְּחֵם בְּבֵית תְּפִלָּתִי בַּבֵּית הַמּוּכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ גֵּרִים עָלָיו עַל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹסָפִים לְנִקְבָּצָיו מִיִּשְׂרָאֵל:

יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לִנְקְבָּצָיו:

זכריה פרק ח

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלִַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִַם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי אוֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִַם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצִדְקָה: ט כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־

הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ
וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם
וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה:
יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה
וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּהְיִיתֶם בְּרָכָה
אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם
בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
נִחָמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־
תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ
אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם
שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ
אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ

כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה:
יח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי
וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה
לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת
וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֲד
אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת:
כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה
הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
צְבָאוֹת אֵלֵכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים
וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת
בִּירוּשָׁלִַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וֶהֱחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ
יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים
עִמָּכֶם:

◆ יום שישי י׳ מנחם־אב ◆

(ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָנָא יְיָ חָד:

רש״י ◄ ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד • ה׳ שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ עַתָּה וְלֹא אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הוּא עָתִיד לִהְיוֹת ה׳ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה ג): ״כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה׳״, וְנֶאֱמַר (זכריה יד): ״בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד״.

(ה) וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ:

ה וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ וּבְכָל נִכְסָךְ:

רש״י ◄ וְאָהַבְתָּ • (ספרי) עֲשֵׂה דְּבָרָיו מֵאַהֲבָה, אֵינוֹ דּוֹמֶה עוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה מ״ לְעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה: הָעוֹשֶׂה אֵצֶל רַבּוֹ

שפתי חכמים

ו (ד) ל דְּאִם לא כֵן, ׳שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֶחָד׳ מִיבַּעְיָא לֵיהּ, אֶלָּא דְּהָוֵי כְּאִלּוּ אָמַר: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, עַכְשָׁיו הוּא לְבַד ה׳ אֱלֹהֵינוּ, אֲבָל יָבֹא זְמַן וכו׳, כְּלוֹמַר, שֶׁיּוֹדוּ כָּל הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים שֶׁהוּא אֶחָד בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת, וְהוּא הַיִּחוּד דְּמַפְּקֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵהַאי קְרָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב ׳וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד׳: תורה ה

(ה) מ (הָרְאַ״ם) וְלא הֲבִינוֹתִי זֶה, דְּהָכָא פֵּירֵשׁ ׳וְאָהַבְתָּ׳ עֲשֵׂה דְּבָרָיו מֵאַהֲבָה, אֵינוֹ דּוֹמֶה וכו׳, וּמַשְׁמַע שֶׁקָּאֵי אַכָּל הַמִּצְוֹת, וְאַחַר זֶה פֵּירֵשׁ ׳בְּכָל נַפְשְׁךָ׳ אֲפִילוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, דְּמַשְׁמַע יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבוֹר, וְאִלּוּ בְּפֶרֶק בֵּן סוֹרֵר

מִירְאָה, כְּשֶׁהוּא מַטְרִיחַ עָלָיו, מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. **בְּכָל־לְבָבְךָ •** (ברכות נד) בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ נ. דָּבָר אַחֵר ס: ״בְּכָל לְבָבְךָ״, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִבְּךָ חָלוּק עַל הַמָּקוֹם. **וּבְכָל־נַפְשְׁךָ •** אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ. **וּבְכָל־מְאֹדֶךָ •** (שם סא ב) בְּכָל מָמוֹנְךָ: יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹע, לָכֵן נֶאֱמַר: ״וּבְכָל־מְאֹדֶךָ״. דָּבָר אַחֵר פ: ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״, בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁמּוֹדֵד לְךָ, בֵּין בְּמִדָּה טוֹבָה, בֵּין בְּמִדַּת פֻּרְעָנוּתפ*, וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים קטז): ״כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וְגוֹ׳, צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא וְגוֹ׳״.

(ו) **וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ:**

ו ויהון פּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין די אֲנָא מְפַקֶּדְךָ יוֹמָא דֵין עַל לִבָּךְ:

רש״י◄ **וְהָיוּ הַדְּבָרִים וְגוֹ׳ •** וּמַהוּ אַהֲבָה? ״וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה״צ, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר בַּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּמִדַּבֵּק בִּדְרָכָיו (ספרי). **מְצַוְּךָ הַיּוֹם •** (שם)

לֹא יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כִּדְיוֹטַגְמָא יְשָׁנָה, שֶׁאֵין אָדָם סוֹפְנָהק, אֶלָּא כַּחֲדָשָׁהר שֶׁהַכֹּל רָצִין לִקְרָאתָהּ. דְּיוֹטַגְמָא, מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הַבָּאָה בְּמִכְתָּב.

(ז) **וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶّרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:**

ז ותְתָנְנוּן לִבְנָיךָ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמִהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקְיָמָךְ:

רש״י◄ **וְשִׁנַּנְתָּם •** (שם) לְשׁוֹן חִדּוּד הוּאש: שֶׁיִּהְיוּ מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ, שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם דָּבָר, לֹא תְּהֵא צָרִיךְ לְגַמְגֵּם בּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר לוֹ מִיָּד. **לְבָנֶיךָ •** אֵלּוּ הַתַּלְמִידִיתם. מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד): ״בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם״, וְאוֹמֵר (מלכים ב ב): ״בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בֵּית אֵל״. וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, קְרָאָם בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ד״ה ב כט): ״בָּנַי עַתָּה אַל־תִּשָּׁלוּ״. וּכְשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם״, כָּךְ הָרַב קָרוּי אָב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב): ״אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳״. **וְדִבַּרְתָּ בָּם •** (ספרי) שֶׁלֹּא יְהֵא עִקַּר דִּבּוּרְךָ אֶלָּאא בָּם, עֲשֵׂה עִקָּר וְאַל תַּעֲשֵׂה טָפֵל. **וּבְשָׁכְבְּךָ •** (שם) כָּל אֲפִלּוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וּבְקוּמֶךָ״, כָּל אֲפִלּוּ עָמַד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָב וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ״, דֶּרֶךְ־אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה: זְמַן שְׁכִיבָה וּזְמַן קִימָה.

שפתי חכמים

וּמוֹרָה (דף ע״ד) אָמְרוּ ׳בְּכָל נַפְשְׁךָ׳ אֲפִילּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, וּפֵירֵשׁ רַשִׁ״י שָׁם דִּכְתִיב ׳וְאָהַבְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ שֶׁלֹּא תְּמִירֶנּוּ בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים, וּלְכָךְ נֶאֱמַר ׳בְּכָל נַפְשְׁךָ׳, כְּלוֹמַר תְּהֵא אַהֲבָתוֹ חֲבִיבָה לְךָ יוֹתֵר מִכָּל הֶחָבִיב לְךָ, מִשֵּׁמַע בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים בִּלְבַד מַיְירֵי, אֲבָל בִּשְׁאָר מִצְוֹת יַעֲבוֹר וְאַל יֵהָרֵג וכו׳ וְצָרִיךְ עִיּוּן (וְעַיֵּין בְּקִיצּוּר מִזֶּרְחִי וּבְגוּר אַרְיֵה): נ רְצוֹנוֹ לוֹמַר, לָמָּה כְּתִיב ׳לְבָבְךָ׳ שְׁנֵי בֵּיתִי״ן, וּמְפָרֵשׁ בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ וכו׳: ס דִּלְטַעַם הָרִאשׁוֹן קָשֶׁה, וְכִי הַלֵּב הוּא יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם עַד שֶׁיֹּאמַר ׳בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ׳, לָכֵן אָמַר דָּבָר אַחֵר וכו׳. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר ׳בְּכָל לְבָבְךָ׳, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳בְּכָל לִבְּךָ׳, לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: ע מהר״ן דְּאִם לֹא כֵן, לִכְתּוֹב חֲדָא וְתֵיתֵי אִידָךְ מִינֵּיהּ, תַּרְתֵּי לָמָּה לִי. אֶלָּא יֵשׁ לְךָ וכו׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא לִיתֵּן מָקוֹם לְיֵצֶר הָרָע, וְהָכִי אִיתָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף כב) וּבְסַנְהֶדְרִין (דף עד): פ דִּלְפִי טַעַם רִאשׁוֹן קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳מְמוֹנְךָ׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר וכו׳. וּלְפִי דָּבָר אַחֵר קָשֶׁה, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳בְּכָל מִדָּךְ׳, לָכֵן פֵּירֵשׁ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: פ* אֲבָל מִבְּכָל נַפְשְׁךָ לֵיכָּא לְמֵילַף אַף עַל גַּב דְּמוּקְמִינַן קְרָא אֲפִילּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, דְּהָתָם אִירֵי אֲפִילּוּ נוֹטֵל נַפְשְׁךָ אִם לֹא יַעֲבֹר קָאָמַר קְרָא שֶׁלֹּא יַעֲבֹר וְיִמְסֹר נַפְשׁוֹ, אֲבָל כָּאן רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁמְּחַיֶּב לְהוֹדוֹת לְהַקב״ה עַל כָּל מִדָּה וּמִדָּה אֲפִלּוּ נוֹתֵן לוֹ דְּבַר פּוּרְעָנוּת חַיָּב לְהוֹדוֹת, וְהוֹדָאָה מִלְּתָא אַחֲרִיתִי: תורה ו

(ו) צ דְּאִם לֹא כֵן, אֵיךְ תִּפּוֹל אַהֲבָה בְּדָבָר שֶׁלֹּא רָאָה וְלֹא הִשִּׂיג מֵעוֹלָם, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁהֵם הַמִּצְוֹת עַל לְבָבֶךָ, שֶׁעַל יָדָן אַתָּה מַכִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלּוּלֵא שֶׁבָּרָא בִּרְצוֹנוֹ הָעוֹלָם לֹא הָיָה מְצַוֵּנוּ בְּמִצְוֹת, וְעַל יְדֵי שֶׁתֵּדַע שֶׁהוּא הַבּוֹרֵא וּמַמְּנוּ הַכֹּל אַתָּה אוֹהֲבוֹ וּמִתְאַוֶּה לָדַעַת אוֹתוֹ: ק ׳סוֹפְנָהּ׳ לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת הוּא: ר וְזֶהוּ דִּכְתִיב ׳הַיּוֹם׳, כְּלוֹמַר כְּאִלּוּ נֶאֱמַר הַיּוֹם. דְּאִם לֹא כֵן מַאי ׳מְצַוְּךָ הַיּוֹם׳, וַהֲלֹא זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ עָלָיהָ וְעַל כָּל הַתּוֹרָה. וְכֵן כָּתַב הָרְאֵ״ם בְּעִצְמוֹ לְקַמָּן בְּפָסוּק ׳הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם׳: תורה ז

(ז) ש מִלְּשׁוֹן ׳חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים׳. אֲבָל לֹא לְשׁוֹן מִשְׁנָה, דְּאִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וְלִמַּדְתָּם׳: ת דְּאִי בְּבָנִים מַמָּשׁ, הָא לְעֵיל מִינַּיהּ כְּתִיב ׳אַתָּה וּבִנְךָ׳, וְכָאן כְּתִיב דַּוְקָא ׳לְבָנֶיךָ׳, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ אַתַּלְמִידִים: א דְּאִם לֹא כֵן, ׳וְדִבַּרְתָּ אוֹתָם׳ הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר, אֶלָּא בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים אֲחֵרִים: כ (קיצּוּר מִזֶּרְחִי) נִרְאָה לִי דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, דְּאֵין לוֹמַר ׳בְּשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׳ דַּוְקָא, אֲפִילּוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם וּבַחֲצִי הַלַּיְלָה, מִדִּכְתִיב ׳בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׳, אִם כֵּן כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעוין לקוטי־שיחות חלק ט עמוד 33 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הֶכְרֵחַ הַפֵּרוּשׁ דְּ"לְבָנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים"

וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ לְבָנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים. מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִם בָּנִים. (ו, ז. ובפירוש רש"י).

צָרִיךְ לְהָבִין: מָה רָאָה רַשִׁ"י לְהוֹצִיא אֶת הַכָּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ, וּלְפָרֵשׁ שֶׁ"בָּנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים". וּבִפְרָט, שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י הוּא (כִּלְשׁוֹנוֹ בְּעַצְמוֹ) "אֲנִי לֹא בָּאתִי אֶלָּא לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא"? (בראשית ג, ח).

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: עַל הַפָּסוּק שֶׁאָמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן (בראשית מט, ז) "אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל", מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "אֵין לְךָ עֲנִיִּים וְסוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת אֶלָּא מִשִּׁמְעוֹן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נְפוֹצִים". מִכָּךְ מַשְׁמַע, כִּי מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת הָיוּ מְבֻקָּשִׁים מְאֹד בְּקֶרֶב עַם יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁכִּמְעַט שֵׁבֶט שָׁלֵם הִתְפַּרְנֵס מֵעִסּוּק זֶה.

וְעַל־כֵּן, כְּשֶׁנָּבוֹא לְפָרֵשׁ אֶת פַּשְׁטוּת הַכָּתוּב כָּאן "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ" לֹא נוּכַל לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַבָּנִים, כִּי אִם הָאָב בְּעַצְמוֹ חַיָּב לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תּוֹרָה, לָמָּה יֵשׁ צֹרֶךְ בִּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת. דְּאַף שֶׁנִּדְרָשִׁים הֵם עֲבוּר יְתוֹמִים אוֹ עֲבוּר בְּנֵי עַם־הָאָרֶץ, הֲרֵי אֵלּוּ מִקְרִים מוּעָטִים, וְאֵיךְ הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת שֶׁכִּמְעַט שֵׁבֶט שָׁלֵם יִתְעַסֵּק בְּלִמּוּד תִּינוֹקוֹת (וְלִהְיוֹת סוֹפְרִים) בְּעוֹד שֶׁהַצֹּרֶךְ בָּזֶה הוּא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת!?

וּמִלְּבַד זֹאת: יֶלֶד ׳בֶּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא׳ (שֶׁבִּשְׁבִילוֹ נוֹעָד פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י, לְפִי הוֹרָאַת הַמִּשְׁנָה בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת "בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא") שֶׁלּוֹמֵד אֶת הַפָּסוּק, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב עַל אָבִיו לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה בְּעַצְמוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא וַחֲבֵרָיו לוֹמְדִים אֵצֶל מְלַמְּדִים.

וּמוּבָן מַה שֶּׁרַשִׁ"י הֶכְרַח לְפָרֵשׁ כִּי "לְבָנֶיךָ – אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים", שֶׁלֹּא נִתָּן לְפָרֵשׁ אֶת פְּשַׁט הַכָּתוּב דְּקָאֵי עַל הַבָּנִים.

(ח) **וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ:**

ח **וְתִקְטְרִנּוּן לְאָת עַל יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינָיךְ:**

רש"י◄ **וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ • אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבַּזְּרוֹעַ. וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ • אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ.** (סנהדרין

ד) **וְעַל שֵׁם מִנְיַן פָּרָשִׁיּוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּג טֹטָפֹת, טָט בְּכַתְפֵיד שְׁתַּיִם, פַּת בְּאַפְרִיקֵיה שְׁתַּיִם.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל"ט עמוד 22 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַחִלּוּק בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל־יָד לִתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: (ו, ח)

בְּנוֹגֵעַ לִתְפִלִּין שֶׁל־יָד נָקַט הַכָּתוּב הַלָּשׁוֹן "וּקְשַׁרְתָּם", וְאִלּוּ בִּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ כָּתַב "וְהָיוּ", וּמִזֶּה מוּכָח דְּבִתְפִלִּין שֶׁל־יָד הַמִּצְוָה הִיא רַק מַעֲשֵׂה הַקְּשִׁירָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ – מִצְוָתָן שֶׁיִּהְיוּ מֻנָּחִים עַל הָרֹאשׁ, וְנִמְצָא שֶׁכָּל רֶגַע שֶׁהֵן עַל הָרֹאשׁ מְקַיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין (וראה בצפנת פענח על הרמב"ם (הלכות תפילין פרק ד הלכה ד. מהדורא תנינא ע, ד. פט, א) שביאר על־פי חילוק זה לשון הרמב"ם).

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

הַחִלּוּק הַפְּנִימִי בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל־יָד וּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ הוּא כַּמְּבֹאָר בְּ׳שֻׁלְחָן עָרוּךְ׳ (אורח חיים סימן כה סעיף ה) דִּתְפִלִּין שֶׁל־יָד שֶׁמַּנִּיחִים עַל הַזְּרוֹעַ כְּנֶגֶד הַלֵּב - מוֹרֶה עַל עֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת, לְשַׁעְבֵּד לַהקָבָּ"ה "הַלֵּב שֶׁהוּא עִקַּר הַתַּאֲווֹת וְהַמַּחֲשָׁבוֹת", וּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ "עַל הָרֹאשׁ כְּנֶגֶד הַמֹּחַ" – לְשַׁעְבֵּד "הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא בַּמֹּחַ" לַהקָבָּ"ה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַחִלּוּק הַנַּ"ל בֵּין תְּפִלִּין שֶׁל־יָד וּתְפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ:

בְּנוֹגֵעַ לַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב, הֲרֵי אֵין לִבּוֹ שֶׁל כָּל אָדָם בִּרְשׁוּתוֹ "לַהֲפֹךְ לִבּוֹ מִתַּאֲווֹת עוֹלָם הַזֶּה לְאַהֲבַת ה׳ בֶּאֱמֶת" (תניא ריש פרק יז), כִּי רַק צַדִּיקִים "לִבָּם בִּרְשׁוּתָם" (תניא שם), וְלָכֵן אֵין מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל־יָד – שִׁעְבּוּד תַּאֲווֹת הַלֵּב – "שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח", אֶלָּא רַק עַל מַעֲשֵׂה הַקְּשִׁירָה, זֹאת אוֹמֶרֶת, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הָאָדָם יָכוֹל לַהֲפֹךְ אֶת לִבּוֹ מִתַּאֲווֹת לִבּוֹ לְאַהֲבַת ה׳ בֶּאֱמֶת, שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁעְבָּד בִּתְמִידִיּוּת לְאַהֲבַת ה׳, מִכָּל־מָקוֹם עָלָיו לִקְשֹׁר אֶת לִבּוֹ, בְּדֶרֶךְ כְּפִיָּה, לִשְׁלוֹט עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא תַּאֲוָתוֹ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְמֹחוֹ, הֲרֵי "מֹחוֹ בִּרְשׁוּתוֹ" שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁ"יָכוֹל לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ" (תניא שם), וְלָכֵן מִצְוַת תְּפִלִּין שֶׁל־רֹאשׁ הִיא מִצְוָה תְּמִידִית, "שֶׁיִּהְיֶה מֻנָּח", הַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁעְבָּד בְּאֹפֶן תְּמִידִי לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

שפתי חכמים

יִקְרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע, וְאִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וְדִבַּרְתָּ בָּם יוֹמָם וָלַיְלָה׳, אֶלָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ וכו׳, וְיִהְיֶה ׳בְּשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׳ פֵּירוּשׁ עַל ׳בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ׳, וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר ׳בְּשִׁבְתְּךָ׳ וגו׳, וְאֵימָתַי, בִּזְמַן שָׁכְבְּךָ וּבִזְמַן קוּמֶךָ, דְּהַיְינוּ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית: תורה ח

(ח) **ג** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דְּדוֹמֶה כְּאִלּוּ כְּתִיב שְׁנֵי פְּעָמִים שְׁנַיִם. ׳טֹט׳ פֵּירוּשׁ שְׁנַיִם הוּא: **ד** דִּבְכַתְפֵי כְּשֶׁרוֹצִים לְדַבֵּר שְׁנַיִם אוֹמְרִים ׳טֹט׳: **ה** דִּבְאַפְרִיקִי כְּשֶׁרוֹצִין לְדַבֵּר שְׁנַיִם אוֹמְרִים ׳פֹּת׳, דְּהַיְינוּ אַרְבַּע, כְּלוֹמַר אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת בְּכָל תְּפִילִּין. וְעַיֵּין בְּתוֹסָפוֹת סַנְהֶדְרִין רֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא: תורה ט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יט עמ׳ 54)

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ (ו, ח) **תְּפִלִּין דְּמָארֵי עָלְמָא מַה כְּתִיב בְּהוּ, וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ** (ברכות ו, א)

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב אוֹמֵר, שֶׁהַ׳תְּפִלִּין שֶׁל יָד׳ שֶׁל הקב״ה הֵם הַיְּהוּדִים הַפְּשׁוּטִים, וְהַ׳תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ׳ הֵם בַּעֲלֵי הַתּוֹרָה. כְּשֵׁם שֶׁהַנָּחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד קוֹדֶמֶת לְהַנָּחַת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, כָּךְ גַּם עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי פָּשׁוּט, הָעוֹבֵד אֶת ה׳ בְּקַבָּלַת עֹל, קוֹדֶמֶת לַעֲבוֹדַת בַּעַל מוֹחִין (ספר השיחות ת״ש עמ׳ 133). וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל פִּי הַיְּדוּעַ בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁהַבִּטּוּל שֶׁל יִרְאָה וְקַבָּלַת עֹל, אֲפִלּוּ יִרְאָה תַּתָּאָה, קָשׁוּר לַבִּטּוּל הָעַצְמִי שֶׁל עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֲבוֹדַת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ.

(ט) **וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס**

ט וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזָיָן וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָיְךָ׃

רש״י◄ **מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ** • מְזֻזוֹת כְּתִיב, שֶׁאֵין צָרִיךְ אֶלָּא אַחַת. **וּבִשְׁעָרֶיךָ** • לְרַבּוֹת שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וְשַׁעֲרֵי עֲיָרוֹת (יומא יא).

(י) **וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ׃**

י וִיהֵי אֲרֵי יְאַלְּנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לָךְ קִרְוִין רַבְּרְבָן וְטָבָן דִּי לָא בְנֵיתָא׃

(יא) **וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃**

יא וּבָתִּין מְלָן כָּל טוּב דִּי לָא מַלֵּיתָא וְגֻבִּין פְּסִילָן דִּי לָא פְסַלְתָּא כַּרְמִין וְזֵיתִין דִּי לָא נְצֵבְתָּא וְתֵיכוּל וְתִשְׂבָּע׃

רש״י◄ **חֲצוּבִים** • לְפִי שֶׁהוּא מְקוֹם טְרָשִׁין וּסְלָעִים, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן חֲצִיבָה.

(יב) **הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃**

יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּנְשֵׁי יָת דַּחֲלָתָא דַיְיָ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא׃

רש״י◄ **מִבֵּית עֲבָדִים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳מִבֵּית עַבְדּוּתָא׳, מִמָּקוֹם שֶׁהֱיִיתֶם שָׁם עֲבָדִים׳.

(יג) **אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃**

יג יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקָדָמוֹהִי תִּפְלָח וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיַּם׃

רש״י◄ **וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ** • אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ׳, שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ וְעוֹבֵד אוֹתוֹ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ, תְּהֵא זָהִיר בִּשְׁבוּעָתְךָ, וְאִם לָאו, לֹא תִּשָּׁבֵעַ.

(יד) **לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם׃**

יד לָא תְהָכּוּן בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן׃

שפתי חכמים

(ט) **ו** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁאֵין צָרִיךְ עַל פֶּתַח אֶחָד שְׁנֵי מְזוּזוֹת, אֲבָל לְכָל פֶּתַח שֶׁבַּבַּיִת צָרִיךְ מְזוּזָה אַחַת. וְלֹא כְּיֵשׁ מְפָרְשִׁים דְּכַוָּנַת הַכָּתוּב הוּא דְּפֶתַח שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא מְזוּזָה בְּצַד אֶחָד מִן הַפֶּתַח חַיָּיב לִקְבּוֹעַ מְזוּזָה בְּאוֹתוֹ פֶּתַח (מְנָחוֹת דַּף לא): תורה י

(יב) **ז** פֵּירוּשׁ ׳מִבֵּית עֲבָדִים׳ שֶׁהֱיִיתֶם שָׁם עֲבָדִים, לֹא ׳מִבֵּית הָעֲבָדִים׳, כִּי לֹא הָיוּ עֲבָדִים לַעֲבָדִים: תורה יג

(יג) **ח** פֵּירוּשׁ, לֹא שֶׁהוּא מִצְוָה לִישָׁבֵעַ, כְּמוֹ ׳אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאוֹתוֹ תַעֲבֹד׳ שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ וכו׳, וְאִם לַאו לֹא תִּשָּׁבֵעַ, וְאִם כֵּן יְי״וּ ׳וּבִשְׁמוֹ׳ נוֹסָף, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף מִלַּת ׳אִם׳ קוֹדֶם ׳אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא׳. רְאֵ״ם: תורה יד

רש״י◄ מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם • וְהוּא־הַדִּין לָרְחוֹקִים, אֶלָּא לְפִי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת סְבִיבוֹתֶיךָ תּוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, הֵצָרֵךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר.

(טו) כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס

טו אֲרֵי אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ בֵּינָךְ דִּילְמָא יִתְקַף רָגְזָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ וִישֵׁצָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃

(טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃

טז לָא תְנַסּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא דִי נַסֵּתוּן בְּנִסֵּיתָא׃

רש״י◄ בַּמַּסָּה • כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנִּסּוּהוּ בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז): ״הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ״?.

(יז) שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃

יז מִטַּר תִּטְרוּן יָת פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וּסְהֶדְוָתֵהּ וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקֵּדָךְ׃

(יח) וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃

יח וְתַעְבֵּד דְּכָשַׁר וּדְתָקֵן קֳדָם יְיָ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְתֵעוּל וְתֵירַת יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ׃

רש״י◄ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב • זוֹ פְּשָׁרָה, לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין.

(יט) לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס

יט לְמִתְבַּר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִקֳּדָמָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ׃

רש״י◄ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר • וְהֵיכָן דִּבֵּר? (שמות כג) ״וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם וְגוֹ׳״.

(כ) כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃

כ אֲרֵי יִשְׁאָלְנָךְ בְּרָךְ מְחָר לְמֵימָר מָא סָהֶדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְכוֹן׃

רש״י◄ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר • יֵשׁ ״מָחָר״ שֶׁהוּא אַחַר זְמַן.

(כא) וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃

כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִּין הֲוֵינָא לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא׃

(כב) וַיִּתֵּן יְהוָה אֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃

כב וִיהַב יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְּרְבִין וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ לְעֵינָנָא׃

(כג) וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃

כג וְיָתָנָא אַפֵּק מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעֲלָא יָתָנָא לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא׃

(כד) וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃

כד וּפַקֵּדָנָא יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהָנָא לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃

(כה) וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס

כה וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲרֵי נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא די פַקְדָנָא:

◆ שבת קודש י"א מנחם־אב ◆

ז (א) כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ:

א אֲרֵי יְעֵלְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא די אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ עַמְמִין סַגִּיאִין מִן קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שַׁבְעָא עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ:

רש"י◄ וְנָשַׁל • לְשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה, וְכֵן (דברים יט): "וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל".

(ב) וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם:

ב וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וְתִמְחִנּוּן גַּמְרָא תְּגַמַּר יָתְהוֹן לָא תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא תְרַחֵם עֲלֵיהוֹן:

רש"י◄ וְלֹא תְחָנֵּם • (ע"ז כ) לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן, אָסוּר לוֹ לָאָדָם לוֹמַר: 'כַּמָּה נָאֶה כְּנַעֲנִי הַזֶּה'ט! דָּבָר אַחֵר: לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנִיָּה בָּאָרֶץ.

(ג) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ:

ג וְלָא תִתְחַתַּן בְּהוֹן בְּרַתָּךְ לָא תִתֵּן לִבְרֵהּ וּבְרַתֵּהּ לָא תִסַּב לִבְרָךְ:

(ד) כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר:

ד אֲרֵי יַטְעֵין יָת בְּרָךְ מִבָּתַר פָּלְחָנִי וְיִפְלְחוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּכוֹן וְיִשֵּׁצָךְ בִּפְרִיעַ:

רש"י◄ כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי • (קידושין סח) בְּנוֹ שֶׁל כְּנַעֲנִי, כְּשֶׁיִּשָּׂא אֶת בִּתְּךָ יָסִיר אֶת בִּנְךָ אֲשֶׁר תֵּלֵד לוֹ בִּתְּךָ מֵאַחֲרַי, לָמַדְנוּ שֶׁבֵּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִי קָרוּי בִּנְךָ', אֲבָל בֶּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַכְּנַעֲנִית אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר עַל בִּתּוֹ: 'לֹא תִקַּח כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי', אֶלָּא "כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ וְגוֹ'".

(ה) כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ:

ה אֲרֵי אִם כְּדֵין תַּעְבְּדוּן לְהוֹן מַזְבְּחָתֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְקָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וַאֲשֵׁרֵיהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא:

רש"י◄ מִזְבְּחֹתֵיהֶם • שֶׁל בְּנָיָן. מַצֵּבֹתָם • אֶבֶן אַחַת. וַאֲשֵׁירֵהֶם • אִילָנוֹת שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָם.

שפתי חכמים

ז (ב) ט לְפִי טַעַם זֶה קָשֶׁה, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר בְּנוּ"ן, כֵּיוָן שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֵן, אִי נַמִּי הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'תְּחוֹנֵם' מָלֵא וְי"ו, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר לֹא תִּתֵּן לָהֶם חֲנִיָּה, כְּלוֹמַר אַף אִם לֹא תִּכְרוֹת אִתּוֹ בְּרִית וְתֹאמַר בִּלְבָבְךָ יִהְיֶה לִי לְמַס עוֹבֵד, לָכֵן אָמַר וְלֹא תִּתֵּן לָהֶם שׁוּם חֲנִיָּה בְּעוֹלָם בָּאָרֶץ. וּלְטַעַם אַחֵרוֹן קָשֶׁה, לֹא הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'לֹא תְחָנֵּם' שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִיתֵּן לוֹ חֲנִיָּה, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לְהַכְרִית עִמּוֹ בְּרִית, לָכֵן צָרִיךְ גַּם לְטַעַם רִאשׁוֹן: תורה ג

(ד) י רְצוֹנוֹ לְתָרֵץ, מַה דִּכְתִיב 'כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ' דְּמַשְׁמַע דִּנְתִינַת טַעַם הוּא אַדִּלְעֵיל מִינֵּיהּ, וְאַמָּה הוּא נְתִינַת טַעַם. וְאֵין לוֹמַר דִּנְתִינַת טַעַם אַרִישָׁא דִּקְרָא דִּכְתִיב 'בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ', דְּאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'כִּי יָסִיר אֶת בִּתְּךָ' וגו'. וְאֵין לוֹמַר דְּקָאֵי אַסִּיפָא דִּקְרָא, כִּדְמַשְׁמַע פְּשׁוּטוֹ שֶׁל קְרָא 'וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ', וּלְכָךְ כְּתִיב 'כִּי

(ו) כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ו אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא:

(ז) לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים:

ז לָא מִדְּסַגִּיאִין אַתּוּן מִכָּל עַמְמַיָּא צָבֵי יְיָ בְּכוֹן וְאִתְרְעֵי בְּכוֹן אֲרֵי אַתּוּן זְעֵרִין מִכָּל עַמְמַיָּא:

רש"י◄ **לֹא מֵרֻבְּכֶם •** כִּפְשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: לְפִי שֶׁאֵין אַתֶּם מַגְדִּילִים עַצְמְכֶם כְּשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה, לְפִיכָךְ "חָשַׁק ה' בָּכֶם". **כִּי־אַתֶּם הַמְעַט •** הַמְמַעֲטִין עַצְמְכֶם, כְּגוֹן אַבְרָהָם שֶׁאָמַר (בראשית יח): "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּכְגוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁאָמְרוּ (שמות טז): "וְנַחְנוּ מָה", לֹא כִּנְבוּכַדְנֶאצַּר שֶׁאָמַר (ישעיה יד): "אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן", וְסַנְחֵרִיב שֶׁאָמַר (שם לו): "מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת", וְחִירָם שֶׁאָמַר (יחזקאל כח): "אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי". **כִּי אַתֶּם הַמְעַט •** הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

(ח) כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם:

ח אֲרֵי מִדְּרַחַם יְיָ יָתְכוֹן וּמִדְּנָטַר יָת קְיָמָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתְכוֹן אַפֵּק יְיָ יָתְכוֹן בִּידָא תַקִּיפָא וּפְרָקָךְ מִבֵּית עַבְדּוּתָא מִידָא דְּפַרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **כִּי מֵאַהֲבַת ה' •** הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', לֹא מֵרֻבְּכֶם חָשַׁק ה' בָּכֶם אֶלָּא מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם. **וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבֻעָה •** מַחֲמַת שָׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה.

(ט) וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר:

ט וְתִדַּע אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא אֱלָהִים אֱלָהָא מְהֵימְנָא נָטֵר קְיָמָא וְחִסְדָּא לְרַחֲמוֹהִי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדוֹהִי לְאַלְפֵי דָרִין:

רש"י◄ **לְאֶלֶף דּוֹר •** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים ה): "לַאֲלָפִים". כָּאן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל "לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו", הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה, הוּא אוֹמֵר "לְאֶלֶף"ל. וּלְהַלָּן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל "לְאוֹהֲבָיו", הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה, שֶׁשְּׂכָרָם יוֹתֵר גָּדוֹל, הוּא אוֹמֵר "לַאֲלָפִים". **לְאוֹהֲבָיו •** אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה. **וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו •** אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה.

(י) וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ:

י וּמְשַׁלֵּם לְסָנְאוֹהִי טָבָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן לְאוֹבְדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עֹבַד טָב לְסָנְאוֹהִי טַבְרָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלַּם לְהוֹן:

שפתי חכמים

יָסִיר אֶת בִּנְךָ', זֶה אֵינוֹ, דְּהָא כְּתִיב 'כִּי יָסִיר', וְאִי קָאֵי אַסֵּיפָא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'כִּי תָסִיר' לְשׁוֹן נְקֵבָה, אֶלָּא בְּנוֹ שֶׁל כּוּתִי וכו', כְּלוֹמַר, וְיִסִּירֶנּוּ הַכּוּתִי מֵאַחֲרַי, אֲבָל בֶּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַכּוּתִית אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ, וּמִשּׁוּם הָכִי לֹא הִקְפִּידָה הַתּוֹרָה עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁכִּבֵּר מוּסָר הוּא: תורה ה

(ח) **כ** שֶׁהַמֵּ"ם הַזֶּה אֵין שִׁימּוּשׁוֹ בִּמְקוֹם 'מִן' כְּמִנְהָגוֹ בְּרוֹב הַמְּקוֹמוֹת, רַק הוּא מֵ"ם הַסִּיבָּה: תורה ט

(ט) **ל** כְּלוֹמַר, הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה לְאֶלֶף דּוֹר, וְהָעוֹשִׂים מֵאַהֲבָה אַלְפַּיִם דּוֹר. וְאַף עַל פִּי דְּהָכָא נַמִּי כְּתִיב 'לְאוֹהֲבָיו' לִפְנֵי 'שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו', יֵשׁ לוֹמַר 'לְאוֹהֲבָיו' מוּסָב אַדְּלְעֵיל מִינֵּיהּ אַ'שׁוֹמְרֵי הַבְּרִית וְהַחֶסֶד', וּ'לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו' קָאֵי אַמַּה דִּכְתִיב אַחֲרָיו. וְכֵן לְעֵיל נַמִּי דִּכְתִיב 'לַאֲלָפִים' וּכְתִיב נַמִּי 'לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו', אַף הָתָם יֵשׁ לוֹמַר 'לְאוֹהֲבָיו' מוּסָב אַדְּלְעֵיל מִינֵּיהּ, דְּהַיְינוּ מַה שֶׁכָּתַב לְפָנָיו 'לַאֲלָפִים', וּ'לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו' קָאֵי אַמַּה שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו 'לְאֶלֶף דּוֹר', כְּמוֹ הָכָא: תורה י

רש"י◄ **וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו אֶל־פָּנָיו • בְּחַיָּיו, מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹבמ, כְּדֵי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא.**

(יא) **וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם:**

יא **וְתִטַּר יָת פַּקֻּדָתָא וְיָת קְיָמַיָא וְיָת דִּינַיָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּדְהוֹן:**
פ פ פ

רש"י◄ **הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם**נ • (עירובין כב) **וּלְמָחָר, לָעוֹלָם הַבָּא, לִטֹּל שְׂכָרָם:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות קונטרס סו עמ' 8)

הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (ז, יא)
וּלְמָחָר לָעוֹלָם הַבָּא לִטֹּל שְׂכָרָם (רש"י) **לַעֲשׂוֹתָם** – הַיְנוּ הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם, אֲבָל רַק בְּהֶעְלֵם. **לְקַבֵּל שְׂכָרָם** – הַיְנוּ גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן לָעָתִיד לָבוֹא, בִּגְמַר הָעֲבוֹדָה. וּמָצִינוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת אֵלֶּה גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה עַצְמוֹ: בַּעֲבוֹדַת **שֵׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל**, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלַאכְתֶּךָ, הַמַּטָּרָה הִיא לְהַמְשִׁיךְ אוֹר וּקְדֻשָּׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים. אַךְ **שַׁבָּת** הוּא גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג, "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג", שֶׁבָּא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, כְּמַאֲמָר "מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת".

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חסלת פרשת ואתחנן

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רסג - רסו

שפתי חכמים

(י) **מ** דְּאִם לֹא כֵּן קַשְׁיָא רֵישָׁא לְסֵיפָא, דִּבְרֵישָׁא מַשְׁמַע דְּאַף לְשׂוֹנְאָיו מְשַׁלֵּם גְּמוּלָם הַטּוֹב, וּבְסֵיפָא כְּתִיב לְהַאֲבִידוֹ: תורה יא
(יא) **נ** פֵּירוּשׁ, שֶׁמִּלַּת 'הַיּוֹם' דָּבוּק עִם 'לַעֲשׂוֹתָם', לֹא עִם 'מְצַוְּךָ' דִּלְעֵיל מִינֵּיהּ, כִּי לֹא הָיָה הַצִּיווּי הַיּוֹם: חסלת פרשת ואתחנן

המשך מעמוד רד

מקשה הגמרא על הדחייה: **וְהָא מַקְדִּישׁ קָתָנֵי** – והלא שנינו בברייתא שהבעלים מקדישו בשבת. מתרצת הגמרא: לעולם מדובר שהקדישו הרועה מערב שבת, והבעלים בשבת מקדישו **הֶקְדֵּשׁ עֵילּוּי מִדְּרַבָּנָן** – חכמים הצריכוהו לשוב ולהקדישו, משום מעלה בעלמא שיוקדש על ידי הבעלים עצמם. והקדש זה לא נאסר בשבת כיון שהבהמה כבר ברשות ההקדש מערב שבת.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי יוחנן, ומקשה סתירה בדבריו. מקשה הגמרא: **וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי** – וכי רבי יוחנן אמר כן שניתן להקדיש בשבת ויום טוב, **וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּסָתָם מִשְׁנָה** – משנה שנשנה בה דין בסתם ולא נזכר בה שם אומרו, הלכה כמותה, **וּתְנַן** במשנה (ביצה לז:) שנשנית בסתם, **לֹא מַקְדִּישִׁין** בהמה לקרבן וכן שאר הקדשות, **וְלֹא מַעֲרִיכִין** – שאומר ערך פלוני עלי, וצריך לתת להקדש כפי הערך הקצוב בפרשת ערכין (ויקרא כז א–ח), **וְלֹא מַחֲרִימִין** – שאומר בהמה זו חרם, וסתם חרמים ניתנין לבדק הבית, **וְלֹא מַגְבִּיהִין** [–מפרישין] **תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, כָּל אֵלּוּ בְּיוֹם טוֹב אָמְרוּ** כָּל וָחוֹמֶר בְּשַׁבָּת. הרי מבואר בסתם משנה שאין מקדישין בשבת וביום טוב, ומשמע שבכל האופנים הדין כן, ואיך התיר רבי יוחנן להקדיש באופנים אלו. מיישבת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא,** המשנה ורבי יוחנן לא דברו על אותו האופן, **כָּאן** – דברי רבי יוחנן שניתן להקדיש בשבת וביום טוב, נאמרו **בְּחוֹבוֹת** – קרבנות חובה **שֶׁקָּבוּעַ לָהֶן זְמַן** ליום זה, והקרבתן דוחה שבת ויום טוב ולכך גם הקדשתן דוחה. **כָּאן** – דברי המשנה שאין מקדישין בשבת ויום טוב, נאמרו **בְּחוֹבוֹת** – קרבנות חובה **שֶׁאֵין קָבוּעַ לָהֶן זְמַן,** שאין הקרבתן דוחה שבת ויום טוב, ולכך גם הקדשתן אינה דוחה.

משנה

משנתנו עוסקת בהנהגת האדם בענייני סעודת השבת. ברישא מביאה המשנה הלכה בענין איסור קריאה מן הכתב בשבת. ובסיפא הלכה בדין הטלת גורל בשבת וביום טוב. חכמים אסרו לקרוא בשטרי הדיוטות בשבת, משום שאסור להתעסק בחפציו, שכך נאמר על השבת (ישעיה נח יג) 'וְכִבַּדְתּוֹ וגו' מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר'. ואסרו גם לקרוא בדברים נוספים שמא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות. המשנה לפנינו מבארת אופן שאסרו את הקריאה בשבת כדי שלא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות: **מוֹנֶה אָדָם אֶת אוֹרְחָיו** שמזמין לסעודת שבת כדי לידע כמה בכרות לתת לפניהם, **וְכֵן** מונה **אֶת פַּרְפְּרוֹתָיו** [–מיני מעדנים] כמה נותן לפני האורחים, **מִפִּיו** – בעל פה, **אֲבָל לֹא** יקרא **מִן הַכְּתָב** שכתב בו מערב שבת את מנין האורחים שהזמין ושמותיהם כדי שלא ישכח לקוראם בשבת, וכן מן הכתב שכתב בו את מנין הפרפראות, ובגמרא יבואר הטעם.

המשנה מבארת את האופנים המותרים והאסורים בהטלת גורל בשבת וביום טוב: **מֵפִים אָדָם** – עושה גורל **עַם כָּנָיו וְעַם בְּנֵי בֵיתוֹ עַל הַשּׁוּלְחָן** למי מגיע כל מנה ומנה, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְתַכֵּוֵן לַעֲשׂוֹת מָנָה גְּדוֹלָה כְּנֶגֶד מָנָה קְטַנָּה** שעל פי הגורל יתברר מי הזוכה בגדולה ומי יתחייב ליטול את הקטנה, אלא יהיו המנות שוות, ובגמרא יתבאר הטעם.

מביאה המשנה דין נוסף בענין גורל ביום טוב: **וּמְטִילִין** הכהנים **חֲלָשִׁין** [–גורלות] **עַל הַקֳּדָשִׁים** שנשחטו **בְּיוֹם טוֹב** כדי לחלק את הבשר ביניהם, שהתירו חכמים עשיית גורל לצורך זה כדי שלא תהא מריבה ביניהם, **אֲבָל לֹא עַל הַמָּנוֹת** של קדשים שנשחטו מערב יום טוב, כיון שהיה אפשר לעשות את הגורל מערב יום טוב.

דְּבָרֶךָ: ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ: יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:
יט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ:
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת:
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי: ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ: כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי:
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי: ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי: לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ:
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי:
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ:
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי:
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ:
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי: מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ:
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי: נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי: נא זֵדִים הֵלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי: נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאִתְנָחָם: נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי

מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ: נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי: נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ: נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ:
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ:
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ:
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ:
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ: סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ: סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי: סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי: סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֵצֹר
פִּקּוּדֶיךָ: ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי: עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ: עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף:
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ: עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי: עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ: עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי: עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ: עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֵט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שְׁמַע כְּחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃

קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי׃
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי׃
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי׃ ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה׃ ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה׃ ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים׃ ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר׃ ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם׃ ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה׃

המשך ביאור למס' שבת ליום ראשון עמ' ב

[–את הארנק] ומכניסו לביתו. אָמַר רַב יִצְחָק, שָׁכַח לְבֵינָה בֶּחָצֵר, ואינו יכול להכניסה לביתו לשומרה מפני שהיא מוקצה, מַנִּיחַ עָלֶיהָ [–על הלבינה] כִּכָּר לחם אוֹ תִּינוֹק, וּמְטַלְטְלָהּ עמם ומכניסה לביתו. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שִׁילָא, אָמַר רַבִּי אַסִּי, פַּעַם אַחַת שָׁכְחוּ דִּסְקְיָא [–שק של עור] מְלֵאָה מָעוֹת בִּסְרַטְיָא – בדרך ההולכת מעיר לעיר, שהיא רשות הרבים, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן מה יעשו כדי להביאו למקום המשתמר, וְאָמַר לָהֶן רבי יוחנן, הַנִּיחוּ עָלֶיהָ [–על השק] כִּכָּר לחם אוֹ תִּינוֹק, וְכך טַלְטְלוּהָ [–את השק] למקום המשתמר.

הגמרא מבארת אימתי נאמר היתר זה: אָמַר מַר זוּטְרָא, הִלְכְתָא כְּכָל הָנֵי שְׁמַעְתָּתָא – הלכה ככל השמועות הללו, שמותר לטלטל מוקצה כשמניח עליו דבר היתר, דווקא בְּשׁוֹכֵחַ – באופן ששכח את המוקצה במקום שאינו משתמר ורוצה לטלטלו למקום משתמר, אבל אם הניחו שם מדעתו לא התירו לטלטלו בהנחת דבר היתר. רַב אַשִּׁי אָמַר, אֲפִילּוּ אם שָׁכַח אותו שם נַמִּי – גם כן [לֹא] התירו לטלטלו בהנחת דבר היתר, וְלֹא אָמְרוּ שמותר לטלטל מוקצה בהנחת כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק, אֶלָּא לְמֵת המוטל בחמה בִּלְבָד, שהוא מוקצה, ומשום כבוד הבריות התירו לטלטלו בהנחת דבר היתר עליו.

הגמרא מביאה את מנהגם של אביי ורבא: אַבַּיֵי מַנַּח כַּפָּא אַכִּיפֵי – היה מניח כף על גבי עומרים שנקצרו, שהם מוקצה, וכך היה מטלטלם. רָבָא מַנַּח סַכִּינָא אַבַּר יוֹנָה – היה מניח סכין על גבי בשר בן יונה שאינו מבושל ואינו מליח, והוא מוקצה, וְכך מְטַלְטְלָהּ [–את הבשר]. אָמַר על כך רַב יוֹסֵף, כַּמָּה חֲרִיפָא שְׁמַעְתְּתָא דְּדַרְדְּקֵי – כמה חריפה שמועת התינוקות, כלומר אביי ורבא, שסבורים שהם חריפים במנהגים אלו שנהגו, אך באמת אינו כן, אלא הדבר אסור, משום דאֵימַר דְּאָמוּר רַבָּנָן – אימתי אמרו החכמים שמותר לטלטל מוקצה בהנחת דבר היתר עליו, דווקא בְּשׁוֹכֵחַ את המוקצה במקום שאינו משתמר, ועלול להפסיד את הדבר אם לא יטלטלנו למקום המשתמר, אבל לְכַתְּחִילָּה – כשלא שכחו במקום שאינו משתמר ואין כאן הפסד ממון, מִי אָמוּר – האם אמרו שמותר, ואיך טלטלו אביי ורבא מוקצה בהנחת דבר היתר שלא במקום הפסד.

הגמרא מביאה את דברי אביי ורבא על מנהגם האמור למעלה: אָמַר אַבַּיֵי, אִי לָאו דְּאָדָם חָשׁוּב אֲנָא – אם לא שאדם חשוב אני, וצריך להחמיר בדבר המותר מן הדין כדי שלא ילמדו ממני אחרים להקל באיסורים, כַּפָּא אַכִּיפֵי לָמָּה לִי – למה לי להניח כף על העומרים להתירם בטלטול, הָא חֲזוּ לְמִיזְגָא עֲלַיְיהוּ – הלא הם ראויים להסב עליהם, ואינם מוקצה. אָמַר רָבָא, אֲנָא אִי לָאו דְּאָדָם חָשׁוּב אֲנָא – אני אם לא שאדם חשוב אני וצריך להחמיר על עצמי שלא ילמדו ממני להקל באיסורים, סַכִּינָא אַבַּר יוֹנָה לָמָּה לִי – למה לי להניח סכין על בשר בן יונה שלא התבשל ולא נמלח להתירו בטלטול, הָא חֲזִי לִי לְאוּמְצָא – הלא ראוי הוא לי לאוכלו חי, ואינו מוקצה.

הגמרא דנה בדברי רבא שאמר שבשר חי אינו מוקצה מפני שראוי לאוכלו חי. מדייקת הגמרא בדברי רבא: טַעֲמָא – הטעם שאמר רבא שבשר חי אינו מוקצה, משום דַּחֲזִי לְאוּמְצָא – שראוי לאוכלו חי, הָא לֹא חֲזִי לְאוּמְצָא – אבל אם לא היה ראוי לאוכלו חי, לֹא היה מתיר רבא לטלטלו, ואף שראוי הוא לאכילת חתול, שדבר העומד לאכילת אדם, שיבשלוהו לאחר השבת, אינו נחשב מוכן לאכילת בעלי חיים. תמהה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם ניתן ללמוד מכך דְּרָבָא כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, שדבר הראוי לאכילת אדם אינו נחשב מוכן לבעלי חיים, וְהָאָמַר רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ [–לשמשו המשרת אותו] ביום טוב, טְוִוי לִי בַּר אַוָּוזָא וּשְׁדִי מֵיעֵיהּ לְשׁוּנָרָא – צלה לי בן אווזים והשלך את מעיו לחתול, וביום טוב אין דרך בני אדם לאכול מעיים, כיון שיש להם דברים אחרים לאכול, ומכך שהתיר רבא לטלטלם למאכל בעלי חיים אף שמערב יום טוב עמדו למאכל אדם, יש ללמוד שרבא סובר כרבי שמעון שדבר הראוי למאכל אדם נחשב מוכן לבעלי חיים, ואם כן למה הוצרך להתיר טלטול בשר חי משום שראוי לו לאכילה, הלא גם ללא טעם זה הותר בטלטול.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ה' מנחם־אב מפרק כט עד סוף פרק לד	**יום רביעי - ח' מנחם־אב** מפרק מד עד סוף פרק מח
יום שני - ו' מנחם־אב מפרק לה עד סוף פרק לח	**יום חמישי - ט' מנחם־אב** פרק כ, מפרק מט עד סוף פרק נד
יום שלישי - ז' מנחם־אב מפרק לט עד סוף פרק מג	**יום שישי - י' מנחם־אב** מפרק נה עד סוף פרק נט
שבת קודש - י"א מנחם־אב פרק כ מפרק ס עד סוף פרק סה	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ה' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קג, ועתה הפעם הנני... עד עמ' קג, תורה וכו':

אגרת הקדש

ועתה הפעם הנני יוסיף שנית ידי בתוספת ביאור ובקשה כפולה שטוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים הקרובים והרחוקים לקיים עליהם שכל ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין להם פנאי כ"כ. רק אותם שיש להם פנאי או המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיכולים להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות כל ימות החול מהם יהיה היורד לפני התיבה ע"פ הגורל או ע"פ ריצוי הרוב. והוא יאסוף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו להאריך כמוהו בבל ישונה נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוונת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד כו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצוי הרוב כמ"ש אשתקד:

וכגון דא צריך לאודועי שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעיין בתפלה ומתעצל יהי' נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בבואו לפה לשמוע דא"ח ומכלל לאו אתה שומע הן ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

1 **וְעַתָּה הַפַּעַם, הִנְנִי יוֹסִיף שֵׁנִית יָדִי בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר, וּבַקָּשָׁה**
2 **כְּפוּלָה שְׁטוּחָה וּפְרוּשָׁה לִפְנֵי כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמִים הַקְּרוֹבִים**
3 **וְהָרְחוֹקִים, לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם,** – ולהנהיג ביניהם, **שֶׁכָּל יְמֵי הַחֹל**
4 **לֹא יֵרְדוּ לִפְנֵי הַתֵּבָה הַ'בַּעֲלֵי עֲסָקִים' שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי כָּל**
5 **כָּךְ, רַק אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם**
6 **פְּנַאי,** – ירדו לפני
7 התיבה, **אוֹ הַמְּלַמְּדִים,**
8 **אוֹ הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחַן**
9 **אֲבִיהֶם, שֶׁיְּכוֹלִים**
10 **לְהַאֲרִיךְ בִּתְפִלַּת הַשַּׁחַר**
11 **עֶרֶךְ שָׁעָה וּמֶחֱצָה**
12 **לְפָחוֹת**[48] **כָּל יְמוֹת**
13 **הַחֹל**[49]**, מֵהֶם יִהְיֶה הַיּוֹרֵד**
14 **לִפְנֵי הַתֵּבָה, עַל־פִּי**
15 **הַגּוֹרָל,** – שיעלו בגורל מי
16 יתפלל לפני העמוד, **אוֹ**
17 **עַל־פִּי רִצּוּי הָרֹב.** – של
18 המתפללים, ייקבע מי
19 יהיה הבעל־תפלה. **וְהוּא**
20 – הבעל־תפלה, **יֶאֱסֹף**
21 **אֵלָיו בְּסָבִיב לוֹ כָּל**
22 **הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחַן**
23 **אֲבִיהֶם, אוֹ מְלַמְּדִים**
24 **שֶׁיּוּכְלוּ לְהַאֲרִיךְ** –
25 בתפלה, **כָּמוֹהוּ,** –
26 שיעמדו סביבו, כדי שלא
27 יבלבל אותו מי שממהר,
28 **בְּבַל יְשֻׁנֶּה** – שלא ישנו
29 את הדברים, אלא **כַּך**
30 ייעשה, **נָא וְנָא:**
31 **אַךְ בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים**
32 **טוֹבִים, שֶׁגַּם כָּל 'בַּעֲלֵי**
33 **עֲסָקִים' יֵשׁ לָהֶם פְּנַאי,**
34 **וּשְׁעַת הַכֹּשֶׁר** – היא אז,
35 **לְהַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתָם בְּכַוָּנַת לִבָּם וְנַפְשָׁם לַה',** וְאַדְרַבָּה עֲלֵיהֶם
36 – על בעלי העסקים, **מֻטָּל בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז,** – להאריך
37 בכוונת תפלת שבת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'שֻׁלְחָן עָרוּךְ' 'אֹרַח**
38 **חַיִּים'**[50]**,** – שעל בעלי העסקים העסוקים כל השבוע, להקדיש
39 בשבתות זמן רב יותר לתורה ולתפלה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרַת**
40 **מֹשֶׁה**[51]**: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד כו' וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה'**
41 **אֱלֹהֶיךָ" דַּיְקָא** – שכל השבת צריך להיות לה' אלקיך, לענינים
42 של ה' אלקיך, שלא כמו ביום־טוב שנאמר בו גם "לכם",
43 שצריך להיות גם "לכם", ואילו בשבת צריך להיות **כֻּלּוֹ לַה',**
44 – למסור הכל לענינים של ה' אלקיך. מכיוון שכל זה הוא מפני
45 שזה בא אחרי "ששת
46 ימים תעבוד", אחרי
47 שבששת ימי החול
48 עובדים בענינים גשמיים,
49 הרי בבעלי עסקים
50 וכדומה, שבכל ימי
51 השבוע הם עסוקים
52 ב"תעבוד", בעבודה
53 בענינים גשמיים, בודאי
54 שצריך להיות אצלם שכל
55 השבת תהיה לה'. **וְלֹזֹאת**
56 – ולכן, **גַּם הֵם** – בעלי
57 העסקים, **יֵרְדוּ לִפְנֵי**
58 **הַתֵּבָה בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב,**
59 **עַל־פִּי הַגּוֹרָל** – מי יהיה
60 הבעל־תפלה, **אוֹ בְּרִצּוּי**
61 **הָרֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי**
62 **אֶשְׁתָּקַד:**
63 **וּכְגוֹן דָּא צָרִיךְ**
64 **לְאוֹדוֹעֵי,** – ובכגון זה
65 יש להודיע, **שֶׁבְּדַעְתִּי,**
66 **אִם יִרְצֶה ה', לִשְׁלֹחַ**
67 **לְכָל הַמִּנְיָנִים מְרַגְּלִים**
68 **בַּסֵּתֶר, לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ,**
69 – אודות, **כָּל מִי**
70 **שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ וְכָל מִי**
71 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּנַאי לְהַאֲרִיךְ**
72 **וּלְעַיֵּן בַּתְּפִלָּה** –
73 להתפלל באריכות ומתוך
74 כוונה, **וּמִתְעַצֵּל - יִהְיֶה**
75 **נִדּוֹן בְּרִחוּק מָקוֹם, לִהְיוֹת נִדְחֶה בִּשְׁתֵּי יָדַיִם בְּבוֹאוֹ**
76 **לְפֹה** – אל רבנו הזקן, **לִשְׁמֹעַ "דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים",** –
77 דברי חסידות, **וּמְכֻלָּל לָאו - אַתָּה שׁוֹמֵעַ חֵן.** – מה"לאו"
78 אתה שומע "הן", שמי שיאריך בעבודת התפלה יקרבוהו
79 וכו', **וְלַשּׁוֹמְעִים יֶנְעַם, וְתָבֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טוֹב, וְאֵין**
80 **טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה וְכוּ':**

---

48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר מזח"א סב, ב ובמפרשיו שם. ואגה"ק בס' מאה שערים ב, ב ובהנסמן שם. וראה מאה שערים ט, ב". **49.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ומש"כ (ברכות לב, ב) דאפילו חסידים הראשונים היו מאריכים בתפלה עצמה שעה אחת — שם הכוונה לתפלת העמידה". **50.** סר"צ ס"ב בהגהה. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תו"א ד"ה מי יתנך". **51.** יתרו כ, ט.

יום שני ו' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 206, ב קטנתי מכל... עד עמ' קד, הפנים וגו':

אַחַר בִּיאָתוֹ מִפֶּטֶרְבּוּרְג

ב. – אגרת זו כתב רבנו הזקן לאחר ששב מפטרבורג, (שם היה כלוא במאסר כתוצאה מהלשנה שהוגשה נגדו בגין פרסמו תורת ושיטת החסידות. שחרורו מהמאסר הביע (גם) הסכמה מצד הממשלה להתפשטות תורת החסידות.

כיוון שהמאסר היה הרי (במאמר הרביים[1]) תוצאה מקטרוג למעלה על שיטתו של רבנו הזקן, "להוריד" את תורת החסידות בשכל ובהבנה, כפי שהדבר מתבטא בחסידות חב"ד, ולהפיצה באופן שתגיע אל כל אחד מישראל, הרי מובן, שהשחרור למטה בא כתוצאה מביטול הקטרוג למעלה, ואדרבה – ניתנה הסכמה וניתן כוח לפרסם את תורת החסידות לפי שיטתו של רבנו הזקן) – אז כתב רבנו הזקן אגרת קודש **זו** סימן ב. דבר המרמז, שאז החלה התקופה **השניה** בהתפשטות תורת ושיטת החסידות. מעניין לציין, שכאן כתוב "פרק ב" אחרי שצויין שזה נכתב "אחר ביאתו מפ"ב".

בסימן כ"ז של "אגרת הקודש", שם מובאת, לפני הפנים של האגרת, הקדמה (המסבירה את המאורע שבגללו כתב רבנו הזקן אותה אגרת), כתוב בתחילה "סימן כ"ד", ולאחר מכן ההקדמה לאגרת. ואילו באגרת שלפנינו מובאת בתחילה ההקדמה ולאחריה "סימן ב'", וזאת מפני שסימן ב' – התקופה השניה (או בלשון החסידות[2] "גדלות שני") החלה אחרי ביאתו מפטרבורג.

"קָטַנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל גּוֹ"[3] – מילים אלו אמר יעקב אבינו בתור הקדמה לבקשתו, שהקב"ה יציל אותו מעשו. למרות שהקב"ה הרי הבטיח לו[4] "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", הרי שלא היה לו ממה לפחד? אלא כיוון ש"קטנתי מכל החסדים" – בגין כל החסדים שעשה אתו הקב"ה, נעשה יעקב קטן יותר והוא מפחד שהוא נתון במצב שהוא זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", שהקב"ה יציל אותו. |מה שרבנו הזקן מביא מהפסוק רק המילים "**מכל החסדים**", ואת המילים "מכל האמת" אין הוא מביא בפירוש, רק המלה "ומכל" ו"וגומר" – הסביר פעם הרבי שליט"א, שלפי פירוש רש"י, הכוונה ב"חסדים" היא שהקב"ה עשה אתו חסדים שלא הבטיח לו, והכוונה ב"אמת" מה שהקב"ה אימת וקיים ההבטחה שהבטיח לו במפורש. ואילו בגאולתו של רבנו הזקן, היו אמנם "חסדים" בגלוי, אבל "אמת" – קיום הבטחה גלויה לרבנו הזקן – הרי לא היה, שהרי לא היתה שום הבטחה גלויה לגאולתו. לכן אין רבנו הזקן מביא בפירוש "(ומכל) האמת". ומה שהוא מביא את המלה "**ומכל**" וגם מרמז על ה"אמת" ב"וגו'", הרי זה מפני שלאמיתו של דבר, קיימת הבטחה שהובטחה לכל אחד מישראל ההולך בדרך התורה והמצוות, ש"אם בחוקותי תלכו" יחולו עליו כל הברכות הכתובות לאחר מכן בפרשה[5], ובמיוחד לנשיא בישראל המוסר נפשו לפרסם שיטת החסידות. אלא, כיוון שלא היתה זו הבטחה מפורשת לרבנו הזקן בפרט, הרי ביחס אליו בפרט, ההבטחה היא באופן של העלם (לא בגלוי, שהכוונה היא אליו), לכן גם רבנו הזקן מרמז זאת באופן של העלם במלה "וגו'"].

אגרת הקדש

אחר ביאתו מפ"ב.

ב קטנתי מכל החסדים ומכל כו'. פי' שבכל חסד וחסד שהקדוש ב"ה עושה לאדם צריך להיות שפל רוח במאד. כי חסד דרועא ימינא. וימינו תחבקני. שהיא בחי' קרבת אלהים ממש ביתר שאת מלפנים. וכל הקרוב אל ה' ביתר שאת והגבה למעלה מעלה. צריך להיות

פֵּרוּשׁ, – שהרי רש"י[6] מפרש, שה"קטנתי" בא כתוצאה מכל החסדים וכל האמת, כלומר, ש"נתמעטו **זכויותי** על ידי החסדים והאמת שעשית עמי". על כך אומר הרמב"ן "ואינו נכון **בלשון** הכתוב", שהרי בפסוק כתוב "קטנתי", **אני** נעשיתי קטן יותר ולא שהזכויות נתקטנו, מיעוט באיכות ולא מיעוט בכמות[7], והרמב"ן מפרש באופן אחר[8] את ה"קטנתי", שאני **קטן מדי** לקלוט את כל החסדים והאמת. בהתאם לפירושו זה של הרמב"ן, הרי ה"קטנתי" אינו תוצאה מהחסדים והאמת, כי־אם שהוא קטן מדי ואינו זכאי לכל החסדים והאמת. ברם, רבנו הזקן מפרש כפירוש רש"י, שה"קטנתי" הוא תוצאה מהחסדים והאמת, כפשטות הפסוק "קטנתי **מכל החסדים**", שמהחסדים והאמת נעשה "קטנתי". אלא שרבנו הזקן יפרש זאת באופן שה"קטנתי" מוסב אכן על האדם עצמו, שהוא עצמו התקטן כתוצאה מריבוי החסדים והאמת (ולא שה**זכויות** נתקטנו ונתמעטו ובגלל כך נתקטן גם הוא[9], אלא שה"קטנתי" הוא תוצאה **ישירה** מהחסדים והאמת). זה מה שרבנו הזקן אומר "**פירוש**", כלומר, "קטנתי" מוסב אכן על האדם, ובכל זאת זה בא כתוצאה מהחסדים והאמת, **שֶׁבְּכָל חֶסֶד וָחֶסֶד שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה לְאָדָם צָרִיךְ** – האדם לעצמו, **לִהְיוֹת שְׁפַל רוּחַ בִּמְאֹד.** – להחזיק עצמו נמוך ביותר כתוצאה מהחסד שעשה אתו הקב"ה, **כִּי חֶסֶד** – למעלה, בספירות העליונות, **דְּרוֹעָא יְמִינָא,** – הוא הבחינה של זרוע הימין, ענין של ימין וקירוב, "**וְיִמִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי**"[10], – הימין שלמעלה מקיף את האדם, **שֶׁהִיא בְּחִינַת קִרְבַת אֱלֹהִים מַמָּשׁ בְּיֶתֶר שְׁאֵת מִלְּפָנִים,** – בחסד שעושה הקב"ה עם האדם, נעשה האדם קרוב יותר אל הקב"ה מאשר היה לפני שנעשה אתו החסד, **וְכָל הַקָּרוֹב אֶל ה' בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְהַגָּבֹהַּ לְמַעֲלָה מַעֲלָה - צָרִיךְ לִהְיוֹת** – בתוך עצמו, **יוֹתֵר**

---

1. ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 74. **2.** ראה אור התורה במדבר ע' שסז ואילך. **3.** וישלח לב, יא. **4.** ויצא כח, טו. **5.** בחוקותי כו, ג. **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מיוסד בש"ס שבת לב, א". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה חדא"ג שם". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן הוא בב"ר כאן". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כבחדא"ג שם". **10.** שיר השירים ב, ו.

שֶׁפַל רוּחַ לְמַטָּה מַטָּה, – עליו להחזיק עצמו נמוך מאוד מאוד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11]: **"מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי".** – כשהקב"ה נראה לאדם על ידי החסד שהוא עושה אתו – צריך הדבר לפעול על האדם הרגשה של "מרחוק", להחזיק עצמו בריחוק ובנמיכות, או שהכוונה היא, שהכלי לקלוט את "ה' נראה לי" – הוא כשהאדם מחזיק עצמו "מרחוק" ובנמיכות. **וְכַנּוֹדַע, דְּכֻלָּא "קַמֵּיהּ" דַּוְקָא - כֻּלָּא חָשִׁיב,** – וכידוע שהכל נחשב לגביו דוקא ככלום, אפילו המדריגה הנעלית ביותר, להיות "קמי", להיות לפניו, קרוב אליו יתברך, היא "כלא חשיב", היא בטלה וכאילו איננה קיימת כלל (שכן, לגביו לא נחשב ולא קיים שום דבר), **וְאִם־כֵּן כָּל שֶׁהוּא "קַמֵּיהּ" יוֹתֵר** – כל מי שהוא יותר "לפניו", קרוב יותר אליו יתברך, **הוּא יוֹתֵר כְּלָא וְאַיִן וְאֶפֶס.** – כל אחת משלוש המילים – "כלא", "אין" ו"אפס" – מבטאת אופן התבטלות מיוחד הבא מצד ה"קמי", מצד הקירוב אליו יתברך, **וְזוֹ הִיא בְּחִינַת יָמִין שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, וְחֶסֶד** – הנמשך **לְאַבְרָהָם,** – כלשון הפסוק[12]: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", הרי זה בבחינה ובאופן של ביטול. **שֶׁאָמַר**[13]: – אברהם אבינו: **"וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר".** – החסד "פעל" על אברהם אבינו את תכלית הביטול, עד שהחזיק עצמו ל"עפר ואפר"; שכן, כיוון שהימין שבקדושה למעלה הוא כך – שענין החסד הוא ביטול – לכן פועל הדבר גם במי שנמשך אליו החסד – ענין ההתבטלות, **וְזוֹ הִיא גַּם־כֵּן מִדָּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.** – שהחסד פעל בו תכלית ההתבטלות. **וּבְזֹאת הִתְנַצֵּל** – יעקב, **עַל יִרְאָתוֹ מִפְּנֵי עֵשָׂו, וְלֹא** – היה, **דַּי לוֹ בְּהַבְטָחָתוֹ**[14] – של הקב"ה אליו: **"וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמְּךָ כּוֹ'",** – "ושמרתיך בכל אשר תלך", **מִפְּנֵי הֱיוֹת קָטָן יַעֲקֹב בִּמְאֹד מְאֹד בְּעֵינָיו, מֵחֲמַת רִבּוּי הַחֲסָדִים** – כפי שאמר[14]: **"כִּי בְּמַקְלִי כּוֹ'",** – "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות", וסבר ש– **וְאֵינוֹ רָאוּי וּכְדַאי כְּלָל לְהִנָּצֵל כּוֹ',** וְכְמַאֲמַר **רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[15]: – שיעקב פחד, **"שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא",** – שלא יינצל, **שֶׁנִּדְמֶה בְּעֵינָיו שֶׁחָטָא.** – עד כדי כך פעל בו החסד ביטול והתקטנות, להחזיק עצמו במצב של חוטא. וזהו פירוש "קטנתי מכל החסדים", שריבוי החסדים פעל בו "קטנתי", להרגיש עצמו קטן ונמוך, עד לידי פחד שמא חטא, וזקוק הוא לכן לבקש מחדש "הצילני נא", למרות שכבר הובטח לו "והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך" וכו'. ההוראה מהאמור לכל אחד מישראל היא, שכל חסד שהקב"ה עושה אתו, צריך הדבר לפעול בו "קטנתי", להחזיק עצמו קטן ונמוך. מה שרבנו הזקן אומר "שבכל חסד וחסד", פירש פעם הרבי שליט"א, שהכוונה היא לשני סוגי חסדים: ישנו חסד של סדר ההשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם על פי הטבע, וישנו חסד שלמעלה מהשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם באופן שלמעלה מן הטבע. לכן הוא אומר גם הטעם "כי חסד דרועא ימינא", שזה ענין אחד, ו"ימינו תחבקני", שזה ענין שני, שכן "חסד דרועא ימינא" הוא חסד של הספירות העליונות, חסד של סדר השתלשלות, שזה אור בכלי, כמו הזרוע שהוא חיות וכוח באבר, ו"וימינו תחבקני" הוא ימין וחסד עליון שלמעלה מהשתלשלות, שמחבק (סובב) בלבד את האדם באופן של מקיף (ואינו מתלבש בפנימיות כמו חיות הזרוע באבר), מפני שזה למעלה מהתלבשות אורות בכלים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּ'זֶה לְעֻמַּת זֶה',** – הצד הנוגד לחסד של קדושה, **הוּא יִשְׁמָעֵאל חֶסֶד דְּקְלִיפָּה,** – שכן, הניגוד לחסד של קדושה, לאברהם, הוא ישמעאל, חסד של "קליפה"; והניגוד ליצחק, גבורה של קדושה, הוא עשו, גבורה של קליפה, שלגביו, אצל מי שהוא בבחינת ישמעאל – **כָּל שֶׁהַחֶסֶד גָּדוֹל - הוּא הוֹלֵךְ וְגָדֵל בְּגֹבַהּ וְגַסּוּת הָרוּחַ וְרֹחַב לִבּוֹ.** – ועל יהודי להישמר ולהיזהר מאופן חסד זה של ישמעאל, שחסד זה לא יפעול ח"ו עליו גדלות וגסות הרוח, אלא עליו להשתדל שהחסד יהיה אצלו באופן של חסד של קדושה, כמו שהיה אצל אברהם ואצל יעקב, שהחסד פועל ביטול וענוה. **וְלָזֹאת** – ולכן, **בָּאתִי מִן הַמּוֹדִיעִים מוֹדָעָה רַבָּה לִכְלָלוֹת אנ"ש,** – לכל החסידים, **עַל רִבּוּי הַחֲסָדִים אֲשֶׁר הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ,** – שבחינת חסד הרי נקראת בשם "גדולה" (המדות העליונות כפי שהן מנויות בפסוק[16]: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', הרי הכוונה ב"הגדולה" היא למדת החסד), וגדולה מבטאת מדריגה גבוהה יותר בחסד מאשר חסד סתם, לכן אומר רבינו הזקן "אשר הגדיל ה' לעשות עמנו", החסד **הגדול** שעשה ה' אתנו – חסידים – בגאולתו של רבינו הזקן – יפעול חסד זה **לְאֶחָז בְּמִדּוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב - "שְׁאָר עַמּוֹ"**

אגרת הקדש

יותר שפל רוח למטה מטה כמ"ש מרחוק ה' נראה לי. וכנודע דכולא קמי' דווקא כלא חשיב. וא"כ כל שהוא קמי' יותר הוא יותר כלא ואין ואפס וזו בחי' ימין שבקדושה וחסד לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר. וזו היא ג"כ מדתו של יעקב. ובזאת התנצל על יראתו מפני עשו ולא די לו בהבטחתו והנה אנכי עמך כו'. מפני היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי כו'. ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל כו'. וכמארז"ל שמא יגרום החטא שנדמה בעיניו שחטא. משא"כ בזלע"ז הוא ישמעאל חסד דקליפה. כל שהחסד גדול הוא הולך וגדל בגובה וגסות הרוח ורוחב לבו. ולזאת באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנ"ש על ריבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו לאחוז במדותיו של יעקב שאר עמו ושארית ישראל

---

11. ירמיה לא, ב. **12.** מיכה ז, ב. **13.** וירא יח, כז. **14.** וישלח שם. **15.** ברכות ד, א. **16.** דה"א כט, יב.

ו"שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל", – בני ישראל נקראים הרי "שאר עמו"[17] ו'שארית ישראל"[18], שיש בהם המדה של "שאר" ושל "שארית", **שֶׁמִּשִּׁים עַצְמוֹ** – ומחזיק עצמו, **כְּשִׁירִים וּמוֹתָרוֹת**[19] – דבר שאין הוא עיקר כלל, אלא שיריים מדבר שהוא מיותר, **מַמָּשׁ שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם צֹרֶךְ. לְבַלְתִּי רוּם לְבָבָם מֵאֲחֵיהֶם כּוֹ',** – המנגדים שגרמו למאסרו של רבינו הזקן, **וְלֹא לְהַרְחִיב עֲלֵיהֶם פֶּה,** – שלא לדבר אליהם ברחבות ובתנועה של ניצחון, **אוֹ לִשְׁרֹק עֲלֵיהֶם חַס־וְשָׁלוֹם, הֵם מִלְּהַזְכִּיר בְּאַזְהָרָה נוֹרָאָה,** – שלא לעשות זאת, **רַק לְהַשְׁפִּיל רוּחָם וְלִבָּם, בְּמִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב, מִפְּנֵי כָּל אָדָם, בִּנְמִיכוּת רוּחַ, וּמַעֲנֶה רַךְ מֵשִׁיב חֵמָה, "וְרוּחַ נְכֵאָה כּוֹ"**[20]**, וְכֵלֵי הַאי וְאוּלַי** – ועל ידי כל זה, ואולי, **יִתֵּן ה' בְּלֵב אֲחֵיהֶם** – המנגדים, **"כַּמַּיִם הַפָּנִים וְגוֹ'"**[21]: – שזה יבטל התנגדותם וגם הם יתנהגו באופן כזה.

אגרת הקדש

שמשים עצמו כשיריים ומותרות ממש שאין בו שום צורך. לבלתי רום לבבם מאחיהם כו' ולא להרחיב עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו. הם מלהזכיר באזהרה נוראה רק להשפיל רוחם ולבם במדת אמת ליעקב מפני כל אדם בנמיכות רוח ומענה רך משיב חימה. ורוח נכאה כו'. וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו':

יום שלישי ז' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קד, ג וילבש צדקה... עד עמ' 208, [ח"ו]:

ג. "וַיִּלְבַּשׁ – לבוש של **צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן,** – המגין על הגוף, **וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ"**[1]. – למרות שהפסוק מוסב כלפי הקב"ה, שהוא ילבש לבושים של צדקה וישועה לבני ישראל, ולבושים של נקמה (כפי שהוא מסיים בפסוק) כלפי אומות העולם, אך כיוון שהכלי לקליטת (או להתהוות) הענינים שלמעלה[2] – נוצר מן הענינים שבני ישראל עושים למטה מעין ודוגמה מהם, הרי הכוונה היא (גם), שבעבודת הצדקה של בני ישראל ישנו הענין שצדקה היא לבוש, כמו שריון המגין על הגוף, וכובע ישועה בשביל הראש, **וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[3]: **מַה שִׁרְיוֹן זֶה כָּל קְלִפָּה וּקְלִפָּה** – מהן מורכב השריון, **מִצְטָרֶפֶת לְשִׁרְיוֹן גָּדוֹל, אַף צְדָקָה - כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה** – שנותנים לצדקה, **מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל.** – לכאורה, אותו דבר שמובן במשל מובן מאליו גם בנמשל: כשם שבשריון מתהווה מפרטים רבים – ענין גדול אחד, כך בנמשל, מתהווה מהרבה פרטים ענין וחשבון אחד גדול. אם־כן מה מוסיף המשל, שבלעדו לא היו מבינים את הדבר בנמשל? אלא הפירוש הוא: **פֵּרוּשׁ, שֶׁהַשִּׁרְיוֹן עֲשׂוּי קַשְׂקַשִּׂים** – כעין קשקשי הדג, **עַל נְקָבִים, וְהֵם** – הקשקשים, **מְגִנִּים שֶׁלֹּא יִכָּנֵס חֵץ בַּנְּקָבִים, וְכָכָה הוּא מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה:** – שגם בצדקה ישנו הענין של נקבים וקשקשים המגינים על הנקבים, כפי שיסביר להלן, את זה מוסיף המשל על הנמשל, שישנו ענין של נקבים, והקשקשים – הפרוטות – מגינים על הנקבים.

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, – מהו ענין ה"נקבים" שה"קשקשים" של מעשה הצדקה מגינים עליהם? **כִּי גְּדוֹלָה צְדָקָה מִכָּל הַמִּצְוֹת, שֶׁמֵּהֶן** – מהמצוות בכלל, **נַעֲשִׂים** – נוצרים, **לְבוּשִׁים לְהַנְשָׁמָה**[4], – כדי שהנשמה תוכל לקבל את הגילוי של גן־עדן ושלא תתבטל, היא זקוקה ללבושים שבאמצעותם תוכל לקבל את הגילוי. לבושים אלה מתהווים ממעשה המצוות, **הַנִּמְשָׁכִים** – הלבושים נמשכים, **מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – ומכיוון שהם באים ממקום שהוא אין־סוף, לכן אפשר לקבל על ידם הגילוי של גן־עדן שהוא גילוי של אין־סוף ובלי גבול, **מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"** – שהוא אור שאינו מצומצם לפי ערך הנבראים, להתלבש בפנימיות גלויה

אגרת הקדש

ג וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו. ודרשו רז"ל מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. פי' שהשריון עשוי קשקשים על נקבים והם מגינים שלא יכנס חץ בנקבים. וככה הוא מעשה הצדקה:

וביאור הענין כי גדולה צדקה מכל המצות שמהן נעשי' לבושי' להנשמה הנמשכי' מאור א"ס ב"ה מבחי' סובב כל עלמין (כמבואר הפי' ממכ"ע וסובב

---

17. ראה ישעי' יא, יא. **18.** ראה ירמי' ו, ט. לא, ו. ועוד. **19.** ראה ר"ה יז, א. **20.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן: 1) מה מוסיף בזה. 2) למה מרמז בכותבו גו' דכל ג' הכתובים (משלי טו, יג. יז, כב. יח, יד) המדברים ברוח נכאה לכאורה אין שייכים לכאן כלל (ואדרבא אינם לטובם). 3) לפני זה בהכתוב מענה גו' מביא כל הענין וכאן מרמזו ב"גו'". וי"ל דכוונתו למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיבש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה להתפייס (ב"ר ספי"ז. וי"ג וכן גם באדר"נ פ"ט – עה"פ עצם מעצמי) וע"י רוח נכאה יהי' לא רק משיב חמה כ"א גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו' כמים הפנים וגו'. וכיון דפשוטו דהסיום הכתוב אינו בטוב לכן רק רמזו ב"גו'". **21.** משלי כז, יט. **1.** ישעי' נט, יז. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכפי' אדה"ז דע מה למע' – ממך (היום יום י"ג באייר)". **3.** ב"ב ט, ב. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמשנ"ת לקמן סכ"ט".

בהם, כי־אם בחינה של סובב ומקיף מעליהם, ואור זה פועל בהם בהיותו למעלה מהם, (**כַּמְבֹאָר הַפֵּרוּשׁ** – של, "**מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים**[5], – בחלק הראשון של ספר ה"תניא", **עַיֵּן שָׁם**) – לבושים אלה שמבחינת "סובב כל עלמין", מתהווים **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא,** – בהתעוררות שמלמטה, **הִיא מִצְוֹת ה' וּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא.** – שכיוון שהמצוה היא **רצון** העליון, הבחינה של רצון (שהוא כח מקיף) וסובב – לכן נמשכים על־ידה לבושים מבחינת "סובב כל עלמין". **וְעִיקַּר הַמְשָׁכָה זוֹ מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לְבוּשׁ וְ"אוֹר מַקִּיף"** – של **לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת** – של ארבעת העולמות, **דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הַמִּשְׁתַּלְשְׁלוֹת** – עשר הספירות של ארבעת העולמות, משתלשלות **מֵעֵלָּה לְעֵלָּה וּמִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה כו',** **הַנִּקְרָאוֹת** – הספירות נקראות, **בְּשֵׁם "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין".** – ההמשכה מאור אין־סוף ברוך־הוא וסובב כל עלמין הנמשכת על ידי המצוות, נעשית בעיקר לבוש ומקיף להשתלשלותן של הספירות. ברם, לכאורה, כיוון שהספירות עצמן הן הרי אלקות – האלקות – של העולמות, אם־כן מדוע נדרשת המשכה מאור אין־סוף כלבוש לספירות? **פֵּרוּשׁ,** – הכוונה היא, **כִּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִתְלַבֵּשׁ וּמֵאִיר בְּתוֹךְ כָּל הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת** – של העולמות, **דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – כלומר, הוא מאיר בהם בפנימיות, באופן של התלבשות, **וְהוּא הַמַּאֲצִיל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, הַמִּשְׁתַּלְשְׁלוֹת לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – כידוע שהספירות והפרצופים של עולם ה"אצילות", מאירים בעולמות "בריאה", "יצירה", "עשיה", והם מהווים האלקות שבעולמות אלה. אך, כיצד מתבצעת ההאצלה של הספירות של עולם ה"אצילות" ומה שאור אין־סוף מאיר, בהשתלשלות הספירות של שאר העולמות? הרי זה – **עַל־יְדֵי צִמְצוּם עָצוּם הַמְבֹאָר בְּ** – ספר **'עֵץ חַיִּים'**, – שאין זה סתם צמצום **ומיעוט** של האור, אלא זהו **סילוק** של האור באופן שאור שהוא אין־סוף ובלי־גבול יוכל להיות נאצל ולהאיר באופן של גבול, **וְנִקְרָא "אוֹר פְּנִימִי",** – אור המתלבש בפנימיות, שכן הוא מצומצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש. **וְעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמְצוֹת נִמְשָׁךְ "אוֹר מַקִּיף" הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** ומאיר תּוֹךְ הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, **וּמִתְיַחֵד עִם הָ"אוֹר פְּנִימִי",** – הרי מאיר אז בתוך האור הפנימי (בסדר ההשתלשלות) אור שהוא בבחינת אין־סוף, **וְנִקְרָא "יִחוּד קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא** – מה שהוא קדוש ומובדל, למעלה מהעולם, בחינת "סובב כל עלמין", **וּשְׁכִינָתֵיהּ",** – עם האור הפנימי הנקרא "שכינה", על שם ששוכן ומתלבש בהשתלשלות, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**[6], – שעל־ידי מצוות נעשה יחוד של קודשא־בריך־הוא עם השכינה שלו, שלכן אומרים לפני קיום המצוות "לשם יחוד קודשא־בריך־הוא ושכינתי", שכן המצוות "פועלות" **יחוד זה,** המשכת אור ה"סובב כל עלמין" הנקרא "קודשא בריך הוא" – באור ה"ממלא כל עלמין" הנקרא "שכינה". זה, אם כן, עיקר ההמשכה הנמשכת מאור אין־סוף על ידי מצוות – ההמשכה מאור אין־סוף בהשתלשלות הספירות של העולמות, **וּמֵהֶאָרָה דְּהֶאָרָה מִ"אוֹר מַקִּיף" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, עַל־יְדֵי צִמְצוּם רַב, נַעֲשָׂה לְבוּשׁ לִבְחִינוֹת נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁל הָאָדָם בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן,** שֶׁיּוּכְלוּ – הנפש־רוח־נשמה של האדם, **לֵיהָנוֹת וּלְהַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׂגָה וְהֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – המאיר בגן עדן, כי בהעדר לבוש זה, לא היתה הנשמה, שהיא בעלת גבול, יכולה לקבל ולהשיג הארה מאור **אין־סוף** שהוא בלי גבול, **כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר.** – להלן ב"אגרת הקודש"[7]. **וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[8]: **"שֶׁכַּר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא",** – שכר מצוה בעולם הזה – אין. חכמינו ז"ל לא אומרים ששכר מצוה אינו **ניתן** בעולם הזה כי־אם בעולם הבא, אלא הם אומרים, שבעולם הזה **אין** שום שכר מצוה. **כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וּבַעַל גְּבוּל וְ** – החיות שבו הוא ב**צִמְצוּם רַב וְעָצוּם מְאֹד מְאֹד, אִי אֶפְשָׁר** – לכן, **לְהִתְלַבֵּשׁ** – בעולם הזה, **שׁוּם הֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי־אִם** – אלא, אך ורק **עַל־יְדֵי** – באמצעות **עֶשֶׂר סְפִירוֹת, הַנִּקְרָאִים "גּוּפָא"**[9] **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ:** – כפי שרבינו

אגרת הקדש

כ"ע בלק"א ע"ש) באתערותא דלתתא היא מצות ה' ורצון העליון ב"ה. ועיקר המשכה זו מאור א"ס ב"ה הוא לבוש ואור מקיף לי"ס דאבי"ע המשתלשלות מעילה לעילה וממדרגה למדרגה כו' הנקראות בשם ממלא כ"ע. פי' כי אור א"ס ב"ה מתלבש ומאיר בתוך כל השתלשלו' הע"ס דאבי"ע והוא המאציל הע"ס דאצילות המשתלשלו' לבי"ע ע"י צמצום עצום המבואר בע"ח ונקרא אור פנימי. וע"י קיום המצות נמשך אור מקיף הנ"ל ומאיר תוך הע"ס דאבי"ע ומתייחד עם האור פנימי ונקרא יחוד קוב"ה ושכינתי' כמ"ש במ"א. ומהארה דהארה מאור מקיף הנ"ל ע"י צמצום רב נעשה לבוש לבחי' נר"ן של האדם בג"ע התחתון והעליון שיוכלו ליהנות ולהשיג איזה השגה והארה מאור א"ס ב"ה כמ"ש במ"א. וזה שאמרו רז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. כי בעוה"ז הגשמי ובעל גבול וצמצום רב ועצום מאד מאד א"א להתלבש שום הארה מאור א"ס ב"ה כ"א ע"י י"ס הנקראים גופא בזוה"ק. חסד

---

5. פרק מ"ח. **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"א. אבל אין לומר שלזה מתכוון – דא"כ הול"ל "בלק"א" – כדלעיל בזו האגרת בנוגע לסוכ"ע". **7.** סימן כ"ט. **8.** קידושין לט, ב. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבאין ערוך בירידה לנשמה דילי' – אוא"ס".

הזקן מסביר מיד להלן שכהשוואת הגוף לנשמה, שהגוף הוא באין־ערוך לגבי הנשמה, כך הספירות הן באין־ערוך לגבי אין־סוף, ומאחר שהשכר למעשה המצוות הוא המשכה מ"אין־סוף" – אין הוא יכול להתלבש בעולם הזה, ולכן "שכר מצוה בהאי עלמא – ליכא", אין בעולם הזה סוג המשכה התלבשותית כזו, כי ההמשכות המתלבשות בעולם הזה באות רק על ידי העשר ספירות הנקראות בזוהר הקדוש "גופא", **"חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא כו'"**. – חסד – נקרא זרוע ימין, וגבורה – זרוע שמאל, וכך הלאה. **לְפִי, שֶׁכְּמוֹ שֶׁאֵין עֵרֶךְ לוֹ לְהַגּוּף הַגַּשְׁמִי לְגַבֵּי הַנְּשָׁמָה, כָּךְ אֵין עֵרֶךְ כְּלָל לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי** – שכן, **אֲפִלּוּ חָכְמָה עִלָּאָה,** – עליונה, **שֶׁהִיא רֵאשִׁיתָן,** – של העשר ספירות, **הִיא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גּוּפָנִית לְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** - כשם שעשיה גופנית של האדם מרוחקת מעצם הנפש שלו, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ'לִקּוּטֵי אֲמָרִים'.** – בחלק הראשון של ספר ה"תניא", בהגדה שבפרק ב'[10]. **וְאִי לָזֹאת,** – ולכן, **בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁאָדָם אוֹכֵל מִפֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה[11],** – הרי, אם בצדקה וגמילות חסדים יש לאדם משהו שכר – הפירות – בעולם הזה, הכוונה היא שבמצוות אלו אכן יורד לעולם הזה משהו מהאור הנזכר לעיל, וזאת מפני שיֵש נְקָבִים, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, בַּלְּבוּשׁ הָעֶלְיוֹן הַמַּקִּיף עַל – בחינת **"גּוּפָא", הֵם הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת,** – שמשהו מהכלים של עשר הספירות ירדו דרך הנקבים לעולם הזה, **לְהָאִיר מֵהֶם וּלְהַשְׁפִּיעַ אוֹר וְשֶׁפַע מִ"חֶסֶד** – שהוא בחינת **דְּרוֹעָא יְמִינָא"** – הזרוע הימנית, נמשך **אֹרֶךְ יָמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד** – נמשכים בעולם הזה, **מִ"דְּרוֹעָא שְׂמָאלָא",** – מספירת הגבורה שהיא בחינת הזרוע השמאלית, **וְכֵן** – נמשכת השפעה למטה **בְּתִפְאֶרֶת** – מספירת התפארת, **וְהוֹד וְהָדָר וְחֶדְוָה וְכו'[12]:** – נמשכים למטה מספירות הוד, יסוד, וכו'. כל האמור הוא השפעה הנמשכת למטה על ידי הנקבים למשל, הנוצרים בלבוש ובאור המקיף הנמשך בתוך הספירות. **אַךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְקוּ הַחִיצוֹנִים לְמַעְלָה** – הקליפות, **מֵאוֹר וְשֶׁפַע הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל וְיוֹרֵד לְמַטָּה מַטָּה עַד עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי,** – בשעה שההשפעה מצטמצמת כל כך, הרי זה נותן מקום שיוכלו החיצונים לינוק מזה. כשמאיר האור כמו שהוא, הרי הכלי לקליטתו הם רק הספירות וענינים של קדושה; ואילו כשהאור יורד למטה אחרי צמצומים רבים עד לעולם הזה הגשמי, יש מקום ח"ו שהחיצונים יוכלו לקבל יניקה מאור זה, **וְכֵן לְמַטָּה** – וכך גם למטה יש צורך **לְהָגֵן עַל הָאָדָם וּלְשָׁמְרוֹ וּלְהַצִּילוֹ מִכָּל דָּבָר רַע בְּגַשְׁמִיּוּת וּרְוָחְנִיּוּת,** – שזה ענין שיכול להיות למטה על ידי יניקת החיצונים – ויש צורך למנוע זאת, **לָזֹאת** – ולכן, **חוֹזֵר וּמֵאִיר אוֹר הַמַּקִּיף וְסוֹתֵם הַנֶּקֶב, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – הנקב שנוצר על ידי מעשה הצדקה וגמילות חסדים חוזר ונסתם, כדי שהחיצונים לא יוכלו לקבל שום יניקה מההשפעה הנשפעת על ידי הנקב למשל, שכן מהאור המקיף אין הם יכולים לקבל יניקה, **כִּי הוּא** – האור המקיף בא **מִבְּחִינַת אֵין־סוֹף וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שמשם אין החיצונים יכולים לקבל יניקה. הרי, שגם במעשה הצדקה וגמילות חסדים יש ענין של נקבים וקשקשים הסותמים את הנקבים. הנקבים משמשים כפתיחה באור המקיף ובלבוש, דרכה ירדו "פירותיהן" כשכר לאדם שבעולם הזה. והקשקשים הם האור המקיף הסותם את הנקבים שלא תוכל להיות יניקה לחיצונים, ולפי־זה הרי זה מכוון למשל השריון העשוי מנקבים וקשקשים המגינים על הנקבים. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה:** – כשם שבשריון מצטרפת כל קליפה וקליפה לשריון גדול, כך בצדקה **"מִצְטָרֶפֶת** – כל פרוטה ופרוטה, **לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל" דַּיְקָא,** – המלה "גדול" הוא בדיוק, **"כִּי גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד"[13], בְּלִי סוֹף וְתַכְלִית וּגְבוּל [חַס־וְשָׁלוֹם]:** – הרי שעל־ידי הפרוטות של צדקה ממשיכים מהבחינה של "גדול ה'", כפי שהוי' המרמז על עשר הספירות, י' חכמה, ה' בינה, ו' ששת המדות, וה' אחרונה מלכות[14] – מקבל **מאין־סוף** והן בבחינת "גדולה" מ"אין־סוף".

אגרת הקדש

1 דרועא ימינא כו'. לפי שכמו שאין ערוך לו להגוף הגשמי
2 לגבי הנשמה כך אין ערוך כלל לי"ם דאצילות לגבי
3 המאציל העליון א"ס ב"ה. כי אפי' ח"ע שהיא ראשיתן
4 היא בבחי' עשיה גופנית לגבי א"ס ב"ה כמ"ש
5 בלק"א. ואי לזאת במעשה הצדקה וגמ"ח שאדם
6 אוכל מפירותיהן בעוה"ז יש נקבים עד"מ בלבוש
7 העליון המקיף על גופא הם הכלים די"ס. להאיר
8 מהם ולהשפיע אור ושפע מחסד דרועא ימינא אורך
9 ימים בעוה"ז הגשמי ועושר וכבוד מדרועא שמאלא.
10 וכן בתפארת. והוד והדר וחדוה וכו': אך כדי שלא
11 ינקו החיצונים למעלה מאור ושפע המשתלשל ויורד
12 למטה מטה עד עוה"ז הגשמי. וכן למטה להגין על
13 האדם ולשמרו ולהצילו מכל דבר רע בגשמיות
14 וברוחניות. לזאת חוזר ומאיר אור המקיף וסותם
15 הנקב עד"מ. כי הוא מבחי' א"ס וסובב כ"ע כנ"ל.
16 וזהו שאמרו רז"ל מצטרפת לחשבון גדול דייקא כי
17 גדול ה' ומהולל מאד בלי סוף ותכלית וגבול [ח"ו]:

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יותר נ"ל שהכוונה לח"ב פ"ח־ט – ששם יש **בי' נוסף** על מש"כ כאן, משא"כ בההג"ה **דאדרבא.** ואף דבאגה"ת פ"ד (ועוד) מוסיף "ח"ב" על מש"כ "בלק"א" – הוא משום דשם מציין המקום **בדיוק** וכהסיום פי"א, משא"כ כאן". **11.** קידושין מ, א. **12.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה השמיט נצח ומהו "וכו'". וכנראה זהו ע"פ זח"ב (צח, סע"א ורע"ב – הובא בצ"צ לתהילים קד, א) דהוד והדר וחדוה הם נה"י. [ועפמש"כ שם י"ל ג"כ מה שכתב כאן כינויים אלו ולא נה"י]. ואואפ"ל ד"וכו'" היינו מל' שהיא **כולי** דכהנ"ל". **13.** תהלים מח, ב. **14.** ראה לעיל אגרת התשובה פ"ד.

יום רביעי ח' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 208, אך מי הוא הגורם... עד עמ' קה, תדרשנו:

אַךְ מִי הוּא הַגּוֹרֵם לִירִידַת הָאוֹר וְהַשְׁפָּעָה לָעוֹלָם הַזֶּה הַנִּשְׁמִי מִמַּעֲשֶׂר סְפִירוֹת הַנִּקְרָאִים "גּוּפָא"[15], – מה הגורם, שאור כזה, שרק עשר הספירות של "אצילות" הן כלים אליו – ירד למטה בעולם הזה הגשמי? – **הוּא הַיִּחוּד הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – היחוד של "קודשא־בריך־הוא ושכינתיה", היחוד של האור שבבחינת "אין־סוף" עם האור שמאיר בפנימיות בספירות והשתלשלות, הנעשה על ידי המצוות, **שֶׁהִיא תּוֹסֶפֶת הָאָרָה וְהַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא,** – שמאציל עשר הספירות של עולם ה"אצילות", **בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל הָאָרָה וְהַשְׁפָּעָה** – הנמשכות ב"אצילות", **שֶׁבְּתְחִלַּת הָאֲצִילוּת** – של עולם ה"אצילות", **וְהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** – של הספירות, **וְכוּ'.** – הרי, כיוון שנמשכת תוספת אור שלמעלה מעלה מ"אצילות", ולגבי אור זה, "אצילות" ו"עשיה" שוים (כי האור הוא אין־סוף) – לכן יכול להימשך מצד אור זה השפעה מעשר ספירות של "אצילות" לעולם הזה הגשמי. **וְרֵאשִׁית תּוֹסֶפֶת הָאָרָה וְהַשְׁפָּעָה,** – הנמשכת בספירות ד"אצילות", **הִיא לְרֵאשִׁית הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת.** – לספירת ה"חכמה" שהיא ראשיתן של עשר הספירות. **וְזֶה הוּא** – מה שכתוב אחרי "וילבש צדקה כשריון" – **"וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ" - "יְשׁוּעָה" הוּא מִלְּשׁוֹן "וַיּוֹשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ"**[16], – הרי שישועה היא מלשון פניה, שהקב"ה נפנה ונמשך, **וְהוּא יְרִידַת** – והמשכת **הָאוֹר וְהַשְׁפָּעָה דְ** – של בחינת **ש"ע נְהוֹרִין** – אורות, **שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[17], – אור שהוא למעלה מעלה מעשר הספירות של "אצילות": הש' מרמז על בחינת חב"ד, ג' המוחין, כפי שהם במדריגה של מאות – שלש מאות, והע' מרמז על ז' המדות כפי שכל אחת מהן כוללת עשר – שבעים, אור נעלה זה ("וכובע ישועה") נמשך "בראשו", בראשיתן של עשר הספירות. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]: **"יָאֵר ה' פָּנָיו** – הפנימיות שלו, פנימיות השפע של אור אין־סוף, **אֵלֶיךָ",** – אל בני ישראל כאן למטה, **"יָאֵר פָּנָיו** – הפנימיות שלו, **אִתָּנוּ סֶלָה"**[19]. –**"אִתָּנוּ"** – כדי שהאור של פניו יתברך יימשך ויהיה **אתנו** כאן למטה, **הוּא עַל־יְדֵי מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה. וְזֶה הוּא** – מה שכתוב[20]: **"זוֹרֵעַ צְדָקוֹת - מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת".** – שצדקה מביאה את ענין הישועות, שיהיו צמיחה וגילוי מבחינת ישועה, מהאור של ש"ע נהורין. **וְכָכָה**[21] **יָאֵר ה' פָּנָיו אֲלֵיהֶם, צִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד**[22], – שכן, ההמשכה האמורה, **שיורדת עתה** בגילוי למטה הרי היא מהפירות בלבד, ואילו ה"קרן" ו"עצם" השכר, איננו יורד עתה בגילוי למטה, אלא נשאר בהעלם, עד לעתיד־לבוא בעולם התחיה, שאז יתגלה שכר המצוה עצמו כאן למטה, כי אז יאיר ויתלבש האור ה"סובב כל עלמין" למטה. – כפי שרבנו הזקן מסביר זאת להלן ב"אגרת הקודש" סימן ל"ב, **וְקַרְנָם הָרוּם בִּישׁוּעַת "מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה", "צֶמַח צְדָקָה"** – שהקב"ה עושה עם ישראל, **מֵה"כּוֹבַע יְשׁוּעָה" הַנִּזְכָּר לְעֵיל, כְּנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ:** – כפי הנפש הדורשת אותו.

אגרת הקדש

אך מי הוא הגורם לירידת האור והשפע לעוה"ז הגשמי מי"ס הנקראים גופא הוא היחוד הנ"ל שהיא תוספת הארה והשפעה מבחי' אור א"ס המאציל העליון ב"ה ביתר שאת על ההארה וההשפעה שבתחילת האצילות וההשתלשלות וכו'. וראשית תוספת ההארה וההשפעה היא לראשית הי"ס וזה הוא וכובע ישועה בראשו ישועה הוא מלשון ויישע ה' אל הבל ואל מנחתו. והוא ירידת האור והשפע דש"ע נהורין שבזוה"ק. וכמ"ש יאר ה' פניו אליך. יאר פניו אתנו סלה. אתנו הוא ע"י מעשה הצדקה. וזה הוא זורע צדקות מצמיח ישועות. וככה יאר ה' פניו אליהם צדקתם עומדת לעד וקרנם תרום בישועת מצמיח קרן ישועה צמח צדקה מהכובע ישועה הנ"ל. כנפש תדרשנו:

יום חמישי ט' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קה, ד אין ישראל נגאלין... עד עמ' קה, נפש מישראל.

ד. "אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה"[1], – בזכות הצדקה, **שֶׁנֶּאֱמַר**[2]: **"וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה".** – והשבים אליה – אל ציון – ייפדו על ידי צדקה, שעל ידי צדקה שבים בני ישראל לציון ונגאלים מהגלות. **כְּתִיב:** – כתוב[3]: **"צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ", וַהֲוֵי**

אגרת הקדש

ד אין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנא' ושביה בצדקה. כתיב צדק לפניו יהלך והול"ל

---

15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שלמעלה – דאוא"ס – א"כ ה"ה באי"ע בעילוי לגבי עוה"ז". **16.** בראשית ד, ד. **17.** ראה זח"א ד, ב. ח"ג קלג, ב. ובכ"מ. **18.** נשא ו, כה. **19.** תהלים סז, ב. **20.** נוסח ברכות ק"ש של שחרית. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מכאן – פניית אדה"ז למקבלי האגרת – נותני הצדקה". **22.** תהלים קיב, ג. **1.** ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לקמן סוף סימן ט. **2.** ישעי' א, כז. **3.** תהלים פה, יד.

אגרת הקדש

ילך. אך הענין עפ"י מ"ש לך אמר לבי בקשו פני פי' בקשו פנימית הלב כי הנה בלהב יסוד האש האלקית שבלב (נ"א הנה בהלב [יסוד האש האלקית שבלב]) יש ב' בחי'. בחי' חיצוניות ובחי' פנימיות. חיצוני' הלב היא התלהבות המתלהבת מבחי' הבינה והדעת בגדולת ה' א"ס ב"ה (להתבוננן) [להתבונן] בגדולתו ולהוליד מתבונה זו אהבה עזה כרשפי אש וכו'. ופנימי' הלב היא הנקודה שבפנימיות הלב ועומקא דליבא שהיא למעלה מעלה מבחי' הדעת והתבונה שיוכל האדם להתבונן בלבו בגדולת ה'. וכמ"ש ממעמקים קראתיך ה' מעומקא דליבא (ועד"מ כמו במילי דעלמא לפעמים יש ענין גדול מאד מאד שכל חיות האדם תלוי בו ונוגע עד נקודת פנימיות הלב ועד בכלל וגורם לו לפעמים לעשות מעשים ולדבר דברים שלא בדעת כלל) וזלע"ז ככה הוא ממש בעבודה שבלב. והיינו לפי שבחי' נקודת פנימית הלב היא למעלה מבחי' הדעת המתפשט ומתלבש במדות שנולדו מחב"ד כנודע. רק היא בחי' הארת חכמה עליונה שלמעלה מהבינה והדעת ובה מלובש וגנוז אור ה' ממש כמ"ש ה' בחכמה כו' והיא היא בחי' ניצוץ אלקות שבכל נפש מישראל.

ליה לְמֵימַר: "יֵלֵךְ". – ולא "יהלך", שהרי משמעות "ילך" היא שהוא – הצדק – ילך, ואילו "יהלך" – שהוא יגרום לדבר אחר ללכת. ממה שנאמר "יהלך" מסתבר, איפוא, שהכוונה היא על ענין אחר שהצדק – צדקה – גורם בו הליכה. אַךְ הָעִנְיָן, – הוא, עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב[4]: "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי", – פירושו הפשוט של הפסוק הוא, – לך ובשליחותך (של הקב"ה) אומר לי לבי: חפש את הפנים והפנימיות שלי (כפי שרש"י מפרש פסוק זה), והוא מסיים: "את פניך ה' אבקש", אני אכן עושה כך ואני מחפש את ה"פנים" שלך, ה'. ברם, לפי זה, ש"פני" היינו הפנים שלמעלה, הפנימיות שלמעלה, לא היה צריך, לכאורה, לומר לאחר מכן "את פניך ה' אבקש", אלא "את פניך אבקש" שהרי גם בחלקו הראשון של הפסוק הוא מדבר על הפנים שלמעלה. לכן, מפרש כאן רבנו הזקן, ש"פני" היינו הפנימיות של הלב היהודי (ו"פניך ה'" הכוונה לפנימיות שלמעלה) פֵּרוּשׁ, – "בקשו פני" היינו, בַּקְּשׁוּ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב. – שאיננה בגלוי, ויש לחפשה ולגלותה. כִּי הִנֵּה, בְּלַהַב יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבַּלֵּב – שהיא האהבה הלוהטת לאלקות המהווה יסוד האש של הנפש האלקית, כפי שאמר רבנו הזקן בפרק ג' שבחלק הראשון של ה"תניא", (נָסָח אַחֵר: הִנֵּה, בְּהַלֵּב [יְסוֹד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבַּלֵּב]) יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת: בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, וּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת. – אהבה חיצונית ואהבה פנימית. חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, הִיא הִתְלַהֲבוּת – של אהבה, הַמִּתְלַהֶבֶת מִבְּחִינַת הַבִּינָה וְהַדַּעַת – ההתעמקות, בִּגְדֻלַּת ה' – שהוא, אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, (לְהִתְבּוֹנֵנן) [לְהִתְבּוֹנֵן] בִּגְדֻלָּתוֹ, וּלְהוֹלִיד מִתְּבוּנָה זוֹ אַהֲבָה עַזָּה כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ וְכוּ'. – שזה חיצוניות הלב של הנפש האלקית – אהבה שנוצרת על ידי שכל והבנה בגדולת ה'. אהבה זו גלויה ומורגשת בלב היכן שהאדם מרגיש את אהבתו לה'. וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, הִיא הַנְּקֻדָּה שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב וְעֻמְקָא דְּלִבָּא, – ועומק הלב, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת וְהַתְּבוּנָה שֶׁיּוּכַל הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּלִבּוֹ בִּגְדֻלַּת ה', – האדם בשכלו ובהתבוננותו, לא היה יכול אף פעם ליצור בקרבו אהבה גדולה ועמוקה כזו, אלא היא ניתנת מלמעלה לנשמה, כפי שיסביר להלן, ועל האדם לגלות אהבה זו בתוכו. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[5]: "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'" - "מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא" – מעומק הלב. לכן נאמר "ממעמקים" לשון רבים, שכן בלב יש עומק ועומק לעומק, (וְעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ בְּמִלֵּי דְּעָלְמָא, – בעניני העולם, לא בעניני עבודת ה', לִפְעָמִים יֵשׁ עִנְיָן גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד שֶׁכָּל חַיּוּת הָאָדָם תָּלוּי בּוֹ וְנוֹגֵעַ – הענין, עַד נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב וְעַד בְּכְלָל, וְגוֹרֵם לוֹ לִפְעָמִים לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים וּלְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁלֹּא בְּדַעַת כְּלָל)*. – שכן הדבר נוגע בעצם הנפש שלמעלה מדעת ומהבנה. וְזֶה לְעֻמַּת זֶה, – בעבודת ה' ישנם אותם ענינים שישנם בעניני העולם, ולכן כשם שבמילי דעלמא ישנו לפעמים ענין הנוגע בפנימיות שלמעלה מדעת, כָּכָה הוּא מַמָּשׁ בַּעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב. – באהבתו של יהודי להקב"ה – שישנה אהבה הנוגעת בעצם הנשמה, שהיא למעלה מדעת ומהבנה. וְהֵינוּ, לְפִי שֶׁבְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת הַמִּתְפַּשֵּׁט וּמִתְלַבֵּשׁ – שהדעת מתפשטת ממקומה ומתלבשת בַּמִּדּוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ מֵחָכְמָה־בִינָה־דַּעַת כַּנּוֹדָע, רַק – נקודת פנימיות הלב, הִיא בְּחִינַת הֶאָרַת חָכְמָה עֶלְיוֹנָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַבִּינָה וְהַדַּעַת, וּבָהּ – בחכמה העליונה, מְלֻבָּשׁ וְגָנוּז אוֹר ה' מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[6]: "ה' בְּחָכְמָה כוּ'", – אור אין־סוף מלובש ב"חכמה", וְהִיא הִיא בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. – מ"הניצוץ האלקי" שהוא למעלה לגמרי מ"דעת" ו"השגה" – באה האהבה שבפנימיות הלב, שלמעלה מדעת ומהשגה[7].

---

4. שם כז, ח. 5. תהלים קל, א. זח"ב סג, ב. 6. משלי ג, יט. 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין ח"א פי"ט".

---

*) חצאי העיגול הם בספר ה"תניא" המקורי. ברם, הרבי שליט"א מעיר, שסיום חצאי עיגול אלה צריך לבוא להלן, אחרי המילים "שבכל נפש מישראל".

יום שישי י' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קה, ומה שאין כל אדם... עד עמ' קו, אלקיך כו'.

וּמַה שֶּׁאֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לְמַדְרֵגָה זוֹ, לַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא – מעומק הלב, **בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת,** – כיוון שאהבה ועבודה זו באות מצד הניצוץ האלקי שבנשמה – וניצוץ אלקי זה הרי קיים בכל אחד מישראל – אם־כן היה צריך כל אחד להגיע למדריגה **זו ולעבודה זו – הֵינוּ לְפִי שֶׁבְּחִינָה זוֹ הִיא אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה, וְהִיא בְּחִינַת גָּלוּת הַשְּׁכִינָה מַמָּשׁ,** – בנפשו של יהודי, **כִּי הִיא** – השכינה, **הִיא בְּחִינַת נִיצוּץ אֱלֹהוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית.** – וכאשר בחינה זו של הניצוץ האלקי של הנשמה נמצאת בגלות – הרי זה גלות ה"שכינה", וכיוון שבחינת הניצוץ האלקי נמצאת בגלות, אין היא פועלת בנפש שתהיה העבודה של האהבה מפנימיות הלב. **וְסִבַּת הַגָּלוּת,** – של הניצוץ האלקי שבנשמה, **הוּא מַאֲמַר[8] רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לְבְרָכָה: "גָּלוּ לְבָבֶל** – **שְׁכִינָה עִמָּהֶם",** – לגבי הגלות של הניצוץ הפרטי שבכל אחד מישראל, הכוונה היא, שבשעה שהוא נמצא ב"בבל", הוא עושה מעשי "בבל" – נמצאת השכינה יחד אתו בגלות. **דְּהַיְנוּ מִפְּנֵי שֶׁהַלְּבִישׁ בִּבְחִינַת פְּנִימִית נִקְדַּת לְבָבוֹ בְּ"זֶה לְעֻמַּת זֶה",** – בענינים שהם "לעומת זה", הניגוד, לקדושה, **דְּהַיְנוּ** – שהלביש עצמו **בִּלְבוּשִׁים צוֹאִים דְּמֵלֵי דְּעַלְמָא** – דברי חולין של עולם, **וְתַאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה, הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "בָּבֶל",** – ובגלל כך, ישנה גלות השכינה – של הניצוץ האלקי שלו – ב"בבל", בעניני עולם ותאוות. **וְהִיא** – וענין זה בנפש הוא, **בִּבְחִינַת עֶרְלָה הַמְכַסָּה עַל הַבְּרִית וְ־על ה־נִקְדָּה הַפְּנִימִית שֶׁבַּלֵּב. וְעַל זֶה נֶאֱמַר[10]: "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם".** – שצריכה להיות העבודה של "ומלתם את ערלת לבבכם", להסיר את המכסה המסתיר על הנקודה הפנימית שבלב. כפי שמובא[11] בענין מילה **זו** – ענין התשובה, שכשם שבגלות השכינה הכללית של כל בני ישראל, הרי "אם ישראל עושין תשובה – מיד הן נגאלין"[12], שתשובה מביאה לגאולת השכינה, כך גם בגלות של הניצוץ האלקי שבכל אחד מישראל, שעל ידי תשובה באה הגאולה לשכינה הפרטית שלו – לניצוץ האלקי שלו, שהכיסוי וההעלם מוסרים ונתגלית הנקודה הפנימית. **וְהִנֵּה, בְּמִילָה יֵשׁ שְׁנֵי שְׁתֵּי בְּחִינוֹת: מִילָה וּפְרִיעָה, שֶׁהֵן עָרְלָה גַּסָּה וּקְלִפָּה דַּקָּה.** – "מילה" מסירה את הערלה הגסה, ו"פריעה" מסירה את הקליפה הדקה המכסה על הברית, **וְכֵן** – וכך הדבר **בְּעָרְלַת הַלֵּב** – לגביה כתוב "ומלתם את ערלת לבבכם", **יֵשׁ גַּם־כֵּן תַּאֲוֹת גַּסּוֹת** – שהן למשל כמו הערלה הגסה, **וְדַקּוֹת** – ותאוות דקות שהן למשל כמו הקליפה הדקה, והסרת הערלה הגסה והקליפה הדקה, התאוות הגסות והתאוות הדקות, היא על ידי **מִילָה וּפְרִיעָה;** – בעבודה הרוחנית של הנפש, ו"**מָל וְלֹא פָרַע - כְּאִלּוּ לֹא מָל**"[13], – כך הוא הדין לגבי מילת הערלה הגשמית, ערלת הגוף, וכך גם במילה הרוחנית ("ומלתם את ערלת לבבכם"), שאם אין הוא מסיר את המכסה את התאוות הדקות, ענין הפריעה, חסר אז כל ענין המילה, **מִפְּנֵי שֶׁסּוֹף סוֹף עֲדַיִן נִקְדַּת פְּנִימִית הַלֵּב הִיא מְכֻסָּה בִּלְבוּשׁ שַׁק דַּק,** – של קליפה, **בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה.** – הנקודה הפנימית שבלבו נמצאת עדיין בגלות ושביה, ודוקא כשישנו גם הענין של פריעה, של התאוות הדקות – אז נגאלת הנקודה הפנימית. **וְהִנֵּה, עַל מִילַת הָעֶרְלָה גַּסָּה** – הסרת התאוות הגסות, **כְּתִיב** – כתוב: **"וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם" - אַתֶּם בְּעַצְמְכֶם.** – "ומלתם", שאתם תמולו, את זאת בכוחו של כל יהודי לעשות בעצמו. שכן, על ידי תשובה הוא מבטל ומסיר את המכסה וההסתר שהתאוות מכסות ומסתירות על הנקודה הפנימית שבלב. **אַךְ לְהָסִיר הַקְּלִפָּה הַדַּקָּה,** – הנוצרת מהתאוות הדקות, **זֶהוּ דָּבָר הַקָּשֶׁה עַל הָאָדָם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[14] בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ: "וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ כוּ', לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ", כְּלוֹמַר: לְמַעַן כִּי ה' לְבַדּוֹ הוּא כָּל חַיֶּיךָ מַמָּשׁ,** – שלא תהיה אהבה שהיא

אגרת הקדש

ומה שאין כל אדם זוכה למדרגה זו לעבודה שבלב מעומקא דלבא בבחי' פנימיות היינו לפי שבחינה זו היא אצלו בבחי' גלות ושביה והיא בחינת גלות השכינה ממש כי היא היא בחינת ניצוץ אלהות שבנפשו האלהית וסבת הגלות הוא מאמר רז"ל גלו לבבל שכינה עמהם דהיינו מפני שהלביש בחינת פנימית נקודת לבבו בזה לעומת זה דהיינו בלבושים צואים דמילי דעלמא ותאות עוה"ז הנקרא בשם בבל והיא בחינת ערלה המכסה על הברית ונקודה הפנימית שבלב ועל זה נאמר ומלתם את ערלת לבבכם. והנה במילה יש שני בחינות מילה ופריעה שהן ערלה גסה וקליפה דקה וכן בערלת הלב יש ג"כ תאות גסות ודקות מילה ופריעה ומל ולא פרע כאלו לא מל מפני שסוף סוף עדיין נקודת פנימית הלב היא מכוסה בלבוש שק דק בבחינת גלות ושביה. והנה על מילת הערלה ממש כתי' ומלתם את ערלת לבבכם אתם בעצמכם אך להסיר הקליפה הדקה זהו דבר הקשה על האדם וע"ז נא' בביאת המשיח ומל ה' אלהיך את לבבך כו' לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך כלומר למען כי ה' לבדו הוא כל חייך ממש.

---

8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי צ"ל 'כמאמר'". **9.** מגילה כט, א. **10.** עקב י, טז. **11.** ראה ספר הליקוטים דא"ח – צ"צ ערך מילה. **12.** סנהדרין צח, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. **13.** שבת קלז, ב במשנה. **14.** נצבים ל, ו.

כוח וגילוי בלבד מהנפש, אלא אהבה באופן שהוא חייך ממש. וכשם שאדם אינו מרגיש את חייו כדבר נפרד ממנו, אלא זה הוא עצמו, כך שלא ירגישו את האהבה כדבר נפרד, אלא כאהבה עצמית שאינה נרגשת כלל. שֶׁלְּכֵן **אַהֲבָה** זוֹ **הִיא מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא** – באה מעומק הלב, **מִנְּקֻדָּה פְּנִימִית מַמָּשׁ, כְּנִזְכָּר לְעֵיל,** – והיא **וּלְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת.** – למעלה מהבנה והרגשה. **וְלָכֵן מָשִׁיחַ בָּא בְּהֶסֵּח הַדַּעַת לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל,** – ב'כלל ישראל' יהיה זה בהיסח הדעת, **וְהִיא** – ביאת המשיח, **גִּלּוּי בְּחִינַת נְקֻדָּה פְּנִימִית הַכְּלָלִית,** – של כל בני ישראל, **וִיצִיאַת הַשְׁכִינָה הַכְּלָלִית** – של כלל ישראל, **מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבָיָה, לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.** – כפי שהדבר מוסבר לגבי גאולת ויציאת השכינה הפרטית – הניצוץ האלקי – שהיא בהיסח הדעת, למעלה מדעת והשגה – כך גם לגבי היציאה של השכינה הכללית של כלל ישראל, תהיה יציאתה מהגלות וגאולתו של כלל ישראל על ידי המשיח בהיסח הדעת. אמיתת הענין של "ומל ה' אלקיך את לבבך" ו"לאהבה את ה' אלקיך כי הוא חייך" תהיה אמנם, כאמור, בביאת המשיח, אך, גם כעת – יסביר להלן – ישנה יציאה מהגלות של השכינה הפרטית (של הניצוץ האלקי) – על "כל־פנים יציאה לפי שעה – בעבודת התפלה. ובלשון רבנו הזקן: **וְכֵן, כָּל נִיצוֹץ פְּרָטִי מֵהַשְׁכִינָה שֶׁבְּנֶפֶשׁ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יוֹצֵאת מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבִיָּה לְפִי שָׁעָה, בְּ"חַיֵּי שָׁעָה" זוֹ תְּפִלָּה,** – כפי שהגמרא[15] קוראת לתפילה "חיי שעה", **וְ"בְ־עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **מִבְּחִינַת נְקֻדָּה הַפְּנִימִית הַנִּגְלִית מֵהָעֲרֵלָה,** – המכסה עליה, **וְעוֹלָה לְמַעְלָה, לְדַבְקָה בּוֹ בְּתַשּׁוּקָה עַזָּה בִּבְחִינַת "לְמַעַן חַיֶּיךָ".** – שהאלקות היא כל חייו, **וְהוּא** – היציאה לפי שעה של הנקודה הפנימית בעבודת התפלה, היא **גַּם כֵּן** – כמו הגאולה הכללית, **בִּבְחִינַת הֶסֵּח דַּעַת הָאָדָם, כִּי בְּחִינָה זוֹ הִיא לְמַעְלָה מִדַּעַת הָאָדָם וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ כִּגְדֻלַּת ה', רַק הִיא בְּחִינַת מַתָּנָה נְתוּנָה מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם, מֵהֲאָרַת בְּחִינַת פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים,** – מהפנימיות שלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[16]: **"יָאֵר ה' פָּנָיו** – הפנימיות שלו, **אֵלֶיךָ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמָל ה' אֱלֹקֶיךָ כּוֹ".** – שלפי שעה קיים הדבר גם עתה.

אגרת הקדש

שלכן אהבה זו היא מעומקא דלבא מנקודה פנימית ממש כנ"ל ולמעלה מבחינת הדעת ולכן משיח בא בהיסח הדעת לכללות ישראל והיא גילוי בחינת נקודה פנימית הכללית ויציאת השכינה הכללית מהגלות והשביה לעד ולעולמי עולמים וכן כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשביה לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב מעומקא דלבא מבחינת נקודה הפנימית הנגלית מהערלה ועולה למעלה לדבקה בו בתשוקה עזה בבחינת למען חייך והוא גם כן בבחי' היסח דעת האדם כי בחינה זו היא למעלה מדעת האדם והתבוננותו בגדולת ה' רק היא בחינת מתנה נתונה מאת ה' מן השמים מהארת בחי' פנים העליונים כמ"ש יאר ה' פניו אליך וכמ"ש ומל ה' אלקיך כו'.

יום שבת קודש י"א מנחם־אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קו, אך מודעת זאת... עד עמ' קו, ושבי' בצדקה.

אַךְ מוּדַעַת זֹאת, כִּי "אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא" הִיא בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא" דַּוְקָא, – כל התעוררות מלמעלה הנמשכת לאדם, באה דוקא על ידי ההתעוררות שהאדם מעורר על ידי עבודתו למטה, הרי אפילו ענין הבא **מלמעלה** דוקא, ואין בכוח עבודת האדם לפעול ולהמשיך ענין זה – בכל זאת זקוקים להתעוררות מלמטה גם להמשכה מסוג זה, **בִּבְחִינַת הַעֲלָאַת "מַיִין נוּקְבִין",** – ההתעוררות והתשוקה מצד המקבל, המהוות כלי להמשכת "מיין דוכרין" – השפע מן המשפיע, **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[17]: **"אֵין טִפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה כּוֹ".** – שאין עולים כנגדה טפיים. **וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת בְּעַצְמוֹ תְּחִלַּת מִילָה זוֹ, לְהָסִיר עָרְלַת הַלֵּב וּקְלִפָּה הַנִּפָּה וְדַקָּה, הַמַּלְבִּישׁוֹת וּמְכַסּוֹת עַל בְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב, שֶׁהִיא** – פנימיות נקודת הלב, **בְּחִינַת אַהֲבַת ה', בְּחִינַת "לְמַעַן חַיֶּיךָ",** – שהאלקות היא כל חייו, **שֶׁהִיא בַּגָּלוּת בְּתַאֲוֹת**

אגרת הקדש

אך מודעת זאת כי אתערותא דלעילא היא באתערותא דלתתא דוקא בבחינת העלאת מ"נ כמשארז"ל אין טפה יורדת מלמעלה כו'. ולכן צריך האדם לעשות בעצמו תחלת מילה זו להסיר ערלת הלב וקליפה הגסה ודקה המלבישות ומכסות על בחינת נקודת פנימית הלב שהיא בחינת אהבת ה' בחינת למען חייך שהיא בגלות בתאוות עוה"ז שהם ג"כ בבחי' למען חייך

---

15. שבת י, א. **16.** נשא ו, כה. **17.** זח"ג רמז, ב. תענית כה, ב.

עוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵם – התאוות הן **גַּם־כֵּן בִּבְחִינַת** – ובאופן של – **"לְמַעַן חַיֶּיךָ" בְּ"זֶה לְעֻמַּת זֶה",** – בצד המנוגד לקדושה, שהוא מושקע בתאוות עד שהן כל חייו, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שישנם דברים שכל חיי האדם תלויים בהם, והוא שקוע בהם בכל פנימיות לבו, **וְהַיְנוּ,** – הסרת הערלה האמורה, היא **עַל־יְדֵי נְתִינַת הַצְּדָקָה לַה' מִמָּמוֹנוֹ, שֶׁהוּא** – הממון הוא **חַיּוּתוֹ.** – כפי שרבנו הזקן מסביר בפרק ל"ז שבחלק הראשון, שבכל אדם – כיוון שבממונו הוא יכול לקנות דבר שנותן לו חיי נפשו, הרי שבממון שהוא נותן לצדקה, הוא נותן "חיי נפשו" להקב"ה, **וּכְפָרַט מִי שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו מְצֻמְצָמִים וּדְחִיקָא לֵיהּ שַׁעֲתָא טוּבָא,** – והשעה דוחקת לו במדה מרובה, שמצב פרנסתו דחוק לו מאד באותה שעה, **שֶׁנּוֹתֵן מֵחַיָּיו מַמָּשׁ.** – כשהוא נותן צדקה מבלי הבט על מצבו הקשה, **וּכְפֻרְטוּת אִם** – הוא **נַהֲנֶה מִיגִיעַ כַּפָּיו,** – שהוא "חי" ממסחרו או ממלאכתו **שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא עֲסַק בָּהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת בִּבְחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית הַלֵּב מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **כְּמִנְהַג הָעוֹלָם בְּעִסְקֵיהֶם בְּמַשָּׂא־וּמַתָּן וּכְהַאי־גַּוְנָא,** – וכיוצא בהם, הרי שבוודאי עסק בכך אי פעם להרוויח כספו מתוך הנקודה הפנימית של לבו, **וְהַרֵי עַתָּה הַפַּעַם כְּשֶׁמְּפַזֵּר מִיגִיעוֹ** – שלא לפי מעמדו, **וְנוֹתֵן לַה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב - הִנֵּה בָּזֶה פּוֹדֶה נַפְשׁוֹ מִשִּׂחַת, דְּהַיְנוּ** – שהוא פודה **בְּחִינַת נְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, שֶׁהָיְתָה** – עד לאותה שעה, **בִּבְחִינַת גָּלוּת וְשִׁבְיָה בְּתוֹךְ הַקְּלִפָּה נַפָּה אוֹ דַּקָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]: "מִכָּל מִשְׁמָר נְצֹר לִבֶּךָ" - "מִשְׁמָר" פֵּרוּשׁ: בֵּית הָאֲסוּרִים, – ופירוש הפסוק "מכל משמר נצור לבך" הוא – שמור את לבך שלא יהא נתון במאסר ובגלות בתוך הקליפות והתאוות, הרי שעד לאותה שעה היה לבו בגלות ובשביה, **וְעַתָּה נִפְדֶּה** – נקודת פנימיות לבבו, **מֵהַחִיצוֹנִים** – מהקליפות, **בִּצְדָקָה זוֹ. וְזֶה גַּם־כֵּן לְשׁוֹן "פְּרִיעָה"** – כמוסבר לעיל, שהסרת הקליפה הדקה, התאוות הדקות, נקראת בשם "פריעה", הרי זה גם כן פירוש המלה "פריעה" – **עָנְיַן פְּרִיעַת חוֹב**[19], **שֶׁנִּתְחַיֵּב וְנִשְׁתַּעְבֵּד לַחִיצוֹנִים שֶׁמָּשְׁלוּ בּוֹ עַל נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת לְבָבוֹ. וְזֶהוּ** – מה שהפסוק אומר **"וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה"** – שגם אלה שהיו נתונים בבחינת שביה, נפדים ונגאלים על ידי צדקה.

אגרת הקדש

בזלע"ז כנ"ל והיינו ע"י נתינת הצדקה לה' מממונו שהוא חיותו ובפרט מי שמזונותיו מצומצמים ודחיקא ליה שעתא טובא שנותן מחייו ממש ובפרטות אם נהנה מיגיע כפיו שא"א שלא עסק בהם פעמים רבות בבחי' נקודת פנימית הלב מעומקא דלבא כמנהג העולם בעסקיהם במו"מ וכה"ג והרי עתה הפעם כשמפזר מיגיעו ונותן לה' בשמחה ובטוב לבב הנה בזה פודה נפשו משחת דהיינו בחינת נקודת פנימית לבבו שהיתה בבחי' גלות ושביה בתוך הקליפה גסה או דקה כמ"ש מכל משמר נצור לבך משמר פי' בית האסורים ועתה נפדה מהחיצונים בצדקה זו וזה גם כן לשון פריעה ענין פריעת חוב שנתחייב ונשתעבד לחיצונים שמשלו בו על נקודת פנימיות לבבו וזהו ושביה בצדקה.

---

18. משלי ד, כג. **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיין תקו"ד תל"ז: ודמא דמטיפין מפריעה למיהב מזונא כו'. ועד"ז תכ"ד בסופו. ועיין סהמ"צ להצ"צ מצות עגלה ערופה. לבוש ליו"ד סרס"ה ס"י".

המשך ביאור למס' שבת ליום שישי עמ' ב

ותזכור גם אותה, מלבד המסכת שאתה לומד. **וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן** ואל תאמר חכם גדול ובעל זיכרון חזק אני, וכשאחזור על פרק זה לא אשכח פרק אחר.

הגמרא מבארת מי הוא התנא רבי נהוראי: **תָּנָא** – שנינו בברייתא, **לֹא רַבִּי נְהוֹרָאי שְׁמוֹ אֶלָּא רַבִּי נְחֶמְיָה שְׁמוֹ, וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַבִּי נְהוֹרָאי, שֶׁמַּנְהִיר עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה.**

שנינו במשנה: **אֲבָל לֹא מְתַנְּדְּרִין** – אין מחככים ומגרדים את הגוף במגרדת בשבת משום עובדא דחול. **תָּנוּ רַבָּנַן, אֵין גּוֹרְרִין בַּמַּגְרֶדֶת בַּשַּׁבָּת, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם הָיוּ רַגְלָיו מְלוּכְלָכוֹת בְּטִיט וּבְצוֹאָה גּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה עָבְדָא לֵיהּ אִימֵּיהּ מַגְרֶדְתָּא דְּכַסְפָּא** – עשתה לו אמו מגרדת מיוחדת לשבת העשויה מכסף.

שנינו במשנה: **אֵין יוֹרְדִין** בשבת **לְנָהָר** ששמו **קוֹרְדִימָא** וכו'. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה טעם הדבר, **מִשּׁוּם פִּיקָא** – הטיט של נהר זה מחליק ויש חשש שיפול למים וירטבו בגדיו ויבא לידי סחיטה.

שנינו במשנה: **וְאֵין עוֹשִׂין אַפִּיקְטוּיִין** – אין גורמים להקאה **בַּשַּׁבָּת.** מבארת הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** שאסור לגרום להקאה **אֶלָּא** כשעושה זאת **בְּסַם,** שדומה לרפואה ואסור משום שחיקת סממנים, **אֲבָל בַּיָּד,** דהיינו שמכניסה לגרונו ומקיא, **מוּתָּר. תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אַף בְּחוֹל אָסוּר** לעשות כן **מִפְּנֵי הֶפְסֵד אוֹכְלִין** שבמעיו, שכן כשפולטם נעשה רעב וחוזר ואוכל.

שנינו במשנה: **וְאֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן,** כלומר אין מתקנים ומיישבים את עצמותיו וחוליות שדרתו. הגמרא דנה באיסור זה: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְפוּפֵי יְנוּקָא בְּשַׁבָּת שַׁפִּיר דָּמֵי** – מותר בשבת לכרוך את התינוק הנולד בבגדים ולקושרו בחגורה רחבה כדי ליישב את פרקי אבריו שלא יתעקמו. מקשה הגמרא: **וְהָאַנַן תְּנַן אֵין מְעַצְּבִין** את הקטן. מתרצת הגמרא: **הָתָם** במשנה מדובר **בְּחוּמְרֵי** – בחוליות **הַשִּׁדְרָה** שנתפרקה אחת מהן **דְּמִיחְזֵי כְּבוּנָה,** שכאשר מחזירן למקומן נראה כבונה ולכן אסור לעשות כן.

שנינו במשנה: **וְאֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר** של עצם שנשברה. **אָמַר רַבִּי חִנָּא בַּגְדָתָאָה אָמַר שְׁמוּאֵל,**

יום ראשון

יום שישי — ה מנחם אב — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: דברים, ששי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: מ״ש וחטאתי . . . פשעיו.

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, האָט דער בעש״ט געזאָגט: אין יעדער דבר גשמי פון דברים המותרים זיינען פאראן טוב ורע: דער גשמי איז רע און דער חיות אלקי וואָס איז מחי׳ דעם גשמי איז טוב. באדארף דער מענש וואָס באנוצט דעם גשמי זיין א סור מרע, ניט וועלען דעם תענוג וואָס איז פאראן אין דעם גשמי, און זיין ועשה טוב וועלען געשפייזט און געהאָלפען ווערען פון דעם חיות אלקי וואָס איז אין דעם דבר הגשמי. בקש שלום ורדפהו דער מענש וואָס איז א סור מרע און א ועשה טוב, באדארף זוכען און נאָכלויפען צו מאַכען שלום צווישען דעם גשמי און חיות אלקי וואָס איז איהם מחי׳.

״סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב, בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ״. פֵּרֵשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: בְּכָל דָּבָר גַּשְׁמִי מֵהַדְּבָרִים הַמֻּתָּרִים נִמְצָאִים טוֹב וְרַע: הַגַּשְׁמִי הוּא רַע, וְהַחִיּוּת הָאֱלֹקִי הַמְחַיֶּה אֶת הַגַּשְׁמִי הוּא טוֹב. הָאָדָם הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּגַּשְׁמִי, צָרִיךְ לִהְיוֹת ׳סוּר מֵרָע׳, לֹא לִרְצוֹת אֶת הַתַּעֲנוּג הַנִּמְצָא בַּגַּשְׁמִי, וְלִהְיוֹת ׳וַעֲשֵׂה טוֹב׳, לִרְצוֹת לִהְיוֹת נִזּוֹן וּלְהִוָּשַׁע מֵהַחִיּוּת הָאֱלֹקִי שֶׁבַּדָּבָר הַגַּשְׁמִי. ׳בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׳, הָאָדָם שֶׁהוּא ׳סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב׳, צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ וְלִרְדֹּף לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין הַגַּשְׁמִי לְבֵין חִיּוּת הָאֱלֹקִי שֶׁמְּחַיֵּהוּ.

יום שני

שבת — ו מנחם אב — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: דברים, שביעי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: פרק יב. וטעם . . . ימצא טוב.

דער רבי (רבינו הזקן) בעת ער איז געקומען פון פעטערבורג, האָט ער געזאָגט פאר׳ן מיטעלען רבי׳ן א מאמר – אינגאַנצען עטליכע שורות: שאו ידיכם קדש – זהו העלאת המדות במוחין והארת המוחין במדות, וברכו את ה׳ – שממשיכים על ידי זה שם הוי׳ דלעילא, שעי״ז פועל שיהי׳ ־ יברכך ה׳ מציון – המשכת שם הוי׳ מעצמיות הנשמה, עושה שמים וארץ – שעי״ז הוא קיום העולמות.

הָרַבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן), כַּאֲשֶׁר בָּא מִפֶּטֶרְבּוּרְג, אָמַר לִפְנֵי אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי מַאֲמָר, - רַק כַּמָּה שׁוּרוֹת: ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ״ - זֶהוּ הַעֲלָאַת הַמִּדּוֹת בַּמֹּחִין וְהֶאָרַת הַמֹּחִין בַּמִּדּוֹת, ״וּבָרְכוּ אֶת ה׳״ - שֶׁמַּמְשִׁיכִים עַל־יְדֵי־זֶה שֵׁם הָוָיָ׳ דִּלְעֵלָא, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֵל שֶׁיִּהְיֶה ״יְבָרֶכְךָ ה׳ מִצִּיּוֹן - הַמְשָׁכַת שֵׁם הָוָיָ׳ מֵעַצְמִיּוּת הַנְּשָׁמָה, ״עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ״ - שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת.

יום שלישי

יום ראשון — ז מנחם אב — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: לט־מג.
תניא: א. פותחין . . . 204 והגוף שבנפש.

אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ ״פּוֹתְחִין בִּבְרָכָה״, נִכְתְּבָה עֲשָׂרָה שָׁנִים קֹדֶם כְּתִיבַת אִגֶּרֶת ״קָטֹנְתִּי״.

יום רביעי

יום שני — ח מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, שני עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: אך מי . . . 204 מצוי הנפש.

שֵׁשׁ זְכִירוֹת אוֹמְרִים אוֹתָם בְּכָל יוֹם, גַּם בְּשַׁבָּת, יוֹם טוֹב, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים.

מפתגמי אאזמו"ר: וואָס איז די פעולה פון חסידות און יראת שמים, אז עס פעלט דער עיקר – אהבת ישראל, און נאָך גורם זיין ח"ו צער אל הזולת.

מִפִּתְגָּמֵי אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲרַ"שׁ]: מַהִי פְּעֻלַּת חֲסִידוּת וְיִרְאַת שָׁמַיִם, אִם חָסֵר הָעִקָּר – אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד גּוֹרֵם חַס־וְשָׁלוֹם צַעַר לַזּוּלַת.

יום חמישי

יום שלישי — ט מנחם אב — ה'תש"ג

בְּמִנְחָה: קְרִיאַת שְׁמַע, שִׁיר שֶׁל יוֹם, אֵין כֵּאלֹקֵינוּ, וְכָל הַשִּׁעוּרִים הַשַּׁיָּכִים לְשַׁחֲרִית, וְאַחַר כָּךְ סֵדֶר תְּפִלַּת מִנְחָה.
אֵין מְבָרְכִין "שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי" עַד לְמָחָר.

שיעורים. חומש: ואתחנן, שלישי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: ועתה הפעם . . . תורה וכו'.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַרַשׁ"בַּ] הָיָה לוֹמֵד בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב 'אֵיכָה רַבָּה' וְסוּגְיַת רַבִּי יוֹחָנָן דְּפֶרֶק הַנִּזְקִין. בַּבֹּקֶר אַחַר אֲמִירַת הַקִּינוֹת – שֶׁהָיָה אוֹמְרָם כֻּלָּם – הָיָה אוֹמֵר 'אֵיכָה'. הָיָה עוֹלֶה לַתּוֹרָה לְמַפְטִיר, וְלִפְעָמִים הֵן בְּשַׁחֲרִית הֵן בְּמִנְחָה.

יום שישי

יום רביעי — י מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, רביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: ב. קטנתי . . . הפנים וגו'.

מסיפורי אאזמו"ר: א) מתחלה הי' אגה"ק קטנתי מסיימת "ורוח נכאה כו'", ואחרי אשר אמר רבינו הגדול שלש פעמים – בליאזנא – המאמר כמים הפנים גו' כפירש"י ולא כתרגומו, אז הוסיף התיבות "וכולי האי – הפנים וגו'", ובזה נטע בהחסידים מידות טובות.

ב) ווען דער רבי וואָלט ניט געשטעלט די דריי ווערטער "במדת אמת ליעקב" – באגה"ק קטנתי – וואָלט ער געהאַט נאָך פופציג טויזענט חסידים, אבער דער רבי מאָנט מדת אמת.

מִסִּפּוּרֵי אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲרַ"שׁ]: א) מִתְּחִלָּה הָיְתָה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "קָטַנְתִּי" מְסַיֶּמֶת "וְרוּחַ נְכֵאָה כו'", וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר אָמַר רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים – בְּלִיאָזְנָא – הַמַּאֲמָר "כַּמַּיִם הַפָּנִים" גו' כְּפֵרוּשׁ רַשׁ"י וְלֹא כְּתַרְגּוּמוֹ, אָז הוֹסִיף הַתֵּבוֹת "וְכֻלֵּי הַאי – הַפָּנִים וְגו'", וּבָזֶה נָטַע בְּהַחֲסִידִים מִדּוֹת טוֹבוֹת.

ב) אִלּוּלֵי הָיָה הָרַבִּי מַכְנִיס אֶת שְׁלֹשׁ הַמִּלִּים "בְּמִדַּת אֱמֶת לְיַעֲקֹב" – בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ "קָטַנְתִּי" – הָיוּ לוֹ עוֹד חֲמִשִּׁים אֶלֶף חֲסִידִים, אַךְ הָרַבִּי תּוֹבֵעַ מִדַּת אֱמֶת.

שבת קודש

יום חמישי — יא מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, חמישי עם פירש"י.
תהלים: ס־סה.
תניא: ג. וילבש . . . 208 (ח"ו).

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָלַךְ לְמֵעֶזְרִיטְשׁ, בְּיַחַד עִם אָחִיו מַהֲרִי"ל בִּשְׁנַת תקכ"ד. מַהֲרִי"ל הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת בֵּיתוֹ [=אִשְׁתּוֹ], וְלָכֵן חָזַר מִדַּרְכּוֹ, וְרַבֵּנוּ בָּא לְמֵעֶזְרִיטְשׁ - וְשָׁהָה שָׁם, בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, עַד אַחֲרֵי חַג הַפֶּסַח תקכ"ה. שְׁבוּעַיִם הָיָה מְסֻפָּק אִם לְהִשָּׁאֵר שָׁם, וְהַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן שֶׁשָּׁמַע הָיָה "נַחֲמוּ נַחֲמוּ". וְיֵשׁ בָּזֶה סָפֵק אִם הוּא הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן לְבוֹאוֹ, אוֹ הָרִאשׁוֹן לְאַחַר הַשְּׁבוּעַיִם שֶׁהֶחְלִיט לְהִשָּׁאֵר וְנִתְקַשֵּׁר.

המשך ביאור למס' שבת ליום חמישי עמ' ב

שהרי הם מלבוש. ומאידך בְּלבדים קָשִׁין שאין הדרך להתעטף בהם, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאָסוּר - לכל הדעות אסור להתעטף בהם ולהעבירם דרך רשות הרבים. כִּי פְּלִיגִי בְּמִיצְעֵי - מחלוקתם עוסקת בלבדים ממוצעים שאינם רכים ואינם קשים, מַאן דְּאָסַר - רב שאסר סברי מִיחְזֵי כְּמַשּׂוֹי - שלבדים אלו נראים במשאוי ולא כמלבוש, וּמַאן דְּשָׁרֵי - ושמואל שהתיר סבר לֹא מִיחְזֵי - לא נראים כְּמַשּׂוֹי.

הגמרא מבארת מנין שרב סובר כן, וְהָא דְּרַב - דינו של רב לאסור העברת לבדים ברשות הרבים בדרך מלבוש, לָאו בְּפֵירוּשׁ אִיתְּמַר - לא נאמר בפירוש על ידו, אֶלָּא מִכְּלָלָא אִיתְּמַר - אלא כך ניתן היה ללמוד ממעשה שהיה. דְּרַב אִיקְּלַע לְהַהוּא אַתְרָא - רב נקלע לאותו מקום דְּלֵא הֲוָה לֵיהּ רְוִוחָא - שלא היה בבית מקום מרווח לתלמידים לשבת. נָפַק יָתִיב - יצא וישב בְּכַרְמְלִית, אֵיתוּ לֵיהּ בֵּי סַדְיָא - הביאו לו לבדים ממוצעים בדרך מלבוש כדי שישב עליהם, וּלֵא יָתִיב - ולא ישב עליהם. מַאן דַּחֲזָא - מי שראה את רב מסרב לשבת, סָבַר מִשּׂוּם דְּבֵי סַדְיָא אָסוּר - שרב סובר שהיה אסור להוציאם לכרמלית [שמדרבנן אסור לטלטל שם יותר מארבע אמות] אף דרך מלבוש, לפי שנראה כמשאוי, ולכן שנה שרב סובר שלבדים ממוצעים נראים כמשאוי. וְלֵא הִיא - אולם אין הדבר נכון, דְּרַב אַכְרוּזֵי מַכְרִיז שבֵּי סַדְיָא שָׁרֵי - משום שרב הכריז שמותר להוציא את הלבדים דרך מלבוש לכרמלית, וּמִשּׂוּם כָּבוֹד רַבּוֹתֵינוּ שהיו שם ונאלצו לשבת על גבי קרקע, לכן גם הוא לֹא יָשַׁב עָלָיו אלא על הקרקע. מבארת הגמרא: וּמַאן נִינְהוּ - ומי הם רבותינו שרב חשש לכבודם, רַב כַּהֲנָא וְרַב אַפִּי שהיו תלמידים חברים לרב.

משנה

משנתנו עוסקת בהצנעת מאכל בקרקע בשבת לצורך שמירת המאכל מקלקול, וכן צינון מים או חימומם: נוֹתְנִין תַּבְשִׁיל לְתוֹךְ הַבּוֹר שאין בו מים, בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהֵא שָׁמוּר שלא יתקלקל מחמת החום השורר בחוץ. וְאֶת הכלי עם הַמַּיִם הַיְּפִים הראויים לשתיה מניחים בָּרָעִים - בתוך מקוה של מים צוננים מקולקלים, בִּשְׁבִיל שֶׁיְּצַנְּנוּ המים היפים. וְאֶת הַצּוֹנֵן בַּחַמָּה - ומניחים את המים הצוננים מול השמש בִּשְׁבִיל שֶׁיֵּחַמּוּ, ובגמרא יבואר מה החידוש בדינים אלו.

המשנה דנה במי שנרטבו בגדיו בשבת, לענין המשך לבישתם ובשטיחתם לייבוש בשבת: מִי שֶׁנָּשְׁרוּ כֵּלָיו - נפלו בגדיו בשבת בַּדֶּרֶךְ בַּמַּיִם, מְהַלֵּךְ כשהוא לבוש בָּהֶן והם מתנגבים לאיטם, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שיחשדוהו שכיבסם היום. הִגִּיעַ לְחָצֵר הַחִיצוֹנָה, כלומר הראשונה בכניסה לעיר, והחצר בתוך העיר והיא משתמרת שלא נכנסים בה בני אדם, שׁוֹטְחָן שם בַּחַמָּה - מול השמש כדי שיתייבשו, אֲבָל לֹא שוטחן כְּנֶגֶד הָעָם, שלא יחשדו בו שכיבסם היום.

גמרא

הגמרא מבארת את הדין הראשון במשנה: שנינו במשנה שמותר להניח תבשיל בבור בשביל לשומרו שלא יתקלקל. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שמותר מה באה המשנה להשמיענו. משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא - שמא תאמר נִיגְּזוֹר שלא להניחו בבור מִשּׁוּם אַשְׁווּיֵי גּוּמּוֹת - מחשש שמא ימצאו גומות בקרקעית הבור באופן שאין אפשרות להניח עליה את הקדירה, ויבוא למלאות את הגומות וליישרן ויתחייב מדין 'בונה', קָא מַשְׁמַע לָן שאין חוששים לכך.

עוד שנינו במשנה: וְאֶת הַמַּיִם הַיְּפִים מניחים בָּרָעִים כדי לקררם. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שמותר ומה משמיענו המשנה. משיבה הגמרא: אמנם בדין זה אין חידוש, אך סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ - עיקר החידוש הוא בסיפא שם שנינו וְאֶת הַצּוֹנֵן מניחים בַּחַמָּה כדי שיתחממו, ואגב הסיפא שנה את הרישא אף שאין בו חידוש. שואלת הגמרא: הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא - גם הלכה זו פשוטה היא. משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא - שמא תאמר נִיגְּזוֹר שלא להניח מים צוננים בחמה דִּילְמָא אָתֵי לְאַטְמוּנֵי בְּרֶמֶץ - שמא יטעה להתיר לחממם אף על ידי הטמנה בגחלים ויתחייב משום מבשל, קָא מַשְׁמַע לָן שאין חוששים לכך.

הגמרא דנה בדברי המשנה המתירה לשטוח בצנעה בגדים שנרטבו כדי לייבשם בשבת. שנינו במשנה: מִי שֶׁנָּשְׁרוּ כליו בדרך במים וכו' הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל מָקוֹם שֶׁאָסְרוּ חֲכָמִים לעשות דבר המותר מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שהרואהו חושד שעבר עבירה, אֲפִילּוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים שאין אדם רואהו אָסוּר לעשותו.

מקשה הגמרא: תְּנַן במשנתנו, מי שנשרו בגדיו במים שׁוֹטְחָן בַּחַמָּה אֲבָל לֹא כְּנֶגֶד הָעָם מפני מראית העין שיסברו שכיבסם בשבת, הרי שבצנעה מותר, וקשה על רב שלשיטתו אסור אפילו שלא כנגד העם. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא - בהלכה זו נחלקו תנאים, ורב סובר כתנאים האוסרים, דְּתַנְיָא בברייתא, מי שנשרו בגדיו במים שׁוֹטְחָן בַּחַמָּה אֲבָל לֹא כְּנֶגֶד הָעָם, זו שיטת תנא קמא, וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹסְרִין אף שלא כנגד העם.

הגמרא דנה בענין ניקוי בגד בשבת על ידי ניעורו: אָמַר רַב הוּנָא,

'עשה' מול 'לא תעשה'

יום ראשון ה' מנחם אב ה'תש"פ

הלכות תשובה פרק א, הלכה ד: עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת, וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ... עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה... תְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר.

מה חמור יותר, מצוות 'עשה' או מצוות 'לא תעשה'?

בהלכה זו מבואר כי כדי לכפר על ביטול מצות־עשה די בתשובה בלבד, ואילו בעבירה על לא־תעשה אין די בתשובה ורק יום הכיפורים מכפר, ולכאורה ניתן להסיק מזה כי מצות־עשה פחות חמורה מלא־תעשה ולכן הכפרה עליה קלה יותר.

מאידך, כאשר קיימת 'התנגשות' בין מצות־עשה ל'לא תעשה', היינו שקיום המצות־עשה כרוך בהכרח בעבירה על לא־תעשה, הרי 'עשה דוחה לא תעשה' וצריך לקיים את העשה אף שעל־ידי זה יעבור על הלאו, ומכך עולה לכאורה כי מצות־עשה חשובה יותר מלא־תעשה!

ומבאר אדמו"ר הזקן (אגרת התשובה פ"א):

היתרון שבמצות־עשה לגבי לא־תעשה הוא כי על ידי קיום מצות־עשה נמשך אור ושפע אלוקי בעולמות ובנפש האדם, כדברי חז"ל שמצוות־עשה הן כנגד האיברים, ופירוש הדברים על־פי חסידות הוא כי כשם שכל אבר 'ממשיך' חיות מהנפש, כך כל מצוה ממשיכה אור וחיות מהקב"ה.

ולכן, כאשר מצות־עשה ולא־תעשה 'מתנגשות', צריך לקיים את המצות־עשה, כי אם לא תתקיים המצוה, יחסר האור והשפע הנמשך על ידה.

ועם זאת, התשובה על ביטול מצות־עשה קלה יותר, משום שהיתרון שבקיום מצות־עשה, המשכת האור והשפע, בלאו הכי אינו ניתן לתיקון על ידי התשובה כי התשובה אינה 'ממשיכה' את האור שנחסר בגלל אי קיום המצוה אלא מכפרת על האדם, ולשם כך מספיקה תשובה בלבד, אך בעבירה על לא־תעשה נגרם פגם בנפש האדם וכדי לתקנו אין די בתשובה אלא נדרש גם כוח הכפרה של יום הכיפורים.

מתי מעכבים את התשובה?

יום שני ו' מנחם אב ה'תש"פ

הלכות תשובה פרק ד, הלכה א: עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה... וְהָאוֹמֵר: 'אֶחְטָא וְאָשוּב'.

והקשה ה'לחם משנה':

שנינו (יומא פה, ב): "האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה". ושואלת הגמרא (שם פז, א) מדוע נקטה המשנה מקרה שבו החוטא אומר 'אחטא ואשוב' פעמיים? ומתרצת על פי דברי רב הונא "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר", וכיון שחטא פעמיים "שוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, לפי שהעבירה דומה עליו היתר (רש"י שם)". ומדוע, אם כן, כתב הרמב"ם שאמירת 'אחטא ואשוב' פעם אחת מעכבת את התשובה?

ומבאר הגר"מ בן חביב:

משאלת הגמרא - 'למה לי למימר אחטא ואשוב אחטא ואשוב, תרי זימני?'- משתמע שמסתבר שכבר בפעם אחת אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וסובר הרמב"ם שגם בתירוץ הגמרא סברא זו, שגם בפעם אחת אין מספיקין בידו לעשות תשובה, במקומה עומדת. והמשנה נקטה שתי פעמים להשמיענו חידוש שגם בשתי פעמים תשובתו מתקבלת, אף שכיון שנעשית לו כהיתר היה מקום לומר שלא תועיל לו תשובה – כי אמנם לא יעזרוהו מן השמים לשוב בתשובה ('אין מספיקין...'), אבל אם ישתדל לשוב, התשובה תועיל.

[וכדברי אדמו"ר הזקן (אגרת התשובה פי"א): "אין מספיקין דייקא, אבל אם דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה - מקבלין תשובתו"]

אמנם, לשיטת רש"י שרק האומר 'אחטא ואשוב' פעמיים אין מספיקין בידו לשוב, "לפי שהעבירה דומה עליו היתר", יש להקשות:

אם אין מספיקין בידו לעשות תשובה בגלל שבכך נעשתה לו כהיתר, מדוע נוקטת המשנה שאומר '(אחטא) ואשוב', הרי גם אם לא יסמוך על התשובה אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כי עבר פעמיים?

והביאור:

אכן, לשיטת רש"י העובר עבירה פעמיים (אף אם אינו חוטא על סמך שיעשה תשובה) אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כיון שנעשית לו כהיתר, אך המשנה מחדשת שגם אם בנוסף לכך סמך על שיעשה תשובה ('אחטא ואשוב'), עדיין כל 'עונשו' הוא שאין עוזרים לו לעשות תשובה, אך אם התאמץ ושב - תשובתו מתקבלת.

(תוספת יום הכפורים יומא פה, ב)

'אין בין העולם הזה לימות המשיח'

יום שלישי ז' מנחם אב ה'תש"פ

הלכות תשובה פרק ח, הלכה ז: כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִין בָּהֶן הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל... בִּימוֹת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, בִּזְמַן שֶׁתַּחְזֹר הַמֶּמְשָׁלָה לְיִשְׂרָאֵל... אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.

הקשה ה'כסף משנה':

כאן כתב הרמב"ם שכל הטובות שהתנבאו הנביאים לישראל תהיינה בימות המשיח, כדעת רבי חייא בר אבא (שבת סג, א) שנבואת הנביאים "וכתתו חרבותם לאתים...לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" נאמרה לימות המשיח.

ומשמעות הגמרא (שם) היא שדעה זו חולקת על דעת

שמואל האומר "אין בין העולם הזה לעולם הבא אלא שיעבוד גלויות", היינו, שבימות המשיח לא ישתנו סדרי עולם ויהא צורך בכלי מלחמה (והפסוק "לא ישא גוי אל גוי חרב.." אינו מדבר בימות המשיח). ואילו להלן (פ"ט ה"ב) כתב הרמב"ם כדעת שמואל ש"ימות המשיח עולם כמנהגו הולך... אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד"!

וב'ארבעה טורי אבן' ביאר:

'אלו ואלו דברי אלקים חיים' ואין סתירה בין שתי הדעות: לדעת שמואל (סנהדרין צז, ב) יש קץ לגלות וכשיגיע זמן הגאולה יגאלו ישראל אף ללא תשובה, ובמצב זה לא ישתנו סדרי עולם בגאולה, כדברי שמואל "אין בין העולם הזה לימות המשיח...". ואילו אם תהיה הגאולה כאשר ישראל זכאים, לאחר שחזרו בתשובה, יהיו בימות המשיח "כל הטובות שמתנבאין בהן הנביאים לישראל".

והרמב"ם כתב את שתי האפשרויות: כאן הביא כדברי רבי חייא, שדברי הנביאים יתקיימו בימות המשיח, ולהלן (בפרק הבא) כדברי שמואל, שעולם כמנהגו הולך ו"אין בין העולם הזה לימות המשיח", כדי לא להכריע בעניינים אלו, כמו שכתב בהלכות מלכים (פי"ב ה"ב) "כל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומים הן אצל הנביאים".

בין תורה למצוות

יום רביעי ח' מנחם אב ה'תש"פ

הלכות תשובה פרק י, הלכה ה: אָמְרוּ חֲכָמִים: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, בָּא לִשְׁמָהּ'.

מדוע לא הזכיר הרמב"ם שגם במצוות יש לעסוק אף שלא לשמה, כדברי הגמרא (פסחים נ, ב): "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה"?

מבאר האדמו"ר מסוכטשוב:

חז"ל קבעו שיש לעסוק במצוה גם שלא לשמה כי גם בעשיית המצוה שלא לשמה המצוה מתקיימת. ובזכות עשיית המצוה (אף שהיא שלא לשמה) יבוא לעשותה לשמה.

והנה, מצוה הנעשית שלא לשמה הרי עשייתה היא ללא כוונה לשם מצוה, וכיון שמצוות צריכות כוונה - "אם עשאה בלא כוונה לצאת ידי חובתו... לא יצא ידי חובתו מן התורה" (ש"ע אדה"ז או"ח סי' ס ס"ה, וראה רמב"ם הל' שופר פ"ב ה"ד) ואם כן העושה מצוה בלא כוונה לא קיים את המצוה, ועשיה זו לא תביא אותו לקיום המצוה בכוונה ולשמה, ולכן לא כתב הרמב"ם שגם במצוות יעסוק אדם שלא לשמה.

אמנם בתורה יש לומר שאף אם לומד שלא לשמה ובלא כוונה הרי הוא מקיים את המצוה (ובזכותה יבוא לקיומה בלימוד לשמה), ולדוגמה, האוכל מצה בפסח בלא כוונה יצא ידי חובתו, כי "מצוות התלויות באכילה... כיון שיש בהן הנאה לגוף, אף שלא נתכוין לצאת באכילה זו - יצא ידי חובתו שהרי על כרחו נהנה הגוף מאכילה והרי זו נקראת אכילה, ונמצא שקיים מצות האכילה" (ש"ע אדה"ז א"ח סי' תעה סכ"ח, ע"פ הר"ן ר"ה ד, ב). וכך גם בתלמוד תורה - השמחה וההנאה בעת הלימוד היא מכלל המצוה, וגם אם לא יתכוין לשם מצוה נהנה מהלימוד ומקיים מצות תלמוד תורה.

ומדויקים דברי הרמב"ם שרק בתורה יכול לעסוק אף שלא לשמה ולא במצוות: כי העוסק בתורה, גם אם שלא לשמה, יבוא בזכות קיום מצות תלמוד תורה ללימוד לשמה, מה שאין כן העוסק במצוה שלא לשמה שאין בזה קיום מצוה, לא יגיע לידי עשייתה לשמה.

(אגלי טל, בהקדמת הספר)

שאילת שלום בבית המרחץ

יום חמישי ט' מנחם אב ה'תש"פ

הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ה: הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵין נִמְחָקִין - אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית הַכִּסֵּא וּבְבֵית הַמֶּרְחָץ.

הקשו אחרונים (כסף משנה, ב"ח או"ח סי' פד):

מדוע לא הזכיר הרמב"ם את ההלכה (שבת י, ב) שאסור לומר 'שלום' לחברו בבית המרחץ כי 'שלום' הוא אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר (שופטים ד, ב) 'ויקרא לו ה' שלום'?

ותירץ הב"ח(שם):

אף שהרי"ף (שבת ד, ב) והרא"ש (שם פ"א סי' כא) הביאו הלכה זו, לדעת הרמב"ם מסקנת הגמרא (שם) היא ש'שלום' אינו שם עצם של הקב"ה אלא תואר, ומשמעות הפסוק "ויקרא לו ה' שלום" היא 'ה' העושה שלום', ואין איסור לאמרו בבית המרחץ.

והוסיף ה'פרי חדש'(או"ח סי' פה סק"ב): אמרו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק(ברכות יז, א), ואם 'שלום' הוא משמותיו של הקב"ה, איך מותר לאומרו לנכרי? ועוד: משמעות הגמרא (סוטה י, א) ששם מיוחד של הקב"ה אינו נמחק, וכיון ש'שלום' אינו מהשמות שאינם נמחקים (ראה הל' יסודי התורה פ"ו ה"ב), הרי שאינו משמותיו המיוחדים של הקב"ה.

אמנם, לדעת התוספות (סוטה שם, ד"ה אלא) השם 'שלום' הוא מהשמות שאינם נמחקים, ולכן "אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ", אך כבר כתב הש"ך (נקודות הכסף יו"ד סי' רעו) שמדברי שאר הפוסקים משמע ש'שלום' אינו מהשמות שאינם נמחקים.

וב'שולחן ערוך' (וכן בש"ע אדה"ז א"ח סי' פד ס"א) פסק שבבית המרחץ "אפילו שאילת שלום אסור כי שלום הוא שמו של הקב"ה". ואף אם נאמר שהוא מהשמות הנמחקים, כבר ביאר אדמו"ר הזקן (שם) שיש בזיון בהזכרתו במקום טינופת ו"כיון

שהקב"ה נקרא בו, אף על פי שאינו מיוחד לו(ומותר למחקו) - אסור להזכירו כשמתכוין על ענין השלום".

ויש שכתבו שגם הרמב"ם סובר שאסור לומר שלום בבית המרחץ, כשאומרו בתוספת שם ה' (שאינו נמחק) וכמו שאמרו חז"ל (ברכות נד, א) "התקינו שיהא אדם שואל שלום חברו בשם", ולמדו את זה מבועז שאמר לקוצרים 'ה' עמכם' והם השיבוהו 'יברכך ה'. והיות ששאילת שלום צריכה להיות בשם(שאינו נמחק), כלולה הלכה זו בדבריו ש"השמות שאין נמחקין אסור להזכירן בבית הכסא ובבית המרחץ" (בית אפרים אהע"ז סי' פו).

סמיכת גאולה לתפילה בשבת

יום שישי י' מנחם אב ה'תש"פ

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ג, הלכה ז: וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי שַׁבָּת, בְּעֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה; וְכֵן מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת, בְּשַׁבָּת... וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרָא קְרִיַּת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ, אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים.

הראב"ד משיג על הרמב"ם וכותב שאין ראוי לעשות כן לכתחילה אלא לצורך שעה, שהרי צריך לסמוך גאולה (ברכת גאל ישראל הנאמרת לאחר קריאת שמע) לתפילה (שמונה־עשרה), ואם מתפלל ערבית מבעוד יום וקורא קריאת שמע אחר כך בלילה, אינו סומך גאולה לתפילה.

ונראה שדעת הרמב"ם כדעת הראשונים (הגהות אשרי ברכות ט, ב) שבשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפילה, משני טעמים:

א. סמיכת גאולה לתפילה נלמדת מסמיכות הפסוקים (תהלים יט־כ): 'ה' צורי וגואלי' (גאולה) — 'יענך ה' ביום צרה' (תפילה), ויום השבת אינו 'יום צרה'.

ב. רש"י (ברכות ד, ב) מבאר שהטעם לסמיכות גאולה לתפילה הוא כי כאשר אדם בא לבקש צרכיו מהמלך יש לו לרצותו ולשבחו תחילה, על ידי הזכרת גאולת מצרים, ואחר כך יבקש צרכיו, ובתפילת שבת שאין בה בקשת צרכיו אין צריך לסמוך גאולה לתפילה.

ולפי זה מבוארת שיטת הרמב"ם:

המתפלל תפילת ליל שבת בערב שבת אינו צריך לסמוך גאולה לתפילה, למרות שמתפלל ביום חול (ערב שבת), כיון שמתפלל תפילת שבת שאין בה בקשת צרכיו, והמתפלל תפילת מוצאי שבת בשבת, למרות שהיא תפילת ערבית של חול שיש בה בקשת צרכיו, אינו צריך לסמוך גאולה לתפילה כי כעת הוא יום השבת שאינו 'יום צרה' (משנת יעבץ או"ח סי' ב, ג).

ולמעשה כתב אדמו"ר הזקן (שו"ע סי' קיא, ב) שלכתחילה יש להחמיר כדעת הראשונים שגם בשבת צריך לסמוך גאולה לתפילה ורק במקום הצורך ניתן להקל, ולכן למנהג חב"ד אין אומרים בתפילת ליל שבת את הפסוקים 'ושמרו בני ישראל את השבת' בין ברכת השכיבנו לשמונה עשרה, שלא להפסיק בין גאולה לתפילה (סידור אדה"ז שם).

מתי אין מפסיקים תלמוד תורה לתפילה?

שבת קודש י"א מנחם אב ה'תש"פ

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ו, הלכה ח: מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל; וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל... אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁמְּצוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמְּצוַת תְּפִלָּה.

גם בהלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"ד) פסק הרמב"ם שאם היתה לפניו מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים יפסיק תלמודו ויעשה את המצוה.

ויש להבין:

העוסק במצוה פטור מלעשות מצוה אחרת (סוכה כה, א) ולמה אם כן, העוסק בתלמוד תורה והגיע זמן תפילה מפסיק ומתפלל? וכן מדוע מפסיק תלמודו כדי לעשות מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים?

ותירץ ה'ברכי יוסף' (או"ח סי' לח ס"ד):

מצות תלמוד תורה שונה משאר מצוות, כי "עיקר התורה ללמדנו מעשה המצוה, ולא המדרש הוא העיקר, וכל יקר תפארת גדולת תלמוד תורה אינו אלא שמביא דבר לידי מעשה". ולכן, העוסק בלימוד התורה מפסיק לימודו כדי לקיים את המצוה.

ואם כן, מדוע מי שתורתו אומנתו ("כגון רשב"י וחביריו") אינו מפסיק תלמודו לצורך תפילה?

על כך מבאר אדמו"ר הזקן בשולחנו (או"ח סי' קו ס"ד, ע"פ דברי המ"א):

"מי שתורתו אומנתו... אינו מתפלל כל עיקר, כיון שמבלעדי כן אינו מבטל מלימודו אפילו רגע, גם בשביל התפילה לא יבטל. ואף שצריך לבטל ולהפסיק לימודו לעשות כל המצוות... מכל־מקום תפילה, הואיל ואינה אלא בקשת רחמים על עניני עולם הזה, אין לו להניח חיי העולם ולעסוק בחיי שעה".

וב'לקוטי תורה' (תבוא מב, ג) מבואר בדרך החסידות:

עבודת התפילה היא לעורר את האהבה להקב"ה המסותרת בלב כל אחד ואחד מישראל שהיא בבחינת 'שינה' וצריך 'לעוררה משנתה' על ידי התפילה, אבל רשב"י וחבריו שהיו במדרגת 'תורתו אומנותו' היו דבוקים וקשורים לקב"ה בקשר תמידי על ידי לימוד התורה, ואהבתם לה' לא היתה בבחינת 'שינה' כלל, ולכן לא היו זקוקים לעבודת התפילה כדי 'לעורר' את האהבה.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ה'־י"א מנחם־אב ה'תש"פ

יום ראשון ה' מנחם־אב ה'תש"פ

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

מִצְוַת־עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שֶׁיָּשׁוּב הַחוֹטֵא מֵחֶטְאוֹ לִפְנֵי ה' וְיִתְוַדֶּה.
וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ וְעִקָּרִים הַנִּגְרָרִים עִמָּהּ בִּגְלָלָהּ - בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מעלת התשובה, ווידוי דברים; עבירות שמתכפרות בשעתן (מיד כשחוזרים בתשובה) ועבירות שמתכפרות לאחר זמן.

1 **א. כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה - בֵּין עֲשֵׂה, בֵּין לֹא־תַעֲשֶׂה -**
2 **אִם עָבַר אָדָם עַל אַחַת מֵהֶן, בֵּין בְּזָדוֹן, בֵּין בִּשְׁגָגָה**
3 **- כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[2] וְיָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ[3], חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת[4]**
4 **לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי**
5 **יַעֲשׂוּ וְגוֹ'. וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" - זֶה**
6 **וִדּוּי דְּבָרִים[5]. וִדּוּי זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה. כֵּיצַד מִתְוַדִּין?**
7 **אוֹמֵר: אָנָּא הַשֵּׁם, חָטָאתִי[6], עָוִיתִי[7], פָּשַׁעְתִּי[8] לְפָנֶיךָ**
8 **וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ, וַהֲרֵי נִחַמְתִּי וּבֹשְׁתִּי[9] בְּמַעֲשַׂי,**
9 **וּלְעוֹלָם אֵינִי חוֹזֵר[10] לְדָבָר זֶה; וְזֶהוּ עִקָּרוֹ שֶׁל וִדּוּי.**
10 **וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהִתְוַדּוֹת וּמַאֲרִיךְ בְּעִנְיָן זֶה - הֲרֵי זֶה**
11 **מְשֻׁבָּח. וְכֵן בַּעֲלֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת[11], בְּעֵת שֶׁמְּבִיאִין**
12 **קָרְבְּנוֹתֵיהֶן עַל שִׁגְגָתָן אוֹ עַל זְדוֹנָן[12] - אֵין מִתְכַּפֵּר**
13 **לָהֶן בְּקָרְבָּנָם עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה([13] וְיִתְוַדּוּ וִדּוּי**
14 **דְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ". וְכֵן**
15 **כָּל מְחֻיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית־דִּין וּמְחֻיָּבֵי מַלְקוֹת - אֵין**
16 **מִתְכַּפֵּר לָהֶן בְּמִיתָתָן אוֹ בִּלְקִיָּתָן, עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה**
17 **וְיִתְוַדּוּ[14]. וְכֵן הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְהַמַּזִּיק מָמוֹנוֹ -**
18 **אַף־עַל־פִּי שֶׁשִׁّלֵּם לוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, אֵינוֹ**
19 **מִתְכַּפֵּר עַד שֶׁיִּתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִלַּעֲשׂוֹת כָּזֶה לְעוֹלָם,**
20 **שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם"[15].**

2) כשיגמור בליבו לשוב מדרכו הרעה אל ה' ואל תורתו. 3) שלא יוסיף לעשותו. 4) להודות בפיו כי חטא ולהביע את חרטתו על זה. 5) שהמתוודה צריך לפרוט ולפרש את חטאו בשפתיו. 6) בשגגה, ככתוב: נפש כי תחטא בשגגה (ויקרא ד, ב). 7) בזדון, שנאמר: היכרת תיכרת הנפש ההיא עוונה בה (במדבר טו, לא). 8) להכעיס, במרד ובמעל, כמו שנאמר: מלך מואב פשע בי (מלכים־ב ג, ז). וסדר הוידוי הוא מן הקל אל הכבד (יומא לו:), שכן מצינו לשון הכתוב: בדניאל שאמר בוידויו: חטאנו ועוינו, הרשענו ומרדנו (דניאל ט, ה). 9) מעין הכתוב: בושתי ונכלמתי להרים, אלוקי, פני אליך (עזרא ט, ו). 10) "וכשם שעשיתי - איני עושה" (ירושלמי, יומא פרק ח, הלכה ז). 11) שנתחייבו להביא קרבן חטאת או אשם.

12) כגון: אשם גזלות, חטאת שבועת העדות שבאה על הזדון כשוגג; בעוד שרוב הקרבנות אינם באים אלא על השוגג. ראה "מניין המצוות" (הלכות שגגות עמוד סז). 13) (שבועות יג.). 14) (סנהדרין מג:). אמרו שם: כל המומתים מתוודים, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא; שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע: בני, שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה (וידוי). ויען עכן: אמנה אנוכי חטאתי וגו' (יהושע ז, יט־כ). כמו כן מי שחלה ונוטה למות, אומרים לו: התוודה! (שבת לב.). 15) ממה שבינו לבין חבירו: על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע (ספרי זוטא, הובא בילקוט שמעוני, נשא). וב"ספר המצוות" מראה רבינו את המקור לכל ההלכה במכילתא שהייתה לפניו.

21 **ב. שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[16] - לְפִי שֶׁהוּא כַּפָּרָה עַל כָּל**
22 **יִשְׂרָאֵל, כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְוַדֶּה עָלָיו עַל לְשׁוֹן כָּל**
23 **יִשְׂרָאֵל[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹת**
24 **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל כָּל עֲבֵרוֹת**
25 **שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת - בֵּין שֶׁעָבַר בְּזָדוֹן, בֵּין**
26 **שֶׁעָבַר בִּשְׁגָגָה; בֵּין שֶׁהוֹדַע[18] לוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ**
27 **- הַכֹּל מִתְכַּפֵּר[19] בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ; וְהוּא, שֶׁעָשָׂה[20]**
28 **תְּשׁוּבָה. אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵין הַשָּׂעִיר**
29 **מְכַפֵּר לוֹ אֶלָּא עַל הַקַּלּוֹת. וּמָה הֵן הַקַّלּוֹת וּמָה הֵן**
30 **הַחֲמוּרוֹת? הַחֲמוּרוֹת הֵן, שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתַת**
31 **בֵּית־דִּין אוֹ כָּרֵת[21]. וּשְׁבוּעַת שָׁוְא[22] וָשֶׁקֶר[23], אַף־עַל־**
32 **פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת, הֲרֵי הֵן מִן הַחֲמוּרוֹת[24]. וּשְׁאָר**
33 **מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת - הֵם**
34 **הַקַּלּוֹת.**

16) לעזאזל ביום־הכיפורים, כמפורש בתורה (ויקרא טז, י). 17) שהיה אומר בוידויו עליו: חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך בית ישראל (יומא סו.). 18) בין שנודע לו לפני יום הכיפורים שבא לידי ספק עבירה ובין שלא נודע לו. ומהו? כגון שהיו מונחות לפניו שתי חתיכות: אחת של שומן ואחת של חלב, ואכל אחת מהן ואינו יודע אם של שומן או של חלב אכל, שדינו להביא "אשם תלוי", מפני שכפרתו תלוייה ועומדת עד שידע אל נכון אם שומן אכל, או חלב - ואז הוא מביא קרבן חטאת ונסלח לו. 19) אשם תלוי זה אם לא הביאו לפני יום־הכיפורים, אינו צריך להביאו אחר יום־הכיפורים, מפני שכבר נתכפר על ידי השעיר המשתלח. אבל אשם וודאי וחטאות אין השעיר המשתלח מכפר - אלא צריך להביא קרבנו אחר יום־הכיפורים ויתכפר לו, כמבואר (כריתות כה.; משנה תורה, הלכות שגגות פרק ג, הלכה ט). 20) כחכמים ולא כרבי (שבועות יב:). 21) כמבואר לקמן (פרק ח, הלכה א). 22) כגון, שנשבע לשנות את הידוע: שנשבע על עמוד של אבן שהוא זהב, או להיפך. וכן כשנשבע על עמוד של אבן שהוא אבן (שבועות כט.). 23) מי שממון חבירו היה בידו וכפר בו והשביעוהו הדיינים והוא נשבע - הרי זו שבועת שקר. וכן

כשנשבע שאכל - ולא אכל, או להיפך - על אלה וכיוצא בהן אמרה תורה: ולא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא יט, יב). 24) (שבועות לט.). מפני שנאמר בהן: כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ, ז).

1 **ג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאֵין לָנוּ**
2 **מִזְבַּח־כַּפָּרָה[25] - אֵין שָׁם[26] אֶלָּא תְּשׁוּבָה[27]. הַתְּשׁוּבָה**
3 **מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעֲבֵרוֹת[28]. אֲפִלּוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו וְעָשָׂה**
4 **תְּשׁוּבָה בָּאַחֲרוֹנָה - אֵין מַזְכִּירִין לוֹ שׁוּם דָּבָר**
5 **מֵרִשְׁעוֹ[29], שֶׁנֶּאֱמַר: "רִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל־בָּהּ**
6 **בְּיוֹם שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ". וְעַצְמוֹ[30] שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים**
7 **מְכַפֵּר לַשָּׁבִים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר**
8 **עֲלֵיכֶם".**

25) שהקרבנות יכפרו עלינו; וכן השעיר המשתלח המכפר על עבירות קלות אפילו בלא תשובה, ובתשובה גם על עבירות חמורות בלי יסורים ומיתה. 26) על דרך לשון ערב. ראה לעיל (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א). 27) כלומר: אין עצה ואין תחבולה אחרת להיטהר מטומאת החטא - אלא תשובה. 28) בדרך כלל, וראה לקמן (הלכה ד). 29) (קידושין מ:). 30) עצם היום הקדוש, יום הכיפורים. מכפר על עבירות לא־תעשה שתשובה לבדה אינה מועילה (יומא פו.), כמבואר לקמן בסמוך (הלכה ד). 31) אבל לא לשאינם שבים.

9 **ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה מְכַפֶּרֶת[32] עַל הַכֹּל וְעַצְמוֹ**
10 **שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר - יֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁהֵן**
11 **מִתְכַּפְּרִים[33] לִשְׁעָתָן[34], וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין מִתְכַּפְּרִים**
12 **אֶלָּא לְאַחַר זְמָן. כֵּיצַד? עָבַר אָדָם עַל מִצְוַת עֲשֵׂה**
13 **שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת[35] וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד**
14 **שֶׁמּוֹחֲלִין[36] לוֹ. וּבְאִלּוּ נֶאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים,**
15 **אֶרְפָּה[37] מְשׁוּבֹתֵיכֶם וְגוֹ'". עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה**
16 **שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת[38] וְלֹא מִיתַת בֵּית־דִּין וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה -**
17 **תְּשׁוּבָה תּוֹלָה[39] וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. וּבְאִלּוּ נֶאֱמַר:**
18 **"כִּי בַיּוֹם הַזֶּה[40] יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם". עָבַר עַל כָּרֵתוֹת**
19 **וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - תְּשׁוּבָה וְיוֹם־**
20 **הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, וְיִסּוּרִין הַבָּאִין עָלָיו[41] גּוֹמְרִין לוֹ**
21 **הַכַּפָּרָה. וּלְעוֹלָם[42] אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד**
22 **שֶׁיָּבוֹאוּ עָלָיו יִסּוּרִין. וּבְאִלּוּ נֶאֱמַר: "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט**
23 **פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים[43] עֲוֹנָם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[44]?**
24 **בְּשֶׁלֹּא חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם[45] בַּשָּׁעָה שֶׁעָבַר; אֲבָל הַמְחַלֵּל**
25 **אֶת הַשֵּׁם, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, וְהִגִּיעַ יוֹם־**
26 **הַכִּפּוּרִים וְהוּא עוֹמֵד בִּתְשׁוּבָתוֹ, וּבָאוּ עָלָיו יִסּוּרִין -**
27 **אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ כַּפָּרָה גְּמוּרָה עַד שֶׁיָּמוּת. אֶלָּא**
28 **תְּשׁוּבָה, יוֹם־הַכִּפּוּרִים וְיִסּוּרִין, שְׁלָשְׁתָּן תּוֹלִין,**
29 **וּמִיתָה מְכַפֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִגְלָה בְאָזְנָי ה' צְבָאוֹת,**
30 **אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה[46] לָכֶם עַד תְּמֻתוּן"[47].**

32) עד כאן דיבר רבינו על התשובה המכפרת ואופני כפרתה בדרך כלל, מכאן ואילך הוא מבאר את דרכיה בפרוטרוט.

33) כפרה גמורה וסופית שאינה תלוייה ואינה זקוקה לגורמים נוספים. 34) תיכף בשעת עשיית התשובה. 35) כשעוברים עליה במזיד, כגון: אכילת מצה בלילי פסחים וכיוצא בזה. 36) מיד, מחילה גמורה. 37) ומיד כשתשובו - ארפא לכם. 38) כגון: "לא תלבש שעטנז". 39) עדיין לא נתכפר כפרה גמורה והיא תלוייה ועומדת. 40) אבל לא קודם לכן. הא למדת: שיש עבירה שצריכה לעצמו של יום כיפור. 41) וממרקים עוונותיו. 42) אפילו כשעברו עליו הרבה פעמים יום־הכיפורים. 43) למדת: שיש עבירה שצריכים יסורים. ומסתבר: שעונש קל על עוון קל, וחמור על עוון חמור. 44) שיסורים ממרקים עוונותיו של אדם ומתכפר לו (יומא פו.). 45) שלא היה חוטא ומחטיא אחרים (רש"י, שם). ולדעת רבינו: כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס - הרי זה מחלל את השם (הלכות יסודי־התורה פרק ה, הלכה י). 46) של חילול השם: שה' קרא לכם על ידי נביאיו לשוב אליו בתשובה שלימה לפני בוא הפורענות, ואתם צחקתם לו ואכלתם ושתיתם - וזהו חילול השם (רד"ק, שם). 47) הא למדת: שיש עבירה, והיא: חילול השם שאין לה כפרה אלא במיתה (יומא פו.).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) תשובה גמורה מהי; באיזה זמן התשובה מקובלת ביותר; אלו עבירות צריך החוטא לפרסם בעת תשובתו; סדר בקשת מחילה מחבירו.

31 **א. אֵי זוֹ הִיא תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה? זֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר**
32 **שֶׁעָבַר בּוֹ, וְאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ, וּפָרַשׁ וְלֹא עָשָׂה**
33 **מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה[2]; לֹא מִיִּרְאָה[3] וְלֹא מִכִּשְׁלוֹן־כֹּחַ[4].**
34 **כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּא עַל אִשָּׁה בַּעֲבֵרָה, וּלְאַחַר זְמַן**
35 **נִתְיַחֵד עִמָּהּ[5], וְהוּא עוֹמֵד בְּאַהֲבָתוֹ בָּהּ וּבְכֹחַ גּוּפוֹ**
36 **וּבִמְדִינָה שֶׁעָבַר בָּהּ[6], וּפָרַשׁ וְלֹא עָבַר - זֶהוּ בַּעַל**
37 **תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר: "וּזְכֹר אֶת**
38 **בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרוֹתֶיךָ"[7]. וְאִם לֹא שָׁב אֶלָּא בִּימֵי**
39 **זִקְנוּתוֹ וּבְעֵת שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁהָיָה**
40 **עוֹשֶׂה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ תְּשׁוּבָה מְעֻלָּה[8], מוֹעֶלֶת**
41 **הִיא לוֹ וּבַעַל תְּשׁוּבָה הוּא. אֲפִלּוּ עָבַר כָּל יָמָיו,**
42 **וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּיוֹם מִיתָתוֹ וּמֵת בִּתְשׁוּבָתוֹ - כָּל**
43 **עֲוֹנוֹתָיו נִמְחָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ**
44 **הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים, וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר**
45 **הַגָּשֶׁם" - שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה. מִכְּלָל, שֶׁאִם זָכַר**
46 **בּוֹרְאוֹ וְשָׁב קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - נִסְלַח לוֹ[9].**

2) מפני שגמר בלבו לחזור בתשובה שלימה. 3) משום שהוא מתיירא ממי שהוא. 4) חולשת הגוף. 5) נזדמנו יחד במקרה למקום אחד. 6) כלומר: הוא נמצא באותו המצב ובאותם התנאים שהיה אז כשעבר את העבירה. 7) כמאמר חז"ל (שבת קנא:): "עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועידן בידך". 8) מפני שבאה אצלו בתקופת חיים שאין כבר חפץ בה. וכמו שאמרו (ע"ז יט.): אשרי איש ירא את ה' (תהלים קיא, א) - אשרי איש, ולא אשה?! - אלא

אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש (בגבורתו). 9) וכן אמרו: "אלו רשעים גמורים שבישראל שמכניסים יגון ואנחה בלבם (שמתחרטים) בשעה שנכנסים לבית עולמם בשביל מעשים שעשו - אם חזרו ועשו תשובה ומתו מתוך תשובה, הם בני עולם הבא" (ילקוט, בלק, על הפסוק: כנחלים נטיו).

1 **ב. וּמַה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא, שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ**
2 **וְיָסִירוֹ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ, וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂהוּ עוֹד,**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְגוֹ'". וְכֵן יִתְנַחֵם עַל**
4 **שֶׁעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַחֲרֵי שוּבִי נִחַמְתִּי". וְיָעִיד[10]**
5 **עָלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת[11], שֶׁלֹּא יָשׁוּב לְזֶה הַחֵטְא**
6 **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא נֹאמַר עוֹד[12] אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה**
7 **יָדֵינוּ וְגוֹ'". וְצָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׂפָתָיו וְלוֹמַר עִנְיָנוֹת**
8 **אֵלּוּ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".
מפשטות לשונו משמע, שזהו אחד התנאים לתשובה, ומביא ראיה על זה מהפסוק "...ולא נאמר עוד אלוקינו למעשה ידינו כו'", היינו שלוקח עליו את הקב"ה לעד.

ולכאורה קשה:

א. מניין לחדש שהתשובה צ"ל באופן כזה שיעיד עליו כו' שלא יחטא לעולם, הרי לפי־זה אם עבר ושנה אין תשובתו תשובה, שהרי אתגלי מילתא למפרע שלא עשה תשובה, ולא מצינו בהלכה שישנו תנאי בתשובה שלא ישוב לעולם. אדרבה! מצינו שאין בי"ד עושים בחינה אם התשובה היא באופן כזה שלא ישוב עוד לעולם (כדלקמן).

ב. "הרשעים פסולין לעדות", והדין הוא ש"אם העידו עליו שני עדים שעשה עבירה פלונית, הרי זה פסול לעדות" "ואין מוציאין ממון בעדותו ולא יזון עד שיודע שעשה תשובה", וא"כ איך יכולים בי"ד להוציא ממון בעדותו של מי שכשרותו מוטלת בספק, ומניין ידעו בי"ד שעשה תשובה ולא יחטא עוד לעולם למשך כל ימי חייו.

ג. זה ש"לא ישוב לעולם" הוא היפך המציאות, כי רואים בפועל שיש יהודי שעשה תשובה ובי"ד מוציאים ממון על פיו, ולאחר זמן "עבר ושנה" ואעפ"כ הוא מוחזק כשר לאותו הזמן.

ויש לומר, שאין כוונתו בהלכה זו "שיעיד עליו" הוא לעיכובא, אלא שהרמב"ם מבאר כמה דרגות בתשובה, ובהלכה זו מדבר בתכלית השלימות של תשובה.

א: תשובה מיראה שאינה מרצונו ממש אלא מצד יראת העונש, ו"זדונות נעשות לו כשגגות".

ב: תשובה מאהבה, ש"זדונות נעשו לו כזכויות".

ג: אחרי שעשה תשובה מאהבה "בא לידו דבר שעבר בו... ולא עשה מפני התשובה.." והיא שלימות נעלית יותר בתשובה מאהבה.

ד: והיא תכלית השלימות "שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".

והגם שמפשטות הלשון שכתב הכל בהמשך אחד "ומה היא התשובה... שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", משמע שהתחלת התשובה צריכה להיות באופן זה, אעפ"כ מצד השאלות האמורות י"ל שאין זו התחלת התשובה כי־אם תכלית השלימות של תשובה.

(נל־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן לב)

10) ויקח לו לעד, כאחד המעיד עליו שמים וארץ. 11) את ה', שאין דבר נעלם ממנו. 12) פסוק זה מחובר אל שלפניו: "ושובו אל ה', אמרו אליו: כל תשא עוון... ולא נאמר עוד" וגו' - הרי שלוקחים אותו יתברך לעד על זה: שלא נאמר עוד... ולא נשוב עוד לאותו עוון (לחם־משנה). ובפסיקתא דרב כהנא, וכן בילקוט על הפסוק: שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע יד, א): "אומרים ישראל לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אם אנו עושים תשובה, מי מעיד עלינו? אמר להם הקב"ה: לרעה נעשיתי עד, שנאמר: וקרבתי אליכם למשפט, והייתי עד ממהר במכשפים... ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר וגו' (מלאכי ג, ה), ולטובה איני נעשה לכם עד?! הוי, שובה ישראל עד (עד) ה' אלהיך".

9 **ג. כָּל הַמִּתְוַדֶּה בִּדְבָרִים וְלֹא גָמַר בְּלִבּוֹ לַעֲזֹב, הֲרֵי**
10 **זֶה דּוֹמֶה לְטוֹבֵל[13] וְשֶׁרֶץ[14] בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין הַטְּבִילָה**
11 **מוֹעֶלֶת לוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ[15]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר:**
12 **"וּמוֹדֶה וְעוֹזֵב[16] יְרֻחָם". וְצָרִיךְ לִפְרֹט אֶת הַחֵטְא[17],**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ**
14 **לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב".**

13) להיטהר מטומאתו. 14) מת שמטמא. 15) (תענית סז.): אמר רב אדא בר אהבה: אדם שיש בו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בו (שאינו גומר בלבו לשוב), למה הוא דומה? לאדם שתופס שרץ בידו, שאף על פי שטובל בכל מימות שבעולם - לא עלתה לו טבילה; זרקו מידו, כיון שטבל בארבעים סאה - עלתה לו טבילה". 16) אמר ר' יהודה: "ומודה" על מנת "ועוזב" (ילקוט, תהלים ק). 17) לפרוש ולבטא בפיו ולומר: חטא פלוני חטאתי (יומא פו:), כדעת רבי יהודה בן־בבא. והטור (או"ח, סי' תרז) פסק כרבי עקיבא, דאין צריך לפרוט.

15 **ד. מִדַּרְכֵּי הַתְּשׁוּבָה, לִהְיוֹת הַשָּׁב צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי**
16 **הַשֵּׁם בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים, וְעוֹשֶׂה צְדָקָה כְּפִי כֹּחוֹ[18],**
17 **וּמִתְרַחֵק הַרְבֵּה מִן הַדָּבָר שֶׁחָטָא[19] בּוֹ, וּמְשַׁנֶּה**
18 **שְׁמוֹ[20], כְּלוֹמַר: אֲנִי אַחֵר, וְאֵינִי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה**
19 **אוֹתָן הַמַּעֲשִׂים. וּמְשַׁנֶּה מַעֲשָׂיו כֻּלָּן לְטוֹבָה וּלְדֶרֶךְ**
20 **יְשָׁרָה, וְגוֹלֶה[21] מִמְּקוֹמוֹ; שֶׁגָּלוּת מְכַפֶּרֶת[22] עָוֹן, מִפְּנֵי**
21 **שֶׁגּוֹרֶמֶת לוֹ לְהִכָּנַע וְלִהְיוֹת עָנָו וּשְׁפַל־רוּחַ.**

18) כפי יכלתו, כאשר תשיג ידו. ורבינו (הלכות מתנות עניים פ"ז, ה"ה) יאמר: וכמה? עד חמישית נכסיו - מצוה מן המובחר; אחד מעשרה מנכסיו - בינוני; פחות מכאן - עין רעה. 19) כמו שאמר רבינו (הלכות דעות פ"ב, ה"ב):

"שאם היה גבה־לב ינהוג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו". 20) להיקרא בשם אחר. 21) (ר"ה טז:) אמר ר' יצחק: ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם, ואלו הם: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה - שכתוב: וצדקה תציל ממות (משלי י, ב); צעקה - שכתוב: "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם" (תהלים קז, כח); שינוי השם - שכתוב: "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי, כי שרה שמה. ונאמר: וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן (בראשית יז, טו); שינוי מעשה - שכתוב: "וירא האלהים את מעשיהם... וינחם האלהים על הרעה וגו' (יונה ג, י). ויש אומרים: אף שינוי מקום - שכתוב: ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך... ואעשך לגוי גדול (בראשית יב, א). 22) (סנהדרין לז:).

ה. וְשֶׁכַּח גָּדוֹל לַשָּׁב, שֶׁיִּתְוַדֶּה בָּרַבִּים וְיוֹדִיעַ פִּשְׁעָיו לָהֶם, וּמְגַלֶּה עֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ לַאֲחֵרִים[23] וְאוֹמֵר לָהֶם: אָמְנָם חָטָאתִי לִפְלוֹנִי וְעָשִׂיתִי לוֹ כָּךְ וָכָךְ, וַהֲרֵינִי הַיּוֹם שָׁב וּמִתְנַחֵם. וְכָל הַמִּתְגָּאֶה וְאֵינוֹ מוֹדִיעַ, אֶלָּא מְכַסֶּה פִּשְׁעָיו - אֵין תְּשׁוּבָתוֹ גְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[24]? בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; אֲבָל בַּעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, אֵינוֹ צָרִיךְ לְפַרְסֵם עַצְמוֹ[25], וְעַזּוּת־פָּנִים הִיא לוֹ[26] אִם גִּלָּם[27]. אֶלָּא שֶׁב לִפְנֵי הָאֵל בָּרוּךְ הוּא וּפוֹרֵט חֲטָאָיו לְפָנָיו, וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶם לִפְנֵי רַבִּים סָתָם[28]. וְטוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה עֲוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי נְשׁוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה".

23) (יומא פו:), כדי שיבקשו בעדו מחבירו שימחל לו (רש"י, שם). 24) שעליו להתוודות ברבים ולהודיע להם פשעיו. 25) (יומא פו:) כתוב אחד אומר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהלים לב, א), וכתוב אחד אומר: "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כח, יג). הא כיצד? כאן בעבירות שבין אדם לחבירו (יפרסם); כאן בעבירות שבין אדם למקום (יכסה). והטעם: משום כבוד שמים - שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא הוא ממעט בזה את כבוד שמים (מלשון רש"י, שם). והראב"ד משיג וסובר: שעל עבירות המפורסמות והגלויות, אף על פי שהן בין אדם למקום צריך להתוודות בגלוי: שכמו שנתפרסם החטא, כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים. אבל רבינו סובר, שמכל־מקום אין מצוה לפרסמן: אולי יהיה שם אדם שלא ידע עוד בדבר, ועכשו יוודע לו ויתחלל שם שמים (כס"מ). ויש להביא ראיה לשיטת רבינו מפסיקתא דרב כהנא, וכן בילקוט (הושע, יד): "אמר ר' אליעזר: בנוהג שבעולם, אדם המבזה את חברו ברבים ולאחר זמן הוא מבקש לרצות אותו, הוא אומר: אתה מבזה לי ברבים, ומתרצה לי ביני ובינך?! לך והבא אותם אנשים שביזיתני בפניהם, ואני מתרצה לך. אבל הקב"ה אינו כן; אלא אדם עומד ומחרוף ומגדף בשוק, והקב"ה אומר לו: עשה תשובה ביני ובינך ואני מקבלך" ("אור שמח"). 26) חוצפה היא מצדו. 27) (ברכות לד:), מפני שדומה שאינו מתבייש עליהן; אבל אם מכסה עליהן, סימן שמתבייש בהן. ואמרו (שם, יב:): "כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלים לו על כל עוונותיו" (תוספות שם, דיבור־המתחיל: כסוי חטאה). ואינו אסור אלא כשפירסמן שלא לצורך, אבל לצורך - מותר, שהרי יהודה הודה במעשה תמר כדי שלא תישרף; וכן ראובן הודה ולא בוש, כדי שלא יהיו שאר אחיו נחשדים מאביהם, כמבואר (סוטה ז:), ונחלו חיי עולם הבא (פר"ח). 28) לבלי פרוט לפניהם עוונותיו בפרוטרוט.

ו. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַתְּשׁוּבָה וְהַצְּעָקָה יָפָה לְעוֹלָם[29] - בָּעֲשָׂרָה הַיָּמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים הִיא יָפָה בְּיוֹתֵר[30] וּמִתְקַבֶּלֶת הִיא מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ"[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָחִיד; אֲבָל צִבּוּר - כָּל זְמַן[32] שֶׁעוֹשִׂים תְּשׁוּבָה וְצוֹעֲקִין בְּלֵב שָׁלֵם, הֵם נַעֲנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כַּה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו"[33].

29) בכל ימות השנה. 30) שהם ימי רחמים ורצון. ועוד: כל אדם נידון בראש־השנה וגזר דינו נחתם ביום"כ, ולפיכך יכול גם היחיד לבטל גזר דינו קודם שנחתם (מהרש"א, יבמות מט:). 31) משמע שאינו מצוי ואינו נענה בכל עת אלא בעתים ידועות (יבמות קה.). 32) אפילו בשאר ימות השנה (שם). 33) כי גדולה זכות הציבור שאפילו נחתם גזר דינו, הוא נקרע על־ידי תשובה (ר"ה יח.).

ז. יוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא זְמַן תְּשׁוּבָה לַכֹּל[34], לְיָחִיד וְלְרַבִּים, וְהוּא קֵץ[35] מְחִילָה וּסְלִיחָה לְיִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ חַיָּבִים הַכֹּל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. וּמִצְוַת וִדּוּי יוֹם־הַכִּפּוּרִים, שֶׁיַּתְחִיל מֵעֶרֶב הַיּוֹם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל[36], שֶׁמָּא יֵחָנֵק[37] בִּסְעוּדָה קֹדֶם שֶׁיִּתְוַדֶּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִתְוַדָּה קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל, חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּלֵילֵי־יוֹם־הַכִּפּוּרִים עַרְבִית, וְחוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה בְּשַׁחֲרִית וּבְמוּסָף וּבְמִנְחָה וּבִנְעִילָה. וְהֵיכָן מִתְוַדֶּה? יָחִיד - אַחַר תְּפִלָּתוֹ[38], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר - בְּאֶמְצַע תְּפִלָּתוֹ, בִּבְרָכָה רְבִיעִית[39].

34) שהרי נאמר ביום־הכפורים: "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל). 35) גמר ימי המחילה שהם מראש־השנה ועד יום הכפורים ("מעשה רוקח"). 36) את הסעודה המפסקת. 37) (יומא פז:) לפי גירסת הרי"ף שם. אבל בנוסח הגמרא שלפנינו כתוב: "שמא תיטרף דעתו בסעודה" (מחמת שיכרות, כפירוש רש"י, שם). 38) אחרי שגמר תפילת "שמונה־עשרה". 39) היא ברכת היום, שהיא הברכה האמצעית בין שלש הראשונות ושלש האחרונות שבתפילת "שמונה־עשרה" (שם).

ח. הַוִּדּוּי שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל: "אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ (כֻּלָּנוּ)"[40], וְהוּא עִקַּר הַוִּדּוּי[41]. עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוַדָּה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים זֶה - חוֹזֵר וּמִתְוַדֶּה עֲלֵיהֶן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים אַחֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד

1 בִּתְשׁוּבָתוֹ[42], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי פְּשָׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי
2 נֶגְדִּי תָמִיד"[43].

40) כנוסח מנטובה. 41) (יומא פז:) והוא גם ממשיך ואומר: עוינו, פשענו, שכל זה מעיקר הוידוי הוא, כמבואר לעיל (פ"א, ה"א, וכדברי ה"לחם־משנה"). 42) ואינו יודע בעצמו שום עוון וחטא. 43) (יומא פו:) "איני סבור שכיפרת לי, והרי הוא תמיד כאילו הוא נגדי עומד" (מלשון רש"י, שם).

3 ט. אֵין הַתְּשׁוּבָה וְלֹא יוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל
4 עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, כְּגוֹן מִי שֶׁאָכַל דָּבָר אָסוּר
5 אוֹ בָעַל בְּעִילָה אֲסוּרָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל עֲבֵרוֹת
6 שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן הַחוֹבֵל אֶת חֲבֵרוֹ[44] אוֹ
7 הַמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ אוֹ גּוֹזְלוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ
8 לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּתֵּן לַחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ
9 וִירַצֶּהוּ[45]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב
10 לוֹ - צָרִיךְ לְרַצּוֹתוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ שֶׁיִּמְחַל לוֹ[46]. אֲפִלּוּ
11 לֹא הִקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ אֶלָּא בִּדְבָרִים - צָרִיךְ לְפַיְּסוֹ[47]
12 וְלִפְגֹּעַ בּוֹ עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ. לֹא רָצָה חֲבֵרוֹ לִמְחֹל לוֹ
13 - מֵבִיא לוֹ שׁוּרָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם מֵרֵעָיו
14 וּפוֹגְעִין בּוֹ וּמְבַקְּשִׁין[48] מִמֶּנּוּ. לֹא נִתְרַצָּה לָהֶן -
15 מֵבִיא לוֹ שְׁנֵיָּה וּשְׁלִישִׁית. לֹא רָצָה - מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ
16 לוֹ, וְזֶה שֶׁלֹּא מָחַל הוּא הַחוֹטֵא[49]. וְאִם הָיָה רַבּוֹ -
17 הוֹלֵךְ וּבָא אֲפִלּוּ אֶלֶף פְּעָמִים, עַד שֶׁיִּמְחַל לוֹ[50].

44) בגופו. 45) (יומא פה:). "את זו דרש רבי אלעזר בן־עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" - עבירות שבין אדם למקום יום־הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום־הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. 46) (ב"ק פ"ח, מ"ז). אבל שם לא נאמר זה אלא בחובל בחבירו ולא בגוזלו. ויש מביאים ראיה מדרשת חז"ל (ב"ק ס:) על הפסוק: "חבל ישיב רשע, גזלה ישלם" (יחזקאל לג, טו): "אף על פי שגזילה משלם - רשע הוא". וכל זה כשעוד לא פייס את חבירו ("קובץ" על הרמב"ם). 47) (יומא פז:). שנאמר (משלי ו, ב): נוקשת באמרי פיך... לך והתרפס ורהב רעיך - הרבה עליו רעים שיבקשו עליך מחילה ממנו. 48) (שם), שנאמר (בראשית נ, טז): "אנא, שא נא, ועתה שא נא" - הרי שלש פעמים "נא", ואין "נא" אלא לשון בקשה. 49) (ב"ק צב.), ובמדרש תנחומא (חוקת, אות יט) אמרו: "ומניין שאם סרח אדם לחבירו ואומר לו: חטאתי! שאם אינו מוחל לו - נקרא חוטא? שנאמר (שמואל־א יב, כג): "גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם". אימתי? - כשבאו ואמרו: חטאנו, שנאמר (שם): "התפלל בעד עבדיך... כי יספנו על כל חטאתנו רעה". 50) כמו שמצינו ברב, שהלך לפייס את רבי חנינא רבו שלש־עשרה שנה, בכל ערב יום־כפורים, על שפגע בכבודו (יומא פז:).

18 י. אָסוּר לָאָדָם לִהְיוֹת אַכְזָרִי[51] וְלֹא יִתְפַּיֵּס, אֶלָּא יְהֵא
19 נוֹחַ לִרְצוֹת וְקָשֶׁה לִכְעֹס. וּבְשָׁעָה שֶׁמְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ
20 הַחוֹטֵא לִמְחֹל, מוֹחֵל בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה.
21 וַאֲפִלּוּ הֵצַר לוֹ וְחָטָא לוֹ הַרְבֵּה, לֹא יִקֹּם וְלֹא יִטֹּר.
22 וְזֶהוּ דַּרְכָּם שֶׁל זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְלִבָּם[52] הַנָּכוֹן; אֲבָל
23 הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים עַרְלֵי־לֵב אֵינָן כֵּן, אֶלָּא: "וְעֶבְרָתָן
24 שְׁמָרָה נֶצַח"[53]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר עַל הַגִּבְעוֹנִים לְפִי
25 שֶׁלֹּא מָחֲלוּ[54] וְלֹא נִתְפַּיְּסוּ[55]: "וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי
26 יִשְׂרָאֵל הֵמָּה"[56].

51) (ב"ק צב.) כמו שמצינו באברהם אבינו, אחרי שאבימלך ביקש ממנו מחילה - נתפייס. ולא עוד אלא שהתפלל עליו לה', כמו שנאמר (בראשית כ, יז): ויתפלל אברהם אל האלהים. 52) (בירושלמי, פרק החובל) הא דאת אמר: שצריך למחול - "בשלא הוציא לו שם רע; אבל הוציא לו שם רע - אין לו מחילה עולמית" (הגהות מיימוניות). 53) מלשון הכתוב (עמוס א, יא). 54) לשאול המלך שהמית את הגבעונים, כמו שמסופר (שמואל־ב, כא). 55) על ידי דוד המלך, כששאל אותם: "מה אעשה לכם ובמה אכפר?" ושמרו את עברתם הקשה בלבם (שם). וראה במסכת (יבמות עח:). 56) ואינם ראויים לבוא בקהל ה' (שם, עט.). וכך אמר דוד: "שלשה סימנים יש באומה זו (ישראל): רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים. כל שיש בו שלשה סימנים הללו - ראוי להידבק באומה זו; ואלה הגבעונים, מתוך שאינם רחמנים - אינם ראויים להידבק בהם". ומיד גזר עליהם ואמר: והגבעונים לא מבני ישראל המה (שמואל־ב כא, ב).

27 יא. הַחוֹטֵא לַחֲבֵרוֹ, וּמֵת חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיְּבַקֵּשׁ מְחִילָה
28 - מֵבִיא עֲשָׂרָה בְּנֵי־אָדָם וּמַעֲמִידָן עַל קִבְרוֹ, וְיֹאמַר
29 בִּפְנֵיהֶם: חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל[57] וְלִפְלוֹנִי זֶה
30 שֶׁכָּךְ וָכָךְ עָשִׂיתִי לוֹ. וְאִם הָיָה חַיָּב לוֹ מָמוֹן - יַחֲזִירוֹ
31 לַיּוֹרְשִׁים. לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ יוֹרְשִׁין - יַנִּיחֶנּוּ בְּבֵית־
32 דִּין[58] וְיִתְוַדֶּה.

57) (יומא פז.). וחילוק יש בין המבקש מחילה מחבירו בחייו, ובין המבקש ממנו אחרי מותו: שבראשון - הוא מבקש מחילה מחבירו קודם ואחרי־כן הוא מתוודה לפני ה', כי כל עוד שלא פייס את חבירו הוא מעוכב מחילה מאת ה'; ובשני - הוא מתוודה קודם לפני ה' ואחר כך מבקש מחילת חבירו, וכך נאה לו: להקדים כבוד שמים לכבוד חבירו המת ("מעשה רוקח"). 58) ויהי הממון מונח ביד בית־דין עד שיבואו היורשים; או בית־הדין יעשו בו כטוב בעיניהם. כפירוש רבינו (ב"ק פ"ט, מ"ה).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מי נקרא צדיק, בינוני או רשע; טעם לתקיעת שופר בראש־השנה; חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא; מי הם שאין להם חלק לעולם הבא; המינים והאפיקורסים למיניהם.

33 א. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־הָאָדָם יֵשׁ־לוֹ זְכֻיּוֹת וַעֲוֹנוֹת.
34 מִי שֶׁזְּכֻיּוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל עֲוֹנוֹתָיו - צַדִּיק, וּמִי
35 שֶׁעֲוֹנוֹתָיו יְתֵרוֹת עַל זְכֻיּוֹתָיו - רָשָׁע. מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה
36 - בֵּינוֹנִי. וְכֵן הַמְּדִינָה - אִם הָיוּ זְכֻיּוֹת כָּל יוֹשְׁבֶיהָ
37 מְרֻבּוֹת עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶן, הֲרֵי זוֹ צַדֶּקֶת; וְאִם הָיוּ

1 עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין, הֲרֵי זוֹ רְשָׁעָה. וְכֵן כָּל הָעוֹלָם
2 כֻּלּוֹ[2].

2) (קידושין מ:) רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות: עבר עבירה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה, שנאמר: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה (קהלת ט, יח) - בשביל חטא יחידי שחטא זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. ושמא תשאל: מה מועיל לנו שיקול המדינה אם צדקת היא או רשעה, הלא דנים את העולם כולו, והכל הולך אחרי שיקול העולם? על זה יש להשיב: "שיקול המדינה" נצרך לפעמים, כגון: כשהעולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, אז שוקלים ורואים כל מדינה כפי מה שהיא: אם היא רשעה - היא נחרבת: ואם היא צדקת - היא ניצולת וחוטאיה המועטים נאבדים (לחם־משנה).

3 ב. אָדָם שֶׁעֲוֹנוֹתָיו מְרֻבִּין עַל זְכֻיּוֹתָיו, מִיָּד הוּא מֵת
4 בְּרִשְׁעוֹ[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל רֹב עֲוֹנְךָ"[4]. וְכֵן מְדִינָה
5 שֶׁעֲוֹנוֹתֶיהָ מְרֻבִּין - מִיָּד הִיא אוֹבֶדֶת, שֶׁנֶּאֱמַר:
6 "זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה[5] וְגוֹ'". וְכֵן כָּל הָעוֹלָם
7 כֻּלּוֹ - אִם הָיוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם מְרֻבִּין מִזְּכֻיּוֹתֵיהֶן, מִיָּד הֵן
8 נִשְׁחָתִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם"[6].
9 וְשִׁקּוּל זֶה אֵינוֹ לְפִי מִנְיַן הַזְּכֻיּוֹת וְהָעֲוֹנוֹת, אֶלָּא לְפִי
10 גָּדְלָם: יֵשׁ זְכוּת שֶׁהִיא כְּנֶגֶד כַּמָּה עֲוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:
11 "יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב"[7]. וְיֵשׁ עָוֹן שֶׁהוּא כְּנֶגֶד
12 כַּמָּה זְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחוֹטֶא אֶחָד[8] יְאַבֵּד טוֹבָה
13 הַרְבֵּה". וְאֵין שׁוֹקְלִין אֶלָּא בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֵל דֵּעוֹת,
14 וְהוּא הַיּוֹדֵעַ הֵיאַךְ עוֹרְכִין הַזְּכֻיּוֹת כְּנֶגֶד הָעֲוֹנוֹת.

3) ואף על פי שאנו רואים רשעים גמורים שעוונותיהם מרובים על זכויותיהם ומאריכים ימים - אולם "שיקול" זה, אינו לפי רוב מספר המצוות והעבירות אלא לפי גדלן, כמבואר בסמוך בסוף הלכה זו. ולכן אפשר אדם שידמה לנו שהוא רשע גמור, אבל הוא עשה מצוה אחת שבזכותה זכה לחיים ארוכים (כסף־משנה). ויש מפרשים: שרבינו ידבר כאן בשיקול הנעשה בשעת מיתת האדם: אם ימות בחטאו כבהמה וייכרת מחיי העולם הבא, או יזכה לחיי עולם הבא. וכן מוכח מדברי רבינו בסמוך (ה"ג) שבשיקול העשוי בשעת מיתה ידובר כאן (לחם־משנה). 4) הרי שהאדם נידון לפי רוב עוונותיו. 5) הרי שהעיר נידונית לפי רוב עוונותיה. 6) מין האדם. 7) באביה בן ירעבם בן־נבט נאמרו הדברים הללו, שלמרות חטאותיו וחטאות אביו יבוא לקבורת ישראל, ככתוב: "כי זה לבדו יבוא לירבעם אל קבר, יען נמצא בו דבר טוב". ואמרו חז"ל (מ"ק כל.): "שביטל פרדסאות (משמרות) שהושיב ירבעם אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל". רואים אנו, שלפעמים דבר טוב אחד שקול כנגד הרבה לא טובים. 8) כפשוטו חטא אחד לפעמים יאבד הרבה זכויות גדולות וטובות.

15 ג. כָּל מִי שֶׁנִּחַם עַל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה וְתָהָה[9] עַל
16 הַזְּכֻיּוֹת, וְאָמַר בְּלִבּוֹ: וּמָה הוֹעַלְתִּי בַּעֲשִׂיָּתָן, הַלְוַאי
17 לֹא עָשִׂיתִי אוֹתָן - הֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת כֻּלָּן, וְאֵין
18 מַזְכִּירִים לוֹ שׁוּם זְכוּת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצִדְקַת
19 הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם רִשְׁעוֹ" - אֵין זֶה אֶלָּא
20 בְּתוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת[10]. וּכְשֵׁם שֶׁשּׁוֹקְלִין זְכֻיּוֹת אָדָם
21 וַעֲוֹנוֹתָיו בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, כָּךְ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שׁוֹקְלִין
22 עֲוֹנוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִבָּאֵי הָעוֹלָם עִם זְכֻיּוֹתָיו
23 בְּיוֹם־טוֹב שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. מִי שֶׁנִּמְצָא צַדִּיק -
24 נֶחְתָּם לְחַיִּים, וּמִי שֶׁנִּמְצָא רָשָׁע - נֶחְתָּם לְמִיתָה.
25 וְהַבֵּינוֹנִי - תּוֹלִין אוֹתוֹ עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים: אִם עָשָׂה
26 תְּשׁוּבָה - נֶחְתָּם לְחַיִּים, וְאִם לָאו - נֶחְתָּם לְמִיתָה[11].

9) התחרט וניחם. וינחם ה' כי עשה את האדם (בראשית ו, ו). תרגום ירושלמי: והוה תהי מן קדם ה' (הערוך). 10) (קידושין מ:) כי אם לא כן מדוע לא תצילנו צדקתו ביום פשעו, הרי זכויותיו מרובות על עוונותיו? ומדוע לא יחשבו לו לכל הפחות כמחצה על מחצה: מחצה עוונות ומחצה זכויות? אלא על כרחך, במי שתוהה ומתחרט על הטוב שעשה הכתוב מדבר. 11) (ר"ה טז:). כבר הזכרנו למעלה (ה"ב) את השאלה הידועה: הרי רואים אנו שכמה צדיקים אשר זכויותיהם מרובות מעוונותיהם, מתים: ורשעים שעוונותיהם מרובים - חיים ומאריכים ימים? שאלה זו מתרץ הרמב"ן ב"שער הגמול" (הובא בר"ן, ר"ה) כך: שצדיקים ורשעים האמורים כאן, הכוונה לצדיקים בדין זה או לרשעים בדין זה. כי אלה שיצאו זכאים בדין מחמת איזו זכות נקראים כאן: צדיקים גמורים, היות שבדין זה זכו ויצאו זכאים למרות היותם חוטאים בדרך כלל. כי כך מידתו של הקב"ה לשלם שכר בעולם הזה על איזו זכות מיוחדת של הנידון בשעת דינו. וכן הצדיקים שזכויותיהם מרובות, כיון שנתחייבו באיזה דין עכשיו מפני עבירה קלה שעשו, נקראים: רשעים ביחס לדין זה, כמו שאמר הכתוב: והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כה, א). ועוד כותב הרמב"ן (שם): אין האדם נידון בראש־השנה אלא על עניני עולם הזה. וזה שאמרו: לחיים או למיתה אין זה בימים בלבד (אורך ימים או קוצר ימים), אלא כל הענשים שבעולם הזה: מנגעים ופגעים, מיתת בנים ועוני וכיוצא בזה, כינו אותם חכמינו בלשון: מיתה, ואת השכר והגמול הטוב - בלשון: חיים.

27 ד. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה גְּזֵרַת
28 הַכָּתוּב[12] - רֶמֶז יֵשׁ בָּהּ, כְּלוֹמַר: עוּרוּ יְשֵׁנִים
29 מִשְּׁנָתְכֶם, וְנִרְדָּמִים הָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם וְחַפְּשׂוּ
30 בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה[13] וְזִכְרוּ בּוֹרַאֲכֶם. אֵלּוּ[14]
31 הַשּׁוֹכְחִים אֶת הָאֱמֶת בְּהַבְלֵי הַזְּמַן וְשׁוֹגִים[15] כָּל
32 שְׁנָתָם בְּהֶבֶל וָרִיק אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל וְלֹא יַצִּיל - הַבִּיטוּ
33 לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם, וְיַעֲזֹב כָּל
34 אֶחָד מִכֶּם דַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמֵחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה.
35 לְפִיכָךְ[16] צָרִיךְ כָּל אָדָם שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ
36 כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב; וְכֵן כָּל הָעוֹלָם, חֶצְיוֹ
37 זַכַּאי וְחֶצְיוֹ חַיָּב: חָטָא חֵטְא אֶחָד - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת
38 עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף־חוֹבָה וְגָרַם לוֹ

1 הַשְׁחָתָה; עָשָׂה מִצְוָה אַחַת - הֲרֵי הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ
2 וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף־זְכוּת, וְגָרַם לוֹ וְלָהֶם
3 תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם" - זֶה
4 שֶׁצָּדַק, הִכְרִיעַ אֶת כָּל הָעוֹלָם לִזְכוּת וְהִצִּילוֹ[17].
5 וּמִפְּנֵי עִנְיָן[18] זֶה נָהֲגוּ כָּל בֵּית־יִשְׂרָאֵל לְהַרְבּוֹת
6 בִּצְדָקָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַעֲסֹק בְּמִצְוֹת מֵרֹאשׁ־
7 הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים[19] יָתֵר מִכָּל הַשָּׁנָה. וְנָהֲגוּ
8 כֻּלָּם לָקוּם בַּלַּיְלָה בַּעֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ וּלְהִתְפַּלֵּל
9 בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבְכִבּוּשִׁין[20] עַד שֶׁיֵּאוֹר
10 הַיּוֹם.

12) מבלי תת טעם לדבר, כלשון חז"ל: "למה תוקעים? - רחמנא אמר: תקעו" (ר"ה טז.). 13) וכן מצינו דרשת חז"ל (ויקרא־רבה, אמור): "תקעו בחודש שופר (תהלים פא, ד), "בחודש" - חדשו מעשיכם: "בשופר" - שפרו מעשיכם. אם שיפרתם מעשיכם - הריני נעשה לכם כשופר: מה שופר זה מכניס בזו ומוציא בזו, אף אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים". ובפסיקתא דרב כהנא (פיסקא בחודש השביעי) אמרו: "שכך התקנתי לכם: שתהיו תוקעים בשופר בראש־השנה, שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמכם לתשובה. 14) הישנים והנרדמים. 15) עוסקים בהתמסרות. ולדברי ר' משה הדרשן הובאו ברש"י על הפסוק: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט), מקור המלה בערבית והוראתה: עסק וטיפול. ויש מפרשים מלשון: משגה. תועים במעשיהם. 16) חוזר אל מה שנאמר בהלכות הקודמות, כי האדם נידון אחרי רובו, בין בראש־השנה ובין בשעת מיתה: וכן העולם נידון אחר רובו. לפיכך, הואיל והרוב קובע - צריך כל אדם וכו'. וכן הוא הנוסח בברייתא (קידושין מ:). 17) וכאילו הוא היסוד שעליו העולם קיים. 18) שהימים האלה הם ימי שיקול הזכויות והעוונות, ועת חיפוש דרכים ופישפוש במעשים. 19) (ירושלמי, פאה פ"ח, ה"ח). 20) במסכת תענית (פ"ב מ"א) שנינו: "הזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין", ופירושו: דברי מוסר הכובשים את הלב ומחזירים אותו למוטב. וכאן שהמדובר בתפילה, אולי יש לפרשו: לעורר רחמיו של הקב"ה שיכבוש כעסו מעלינו.

11 ה. בְּשָׁעָה שֶׁשּׁוֹקְלִין עֲוֹנוֹת אָדָם עִם זְכִיּוֹתָיו, אֵין
12 מְחַשְּׁבִין עָלָיו עָוֹן שֶׁחָטָא בּוֹ תְּחִלָּה וְלֹא שֵׁנִי[21], אֶלָּא
13 מִשְּׁלִישִׁי וָאֵילָךְ. אִם נִמְצְאוּ עֲוֹנוֹתָיו מִשְּׁלִישִׁי וְאֵילָךְ
14 מְרֻבִּין עַל זְכִיּוֹתָיו - אוֹתָם שְׁתֵּי עֲוֹנוֹת מִצְטָרְפִים,
15 וְדָנִין אוֹתוֹ עַל הַכֹּל; וְאִם נִמְצְאוּ זְכִיּוֹתָיו[22] כְּנֶגֶד
16 עֲוֹנוֹתָיו אֲשֶׁר מֵעָוֹן שְׁלִישִׁי וָאֵילָךְ - מַעֲבִירִים כָּל
17 עֲוֹנוֹתָיו רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן[23], לְפִי שֶׁהַשְּׁלִישִׁי נֶחְשָׁב
18 רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחֲלוּ הַשְּׁנַיִם; וְכֵן הָרְבִיעִי הֲרֵי הוּא
19 רִאשׁוֹן, שֶׁכְּבָר נִמְחַל הַשְּׁלִישִׁי, וְכֵן עַד סוֹפָן[24]. בַּמֶּה
20 דְּבָרִים אֲמוּרִים[25]? בְּיָחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן־כָּל אֵלֶּה
21 יִפְעַל־אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם־גֶּבֶר"[26]. אֲבָל הַצִּבּוּר,
22 תּוֹלִין לָהֶן עָוֹן רִאשׁוֹן, שְׁנִי וּשְׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל
23 שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ".
24 וּכְשֶׁמְּחַשְּׁבִין לָהֶן - עַל דֶּרֶךְ זֶה מְחַשְּׁבִין לָהֶן
25 מֵרְבִיעִי[27] וְאֵילָךְ. הַבֵּינוֹנִים - אִם הָיָה בִּכְלַל מֶחֱצָה
26 עֲוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ תְּפִלִּין מֵעוֹלָם, דָּנִין אוֹתוֹ
27 כְּפִי חֶטְאוֹ[28], וְיֵשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן כָּל
28 הָרְשָׁעִים שֶׁעֲוֹנוֹתֵיהֶן מְרֻבִּים - דָּנִין אוֹתָן כְּפִי
29 חֲטָאֵיהֶם[29], וְיֵשׁ לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל
30 יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[30] אַף־עַל־פִּי שֶׁחָטְאוּ,
31 שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ" -
32 אֶרֶץ זוֹ מָשָׁל, כְּלוֹמַר: אֶרֶץ הַחַיִּים, וְהוּא הָעוֹלָם
33 הַבָּא[31]. וְכֵן חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם[32], יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק
34 לָעוֹלָם הַבָּא[33].

21) (יומא פו:). 22) שקולות. 23) שנאמר: נושא עוון ועובר על פשע (מיכה ז, יח). "תנא דבי ר' ישמעאל: מעביר ראשון, ראשון", כלומר: עוון הבינונים מעבירו ראשון ראשון. כמו שהעביר שנים הראשונים ולא צירפם לחשבון, כן מתחיל להעביר ולמחול את העוון השלישי של בינוני זה שעוונותיו שקולים כנגד זכויותיו (ר"ה יז.). 24) ושמא תאמר: אם כן למה כתב רבינו לעיל (ה"ג) וה"בינוני תולים לו עד יום־הכפורים, ואם לא עשה תשובה - נחתם למיתה", הלא מעבירים עוונותיו ראשון ראשון, ואם כן כבר נמחלו כל עוונותיו וצריך היה איפוא להיחתם לחיים? ויש לומר: שלעיל מדבר בראש־השנה ואז אין מעבירים לו ראשון, ראשון: וכאן ידובר בשעת מיתה ששוקלים עוונותיו לדעת אם ילך לגן־עדן או לגיהנום (כסף־משנה). 25) שמתחילים לחשוב עוונות האדם משלישי ואילך. 26) שמהפעם השלישית יפעל אל לעשות חשבונותיו על גבר חוטא. 27) שאין מניחים ג' הראשונים על כף המאזנים עד שישקלו כל עוונותיהם. ואם נמצאו עוונותיהם מרביעי ואילך מרובים על זכויותיהם, אז מצרפים אליהם גם את השלשה הראשונים ודנים אותם על הכל: ואם נמצאו זכויותיהם כנגד עוונותיהם מרביעי ואילך - אז מעבירים עוונותיהם ראשון, ראשון. 28) מה שאמרנו שהבינונים עוונותיהם נמחלים ואינם נידונים לגיהנם, זהו רק כשאין בין עוונותיהם עוון ביטול מצות תפילין: אבל אם נמצא ביניהם עוון חמור זה שהעושה אותו נקרא: "פושע ישראל בגופו" - הוא נידון בגיהנם, ואחרי שקיבל ענשו הוא נוחל חיי עולם הבא (ר"ה יז.). 29) (שם). 30) (סנה' פ"י, מ"א). 31) עולם הנפשות הם החיים אחרי החיים עלי אדמות. 32) שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נח. וזה לשון רבינו (הל' מלכים פ"ח, ה"יא): "כל המקבל עליו שבע מצוות ונזהר לעשותן - הרי זה מחסידי אומות העולם", על ז' המצוות עיין למעלה בביאורנו (הל' עבודת־כוכבים פ"י, ה"ו). 33) (סנהדרין קה.).

35 ו. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא
36 נִכְרָתִים וְאוֹבְדִים וְנִדּוֹנִין[34] עַל גֹּדֶל רִשְׁעָם וְחַטָּאתָם
37 לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הַמִּינִים[35], וְהָאֶפִּיקוֹרְסִין,
38 וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וּבְבִיאַת
39 הַגּוֹאֵל, הַמּוֹרְדִים[36] וּמַחֲטִיאֵי הָרַבִּים וְהַפּוֹרְשִׁין
40 מִדַּרְכֵי צִבּוּר[37] וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת בְּיָד רָמָה בְּפַרְהֶסְיָה

1 **כִּיהוֹיָקִים[38] וְהַמּוֹסְרִים וּמַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר**
2 **שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם[39] וְשׁוֹפְכֵי דָמִים וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן הָרַע[40]**
3 **וְהַמּוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ[41].**

34) בגיהנם. 35) כל אלה המנויים כאן בהלכה ו' ביארם רבינו בהלכות הבאות שבפרק זה. 36) כגירסת אוקספורד, דפוס קושטא. וכן הגירסא בפירוש רבי חננאל לר"ה יז.: ונוסחה אחרת: המורדים. 37) כל אלה שנויים בברייתא (ר"ה יז.). 38) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א). וחז"ל סיפרו עליו, שהיה אומר: "המלכים שהיו לפני לא ידעו להרגיז את ה'. כולם אנו צריכים לאורו? יש לנו זהב פרווים שאנו משתמשים בו, יטול לו אורו!" והכתוב מעיד עליו (דברי־הימים־ב לו, ח): "ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה" (סנהדרין קג:). 39) (ר"ה יז.), ומפורשים בסמוך (הלכה יא־יב). 40) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א בשם תוספתא). וזה לשון רבינו (אבות פ"א, מ"יז): "ולשון התוספתא: על שלשה דברים נפרעים מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא: עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - ולשון הרע כנגד כולן". וראוי להעיר שבתוספתא (פאה, פ"א) שלפנינו כתוב: "נפרעים מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא - אבל המכוון אחד הוא. וכן בפדר"א פ' נג: "כל המספר לשון הרע - אין לו חלק לעולם הבא. 41) שלא יכירו שהוא מהול, שהוא מתבייש בבריתו של אברהם אבינו. וזהו ששנינו באבות (אבות פ"ג, מ"יא): המפר בריתו של אברהם אבינו... אין לו חלק לעולם הבא.

4 **ז. חֲמִשָּׁה הֵן הַנִּקְרָאִים מִינִים: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין שָׁם**
5 **אֱלוֹהַּ וְאֵין לָעוֹלָם מַנְהִיג[42]; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
6 **מַנְהִיג, אֲבָל הֵן שְׁנַיִם[43] אוֹ יוֹתֵר; וְהָאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם**
7 **רִבּוֹן אֶחָד, אֲבָל שֶׁהוּא גּוּף וּבַעַל תְּמוּנָה[44]. וְכֵן**
8 **הָאוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ לְבַדּוֹ הָרִאשׁוֹן וְצוּר לַכֹּל[45]. וְכֵן**
9 **הָעוֹבֵד כּוֹכָב אוֹ מַזָּל וְזוּלָתוֹ, כְּדֵי לִהְיוֹת מֵלִיץ בֵּינוֹ**
10 **וּבֵין רִבּוֹן־הָעוֹלָמִים[46]; כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ הוּא**
11 **מִין.**

42) כמו שאמרו (ברכות יב:): "אחרי לבבכם" - זו מינות. וכן הוא אומר: אמר נבל בלבו: אין אלהים (תהלים יד, א). ובמדרש תהלים (פרק א) דרשו: ולב כסילים לא כן (משלי טו, ז) - אלו המינים שאומרים: אבטומטוס הוא העולם, כלומר: שאין לו בורא ומנהיג, והוא מנהיג עצמו. 43) כמו שאמרו: "לפיכך נברא אדם יחידי, שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים" (סנהדרין פ"ד, מ"ה). (ראה הלכות יסודי התורה פ"א, ה"ו). 44) והרי נאמר: כי לא ראיתם כל תמונה (דברים ד, טו). וכל תארי הגוף הנמצאים אצל ה' בתורתנו ובספרות הנביאים והכתובים, אינם אלא לשון ומליצה לשבר את האוזן: מפני שאין בני־אדם מכירים אלא הגופות - לפיכך דיברה תורה כלשון בני־אדם. ראה למעלה (הלכות יסודי התורה פ"א, ה"ט). והראב"ד משיג על זה ושואל: "למה קרא לזה: "מין"? וכמה גדולים וטובים ממנו (מן הרמב"ם) הלכו בזו המחשבה, לפי שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות". וה"כסף־משנה" משתומם על השגת הראב"ד ואומר "ויש לתמוה על פה קדוש איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה: "גדולים וטובים ממנו?!" וכדי להניח את דעת עצמו ודעת אחרים מסיים ה"כסף־משנה" ואומר: "ואפשר שעיקר הנוסחה של השגת הראב"ד, כמו שכתוב ב"ספר העיקרים" (פ"כ. מאמר ראשון) וזה לשונו: אמר אברהם: אף על פי שעיקר האמונה כן הוא (כדברי הרמב"ם), בכל זאת המאמין היותו גוף - מצד תפיסתו לשונות הפוסקים והמדרשות כפשוטן - אין ראוי לקרותו: מין. והגאון בעל "אור שמח" מגיה נוסח הראב"ד שלפנינו ומתקן: "גדולים וטובים ממנו", במובן: מאתנו בגוף ראשון, ולא אל הרמב"ם ז"ל התכוון הראב"ד באמרו: "ממנו". דעה זו של רבינו, שאין לבורא תמונה ולא דמות הגוף עוררה התנגדות גדולה בעולם הרבנים, ויש שרצו לגנוז את "ספר המדע" בגלל זה. והרמב"ן ערך מכתב לרבני צרפת, ובו הוא לוחם מלחמת רבינו ואומר: ואחרים, שמעתי, אומרים שאתם תופשים על "ספר המדע" באמרו: "שאין למעלה צורה ותבנית". ולמה, רבותינו, תפשתם עליו בדבר הזה? הרי כל הגאונים בחיבוריהם, וכל חכמינו הקדמונים בפיוטיהם בספרד - הכל יחשבו את הנוטה מזה כהולך אחר ההבל". (ראה דברי רב האי גאון ורבינו נסים גאון ז"ל ב"הכותב" ל"עין יעקב" (ברכות נט.), והובאו דבריהם ב"אוצר הגאונים" לברכות: שכל התוארים הגשמיים הנמצאים בפסוקים ובמדרשים, אינם אלא משל לשבר את האוזן, כי דיברה תורה בלשון בני־אדם). "סוף דבר, ממשיך הרמב"ן במכתבו לרבני צרפת, הכל נשמע - כי על זאת האמונה אומתנו אומנה. גם לחכמי צרפת אשר אימרתם צרופה מצאתי שכתוב כן בחיבוריהם. וכן ראיתי בחיבור הרב החסיד ר' אליעזר מגרמזיא ז"ל בשער "יסוד האיחוד והאמונה" שכתב שם: "יוצר הכל אין לו פנים ואחור וגובה וכו'. ומה שכתוב בקרא ענינים גשמיים, לא נכתבו כי אם להבין לבני אדם. וכבר הזהירנו בתורתו שלא נחשוב עליו דמות וצורה, שכן כתוב: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כי לא ראיתם כל תמונה..." וכל הסובר על הבורא שיש לו צלם, דמות ואיברים - אין לו אלוה כלל. על כן אני אומר: שהמאמין באלהים יבין, כי כמו שאין איברים לנשה שיצאה מכסא כבודו, כך אין לבורא גוף ודמות כלל... וידוע תדעו כי לא ישמעו הקהילות בגזירתכם לגנוז ספרי הרב הגדול... והפורש מהם כפורש מחייו... ומה יאמרו ל"ספר המדע"? והמכתב מכתב אלהים הוא: מפתח לספרי הרב בתלמוד ומבוא לכל חיבוריו: מלמד לתלמידים כבוד ומורא בהלכות תלמוד תורה: יורה חטאים דרך בהלכות "תשובה" בלי קושיות והוויות, מפיק מרגליות. כי לא מצינו דברי "תשובה" בתלמוד רק מפורדים ומפוזרים בין ההלכות וההגדות בלי בירורים. ובכל חיבורי הגאונים הראשונים והאחרונים לא מצינו אותם הענינים דרושים לכל חפציהם ומזומנים, כאשר המה מפורשים ומבוארים בספר ההוא הממולא פנינים, המיוחס בספרים מבחוץ ומבפנים..." 45) שיצר וברא את הכל. כלומר: אמת שיש אלוה יחיד ואינו גוף, אבל אינו לבדו ראשון, כי יש חומר קדום שלא בראו ה', ומן החומר ההוא ברא אלהים את העולם. כאותו הפילסוף שאמר לרבן גמליאל (בראשית־רבה, פ"א): "צייר

גדול הוא אלהיכם, אלא שמצא סממנים טובים שסייעו אותו: תהו ובהו, חושך ומים ורוח" וכו'. ובפירושו למשנה (סנהדרין פ"ו, היסוד הרביעי) אומר רבינו: "שנאמין כי ה' הוא קדמון בהחלט, וכל מה שנמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו, הוא שאמר הכתוב: מעונה אלהי קדם (דברים לג, כז)". 46) זאת היתה טעות אנוש ובני דורו, כאמור למעלה (הלכות עבודת כוכבים פ"א, ה"א).

1 **ח. שְׁלֹשָׁה הֵן הַנִּקְרָאִין אֶפִּיקוֹרְסִין: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין**
2 **שָׁם[47] נְבוּאָה כְּלָל, וְאֵין שָׁם מַדָּע[48] שֶׁמַּגִּיעַ מֵהַבּוֹרֵא**
3 **לְלֵב בְּנֵי־הָאָדָם; וְהַמַּכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[49];**
4 **וְהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא יוֹדֵעַ מַעֲשֵׂה[50] בְּנֵי־הָאָדָם; כָּל**
5 **אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ הֵן אֶפִּיקוֹרְסִים. שְׁלֹשָׁה הֵן**
6 **הַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה: הָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעִם ה'.**
7 **אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד, אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת - אִם אָמַר: מֹשֶׁה**
8 **אָמָרוֹ מִפִּי עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה[51]. וְכֵן הַכּוֹפֵר**
9 **בְּפֵרוּשָׁהּ וְהוּא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה[52], וְהַמַּכְחִישׁ**
10 **מַגִּידֶיהָ[53], כְּגוֹן צָדוֹק וּבַיְתוֹס[54]. וְהָאוֹמֵר, שֶׁהַבּוֹרֵא**
11 **הֶחֱלִיף מִצְוָה זוֹ בְּמִצְוָה אֲחֵרֶת, וּכְבָר בָּטְלָה תּוֹרָה**
12 **זוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא הָיְתָה מֵעִם ה'[55]; כְּגוֹן הַהֲגִרִים**
13 **כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֵלּוּ כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה.**

47) מלה מיותרת לפי הסגנון העברי, אבל מתיקוני הלשון הערבית היא, ורבינו השתמש בה גם בעברית. ראה ביאורנו (הלכות יסודי התורה פ"א, ה"א). 48) חכמה מן החכמות: תורה ומצוה הנמסרת מאת אלהים לנביא בהקיץ או בחלום, כפי מדרגתו ומעלתו. והרבה מקומות בתורה ובנביאים מעידים על מציאות הנבואה, כמו: נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה'... אליו תשמעון (דברים יח, טו). ולמעלה (הלכות יסודי התורה פ"ז, ה"א) אמר רבינו: "מיסודי הדת: לידע, שהאל מנבא את בני האדם". 49) שהיה אדון הנביאים ואביהם, לקודמים לפניו ולבאים אחריו והגיע עד למדרגת המלאכים ו"לא נשאר מסך שלא קרעו ונכסה ממנו" (מלשון רבינו, סנהדרין פ"י, היסוד השביעי). וראה למעלה (הלכות יסודי התרה פ"ז, ה"ו) ארבעה חילוקים בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים. 50) והפסוק מעיד: וירא ה' כי רבה רעת האדם (בראשית ו, ה). ובירמיה (לב, יט) אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני־אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. 51) (סנהדרין צט.) כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא) - "זה האומר אין תורה מן השמים". ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו - עליו נאמר: "כי דבר ה' בזה". ורבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פ"י, היסוד השמיני) יאמר: משה בנט היה כמו סופר שקוראים לו והוא כותב, ולפיכך נקרא: מחוקק. ואין הפרש בין: "ובני חם כוש ומצרים", ותמנע היתה פילגש" לבין: "אנכי ה' אלהיך". ומי שאומר שאלה הפסוקים משה סיפרם מדעתו, הוא אצל חכמינו - כופר. אין בתורה לב וקליפה, אלא כל דיבור ודיבור יש בו חכמה ופלאים למי שיבין אותו... ואין לאיש אלא - להלך בעקבות דוד משיח אלוהי יעקב שהתפלל: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט, יח). 52) (סנהדרין צט.). "ואפילו אמר: כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק זה, מגזירה שוה זו - הרי הוא בכלל: כי דבר ה' בזה", שאין חילוק בין מכחיש תורה שבכתב למכחיש תורה שבעל־פה. 53) הם חכמי התורה ומפרשיה, שדרך משנתם היתה לומר: "מגיד הכתוב". 54) שכפרו בקבלת החכמים ובמסורת ופירשו את התורה כטוב בעיניהם והם: הצדוקים ותלמידיהם הקראים, שאינם מחזיקים אלא בצורת המקרא כפשוטו. ואנו הוזהרנו: על פי התורה אשר יורוך... לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז, יא). מדברי רבינו בפירושו לאבות (פ"א, מ"ג) 55) והרי נאמר (דברים כט, כח): והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ראה לעיל (הלכות יסודי התורה פ"ט, ה"א).

14 **ט. שְׁנַיִם הֵם הַמּוּמָרִים מִישְׂרָאֵל: הַמּוּמָר לַעֲבֵרָה**
15 **אַחַת, וְהַמּוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. מוּמָר לַעֲבֵרָה אַחַת**
16 **- זֶה שֶׁהֶחֱזִיק עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ עֲבֵרָה בְּזָדוֹן**
17 **וְהֵרְגֵל וְנִתְפַּרְסֵם בָּהּ, אֲפִלּוּ הָיְתָה מִן הַקַּלּוֹת[56], כְּגוֹן**
18 **שֶׁהֶחֱזִיק תָּמִיד לִלְבֹּשׁ שַׁעַטְנֵז[57] אוֹ לְהַקִּיף פֵּאָה,**
19 **וְנִמְצָא כְּאִלּוּ בָּטְלָה מִצְוָה זוֹ מִן הָעוֹלָם אֶצְלוֹ - הֲרֵי**
20 **זֶה מוּמָר לְאוֹתוֹ דָּבָר; וְהוּא, שֶׁיַּעֲשֶׂה לְהַכְעִיס[58].**
21 **מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - כְּגוֹן הַחוֹזְרִים לְדָתֵי**
22 **הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים בְּשָׁעָה שֶׁגּוֹזְרִין גְּזֵרָה[59], וְיִדְבַּק בָּהֶם**
23 **וְיֹאמַר: מַה בֶּצַע לִי לְהִדַּבֵּק בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם שְׁפָלִים**
24 **וְנִרְדָּפִים; טוֹב לִי שֶׁאֶדְבַּק בְּאֵלּוּ שֶׁיָּדָם תַּקִּיפָה[60] -**
25 **הֲרֵי זֶה מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.**

56) שאין בה עונש כרת אלא איסור לאו גרידא. 57) (הוריות יא.). 58) מומר להכעיס - כל שהיתר ואיסור מונחים לפניו ואוחז באיסור ומניח את ההיתר: ומומר לתיאבון - זה שאינו עובר אלא להנאתו, דינו כישראל ויש לו חלק לעולם הבא (חולין ד.). 59) קשה על ישראל, ויש לו האפשרות לברוח ולמלט נפשו ואינו בורח, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 60) וקל־וחומר החוזר לדתם שלא בשעת הגזירה. והראב"ד השיג: "אם הוא חוזר לדתי עכו"ם הנה הוא מודה באלהיהם, והריהו מין"? כלומר: שהוא גרוע ממומר. והכס"מ מתרץ: "מין" הוא המאמין באחד מחמשת הדברים המנויים לעיל בפרקנו (ה"ז): והחוזר לדתי עכו"ם אינו מאמין בדתם, אלא מתחבר אליהם כדי שלא יהא נרדף, אבל בלבו יודע הוא שאין צור זולתי אלהינו.

26 **י. מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶחֱטִיא בְּדָבָר**
27 **גָּדוֹל, כְּגוֹן יָרְבְעָם[61] וְצָדוֹק וּבַיְתוֹס[62]; וְאֶחָד**
28 **שֶׁהֶחֱטִיא בְּדָבָר קַל, אֲפִלּוּ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה[63];**
29 **וְאֶחָד הָאוֹנֵס אֲחֵרִים עַד שֶׁיֶּחֱטְאוּ כְּמְנַשֶּׁה, שֶׁהָיָה**
30 **הוֹרֵג אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיַּעַבְדוּ עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים[64], אוֹ**
31 **שֶׁהִטְעָה אֲחֵרִים וְהִדִּיחָם[65].**

61) שחטא והחטיא את אחרים לעבודה־זרה. 62) כמבואר לעיל בביאורנו (ה"ח). 63) מבואר בברייתא המובאת ברי"ף (סוף מסכת יומא): ורבינו הביאה לקמן (פ"ד, ה"א):

"המעכב את הרבים מלעשות מצוה - אין מספיקים בידו לעשות תשובה". 64) (סנהדרין קג:) כמו שמעיד עליו הכתוב: וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד וגו' (מלכים־ב כא, טז). 65) מהדרך הישרה בדברי חלקות ומרמה.

1 **יא. הַפּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי צִבּוּר, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָבַר**
2 **עֲבֵרוֹת, אֶלָּא נִבְדָּל מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוֹת**
3 **בִּכְלָלָן, וְלֹא נִכְנַס בְּצָרָתָן, וְלֹא מִתְעַנֶּה בְּתַעֲנִיתָן,**
4 **אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגּוֹיֵי הָאָרֶץ, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ**
5 **מֵהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[66]. הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת**
6 **בְּיָד רָמָה כִּיהוֹיָקִים - בֵּין שֶׁעָשָׂה קַלּוֹת[67], בֵּין שֶׁעָשָׂה**
7 **חֲמוּרוֹת[68] - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא**
8 **מְגַלֶּה פָנִים בַּתּוֹרָה[69], מִפְּנֵי שֶׁהֵעֵז מִצְּחוֹ וְגִלָּה פָּנָיו**
9 **וְלֹא בוֹשׁ מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה.**

66) כבר העירונו לעיל (הלכה ו), כי מקורו (ר"ה יז.). 67) שאין בהם כרת. 68) שענשן כרת או מיתה. 69) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א).

10 **יב. שְׁנַיִם הֵם הַמּוֹסְרִין: הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ בְּיַד עַכּוּ"ם**
11 **לְהָרְגוֹ אוֹ לְהַכּוֹתוֹ, וְהַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד**
12 **עַכּוּ"ם[70], אוֹ בְּיַד אַנָּס[71] שֶׁהוּא כְּעַכּוּ"ם; וּשְׁנֵיהֶם אֵין**
13 **לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.**

70) גם זה נקרא: מסור, כמבואר (ב"ק קיז.) ברב כהנא שהרג את מי שמסר ממון ישראל ביד נכרי. השווה דברי רבינו (הלכות חובל ומזיק פ"ח, ה"י), ודברי הרב המגיד (שם). 71) איש זרוע, חמסן.

14 **יג. מַטִּילֵי אֵימָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם־שָׁמַיִם - זֶה**
15 **הָרוֹדֶה צִבּוּר בְּחָזְקָה, וְהֵם יְרֵאִים וּמְפַחֲדִים מִמֶּנּוּ,**
16 **וְכַוָּנָתוֹ לִכְבוֹד עַצְמוֹ, וְכָל חֲפָצָיו שֶׁלֹּא לִכְבוֹד שָׁמַיִם,**
17 **כְּגוֹן מַלְכֵי הָעַכּוּ"ם[72].**

72) הנותנים חתיתם בארץ ומרגיזים תבל - והכל לכבוד עצמם.

18 **יד. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעֲשָׂרִים־וְאַרְבָּעָה[73] אֲנָשִׁים אֵלּוּ**
19 **שֶׁמָּנִינוּ - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מִיִּשְׂרָאֵל, אֵין לָהֶם חֵלֶק**
20 **לָעוֹלָם הַבָּא. וְיֵשׁ עֲבֵרוֹת קַלּוֹת מֵאֵלּוּ, וְאַף־עַל־פִּי־**
21 **כֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהָרְגִיל בָּהֶן אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם**
22 **הַבָּא, וּכְדֵי הֵן לְהִתְרַחֵק מֵהֶן וּלְהִזָּהֵר בָּהֶן. וְאֵלּוּ הֵן:**
23 **הַמְכַנֶּה שֵׁם לַחֲבֵרוֹ[74], וְהַקּוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ בְּכִנּוּיוֹ[75],**
24 **וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים[76], וְהַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן**
25 **חֲבֵרוֹ[77], וְהַמְבַזֶּה תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים[78], וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו,**
26 **וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת[79], וְהַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים[80].**
27 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ אֵין לוֹ חֵלֶק**
28 **לָעוֹלָם הַבָּא? כְּשֶׁמֵּת בְּלֹא תְשׁוּבָה; אֲבָל אִם שָׁב**
29 **מֵרִשְׁעוֹ וּמֵת וְהוּא בַּעַל־תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה מִבְּנֵי**
30 **הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי**
31 **הַתְּשׁוּבָה[81]. אֲפִלּוּ כָּפַר בָּעִקָּר כָּל יָמָיו, וּבָאַחֲרוֹנָה**
32 **שָׁב - יֶשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם**
33 **שָׁלוֹם לָרָחוֹק[82] וְלַקָּרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתִיו". כָּל**
34 **הָרְשָׁעִים וְהַמּוּמָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה -**
35 **בֵּין בְּגָלוּי, בֵּין בְּמִטְמוֹנִיּוֹת[83] - מְקַבְּלִין אוֹתָן,**
36 **שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים" - אַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן**
37 **שׁוֹבָב הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּסֵּתֶר שָׁב וְלֹא בְּגָלוּי, מְקַבְּלִין**
38 **אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה[84].**

73) חמשה מינים, שלשה אפיקורסים, שלשה כופרים, שני מומרים, שני מוסרים, כופר בתחיית המתים, כופר בביאת הגואל, מחטיא את הרבים, פורש מדרכי ציבור, עושה עבירות ביד רמה, מטיל אימה על הצבור, שופך דמים, לשון הרע, מושך בערלתו - כל אלה יחד עולים לעשרים וארבעה. 74) (ב"מ נח:). 75) שכינוהו אחרים (שם: תענית כ:). "שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה: במה הארכת ימים? אמר להם: ולא קראתי לחברי בחניכתי: ויש אומרים: בחניכתו" (כגרסת הערוך) ופירש הערוך: "בחניכתי" - שלא כניתי לו שם. "בחניכתו" - שאפילו שם שכינו לו אחרים לא קראתיו. 76) (אבות פ"ג, מ"יא: ב"מ נח:). 77) (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א). 78) (סנהדרין צט:). 79) (אבות פ"ג, מ"יא) שעושה מלאכה בימי חול־המועד ונוהג בהם כבחול. 80) (שם) שמביא קדשי זבח לידי פיגול ונותר: או המועל ונהנה מקדשי מזבח ומקדשי בדק הבית. 81) (ירושלמי, פאה פ"א, ה"א). 82) לזה שהיה רחוק ונתקרב. 83) בסתר ובטמון. 84) (ע"ז ז:) והכס"מ שאל: הלא רבינו כתב לעיל (הלכות עבודת כוכבים פ"ב, ה"ה): "האפיקורסים מישראל - אין מקבלין אותם בתשובה לעולם, שנאמר: כל באיה לא ישובון?" שאלה זאת נשאלה כבר בחיי רבינו והשיב: "ידוע תדע כי אין כאן שום סתירה, כי ענין המאמר: "אין מקבלים אותם בתשובה" הוא: שאנו לא נקבל מהם תשובה ולא יהיו בעניניו במעלת בעלי תשובה... ואם גם מתנהגים ביושר ובחסידות - אולי מפני היראה, וגניבת דעת הבריות יש כאן. וענין המאמר האחר הוא: אם שבו באמת בכל לבבם בינם ובין בוראם - אז בודאי יש להם חלק לעולם הבא: וזה אם כן נוגע לדבר שבינם לבין בוראם. וההלכה האחרת נוגעת לדבר שבינם לבין שאר האנשים" (תשובות הרמב"ם סימן קא, הוצאת פרימן). ראה לעיל (הלכות עבודת כוכבים פ"ב, ה"ה) בביאורנו.

יום שני ו' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) עשרים וארבעה דברים המעכבים את התשובה; שאין לך דבר העומד בפני התשובה.

39 **א. אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דְּבָרִים מְעַכְּבִין[2] אֶת הַתְּשׁוּבָה.**
40 **אַרְבָּעָה מֵהֶן עָוֹן גָּדוֹל, וְהָעוֹשֶׂה אֶחָד מֵהֶן, אֵין**
41 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַסְפִּיק[3] בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה לְפִי**
42 **גֹּדֶל חֶטְאוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים[4];**
43 **וּבִכְלַל עָוֹן זֶה, הַמְעַכֵּב אֶת הָרַבִּים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה[5].**
44 **ב) וְהַמַּטֶּה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה בְּדֶרֶךְ לְרָעָה, כְּגוֹן**
45 **מֵסִית[6] וּמַדִּיחַ[7]. ג) הָרוֹאֶה בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה**

1 וְאֵינוֹ מְמַחֶה בְּיָדוֹ; הוֹאִיל וּבְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ - אִלּוּ מִחָה
2 בּוֹ הָיָה פּוֹרֵשׁ, וְנִמְצָא כְּמַחֲטִיאוֹ. וּבִכְלַל עָוֹן זֶה, כֹּל
3 שֶׁאֶפְשָׁר בְּיָדוֹ לְמַחוֹת בַּאֲחֵרִים[8] - בֵּין יָחִיד, בֵּין
4 רַבִּים, וְלֹא מִחָה, אֶלָּא נִיחֵם בְּכִשְׁלוֹנָם. ד)
5 וְהָאוֹמֵר: אֶחֱטָא וְאָשׁוּב! וּבִכְלַל זֶה הָאוֹמֵר: אֶחֱטָא,
6 וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר[9]!

2) הרי"ף בסוף מסכת יומא הביא את הדברים האלה בשם ברייתא. וכבר השיב רבינו באחת מתשובותיו על מקור ברייתא זו וזה לשונו: "זה המניין אינו בגמרא ולא בתוספתא ולא בספרא וכו'. אמנם אם חיברם זולתו מהמחברים אפשר; אבל רובם מוזכרים במשנה ובתלמוד, והשאר שלא נתבאר יוצא ממה שנתבאר" ("תשובות הרמב"ם" סימן סז, הוצאת פרימן, ירושלים תרצ"ד). מעכבין - מפריעים. עוצרים בעדה שלא תתעורר בלב ולא תבוא. 3) כלומר: מן השמים אין מסייעים לו, כמו שמסייעים לכל הבא לעשות תשובה, כמאמרם: "הבא לטהר מסייעים אותו" (יומא לח:); אבל אם שב מעצמו בתשובה שלימה - וודאי שתשובתו מתקבלת, ונקרא: "בעל תשובה", כמבואר לקמן סוף פרק זה. רבינו חילק את ה"עשרים וארבעה דברים" לחמש חלוקות, ואלו הן: א) שאין מספיקים בידו לעשות תשובה, ב) הנועלים דרכי תשובה מפני עושיהם. ג) שאי־אפשר לעושה אותם לשוב בתשובה גמורה. ד) שהעושה אותם אין חזקתו לשוב מהם, ה) דברים שקשה לו לאדם העושה אותם לפרוש מהם (עבודת המלך). 4) "כדי שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידיו שנתחייב בנפשם בגיהנם" והכתוב צווח ואומר (משלי כח, יז): אדם עשוק בדם נפש - עד בור ינוס אל יתמכו בו (יומא פז.). 5) כמו שאמרו חכמינו על גחזי: לא הספיקו בידו לעשות תשובה מפני שדחה תלמידים מישיבתו של אלישע ולא נתנם ללמוד תורה (סנהדרין קז:). 6) את היחיד לעבודה־זרה. 7) את הרבים, כמבואר (הלכות עבודת כוכבים פרק ה, הלכה ב) ובספר "ארחות צדיקים" בשער התשובה העתיק את דברי רבינו אלה, ושם כתוב: "והמטה את הרבים, או חבירו מדרך טובה לדרך רעה". 8) (שבת נד:). 9) (יומא פרק ח, משנה ט), כי כל המחשב כן - תשובתו קשה מאוד, ולעולם לא יחדל לחטוא, מכיוון שהוא חושב שישוב ונסלח לו, על כן העבירה קלה בעיניו ("ארחות צדיקים", שער התשובה).

7 ב. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַנּוֹעֲלִים[10] דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה
8 בִּפְנֵי עוֹשֵׂיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר[11],
9 לְפִי שֶׁבִּזְמַן שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה לֹא יִהְיֶה עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ
10 זוֹכֶה עִמָּהֶן בַּזְּכוּת שֶׁעוֹשִׂין. ב) וְהַחוֹלֵק עַל דִּבְרֵי
11 חֲכָמִים, לְפִי שֶׁמַּחֲלַקְתּוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ לִפְרֹשׁ מֵהֶן, וְאֵינוֹ
12 יוֹדֵעַ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה. ג) וְהַמַּלְעִיג עַל הַמִּצְוֹת, שֶׁפִּיּוּן
13 שֶׁנִּתְבַּזּוּ בְּעֵינָיו אֵינוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶן וְלֹא עוֹשֶׂן; וְאִם
14 לֹא יַעֲשֶׂה - בַּמֶּה יִזְכֶּה? ד) וְהַמְבַזֶּה רַבּוֹתָיו, שֶׁדָּבָר
15 זֶה גּוֹרֵם לוֹ לְדָחְפוֹ וּלְטָרְדוֹ כְּגַחֲזִי[12]; וּבִזְמַן שֶׁנִּטְרַד,
16 לֹא יִמְצָא מְלַמֵּד וּמוֹרֶה לוֹ דֶּרֶךְ הָאֱמֶת[13]. ה) וְהַשּׂוֹנֵא
17 אֶת הַתּוֹכָחוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחַ לוֹ דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה;
18 שֶׁהַתּוֹכָחָה גּוֹרֶמֶת לִתְשׁוּבָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹדִיעִין לוֹ
19 לְאָדָם חֲטָאָיו וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, חוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, כְּמוֹ
20 שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "זְכֹר וְאַל תִּשְׁכַּח"; "מַמְרִים
21 הֱיִיתֶם"; "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב"; "עַם נָבָל וְלֹא
22 חָכָם". וְכֵן יְשַׁעְיָהוּ הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר: "הוֹי
23 גּוֹי חוֹטֵא"; "יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ"; "מִדַּעְתִּי כִּי קָשֶׁה
24 אָתָּה". וְכֵן צִוָּהוּ הָאֵל לְהוֹכִיחַ לְחַטָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר:
25 "קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ". וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים הוֹכִיחוּ
26 לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁחָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַעֲמִיד
27 בְּכָל קָהָל וְקָהָל מִיִּשְׂרָאֵל חָכָם גָּדוֹל[14] וְזָקֵן וְיִרֵא־
28 שָׁמַיִם מִנְּעוּרָיו וְאָהוּב לָהֶם[15], שֶׁיְּהֵא מוֹכִיחַ לָרַבִּים
29 וּמַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה. וְזֶה שֶׁשּׁוֹנֵא אֶת הַתּוֹכָחוֹת אֵינוֹ
30 בָּא לַמּוֹכִיחַ וְלֹא שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו, לְפִיכָךְ יַעֲמֹד
31 בְּחַטֹּאתָיו, שֶׁהֵם בְּעֵינָיו טוֹבִים.

10) כשהוא מתעורר ובא לשוב, הוא מוצא שערי תשובה נעולים בפניו, כמו שהוא הולך ומבאר. 11) אינו נכנס בצרתם ואינו מתענה בתעניתם, כאילו אינו מכלל ישראל. ורבינו (הלכות אבל פרק א, הלכה י) אומר: "כל הפורשים מדרכי הציבור. והם: האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואינם נכללים בכלל ישראל בעשיית המצוות ובכיבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות... אלא הרי הם כבני חורין לעצמם" 12) (סנהדרין קז:). 13) ובזה הוא נועל בעצמו את שערי התשובה בפניו. 14) (תענית טז.). 15) כמו שאמרו: "ראויות היו התוכחות להיאמר מפי בלעם והברכות מפי משה - אלא אילו הוכיחם בלעם, היו ישראל אומרים: שונא מוכיחנו! ואילו בירכם משה, היו אומות העולם אומרות: אוהבם בירכם! אמר הקדוש־ברוך־הוא: יוכיחם משה שאוהבם ויברכם בלעם ששונאם, שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל" (דברים־רבה, פרשה א).

32 ג. וּמֵהֶם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן, אִי אֶפְשָׁר לוֹ
33 שֶׁיָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה, לְפִי שֶׁהֵם עֲוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם
34 לַחֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ חֲבֵרוֹ שֶׁחָטָא לוֹ כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ
35 אוֹ יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ לִמְחֹל לוֹ. וְאֵלּוּ הֵן: א) הַמְקַלֵּל אֶת
36 הָרַבִּים, וְלֹא קִלֵּל אָדָם יָדוּעַ כְּדֵי שֶׁיִּשְׁאַל מִמֶּנּוּ
37 כַּפָּרָה. ב) וְהַחוֹלֵק עִם גַּנָּב, שֶׁלְּפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גְּנֵבָה
38 זוֹ שֶׁל מִי הִיא, אֶלָּא הַגַּנָּב גּוֹנֵב לְרַבִּים וּמֵבִיא לוֹ
39 וְהוּא לוֹקֵחַ; וָעוֹד, שֶׁהוּא מַחֲזִיק[16] יַד הַגַּנָּב
40 וּמַחֲטִיאוֹ. ג) וְהַמּוֹצֵא אֲבֵדָה וְאֵינוֹ מַכְרִיז עָלֶיהָ עַד
41 שֶׁיַּחֲזִירָהּ לִבְעָלֶיהָ - לְאַחַר זְמַן כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה,
42 אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי יַחֲזִיר. ד) וְהָאוֹכֵל שׁוֹר[17] עֲנִיִּים
43 וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת; אִלּוּ בְּנֵי־אָדָם אֻמְלָלִין הֵם,
44 וְאֵינָם יְדוּעִים וּמְפֻרְסָמִים, וְגוֹלִים מֵעִיר לְעִיר וְאֵין
45 לָהֶם מַכִּיר כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שׁוֹר זֶה שֶׁל מִי הוּא וְיַחֲזִירֶנּוּ
46 לוֹ. ה) וְהַמְקַבֵּל שֹׂחַד לְהַטּוֹת דִּין, אֵינוֹ יוֹדֵעַ עַד
47 הֵיכָן הִגִּיעַ[18] הַטָּיָה זוֹ וְכַמָּה הִיא כֹּחָהּ[19] כְּדֵי
48 שֶׁיַּחֲזִיר[20], שֶׁהַדָּבָר יֶשׁ־לוֹ רַגְלַיִם; וָעוֹד, שֶׁהוּא
49 מַחֲזִיק יַד זֶה וּמַחֲטִיאוֹ.

16) בזה שהוא חולק עימו הוא מעודדו לבל יעזוב דרכו

ויוסיף לחטוא. 17) בנוסח אוקספורד, מנטובה. וכן מעיד ה"מגדל עוז" שבדק בכתיבת יד רבינו ומצא שוד בדלי"ת, כלשון הכתוב: משוד עניים (תהלים יב, ו), ובספרים אחרים: [=כגרסתנו] שור. ועל נוסחה זו השיג הראב"ד וכתב: דומה שהוא שונה שור ברי"ש ואינו אלא שוד בדלי"ת, כלומר: שהוא דוחק את העני בחובו ולוקח ממנו את קרקעותיו או מטלטליו בפחות משוויין ואומר: "שלי אני נוטל". 18) הואיל והשוחד יעוור את העיניים אין הדיין המשוחד מרגיש כלל שהיטה את הדין. 19) להשחית ולהזיק, וכמה אנשים ניזוקו על ידי זה שהיטה את הדין. 20) לאלה שניזוקו על ידו.

1 ד. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָן אֵין חֶזְקָתוֹ
2 לָשׁוּב[21] מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֵם דְּבָרִים קַלִּים בְּעֵינֵי רֹב
3 הָאָדָם, וְנִמְצָא חוֹטֵא, וְהוּא יְדֵמֶה שֶׁאֵין זֶה חֵטְא.
4 וְאֵלּוּ הֵן: א) הָאוֹכֵל מִסְּעוּדָה שֶׁאֵינָהּ מַסְפֶּקֶת[22]
5 לִבְעָלֶיהָ, שֶׁזֶּה אַבַק גָּזֵל[23] הוּא; וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁלֹּא
6 חָטָא וְיֹאמַר: כְּלוּם אָכַלְתִּי אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ! ב)
7 הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹטוֹ[24] שֶׁל עָנִי[25], שֶׁהָעֲבוֹט שֶׁל עָנִי
8 אֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹן קַרְדֹּם וּמַחֲרֵשָׁה, וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ: אֵינָן
9 חֲסָרִים, וַהֲרֵי לֹא גָּזַלְתִּי אוֹתוֹ! ג) הַמִּסְתַּכֵּל
10 בַּעֲרָיוֹת[26], מַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, שֶׁהוּא
11 אוֹמֵר: וְכִי בָּעַלְתִּי אוֹ קָרַבְתִּי אֶצְלָהּ! וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ
12 שֶׁרְאִיַּת הָעֵינַיִם עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁהִיא גּוֹרֶמֶת לְגוּפָן שֶׁל
13 עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי
14 עֵינֵיכֶם"[27]. ד) הַמִּתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרוֹ, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ
15 שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁאֵין חֲבֵרוֹ עוֹמֵד שָׁם וְלֹא הִגִּיעַ
16 לוֹ בֹּשֶׁת וְלֹא בִּיְּשׁוֹ, אֶלָּא עֶרֶךְ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים
17 וְחָכְמָתוֹ לְמוּל מַעֲשֵׂה חֲבֵרוֹ אוֹ חָכְמָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה
18 מְכֻלָּלוֹ שֶׁהוּא מְכַבֵּד וַחֲבֵרוֹ בָּזוּי. ה) וְהַחוֹשֵׁד
19 כְּשֵׁרִים, אוֹמֵר בְּלִבּוֹ שֶׁאֵינוֹ חֵטְא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר:
20 מֶה עָשִׂיתִי לוֹ? וְכִי יֵשׁ שָׁם אֶלָּא חֲשַׁד שֶׁמָּא עָשָׂה
21 אוֹ לֹא עָשָׂה; וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה עָוֹן, שֶׁמֵּשִׂים
22 אָדָם כָּשֵׁר בְּדַעְתּוֹ כְּבַעַל עֲבֵרָה[28].

21) אלא יאחז בדרכו זו גם להבא, מאחר שאינו רואה שום עוול במעשיו. 22) שהעני מזמינו מתוך בושה או מתוך נימוס לסעוד עימו, והוא נענה לו ואוכל אצלו בשעה שהוא יודע שהסעודה אינה מספיקה גם לבעליה. 23) לא גזל ממש, ולכן לא יהרהר בתשובה על זה לעולם. 24) במשכונו. 25) גם בעבוטו של עשיר אסור להשתמש; אלא עבוטו של עשיר שהוא כרגיל בעל ערך ודמיו נפחתים על ידי תשמיש, הוא נזהר ממילא מהשתמש בו משום גזילה; לא כן עבוטו של עני שהוא כרגיל עשוי ברזל, כגון קרדום ומחרישה וכדומה, שהם פחותי ערך - הוא מורה היתר לעצמו ואינו שם על לב, כי גם אלה דמיהם נפחתים מרוב תשמיש (בבא מציעא פב:). 26) ריבוי מן ערווה. 27) הלב והעין שני סרסורי עבירה הם (ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה). 28) וכבר הפליגו חז"ל בעוון זה (שבת צז.).

23 ה. וּמֵהֶן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, הָעוֹשֶׂה אוֹתָם יִמָּשֵׁךְ
24 אַחֲרֵיהֶם תָּמִיד וְקָשִׁים הֵם לִפְרֹשׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ צָרִיךְ
25 אָדָם לְהִזָּהֵר מֵהֶן שֶׁמָּא יִדְבַּק בָּהֶן, וְהֵן כֻּלָּן דֵּעוֹת
26 רָעוֹת עַד מְאֹד. וְאֵלּוּ הֵן: רְכִילוּת[29], וְלָשׁוֹן הָרַע[30],
27 וּבַעַל חֵמָה, וּבַעַל מַחֲשָׁבָה רָעָה[31], וְהַמִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע;
28 מִפְּנֵי שֶׁהוּא לוֹמֵד מִמַּעֲשָׂיו וְהֵם נִרְשָׁמִים בְּלִבּוֹ. הוּא
29 שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ
30 בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת דְּבָרִים שֶׁצָּרִיךְ כָּל אָדָם לִנְהֹג בָּהֶן
31 תָּמִיד, קַל־וָחֹמֶר לְבַעַל־תְּשׁוּבָה.

29) הטוען דברים והולך מזה אל זה כרוכל המחזר בעיירות. 30) המספר בגנות חבירו, כמבואר (הלכות דעות פרק ז, הלכה ב). 31) החושב מחשבות להרע לחבירו, כלשון הכתוב: כי עלי חשבו מחשבות: נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ החיים (ירמיה יא, יט).

32 ו. כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אַף־עַל־פִּי
33 שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַתְּשׁוּבָה, אֵין מוֹנְעִין[32] אוֹתָהּ; אֶלָּא
34 אִם עָשָׂה אָדָם תְּשׁוּבָה מֵהֶן, הֲרֵי זֶה בַּעַל־תְּשׁוּבָה[33],
35 וְיֵשׁ־לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[34].

32) אין עושין אותה לנמנע, לבלתי אפשרית. 33) שאמרו חז"ל: אין כל דבר העומד בפני התשובה (ירושלמי, פאה פרק א, הלכה א). 34) כמבואר לעיל (סוף פרק ג).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שהבחירה ביד האדם; ידיעת ה' אינה שוללת את בחירתו של האדם.

36 א. רְשׁוּת לְכָל אָדָם נְתוּנָה, אִם רָצָה לְהַטּוֹת עַצְמוֹ
37 לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְלִהְיוֹת צַדִּיק - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; וְאִם רָצָה
38 לְהַטּוֹת עַצְמוֹ לְדֶרֶךְ רָעָה וְלִהְיוֹת רָשָׁע - הָרְשׁוּת
39 בְּיָדוֹ[2]. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד
40 מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע"; כְּלוֹמַר: הֵן מִין זֶה שֶׁל אָדָם
41 הָיָה יָחִיד בָּעוֹלָם וְאֵין מִין שֵׁנִי דּוֹמֶה לוֹ בְּזֶה הָעִנְיָן,
42 שֶׁיְּהֵא הוּא מֵעַצְמוֹ[3] בְּדַעְתּוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ יוֹדֵעַ הַטּוֹב
43 וְהָרַע, וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶׁהוּא חָפֵץ וְאֵין מִי שֶׁיְּעַכֵּב
44 בְּיָדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אוֹ הָרָע. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן־הוּא - "פֶּן
45 יִשְׁלַח יָדוֹ".

~ נקודות משיחות קודש ~

"רשות לכל אדם נתונה לו".

צריך להבין: עניין בחירה חופשית שמזכיר כאן הרמב"ם, הוא עניין יסודי בתשובה, וא"כ מדוע איחרו לסוף ספר המדע, ולא כתבו מיד בתחילת הלכות תשובה, הלא הוא "עיקר גדול... והוא עמוד התורה והמצוה", היינו שהוא עיקר ו"עמוד" של כל התורה והמצוות".

ויש לומר שהשייכות בין בחירה לתשובה היא בעצם מהותם, כי בכל במצוות לא נוגע כל־כך עניין הבחירה כדי לקיימן, ויכול שאדם יקיימן גם ללא כוונה מיוחדת, אבל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מהות עניין התשובה היא ההכרה והידיעה שלאדם ישנה בחירה חופשית, והוא שהחליט לעבור על ציווי התורה ורק מתוך כך יכול לבוא לידי תשובה.

ובעומק יותר יש לומר, שהרמב"ם רוצה לרמז כאן עניין נוסף באופן התשובה, כי התשובה האמיתית נעשית לא מחמת שבאו צרות על האדם או מפני שירא מהעונש אלא שעושה תשובה מעצמו, מהכרה פנימית שזוהי דרך האמת ומרצון פנימי להדבק בקב"ה, ולכן הקדים כאן עניין הבחירה החופשית ללמדך שכשם שהחטא נעשה בבחירה חופשית, כך גם התשובה הנעלית צריכה לבוא מתוך בחירה חופשית ולא בגלל שבאו עליו צרות וייסורים ח"ו. על־פי־זה תתורץ גם שאלת המפרשים בפרשת מקץ על דברי ראובן לאחיו, שאחרי שאמרו "אבל אשמים אנחנו על אחינו כו'" אמר להם "הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם", ולכאורה מה התועלת בדבריו, הרי ראה שהאחים כבר מתחרטים על מעשיהם, וכשמישהו נמצא בצרה וצוקה ר"ל המביאתו לידי שבירת הלב ולהכרה שהוא עצמו גרם לזה, הרי שההנהגה האנושית מחייבת להשתדל לדבר על לבו ולנחמו ולא להוסיף צער על צערו.

אלא שראובן התכוון לומר שאמנם הם עושים עכשיו תשובה, אבל התשובה האמיתית הייתה צריכה להיות לפני שבאו הצרות, כשם שהוא עצמו הורה דרך התשובה והיה עסוק ב"שקו ותעניתו" על שבלבל יצועי אביו, ועליהם לחזור בתשובה לא בגלל הצרה שבאה עליהם עכשיו אלא מפני גודל העוון, כפי שהסביר להם אז "אל תחטאו בילד" שלא רק שהוא לאו בר עונשין מחמת גילו אלא שגם לא שמעתם אלי והתאכזרתם אליו "בהתחננו אלינו".

(על־פי לקו"ש חלק ל' עמוד 198)

2) "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג:), כלומר: כל מקרי האדם ומאורעותיו אשר יארעו לו בימי חייו, כגון: להיותו ארוך או קצר, עני או עשיר, חכם או טיפש - הכל בידי שמים הוא; אבל להיות צדיק או רשע - אינו בידי שמים, זאת מסר ביד האדם. נתן לפניו שני דרכים: דרך הטוב ודרך הרע, דרך החיים ודרך המות - והוא יבחר לו באשר יבחר (מלשון רש"י, שם). 3) את פירושו זה של "כאחד ממנו" שאב רבינו, לפי דברי עצמו בהקדמתו למסכת אבות (פ"ח), מתרגום אונקלוס שתירגם את הכתוב: "**הא אדם הוה יחידי בעלמא מגיה למידע טב וביש**. בעוד שפירושו הרווח הוא: כאחד מאתנו.

1 **ב. אַל יַעֲבֹר בְּמַחֲשַׁבְתְּךָ דָּבָר זֶה, שֶׁאוֹמְרִים טִפְּשֵׁי**
2 **אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְרֹב גָּלְמֵי[4] בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־**
3 **בָּרוּךְ־הוּא גּוֹזֵר עַל הָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ[5] לִהְיוֹת**
4 **צַדִּיק אוֹ רָשָׁע - אֵין הַדָּבָר כֵּן. אֶלָּא כָּל אָדָם רָאוּי**
5 **לוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ[6] אוֹ רָשָׁע כְּיָרָבְעָם[7], אוֹ**
6 **חָכָם אוֹ סָכָל[8], אוֹ רַחֲמָן אוֹ אַכְזָרִי, אוֹ כִּילַי[9] אוֹ**
7 **שׁוֹעֵ[10], וְכֵן שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת[11]. וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּכְפֶּהוּ[12]**
8 **וְלֹא גּוֹזֵר עָלָיו וְלֹא מִי שֶׁמּוֹשְׁכוֹ לְאֶחָד מִשְׁנֵי**
9 **הַדְּרָכִים[13], אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּמִדַּעְתּוֹ נוֹטֶה לְאֵי־זוֹ**
10 **דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אָמַר: "מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא**
11 **תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב"[14], כְּלוֹמַר: אֵין הַבּוֹרֵא גּוֹזֵר עַל**
12 **הָאָדָם לִהְיוֹת טוֹב וְלֹא לִהְיוֹת רַע; וְכֵיוָן שֶׁכֵּן־הוּא**
13 **- נִמְצָא, זֶה הַחוֹטֵא הוּא הִפְסִיד אֶת עַצְמוֹ, וּלְפִיכָךְ**
14 **רָאוּי לוֹ לִבְכּוֹת וּלְקוֹנֵן עַל חֲטָאָיו וְעַל מַה שֶּׁעָשָׂה**
15 **לְנַפְשׁוֹ וּגְמָלָהּ רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "מַה**
16 **יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי[15] וְגוֹ'", וְחָזַר וְאָמַר: הוֹאִיל**
17 **וּרְשׁוּתֵנוּ בְּיָדֵינוּ, וּמִדַּעְתֵּנוּ עָשִׂינוּ כָּל הָרָעוֹת - רָאוּי**
18 **לָנוּ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה וְלַעֲזֹב רִשְׁעֵנוּ, שֶׁהָרְשׁוּת עַתָּה**
19 **בְּיָדֵינוּ[16]. הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרָיו: "נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ**
20 **וְנַחְקוֹרָה וְנָשׁוּבָה וְגוֹ'".**

4) נבערים מדעת, שהם כגולם בלי צורה. (עיין הלכות יסודי התורה פ"ד, ה"ח). 5) הם הפטליסטים, המאמינים בגורל עיוור (פטום), בגזירה קדומה של כל המתרחש בעולם, ושאין ביד האדם לשנות גורלו ומזלו. 6) שכן מצינו "שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבות: אברהם, יצחק ויעקב (תדב"א פ' כה). 7) בן־נבט שחטא והחטיא את הרבים. 8) על זה הקשה בעל "הגהות מימוניות": הלא חז"ל אמרו (נדה טז:): "אותו מלאך הממונה על ההריון "לילה" שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר: "טיפה זו מה תהא עליה: גבור או חלש, חכם או טיפש" וכו' - הרי בפירוש משמע שגם זה בידי שמים? ליישב את הסתירה הזאת מביא בעל "ההגהות" את התירוץ שתירץ לו רבו ר' מאיר מרוטנברג בהיותו אסור במגדל אינזיסהיים, והוא: "מה שאמר כאן רבינו: "חכם או סכל" פירושו - לאחוז בחכמה או בסכלות, כלומר: לשקוד על התורה והחכמה, או לפנות להן עורף; לבחור בטוב או ברע - וזה ביד האדם. ומה שאמרו (נדה טז:), שהקב"ה גוזר על האדם להיות "חכם או טיפש", כוונתם: לעשות לו לב חכם או טיפש בהכנה - וזה בידי שמים". שייתכן שהאדם יהיה מחונן בכשרון מתחילת לידתו, כלומר: שה' עשה לו לב חכמה, אבל אין זה מחייב שיהא חכם בפועל. כי אם לא ישקוד על למודיו, לעולם לא יהיה חכם בפועל למרות זאת שהוא חכם בכח מטבעו. וכן אדם שנולד בלב טיפש אין זה מחייבו שיישאר כל ימיו בור ועם־הארץ; אלא אם יתאמץ וילמד, יגיע למעלות ידועות בסולם החכמה. "כי אין האדם נולד בטבע בעל מעלה או בעל חסרון, כמו שאינו נולד מטבעו בעל מלאכה מן המלאכות, אבל אפשר יוולד בטבע מוכן למעלה או לחסרון" (לשון רבינו בהקדמתו לאבות, פ"ח). 9) קמצן נפרז. 10) נדיב פזרן. (ראה הלכות דעות פ"א, ה"א). 11) המידות. 12) שיכריח אותו. 13) הטוב והרע. 14) "הרעות והטוב" האמורים כאן, אין כוונתם למתן שכר או עונש הבא מאת ה', אלא המעשים הרעים והטובים של האדם. 15) שאין לו להתאונן על ה' ועל גורלו בחיים,

אלא על חטאיו שעשה ברצונו ובזדון לבו, ובזה גרם לעצמו כל אשר הגיע לו. 16) לפשפש במעשים ולעזוב דרך רשע.

1 ג. וְדָבָר זֶה[17] עִקָּר גָּדוֹל הוּא, וְהוּא עַמּוּד[18] הַתּוֹרָה
2 וְהַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת
3 הַחַיִּים", וּכְתִיב: "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם",
4 כְּלוֹמַר, שֶׁהָרְשׁוּת בְּיֶדְכֶם. וְכֹל שֶׁיַּחְפֹּץ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת
5 מִמַּעֲשֵׂה בְּנֵי הָאָדָם, עוֹשֶׂה - בֵּין טוֹבִים, בֵּין רָעִים[19].
6 וּמִפְּנֵי זֶה הָעִנְיָן נֶאֱמַר: "מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה
7 לָהֶם"[20], כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין הַבּוֹרֵא כּוֹפֶה בְּנֵי הָאָדָם וְלֹא
8 גּוֹזֵר עֲלֵיהֶן לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה, אֶלָּא הַכֹּל מָסוּר
9 לָהֶם.

17) שהברירה בידו לעשות כרצונו ויכלתו. 18) שעליו נשענת התורה ומצוותיה. 19) והברכה באה מאליה לעושה הטוב, והקללה - לעושה הרע. הוא שאמר רבי אלעזר (דברים־רבה, פ"ד) על הפסוק: "ראה אנכי נותן" וגו': משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" - אלא מאליה באה הרעה על עושה הרעה, והטובה - על עושה הטובה. 20) כאילו אין הדבר תלוי אלא בהם.

10 ד. אִלּוּ הָאֵל הָיָה גּוֹזֵר עַל הָאָדָם לִהְיוֹת צַדִּיק אוֹ
11 רָשָׁע; אוֹ אִלּוּ הָיָה שָׂם דֶּבֶר שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם
12 בְּעִקַּר תּוֹלַדְתּוֹ[21] לְדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים[22], אוֹ לְמַדַּע[23] מִן
13 הַמַּדָּעוֹת, אוֹ לְדֵעָה[24] מִן הַדֵּעוֹת, אוֹ לְמַעֲשֶׂה[25] מִן
14 הַמַּעֲשִׂים, כְּמוֹ שֶׁבּוֹדִים מִלִּבָּם הַטִּפְּשִׁים הוֹבְרֵי
15 שָׁמַיִם[26] - הֵיאַךְ הָיָה מְצֻוֶּה לָנוּ עַל־יְדֵי הַנְּבִיאִים:
16 עֲשֵׂה כָךְ וְאַל תַּעֲשֶׂה כָךְ! הֵיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וְאַל תֵּלְכוּ
17 אַחֲרֵי רִשְׁעֲכֶם! וְהוּא מִתְחַלַּת בְּרִיָּתוֹ כְּבָר נִגְזַר עָלָיו,
18 אוֹ תּוֹלַדְתּוֹ[27] תִּמְשֹׁךְ אוֹתוֹ לְדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָזוּז
19 מִמֶּנּוּ? וּמַה מָּקוֹם הָיָה לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ? וּבְאֵי־זֶה
20 דִּין וְאֵיזֶה מִשְׁפָּט נִפְרָע מִן הָרָשָׁע אוֹ מְשַׁלֵּם שָׂכָר
21 לַצַּדִּיק? הֲשׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט[28]?!
22 וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: הֵיאַךְ יִהְיֶה הָאָדָם עוֹשֶׂה כָּל מַה
23 שֶׁיַּחְפֹּץ וְיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְסוּרִים לוֹ - וְכִי יַעֲשֶׂה בָּעוֹלָם
24 דָּבָר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת קוֹנוֹ וְלֹא חֶפְצוֹ, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר:
25 "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"?! דַּע,
26 שֶׁהַכֹּל כְּחֶפְצוֹ יֵעָשֶׂה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמַּעֲשֵׂינוּ מְסוּרִין
27 לָנוּ! כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁהַיּוֹצֵר חָפֵץ לִהְיוֹת הָאֵשׁ וְהָרוּחַ
28 עוֹלִים לְמַעְלָה, וְהַמַּיִם וְהָאָרֶץ יוֹרְדִים לְמַטָּה,
29 וְהַגַّלְגַּל[29] סוֹבֵב בְּעִגּוּל, וְכֵן שְׁאָר בְּרִיּוֹת הָעוֹלָם
30 לִהְיוֹת כְּמִנְהָגָן[30] שֶׁחָפֵץ בּוֹ - כָּכָה חָפֵץ לִהְיוֹת הָאָדָם
31 רְשׁוּתוֹ בְּיָדוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו מְסוּרִין לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה לוֹ,
32 לֹא כּוֹפֶה וְלֹא מוֹשֵׁךְ, אֶלָּא הוּא מֵעַצְמוֹ וּבְדַעְתּוֹ
33 שֶׁנָּתַן לוֹ הָאֵל, עוֹשֶׂה כֹּל שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת.
34 לְפִיכָךְ דָּנִין אוֹתוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו: אִם עָשָׂה טוֹבָה -
35 מְטִיבִין לוֹ; וְאִם עָשָׂה רָעָה - מְרֵעִין לוֹ. הוּא
36 שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר: "מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת לָכֶם"; "גַּם
37 הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם". וּבְעִנְיָן זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה:
38 "שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ... וְדַע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ
39 הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט"; כְּלוֹמַר: דַּע שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְךָ כֹּחַ
40 לַעֲשׂוֹת, וְעָתִיד אַתָּה לִתֵּן אֶת הַדִּין[31]!

21) טבעו. תכונה או סגולה הטבועה באדם מראשית לידתו. 22) טוב או רע. 23) לחכמה מן החכמות; להשקפה באמונות ודעות. 24) מידה, תכונת נפש. ואין להקשות ממה שכתב רבינו למעלה (הלכות דעות פ"א, ה"ב), שבדעות "יש מהן שהן לאדם מתחילת ברייתו לפי טבע גופו" שזה ההיפך ממה שכתב כאן - שיש לומר: מה שכתב שם יתכן באותן הדעות שלא יפול בהן עוון או מצוה, כגון: עצבות, עצלות, חריפות וכיוצא בהן (הערה להוצאת מנטובה). 25) העשויים בידי אדם יום יום. 26) החוזים בכוכבים האומרים הכל תלוי במזל שבו נולד האדם ואין לשנותו. 27) טבעו ומזגו. 28) למה ישלם שכר טוב לאדם, או למה יענישהו על מעשים שעשה שלא מדעתו ורצונו, אלא בהכרח גזירה קדומה. "ואני יודע - כותב רבינו באחת מאגרותיו - שאפשר שתמצאו דברי יחידים מחכמי האמת, רבותינו ע"ה בתלמוד, כגון: (שבת קנו.), ובמשנה ובמדרשות, שמשמע מהם שבעת לידתו של אדם גרמו הכוכבים כך וכך - אל יקשה זה בעיניכם... ואין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה, שאפשר שנתעלם ממנו דבר, או שיש בהם רמז וכדומה. הלא תראו שכמה פסוקים מן התורה אינם כפשוטם; ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו, תרגמו המתרגם (אונקלוס) ענין שהדעת סובלת אותו, ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו, כי העינים הן לפנים ולא לאחור" (אגרות הרמב"ם, דפוס ליפסיאה, עמ' כו). 29) הוא הגלגל התשיעי המקיף את כל העולם בתנועתו המהירה במשך עשרים וארבע שעות, ונקרא גם הגלגל היומי, כמבואר (הלכות יסודי התורה פ"ג, ה"א). 30) כפי טבען שהטביע בהן מששת ימי בראשית. השווה הקדמת רבינו למסכת אבות (פ"ח). 31) (שבת סג:).

41 ה. שֶׁמָּא תֹּאמַר: וַהֲלֹא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ כָּל
42 מַה שֶּׁיִּהְיֶה, וְקֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה יָדַע שֶׁזֶּה יִהְיֶה צַדִּיק אוֹ
43 רָשָׁע אוֹ לֹא יָדַע: אִם יָדַע שֶׁהוּא יִהְיֶה צַדִּיק - אֵי
44 אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה צַדִּיק[32]; וְאִם תֹּאמַר, שֶׁיָּדַע שֶׁיִּהְיֶה
45 צַדִּיק, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע - הֲרֵי לֹא יָדַע הַדָּבָר עַל
46 בֵּרְיוֹ[33]? דַּע, שֶׁתְּשׁוּבַת שְׁאֵלָה זוֹ אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה[34]
47 וּרְחָבָה מִנִּי יָם, וְכַמָּה עִקָּרִים גְּדוֹלִים וַהֲרָרִים רָמִים
48 תְּלוּיִים בָּהּ; אֲבָל צָרִיךְ אַתָּה לֵידַע וּלְהָבִין בְּדָבָר זֶה
49 שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שֵׁנִי[35] מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי
50 הַתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִדֵּעָה שֶׁהִיא
51 חוּץ מִמֶּנּוּ כִּבְנֵי־אָדָם שֶׁהֵם וְדַעְתָּם שְׁנַיִם; אֶלָּא הוּא
52 יִתְעַלֶּה, שְׁמוֹ וְדַעְתּוֹ אֶחָד, וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם
53 יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בֵּרְיוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין כֹּחַ
54 בָּאָדָם לְהַשִּׂיג וְלִמְצֹא אֲמִתַּת[36] הַבּוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי
55 לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי" - כָּךְ אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיג

1 **וְלִמְצֹא דַּעְתּוֹ[37] שֶׁל בּוֹרֵא. הוּא שֶׁהַנָּבִיא אָמַר: "כִּי**
2 **לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי".**
3 **וְכֵיוָן שֶׁכֵּן[38] הוּא - אֵין בָּנוּ כֹּחַ לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע**
4 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַבְּרוּאִים וְהַמַּעֲשִׂים; אֲבָל**
5 **נֵדַע בְּלֹא סָפֵק, שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם, וְאֵין**
6 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹשְׁכוֹ וְלֹא גוֹזֵר עָלָיו לַעֲשׂוֹת**
7 **כָּךְ[39]. וְלֹא מִפְּנֵי קַבָּלַת הַדַּת בִּלְבַד[40] נוֹדַע דָּבָר זֶה,**
8 **אֶלָּא בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת מִדִּבְרֵי הַחָכְמָה. וּמִפְּנֵי זֶה**
9 **נֶאֱמַר בַּנְּבוּאָה, שֶׁדָּנִין אֶת הָאָדָם עַל מַעֲשָׂיו כְּפִי**
10 **מַעֲשָׂיו אִם טוֹב וְאִם רַע, וְזֶה הוּא הָעִקָּר שֶׁכָּל דִּבְרֵי**
11 **הַנְּבוּאָה תְּלוּיִין בּוֹ.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה... כו'" "דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים כו'".

ולכאורה קשה א: קושיית הראב"ד ש"לא נהג זה המחבר מנהג החכמים... והניח הדבר בקושיא.. כו'".

ב. הרי מובן שידיעת הדבר באה כתוצאה מהתרחשותו, ומכיון שאצל הקב"ה עבר הווה ועתיד כאחד, הוא יודע גם את העתיד לקרות כי אצלו הדבר כבר קרה, וא"כ קושיית הרמב"ם מלכתחילה לא קיימת, ומדוע כתב ש"תשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה כו'".

וי"ל שהכלל הנ"ל שהידיעה מסובבת ובאה אחרי ההתרחשות, הוא ע"פ גדרי השכל, ומכיון שהוא ית' אינו מוגדר בגדרי השכל, הרי ידיעתו אינה מצד הדבר שיודע אלא מצד הדבר עצמו, אבל אחרי שצמצם עצמו כביכול בגדרי השכל, הפכה הידיעה למסובבת מהדבר (אבל גם בבחינה זו הוא יודע את העתיד מצד שעבר ועתיד כאחד לפניו), וזוהי כוונת הרמב"ם ש"אין בנו כח כו'" כי כשמדובר "לפני הצמצום" אין מקום לגדרי השכל.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 474)

32) כי ידיעתו של הקדוש־ברוך־הוא מחייבת זאת בהכרח, והרי אמרנו שהאדם חפשי בבחירתו והכל תלוי ברצונו? 33) ולא ייתכן דבר כזה אצל הקדוש־ברוך־הוא שהוא שלם בתכלית השלימות. 34) מידתה, כלשון הכתוב (איוב יא, ט). 35) הלכה י, וראה בביאורנו שם. 36) מציאותו ומהותו האמתית. 37) אופן ידיעתו. 38) שאין כח באדם להשיג ולהבין דעתו ואופן ידיעתו של הבורא. והראב"ד השיג ואמר: "לא נהג זה המחבר מנהג חכמים: שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו. והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה; וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק, ואולי שעה אחת יבוא הרהור בלבם על זה". אחר שגמר את השגתו מנסה הראב"ד עצמו את כחו ליישב את השאלה החמורה הנדונה, אבל הוא מסיים ואומר: "וכל זה איננו שוה", כלומר: כל התאמצות לסתור את השאלה לשוא היא. התשובות רפויות הן ואין כדאי כלל לעורר שאלות כאלה ששכרן יוצא בהפסדן. השגת הראב"ד מצאה הד בספרות התלמודית והמחקרית, וספרות שלימה נכתבה לבאר את תשובת רבינו הסתומה. (ראה שו"ת הריב"ש, סימן קיח; תיו"ט, אבות פ"ג, מ"טו). וה"כסף־משנה" מגין על תשובת רבינו זו ואומר: "ויש לתרץ שרבינו נתכוון, שאם איזה אדם תקשה לו קושיא זו ותבלבל דעתו, לכן הציע לפניו דברים אלה כדי שידע שאין מטבע שאלה זו ליישבה, ולכן אין לשאול שאלות כאלה - היות שאין בנוכח לידע: איך יודע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם". ובעל "עבודת המלך" מסביר יפה את הענין הנידון ואומר, שרבינו נהג כאן מנהג חכמים ולא רק שלא הניח הדבר בקושיא - כדברי משיגו הראב"ד - אלא עקר את השאלה משרשה: רבינו לא בא כאן לבאר דברים שהם למעלה מההשגה האנושית, אלא עמד פה על ענין שהוא בגדר ה"נמנע" (דבר שאי אפשר להיות), והוא: איך אפשר ש"הידיעה" ו"הבחירה" יתאימו יחד, הלא זה כאילו תאמר: שתים כפול שתים הן - שלש, שזה דבר "נמנע", וכל דבר נמנע הוא שקר? ועל זה השיב רבינו: אמת, זה דבר "נמנע" לפי ידיעתנו וכח השגתנו האנושית; אולם מאחר שהוכח כבר כי לא כידיעתנו ידיעתו של הקב"ה, ושהיא למעלה מהשגתנו כידיעת מציאותו - שוב אין כאן שאלת "נמנע" אלא שאלה שהיא למעלה מהשגתנו, ובכגון זו אין לנו עסק כלל, כי לשוא ילאה בהן בן־אדם למצוא פתרונן. 39) הוא שאמר רבי עקיבא (אבות פ"ג, מ"טו): "הכל צפוי והרשות נתונה" - שאף על פי שה' צופה ויודע כל מעשי בני־אדם, בכל זאת הרשות נתונה לאדם להיות צדיק או רשע כרצונו ואין ידיעתו של הקב"ה שוללת את בחירתו (מפירוש רבינו, שם). 40) מתוך אמונה שבלב גרידא.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) ביאור הפסוקים שמשמעותם, לכאורה, היות האדם מוכרח במעשיו.

12 **א. פְּסוּקִים הַרְבֵּה יֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבְדִבְרֵי נְבִיאִים, שֶׁהֵן**
13 **נִרְאִין כְּסוֹתְרִין עִקָּר זֶה[2], וְנִכְשָׁלִין בָּהֶן רֹב הָאָדָם,**
14 **וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתָּן מֵהֶן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא גוֹזֵר**
15 **עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת רָעָה אוֹ טוֹבָה, וְשֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל**
16 **אָדָם מָסוּר לוֹ לְהַטּוֹתוֹ לְכֹל אֲשֶׁר יִרְצֶה. וַהֲרֵי אֲנִי**
17 **מְבָאֵר עִקָּר גָּדוֹל, שֶׁמִּמֶּנּוּ תֵּדַע פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן**
18 **הַפְּסוּקִים: בִּזְמַן שֶׁאָדָם אֶחָד אוֹ אַנְשֵׁי מְדִינָה**
19 **חוֹטְאִים, וְעוֹשֶׂה הַחוֹטֵא חֵטְא שֶׁעוֹשֶׂה מִדַּעְתּוֹ**
20 **וּבִרְצוֹנוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ - רָאוּי לְהִפָּרַע[3] מִמֶּנּוּ,**
21 **וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ אֵיךְ יִפָּרַע. יֵשׁ חֵטְא,**
22 **שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִים מִמֶּנּוּ עַל חֶטְאוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה**
23 **בְּגוּפוֹ[4] אוֹ בְּמָמוֹנוֹ[5] אוֹ בְּבָנָיו הַקְּטַנִּים[6]; שֶׁבָּנָיו שֶׁל**
24 **אָדָם הַקְּטַנִּים שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת וְלֹא הִגִּיעוּ לִכְלַל**
25 **מִצְוֹת, כְּקִנְיָנוֹ הֵן, וּכְתִיב: "אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת" -**
26 **עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אִישׁ[7]. וְיֵשׁ חֵטְא, שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁנִּפְרָעִין**
27 **מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין לָעוֹבֵר עָלָיו שׁוּם נֶזֶק**
28 **בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְיֵשׁ חֵטְא, שֶׁנִּפְרָעִין מִמֶּנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה**
29 **וְלָעוֹלָם הַבָּא[8].**

2) עיקר הבחירה החפשית של האדם לחיות ולהיות כרצונו: רע או טוב, צדיק או רשע. 3) לשלם לו כפעלו. ואשלמה להם (תהלים מא, יא), מתרגם יונתן: ואפרע להון. 4) שבאים עליו מיחושים וחליים שונים. 5) נכסיו נפסדים או יורדים לטמיון וכלים. 6) שמתים בעוון אבותם. 7) וכל זמן שלא הגיע לכלל "איש" אפשר לו שימות בעוון אבותיו. וכן אמרו (ספרי, תצא): "איש בחטאו יומתו" - גדולים מתים בעוון עצמם: קטנים מתים בעוון אבותם. וכן במסכת כתובות ח, ע"ב: וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו (דברים לב, יט) דור שאבות מנאצים לקב"ה - כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים. 8) הוא עולם הנפשות: העולם, הבא לאדם אחרי מותו, ושאין שם אלא חיי נפש בלבד, כמבואר לקמן (פ"ח, ה"ח).

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[9]? בִּזְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה;**
2 **אֲבָל אִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה - הַתְּשׁוּבָה כִּתְרִיס[10] בִּפְנֵי**
3 **הַפֶּרְעָנוּת[11]. וּכְשֵׁם שֶׁהָאָדָם חוֹטֵא מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ,**
4 **כָּךְ הוּא עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מִדַּעְתּוֹ וּבִרְצוֹנוֹ[12].**

9) שנפרעים ממנו על חטאותיו. 10) מגן. ולא יקדמנה מגן (מלכים־ב יט, לב), תרגומו: ולא יקדמינה בתריסין. 11) (אבות פ"ד, מ"יא). 12) ללא אונס וכח מכריח חיצוני.

5 **ג. וְאֶפְשָׁר שֶׁיֶּחֱטָא אָדָם חֵטְא גָּדוֹל אוֹ חֲטָאִים**
6 **רַבִּים, עַד שֶׁיִּתֵּן הַדִּין לִפְנֵי דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁיְּהֵא**
7 **הַפֶּרְעוֹן[13] מִזֶּה הַחוֹטֵא עַל חֲטָאִים אֵלּוּ שֶׁעָשָׂה**
8 **בִּרְצוֹנוֹ וּמִדַּעְתּוֹ, שֶׁמּוֹנְעִין מִמֶּנּוּ הַתְּשׁוּבָה וְאֵין**
9 **מַנִּיחִין לוֹ רְשׁוּת לָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְיֹאבַד**
10 **בְּחֶטְאוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה. הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר**
11 **עַל־יְדֵי יְשַׁעְיָהוּ: "הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְגוֹ'"[14], וְכֵן**
12 **הוּא אוֹמֵר: "וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאַכֵי הָאֱלֹהִים**
13 **וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים[15] בִּנְבִיאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת**
14 **ה' בְּעַמּוֹ עַד לְאֵין מַרְפֵּא"; כְּלוֹמַר: חָטְאוּ בִּרְצוֹנָם**
15 **וְהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה,**
16 **שֶׁהִיא הַמַּרְפֵּא. לְפִיכָךְ כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַאֲנִי אֲחַזֵּק**
17 **אֶת לֵב פַּרְעֹה" - לְפִי שֶׁחָטָא מֵעַצְמוֹ תְּחִלָּה וְהֵרַע**
18 **לְיִשְׂרָאֵל הַגָּרִים בְּאַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה נִתְחַכְּמָה**
19 **לוֹ" - נָתַן הַדִּין לִמְנֹעַ[16] הַתְּשׁוּבָה מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנִּפְרַע**
20 **מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ חִזֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת לִבּוֹ. וְלָמָה**
21 **הָיָה שׁוֹלֵחַ לוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאוֹמֵר: שַׁלַּח וַעֲשֵׂה**
22 **תְּשׁוּבָה! וּכְבָר אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אֵין אַתָּה**
23 **מְשַׁלֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי וְגוֹ'". וְאוּלָם**
24 **בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ"? כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְבָאֵי הָעוֹלָם,**
25 **שֶׁבִּזְמַן שֶׁמּוֹנֵעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַתְּשׁוּבָה לַחוֹטֵא,**
26 **אֵינוֹ יָכוֹל לָשׁוּב, אֶלָּא יָמוּת בְּרִשְׁעוֹ שֶׁעָשָׂה בַּתְּחִלָּה**
27 **בִּרְצוֹנוֹ. וְכֵן סִיחוֹן, לְפִי עֲוֹנוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ[17], נִתְחַיֵּב**
28 **לְמָנְעוֹ מִן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹקֶיךָ**
29 **אֶת רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ"[18]. וְכֵן הַכְּנַעֲנִים, לְפִי**
30 **תּוֹעֲבוֹתֵיהֶן מָנַע מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה, עַד שֶׁעָשׂוּ מִלְחָמָה**
31 **עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת**
32 **לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם".**
33 **וְכֵן יִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, לְפִי שֶׁהִרְבּוּ לִפְשֹׁעַ, מָנַע**
34 **מֵאוֹתָן הַמַּרְבִּים לִפְשֹׁעַ תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה**
35 **הֵסִבּוֹתָ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית", כְּלוֹמַר: מָנַעְתָּ מֵהֶן**
36 **הַתְּשׁוּבָה[19]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁלֹּא גָזַר הָאֵל עַל פַּרְעֹה**
37 **לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, וְלֹא עַל סִיחוֹן לַחֲטֹא בְּאַרְצוֹ, וְלֹא**
38 **עַל הַכְּנַעֲנִים לְהַתְעִיב[20], וְלֹא עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד**
39 **עַכּוּ"ם - אֶלָּא כֻּלָּן חָטְאוּ מֵעַצְמָן, וְכֻלָּם נִתְחַיְּבוּ**
40 **לִמְנֹעַ מֵהֶן הַתְּשׁוּבָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לפי שחטא מעצמו תחילה... שנאמר הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע ממנו תשובה".

צריך להבין: כיון שהרמב"ם רוצה לתאר כאן את חומרת מעשיו של פרעה, מדוע לא ציין את הפסוקים המתארים את פשעיו כלפי עם ישראל "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כו'" וכד'.

אלא שבזה מסביר הרמב"ם מדוע לא היתה לפרעה בחירה חופשית, כי הן אמת שבתחילה היתה לו בחירה, אבל מאחר "שהרשיע והתריס כנגדי..." נלקחה ממנו הבחירה, והוא שמרמז הפסוק במילים הבה נתחכמה לו, שהוא ית' נורא עלילה על בני אדם, וכיון שאמר "מי ה' אשר אשמע בקולו" וכפר במציאותו ית', הראהו ה' מדה כנגד מדה, שהוא השולט גם בבחירתו ובמחשבותיו עד שאפילו אינו מבין שהמחשבה שנזרקה בו "הבה נתחכמה לו" היא מצד "נורא עלילה על בני אדם".

(על־פי לקו"ש חלק ו' עמוד 63 הערה 37).

13) העונש. 14) שלא יראה נכוחות ולא יבין, כדי שלא ישוב ולא יירפא. רואים אנו בזה שלפעמים אין הקב"ה רוצה בתשובתם של החוטאים, וזהו מפני גודל רשעתם. 15) ומתקלסים. 16) ומצינו: "כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש המכות הראשונות, מכאן ואילך - אמר הקב"ה - אפילו אם ירצה לשוב אני מחזיק לבו, כדי שאפרע כל הדין ממנו" (שמות־רבה, פ"יא). וכן דרשו (שם, פ"יג) על הפסוק: "כי אני הכבדתי את לבו" - אמר רבי יוחנן: מכאן פתחון פה למינים לומר: "לא היתה ממנו שיעשה תשובה, שהרי נאמר: כי אני הכבדתי את לבו?!" - שיעשה תשובה, שהרי נאמר: כי אני הכבדתי את לבו?!" אמר לו ריש לקיש: ייסתם פיהם של מינים! אלא אם ללצים - הוא ילץ (משליג, לד): "הקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה, שניה, שלישית ואינו חוזר בו - והוא נועל לבו מן התשובה, כדי לפרוע ממנו מה שחטא". 17) עוד בטרם שבאו בני־ישראל לגבולו. 18) למן תת אותו בידי ישראל על עוונותיו המרובים. לא כרבים החושבים שכל חטאו היה: שלא נתן לבני־ישראל עבור בגבולו, ולכן תמהים הם ושואלים: מדוע נענש סיחון, הלא מן השמים אימצו את לבבו? - אלא שנתחייב עונש קשה מכבר וה' אימץ את לבו להתגרות גם בישראל כדי למצוא מקום לגבות ממנו חובו,

ונהרג בידי ישראל על חטאיו הקודמים (מדברי רבינו בהקדמתו לאבות, פ"ח). 19) ומניעת התשובה מן האדם וביטול רצונו היא כמניעתה וביטולה של תנועת אברי גופו בתור עונש שלא יוכל להניעם כרצונו, כמו שמצינו אצל ירבעם בן־נבט שיבשה ידו ולא יכול להשיבה אליו (מלכים־א יג, ד). וכן באנשי סדום (בראשית יט, י) שהוכו בסנוורים ולא יכלו למצוא את הפתח (מדברי רבינו, שם). 20) לעשות מעשי תועבה.

1 ד. וּכְעִנְיָן זֶה שׁוֹאֲלִין הַצַּדִּיקִים וְהַנְּבִיאִים בִּתְפִלָּתָם
2 מֵאֵת ה' לְעָזְרָם[21] עַל הָאֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד:
3 "הוֹרֵנִי ה' דַּרְכֶּךָ", כְּלוֹמַר: אַל יִמְנָעוּנִי חֲטָאַי דֶּרֶךְ
4 הָאֱמֶת, שֶׁמִּמְּנָה אֵדַע דַּרְכְּךָ וְיִחוּד[22] שְׁמֶךָ. וְכֵן זֶה
5 שֶׁאָמַר: "וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי", כְּלוֹמַר: תַּנִּיחַ רוּחִי
6 לַעֲשׂוֹת חֶפְצֶיךָ[23], וְאַל יִגְרְמוּ לִי חֲטָאַי לְמָנְעֵנִי
7 מִתְּשׁוּבָה, אֶלָּא תִּהְיֶה הָרְשׁוּת בְּיָדִי[24] עַד שֶׁאֶחֱזֹר
8 וְאָבִין וְאֵדַע דֶּרֶךְ הָאֱמֶת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּל הַדּוֹמֶה
9 לִפְסוּקִים אֵלּוּ.

21) לסייע אותם למצוא את הדרך הנכונה. 22) כסופו של הפסוק: "יחד לבבי ליראה שמך". 23) ונו"א: חפצה. 24) כמשמעה של "רוח נדיבה", העושה מעשיה מרצון טוב.

10 ה. וּמַהוּ זֶה שֶׁאָמַר דָּוִד: "טוֹב וְיָשָׁר ה', עַל כֵּן יוֹרֶה
11 חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ. יַדְרֵךְ עֲנָוִים וְגוֹ'"[25]? זֶה שֶׁשָּׁלַח
12 נְבִיאִים לָהֶם מוֹדִיעִים דַּרְכֵי ה' וּמַחֲזִירִין אוֹתָן
13 בִּתְשׁוּבָה. וָעוֹד, שֶׁנָּתַן בָּהֶם כֹּחַ לִלְמֹד וּלְהָבִין;
14 שֶׁמִּדָּה זוֹ בְּכָל אָדָם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ בְּדַרְכֵי
15 הַחָכְמָה וְהַצֶּדֶק - מִתְאַוֶּה לָהֶן וְרוֹדֵף אוֹתָם. וְהוּא
16 מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בָּא לְטַהֵר -
17 מְסַיְּעִין אוֹתוֹ[26], כְּלוֹמַר: יִמְצָא עַצְמוֹ נֶעְזָר עַל הַדָּבָר.
18 וַהֲלוֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם" - הֲרֵי
19 גָּזַר[27] עַל הַמִּצְרִיִּים לַעֲשׂוֹת רָע? וּכְתִיב: "וְקָם הָעָם
20 הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ" - הֲרֵי גָּזַר עַל
21 יִשְׂרָאֵל[28] לַעֲבֹד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֶן?
22 לְפִי שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ, שֶׁיִּהְיֶה הוּא
23 הַזּוֹנֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִים לַעֲבֹד
24 כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד, לֹא הָיָה
25 עוֹבֵד, וְלֹא הוֹדִיעוֹ[29] הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם[30].
26 הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לָאוֹמֵר: הָעָם הַזֶּה יִהְיֶה בָּהֶן
27 צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים. לֹא מִפְּנֵי זֶה יֹאמַר הָרָשָׁע כְּבָר נִגְזַר
28 עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה רָשָׁע, מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה שֶׁיִּהְיוּ
29 רְשָׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן
30 מִקֶּרֶב הָאָרֶץ[31]. וְכֵן הַמִּצְרִיִּים כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן
31 הַמְּצֵרִים וְהַמְּרֵעִים לְיִשְׂרָאֵל, אִלּוּ לֹא רָצָה לְהָרַע
32 לָהֶם, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ; שֶׁלֹּא גָּזַר עַל אִישׁ יָדוּעַ, אֶלָּא
33 הוֹדִיעוֹ שֶׁסּוֹף זַרְעוֹ עָתִיד לְהִשְׁתַּעְבֵּד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם.
34 וּכְבָר אָמַרְנוּ[32], שֶׁאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לִידַע הֵיאַךְ יֵדַע
35 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דְּבָרִים הָעֲתִידִין לִהְיוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הרי גזר על ישראל לעבוד עבודה־זרה, ולמה נפרע מהם".

ולכאורה שאלה זו כבר תירץ הרמב"ם בהל' תשובה פרק ה' "שאף שהקב"ה יודע כל מה שיהיה, וקודם שיהיה יודע שזה יהיה צדיק כו' שאין ידיעתו מכרחת כי אין ידיעתו כידיעתנו כו' ואין (ידיעת) הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו". ויש לומר שזהו דווקא כשאין הדבר בא בדיבורו של הקב"ה, אבל אם בא בדיבור, הרי "גזר בו" כלשון הרמב"ם כאן, ולכן הוצרך כאן לתירוץ האחר "שלא גזר על איש ידוע כו'".

(על־פי לקו"ש חלק ה' עמוד 132 הערה 3.)

25) הלא מתוך הכותבים האלה משמע, כי לא בבחירתו החפשית של האדם תלויה דרכו? 26) (יומא לח:). 27) מוסב על דברי רבינו למעלה (ה"ג), שאמר: "שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל", אלא שחטא מעצמו ומרצונו ונתן הדין למנוע ממנו את התשובה - הלא רואים אנו שה' גזר על עבדות בני־ישראל ועינויים במצרים? 28) גם זה מוסב על דברי ההלכה ההיא, שנאמר שם: "וכן ישראל בימי אליהו מנע מאותם המרבים לפשוע את התשובה" - הלא ממקרא זה משמע, כי ה' גזר עליהם זה מכבר לעבוד אלוהי נכר הארץ, ומדוע ענש אותם? 29) למשה רבינו. 30) שיהיו בו טובים ורעים: צדיקים עובדי ה' ורשעים עובדי ע"ז. 31) כמנהגו של עולם: אבל אין מזה הכרח כלל, שכל אחד יהיה אביון. הראב"ד יאמר: "וענין המצרים אינה שאלה" ונימוקיו עמו. אחד מהם הוא: כי הבורא אמר: "ועינו אותם" - והם עבדו בהם בפרך והמיתו מהם וטיבעו מהם, כענין שנאמר: אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה (זכריה א, טו) - ולפיכך נתחייבו. כזה אנו מוצאים (שמות־רבה פ"ל): "כך גזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדים במצרים עד שירצה ויחזירם - עמדו עליהם ושיעבדום בחוזק. אמר להם ה': היה לנהוג בהם כבעבדים ויעשו צרכיהם עד שתשלם הגזירה - אלא אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה". 32) כאן חוזר רבינו על שאלתו הגדולה הנזכרת לעיל (פ"ח, ה"ה): היא שאלת "הידיעה והבחירה": איך אפשר לאדם לבחור בטוב טו ברע. אחרי שה' ידע כבר מראש שזה יהיה צדיק או רשע. הלא ידיעת ה' שוללת בהכרח את בחירת האדם, ואי אפשר לו לאדם להיות צדיק אחרי שידע ה' מראש שיהיה רשע? ואם נאמר: שכן, שאפשר - הרי יוצא שידיעת ה' אינה על בוריה ואינה שלימה? וחזר כאן רבינו לשאלה זו ברצותו לומר: שאם אמנם הצלחנו להוכיח שאין גזירת ה' מחייבת את האיש הפרטי להיות רשע, אבל ידיעתו המוקדמת שוללת סוף סוף את בחירתו בעל כרחו? ועל זה הוא משיב: וכבר אמרנו שאין כח באדם וכו'. עיין לעיל (שם), והשווה דברי רבינו (מו"נ ח"ג, כ). עם סיום פרק זה סיכם רבינו את ראיותיו המכריעות, שהאדם חפשי בבחירתו לעשות הטוב או הרע כרצונו, ואין מי שיכפהו וימשכנו לאחד משני הדרכים. הנחה מוסכמת זו היא כל כך מבוססת בעיני רבינו עד שיאמר עליה באחת מתשובותיו: "וכל המניח דברים

שביארנו בפרושנו למס' אבות וב"ספר המדע" שחיברנו, שהם בנויים על יסודי עולם, והוא הולך ומחפש בהגדה מן ההגדות, או במדרש מן המדרשים, או בדברי אחד מן הגאונים ז"ל עד שימצא מילה אחת שישיב בה על דברינו שהם דברי דעת ותבונה - אינו אלא מאבד עצמו לדעת, ודי לו מה שעשה לנפשו" (תשובות הרמב"ם סימן קנט, דפוס ליפסיא).

יום שלישי ז' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) התנהגות אדם בעל תשובה; כמה מעולה מעלת התשובה.

1 **א. הוֹאִיל וּרְשׁוּת כָּל אָדָם נְתוּנָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ,**
2 **יִשְׁתַּדֵּל אָדָם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהִתְוַדּוֹת בְּפִיו**
3 **מֵחֲטָאָיו וְלִנְעֹר כַּפָּיו[2] מֵחֲטָאָיו, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת וְהוּא**
4 **בַּעַל־תְּשׁוּבָה, וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.**

2) מלשון הכתוב: נוער כפיו מתמוך בשוחד (ישעיה לג, טו), כלומר: לא די ב"וידוי שפתיים" לבד, אלא גם להתרחק מכל חטא ועוון.

5 **ב. לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֶה לָמוּת,**
6 **וְשֶׁמָּא יָמוּת בִּשְׁעָתוֹ[3] וְנִמְצָא עוֹמֵד בְּחֶטְאוֹ, לְפִיכָךְ**
7 **יָשׁוּב מֵחֲטָאָיו מִיָּד[4]; וְלֹא יֹאמַר, כְּשֶׁאַזְקִין אָשׁוּב,**
8 **שֶׁמָּא יָמוּת טֶרֶם שֶׁיַּזְקִין. הוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה אָמַר**
9 **בְּחָכְמָתוֹ: "בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים"[5].**

3) בשעה זו שהוא עומד בה כחוטא, ובטרם שהספיק עוד לחזור בתשובה. 4) (אבות פרק ב, משנה י) "שוב יום אחד לפני מיתתך". ואמרו (שבת קנג.): "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להם: וכל שכן! ישוב היום, שמא ימות מחר ונמצא כל ימיו בתשובה". 5) כדי שתהא מוכן ומזומן בכל עת שיקראוך, ורש"י ז"ל בפירושו אומר: "התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב, שאם תמות היום - תיכנס בשלום. ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך לסעודה ולא קבע לו זמן, אם חכם הוא או פיקח - מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך. וכן יום מחר עד עת ייקרא אל הסעודה - וכן יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוץ וסך. כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת" (שם).

10 **ג. אַל תֹּאמַר שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן**
11 **מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן זְנוּת וְגָזֵל וּגְנֵבָה; אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ**
12 **אָדָם לָשׁוּב מֵאֵלּוּ, כָּךְ הוּא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ בְּדֵעוֹת[6]**
13 **רָעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְלָשׁוּב מִן הַכַּעַס וּמִן הָאֵיבָה וּמִן**
14 **הַקִּנְאָה וּמִן הַהִתּוּל[7] וּמֵרְדִיפַת הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד**
15 **וּמֵרְדִיפַת הַמַּאֲכָלוֹת[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מִן הַכֹּל צָרִיךְ**
16 **לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֵלּוּ הָעֲוֹנוֹת קָשִׁים מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ**
17 **בָּהֶן מַעֲשֶׂה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם נִשְׁקָע בְּאֵלּוּ, קָשֶׁה הוּא**
18 **לִפְרֹשׁ מֵהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ**
19 **וְגוֹ'[9]".**

6) מידות מגונות. 7) ליצנות. 8) כזולל וסובא הלהוט אחר האכילה והשתייה, וסופו גם ללסטם את הבריות. 9) כלומר: עבירות שאין בהן מעשה, רק מחשבה, כגון: מידות רעות ומושחתות.

20 **ד. וְאַל יִדְמֶה אָדָם בַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁהוּא מְרֻחָק**
21 **מִמַּעֲלַת הַצַּדִּיקִים מִפְּנֵי הָעֲוֹנוֹת וְהַחַטָּאוֹת שֶׁעָשָׂה -**
22 **אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אָהוּב וְנֶחְמָד הוּא לִפְנֵי הַבּוֹרֵא**
23 **כְּאִלּוּ לֹא חָטָא מֵעוֹלָם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁשְּׂכָרוֹ**
24 **הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי טָעַם טַעַם הַחֵטְא וּפֵרַשׁ מִמֶּנּוּ וְכָבַשׁ**
25 **יִצְרוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין,**
26 **אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִין יְכוֹלִין לַעֲמֹד בּוֹ[10], כְּלוֹמַר:**
27 **מַעֲלָתָן גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ מֵעוֹלָם,**
28 **מִפְּנֵי שֶׁהֵן כּוֹבְשִׁים אֶת יִצְרָם יוֹתֵר מֵהֶם.**

10) (ברכות לד:) שנאמר: שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' (ישעיה נז, יט). הקדים ה' לומר: שלום ל"רחוק" שנתקרב, כלומר: לבעל תשובה עוד בטרם שאמר שלום ל"קרוב", זהו צדיק גמור שהיה תמיד קרוב אליו.

29 **ה. כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן צִוּוּ עַל הַתְּשׁוּבָה, וְאֵין יִשְׂרָאֵל**
30 **נִגְאָלִין אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה[11]. וּכְבָר הִבְטִיחָה תּוֹרָה, שֶׁסּוֹף**
31 **יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה בְּסוֹף גָּלוּתָן וּמִיָּד הֵן נִגְאָלִין,**
32 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ',**
33 **וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ... וְשָׁב ה' אֱלֹקֶיךָ וְגוֹ'".**

11) רבי אליעזר אומר: "אם ישראל עושים תשובה - נגאלים; ואם לאו - אין נגאלים. אמר לו רבי יהושע: אם אין ישראל עושים תשובה - אין נגאלים?! אלא הקדוש־ברוך־הוא מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן וישראל עושים תשובה ומחזירם למוטב" (סנהדרין צז:).

34 **ו. גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הָאָדָם לַשְּׁכִינָה[12],**
35 **שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ", וְנֶאֱמַר:**
36 **"וְלֹא שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם ה'", וְנֶאֱמַר: "אִם תָּשׁוּב**
37 **יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה', אֵלַי תָּשׁוּב", כְּלוֹמַר: אִם תַּחֲזֹר**
38 **בִּתְשׁוּבָה - בִּי תִּדְבָּק. הַתְּשׁוּבָה מְקָרֶבֶת אֶת**
39 **הָרְחוֹקִים: אֶמֶשׁ הָיָה זֶה שָׂנוּאִי לִפְנֵי הַמָּקוֹם,**
40 **מְשֻׁקָּץ וּמְרֻחָק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אָהוּב וְנֶחְמָד,**
41 **קָרוֹב וְיָדִיד[13]. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁבַּלָּשׁוֹן שֶׁהַקָּדוֹשׁ־**
42 **בָּרוּךְ־הוּא מַרְחִיק הַחוֹטְאִים, בָּהּ מְקָרֵב אֶת**
43 **הַשָּׁבִים - בֵּין יָחִיד, בֵּין רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה**
44 **בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם**
45 **בְּנֵי אֵל חָי"[14]. וְנֶאֱמַר בִּיכֻנְיָהוּ בִּרְשִׁעָתוֹ: "כִּתְבוּ**
46 **אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי[15] גֶּבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו";**
47 **"אִם יִהְיֶה כָּנְיָהוּ בֶן־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם[16]**
48 **עַל־יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקֶנְךָ[17] וְגוֹ'". וְכֵיוָן שֶׁשָּׁב**
49 **בְּגָלוּתוֹ, נֶאֱמַר בִּזְרֻבָּבֶל בְּנוֹ[18]: "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם**
50 **ה' צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם**
51 **ה' וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם"[19].**

12) (יומא פו.). 13) וכן מצינו (ילקוט, תהילים מה): כל

העושה תשובה מעבירה שבידו הקדוש־ברוך־הוא מוסיף וקורא לו שם חביב. בוא וראה בבני קורח, משעשו תשובה נקראו: שושנים וידידים, שנאמר: למנצח על שושנים לבני קורח משכיל שיר ידידות (תהילים מה, א). 14) ובפסוק שלאחריו: "אמרו לאחיכם: עמי". וכן אמרו (פסיקתא רבתי, פרק מד): "הוא הפה שאמר: כי אתם לא עמי (הושע א, ט), חזר וריפא ואמר: ואמרתי ללא עמי - עמי אתה (שם ב, כה). 15) בודד וגלמוד, מחוסר בנים. אם יש לו בנים - ימותו בחייו; ואם אין לו - לא יהיה לו (רד"ק). 16) הטבעת שחותמים בה הכתבים נקראת: "חותם", והיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה. 17) אנתק ואסירך משם. 18) בנו לאו דווקא, שהרי זרובבל היה בן־פדייה, בן־שאלתיאל, בן־אסיר, בן־יכניה, כמפורש בספר (דברי־הימים־א ג, יז) - אלא בני בנים הרי הם כבנים. 19) ואמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא, הובאת בילקוט, ירמיה כב): "גדולה תשובה שביטלה הגזירה וביטלה השבועה, את השבועה מניין? - שנאמר: "חי אני, נאום ה', כי אם יהיה כניהו בן־יהויקים חותם על יד ימיני... משם אתקנך; וכתיב: ביום ההוא אקחך" וגו'. את הגזירה מניין? - שנאמר: "כתבו את האיש הזה ערירי". וכתיב: "ובני יכניה: אסיר, שאלתיאל" וגו'.

1 ז. כַּמָּה מְעֵלָּה[20] מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה - אֶמֶשׁ הָיָה זֶה
2 מְבַדֵּל מֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ
3 מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְאֵינוֹ נַעֲנֶה,
4 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה וְגוֹ'"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת
5 וְטוֹרְפִין[21] אוֹתָן בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת
6 מִיָּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי"; "מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם
7 וְגוֹ'"; וְהַיּוֹם הוּא מֻדְבָּק בַּשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם
8 הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם"; צוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר:
9 "וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה"; וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת
10 וּמְקַבְּלִין אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְבָר
11 רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא
12 שֶׁמִּתְאַוִּים לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָרְבָה לַה' מִנְחַת יְהוּדָה
13 וִירוּשָׁלִָם, כִּימֵי עוֹלָם[22] וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת"[23].

20) לשון נופל על הלשון. 21) חובטים ומרסקים, כמו: דרסה וטרפה בכותל (חולין פרק ג, משנה ג). ועולליהם ירוטשו (הושע יד, א), תרגם יונתן: ועולמהון יטרפון (הערוך). 22) בימי משה. 23) בימי שלמה, שקיבל ה' את קרבנותיהם ברצון ואש של מעלה הייתה רבוצה על המזבח כארי (יומא כא:).

14 ח. בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה, דַּרְכָּן לִהְיוֹת שְׁפָלִים וַעֲנָוִים
15 בְּיוֹתֵר. אִם חֵרְפוּ אוֹתָן הַכְּסִילִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם
16 הָרְאשׁוֹנִים וְאָמְרוּ לָהֶן: אֶמֶשׁ הָיִיתֶן עוֹשֶׂה כָּךְ וָכָךְ,
17 וְאֶמֶשׁ הָיִיתֶן אוֹמֵר כָּךְ וָכָךְ - אַל יַרְגִּישׁוּ[24] לָהֶן, אֶלָּא
18 שׁוֹמְעִין וּשְׂמֵחִים וְיוֹדְעִין שֶׁזּוֹ זְכוּת לָהֶם; שֶׁכָּל זְמַן
19 שֶׁהֵם בּוֹשִׁים מִמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָבְרוּ וְנִכְלָמִים מֵהֶן -
20 זְכוּתָם מְרֻבָּה וּמַעֲלָתָם מִתְגַּדֶּלֶת. וְחֵטְא גָּמוּר הוּא
21 לוֹמַר לְבַעַל־תְּשׁוּבָה: זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים[25]! אוֹ
22 לְהַזְכִּירָן לְפָנָיו כְּדֵי לְבַיְּשׁוֹ, אוֹ לְהַזְכִּיר דְּבָרִים
23 וְעִנְיָנִים הַדּוֹמִין לָהֶם כְּדֵי לְהַזְכִּירוֹ מֶה עָשָׂה - הַכֹּל
24 אָסוּר, וּמֻזְהָר עָלָיו בְּכְלַל הוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁהִזְהִירָה
25 תּוֹרָה עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תּוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ".

24) אל ישימו לב להם. 25) (בבא מציעא נח:).

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שכר הצדיקים ופירעון הרשעים בעולם הבא; אם יש גוף בעולם הבא, או אכילה ושתייה וכדומה.

26 א. הַטּוֹבָה הַצְּפוּנָה לַצַּדִּיקִים הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,
27 וְהִיא, הַחַיִּים שֶׁאֵין מָוֶת עִמָּהֶן, וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין עִמָּהּ
28 רָעָה. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ
29 יָמִים". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ: "לְמַעַן יִיטַב לָךְ" -
30 לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב; "וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים" - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ
31 אָרֹךְ[3], וְזֶהוּ הוּא הָעוֹלָם הַבָּא. שְׂכַר הַצַּדִּיקִים הוּא,
32 שֶׁיִּזְכּוּ לְנֹעַם זֶה וְיִהְיוּ בְּטוֹבָה זוֹ; וּפִרְעוֹן[4] הָרְשָׁעִים
33 הוּא, שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְחַיִּים אֵלּוּ, אֶלָּא יִכָּרְתוּ וְיָמוּתוּ. וְכָל
34 מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְחַיִּים אֵלּוּ, הוּא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ חַי
35 לְעוֹלָם, אֶלָּא נִכְרָת בִּרְשָׁעוֹ וְאָבַד כַּבְּהֵמָה, וְזֶהוּ כָּרֵת
36 הַכָּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ
37 הַהִיא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[5]: "הִכָּרֵת" - בָּעוֹלָם[6]
38 הַזֶּה, "תִּכָּרֵת" - לָעוֹלָם הַבָּא; כְּלוֹמַר, שֶׁאוֹתָהּ
39 הַנֶּפֶשׁ שֶׁפָּרְשָׁה מִן הַגּוּף בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֵינָהּ זוֹכָה
40 לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא גַּם מִן הָעוֹלָם הַבָּא נִכְרֶתֶת[7].

2) עיין למעלה (הלכות יסודי התורה פ"ה, ה"ד). 3) (קידושין לט:). 4) שילום שטר חובם, כלומר: ענשם. 5) (סנהדרין סד:). 6) שימות קודם זמנו וערירי. 7) מרן ה"כסף־משנה" אומר: "ממה שכתב רבינו כאן, וכן ממה שכתב להלן (ה"ה): "הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה" נראה, שאין שום עונש וצער אחר לרשע אלא ה"כרת" הזה בלבד; ודבר זה אינו לא כפי דברי התורה ולא כפי דברי רז"ל. שהרי לפי הדברים האלה אין עונש אדם אלא כרת - והלא אין התורה מחייבת כרת לכל אדם, ונמצאת פוטר בטענה זו את כל החוטאים מן העונש?! התשובה על כל זה נתן הרמב"ן ז"ל. ראה לקמן בפרקנו (סוף ה"ה, בביאור).

41 ב. הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא נַפְשׁוֹת
42 הַצַּדִּיקִים בִּלְבַד בְּלֹא גּוּף כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. הוֹאִיל
43 וְאֵין בּוֹ גְּוִיּוֹת - אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא
44 דָּבָר מִכָּל הַדְּבָרִים שֶׁגּוּפוֹת בְּנֵי־אָדָם צְרִיכִין לָהֶן
45 בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא יֵאָרַע[8] דָּבָר בּוֹ מִן הַדְּבָרִים
46 שֶׁמְּאֹרְעִין לַגּוּפוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה
47 וְשִׁנָּה וּמִיתָה וְעֶצֶב וּשְׂחוֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. כָּךְ אָמְרוּ
48 חֲכָמִים[9] הָרִאשׁוֹנִים: הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה
49 וְלֹא שְׁתִיָּה וְלֹא תַשְׁמִישׁ, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין
50 וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶן וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. הֲרֵי
51 נִתְבָּרֵר לְךָ שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה
52 וּשְׁתִיָּה. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ: "צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים" - דֶּרֶךְ

חִידָה[10] אָמְרוּ, כְּלוֹמַר: הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שָׁם בְּלֹא עָמָל וּבְלֹא יְגִיעָה[11]. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ: "עַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן", כְּלוֹמַר: דַּעַת שֶׁיָּדְעוּ[12] - שֶׁבִּגְלָלָהּ זָכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[13] - מְצוּיָה עִמָּהֶן, וְהִיא הָעֲטָרָה שֶׁלָּהֶן, כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "בְּעֲטָרָה[14] שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ". וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם", וְאֵין הַשִּׂמְחָה גּוּף כְּדֵי שֶׁתְּנוּחַ[15] עַל הָרֹאשׁ; כָּךְ עֲטָרָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים כָּאן[16] הִיא הַיְדִיעָה. וּמַהוּ זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "נֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה" - שֶׁיּוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִין מֵאֲמִתַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַה שֶּׁאֵינָם יוֹדְעִים וְהֵם בַּגּוּף הָאָפֵל הַשָּׁפֵל[17].

8) ויש שמנקדים אותו בקל: יארע. 9) (ברכות יז:). 10) דרך משל. 11) שהרי "ישיבה" היא סמל המנוחה והשלוה. 12) הדעת שקנו להם בחייהם היא עטרת תפארת שבראשם. 13) מפני שבה הגיעו להכרת הבורא, המביאה לחיי עוה"ב. 14) שאין הכוונה לעטרה ממש, שכן מצינו (שה"ש רבה) אמר ר' יצחק: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעשתה בת־שבע עטרה לשלמה בנה", אלא כולו משל וסמל. ראה לקמן (פ"י, ה"ג). 15) שהרי "שמחה" שם מופשט הוא. 16) "ועטרותיהם בראשיהם" משל הוא, ומסמל את החכמה והדעת אשר עמהם. 17) בעוה"ז. לשון נופל על לשון. הראב"ד משיג על רבינו ואומר: "דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר: אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד. וחיי ראשי! לא היתה דעת חז"ל על זה. שהרי אמרו: "עתידים הצדיקים שיעמדו בלבושיהם" (כתובות קיא:); וכן אמרו: "צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם אינם חוזרים לעפרם, אלא עומדים בגוייתם" (סנהדרין צב.), ועוד הרבה כיו"ב. וכל אלה מוכיחים כי בגוויתם הם עומדים חיים; אבל אפשר שהבורא ישים גויותיהם חזקות ובריאות כגוויות המלאכים וכגווית אליהו זכור לטוב, ויהיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל"? וה"כסף־משנה" מפשר בין רבינו ובין הראב"ד ואומר: "לי נראה שאין חילוק בין רבינו והראב"ד ואין הבדל בשיטותיהם אלא בשמות בלבד: לרבינו - העולם שלאחר המות יקרא: "עולם הבא", כמבואר בדבריו בסוף פרק זה. וכל אותם מאמרי חז"ל, שהראב"ד הביאם להסתייע בהם, הם ל"עולם התחיה", כשהבורא יפקוד את המתים להחיות אותם, אלא שהראב"ד קורא לעולם התחיה: עולם הבא. ובכך עלו דברי שניהם כהוגן, ואלו ואלו דברי אלהים חיים". ואף על פי שלא הזכיר רבינו בפרק זה "עולם התחיה", אולם כבר דיבר על אמונתנו בתחיית המתים לעיל (פ"ג, ה"ו), וקבע אותה כיסוד גדול בתורת היהדות בין שלשה־עשר עיקרי הדת בפירושו למשנה (סנהדרין פ"י), ואלה דבריו שם: "ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה; ואין דת ואין דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה".

ג. כָּל נֶפֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן זֶה[18], אֵינָהּ הַנִּשְׁמָה הַצְּרִיכָה לְגוּף[19], אֶלָּא צוּרַת הַנֶּפֶשׁ[20], שֶׁהִיא הַדֵּעָה שֶׁהִשִּׂיגָה מֵהַבּוֹרֵא כְּפִי כֹּחָהּ, וְהַשִּׂיגָה הַדֵּעוֹת הַנִּפְרָדוֹת[21] וּשְׁאָר הַמַּעֲשִׂים[22]; וְהִיא הַצּוּרָה שֶׁבְּאַרְנוּ עִנְיָנָהּ בְּפֶרֶק רְבִיעִי מֵהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[23], הִיא הַנִּקְרֵאת נֶפֶשׁ בְּעִנְיָן זֶה. חַיִּים אֵלּוּ - לְפִי שֶׁאֵין עִמָּהֶם מָוֶת, שֶׁאֵין הַמָּוֶת אֶלָּא מִמְּאוֹרְעוֹת הַגּוּף, וְאֵין שָׁם גּוּף נִקְרָאוּ צְרוֹר הַחַיִּים שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים[24]. וְזֶהוּ הַשָּׂכָר שֶׁאֵין שָׂכָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וְהַטּוֹבָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ טוֹבָה וְהִיא שֶׁהִתְאַוּוּ לָהּ כָּל הַנְּבִיאִים[25].

18) כגון: והיתה נפש אדוני (שמואל־א כה, כט) וכדומה. 19) היא הנשמה החיונית נחלת כל חי למינהו הצריכה לגוף ותלויה בו, ושעם מותו תאבד גם היא. 20) צורת הנפש החיונית, נשמת הנשמה החיונית. 21) הם מלאכי מעלה למדרגותיהם השונות, ונקראים: צורות נפרדות, או "שכלים נפרדים", מפני שהם צורות רוחניות שאינן מחוברות בגוף, כמבואר לעיל (הלכות יסודי התורה פ"ב, ה"ג). 22) מעשה בראשית ומעשה מרכבה. 23) (הלכות ח"ט). 24) החיים הנצחיים הצרורים לעד ולא יפרדו. וכן בתרגום יונתן שם: ותהא נפשא דרבוני גניזא בגנז חיי עלמא. 25) כמו: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא, כ) וכדומה, כמבואר לקמן בסמוך (ה"ז).

ד. וְכַמָּה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ[26]. דֶּרֶךְ מָשָׁל[27]: "הַר ה'", וּ"מְקוֹם קָדְשׁוֹ", וְ"דֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ", וְ"חֲצֵרוֹת ה'", וְ"נֹעַם ה'", וְ"אֹהֶל ה'", וְ"הֵיכַל ה'", וּ"בֵית ה'", וְ"שַׁעַר ה'". וַחֲכָמִים קָרְאוּ לָהּ דֶּרֶךְ מָשָׁל, לְטוֹבָה זוֹ הַמְזֻמֶּנֶת לַצַּדִּיקִים: סְעוּדָה[28], וְקוֹרִין לָהּ בְּכָל מָקוֹם: הָעוֹלָם הַבָּא.

26) לטובה זו. 27) ודמיון, כדי לשבר את האוזן שאינה שומעת דברים מופשטים מגשמיות. 28) (אבות פ"ג, מ"טו) "והכל מתוקן לסעודה", שכוונתה: לחיי עולם הבא. הראב"ד משיג: "ואם זו היא הסעודה - אין כאן כוס של ברכה". כוונתו למה שאמרו חז"ל (פסחים קיט:): עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק, לאחר שאוכלים ושותים נוטל הקב"ה כוס של ברכה ומחזר על כל האבות... עד שמגיע לדוד והוא נוטל ומברך". ולכן הוא שואל: אם הוא כדברי רבינו, הלא אין כאן סעודה - וכוס של ברכה מניין? והכס"מ מתרץ: "אותה כוס של ברכה מיועדת ל"עולם התחיה"; ומה ששנינו: "והכל מתוקן לסעודה" - היינו "עולם הבא" שאחר המות, שהוא "עולם הנפשות". כי שיטת רבינו היא: עולם הבא ותחיית המתים שני דברים שונים הם. עוה"ב אין בו גוף כלל ואינו אלא לנפשות, ולכן אין בו לא אכילה ולא שתיה וכדומה; אבל בעולם התחיה ודאי שיש גוף - שהתורה היא גם לגופות - ויש שם אכילה ושתיה. וכדברי רבינו מפורש גם בזוהר (בראשית, קלה): "סעודת הצדיקים לעתיד לבוא תהיה על־דרך הכתוב: ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד, יא). הצדיקים שזכו ניזונים עד שישיגו השגה שלימה בזיו ה', ואין אכילה ושתיה אלא זו - וזוהי הסעודה. ומניין? - ממשה, שכתוב בו: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד,

כח). מדוע לא אכל ולא שתה? - מפני שהיה ניזון מזיו של מעלה. ובדרך זו תהא סעודת הצדיקים לעתיד לבוא, אמר ר' יהודה: אם כן מהו לויתן, ומהו שור הבר? - להמוני העם תוקנו. שראו החכמים שהגלות נמשכת ואין כח ביד ישראל לסבול עול הצרות, סמכו על פסוקים שבתורה וחיזקום ועודדום שמזומנים הם לאכול ולשתות בסעודה גדולה שהקב"ה יתקן להם - ועל זה רוב ההמון נושא וסובל עול הגלות. אבל אמונת הצדיקים וכיסופם הוא: לשמוח בה', ככתוב: נגילה ונשמחה בך (שה"ש א, ד) - "בך" ולא באכילה.

1 **ה. הַנְקָמָה, שֶׁאֵין נִקְמָה גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה - שֶׁתִּכָּרֵת[29]**
2 **הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תִזְכֶּה לְאוֹתָן הַחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת**
3 **תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ"[30]. וְזֶהוּ הָאֲבַדּוֹן[31] הוּא**
4 **שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַנְּבִיאִים דֶּרֶךְ מָשָׁל: "בְּאֵר־שַׁחַת"[32],**
5 **וַ"אֲבַדּוֹן"[33], וְ"תָפְתֶּה"[34], וַ"עֲלוּקָה"[35], וְכָל לְשׁוֹן**
6 **כְּלָיָה וְהַשְׁחָתָה קוֹרְאִין לוֹ, לְפִי שֶׁהִיא הַכְּלָיָה שֶׁאֵין**
7 **אַחֲרֶיהָ תְּקוּמָה, וְהַהֶפְסֵד שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר לְעוֹלָם[36].**

29) כענף הנכרת מן האילן עץ החיים. 30) כשלא עשה החוטא תשובה, ועוונו עמו (שבועות יג.). 31) הנאמר בעונש כרת: והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה (ויקרא כג, ל), שאבדה הנפש את הנועם הגדול שהיתה ראויה לו מפאת שהיתה זכה וטהורה, שלוקחה ממקום כבוד המלאכים או למעלה מהם - וזה עונש גדול ואבדון חמור. 32) (תהלים נה, כד). 33) (שם פח, יב). 34) (ישעיה ל, לג). מדורת אש, ונגזר מן תופת: מקום השריפה בני־בן־הנוס בדרומה של ירושלים, ששם היו מעבירים את בניהם באש. ולפי שאותו מקום היה מימות יאשיה מלך יהודה הפחות שבמקומות, שהשליכו שם נבילות וכל טמא - לפיכך נקרא דין הרשעים: תופת וגיהנם. כמו שנקרא שכר הצדיקים: גן־עדן, להיותו מבחר כל המקומות (רד"ק, שורש תופת). ראה (עירובין יט.). 35) (משלי ל, טו) תולעת מים המוצצת דם. ויש מפרשים: רוח רעה בצורת חיה מוצצת דם טַרְפָּה. 36) הלכה זו נתנה מקום לטעות, כאילו רבינו כופר בדינה של גיהנם (עיין למעלה ה"א בביאורנו), וכך הבינו רבני צרפת מדברי רבינו ז"ל, המתאר את העונש הגדול ביותר באבדן הנפש וכריתתה מחיי עולם הבא ומתעלם מדינה של גיהנם. וכמעט שרצו לגנוז את "ספר המדע", לולא קם הרמב"ן ז"ל וערך אגרת לרבני צרפת (בשנת ד"א תתקצ"ב לבריאת העולם), ובה הוא תובע עלבונו של רבינו ושואל: "ומחסדכם, רבותינו, הודיעונו מה לכם ולספר ההוא? כי שמענו שאתם אומרים, כי הוא ככופר בדינה של גיהנם, מפני שאמר: "הנקמה שאין למעלה ממנה היא: שתיכרת הנפש" - ואני לא האמנתי לשמועה כי קראתם אחריו מלא. הלא רבותינו אמרוה באותה לשון (ספרא, אמור): "לפי שהוא אומר "כרת" בכל מקום, ואיני יודע מהו; כשהוא אומר: והאבדתי את הנפש (ויקרא כג, ל) - לימד על הכרת שאינו אלא אבדון. וחס־ושלום מלכפור שיש גיהנם ותפתה... וכך הוא בעיני אני צעיר תלמידכם: כל חייבי כריתות יורדים תחילה לגיהנם ונידונים בה שנים־עשר חודש, ונפשם כלה ומתבטלת והולכת לה. וזהו שאמרו ז"ל (ר"ה יז.): "לאחר שנים־עשר חודש, גופם כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי הצדיקים", כלומר: מאותה שעה ואילך אינה במקום דין ולא במקום תענוג, אלא בטלה ואובדת - ונמצאו דברי הרב קיימים. ומה שאמר: "הנקמה שאין אחריה נקמה - הוא האבדון", כוונתו: לסוף האבדון ותכליתו, אחרי שנתייסר תחילה בעונש גיהנם. וחלילה לו שיכפור בדין הראשון שבתחילתה, שהרי אמר (לעיל פ"ג, ה"ה): "דנים אותם כפי חטאיהם" - ובודאי בגיהנם הם נידונים להתם חטאת העוברים... זוהי דעתנו בדברי הספר הזה. לכן נשאנוהו על כפים, ושמנוהו בין העינים. וכבר ראו כל בני לוניל והרב הגדול אברהם בר' דוד (הראב"ד) הספר ההוא ולא ציוו לגנזו. ואין אחד מהם על לומדיו חרבו חוגר; אבל כולם איוו לו וחזו בו ופתחו ואין סוגר" (אגרת הרמב"ן, קובץ "אגרות קנאות", לפסיאה).

8 **ו. שֶׁמָּא תִּקַּל בְּעֵינֶיךָ טוֹבָה זוֹ, וּתְדַמֶּה, שֶׁאֵין שְׂכַר**
9 **הַמִּצְוֹת וְהִיּוֹת הָאָדָם שָׁלֵם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת, אֶלָּא**
10 **לִהְיוֹתוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מַאֲכָלוֹת טוֹבוֹת, וּבוֹעֵל צוּרוֹת**
11 **נָאוֹת, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְרִקְמָה, וְשׁוֹכֵן בְּאָהֳלֵי־שֵׁן,**
12 **וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב, וּדְבָרִים הַדּוֹמִים לָאֵלּוּ,**
13 **כְּמוֹ שֶׁמְּדַמִּין אֵלּוּ הָעַרְבִיִּים הַטִּפְּשִׁים הָאֱוִילִים**
14 **הַשְּׁטוּפִים בְּזִמָּה[37]. אֲבָל הַחֲכָמִים וּבַעֲלֵי־דֵעָה יֵדְעוּ,**
15 **שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ דִּבְרֵי הַבַּאי וָהֶבֶל הֵם, וְאֵין בָּהֶם**
16 **תּוֹעֶלֶת. וְאֵינָהּ טוֹבָה גְּדוֹלָה אֶצְלֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה;**
17 **אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ בַּעֲלֵי גּוּף וּגְוִיָּה, וְכָל הַדְּבָרִים**
18 **הָאֵלּוּ[38] צָרְכֵי הַגּוּף הֵם וְאֵין הַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה לָהֶם**
19 **וּמְחַמַּדְתָּן, אֶלָּא מִפְּנֵי צֹרֶךְ הַגּוּף כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא חֶפְצוֹ**
20 **וְיַעֲמֹד עַל בְּרִיּוֹ[39]; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם גּוּף, נִמְצָאוּ כָּל**
21 **הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּטֵלִים. הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה בָּהּ**
22 **הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֵין שׁוּם דֶּרֶךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה**
23 **לְהַשִּׂיגָהּ וְלֵידַע אוֹתָהּ. שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה**
24 **אֶלָּא טוֹבַת הַגּוּף וְלָהּ אָנוּ מִתְאַוִּין; אֲבָל אוֹתָהּ**
25 **הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד, וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ[40] בְּטוֹבוֹת**
26 **הָעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא דֶּרֶךְ מָשָׁל; אֲבָל בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת,**
27 **שֶׁנַּעֲרֹךְ טוֹבַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא בְּטוֹבוֹת הַגּוּף**
28 **בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה - אֵינוֹ כֵן[41]; אֶלָּא**
29 **אוֹתָהּ הַטּוֹבָה גְּדוֹלָה עַד אֵין חֵקֶר וְאֵין לָהּ עֵרֶךְ**
30 **וְדִמְיוֹן. הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ**
31 **לִירֵאֶיךָ וְגוֹ'.**

37) (קידושין מט:): עשרה קבים זנות ירדו לעולם: תשעה נטלה ערביא וכו'. 38) אכילה ושתייה ודומיהן. 39) על בריאות גופו השלימה. 40) שיווי ודמיון, מלשון: ומה דמות תערכו לו (ישעיה מ, יח). 41) מפני שאין שום דמיון כלל ביניהם, ולו גם דמיון רחוק, וכן יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פ"י): "הוי יודע, כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים, ואין החרש משיג הקולות - כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיים. וכמו שהדגים אינם יודעים את יסוד האש, לפי היותם ביסוד המים שהוא הפכי

- כן אין נודע בעולם הזה הגופני תענוג העולם הרוחני. וכן אנחנו כשיזכה מי מאתנו ויעלה לאותה מעלה אחרי מותו - אינו משיג התענוגים הגופניים ואינו רוצה בהם".

ז. וְכַמָּה כָּמַהּ דָּוִד וְהִתְאַוָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לוּלֵא[42] הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב ה' בְּאֶרֶץ חַיִּים". כְּבָר הוֹדִיעוּנוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[43], שֶׁטּוֹבַת הָעוֹלָם הַבָּא אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְהַשִּׂיגָהּ עַל בֵּרְיָהּ[44], וְאֵין יוֹדֵעַ גָּדְלָהּ וְיָפְיָהּ וְעָצְמָהּ[45] אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְבַדּוֹ; וְשֶׁכָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁמִּתְנַבְּאִים בָּהֶם הַנְּבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל אֵינָן אֶלָּא לִדְבָרִים שֶׁבַּגּוּף, שֶׁנֶּהֱנִין בָּהֶן יִשְׂרָאֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ[46] בַּזְּמַן שֶׁתָּשׁוּב הַמְּמִשָּׁלָה לְיִשְׂרָאֵל; אֲבָל טוֹבַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן, וְלֹא דִּמּוּהָ הַנְּבִיאִים[47], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ אוֹתָהּ בַּדִּמְיוֹן. הוּא שֶׁיִּשַׁעְיָהוּ אָמַר: "עַיִן לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה־לוֹ", כְּלוֹמַר: הַטּוֹבָה שֶׁלֹּא רָאָתָה אוֹתָהּ עַיִן נָבִיא, וְלֹא רָאָה אוֹתָהּ אֶלָּא אֱלֹהִים - עָשָׂה אוֹתָהּ הָאֱלֹהִים לָאָדָם שֶׁמְּחַכֶּה לוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[48]: כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּן לֹא נִבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל הָעוֹלָם הַבָּא - עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ.

42) רבינו כיוון למה שאמרו חז"ל (ברכות ד.): "למה נקוד על לולא? אמר דוד לפני הקב"ה: מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו". 43) (שם, לד:). 44) כמו שהיא באמת. 45) תקפה. כלשון תנחומא (פ' ויקרא). 46) שאין ביניהם ובין עוה"ז אלא שעבוד מלכות לבד. ראה לקמן (פ"ט, ה"ב). 47) בדמיונות ומשלים, כמו שנאמר: וביד הנביאים אדמה (הושע יב, יא). 48) (ברכות לד:).

ח. זֶה שֶׁקָּרְאוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מָצוּי עַתָּה, וְזֶה הָעוֹלָם אוֹבֵד[49] וְאַחַר־כָּךְ יָבוֹא אוֹתוֹ הָעוֹלָם - אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא הֲרֵי הוּא מָצוּי וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר צָפַנְתָּ[50] לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ וְגוֹ'". וְלֹא קְרָאוּהוּ עוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאוֹתָן הַחַיִּים בָּאִין לוֹ לָאָדָם אַחַר חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁאָנוּ קַיָּמִים בּוֹ בְּגוּף וָנֶפֶשׁ, וְזֶהוּ הַנִּמְצָא לְכָל אָדָם בָּרִאשׁוֹנָה.

49) אומר הראב"ד: נראה כמכחיש שאין העולם חוזר לתהו ובהו והקדוש־ברוך־הוא מחדש עולמו, והרי אמרו (סנהדרין צז.): שיתא אלפי שנין הוה עלמא וחד חריב", ונמצא שהוא עולם חדש? ומתרץ ה"כסף־משנה": כבר ביארנו שאין רבינו מדבר אלא בעולם שהוא אחר המות, והקבלה שקיבלו חז"ל שהעולם יחרב, אינה ענין לדברי רבינו על עולם הבא. וכדברי רבינו מפורש בתנחומא (ויקרא, אות ח). 50) הרי הוא קיים, צפון ועומד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאור הפסוקים שנראה מהם, כאילו שכר הצדיקים ופירעון הרשעים הכול בעולם הזה.

א. מֵאַחַר שֶׁנּוֹדָע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, וְהַטּוֹבָה שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ אִם שָׁמַרְנוּ דֶּרֶךְ ה' הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה, הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יִיטַב[2] לְךָ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים"; וְהַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִים מִן הָרְשָׁעִים שֶׁעָזְבוּ אָרְחוֹת הַצֶּדֶק הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה הִיא הַכָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכָּרֵת[3] תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָהּ בָּהּ" - מַהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ: אִם תִּשְׁמְעוּ - יַגִּיעַ לָכֶם כָּךְ, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ - יִקְרֶה אֶתְכֶם כָּךְ; וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן שֹׂבַע וְרָעָב, וּמִלְחָמָה וְשָׁלוֹם, וּמַלְכוּת וְשִׁפְלוּת, וִישִׁיבַת הָאָרֶץ וְגָלוּת, וְהַצְלָחַת מַעֲשֶׂה וְהֶפְסֵדוֹ[4], וּשְׁאָר כָּל דִּבְרֵי הַבְּרִית[5] - כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֱמֶת הָיוּ וְיִהְיוּ. וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כֻּלָּן; וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן, תִּקְרֶאנָה אוֹתָנוּ הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הֵן סוֹף מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת וְלֹא אוֹתָן הָרָעוֹת הֵן סוֹף הַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִין מֵעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת. אֶלָּא כָּךְ הוּא הֶכְרַע[6] כָּל הַדְּבָרִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָנוּ תּוֹרָה זוֹ, עֵץ־חַיִּים הִיא, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ וְיוֹדְעוֹ[7] דֵּעָה גְּמוּרָה נְכוֹנָה[8], זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וּלְפִי גֹּדֶל מַעֲשָׂיו וְרֹב חָכְמָתוֹ הוּא זוֹכֶה. וְהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ וְנֶהְגֶּה בְּחָכְמָתָהּ תָּמִיד, שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן חֹלִי וּמִלְחָמָה וְרָעָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וַיַּשְׁפִּיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמַּחֲזִיקוֹת אֶת יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שֹׂבַע וְשָׁלוֹם וְרִבּוּי כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא נַעֲסֹק כָּל יָמֵינוּ בִּדְבָרִים שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן, אֶלָּא נֵשֵׁב פְּנוּיִים לִלְמֹד בְּחָכְמָה וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ וְגוֹ'"[9]. וְכֵן הוֹדִיעָנוּ בַּתּוֹרָה, שֶׁאִם נַעֲזֹב הַתּוֹרָה מִדַּעַת[10] וְנַעֲסֹק בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, כָּעֵנְין שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט", שֶׁדַּיַּן הָאֱמֶת יָסִיר מִן הָעוֹזְבִים כָּל טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֵן חִזְּקוּ יְדֵיהֶם לִבְעֹט[11], וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם כָּל הָרָעוֹת הַמּוֹנְעִים אוֹתָן מִלְּקִנּוֹת הָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיֹּאבְדוּ בְּרִשְׁעָם. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' וְגוֹ'. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ". נִמְצָא פֵּרוּשׁ כָּל אוֹתָן הַבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת עַל דֶּרֶךְ זוֹ, כְּלוֹמַר: אִם עַבַדְתֶּם אֶת ה' בְּשִׂמְחָה וּשְׁמַרְתֶּם דַּרְכּוֹ - מַשְׁפִּיעַ לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ וּמַרְחִיק הַקְּלָלוֹת מִכֶּם, עַד

1 שֶׁתִּהְיוּ פְנוּיִים לְהִתְחַכֵּם בַּתּוֹרָה וְלַעֲסֹק בָּהּ כְּדֵי
2 שֶׁתִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְיִיטַב לְךָ - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ
3 טוֹב, וְתַאֲרִיךְ יָמִים - לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ, וְנִמְצֵאתֶם
4 זוֹכִים לִשְׁנֵי הָעוֹלָמוֹת: לְחַיִּים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה,
5 הַמְּבִיאִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִם לֹא יִקְנֶה פֹּה
6 חָכְמָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ בַּמֶּה יִזְכֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר:
7 "כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל"[12].
8 וְאִם עֲזַבְתֶּם אֶת ה' וּשְׁגִיתֶם[13] בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה
9 וּזְנוּת[14] וְדוֹמֶה לָהֶם - מֵבִיא עֲלֵיכֶם כָּל הַקְּלָלוֹת
10 הָאֵלּוּ וּמֵסִיר כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁיִּכְלוּ יְמֵיכֶם בְּבֶהָלָה
11 וָפַחַד, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לֵב פָּנוּי וְלֹא גּוּף שָׁלֵם לַעֲשׂוֹת
12 הַמִּצְוֹת, כְּדֵי שֶׁתֹּאבְדוּ מֵחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְנִמְצָא
13 שֶׁאִבַּדְתֶּם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם טָרוּד בָּעוֹלָם
14 הַזֶּה בָּחֹלִי וּבְמִלְחָמָה וּרְעָבוֹן, אֵינוֹ מִתְעַסֵּק, לֹא
15 בְּחָכְמָה וְלֹא בְּמִצְוֹת, שֶׁבָּהֶן זוֹכִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

2) ואמרו חז"ל (קידושין לט:): "למען ייטב לך" - ליום שכולו טוב וכו'. 3) (סנהדרין סד:) "הכרת" - בעוה"ז: "תכרת" - לעוה"ב, כמבואר בפרק הקודם. 4) המפורשים בפרשיות התוכחה (ויקרא, כו: דברים, כח). 5) כוונתו לכתוב: אלה דברי הברית וגו' (שם, סט), והלא מכל אלה משמע שהשכר והעונש מיועד לאדם, לכלל ולפרט, בעולם הזה - וזה סותר לדברינו הקודמים? 6) סדר הדברים והצעתם. ונוסח אוקספורד: הציע. 7) את כל הכתוב בתורה. 8) שאינו מעקם את הכתובים ואינו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. 9) כלומר: טובת עוה"ז תהיה לנו לצדקה. שתאפשר לנו לשמור ולעשות, לזכות על ידי זה לחיי נצחים בעולם הנפשות, שהם העיקר והתכלית למין האנושי. 10) במתכוון, בלי אונס והכרח. 11) כי מרוב טובה שכחו את ה' מיטיבם. 12) שכן אמרו חכמינו (שבת לא.): במתים חפשי (תהלים פח, ו) - "כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות". 13) ועסקתם בהתמסרות ובשכחה עצמית בדברים המוליכים את האדם שולל. 14) כדברי הכתוב: זנות ויין ותירוש יקח לב (הושע ד, יא).

16 ב. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְאַוּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, נְבִיאֵיהֶם וְחַכְמֵיהֶם,
17 לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כְּדֵי שֶׁיָּנוּחוּ מִמַּלְכֻיּוֹת[15], שֶׁאֵינָן
18 מַנִּיחוֹת לָהֶן לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת כַּהֹגֶן, וְיִמְצְאוּ
19 לָהֶם מַרְגּוֹעַ וְיִרְבּוּ בְּחָכְמָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם
20 הַבָּא. לְפִי שֶׁבְּאוֹתָן הַיָּמִים תִּרְבֶּה הַדֵּעָה וְהַחָכְמָה
21 וְהָאֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'",
22 וְנֶאֱמַר: "וְלֹא יְלַמְּדוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת
23 רֵעֵהוּ", וְנֶאֱמַר: "וְהַסִּרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם".
24 מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲמֹד מִזֶּרַע דָּוִד, בַּעַל חָכְמָה
25 יִהְיֶה יוֹתֵר מִשְּׁלֹמֹה, וְנָבִיא גָּדוֹל הוּא קָרוֹב לְמֹשֶׁה
26 רַבֵּנוּ[16]; וּלְפִיכָךְ יְלַמֵּד כָּל הָעָם וְיוֹרֶה אוֹתָם דֶּרֶךְ־ה',
27 וְיָבוֹאוּ כָּל הַגּוֹיִים לִשְׁמְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בְּאַחֲרִית
28 הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים". וְסוֹף
29 כָּל הַשֶּׁכָר כֻּלּוֹ[17] וְהַטּוֹבָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק
30 וְגֶרְעוֹן, הוּא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ
31 הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ הוֹלֵךְ, אֶלָּא
32 שֶׁהַמַּלְכוּת תַּחֲזֹר לְיִשְׂרָאֵל. וּכְבָר אָמְרוּ חֲכָמִים
33 הָרִאשׁוֹנִים[18]: "אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ
34 אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד"[19].

15) משעבוד מלכויות. 16) (מדרש תולדות אות יד) הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד (ישעיה נב, יג) - כולו נאמר על משיח בן־דוד: שיהיה גדול מן האבות ונישא ממשה (במובן השררה, וקרוב למשה במובן הנבואה). 17) כלומר: כל זה אינו עדיין השכר הסופי. התכליתי. 18) (שבת סג.). 19) שנפרוק מעל צוארנו עול הגויים. השווה (הלכות מלכים, פרק יג). וכן מבואר כל זה ביתר שאת בפירוש רבינו למשנה (סנהדרין פ"י).

יום רביעי ח' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) עבודת ה' מאהבה או מיראה; והמלמד לקטנים ועמי הארץ, על איזה דרך ילמדם; העסק בתורה לשמה.

35 א. אַל יֹאמַר אָדָם: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה
36 וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ כְּדֵי שֶׁאֲקַבֵּל[2] כָּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת
37 בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְאֶפְרֹשׁ מִן
38 הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה מֵהֶן כְּדֵי שֶׁאִנָּצֵל מִן
39 הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אִכָּרֵת מֵחַיֵּי
40 הָעוֹלָם הַבָּא. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת ה' עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה,
41 שֶׁהָעוֹבֵד עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עוֹבֵד מִיִּרְאָה וְאֵינָהּ מַעֲלַת
42 הַנְּבִיאִים וְלֹא מַעֲלַת הַחֲכָמִים; וְאֵין עוֹבְדִים ה' עַל
43 דֶּרֶךְ זֶה אֶלָּא עַמֵּי־הָאָרֶץ[3] וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים,
44 שֶׁמְּחַנְּכִין אוֹתָן לַעֲבֹד מִיִּרְאָה, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן
45 וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה[4].

2) (אבות פרק א, משנה ג). 3) המוני עם שאין בידם תורה וחכמה, אבל מנומסים במידות ובהרגלים נאים המועילים לחיזוק החברה ויישוב הארץ. ולפיכך נקראו: "עמי הארץ" שחברתם טובה ליישוב הארץ (על פי פירוש המשנה לרבינו, אבות פרק ה, משנה ז). 4) וכה יאמר רבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פרק י, משנה א): "לפי שאין האדם עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת, או שיסור ממנו איזה הפסד; ואם אינו כן, יהיה אצלו אותו המעשה הבל וריק. היאך ייאמר לבעל תורה: עשה אלה המעשים לא מחמת יראת העונש מאת השם יתברך, ולא כדי לנחול שכר טוב? זה דבר קשה עד מאוד, לפי שלא כל בני־אדם משיגים את האמת כאברהם אבינו (שעבד את ה' מאהבה). לכן התירו להמון כדי שיתיישבו על אמונתם, לעשות את המצוות - לתקוות שכר; ולהינזר מן העבירות - מיראת העונש, "מזרזים אותם על זה עד שישיגו את האמת וידעוה".

46 ב. הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהוֹלֵךְ
47 בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם וְלֹא מִפְּנֵי
48 יִרְאַת הָרָעָה וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה; אֶלָּא עוֹשֶׂה

1 הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבֹא[5] בִּגְלָלָהּ.
2 וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וְאֵין כָּל חָכָם
3 זוֹכֶה לָהּ, וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ[6], שֶׁקְּרָאוֹ
4 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֲבוֹ[7], לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא
5 מֵאַהֲבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
6 עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ".
7 וּבִזְמַן שֶׁיֶּאֱהַב אָדָם אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיָּד
8 יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת מֵאַהֲבָה.

5) מאליה, כמו שאמרו (נדרים סב.): "למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא". 6) (סוטה לא.). 7) שנאמר (ישעיה מא, ח): זרע אברהם אוהבי.

9 ג. וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא, שֶׁיֶּאֱהַב אֶת
10 ה' אַהֲבָה גְּדוֹלָה, יְתֵרָה, עַזָּה מְאֹד, עַד שֶׁתְּהֵא נַפְשׁוֹ
11 קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה', וְנִמְצָא שׁוֹגֶה[8] בָּהּ תָּמִיד כְּאִלּוּ
12 חוֹלֶה חֳלִי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ
13 אִשָּׁה וְהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד - בֵּין בְּשִׁבְתּוֹ, בֵּין
14 בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה - יָתֵר מִזֶּה
15 תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו שׁוֹגִים בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ
16 שֶׁצִּוָּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה
17 אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי"; וְכָל
18 שִׁיר־הַשִּׁירִים מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה[9].

8) הוגה ועוסק בה. 9) שכל דברי אהבה האמורים שם, אינם אלא משל לאהבת ה' בין כנסת־ישראל האהובה לאוהבה אביה שבשמים.

19 ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[10]: שֶׁמָּא תֹּאמַר, הֲרֵינִי
20 לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא
21 רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד
22 לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה'" - כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂים,
23 לֹא תַּעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה[11]. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[12]:
24 "בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד" - וְלֹא בִּשְׂכַר מִצְוֹתָיו. וְכֵן הָיוּ
25 גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּים לִנְבוֹנֵי תַלְמִידֵיהֶם
26 וּמַשְׂכִּילֵיהֶם בִּיחוּד[13]: "אַל תִּהְיוּ כַּעַבָדִים
27 הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב וְכוּ'", אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב
28 רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר: עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.

10) (ספרי, עקב אות מח; נדרים סב.). 11) אהבת ה' ומצוותיו, ולא על מנת לקבל פרס, שכר טוב. וכה יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י): ואתה, המעיין, הבן זה המשל שאני ממשיל לך: שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לעניין מה שישיג מן השלימות. אלא שהוא, למיעוט שניו וחולשת שכלו, אינו מבין מעלת אותו הטוב... ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד לזרז אותו בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו, ויאמר לו: קרא ואתן לך אגוזים או תאנים. ובזה הוא קורא ומשתדל, לא לעצם הקריאה - לפי שאינו יודע מעלתה - אלא כדי שיתנו לו אותם המגדים, שאכילתם יקרה אצלו יותר מן הקריאה. ולפיכך חושב את הלימוד עמל ויגיעה הוא עמל בה, כדי שישיג באותו עמל את התכלית האהובה אצלו, והיא - אגוז אחד, או מעט דבש. וכשיגדל ויחזק שכלו וייקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד לפנים, יזרזוהו ויעוררו חפצו בדבר אחר חמוד יותר, ומלמדו יאמר לו: קרא ואקח לך מנעלים יפים, או בגדים חמודים. ובזה ישתדל לקרוא לא לשם עצם הלימוד, אלא לאותו המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו יותר מן התורה. וכאשר יהיה יותר שלם בשכלו, ויתבזה בעיניו הדבר הזה, ישים נפשו למה שהוא גדול ממנו, ויאמר לו רבו: למוד פרשה זו ואתן לך דינר אחד או שניים. וכך הוא קורא ומשתדל ולוקח אותו הממון, והוא נכבד אצלו יותר מן הלימוד - לפי שתכלית הלימוד אצלו, שישיג את הדינר שהבטיחוהו. וכשתהיה דעתו גדולה ונקלה בעיניו זה השיעור יתאווה למה שהוא יותר נכבד ויאמר לו רבו; למוד, כדי שתהיה ראש ודיין, ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך. והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלת הכבוד, ותהיה תכלית הלימוד אצלו: הכבוד שיכבדוהו בני אדם וינשאו אותו וישבחוהו. וכל זה מגונה. ועל לימוד כזה יאמרו החכמים: "שלא לשמה", כלומר: שיעשה המצוות וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו (החכמה), אלא בשביל דבר אחר זולת החכמה. והזהירונו חכמינו על זה ואמרו (אבות פרק ד, משנה ה): "אל תעשם עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בה... ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת, ותכלית ידיעתה - לעשותה. ואסור לאדם השלם לומר: כשאעשה אלה המצוות - שהן המידות הטובות, ואתרחק מן העבירות - שהן המידות הרעות, מה הגמול שאקבל עליהן? לפי שזה כמו שיאמר הנער: מה יתנו לי כשאני קורא? והם אומרים לו: דבר פלוני. לפי שאנו רואים מיעוט שכלו - שהוא מבקש לתכלית, תכלית אחרת - אנו משיבים לו כסכלתו, כמו שנאמר: "ענה כסיל כאיוולתו". 12) (עבודה־זרה יט.). 13) לנבונים ולמשכילים דווקא ולא לכולם, כי אחרים עלולים לטעות ולחשוב שאין בשמים לא גמול ולא עונש, כמו שקרה באנטיגנוס איש סוכו (אבות פרק א, משנה ג. שדרש לפני תלמידיו: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". כוונתו הייתה לעבוד את ה' מאהבה ולא מיראה. וטעו שני תלמידיו צדוק וביתוס, אמר האחד לחבירו: הנה הרב אמר בפירוש, שאין לאדם גמול ולא עונש ואין תקווה כלל כי לא הבינו כוונתו. וסמך האחד את חבירו ופרשו מן החכמים ויסדו כיתות הכופרות בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים, ונקראו: צדוקים וביתוסים על שמם. הוא שהתנא מזהיר (שם, משנה י"א): "חכמים, היזהרו בדבריכם"! (על פי פירוש רבינו, שם).

29 ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא
30 תַּגִּיעַ עָלָיו פֻּרְעָנוּת - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל
31 הָעוֹסֵק בָּהּ, לֹא לִירְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי
32 אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ
33 לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: "לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה
34 וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא
35 לִשְׁמָהּ"[14]. לְפִיכָךְ כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת

1 הַנָּשִׁים וּכְלָל עַמֵּי־הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא
2 לַעֲבֹד מִיְּרֵאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר; עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַּעְתָּן
3 וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה, מְגַלִּים לָהֶם רָז זֶה מְעַט מְעַט
4 וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעַנְּנָן[15] זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ
5 וְיֵדָעוּהוּ וְיַעַבְדוּהוּ מֵאַהֲבָה.

14) פסחים נ:) אבל ללמוד על מנת לקנטר את חביריו - אסור, ועליו אמרו (ברכות יז.): העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וכן אמרו (תענית ז.): "כל העוסק בתורה שלא לשמה - נעשית לו סם המוות". 15) שלא זו הדרך הנכונה ללמוד על מנת לקבל פרס.

6 ו. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאֵין אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
7 נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם עַד שֶׁיִּשְׁגֶּה[16] בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי
8 וְיַעֲזֹב כָּל מַה שֶּׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה
9 וְאָמַר: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". אֵינוֹ אוֹהֵב
10 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא בַּדַּעַת שֶׁיֵּדָעֵהוּ[17]; וְעַל פִּי
11 הַדֵּעָה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה: אִם מְעַט - מְעָט, וְאִם הַרְבֵּה
12 - הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְיַחֵד עַצְמוֹ לְהָבִין
13 וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִים לוֹ אֶת קוֹנוֹ,
14 כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
15 בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[18].

16) שיעסוק בה תמיד, מלשון הכתוב: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט). לפי רבי משה הדרשן (הובא ברש"י, שם) מקור המלה בערבית, והוראתו: עסוק. והראב"ד פירש: מלשון שגיאה - שבכלל אהבתו לה', ישגה בענייניו היום־יומיים שלא ישים אליהם לב. וכן אמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן־פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו שהתעטף בו מוטל בשוק העליון של ציפורי, וסמכו עליו את הפסוק: "באהבתה תשגה תמיד", וכפירוש רש"י, שם: "בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה". וראה בירושלמי (ברכות פרק ה, סוף הלכה א). "ריש לקיש היה מהרהר בדברי תורה ויצא מחוץ לתחום בשבת ולא הרגיש. לקיים מה שנאמר: "באהבתה תשגה תמיד". 17) כפי ידיעתו - אהבתו, לפי שאי אפשר לאהוב דבר שאין יודעים ומכירים אותו. 18) (פרק ד, הלכה יב).

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי

סֵפֶר שֵׁנִי וְהוּא סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

16 א. הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. ב. הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת
17 כֹּהֲנִים. ג. הִלְכוֹת תְּפִלִּין מְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. ד.
18 הִלְכוֹת צִיצִית. ה. הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. ו. הִלְכוֹת מִילָה.
19 וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפֹרָשִׁים בִּשְׁמוֹתָם בִּמְקוֹמָם.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע

20
21 מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת וְהִיא, לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם
22 בַּיּוֹם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

23

1) כמה פרשיות הוא קורא; נוסח ברכות קריאת שמע ומי תיקנן; זמן קריאתה בערב ובבוקר.

24 א. פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם קוֹרְאִין קְרִיאַת־שְׁמַע: בָּעֶרֶב
25 וּבַבֹּקֶר[2], שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְשָׁכְבְּךָ[3] וּבְקוּמֶךָ' - בְּשָׁעָה
26 שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם שׁוֹכְבִין, וְזֶה הוּא לַיְלָה; וּבְשָׁעָה
27 שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין, וְזֶה הוּא יוֹם[4].

~ נקודות משיחות קודש ~

פתח בהלכות קריאת שמע, כי זה בהתאם לתוכנו של כל ספר אהבה, שעליו כתב "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהן כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שבספר אהבה, על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, כי ק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת, שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין, החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה, ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 26)

2) מפני שהאדם נפתה אחר הבלי העולם ונמשך אחר תאוותו - צריך הוא לזכרון תמידי במלכות שמים וביחוד ה' לשמרו מן החטא. על כן היה מחסדי ה' לזַכותנו, וציוונו לזכרו בקביעות ובכוונה גמורה בשתי העתים האלה: אחת ביום להועיל לכל מעשינו במשך היום, כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות ה' ומלכותו, ויתן אל לבו כי עיני ה' פקוחות על כל דרכיו וכל צעדיו יספור - תהיה לו מחשבה זו והודאת פיו בדבר הזה למשמר, שלא יחטא כל היום ההוא. וכן תועיל לו הודאתו זו בלילה, לשמור עליו כל הלילה מן החטא (מלשון ה'חינוך', מצוה ת"כ). 3) הקדים הכתוב קריאת־שמע של ערבית, כסדר בריאת העולם שהתחיל היום מן הלילה, ככתוב: ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א, ה). 4) ברכות פ"א, מ"ג.

28 ב. וּמַה הוּא קוֹרֵא? שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת, אֵלּוּ הֵן:
29 'שְׁמַע'[5], 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ'[6], 'וַיֹּאמֶר'[7]. וּמַקְדִּימִין
30 לִקְרוֹת פָּרָשַׁת 'שְׁמַע', מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִחוּד הַשֵּׁם[8]
31 וְאַהֲבָתוֹ[9] וְתַלְמוּדוֹ[10], שֶׁהוּא[11] הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל
32 תָּלוּי בּוֹ[12]. וְאַחֲרֶיהָ - 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי
33 עַל (זְכִירַת) שְׂאָר כָּל הַמִּצְוֹת[13]. וְאַחַר־כָּךְ - פָּרָשַׁת
34 צִיצִת[14], שֶׁגַּם הִיא יֵשׁ בָּהּ צִוּוּי זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת[15].

5) דברים ו, ד. 6) שם, יא, יג. 7) במדבר טו, לז. 8) האמונה בה' שהוא אחד ואין שני לו - "ה' אלהינו ה' אחד". 9) שעלינו לאהבו, ככתוב: "ואהבת את ה' אלהיך". 10) מצות תלמוד תורה - ככתוב: "ושננתם לבניך ודברת בם". 11) חוזר אל יחוד ה'. 12) כלשון רבינו בהל' יסודי התורה (פ"א, ה"ו): "וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה... כופר בעיקר - שזה הוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו". וכוונת רבינו לומר: שפרשת "שמע" יש בה מלבד אהבת ה' ותלמודו, גם מצות יחוד ה', ולפיכך קוראים אותה לפני פרשת "והיה אם שמוע" שאין בה עיקר גדול זה, אע"פ שיש בה אהבת ה', ככתוב: "לאהבה את ה' אלהיכם: וכן תלמוד, ככתוב: "ולמדתם אותם את בניכם" (הגהות "מעשה רב" לרמב"ם דפוס וילנה). 13) ככתוב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי". 14) היא פרשת "ויאמר" המדברת במצות ציצית. 15) "וזכרתם את כל מצוות ה'", וראויה היא פרשת "והיה אם שמוע" להקדימה ל"ויאמר" שאין בה "אהבת ה' ותלמודו, הנאמרים ב"והיה אם שמוע" (מעשה רב). וכבר קדמו בזה הרדב"ז, ח"א אות נ"ו ב"לשונות הרמב"ם".

1 **ג. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִת נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה[16] -**
2 **קוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ זִכְרוֹן יְצִיאַת**
3 **מִצְרַיִם[18], וּמִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּיּוֹם**
4 **וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ**
5 **מִצְרַיִם כֹּל[19] יְמֵי חַיֶּיךָ'. וּקְרִיאַת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ**
6 **עַל סֵדֶר זֶה הִיא הַנִּקְרֵאת קְרִיאַת־שְׁמַע[20].**

16) שנאמר בה "וראיתם אותו", ולילה לאו זמן ראיה הוא. 17) בקריאת־שמע של לילה. 18) "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". 19) המלה "כל" באה לרַבּות את הלילות (ברכות יב:), כי אף־על־פי שיציאת מצרים חלה ביום, ככתוב: "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" וגו' (במדבר לג, ג) - התחלת הגאולה בלילה היתה, שבלילה ניתנה להם הרשות לצאת, ככתוב: "ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר: קומו צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא), והוא שאמר הכתוב (דברים טז, א): "הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה" (ברכות ס.). 20) (ברכות פרק ב' מ"ב). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) אמרו: "מפני מה קוראים שלש פרשיות אלו בכל יום? אמר רבי לוי, מפני שעשרת הדברות כלולין בהן".

7 **ד. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע - כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר פָּסוּק**
8 **רִאשׁוֹן, אוֹמֵר בְּלַחַשׁ 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ**
9 **לְעוֹלָם וָעֶד', וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ[21] 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה'**
10 **אֱלֹהֶיךָ' עַד סוֹפָהּ. וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן[22]? מָסֹרֶת הִיא**
11 **בְּיָדֵינוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּבַץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו**
12 **בְּמִצְרַיִם בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ, צִוָּם וְזֵרְזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם,**
13 **וְעַל דֶּרֶךְ ה' שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק אָבִיו. וְשָׁאַל**
14 **אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: בָּנַי, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם פַּסְלוּת[23], מִי**
15 **שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד הַשֵּׁם; כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר לָנוּ**
16 **מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה' וְגוֹ'? עָנוּ**
17 **כֻּלָּם וְאָמְרוּ: 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד',**
18 **כְּלוֹמַר: שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל - ה' אֱלֹהֵינוּ ה'**
19 **אֶחָד[24]. פְּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ**
20 **לְעוֹלָם וָעֶד'[25]. לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שֶׁבַּח**
21 **שֶׁשִּׁבַּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן אַחַר פָּסוּק זֶה[26].**

21) וצריך להפסיק מעט בין "עולם ועד" ל"ואהבת" ('טור' אורח־חיים סימן סא), והטעם: כדי ליתן ריוח בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים, ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" מכלל קבלת מלכות שמים הוא, (ראה פסחים נו.). 22) הלא אין זה פסוק מפרשת "שמע", ומה ענינו לכאן? 23) פסול ופגם באמונתכם בה' ובאחדותו. 24) (פסחים נו.) "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד". 25) דברי הודאה לה' שבניו צדיקים, ואין בהם פסול. 26) אבל מתוך שמשה רבינו לא אמרו, התקינו לאמרו בלחש (שם). והכסף־משנה שואל: היכן מצינו שיעקב זרזם על יחוד ה', והלא בגמרא (פסחים, שם) לא אמרו אלא שביקש יעקב לגלות את קץ הימין לבניו, ולא שאלם על אמונתם ביחוד ה'? והוא מראה מקור הדברים ב'ספרי' פרשת ואתחנן על הפסוק שמע ישראל וגו'. והדברים מפורשים יותר ב'מדרש רבה' בראשית (פ' צח). וכן ב'דברים רבה' (פ"ב) "מהיכן זכו ישראל לקריאת־שמע? בשעה שנטה יעקב למיתה, קרא לכל השבטים ואמר להם: שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחווים לאלוה אחר... אמרו לו: שמע ישראל... והוא אמר בלחישה: ברוך שם כבוד וגו'. ומפני מה נוהגים לאמרו ביום הכיפורים בקול רם? כתב ה'טור' או"ח (סימן תרי"ט) על־פי ה'מדרש רבה' (שם) "בשעה שעלה משה למרום, שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם וגו', והוריד אותה לישראל. (אבל אין אומרים אותו בפרהסיא, מפני שמשה לקחו בסתר, שלא ידעו המלאכים ויקנאו בנו). וביום הכיפורים שאנו נקיים כמלאכי השרת, אומרים אותו בפרהסיא.

22 **ה. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ.**
23 **בַּיּוֹם מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם[27] לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ; וּבַלַּיְלָה**
24 **מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ[28].**

27) שתי ברכות. 28) ברכות פ"א, מ"ד. ושבע ברכות אלו סמכון חז"ל על הפסוק (תהלים קיט, קסד) "שבע ביום הללתיך" (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה).

25 **ו. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּיּוֹם - 'יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא**
26 **חֹשֶׁךְ' וְכוּ', וּבְרָכָה שְׁנִיָּה - 'אַהֲבַת עוֹלָם[29] אֲהַבְתָּנוּ'.**
27 **וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וְיַצִּיב'. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה**
28 **שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה - 'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְכוּ', שְׁנִיָּה לָהּ -**
29 **'אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהַבְתָּ' וְכוּ'. וּבְרָכָה**
30 **רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וֶאֱמוּנָה', שְׁנִיָּה לָהּ -**
31 **'הַשְׁכִּיבֵנוּ'.**

29) כדעת החכמים (ברכות יא:) החולקים על שמואל, האומר: שהנוסח הוא "אהבה רבה", ומקרא מסייע להם, שנאמר: "ואהבת עולם אהבתיך" (ירמיה לא, ב). והגאונים הכריעו לומר שחרית - "אהבה רבה", וערבית - "אהבת

עולם", כדי לצאת ידי שניהם, וכן המנהג האשכנזי. ('טור' או"ח סי' ס).

ז. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ'בָרוּךְ' וְחוֹתֵם[30] בָּהּ בְּ'בָרוּךְ'[31]; וּשְׁאָר בִּרְכוֹתֶיהָ - חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּ'בָרוּךְ', וְאֵין לָהֶם פְּתִיחָה בְּ'בָרוּךְ'[32]. בְּרָכוֹת אֵלּוּ, עִם שְׁאָר כָּל הַבְּרָכוֹת[33] הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל - עֶזְרָא הַסּוֹפֵר וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּם[34]; וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִפְחוֹת מֵהֶם וְלֹא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לַחְתֹּם בְּ'בָרוּךְ' - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתֹּם; וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לַחְתֹּם[35] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתֹּם[36]. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ בְּ'בָרוּךְ' - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתֹּחַ; מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לִפְתֹּחַ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ[38] שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בַּבְּרָכוֹת - הֲרֵי זֶה טוֹעֶה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כַּמַּטְבֵּעַ[39]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר 'אֱמֶת וְיַצִּיב' בְּשַׁחֲרִית וְ'אֱמֶת וֶאֱמוּנָה' בְּעַרְבִית, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[40].

30) ומסיים. 31) ברוך אתה ה' יוצר המאורות; וכן בערב הוא מסיים "ברוך אתה ה' המעריב ערבים". 32) מפני שהן סמוכות זו לזו, וכלל הוא "כל ברכה הסמוכה לחברתה (שלפניה) אינה פותחת בברוך" (ברכות מו.), מפני שחתם בראשונה בברוך, אינו צריך לפתוח בו בשניה. וגם הברכה שלאחר קריאת־שמע (אמת ויציב), נקראת סמוכה לחברתה, כי אין קריאת־שמע נחשבת הפסק, הואיל והברכות בשבילה תוקנו, (רש"י שם). 33) כל הברכות לאו דוקא, שהרי יש ברכות שחכמי המשנה תקנון, כגון: ברכת "הטוב והמטיב", שתקנוה ביבנה כנגד הרוגי ביתר שניתנו לקבורה (ברכות מח:), (וראה הלכות ברכות פ"ב, ה"א) אלא רוב הברכות (מעשה רוקח). 34) ברכות לג ע"א. 35) כגון: ברכת הפירות, והמצוות, שאינן חותמות בברוך. 36) ברכות יא, ע"א. 37) (שם): "מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר; לקצר - אינו רשאי להאריך". ופירש רבינו שם, "כל ברכה שיש בתחילתה ברוך ובסופה ברוך, נקראת: ארוכה; ושאינה כן, נקראת: קצרה". ויהיה איפוא פירוש המשנה לדעת רבינו: מקום שאמרו להאריך: לפתוח ולחתום בברוך - אינו רשאי לקצר, כלומר: שלא להתחיל, או שלא לחתום בברוך. 38) מטבע - צורה ונוסח של קבע. 39) דוקא ששינה בפתיחת הברכה או בחתימתה, כגון שחתם במקום שתיקנו שלא לחתום; אבל אם שינה רק בנוסח הברכה, שאמרה במלים אחרות שאין בהן משום שינוי הכוונה - אינו חוזר ומברך, כדברי רבינו לקמן הל' ברכות (פ"א, ה"ו), וכביאור הכסף־משנה שם. 40) ברכות יב., כלומר: אפילו אמר הברכות האלו, אלא שלא התחיל בהן "אמת ויציב", או "אמת ואמונה" - לא יצא ידי קריאת הברכות כראוי (כסף־משנה), ושתי הברכות האלו יש להן חשיבות יתירה, ונוסדו על הפסוק: (תהלים צב, ג) "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", וכפירוש רש"י (ברכות שם): "ברכת אמת ויציב - כולה על החסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם; וברכת אמת ואמונה מדובר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים". ולפיכך אם לא אמרן בנוסח הברכות, לא יצא ידי חובת הברכה כראוי, לפי שעיקרן ניתקנו לומר שהקב"ה אימת הבטחתו במצרים, ועתיד לאמתה לנו לעתיד־לבוא (כסף־משנה).

ח. הִקְדִּים בְּרָכָה שְׁנִיָּה לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה - בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, בֵּין לְפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ - יָצָא, לְפִי שֶׁאֵין סֵדֶר בַּבְּרָכוֹת[41]. בְּשַׁחֲרִית פָּתַח 'יוֹצֵר אוֹר' וְסִיֵּם 'מַעֲרִיב עֲרָבִים'[42] - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים'[43] וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - יָצָא. וּבָעֶרֶב פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ'יוֹצֵר אוֹר' וְסִיֵּם בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' - יָצָא; שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן[44].

41) ברכות יב, ע"א. 42) שבמקום "יוצר המאורות", חתם בברכת "המעריב ערבים". 43) במקום "יוצר אור". 44) שם.

ט. אֵי־זֶהוּ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע בַּלַּיְלָה? מִצְוָתָהּ מִשְּׁעַת יְצִיאַת הַכּוֹכָבִים[45] עַד חֲצִי הַלַּיְלָה. וְאִם עָבַר וְאִחֵר וְקָרָא עַד שֶׁלֹּא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[46] - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[47]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ[48] עַד חֲצוֹת, אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְחִיק אָדָם מִן הַפִּשִּׁיעָה[49].

45) שמאז מתחיל זמן שכיבה, והתורה אמרה "ובשכבך". 46) הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש, בכדי שעה וחומש שעה (מלשון רבינו בפירושו למשנה ברכות פ"א, מ"א). 47) שמן התורה, כל הלילה הוא זמן קריאת שמע, שהרי נאמר: "בשכבך", כל זמן שבני אדם שוכבים - והוא כל הלילה. 48) החכמים. 49) העבירה, (ברכות פ"א, מ"א). כמו ששנינו: "חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר: אלך לביתי, ואוכל קמעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא קריאת־שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב - נכנס לבית הכנסת - אם רגיל לקרות - קורא... וקורא קריאת־שמע ומתפלל. ואוכל פתו ומברך" (ברכות ד:). וזוהי ה'פשיעה' שכתב רבינו, שבזמן שאדם אוכל ושותה לפני קריאת־שמע, הרי הוא בא לידי שינה ונמצא מבטל מצות קריאת־שמע, לפיכך יהיה זהיר לקרותה קודם שיאכל, מיד אחר צאת הכוכבים (כסף־משנה).

י. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַّחַר, קֹדֶם הָנֵץ[50] הַחַמָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָנוּס, כְּגוֹן שְׁכוּר[51] אוֹ חוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאָנוּס שֶׁקָּרָא בְּעֵת זֶה אֵינוֹ אוֹמֵר 'הַשְׁכִּיבֵנוּ'[52].

50) מלשון הנצו הרימונים (שיר השירים ו, יא). והיא השעה שהשמש מתחילה לזרוח בראשי ההרים (רבינו יונה). 51) ונרדם לאחר עמוד השחר; אבל אם עבר ואיחר במזיד - לא יצא ידי חובתו (ברכות ט.). והטעם שיש לחלק בין מזיד לאונס, הוא: שהתורה אמרה "ובשכבך" - בשעה

שדרך בני אדם שוכבים, ומסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוא זמן שכיבה. והם פירשו שעיקר זמן שכיבה הוא עד שיעלה עמוד השחר. ולפיכך אפילו מי שאיחר במזיד ולא קראה עד חצות, יכול לקראה עד שיעלה עמוד השחר, ולפי שיש אנשים השוכבים גם אחר עלות השחר קודם הנץ החמה, אמרו שעדיין זמן קריאה הוא לגבי אנוסים, אבל לא לגבי מזידים (כסף־משנה). 52) שאין עתה תחילת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה (שם, וברש"י).

1 **יא. וְאֵי־זֶה הוּא זְמַנָּהּ בַּיּוֹם? מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל**
2 **לִקְרוֹת קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה[53], כְּדֵי שֶׁיִּגְמֹר לִקְרוֹת וּלְבָרֵךְ**
3 **בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה[54] עִם הָנֵץ הַחַמָּה[55]. וְשִׁעוּר זֶה[56] -**
4 **כְּמוֹ [עִשּׂוּר] שָׁעָה[57] קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[58]. וְאִם**
5 **אֵחַר וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - יָצָא**
6 **יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁעוֹנָתָהּ עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[59] לְמִי**
7 **שֶׁעָבַר וְאֵחַר[60].**

53) אחרי עלות השחר. 54) של קריאת־שמע המסיימת ב"גאל ישראל". 55) התחלת יציאת השמש, וכדברי הגמרא (ברכות ט:): "ותיקין (בעלי מדות טובות ומחבבי מצוה) היו גומרים אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום", (שזמן הנץ החמה לדברי־הכל יום הוא) - וזהו מנהג ותיקין הידוע. 56) של תחילת נץ החמה. 57) שהוא כשש דקות. 58) גוף השמש כולו הנראה על כל פני הארץ, בעוד שעם הנץ החמה, "היא מטפטפת (זורחת) על ראשי ההרים" (כלשון הירושלמי ברכות פ"א, ה"ה). וכדאי להעיר שגירסת דפוס שוינצינו היא "כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש". והרמ"א ב'טור' או"ח סימן נח, תומך בגירסא זו ואומר: שכל היודע מעט בחכמת התכונה יודע, ששיעור הנץ החמה שהוא תחילת זריחת השמש עד שיעלה כל גוף השמש הוא כשיעור שעה מלאה". 59) (ברכות ט:) "שכן דרך מלכים לעמוד בשלוש שעות", והרי זה בכלל "ובקומך", שהוא זמן קריאת־שמע של שחרית. ושיעור שלש שעות הוא רבע היום, כדברי רבינו בפירושו למשנה (ברכות פ"א, מ"ג): "ודע כי כל השעות הנזכרות בכל, הן השעות הזמניות". וענין ה'זמניות' הן השעות שיש מהן י"ב שעות ביום, וי"ב שעות בלילה. ומה שאמר "עד שלש שעות" כאילו אמר עד כלות רביע היום, בין שיהיה יום תקופת תמוז, בין שיהיה יום תקופת טבת. 60) אבל לכתחילה - מצוה לקרות כמנהג ותיקין האמור לעיל.

8 **יב. מִי שֶׁהִקְדִּים וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית**
9 **אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִשְׁלִים קֹדֶם**
10 **שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[61]. וּבִשְׁעַת הַדְּחַק,**
11 **כְּגוֹן שֶׁהָיָה מַשְׂכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ[62] - קוֹרֵא לְכַתְּחִלָּה**
12 **מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[63].**

61) ברכות ה: , הואיל ויש אנשים הקמים משנתם בזמן זה, הרי זה ג"כ נקרא: "ובקומך". 62) וחושש שלא יוכל לכוין לבו שם בקריאת־שמע. 63) שם. וכתב הרב מנוח, שכן הדין אם יש בעיר קבורת המת, או ברית מילה, וכן ביום הערבה (הושענא רבה) שמרבים בו בתחנונים, יכולים לקרותה מיד אחר עמוד השחר.

13 **יג. הַקּוֹרֵא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֲפִלּוּ הָיָה אָנוּס**
14 **- לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיאַת־שְׁמַע בְּעוֹנָתוֹ[64], אֶלָּא**
15 **הֲרֵי הוּא כְּקוֹרֵא בַתּוֹרָה[65]. וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ**
16 **כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ אֵחַר וְקָרָא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת[66].**

64) בזמנה. 65) שהרי אינו גרוע משאר כל אדם הקורא פרשה בתורה, אלא שגדול שכר הקורא קריאת־שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה (ברכות י:). 66) (שם), והכסף־משנה מקשה: למה לא יהיה זמן קריאת־שמע של שחרית כל היום, ונאמר שמשמעות לשון התורה "ובקומך" כל זמן שבני אדם קמים, דהיינו כל היום, כמו שזמן קריאת־שמע של ערבית הוא כל הלילה, מפני שאנו מפרשים מלת "ובשכבך" כל זמן שבני אדם שוכבים על מיטתם, והוא כל הלילה? ויפה תירץ ה'טורי זהב' בשולחן־ערוך או"ח (סימן נ"ח ס"ק ד), שדוקא בשכיבה אנו אומרים בשעה שבני אדם שוכבים, והוא כל הלילה. שהרי כל זמן ששוכב לא ישתנה שֵׁם "שכיבה"; לא כן ב"קימה" שמשתנה שם קימה לישיבה והילוך, ואין נקראת קימה, אלא כשקם ממיטתו והוא בתחילת היום.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כוונת קריאת שמע עד היכן היא מעכבת; הפועלים אם מבטלים מלאכתם לקריאת שמע; שצריך לדקדק באותיותיה וכיצד ידקדק; למי מותר לומר שלום בין הפרקים.

17 **א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא כִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן**
18 **שֶׁהוּא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[2];**
19 **וְהַשְּׁאָר, אִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ - יָצָא. אֲפִלּוּ הָיָה קוֹרֵא**
20 **בַּתּוֹרָה כְּדַרְכּוֹ[3] אוֹ מַגִּיהַּ[4] אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ בְּעוֹנַת**
21 **קְרִיאָה - יָצָא[5]; וְהוּא[6] שֶׁכִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.**

2) ברכות יג: , שהפסוק הראשון מדבר ביחוד ה', והוא עיקר קבלת מלכות שמים, ולפיכך צריך כוונת הלב. 3) לשם לימוד בעלמא. 4) בודק את הספר לראות אם יש בו טעות, שאפילו לקריאה אינו מתכוין. 5) שם, יג. 6) ובלבד.

22 **ב. כָּל אָדָם קוֹרִין כְּדַרְכָּן[7] - בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין**
23 **מְהַלְּכִין, בֵּין שׁוֹכְבִין[8], בֵּין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[9].**
24 **וְאָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע וְהוּא מוּטָל וּפָנָיו**
25 **טוּחוֹת[10] בַּקַּרְקַע[11], אוֹ מֻשְׁלָךְ עַל גַּבּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה.**
26 **אֲבָל קוֹרֵא הוּא וְהוּא שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל**
27 **בָּשָׂר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צִדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה**
28 **חוֹלֶה - נוֹטֶה מְעַט לְצִדּוֹ וְקוֹרֵא[12].**

7) כי דברי התורה "ובשכבך ובקומך" אינם מכוונים למצב של שכיבה או עמידה אלא לזמן שכיבה וקימה, כלומר: בערב ובבוקר (ברכות י:). ואלה שיושבים ומתפללים, וכשמגיעים לקריאת־שמע הם קמים, ומתכוונים להחמיר על עצמם לקבל מלכות שמים בעמידה - טעות היא בידם, שהרי בפירוש אמרו בית־הלל (שם) "כל אדם קורא כדרכו"

(הגהות מיימוניות בשם רש"י, וכן בשו"ע או"ח סימן סג, סעיף ב'). 8) על צדם, כמבואר בסמוך. 9) ברכות ל.: "היה רוכב על החמור והגיע זמן תפילה... ישב במקומו ויתפלל". ואם בתפילה שכולה צריכה כוונה – כך, בקריאת־שמע שאין בה צורך כוונה, אלא בפסוק הראשון בלבד – על־אחת־כמה־וכמה (קובץ). והכסף־משנה מציין מקורו בקידושין (לג:). 10) דבוקות, כלומר: שפניו כלפי הקרקע. 11) ברכות יג:, כי אסור לקבל מלכות שמים דרך שררה וגאוה. ושכיבה זו נקראת בלשון הגמרא "פרקדן". 12) שם.

1 **ג. מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו - עוֹמֵד בְּפָסוּק**
2 **רִאשׁוֹן[13], וְהַשְּׁאָר קוֹרֵא וְהוּא מְהַלֵּךְ. הָיָה יָשֵׁן[14] -**
3 **מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק**
4 **רִאשׁוֹן[15]. וּמִכָּאן וְאֵילָךְ אִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה, אֵין מְצַעֲרִין**
5 **אוֹתוֹ[16].**

13) לפי שאינו מיושב בדעתו כל־כך כשהוא מהלך, ואינו יכול לכוין כראוי (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א), ובמדרש תנחומא (לך, אות א) אמרו: "אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמוד במקום אחד, ויכוין לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיע, ביחוד ה', ויקרא שמע ישראל... ואחר־כך ברוך שם כבוד וכו', וכשמתחיל "ואהבת" - רצה מהלך, רצה עומד". 14) מנמנם, אף־על־פי שאינו ישן ממש. 15) בכוונה. 16) אלא קורא כשהוא מנמנם, ואף־על־פי שאינו מכוין בה כראוי (ברכות יג:).

6 **ד. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה - מַפְסִיק עַד שֶׁיִּקְרָא**
7 **פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה כֻּלָּהּ[17]. וְכֵן הָאֻמָּנִין[18] בְּטֵלִין**
8 **מִמְּלַאכְתָּן בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא קְרִיאָתָן**
9 **עֲרַאי; וְהַשְּׁאָר - קוֹרֵא הוּא[19] כְּדַרְכּוֹ וְעוֹסֵק**
10 **בִּמְלַאכְתּוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ**
11 **הַכֹּתֶל[20] - קוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[21].**

17) (שם טז.), ואף־על־פי שאין כל הפרשה צריכה כוונה אלא פסוק ראשון בלבד, בכל זאת כדי שלא תהא קריאתו נראית כ"קריאת עראי" הצריכוהו החכמים להפסיק ממלאכתו ולקרוא. (כסף־משנה בשם הרי"ף). 18) פועלים העוסקים במלאכת אחרים, אע"פ שיש בקריאתם משום ביטול מלאכה, והם משועבדים למלאכת בעליהם. 19) אפילו זה שעוסק במלאכת עצמו. 20) ואין דעתו מיושבת עליו כל־כך, שהרי מפחד הוא שמא יפול. 21) ולא הטריחוהו החכמים לירד למטה ולקרוא (שם). וכתב הרב מנוח: "בעל הבית שאינו עוסק במלאכה, אלא עומד על פועליו לזרום בעבודה - יורד למטה וקורא".

12 **ה. הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־**
13 **שְׁמַע - פּוֹסֵק וְקוֹרֵא[22] וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הָיָה**
14 **עוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים - לֹא יִפְסֹק[23], אֶלָּא יִגְמֹר עִסְקֵיהֶן**
15 **וְיִקְרָא, אִם נִשְׁאַר עֵת לִקְרוֹת[24].**

22) (שבת יא.), שקריאת־שמע יש לה זמן קבוע, וקודמת לתלמוד תורה שאין לה זמן קבוע, אלא כל היום מצוותה היא, וכן אמרו (ברכות י:): "גדול הקורא קריאת־שמע בעונתה, יותר מהעוסק בתורה". 23) שהרי עוסק במצוה הוא, ופטור מקריאת־שמע, וכן אמרו (ברכות יא.) על הפסוק: "ובלכתך בדרך" בלכת שלך (הפרטית) אתה חייב לקרות שמע ולא בלכתך בדרך מצוה (לחם־משנה). הרבה נתלבטו מפרשי הרמב"ם למצוא מקור ישיר להלכה זו, ויפה הראה הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים (אדר"ת), שהדברים מפורשים בתוספתא (ברכות פ"א): "מעשה ברבי עקיבא ורבי אליעזר, והגיע זמן קריאת־שמע ולא קראו מפני שעסוקים בצרכי ציבור היו" וכו'. 24) משמע שאפילו יעבור זמן קריאת־שמע בעודו עוסק בצרכי ציבור, לא יפסיק (כסף־משנה).

16 **ו. הָיָה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה[25], אוֹ שֶׁהָיָה בְּמֶרְחָץ, אוֹ**
17 **שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתִסְפֹּרֶת[26], אוֹ שֶׁהָיָה מְהַפֵּךְ בְּעוֹרוֹת[27],**
18 **אוֹ שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּדִין[28] - גּוֹמֵר, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא**
19 **קְרִיאַת־שְׁמַע[29]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבֹר זְמַן**
20 **קְרִיאָה וּפָסַק וְקָרָא - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[30].**

25) שהתחיל באכילתו בהיתר, קודם זמן קריאת־שמע. 26) בגילוח שערו. 27) לבדוק אם עובדו כתיקונם. 28) דיינים היושבים בדין. 29) הואיל ועדיין יש שהות לקרוא, אינו מחוייב להפסיק (סוכה לח.). וטעם הדבר שבאכילה, רחיצה ותספורת וכו' אינו פוסק, ואילו בדברי תורה הוא פוסק וקורא? (לעיל ה"ד) - משום שהמפסיק מתלמוד תורה לקריאת־שמע אין הפסקו הפסק גמור, שגם קריאת־שמע בכלל תלמוד תורה היא; אבל העוסק באכילה וכיוצא בה, והוא יפסיק מאכילה לקריאת־שמע, הרי זה הפסק ממש (כסף־משנה). 30) סוכה, שם.

21 **ז. מִי שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל[31] - אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַּסּוֹת**
22 **קֹדֶם שֶׁתָּגַע הַחַמָּה[32], יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא. וְאִם הָיָה**
23 **מִתְיָרֵא שֶׁמָּא תָּגַע הַחַמָּה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - יִתְכַּסֶּה**
24 **בַּמַּיִם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהֶן וְיִקְרָא. וְלֹא יִתְכַּסֶּה, לֹא**
25 **בְּמַיִם הָרָעִים שֶׁרֵיחָן[33] רַע, וְלֹא בְּמֵי הַמִּשְׁרָה[34], וְלֹא**
26 **בְּמַיִם צְלוּלִים[35], מִפְּנֵי שֶׁעֶרְוָתוֹ נִרְאֵית בָּהֶן[36]. אֲבָל**
27 **מִתְכַּסֶּה הוּא בַּמַּיִם עֲכוּרִין[37], שֶׁאֵין רֵיחָן רַע, וְקוֹרֵא**
28 **בִּמְקוֹמוֹ.**

31) מטומאתו. 32) שהוא זמן קריאת שמע־של ותיקין (ראה לעיל פ"א הי"א ובביאורנו). 33) שאסור לקרוא דברי תורה במקום שיש ריח רע משום בזיון, וחכמינו (ברכות כד:) קראו על העושה כן את הפסוק: "כי דבר ה' בזה". 34) מים ששורים בהם פשתן וקנבוס וריחם רע. 35) זכים ושקופים. 36) והתורה אמרה "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כג, טו). 37) שאינם צלולים (ברכות כה:).

29 **ח. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, לֹא יִרְמֹז[38] בְּעֵינָיו וְלֹא**
30 **יִקְרֹץ בִּשְׂפָתָיו, וְלֹא יֵרָאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו[39], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
31 **תְּהֵא קְרִיאָתוֹ עֲרַאי. וְאִם עָשָׂה כֵּן - אַף־עַל־פִּי**
32 **שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[40]. וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ[41]**
33 **לְאָזְנוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ - יָצָא.**
34 **וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתָיו; וְאִם לֹא דִּקְדֵּק - יָצָא[42].**

38) רמז שהוא לצורך דבר אחר שלא מענין הקריאה. 39) יומא יט: "וכולן לשון אחת הן, אלא שזה נופל על העינים, וזה נופל על האצבעות, שנאמר (משלי ו, יג): קורץ בעיניו מולל ברגליו, מורה באצבעותיו" (לשון רש"י שם). 40) ועל העושה כן, עליו הכתוב אומר (ישעיה מג, כב): "ולא אותי קראת יעקב", כלומר: אינך מכוין בקריאתך אלי, והכתוב אומר "ודברת בם" עשה אותם קבע (תדירי ולא מקרי) ואל תעשם ארעי (מקרי וטפל) (יומא, שם). 41) שיחתוך קריאתו בשפתיו, לא שיקרא בלבו (כסף־משנה), משום שנאמר "שמע ישראל" - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך (ברכות טו.). 42) ברכות טו:

ט. כֵּיצַד יְדַקְדֵּק? יִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק[43], וְלֹא יְחַזֵּק הָרָפֶה[44]; וְלֹא יָנִיחַ הַנָּד[45], וְלֹא יָנִיד הַנָּח[46]. לְפִיכָךְ[47] צָרִיךְ לִתֵּן רֶוַח בֵּין הַדְּבֵקִים, בֵּין כָּל שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת, שֶׁאַחַת מֵהֶן סוֹף תֵּבָה וְהָאַחֶרֶת תְּחִלַּת תֵּבָה הַסְּמוּכָה לָהּ; כְּגוֹן "בְּכָל לְבָבְךָ" - קוֹרֵא "בְּכָל" וְשׁוֹהֶה, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא "לְבָבְךָ"; וְכֵן "וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה"; "הַכָּנָף פְּתִיל"[48]. וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַי"ן שֶׁל "תִּזְכְּרוּ"[49]. וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָלֶ"ת שֶׁל "אֶחָד", כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיכֵהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת[50]. וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בְּחִי"ת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא כְּאוֹמֵר "אֵי חַד"[51].

43) הדגוש. שלא יבטא את האות הדגושה כרפויה, כגון: "ב"שדך במקום "ב"שדך. 44) ב"ב"יתך במקום ב"ב"יתך. 45) שלא יבטא שוא־נע כשהוא נח, כגון: לְבָבְ־ךָ במקום לְבָ־בְךָ. 46) שוא־נח כשוא־נע, כגון: וְאָהַ־בְתָּ במקום וְאָהַבְ־תָּ. והמדקדק ר' אליהו בחור נתן סימן לשוא־נע: א' ב' ג' ד' ה', כלומר: השוא הוא נע בחמשה אופנים אלה: א - באות הראשונה שבמילה: שְׁלֹמה, דְבָרים. ב - שני שואים רצופים באמצע המילה, כגון: מִשְׁפָּטֵי, בְּשָׁכְבְּךָ, השוא השני הוא נע. ג - גדולה, אחרי תנועה גדולה, כגון: שׁוֹמְרִים, כָּתְבָה. ד - אות דגושה, יְדַבְּרוּ, הַבַּרְכָה. ה - הדומות, שתי אותיות דומות, כגון: רִנְּנַת, קִלְלַת; וזולת אלה, השוא הוא נח. וב"מגן אברהם" (או"ח ס"א ס"ק יג) נתן סימן לתנועה גדולה "פִּיתּוּחֵי חוֹתָם" כל אלה הנקודות הן גדולות, והיתר הן קטנות. ולדעת מפרשים אחרים (מגדל עוז, ועוד) הכוונה בדברי רבינו "נח ונד" **על כל אות** נחה שלא יניעה וכן להיפך, כגון: "בכל לבבך" הלמ"ד של "בכל" היא נחה, שכן היא בסוף המילה, והלמ"ד של "לבבך" היא נדה, ואם יניע את הלמ"ד של "בכל" הרי הוא מבליעה בלמ"ד של "לבבך", ויראה כאומר "בכה לבבך", וכן להיפך. 47) הואיל וצריך לדקדק באותיותיה, ולהבחין בין נע לנח. 48) ברכות טו: . וסמכו חז"ל על הפסוק: "ולמדתם" שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. וב'טור' (או"ח סא) הוסיף: שצריך ליתן ריוח בין "וחרה אף" שלא יהא נראה כקורא "וחרף". וכן צריך להקפיד להפסיק בכל מילה המתחילה באל"ף הבאה אחרי מילה המסיימת במ"ם, כגון: "ולמדתם אותם" שלא יהא נראה כקורא "מותם", וכן "ושמתם את" "וראיתם אותם", ועוד. 49) ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ד. שלא יהא נראה כקורא "תשכרו" שתעבדו את ה' על־מנת לקבל פרס ושכר, בניגוד לדברי חכמינו באבות (פ"א, מ"ג). 50) ברכות יג: כל המאריך באחד, מאריכים לו ימיו ושנותיו. 51) שאם הוא מקצר בחי"ת ומאריך באל"ף, הרי הוא כאומר "אי־חד" כלומר אינו חד אלא שנים; ואם הוא חוטף גם באל"ף, הרי אינו אומר שום מילה שהיא (כסף־משנה).

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת "שְׁמַע" בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מְבִינָהּ[52]. וְהַקּוֹרֵא בְּכָל לָשׁוֹן, צָרִיךְ לְהַזָּהֵר מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁבְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן; וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן[53] כְּמוֹ שֶׁמְּדַקְדֵּק בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

52) ברכות יג., שנאמר "שמע" בכל לשון שאתה שומע. 53) שישתמש בביטויים אמיתיים ונכונים, שיתאימו לתוכן "קריאת שמע" בעברית, ולא ישתמש בביטויים שאינם הולמים את המשמעות הנכונה של תוכן "קריאת שמע" (כסף־משנה).

יא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ[54] - לֹא יָצָא[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים; אֲבָל אִם הִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[56], אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיָּצָא, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ בַּתּוֹרָה[57]. קָרָא פָּסוּק, וְחָזַר וּקְרָאוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. קָרָא מִלָּה אַחַת וּכְפָלָהּ, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא "שְׁמַע שְׁמַע" - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[58].

54) בסדר הפוך, שמקדים לקרוא הפסוק המאוחר למוקדם. 55) ברכות טו, ע"א. 56) שלכתחילה צריך להקדים "שמע" שיש בו קבלת מלכות שמים, ל"והיה אם שמוע" שיש בו קבלת המצוות, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). 57) שגם לפי מקומן בתורה הן רחוקות זו מזו, ואינן סדורות כפי סדר קריאתנו, שהרי פרשת "ציצית" קודמת בתורה לכולן, ובסדר קריאתנו היא האחרונה. 58) (ברכות לג:) שנראה כמקבל עליו שתי מלכיות, וכאילו שתי רשויות הן. ברם הכופל פסוק שלם, אינו אלא מגונה, אבל אין משתקין אותו; שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכויות אלא למתלוצץ בעלמא (ע"פ רש"י שם). ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ג) אמרו: "אין הדברים הללו אמורים אלא בציבור, אבל ביחיד - תחנונים הם". והכסף־משנה מעיר: "אע"פ שקורא פסוק וכופלו - הרי זה מגונה", בכל זאת עדיף יותר לכוין לבו ולקיים מצות קריאת־שמע כתיקונה ולכפול אותה אם לא כיון בפעם הראשונה, ולא איכפת לנו אם יקרא "מגונה". ומה שאנו אומרים "ה' הוא האלהים" שבע פעמים ביום הכיפורים וביום הערבה (הושענא רבה) מנהג כשר הוא, שמשבחים את ה', שדר למעלה משבעה רקיעים, וגם במקרא (מלכים־א, יח, לט) נכפל פסוק זה פעמיים (תוספות ברכות לד, ושו"ע או"ח סימן סא, סעיף יב).

יב. קְרָאָהּ סְרוּגִין[59] - יָצָא; אֲפִלּוּ שָׁהָה בֵּין סְרוּג לְסְרוּג כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ[60], יָצָא; וְהוּא שֶׁיִּקְרָא עַל הַסֵּדֶר. קְרָאָהּ מִתְנַמְנֵם, וְהוּא מִי שֶׁאֵינוֹ עֵר וְלֹא נִרְדָּם בְּשֵׁנָה - יָצָא[61]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה עֵר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן[62].

59) בהפסקות הפסקות, כלומר: קורא מעט ושוהה, וחוזר וקורא מעט ושוהה (רע"ב, מגילה פ"ב, מ"ב). 60) ברכות כד: ר"ה לד: 61) ברכות יג: 62) כדי שיקראנו בכוונה, וכמבואר לעיל (ה"ג).

יג. סָפֵק קָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע סָפֵק לֹא קָרָא - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[63], וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[64]. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֵּרֵךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר[65] וּמְבָרֵךְ. קָרָא וְטָעָה[66] - יַחֲזֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה[67]. נֶעְלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי־זוֹ פָּרָשָׁה הִשְׁלִים וְאֵי־זוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל[68] - חוֹזֵר לְפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'[69].

63) ברכות כא. מפני שמצות קריאת־שמע מן התורה היא. לפיכך עליו לחזור ולקרוא לצאת מידי הספק. 64) אע"פ שהברכות עצמן אינן אלא מדברי סופרים, בכל זאת חוזר ומברך, כי כך היתה תקנת החכמים מתחילה, שכל שחייב לקרוא את שמע, קוראה עם ברכותיה (תשובת הרשב"א סימן ש"ך, הובאה בכסף־משנה). 65) כי הברכות אינן אלא מדברי סופרים ואין חוזרים ומברכים מספק בדבר שאינו מן התורה (ראה לקמן הל' ברכות פ"ח, הי"ב). 66) שדילג על פסוק אחד, או אפילו על מילה אחת. 67) ויגמור ויקרא על הסדר, שאם לא יקרא הלאה, הרי זה כקורא למפרע, שלא יצא. 68) שיודע שהתחיל לקרוא את שמע, ומוצא עצמו במקום הספק, ואינו יודע מה הספיק כבר להשלים, ומה עדיין לא קרא. 69) כי ההפסק הראשון בקריאת־שמע הוא בין "לעולם ועד" הנמשך לפסוק "שמע", שענינו קבלת מלכות שמים, ובין "ואהבת" שהוא ענין חדש (ברכות טז, וראה ב"י או"ח סי' סד).

יד. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן פָּסַק - חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַפֶּרֶק[70]. הָיָה קוֹרֵא 'וּכְתַבְתָּם', וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הוּא בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע' אוֹ בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁבְּ'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' - חוֹזֵר לְ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע'. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אַחַר שֶׁקָּרָא 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם' - אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁעַל הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ[71].

70) שם. ודוקא שאינו יודע אם קרא איזה פסוק מהפרק; אבל אם ברי לו שקרא פסוק אחד או שנים, ואח"כ טעה ודילג איזה פסוק - אינו צריך להתחיל אלא ממקום שדילג בלבד (כסף־משנה). 71) ברכות, שם. אבל בין "וקשרתם" של "שמע", לבין "וקשרתם" של "והיה אם שמוע", אי אפשר לו להסתפק, שהראשון בקמ"ץ וקשרתָם, והשני בסגו"ל וקשרתֶם (ט"ז או"ח סימן ס"ד בשם מהר"ל מפראג).

טו. הָיָה קוֹרֵא וּפָגַע בַּאֲחֵרִים, אוֹ פָּגְעוּ בוֹ אֲחֵרִים - אִם הָיָה בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, פּוֹסֵק, וּמַתְחִיל וְשׁוֹאֵל שָׁלוֹם[72] מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ; כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה; וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם[73].

72) מקדים לשאול בשלומם, ואין צריך לומר שמותר לו להשיב אם הם הקדימו לומר לו שלום. 73) אבל להתחיל בשאילת שלום - אסור לו (ברכות יג:).

טז. הָיָה קוֹרֵא בְּאֶמְצַע הַפָּרָשָׁה - אֵינוֹ פּוֹסֵק וּמַתְחִיל לִשְׁאֹל אֶלָּא בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ[74], כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אַנָּס[75] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ, כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ - אִם נָתַן לוֹ שָׁלוֹם תְּחִלָּה, פּוֹסֵק וּמֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.

74) שם. ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק ראשון שבקריאת־שמע שאינו מפסיק, אם לא מפני הסכנה (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א). ובנוגע לקדישה, לקדושה ולברכו, הסכימו הפוסקים, שמותר לו להפסיק אפילו באמצע הפסוק, שהרי אין זה גרוע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (שו"ע או"ח סימן סו סעיף ג). וכדאי להעיר שרבינו בתשובותיו, אומר: "אין ראוי להפסיק ביניהם בשום דבר, אפי' באחת הברכות - לפי שהוא עוסק במצוה, ולמה יפסיק ממנה בעד מצוה אחרת" (תשו' הרמב"ם הוצ' פריימן סי' לא). 75) חמסן. ולא רק שמתיירא שיהרגנו, אלא אפי' מתיירא שיצערנו, מותר לו להפסיק (כסף־משנה).

יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים: בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה[76]; בֵּין שְׁנִיָּה לִ'שְׁמַע'; בֵּין 'שְׁמַע' לִ'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ'; בֵּין 'וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ' לְ'וַיֹּאמֶר'. בֵּין הַפְּרָקִים הָאֵלּוּ, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. אֲבָל בֵּין 'וַיֹּאמֶר' לְ'אֱמֶת וְיַצִּיב' - הֲרֵי זֶה כְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק, וְלֹא יַפְסִיק[77] אֶלָּא לִשְׁאֹל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה וּלְהָשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד.

76) בין "יוצר המאורות" ל"אהבת עולם". ראה במוספנו "תשובות רבינו". 77) שכן כתוב (ירמיה י, י) וה' אלהים אמת, לפיכך אין מפסיקים בין סוף פרשת ויאמר: "אני ה' אלהיכם" לאמת ויציב (ברכות יד:).

יום ה' ט' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המקומות שאין קוראים בהם; אם נזדמן לו להפריש חבירו מדבר האסור בבית המרחץ כיצד מפרישו; כנגד איזה ערווה אסור לקרות.

א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע, רוֹחֵץ יָדָיו[2] בְּמַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא. הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאָתָהּ, וְלֹא מָצָא מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ מַיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹר[3] אוֹ בְּקוֹרָה[4] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וְקוֹרֵא[5].

2) ברכות טו.) אף על פי שאין ידיו מלוכלכות - מצוה עליו לרחצן, שכן ידיים עסקניות הן, ושמא נגעו במקומות המכוסים בגוף, או בדבר מזוהם; וחז"ל סמכו רחיצה זו על הפסוק: ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה' (תהילים כו, ו). 3) אבן, והוא שם נרדף ל"צור", ונמצא בתנ"ך

(שמואל־ב יז, יג; עמוס ט, ט). 4) העץ שעושים ממנו התקרה (הערוך). 5) ואין המים מעכבים, כי לא כתוב ארחץ במים אלא ארחץ בנקיון כפי - בכל דבר שהוא מנקה (ברכות שם). ולעניין נטילת ידיים לתפילה (ראה לקמן הלכות תפילה פרק ד, הלכה ד).

ב. אֵין קוֹרִין לֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא[6], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ צוֹאָה; וְלֹא בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וְלֹא בְּצַד הַמֵּת[7] עַצְמוֹ. וְאִם הִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקֶּבֶר אוֹ מִן הַמֵּת - מֻתָּר לִקְרוֹת[8]. וְכָל מִי שֶׁקָּרָא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[9].

6) (ברכות כו.) לפי שכתוב: "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך... והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו), ומקומות אלה שמזוהמים הם, אין אתה קורא בהם "מחניך קדוש". 7) (ברכות יח.) משום שנאמר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה), והקורא בבית הקברות כאילו לועג למתים, שאינם יכולים לקרוא. 8) (שם). 9) כיוון שעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ולקרוא, ואפילו היה שוגג, כדי שייזהר בפעם אחרת (כסף־משנה). וכן אמרו (ברכות כב:): "הואיל וחטא (שהתפלל ומצא צואה במקומו), אף על פי שהתפלל, תפילתו תועבה".

ג. בֵּית־הַכִּסֵּא הֶחָדָשׁ שֶׁהוּכַן וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - מֻתָּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע לְנֶגְדּוֹ, אֲבָל לֹא בְּתוֹכוֹ[10]. מֶרְחָץ הֶחָדָשׁ[11], מֻתָּר לִקְרוֹת בְּתוֹכוֹ[12]. הָיוּ שְׁנֵי בָתִּים; זִמֵּן אֶחָד מֵהֶם לְבֵית הַכִּסֵּא, וְאָמַר עַל הַשֵּׁנִי: 'וְזֶה' - הֲרֵי הַשֵּׁנִי סָפֵק אִם הִזְמִינוֹ לְכָךְ[13] אִם לֹא[14]. לְפִיכָךְ אֵין קוֹרִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה[15]; וְאִם קָרָא - יָצָא[16]. אָמַר: 'גַּם זֶה' - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם מְזֻמָּנִין, וְאֵין קוֹרְאִין בָּהֶן. חָצַר הַמֶּרְחָץ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין בּוֹ לְבוּשִׁין - מֻתָּר לִקְרוֹת בּוֹ קְרִיאַת־שְׁמַע[17].

10) שעצם ההזמנה שהזמין את המקום לבית כסא פוסלתו מלקרות בו, הואיל ושמו מגונה ומאוס (שבת דף י עמוד ב; ברכות דף כו עמוד א). 11) שלא רחץ בו אדם מעולם. 12) הואיל ולא הייתה בו זוהמא מעולם, וגם שמו אינו מגונה כל כך (שם). 13) לבית הכסא. 14) כי אפשר שהתכוון לומר "וזה" לתשמיש אחר (נדרים דף ז עמוד א), ודיבור כזה שאינו מבואר כל צרכו נקרא בלשון התלמוד (שם) "יד", כי כשם שיד הכלי אינה עיקר הכלי אלא שהאוחז בה כל הכלי מיטלטל עימה, אף זה לא פירש אלא מקצת דבריו והיתר משתמע ממילא. 15) כי שמא "יד בית הכסא כבית הכסא". 16) הואיל והזמנה גרידא אינה מועילה אלא מדרבנן, לא החמירו בספק הזמנה, כי כלל הוא: "ספיקא דרבנן להקל" (ר"ן שם). 17) (שבת דף י עמוד א) מכיוון שאין בני אדם עומדים שם ערומים, אין ערוות דבר נראית שם, ואתה קורא בו: "והיה מחניך קדוש".

ד. וְלֹא קְרִיאַת־שְׁמַע בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל עִנְיָן שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי הַקֹּדֶשׁ[18], אָסוּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית־הַכִּסֵּא, וַאֲפִלּוּ אֲמָרוֹ בִּלְשׁוֹן חֹל. וְלֹא לְאָמְרוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בְּבֵית־הַכִּסֵּא וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם - אָסוּר[19].

18) כגון: דברי תורה ותפילה. 19) (ברכות דף כד עמוד ב) אמרו שם: כל הקורא דברי תורה במקומות המטונפים, עליו הכתוב אומר: "כי דבר ה' בזה" (במדבר פרק טו פסוק לא). וכתב הראב"ד, הובא בכסף משנה, שאין איסור להרהר בדברי תורה במקומות אלו אלא לכתחילה, כלומר: לכוון מחשבתו וליבו בדברי תורה - אסור; אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו - אין בכך כלום, כמבואר בזבחים (דף קב עמוד ב). וכתוב בספר חסידים סימן תקמ"ו: שלפיכך ראוי לאדם לחשב חשבונותיו החילוניים בבית הכסא, כדי שלא יבוא להרהר בו בדברי תורה, והכתוב אומר: (תהילים פרק יב, פסוק ז) "אמרות ה' אמרות טהורות", ואין ראוי להם אלא מקום טהור.

ה. דְּבָרִים שֶׁל חֹל, מֻתָּר לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ בְּבֵית־הַכִּסֵּא[20]. וְכֵן הַכִּנּוּיִים[21], כְּגוֹן 'רַחוּם' וְ'חַנּוּן' וְ'נֶאֱמָן' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מֻתָּר לְאָמְרָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[22]. אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָן נִמְחָקִין[23] - אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[24] וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ יָשָׁן[25]. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן דָּבָר הָאָסוּר[26] בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית־הַכִּסֵּא - מַפְרִישׁ[27], וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְעִנְיְנֵי קֹדֶשׁ[28].

20) (שבת דף מ עמוד ב) ומידת חסידות היא להחמיר שלא לומר בבית הכסא אפילו דברים של חול בלשון הקודש, (ספר חסידים סימן תתקצ"ד, הובא ב"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה סעיף קט ב'). 21) השמות שמשבחים בהם את ה' על דרך הכינוי בלבד, ואינם שמותיו המיוחדים (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ה). 22) (שבת דף י עמוד ב). 23) שאסור למחקם, משום שנאמר: ואיבדתם את שמם... לא תעשון כן לה'... (דברים פרק יב, ד) ושבעה שמות הם שאינם נמחקים: יהו"ה, או: אדנ"י, א־ל, א־לוה, אלוקים, אהי־ה, ש־די, צב־אות, (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה ב). 24) (שבת דף י עמוד ב). ובעל כסף משנה תמה: שלא הזכיר רבינו שאסור לומר "שלום" לחבירו במקומות אלה, משום שנאמר (שופטים פרק ו, פסוק כד) "ויקרא לו ה' שלום", כמבואר במסכת שבת (שם)? ויש לומר: שרבינו סובר שאין הלכה כאותה הסוגיא שבמסכת שבת. שהרי נאמר בסוטה (דף י עמוד א): שכל שם הניתן להימחק אינו שמו של הקדוש־ברוך־הוא אלא "מעין" שמו; והואיל ולא מנו חכמינו ז"ל (שבועות דף לה עמוד א) את השם "שלום" בכלל אלה השמות שאינם נמחקים, - על כורחך אתה אומר ש"שלום" אינו אלא כינוי בלבד ומותר לאמרו בבית הכסא (לחם יהודה). אולם בתוספות (סוטה דף י עמוד א, דיבור המתחיל "אלא") כתבו: ש"שלום" אינו נמחק, ומסדר הברייתא בשבועות (דף לה עמוד א) תנא ושייר, לפיכך פסק ה"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה (סעיף קטן ג), שגם "שלום" אסור להזכיר בבית הכסא. 25) מוסב רק על בית המרחץ, אבל בית

הכסא אפילו חדש אסור להזכיר בו שם שמים, כמבואר לעיל (הלכה ג). 26) כגון שחבירו רוצה לעשות שם דבר איסור, והוא רוצה להרחיקו מזה. 27) כמסופר במסכת (שבת דף מ עמוד ב): "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ (בשבת) וביקש להדיח הקרקע. אמר לו: אין מדיחין" (שמא ישווה הגומות שברצפה ויתחייב משום חורש) - הרי שאף בבית המרחץ לא נמנע רבי מאיר מלהורות לתלמידו דין בענייני שבת, כדי להפרישו מאיסור. 28) כרבי מאיר שהורה לתלמידו עניין (דין) קודש ובלשון הקודש.

1 **ו. צוֹאַת הָאָדָם וְצוֹאַת כְּלָבִים וַחֲזִירִין בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ**
2 **בְּתוֹכָן עוֹרוֹת[29], וְכָל צוֹאָה שֶׁרִיחָהּ רַע כְּגוֹן אֵלּוּ[30] -**
3 **אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן[31]; וְכֵן כְּנֶגֶד מִי־**
4 **רַגְלַיִם שֶׁל אָדָם. אֲבָל מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל בְּהֵמָה, קוֹרִין**
5 **כְּנֶגְדָּן[32]. קָטָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת דָּגָן[33] בִּכְדֵי[34]**
6 **שֶׁיֹּאכַל הַגָּדוֹל כִּשְׁלֹשָׁה בֵּיצֵי דָּגָן - אֵין מַרְחִיקִין, לֹא**
7 **מִצוֹאָתוֹ וְלֹא מִמֵּי רַגְלָיו[35].**

29) זה מוסב על צואת כלבים וחזירים, שנוהגים לתת אותה בעורות בשעת עיבודם ואז ריחה רע; אבל צואת אדם שריחה רע בכל אופן אפילו בלא עורות - אסור לקרות שמע כנגדה. 30) כגון: צואה אדומה של תרנגולין (כסף משנה). 31) (ברכות דף כה עמוד א; ירושלמי שם פרק ג, הלכה ה). 32) שאין ריחם רע, ולא מצינו להם איסור בשום מקום. והראב"ד משיג: שבירושלמי הנ"ל נאמר: "מי רגליים של חמור שבא מן הדרך אסור לקרוא כנגדן". ברם, נראה שנוסח הירושלמי של רבינו היה "מגללי חמור". ואמנם כן היא הגירסה בירושלמי שלפנינו. אגב, בירושלמי (שם) הוסיפו: "מרחיקים מצואת התרנגולים, ובלבד באדומים", והתוספות בברכות (דף כה עמוד א) נסתפקו בפירוש המלה "אדומים", ומעניין פירושו של בעל "ספר החרדים": אדומים - מארץ אדום, לפי שבארץ אדום היו השעורים רעות מאוד, כמבואר בכתובות (דף סד עמוד ב), והיו מאכילים התרנגולים שעורים וצואתם מסרחת, וכן בב"ח (אורח חיים סימן ע"ט). 33) שם כולל לחמשת מיני תבואה, והם: חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון. 34) בתוך שיעור הזמן. 35) (סוכה דף מב עמוד ב), והטעם - שאין ריחם רע.

8 **ז. הָיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כְּחֶרֶשׁ, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[36].**
9 **וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה יוֹתֵר מֵחֶרֶשׁ, עַד שֶׁאִם זָרָקָהּ**
10 **תִּתְפָּרֵךְ[37] - הֲרֵי הִיא כְּעָפָר, וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[38].**
11 **מֵי־רַגְלַיִם שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקַּרְקַע: אִם הָיוּ מַרְטִיבִין הַיָּד[39]**
12 **- אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן; וְאִם לַאו - מֻתָּר[40].**

36) אף על פי שנתייבשה כבר כחרס עדיין שם צואה עליה (ברכות דף כה עמוד א). 37) תישבר לשברים רבים. אבל אם אינה נפרכת בזריקה, אף על פי שנפרכת בגלילה (על ידי הרגל), אינה נידונית כעפר, וזהו שכתב רבינו: "עד שאם זרקה" וכו' - למעט נפרכת על ידי גלילה (כסף משנה). 38) ודווקא שאין לה ריח רע, שאם לא כן, הרי היא כ"ריח שיש לו עיקר" ואסור לקרוא על ידו, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב). 39) ואף על פי שאין בהרטבה זו "טופח על מנת להטפיח" (ללחלח), כלומר: שיד זו הנרטבת אין בה כדי להרטיב גם אחרים - אסור לקרוא כנגדם (ברכות דף כה עמוד א). 40) אף על פי שרישומם ניכר בקרקע (שם).

13 **ח. כַּמָּה יַרְחִיק אָדָם מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם וְאַחַר־כָּךְ**
14 **יִקְרָא? אַרְבַּע אַמּוֹת[41]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן**
15 **שֶׁהֵם מְלַאֲחוֹרָיו אוֹ מִצִּדָּיו; אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פָּנָיו**
16 **- מַרְחִיק מֵהֶן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר־כָּךְ**
17 **יִקְרָא[42].**

41) (שם כב:). 42) (שם כו.). וראוי להעיר, שמה שמתיר רבינו בהרחקת ארבע אמות בזמן שהם "מצידיו", אינו אלא כשאי אפשר לו לסלקם לאחוריו על ידי הליכה לפניו, כגון שנהר שוטף לפניו, אבל כשאפשר - הרי הם כ"לפניו" וצריך להרחיק מהם כמלוא עיניו (כסף משנה).

18 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? כְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּבַּיִת**
19 **בְּמָקוֹם שָׁוֶה; אֲבָל אִם הָיָה שָׁם מָקוֹם גָּבֹהַּ מֵהֶן**
20 **עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ נָמוּךְ מֵהֶם עֲשָׂרָה טְפָחִים - יוֹשֵׁב**
21 **בְּצַד הַמָּקוֹם וְקוֹרֵא[44], שֶׁהַרֵי נִפְסָק בֵּינֵיהֶם. וְהוּא[45],**
22 **שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ רֵיחַ רָע[46]. וְכֵן אִם כָּפָה כְּלִי עַל הַצּוֹאָה**
23 **אוֹ עַל מֵימֵי־רַגְלַיִם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בַּבַּיִת,**
24 **הֲרֵי אֵלּוּ כִּקְבוּרִין[47], וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן[48].**

43) שצריך להתרחק מהם. 44) ואפילו כשהם בבית אחד עימו, הרי הם כברשות אחרת (ברכות כה:). 45) ובלבד. 46) ולפי זה כשהוא מתפלל בביתו ומריח ריח רע ממקום אחר, צריך הוא להפסיק בתפילתו ולשהות עד שיעבור הריח (כסף־משנה). 47) מכיוון שהם מכוסים, ככתוב: "וחפרת בה... וכיסית את צאתך" דברים כג, יד). 48) (ברכות כה:).

25 **י. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית -**
26 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי הַזְּכוּכִית, מֻתָּר**
27 **לִקְרוֹת בְּצִדָּהּ[49]. נָתַן רְבִיעִית מַיִם לְתוֹךְ מֵי־רַגְלַיִם**
28 **שֶׁל פַּעַם אַחַת[50] - מֻתָּר לִקְרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹךְ אַרְבַּע**
29 **אַמּוֹת[51].**

49) שאין הדבר תלוי בראייה אלא בכיסוי, כלשון הכתוב: "וכיסית את צאתך" - והרי מחיצת הזכוכית מכסה עליה (ברכות שם). 50) ולשתי פעמים שתי רביעיות וכן לעולם. 51) ואפילו קדמו המים למי הרגליים, אין הם מבטלים אותם בפחות מרביעית. ואין אומרים: "ראשון, ראשון בטל", כלומר: כל טיפה הנופלת למים, מתבטלת תיכף בנפילתה - אלא תמיד צריך שיהיה שיעור רביעית במים (שם). **רביעית** - רביעית הלוג והיא: כשיעור ביצה וחצי (שבת עו: ברש"י). ובלשון רבינו: "אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע" (הלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו הלכה ד, על פי דברי התלמוד פסחים קט.). וכיצד משערים ביצה וחצי? - ממלא כלי במים ומערה את המים לכלי אחר, וייתן לכלי הראשון שלוש ביצים, ואחר כך יערה לתוכו את המים מהכלי השני,

ומחצית המים ההם שנשארו בכלי השני - הוא שיעור של ביצה וחצי (על פי טור אורח־חיים סימן תנ"ו).

יא. הָיְתָה צוֹאָה בְּגֻמָּא - עוֹמֵד בְּסַנְדְּלוֹ עַל הַגֻּמָּא וְקוֹרֵא[52]; וְהוּא[53] שֶׁלֹּא יִהְיֶה סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ[54]. הָיְתָה צוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ טִפָּה - רוֹקֵק עָלֶיהָ רֹק עָבֶה עַד שֶׁתִּתְכַּסֶּה וְקוֹרֵא[55]. הָיְתָה נְטִישַׁת צוֹאָה עַל בְּשָׂרוֹ[56], אוֹ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא, וְלֹא הָיָה לָהֶן רֵיחַ רַע כְּלָל מִפְּנֵי קָטְנָן אוֹ יַבְשׁוּתָן - מֻתָּר לִקְרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רֵיחַ[57] רָע. אֲבָל אִם הָיְתָה בִּמְקוֹמָהּ[58], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - הוֹאִיל וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיְּקַנַּח יָפֶה יָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לַחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ רֵיחַ[59] רָע. וְכַמָּה גְּאוֹנִים[60] הוֹרוּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרוֹת אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת; וְכָךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[61].

52) שהרי היא מכוסה על ידי סנדלו. 53) ובלבד. 54) שסנדלו נידון כמלבושו (שם). 55) ודווקא לאלתר כשהרוק בעביו, אבל לאחר שהרוק נבלע בצואה - הרי היא מגולה, ואסור לקרוא בצידה (ירושלמי ברכות פרק ג, הלכה ה). 56) התפשטות, מלשון: והינם נטושים על פני כל הארץ (שמואל־א פרק ל, פסוק ט"ז). ועניינה: שאין שם עיקר צואה, אלא הגוף מטושטש ומלוכלך ממראה הצואה. 57) (ברכות כה.), ורמז לזה "כל הנשמה תהלל יה" (תהילים קנ, ו) הפה והחוטם (אברים הנושמים) בכלל ההילול, ולא שאר האיברים (מלשון רש"י שם). 58) בפי הטבעת. 59) (יומא ל.). 60) רב האי גאון ומפרשים אחרים, הובאו בפירוש "רבינו יונה" לברכות (פרק ג). 61) שאף על פי שמצד הדין אין לאסור הקריאה, בשעה שידיו מטונפות, הואיל ואין להם ריח רע - בכל זאת מגונה הוא לקרוא קריאת שמע בידיים מטונפות. וחכמינו ז"ל (ברכות כה.) סמכו על הפסוק: "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" (תהילים לה, ו), כלומר: גם האברים שאינם נושמים כמו הפה והחוטם, צריכים להיות טהורים ונקיים בשעת קריאתנו אל ה'.

יב. רֵיחַ רַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִקָּר[62] - מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת[63] וְקוֹרֵא, אִם פָּסַק הָרֵיחַ; וְאִם לֹא פָּסַק הָרֵיחַ - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁפָּסַק הָרֵיחַ. וְשֶׁאֵין לוֹ עִקָּר, כְּגוֹן מִי שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מְלֻמָּטָה - מַרְחִיק עַד מָקוֹם שֶׁתִּכְלֶה הָרֵיחַ[64] וְקוֹרֵא[65]. גֶּרֶף שֶׁל רְעִי וְעָבִיט שֶׁל מֵימֵי־רַגְלַיִם[66], אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כְּלוּם וְאֵין לָהֶם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית־הַכִּסֵּא[67].

62) שצואה מונחת שם ומעלה ריח רע. 63) כשהיא מכוסה; שאילו הייתה מגולה ומונחת לפניו, היה צריך להרחיק ממנה כמלוא עיניו, כמבואר לעיל (הלכה ח). 64) אבל אינו צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח (ברכות כד.). והראב"ד משיג וסובר שצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, כדעת רב חסדא בגמרא (שם), וכן נפסקה ההלכה בשולחן ערוך אורח חיים (סימן ע"ט, סעיף א). 65) (ברכות, שם). 66) שניהם כלי חרס הם, אלא רעי קרוי: גרף, ושל מי רגליים קרוי: עביט, מלשון רש"י (ברכות כה:). 67) הואיל ומיוחדים לכך, ואפילו יתן לתוכם רביעית מים אינה מועילה, כדין כל בית כיסא. ואם הם של זכוכית או של מתכת ורחוצים יפה ואין בהם ריח רע - מותר לקרות קריאת שמע בצידם (שולחן ערוך אורח חיים פרק ז, סעיף א).

יג. צוֹאָה עוֹבֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁטָה עַל־פְּנֵי הַמַּיִם[68] - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[69]. וּפִי חֲזִיר - כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת דָּמֵי[70], וְאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדּוֹ עַד שֶׁיַּעַבְרוּ מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[71].

68) או שהעבירו לפניו גרף של רעי וכיוצא בה. 69) עד שיעבירוה לאחוריו ארבע אמות, כמבואר לעיל (הלכה ח). 70) דומה. 71) מפני שפיו מלוכלך תמיד בצואה (ברכות כה.). ושם בגמרא הוסיפו: "אפילו עולה מן הנהר", כלומר: אף על פי שרק עכשיו התרחץ בנהר - אסור לקרוא כנגדו, מכיוון שפיו מלוכלך תמיד, יש לו דין של "גרף של רעי", הנידון כבית הכיסא, כמבואר לעיל (הלכה י"ב).

יד. הָיָה קוֹרֵא וְהִגִּיעַ לִמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת[72] - לֹא יַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּיו[73] וְיִקְרָא[74], אֶלָּא יַפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן הַקּוֹרֵא שֶׁיָּצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ מְלֻמָּטָה - יַפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלֶה בָּאֶשָּׁה[75], וְחוֹזֵר לִקְרִיאָתוֹ; וְכֵן בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה. יָצְתָה רוּחַ מֵחֲבֵרוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּפְסִיק לִקְרִיאַת־שְׁמַע, אֵינוֹ פּוֹסֵק לְדִבְרֵי־תּוֹרָה[76].

72) מקום צואה או מי רגליים. 73) שיקרא בלחש, שלא יהא ניכר כלל שמרחש בשפתיו (פרישה, לטור אורח חיים סימן פ"ה). 74) (ברכות כד 75) ריח הרע, מלשון הכתוב (יואל ב, כ) "ועלה באשו ותעל צחנתו". 76) (ברכות כה.), והטעם - כי בדברי תורה אי אפשר לו לעזוב את בית המדרש וללמוד בחוץ; אבל בקריאת שמע - יצא לחוץ ויקרא (מפירוש רש"י שם).

טו. הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע בַּבַּיִת, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵימֵי־רַגְלַיִם אוֹ אֵין שָׁם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקְרוֹת[77]. הָיָה קוֹרֵא בָּאַשְׁפָּה, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדֹּק, שֶׁחֲזָקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטִּנֹּפֶת. אֲבָל סְפֵק מֵי־רַגְלַיִם - אֲפִלּוּ בָּאַשְׁפָּה, מֻתָּר לִקְרוֹת[78].

77) כי סתם בית הוא בחזקת נקי. 78) (ברכות, שם), והטעם - כי לא אסרה תורה לקרות בצד מי רגליים אלא כנגד עמוד הקילוח בלבד (זאת אומרת: בשעת זרימת השתן), ככתוב: (דברים כג, יג) "ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ", כלומר: לא נאמר בהם כיסוי, אלא יציאה לחוץ כדי שלא יקראו אחרים כנגד עמוד הקילוח. ברם החכמים גזרו שלא לקרות בצידם גם אחרי נפילתם לארץ, אבל לא גזרו אלא על וודאם ולא על ספיקם; אבל בצואה שנאמר בה: "וכסית את צאתך" (שם, יד) יש להחמיר אפילו בספיקא.

טז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם עַד

שֶׁיִּרְחִיק, כָּךְ אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד הָעֶרְוָה[79] עַד שֶׁיַּחֲזִיר[80] פָּנָיו. אֲפִלּוּ כּוּתִּי[81] אוֹ קָטָן, לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוָתָן, אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית מַפְסֶקֶת - הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו. וְכָל גּוּף הָאִשָּׁה עֶרְוָה. לְפִיכָךְ לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוּף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ. וְאִם הָיָה מְגֻלֶּה טֶפַח[82] מִגּוּפָהּ, לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדָּהּ[83].

79) משום שנאמר (דברים כג, טו): "והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך ערוות דבר ושב מאחריך". 80) אבל אינו צריך להרחיק ד' אמות כמו בצואה, כי לא הקפידה התורה אל על הראייה בלבד, ולפי זה אם עצם את עיניו, או בלילה, או סומא שאינו רואה את הערווה - מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, מה שאין כן בצואה, אפילו כשאינו רואה אותה, כגון שעצם את עיניו וכדומה - אסור לקרות כנגדה. שכל זמן שהמקום מלוכלך אין אתה קורא בו "והיה מחניך קדוש" (שולחן ערוך אורח חיים סימן ע"ט סעיף א; סימן ע"ו סעיף ו). 81) (ברכות כה:) שהייתי יכול לומר: הואיל "ובשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג, כ), דינם כשאר בעלי חיים - קא משמע לן שאסור. "ומכוון זה אל העמים הפראים השוכנים בנקיקי הסלעים והולכים ערומים כחייתו שדה" ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ד). 82) ממקום שדרכו להיות מכוסה. 83) (ברכות כה.), והעירו ב"הגהות מיימוניות" שדווקא באשתו צריך טפח, אבל באשה אחרת פחות מטפח נקרא ערווה ואסור לקרות כנגדה.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר כְּנֶגֶד עֶרְוַת אֲחֵרִים, כָּךְ הוּא אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֶרְוָתוֹ[84]; וְלֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עָרֹם, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ. הָיְתָה חֲגוֹרָה שֶׁל בֶּגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שַׂק עַל מָתְנָיו[85], אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁאָר גּוּפוֹ עָרֹם - מֻתָּר לוֹ לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע[86]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲקֵבוֹ[87] נוֹגֵעַ בְּעֶרְוָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן בְּטַלִּיתוֹ וְהָיָה עָרֹם - חוֹצֵץ בְּטַלִּיתוֹ מִתַּחַת לִבּוֹ[88] וְקוֹרֵא. אֲבָל לֹא יָחֹץ צַוָּארוֹ וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁקּוֹרֵא בְּלֹא חֲגוֹרָה.

84) (ברכות כה:). 85) והוא מכוסה ממתניו ולמטה. 86) (שם כד:). 87) כשהוא יושב ורגליו מקופלות תחתיו. והוא הדין לשאר איבריו שלא יגעו בבשרו בעת קריאתו, אלא "עקבו" משמיענו לרבותא: שאם אינו נוגע בערוותו אף על פי שהוא מכוון נגד ערוותו ורואה אותה, מותר לקרוא נגדו (רבינו יונה לברכות). 88) (שם כד:) שאם לא יפסיק בטליתו מתחת ליבו הרי ליבו רואה את הערווה ואסור. ומה שחילקו חז"ל בין "ליבו רואה" לשאר אברים, אפשר משום שמצינו בלב לשון "ראייה", ככתוב (קהלת א, טו): "וליבי ראה הרבה חכמה" ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ה).

יח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - כָּל אֶחָד מֵהֶן אָסוּר לִקְרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּכַסֶּה מִתַּחַת[89] לִבּוֹ; עַד שֶׁתְּהֵא טַלִּית מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן, עַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשַׂר זֶה בִּבְשַׂר זֶה מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה[90]. וְאִם הָיָה יָשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ אוֹ בָנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים[91] - חֲרֵי גּוּפָן כְּגוּפוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם, מַחֲזִיר פָּנָיו[92] וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לִבּוֹ[93] וְקוֹרֵא[94].

89) ולא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 90) שאם לא כן הרי בשר זה נוגע בזה ויבואו לידי הרהור עבירה (ברכות כד.). 91) שהוא רגיל בהם ולא יביאוהו לידי הרהור. 92) אבל אם לא יחזיר פניו אי אפשר שלא יבוא להרהר בה. 93) שלא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 94) (שם).

יט. עַד אֵימָתַי הֵם קְטַנִּים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁיְּהֵא הַזָּכָר בֶּן שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת אַחַת־עֶשְׂרֵה שָׁנָה[95] וְיוֹם אֶחָד; וְהוּא שֶׁיְּהֵא תַּבְנִיתָם כְּתַבְנִית גְּדוֹלִים, שָׂדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרָךְ צָמַח[96]; וְאַחַר־כָּךְ לֹא יִקְרָא עַד שֶׁתַּפְסִיק טַלִּית בֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם עֲדַיִן לֹא הָיוּ שָׂדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרָךְ צָמַח - קוֹרֵא עִמָּהֶן בְּקֵרוּב בָּשָׂר וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְסֵק, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[97].

95) שעד אז לא באו לכלל ביאה ואין אדם מתאווה להם. (שם). 96) מלשון הכתוב (יחזקאל טז, ז), והוא השער הגדל במקום הערווה והוא מהווה סימן נערות לבת, וסימן גדלות לבן ומפורש בנידה (פרק ו, משנה א), וכן מבוארים פרטי סימני הנערות ב"משנה תורה" (הלכות אישות פרק ב). 97) כי מגיל זה ואילך נקראים הם בנידון דידן: גדולים (ברכות כד.); ואפילו כשאינם מפותחים בגופם ולא הביאו "סימני נערות".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מי הם הפטורים מקריאת שמע; אם הטמאים חייבים לקרות קריאת שמע וברכותיה, תקנת עזרא ובית דינו שבטלה.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים[2] וּקְטַנִּים[3] פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[4]. וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, כְּדֵי לְחַנְּכָן[5] בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לִבּוֹ טָרוּד וְנֶחְפַּז לִדְבַר מִצְוָה - פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת[6] וּמִקְּרִיאַת־שְׁמַע[7]. לְפִיכָךְ חָתָן שֶׁנָּשָׂא בְתוּלָה, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיָּבֹא עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא לָהּ בְּתוּלִים[8]. וְאִם שָׁהָה עַד מוֹצָאֵי[9] שַׁבָּת וְלֹא בָעַל - חַיָּב לִקְרוֹת מִמּוֹצָאֵי־שַׁבָּת וְאֵילָךְ, שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ[10] אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָעַל[11].

2) כנענים, שנמכרו לישראל, ומחוייבים בכל המצוות שהנשים חייבות בהן. 3) הפחותים מי"ג שנה. ואע"פ שכבר הגיעו לחינוך במצוות, והאב מצווה ללמדם "לקרותה בעונתה" כבסמוך. 4) ברכות כ., והטעם שנשים ועבדים פטורים מקריאת־שמע - מפני שמצות קריאת־שמע נוהגת רק בשעות ידועות מן היום, וכל מצות־עשה "שהזמן

גרמא", נשים ועבדים פטורים ממנה (הלכות עבודה־זרה פרק י"ב, הלכה ג). ובירושלמי ברכות (פ"ג, ה"ג) אמרו: "עבדים מניין? שנאמר: "שמע ישראל... ה' אחד" - את שאין לו אדון אלא הקב"ה, יצא העבד שיש לו אדון אחר". 5) אף־על־פי שמן התורה אין הקטנים בכלל המצוות, אבל מדברי סופרים הוא לחנכם במצוות - ולפיכך חייב האב ללמד את בנו הקטן לקרותה בזמנה, כדי לחנכו במצוות, וכן אמר שלמה (משלי כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה". 6) שכן הלכה היא: "העוסק במצות פטור מן המצוה" (סוכה כה.). 7) אף־על־פי שחשובה מאד, שיש בה קבלת עול מלכות שמים. 8) והרי הוא כטרוד לדבר מצוה. 9) שהוא כבר היום החמישי לנשואיו, שהרי זמן נשואיהם היה ביום רביעי, כדברי המשנה (כתובות פ"א, משנה א) "בתולה נישאת ליום הרביעי". 10) מתוך שנתרגל בה, שוב אין עליו טרדת הנישואין. 11) ברכות טז, ע"א.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה - חַיָּב לִקְרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמְּבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ[12]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

12) שהרי אינו מחשב על עסק בתולים.

ג. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל[13] עָלָיו - פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֻנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה לִקְרוֹת[14]. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[15]. וְאִם הָיוּ הַשּׁוֹמְרִים שְׁנַיִם - הָאֶחָד מְשַׁמֵּר, וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט[16] לְמָקוֹם אַחֵר[17] וְקוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּר, וְנִשְׁמָט הָאַחֵר וְקוֹרֵא[18]. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לְמֵת, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[19].

13) כגון אחד משש קרוביו המנויים בפרשת אמור (ויקרא כא, ב־ד). 14) כלומר: אפילו כשיש מי שישתדל בכל צרכי המת, פטור האבל מקריאת־שמע, כי אין דעתו מיושבת עליו מפני אבלו (ירושלמי ברכות פרק ג, ה"א). וסמכו חכמינו ז"ל על הפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טז, ג) - "ימים שאתה עוסק בהם בחיים, ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים" (שם). 15) משום שהעוסק במצוה, פטור ממצוה אחרת. 16) מסתלק. 17) שאסור לקרוא בתוך ארבע אמות של מת - משום "לועג לרש", הואיל והמת אינו בכלל מצוות, והכתוב אומר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה). 18) ברכות יח, ע"א. 19) שם יד, ע"ב.

ד. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ סָמוּךְ לִזְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע[20], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל[21]. וְאִם הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּ וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה, וְהֵן מְלַוִּין אֶת הַמֵּת - כֹּל שֶׁיֵּשׁ לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן[22], בֵּין שֶׁהָיוּ לִפְנֵי הַמִּטָּה, בֵּין שֶׁהָיוּ לְאַחַר הַמִּטָּה - פְּטוּרִין. וּשְׁאָר הַמְלַוִּין, שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן[23] - חַיָּבִין[24].

20) שלא יתבטלו מקריאת־שמע בזמנה. 21) שם יט, ע"א. הואיל ואדם חשוב הוא אין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בקריאת־שמע, עד שיקברוהו בכבוד ('בית יוסף' 'טור' או"ח סימן ע"ז). וכדאי להעיר שב'שולחן ערוך' לא הביאו חילוק זה להלכה; וכן ה'טור' לא כתב לחלק בין אדם פשוט לאדם חשוב, והטעם - מפני שאין בדורותינו אדם חשוב כזה, שיהא ראוי שלא יקראו קריאת־שמע בגללו עד שיקברוהו ('בית יוסף', שם). 22) רגילים היו להתחלף בנשיאת מיטת המת, שהכל חפצים לזכות בה. 23) אלא מלווים את המת משום כבודו בלבד. 24) ברכות יז, ע"ב.

ה. הָיוּ עוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד[25] וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע, בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מֻנָּח לִפְנֵיהֶן - נִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד[26] וְקוֹרְאִין, וְחוֹזְרִין לַהֶסְפֵּד. אֵין הַמֵּת מוּטָל לִפְנֵיהֶם[27] - כָּל הָעָם קוֹרִין קְרִיאַת־שְׁמַע, וְהָאָבֵל יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם[28], לְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִקְרוֹת עַד שֶׁיִּקְבֹּר אֶת מֵתוֹ.

25) שהעם שומע דברי הספד מפי החזנים המספידים ('טור' או"ח סימן ע"ב). 26) אבל לא כולם בבת אחת, משום כבוד המת. 27) כגון שהמת בבית אחר והם מספידים אותו כאן, או שהיה המת נתון (באותו החדר) לצד אחר (מלשון רש"י ברכות יט.). 28) ובגמרא (ברכות יט.) אמרו, שהאבל מצדיק עליו את הדין, ואומר: "צדיק אתה ה' על כל הבא עלי; יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצותי ואת פרצות כל עמך ישראל ברחמים". וכן הוא ברי"ף ובראב"ש.

ו. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת, וְחָזְרוּ הָאֲבֵלִים לְקַבֵּל תַּנְחוּמִין, וְכָל הָעָם הוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר לַמָּקוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ הָאֲבֵלִים לַעֲשׂוֹת שׁוּרָה[29] לְקַבֵּל תַּנְחוּמִים: אִם יְכוֹלִים הָעָם לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד[30] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לַשּׁוּרָה - יַתְחִילוּ; וְאִם לָאו - לֹא יַתְחִילוּ; אֶלָּא יְנַחֲמוּ אֶת הָאֲבֵלִים[31], וְאַחַר שֶׁיִּפָּטְרוּ מֵהֶן יַתְחִילוּ לִקְרוֹת[32]. בְּנֵי־אָדָם הָעוֹמְדִים בַּשּׁוּרָה[33] - הַפְּנִימִיִּים, שֶׁהֵן רוֹאִין פְּנֵי הָאֲבֵלִים, פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת־שְׁמַע; וְהַחִיצוֹנִים, הוֹאִיל וְאֵינָן רוֹאִין אֶת הָאֲבֵלִים - חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בִּמְקוֹמָן[34].

29) שהעם עומד בשורה מכאן ומכאן, והאבל עובר ביניהם ומנחמים אותו. 30) הוא הפסוק הראשון של קריאת־שמע, שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים. 31) (ברכות יז:) שתנחומי אבלים, מצוה מן התורה היא. ובכלל גמילות חסדים היא, שגומל חסד לחיים ולמתים כאחד. וגמילות חסדים מן התורה היא, כמו שאמרו חז"ל (בבא מציעא ל:): והודעת להם את הדרך ילכו בה וגו' (שמות יח, כ) "את הדרך" - זו גמילות חסדים, וכן מצינו בהקדוש־ברוך־הוא שניחם אבלים, שנאמר (בראשית כה, יא): "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו" (ראה סוטה יד.). ולפיכך פטורים המנחמים מקריאת־שמע, שכבר אמרנו: העוסק במצוה פטור מן המצוה (רבינו יונה). 32) מדברי רבינו משמע שאין הדברים אמורים אלא כשיש עוד שהות

לקרוא, אבל אם אין עוד שהות לקרוא - יתחילו בכל אופן, כיון שעדיין לא התחילו במצוות תנחומין (כסף־משנה, וראה מגן־אברהם או"ח סי' ע"ז סק"ד). 33) ונוסח אחר: בשורות. 34) ברכות יז, ע"ב. והראב"ד חולק, וסובר שאין הפירוש "פנימיים" כמשמעות דברי רבינו, אלא כל שהם קרובי האבל הצריכים לראותו, הם הנקראים: "פנימיים", ואפילו כשהם עומדים בשורה החיצונה; וכל שאינם ממשפחת האבל ואינם צריכים לראותו, נקראים: "חיצוניים", ואפילו הם עומדים בשורה הפנימית קרוב לאבל.

ז. כָּל מִי שֶׁהוּא פָּטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע, אִם רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִקְרוֹת - קוֹרֵא; וְהוּא, שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ פְּנוּיָה עָלָיו[35]. אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפָּטוּר מִלִּקְרוֹת מְבֹהָל[36] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו[37].

35) כמו שמצינו ברבן גמליאל "שקרא בלילה הראשון שנשא" (אשה), ואמר לתלמידיו - שהעירו לו על כך - "איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת" (ברכות פ"ב, מ"ה). 36) נרעש, בלתי מיושב. 37) כדי שיוכל לקרוא ק"ש בכוונה. והראב"ד שואל: ומה בכך (שאינו יכול לכוין), יקרא ויהא כקורא בתורה, ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו? ולדעתו צריך כל חתן לקרות קריאת־שמע. וכבר כתבו ה'תוספות' (ברכות יז:): שבזמן הזה שאין אנו מכוונים היטב בקראנו את שמע בכל יום, גם החתן בליל נשואיו צריך לקרוא, ואף־על־פי שלא יכוין בה כראוי; כי אם לא יקרא, הרי זה נראה כיהירות, כאילו אומר: כל פעם אני מכוין בקריאתי, ורק היום איני בטוח אם אכוין בה כראוי, וכן נפסקה ההלכה בשו"ע (או"ח סימן ע, סעיף ג).

ח. כָּל הַטְּמֵאִין חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְהֵן בְּטֻמְאָתָן[38], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן לַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן[39] בּוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַנּוֹגְעִין בְּשֶׁרֶץ אוֹ בְּנִדָּה וְזָבָה וּמִשְׁכָּבָהּ[40] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[41]. וְעֶזְרָא וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּ[42], שֶׁלֹּא יִקְרָא בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בַּעַל־קֶרִי[43] לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל שְׁאָר הַטְּמֵאִין[44] עַד שֶׁיִּטְבֹּל[45]. וְלֹא פָּשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בְּרֹב הַצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ, לְפִיכָךְ בָּטְלָה[46]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע[47] וְהֵן בַּעֲלֵי קְרִיין[48], לְפִי שֶׁאֵין דִּבְרֵי־תּוֹרָה מְקַבְּלִין טֻמְאָה[49], אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטָהֳרָתָן לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ' - מָה אֵשׁ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי־תּוֹרָה אֵינָם מְקַבְּלִין טֻמְאָה[50].

38) אף־על־פי שעדיין טומאתם עליהם. 39) על־ידי טבילה במקוה מים. 40) כנוסח בעל "מעשה רוקח" ועוד. ונוסח אחר: "ומשכבה". 41) כגון הנוגע בזה או בטמא מת, שמיד אחרי טבילתם נטהרים - בכל זאת מותרים לקרוא בדברי תורה בעוד טומאתם עליהם, שהרי אפילו זבים ומצורעים עצמם קיבלו את התורה בהר סיני (ברכות כב.). 42) בבא־קמא פב, ע"ב. 43) בעל מקרה לילה, כלשון הכתוב (דברים כג, יא. וראה ויקרא טו, טז). 44) המותרים לקרוא. 45) כי בעל קרי אין טומאתו באה לו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת, לפיכך גזרו עליו (ברכות כב. וברש"י שם). וחכמינו ז"ל מצאו סמך לתקנה זו. נאמר בדברי תורה: "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמוך לו נאמר: "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב" (דברים ד, ט־י) מה להלן בעלי קריין אסורין (שהרי קודם מתן תורה נצטוו לפרוש מנשותיהם, ראה שמות יט, טו), אף כאן בעלי קריין אסורים (ברכות כא:). 46) כלומר: בטלה מעצמה ולא שביטלוה בית־דין, שהרי "אין בית־דין יכול לבטל את דברי בית־דין חבירו אלא־אם־כן גדול ממנו בחכמה ובמנין" (עדיות פרק א, משנה ה), ואחרי בית־דינו של עזרא לא קם עוד בית־דין כמוהו, אלא מתוך שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה, לא כפה בית־דין את העם על קיום התקנה ובטלה מאליה. וכלל הוא: כל שלא פשט האיסור ברוב הציבור מחמת שאין בו כח לעמוד בו - הרי האיסור בטל מאליו, ואין צורך אפילו בבית־דין אחר שיבוא לבטלו (עבודה־זרה לו.); (וראה הלכות ממרים פ"א, ה"ו). 47) ואין זה סותר לדברי רבינו לעיל (פ"ג, ה"ד), שאסור לקרוא "שמע" וכן להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים - כי שם מדובר בדבר נמאס המונח לעינינו, או שאנו מרגישים בריחו הרע, ויש בזה משום בזיון שאומרים דברי תורה שם; אבל טומאת הטמאים האמורה כאן איננה דבר מורגש ומוחש, אלא דבר עיוני הוא: שאיש זה טמא הוא מצד גזירת התורה, ועל זה נאמר: "אין דברי תורה מקבלים טומאה" (כסף־משנה). 48) שלא טבלו מטומאת קרי. 49) ובנוגע לתפילה, ראה לקמן הלכות תפילה (פ"ד, הלכה ד־ו ובביאורנו שם). 50) ברכות כב., ואמרו שם: "מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם (לא ביטא את תלמודו בצחות, כי בעל קרי היה) למעלה מרבי יהודה בן בתירא, אמר לו: בני! פתח פיך ויאירו דבריך, שאין דברי תורה מקבלים טומאה".

סְלִיק הִלְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה. א) לַעֲבֹד אֶת ה' בְּכָל יוֹם בִּתְפִלָּה. ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעבוד את ה' בתפילה בכל יום".

במצוות התפילה שני חלקים: העבודה שבלב, ודיבור התפילה. ואע"פ שעיקר עניינה של התפילה הוא כוונת הלב ולא הדיבור (עד כדי כך ש"תפילה שאינה בכוונה אינה תפלה"), מכל־מקום נחשבת מצוה זו כמצוה שבדיבור, שזהו פשטות הלשון "יתפלל" - הדיבור שבתפילה.

וב'מניין המצוות' נקט הרמב"ם לשון "להתפלל אליו" כי

ב'מניין המצוות' מונים את עניין הדיבור שבתפילה ולא את הכוונה שבה.

(לקו"ש חלק ל"ח עמוד 20)

1) משורש פלל. וענינו - שפוט, כמו: ופללו אלהים (שמואל־א ב, כה): ונתן בפלילים (שמות כא, כב), והמתפלל מבקש מאת ה' פלילה ומשפט, כלומר: שישפטנו ברחמים, כדברי הנביא (ירמיה י, כד): יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) אם מניין התפילות וזמנן מן התורה; אם מותר להוסיף במניין התפילות; אם מותר לציבור להתפלל תפילת נדבה.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **'וְעַבַדְתֶּם אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם'[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ,**
3 **שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ הִיא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּלְעָבְדוֹ בְּכָל**
4 **לְבַבְכֶם'[4] - אָמְרוּ חֲכָמִים[5]: אֵי־זוֹ הִיא עֲבוֹדָה**
5 **שֶׁבַּלֵּב? זוֹ תְּפִלָּה[6]. וְאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת[7] מִן הַתּוֹרָה;**
6 **וְאֵין מִשְׁנֵה הַתְּפִלָּה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה[8]; וְאֵין לַתְּפִלָּה**
7 **זְמַן קָבוּעַ[9] מִן הַתּוֹרָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה להתפלל בכל יום"

למד הרמב"ם מדרשת חז"ל על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם - אי זו היא עבודה שבלב, זו תפילה".

ובביאור מצות התפילה שב'ספר המצוות' כתב, שאף שהיא מהציוויים הכוללים (ואין צריך למנותה), מ"מ יש בה הציווי להתפלל, ומציין לדרשות ה'ספרי' - "ולעבדו זו תפילה", ומוסיף: "ואמרו גם־כן, ולעבדו - זה תלמוד".

וקשה: מדוע ב'ספר המצוות' הביא את הדרשה "ולעבדו - זה תלמוד", הלא דרשה זו משמשת ראיה לפוסקים שתפילה היא מדרבנן, והרי פסק בספר ה'יד' כדרשת חז"ל ש"לעבדו - זו תפילה" ושהחיוב להתפלל בכל יום הוא מהתורה.

וי"ל שבוודאי סובר הרמב"ם שתפילה בכל יום היא מדאורייתא, אלא שכוונתו ב'ספר המצוות' להוכיח שדרשת חז"ל "ולעבדו - זו תפילה" אינה אסמכתא בעלמא אלא מ"ע מהתורה ממש, וכמו שהדרשה "ולעבדו בכל לבבכם - זה תלמוד" אינה אסמכתא, כי ת"ת הוא בוודאי חיוב דאורייתא, כך גם הדרשה "ולעבדו - זו תפילה" מלמדת על מ"ע מדאורייתא ואינה אסמכתא למצוה דרבנן.

לכן, הפך הרמב"ם את סדר הדרשות מכפי שהובאו ב'ספרי', וכתב קודם הדין דתפילה ואח"כ הראיה שהוא דין תורה מהדרשה "ולעבדו - זה תלמוד".

ובספר "דרך מצותיך" לה'צמח צדק' כתב שרוב מוני המצוות סברו שתפילה בכל יום ונוסח התפילה הם דרבנן.

ולכאורה, הרי תורת החסידות החשיבה עד מאוד את עניין התפילה, ואיך יתכן שבביאורו ל'שורש מצות התפילה' לא הביא אפילו את לשון הרמב"ם ש"מצות־עשה להתפלל בכל יום", ובפרט הדברים הידועים שאמר אדמוה"ז "וגם האומרים תפילה מדרבנן לא ראו מאורות מימיהם". ועוד, שעל־פי הידוע, ראה את כתביו של הצ"צ ובוודאי את ההתחלה של 'שורש מצות התפילה'.

ויבואר על־פי מה שכתוב ב'לקוטי תורה' בביאור הדבר דמצות תפילה דרבנן ואינה ממנין המצוות, שהיא בדוגמת "חוט השדרה" המעמיד ומקיים את כל האברים "שהיא בחי' כוונה ופנימית להמצוות, והיא עיקר המעמיד ומקיים את הרמ"ח מצוות־עשה". ונמצא, שמה שהדגיש הצ"צ את הפוסקים הסוברים שתפילה היא מדרבנן, הוא לא מפני שאינה חשובה, אלא אדרבא היא המעמידה ומקיימת את כל המצוות.

וזו גם כוונתו של אדמוה"ז באומרו על הסוברים דתפילה מדרבנן ש"לא ראו מאורות מימיהם" שאין כוונתו לפוסקים הסוברים כך, אלא שאלה הרוצים להסתמך על דבריהם כדי להמעיט בערך התפילה, עליהם אמר "שלא ראו מאורות מימיהם", היינו לא ראו את הביאור שהתפילה גדלה מעלתה מאוד עד שהיא למעלה מכל המצוות ואינה נמנית עמהם.

(על־פי 'יין מלכות' ספר אהבה סימן א)

2) זו קריאת־שמע ותפילה (בבא־מציעא קז:). ואף־על־פי שלא נתפרש בפסוק זה שחיוב תפילה הוא בכל יום - הדעת מחייבת זאת; שאם לא כן, נבוא לומר שהיא פעם אחת בכל ימי חייו - זהו דבר שלא תסבלהו הדעת (כסף־משנה). ואף־על־פי שאין ראיה לדבר - זכר לדבר, שנאמר: ולעמוד בבוקר להודות ולהלל לה' וכן לערב (דברי הימים־א כג, ל). ויש אומרים: הואיל ובסוף פסוק זה נאמר: "וברך את לחמך ואת מימיך", והרי לחם ומים הם צרכים חיוניים שהאדם צריך להם בכל יום - לפיכך גם התפילה שאדם שואל בה צרכיו, היא בכל יום ('קרית ספר'). 3) כל דבר מתורה שבעל־פה שקיבלוהו חז"ל איש מפי איש עד למשה רבינו, ויש לו אסמכתא בקרא - קוראו רבינו: "מפי השמועה" ("יד מלאכי"). 4) הואיל ומן הפסוק הקודם "ועבדתם" שבו נצטוינו על עבודת ה' לא נתפרש עבודה זו מה טיבה. לפיכך הוצרך רבינו להביא פסוק זה שעבודת ה' היא עבודה שבלב, וזו - תפילה. ומאחר שהפסוק הזה אינו מדבר בתורת מְצַוֶּה ומחייב אלא דרך סיפור דברים: אם שמוע תשמעו... לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבבכם - ונתתי מטר ארצכם, לכן משמש הפסוק "ועבדתם" המקור למצות תפילה (כסף־משנה). 5) תענית ב, ע"א. 6) המביעה רחשי לב האדם ושפך שיחו לפני קונו. - כאן סוף הלכה א (לפי דפוס מנטובה, שכ"ו). וה'חינוך' (מצוה תל"ג) אומר: "כבר הקדמתי לך שהברכות והטובות יחולו על בני אדם כפי פעולתם וטוב לבבם. ואדון הכל שבראם הדריכם

במצוותיו שיזכו בהן, ופתח להם פתח אשר ישיגו בו כל משאלותיהם לטוב, והוא: שיבקשו ממנו ברוך־הוא, אשר בידו הסיפוק והיכולת למלא את כל חסרונם, כי הוא יענה לכל אשר יקראוהו באמת". 7) שבכל יום. אלא חז"ל קבעו מנינם, כמבואר בסמוך (הלכה ה). 8) אלא באיזה נוסח שיזדמן לו לאדם - יתפלל. משנה - נוסח, מלשון הכתוב: משנה התורה הזאת (דברים יז, יח) שתרגומו: פתשגן אורייתא הדא. ופירוש פתשגן - נוסח (כסף־משנה בשם ה"ר מנוח). וכן 'הערוך', ערך: פתשגן, ויש גורסים: "מטבע התפילה". 9) לומר: שעה זו זמן תפילה היא, וכשעברה השעה - עבר זמנה; אלא כל השעות כשרות לתפילה, לא כקריאת־שמע שזמנה קבוע "בשכבך ובקומך". אבל חכמינו ז"ל קבעו זמנה, כמו ששנינו (תוספתא ברכות פ"ג): "כשם שנתנה תורה קבע לקריאת־שמע, כך נתנו חכמים קבע לתפילה".

1 **ב. וּלְפִיכָךְ[10] נָשִׁים וַעֲבָדִים[11] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה, לְפִי**
2 **שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא[12]. אֶלָּא חִיּוּב**
3 **מִצְוָה זוֹ כָּךְ הוּא[13] - שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל**
4 **בְּכָל יוֹם, וּמַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,**
5 **וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹאֵל צְרָכָיו[14], שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם, בְּבַקָּשָׁה**
6 **וּבִתְחִנָּה, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתֵן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה[15] לַה' עַל**
7 **הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לוֹ, כָּל אֶחָד לְפִי כֹּחוֹ[16].**

10) הואיל ואין לתפילה זמן קבוע. 11) שהם פטורים מכל מצוות־עשה שהזמן גרמא. (ראה הלכות ע"ז פי"ב, ה"ג). ובעבדים כנענים מדובר כאן שחייבים במצוות שנשים חייבות (חגיגה ד.). 12) כי מן התורה זמנה היא (ברכות פ"ג, מ"ג). 13) כלומר: מכיון שאין מטבע התפילות ומנינן מן התורה, א"כ מה נתחייבנו להתפלל? וכמה נתחייבנו להתפלל? את זה הולך לבאר רבינו כאן ובהלכה הבאה, ומיישב: שיהא אדם מתחנן וכו' (כסף־משנה). 14) ברכות לב, ע"א: "דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש־ברוך־הוא ואחר־כך יתפלל (יבקש צרכיו), שכן מצינו במשה: ואתחנן אל ה'... אתה החילות להראות את עבדך... אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך... וכתוב אחריו: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה (דברים, ג כד־כה) - הרי הקדים משה שבחו של מקום קודם שהציע לפניו את בקשתו. 15) המקור לזה ב'ספרי' (פרשת ברכה) "ויאמר: ה' מסיני בא וזרח משעיר" - מגיד הכתוב, שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום, שנאמר: ויאמר ה' מסיני בא וגו', ואח"כ פתח בצרכם של ישראל, שנאמר: ויהי בישורון מלך, וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: אין כאל ישורון (דברים לג, כו). ('פרי מגדים' בפתיחתו לשו"ע או"ח). וראה סמוכים לזה (ברכות לד.). 16) כח השגתו ויכלתו.

8 **ג. אִם הָיָה רָגִיל[17] - מַרְבֶּה בִתְחִנָּה וּבַקָּשָׁה; וְאִם**
9 **הָיָה עֲרַל שְׂפָתַיִם[18] - מְדַבֵּר כְּפִי יְכָלְתּוֹ, וּבְכָל עֵת**
10 **שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת - כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ:**
11 **יֵשׁ מִתְפַּלֵּל פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ מִתְפַּלְּלִין פְּעָמִים**
12 **הַרְבֵּה. וְהַכֹּל יִהְיוּ מִתְפַּלְּלִין נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ[19], בְּכָל**
13 **מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה[20]. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד[21], מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ**
14 **וְעַד עֶזְרָא[22].**

17) שיש לו לשון לימודים לדבר צחות. 18) כלומר: שאינו רגיל לערוך תפילות ותשבחות. 19) שיעמוד בתפילה כשפניו מכוונים לאותה רוח שבית־המקדש עומד שם, כמו שדרשו ב"משנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי" על הפסוק: "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו, יג): עבדהו בתורתו, עבדהו במקדשו, כלומר: התפלל נוכח המקדש (כסף־משנה). ובברכות (ל.) אמרו: מניין שיכוין את לבו כנגד בית־המקדש? שנאמר (ד"ה־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה, (השווה ספר המצוות לרבינו מצוה ה). 20) חוזר אל המתפלל: בין שיהיה בארץ בין שיהיה בחוץ לארץ. או שמוסב על המקדש: בין שיהיה במדבר, בין שיהיה בגלגל ובין שיהיה בירושלים - לעולם יתפללו נכחו (כסף־משנה). 21) שהיה כל אחד מתפלל כפי יכלתו. 22) שהיו מדברים בלשון הקודש ובקיאים בה.

15 **ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע,**
16 **נִתְעָרְבוּ בְּפָרַס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת[23], וְנוֹלְדוּ לָהֶם**
17 **בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם, וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלוּ שְׂפָתָם,**
18 **וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת**
19 **הַרְבֵּה[24]; וְכֵיוָן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל**
20 **צָרְכּוֹ בְּלָשׁוֹן אַחַת, אֶלָּא בְּשִׁבּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְנֵיהֶם**
21 **חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית' וְגוֹ', וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר**
22 **יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁהָיָה אֶחָד**
23 **מֵהֶן מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד**
24 **שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, עַד שֶׁיַּעֲרְבוּ**
25 **עִמָּהּ לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית־דִּינוֹ**
26 **כָּךְ, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ[25] לָהֶם שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל**
27 **הַסֵּדֶר[26]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת[27] - שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ**
28 **אַחֲרוֹנוֹת[28] - הוֹדָיָה, וְאֶמְצָעִיּוֹת - יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל**
29 **הַדְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת[29] לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ**
30 **וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר[30] כֻּלָּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל**
31 **וְיִלְמְדוּ אוֹתָן, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעֹלְגִים[31] תְּפִלָּה**
32 **שְׁלֵמָה, כִּתְפִלַּת בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַצֶּחָה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה**
33 **תִּקְּנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת מְסֻדָּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל,**
34 **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עִנְיַן כָּל בְּרָכָה עָרוּךְ בְּפִי הָעֹלֵג.**

23) ישבו בקרבם. 24) שפה בלולה, ז'רגון בלע"ז. 25) מגילה יז, ע"ב: "מאה ועשרים זקנים - ובהם כמה נביאים - תיקנו שמונה־עשרה ברכות על הסדר". 26) לפי סדר המקראות, להקדים המוקדם ולאחר המאוחר. 27) שהן: אבות, גבורות, וקדושה. 28) שהן: עבודה, הודאה ושים שלום. 29) דברים עיקריים. 30) וכמו שאמרו (ברכות לד.): "ראשונות - דומות לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומות לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות - דומות לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו". 31) שאינם יכולים להביע בקשתם כראוי,

מלשון הכתוב (ישעיה לב, ד): "ולשון עלגים תמהר לדבר צחות".

ה. וְכֵן תִּקְּנוּ[32], שֶׁיְּהֵא מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כְּמִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת: שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם - כְּנֶגֶד שְׁנֵי תְּמִידִין[33]; וְכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ קָרְבַּן מוּסָף[34], תִּקְּנוּ בוֹ תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד קָרְבַּן מוּסָף[35]. וּתְפִלָּה שֶׁהִיא כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר, הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת הַשַּׁחַר; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת מִנְחָה[36]; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַמּוּסָפִין, הִיא נִקְרֵאת תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין.

32) אנשי כנסת הגדולה. 33) שהקריבו במקדש שנים ליום עולה תמיד; אחד בבוקר, והשני בין הערבים (במדבר כח, ג־ד). 34) כגון: בשבתות ובראשי חדשים. 35) ברכות כו, ע"ב. 36) על שם זמן תפילתה שהוא בעת מנוחת השמש והשקט אורה הגדול. "לרוח היום" (בראשית ג, ח) מתרגם אונקלוס: "לְמִנַח יומָא" (רמב"ן לשמות יב, ו); ומעין זה ב"פירוש המשנה" לרבינו (ברכות פ"ד מ"א).

ו. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת בַּלַּיְלָה[37], שֶׁהֲרֵי אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מִתְעַכְּלִין[38] וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִיא הָעֹלָה' וּגוֹ'; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֶרֶב[39] וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי'. וְאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה כִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה[40]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כִּתְפִלַּת חוֹבָה[41].

37) והיא הנקראת: תפילת ערבית. 38) נקטרים ונשרפים. 39) הרי שגם בערב יש תפילה (וראה ברכות לא.). 40) שם כז, ע"ב: "תפילת ערבית רשות". ויש להעיר שלדעת ה'תוספות' (שם) אין הכוונה ב"רשות" שיכול לבטלה מתי שירצה, אלא היא נחשבת "רשות" ביחס למצוה אחרת שזמנה עובר, אז תידחה תפילת ערבית מפניה, אבל בחינם אין לבטלה. 41) רי"ף פ"ד דברכות. ומכל־מקום, אין הש"ץ חוזר על תפילת שמונה־עשרה בקול רם, כמו שהוא חוזר בשאר התפילות - מפני שאין תפילת ערבית חובה, ולפיכך אין לברך ברכות לבטלה; שהרי אין כאן אדם שנתחייב בה, כדי להוציאו ידי חובתו. מדברי רבינו (פ"א ה"ט).

ז. וְכֵן תִּקְּנוּ תְּפִלָּה אַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה, סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, בְּיוֹם הַתַּעֲנִית בִּלְבָד[42], כְּדֵי לְהוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית; וְזוֹ הִיא הַתְּפִלָּה הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה[43], כְּלוֹמַר - נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם בְּעַד הַשֶּׁמֶשׁ וְנִסְתְּרָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָהּ אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[44].

42) כמו יום צום כיפור ושאר תעניות ציבור שגוזרים בית־דין על כל צרה שלא תבוא, כגון: על עצירת גשמים וכדומה; אבל לא בט' באב וביו"ד בתמוז, שהם רק זכר למאורעות שאירעו בהם לפנים, ראה לקמן (פרק י"ד, הלכה ב). 43) ובירושלמי (ברכות פ"ד, ה"א) אמרו: "מנין לנעילה? אמר רבי לוי: נאמר: גם כי תרבו תפילה. (ישעיה א, טו) מכאן: שכל המרבה בתפילה - נענה", כלומר: אף תפילת נעילה, לריבוי תפילה תקנוה. 44) כלומר: מתחילים אותה בעוד השמש על ראשי האילנות, ולכשתגמר תשקע השמש (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א).

ח. נִמְצְאוּ הַתְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם שָׁלֹשׁ: עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה; וּבַשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים - אַרְבַּע: שָׁלֹשׁ שֶׁל כָּל יוֹם, וּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין; וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים - חָמֵשׁ: אַרְבַּע אֵלּוּ, וּתְפִלַּת נְעִילָה.

ט. תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. אִם רָצָה אָדָם לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הָרְשׁוּת[45] בְּיָדוֹ. וְכָל אוֹתָן הַתְּפִלּוֹת שֶׁיּוֹסִיף - כְּמוֹ מַקְרִיב נְדָבוֹת. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיְּחַדֵּשׁ[46] דָּבָר בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכוֹת[47]. וְאִם חִדֵּשׁ אֲפִלּוּ בִּבְרָכָה אַחַת - דַּיּוֹ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא נְדָבָה וְלֹא חוֹבָה. וְשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, לְעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין בָּהֶן וְלֹא פּוֹחֲתִין מֵהֶן וְאֵין מְשַׁנִּין בָּהֶן דָּבָר[48].

45) ברכות כא, ע"א. 46) כדי שלא תהא תפילתו נראית כחובה, והיא דעת רבינו האי גאון. הובאה בר"א"ש לברכות (פ"ג, אות ט"ו). 47) כגון: אם היה לו חולה - מבקש עליו רחמים בברכת "רפאנו", כפי צחות לשונו (לקמן פ"ו, ה"ג). 48) ברכות לד, ע"א. ומה שאנו נוהגים בעשרת ימי תשובה להוסיף בשלוש הראשונות: "זכרנו" "מי כמוך אב הרחמים", ובאחרונות: "וכתוב" ועוד - מפני שהן בקשות בצרכי רבים, אבל בצרכי יחיד אין מוסיפין בברכות אלו, ראה לקמן (פ"ו, ה"ג).

י. אֵין הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מְבִיאִין קָרְבַּן נְדָבָה[49]. וְלֹא יִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ יָחִיד, מוּסָף שְׁתַּיִם: אַחַת חוֹבַת הַיּוֹם וְאַחַת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְנַדְּבִין קָרְבַּן מוּסָף[50]. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאָסוּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בָּהֶן נְדָבָה, אֶלָּא חוֹבַת הַיּוֹם בִּלְבָד[51].

49) שכל קרבינות הציבור, קרבינות חובה הם. 50) אלא היה בא חובה מטעם הציבור (דעת הרי"ף, ברכות סג). ולדעת הראב"ד, גם בלי טעם זה אסור להתפלל מוסף בנדבה, שלא אמרו: "הלואי ויתפלל אדם כל היום" (ברכות כא.), אלא בתפילת שמונה־עשרה של חול שהיא תפילת רחמים ותחנונים, לפיכך יכול הוא לכופלה ולהוסיף בה בקשות; אבל בתפילת שבת ויום־טוב שאינה אלא הודאה ושבח לה' - ודאי אסור להודות ולחזור ולהודות, שלא תהא ברכתו לבטלה. וכן בכל ברכות המצוות והפירות. 51) וכתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "צריך שיהא האדם מכיר את עצמו וזריז וזהיר ואמיד בדעתו, שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף - אז קוראים בו: נדיב לב עולות

(דברי הימים־ב כט, לא); אבל אם אין יכול לכוין יפה - קרינן בו: למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א, יא). והלואי שיוכל לכוין יפה בשלש תפילות הקבועות ליום". וכן הוסכם להלכה ב'שולחן ערוך' או"ח סימן ק"ז, ס"ד.

יום שישי י' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ברכת המינים למה תקנוה; תפילה קצרה (הביננו) מתי יוצאים בה; סדר תפילות שבתות וימים טובים, וכל מאורעות השנה.

1 **א. בִּימֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל[2] רַבּוּ הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[3] בְּיִשְׂרָאֵל,**
2 **וְהָיוּ מְצַרִּים לְיִשְׂרָאֵל[4] וּמְסִיתִין אוֹתָן לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי**
3 **הַשֵּׁם. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁזּוּ[5] גְּדוֹלָה מִכָּל צָרְכֵי בְּנֵי־אָדָם**
4 **- עָמַד הוּא וּבֵית[6]-דִּינוֹ וְהִתְקִין בְּרָכָה אַחַת שֶׁתְּהֵיֶה**
5 **בָּהּ שְׁאֵלָה מִלִּפְנֵי הַשֵּׁם לְאַבֵּד הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, וְקָבַע**
6 **אוֹתָהּ בַּתְּפִלָּה[7], כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה עֲרוּכָה בְּפִי הַכֹּל. נִמְצְאוּ**
7 **כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה - תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה[8] בְּרָכוֹת.**

2) לדעת בעל ספר "היוחסין" ובעל "סדר הדורות" - הוא רבן גמליאל הזקן בן בנו של הלל הזקן. אולם לדעת חכמי ישראל האחרונים - הוא רבן גמליאל השני דיבנה שחי אחר החורבן, והיה נכדו של רבן גמליאל הזקן. 3) כנוסח הדפוסים האחרונים; ונוסח הראשונים "המינים". וה"מינים" - הם "בני כת ידועה שנטו מדרך האמת והדת וקראו לעצמם: מאמינים, וחז"ל קטעו המלה וקראום: מינים, כי יש ביניהם מינים ממינים שונים (הערוך). וכן כתוב בספר ("תולדות התפילה והעבודה" עמוד 31): "השמות 'מין' ו'מינות' כוללים כל מיני כפירה ואפיקורסות: 'צדוקים', 'בייתוסים' וכיוצא בהם". והמדקדק רבי אליהו בחור בספרו ("תשבי", ערך פקר) יאמר: מין ואפיקורס היו שני אנשים שלא היו בעלי אמונה ודת, ותלמידיהם נקראים על שמם: מינים ואפיקורסים. ויש אומרים: מינים, כמו: מאנים (ירמיה יג, י) הממאנים באמונה ("עבודת ישראל"). על המינים למיניהם ראה (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ז). 4) על ידי מלשינות ודילטוריא אצל השלטון הרומי. 5) הרחקת הצרה הזאת. 6) חכמי ישראל שביבנה. 7) היא ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה", הברכה השתים עשרה שבתפילת שמונה עשרה ונקראת: "ברכת המינים" (ברכות כח:). 8) ואנו קוראים אותה: "שמונה עשרה" על שם תחילתה.

8 **ב. בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁבְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה**
9 **בְּרָכוֹת אֵלּוּ עַל הַסֵּדֶר. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[9]?**
10 **כְּשֶׁמָּצָא דַּעְתּוֹ מְכַוֶּנֶת[10] וּלְשׁוֹנוֹ תְּמַהֵר לִקְרוֹת. אֲבָל**
11 **אִם הָיָה טָרוּד וְדָחוּק[11], אוֹ שֶׁקָּצְרָה לְשׁוֹנוֹ מֵהִתְפַּלֵּל**
12 **- יִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וּבְרָכָה אַחַת מֵעֵין כָּל**
13 **הָאֶמְצָעִיּוֹת[12], וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[13].**

9) שיתפלל אדם אותן כולן כמו שהן. 10) שהיא צלולה והוא יכול להתרכז ולכוון. 11) שרוחו קצרה ואינו יכול לכוון. 12) שהיא דומה להן בתכנה, כלומר: הכוללת תמציתן של כל שלוש עשרה הברכות האמצעיות. 13) (ברכות כט.).

14 **ג. וְזוֹהִי הַבְּרָכָה שֶׁתִּקְּנוּ מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת:**
15 **"הַבִּיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ[14], וּמוֹל אֶת**
16 **לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ[15], לִסְלֹחַ[16]. הֱיֵה לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים[17],**
17 **רַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב[18], וְדַשְּׁנֵנוּ[19] וְשַׂכְּנֵנוּ בִּנְאוֹת[20] אַרְצֶךָ,**
18 **וּנְפוּצִים מֵאַרְבַּע[21] תְּקַבֵּץ, וְהַתּוֹעִים[22] בְּדַעְתְּךָ**
19 **יִשָּׁפְטוּ[23], וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ[24], וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים**
20 **בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ[25] וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד**
21 **עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר[26] לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. טֶרֶם נִקְרָא**
22 **אַתָּה תַּעֲנֶה, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי**
23 **אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע'. כִּי אַתָּה הוּא**
24 **עוֹנֶה בְּכָל עֵת, פּוֹדֶה וּמַצִּיל מִכָּל צוּקָה[27]. בָּרוּךְ אַתָּה**
25 **יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה".**

14) מכוונת כנגד ברכת "אתה חונן לאדם דעת". 15) כנגד "השיבנו אבינו לתורתך". 16) כנגד "סלח לנו". 17) כנגד ברכת "גואל ישראל". 18) כנגד "רפאנו". 19) מלשון: דישנת בשמן ראשי (תהילים כג, ה). 20) לשון נווה, כמו: בנאות דשא ירביצני (שם כג, ב), כנגד ברכת "ברך עלינו". 21) כנפות הארץ, כנגד "תקע בשופר גדול לחרותינו". 22) הם ישראל התועים בין הגויים ונשפטים על ידי מלכיהם במשפטים אשר לא כתורתך. 23) יהי רצון שיישפטו על דעתך, שהם משפטי התורה ("בית יוסף" סימן ק"י), והיא כנגד ברכת "השיבה שופטנו כבראשונה". 24) לייסרם כרשעתם, מלשון: הנני מניף את ידי עליהם (זכריה ב, יג). והוא כנגד ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה". 25) כנגד הברכות: "על הצדיקים", ולירושלים עירך". 26) כלשון הכתוב: שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי (תהילים קלב, יז), קרן - סמל השילטון והחוזק; ונר - סמל המלכות, כי המלך מאיר לעמו. ראה פירוש הרד"ק (תהילים שם), והיא כנגד "את צמח דוד". 27) כנגד "שמע קולנו".

26 **ד. כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בִּימוֹת הַחַמָּה; אֲבָל**
27 **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הַבִּיאֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ**
28 **לוֹמַר שְׁאֵלָה[29] בְּבִרְכַת הַשָּׁנִים[30]. וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת**
29 **וְיָמִים טוֹבִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הַבִּיאֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ**
30 **לוֹמַר הַבְדָּלָה[31] בְּ'חוֹנֵן הַדָּעַת'.**

28) שיוצאים ידי חובת תפילה בתפילת "הביננו". 29) היא הבקשה על הגשם: "ותן טל ומטר לברכה". 30) היא ברכת "ברך עלינו". 31) היא תפילת "אתה חוננתנו", המדברת בהבדלת ה' בין קודש לחול וכו'. ולכלול את שתי אלה: את "השאלה" וה"הבדלה" בתפילת "הביננו" אמרו חז"ל (ברכות כט.) שאי אפשר, מפני שהיא תפילה בלתי רגילה שמתפללים רק בשעת הדחק - שמא יתבלבל המתפלל על ידי הכללה זו ויטעה.

31 **ה. וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים[32], מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת**
32 **בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[33]:**
33 **שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרָכָה אֶמְצָעִית**

מֵעֵין אוֹתוֹ הַיּוֹם[34]. בַּשַּׁבָּתוֹת חוֹתְמִין בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת', וּבְרִגְלִים חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'[35]. וְאִם הָיָה שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב - חוֹתְמִים בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל[36] וְהַזְּמַנִּים'. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה חוֹתְמִין בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'[37]. וְאִם הָיָה שַׁבָּת, חוֹתֵם בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'.

32) שאינם ימי תחינה ובקשה, באשר ימי מנוחה ושמחה הם. 33) כמבואר לעיל (פרק א, הלכה ח). 34) מעניין היום. 35) הם המועדים, ונקראים: זמנים - מפני שכל המועדים שבתורה תלויים בזמנים ידועים: חג הפסח - בזמן האביב; חג השבועות - בזמן קציר חיטים; חג הסוכות - בזמן האסיף (רבינו בחיי, סוף פרשת בא). והקדים קדושת ישראל לשל זמנים - מפני שקדושת הזמנים תלוייה בקדושתם של ישראל: שבית דין מקדש אותם. כמו ששנינו (ראש השנה פרק ב, משנה ט) כתוב: אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם (חסר ו') - "אין לי מועדות אלא אלו" אשר אַתֶּם תקראו, ובקריאת בית דין תלה הכתוב (ברטנורא). וזה לשון רבינו (הלכות קידוש החודש פרק ב, הלכה י): "שאין הדבר מסור אלא להם; ומי שציווה לשמור המועדות הוא ציווה לסמוך עליהם". 36) ומקדימין כאן קדושת השבת לקדושת ישראל - מפני שקדושת השבת עומדת וקיימת מאז מששת ימי בראשית ואיננה תלוייה בקדושתם של ישראל, שהם יקדשוה על ידי קביעות בית דין (ביצה יז.). 37) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ה), כי ביום הזה אנו מתפללים שיעלה זיכרוננו לפני הקדוש־ברוך־הוא לטובה (ראש השנה טז.).

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[38]? בִּתְפִלַּת עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה, אֲבָל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה מִתְפַּלֵּל תֵּשַׁע בְּרָכוֹת: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל כָּל יוֹם, וְשָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת. רִאשׁוֹנָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, עִנְיָנָהּ מַלְכֻיּוֹת[39]; שְׁנִיָּה - זִכְרוֹנוֹת[40]; שְׁלִישִׁית - שׁוֹפָרוֹת[41]. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מֵעִנְיָנָהּ[42].

38) שמתפללים בראש השנה שבע ברכות בלבד. 39) שמתפללים על תיקון עולם במלכות שדי: שכל באי עולם יקבלו עליהם את עול מלכותו. 40) שניזכר בזיכרון טוב לפניו. 41) שיתקע בשופר גדול לחירותינו. וממקראות דרשו זאת, כתוב: אני ה' אלוקיכם (ויקרא כג, כב), וסמוך לזה: בחודש השביעי..., זיכרון תרועה וגו' (שם, כד) והעברת שופר תרועה (שם כה, ט), "אני ה' אלוקיכם" - אלו: מלכויות; "זיכרון תרועה" - אלו: זיכרונות; "שופר תרועה" - אלו: שופרות (ראש השנה לב, ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ח). 42) חתימת מלכויות - ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ וכו'; חתימת זיכרונות - ברוך אתה ה' זוכר הברית; חתימת שופרות - ברוך אתה ה' שומע תרועה. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה,).

ז. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים מִתְפַּלֵּל בְּכָל תְּפִלָּה מֵחָמֵשׁ[43] תְּפִלּוֹת שֶׁבַע בְּרָכוֹת[44]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַיּוֹם; וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'[45]. וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חוֹתֵם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'.

43) והן תפילת ערבית בליל יום כיפורים, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה. 44) (יומא פז:). 45) מסכת סופרים (פרק י"ט, הלכה ו).

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיוֹם צוֹם שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, אֲבָל בְּיוֹם צוֹם שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִים תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּמוּסַף רֹאשׁ־הַשָּׁנָה; וְהֵם אוֹתָן הַבְּרָכוֹת עַצְמָן[46], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[47].

46) כמו ששנינו: "שווה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות" (ראש השנה כו:). נאמר ביובל: והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכיפורים (ויקרא כה, ט) שאין תלמוד לומר בחודש השביעי, שהרי נאמר כבר שיום הכיפורים בחודש השביעי - לומר לך: כל מה שאתה עושה בראש השנה שהוא בחודש השביעי, הוי עושה בעשור לחודש: מה כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות - אף כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות (ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ה). 47) והוא - כשכל שבטי ישראל יושבים בארץ, כגון: בימי בית ראשון לפני גלות ראובן, גד וחצי שבט מנשה (דברי־הימים־א ה, כו) שאז פסק היובל, שנאמר: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה, י), ואמרו חז"ל (ערכין לב:): בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתם. ראה (משנה תורה, הלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה ח).

ט. בְּכָל תְּפִלָּה מֵהַתְּפִלּוֹת פּוֹתֵחַ קֹדֶם לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה: 'יְיָ שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ'[48]. וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם בְּסוֹף הַתְּפִלָּה אוֹמֵר: 'יִהְיוּ לְרָצוֹן[49] אִמְרֵי פִי' וְגוֹ', וְאַחַר־כָּךְ צוֹעֵד לַאֲחוֹרָיו[50].

48) (תהילים נא, יח), והמקרא שלאחריו "כי לא תחפוץ זבח ואתנה". תפילת דוד היא על עוון שעשה במזיד שאין קרבן מכפר עליו - עוון בת שבע. והוא התפלל לה' שיהא עם פיו להורותו מה שידבר, כדי שתפילתו תעלה לרצון לפניו ויכופר עוונו. וגם אנו שאין לנו מזבח וקרבינות שיכפרו בעדינו, פותחים את תפילתנו בדברי דוד אלה לבקש ממנו סיוע בכוונת התפילה (על פי רבינו יונה לברכות פרק א). ואין זה הפסק בין ברכת "גאל ישראל" לתפילת שמונה עשרה, כיוון שחכמינו קבועוהו לאמרו בתפילה הרי הוא נידון כתפילה ארוכה (ברכות ט:). 49) (תהילים יט, טו), ומתוך שדוד אמרו אחר שמונה עשר פרקים - כי שני הפרקים הראשונים: "אשרי האיש" ו"למה רגשו גויים"

המסיים ב"אשרי כל חוסי בו" לאחד נחשבים - תיקנוהו חכמינו לאמרו אחרי שמונה עשרה ברכות התפילה (ברכות, שם). 50) שלוש פסיעות (יומא נג:).

י. בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבְחַלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה, תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת כְּשְׁאָר הַיָּמִים, וְאוֹמֵר בָּ"עֲבוֹדָה"[51]: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא". בְּמוּסָף, בְּחַלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָף[52] כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם־טוֹב. וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִית מְעֵין[53] קָרְבַּן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְחוֹתֵם בָּהּ "מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים"[54].

51) בברכת רצה. 52) כנגד קרבן מוסף שהקריבו בחול המועד (שבת כד.). 53) מעניין. 54) (ברכות מט.).

יא. שַׁבָּת שֶׁחָלָה בְּחַלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד, וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁבַע בְּרָכוֹת כְּשְׁאָר הַשַּׁבָּתוֹת, וְאוֹמֵר "יַעֲלֶה וְיָבוֹא" בַּ"עֲבוֹדָה". בְּמוּסָף מַתְחִיל בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית[55] בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וּמַשְׁלִים[56] בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע בְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים: "מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים"[57], וּבְחַלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד חוֹתֵם בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹתֵם בְּיוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת.

55) כגון, בשבת ראש־חודש, שמתחיל: "אתה יצרת... כילית מלאכתך ביום השביעי". 56) לא שהוא חותם בשל שבת, אלא שאומר בסוף הברכה איזה עניין של שבת כגון "ישמחו במלכותך" וכדומה. וכן הוא אומר בסוף הברכה לפני החתימה: "ושבת קדשך להם הודעת" (ביצה יז., וכפירוש הכסף־משנה). 57) (ברכות מט.).

יב. וְיוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל בִּבְרָכָה רְבִיעִית בַּלַּיְלָה: "וַתּוֹדִיעֵנוּ[58] מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד[59] וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל[60]. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ[61], וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הִקְדַּשְׁתָּ[62] (וְהִבְדַּלְתָּ וְהִקְדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ[63]). וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן וְכוּ'". וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה מַבְדִּיל בְּ"אַתָּה חוֹנֵן"[64], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַבְדִּיל עַל הַכּוֹס[65].

58) (ברכות לג:). 59) שאסור בעשיית מלאכה, ומצוה לכבדו בכסות נקייה וכיוצא בזה. 60) היא הקרבת שלמי חגיגה בימי החג. 61) שביום טוב מותרת מלאכת צרכי "אוכל נפש", כגון: אפייה ובישול, ובשבת כל מלאכה אסורה, ואף מלאכת "אוכל נפש". 62) ככתוב: על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (שמות כ, יא). ולדעת הרא"ש (פסחים פרק י, אות י"א). הכוונה בזה לחג "שמיני עצרת", שהוא היום השביעי לששת ימי חול המועד של סוכות. וקדוש הוא מהם בזה: שבהם מותרת מלאכת "דבר האבד" ובו כל מלאכת עבודה אסורה. גם "דבר האבד". 63) שהכהנים מובדלים מהלויים, והלויים מובדלים מישראל. הרי שבישראל עצמם יש הבדל בין קדושת שבט לשבט (פסחים קד. ובתוספות שם). 64) שבתפילת י"ח. ומפני שהבדלה תלוייה בחכמה - שהחכם יודע להבחין בין קודש לחול ובין טמא לטהור - קבעוה בברכת חכמה, היא "חונן הדעת" (ברכות לג.). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ה, הלכה ב) "אם אין דעת - הבדלה מניין"? 65) שעיקר התקנה בימי אנשי כנסת הגדולה הייתה לאמרה בשעת תפילה; ולא תיקנוה על הכוס מפני שעניים היו, ולא היה בידם לקנות יין; וכשהעשירו - תיקנוה לומר גם על הכוס, כדי לזכות בה התינוקות ואנשי הבית שישמעוה ויענו אמן אחריה (ירושלמי, שם).

יג. בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים מוֹסִיפִין בְּ"הוֹדָאָה": "עַל הַנִּסִּים"[66]. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בַּחֲנֻכָּה - מַזְכִּיר "עַל הַנִּסִּים" בְּמוּסָף, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת[67].

66) (שבת כד.). 67) אף על פי שאין מוסף לחנוכה, ואלמלא יום השבת לא היה בא לידי תפילה זו, בכל זאת מחויבים להזכיר של חנוכה גם במוסף, שלא לשנות מכל שאר תפילות היום (שם).

יד. בִּימֵי הַתַּעֲנִית, אֲפִלּוּ יָחִיד שֶׁהִתְעַנָּה[68], מוֹסִיף בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[69]: "עֲנֵנוּ" וְכוּ'. וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר אוֹמְרָהּ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בֵּין "גּוֹאֵל" לְ"רוֹפֵא", וְחוֹתֵם בָּהּ: "הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה[70] (וּמוֹשִׁיעַ)"; וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל עֶשְׂרִים בְּרָכוֹת. בְּתִשְׁעָה בְּאָב מוֹסִיפִין בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם": "רַחֵם[71] יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל הָעִיר הָאֲבֵלָה" וְכוּ'.

68) שקיבל עליו להתענות תענית חלום וכדומה. 69) היא תפילת "שמע קולנו" שחותם בה ב"שומע תפילה". ואין היחיד חשוב שיקבעו לו ברכה מיוחדת נוספת כמו לשליח ציבור (תענית יג:). 70) ירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ב). 71) ירושלמי (שם), ובנוסח התפילה שלפנינו "נחם", והיינו הך. ראה (ברכות מח: ברש"י דיבור המתחיל: "ובשבת"). והריטב"א (הובא ב"בית יוסף" אורח חיים סימן תקנ"ז) כותב: "דעתי, כיוון דמשום המאורע אומרים אותה על פי הירושלמי, צריך לאומרה בכל תפילות היום: ערבית שחרית ומנחה, אלא שבערבית ושחרית שהוא כ'מי שמתו מוטל לפניו' ואינו בנחמה אומרים: 'רחם': ולמנחה אומרים: 'נחם', שדומה למי שנקבר מתו". ואנו נוהגים לומר תפילה זו בט' באב בתפילת מנחה בלבד. וכבר תמה הרא"ש (תענית פרק ד, אות ל"ד) למה אין אנו מזכירים אותה בכל התפילות של תשעה באב, כשם שמזכירים "יעלה ויבוא" בכל תפילות ראש חודש (חוץ ממוסף)? ורבינו יוסף קארו ז"ל מצדיק המנהג על פי מה ששנינו בברייתא (תענית כט.): שבתשיעי סמוך לחשיכה הציתו האויבים את בית המקדש וכו' הלכך באותה שעה מזכירין

במנחה שפלות ירושלים ואבליה ומתפללים על תנחומיה (בית יוסף אורח חיים סימן תקנ"ז).

טו. כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹמֵר בִּבְרָכָה שְׁנִיָּה[72] 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם', וּבִימוֹת הַחַמָּה[73] - 'מוֹרִיד הַטָּל'[74]. מֵאֵימָתַי אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם'? מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם־טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג[75], עַד תְּפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁל יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח[76], וּמִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַטָּל'[77].

72) היא ברכת "גבורות", הנקראת גם: ברכת "תחיית המתים". ומתוך שהגשמים שקולים כתחיית המתים (שאם אין גשמים אין יבול), קבעוה בתחיית המתים (ברכות לג.).
73) שאין גשמים יורדים בארץ ישראל ואין צורך בהם.
74) שהטל הוא דבר המתבקש לעולם: בין בימות הגשמים בין בימות החמה (תענית ד.). ומפני שאין מטבעו להיעצר - שאלמלא הוא אין העולם מתקיים - לא חייבוהו להזכיר אף בימות הגשמים שעיקר בקשתינו אז לגשם העלול להיעצר. וראה לקמן (פרק י הלכה ח). 75) הוא שמיני העצרת. אבל בכל ימי חג הסוכות - אף על פי שנידונים בו על הגשמים, ומן הראוי היה להזכירו מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הסוכות. כמו שמזכירים "מוריד הטל" מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הפסח - בכל זאת אין מזכירין בהם את הגשם, מפני שהוא סימן קללה בימי החג, שהרי צריכים לשבת בסוכה ולאכול בה. וחכמינו ז"ל מָשְׁלוּ: "משל למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו" (סוכה כט.), כלומר: צא מלפני, אי אפשי בשימושך - ולפיכך התחלת זמן הזכרת הגשמים אינה אלא משמיני העצרת שאינו זמן סוכה.
76) שמאז והלאה אין הגשמים אלא סימן קללה (תענית ב.).
77) והטעם מפורש בירושלמי (תענית פרק א, הלכה ב): "כדי שיצאו כל המועדות בטל", כלומר: מפני שהטל הוא סימן יפה לעולם, התקינו שיזכרוהו מיום הראשון של פסח שהוא ראש כל מועדות, עד תפילת מוספין של שמיני עצרת שהוא אחרון המועדות, ואז יצאו כל החגים בטל.

טז. מִשֶּׁבָּעָה יָמִים בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים[78] בִּבְרִכַּת שָׁנִים[79], כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּיר הַגֶּשֶׁם[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּשִׁנְעָר[81] וּבְסוּרְיָא וּבְמִצְרַיִם וּבַמְּקוֹמוֹת הַסְּמוּכוֹת לָאֵלּוּ וְהַדּוֹמִין לָהֶן, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּיוֹם שִׁשִּׁים אַחַר תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי[82].

78) מתפללים לה' שיוריד גשמי ברכה, והיא הבקשה: "ותן טל ומטר"; ובשמיני עצרת מתחילים רק להזכיר גבורות גשמים, דרך ריצוי - שכל המבקש מקדים ומרצה. ובתענית (פרק א, משנה ג) אמרו: "כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת", כלומר: לפיכך אין שואלים את הגשמים לפני ז' במרחשון, מפני עולי הרגל שעוד לא הספיקו לשוב לבתיהם, שלא יטרידם הגשם, אבל משבעה במרחשון, שהוא חמישה עשר יום אחר החג, כבר הספיקו כולם לשוב עד לנהר פרת שהוא המקום הרחוק ביותר מירושלים עיר הקודש. 79) (ברכות לג.) היא ברכת "ברך עלינו", מתוך שהגשמים פרנסה, קבעום בברכת פרנסה. 80) היינו: עד יום הראשון של חג הפסח, כאמור לעיל. 81) היא בבל, "בארץ שנער: (בראשית יא, יב) מתרגם אונקלוס: "בארעא דבבל". 82) (תענית י.), מתוך שהמקומות האלה נמוכים ואינם צריכים כל כך מהר למטר - לפיכך שואלים את הגשמים בתאריך מאוחר זה שהוא יום השישים לתקופת תשרי. שנת החמה שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות, מתחלקת לארבע תקופות: תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת. ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום, ושבע שעות וחצי (עירובין נו.; הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ב).

יז. מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לִגְשָׁמִים בִּימוֹת הַחַמָּה, כְּגוֹן אִיֵּי הַיָּם הָרְחוֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בָּעֵת שֶׁהֵן צְרִיכִין לָהֶן[83] בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[84]. וּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין יוֹם־טוֹב שְׁנֵי יָמִים[85], אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' בִּתְפִלַּת מוּסָף שֶׁל יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת[86], וּמִתְּפַלֵּל וְהוֹלֵךְ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים.

83) ולא בז' במרחשוון כמנהג ארץ ישראל - "שהרי הגשמים בארצות ההן אינם טובים להם, אלא ממיתים ומאבדים; ואיך ישאלו אנשי זה המקום במרחשוון, הלא זה מן השקר והאיוולת? (פירוש המשנה לרבינו תענית פרק א, משנה ג). 84) ככל יחיד השואל את צרכיו ב"שומע תפילה" לפני חתימת הברכה (עבודה־זרה ח.). ולא שואלים אותה ב"ברכת השנים", הואיל והמטר מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז - אין זה זמן שאילת ציבור, ולכן הם נידונים כיחידים שאין מבקשים את צרכיהם אלא ב"שומע תפילה" (תענית יד:). 85) המקומות שבחוץ לארץ, ששלוחי בית דין לתשרי (המודיעים על יום קביעת החודש) לא היו מגיעים אליהם, שם היו עושים יום טוב שני ימים מפני הספק, והוא: יום טוב שני של גלויות. ואפילו כיום שבקיאים בקביעות החודש על פי חשבון ידוע, אינם משנים מנהגם ממנהג אבותיהם (ביצה ד:). 86) שהוא ספק שביעי ספק שמיני. ומכיוון שהתחיל בבוקר בתפילת המוסף שוב אינו פוסק גם במנחה ובערבית, אף על פי שיש לחוש שמא שביעי הוא (תענית ה.).

יח. כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ חוֹתֵם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ', וּבְבִרְכַּת עַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה - 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'; וּבַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד מוֹצָאֵי יוֹם־הַכִּפּוּרִים חוֹתֵם בַּשְּׁלִישִׁית 'הַמֶּלֶךְ[87] הַקָּדוֹשׁ', וּבְעַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה - 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט'[88].

87) (ברכות יב:) לפי שבימים אלו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. 88) שהוא שופט את העולם; ואין זה דומה למובן החתימה של "מלך אוהב צדקה ומשפט", שפירושה: שהוא אוהב שברואיו יתנהגו בצדק ובמשפט. המלך המשפט: וכן נושאי ארון הברית (יהושע ג, יד) שהוא כמו "ארון הברית" (ראה רד"ק, שם). וראוי להעיר: שרבינו בתשובתו (בלשון ערבית) יאמר, שנוסח החתימה בכל השנה הוא: ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט "ואינו צריך להזכיר "מלך" אלא בעשרת ימי תשובה בלבד (ראה קובץ

"תשובות הרמב"ם" סימן צ"ז, וכן ב"מעשה רוקח" דף א עמוד ב).

יט. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה: 'זָכְרֵנוּ לְחַיִּים' וְכוּ', וּבַשְּׁנִיָּה - 'מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים' וְכוּ', וּבַהוֹדָאָה - 'וְכֹל רַחֲמֶיךָ' וְכוּ', וּמוֹסִיפִין בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה 'בְּסֵפֶר חַיִּים'[89] וְכוּ'. וְכֵן יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ... וּבְכֵן כּוֹ' אֲבָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מִנְהָג פָּשׁוּט הוּא לְהוֹסִיף בַּשְּׁלִישִׁית, 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ' וְכוּ'.

89) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ח) אלא ששם אמרו זה רק לעניין ראש השנה ויום הכיפורים ולא לעשרת ימי תשובה. ואף על פי שאמרו: "אל ישאל אדם צרכיו בשלוש ראשונות ואחרונות" - אין זה אלא בצרכי יחיד, אבל צרכי רבים שואלים (ברכות לד., ובתוספות שם דיבור המתחיל: "אל ישאל"), וראה לקמן (פרק ו, הלכה ג ובביאורנו).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מאימתי זמן תפילת השחר; זמן מנחה גדולה וקטנה, ומי שעבר זמן התפילה ולא התפלל מה דינו.

א. תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מִצְוָתָהּ שֶׁתַּתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עִם הָנֵץ הַחַמָּה[2]. וּזְמַנָּהּ עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית שֶׁהִיא שְׁלִישִׁית הַיּוֹם[3]. וְאִם עָבַר אוֹ טָעָה וְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע עַד חֲצוֹת הַיּוֹם יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה[4] אֲבָל לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁתְּפִלָּה מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה כָּךְ מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ כְּמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים[5].

2) משעה שהחמה מתחילה לזרוח בראשי ההרים. וראה בביאורנו הלכות קריאת־שמע (פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות ט:) סמכו זה על הפסוק (תהלים עב, ה) ייראוך עם שמש וגו'. כלומר: מתי מקבלים מוראך עליהם? "עם שמש", כשהשמש יוצאת - וזה עם הנץ החמה (רש"י שם).
3) בזמן שהיום שתים־עשרה שעות. וכל שעות האמורות בענינים אלו, הן "שעות זמניות", כמו שביארנו (הלכות קריאת שמע פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות כו:) אמרו: "מפני מה תפילת השחר עד ארבע שעות? - שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות, וכן העיד רבי יהודה בן בבא (עדיות פ"ו, מ"א) "על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות". שפעם אחת לא היו להם כבשים לתמידים ונשתהו (נתעכבו) להקריב התמיד, עד שהאיר להם הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת התמיד, והקריבום בארבע שעות ביום, ועל אותה שעה העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א). 4) ברכות כו, ע"א. ולדעת הכסף־משנה, מתפלל והולך עד שש שעות וחצי, שהוא זמן תפילת המנחה. שכל עוד שלא הגיע זמן מנחה אין לו להמנע מלהתפלל תפילת שחרית, ויצא ידי חובתו'; ו"חצות" האמורה כאן, היא לאו דוקא. 5) תוספתא (ברכות, פ"ב).

ב. כְּבָר אָמַרְנוּ[6] שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַתָּמִיד קָרֵב בְּכָל יוֹם בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה[7] תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. וְהִיא הַנִּקְרֵאת 'מִנְחָה קְטַנָּה'[8]. וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה[9] אָמְרוּ שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל מֵאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה יָצָא. וּמִשֶּׁהִגִּיעַ זְמַן זֶה הִגִּיעַ זְמַן חִיּוּבָהּ. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת 'מִנְחָה גְּדוֹלָה'[10].

6) לעיל (פ"א, ה"ח). 7) פסחים (פ"ה, מ"א). אף־על־פי שזמן שחיטתו הוא משינטו צללי ערב שהוא בשש שעות וחצי, היו מאחרים את זמן שחיטתו לשמונה וחצי - כדי שיספיקו להקריב לפניו כל הנדרים והנדבות שהיו היחידים מביאים, שאסור להקריבם אחרי תמיד של בין הערבים. ועד שהכינו אותו להקרבה על המזבח, כבר הגיעה שעה תשע וחצי (פסחים נח.). 8) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה אינו אלא שעה ורבע בלבד. 9) כדי שיספיקו לשחוט אחריו את קרבן הפסח ולצלותו מבעוד יום, שאין צלייתו דוחה את השבת (פסחים נח.). 10) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה משש שעות וחצי עד תשע שעות וחצי. וגדול יותר מזמנה של מנחה קטנה (מפירוש רבינו חננאל לברכות כו: הובא ב"אוצר הגאונים" עמוד 31).

ג. נָהֲגוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְהִתְפַּלֵּל גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וְהָאַחַת רְשׁוּת. וְהוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל רְשׁוּת אֶלָּא הַגְּדוֹלָה. וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן. מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּנֶגֶד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר בְּכָל יוֹם[11]. וְאִם הִתְפַּלֵּל הַגְּדוֹלָה חוֹבָה לֹא יִתְפַּלֵּל קְטַנָּה אֶלָּא רְשׁוּת[12].

11) שרק כשחל ערב פסח בערב שבת, שחטו את התמיד בשש שעות וחצי. 12) וצריך לחדש בה דבר, באחת מברכותיה, כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. כמבואר לעיל (פרק א, ה"ט).

ד. הָא לָמַדְתָּ שֶׁזְּמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד תֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. וּזְמַן מִנְחָה קְטַנָּה מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַיּוֹם שָׁעָה וּרְבִיעַ[13]. וְיֵשׁ לוֹ[14] לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[15].

13) שהוא בעשר שעות ושלשה רבעים, כדעת רבי יהודה (ברכות כו:). וזמן זה מכוון כנגד הקטרת הקטורת של בין הערבים שהיתה מתשע שעות וחצי עד עשר ושלשה רבעים. וכן הכתוב אומר (תהלים קמא, ב): תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב - הרי שתפילת מנחה מכוונת כנגד הקטורת ('תוספות' ברכות כו, ע"ב; לחם־משנה).
14) כלומר: אין בזה הלכה פסוקה, שהרי החכמים (שם) סוברים שזמנה עד הערב; והואיל ולא הכריעו בגמרא שם הלכה כדברי מי, ואמרו (שם, כז.): "העושה כזה - עושה; והעושה כזה - עושה", לפיכך מי שרוצה לתפוס כדעת החכמים - יכול להתפלל עד שקיעת החמה. 15) כזמן

הקרבת התמיד וזריקת דמו; אבל משקיעת החמה ומעלה, אע"פ שעדיין לא יצאו הכוכבים - אסור להתפלל מנחה, שגם זריקת הדם נפסלת משקיעת החמה ומעלה, כמבואר (זבחים נו.). וכן דעת רבינו יונה לברכות (פ"ד, מ"א).

1 **ה. תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין זְמַנָּהּ אַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד**
2 **שֶׁבַע שָׁעוֹת בַּיּוֹם[16]. וְהַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אַחַר שֶׁבַע**
3 **שָׁעוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁפָּשַׁע[17] יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מִפְּנֵי**
4 **שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם[18].**

16) שכן זמן הקרבת קרבן מוסף היה בשש שעות, שנאמר במוסף (ויקרא כז, לז): דבר יום ביומו, ולא נאמר "בבוקר" - וכל "יום" משמע איחור, כשם ש"בוקר" משמע הקדמה (מלשון רש"י פסחים נח.). 17) על שהתעצל ואיחר זמן התפילה לפי עיקר מצותה (ברכות כח.) וראוי להעיר: שהמונח "פושע" משמעותו בתלמוד גם במובן "עצל", ראה (ברכות מג:) "אל יכנס לבית־המדרש באחרונה - שלא יקראו לו: פושע", כלומר: מתעצל (כפירוש רש"י שם); וכן בחגיגה (ז:): "מי מהם תעשם פושעים ומי מהם תעשם זריזים", (הגהות אדר"ת). כי כשם שה'זריזות' היא היסוד והשורש לכל מדה טובה ונכונה, כדברי רבי פנחס בן יאיר (סוטה פ"ט, משנה ט"ו): "זריזות מביאה לידי נקיות" וכו' עד לרוח הקודש - כך העצלות היא אם כל חטא ופשע. 18) שכן מוסף הולך וקרב כל היום, אלא שזריזים מקדימים למצוות (מגילה כ, ע"ב; וראה הלכות מעשה הקרבינות פ"ד, ה"ו).

5 **ו. תְּפִלַּת הָעֶרֶב, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה - הַמִּתְפַּלֵּל**
6 **אוֹתָהּ, זְמַנָּהּ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד**
7 **הַשַּׁחַר[19]. וּתְפִלַּת נְעִילָה זְמַנָּהּ - כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים אוֹתָהּ**
8 **סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[20].**

19) שכן אברי תמיד של בין הערבים מתעכלים והולכים כל הלילה, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ו). 20) ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א. ומבואר לעיל בביאורנו (פרק א, ה"ו).

9 **ז. הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קֹדֶם זְמַנָּהּ - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ,**
10 **וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ. וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת**
11 **שַׁחֲרִית בִּשְׁעַת הַדְּחָק[21] אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[22] -**
12 **יָצָא[23]. וְיֵשׁ־לוֹ[24] לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי־**
13 **שַׁבָּת בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[25]. וְכֵן יִתְפַּלֵּל**
14 **עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי־שַׁבָּת בְּשַׁבָּת[26], לְפִי שֶׁתְּפִלַּת**
15 **עַרְבִית רְשׁוּת[27], אֵין מְדַקְדְּקִין בִּזְמַנָּהּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרָא**
16 **קְרִיאַת־שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים[28].**

21) כגון שהיה צריך לצאת לדרך. 22) אף־על־פי שעיקר מצוותה משעת הנץ החמה. 23) ברכות ל, ע"א. 24) יכול הוא, אבל אינו מחוייב. 25) מסוף זמן מנחה קטנה שהוא בעשר שעות ושלשה רבעי שעה, הואיל ולרבי יהודה זה הוא סוף זמן מנחה - מותר לו להתחיל מכאן והלאה תפילת מעריב (ברכות כז:). וצריך שיקבל עליו קדושת שבת שלא יעשה מלאכה מאותה שעה ואילך (שם). 26) אף־על־פי שנראה כמקצר בקודש ועושהו חול. ואין הדברים אמורים, אלא במי שהוא אנוס לדבר מצוה, כגון: שצריך להחשיך על התחום על עסקי המת, או על עסקי חתן וכלה. והוא מבדיל ואינו מברך על הנר; וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים. אבל שלא לדבר מצוה - אינו מתפלל של חול עד יציאת הכוכבים (רב האי גאון, הובא ב'טור' או"ח, סימן רצ"ג; וכן ב'תוספות' לברכות שם). 27) זה מוסב רק על תפילת מוצאי שבת בשבת, אבל לתפילת שבת בערב שבת, אין צורך בטעם זה - שהרי מצוה היא להוסיף מחול על הקודש, ומכיון ששעה זו היא סוף מנחה קטנה לרבי יהודה, ראוי לו להתפלל בה תפילת מעריב של שבת. 28) ירושלמי ברכות פרק א, ה"א: "הקורא קודם לכן (לפני צאת הכוכבים) - לא יצא ידי חובתו".

17 **ח. כָּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הִתְפַּלֵּל -**
18 **בְּמִזִּיד, אֵין לוֹ תַּקָּנָה[29], וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּם. בְּשׁוֹגֵג[30], אוֹ**
19 **שֶׁהָיָה אָנוּס אוֹ טָרוּד - מְשֻׁלָּם[31] אוֹתָהּ תְּפִלָּה בִּזְמַן**
20 **תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ; וּמַקְדִּים תְּפִלָּה שֶׁבִּזְמַנָּהּ,**
21 **וְאַחֲרֶיהָ מִתְפַּלֵּל אֶת הַתַּשְׁלוּמִין[32].**

29) ועליו אמרו חכמינו ז"ל: מעוות לא יוכל לתקון (קהלת א, טו) - זה שביטל (במזיד) תפילה של ערבית, או תפילה של שחרית (ברכות כו.). 30) ששכח להתפלל. 31) כאחד הפורע מה שחייב. 32) שם.

22 **ט. כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, וְעָבַר חֲצִי[33]**
23 **הַיּוֹם - יִתְפַּלֵּל מִנְחָה שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - תְּפִלַּת**
24 **מִנְחָה, וְהַשְּׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי שַׁחֲרִית. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל**
25 **מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם[34]:**
26 **רִאשׁוֹנָה - עַרְבִית, וּשְׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. טָעָה**
27 **וְלֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, מִתְפַּלֵּל**
28 **שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - שַׁחֲרִית, וְהַשְּׁנִיָּה -**
29 **תַּשְׁלוּמֵי עַרְבִית[35].**

33) לאו דוקא, אלא חצי היום ועוד חצי שעה שאז הגיע כבר זמן מנחה; שאם לא כן, כיון שלא הגיע עדיין זמן מנחה, איך יתפלל ראשונה תפילת מנחה? (כסף־משנה). 34) שתי פעמים תפילת 'שמונה־עשרה'. ואין אנו אומרים "עבר יומו בטל קרבינו", כי תפילה - רחמים הוא, וכל אימת שהוא מתפלל זמנו הוא (ברכות כו.). 35) אבל אם טעה ולא התפלל מוסף ביומו - אינו חוזר בערב להתפלל שתים, שהרי מוסף אינו אלא הזכרת קרבינות היום, ואיך יזכור בערב את קרבינות היום שכבר עבר זמנם? ('הגהות מיימוניות' בשם ה'תוספות', ברכות שם).

30 **י. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל, לֹא תְּפִלָּה זוֹ וְלֹא תְּפִלָּה**
31 **הַסְּמוּכָה לָהּ - אֵינוֹ מְשֻׁלָּם אֶלָּא אַחֲרוֹנָה בִּלְבָד.**
32 **כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל, לֹא שַׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה -**
33 **מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - עַרְבִית, וְהָאַחֲרוֹנָה**
34 **- תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. אֲבָל שַׁחֲרִית אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין,**
35 **שֶׁכְּבָר עָבַר זְמַנָּהּ[36]. וְכֵן בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת.**

36) שלא מצינו בתלמוד שיועילו תשלומים לשהיה ארוכה

כזו, וכן דעת ה'תוספות' (ברכות שם), והוא־הדין אם טעה ולא התפלל שחרית, והתפלל תפילת מנחה בזמנה; ובשלישית נזכר שלא התפלל שחרית - אין לה תשלומין, כיון ששהה כל־כך; שלא תיקנו תשלומין אלא בתפילה הסמוכה (לחם־משנה). וראוי להעיר: שבכל המקרים ההם, אם רוצה להתפלל ב"תורת נדבה" ושיחדש בה דבר, כפי המבואר לעיל (פ"א, ה"א) - הרשות בידו, ונכון לעשות כן (כסף־משנה).

1 **יא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, שֶׁל מִנְחָה וְשֶׁל מוּסָפִין[37]**
2 **- מִתְפַּלֵּל שֶׁל מִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל שֶׁל**
3 **מוּסָפִין[38]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמּוֹרֶה, שֶׁאֵין עוֹשִׂין בְּצִבּוּר כֵּן,**
4 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ[39].**

37) כגון שהגיע זמן תפילת מנחה, ועדיין לא התפלל תפילת מוסף. 38) ברכות כח, ע"א. שתפלת מנחה היא תדירה (נוהגת בכל יום), ותפילת מוסף אינה תדירה, והלכה היא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם". 39) ויבואו להקדים ביום אחר, אפילו קודם שיגיע זמן מנחה, תפילת מנחה לתפילת מוסף. ונתכוין רבינו לתרץ את המנהג שאנו נוהגים ביום הכיפורים להקדים תפילת מוסף למנחה אפילו כשכבר הגיע זמן מנחה - שזה כדי "שלא יטעו". והעיר הכסף־משנה: שמהראוי לקצר ביום הכיפורים בפיוטים שבתפילת שחרית, כדי להתחיל מוסף קודם שיגיע זמן תפלת מנחה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) חמישה דברים המעכבים את התפילה; המהלך במקום סכנה מה יתפלל.

5 **א. חֲמִשָּׁה דְבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה, אַף־עַל־פִּי**
6 **שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ: טָהֲרַת יָדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטָהֲרַת**
7 **מְקוֹם תְּפִלָּה, וּדְבָרִים הַחוֹפְזִים[2] אוֹתוֹ, וְכַוָּנַת הַלֵּב.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"חמשה דברים מעכבין את התפילה".

"... טהרת ידים וכיסוי הערוה וטהרת מקום התפילה ודברים החופזים אותו וכוונת הלב".

ומשמע שעיכוב התפילה כשאין כוונת הלב הוא כמו ארבעת הדברים המעכבים את התפילה כולה, וא"כ היאך פסק הרמב"ם בהמשך "מי שהתפלל ולא כיוון את לבו, יחזור ויתפלל בכוונה. ואם כיוון את לבו בברכה ראשונה - שוב אינו צריך", היינו שכוונת הלב אינה מעכבת אלא בברכה ראשונה.

והביאור הוא: שישנם שני גדרים בכוונת הלב, האחד הוא הגדר הכללי שתפילה צריכה כוונה, והאחר מדבר בתפילה פרטית שלא כיוון בה כדבעי. דוגמא לדבר, 'קבלת עול' שהוא תנאי בכל המצוות, אבל אינו גדר פרטי בהם כמו במצות קריאת־שמע שעניינה הפרטי הוא קבלת עול מלכות שמים. או למשל ידיעת ה' שהוא דבר הנוגע לכל המצוות שאנו מקיימים בגלל מי שציוה עליהן, ובנוסף ישנה מצוות ידיעת ה' ששם הידיעה היא חלק מגדר המצוה ממש.

ועד"ז בעניין התפילה, כוונת הלב היא גדר במצות התפילה בכללות, כלומר הכוונה ב"דע לפני מי אתה עומד", אבל בתפילה פרטית - כוונת הלב היא בנוגע לתוכן הבקשה ופירוש המילות, שלעניין זה יצא אם כיוון בברכה ראשונה.

בריש הלכות תפילה, מדבר הרמב"ם בגדר הכללי של כוונת הלב בתפילה, היינו ברגש של העומד להתפלל - "דע לפני מי אתה עומד" שהוא רגש כללי שחייב להיות אצל כל העומד להתפלל. ומ"ש "אם כיוון לבו בברכה ראשונה, שוב אינו צריך" הוא בנוגע לבקשה בתפילה פרטית, היינו פירוש המילות.

(על־פי 'יין מלכות' ספר אהבה סימן ו)

2) המביאים אתו להיות נחפז ונמהר בתפילתו, כגון: שהוא צריך לנקביו, כמבואר בסמוך (הלכה י).

8 **ב. טָהֲרַת יָדַיִם כְּיָצָא, רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק[3]**
9 **וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל[4]. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן**
10 **תְּפִלָּה וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם - אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם**
11 **אַרְבָּעָה מִילִין, שֶׁהֵם שְׁמוֹנַת אֲלָפִים אַמָּה, הוֹלֵךְ עַד**
12 **מְקוֹם הַמַּיִם וְרוֹחֵץ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל[5]. הָיָה בֵּינוֹ**
13 **וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר עַל כֵּן - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר אוֹ בֶּעָפָר**
14 **אוֹ בְקוֹרָה[6] וּמִתְפַּלֵּל.**

3) מקום חיבור כף היד והזרוע, (וראה מס' ידים פ"ב, מ"ג; חולין קו:). 4) ברכות טו, ע"א. שנאמר (תהלים כו, ו): ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה'. וכתב רבינו (הלכות ברכות פרק ו, הלכה ב): "כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לתפילה - מברך תחילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים". ונטילה זו חובה היא - אף כשאין ידיו מלוכלכות, כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכילת פת - אף שידיו נקיות (כסף־משנה). 5) ברכות שם; וכן בפסחים מו, ע"א. 6) ובגמרא (ברכות טו.) הגירסא: "בעפר, ובצרור ובקסמית".

15 **ג. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים[7]? לְפָנָיו[8]; אֲבָל אִם הָיָה**
16 **מְקוֹם הַמַּיִם לַאֲחוֹרָיו - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַחֲזוֹר**
17 **לַאֲחוֹרָיו, אֶלָּא עַד מִיל. אֲבָל אִם עָבַר מִן הַמַּיִם יוֹתֵר**
18 **- אֵינוֹ חַיָּב לַחֲזוֹר[9], אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו וּמִתְפַּלֵּל. בַּמֶּה**
19 **דְבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵינוֹ מְטַהֵר לִתְפִלָּה אֶלָּא יָדָיו**
20 **בִּלְבָד? בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת חוּץ מִתְּפִלַּת שַׁחֲרִית; אֲבָל**
21 **שַׁחֲרִית, רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[10] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.**
22 **וְאִם הָיָה רָחוֹק מִן הַמַּיִם - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּלְבָד**
23 **וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו".

ובראב"ד השיג "לא ידעתי רגליו למה", וב'מגדל עז' כתב על השגת הראב"ד "ואני תלמידו מצאתי אותו שנוי

בברייתא דפרק במה טומנין... רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בשביל קונהו, משום שנאמר כל פעל ה' למענהו". וב'כסף משנה' כתב שבוודאי ראה הראב"ד ברייתא זו, אבל מכיון שאינה מדברת בעניין התפילה אלא בעניין האם מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו כדי לייפות עצמו, לכן לא הביאה. ובאחרונים ביארו, שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד תלויה בגירסא שבברייתא. לדעת הרמב"ם, הגירסא בברייתא הנ"ל כוללת גם את הפסוק "הכון לקראת אלקיך ישראל", וממילא מדברת בתפילה. אבל לשיטת הראב"ד הגירסא היתה רק "כל פעל ה' למענהו", ולכן אינה עוסקת בתפילה.

(על־פי לקו"ש חלק ל"א עמוד 184)

7) שמחוייב ללכת ד' מילין עד מקום המים. 8) שהמים נמצאים בדרך שלפניו. 9) ברכות טו, ע"א. וגירסת הגמרא שלפנינו היא: "מיל - אינו חוזר, פחות ממיל - חוזר"; ורבינו גירסא אחרת היתה לו: "יותר ממיל אינו חוזר, אבל מיל חוזר" (ב"י או"ח, סי' צ"ב). מיל - בלשון רומית: מדת ארץ של אלף פסיעות. והפסיעה - שתי אמות, ואלפים אמה - המיל, ונזכר במשנה (יומא פ"ו, מ"ח), על־פי ה'ערוך'. 10) שבת נ, ע"ב: "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר: כל פעל ה' למענהו" (כלומר, הכל ברא לכבודו), וסובר רבינו: שאין לך "כבוד קונו" יותר מבשעת התפילה (מעשה רוקח). ותיקנו רחיצה זו בתפילת שחרית בלבד - לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה, ככתוב (איכה ג, כח): חדשים לבקרים רבה אמונתך, וצריכים אנו להודות לה' שבראנו מחדש לכבודו, לשרתו ולברך בשמו (מלשון הרשב"א תשובה סימן קצ"א). והראב"ד משיג ושואל: רגליו למה? כלומר: למה לו לרחוץ את רגליו? אולם רבינו מדבר במקום שהולכים בו יחפים, וכמבואר לקמן (פ"ה, הלכה ה), אבל במקום שאין רגליו מגולות - אין צורך ברחיצתן ('טורי אבן').

1 **ד. כָּל הַטְּמֵאִין, רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן בִּלְבָד כַּטְּהוֹרִין**
2 **וּמִתְפַּלְּלִים[11] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶם לִטְבֹּל**
3 **וְלַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן, אֵין הַטְּבִילָה מְעַכֶּבֶת. וּכְבָר**
4 **בֵּאַרְנוּ[12], שֶׁעֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּעַל־קֶרִי בִּלְבָד**
5 **בְּדִבְרֵי־תוֹרָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[13]; וּבֵית־דִּין שֶׁעָמְדוּ אַחַר־**
6 **כֵּן הִתְקִינוּ אַף לִתְפִלָּה[14], שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל בַּעַל־קֶרִי**
7 **בִּלְבָד עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה נָגְעוּ**
8 **בָהּ[15], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִים**
9 **אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶם[16] כְּתַרְנְגוֹלִים[17], וּמִפְּנֵי זֶה תִּקְּנוּ**
10 **טְבִילָה לְבַעַל־קֶרִי לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל הַטְּמֵאִין.**

11) ברכות פ"ג, מ"ו: "זב שראה קרי וכו' צריכים טבילה, ורבי יהודה פוטר", משמע משם, שאילו לא ראה קרי - הכל מודים שאינו צריך טבילה, למרות טומאתו מחמת זובו (הרי"ף, שם). 12) הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ח. 13) מפני שטומאה זו באה לו מחמת קלות ראש, החמיר בה (ברכות כב. וברש"י שם). 14) כי עזרא לא גזר לתפילה, משום שהיא רחמים ותחנונים, ושמא לא ימצא מים לטבילה ונמצא נמנע מלהתפלל. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"ג, ה"ד): "אמר רבי חייא, כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזאת אלא מפני תלמוד תורה. שאם אתה אומר לו שהוא מותר (ללמוד בלא טבילה) אף הוא אומר: אלך ואעשה צרכי וכו'. וראה (ב'מראה פנים' שם). ובעל 'טורי אבן' מגיה כאן תיבת "אף", וגורס "אך לתפילה", כלומר: עזרא תיקן לתורה ולתפילה, ובית־דין שאחריו בטלוה לתורה - שאין דברי תורה מקבלים טומאה - והעמידוה אך לתפילה. וכן סובר הרי"ף לברכות (פ"ג). והיא גם דעת הכסף־משנה כאן. ויש סמוכין לדבריו מדברי רבינו עצמו בסמוך (ה"ח), כמו שנבאר. 15) שהרי אין דברי תורה מקבלים טומאה, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"ח). 16) ומשום טורח טבילה, ימנעו. 17) וכתוב בספרי אריסטו, שהתרנגול לא ישביע תאוותו לעולם.

11 **ה. לְפִיכָךְ הָיוּ אוֹמְרִין בִּזְמַן תַּקָּנָה זוֹ, שֶׁאַפִּלּוּ זָב**
12 **שֶׁרָאָה קֶרִי[18], וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת[19] זֶרַע, וּמְשַׁמֶּשֶׁת**
13 **שֶׁרָאֲתָה דַּם־נִדָּה[20], צְרִיכִין טְבִילָה לְקְרִיאַת־שְׁמַע וְכֵן**
14 **לִתְפִלָּה מִפְּנֵי הַקֶּרִי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִין[21]; וְכֵן**
15 **הַדִּין נוֹתֵן[22], שֶׁאֵין טְבִילָה זוֹ מִפְּנֵי טָהֳרָה, אֶלָּא מִפְּנֵי**
16 **הַגְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן תָּמִיד[23].**
17 **וּכְבָר בָּטְלָה גַּם תַּקָּנָה זוֹ שֶׁל תְּפִלָּה, לְפִי שֶׁלֹּא**
18 **פָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בַּצִּבּוּר לַעֲמֹד**
19 **בָּהּ[24].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכבר בטלה גם תקנה זו של תפילה...".

ואף־על־פי־כן לא ביטל הרמב"ם טבילת עזרא שהיא הכנה לתפילה כדבעי, וכתשובת הרמב"ם (לר' פנחס ב"ר משולם - אגרות הרמב"ם עמוד 871 ואילך) בדבר מעלת טבילת האנשים, ומה שכתב שם שבשום אופן לא ביטל טבילה זו.

(על־פי לקו"ש חלק כ' עמוד 345)

18) שאין טבילתו לקריו מטהרתו מזובו, שהרי טמא הוא שבעת ימים מחמת זובו. 19) בתוך שלשה ימים לתשמישה, שפליטתה מטמאתה כטומאת קרי. 20) אחרי התשמיש. 21) שגם אחרי טבילתם לְקֹרְיָם - עדיין טמאים הם שבעת ימים מחמת טומאתם האחרת. 22) שלמרות טומאתם הנשארת, יטבלו לְקֹרְיָם. 23) ולא חילקו חכמים בין קרי לקרי. 24) ברכות כב, ע"א. וראה בביאורנו לעיל הלכות קריאת שמע (פ"ד, ה"ח). מלשון רבינו כאן: "וכבר בטלה גם תקנה זו" משמע כדברי ה'טורי אבן' שבהלכה הקודמת, שמקודם ביטלו תקנת עזרא לתורה, ואחר־כך ביטלו גם הטבילה לתפילה.

20 **ו. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּשִׁנְעָר וּבִסְפָרַד, שֶׁאֵין בַּעַל־קֶרִי**
21 **מִתְפַּלֵּל עַד שֶׁרוֹחֵץ כָּל בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם[25], מִשּׁוּם 'הִכּוֹן**
22 **לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל'[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
23 **בְּבְרִיא אוֹ בְחוֹלֶה שֶׁבָּעַל; אֲבָל חוֹלֶה שֶׁרָאָה קֶרִי**

(על־פי לקו"ש חלק ל' עמוד 184)

7) שמחוייב ללכת ד' מילין עד מקום המים. 8) שהמים נמצאים בדרך שלפניו. 9) ברכות טו, ע"א. וגירסת הגמרא שלפנינו היא: "מיל - אינו חוזר, פחות ממיל - חוזר"; ורבינו גירסא אחרת היתה לו: "יותר ממיל אינו חוזר, אבל מיל חוזר" (ב"י או"ח, סי' צ"ב). מיל - בלשון רומית: מדת ארץ של אלף פסיעות. והפסיעה - שתי אמות, ואלפים אמה - המיל, ונזכר במשנה (יומא פ"ו, מ"ח), על־פי ה'ערוך'. 10) שבת נ, ע"ב: "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר: כל פעל ה' למענהו" (כלומר, הכל ברא לכבודו), וסובר רבינו: שאין לך "כבוד קונו" יותר מבשעת התפילה (מעשה רוקח). ותיקנו רחיצה זו בתפילת שחרית בלבד - לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה, ככתוב (איכה ג, כח): חדשים לבקרים רבה אמונתך, וצריכים אנו להודות לה' שבראנו מחדש לכבודו, לשרתו ולברך בשמו (מלשון הרשב"א תשובה סימן קצ"א). והראב"ד משיג ושואל: רגליו למה? כלומר: למה לו לרחוץ את רגליו? אולם רבינו מדבר במקום שהולכים בו יחפים, וכמבואר לקמן (פ"ה, הלכה ה), אבל במקום שאין רגליו מגולות - אין צורך ברחיצתן ('טורי אבן').

11) ברכות פ"ג, מ"ו: "זב שראה קרי וכו' צריכים טבילה, ורבי יהודה פוטר", משמע משם, שאילו לא ראה קרי - הכל מודים שאינו צריך טבילה, למרות טומאתו מחמת זובו (הרי"ף, שם). 12) הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ח. 13) מפני שטומאה זו באה לו מחמת קלות ראש, החמיר בה (ברכות כב. וברש"י שם). 14) כי עזרא לא גזר לתפילה,

לְאָנְסוֹ[27], פָּטוּר מִן הָרְחִיצָה[28], וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג[29]. וְכֵן
זָב שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת־זֶרַע - אֵין בָּהֶן
מִנְהָג[30], אֶלָּא מְקַנְּחִין עַצְמָן וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶן
וּמִתְפַּלְּלִין.

25) בתשעה קבים, כמבואר בברכות (כב.). 26) כלומר: אף־על־פי שכבר בטלה תקנה של טבילה לתפילה. בכל זאת מחמירים הם על עצמם לרחוץ את כל גופם משום כבוד התפילה, הדורשת הכנת הגוף וטהרתו בעמדנו לפני ה'. (וראה ברכות כג.). 27) נגד רצונו, כגון מקרה לילה.
28) כי גם לפני ביטול התקנה היה פטור מכלום, לפיכך גם אחרי ביטול התקנה לא החמירו בו (כסף־משנה).
29) כלומר: אפילו כשנהגו באיזה מקום שהוא, שהחולה שראה קרי לאנסו ירחץ - אין תוקף למנהג זו והוא בטל, כי מנהג שטות הוא, הואיל וגם בזמן התקנה היה פטור מטבילה ומרחיצה. אבל הבריא שראה לאנסו - ודאי שרוחץ הוא, לפי מנהג שנער וספרד. והמקור שיש לחלק בין בריא לחולה וכו', הוא במס' ברכות כב, ע"ב. 30) כלומר: אינם נוהגים לרחוץ. הואיל וגם אחרי הרחיצה ישארו בטומאתם, לא נהגו לרחוץ אלא מקנחין וכו'. אבל אם נהגו באיזה מקום לרחוץ - אין זה מנהג בטל ויש לו תוקף, שהרי בזמן התקנה היו מחוייבים בטבילה. (לחם־משנה).

ז. כִּסּוּי הָעֶרְוָה כֵּיצַד? אַף־עַל־פִּי שֶׁכִּסָּה עֶרְוָתוֹ
כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּכַסִּין לִקְרִיאַת־שְׁמַע[31] - לֹא יִתְפַּלֵּל עַד
שֶׁיְּכַסֶּה אֶת לִבּוֹ[32]. וְאִם לֹא כִּסָּה לִבּוֹ, אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְאֵין
לוֹ בַּמֶּה יְכַסֶּה - הוֹאִיל וְכִסָּה עֶרְוָתוֹ וְהִתְפַּלֵּל, יָצָא.
וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה.

31) שטלית של בגד או של עור חגורה על מתניו, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ג, הלכה י"ז). 32) ברכות כה, ע"א. כי בתפילה "צריך הוא להראות עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל בקריאת־שמע אינו מדבר לפני המלך" (לשון רש"י, שם).

ח. טָהֲרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה כֵּיצַד? לֹא יִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹם
הַטִּנּוֹפֶת[33], וְלֹא בַּמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא, וְלֹא
בָּאַשְׁפָּה, וְלֹא בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּחֶזְקַת טָהֳרָה[34], עַד
שֶׁיִּבְדְּקֶנּוּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ
קְרִיאַת־שְׁמַע, אֵין מִתְפַּלְּלִין בּוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁמַּרְחִיקִין
מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם[35] וְרֵיחַ רַע וּמִן הַמֵּת וּמֵרְאַיַּת
הָעֶרְוָה[36] לִקְרִיאַת־שְׁמַע, כָּךְ מַרְחִיקִין לִתְפִלָּה[37].

33) הוא המקום שיש בו צואה, כלשון רבינו הלכות קריאת שמע (פ"ג, ה"ד). 34) שיש להסתפק ולתלות שיש שם צואה. 35) ד' אמות בזמן שהם מלאחריו, ומלפניו - כמלוא עיניו. 36) שצריך להחזיר פניו ולא לקרות כנגד הערוה, כמבואר הכל לעיל הלכות ק"ש (פ"ג, הט"ז).
37) ברכות כו, ע"א. אמרו שם - "וכן לתפילה".

ט. הַמִּתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה בִּמְקוֹמוֹ - הוֹאִיל וְחָטָא,
מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָדַק[38] עַד שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל
בְּמָקוֹם[39] טָהוֹר. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וּמָצָא צוֹאָה
כְּנֶגְדּוֹ: אִם יָכוֹל לְהַלֵּךְ לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיִּזְרְקֶנָּה[40] לְאַחֲרָיו
אַרְבַּע אַמּוֹת - יְהַלֵּךְ; וְאִם לָאו[41] - יְסַלְקֶנָּה
לִצְדָדִין[42]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל - יַפְסִיק. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים
לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִים בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁכָר[43] וְלֹא בְּבַיִת
שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּרְיָס[44] בְּעֵת עִפּוּשׁוֹ[45], מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ רַע,
אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמָּקוֹם טָהוֹר.

38) במקום "שאינו בחזקת טהרה" ידובר כאן (כסף־משנה).
39) ברכות כב, ע"ב. שכן אמרו שם: "אע"פ שהתפלל - תפילתו תועבה". וקראו לתפילה כזו: "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, נז). 40) כלומר, שישאירנה. 41) כגון שנהר מושך לפניו, או שיש צואה בכל הכיוון שלפניו.
42) ברכות, שם. כלומר: ילך לצדדים עד שיתרחק ממנה ד' אמות; אבל לאחריו אל יחזיר פניו, הואיל ומתפלל כנגד מזרח, אסור לו להפוך פניו נגד מערב ('פרישה', בשם רבינו יונה לברכות, שם). 43) עירובין סה, ע"א. כי ריח השכר משכרו וטורדו. 44) שם. מורייס - מלה רומית. ופירושה: מלח ניתך במים לכבוש בהם דבר מאכל; וביחוד נקרא כן הציר היוצא מדג כבוש ('הערוך'). 45) כשהוא מעלה עיפוש לבנוני על גבו וריחו רע.

י. דְּבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ כֵּיצַד? אִם הָיָה צָרִיךְ
לִנְקָבָיו - לֹא יִתְפַּלֵּל; וְכָל הַצָּרִיךְ לִנְקָבָיו וְהִתְפַּלֵּל -
תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה[46], וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁיַּעֲשֶׂה
צָרְכָּיו. וְאִם יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ כְּדֵי פַרְסָה[47] -
תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִתְפַּלֵּל
עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה. וְיִבְדֹּק נְקָבָיו[48], וְיָסִיר
כִּיחוֹ[49] וְנִיעוֹ וְכָל דָּבָר הַטּוֹרְדוֹ[50], וַאֲחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

46) ברכות כג, ע"א. והוא־הדין שאסור להוציא גם שאר דברי תורה מפיו, כל זמן שגופו משוקץ מחמת שיהוי נקביו (הגהות מיימוניות). 47) שם. פרסה - מרחק של ארבעה מילין, כמבואר בפסחים (צד.). 48) ורבותינו בברכות (שם) דרשו את הפסוק (קהלת ד, יז): שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, לומר: "שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני". 49) הוא הרוק העבה היוצא מן הגרון בכח. ניעו - הוא היוצא מן הפה על־ידי נענוע כל שהוא ('תוספות' בבא־קמא ג: ד"ה "כיחו וניעו") ונזכרים בברייתא (נדה נה:). 50) ומפריע אותו בתפילתו.

יא. מִי שֶׁגֵּהֵק[51] וּפִהֵק[52] וְנִתְעַטֵּשׁ[53] בִּתְפִלָּתוֹ - אִם
לִרְצוֹנוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה; וְאִם בָּדַק גּוּפוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל
וּבָא לְאָנְסוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[54]. נִזְדַּמֵּן לוֹ רֹק בִּתְפִלָּתוֹ
- מַבְלִיעוֹ בְּטַלִּיתוֹ אוֹ בְּבִגְדוֹ. וְאִם הָיָה מִצְטַעֵר
בְּכָךְ[55] - זוֹרְקוֹ בְּיָדוֹ[56] לַאֲחוֹרָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר
בַּתְּפִלָּה וְנִמְצָא טָרוּד[57]. יָצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מְלֻמַּטָּה,
כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - שׁוֹהֶה עַד
שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ[58].

51) שהוציא רוח מהקיבה דרך הפה בקול. 52) שפתח פיו בהרחבה גדולה כאדם שרוצה לישון, או אחרי שעמד משנתו. ויש דורשין נוטריקון: גיהוק - גו הקים, כלומר:

מקים ופושט גופו למעלה. פיהוק - פה הקים, שפותח פיו הרבה (רש"י, ברכות כד.). 53) הוא הזרירה: התפרצות הרוח מהנחירים, ונזכר במקרא (איוב מא, י) עטישותיו תהל אור. וכן אמרו (ברכות נז, ע"ב : "עיטוש יפה לחולה". 54) ברכות כד, ע"ב. אלא שישים ידו על פיו שלא תראה פתיחתו המלאה ('טור' או"ח סימן צ"ז). 55) שהוא אנין הדעת, וקשה לו להבליע רוקו בטליתו. 56) אבל לא בפיו, משום קלות ראש. 57) שאינו יכול לכוין בתפילתו. 58) הכל במסכת ברכות, דף כד, ע"א.

1 **יב. בְּקֹשׁ לְהוֹצִיא רוּחַ מִלְּמַטָּה, וְנִצְטַעֵר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ**
2 **יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ[59] - מְהַלֵּךְ לְאַחֲרָיו[60] אַרְבַּע**
3 **אַמּוֹת וּמַמְתִּין עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְאוֹמֵר: "רִבּוֹן כָּל**
4 **הָעוֹלָמִים, יְצַרְתָּנוּ נְקָבִים[61] נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים,**
5 **גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֶרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ; חֶרְפָּה וּכְלִמָּה**
6 **בְּחַיֵּינוּ, תּוֹלֵעָה וְרִמָּה בְּמִיתָתֵנוּ". וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ**
7 **וּמִתְפַּלֵּל.**

59) להתאפק. 60) אבל אינו מהלך לפניו, מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל. ואם היה מהלך לפניו, היה מניח לאחריו ודומה כמי שפוסק לגמרי, שאין כוונתו לחזור לתפילתו (רבינו יונה). 61) ברכות כד, ע"ב. נקבים - כגון: הפה, החוטם והאזנים. חלולים - כגון: הלב, הכרס והמעים (ראה ברכות ס: וברש"י שם).

8 **יג. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְנָטְפוּ מֵי־רַגְלָיו עַל בִּרְכָּיו -**
9 **מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלוּ הַמַּיִם[62] וְחוֹזֵר לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. וְאִם**
10 **שֶׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת הַתְּפִלָּה - חוֹזֵר לְרֹאשׁ.**

62) ברכות כג, ע"א. וכתשובות הרמ"א (סימן צ"ח הובאה במגן־אברהם או"ח סימן ע"ח) כתב: "מי שיש לו חולי האבן, שמי רגליו מטפטפים תמיד לאנסו, מה יעשה כדי שיוכל להתפלל? יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו, והבגדים העליונים יהיו נקיים, ויכנס לבית הכנסת ויתפלל; ובשעת הטפת מי רגלים - יפסיק".

11 **יד. וְכֵן הַמַּשְׁתִּין מַיִם, שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע**
12 **אַמּוֹת[63], וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וּמִשֶּׁהִתְפַּלֵּל - שׁוֹהֶה אַחַר**
13 **תְּפִלָּתוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר־כָּךְ מַשְׁתִּין,**
14 **כְּדֵי שֶׁיִּפְסֹק דִּבְרֵי הַתְּפִלָּה מִפִּיו[64].**

63) מגילה כז, ע"ב. משום ניצוצות מי רגליו שלא יטנפו בגדיו. 64) שם: "שכל ארבע אמות, (כדי הילוך ארבע אמות אחר התפילה). תפילתו סדורה (שגורה) בפיו, ועדיין שפתיו מרחשות.

15 **טו. כַּוָּנַת הַלֵּב כֵּיצַד? כָּל תְּפִלָּה שֶׁאֵינָהּ בְּכַוָּנָה,**
16 **אֵינָהּ תְּפִלָּה[65]; וְאִם הִתְפַּלֵּל בְּלֹא כַוָּנָה - חוֹזֵר**
17 **וּמִתְפַּלֵּל[66] בְּכַוָּנָה. מָצָא דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת[67] וְלִבּוֹ טָרוּד**
18 **- אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ הַבָּא**
19 **מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עָיֵף אוֹ מֻצַּר[68], אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד**
20 **שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[69]: יִשְׁהֶה שְׁלֹשָׁה יָמִים**
21 **עַד שֶׁיָּנוּחַ וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.**

65) וזה לשון רבינו בחיי בספרו "חובת הלבבות" שער חשבון הנפש (פרק ג, חשבון תשיעי) "ודע כי המילות תהיינה בלשון - כקליפה, והעיון במילות - כלב. ותפילה - כגוף; והעיון (הכוונה) - כרוח. וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת עיון התפילה, תהיה תפילתו גוף בלא רוח, וקליפה בלא לב. וכן אמר הכתוב (ישעיה כט, יג): יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' וכו'. ורבינו בספר ה"מורה" (חלק ג, פרק נא) יאמר: "אבל אם תתפלל בהנעת שפתיך ופניך אל הכותל, ואתה חושב במקחך וממכרך... לא תחשוב שהגעת לתכלית, אבל תהיה אז קרוב למי שנאמר בהם (ירמיה יב, ב) קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם וכו'. 66) ברכות ל, ע"ב. וראה דברי רבינו לקמן (פרק י, הלכה א). 67) בלתי מיושבת. 68) מצטער. 69) עירובין סה, ע"א. שנאמר (עזרא ח, טו): ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוה ונחנה שם שלשה ימים, ואבינה בעם וגו' - הרי שגם עזרא לא התחיל להתבונן כשבא מן הדרך רק אחרי שלשה ימים, שאז נתישבה דעתו. ואין אנו נזהרים בכל אלה בזמן הזה, כי בין כך אין אנו מכוונים כ"כ בתפילה (הגהות מיימוניות).

22 **טז. כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה? שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ מִכָּל**
23 **הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי**
24 **הַשְּׁכִינָה[70]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה**
25 **כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת**
26 **וּבְתַחֲנוּנִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא**
27 **מַשָּׂאוֹי[71] וּמַשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. לְפִיכָךְ[72] צָרִיךְ לֵישֵׁב**
28 **מְעַט אַחַר הַתְּפִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִפָּטֵר. חֲסִידִים**
29 **הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת קֹדֶם תְּפִלָּה וְשָׁעָה**
30 **אַחַת לְאַחַר תְּפִלָּה, וּמַאֲרִיכִין בַּתְּפִלָּה שָׁעָה[73].**

70) סנהדרין כב, ע"א, שנאמר: שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח). 71) ברכות כט, ע"ב. 72) כדי שלא יהא נראה כאילו תפילתו דומה עליו למשוי. 73) שם לב, ע"ב.

31 **יז. שִׁכּוּר - אַל יִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ[74] כַּוָּנָה. וְאִם**
32 **הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה[75]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל**
33 **כְּשֶׁיִּתְרוֹקֵן[76] מִשִּׁכְרוּתוֹ. שָׁתוּי[77] - אַל יִתְפַּלֵּל. וְאִם**
34 **הִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה[78]. אֵי־זֶה שִׁכּוּר? זֶה שֶׁאֵינוֹ**
35 **יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. שָׁתוּי? - יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי**
36 **הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִשְׁתַּבֵּשׁ[79]; אַף־עַל־פִּי־כֵן, הוֹאִיל**
37 **וְשָׁתָה רְבִיעִית יַיִן לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיָּסִיר יֵינוֹ**
38 **מֵעָלָיו[80].**

74) שאין דעתו מיושבת עליו. 75) עירובין סד, ע"א. 76) ובדפוסים ראשונים (שונצינו, קושטא, "מעשה רוקח") הנוסח: "כשיתרונן מיינו", כלשון הכתוב: כגבור מתרונן מיינו (תהלים עח, סה), ופירושו: שהוא מסיר שכרון יינו ונעשה פקח כמו שהיה בטרם ששתה, וכתרגום יונתן: כגבור דמתפקח מן חמרא. ורש"י פירש שם: שהוא "מתעורר ומתגבר בדיבור להקיץ מיינו". 77) ששתה יין ושכר, אבל לא לשכרה. 78) עירובין, שם. 79) מתבלבל

יום ש"ק י"א מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שמונה דברים שהמתפלל צריך להיזהר בהם; השתחווייה, כריעה וקידה ודיניהן; נפילת אפיים ומנהגיה.

א. שְׁמוֹנָה דְּבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן וְלַעֲשׂוֹתָן, וְאִם הָיָה דָחוּק[2] אוֹ נֶאֱנָס[3], אוֹ שֶׁעָבַר[4] וְלֹא עָשָׂה אוֹתָן, אֵין מְעַכְּבִין.[5] וְאֵלּוּ הֵן: עֲמִידָה, וְנִכַּח הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן הַגּוּף, וְתִקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים, וְתִקּוּן הַמָּקוֹם, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל, וְהַכְּרִיעָה, וְהִשְׁתַּחֲוָיָה[6].

2) שנמצא במצב דחוק וקשה לו להיזהר בהם, כמבואר בסמוך (הלכה ב). 3) מחמת חולי וכיוצא בו. 4) בלי שום סיבה, במזיד. 5) לא כחמשת הדברים המנויים בפרק הקודם המעכבין את התפילה, ועל המתפלל לחזור לפעמים ולהתפלל. 6) כל שמונת הדברים האלה יבארם רבינו בהלכות הבאות.

ב. עֲמִידָה כֵּיצַד? אֵין מִתְפַּלֵּל אֶלָּא מְעֹמָד[7]. הָיָה יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה אוֹ בַּעֲגָלָה - אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, יַעֲמֹד; וְאִם לָאו[8], יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. חוֹלֶה מִתְפַּלֵּל אֲפִלּוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ; וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ[9]. וְכֵן הַצָּמֵא וְהָרָעֵב, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל חוֹלִים; אִם יֵשׁ בּוֹ יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - אַל יִתְפַּלֵּל[10] עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. הָיָה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֹּאחֲזוּ בְּהֶמְתּוֹ - לֹא יֵרֵד[11], אֶלָּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו.

7) (ברכות ל.) כי התפילה היא עבודת ה', כמו שכתוב: "ולעבדו בכל לבבכם" - ועבודת ה' צריכה להיות בעמידה, שנאמר (דברים י, ח): לעמוד לפני ה' לשרתו (טור אורח חיים סימן צ"ח). ולפיכך נקראת תפילת "שמונה עשרה" בפי החכמים גם בשם: "עמידה" (מסכת סופרים פרק טז, הלכה י"ב). 8) שהעגלה מתנועעת וכן הספינה (בית יוסף אורח חיים צד). 9) ורש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חליו, וקרא רק קריאת שמע (הגהות מיימוניות,). ואמרו חז"ל: אמר הקדוש־ברוך הוא: אני אמרתי להתפלל בבית הכנסת שבעירך; ואם אין אתה יכול לילך - התפלל על מיטתך; ואם אין אתה יכול - הרהר בלבבך, ובלבד שתדום מעבירה שבך, שנאמר (תהילים ד, ה): אימרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (פסיקתא, הובאת בילקוט שמעוני). 10) (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א) "המיצר - אסור להתפלל", מפני שאין דעתו מיושבת עליו. 11) כי אם ירד, קשה עליו עיכוב הדרך ותיטרד דעתו.

ג. נִכַּח הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד? הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מַחֲזִיר פָּנָיו נֹכַח אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל[12]. הָיָה עוֹמֵד בָּאָרֶץ - מְכַוֵּן אֶת פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם[13]. הָיָה עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ[14].

וטועה. 80) שם, סד, ע"ב. ואמרו שם: "דרך מיל, ושינה כל שהיא - מפיגים את היין. במה דברים אמורים? כששתה רביעית; אבל שתה יותר מרביעית, כל־שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו". וכתב ה'טור' (או"ח סימן צ"ט): 'ר'ש'כ'ר א'ל 'ת'ש'ת (ויקרא י, ט), ראשי תיבות: "**ואם שתה כדי רביעית - אסור להתפלל: תפילת שיכור תועבה**".

יח. וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל, לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה[81], וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי־תוֹרָה[82]. וְלֹא מִתּוֹךְ דִּין[83] וַחֲלָכָה[84], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי־תוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבּוֹ טָרוּד בַּהֲלָכָה; אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי־תוֹרָה שֶׁאֵין בָּהּ עִיּוּן, כְּגוֹן הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת[85].

81) ליצנות. 82) ברכות לא, ע"א. 83) ישיבה בדין, כגון: הדיינים שיושבים בדין. 84) משא ומתן הלכתי, הדורש עיון, ויבוא להרהר בהם בעת תפילתו ולא יוכל לכוין. ונוסח אחר: דין הלכה. 85) שאין בהן מחלוקת ואינן צריכות עיון והרהור (שם).

יט. תְּפִלּוֹת הַפְּרָקִים[86], כְּגוֹן תְּפִלַּת מוּסַף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ[87] וּתְפִלַּת מוֹעֲדוֹת, צָרִיךְ לְהַסְדִּיר תְּפִלָּתוֹ וְאַחַר־כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ[88]. הָיָה מְהַלֵּךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כְּגוֹן מְקוֹם גְּדוּדֵי[89] חַיּוֹת וְלִסְטִים, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - מִתְפַּלֵּל בְּרָכָה אַחַת, וְזוֹ הִיא: "צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּים וְדַעְתָּם קְצָרָה[90]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פַרְנָסָתוֹ וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ[91] עֲשֵׂה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[92]. וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ; וְאִם יָכוֹל לַעֲמֹד - עוֹמֵד. וּכְשֶׁהוּא מַגִּיעַ לְיִשּׁוּב וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה כְּתַקָּנָתָהּ, תִּשְׁעָה־עָשָׂר בְּרָכוֹת[93].

86) שהן לזמנים ידועים ולא תדירות. 87) שהיא פעם לשלשים יום. 88) מתוך שאינו רגיל בהן (ר"ה לה.). 89) קבוצות. 90) שאינם יודעים לפרש צרכיהם. 91) "לא תתן לנו מה שטוב בעינינו. אולי לא תהיה התכלית טובה; אלא הטוב בעיניך, שהוא הטוב הגמור, עשה לנו" (כסף־משנה בשם רבינו מנוח), וכן מצינו במקרא: עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך (שופטים י, טו). 92) ברכות כט, ע"ב. 93) שם ל, ע"א. וזה בין תפילת "הביננו" ל"תפילה קצרה": תפילת "הביננו" צריכה שלוש ברכות הראשונות ושלוש ברכות האחרונות, ומתפלל אותה מעומד; וכשדעתו מתיישבת עליו - אינו חוזר ומתפלל. ותפילה קצרה שאין מתפללים אותה אלא במקום סכנה - אינה צריכה שלש ברכות ראשונות והאחרונות, ומתפלל אותה בין מהלך ובין מעומד; וכשהוא בא לביתו - הוא חוזר ומתפלל.

1 **בַּמִּקְדָּשׁ - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים[15].**
2 **סוּמָא, וּמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת[16], וְהַמְהַלֵּךְ**
3 **בִּסְפִינָה[17] - יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ[18] כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה וְיִתְפַּלֵּל.**

12) (ברכות ל.), שנאמר (מלכים־א ח, מח): והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם. 13) (שם), שנאמר (שם, מד): והתפלל אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה. 14) שנאמר (דברי הימים־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה. 15) שנאמר (שם, כו): והתפללו אל המקום הזה, הוא בית קודש הקדשים מקום משכן השכינה. 16) שאין הוא מבחין באיזה צד נמצאת ארץ ישראל או ירושלים. 17) בסירה ידובר כאן שאי אפשר לו להחזיר פניו לירושלים מפני פחד המים הזורמים בכיוון אחר. 18) "יפנה ליבו ורעיוניו ויחשוב שפניו כנגד קודש הקדשים. רבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ד, משנה ה).

4 **ד. תִּקּוּן הַגּוּף כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, צָרִיךְ**
5 **לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ[19], וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה,**
6 **כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ; וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי לְמַעְלָה,**
7 **כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם[20]. וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ**
8 **כְּפוּתִין[21], הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמָאלִית[22], וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד**
9 **לִפְנֵי רַבּוֹ, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה וָפַחַד[23]. וְלֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל**
10 **חֲלָצָיו[24].**

19) (ברכות י:), שנאמר: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) נראין כרגל אחת, כי מכיוון שעומד לדבר עם השכינה, צריך לסלק כל מחשבות החוץ מליבו ולדמות כאילו הוא מלאך השרת. וטעם אחר: רמז שנסתלקה ממנו התנועה לברוח, ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (בית יוסף אורח חיים סימן צה). 20) כתוב אחד אומר (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם (בבית המקדש) כל הימים; וכתוב אחד אומר (איכה ג, מא): נישא לבבנו אל כפיים - הא כיצד? מלמד: "שהמתפלל צריך שייתן עיניו למטה (כלפי ארץ ישראל, רש"י) וליבו למעלה, כדי שיתקיימו שני המקראות הללו" (יבמות קה:). 21) חבוקות אחת ברעותה כאילו הן קשורות. 22) רמז להכנעת יצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל (בית יוסף סימן צ"ה). 23) כמו שמצינו: "רבא פכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמיה מריה" (שבת י.). 24) שנראה כעומד לפני ה' בקלות ראש. וכן לא יהא נשען ונסמך לשום דבר ("הגהות מיימוניות"). רבינו נמשך אחר גירסת הרי"ף הגורס בברכות (כד:): "ולא היה מניח ידו על סנטרו" (בשעת התפילה) ופירוש הערוך סנטרו - צידו, כמו: "סטרו, והנו"ן נוספת (בית יוסף, סימן צ"ה).

11 **ה. תִּקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים כֵּיצַד? מְתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה,**
12 **וּמְצַצֵּין[25] עַצְמוֹ וּמְהַדֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִשְׁתַּחֲווּ לַה'**
13 **בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ'. וְלֹא יַעֲמֹד בַּתְּפִלָּה בַּאֲפֻנְדָּתוֹ[26], וְלֹא**
14 **בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה[27] וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת[28], אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי**
15 **הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא יַעֲמְדוּ בִּכְפָנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבָתֵּי**
16 **הָרַגְלַיִם[29]. וּבְכָל מָקוֹם, לֹא יֵאָחֵז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ**
17 **וְסֵפֶר־תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ וְיִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד**
18 **בָּהֶן[30]. וְלֹא יֵאָחֵז כֵּלִים וּמְעוֹת בְּיָדוֹ[31]. אֲבָל מִתְפַּלֵּל**
19 **הוּא וְלוּלָב בְּיָדוֹ בִּימוֹת הֶחָג, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוַת**
20 **הַיּוֹם[32]. הָיָה מַשּׂוֹי עַל רֹאשׁוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה -**
21 **אִם הָיָה פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּין, מַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו[33]**
22 **וּמִתְפַּלֵּל בּוֹ. הָיָה אַרְבָּעָה קַבִּין - מַנִּיחוֹ עַל־גַּבֵּי**
23 **קַרְקַע, [34] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים**
24 **וְתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִים[35].**

25) ומקשט עצמו בבגדיו, וכן אמרו (ברכות ל:): "רב יהודה הווה מציין נפשיה, והדר מצלי". 26) בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו, שלא יטנף בגדיו החמודים בזיעה; ואין מנהג האדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר. (פירוש המשנה לרבינו, ברכות פרק ט, משנה ה). 27) "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 28) (חגיגה יג:): "לאו דרך ארץ הוא לגלות רגליו לפני רבו. 29) נתכוון רבינו בזה להוציא כל בני מדינות ערב העומדים לפני גדוליהם ברגליים מגולות - שלהם מותר להתפלל ברגליים מגולות (כסף משנה). 30) שלא יפלו על הארץ ויתבזו (ברכות כג:). 31) כי ליבו טרוד, שמא יפלו מידו; הכלים יישברו והמעות יתפזרו ויאבדו (שם). 32) ומתוך שחביבה עליו המצוה, אין משאה כבד עליו ואינו נטרד (סוכה מא: וברש"י שם) ומטעם זה מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל. הואיל והוא תופסו לצורך תפילה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיוק, אין משאו כבד ואינו נטרד, והרי זה דומה ללולב (רבינו יונה; ובשולחן ערוך אורח חיים סימן צ"ו, סעיף ב). 33) שאז אין כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו, לא כן בעודו על ראשו (בבא מציעא קה:), אלא ששם הנוסחא "הנושא משאו **על כתיפו**" ורבינו גורס "על ראשו" (בית יוסף, אורח חיים סימן צ"ד). 34) (שם) כי כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו. 35) בטליתם (שבת י.). ואלה דברי רבינו לקמן (הלכות ציצית פרק ג, הלכה י"א): "גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים. וכתב הב"ח (אורח חיים סימן צ"א) שלא נכון להתפלל וכסיות על ידיו, שזה דרך גאווה. ועליו הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני (תהלים לו, יב).

25 **ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם כֵּיצַד? יַעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ[36], וְיַחֲזִיר**
26 **פָּנָיו לַכֹּתֶל[37]. וְצָרִיךְ לִפְתּוֹחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְּתָחִים כְּנֶגֶד**
27 **יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְכַוִּין[38]**
28 **פְּתִיחָן לֵהּ בְּעֲלִיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשָׁלֵם'[39] וְגוֹ'. וְקוֹבֵעַ**
29 **מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ תָּמִיד[40]. וְאֵין מִתְפַּלֵּל בְּחֶרְבָּה[41], וְלֹא**
30 **אֲחוֹרֵי[42] בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הֶחֱזִיר פָּנָיו לְבֵית־**
31 **הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה[43] אוֹ לַעֲבֹר**
32 **לְפָנָיו, עַד שֶׁיַּרְחִיק מִמְּנוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן".

הצורך בחלונות אינו רק משום ש"גורמין לו שיכוון לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע (כפירוש רש"י

בברכות לד.), אלא כדי שיעברו תפילותיו דרך ירושלים, כדמוכח מזה שהחלונות צריכים להיות "כנגד ירושלים", והוא דוגמא לזה שהעליה ברוחניות קשורה עם העליה בגשמיות.

(על־פי לקו"ש חלק י"ד עמוד 128 הערה 11)

36) לפי שאין גבהות לפני המקום (ברכות י:). וכן הכתוב אומר (תהילים קל, א): ממעמקים קראתיך ה'. 37) (ברכות ה:) שנאמר (ישעיה לח, ב): ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. ורבינו בתשובתו (הובאת בבית יוסף אורח חיים סימן צ) כתב: שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפילה, כדי שלא יהא לפניו דבר המבטל כוונתו. 38) חלונות בלשון ערבית (אבן עזרא, שם). 39) כדי שתהא תפילתו מכוונת נגד בית־המקדש, שעליו אמר שלמה (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם כל הימים (רבינו סעדיה גאון בפירושו לדניאל, שם). ורש"י (ברכות לד:) כתב: "חלונות גורמים לו שיכוון ליבו: שהוא מסתכל כלפי שמים ונכנע ליבו". וראה במוספינו "תשובות רבינו". ובזוהר פרשת פקודי (עמוד רנ"א) מצריך שנים עשר חלונות לבית הכנסת על פי סוד כמוס, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ, סעיף ד). 40) כמאמרם (ברכות ו:): כל הקובע מקום לתפילתו - אלוקי אברהם בעזרו, שכן נאמר בו (בראשית יט, כז): וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם (שכבר התפלל שם). ולא רק שיתפלל בבית כנסת קבוע, אלא גם בבית הכנסת עצמו יקבע מקום קבוע לתפילתו (הגהות מיימוניות). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ד, הלכה ד) כתוב (שמואל־ב טו, לב): ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחווה שם לאלוקים. "השתחווה" לא נאמר אלא "ישתחווה" - מכאן שצריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. 41) כמאמרם (ברכות דף ג, עמוד א): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה: מפני החשד, מפני המפולת, ומפני המזיקין - ובא רבינו להשמיענו רבותא: שאפילו לתפילה, כשהוא בדרך ומתיירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים - גם כן לא ייכנס לחורבה (לחם משנה). 42) (ברכות ו:) פתחי בתי הכנסת היו במזרח, כמו במקדש ובמשכן: פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו, (רש"י שם). וחכמינו ז"ל (שם) קראו עליו את הפסוק: סביב רשעים יתהלכון (תהילים יב, ט). 43) (שם דף לא עמוד ב) מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים, והוא אינו מקבל. וכתב רבינו האי גאון שאין הדברים אמורים אלא כשיושב בטל, אבל אם עוסק בתפילה, או שאר דברי שיר ושבח - מותר, שאין זה נראה כפורק מעליו מלכות שמים (הגהות מיימוניות). ורבותינו ז"ל למדוה (שם) מחנה שאמרה לעלי הכהן: אני האשה הניצבת עימכה בזה להתפלל אל ה' (שמואל־א א, כו) שמשמע שהיא עמדה וגם הוא עמד בתוך ארבע אמותיה, מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה, ולא אסרו אלא הישיבה, ולא העמידה (רבינו יונה לברכות, שם).

1 **ז. לֹא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר**
2 **וְיִתְפַּלֵּל[44]; וְלֹא עַל־גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל־גַּבֵּי סַפְסָל,**
3 **וְלֹא עַל־גַּבֵּי כִּסֵּא[45]. הָיָה בִּנְיָן גָּבֹהַּ - אִם יֵשׁ בּוֹ**
4 **אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת,**
5 **הֲרֵי הוּא כַּעֲלִיָּה וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה**
6 **מֻקָּף מְחִצּוֹת מִכָּל רוּחוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ**
7 **אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַ (רְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ,**
8 **מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נָכָר, שֶׁהֲרֵי חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[46].**

44) (ברכות דף י' עמוד ב') "לפי שאין גבהות לפני המקום"; אבל אם אין המקום גבוה שלושה טפחים, הרי הוא נידון כגוף הקרקע ומותר. 45) אפילו פחותים מגובה שלושה טפחים - אסור להתפלל כשהוא עומד עליהם, משום חציצה; שהרי בעבודת המקדש אסור לו לעבוד על גבי כלי משום חציצה - ותפילה במקום עבודה היא (פרישה לאורח חיים סימן צ). וכן מבואר בטור (שם, סימן צ"ח). "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 46) והרי זה נידון כרשות נפרדת לעצמה. ומטעם זה מותר לשליח ציבור לעמוד ולהתפלל על הבימה שבבית הכנסת, אף על פי שהיא גבוהה יותר משלושה טפחים, הואיל והיא רשות חלוקה לעצמה ("מגדל עוז").

9 **ח. הָאֻמָּנִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה[47] בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ**
10 **בְּרֹאשׁ הַנִּדְבָּךְ[48] אוֹ בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה**
11 **- יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין[49], וְחוֹזְרִין לְמְלַאכְתָּן. וְאִם**
12 **הָיוּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְּלִין**
13 **בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן[50] מְרֻבֶּה. וּמַה הֵן מִתְפַּלְּלִין?**
14 **אִם הָיוּ עוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָן בִּלְבָד[51] - מִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ**
15 **תְּפִלּוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה־עָשָׂר בְּרָכוֹת[52]. הָיוּ עוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן**
16 **- מִתְפַּלְּלִין 'הַבִּינֵנוּ'[53]. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אֵין יוֹרְדִין**
17 **לִפְנֵי הַתֵּבָה[54] וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן[55].**

47) לא במלאכת עצמן, אלא במלאכת נותן עבודה. 48) שורת בניין החומה ונזכרת בתנ"ך (עזרא ו, ד): נדבכין די אבן גלל. וכן אבן על אבן (חגי ב, טו) תירגם יונתן: "נדבך על נדבך" (הערוך). ורבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ב, משנה ד) יאמר: "מנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות, ומשליכים העפר באמצע וירקעו אותם בכלי עץ יד עד יאחז תבנית הקיר ויקשר, ואחר כך מסירים הלוחות ההם מן הבניין אשר בנו (כמו שעושים הבונים כיום ליציקת מלט). והלוח האחד מאלו השניים אשר בם יבנה ויכונן הקיר קוראים אותו: "נדבך", וזה פירוש המלה על אמיתתה". 49) כי אי אפשר להם לכוון בתפילתם בעמדם למעלה, מפני הפחד שמא יפלו (ברכות דף ט"ז עמוד א). 50) (ירושלמי שם פרק ב, הלכה ה). מפני שאלה האילנות מרובי ענפים הם יותר משאר האילנות, ויש טורח בעלייתם ובירידתם, לפיכך אמרו: יתפללו במקומם ולא יבטלו ממלאכת בעל הבית (רבינו יונה לברכות שם). 51) שהיו מקבלים רק מזונות בשכר עבודתם. 52) כי אין אנו חוששים לביטול מלאכת בעל הבית. הואיל ושכרם מועט (ברכות, שם). 53) ראה לעיל (פרק ב, הלכה ג). 54) אין

מעמידים שליח ציבור (חזן) לפני התיבה, כלומר: אין מתפללים בציבור, מפני שיש בזה ביטול מלאכה יותר מדי. 55) לברכת כהנים (שם).

ט. הַשְׁוָיַת הַקּוֹל כֵּיצַד? לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ[56], אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ[57]. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ[58], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִטָּרֵף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ[59].

56) בלי הנעת שפתיים וחיתוך דיבור. 57) (ברכות דף ל"א עמוד א) שנאמר בחנה אשת אלקנה (שמואל־א פרק א, פסוק יג): רק שפתיה נעות - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו; וקולה לא יישמע (שם) - מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו. וכן אמרו (סוטה דף ל"ב עמוד ב): "מפני מה תיקנו תפילה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה" (המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם). 58) אמרו חז"ל (ברכות דף כ"ד עמוד ב): "המשמיע קולו בתפילתו - הרי זה מקטני אמונה (כאילו אין הקדוש־ברוך־הוא שומע תפילת לחש); המגביה קולו בתפילתו (בקול רם יותר) - הרי זה מנביאי השקר" שנאמר בהם (מלכים־א יח, כח): ויקראו בקול גדול. 59) (ברכות שם) והמנהג להשמיע קול בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים עורר תימהון רב בין הפוסקים, ויש שקראו תגר על זה. וה"בית יוסף" (אורח חיים סימן ק"א) ממליץ עליו ואומר: הואיל ואין אנו רגילים בברכות אלו; וגם שהימים האלה ימי תשובה הם, אנו משמיעים קולנו כדי לכוון יותר. ואין לחוש לטירדת הציבור, כי מתוך שחביבה להם התפילה נותנים דעתם, ולא יטעו למרות שמיעת הקול. וגם מצויים בידם מחזורים ולא יתבלבלו.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? הַמִּתְפַּלֵּל כּוֹרֵעַ חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה: בְּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף[60]; וּבַ'הוֹדָיָה' - בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף; וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה - כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו[61]. וּכְשֶׁהוּא כוֹרֵעַ[62] - נוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ, וְאַחַר־כָּךְ מִימִין עַצְמוֹ[63], וְאַחַר־כָּךְ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת - כּוֹרֵעַ בְּ'בָרוּךְ'[64]; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּ'שֵׁם'[65]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהֶדְיוֹט; אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה. וְהַמֶּלֶךְ - כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה בָּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל תְּפִלָּתוֹ[66].

60) (ברכות דף ל"ד עמוד א). 61) (יומא דף נ"ג עמוד ב) כתלמיד הנפטר מרבו. 62) בנוסח שונצינו וכן בכתב יד התימנים: "כשהוא כורע ונותן שלום וכו'". 63) מבואר בסמוך (הלכה י"א). 64) כשהוא אומר: "ברוך אתה". 65) כשהוא אומר: ה' (ברכות דף י"ב עמוד א), שנאמר: ה' זוקף כפופים (תהילים פרק קמ"ו, פסוק ח). 66) (ברכות לד:) "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו" (לשון רש"י, שם).

יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שָׁלוֹם לִשְׂמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֹאלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו; כְּלוֹמַר - כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם לִימִין[67] הַמֶּלֶךְ, וְאַחַר־כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ; וְקָבְעוּ, שֶׁיִּפָּטֵר מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[68].

67) שהימין היא חשובה יותר (ראה יומא נג:), וכן הוא אומר (דברים לג, ב): מימינו אש דת למו. 68) שנותנים לו שלום כשנפטרים ממנו. וגם המתפלל רואה עצמו כאילו שכינה ממול פניו, שנאמר (תהילים פרק ט"ז פסוק ח): שויתי ה' לנגדי תמיד (יומא דף נ"ג עמוד ב וברש"י שם).

יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ[69] כָּל חֲלִיּוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, וְיַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כְּקֶשֶׁת[70]. וְאִם שָׂחָה מְעַט וְצִעֵר עַצְמוֹ, וְנִרְאֶה כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כֹּחוֹ[71] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[72].

69) שיראו הפקקים, הם הקשרים שבפרקי חוליותיו (רש"י ברכות דף כ"ח עמוד ב). מלשון "ובגפנים מן הפקק ולמעלה" (בבא בתרא דף פ' עמוד ב). 70) וכדאי להעיר שבתלמוד שם, לא נזכר "כקשת", אלא "עד שיראה איסר כנגד ליבו". וראה ברש"י שם ביאור. ואמר הרב האדר"ת שלפי דעתו הייתה נוסחת רבינו בתלמוד שם: עד שיראה יתר כנגד ליבו, ועל כן כתב: "שיעשה עצמו כקשת" ואז יראה נגד ליבו כיתר המתוח על גבי הקשת. 71) כלומר: שהכריעה קשה עליו ומצטער בה, כגון: זקן או חולה. 72) כי כבר יצא ידי חובתו, כאמרם: "כיוון שנענע בראשו - שוב אינו צריך" (ברכות, שם).

יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה כֵּיצַד? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית, יֵשֵׁב לָאָרֶץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו[73] אַרְצָה וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה[74]. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - עַל בִּרְכַּיִם[75]; קִידָה - עַל אַפַּיִם[76]; הִשְׁתַּחֲוָיָה - זֶה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עַד שֶׁנִּמְצָא מוּטָל עַל פָּנָיו אַרְצָה[77].

73) כמו שעשה משה, שנאמר בו: ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט, כה); וכן מצינו ביהושע: ויפול על פניו ארצה וגו' (יהושע פרק ז, ו); וכן מצינו בתלמוד (מגילה דף כ"ב עמוד ב): "רב הגיע לבבל לבית הכנסת... וכל הציבור נפל על פניו", והטעם: כדי שיסדר תפילתו בשלושה סדרים: תחילה מתפלל מיושב בפסוקי דזמרה וקריאת שמע, ואחר כך מתפלל "שמונה עשרה" מעומד, ואחר כך מתפלל בנפילה - כסדר תפילת משה רבינו שכתוב בו: ואשב בהר (דברים פרק ט פסוק ט); ואנוכי עמדתי בהר (שם פרק י פסוק י); ואתנפל לפני ה', (שם פרק ט פסוק יח) טור אורח חיים (סימן קל"א). 74) בימי רבינו ואפילו בימי ה"טור" (ראה טור שם) עוד לא הייתה נוסחה קבועה לתפילת "תחנון" וכל אחד התחנן כרצונו. ואחר כך קבעוה בנוסח ידוע שאנו אומרים אותו כיום: "רחום וחנון חטאתי לפניך" וכו'. 75) (ברכות דף לד עמוד ב), שנאמר: מכרוע על ברכיו (מלכים־א פרק ח, פסוק נ"ד) - הרי שלשון כריעה

נופלת על כריעת ברכיים. 76) על הפנים, אינו אלא מטה פנים כלפי הארץ ואינו כורע על ברכיו. שנאמר (מלכים־א פרק א פסוק ל"א): ותיקוד בת שבע אפיים ארץ. 77) כמו שנאמר (בראשית פרק לז, פסוק י): הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (משמע כולו שטוח ארצה).

1 **יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה - יֵשׁ מִי**
2 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה.**
3 **וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים[78], אֶלָּא**
4 **בַּמִּקְדָּשׁ[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[80].**
5 **וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא־אִם־כֵּן**
6 **הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק כִּיהוֹשֻׁעַ[81]. אֲבָל מַטֵּה**
7 **פָּנָיו מְעַט, וְאֵינוֹ כּוֹבֵשׁ אוֹתָן בַּקַּרְקַע[82]. וּמֵתֶר לְאָדָם**
8 **לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה וְלִפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר[83].**

78) שנאמר (ויקרא פרק כ"ו פסוק א): ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה - מכאן שאסור להשתחוות על רצפה של אבנים (מגילה דף כ"ב עמוד ב). 79) (שם) שנאמר: "בארצכם" - (בגבולין) אי אתה משתחווה, אבל אתה משתחווה על אבנים של בית המקדש". 80) (פרק ו הלכה ז). 81) שמובטח הוא שייענה בתפילתו בזכות מעשיו כיהושע, שנאמר בו (יהושע פרק ז, פסוק י): ויאמר ה' אל יהושע: קום לך, למה זה אתה נופל על פניך. שאם אינו מובטח בצידקתו לא ייפול - שמא לא ייענה ויחרפוהו (תענית דף י"ד עמוד ב). ובירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ו) אמרו: שאין זה אלא כשמתפלל עם הציבור, שבושה היא לו שהקהל יהרהר אחריו שאינו ראוי להיענות, אבל בינו לבין עצמו - מותר. 82) אלא כמו שאנו עושים כיום (ברכות דף ל"ד עמוד ב). 83) מקורו במגילה (דף כ"ב עמוד ב), שמסופר שם על רב שלא נפל על פניו להתחנן תפילת "תחנון" וכל הקהל שבבית הכנסת נפל, ואמרו שם הטעם: מפני שבמקומו הייתה ריצפה של אבנים ואסור להשתחוות עליה, ושואלת הגמרא שם: היה לו לילך למקום שהציבור עומד וייפול על פניו עימהם? וכו' וכו' הרי שאפשר להתפלל במקום אחד וליפול על פניו במקום אחר (לחם משנה).

9 **טו. מִנְהָג פָּשׁוּט[84] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת אַפַּיִם**
10 **בַּשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים, וְלֹא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְלֹא בְּרָאשֵׁי־**
11 **חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי**
12 **שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[85], וְלֹא בְּעַרְבִית[86] שֶׁבְּכָל יוֹם.**
13 **וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם־**
14 **הַכִּפּוּרִים בִּלְבָד נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה**
15 **וּתְפִלָּה[87], מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.**

84) שנתקבל בכל ישראל. 85) כי כל אלה ימי חג ומועד, ואין מרבים בהם בתחנונים. 86) כי נפילת אפיים רומזת למידת לילה, שהיא סמל לדינים קשים השוררים בלילה לפי תורת הקבלה, ואין ראוי לעורר דינים קשים בלילה שהיא כולה אומרת דין (בית יוסף סימן קל"א בשם "ספר צרורות"). ובשולחן ערוך אורח חיים (סימן קל"א) הוסיפו עוד שאין אומרים "תחנון" בבית האבל, ובבית חתן ועוד, ראה שם. 87) ומנהגנו: שאין אנו נופלים על פנינו בשום תפילה, חוץ מתפילת מוסף בחזרת השליח ציבור, כשאומר: והכהנים והעם וכו' (מעשה רוקח).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) העובר אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפלל בו איך יתנהג; אם מותר לטעום קודם התפילה, המלאכות שאסור לעשות לפני זמן התפילה; מי הם הפטורים מתפילה.

16 **א. אָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲבֹר אֲחוֹרֵי[2] בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה**
17 **שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין[3], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא**
18 **מַשֹּׂאוֹי[4], אוֹ שֶׁהָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְתָחִים בִּשְׁנֵי**
19 **רוּחוֹת; שֶׁהֲרוֹאֶה אוֹמֵר, שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס מִפֶּתַח**
20 **הָאַחֵר. וְכֵן אִם הָיָה בָּעִיר שְׁנֵי בָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, יֹאמַר**
21 **הָרוֹאֶה: שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ. וְאִם יֵשׁ**
22 **לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין**
23 **שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ; שֶׁהַתְּפִלִּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא**
24 **רוֹדֵף אַחַר מִצְוֹת וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי תְּפִלָּה[5].**

2) באותו הצד שבו הפתח. 3) ברכות סא ע"א, שכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (רש"י). 4) כי אז ניכר שמפני משאו נמנע מלהכניס. 5) שם.

25 **ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִّבּוּר, לֹא יַאֲרִיךְ אֶת תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר**
26 **מִדַּאי; אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[6]. וְאִם**
27 **בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ[7] אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר וִדּוּי יוֹם־**
28 **הַכִּפּוּרִים[8] - אוֹמֵר. וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל בְּרָכָה**
29 **וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין[9] הַבְּרָכָה - מוֹסִיף[10].**

6) ברכות לא.: "כך היה מנהגו של רבי עקיבא: כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור; וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת - מפני כריעות והשתחויות". 7) אחרי גמר תפילת "שמונה־עשרה". 8) שהוא ארוך מאד (שם). 9) מענין. 10) ע"ז ח, ע"א.

30 **ג. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ חוֹלֶה, מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת**
31 **חוֹלִים[11] כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ[12]. הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה -**
32 **מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים[13], וְעַל דֶּרֶךְ זֶה**
33 **בְּכָל אַחַת מֵהֶן[14]. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל כָּל צָרְכָּיו**
34 **בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[15] - שׁוֹאֵל; אֲבָל לֹא יִשְׁאַל, לֹא**
35 **בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת[16].**

11) היא ברכת "רפאנו". 12) לפי ידיעתו ויכלתו. 13) היא ברכת "ברך עלינו" המדברת בתבואת השנה וביבולה (עבודה־זרה ח.). 14) כגון: אם היה שוכח תלמודו - מאריך ב"חונן הדעת"; אם בעל תשובה הוא - מאריך ב"השיבנו" (רש"י, שם). 15) שהיא כוללת כל הבקשות (שם). 16) ברכות לד.: "ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו; אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו; אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו", שמשבחו והולך לו ('טור' או"ח סימן קיב). וראה לעיל

(פ"א, ה"ד). ודוקא "צרכי יחיד" אין שואלים בהן, אבל "צרכי רבים" שואלים, שהרי תוכן כל שלש האחרונות, בקשת צרכי רבים הוא, ומטעם זה אנו אומרים: "יעלה ויבוא" "בעבודה". וכן בראשונות, שמסדר בהן שבח רבו, יכול לשאול "צרכי רבים" שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו. ולפיכך אנו אומרים בהן: "זכרנו לחיים", "מי כמוך אב הרחמים" - בעשרת ימי תשובה. וכן מותר לומר בהן שאר דברי שבח וכבוד היום, ולפיכך אנו אומרים בהן "קרובץ", דברי פיוט ("הגהות מיימוניות" על־פי דברי הגאונים ועוד).

1 **ד. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם[17] אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה**
2 **מְלָאכָה[18], מֵאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל**
3 **תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל**
4 **בִּשְׁלוֹמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית[19]. וְלֹא יֵצֵא**
5 **בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל; אֲבָל טוֹעֵם[20] וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה**
6 **קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל מוּסָף וְקֹדֶם מִנְחָה[21]; אֲבָל אֵינוֹ**
7 **סוֹעֵד[22] סָמוּךְ לְמִנְחָה[23].**

17) ברכות י, ע"ב: "כל האוכל ושותה קודם שיתפלל, עליו הכתוב אומר: ואותי השלכת אחרי גוך (מלכים־א יד, ט), אל תקרא גוך - אלא "גאיך", אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה (שהאכילה גורמת לידי גאוה, ככתוב (דברים ח, יב־יד): פן תאכל ושבעת... ורם לבבך וגו') קיבל עליו מלכות שמים". ומותר לשתות מים לפני התפילה. כי אין בשתייתם משום גאות (כסף־משנה). וכן התיר ה'פרי חדש' (או"ח סימן פ"ט) לשתות קפה, כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל, וביחוד בארצות המזרח שאין הדעת מתיישבת בלי קפה; ורק הדברים המשכרים הם אסורים. 18) ברכות יד.: שנאמר (תהלים פה, יד): צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו - יתפלל קודם התפילה המצדיקה אותו לברואו, ואחר־כך יפנה לחפציו. 19) שם. שנאמר (ישעיה ב, כב): חדלו לכם מן האדם (אל תתעסקו בכבוד האדם, כשיש לכם לעסוק בכבוד ה') אשר נשמה באפו - כי במה נחשב הוא? במה חשבתו לזה (האדם) ולא לאלוה שהקדמת כבודו לכבוד ה'? אבל כשמצאו בדרך - שואל. 20) כגון אכילת פירות, או אפילו פת מועטת, שיש בו כדי לסעוד את הלב, כמבואר בשו"ע (סימן רפ"ו, סעיף ג). 21) ברכות כח, ע"ב. 22) סעודה קבועה. 23) חצי שעה קודם למנחה (שבת ט: ובר"ן שם).

8 **ה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה[24], לֹא יִכָּנֵס**
9 **לַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ[25], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף[26]**
10 **וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְלֹא לֶאֱכֹל, אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי,**
11 **שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה[27]. וְלֹא לָדוּן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר־דִּין,**
12 **שֶׁמָּא יִסָּתֵר[28] הַדִּין וְיִמָּשֵׁךְ, וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן**
13 **לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסֵּפֶר לִסְפֹּר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֵדְיוֹט[29],**
14 **עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשְׁבֹּר הַזּוּג[30]. וְלֹא לְכָנֵס**
15 **לְבֵרְסְקִי[31] סָמוּךְ לְמִנְחָה עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה**
16 **הֶפְסֵד בְּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ, וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה.**
17 **וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ[32] - לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא גּוֹמֵר,**
18 **וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה[33].**

24) שהוא בשש שעות וחצי (כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב). 25) בלבד, מבלי שיתרחץ וישתטף בחמים ובצוננים. 26) יחלש מרוב הזיעה (שבת ט:). 27) ויבטל מן התפילה. 28) על־ידי טענות חדשות של בעלי הדין, בית־דין יחזור בו מהחלטתו הקודמת ויתחיל לעיין בדין מחדש, כאילו הוא בהתחלת דין. 29) רגילה, שאינה אמנותית כתספורת של כהן־גדול שהיא תספורת מיוחדת ודורשת זמן רב: ש"ראשו של שער זה בצד עיקרו של זה" (נדרים נא.), כלומר: שלא היה מספר כל ראשו לגמרי, אלא מניח כל השערות קצת, כדי שיהיה ראשו של שער אחד בצד עיקרו של השני הסמוך לו. (ראה הלכות כלי המקדש פרק ה, ה"ו). 30) של המספרים, ויצטרך לחזר אחר זוג אחר. 31) בית עיבוד עורות. 32) אפילו כשהתחיל באיסור שהוא בזמן מנחה. 33) הואיל ויש לו עוד שהות להתפלל עד הערב (שבת, שם), אבל כשאין לו עוד שהות להתפלל - יפסיק ויתפלל.

19 **ו. מֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת תִּסְפֹּרֶת[34]? מִשֶּׁנַּיַּח מַעְפֹּרֶת[35] שֶׁל**
20 **סַפָּרִין עַל בִּרְכָּיו. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת מֶרְחָץ?**
21 **מִשֶּׁיִּפְשֹׁט הַבֶּגֶד הַסָּמוּךְ לְבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת**
22 **הַבֵּרְסְקִי? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בֶּגֶד בֵּין כְּתֵפָיו, כְּמוֹ שֶׁהָאֻמָּנִין**
23 **עוֹשִׂין. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה? לִבְנֵי אֶרֶץ־**
24 **יִשְׂרָאֵל[36] - מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו, וְלִבְנֵי בָבֶל[37] - מִשֶּׁיַּתִּיר**
25 **חֲגוֹרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ[38]**
26 **הַדַּיָּנִים וְיֵשְׁבוּ. וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין[39] - מִשֶּׁיַּתְחִילוּ**
27 **בַּעֲלֵי־דִינִין לִטְעֹן.**

34) שאם התחיל בה אינו מפסיק לתפילת מנחה. 35) הוא הסדין שהספרים מכסים את המסתפרים, שלא יפול השער הגזוז על בגדיהם, ובעל "הערוך" מפרש: מעפורת - "סודר שמעטף ראשו; וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו". ויחפש באפר על עיניו (מלכים־א כ, לח) מתרגם יונתן: וכריך במעפרא עינוהי. 36) שאינם רגילים לחגור עצמם בחוזק. 37) שהיו חוגרים את עצמם באזור, וכן מעיד עליהם הכתוב (יחזקאל כג, טו): חגורי אזור במתניהם, וכשהם אוכלים צריכים להתירו. 38) בטליתם. כי כן דרכם של הדיינים להתעטף בטליתם מאימת השכינה, ושלא להפנות ראשם לכאן ולכאן, למען תהא דעתם מיושבת עליהם (מלשון רש"י שבת י.). 39) כבר, ועסקו בדינים שונים זה אחר זה, והיו מעוטפים ממושב הדין הראשון.

28 **ז. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת[40] - לֹא יָבוֹא**
29 **אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר: אֹכַל מְעַט, וְאִישַׁן מְעַט[41],**
30 **וְאַחַר־כָּךְ אֶתְפַּלֵּל; שֶׁמָּא תֶּאֱנַס[42] אוֹתוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא**
31 **יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה. אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאַחַר־כָּךְ**
32 **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן[43]. וּמֵתָּר לְהִסְתַּפֵּר וְלִכָּנֵס**
33 **לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לְשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא סָמוּךְ**
34 **לְמִנְחָה, שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[44], שֶׁרֹב הָעָם נִכְנָסִין שָׁם**
35 **בַּיּוֹם; אֲבָל בַּשַּׁחַר, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לֹא גָזְרוּ בוֹ[45].**

40) ראה לעיל (פרק א, הלכה ו). 41) מעט.

42) תתקפהו. 43) ברכות ד, ע"ב. 44) רגיל. 45) על־פי הכלל הידוע: "דבר שאינו שכיח - לא גזרו בו החכמים" (עירובין סג:).

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל[46]. וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ[47] וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּתוֹ - אֵינוֹ פּוֹסֵק[48], שֶׁמִּצְוַת תַּלְמוּד־תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת תְּפִלָּה[49]. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה[50].

46) כי אם אנו מפסיקים תורתנו למלאכתנו, כל־שכן שנפסיק לתפילה. 47) כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו. 48) שבת יא, ע"א. 49) ורבינו בהל' ת"ת (פרק ג, ה"ג) אומר: "אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה... שהתלמוד מביא לידי מעשה - לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום". 50) שתורתו אומנותו, ואינו מפסיק לתפילה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א).

ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת בִּלְבָד. וַאֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[51] שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ - לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[52]; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא לְמֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה מֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ אַנָּס[53] בָּא כְּנֶגְדּוֹ - יְקַצֵּר[54]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל[55] - יַפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִים כְּנֶגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דַרְכָּן בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵן מְמִיתִין - פּוֹסֵק[56] וּבוֹרֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה דַרְכָּן לְהָמִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק.

51) שגדול כבודו וחייב לכבדו. 52) כי בשעה שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין לו להפסיק לכבוד מלך בשר־ודם, שהיום כאן ומחר בקבר (ברכות לג.). 53) איש מציק, ובעל זרוע. 54) שיאמר רק פתיחות הברכות וחתימתן. 55) שלא יספיק לגמור תפילתו למרות קיצורו (שם). 56) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א. וראוי להעיר, שבתלמוד בבלי (ברכות לג.) מצינו: אמר רב ששת: עקרב - פוסק, נחש - אינו פוסק (שאין הנחש מוכן כ"כ לישוך כעקרב). א"כ אין להשוות נחש לעקרב. אולם דברי רבינו מיוסדים ע"ז שאמרו (שבת קז.): "הצד נחש בשבת... שלא ישכנו - פטור ומותר. מניין? דתנן: כופין קערה על עקרב שלא תישוך" - הרי שאין לחלק בין נחש לעקרב ושוים הם (קרבן נתנאל על הרא"ש למסכת שבת פי"ג, אות א).

י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים[57] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה[58]. וְכָל אִישׁ שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[59], פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה[60]. וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לַמֵּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן[61], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה[62].

57) שהגיעו לכלל חינוך. וקטן - אביו מחוייב לחנכו בתפילה. 58) ואף־על־פי שנשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"א), משום שמצות־עשה שהזמן גרמא היא - חייבים הם בתפילה, מפני שהתפילה "רחמים" היא, ותיקנו חכמינו שאף אלה יהיו בכלל מבקשי רחמים (ברכות כ:). ולדעת רבינו לעיל (פ"א, ה"ב) חייבים הם בתפילה מן התורה - משום שתפילה מ"ע שלא הזמן גרמא היא. 59) כגון אונן, או שומר המת, ונושאי המטה המנויים לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ג־ו). 60) ברכות יז, ע"ב. 61) וחייבים בקריאת־שמע, כמבואר לעיל (שם). 62) מפני טרדת לבם. וכבר אמרנו, שכל שאין דעתו מיושבת עליו - אל יתפלל (ברכות, שם). ויש מפרשים: מפני שתפילה צריכה עמידה, והמלוים אינם יכולים לשהות ולעמוד; אבל קריאת־שמע יכולים לאמרה בלכתם בדרך. ודי להם לקרות פסוק ראשון בעמידה. ואינם מתעכבים כ"כ (רבינו יונה, שם).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כמה ברכות חייב אדם לברך בכל יום, סדרן ודיניהן.

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי תְפִלּוֹת אֵלּוּ, תִּקְּנוּ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם. אֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּפִּיל חֶבְלֵי[2] שֵׁנָה עַל עֵינָי, וְהַמַּשְׁקִיעַ שְׁנַת תַּרְדֵּמָה, וְהַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת־עָיִן[3]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רַע וּמִפֶּגַע רַע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעִים וְלֹא הִרְהוּרִים[4] רָעִים, וּתְהֵא מִטָּתִי שְׁלֵמָה[5] לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמֶּנָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת[6]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ"[7].

2) מלשון חבלי יולדה (הושע יג, יג), כי הער יותר מדי יאחזוהו צירים וחבלים עד שיישן, ולפ"ז ניקודו: חֶבלי. ויש מפרשים, מענין חבלי בוץ (אסתר א, ו), כי ע"י השינה תאסרנה העינים כביתרים חזקים, ולפ"ז יהיה ניקודו: חַבלי (מתוך "עיון תפילה" לסדור "אוצר התפילות"). 3) מלשון הכתוב (תהלים יז, ח). והוא השחור שבעין שהאור תלוי בו; וע"ש שחרוריתו קרוי: אישון, לשון חושך כמו: אישון לילה ואפלה (משלי ז, ט) (רש"י, שם). 4) מחשבות, מלשון הכתוב (דניאל ד, ב). 5) שלא יהא פסול בזרעי. 6) מלשון הכתוב (תהלים יג, ד) שלא אמות בשנתי לישון שנת המות, כי המיתה נקראת גם היא שינה: וישנו שנת עולם (ירמיה נא, נז). 7) על שם הכתוב: והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מג, ב). שאחרי השינה מעמיד הבריות לאור היום ללכת לעסקיהם (אבודרהם). ונוסח ברכה זו נמצא בשינויים קלים במסכת ברכות (ס:).

ב. וְקוֹרֵא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[8] וְיָשֵׁן, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה עִמּוֹ[9] (קוֹרֵא פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן); וְאִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה - קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים[10], וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן.

8) ברכות ד, ע"ב: "אף־על־פי שקרא אדם קריאת־שמע בבית הכנסת - מצוה לקרותה על מיטתו". וראוי להעיר, שבנוסח התלמוד (ברכות ס:) הקדימו קריאת־שמע לברכת

"המפיל", ורבינו מקדים ברכת "המפיל" לקריאת־שמע - מפני שהוא סומך על הירושלמי (ברכות פ"א, ה"א) האומר: "רבי זעירא היה קורא את שמע, וחוזר וקורא עד שהיה משתקע בשינה". מכאן משמע: שקריאת־שמע צריכה להיות סמוכה לשנתו ("הגהות מיימוניות" בשם רב נסים גאון). 9) כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ג, הלכה יח). ובכת"י התימנים אין המשפט הזה. 10) כגון: "בידך אפקיד רוחי וגו' (תהלים לא, ו) וכך נאמר בברכות (ה.). ובשבועות (טו:) הוסיפו עוד פסוקים של רחמים, כגון: ה' מה רבו צרי וגו' (תהלים ג, ב), שרבי יהושע בן לוי היה קוראם לפני שנתו.

1 **ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ[11], מְבָרֵךְ וְהוּא עַל**
2 **מִטָּתוֹ כָּךְ: "אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה[12]. אַתָּה**
3 **בְּרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ[13] בִּי וְאַתָּה**
4 **מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי[14], וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתָּה**
5 **עָתִיד לְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד[15] לָבוֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה**
6 **תְּלוּיָה בְּקִרְבִּי, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי, רִבּוֹן כָּל**
7 **הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפִגָּרִים[16]**
8 **מֵתִים".**

11) שאין בדעתו לישון עוד, פרט למתעורר באמצע שנתו. 12) וכמאמרם ז"ל (שבת קנב:): והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז): - "תנה לו, כמו שנתנה לך מה הוא נתנה לך בטהרה, אף אתה החזירה לו בטהרה". ונוסח רבינו הוא כגירסת התלמוד (ברכות ס:). והנוסח הרווח: "טהורה היא", מוטעה, כי איך יאמר אדם חוטא על נשמתו שהיא טהורה? וכן החליט החיד"א (קשר גודל ס"ה): אין אומרים "טהורה היא" - אלא: טהורה. 13) כנגד ג' לשונות שבבריאת האדם: ויברא אלהים את האדם (בראשית א, כז); וייצר ה' אלהים את האדם (שם ב, ז); ויפח באפיו נשמת חיים (שם). 14) שלא תצא לפני זמנה. 15) בעת תחיית המתים, ככתוב: ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל ל, יד). 16) גופות בני אדם או בעלי־חיים כשהם מתים (מלכים־ב יט, לה). וכאן כינוי לישנים, כמאמרם ז"ל: "שינה - אחד משישים למיתה" (ברכות נז:). וסיום ברכה זה סובל ב' פירושים: האחד - הודאה על היקיצה מן השינה; והב' - על תחיית המתים לעתיד־לבוא. כי כמו שמחזיר הקב"ה הנשמות לאדם בכל בוקר, כן יחזיר הנשמות לישני עפר לעתיד־לבוא, ולקוחה היא ממליצת חכמינו ז"ל (סנהדרין קח.): "אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים ("עבודת ישראל").

9 **ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹלִים, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה**
10 **יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי[17] בִּינָה לְהַבְחִין**
11 **בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ**
12 **אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים".**
13 **כְּשֶׁמַּנִּיחַ סְדִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
14 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה"[18].**
15 **כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו[19], מְבָרֵךְ "פּוֹקֵחַ עִוְרִים"[20].**
16 **כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים"[21].**
17 **כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָם עַל־גַּבֵּי קַרְקַע,**
18 **מְבָרֵךְ "רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם"[22]. כְּשֶׁעוֹמֵד, מְבָרֵךְ**
19 **"זוֹקֵף כְּפוּפִים"[23]. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו, מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר**
20 **קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם". כְּשֶׁרוֹחֵץ**
21 **פָּנָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
22 **הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי. יְהִי**
23 **רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּרְגִּילֵנִי**
24 **לְדָבָר מִצְוָה וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה וְעָוֹן. וְתַשְׁלֵט**
25 **בִּי יֵצֶר טוֹב, וְאַל יִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר רָע[24]. וּתְחַזְּקֵנִי**
26 **בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתַתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד**
27 **וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי, וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים**
28 **טוֹבִים[25]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים".**

17) תרנגול. שכן קוראים במקומות ידועים לתרנגול - שכוי (ראש השנה כו.). והרא"ש לברכות (פ"ט אות כ"ג) אומר: "הלב נקרא: שכוי בלשון המקרא (איוב לח, לו): מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המבין. ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ללילה. ומפני שהתרנגול מבין גם כן להבחין בין יום ללילה (שבאשמורת הבוקר הוא קורא בקול), התקינו לומר ברכה זו בשמיעת קול התרנגול. אולם אף אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו, שאינה אלא הודאה לה' שנתן לנו בינה, וברא לנו כל צרכינו: שאף אם יישן אדם בבית אפל - יבחין בביאת היום על ידי קול התרנגול". 18) מלשון הכתוב (ישעיה סב, ג): והיית עטרת תפארת ביד ה'. ומעם ברכה זו: לפי שאסור לילך בגלוי ראש, כמבואר בשבת (קיח:). ואפילו לדעת המפרשים שאין זה אלא משום מדת חסידות, אבל הכל מודים שמן הנכון הוא לכסות הראש כדי שיהיה עלינו מורא שמים. ומכיון שישראל נצטוו על כך, אנו מברכים עוטר ישראל וכו' (בית יוסף או"ח סימן מו). ובזוהר פרשת נשא דף קכ"ב (הובא בבית יוסף שם) נאמר: "מתוך שהשכינה היא מעל לראשו של האדם, אסור לו ללכת ארבע אמות בגילוי ראש. 19) בעוד שהעינים עצומות דרך הבריות להעביר ידיהם עליהן, שעל־ידי־זה כאילו הם מעבירים חבלי שינה מעיניהם ('פרישה', או"ח סימן מ"ו). וכבר תמהו מפרשי הרמב"ם: איך אפשר לו ליגע בעיניו טרם שנטל ידיו, הלא בפירוש אמרו (שבת קח:): "יד לעין - תיקצץ" שאסור לנגוע בעין קודם נטילת היד? וה"מגן אברהם" באו"ח (סימן מ"ו ס"ק א) אומר שנוגע בעיניו על־ידי מפית, וזה מותר. 20) מלשון הכתוב (תהלים קמו, יח). וכדאי להעיר, שבתלמוד שלנו (ברכות ס:) כתוב כך: "כשפותח עיניו יאמר... פוקח עורים", אלא שגירסת רבינו היא כגירסת הרי"ף (שם). 21) בגלל הנעת אבריו שהיו אסורים במשך הלילה. 22) מלשון הכתוב (תהלים קלו, ו), והיא הבעת שבח לה' ששטח הארץ על פני המים, היפך הטבע, שהרי לפי טבע היסודות המים מקיפים את הארץ; אבל ה' רצה שהבריות יהלכו בארץ, הפך את הטבע והשקיע את הארץ (לבוש). 23) (תהלים קמו, ח) כי בהיות האדם במיטתו קומתו כפופה. 24) אף־על־פי שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות לג:): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ואין איפוא מקום לתפילה: "ואל ישלוט בי יצר הרע", שהרי אין זה תלוי אלא בו בעצמו? בכל זאת ראוי לו לאדם לבקש מה' שיסיר ממנו כל המונעים

המעכבים אותו לעבוד אותו ("עבודת ישראל"). 25) על־פי לשון הכתוב (ישעיה סג, ז): חסדי ה'... ורב טוב. ואחד מאלה החסדים הוא: שהקב"ה העביר שנתו מעיניו וחידש כוחותיו, וכמו שדרשו במדרש תהלים פרק כ"ה על הפסוק חדשים לבקרים (איכה ג, כג): "אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום, והקב"ה מחזירה לו חדשה ורגועה".

1 **ה. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס:**
2 **"הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים[26], קְדוֹשִׁים, מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. עִזְרוּנִי**
3 **עִזְרוּנִי, שִׁמְרוּנִי שִׁמְרוּנִי[27], הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס**
4 **וְאֵצֵא, שֶׁזֶּה דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי־אָדָם"[28]. וְאַחַר שֶׁיָּצָא**
5 **מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר**
6 **יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים[29]**
7 **חֲלוּלִים חֲלוּלִים[30]. גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ,**
8 **שֶׁאִם יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם[31] אוֹ אִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם[32],**
9 **אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,**
10 **רוֹפֵא כָל בָּשָׂר[33] וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת"[34].**

26) למלאכים המלוים אותו, כמו שכתוב (תהלים צא, יב): כי מלאכיו יצוה לך וגו' - הוא אומר כן (רש"י ברכות ס:). ואומר להם: **התכבדו** - שאל יתבזו ויכנסו אתו לבית הכסא אלא ישמרו על כבודם וישארו מבחוץ (פרישה לאו"ח סימן ג). 27) מן המזיקים המצויים במקום הטינופת (שם). 28) כלומר תחכו בחוץ ואל יהי זה לכם לטורח, כי כן דרך בני האדם ואין אני פושע בהליכתי (שם), וכל נוסח בקשה זו במסכת ברכות (ס:). וכבר העיר הרב דוד אבודרהם, שאין לומר זה אלא לירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו, אבל איש אחר לא, מפני שזה נראה כיהירות. ומטעם זה, אומר ה"בית יוסף" (או"ח סימן ג), נתבטלה אמירתו בדורות הללו. 29) כגון הפה החוטם וכו' וכפל אותם להורות על רבויים. 30) כגון הלב והמעים שהם אברים חלולים, ולשון "בריאה" נופלת על האברים שהם חלולים, לא על החללים עצמם שבהם לא תיצדק לשון בריאה, שהרי אין בהם ממש. ואף־על־פי שגירסת התלמוד שלפנינו: חללים, (ראה ברכות ס:), נמשך רבינו אחרי הרי"ף שם הגורס: חלולים. וכן הגירסא בברכות כד: (ב"י לאו"ח סימן ו). וחלולים - שם מספר רבים מן היחיד חַלוּל על משקל כרוב, זְבוּל ("עבודת ישראל"). 31) מן הנקבים הפתוחים. 32) מן האברים החלולים. 33) הכוונה ליציאה שהיא רפואת כל הגוף (רש"י לברכות ס:). 34) כשאדם עושה נאד, אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט, הרוח יוצאת מתוכו ואין היין נשמר בתוכו; והקב"ה ברא באדם נקבים רבים, ואף־על־פי־כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזוהי פליאה וחכמה (על־פי מדרש ב"ר פ"א).

11 **ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל[35] בִּגְבוּרָה".**
12 **כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ נְעָלָיו, מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ[36] לִי כָּל צָרְכִּי"[37].**
13 **כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ, מְבָרֵךְ "הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי**
14 **גָבֶר"[38]. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
15 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גוֹי"[39]; "בָּרוּךְ**
16 **אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה"[40];**
17 **"בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי**
18 **עֶבֶד"[41].**

35) כי על ידי האזור החגור במתניו, יוכל האדם להתנועע ביתר כח וגבורה, ככתוב (איוב לח, ג): אזר נא כגבר חלציך. 36) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח בתלמוד (ברכות ס:) ששם המקור לברכות אלו. ונוסח אחר: "שעשית". 37) שכל זמן שהוא יחף אינו יכול לצאת ולעשות צרכיו ועסקיו (אבודרהם). 38) ע"פ הכתוב (תהלים לז, כג). 39) שאינו מחוייב אלא בשבע מצוות של בני נח בלבד. 40) שאינה מחוייבת במצוות־עשה שהזמן גרמן. "והטעם שנפטרו הנשים ממצוות־עשה שהזמן גרמן - יאמר אבודרהם - לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו ומצוותיו; ואם היתה מחוייבת במצות־עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעה שהיא עושה את המצוה, יצוה עליה בעלה לעשות מצותו - ומה עליה לעשות אז? לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו, כדי להיות לה שלום עם בעלה. שכן מצינו, שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים, כדי להטיל שלום בין אשה לבעלה". 41) שגם הוא פטור מכל מצוות־עשה שהזמן גורם אותן, ומזולזל הוא ביותר: שאין לו זכות אבות, וגם אסור לו לבוא בקהל. ואלה שלש ברכות האחרונות מקורן במסכת מנחות (מג:). ונתקנו ברכות אלו בדרך שלילה ולא בדרך חיוב כגון: "שעשני ישראל", "שעשני איש" וכיוצא בהם - לפי שאמרו חכמינו ז"ל: "נמנו וגמרו: שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין יג:), אם כן תהיה הכוונה בברכות אלו: מי יתן שלא עשני כל עיקר, ועכשיו שעשני - אברך את ה' שלא עשני גוי וכו' ("לבוש"). וראה בב"ח (סימן מו, סעיף ז). וראוי להעיר, שסדר ברכות אלו ב'טור' (סימן מו) הוא: גוי, עבד, אשה; וכן השכל מחייב שבתחילה הוא מברך על הגרוע יותר, ואחר־כך על העבד שהוא עדיף מגוי, ולבסוף הוא מברך "שלא עשני אשה" מפני שהיא חשובה מהעבד. ורבינו נמשך אחר גירסת התלמוד במנחות (מג:). ואולי: מפני שהאשה לא תבוא לתרי"ג מצוות לעולם, בעוד שהעבד אם רק ישתחרר ויהא לבן חורין יושלם להיות כבן ישראל לכל דבריו ("מעשה רוקח"). ומעניין שבכת"י התימנים נזכר עבד לפני אשה.

19 **ז. שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶם סֵדֶר[42], אֶלָּא**
20 **מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בִּשְׁבִילוֹ**
21 **בִּשְׁעָתוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ,**
22 **מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה"; שָׁמַע קוֹל**
23 **הַתַּרְנְגוֹל[43], מְבָרֵךְ "הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה". וְכָל בְּרָכָה**
24 **מֵהֶן שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.**

42) שיתחייב לאמרן בהמשך אחד על פי הסדר. 43) ודעת ה'תוספות' (ברכות ס:) שאפילו לא שמע קריאת התרנגול - מברך, שאין ברכה זו אלא על הנאת האורה שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה. ולא הוזכרה בתלמוד "שמיעת קול התרנגול", אלא להוציא מי שנמצא במדבר שאין שם תרנגול כלל, או את החרש שאינו שומע כלל ("הגהות מיימוניות"). ומנין שמונה־עשרה ברכות אלו, הוא בצירוף

"ברכת המפיל" שאדם מברך לפני שנתו בלילה שנתבארה לעיל (ה"א). כן ראוי להעיר, שברכת יהי רצון וכו' המבוארת לעיל (הלכה ד) אינה ברכה מיוחדת לעצמה, אלא המשכה של הברכה הקודמת - ברכת המעביר חבלי שינה - והיא נחתמת ב"גומל חסדים טובים". ואנו נוהגים לומר "ויהי רצון" להורות שזה המשך הברכה הקודמת. וכן היא נוסחת הגמרא (ברכות ס:), אשר על כן אין לענות אמן אחר "המעביר שינה" וכו' שאינה סוף ברכה. וכך נפסק להלכה ב'טור' אורח־חיים (סימן מו).

1 **ח. כֵּיצַד? לָן בִּכְסוּתוֹ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד**
2 **"מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים"; הָלַךְ יָחֵף - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ**
3 **לִי כָּל צָרְכִּי". בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, שֶׁאֵין**
4 **שָׁם רְחִיצָה - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדָיִם", וְלֹא**
5 **"הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה"[44]; אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא**
6 **- אֵינוֹ מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם"; וְכֵן שְׁאָר**
7 **בְּרָכוֹת אֵלּוּ.**

44) שאינו אומרה אלא אחרי שרחץ פניו, כמבואר לעיל (הלכה ד). רבינו נאמן לשיטתו בהלכות "שביתת עשור" (פרק ג, ה"ב) שאין נטילת ידים ביום הכיפורים בבוקר, אלא־אם־כן נתלכלכו ידיו בטיט וכדומה. אבל שאר הפוסקים והראב"ד בראשם סוברים: שנוטל אדם ידיו ביום הכיפורים בבוקר, משום רוח רעה השורה עליהן והרי הן כמלוכלכות בטיט; ולדבריהם יש מקום לברכות אלו אף ביום הכיפורים (הגהות מיימוניות).

8 **ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרֹב עָרֵינוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ זוֹ אַחַר**
9 **זוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, בֵּין נִתְחַיְּבוּ בָהֶן, בֵּין לֹא נִתְחַיְּבוּ**
10 **בָהֶן - וְטָעוּת הוּא, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְלֹא יְבָרֵךְ**
11 **בְּרָכָה אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ[45].**

45) לפי פירוש הכסף־משנה בדעת רבינו, שתי טעויות טועה העם: אחד - שמברך אחר זמן עשייתם (שהרי רוחץ פניו בביתו, ולאחר זמן הוא מברך בבית־הכנסת על נטילת ידים); שנית - שאין לברך ברכה אלא־אם־כן נתחייב בה. אבל כבר פשט המנהג לסדר כל הברכות זו אחר זו בבית הכנסת, מפני שרבים מעמי הארצות אינם יודעים לברך כראוי, תקנו שיסדרון בבית־הכנסת, ויענו אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן ('טור' או"ח סימן מו). והגאונים: רב נטרונאי ורב עמרם (הובאו דבריהם ב'בית יוסף' שם) נימקו שיש לברך אפילו כשלא נתחייב בעצמו - כי לא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם הוא מברך את ה' שעשה כל הטובות והחסדים תמיד לכל. וכן אין להקפיד על זה שמברך אחר זמן עשייתן, כי כלל זה לא נאמר אלא בברכות המצוות, כגון: תקיעת שופר, או נטילת לולב וכדומה, שיש לברכן קודם לעשייתן; אבל בברכות הודאה ושבח יכול לברך אפילו אחר עבור זמנן - כי תמיד ראוי להודות לו.

12 **י. הַמַּשְׂכִּים לִקְרֹא בַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת־**
13 **שְׁמַע[46] - בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה**
14 **שֶׁבְּעַל־פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה וּמְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת,**
15 **וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא. וְאֵלּוּ הֵן: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
16 **וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה"; "וְהַעֲרֵב נָא[47] יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת**
17 **דִּבְרֵי תּוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי־פִיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל,**
18 **וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ[48] וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ[49]**
19 **וְעוֹסְקֵי תּוֹרָתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ**
20 **יִשְׂרָאֵל"[50]. "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
21 **אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ.**
22 **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה".**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אשר קדשנו במצוותיו וציונו על דברי תורה".

בגמרא (ברכות כא, א) ישנו לימוד מיוחד לברכת התורה, שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו". ומזה שלא נכלל החיוב לברכה זו במה שמברכין על כל המצוות, הוא מפני החילוק המהותי שביניהם.

בכל המצוות, הברכה היא הודאה לקב"ה על שקידש אותנו במצוותיו, אבל ברכת התורה היא על עצם לימוד התורה, והיא כברכת הנהנין ממש.

(על־פי לקו"ש כרך י"ד עמוד 148)

46) אבל אחרי שקרא קריאת־שמע עם ברכותיה - אינו צריך לברך, שכבר נפטר בברכת "אהבה רבה", שיש בה מעין ברכות התורה: "ותן בלבנו... ללמוד... ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך" (ברכות יא:). 47) כגירסת דפוס ונציה ש"י ("מעשה רוקח"). ובדפוסים אחרים: "והערב", ואין זה מדוייק, שברכה זו נפרדת היא ואינה שייכת לשלפניה, ורק אלה שסוברים שזו המשכה של הברכה שלפניה גורסים "והערב" (ראה 'תוספות' לברכות מו.). הערב - המתק. 48) יוצאי חלצינו, ככתוב (ישעיה מח, יט): וצאצאי מעיך. 49) על שם הכתוב: כי כולם ידעו אותי (ירמיה לא, לג). כלומר: שנכיר גדולתך בכל פעולותיך. 50) כנוסח דפוס וונציא ש"י, וכן היה הנוסח לפני "הגהות מיימוניות", כמבואר לפנינו. ונוסח אחר: "המלמד תורה לעמו ישראל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואנו נוהגים לחתום המלמד תורה וכו' כגירסת התלמוד (ברכות יא:) וברי"ף שם.

23 **יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ,**
24 **וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי־תּוֹרָה[51]. וְנָהֲגוּ הָעָם**
25 **לִקְרֹא בִּרְכַּת כֹּהֲנִים[52]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין: "צַו**
26 **אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"[53]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶן.**
27 **וְקוֹרִין פְּרָקִים[54] אוֹ הֲלָכוֹת[55] מִן הַמִּשְׁנָה וּמִן**
28 **הַבָּרַיְתּוֹת[56].**

51) כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה): "והוא ששנה על אתר" (מיד). 52) שגם אנשי משמר היו נוהגים לקרותה בכל בוקר, כמבואר ב'תוספות' למסכת ברכות (שם). 53) (במדבר כח, א־ט) המדברת בקרבן התמיד. כמו שאמרו (תענית כז:): שאל אברהם אבינו את הקב"ה, בזמן שאין בית־המקדש קיים, מה תהא עליהם? א"ל: כבר תקנתי להם

סדר קרבינות. בזמן שקוראים בהם לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם. 54) שלמים. כגון: איזהו מקומן של זבחים. ובחרו פרק זה, שאין בכל הפרק מחלוקת, והכל משנה ברורה למשה מסיני (׳בית יוסף׳ או"ח סימן נ.). 55) חלק מן פרק שלם, כגון: "אלו דברים שאין להם שיעור" וכו׳, שהוא המשנה הראשונה למסכת פאה. 56) כגון: "תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום" וכו׳, ועוד ברייתות כאלה, המובאות בסוף ספר זה ב"סדר תפילות כל השנה" לרבינו.

יב. וְשִׁבְּחוּ חֲכָמִים[57] לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסֵּפֶר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, מִ׳תְּהִלָּה לְדָוִד׳[58] עַד סוֹף הַסֵּפֶר[59]. וּכְבָר נָהֲגוּ לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶם[60] וּלְאַחֲרֵיהֶם[61]. וְתִקְּנוּ בְּרָכָה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא ׳בָּרוּךְ שֶׁאָמַר׳, וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם, וְהוּא ׳יִשְׁתַּבַּח׳[62]. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת־שְׁמַע וְקוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע.

57) שבת קיח, ע"ב: אמר ר׳ יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום... והסיקו שם של"פסוקי דזמרה" התכוין. 58) פרק קמה. 59) ע"פ הרי"ף (ברכות פ"ה). 60) כגון: יהי כבוד ה׳ לעולם וכו׳. 61) כגון: ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן וכו׳. 62) ברכות אלו הוזכרו ברי"ף (שם). ולדעת בעל "אור זרוע" ועוד - ברכה זו אנשי כנסת הגדולה תקנוה. וב"הגהות מיימוניות" מובא בשם הירושלמי: "המספר בין ׳ישתבח׳ ל׳יוצר אור׳ - עבירה היא בידו, וחוזר עליה ממערכי המלחמה". ורבינו יונה בברכות (פ"ה) מעיד שראה במדרש כן. ובספר "אבודרהם" מביא בברכת "ישתבח" מדרש האומר על הפסוק: מי האיש הירא ורך הלבב וגו׳: זה המפסיק בין ברוך שאמר עד סוף התפילה - הרי מבואר שחכמי התלמוד הזכירו ברכות אלו, וברי"ף לברכות (שם) מפורש: ותקינו רבנן לומר ברכה לפניהם וכו׳. וכן נזכרת ברכה זו בזוהר (פרשת ויקהל רסו:) בתקונא תניינא וכו׳ (מעשה רוקח).

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בָהֶן לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם, אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין ׳יִשְׁתַּבַּח׳[63], שִׁירַת הַיָּם, וְאַחַר־כָּךְ מְבָרְכִין עַל ׳שְׁמַע׳. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת ׳הַאֲזִינוּ׳. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי הַמִּנְהָג.

63) ובזמננו אין נוהגין כן. אלא אומרים שירת הים לפני ישתבח. ובתשעה באב נוהגים הספרדים לומר במקום שירת הים - שירת האזינו (המדברת בכל מיני פורעניות). אבל הכל לפני ישתבח (מעשה רוקח).

יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְרָכוֹת בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה[64]. וּמַה הֵן מֵאָה בְרָכוֹת אֵלּוּ? עֶשְׂרִים־וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת שֶׁמָּנִינוּ בְּפֶרֶק זֶה; וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[65]; וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף בַּצִּיצִת, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִת"; וּכְשֶׁלּוֹבֵשׁ תְּפִלִּין, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין"; וְשָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, שֶׁבְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - חֲרִי שְׁמוֹנִים וְשֵׁשׁ בְּרָכוֹת; וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל יוֹם וְהַלַּיְלָה, מְבָרֵךְ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - שֶׁבַע בְּכָל סְעוּדָה: אַחַת כְּשֶׁיִּטֹּל יָדָיו תְּחִלָּה, וְעַל הַמָּזוֹן אַחַת בַּתְּחִלָּה[66] וְשֶׁלֹּשׁ בַּסּוֹף[67], וְעַל הַיַּיִן[68] לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו[69] - חֲרִי שֶׁבַע בְּרָכוֹת. חֲרִי מֵאָה בְרָכוֹת בֵּין הַכֹּל.

64) מנחות מג, ע"ב: "היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך וכו׳ ופירש רש"י: אל תקרא "מה" אלא "מאה". וראה ב׳תוספות׳ שם. וב׳טור׳ או"ח (סימן מו) מובא בשם רב נטרונאי גאון, שדוד המלך תיקן מאה ברכות, דכתיב (שמואל־ב כג, א): הוקם על - "על" בגימטריא מאה (על פי מדרש במדבר רבה פרשת קרח). 65) שבשחר - מברך שתים לפניה ואחת לאחריה; ובערב - מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ה). 66) ברכת המוציא. 67) בברכת המזון שהן: הזן את הכל, על הארץ ועל המזון, בונה ירושלים. 68) שאם יש לו יין מברך ברכת המזון על הכוס. 69) ברכה אחרונה שהיא מעין שלש, ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ח, הלכה ט"ו).

טו. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכַּת הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין בַּתְּפִלָּה[70], וְהוֹסִיפוּ ׳הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב׳ בִּבְרִכַּת־הַמָּזוֹן[71] - נִמְצְאוּ חָמֵשׁ[72] בְּרָכוֹת יְתֵרוֹת. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה, וְלֹא הִתִּיר חֲגוֹרוֹ, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בָאֵלּוּ - צָרִיךְ לְהַשְׁלִים מֵאָה בְרָכוֹת מִן הַפֵּרוֹת[73].

70) ראה לעיל (פ"ב, ה"א). 71) ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ב, ה"א). 72) שתים בברכת המזון, לשתי סעודות היום, ושלש בשלש תפילות היום. 73) מנחות מג, ע"ב. וב"הגהות מיימוניות" כתוב: שהברכות שמברכים העולים לתורה כל אחד, שתי ברכות בקריאת שחרית, וכן בקריאת מנחה, וכן ברכות המפטיר שהן ז׳ ברכות - עולות לחשבון לשומעיהם, לפיכך נכון הוא לברך בקול רם, כדי שישמעו ויכוונו לצאת. כן ראוי להוסיף שבע ברכות שבתפלת מוסף לשבת. וגם ברכת "מגן אבות" שבליל שבת. וב׳בית יוסף׳ או"ח (סימן מו) הוסיף עוד שבע ברכות שבסעודה שלישית לשבת, באופן שיש כבר יותר ממאה אפילו בשבת.

טז. כֵּיצַד? אוֹכֵל מְעַט יָרָק, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו; וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מִפְּרִי זֶה וּמְבָרֵךְ[74] לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו[75]; וּמוֹנֶה כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁמַּשְׁלִים מֵאָה בְּכָל יוֹם.

74) כשלא היה בדעתו לאכול עוד ידובר כאן. כי אם בתחילה היה בדעתו לאכול בשעה זו מאותו הפרי - אסור

לו לברך ברכה בשניה, שהרי זו ברכה לבטלה (לחם־משנה). 75) ברכת "בורא נפשות רבות". ראה לקמן הלכות ברכות (פ"ח, ה"א).

יז. סֵדֶר תְּפִלּוֹת כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר מַשְׁכִּים אָדָם וּמְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְקוֹרֵא הַזְּמִירוֹת[76] וּמְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם; וְקוֹרֵא אַחַר־כָּךְ 'שְׁמַע' וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֵיהָ, וּמְדַלֵּג קְדֻשָּׁה מִן הַבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה[77]; וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', מִיָּד יַעֲמֹד, כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה[78] לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[79]; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וּמִתְחַנֵּן מְעַט, וְהוּא יוֹשֵׁב, בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים[80]; וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא 'תְּהִלָּה לְדָוִד'[81] (מִישֶׁב); וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו.

76) פסוקי דזמרה. 77) כמו ששנינו (מגילה כג:): "ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה", ולפיכך כשמגיע ל"בשפה ברורה ובנעימה" מדלג ומתחיל: לאל ברוך נעימות יתנו. וכדברי רבינו מפורש ב'זוהר' שמות (דף קל"ב:) הובא ב'בית יוסף' לאו"ח סימן נ"ט. וראוי להעיר, שב'ארחות חיים' מובא בשם רבי אברהם בנו של הרמב"ם, שחזר בו אביו מזה, והורה למעשה שהיחיד אומר קדושה זו (כסף־משנה). ורבינו בתשובתו (הובאת בחידושי הרמב"ם ל"מעשה רוקח" עמוד א) מנמק: שקדושת יוצר היא רק דרך סיפור: איך המלאכים מקדישים את השם, ומכיון שאין אנחנו המקדישים, אין זה בכלל: "דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה". 78) ודוד רמזה בספר תהלים שנאמר (שם יט): ה' צורי וגואלי, וסמוך לזה: יענך ה' ביום צרה (שם כ, א) ובירושלמי ברכות (פרק א, הלכה א) אמרו: "מי שאינו סומך גאולה לתפלה, למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג (נתרחק) אף הוא הפליג" אלא יהיה אדם מתקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסים של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו (על־פי רש"י ברכות ד:). 79) לעיל (פ"ה, הלכה ב). 80) כגון: "ואנחנו לא נדע מה נעשה" וכו'. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה"). 81) ברכות ד, ע"ב: "כל האומר תהלה לדוד (תהלים, פרק קמה) בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

יח. וּבְתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מַתְחִיל לִקְרֹא 'תְּהִלָּה לְדָוִד' מִישֶׁב; וְאַחַר־כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה; וּכְשֶׁמַּשְׁלִים, נוֹפֵל עַל פָּנָיו וּמִתְחַנֵּן, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו. וּבְתְפִלַּת הָעֶרֶב קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֵיהָ, וְסוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב[82] מְעַט וְיִפָּטֵר. וְהַמִּתְחַנֵּן אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[83]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' אַחַר 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', אֵינָהּ הֶפְסֵק בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה[84].

82) כמפורש לעיל (פרק ד' הלכה טז) שצריך לישב מעט אחר התפילה, כדי שלא תעשה תפילתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. 83) שאף־על־פי שהיא רשות, הוא מאריך בה בדברי תחנונים, לפיכך הוא ראוי לשבח (מעשה רוקח). 84) ברכות ד, ע"ב: "כגאולה אריכתא דמיא". והטעם: מפני ש"השכיבנו" מעין הגאולה היא, שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים, היו אבותינו מפחדים ומתפללים לבורא עולם לקיים דברו, שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם, שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמא יגרום החטא, וכנגד אותה התפילה התקינו לומר "השכיבנו", שיצילנו ה' מכל דבר רע, וכיון שהתקינו לאמרה כנגד מה שהיה בשעת הגאולה - הרי היא מעין הגאולה (רבינו יונה לברכות שם).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ה'־י"א מנחם־אב ה'תש"פ

יום א' ה' מנחם־אב ה'תש"פ

הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שכל בית ישראל מְצוּוִים על קידוש השם; מתי לעבור ולא להיהרג, ומהו חילול ה'.

א. כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל[2] מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ[3] הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לְחַלְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי". כֵּיצַד? כְּשֶׁיַּעֲמֹד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיֻאֲנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ יַהַרְגֶנּוּ - יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּצְוֹת: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם" - וָחַי בָּהֶם, וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם[4]. וְאִם מֵת וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[5].

2) לרבות גם נשים, שגם הן מצוות על קידוש השם, כמבואר במסכת סנהדרין (עד, ב). 3) למסור את הנפש על תורת ה' ודתו, שעל־ידי־זה מתקדש שמו יתעלה ('תורת כהנים', אמור). וכדאי להביא בזה דברי רבינו על מצות

"קידוש השם" (ספר המצוות, ט): כשגזר נבוכדנצר הרשע להשתחוות לצלם. כמסופר בספר דניאל, השתחוו לו כל המון בית ישראל ולא היה שם ביניהם מקדש שם שמים, כי פחדו לנפשם והעטו חרפה על כל ישראל. עד שבאו דניאל, חנניה, מישאל ועזריה וקידשו שם שמים ברבים, והסירו את החרפה מעל עמם. ונתקיימו אז דברי ישעיה הנביא, שאמר: לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, כי בראותו ילדיו... יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כט, כג). 4) יומא פה, ב. 5) חייב ליתן את הדין על שמסר נפשו חינם. רבינו סובר: "יעבור ואל ייהרג" שאמרו רבותינו, פירושו – מחויב לעבור, כדי שלא ייהרג. אבל רבים מגדולי הראשונים חולקים עליו בזה, וסבורים שאם נהרג ולא עבר – צדקה תיחשב לו, ולדעתם "יעבור ולא ייהרג" רשות היא ולא חובה (עיין עבודה זרה כז, ב ב'תוספות' דיבור־המתחיל יכול אפילו).

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בִּשְׁאָר מִצְוֹת, חוּץ**
2 **מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים. אֲבָל**
3 **שְׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ, אִם יֹאמַר לוֹ: עֲבֹר עַל אַחַת מֵהֶן**
4 **אוֹ תֵּהָרֵג! - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]?**
5 **בִּזְמַן שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לַהֲנָאַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן**
6 **שֶׁאָנְסוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת אוֹ לְבַשֵּׁל לוֹ תַּבְשִׁילוֹ,**
7 **אוֹ אָנַס אִשָּׁה[8] לְבָעֲלָהּ וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן**
8 **לְהַעֲבִירוֹ עַל הַמִּצְוֹת בִּלְבַד - אִם הָיָה בֵּינוֹ לְבֵין**
9 **עַצְמוֹ וְאֵין שָׁם עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל[9], יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג;**
10 **וְאִם אֲנָסוֹ לְהַעֲבִירוֹ בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יֵהָרֵג וְאַל**
11 **יַעֲבֹר, וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִירוֹ אֶלָּא עַל מִצְוָה**
12 **מִשְּׁאָר מִצְוֹת בִּלְבַד.**

6) שיעבור ולא ייהרג. 7) שיש לחלק בין שלוש עבירות אלו לשאר העבירות שבתורה. 8) באשה פנויה ידובר פה, כי אשת איש בכלל "גילוי עריות" היא. 9) כי אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם (סנהדרין עד, ב).

13 **ג. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[10] - שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה[11];**
14 **אֲבָל בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה, וְהוּא שֶׁיַּעֲמֹד מֶלֶךְ רָשָׁע**
15 **כִּנְבוּכַדְנֶצַּר וַחֲבֵרָיו, וְיִגְזֹר גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל לְבַטֵּל**
16 **דָּתָם אוֹ מִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת - יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אֲפִלּוּ**
17 **עַל אַחַת מִשְּׁאָר מִצְוֹת, בֵּין נֶאֱנָס בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, בֵּין**
18 **נֶאֱנָס בֵּינוֹ לְבֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.**

10) שיש לחלק בין עבירה לעבירה, ובין עשרה ופחות מעשרה. 11) רדיפות וגזירות דתיות (שם).

19 **ד. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יַעֲבֹר וְאַל יֵהָרֵג! וְנֶהֱרַג וְלֹא**
20 **עָבַר - הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְכָל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ:**
21 **יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְנֶהֱרַג וְלֹא עָבַר - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת**
22 **הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ**
23 **אֶת הַשֵּׁם בְּרַבִּים, כְּדַנִּיאֵל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה,**
24 **וְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו[12]. וְאֵלּוּ הֵן הֲרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁאֵין**
25 **מַעֲלָה עַל מַעֲלָתָן[13], וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר: "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ**
26 **כָּל הַיּוֹם[14], נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה"[15]; וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר:**
27 **"אֹסְפוּ לִי חֲסִידַי, כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח". וְכָל מִי**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר! וְעָבַר וְלֹא נֶהֱרַג - הֲרֵי**
29 **זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם; וְאִם הָיָה בַּעֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי**
30 **זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים, וּבִטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁהִיא**
31 **קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְעָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהִיא חִלּוּל**
32 **הַשֵּׁם. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, מִפְּנֵי שֶׁעָבַר בְּאֹנֶס, אֵין מַלְקִין**
33 **אוֹתוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין,**
34 **אֲפִלּוּ הָרַג בְּאֹנֶס; שֶׁאֵין מַלְקִין וּמְמִיתִין אֶלָּא לָעוֹבֵר**
35 **בִּרְצוֹנוֹ, וּבְעֵדִים וְהַתְרָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּנוֹתֵן מִזַּרְעוֹ**
36 **לַמֹּלֶךְ: "וְנָתַתִּי[16] אֲנִי אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא"; מִפִּי**
37 **הַשְּׁמוּעָה[17] לָמְדוּ: 'הַהוּא'[18] - לֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג,**
38 **וְלֹא מֵטֶעֶה; וּמָה אִם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁהִיא חֲמוּרָה**
39 **מִן הַכֹּל, הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּאֹנֶס אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת[19], וְאֵין**
40 **צָרִיךְ לוֹמַר מִיתַת בֵּין־דִּין[20] - קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת**
41 **הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה; וּבְעֲרָיוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְלַנַּעֲרָה לֹא**
42 **תַעֲשֶׂה דָבָר"[21]. אֲבָל[22] אִם יָכוֹל לְמַלֵּט נַפְשׁוֹ וְלִבְרֹחַ**
43 **מִתַּחַת יַד הַמֶּלֶךְ הָרָשָׁע, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה - הִנֵּה הוּא**
44 **כְּכֶלֶב שָׁב עַל קֵאוֹ[23], וְהוּא נִקְרָא עוֹבֵד עֲבוֹדַת**
45 **כּוֹכָבִים בְּמִזִּיד[24], וְהוּא נִטְרָד מִן הָעוֹלָם הַבָּא וְיוֹרֵד**
46 **לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם.**

12) בבבא־בתרא י, ב. 13) כמו שאמרו חז"ל: הרוגי מלכות - אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם (שם). 14) גיטין נז, ב. 15) אלו רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמם לשחיטה על דברי תורה (סנהדרין קי:). 16) נוסח זה היה גם בספר "היד החזקה" שלפני בעל "מעשה רוקח". וברוב הדפוסים מובא כאן הפסוק: "ונתתי את פני באיש ההוא" – ותמוה הוא, שהרי אין פסוק כזה נזכר כלל בנותן מזרעו למולך. 17) כל דבר שקיבלוהו חז"ל מסיני, ויש לו גם אסמכתא בקרא, קוראו רבינו: "מפי השמועה", מה־שאין־כן "קבלה" שאין לו אסמכתא בקרא ("יד מלאכי"). 18) "ההוא" – משמע, כשהאיש העובר את העבירה הוא בהווייתו, כמו שהוא: בדעתו ובהכרתו הברורה, והמעשה שהוא מוציא אל הפועל נעשה ברצונו והסכמתו – להוציא את השוגג מאליו, או את המוטעה על־ידי אחרים. וכן להוציא את האנוס שעושה מתוך הכרח שמכריחים אותו ולא ברצונו ('תורת כהנים' קדושים. זבחים קח:). 19) כשעבדוה במזיד, אבל בלי עדים והתראה. 20) בעדים והתראה. 21) כי אנוסה היא, כמו שמפרש הפסוק והולך: "כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה", ואונס רחמנא פטריה (ע"ז נד.). 22) בכתב־יד ברלין, וכן באוקספורד, חסרה כל הפיסקה הזאת, ולכן היקפנוה בסוגריים. אולם מעין זה נמצא ב"אגרת השמד" להרמב"ם. 23) מלשון הכתוב (משלי כו, יא). 24) כי מה שהיה תחילה באונס, נעשה לבסוף ברצון (כתובות נא, ב. ביאור הגר"א, שו"ע יו"ד סי' קנז, ס"ק כ).

47 **ה. נָשִׁים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אַחַת**
48 **מִכֶּן וּנְטַמֵּא אוֹתָהּ, וְאִם לָאו, נְטַמֵּא אֶת כֻּלְּכֶן! -**

יִטַּמְּאוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל[25].
וְכֵן אִם אָמְרוּ לָהֶם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: תְּנוּ לָנוּ אֶחָד מִכֶּם וְנַהַרְגֶנּוּ, וְאִם לָאו, נַהַרֹג כֻּלְּכֶם! - יֵהָרְגוּ כֻּלָּם, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם יְחַדּוּהוּ[26] לָהֶם וְאָמְרוּ: תְּנוּ לָנוּ פְּלוֹנִי, אוֹ נַהַרֹג אֶת כֻּלְּכֶם! - אִם הָיָה מְחֻיָּב מִיתָה כְּשֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי[27], יִתְּנוּ אוֹתוֹ לָהֶם, וְאֵין מוֹרִין לָהֶם כֵּן לְכַתְּחִלָּה[28]; וְאִם אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה - יֵהָרְגוּ כֻּלָּן, וְאַל יִמְסְרוּ לָהֶם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל.

25) לפי שאין דוחים נפש מפני נפש (תרומות פ"ח, מי"ב. ירושלמי, שם ה"ד). 26) שנקבו בשמו של אחד מהם, ודרשו כי ימסרוהו לידם. 27) שנתחייב מיתה על שמרד במלכות (שמואל־ב, פרק כ). 28) שאין זו ממידת חסידים, כמסופר (ירושלמי, תרומות פ"ח, ה"ד) על אחד שנתחייב מיתה למלכות, וברח ללוד אצל רבי יהושע בן־לוי והתחבא שם. כשהקיפו חילות המלך את העיר ואיימו להחריבה אם לא ימסרוהו בידם, שידל רבי יהושע את האיש בדברים לצאת אליהם ולעזוב את העיר, כדי שלא לסכן את חיי תושביה. הלה הסכים, יצא ונמסר על־ידם רבי יהושע למלכות. ואליהו הנביא שהיה רגיל תמיד אצל רבי יהושע בן־לוי לא נגלה מאז אליו עוד. והיה רבי יהושע מצטער מאד, וישב בתענית עד שנתגלה אליו אליהו ואמר לו: וכי למסורות ולמלשינים אני נגלה?! אמר רבי יהושע: הלא משנה מפורשת היא, שכגון זה מותר? (תוספתא, תרומות פ"ז). אמר לו אליהו: וכי משנת חסידים היא?

ו. כָּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בָּאֲנָסִין[29], כָּךְ אָמְרוּ בַּחֲלָאִים. כֵּיצַד? מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְּאִים, שֶׁרְפוּאָתוֹ בְּדָבָר פְּלוֹנִי מֵאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה - עוֹשִׂין. וּמִתְרַפְּאִין בְּכָל אִסּוּרִין[30] שֶׁבַּתּוֹרָה בִּמְקוֹם סַכָּנָה, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[31] וְגִלּוּי עֲרָיוֹת[32] וּשְׁפִיכַת דָּמִים[33], שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנָה אֵין מִתְרַפְּאִין בָּהֶן[34]. וְאִם עָבַר וְנִתְרַפֵּא - עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ בֵּית־דִּין עֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ[35].

29) שיש חילוק בין עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, לשאר עבירות. 30) אפילו באיסורי הנאה. 31) כגון: שהרופאים אמרו לו שאם ישתה את המים, או יאכל העלים מאותה עבודה־זרה – יירפא. 32) עיין לקמן הלכה ט. 33) כגון: אשה המקשה לילד וחייה בסכנה – אם הוולד הוציא כבר את ראשו, שוב אין נוגעים בו כדי להציל את חיי אמו (אהלות פ"ז, מ"ו). 34) פסחים כה, א. וכן אמרו (עבודה זרה כז, ב): לא ישא ויתן אדם עם המינים, ואין מתרפאים מהם, אפילו לחיי שעה. מעשה בבן־דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, שהכישו נחש, ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו, ולא הניחו רבי ישמעאל. ואמר לו: רבי ישמעאל אחי, הנח לו ואירפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר (וחי בהם – ולא שימות בהם). ולא הפסיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת. קרא עליו רבי ישמעאל: אשריך, בן־דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבריך וכו'. 35) שהרי איש לא אנסו לכך. ואם מחמת חליו – מי יערוב לו שתהיה לו לרפואה? ואולי יירפא גם בלעדיה. ולפיכך אין זה דומה לאנוס, שנאמר למעלה (ה"ד) שאין עונשים אותו – כי שם אונס ודאי (מעשה רוקח).

ז. וּמִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ בִּמְקוֹם סַכָּנַת נְפָשׁוֹת אֵין עוֹבְרִין עַל אַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ עֲבֵרוֹת אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ" - אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ. וַהֲרִיגַת נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְרַפֹּאת נֶפֶשׁ אַחֶרֶת, אוֹ לְהַצִּיל אָדָם מִיַּד אֹנֵס[36] - דָּבָר שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לוֹ[37] הוּא, שֶׁאֵין מְאַבְּדִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ[38]. וַעֲרָיוֹת הוּקְשׁוּ לְנַפְשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה".

36) איש זרוע, חמסן. 37) השכל הישר מחייב זאת. 38) כמו שאמרו חכמינו (פסחים כה:): מה חזית דדמא דידך סומק טפי – למה תראה דמך יותר אדום מדם אחרים, וחייך יותר יקרים מחיי אחרים, אולי להיפך?! ורש"י ז"ל מפרש שם: פיקוח נפש דוחה אמנם כל עבירות שבתורה, מפני חיבת נפשו של איש ישראל, אבל במקום שסוף סוף תאבד נפש מישראל, והעבירה תהיה עשויה – אין שם דין של "פיקוח נפש", כי מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, אולי להיפך?

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵין מִתְרַפְּאִין בִּשְׁאָר אִסּוּרִים אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה? בִּזְמַן שֶׁהֵן דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן[39], כְּגוֹן שֶׁמַּאֲכִילִין אֶת הַחוֹלֶה שְׂקָצִים וּרְמָשִׂים אוֹ חָמֵץ בְּפֶסַח, אוֹ שֶׁמַּאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים. אֲבָל שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, כְּגוֹן שֶׁעוֹשִׂין לוֹ רְטִיָּה[40] אוֹ מְלוּגְמָא[41] מֵחָמֵץ אוֹ מֵעָרְלָה; אוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַר מְעֹרָב עִם אִסּוּרֵי מַאֲכָל, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהֶן הֲנָאָה לַחֵךְ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה[42]; חוּץ מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם וּבָשָׂר בְּחָלָב, שֶׁהֵן אֲסוּרִין אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן[43]; לְפִיכָךְ אֵין מִתְרַפְּאִין מֵהֶן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן, אֶלָּא בִּמְקוֹם סַכָּנָה.

39) כל האיסורים שבתורה שנאמרו בלשון אכילה, כגון איסור אכילת חזיר, שכתוב בו: ומבשרם לא תאכלו (ויקרא יא, ח), אין לוקים עליהם אלא כשאוכלים אותם דרך אכילתם, שזהו דרך הנאתם: אבל איסורים שלא נזכרה בהם לשון אכילה, כגון: בשר בחלב וכלאי הכרם – אסורים בין דרך הנאתם ובין שלא כדרך הנאתם, ומתרפאים בהם רק במקום סכנה. 40) תחבושת על מכה לרככה. 41) תחבושת לחה על מכה לחממה. 42) פסחים כה, ב. 43) שם כד, ב.

ט. מִי שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשָּׁה, וְחָלָה וְנָטָה לָמוּת, וְאָמְרוּ הָרוֹפְּאִים: אֵין לוֹ רְפוּאָה עַד שֶׁתִּבָּעֵל לוֹ! - יָמוּת וְאַל תִּבָּעֵל לוֹ, אֲפִלּוּ הָיְתָה פְּנוּיָה. וַאֲפִלּוּ לְדַבֵּר עִמָּהּ

1 מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר, אֵין מוֹרִין לוֹ בְּכָךְ, וְיָמוּת, וְלֹא יוֹרוּ
2 לְדַבֵּר עִמָּהּ מֵאַחוֹרֵי הַגָּדֵר; שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל
3 הֶפְקֵר, וְיָבוֹאוּ בִּדְבָרִים אֵלּוּ לִפְרֹץ בָּעֲרָיוֹת[44].

44) סנהדרין עה, א.

4 י. כָּל הָעוֹבֵר מִדַּעְתּוֹ, בְּלֹא אֹנֶס, עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת
5 הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה בִּשְׁאָט[45] בְּנֶפֶשׁ, לְהַכְעִיס[46] - הֲרֵי
6 זֶה מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר בִּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר:
7 "וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'"; וְאִם עָבַר בַּעֲשָׂרָה
8 מִיִּשְׂרָאֵל[47] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל אֶת הַשֵּׁם בָּרַבִּים. וְכֵן כָּל
9 הַפּוֹרֵשׁ מֵעֲבֵרָה אוֹ עֲשֶׂה מִצְוָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר
10 בָּעוֹלָם, לֹא פַּחַד וְלֹא יִרְאָה וְלֹא לְבַקֵּשׁ כָּבוֹד, אֶלָּא
11 מִפְּנֵי הַבּוֹרֵא[48] בָּרוּךְ הוּא, כְּמְנִיעַת יוֹסֵף הַצַּדִּיק
12 עַצְמוֹ מֵאֵשֶׁת רַבּוֹ[49] - הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם.

45) בזלזול וקלות ראש. 46) להכעיס את ה', כביכול, ולהרעים את הבריות בסביבתו, בעוד שלו לעצמו אין בזה שום תועלת והנאה. כגון שבועת שקר, שנשבע שאכל ולא אכל. השווה 'ספר המצוות' ל"ת, סג. 47) בפרהסיא.
48) כנחשון בן־עמינדב נשיא שבט יהודה, שבבטחונו בה' קפץ לתוך הים תחילה, בעוד שאחרים היו מדיינים זה עם זה, וקידש שם שמים (סוטה לז.). 49) כדברי חז"ל (שם, לו:): יוסף שקידש שם שמים בסתר, הוסיפו לו אות אחת על שמו, שנאמר: עדות ביהוסף (תהלים פא, ו).

13 יא. וְיֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁהֵם בִּכְלַל חִלּוּל הַשֵּׁם,
14 וְהוּא - שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָם אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמְפֻרְסָם
15 בַּחֲסִידוּת, דְּבָרִים שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[50] אַחֲרָיו
16 בִּשְׁבִילָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן עֲבֵרוֹת[51] - הֲרֵי זֶה חִלֵּל
17 אֶת הַשֵּׁם, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח, וְאֵינוֹ נוֹתֵן דְּמֵי הַמִּקָּח
18 לְאַלְתַּר[52], וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְנִמְצְאוּ הַמּוֹכְרִים תּוֹבְעִין[53]
19 וְהוּא מַקִּיפָן[54]; אוֹ שֶׁיַּרְבֶּה בִּשְׂחוֹק אוֹ בַּאֲכִילָה
20 וּשְׁתִיָּה אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ וּבְנֵיהֶן[55]; אוֹ שֶׁדִּבּוּרוֹ עִם
21 הַבְּרִיּוֹת אֵינוֹ בְּנַחַת וְאֵינוֹ מְקַבְּלָן בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת,
22 אֶלָּא בַּעַל קְטָטָה וָכַעַס; וְכַיּוֹצֵא בַּדְּבָרִים הָאֵלּוּ -
23 הַכֹּל לְפִי גְּדְלוֹ שֶׁל חָכָם, צָרִיךְ שֶׁיִּדָּקְדֵּק[56] עַל עַצְמוֹ
24 וְיַעֲשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין[57]. וְכֵן אִם דִּקְדֵּק הֶחָכָם
25 עַל עַצְמוֹ, וְהָיָה דִּבּוּרוֹ בְּנַחַת[58] עִם הַבְּרִיּוֹת וְדַעְתּוֹ
26 מְעֹרֶבֶת[59] עִמָּהֶם, וּמְקַבְּלָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, וְנֶעֱלָב
27 מֵהֶם וְאֵינוֹ עוֹלְבָם; מְכַבֵּד לָהֶן, וַאֲפִלּוּ לַמְּקִלִּין[60] לוֹ,
28 וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, וְלֹא יַרְבֶּה בַּאֲרִיחוֹת[61] עַמֵּי
29 הָאָרֶץ וּישִׁיבָתָן, וְלֹא יַרְאֶה תָּמִיד אֶלָּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה,
30 עָטוּף בְּצִיצִת, מֻכְתָּר בִּתְפִלִּין, וְעוֹשֶׂה בְּכָל מַעֲשָׂיו
31 לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין; וְהוּא[62], שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[63] הַרְבֵּה
32 וְלֹא יִשְׁתּוֹמֵם, עַד שֶׁיִּמָּצְאוּ הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ
33 וְאוֹהֲבִים אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּים לְמַעֲשָׂיו - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ אֶת
34 הַשֵּׁם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה,
35 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

50) מדברים בגנותו. 51) לגבי אחרים, שאינם מבני עלייה. 52) על אתר, תיכף. 53) לפי גירסת הגמרא שלנו, משמע: כשאין תובעים אותו יש חילול השם, וזהו ההיפך ממה שכתב רבינו כאן (עיין יומא פו.). וכבר הרגיש בזה הכסף־משנה. והנה נתברר שבש"ס, כתב־יד אוקספורד, הגירסא כדברי רבינו כאן, והובאה גם ב"דקדוקי סופרים". 54) הוא מסבבם ומטריחם לבוא בכל פעם ב"לך ושוב": והרואים זאת אומרים שהוא גוזל אותם ואינו רוצה לפרוע. 55) בביתם ועמהם: אבל להסב עמם על שולחנו בביתו – מותר. 56) יקפיד ויחמיר על עצמו. 57) מֵעֵבֶר החוק והמנהג לצד היותר, למשל: צדק ומשפט - זוהי "שורת הדין", חסד ורחמים – "לפנים משורת הדין". 58) יומא פו, א. 59) איש רעים להתרועע ומקובל על הבריות.
60) למזלזלים בכבודו ונוהגים בו קלות ראש (דא"ז, פרק ו). 61) שם משפט מהפועל אָרַח, ופירושו: ואינו מרבה אצלם באכסניא. ויש קוראים: אריחות, ריבוי מן אריחה־ארוחה – סעודה. 62) ובלבד. 63) יותר מדי לקיצוניות, ויהא כאיש שומם שאינו מן הישוב המעורר תמהון והשתוממות אצל הבריות, על־דרך הכתוב: אל תתחכם יותר, למה תשומם (קהלת ז, טז).

יום ב' ו' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאסור למחוק את השמות הקדושים; ואלו שמות מותרים במחיקה.

36 א. כָּל הַמְאַבֵּד[2] שֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים,
37 הַטְּהוֹרִים, שֶׁנִּקְרָא בָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - לוֹקֶה
38 מִן הַתּוֹרָה[3]; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים:
39 "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא - לֹא תַעֲשׂוּן
40 כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

2) המוחק (מכות כב.). 3) מלקות מדאורייתא, שהן ארבעים מלקיות חסר אחת. וכמו מיתת בית־דין, כך גם עונש מלקות אינו אלא בעדים והתראה.

41 ב. וְשִׁבְעָה[4] שֵׁמוֹת הֵם: הַשֵּׁם הַנִּכְתָּב יו"ד הֵ"א
42 וָא"ו הֵ"א, וְהוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, אוֹ הַנִּכְתָּב אֲדֹנָי,
43 וְאֵל, אֱלוֹהַּ, וֵאלֹהִים, וֵאלֹהֵי[5], וְשַׁדַּי, וּצְבָאוֹת - כָּל
44 הַמּוֹחֵק אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת[6] מִשִּׁבְעָה אֵלּוּ, לוֹקֶה.

4) שבועות לה, א. שם המפורש ושם אדנות חשובים כאחד, הואיל ושניהם נקראים: אדנ"י. 5) כנוסחת אוקספורד. וכן מנו חז"ל במסכת שבועות (שם), את השם "אהיה" בין השמות שאינם נמחקים. וברוב הדפוסים, נמצא "אלוהי" במקום "אהיה". 6) רבי ישמעאל אומר: מנין למוחק אות אחת מן השם שהוא בלא־תעשה וכו' (ספרי, ראה).

45 ג. כָּל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מִלְּפָנָיו, מֻתָּר לְמָחֲקוֹ[7]; כְּגוֹן
46 לָמֶ"ד מִ'לֵּיהוָה' וּבֵי"ת מִ'בֵּאלֹהִים' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן,
47 אֵינָן כִּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. וְכָל הַנִּטְפָּל לַשֵּׁם מֵאַחֲרָיו, כְּגוֹן
48 דָּ' שֶׁל 'אֱלֹהֶיךָ' וְ'כֶם' שֶׁל 'אֱלֹהֵיכֶם' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן,

50) מדברים בגנותו. 51) לגבי אחרים, שאינם מבני עלייה. 52) על אתר, תיכף. 53) לפי גירסת הגמרא שלנו, משמע: כשאין תובעים אותו יש חילול השם, וזהו ההיפך ממה שכתב רבינו כאן (עיין יומא פו.). וכבר הרגיש בזה הכסף־משנה. והנה נתברר שבש"ס, כתב־יד אוקספורד, הגירסא כדברי רבינו כאן, והובאה גם ב"דקדוקי סופרים". 54) הוא מסבבם ומטריחם לבוא בכל פעם ב"לך ושוב": והרואים זאת אומרים שהוא גוזל אותם ואינו רוצה לפרוע. 55) בביתם ועמהם: אבל להסב עמם על שולחנו בביתו – מותר. 56) יקפיד ויחמיר על עצמו. 57) מֵעֵבֶר החוק והמנהג לצד היותר, למשל: צדק ומשפט - זוהי "שורת הדין", חסד ורחמים – "לפנים משורת הדין". 58) יומא פו, א. 59) איש רעים להתרועע ומקובל על הבריות.
60) למזלזלים בכבודו ונוהגים בו קלות ראש (דא"ז, פרק ו). 61) שם משפט מהפועל אָרַח, ופירושו: ואינו מרבה אצלם באכסניא. ויש קוראים: אריחות, ריבוי מן אריחה־ארוחה – סעודה. 62) ובלבד. 63) יותר מדי לקיצוניות, ויהא כאיש שומם שאינו מן הישוב המעורר תמהון והשתוממות אצל הבריות, על־דרך הכתוב: אל תתחכם יותר, למה תשומם (קהלת ז, טז).

1 אֵינָם נִמְחָקִים, וַהֲרֵי הֵם כִּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם,
2 מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם מְקֻדָּשֶׁם[8]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ
3 וְאָסוּר לְמָחְקָם - הַמּוֹחֵק אֵלּוּ הָאוֹתִיּוֹת הַנִּטְפָּלוֹת,
4 אֵינוֹ לוֹקֶה[9], אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10].

7) שבועות לה, ב. 8) קדושת השם שלפניהן, מתפשטת ועוברת גם עליהן. 9) מלקות דאורייתא. 10) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני בית־הדין וכפי צורך השעה. ורש"י ז"ל פירש: מכת מרדות – רידוי תוכחת שלא יהא רגיל בכך, ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו (חולין קמא:). מרדות – מלשון מרד ומעל. על שמרד בדברי חכמים (הערוך). ולדעת רש"י, מלשון רידוי וייסור, שרודים ומייסרים אותו.

5 ד. כָּתַב אָלֶ"ף לָמֶ"ד מֵ"אֱלֹהִים', יוֹ"ד הֵ"א
6 מִ"יהוָה"[11] - אֵינוֹ נִמְחָק. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר "יָהּ"[12],
7 שֶׁהוּא שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[13], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הַשֵּׁם מִקְצָת שֵׁם
8 הַמְּפֹרָשׁ הוּא. אֲבָל הַכּוֹתֵב שִׁי"ן דָּלֶ"ת מִ"שַׁדַּי',
9 צָדֶ"י בֵּי"ת מִ"צְבָאוֹת', הֲרֵי זֶה נִמְחָק[14].

11) רצה לכתוב אלהים, ולא הספיק וכתב רק אל, וכן יה משם הויה, ושני שמות אלה שמות קודש הם בפני עצמם. 12) כשמלכתחילה התכוון לכתוב יה, שיש בו שתי קדושות: קדושה עצמית וגם קדושת מקצת שם המפורש. 13) הפר"ח גורס: "ועוד, מפני שזה השם מקצת" וכו'. וגירסת הרדב"ז היא: כתב אל מאלהים, 'וה' משם הויה – אינו נמחק, ואין צורך לומר 'יה' שהוא שם בפני עצמו. ו"מפני שזה השם מקצת שם המפורש" חוזר אל 'וה' שברישא (תשובת הרדב"ז חלק ה, ג"א קכא) 14) שבועות לה, ב מפני שהן כשלעצמן אין בהן שום צד של קדושה.

10 ה. שְׁאָר הַכִּנּוּיִין שֶׁמְּשַׁבְּחִין בָּהֶן אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
11 הוּא, כְּגוֹן חַנּוּן וְרַחוּם, הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא,
12 הַנֶּאֱמָן, קַנָּא וְחָזָק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר
13 כִּתְבֵי[15] הַקֹּדֶשׁ וּמֻתָּר לִמְחָקָן.

15) זוהי נוסחת אקספורד וכתב־יד ברלין. ונוסחת רוב הדפוסים היא: "כשאר כתבי הקודש", ותמוהה היא מאד, שהרי כתבי הקודש אינם נמחקים, כמבואר לקמן בפרקנו (הלכה ח). ולפי גירסתנו, ביאור הדברים כך הוא: שאר הכינויים... הרי הם כשאר דברי הקודש, כלומר: כדברי כתבי־הקודש שנכתבו שלא במקומם שמותרים במחיקה, מפני שקדושתם העיקרית פקעה מהם (עבודת המלך).

14 ו. כְּלִי שֶׁהָיָה שֵׁם כָּתוּב עָלָיו - קוֹצֵץ אֶת מְקוֹם הַשֵּׁם
15 וְגוֹנְזוֹ[16]; וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשֵּׁם כָּתוּב[17] בִּכְלִי מַתָּכוֹת אוֹ
16 בִּכְלִי זְכוּכִית[18], וְהִתִּיךְ הַכְּלִי - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[19]; אֶלָּא
17 חוֹתֵךְ אֶת מְקוֹמוֹ וְגוֹנְזוֹ. וְכֵן אִם הָיָה שֵׁם כָּתוּב עַל
18 בְּשָׂרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִרְחַץ וְלֹא יָסוּךְ[20] וְלֹא יַעֲמֹד
19 בִּמְקוֹם הַטִּנֹּפֶת[21]; נִזְדַּמְּנָה לוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה -
20 כּוֹרֵךְ עָלָיו גֶּמִי[22] וְטוֹבֵל; וְאִם לֹא מָצָא גֶּמִי - מְסַבֵּב
21 בִּבְגָדָיו; וְלֹא יְהַדֵּק[23], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָחֹץ[24]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ
22 לִכְרֹךְ עָלָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לַעֲמֹד בִּפְנֵי הַשֵּׁם
23 כְּשֶׁהוּא עָרֹם[25].

16) ערכין ו, א שאסור ליהנות מאותו החלק שהשם נתון עליו. 17) ולא כתוב. ואף־על־פי שלענין הרבה דברים, כגון לענין גט, אין החקיקה נחשבת לכתיבה והגט פסול, שנאמר בגט: "וכתב", ולא 'חקק' (גיטין כ.), אבל לענין מחיקת השם נחשבת החקיקה ככתיבה, ואין השם החקוק נמחק. 18) שאפשר לומר שאין קדושה בשם זה, מפני ש"שלא במקומו" הוא, שהרי מקום השם אינו אלא על גבי נייר או על גבי קלף. 19) שאי־אפשר להתיך את הכלי מבלי למחוק גם את השם החקוק בו, והרי זה כמחיקה בידים ממש. ובכתב־יד ברלין, הגירסא: "היה השם חקוק... אינו לוקה". שכנראה סובר כי סוף־סוף גרמא בעלמא היא ולא מחיקה בידים ממש ואין לוקים על כגון זה (שבת קכ:). 20) כי בשפשוף וסיכה יש מחיקה ישירה. 21) משום: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו). 22) גמא, סוף הגדל על שפת הנחל. קנה וסוף קמלו (ישעיה יט, ו), מתורגמים: קני וגומא. 23) ולא ידביק בחזקה את הגמי לבשרו. 24) שלא יבדיל, שלא יעשה בזה חציצה החוצצת בין הגוף הטובל והמים המטהרים. 25) כלומר: כל עצמה של הכריכה בגמי לא באה אלא משום: "ולא יראה בך ערות דבר": ולמחיקה – שמא ייכנסו המים כשלא יהדק וימחקו את השם – אין אנו חוששים, כי גרמא בעלמא הוא.

24 ז. הַסּוֹתֵר אֲפִלּוּ אֶבֶן אַחַת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[26] מִן הַמִּזְבֵּחַ
25 אוֹ מִן הַהֵיכָל אוֹ מִשְּׁאָר הָעֲזָרָה - לוֹקֶה[27], שֶׁנֶּאֱמַר
26 בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: "כִּי אֶת מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן", וְכָתוּב:
27 "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכֵן הַשּׂוֹרֵף עֲצֵי
28 הֶקְדֵּשׁ דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֵׁרֵיהֶם
29 תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ", וּכְתִיב: "לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה'
30 אֱלֹהֵיכֶם".

26) שלא על־מנת לבנות. 27) 'ספרי', פרשת ראה.

31 ח. כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[28] כֻּלָּן, וּפֵרוּשֵׁיהֶן[29] וּבֵאוּרֵיהֶן[30],
32 אָסוּר לְשָׂרְפָם אוֹ לְאַבְּדָם בַּיָּד[31]; וְהַמְאַבְּדָן בַּיָּד,
33 מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
34 בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁכְּתָבָם יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁה; אֲבָל
35 אֶפִּיקוֹרוֹס[33] יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה - שׂוֹרְפִין
36 אוֹתוֹ עִם הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בִּקְדֻשַּׁת
37 הַשֵּׁם וְלֹא כְתָבוֹ לִשְׁמוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא מַעֲלֶה בְּדַעְתּוֹ
38 שֶׁזֶּה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים[34]; וְהוֹאִיל וְדַעְתּוֹ כֵּן, לֹא
39 נִתְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם. וּמִצְוָה לְשָׂרְפוֹ[35], כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ שֵׁם
40 לָאֶפִּיקוֹרְסִים וְלֹא לְמַעֲשֵׂיהֶם. אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים
41 שֶׁכָּתַב אֶת הַשֵּׁם - גּוֹנְזִין[36] אוֹתוֹ. וְכֵן כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ
42 שֶׁבָּלוּ[37] אוֹ שֶׁכְּתָבָן עוֹבֵד כּוֹכָבִים, יִגָּנְזוּ.

28) כתבי הקודש – מן הראוי לנקד כְּתָבֵי, שהרי הקמץ שמתחת לתי"ו הוא יסודו ואינו משתנה גם בסמיכות, כמו: כתב־הדת (אסתר ד, ח). אולם מפני שהצורה כִּתְבֵי נשתרשה

כבר ושגורה בפי כל יהודי, וכמעט שנתקדשה על ידי תפילת האזכרה "אב הרחמים" שאומרים בשבת, על כן החזקנו בה. 29) תרגומיהם. 30) ביאורי עניניהם. 31) ממש, באופן ישיר ולכתחילה. וכן במסכת שבת קטו, א: "וכי מותר לאבדו ביד"? 32) מלקות מדברי סופרים. ובכתבי־הקודש שאין בהם אזכרות ידובר. אולם עיין ב'ספר המצוות' ל"ת, סה). 33) ישראל הכופר בתורה מן השמים ומבזה תלמידי־חכמים (סנהדרין צט:). אפיקורוס – על שם הפילוסוף היוני אפיקור שחי כארבע מאות שנה לפני חורבן בית שני (חב"ש) שכפר בעיקר והורה שאין השארת הנפש, וכי הנאת העולם ותענוגיו הם עיקר החיים ותכליתם. 34) כדברי ספרות בעלמא. 35) כדברי רבי טרפון: אקפח את בני, שאם יבואו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם (שבת קטז.). 36) לא קוראים ולא שורפים אותו (גיטין מה:). 37) שבת צ, א.

1 **ט. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּאַבְרָהָם - קֹדֶשׁ; אַף זֶה**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן[38] בְּעֵינֶיךָ", הֲרֵי**
3 **הוּא קֹדֶשׁ. כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּלוֹט - חֹל, חוּץ**
4 **מִזֶּה: "אַל נָא אֲדֹנָי[39], הִנֵּה נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן". כָּל**
5 **הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין[40] - קֹדֶשׁ. כָּל**
6 **הַשֵּׁמוֹת הָאֲמוּרִים בְּמִיכָה[41] - חֹל. כָּל הַשֵּׁמוֹת**
7 **הָאֲמוּרִים בְּנָבוֹת[42] - קֹדֶשׁ. כָּל 'שְׁלֹמֹה' הָאָמוּר**
8 **בְּשִׁיר־הַשִּׁירִים - קֹדֶשׁ[43], וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין[44],**
9 **חוּץ מִזֶּה: "הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה". כָּל 'מַלְכִּיָּא'[45]**
10 **הָאָמוּר בְּדָנִיֵּאל[46] - חֹל, חוּץ מִזֶּה: "אַנְתְּ מַלְכָּא**
11 **מֶלֶךְ[47] מַלְכַיָּא", וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַכִּנּוּיִין.**

38) לא כדעת הסוברים שזה "שם חול", וְשֶׁאֵל המלאך ההולך באמצע מכוונים דברי אברהם, אלא כדעת רבי אלעזר המודעי (שבועות לה:), שאברהם פנה בזה לה' בבקשה להמתין לו עד שיכניס את אורחיו. 39) לוט פנה בזה אל ה' שבידו להמית ולהחיות, ושיעור הכתוב כך הוא: ויאמר לוט אליהם, אל המלאכים: "אל־נא יהיה כדבריכם שאמרתם אלי להימלט ההרה". ומעתה הוא פונה אל ה': אדוני! הנה נא מצא עבדך חן וגו' (רש"י, שם), או כפירוש הריטב"א: "ויאמר לוט אליהם" – בפניהם, והדיבור כולו לה'. 40) שופטים פרק כ. 41) שם, יז־יח. 42) מלכים־א, פרק כא. 43) כוונתו להקב"ה שהשלום שלו. 44) הכתובים במקומם שאסור למחקם (עבודת המלך). 45) כלומר: כל "מלך', דאילו 'מלכיא' חול הוא תמיד, וגם פה. 46) בדברי דניאל גופו, דאילו בספר דניאל יש עוד 'מלך' שהוא קודש (דניאל ד, לד). 47) ושיעור הכתוב כך הוא: אנת, מלכא נבוכדנצר, מלך מלכיא, שהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא וגו' (רש"י, שבועות שם).

יום ג' ז' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מעלת הנבואה, ומיהו הזוכה לה; ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים.

12 **א. מִיסוֹדֵי הַדָּת - לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא[2] אֶת בְּנֵי**
13 **הָאָדָם. וְאֵין הַנְּבוּאָה חָלָה[3] אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל**
14 **בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו[4], וְלֹא יְהֵא יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו**
15 **בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ**
16 **תָּמִיד[5], וְהוּא בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה, נְכוֹנָה[6] עַד מְאֹד. אָדָם**
17 **שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שָׁלֵם בְּגוּפוֹ[7] -**
18 **כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס[8], וְיִמָּשֵׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנִים הַגְּדוֹלִים**
19 **הָרְחוֹקִים[9], וְתִהְיֶה לוֹ דֵּעָה נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג,**
20 **וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ, וּפוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי כְלַל[10] הָעָם**
21 **הַהוֹלְכִים בְּמַחֲשַׁכֵּי הַזְּמַן, וְהוֹלֵךְ וּמְזָרֵז[11] עַצְמוֹ,**
22 **וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ מַחֲשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד**
23 **מִדְּבָרִים בְּטֵלִים[12] וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמַן וְתַחְבּוּלוֹתָיו[13];**
24 **אֶלָּא דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה[14] תָּמִיד לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת**
25 **הַכִּסֵּא[15] לְהָבִין בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, הַטְּהוֹרוֹת,**
26 **וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כֻּלָּהּ,**
27 **מִצּוּרָה רִאשׁוֹנָה[16] עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֶן[17]**
28 **גָּדְלוֹ - מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו. וּבְעֵת שֶׁתָּנוּחַ**
29 **עָלָיו הָרוּחַ, תִּתְעָרֵב נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים**
30 **הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים'[18], וְיֵהָפֵךְ לְאִישׁ אַחֵר, וְיָבִין**
31 **בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה[19], אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל**
32 **מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי־אָדָם הַחֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**
33 **בְּשָׁאוּל: "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר".**

2) משרה עליהם רוח קדשו ונותן להם שפע נבואתו. (השווה מ"ת, הלכות תשובה פרק ג, הלכה ח). 3) (נדרים לח.). 4) התרומיות. 5) מושל ברוחו וכובש את יצרו. 6) הגיונית וישרה. השווה שמונה פרקים להרמב"ם (פרק ז). שם מונה רבינו בין הסגולות המכשירות לנבואה גם "עשיר", כלומר: השמח בחלקו ואינו מצטער על מה שאין לו. 7) ויחד עם המעלות השכליות והמידותיות גם בריא ושלם בגופו, שחמרו ומזגו הם בתכלית השווי ללא כל הפרעה. כי מכאובים וייסורים משפיעים לרעה על הכוח המדמה הנחוץ לסגולת הנבואה ומונעים את האדם מהידבק בשכל העליון, כדברי חכמינו: אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות וכו' (שבת ל:). 8) לעסוק במעשה־מרכבה ובמעשה־בראשית. 9) הנשגבים מדעת בני־אדם פשוטים. 10) ומתרחק מהמון העם ההולך בחושך בעיניים עצומות, אחרי תעתועי הזמן. 11) מעיר ומעורר. 12) כגון: אהבת הניצוח וכבוד מדומה. 13) רדיפה אחרי קניינים מדומים וחיי מותרות המושכים ליבות בני־אדם ומעבירים אותם על דעתם. 14) מְכוּוֶנֶת. 15) כסא הכבוד. 16) "חיות הקודש", שהיא למעלה מכל שאר הצורות. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 17) על ידי הסתכלותו בהן מכיר הוא ויודע גדלו של הקדוש־ברוך־הוא, בבחינת: השמים מספרים כבוד א־ל (תהילים יט, א). 18) היא הצורה העשירית התחתונה, הקרובה למעלת דעת בני־אדם, והם המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. עיין למעלה (פרק ב, הלכה ז). 19) קודם לכן בטרם שנחה עליו הרוח.

ב. הַנְּבִיאִים - מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת הֵן. כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּחָכְמָה חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, כָּךְ בַּנְּבוּאָה - נָבִיא גָּדוֹל מִנָּבִיא[20]. וְכֻלָּן אֵין רוֹאִין מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶלָּא בַּחֲלוֹם, בְּחֶזְיוֹן לָיְלָה, אוֹ בַיּוֹם, אַחַר שֶׁתִּפֹּל עֲלֵיהֶן תַּרְדֵּמָה[21], כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ". וְכֻלָּן כְּשֶׁמִּתְנַבְּאִים, אֶבְרֵיהֶן מִזְדַּעְזְעִין, וְכֹחַ הַגּוּף כָּשֵׁל, וְעֶשְׂתּוֹנוֹתֵיהֶם מִתְטַרְפּוֹת[22], וְתִשָּׁאֵר הַדַּעַת פְּנוּיָה[23] לְהָבִין מַה שֶּׁתִּרְאֶה; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם: "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו"; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל: "וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ".

20) כמו שאמרו (פסיקתא זוטרתא, בהעלותך): "ושאר כל הנביאים, כל אחד ואחד לפי כוחו". 21) על הדברים שבהלכה זו ושלאחריה השווה (מורה נבוכים חלק ב, מא־מה). 22) מחשבותיהם ומערכי ליבם מתבלבלות. 23) צרופה ונקייה מכל סיגי הגופניות.

ג. הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִים לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, דֶּרֶךְ מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מַה הוּא. כְּמוֹ הַסֻּלָּם שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ, וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ[24], וְהוּא הָיָה מָשָׁל לַמַּלְכֻיּוֹת וְשִׁעְבּוּדָן[25]; וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל[26], וְהַסִּיר נָפוּחַ וּמַקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה, וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה[27], וְכֵן שְׁאָר הַנְּבִיאִים. מֵהֶם אוֹמְרִים הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ, כְּמוֹ אֵלּוּ[28]; וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים הַפִּתְרוֹן בִּלְבָד; וּפְעָמִים אוֹמְרִים הַמָּשָׁל בִּלְבַד בְּלֹא פִתְרוֹן, כְּמִקְצָת דִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה; וְכֻלָּן בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם מִתְנַבְּאִים.

24) (בראשית כח, יב). 25) (בראשית־רבה, סח). 26) (יחזקאל ב־ג). 27) (זכריה ה, ו). 28) שהזכרנום.

ד. כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא מְכַוְּנִים[29] דַּעְתָּם, וְיוֹשְׁבִים שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי־לֵב וּמִתְבּוֹדְדִים[30]; שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה, לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה[31]. לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם גֵּבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר, וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה[32]. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים", כְּלוֹמַר: מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה[33] עַד שֶׁיִּנָּבְאוּ, כְּמוֹ שָׁאַתָּה אוֹמֵר: פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל[34]!

29) הם מרכזים את דעתם ומייחדים אותה עם העניין המבוקש. 30) יושבים בדד. ובהתבודדותם הם מתדבקים על ידי הסתכלות פנימית בשכל העליון. 31) (שבת ל:) וזוהי הסיבה - יאמר רבינו - שפסקה הנבואה בישראל מאז הלכו בגולה בימי החורבן, לרגל הדיכאון והעצבות המקננת בלב להיותם עבדים מסורים בידי סכלים המצערים ומדכאים אותנו, כעניין הכתוב: מלכה ושריה בגויים אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה' (איכה ב, ט); כי כל זה משפיע על הכוח המדמה. והיא הסיבה גם כן שתשוב אלינו הנבואה בימות המשיח, כשימלא שחוק פינו (מורה נבוכים חלק ב, לו). 32) השראה עליונה ממעל. 33) מתאמצים ומשתדלים להיות מסוגלים לקבל את שפע הנבואה. 34) משתדל להיות גדול; הולך הלוך וגדול, אבל לא הגיע עדיין אל התכלית הנרצה.

ה. אֵלּוּ שֶׁהֵם מְבַקְּשִׁין לְהִתְנַבֵּא, הֵם הַנִּקְרָאִים 'בְּנֵי הַנְּבִיאִים'. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּכַוְּנִים דַּעְתָּם[35] - אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עֲלֵיהֶן, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה[36].

35) משתדלים להגיע לנבואה על ידי הכשרה והכנה קודמת. 36) כמו שאמרו חז"ל: ראוי הוא שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך (סנהדרין יא.). ורבינו בספרו (מורה נבוכים חלק ב, לב) אומר: שלוש דעות בנבואה: הראשונה - היא דעת הפתאים המאמינים, כי כל איש, אם חכם או סכל, מלומד או בער, אם אך יש בו קצת ממידת החסידות ותיקון המידות יכול להיות נביא כשיבחר בו ה' להשרות עליו שכינתו. השנייה - היא דעת הפילוסופים האומרים, כי הנבואה היא שלימות טבעית, ואם האדם מושלם בכל המעלות השכליות והמידותיות וחונן גם בכוח המדמה הדרוש - אז בהכרח הוא נביא ואי אפשר שלא יינבא. הדעה השלישית - היא דעת תורתנו ועיקר אמונתינו. היא מסכימה בכל לדעת הפילוסופים בנוגע להכשרה הרוחנית, אבל היא חולקת עליה בזה, שעם כל הכשרתו אין הכרח עדיין שיהיה לנביא והכל תלוי ברצון ה'. הלא ברוך בן נריה, תלמידו של ירמיה הנביא היה מוכן ומוכשר לכך וה' מנע ממנו שפע נבואתו, והוא קובל ומתאונן: ואני יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה, ג) ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר: "ותנח עליהם הרוח". וה' השיב לו ביד ירמיה: הנה אשר בניתי אני הורס ואתה מבקש לך גדולות? (שם, ה). אם אין כרם אין רואה! אין הנביאים מתנבאים אלא בזכות ישראל (מכילתא, בא). הא למדת שהנבואה תלוייה ברצון ה', ואינה דבר טבעי כדעת הפילוסופים.

ו. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאָמַרְנוּ הֵם דֶּרֶךְ נְבוּאָה לְכָל הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, חוּץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, רַבָּן שֶׁל כָּל הַנְּבִיאִים. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִשְׁאָר כָּל הַנְּבִיאִים? שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים בַּחֲלוֹם אוֹ בְמַרְאֶה; וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִתְנַבֵּא וְהוּא עֵר וְעוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו". כָּל הַנְּבִיאִים - עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, לְפִיכָךְ רוֹאִים מַה שֶּׁהֵם רוֹאִים בְּמָשָׁל וְחִידָה[37]; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - לֹא עַל־יְדֵי מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ"; וְנֶאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים"; וְנֶאֱמַר: "וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט"; כְּלוֹמַר, שֶׁאֵין שָׁם מָשָׁל, אֶלָּא רוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ, בְּלֹא חִידָה וּבְלֹא מָשָׁל; הוּא שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עָלָיו: "בְּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּחִידָה, אֶלָּא בְּמַרְאֶה, שֶׁרוֹאֶה הַדָּבָר עַל בֵּרְיוֹ[38]. כָּל הַנְּבִיאִים

1 יֵרְאִים וְנִבְהָלִים וּמִתְמוֹגְגִין[39], וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן;
2 הוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ",
3 כְּלוֹמַר: כְּמוֹ שֶׁאֵין אָדָם נִבְהָל לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ,
4 כָּךְ הָיָה כֹּחַ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְהָבִין דִּבְרֵי
5 הַנְּבוּאָה, וְהוּא עוֹמֵד עַל עָמְדוֹ שָׁלֵם. כָּל הַנְּבִיאִים
6 אֵין מִתְנַבְּאִים בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ; מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינוֹ כֵן,
7 אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיַּחְפֹּץ[40], רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לוֹבֶשְׁתּוֹ וּנְבוּאָה
8 שׁוֹרָה עָלָיו; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ וּלְהִזְדַּמֵּן[41] לָהּ,
9 שֶׁהֲרֵי הוּא מְכֻוָּן וּמְזֻמָּן וְעוֹמֵד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,
10 לְפִיכָךְ מִתְנַבֵּא בְּכָל עֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה
11 מַה יְצַוֶּה ה' לָכֶם". וּבָזֶה הִבְטִיחוֹ הָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר:
12 "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם, וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד
13 עִמָּדִי". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים, כְּשֶׁהִנְּבוּאָה
14 מִסְתַּלֶּקֶת מֵהֶם חוֹזְרִים לְאָהֳלָם[42], שֶׁהוּא צָרְכֵּי הַגּוּף,
15 כֻּלָּם כִּשְׁאָר הָעָם, לְפִיכָךְ אֵין פּוֹרְשִׁין מִנְּשׁוֹתֵיהֶם;
16 וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא חָזַר לְאָהֳלוֹ הָרִאשׁוֹן, לְפִיכָךְ פָּרַשׁ
17 מִן הָאִשָּׁה לְעוֹלָם וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ, וְנִקְשְׁרָה דַעְתּוֹ
18 לְצוּר הָעוֹלָמִים, וְלֹא נִסְתַּלֵּק מֵעָלָיו הַהוֹד לְעוֹלָם,
19 וְקָרַן עוֹר פָּנָיו וְנִתְקַדֵּשׁ כַּמַּלְאָכִים.

37) באספקלרייה שאינה מאירה, כלומר: במראה מעורפלת ומטושטשת. 38) באספקלרייה מאירה. 39) נבהלים מפחד החיזיון, מלשון: נמוגו כל יושבי כנען (שמות טו, טו). 40) שנאמר: עימדו ואשמעה מה יצוה ה' (במדבר ט, ח), ואמרו חז"ל: אשרי ילוד אשה שכך היה מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עימו (ספרי, בהעלותך). על ארבעה הבדלים אלו שבין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, השווה פירוש המשנה לרבינו (סנהדרין פרק י, יסוד שביעי). 41) כמבואר למעלה (הלכה ד). 42) לביתם ולחיי משפחתם כמקודם.

20 ז. הַנָּבִיא, אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה נְבוּאָתוֹ לְעַצְמוֹ בִּלְבַד,
21 לְהַרְחִיב לִבּוֹ וּלְהוֹסִיף דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע מַה שֶּׁלֹּא
22 הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים. וְאֶפְשָׁר שֶׁיְּשַׁלַּח
23 לְעַם מֵעַמֵּי הָאָרֶץ אוֹ לְאַנְשֵׁי עִיר אוֹ מַמְלָכָה, לְכוֹנֵן
24 אוֹתָם וּלְהוֹדִיעָם מַה יַּעֲשׂוּ, אוֹ לְמָנְעָם מִמַּעֲשִׂים
25 הָרָעִים שֶׁבִּידֵיהֶם. וּכְשֶׁמְּשַׁלְּחִים אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת
26 וּמוֹפֵת, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בֶּאֱמֶת[43]. וְלֹא
27 כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת מַאֲמִינִים לוֹ[44] שֶׁהוּא נָבִיא[45],
28 אֶלָּא אָדָם שֶׁהָיֵינוּ יוֹדְעִים בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ שֶׁהוּא רָאוּי
29 לַנְּבוּאָה בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו, שֶׁנִּתְעַלָּה בָּהֶן עַל כָּל
30 בְּנֵי־גִילוֹ, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה, בִּקְדֻשָּׁתָהּ
31 וּבִפְרִישׁוּתָהּ, וְאַחַר־כָּךְ בָּא וְעָשָׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאָמַר
32 שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ[46], שֶׁנֶּאֱמַר:
33 "אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן". וְאֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ
34 נָבִיא, וְזֶה הָאוֹת יֵשׁ־לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ[47], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן
35 מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, הוֹאִיל וְאָדָם גָּדוֹל וְחָכָם וְרָאוּי
36 לְנְבוּאָה [הוּא], מַעֲמִידִים אוֹתוֹ עַל חֶזְקָתוֹ[48], שֶׁבְּכָךְ
37 נִצְטַוִּינוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחְתּוֹךְ אֶת הַדִּין עַל־פִּי שְׁנֵי
38 עֵדִים כְּשֵׁרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהֶעִידוּ בְּשֶׁקֶר
39 - הוֹאִיל וּכְשֵׁרִים הֵם אֶצְלֵנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל
40 כַּשְׁרוּתָן[49]. וּבַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן נֶאֱמַר:
41 "הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ",
42 וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לַעֵינַיִם וַה' יִרְאֶה לַלֵּבָב".

43) וכן אמרו (ירושלמי, סנהדרין פרק י"א, הלכה ו): "והנביא שנתנבא בתחילה, אם נתן אות - שומעין לו; ואם לא - אין שומעין לו. 44) נוסחה אחרת: "אותו". 45) אם ראינו שאינו ראוי לנבואה מצד מיעוט חכמתו ופחיתות מידותיו - אין במופתיו ממש. 46) ודווקא כשהוא מזהיר על שמירת התורה או בדבר הרשות, אבל לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה - אין לשמוע אלא למי שהוחזק כבר לנביא, כמו אליהו בהר הכרמל. עיין למטה (פרק ט, הלכה ג). 47) יש כאן דברים מסותרים שצריך לתת להם לב (רש"י, כתובות קיא.); ואפשר שהאות נעשה בלהטים ואחיזת עיניים. אולם זהו רק בטרם שנבדק; אבל כשבדקו אותו לא פעם ונמצאו דבריו מְכוּוָנִים, הרי זה נביא אמת כמבואר לקמן (פרק י, הלכה ב). 48) שהוא נביא אמת. 49) סתם אדם, כל זמן שאין מלעיזים עליו - בחזקת כשר הוא.

יום ד' ח' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) האותות שעשה משה לפי הצורך עשאם, ולא כדי שיאמינו בו על ידם.

43 א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת
44 שֶׁעָשָׂה[2], שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, יֵשׁ בְּלִבּוֹ דֹּפִי[3],
45 שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה הָאוֹת בְּלָט[4] וְכִשּׁוּף. אֶלָּא כָּל
46 הָאוֹתוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, לְפִי הַצֹּרֶךְ[5] עֲשָׂאָם,
47 לֹא לְהָבִיא רְאָיָה עַל הַנְּבוּאָה. הָיָה צָרִיךְ לְהַשְׁקִיעַ
48 אֶת הַמִּצְרִיִּים - קָרַע אֶת הַיָּם וְהִצְלִילָן[6] בְּתוֹכוֹ;
49 צָרְכָנוּ[7] לְמָזוֹן - הוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן; צָמְאוּ - בָּקַע
50 לָהֶן אֶת הָאֶבֶן; כָּפְרוּ בּוֹ עֲדַת קֹרַח - בָּלְעָה אוֹתָן
51 הָאָרֶץ; וְכֵן שְׁאָר כָּל הָאוֹתוֹת. וּבַמָּה הֶאֱמִינוּ בּוֹ?
52 בְּמַעֲמַד הַר־סִינַי, שֶׁעֵינֵינוּ רָאוּ וְלֹא זָר, וְאָזְנֵינוּ
53 שָׁמְעוּ וְלֹא אַחֵר, הָאֵשׁ וְהַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים, וְהוּא
54 נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל וְהַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו, וְאָנוּ שׁוֹמְעִים:
55 מֹשֶׁה, מֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לָהֶן כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הוּא אוֹמֵר:
56 "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם"; וְנֶאֱמַר: "לֹא אֶת
57 אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת". וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲמַד
58 הַר־סִינַי לְבַדּוֹ הִיא הָרְאָיָה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת,
59 שֶׁאֵין בּוֹ דֹּפִי? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב
60 הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ
61 לְעוֹלָם"; מִכְּלָל, שֶׁקֹּדֶם דָּבָר זֶה לֹא הֶאֱמִינוּ בּוֹ
62 נֶאֱמָנוּת שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, אֶלָּא נֶאֱמָנוּת שֶׁיֵּשׁ
63 אַחֲרֶיהָ הִרְהוּר וּמַחֲשָׁבָה.

ב. נִמְצָאוּ אֵלּוּ שֶׁשָּׁלַח לָהֶן הֵם הָעֵדִים עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁהִיא אֱמֶת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן אוֹת אַחֵר, שֶׁהֵם וָהוּא עֵדִים בַּדָּבָר[8], כִּשְׁנֵי עֵדִים שֶׁרָאוּ דָּבָר אֶחָד בְּיַחַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן עֵד לַחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר אֱמֶת, וְאֵין אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה לַחֲבֵרוֹ; כָּךְ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל יִשְׂרָאֵל עֵדִים לוֹ אַחַר מַעֲמַד הַר־סִינַי, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ, בְּעֵת שֶׁנָּתַן לוֹ הָאוֹתוֹת לַעֲשׂוֹתָן בְּמִצְרַיִם וְאָמַר לוֹ "וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ" - יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהַמַּאֲמִין עַל־פִּי הָאוֹתוֹת יֵשׁ בְּלִבָּבוֹ דֹּפִי וּמְהַרְהֵר וּמְחַשֵּׁב, וְהָיָה נִשְׁמָט מִלֵּילֵךְ וְאָמַר: "וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי"; עַד שֶׁהוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[9], שֶׁאֵלּוּ הָאוֹתוֹת אֵינָן אֶלָּא עַד שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ וַיַּעַמְדוּ עַל הָהָר הַזֶּה, יִסְתַּלֵּק הִרְהוּר שֶׁמְּהַרְהֲרִין אַחֲרֶיךָ, שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ כָּאן אוֹת, שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֲנִי שִׁלַּחְתִּיךָ בֶּאֱמֶת מִתְּחִלָּה, וְלֹא יִשָּׁאֵר בְּלִבָּם הִרְהוּר. וְהוּא שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְזֶה לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה"[10]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁכָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בּוֹ מִפְּנֵי הָאוֹת לְבַדּוֹ, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: אִם יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מַה שֶׁיֹּאמַר! אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה, שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה וְאָמַר: אִם נָתַן אוֹת, אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן! כְּמוֹ שֶׁצִּוָּנוּ לַחְתֹּךְ הַדָּבָר עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הֵעִידוּ אֱמֶת אִם שֶׁקֶר, כָּךְ מִצְוָה לִשְׁמֹעַ מִזֶּה הַנָּבִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הָאוֹת אֱמֶת, אוֹ בְּכִשּׁוּף וָלָט.

8) כנוסחת אוקספורד. וברוב הדפוסים: "שהם והוא עדים בדבר", ונהיר יותר הנוסח שקבענו. 9) לבסוף, כדי לאמצו ולעודדו שיואיל לקבל את שליחותו. 10) דברי הרמב"ם ז"ל פה תמוהים, שהרי הוא מבאר את הענין הנידון על־פי הכתובים שלא כסדרם: הלא על "מעמד הר סיני" הודיע ה' למשה בראשית התגלותו אליו ובתחילת נבואתו, וכאן משמע שאך לבסוף הודיע לו על זה, אחרי שראה שהוא משמתט ומסרב ללכת? והמפרשים מתחבטים בזה (עין לחם־משנה, שאלות ותשובות רלב"ח, סימן נא). ויש ליישב זאת על־פי הכלל הידוע של חז"ל: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ("משרת משה"). וכן גם סברת מארנ"ח שהובאה ב"מעשה רוקח", שלדעת רבינו ז"ל: מה שכתוב בתחילה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו'" צריך להיות בסוף, מפני שהיא תכלית כל הדברים: ומה שבא אחריו הוא רק ביאור הענין וסיפור גלגול הדברים איך היה.

ג. לְפִיכָךְ אִם עָמַד הַנָּבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11], וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּבֵאוּר[12], שֶׁאוֹתָן הָאוֹתוֹת בְּלָט וְכִשּׁוּף הֵן; לְפִי שֶׁנִּבּוּאַת[13] מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֵינָהּ עַל־פִּי הָאוֹתוֹת, כְּדֵי שֶׁנַּעֲרֹךְ אוֹתוֹת זֶה[14] לְאוֹתוֹת זֶה, אֶלָּא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע הוּא. הָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ לְאָדָם עַל דָּבָר שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו, שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁרָאָה; שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לָהֶן, אֶלָּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה, שֶׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת, "לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא", שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא אֵלֶיךָ בְּאוֹת וּמוֹפֵת לְהַכְחִישׁ מַה שֶּׁרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ, וְהוֹאִיל וְאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּמוֹפֵת אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁצִּוָּנוּ מֹשֶׁה - הֵיאַךְ נְקַבֵּל מֵאוֹת זֶה, שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ.

11) סנהדרין צ, א. ואין להקשות מקיום אותותיו – "כי מנסה ה' אתכם" (מו"נ ח"ג, כד). 12) בבירור. 13) אמיתת נבואתו. 14) אותות נביא זה לעומת אותות משה רבינו.

יום ה' ט' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שאין נביא רשאי לחדש מצוה, ולא לגרוע ממניין המצוות.

א. דָּבָר בָּרוּר וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא[2] מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים; אֵין לָהּ, לֹא שִׁנּוּי וְלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"; וְנֶאֱמַר: "וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל דִּבְרֵי תּוֹרָה מְצֻוִּין אָנוּ לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם", וְנֶאֱמַר: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"[3]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ[4] דָּבָר מֵעָתָּה. לְפִיכָךְ אִם יַעֲמֹד אִישׁ - בֵּין מִן הָאֻמּוֹת, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל - וְיַעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְיֹאמַר, שֶׁה' שְׁלָחוֹ לְהוֹסִיף מִצְוָה אוֹ לִגְרֹעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמֹּשֶׁה; אוֹ שֶׁאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וּלְדוֹרֵי דּוֹרוֹת, אֶלָּא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הָיוּ[5] - הֲרֵי זֶה נָבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרֵי

1 בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[6], עַל
2 שֶׁהֵזִיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר לֹא צִוָּהוּ. שֶׁהוּא, בָּרוּךְ
3 שְׁמוֹ, צִוָּה לְמֹשֶׁה, שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד
4 עוֹלָם, וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב.

2) שהתורה היא מצוה לדורות עולם (השווה להלן הלכות תשובה פ"ג, ה"ח). 3) כבר ניתנה תורה מסיני, ואין אנו משגיחים בבת־קול, וכל־שכן בנביא מתנבא (ב"מ נט:). וכן אמרו חז"ל: ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע: שאל (בשמים)! אמר להם: לא בשמים היא (תמורה טז.). 4) מגילה ב, ב. 5) לפי שעתן, ועם חילוף הזמנים חלפו גם הן. 6) דכתיב: ומת הנביא ההוא (דברים יח, כ), וכל מיתה האמורה בתורה סתם – בחנק (סנהדרין פט:).

5 ב. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "נָבִיא אָקִים לָהֶם
6 מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ"? - לֹא לַעֲשׂוֹת דָּת הוּא בָּא[7],
7 אֶלָּא לְצַוּוֹת עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּלְהַזְהִיר הָעָם שֶׁלֹּא
8 יַעַבְרוּ עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם[8]: "זִכְרוּ
9 תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי"; וְכֵן אִם צִוָּנוּ בְּדִבְרֵי הָרִאשׁוֹת,
10 כְּגוֹן: לְכוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ אַל תֵּלְכוּ; עֲשׂוּ מִלְחָמָה
11 הַיּוֹם[9] אוֹ אַל תַּעֲשׂוּ[10]; בְּנוּ חוֹמָה זוֹ אוֹ אַל תִּבְנוּהָ[11]
12 - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְהָעוֹבֵר עַל דְּבָרָיו - חַיָּב מִיתָה
13 בִּידֵי שָׁמַיִם[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע
14 אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ
15 מֵעִמּוֹ".

7) כלפי מייסדי הנצרות והאסלאם, הדברים מכוונים. השווה "אגרת תימן". 8) הנביא מלאכי בתחילת הבית השני, שהיה אחרון הנביאים. 9) שמואל־א, טו. 10) מלכים־ב ו, כב. 11) ישעיה כב, יא. השווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה. 12) שימות קודם זמנו, ואין נפשו נכרתת מחיי העולם הבא, בניגוד לעונש "כרת" שגם נפשו תיכרת (ברטנורא, סנהדרין פ"ט, מ"ו). ולפי רש"י: מיתה בידי שמים – ימיו נקצרים ואינו הולך עירירי: וכרת – נוסף על קיצור ימיו הוא הולך גם עירירי (שבת כה.).

16 ג. וְכֵן נָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ[13], וְהַכּוֹבֵשׁ
17 נְבוּאָתוֹ[14] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וּבִשְׁלָשְׁתָּן[15]
18 נֶאֱמַר: "אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ"[16]. וְכֵן אִם יֹאמַר לָנוּ
19 הַנָּבִיא, שֶׁנּוֹדַע לָנוּ שֶׁהוּא נָבִיא, לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל
20 מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, אוֹ עַל מִצְוֹת הַרְבֵּה, בֵּין
21 קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת, לְפִי שָׁעָה[17] - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ[18].
22 וְכֵן לָמַדְנוּ מֵחֲכָמִים רִאשׁוֹנִים מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: בַּכֹּל
23 אִם יֹאמַר לְךָ הַנָּבִיא: עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה! כְּאֵלִיָּהוּ
24 בְּהַר הַכַּרְמֶל[19] - שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[20].
25 וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר לְפִי שָׁעָה, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר
26 הַכַּרְמֶל, שֶׁהִקְרִיב עוֹלָה בַּחוּץ, וּירוּשָׁלַיִם נִבְחֶרֶת
27 לְכָךְ[21], וְהַמַּקְרִיב בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת. וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא
28 נָבִיא[22], מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְגַם בָּזֶה נֶאֱמַר: "אֵלָיו
29 תִּשְׁמָעוּן". וְאִלּוּ שָׁאֲלוּ אֶת אֵלִיָּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הֵיאַךְ
30 נַעֲקֹר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל
31 מָקוֹם"? הָיָה אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הַמַּקְרִיב בַּחוּץ
32 לְעוֹלָם, חַיָּב כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה מֹשֶׁה; אֲבָל אֲנִי אַקְרִיב
33 הַיּוֹם בַּחוּץ בְּדִבַּר ה'[23], כְּדֵי לְהַכְחִישׁ נְבִיאֵי הַבַּעַל.
34 וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת, אִם צִוּוּ כָּל הַנְּבִיאִים לַעֲבֹר לְפִי
35 שָׁעָה - מִצְוָה לִשְׁמֹעַ לָהֶם. וְאִם אָמְרוּ, שֶׁהַדָּבָר נֶעֱקָר
36 לְעוֹלָם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[24]; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: "לָנוּ
37 וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם".

13) כגון: עידו הנביא, שאכל לחם בבית־אל למרות שנצטוה שלא לאכול, שנאמר בו: יען כי מרית את פי ה' ולא שמרת את המצוה אשר צוך ה' (מלכים־א יג, כא). 14) כגון: יונה בן אמיתי. 15) א – העובר על דברי הנביא. ב – הנביא העובר על דברי עצמו. ג – הכובש נבואתו. 16) שמשמעו: מיתה בידי שמים. ושלשתם, ממקרא זה נלמדים (סנהדרין פט.). 17) הוראת שעה ולא לתמיד. 18) יבמות צ, ב. 19) מלכים־א, פרק יח. 20) שאף בהוראת שעה ולשעה קלה אין שומעים לו (סנהדרין צ.), ואמרו שם: "אפילו אם מעמיד לך חמה באמצע הרקיע – אל תשמע לו": ואין לחשוש לאותותיו, הוא שאמר הכתוב: כי מנסה ד' אלהיכם אתכם (דברם יג, ד). 21) אף־על־פי שרק ירושלים נועדה לכך. 22) אלא מפני שהוחזק כבר לנביא. 23) ככתוב: ובדברך עשיתי (מלכים־א יח, לו) ולא מלבי עשיתי מה שעשיתי (ויקרא־רבה כב). וכן (ירושלמי מגילה פ"א. הי"א) אמר ר' שמלאי: "ובדברך עשיתי" – הקדוש־ברוך־הוא אמר לו. 24) הוריות ד, ב.

38 ד. וְכֵן אִם עָקַר דָּבָר מִדְּבָרִים שֶׁלָּמַדְנוּ מִפִּי
39 הַשְּׁמוּעָה[25], אוֹ שֶׁאָמַר בְּדִין מִדִּינֵי תּוֹרָה, שֶׁה' צִוָּה
40 לוֹ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה
41 נְבִיא הַשֶּׁקֶר[26] וְיֵהָנֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה אוֹת; שֶׁהֲרֵי
42 בָּא לְהַכְחִישׁ הַתּוֹרָה, שֶׁאָמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא".
43 אֲבָל לְפִי שָׁעָה, שׁוֹמְעִין לוֹ בַּכֹּל.

25) כגון: איסור אכילה ושתיה ביום הכיפורים שאינו מפורש בתורה, אלא מפי השמועה למדו שעינוי נפש האמור ביום זה: ועניתם את נפשותיכם (ויקרא כג, כז), הוא צום. ורבינו בהקדמתו למשנה, יאמר: כגון שאמר: וקצותה את כפה (דברים כה, יב) היא כריתת יד ממש ולא קנס שקונסים את המבייש, כמו שבא בקבלה (בבא־קמא כח.), ויסמוך הדבר ההוא לנבואה ויאמר, שהקב"ה אמר לו שהדברים כפשוטם – נביא שקר הוא ויהרג. 26) כי בדברים שבעיון וסברא, אין נביא עדיף מחכם. ואלף נביאים כאליהו ואלישע, ואלף חכמים ואחד – הלכה כחכמים, שנאמר: אחרי רבים להטות (שמות כג, ב). ולא הרשנו הקדוש־ברוך־הוא ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. לא אמר: ובאת אל הנביא אשר יהיה בימים ההם, אלא "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וגו'" (רבינו בהקדמתו למשנה).

44 ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל

בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וַאֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה; וַאֲפִלּוּ עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים וְאָמַר, שֶׁה' צִוָּהוּ שֶׁתַּעֲבֹד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַיּוֹם בִּלְבַד, אוֹ בְּשָׁעָה זוֹ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה דִּבֵּר סָרָה עַל ה'; וְעַל זֶה צִוָּה הַכָּתוּב וְאָמַר: "וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת... לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא... כִּי דִבֵּר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם"[27], שֶׁהֲרֵי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה; וּלְפִיכָךְ נֵדַע בְּוַדַּאי שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר, וְכָל מַה שֶׁעָשָׂה בְּלָט וְכִשּׁוּף עָשָׂה, וְיֻחְנַק.

27) ולא לשים לב לאותותיו שעשה, אפשר שבלט עשאם. ועוד: השכל המכזיב את עדותו, יותר נאמן מן העין הרואה אותותיו – והרי כבר נתבאר לבעלי השכל שאין לעבוד זולתי ה' ממציא כל הנמצאים (שם).

יום ו' י' מנחם־אב ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) איזה אות יעשה הנביא כדי שיאמינו בו.

א. כָּל נָבִיא שֶׁיַּעֲמֹד־לָנוּ וְיֹאמַר שֶׁה' שְׁלָחוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אוֹ כְּאוֹתוֹת אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; אֶלָּא הָאוֹת שֶׁלּוֹ - שֶׁיֹּאמַר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְיֵאָמְנוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ, אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר וְגוֹ'". לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיָּבוֹא אָדָם הָרָאוּי לִנְבוּאָה[2] בְּמַלְאֲכוּת הַשֵּׁם, וְלֹא יָבוֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, אֶלָּא לַעֲבֹד אֶת ה' בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה - אֵין אוֹמְרִים לוֹ: קְרַע לָנוּ הַיָּם אוֹ הַחֲיֵה מֵת וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ נַאֲמִין בְּךָ! אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ: אִם נָבִיא אַתָּה, אֱמֹר דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת! וְהוּא אוֹמֵר, וְאָנוּ מְחַכִּים לִרְאוֹת הֲיָבוֹאוּ דְּבָרָיו אִם לֹא יָבוֹאוּ. וַאֲפִלּוּ נָפַל דָּבָר קָטָן - בִּידוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר[3]; וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כֻּלָּם - יִהְיֶה בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו.. כו'".

האותות שעשה משה רבינו, אינם להוכחת אמיתות התורה אלא להוכחה שנשלח על ידי הקב"ה, וכיון שכותב שאין הנביא שיעמוד לנו צריך לעשות אות שה' שלחו, הביא הדוגמא מהאותות של משה רבינו שנעשו לשם הוכחת שליחותו.

(על־פי לקו"ש חלק כ' עמוד 95)

2) איש סגולה מוכתר בכל המעלות וראוי לקבל שפע נבואה, כמפורש למעלה (פרק ז, הלכה א). 3) ירמיה אמר אל חנניה נביא השקר: לכן... השנה אתה מת (ירמיה כח, טז). וכתוב אחריו: וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחודש השביעי (שם, יז). הא כיצד? אם "בחודש השביעי", אין "בשנה ההיא", ואם "בשנה ההיא", אין "החודש השביעי", שהרי תשרי נמנה כבר לשנה אחרת החדשה? אלא מלמד שמת בערב ראש־השנה וציווה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר ושיוציאוהו אחרי ראש־השנה, בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). הא למדת, שאם נפל פרט אחד מדברי הנביא נקרא: "נביא שקר".

ב. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה[4] - אִם נִמְצְאוּ דְּבָרָיו נֶאֱמָנִים כֻּלָּן, הֲרֵי זֶה נְבִיא אֱמֶת; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל: "וַיֵּדַע כָּל יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע, כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'".

4) סתם רבינו ולא פירש כמה פעמים; ולדעת בעל "טורי אבן"; שלוש פעמים, שכן משה רבינו בתחילת שליחותו למצרים נתן לו הקדוש־ברוך־הוא שלושה אותות לעשותם לפני פרעה ולפני בני ישראל שיהא מוחזק בעיניהם לנביא אמת ואיש אלוקים.

ג. וַהֲלֹא הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אוֹמְרִים מַה שֶׁעָתִיד לִהְיוֹת, וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין הַנָּבִיא וּבֵינָם? אֶלָּא שֶׁהַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, מִקְצָת דִּבְרֵיהֶם מִתְקַיְּמִין וּמִקְצָתָן אֵין מִתְקַיְּמִין, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֲךָ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים, מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ" - 'מֵאֲשֶׁר'[5] וְלֹא כָּל אֲשֶׁר; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם מִדִּבְרֵיהֶם כְּלוּם, אֶלָּא יִטְעוּ בַּכֹּל[6], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵפִר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל"; אֲבָל הַנָּבִיא, כָּל דְּבָרָיו קַיָּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אַרְצָה"; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת, מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם ה'"; כְּלוֹמַר, שֶׁדִּבְרֵי הַקּוֹסְמִים וְהַחֲלוֹמוֹת כְּתֶבֶן שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ מְעַט בָּר; וּדְבַר ה', כַּבָּר שֶׁאֵין בּוֹ תֶּבֶן כְּלָל. וּבַדָּבָר הַזֶּה הַכָּתוּב הִבְטִיחַ וְאָמַר, שֶׁאוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים לָאֻמּוֹת וּמְכַזְּבִין, הַנָּבִיא יוֹדִיעַ לָכֶם דִּבְרֵי אֱמֶת, וְאֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִמְעוֹנֵן וְקוֹסֵם וְכַיּוֹצֵא בוֹ[7], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ וְגוֹ', כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה וְגוֹ'", וְאָמַר: "נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ וְגוֹ'". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַנָּבִיא עוֹמֵד לָנוּ, אֶלָּא לְהוֹדִיעֵנוּ דְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת בָּעוֹלָם מִשֹּׂבַע וְרָעָב, מִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וַאֲפִלּוּ צָרְכֵי יָחִיד מוֹדִיעַ לוֹ, כְּשָׁאוּל, שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֹדָה, וְהָלַךְ לַנָּבִיא לְהוֹדִיעוֹ מְקוֹמָהּ[8]. וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים הוּא שֶׁיֹּאמַר הַנָּבִיא, לֹא שֶׁיַּעֲשֶׂה דָּת אַחֶרֶת אוֹ יוֹסִיף מִצְוָה אוֹ יִגְרַע.

5) (בראשית־רבה, פה) מ־החלקי שבראש התיבה מגיד, כי רק חלק מדבריהם מתקיים ולא כולם. 6) כאותם האיצטגנינים המצפצפים והמהגים, שצופים ואינם יודעים

מה צופים (סוטה יב:). 7) כמאמרם: "שמא תאמר: להם יש במה לשאול, ולי אין לי - תלמוד לומר: ואתה לא כן נתן ה'... נביא מקרבך... אקים לך" (ספרי, שופטים). 8) (שמואל־א, פרק ט).

1 ד. דִּבְרֵי הַפֵּרְעָנוּת שֶׁהַנָּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר:
2 פְּלוֹנִי יָמוּת, אוֹ שֶׁנָּה פְּלוֹנִית רָעָב אוֹ מִלְחָמָה,
3 וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו, אֵין בָּזֶה
4 הַכְחָשָׁה לִנְבוּאָתוֹ, וְאֵין אוֹמְרִים: הִנֵּה דִּבֵּר וְלֹא בָא!
5 שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל
6 הָרָעָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאַנְשֵׁי
7 נִינְוֵה[9], אוֹ שֶׁתְּלָה לָהֶם כְּחִזְקִיָּה[10]. אֲבָל אִם הִבְטִיחַ
8 עַל טוֹבָה וְאָמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ וָכָךְ, וְלֹא בָאָה הַטּוֹבָה
9 שֶׁאָמַר - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר; שֶׁכָּל דְּבַר טוֹבָה
10 שֶׁיִּגְזֹר הָאֵל, אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי, אֵינוֹ חוֹזֵר[11]; וְלֹא
11 מָצִינוּ[12] שֶׁחָזַר בִּדְבַר טוֹבָה, אֶלָּא בְּחֵרְפָּן רִאשׁוֹן,
12 כְּשֶׁהִבְטִיחַ לַצַּדִּיקִים שֶׁלֹּא יָמוּתוּ עִם הָרְשָׁעִים, וְחָזַר
13 בִּדְבָרָיו[13]; וְזֶה מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת[14]. הָא לָמַדְתָּ,
14 שֶׁבִּדְבְרֵי הַטּוֹבָה בִּלְבַד יִבָּחֵן הַנָּבִיא. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ
15 אָמַר בִּתְשׁוּבָתוֹ לַחֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָה
16 מִתְנַבֵּא לְרָעָה וַחֲנַנְיָה לְטוֹבָה, אָמַר לוֹ לַחֲנַנְיָה: אִם
17 לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרַי, אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁאֲנִי נְבִיא שֶׁקֶר[15];
18 אֲבָל אִם לֹא יַעַמְדוּ דְּבָרֶיךָ, יֵדַע שֶׁאַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר!
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ שְׁמַע נָא אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ', הַנָּבִיא
20 אֲשֶׁר [יִנָּבֵא] (יִדַּבֵּר) שָׁלוֹם, בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע
21 הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' בֶּאֱמֶת".

9) (יונה, פרק ג). 10) שקיבל ארכה והוספה חמש־עשרה שנה, אחרי זה שאמר לו הנביא: צוו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה (ישעיה, לח). 11) (ברכות ז.). ואין לשאול מיעקב אבינו שכתוב אצלו: "ויירא וייצר לו", אחרי שהבטיחו ה' ואמר לו: ושמרתיך בכל אשר תלך (בראשית כח, טו) - כי דברים שבין הקדוש־ברוך־הוא ובין הנביא בתור איש פרטי, ייתכן שה' יינחם גם לרעה, כדברי חז"ל: נתיירא יעקב שמא יגרום החטא (ברכות ד.); אבל כשהקדוש־ברוך־הוא אמר לנביא להבטיח את בני־אדם בבשורה טובה, אז לא יינחם שוב לרעה (הקדמת רבינו לספר המשנה). 12) פיסקה זו עד "וזה מפורש במסכת שבת", חסרה היא בכתבי־יד אברבנאל וברלין, ובנוסח אוקספורד גם כן איננה. כנראה שהיא השגת איזה משיג על הרמב"ם; והפיסקה האחרונה "וזה מפורש במסכת שבת" תוכיח, שהרי אין דרכו של רבינו לציין את המקורות לדבריו. ולדעת הרב הגאון ר' ראובן מרגליות יש כאן השגת הראב"ד, והיא מתחילה מן "אלא בחורבן ראשון". ראשי התיבות: א"א (אמר אברהם) שבהם מתחילות כל השגותיו של הראב"ד על הרמב"ם, נסתלפו ומהן נתהוותה המלה "אלא". ונהירים דבריו. 13) מפני שמידת הדין קטרגה עליהם על שלא מיחו ברשעים. 14) (נה.). 15) כי לפעמים יינחם ה' על הרעה שדיבר לעשות. וכן אמרו חז"ל: "אמר לו ירמיה לחנניה, אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי, שהקדוש־ברוך־הוא אומר להביא רעה ומתנחם; ואתה מתנבא לטובה, אתה הוא שצריך ליתן סימן לדבריך" (ירושלמי, סנהדרין יא, הלכה ה). ובמדרש תנחומא (וירא, אות יג), מפרשים הדברים באריכות.

22 ה. נָבִיא שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא אַחֵר שֶׁהוּא נָבִיא - הֲרֵי
23 הוּא בְּחֶזְקַת נָבִיא, וְאֵין זֶה הַשֵּׁנִי צָרִיךְ חֲקִירָה;
24 שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵעִיד לִיהוֹשֻׁעַ, וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ כָּל
25 יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹת; וְכֵן לַדּוֹרוֹת. נָבִיא
26 שֶׁנּוֹדְעָה נְבוּאָתוֹ, וְהֶאֱמִינוּ בִּדְבָרָיו פַּעַם אַחַר פַּעַם,
27 אוֹ שֶׁהֵעִיד לוֹ נָבִיא, וְהָיָה הוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה[16] -
28 אָסוּר לְחַשֵּׁב אַחֲרָיו וּלְהַרְהֵר בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁמָּא אֵינָהּ
29 אֱמֶת, וְאָסוּר לְנַסּוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּי[17], וְלֹא נִהְיֶה הוֹלְכִים
30 וּמְנַסִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם
31 כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה", שֶׁאָמְרוּ: "הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ
32 אִם אָיִן"; אֶלָּא מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁזֶּה נָבִיא, יַאֲמִינוּ
33 וְיֵדְעוּ כִּי ה' בְּקִרְבָּם, וְלֹא יְהַרְהֵרוּ וְלֹא יַחְשְׁבוּ
34 אַחֲרָיו, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה
35 בְּתוֹכָם".

16) כמנהגם של הנביאים שהוחזקו לנביאי אמת. 17) כי אחרי שנתאמת כנביא ה', אז מי שמנסה אותו כאילו מנסה הוא את ה', ולא ייתכן לעבוד את ה' על דרך הספק והפקפוק ובבקשת אותות ומופתים (הרמב"ן על התורה, דברים ו, טז).

יום ש"ק י"א מנחם־אב ה'תש"פ

הִלְכוֹת דֵּעוֹת

36 יֵשׁ בִּכְלָלָן אַחַת־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה,
37 וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהִדַּמּוֹת
38 בִּדְרָכָיו. ב) לְהִדַּבֵּק בְּיוֹדְעָיו. ג) לֶאֱהֹב אֵת רֵעִים.
39 ד) לֶאֱהֹב אֶת הַגֵּרִים. ה) שֶׁלֹּא לִשְׂנֹא אַחִים. ו)
40 לְהוֹכִיחַ. ז) שֶׁלֹּא לְהַלְבִּין פָּנִים. ח) שֶׁלֹּא לְעַנּוֹת
41 אֲמֻלָּלִים. ט) שֶׁלֹּא לַהֲלֹךְ רָכִיל. י) שֶׁלֹּא לִנְקֹם. יא)
42 שֶׁלֹּא לִנְטֹר.
43 וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

44 1) שיש באדם דיעות מדיעות שונות, ושהממוצעת היא הטובה; כיצד להשיגה.

45 א. דֵּעוֹת[2] הַרְבֵּה יֵשׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּנֵי־אָדָם, וְזוֹ
46 מְשֻׁנָּה מִזּוֹ[3], וּרְחוֹקָה מִמֶּנָּה בְּיוֹתֵר. יֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא
47 בַּעַל חֵמָה, כּוֹעֵס תָּמִיד; וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁדַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת
48 עָלָיו וְאֵינוֹ כוֹעֵס כְּלָל; וְאִם יִכְעַס, יִכְעַס כַּעַס מְעַט
49 בְּכַמָּה שָׁנִים. וְיֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא גְּבַהּ־לֵב בְּיוֹתֵר, וְיֵשׁ
50 שֶׁהוּא שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל תַּאֲוָה, לֹא
51 תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מֵהֲלֹךְ בְּתַאֲוָה; וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּעַל לֵב
52 טָהוֹר מְאֹד, וְלֹא יִתְאַוֶּה אֲפִלּוּ לִדְבָרִים מְעַטִּים

1 שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן. וְיֵשׁ בַּעַל נֶפֶשׁ רְחָבָה[4], שֶׁלֹּא
2 תִּשְׂבַּע נַפְשׁוֹ מִכָּל מָמוֹן הָעוֹלָם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:
3 "אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף"; וְיֵשׁ מְקַצֵּר נַפְשׁוֹ[5],
4 שֶׁדַּיּוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר מְעַט שֶׁלֹּא יַסְפִּיק לוֹ, וְלֹא יִרְדֹּף
5 לְהַשִּׂיג כָּל צָרְכּוֹ. וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּרָעָב,
6 וְקוֹבֵץ עַל יָדוֹ[6], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ, אֶלָּא
7 בְּצַעַר גָּדוֹל; וְיֵשׁ שֶׁהוּא מְאַבֵּד כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ
8 לְדַעְתּוֹ. וְעַל דְּרָכִים אֵלּוּ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת, כְּגוֹן
9 מְהוֹלֵל[7] וְאוֹנֵן[8], וְכִילַי[9] וְשׁוֹעֵ[10], וְאַכְזָרִי וְרַחֲמָן,
10 וְרַךְ־לֵבָב[11] וְאַמִּיץ־לֵב[12], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) מידות, תכונות נפש מוסריות, כלשון המשנה: ארבע מידות בדעות – נוח לכעוס וכו' (אבות פרק ה, יא).
3) כדברי חז"ל: כשם שאין פרצופיהם שוים זה לזה, כך אין דעתם שוה (תנחומא, פנחס י). וכעין זה גם במסכת ברכות נח, א. 4) השואפת לבלוע הכל. מלשון: לכן הרחיבה שאול נפשה (ישעיה ה, יד). 5) מחסר את נפשו, מצמצם צרכיו עד לאפס. מלשון: ותקצר נפשו (שופטים טז, טז).
6) חושך מפיו ומרעיב נפשו, ובלבד שיצרף פרוטה לפרוטה.
7) אוהב שחוק ומהתלות תמיד ורודף תענוגים והוללות, מלשון: לשחוק אמרתי – מהולל (קהלת ב, ב). 8) בעל מרה שחורה: עצוב רוח ומתאונן תמיד. 9) קמצן רע עין, שעינו צרה באחרים: וה"מסגף עצמו ברעב" דלעיל, עינו צרה גם בו בעצמו, ומקמץ אף לנפשו (לחם־משנה).
10) ההיפך של "כילי", כמו שנאמר: ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה), ופירושו: ותרן בממונו המרבה לפזר יותר מכפי מיסת ידו, ולו גם לדברים שבצדקה, בעוד ש"המאבד כל ממונו" דלעיל הוא המבזבז ממונו לדברים שאין בם מועיל (לחם־משנה). 11) פחדן, מוג־לב. 12) המחרף נפשו ומוסר עצמו לסכנות.

11 ב. וְיֵשׁ בֵּין כָּל דֵּעָה וְדֵעָה הָרְחוֹקָה מִמְּנָה בַּקָּצֶה
12 הָאַחֵר[13] דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת[14], זוֹ רְחוֹקָה מִזּוֹ. וְכָל
13 הַדֵּעוֹת, יֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת שֶׁהֵן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ
14 לְפִי טֶבַע גּוּפוֹ; וְיֵשׁ מֵהֶן דֵּעוֹת, שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם
15 זֶה מְכֻוָּן[15] וְעָתִיד לְקַבֵּל אוֹתָם בִּמְהֵרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר
16 הַדֵּעוֹת. וְיֵשׁ מֵהֶן, שֶׁאֵינָן לָאָדָם מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ, אֶלָּא
17 לָמַד אוֹתָם מֵאֲחֵרִים[16], אוֹ שֶׁנִּפְנָה לָהֶן מֵעַצְמוֹ לְפִי
18 מַחֲשָׁבָה שֶׁעָלְתָה בְּלִבּוֹ; אוֹ שֶׁשָּׁמַע, שֶׁזּוֹ הַדֵּעָה
19 טוֹבָה לוֹ וּבָהּ רָאוּי לֵילֵךְ, וְהִנְהִיג עַצְמוֹ בָּהּ עַד
20 שֶׁנִּקְבְּעָה בְּלִבּוֹ.

13) כמו הדעות הקיצוניות האלה שמנה רבינו כאן בהלכה הקודמת. 14) ממוצעות, הנמצאות בין שני הקצוות האלה, שגם הן רחוקות אחת מחברתה לפי נטייתן לצד זה או לצד זה. 15) מותאם. 16) כמו שאמרו חכמינו: הרבה שכנים הרעים עושים (סוטה ז.).

21 ג. שְׁתֵּי קְצָוֹת הָרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ שֶׁבְּכָל דֵּעָה וְדֵעָה
22 אֵינָן דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָלֶכֶת בָּהֶן וְלֹא
23 לְלַמְּדָן לְעַצְמוֹ. וְאִם מָצָא טִבְעוֹ נוֹטֶה לְאַחַת מֵהֶן
24 אוֹ מוּכָן לְאַחַת מֵהֶן, אוֹ שֶׁכְּבָר לָמַד אַחַת מֵהֶן וְנָהַג
25 בָּהּ - יַחֲזִיר עַצְמוֹ לְמוּטָב וְיֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבִים, וְהִיא
26 הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה.

27 ד. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הִיא מִדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁבְּכָל דֵּעָה
28 וְדֵעָה מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם, וְהִיא הַדֵּעָה
29 שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִשְּׁתֵּי הַקְּצָוֹות[17] רְחוּק שָׁוֶה, וְאֵינָהּ
30 קְרוֹבָה, לֹא לְזוֹ וְלֹא לָזוֹ. לְפִיכָךְ צִוּוּ חֲכָמִים
31 הָרִאשׁוֹנִים[18], שֶׁיְּהֵא אָדָם שָׂם[19] דֵּעוֹתָיו תָּמִיד וּמְשַׁעֵר
32 אוֹתָם וּמְכַוֵּן אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שָׁלֵם
33 בְּגוּפוֹ[20]. כֵּיצַד? לֹא יְהֵא בַּעַל חֵמָה נוֹחַ לִכְעֹס, וְלֹא
34 כְּמֵת שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. לֹא יִכְעַס, אֶלָּא עַל
35 דָּבָר גָּדוֹל שֶׁרָאוּי לִכְעֹס עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה
36 כַּיּוֹצֵא בוֹ פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן לֹא יִתְאַוֶּה אֶלָּא לִדְבָרִים
37 שֶׁהַגּוּף צָרִיךְ לָהֶן וְאִי אֶפְשָׁר לִחְיוֹת בְּזוּלָתָן, כָּעִנְיָן
38 שֶׁנֶּאֱמַר: "צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ". וְכֵן לֹא יִהְיֶה
39 עָמֵל בְּעִסְקוֹ, אֶלָּא לְהַשִּׂיג דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְחַיֵּי־
40 שָׁעָה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק". וְלֹא
41 יִקְפֹּץ יָדוֹ בְּיוֹתֵר, וְלֹא יְפַזֵּר מָמוֹנוֹ; אֶלָּא נוֹתֵן צְדָקָה
42 כְּפִי מִסַּת יָדוֹ, וּמַלְוֶה כָּרָאוּי[21] לְמִי שֶׁצָּרִיךְ. וְלֹא יְהֵא
43 מְהוֹלֵל[22] וְשׂוֹחֵק, וְלֹא עָצֵב וְאוֹנֵן[23], אֶלָּא שָׂמֵחַ כָּל
44 יָמָיו בְּנַחַת[24], בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. וְכֵן שְׁאָר דֵּעוֹתָיו.
45 וְדֶרֶךְ זוֹ הִיא דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים[25]. כָּל אָדָם שֶׁדֵּעוֹתָיו
46 דֵּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, מְמֻצָּעוֹת, נִקְרָא חָכָם.

17) כלומר: שהיא נמצאת בתווך בדיוק, וזהו "שביל הזהב" ששיבחוהו החכמים בכל העתים. וכדברי חכמינו (ירושלמי, חגיגה פ"ב, ה"א): התורה הזו דומה לשני שבילים: אחד של אור ואחד של שלג. היטה בזה – מת באור, היטה בזו – מת בשלג. מה יעשה? – יהלך באמצע. לכל מידה שבאדם יש שתי קצוות: ראשון ואחרון. הראשון – הוא הצד החיובי, צד התוספת: והאחרון – הוא הצד השלילי, צד החסרון. למשל: הפזרנות־השועות היא – הקצה הראשון, הצד החיובי במידת נתינת הצדקה, כשהנותן נותן יותר מכפי יכלתו. והקמצנות־הכילות היא – הקצה האחרון, הצד השלילי והחסרון, כשהנותן קופץ ידו ללא רחמים. שתי קצוות אלה רעים הם גם יחד, ורק הדרך הממוצעת בין שתי הקצוות הללו, מידת הנדיבות – היא המשובחת ובה ידבק האדם. וכן בשאר כל המידות. (השווה שמונה פרקים להרמב"ם, פרק ד). קצוות – מן קַצְוָה שנסתעפה מן קָצֶה־קְצָו, ומשמש זכר ונקבה. 18) המתואר חסר ה־הידיעה, כדרך לשון המשנה, כמו: כנסת הגדולה.
19) מעריך דעותיו ושוקלן. מחשב דרכו (סוטה ה:).
20) בכתב־יד אברבנאל ובאוקספורד, המלה "בגופו" איננה.
21) בשטר ועדים (ב"מ עה:). 22) קיצוני לצד החיובי.
23) קיצוני לצד השלילי. 24) בינוני. 25) כאן סוף הלכה ד (על־פי דפוס קושטא, רסט).

47 ה. וּמִי שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק עַל עַצְמוֹ בְּיוֹתֵר, וְיִתְרַחֵק
48 מִדֵּעָה בֵּינוֹנִית מְעַט לְצַד זֶה אוֹ לְצַד זֶה - נִקְרָא

1 חָסִיד[26]. כֵּיצַד? מִי שֶׁיִּתְרַחֵק מִגֹּבַהּ הַלֵּב עַד הַקָּצֶה
2 הָאַחֲרוֹן וְיִהְיֶה שְׁפַל־רוּחַ בְּיוֹתֵר, נִקְרָא חָסִיד, וְזוֹ
3 הִיא מִדַּת חֲסִידוּת. וְאִם נִתְרַחֵק עַד הָאֶמְצַע בִּלְבַד
4 וְיִהְיֶה עָנָו - נִקְרָא חָכָם, וְזוֹ הִיא מִדַּת חָכְמָה. וְעַל
5 דֶּרֶךְ זוֹ שְׁאָר כָּל הַדֵּעוֹת. וַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ
6 מַטִּין דֵּעוֹת שֶׁלָּהֶן מִדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִית כְּנֶגֶד שְׁתֵּי
7 הַקְּצָווֹת[27]: יֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה
8 הָאַחֲרוֹן, וְיֵשׁ דֵּעָה שֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַקָּצֶה
9 הָרִאשׁוֹן[28], וְזֶהוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת־הַדִּין[29]. וּמְצֵווִין אָנוּ
10 לָלֶכֶת בַּדְּרָכִים הָאֵלּוּ הַבֵּינוֹנִים, וְהֵם הַדְּרָכִים
11 הַטּוֹבִים וְהַיְּשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו".

~ נקודות משיחות קודש ~

"שנאמר והלכת בדרכיו"

הפירוש ב"והלכת בדרכיו" הוא גם ללכת בשליחותו של הקב"ה, והרי "שלוחו של אדם (אדמה לעליון) כמותו", וממילא הציווי "והלכת בדרכיו" הוא שכל יהודי יכול וצריך להדמות להקב"ה.

(על־פי לקו"ש חלק י"ג עמוד 280)

26) שבת קכא, ב. 27) לשם סייג והרחקה. 28) כי לא כל המידות שוות: אצל האחת – הקצה הראשון, החיובי הוא יותר טוב מן האחרון. ואצל האחרת – טוב האחרון השלילי מן הראשון. למשל: במידת הנדיבות – טוב יותר הקצה הראשון: הפזרנות. השועות מן הקצה האחרון, הקמצנות והכילות: ובמידת אהבת־כבוד – טוב יותר הקצה האחרון. שפלות־הרוח מן הקצה הראשון, הגאוותנות. לפיכך החסידים המקפידים ומחמירים על עצמם להתנהג לפנים משורת הדין, עוזבים על־פי רוב את "שביל הזהב" ומטים עצמם פעם לקצה הראשון ופעם לקצה האחרון – הכל לפי מהות ה"דעה". וכן מספר לנו התלמוד (ב"מ ל:), שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה עוסק במצות "פריקה וטעינה", אף־על־פי שמצד הדין היה פטור מזה משום "זקן ואינה לפי כבודו", אבל הוא עשה זאת לפנים משורת הדין.
29) כאן סוף הלכה ה (לפי נוסח קושטא, רסט).

12 ו. כָּךְ לִמְּדוּ בְּפֵרוּשׁ מִצְוָה זוֹ[30]: מַה הוּא נִקְרָא חַנּוּן,
13 אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן; מַה הוּא נִקְרָא רַחוּם, אַף אַתָּה
14 הֱיֵה רַחוּם; מַה הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ, אַף אַתָּה הֱיֵה
15 קָדוֹשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קָרְאוּ הַנְּבִיאִים לָאֵל בְּכָל אוֹתָן
16 הַכִּנּוּיִין: 'אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד', 'צַדִּיק וְיָשָׁר',
17 'תָּמִים', 'גִּבּוֹר וְחָזָק', וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן
18 דְּרָכִים טוֹבִים וִישָׁרִים, וְחַיָּב אָדָם לְהַנְהִיג עַצְמוֹ בָּהֶן
19 וּלְהִדַּמּוֹת אֵלָיו כְּפִי כֹּחוֹ.

30) של "והלכת בדרכיו" ('ספרי' עקב. שבת קלג, ב). (השווה גם מו"נ ח"א, נד).

20 ז. וְכֵיצַד יַרְגִּיל אָדָם עַצְמוֹ בְּדֵעוֹת אֵלּוּ עַד שֶׁיִּקְבְּעוּ
21 בּוֹ? יַעֲשֶׂה וְיִשְׁנֶה וִישַׁלֵּשׁ[31] בַּמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה עַל־פִּי
22 הַדֵּעוֹת הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְיַחֲזֹר בָּהֶם תָּמִיד, עַד שֶׁיִּהְיוּ
23 מַעֲשֵׂיהֶם קַלִּים עָלָיו, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם טֹרַח עָלָיו,
24 וְיִקְבְּעוּ הַדֵּעוֹת בְּנַפְשׁוֹ. וּלְפִי שֶׁהַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ נִקְרָא
25 בָהֶן הַיּוֹצֵר, וְהֵם הַדֶּרֶךְ הַבֵּינוֹנִית שֶׁאָנוּ חַיָּבִין לָלֶכֶת
26 בָּהּ - נִקְרֵאת דֶּרֶךְ זוֹ "דֶּרֶךְ ה'". וְהִיא שֶׁלִּמֵּד אַבְרָהָם
27 אָבִינוּ לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה
28 וְגוֹ'". "וְהַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ, מֵבִיא טוֹבָה וּבְרָכָה לְעַצְמוֹ,
29 שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר
30 עָלָיו".

31) מקור הלכה זו (אבות פ"ג, יט) "והכל לפי רוב המעשה". לדעת רבינו (שם) בפירושו, נקנות המעלות לא לפי גודל המעשה אלא לפי רוב מספר המעשים, וכה דבריו בקירוב: כשיתן אדם אשר ידבנו לבו נדבה של אלף זהובים בבת אחת, לא תעלה בידו מידת הנדיבות במעשה הגדול היחידי הזה, כמו שתעלה בידי זה שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים – מפני שזה האחרון כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו בזה קנין נפש חזק מאד, בעוד שהראשון נפשו התעוררה פעם אחת ולא יספה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ה'־י"א מנחם־אב ה'תש"פ

יום ראשון ה' מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָע"ג —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ לְפָנָיו יִתְעָלֶה (להתודות עליהם) בְּדִבּוּר, כְּשֶׁנָּשׁוּב מֵהֶם —— וְזֶהוּ הַוִּדּוּי וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיֹּאמַר: "אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ". וַיַּרְחִיב אֶת־הַדִּבּוּר וִיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה בְּעִנְיָן זֶה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. דַּע, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה שֶׁנִּזְכְּרוּ מִקֹּדֶם, שֶׁבָּהֶם אָמַר יִתְעָלֶה, שֶׁמִּי שֶׁמַּקְרִיבָם נִתְכַּפֵּר לוֹ —— צָרִיךְ עַל־כָּל־פָּנִים גַּם לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׁעַת הַקְרָבָתָם. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (במדבר ה, ו־ז), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה] וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה, ה) —— יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא אֲשֶׁר חָטָא; 'עָלֶיהָ' —— עַל הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מִשֶּׁנִּשְׁחֲטָה. אֵין בְּמַשְׁמַע שֶׁיִּתְוַדֶּה הַיָּחִיד אֶלָּא עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ". לְפִי שֶׁפָּסוּק זֶה, כְּלוֹמַר אָמְרוֹ יִתְעָלֶה "אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ" (שם) נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בִּמְטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו וְהַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ (קבוצת חטאים שחייבים

מתוך מהדורת חזק

עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כְּמוֹ שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ (מצוה עב — שיעור קצ), לְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בַּמְּכִלְתָּא, שֶׁלֹּא הָיֵינוּ לְמֻדִּים מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא חִיּוּב הִוּדּוּי לְמִטַּמֵּא מִקְּדָשׁ (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל־הַמִּצְוֹת? אָמַר (פסוק נוסף בחומש במדבר): דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. וּמִנַּיִן אַף מִיתוֹת וּכְרֵתוֹת? אָמַר: חַטָּאתָם, כָּל־חַטָּאתָם — לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; כִּי יַעֲשׂוּ — לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "'מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם' — מִמַּה שֶּׁבִּינוּ לְבֵין חֲבֵרוֹ: עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לְשׁוֹן הָרָע; 'לִמְעֹל' — לְרַבּוֹת הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם לַשָּׁקֶר וְהַמְקַלֵּל; 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ' — לְרַבּוֹת כָּל־חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנֶּהֱרָגִין עַל־פִּי זוֹמְמִין? לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא' כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת אִם יָדַע שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא הֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי שָׁקֶר". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁעַל כָּל־סוּגֵי הַחֲטָאִים הַחֲמוּרִים וְהַקַּלִּים וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּבִים עֲלֵיהֶם וִדּוּי, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר הַצִּוּוּי הַזֶּה, כְּלוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ", יַחַד עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין הִוּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֶלָּא הוּא מֻהַנְגָּרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, לְפִיכָךְ הֵצְרִכוּ לְבָאֵר אֶת־זֶה בַּמְּכִלְתָּא בְּלָשׁוֹן זֶה: "יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְביאִין (קרבן) מִתְוַדִּין; וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְביאִין? אָמַר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ (בכל מצב). אֵין בְּמַשְׁמַע וִדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ; מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּת? אָמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם" (שם כו, מ). וְכֵן דָּנִיאֵל אָמַר: "לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט, ז). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהִוּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחוֹבָה עַל הַחוֹטֵא עַל אֵיזֶה חֵטְא שֶׁחָטָא, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבָּן, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא טז, כא, פרשת אחרי מות) גַּם־כֵּן: "וְהִתְוַדָּה — זֶה וִדּוּי דְּבָרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִכִּפּוּרִים (פז:).

יום שני ו' מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָעֲ"ג נדפסה ביום הקודם.

יום שלישי ז' מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה עג.

הַמִּצְוָה הָעֲ"ג נדפסה ביום ראשון.

יום רביעי ח' מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה עג. י.

הַמִּצְוָה הָעֲ"ג נדפסה ביום ראשון.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנְּתָנָהּ תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

יום חמישי ט' מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה י. ה.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנְּתָנָהּ תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום שישי י' מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית נדפסה ביום הקודם.

יום ש"ק י"א מנחם־אב ה'תש"פ

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית נדפסה ביום חמישי.

המשך ביאור למס' שבת ליום ראשון עמ' ב

בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה, שאסור לטלטל את הכר כשהמעות עליו, אֶלָּא לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ – באופן שהוא צריך להשתמש בגוף הכר, אֲבָל לְצוֹרֶךְ מְקוֹמוֹ – באופן שהוא צריך לטלטלו משם כדי לפנות את מקומו, מְטַלְטֵלוֹ [–לכר] למקום אחר וְעוֹדֶן – בעוד המעות מונחות עָלָיו, ואינו צריך לנערם תחילה. וְמִדְּסֵיפָא – ומכיון שהתבאר שבסיפא מדובר שמטלטל את הכר לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ, רֵישָׁא [כלומר, משנתנו] נַמִּי [–גם כן] מדובר שמטלטל את התרומה הטהורה לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ – גוף התרומה הטהורה, שיש לפרש את הרישא והסיפא באופן דומה. ולכן הוצרך רב חסדא לומר שהטמאה למעלה, שאם הטהורה למעלה אסור לטלטל את הטמאה עמה, אלא נוטל את הטהורה לבדה ומניח שם את הטמאה.

שנינו במשנה (לעיל קמא): רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף מַעֲלִין וכו' את המדומע כאשר התערבה סאה תרומה במאה סאין של חולין. הגמרא מבררת מדוע אין בזה משום איסור מתקן. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי – ומדוע מותר להעלות כשיעור התרומה המעורבת, הָא קָא מְתַקֵּן – הלא בכך הוא מתקן את שאר הפירות ומתירם לאכילת זר, ויש לגזור שמא יבוא לעשות תיקון על ידי מלאכה. מתרצת הגמרא: רַבִּי יְהוּדָה שהתיר להעלות, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סְבִירָא לֵיהּ [–הוא סובר], דְּאָמַר, תְּרוּמָה שהתערבה בחולין, בְּעֵינָא מַחֲתָא – נחשבת כמונחת בפני עצמה ואינה מעורבת בחולין. והיכן מצאנו שכך סובר רבי אליעזר, דִּתְנַן – ששנינו במשנה (תרומות פ"ה מ"ו), סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה סאין חולין והתערבה בהם, וְנִדְמְעוּ – ונעשית התערובת 'מדומע', ולאחר מכן חזר וְנָפַל מִן הַמְּדוּמָּע – מתערובת זו לְמָקוֹם אַחֵר – לחולין אחרים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הנופל מהתערובת הראשונה מְדַמֵּעַת – אוסר את התערובת השניה, כְּאילו היא תְּרוּמַת וַדַּאי, ואם אין בתערובת השניה מאה חולין כנגד כולו, כל התערובת אסורה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הנופל מֵהַמְּדוּמָּע [–התערובת הראשונה] מְדַמֵּעַ – אוסר חולין אחרים כאילו כולו תרומה, אֶלָּא רק לְפִי חֶשְׁבּוֹן התרומה שבמדומע, וכגון, אם בתערובת הראשונה התערבה סאה תרומה בשישים סאין חולין, ושוב התערבה סאה מתערובת זו בחולין אחרים, אין אומרים שסאה זו נחשבת כתרומת ודאי אלא רק אחד משישים ממנה עד שיהיה בה מאה סאין חולין, אלא רק אחד משישים ממנה נחשב תרומה, ואם יש בחולין שבתערובת השניה מאה כנגד האחד משישים, מעלה מהתערובת כשיעור זה והשאר מותר, ככל תרומה שהתערבה במאה חולין. וטעם מחלוקתם, שרבי אליעזר סובר שבכל מדומע נחשבת התרומה כמונחת בפני עצמה ואינה מעורבת בחולין, וכאשר נפל מהתערובת למקום אחר אנו חוששים שהתרומה המונחת היא שנפלה, ולכן היא מדמעת בתערובת השניה כתרומת ודאי. וחכמים סוברים, שהתרומה נחשבת כמעורבת בכל ואינה מונחת בפני עצמה, והנופל מהתערובת למקום אחר יש בו תרומה רק לפי חשבון התרומה שבתערובת הראשונה. ובמשנתנו סובר רבי יהודה כרבי אליעזר, שהתרומה המעורבת מונחת לבדה, וכשיש בחולין מאה כנגדה ומעלה כשיעור התרומה, נחשב שנוטל את התרומה המונחת והשאר חולין כבתחילה ואינו מתקן, ולכן מותר להעלות בשבת.

דוחה הגמרא: אין לתלות את דברי רבי יהודה בשיטת רבי אליעזר, משום דאֵימַר דְּשָׁמְעַת לֵיהּ – אימתי שמעת שלרבי אליעזר נחשבת התרומה כמונחת בפני עצמה, דווקא לְענין חוּמְרָא, לאסור את התערובת השניה, אבל לְענין קוּלָא, שאינו נחשב מתקן, מִי שָׁמְעַת לֵיהּ – האם שמעת שיאמר כך.

הגמרא תולה את דברי רבי יהודה בשיטת רבי שמעון. אומרת הגמרא: אֶלָּא, הוּא – רבי יהודה שהתיר להעלות בשבת שיעור תרומה מהתערובת, דְּאָמַר – אמר את דבריו כְּשיטת רַבִּי שִׁמְעוֹן הסובר שאף לקולא אנו דנים את התרומה המעורבת כמונחת בפני עצמה, ולכן בהעלאתו אינו מתקן את השאר. והיכן מצאנו שכך היא שיטת רבי שמעון, כִּדְתָנֵן – כמו ששנינו במשנה (תרומות פ"ה מ"ח), סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ מֵאָה סאין חולין והתערבה בהם, שהדין הוא שנוטל סאה אחת מהתערובת והשאר מותר לזר, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהַּ את אותה סאה עַד שֶׁנָּפְלָה לתערובת זו עוד סאה אַחֶרֶת של תרומה, הֲרֵי תערובת זוֹ אֲסוּרָה לזר, אף אם יעלה ממנה כשיעור התרומה שנפלה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר תערובת זו בהעלאת שיעור התרומה. וטעם מחלוקתם, שתנא קמא סובר שהתרומה המעורבת אינה כמונחת בפני עצמה אלא מעורבת בכל, וכשנפלה סאה נוספת הן מצטרפות יחד, ואין בחולין מאה כנגד כל התרומה, שהרי יש שתי סאין תרומה ומאה סאין חולין, ולכן התערובת אסורה. ורבי שמעון סובר, שהתרומה הנופלת היא כמונחת בפני עצמה, והחולין עומדים בפני עצמם, והסאה השניה נפלה למאה חולין ובטלה בהם, ואינה מצטרפת עם הראשונה, ולכן התערובת מותרת לזר לאחר שיעלה ממנה כשיעור התרומה. אם כן, סובר רבי שמעון שאף לקולא נחשבת התרומה כמונחת בפני עצמה, וכשיטתו אמר רבי יהודה את דבריו במשנתנו. דוחה הגמרא: וּמַמַּאי – ומנין שזהו טעמו של רבי שמעון, דֵּילְמָא – שמא אינו כן, אלא הָתָם – שם במשנה בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – בטעם זה נחלקו תנא קמא ורבי שמעון, דְּתַנָּא קַמָּא שאסר סָבַר, אַף עַל גַּב דְּנָפְלוּ שתי הסאין בְּזֶה אַחַר זֶה, כְּמַאן דְּנָפַל בְּבַת אַחַת דָּמֵי – נחשב כמו שנפלו בבת אחת, וְהָא – וסאה זו הראשונה לְחַמְשִׁין – לחמישים סאין של חולין נָפְלָה, וְהָא – וסאה זו השניה לְחַמְשִׁין – לחמישים סאין של חולין הנוספים נָפְלָה, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שהתיר סָבַר, מכיון שלא נפלו ביחד, קַמַּיְירְתָא – סאה ראשונה בָּטֵל בְּמֵאָה – בטילה במאה סאין של חולין, וְהָא – וסאה זו השניה תִּיבְטֵיל בְּמֵאָה וְחַד – תתבטל במאה ואחד סאין של חולין, שאף הסאה הראשונה נעשית חולין ומצטרפת לבטל את התרומה הנופלת לתוכם, ולכן התערובת מותרת לזר. ומכל מקום, אף לרבי שמעון, אינה מותרת עד שיעלה ממנה כשיעור התרומה שנפלה, והמעלה בשבת נחשב מתקן, ואם כן, אין לומר שרבי יהודה אמר את דבריו כשיטת רבי שמעון.

מבארת הגמרא בדרך אחרת את שיטת רבי יהודה. אומרת הגמרא: אֶלָּא, הוּא – רבי יהודה שהתיר להעלות בשבת, דְּאָמַר – אמר את דבריו כְּשיטת רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, תרומה שהתערבה במאה של חולין, שהתערובת אסורה לזר עד שיעלה ממנה כשיעור התרומה, נוֹתֵן את עֵינָיו בְּצַד זֶה של התערובת ומייחד בדעתו לתרומה מהפירות המונחים שם, וּלאחר מכן אוֹכֵל מִצַּד אַחֵר של התערובת, אף שעדיין לא העלה. ולפיכך המעלה בשבת אינו מתקן את השאר, שהרי מותר לאכול אף קודם שמעלה על ידי נתינת עיניים, ומותר להעלות בשבת.

הגמרא מקשה על מה שהעמדנו שרבי יהודה אמר את דבריו כרבי שמעון בן אלעזר, שמצאנו שרבי שמעון בן אלעזר עצמו חולק עליו בענין זה. מקשה הגמרא: וּמִי סָבַר לֵיהּ כְּוָותֵיהּ – וכי רבי יהודה סובר כרבי שמעון בן אלעזר בענין זה, שהתיר להעלות בשבת,

ירמיה פרק־מ א־ו

א הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחַר ׀ שַׁלַּח אֹתוֹ נְבוּזַרְאַדָּן רַב־טַבָּחִים מִן־הָרָמָה בְּקַחְתּוֹ
אֹתוֹ וְהוּא־אָסוּר בָּאֲזִקִּים בְּתוֹךְ כָּל־גָּלוּת יְרוּשָׁלַם וְיהוּדָה הַמֻּגְלִים בָּבֶלָה: ב וַיִּקַּח רַב־טַבָּחִים לְיִרְמְיָהוּ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּבֶּר אֶת־הָרָעָה הַזֹּאת אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה: ג וַיָּבֵא וַיַּעַשׂ יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר
כִּי־חֲטָאתֶם לַיהוָה וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְהָיָה לָכֶם (דבר) הַדָּבָר הַזֶּה: ד וְעַתָּה הִנֵּה פִּתַּחְתִּיךָ הַיּוֹם
מִן־הָאֲזִקִּים אֲשֶׁר עַל־יָדֶךָ אִם־טוֹב בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אִתִּי בָבֶלָה בֹּא וְאָשִׂים אֶת־עֵינִי עָלֶיךָ וְאִם־רַע בְּעֵינֶיךָ
לָבוֹא־אִתִּי בָבֶלָה חֲדַל רְאֵה כָּל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ אֶל־הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת שָׁמָּה לֵךְ: ה וְעוֹדֶנּוּ
לֹא־יָשׁוּב וְשֻׁבָה אֶל־גְּדַלְיָה בֶן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל בְּעָרֵי יְהוּדָה וְשֵׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ
הָעָם אוֹ אֶל־כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת לֵךְ וַיִּתֶּן־לוֹ רַב־טַבָּחִים אֲרֻחָה וּמַשְׂאֵת וַיְשַׁלְּחֵהוּ: ו וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ
אֶל־גְּדַלְיָה בֶן־אֲחִיקָם הַמִּצְפָּתָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ:

רש"י

(א) הדבר אשר היה. מה שנא' בסוף הענין (ירמיה מב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' וגו' אלא שכתב תחלה על מה נאמר לו. ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחית עמהון ואנא מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון. אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דסגין הוא מהני להון: **מן הרמה.** שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם וכו' כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שא"א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים שהרי צוהו נבוכדנאצר אל תעש לו מאומה רע (לעיל לט): **באזיקים.** בזיאו"ש בלע"ז: **(ב) ה' אלהיך דבר** וגו'. למה אתה מצטער עליה' והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא: **(ד) פתחתיך.** לשון ויפתח הגמלים (בראשית כד) וכת"י וכען הא שריתך ומנחם פתר כולם לשון פתיחה ממש: **(ה) ועודנו לא ישוב.** בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים גם הם צריכין לך כשאר הגולים: **ארוחה ומשאת.** מתנן ונבזבן:

מצודת דוד

(א) הדבר אשר היה וכו'. הוא הדבר הנאמר אחרי הספורים ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' אל ירמיהו (לקמן מ"ב) ולפי שהדבור היה להשיב על שאלת השרים בדבר ההליכה למצרים לזה הקדים לומר שירמיהו היה נמצא עמהן ולא הלך גולה לבבל עם כי אסרוהו עם הגולים כמ"ש בענין כי חזר נבוזראדן והתירו ובא אל גדליהו וגם הקדים לספר הסיבה אשר בעבורה רצו ללכת למצרים ולזה שאלו מירמיה לשאול

מצודת ציון

(א) הרמה. שם עיר: **אסור.** קשור: **באזקים.** בשלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט): **(ד) פתחתיך.** ענין התרת הקשר כמו יתרי פתח (איוב ל): **(ה) הפקיד.** מלשון פקיד וממונה: **ארוחה.** ענין פרס קבוע מבית המלך וכן וארוחתו ארוחת תמיד (לקמן נב): **ומשאת.** ענין תשורה ודורון כמו ותרב משאת בנימין (בראשית מג):

פי ה' ואח"ז אמר מה השיב המקום ע"ז: **אחר שלח אותו וכו'**, **מן הרמה.** כי כשצוה נבוזראדן להוציאו מחצר המטרה ישוב בתוך העם כמ"ש למעלה וכשחזרו אנשי כשדים לקחת את העם בשבי להוליכם גולה בבלה לקחו גם את ירמיה עמהם והביאו את כולם אל העיר רמה כשהם אסורים באזיקים ומשם שלחו נבוזראדן כמ"ש בענין: **בקחתו אותו.** בעת שלקח אותו מבין הגולים והוא היה אסור בתוך כל גלות וכו': **(ב) ויקח.** לפי שארכו הדברים אמר שוב ויקח: **ה' אלהיך דבר וכו'.** ר"ל יודע אני שאתה נבאת להם בשם ה' את הרעה הזאת וכו': **(ג) ויבא.** וכן הביא את הרעה והוא עשה את הרעה ולא גבר נ"נ בכח ידו: **ולא שמעתם בקולו.** ר"ל מה שנבאת להם בשם ה' להשלים עם מלך בבל לעבדו: **(ד) ועתה.** ר"ל הואיל ולא בכח ידו גבר נ"נ כ"א בחמת ה' בעוונם ואתה הלא הזהרתם להשלים עמנו א"כ אין עליך אשמה ולכן אתיר אותך היום מן האזיקים ואם טוב וכו': **ואשים את עיני.** להשגיח בך: **חדל.** מנע לבוא אתי לבבל: **לפניך.** ר"ל ברשותך: **אל טוב.** אל מקום הטוב והישר בעיניך וכו': **(ה) ועודנו לא ישוב.** ועדיין ירמיה לא אמר שישוב משם לשבת בתוך העם הבין נבוזראדן שהיה דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה וכו' והוא מקרא קצר: **או אל כל הישר וכו'.** כאומר אין אני מכריח אותך ללכת אליו אלא או שוב אליו או לך אל כל מקום הישר בעיניך: **ארוחה ומשאת.** פרס מבית המלך ותשורה: **וישלחהו.** שלחו לנפשו: **(ו) המצפתה.** כי במצפה ישב:

דניאל פרק־ה כא־ל

כא וּמִן־בְּנֵי֮ אֲנָשָׁ֨א טְרִ֜יד וְלִבְבֵ֣הּ ׀ עִם־חֵיוְתָ֣א (שוי) שַׁוִּ֗יו וְעִם־עֲרָדַיָּא֙ מְדוֹרֵ֔הּ עִשְׂבָּ֖א כְתוֹרִין֙ יְטַעֲמוּנֵּ֔הּ
וּמִטַּ֥ל שְׁמַיָּ֖א גִּשְׁמֵ֣הּ יִצְטַבַּ֑ע עַ֣ד דִּֽי־יְדַ֗ע דִּֽי־שַׁלִּ֞יט אֱלָהָ֤א (עליא) עִלָּאָה֙ בְּמַלְכ֣וּת אֲנָשָׁ֔א וּלְמַן־דִּ֥י יִצְבֵּ֖ה
יְהָקִ֥ים (עליה) עֲלַֽהּ׃ כב (ואנתה) וְאַ֤נְתְּ בְּרֵהּ֙ בֵּלְשַׁאצַּ֔ר לָ֥א הַשְׁפֵּ֖לְתְּ לִבְבָ֑ךְ כָּל־קֳבֵ֕ל דִּ֥י כָל־דְּנָ֖ה יְדַעְתָּ׃
כג וְעַ֣ל מָרֵא־שְׁמַיָּ֣א ׀ הִתְרוֹמַ֣מְתָּ וּלְמָאנַיָּ֨א דִֽי־בַיְתֵ֜הּ הַיְתִ֣יו (קדמיך) קָדָמָ֗ךְ (ואנתה) וְאַ֨נְתְּ֜ (ורברבניך)
וְרַבְרְבָנָ֗ךְ שֵׁגְלָתָ֣ךְ וּלְחֵנָתָךְ֮ חַמְרָא֮ שָׁתַ֣יִן בְּהוֹן֒ וְלֵאלָהֵ֣י כַסְפָּא־וְדַהֲבָא נְחָשָׁ֨א פַרְזְלָ֜א אָעָ֣א וְאַבְנָ֗א דִּ֠י
לָא־חָזַ֤יִן וְלָא־שָׁמְעִ֥ין וְלָ֥א יָדְעִ֖ין שַׁבַּ֑חְתָּ וְלֵאלָהָ֞א דִּֽי־נִשְׁמְתָ֥ךְ בִּידֵ֛הּ וְכָל־אֹרְחָתָ֥ךְ לֵ֖הּ לָ֥א הַדַּרְתָּ׃ כד בֵּאדַ֨יִן֙
מִן־קֳדָמוֹהִי֙ שְׁלִ֣יחַ פַּסָּ֣א דִֽי־יְדָ֑א וּכְתָבָ֥א דְנָ֖ה רְשִֽׁים׃ כה וּדְנָ֥ה כְתָבָ֖א דִּ֣י רְשִׁ֑ים מְנֵ֥א מְנֵ֖א תְּקֵ֥ל וּפַרְסִֽין׃
כו דְּנָ֖ה פְּשַׁר־מִלְּתָ֑א מְנֵ֕א מְנָה־אֱלָהָ֥א מַלְכוּתָ֖ךְ וְהַשְׁלְמַֽהּ׃ כז תְּקֵ֑ל תְּקִ֥ילְתָּה בְמֹאזַנְיָ֖א וְהִשְׁתְּכַחַ֥תְּ חַסִּֽיר׃
כח פְּרֵ֑ס פְּרִיסַת֙ מַלְכוּתָ֔ךְ וִיהִיבַ֖ת לְמָדַ֥י וּפָרָֽס׃ כט בֵּאדַ֣יִן ׀ אֲמַ֣ר בֵּלְשַׁאצַּ֗ר וְהַלְבִּ֤ישׁוּ לְדָנִיֵּאל֙ אַרְגְּוָנָ֔א
(והמונכא) וְהַמְנִיכָ֥א דִֽי־דַהֲבָ֖א עַל־צַוְּארֵ֑הּ וְהַכְרִ֣זוּ עֲלוֹהִי֙ דִּֽי־לֶהֱוֵ֥א שַׁלִּ֛יט תַּלְתָּ֖א בְּמַלְכוּתָֽא׃ ל בֵּ֤הּ
בְּלֵילְיָ֔א קְטִ֕יל בֵּלְאשַׁצַּ֖ר מַלְכָּ֥א (כשדיא) כַשְׂדָּאָֽה׃ (פ)

רש״י

(כא) טריד. נגרש: **(כב)** כל קבל די כל דנה ידעת. כל עומת אשר כל זה ידעת שאירע לאביך והיה לך להיות ירא מלפני הקב״ה: **(כד)** שליח פסא די ידא. נשלח כף יד: וכתבא דנה רשים. וזה המכתב אשר חקק: **(כה)** מנא מנא. מנה אלהא. כלומר מנא זהו פירושו מנה אלהא מלכותך: **(כו)** והשלמה. חשב קץ שנפסק מלכות של אביך וזרעו ומצא שכבר הושלמה: **(כז)** תקל תקילתא במאזניא. תקל זהו פירושו נשקלת לפניו במאזנים ונמצאת חסר מכל צדקה: **(כח)** פרס פריסת מלכותך וגו׳. כלומר ופרסין משמע שני פרסין האחד פריסת מלכותך נשתברה מלכותך והשני שניתנה למדי ופרס:

מצודת דוד

(כא) ומן בני אנשא. מן בני אדם נתגרש והושם לבבו עם החיות להיות דומה להם ועם הפראים היה מושבו וכבקרים האכילו עשב השדה ומטל השמים נתכבד גופו כי ישב מבלי מחסה: עד די. עד אשר ידע והכיר אשר אלהי עליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יעמיד על המלוכה:

מצודת ציון

(כא) ערדיא. פראים כמו ומוסרות ערוד (איוב לט): **(כד)** רשים. ענין כתיבה וכן את הרשום בכתב (לקמן י): **(כח)** פרס. ענין שבירה כמו הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח):

(כב) ואנת. ואתה בנו בלשאצר לא הכנעת לבך בעבור אשר ידעת כל זאת: **(כג)** ועל מרא. ועל אדון השמים נתגאית ואת הכלים של ביתו הביאו לפניך ואתה והשרים שלך והמלכה שלך ופלגשך שתו בהם יין: ולאלהי כספא וכו׳. אשר לא יראו ולא ישמעו ולא ידעו מאומה הנה להם שבחת: ולאלהא. אבל אל האלוה אשר נשמתך בידו וכל דרכך מסורים לו והמה בידו הנה אותו לא פארת: **(כד)** באדין. אז בעבור זה נשלח מלפניו כף של יד וכתב את הכתב הזה: **(כה)** ודנה. וזהו קריאת הכתב אשר כתב מנא מנא וכו׳ וארז״ל הכתב היה מסודר בשלש שורות זו למטה מזו ובהעליונה היה כתוב ממתו״ס ובשניה היה כתוב ננקפ״י ובשלישית היה כתוב אאלר״ן ולזה לא יוכלו חכמיו לקרותו כי הם קראו כל שורה לעצמה ולא היה להם שום ענין והבנה אבל דניאל קרא מלמעלה למטה ר״ל תיבה הראשונה עשה מצירוף שלש אותיות הראשונות שבשלש השורות ויצא א״כ תיבת מנ״א וכן מצירוף האותיות השניות יצא תיבת מנ״א ומהשלישית יצא תיבת תק״ל ומהרביעית יצא ופ״ר ומהחמישית יצא סי״ן וצירף הרביעית עם החמישית והרי ופרסי״ן: **(כו)** דנה. זה פתרון הדבר: מנא. ר״ל פתרון של תיבת מנא הוא לומר שהאלהים מנה מנין ימי מלכותך והשלים אותה כי בא מועד והשנות הדבר פעמים לומר שהמנין בדקדוק: **(כז)** תקל. פתרון של תקל הוא לומר נשקלת לפניו במאזני משקל ונמצאת חסר ר״ל לא נמצא בך זכות להכריע הרשע ולהאריך הזמן: **(כח)** פרס. ר״ל פתרון של ופרסין הוא לומר אשר נשברה מלכותך ונתונה היא למדי ופרס וזהו ופרסין בלשון רבים ע״ש הפריסה וע״ש פרס והוי״ו היתירה היא המורה על מדי שהיו לאחדים עם פרס כי הוי״ו בא להוסיף וכאומר מדי ופרס: **(כט)** באדין. אז אמר בלשאצר והלבישו את דניאל מלבוש ארגמן ושמו על צוארו רביד של זהב והכריזו עליו אשר יהיה מושל שליש במלכות:

(ל) בה בליליא. בלילה ההוא נהרג בלשאצר מלך כשדים:

ד אֶחָד אַבְנֵי הַכֶּבֶשׁ, וְאֶחָד אַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ — מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם, וְחוֹפְרִין לְמַטָּה מֵהַבְּתוּלָה, וּמְבִיאִים מִשָּׁם אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, שֶׁלֹּא הוּנַף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל; שֶׁהַבַּרְזֶל פּוֹסֵל בִּנְגִיעָה, וּבִכְפִגִימָה לְכָל דָּבָר. נִכְפְּגִימָה אַחַת מֵהֶן — הִיא פְּסוּלָה, וְכֻלָּן כְּשֵׁרוֹת. וּמְלַבְּנִים אוֹתָן פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה: אַחַת בַּפֶּסַח, וְאַחַת בֶּחָג; וְהַהֵיכָל — פַּעַם אַחַת בַּפֶּסַח. רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עֶרֶב שַׁבָּת מְלַבְּנִים אוֹתוֹ בְּמַפָּה, מִפְּנֵי הַדָּמִים. לֹא הָיוּ סָדִין אוֹתָן בְּכָפִים שֶׁל בַּרְזֶל, שֶׁמָּא יִגַּע וְיִפְסֹל; שֶׁהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ דַּיִּן שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ.
ה וְטַבָּעוֹת הָיוּ לִצְפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, שִׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה שֶׁל שֵׁשׁ שֵׁשׁ, שֶׁעֲלֵיהֶן שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים. בֵּית הַמִּטְבְּחַיִם הָיָה לִצְפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְעָלָיו שְׁמוֹנָה עַמּוּדִים נְנָסִין, וּרְבִיעִין שֶׁל אֶרֶז עַל גַּבֵּיהֶן, וְאֻנְקְלִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ קְבוּעִין בָּהֶם, וּשְׁלֹשָׁה סְדָרִים הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁבָּהֶם תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין, עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים.

פירוש ברטנורא

ד מבקעת בית כרם. היו מביאים אותן: **מן הבתולה.** קרקע שלא חפרו שם מעולם: **והפגימה.** פוסלת באבנים: **בכל דבר.** ואפילו לא נפגמו בברזל: **ומלבנים אותן.** בסיד, פעמים בשנה: **רבי אומר כו'.** לא פליג אתנא קמא, אלא מוסיף לומר דבכל ערב שבת היו מקנחים אותן במפה מפני הדמים: **לא היו סדין אותו בכפים.** אמלתיה דתנא קמא מהדר, כשהיו מלבנים אותן בסיד פעמים בשנה, לא היו סדין אותן בכפות של בנאים שרגילים לסוד בו:
ה וטבעות היו בצפונו של מזבח. לפי שלא היו כופתים את התמיד כדתנן במסכת תמיד, התקין יוחנן כהן גדול עשרים וארבע טבעות לעשרים וארבעה משמרות כהונה, והיו קבועות ברצפה עשויות כמין קשת שהיו מכניסים בהן צואר בהמה בשעת שחיטה ונועצים ראש הטבעת בארץ. והיו לצפונו של מזבח, לפי שקדשי קדשים שחיטתן בצפון: **שמונה עמודים ננסים.** עמודים של אבן נמוכין: **ורביעין של ארז.** חתיכות מרובעות של ארז היו על העמודים: **ואונקליות.** כעין מזלגות אנציני"ש בלע"ז: **היו קבועין.** באותן רביעין של ארז, ותולין בהן הבהמה: **ושלשה סדרים.** של אונקליות זו למעלה מזו היו בכל חתיכת עץ, לתלות בהמה גדולה או קטנה: **על שלחנות של שיש.** שעליהן מדיחין הקרבים, לפי שהשיש מקרר ומצנן ושומר הבשר שלא יסריח:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

אֶחָד אַבְנֵי הַכֶּבֶשׁ – בין אבני הכבש, שעולים בו למזבח, **וְאֶחָד אַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ** – ובין אבני המזבח, **מִבִּקְעַת בֵּית כֶּרֶם** – היו מביאים אותן; והוא מקום הסמוך לירושלים. במפרשים מבואר, לפי שהאבנים במקום ההוא היו חלקות (**המאירי; "תפארת ישראל"**), **וְחוֹפְרִין לְמַטָּה מֵהַבְּתוּלָה** – מן הקרקע הבתולה, שעדיין לא חפרו בה מעולם, **וּמְבִיאִים מִשָּׁם אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, שֶׁלֹּא הוּנַף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל** – כלומר שלא נגע בהן ברזל, כמו שנאמר (**דברים כז, ה**): "ובנית שם מזבח לה' א-להיך, מזבח אבנים, לא תניף עליהם ברזל. אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך", **שֶׁהַבַּרְזֶל פּוֹסֵל בִּנְגִיעָה** – אבנים שנגע בהן ברזל פסולות הן למזבח, שנאמר (**שמות כ, כב**): ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית (**לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן בברזל – רש"י**), כי חרבך הנפת עליה ותחלליה" (**ולפלא מה שכותב הרמב"ם בהל' בית הבחירה א, יג**: "המזבח אין עושים אותו אלא בנין אבנים גזית". **ואמנם דעת רבים היא, שזו טעות סופר, ויש למחוק תיבת** "גזית". עיין מהדורה חדשה מצולמת מדפוס רומי ר"מ בהוצאת מוסד הרב קוק תשט"ו). **וּבִכְפִגִימָה לְכָל דָּבָר** – ויש גורסים: והפגימה בכל דבר (**הערוך; המאירי; הרא"ש**), כלומר הפגימה פוסלת באבנים בכל דבר שנעשית הפגימה, אפילו שלא בברזל (**עיין "תפארת ישראל", שמבואר שם לפי הנוסח שלפנינו**). **נִכְפְּגִימָה אַחַת מֵהֶן** – אחת מן האבנים שבמזבח הבנוי, **הִיא פְּסוּלָה** – אותה האבן הפגומה פסולה, **וְכֻלָּן כְּשֵׁרוֹת** – ושאר אבני המזבח כשרות; ומחליפים את הפגומה באבן שלמה. **וּמְלַבְּנִים אוֹתָן** – סדים אותם בסיד, **פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה: אַחַת בַּפֶּסַח, וְאַחַת בֶּחָג** – פעם אחת קודם הפסח ופעם אחת קודם חג הסוכות; **וְהַהֵיכָל** – היינו כל בנין המקדש (**"תוספות יום טוב"; עיין להלן ד, ו**), **פַּעַם אַחַת בַּפֶּסַח** – היו מלבנים אותו פעם אחת בשנה, קודם הפסח. **רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עֶרֶב שַׁבָּת מְלַבְּנִים אוֹתוֹ** – היו מקנחים את המזבח, **בְּמַפָּה** – במטפחת, **מִפְּנֵי הַדָּמִים** – כדי לנקותו מן הדמים. **לֹא הָיוּ סָדִין אוֹתָן** – פיסקה זו חוזרת לדברי תנא קמא, שלא היו סדים את המזבח והכבש, **בְּכָפִים שֶׁל בַּרְזֶל** – בכף הסיידים העשוי מברזל (יש גורסים: בכפים של ברזל, ויש גורסים: בכפות), **שֶׁמָּא יִגַּע** – הברזל באבני המזבח, מבלי שתהא בו חציצת הסיד, **וְיִפְסֹל** – אותן; ויש מפרשים, שנגיעת הברזל באבן מן המזבח פוסלת את כל המזבח (**ביאורי הגר"א**). ולמה הברזל פוסל בנגיעה? **שֶׁהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם** – שעושים ממנו כלי מלחמה והשחתה המקצרים ימיו של אדם, **וְהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם** – שאדם מביא עליו קרבן ומתכפר על חטאו וזוכה לברכת ה' ולאריכות ימים, **אֵינוֹ דַּיִּן שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ** – יש מפרשים שהוא הדין להיכל ולעזרות שנגיעת הברזל פוסלת בהם (**הראב"ד; "תפארת ישראל"; ועיין "כסף משנה" על הרמב"ם הל' בית הבחירה א, טז— שחולק על כן**).

באור משנה ה

וְטַבָּעוֹת הָיוּ לִצְפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ – קבועות ברצפה מצד צפון של המזבח, **שִׁשָּׁה סְדָרִים שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע** – שש מערכות, שבכל אחת מהן ארבע טבעות, היינו עשרים וארבע טבעות, טבעת לכל משמר, (ראה תרשים אות מ"ו). **וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה** – סדרים, **שֶׁל שֵׁשׁ שֵׁשׁ** – טבעות בכל סדר, **שֶׁעֲלֵיהֶן שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים** – שמכניסים בהן את צואר הבהמה (ולפי הרמב"ם: רגלי הבהמה), שתהא נוחה לשחיטה. **בֵּית הַמִּטְבְּחַיִם הָיָה לִצְפּוֹנוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ** – היינו בצד צפון של העזרה, **וְעָלָיו** – על מקום בית המטבחיים, **שְׁמוֹנָה עַמּוּדִים** – של אבן, **נְנָסִין** – נמוכים (אות מ"ד בתרשים). **וּרְבִיעִין שֶׁל אֶרֶז עַל גַּבֵּיהֶן** – ריבועים של ארז היו מונחים על גבי העמודים, **וְאֻנְקְלִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל** – ווים, שראשיהם כפופים, **הָיוּ קְבוּעִין בָּהֶם** – באותם הריבועים שעל גבי העמודים, **וּשְׁלֹשָׁה סְדָרִים** – של אונקליות, **הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** – מן הרביעין, **שֶׁבָּהֶם** – באונקליות, **תּוֹלִין** – את הקרבן, **וּמַפְשִׁיטִין** – את עורו, **עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים** – שהיו מניחים את הבהמה על השולחנות, כדי שלא תהא נגררת על הארץ. (עיין באורנו למשנה תמיד ג, ה).

ו הַכִּיּוֹר הָיָה בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וּמָשׁוּךְ כְּלַפֵּי הַדָּרוֹם. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים אַמָּה; וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם, רוּם מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ אַמָּה; אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ, וְאַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ; וְהָעֶלְיוֹנָה — אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד אַרְבַּע; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעֶלְיוֹנָה — אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד חָמֵשׁ.

ז פִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם גָּבְהוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה. וְחָמֵשׁ מַלְתְּרָאוֹת שֶׁל מֵילַת הָיוּ עַל גַּבָּיו. הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַפֶּתַח אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה. שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה עוֹדֶפֶת עָלֶיהָ אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה; נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה שְׁלֹשִׁים אַמָּה. וְנִדְבָּךְ שֶׁל אֲבָנִים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת.

ח וּכְלוֹנָסוֹת שֶׁל אֶרֶז הָיוּ קְבוּעִין מִכָּתְלוֹ שֶׁל הֵיכָל לְכָתְלוֹ שֶׁל אוּלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְעַט. וְשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ קְבוּעוֹת בְּתִקְרַת הָאוּלָם, שֶׁבָּהֶן פִּרְחֵי כְהֻנָּה עוֹלִין, וְרוֹאִין אֶת הָעֲטָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ו, יד): "וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה

פירוש ברטנורא

ו הכי גרסינן, רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה, אמה אמה ורובד שלש, אמה אמה ורובד שלש, העליונה אמה אמה ורובד ארבע. ר' יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש. כך כתב רבי ברוך שמצא בנוסחאות ישנות מדוייקות. והכי פירושה, **רום**, גובה המעלה, חצי אמה. כמו שהיו כולן: **ושלחה**. דהיינו משך רוחב המעלה, שזהו מדרך הרגל, היה אמה. ומעלה שניה ושלישית, כל אחת היה שלחה אמה, והיינו אמה אמה דקתני: **ורובד שלש**. מעלה רביעית היה רחבה שלש אמות. ורובד דקתני, היינו שורה של רצפה, כמו מוקף רובדים של אבן, על הרובד הרביעי שבעזרה. לפי שהרצפה היתה רחבה בלא מעלה, ומשום הכי לא אמר שלחה שלש, אלא רובד שלש, כלומר שורת הרצפה: **ואמה אמה**. כלומר מעלה חמישית וששית, כל אחת היה שלחה אמה: **ורובד שלש**. ומעלה שביעית היה רחבה שלש אמות: **העליונה אמה אמה ורובד ארבע**. פירוש, המעלה העליונה שהיא המעלה של שתים עשרה לאחר ארבע מעלות שהיה לכל אחת אמה, המעלה העליונה היתה רחבה ארבע אמות עד האולם. נמצאו כל המעלות תשע עשרה אמות מן הראשונה עד האולם. ושלש אמות רוחב של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחילת המעלות, הרי עשרים ושתים אמות בין האולם ולמזבח: **ר' יהודה אומר העליונה רובד חמש**. עד האולם. דסבר לסוף שתי אמות של מזבח מתחילות המעלות:

ז חמש אמלתראות. קורות מצויירות ומכויירות: **של מילת**. של אילן שגדלים בו עפצים שקרויין מילין. כדאמרינן בגיטין [דף י"ט] חיישינן שמא במי מילין כתבו: **התחתונה**. הקורה התחתונה מושכבת על משקוף הפתח לרחבו של פתח שהוא רחב עשרים אמה, והקורה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים ושתים. וקורה שניה שלמעלה הימנה עודפת על הראשונה אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים וארבעה. והשלישית עשרים ושש, והרביעית עשרים ושמונה, וחמישית שלשים: **ונדבך**. שורה. כמו נדבכים די אבן גלל (עזרא ו'): **בין כל אחת ואחת**. חמש קורות אלו לא היו נוגעות זו בזו, אלא שורה של בנין של אבנים היתה בין זו לזו:

ח שלא יבעטו. שלא יטו הכתלים ליפול מחמת גובהן, והיו הכלונסות הללו הנמשכים מכותל זה לכותל זה סומכים שני הכתלים שלא יפלו: **ורואין את העטרות**. שבחלונות של היכל: **כל מי שהוא מתנדב**. זהב להיכל ורוצה שהזהב עצמו שהתנדב יתנוהו בהיכל לפי שהיה כולו מצופה זהב, היה עושה

משניות מבוארות – קהתי

יום שני

באור משנה ו

הבנין שלפני ההיכל נקרא אולם. משנתנו באה לתאר מה היה בחלק העזרה שבין האולם ולמזבח.

הַכִּיּוֹר הָיָה בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, וּמָשׁוּךְ כְּלַפֵּי הַדָּרוֹם – כלומר שלא היה בין האולם ולמזבח ממש, אלא משוך לצד הכותל הדרומי של העזרה (אות נ"ב בתרשים). **בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים אַמָּה; וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם** – שבהן היו עולים לאולם (אות נ"ג בתרשים). **רוּם מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה** – כל מעלה היתה גבוהה חצי אמה, **וְשִׁלְחָהּ אַמָּה** – ורוחבה אמה; **אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ, וְאַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד שָׁלֹשׁ** – מעלה ראשונה ושניה היתה כל אחת רחבה אמה, ואחריהן היתה מעלה הנקראת "רובד", היינו שורה של אבני רצפה, שרוחבה שלוש אמות, ואחרי הרובד שוב שתי מעלות, ואחריהן רובד של שלוש אמות, ושוב שתי מעלות ורובד, הרי שלושה סדרים הכוללים שש מעלות ושלושה רובדים ובין כולם חמש עשרה אמה, **וְהָעֶלְיוֹנָה** – והמעלה העליונה, היינו הסדר העליון, **אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד אַרְבַּע** – שתי מעלות שכל אחת רחבה אמה, והרובד העליון הסמוך לאולם רוחבו ארבע אמות; נמצא שש אמות בסדר העליון, ובכל הסדרים היו עשרים ואחת אמה, ואמה אחת היתה בין המזבח לבין המעלה הראשונה, הרי עשרים ושתיים אמה בין האולם ולמזבח. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָעֶלְיוֹנָה אַמָּה, אַמָּה, וְרוֹבֵד חָמֵשׁ** – רבי יהודה סובר, שלא היה ריווח אמה בין המזבח לבין המעלה הראשונה, אלא הרובד העליון היה רחב חמש אמות.

בארנו ענין המעלות לפי פירוש הגר"א ו"תפארת ישראל", שהיו ארבעה סדרים של שתי מעלות ורובד: רוחב כל מעלה אמה אחת; רוחב שלושת הרובדים הראשונים של שלוש שלוש אמות, ורוחב הרובד העליון של ארבע או חמש אמות. ואף על פי שהמשנה אינה מונה אלא שני סדרים של "אמה אמה ורובד שלוש" מלבד הסדר העליון, מכל מקום כוונתה היא שהיו שלושה סדרים כאלה, שכן דרך המשנה להזכיר פעמיים דבר החוזר כמה פעמים.

ברם, הרב מברטנורא מפרש, שלא היו בין הכל אלא שלושה סדרים, דהיינו הסדר הראשון שלמטה היה של שלוש מעלות בנות אמה אחת רוחב, ורובד של שלוש אמות; הסדר השני היה של שתי מעלות בנות אמה אחת, ורובד של שלוש אמות; והסדר השלישי היה של ארבע מעלות בנות אמה אחת, והרובד העליון של ארבע או חמש אמות.

באור משנה ז

פִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם גָּבְהוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה – וכבר שנינו (לעיל ב, ג), ששונה היה פתח האולם מכל שאר הפתחים שבמקדש, שכן כל שאר הפתחים היה גבהם עשרים אמה ורחבם עשר אמות; ועוד, שכל שאר הפתחים היו להן דלתות, ולפתח האולם לא היו דלתות כי אם פרוכת, **וְחָמֵשׁ מַלְתְּרָאוֹת** – קורות מצוירות, **שֶׁל מֵילַת** – ויש גורסים: מילה, היינו מין עץ ממשפחת הזיתים (Ash באנגלית), **הָיוּ עַל גַּבָּיו** – על גבי הפתח, **הַתַּחְתּוֹנָה** – הקורה התחתונה המונחת על רוחב הפתח, **עוֹדֶפֶת עַל הַפֶּתַח אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה** – נמצא ארכה עשרים ושתיים אמות. **שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה** – הקורה שלמעלה מן התחתונה, **עוֹדֶפֶת עָלֶיהָ אַמָּה מִזֶּה, וְאַמָּה מִזֶּה** –נמצא ארכה עשרים וארבע אמות; וכן השאר כל אחת ארוכה מחברתה בשתי אמות. **נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה שְׁלֹשִׁים אַמָּה** – שכן השלישית ארכה עשרים ושש, הרביעית עשרים ושמונה, והחמישית, שהיא העליונה, ארכה שלושים אמה. **וְנִדְבָּךְ שֶׁל אֲבָנִים** – שורה של אבנים מרובעות, **הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת** – בין כל קורה לקורה.

יום שלישי

באור משנה ח

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת והיא מוסיפה לתאר את האולם.

וּכְלוֹנָסוֹת – קורות – **שֶׁל אֶרֶז הָיוּ קְבוּעִין מִכָּתְלוֹ שֶׁל הֵיכָל**

לְחֵלֶם וּלְטוֹבְיָה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה, לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל ה׳״. גֶּפֶן שֶׁל זָהָב הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וּמִדְלָה עַל גַּבֵּי כְּלוֹנָסוֹת. כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב עָלֶה, אוֹ גַּרְגִּיר, אוֹ אֶשְׁכּוֹל — מֵבִיא וְתוֹלֶה בָּהּ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה הָיָה, וְנִמְנוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים.

פרק רביעי

א פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל גָּבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְאַרְבַּע דְּלָתוֹת הָיוּ לוֹ: שְׁתַּיִם בִּפְנִים, וּשְׁתַּיִם בַּחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מא, כג): ״וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ״. הַחִיצוֹנוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַפֶּתַח, לְכַסּוֹת עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל, וְהַפְּנִימִיּוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַבַּיִת, לְכַסּוֹת אַחַר הַדְּלָתוֹת; שֶׁכָּל הַבַּיִת טוּחַ בְּזָהָב, חוּץ מֵאַחַר הַדְּלָתוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתוֹךְ הַפֶּתַח הָיוּ עוֹמְדוֹת וּכְמִין אִצְטְרַמִּיטָה הָיוּ וְנִקְפָּלוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶן, אֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה וְאֵלּוּ שְׁתֵּי

פירוש ברטנורא

מאותו זהב שמתנדב כדמות גרגיר או עלה או אשכול ותולה בה: **ונמנו עליה שלש מאות כהנים.** מכובד הזהב מרובה שהיה בה, הוצרכו שלש מאות כהנים לטלטלה ולפנותה ממקום למקום. וזה אחד מן המקומות שדברו חכמים לשון הבאי, דלאו דוקא שלש מאות כהנים, ולא נתכוין ר׳ אליעזר ברבי צדוק אלא להודיע שזהב הרבה התנדבו שם:

ד א פתחו של היכל. שתים בפנים. בעובי הכותל שכלפי פנים: **ושתים בחוץ.** בעוביו שכלפי החוץ. שעוביו של כותל ההיכל היה שש אמות, ולסוף אמה חיצונה של עובי הכותל היו הדלתות החיצונות אחד לימין הפתח ואחד לשמאלו, כל דלת מהן רחבה חמש אמות, וכשהיו נעולות היו נוגעות זו בזו וסותמות רוחב חלל הפתח שרחבו עשר אמות, וכשהיו נפתחות לצד פנים מכסות חמש אמות של עובי הכותל. ושתים דלתות אחרות כמדות אלו היו קבועות בסוף עובי הכותל לצד פנים, וכשהן נפתחות מכסות חמש אמות מפה וחמש אמות מפה מרוחב כותל ההיכל בפנים, ושם לא היה הכותל טוח בזהב כמו שאר הבית, לפי שלא היה נראה: **אצטרמיטה.** לוחות של פרקים מחוברות על ידי חוליות, והן נפתחות, וכשרוצה נכפפות ונכפלות זו על זו. כך היו כל הדלתות הללו בין שלפנים בין שלחוץ מחוברות על ידי חוליות, ולסוף חצי אמה של עובי הכותל היו קבועות, בין הדלתות שבפנים בין אותן שבחוץ, וחמש אמות של עובי הכותל מפסיקות בין הדלתות החיצונות לדלתות הפנימיות. וכל דלת היה של חמש אמות מחובר משתי לוחות, כל לוח שתי אמות

משניות מבוארות – קהתי

לְכָתְלוֹ שֶׁל אוּלָם – ששימשו לו משען, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְעַט** – שלא יטה הכותל ליפול מרוב גובהו. **וְשַׁרְשְׁרוֹת שֶׁל זָהָב הָיוּ קְבוּעוֹת בְּתִקְרַת הָאוּלָם** – השתלשלו וירדו לתוך האולם, **שֶׁבָּהֶן פִּרְחֵי כְהֻנָּה** – צעירי הכהנים – **עוֹלִין, וְרוֹאִין אֶת הָעֲטָרוֹת** – כעין כיפות מוזהבות (**תוספות בשם הגאונים גיטין ז, א**), או עטרות ממש, שבחלונות של ההיכל, **שֶׁנֶּאֱמַר** – בספר זכריה: **״וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וּלְיִדַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה, לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל ה׳״** – שהם נדבו אותן, **גֶּפֶן שֶׁל זָהָב הָיְתָה עוֹמֶדֶת** – באולם – **עַל פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וּמִדְלָה עַל גַּבֵּי כְּלוֹנָסוֹת** – מורמת ומשוכה על גבי מוטות; ומפרש הרמב״ם, שעשו צורת גפן כדי להתברך כגפן, וכנסת ישראל נמשלה לגפן. **כָּל מִי שֶׁהוּא מִתְנַדֵּב עָלֶה, אוֹ גַּרְגִּיר, אוֹ אֶשְׁכּוֹל** – כל מי שהיה מתנדב זהב בצורת עלה או גרגיר או אשכול, **מֵבִיא וְתוֹלֶה בָּהּ** – באותה גפן, על ידי כהן. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: מַעֲשֶׂה הָיָה, וְנִמְנוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים** – מפני כובד הזהב שבה היו צריכים לשלוש מאות כהנים כדי לטלטלה ולפנותה ממקום למקום. בגמרא (**חולין צ, ב**) מבואר, שמספר זה לא נאמר אלא דרך גוזמה, והכוונה היא, שזהב הרבה נתנדבו בה, עד שמחמת כובדה הוצרכו הרבה כהנים לטלטלה כדי לפנותה ממקומה.

באור משנה א

פרק זה עוסק בתיאור ההיכל, היינו החלק הפנימי שבבית המקדש, שהיה בין האולם לקודש הקדשים.

פִּתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל – שנכנסים דרכו מן האולם אל ההיכל, **גָּבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה, וְרָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת** – מחצית המידות של פתח האולם, **וְאַרְבַּע דְּלָתוֹת הָיוּ לוֹ** – לפתח ההיכל, לשם צניעות: **שְׁתַּיִם בִּפְנִים** – שתי דלתות היו בעוביו של כותל ההיכל (שהוא אורכו של הפתח) בפנים לצד ההיכל, אחת בימינו של הפתח ואחת בשמאלו, **וּשְׁתַּיִם בַּחוּץ** – ושתי דלתות היו בעובי הכותל, בחוץ לצד האולם, **שֶׁנֶּאֱמַר** – בספר יחזקאל: **״וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ״** – ״להיכל״ היינו כלפי חוץ, ״ולקודש״ היינו כלפי פנים (**הר״ש; ״תפארת ישראל״**); ויש מפרשים, שעיקר הראיה הוא מן הפסוק שלאחריו (המובא להלן במשנתנו): ״ושתיים דלתות לדלתות״, שמכאן למדים, שהיו שני זוגות דלתות לפתח ההיכל (**רש״י על הפסוק**). **הַחִיצוֹנוֹת** – שתי הדלתות החיצונות, **נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַפֶּתַח** – לתוך חלל הפתח, **לְכַסּוֹת עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל** – שעובי של כותל היכל היה שש אמות, ולסוף האמה החיצונה של עובי הכותל היו שתי הדלתות החיצונות אחת בימין הפתח ואחת בשמאלו, כל דלת רחבה חמש אמות, וכשהיו נעולות היו נוגעות הדלתות זו בזו וסותמות את חלל הפתח שהיה רחבו עשר אמות, וכשהיו נפתחות לצד פנים היו מכסות את חמש האמות של עובי הכותל, ונשתיירה בכותל לצד חוץ אמה מכאן ואמה מכאן למזוזות של שתי הדלתות; **וְהַפְּנִימִיּוֹת** – ושתי הדלתות הפנימיות שהן כמידות החיצונות, **נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַבַּיִת** – לתוך ההיכל, **לְכַסּוֹת אַחַר הַדְּלָתוֹת** – שהדלתות הללו היו קבועות בסוף עובי הכותל לצד פנים, וכשהיו נפתחות היו מכסות את הכותל מאחוריהן, חמש אמות בכותל ההיכל מכאן וחמש אמות מכאן, שכן רוחב ההיכל עשרים אמה, ורוחב הפתח עשר, והרי שנשתיירו חמש אמות בכותל לצד צפון וחמש לצד דרום, המכוסות על ידי הדלתות הפנימיות; **שֶׁכָּל הַבַּיִת** – ההיכל וקודש הקדשים, **טוּחַ בְּזָהָב** – היו כתליו מצופים זהב, **חוּץ מֵאַחַר הַדְּלָתוֹת** – חוץ מן הכותל שמאחורי הדלתות הפתוחות, לפי שהדלתות שהיו של זהב, כיסו אותו ולא היה נראה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתוֹךְ הַפֶּתַח הָיוּ עוֹמְדוֹת** – הדלתות שבפנים והדלתות שבחוץ, כלומר שאף הדלתות שבפנים לא היו נפתחות לתוך הבית אלא לתוך הפתח, לכסות עוביו של פתח, **וּכְמִין אִצְטְרַמִּיטָה הָיוּ** – הדלתות היו כדבר המסתובב ונכפל באמצעו, שכל דלת היתה מורכבת משני לוחות המחוברים על ידי חוליות, וכשהיו הדלתות נפתחות, היו נכפפות, **וְנִקְפָּלוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶן** – שנכפלו שני הלוחות זה על גבי זה, כלומר שהיו אלו דלתות מתקפלות, וכיון שכל דלת היתה של חמש אמות, הרי לאחר שנקפלה באמצעה היה רוחבה שתי אמות וחצי בלבד, ונמצא שהדלתות החיצונות, שהיו נפתחות כלפי פנים, והדלתות הפנימיות, שהיו נפתחות כלפי חוץ, היו מכסות (לאחר שנתקפלו) חמש אמות מעוביו של הכותל, **אֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה** – הדלתות החיצונות כיסו שתי אמות ומחצה, **וְאֵלּוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה** – והדלתות הפנימיות כיסו שתי אמות ומחצה; ועוד נשתייר בעובי הכותל, **חֲצִי אַמָּה מְזוּזָה מִכָּאן** – מבחוץ, משני צידי הפתח,

אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, חֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן, וַחֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם, כד): "וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדֶּלֶת, שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת, שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת, וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת".

ב וּשְׁנֵי פִּשְׁפְּשִׁין הָיוּ לוֹ לְשַׁעַר הַגָּדוֹל: אֶחָד בַּצָּפוֹן, וְאֶחָד בַּדָּרוֹם. שֶׁבַּדָּרוֹם לֹא נִכְנַס בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם, וְעָלָיו הוּא מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מד, ב): "וַיֹּאמֶר אֵלַי ה', הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ, וְאִישׁ לֹא־יָבֹא בוֹ, כִּי ה' אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר". נָטַל אֶת הַמַּפְתֵּחַ וּפָתַח אֶת הַפִּשְׁפֵּשׁ, וְנִכְנַס לְהַתָּא, וּמֵהַתָּא לַהֵיכָל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתוֹךְ עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל הָיָה מְהַלֵּךְ, עַד שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בֵּין שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים, וּפָתַח אֶת הַחִיצוֹנוֹת מִבִּפְנִים, וְאֶת הַפְּנִימִיּוֹת מִבַּחוּץ.

ג וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה תָּאִים הָיוּ שָׁם: חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּצָּפוֹן, חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּדָּרוֹם, וּשְׁמוֹנֶה בַּמַּעֲרָב. שֶׁבַּצָּפוֹן וְשֶׁבַּדָּרוֹם — חֲמִשָּׁה עַל גַּבֵּי חֲמִשָּׁה, וַחֲמִשָּׁה עַל גַּבֵּיהֶם. וְשֶׁבַּמַּעֲרָב — שְׁלֹשָׁה עַל גַּבֵּי שְׁלֹשָׁה, וּשְׁנַיִם עַל גַּבֵּיהֶם. וּשְׁלֹשָׁה

פירוש ברטנורא

ומחצה, וכשנפתח הדלת החיצון לצד פנים היה חציו נכפף ונכפל זה על זה, ומכסה מעובי הכותל אמתים וחצי, וכן הדלת הקבוע בפנים כשנפתח לצד חוץ היה אף הוא נכפף ונכפל ומכסה האמתים וחצי שנשארו מעובי הכותל: **שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים.** אלמא כל דלת ודלת היתה חלוקה לשתים:

ב ושני פשפשין. שני פתחים קטנים, אחד מימין שער הגדול של היכל ואחד משמאלו, רחוקים קצת מן השער. אותו שבדרום כתיב סגור יהיה לא יפתח, בשל עתיד, ומסתמא כך היה בבית עולמים: **ופתח את הפשפש ונכנס משם לתא.** והיא לשכה אחת הפתוחה להיכל. ומן התא נכנס להיכל, והולך בחלל ההיכל עד השער הגדול שבסוף עובי הכותל מבפנים, ופותחו ובא לו אל שער השני שבסוף עובי הכותל מבחוץ ועומד בפנים ופותחו: **רבי יהודה אומר בתוך עוביו של כותל היה מהלך.** קסבר דמן התא לא היה נכנס להיכל, אלא מן התא היה מהלך בתוך עוביו של כותל עד שנמצא עומד בין שני השערים, ופותח את דלתות של שער החיצון מבפנים, ודלתות של שער הפנימי מבחוץ:

ג תאים. לשכות: **חמשה עשר בצפון.** לקמן בפרקין כי חשיב מצפון לדרום שבעים אמה, קא תני כותל המסיבה חמש, והמסיבה שלש, כותל התא חמש, והתא שש, וכותל ההיכל שש. וכנגדן קחשיב בדרום. ולאו למימרא דעובי כותל המסיבה ועובי כותל התא ועובי כותל ההיכל שלצד צפון היה כך, אלא עובי הכותל עם החלל שבינו ובין הכותל השני הוא מונה, ובחמש של כותל המסיבה ושלש של מסיבה וחמש של כותל התא ושש של התא ושש של כותל ההיכל, בכל אחד מאלו החמשה היתה לשכה אחת דהיינו תא, הרי חמשה תאים בצפון. וכנגדן בדרום. ועל אלו החמשה היו בנויין חמשה אחרים, ועוד חמשה על גביהן, הרי חמשה עשר תאים לצפון וחמשה עשר לדרום. וכן במערב קחשיב לקמן בפרקין כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש, בכל אחד מהם היה לשכה, שלא היה הכותל עב שש אלא הכותל עם התא שבו היה שש, והתא האחד שחוצה לו היה שש, וכותל התא האחר שחוץ להם עם התא שבו היה חמש, הרי שלש לשכות. ושלש לשכות אחרות בנויות על גבי אלו השלש, ושתים על גביהן, הרי שמונה תאים למערב: **ואחד לפשפש.** לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבאותו תא נכנסים להיכל. וסתם מתניתין כרבנן דאמרי לעיל נכנס לתא ומן התא להיכל. דלא כר' יהודה דאמר

משניות מבוארות – קהתי

למזוזות של הדלתות החיצונות, **וַחֲצִי אַמָּה מִזּוּזָה מִכָּאן** – מבפנים, למזוזות של הדלתות הפנימיות, כלומר שהדלתות היו קבועות לסוף חצי אמה של עובי הכותל, בין מבפנים ובין מבחוץ, וחמש אמות של עובי הכותל היו מפסיקות בין הדלתות החיצונות לדלתות הפנימיות, וכשנפתחו הדלתות ונתקפלו, כיסו את חמש האמות הללו, **שֶׁנֶּאֱמַר** – בספר יחזקאל: **"וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדֶּלֶת** (ושתי דלתות היו לכל אחת מהדלתות) **שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת** (והדלתות היו מסתובבות ונקפלות לשתיים), **שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת, וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת"** (כלומר כן היה בדלת אחת וכן בדלת האחרת) – הרי מכאן שהדלתות היו מורכבות משני חלקים שהיו נקפלים זה על זה בשעה שנפתחו.

יום רביעין

באור משנה ב

וּשְׁנֵי פִּשְׁפְּשִׁין – שני שערים קטנים, **הָיוּ לוֹ לְשַׁעַר הַגָּדוֹל** – היו מצידי השער הגדול של ההיכל (אות ס"ב בתרשים): **אֶחָד בַּצָּפוֹן** – מימין השער הגדול, **וְאֶחָד בַּדָּרוֹם** – משמאלו. **שֶׁבַּדָּרוֹם** – הפשפש שבצד דרום, **לֹא נִכְנַס בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם, וְעָלָיו הוּא מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל** – ועל הפשפש שבדרום נאמר על ידי הנביא יחזקאל, שלא נכנס בו אדם, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלַי ה', הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ, וְאִישׁ לֹא־יָבֹא בוֹ, כִּי ה' אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר"** – כלומר שהיה השער הזה סגור כדי להורות, שאין כל השערים אלא לצורך בני אדם להיכנס בהם, אבל הקב"ה אינו צריך לשער, שאף על פי שהשער סגור, השכינה נכנסת דרך שם ("תפארת ישראל"). **נָטַל אֶת הַמַּפְתֵּחַ** – מי שבא לפתוח את דלתות ההיכל, **וּפָתַח אֶת הַפִּשְׁפֵּשׁ** – הצפוני, **וְנִכְנַס לְהַתָּא** – ללשכה שבצד השער, **וּמֵהַתָּא לַהֵיכָל** – ומן התא נכנס להיכל, והיה הולך בהיכל עד שהוא מגיע לשער ופותחו מבפנים (כמו ששנינו במסכת תמיד ג, ז). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּתוֹךְ עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל הָיָה מְהַלֵּךְ** – מן התא לא נכנס אל ההיכל, אלא לחלל שבאמצע הכותל המזרחי של ההיכל, שהיה בצד שמאל של הנכנס לתא זה, והיה הולך שם, **עַד שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בֵּין שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים** – של ההיכל, **וּפָתַח אֶת הַחִיצוֹנוֹת מִבִּפְנִים** – את הדלתות החיצונות פתח מבפנים, **וְאֶת הַפְּנִימִיּוֹת** – הדלתות הפנימיות, **מִבַּחוּץ** – פתח מבחוץ להיכל, שהחלל שבין הדלתות הפנימיות והחיצונות הוא פנימי לדלתות החיצונות וחיצון לדלתות הפנימיות, ובאותו חלל היה פותח את הדלתות הפנימיות והחיצונות.

באור משנה ג

וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה תָּאִים – לשכות, **הָיוּ שָׁם** – סביב לכתלי ההיכל ולקודש הקדשים, מבחוץ: **חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּצָּפוֹן, חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּדָּרוֹם, וּשְׁמוֹנֶה בַּמַּעֲרָב** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת. **שֶׁבַּצָּפוֹן וְשֶׁבַּדָּרוֹם** – התאים שבצפון ההיכל ושבדרום ההיכל, **חֲמִשָּׁה עַל גַּבֵּי חֲמִשָּׁה, וַחֲמִשָּׁה עַל גַּבֵּיהֶם** – חמישה תאים היו למטה ממזרח למערב, ושתי קומות של חמישה חמישה תאים על גביהם, **וְשֶׁבַּמַּעֲרָב** – והתאים שבמערב, **שְׁלֹשָׁה עַל גַּבֵּי שְׁלֹשָׁה** – שלושה תאים היו למטה מצפון לדרום, ושלושה תאים על גביהם, **וּשְׁנַיִם עַל גַּבֵּיהֶם** – ושני תאים על גבי השלושה שבקומה האמצעית; כלומר שהתאים היו בנויים קומות, בצפון ובדרום היו חמישה תאים בכל קומה, ובמערב היו שלושה תאים בקומה התחתונה ובקומה האמצעית, ושני תאים בקומה העליונה (ראה תרשים אות ס"ג). **וּשְׁלֹשָׁה פְּתָחִים הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** – לכל תא ותא: **אֶחָד לַתָּא מִן**

פְּתָחִים הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: אֶחָד לַתָּא מִן הַיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא מִן הַשְּׂמֹאל, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו. וּבְקֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית הָיוּ חֲמִשָּׁה פְּתָחִים: אֶחָד לַתָּא מִן הַיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו, וְאֶחָד לַמְּסִבָּה, וְאֶחָד לַפִּשְׁפֵּשׁ, וְאֶחָד לַהֵיכָל.

ד הַתַּחְתּוֹנָה — חָמֵשׁ, וְרוֹבֵד שֵׁשׁ; וְהָאֶמְצָעִית — שֵׁשׁ, וְרוֹבֵד שֶׁבַע; וְהָעֶלְיוֹנָה — שֶׁבַע, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ו, ו): "הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ".

ה וּמְסִבָּה הָיְתָה עוֹלָה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית לְקֶרֶן צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, שֶׁבָּהּ הָיוּ עוֹלִים לְגַגּוֹת הַתָּאִים. הָיָה עוֹלֶה בַּמְּסִבָּה וּפָנָיו לַמַּעֲרָב, הֵלֵךְ עַל כָּל פְּנֵי הַצָּפוֹן, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַמַּעֲרָב. הִגִּיעַ לַמַּעֲרָב, וְהָפַךְ פָּנָיו לְדָרוֹם. הֵלֵךְ כָּל פְּנֵי מַעֲרָב, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַדָּרוֹם. הִגִּיעַ לַדָּרוֹם, וְהָפַךְ פָּנָיו לַמִּזְרָח. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדָּרוֹם, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ

פירוש ברטנורא

בתוך עביו של כותל היה מהלך:

ד התחתונה חמש. מחוץ לכותל המסיבה שהוא הכותל החיצון של הקודש היו יציעים, דהיינו גזוזטראות מקיפים את הבית משלש רוחות מערב צפון ודרום, והיו היציעים הללו תחתיים שניים ושלישים. היציע התחתונה חמש באמה רחבה, והרובד שעליה דהיינו התקרה שעל התחתונה שהיא הרצפה של התיכונה, שש באמה רחבה, לפי שכותל המסיבה היה הולך ומיצר כלפי מעלה, וכשהגיע אל הרובד שעל גבי התחתונה היה נכנס לפנים אמה אחת, ועל אותה אמה הבולטת היו נתונים קורות היציע, נמצאת היציע התיכונה רחבה אמה אחת יותר מן התחתונה, דהיינו אותה אמה שנכנס הכותל לפנים. וכן כשמגיע לרובד שעל גבי התיכונה שהיא הרצפה של שלישית, היה הכותל מיצר ונכנס לפנים אמה אחת, כדי שיניח ראש הקורה על אותה אמה, שכותל התיכונה בולט ויוצא לחוץ יותר מכותל העליונה, ונמצאת היציע העליונה רחבה אמה יותר מן התיכונה ושתי אמות יותר מן התחתונה. וזהו שנאמר (מלכים א ו') כי מגרעות נתן לבית חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית, כלומר היה מגרע ומחסר בעובי הכותל מבחוץ אמה אחת ברובד של התיכונה, ועוד אמה אחרת ברובד של העליונה, כדי שיהיה לו מקום לשים בהם ראשי הקורות של הרובד, כדי שלא יצטרך לאחוז בקירות הבית לעשות חורים בכותל ולתחוב שם ראשי הקורות:

ה ומסבה. כמין מחילה ומערה: **שבה היו עולים לגגות התאים.** ומפני שהעולה בה עולה דרך היקף ויורד דרך היקף, קרויה מסיבה: **ולולין.** ארובות שעושים בעליות: **משלשלים את האומנים.** מורידין אותם בחבל בתוך התיבות, כדי שלא יהנו בראיית בית קודש הקדשים, אלא מתקנין מה שצריך בלבד

משניות מבוארות – קהתי

הַיָּמִין – פתח לתא שמימינו, למי שעומד בתא ופניו להיכל, **וְאֶחָד לַתָּא מִן הַשְּׂמֹאל** – ופתח לתא שמשמאלו, **וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו** – ופתח לתא שעל גביו; ברם, לתאים שבקומה העליונה לא היו אלא שני פתחים, אחד לתא שבימינו ואחד לתא שבשמאלו (**עיין "תפארת ישראל"**); **וּבְקֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית** – ובתא שבקרן מזרחית צפונית, **הָיוּ חֲמִשָּׁה פְּתָחִים** – דלקמן: **אֶחָד לַתָּא מִן הַיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו, וְאֶחָד לַמְּסִבָּה** – היינו למקום העלייה בשיפוע ממזרח למערב עד לגגות התאים ולעליית ההיכל (**"תפארת ישראל"**), כמבואר להלן (משנה ה); ויש מפרשים, שהמסיבה היתה כעין מדריגות לולייניות (**"כסף משנה" על פי רש"י יומא יט, א**), **וְאֶחָד לַפִּשְׁפֵּשׁ** – לשער הקטן שבצפון השער הגדול של ההיכל, **וְאֶחָד לַהֵיכָל** – כמו ששנינו לעיל (משנה ב) לדעת חכמים.

בארנו משנתנו על פי "תפארת ישראל", וכן פירש הרא"ש. כן נבאר גם את המשניות הבאות על פי שיטה זו. אבל הרמב"ם מפרש ענין התאים בדרך אחרת (עיין בפירושו למשנתנו ובחיבורו הל' בית הבחירה ד, ט"ז; ואף הרב מברטנורא מפרש לפי שיטת הרמב"ם).

יום חמישי

באור משנה ד

משנתנו ממשיכה בענין התאים והיא באה לתאר מידותיהם.

הַתַּחְתּוֹנָה – הדיוטה התחתונה, כלומר התאים שבקומה התחתונה, **חָמֵשׁ** – רוחב כל תא חמש אמות, כלומר התאים שבצד צפון ובצד דרום רוחבם מצפון לדרום, והתאים שבמערב רוחבם ממזרח למערב (**"תפארת ישראל"**), **וְרוֹבֵד שֵׁשׁ** – אמות; רובד היינו הרצפה שעל גבי תקרת הדיוטה התחתונה, והיה רוחבה יתירה על חלל התאים של הדיוטה התחתונה באמה אחת, לפי שתקרת התאים היתה נסמכת על כותל ההיכל, וכותל ההיכל נתמעט בעוביו נגד תקרת הדיוטה התחתונה אמה אחת, כדי ליתן שם קורות התקרה; **וְהָאֶמְצָעִית שֵׁשׁ** – רוחב כל תא בקומה האמצעית היה שש אמות, כרוחב הרצפה, **וְרוֹבֵד** – הרצפה שעל גבי תקרת הדיוטה האמצעית, **שֶׁבַע** – אמות, ששוב נתמעט כותל ההיכל בעוביו נגד תקרת הדיוטה האמצעית אמה אחת, כדי להניח שם קורות התקרה, ונמצא רוחב הרצפה יתיר על חלל התאים של הדיוטה האמצעית באמה אחת, **וְהָעֶלְיוֹנָה** – והתאים שבקומה העליונה, **שֶׁבַע** – אמות, כרוחב הרצפה של קומה זו, כמו שבארנו לעיל, **שֶׁנֶּאֱמַר** – בבית הראשון של שלמה: **"הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ, וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ"** – היציע היינו הדיוטה; וסופו של הפסוק: "כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה (כלומר חומת ההיכל היתה כונסת אמה אחת נגד כל תקרה ותקרה של התאים), לבלתי אחוז בקירות הבית" – כדי שלא יהא צורך לעשות חורים בכותל, לתחוב שם את ראשי הקירות של התקרות; אבל על ידי שהכותל היה מתמעט והולך ונעשו בו בליטות, אפשר היה להניח את ראשי הקורות על אותה בליטה שהחומה נכנסה שם (עיין "תפארת ישראל", והציור שם).

באור משנה ה

במשנה ג שנינו, שבתא שבקרן מזרחית צפונית היה פתח למסיבה; וכבר בארנו שם, ש"מסיבה" היינו עלייה בשיפוע ממזרח למערב; ונקראה "מסיבה", מפני שעולים בה בסיבובים לגג התאים ולעליית ההיכל ולגגו. ויש מבארים: בנין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב, והעולה בו עולה דרך היקף, כלומר כעין מדרגות לולייניות ("כסף משנה" על פי הרד"ק בספר יחזקאל ועל פי רש"י יומא יט, א). משנתנו עוסקת בתאור שימושה של המסיבה.

וּמְסִבָּה הָיְתָה עוֹלָה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית לְקֶרֶן צְפוֹנִית מַעֲרָבִית – של ההיכל, **שֶׁבָּהּ הָיוּ עוֹלִים לְגַגּוֹת הַתָּאִים** – שבמערב; **הָיָה** – הכהן, **עוֹלֶה בַּמְּסִבָּה וּפָנָיו לַמַּעֲרָב, הֵלֵךְ עַל כָּל פְּנֵי הַצָּפוֹן** – בכל הרוח הצפונית, **עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַמַּעֲרָב** – לקרן צפונית מערבית. **הִגִּיעַ לַמַּעֲרָב** – ועלה על גגות התאים, **וְהָפַךְ פָּנָיו לַדָּרוֹם, הֵלֵךְ כָּל פְּנֵי מַעֲרָב** – בכל הרוח המערבית, על גגות התאים, **עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַדָּרוֹם** – לקרן דרומית מערבית. **הִגִּיעַ לַדָּרוֹם, וְהָפַךְ פָּנָיו לַמִּזְרָח, הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדָּרוֹם, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְפִתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה** – שהיתה על ההיכל ועל קודש הקדשים, **שֶׁפִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה פָּתוּחַ לַדָּרוֹם** – כלומר, שפתח העלייה היה בכותל הדרומי שלה. **וּבְפִתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה הָיוּ שְׁנֵי כְלוֹנָסוֹת שֶׁל אֶרֶז, שֶׁבָּהֶן הָיוּ עוֹלִין לְגַגָּהּ שֶׁל עֲלִיָּה** – אל

לִפְתִחָה שֶׁל עֲלִיָּה, שֶׁפִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה פָּתוּחַ לַדָּרוֹם. וּבִפְתִחָה שֶׁל עֲלִיָּה הָיוּ שְׁנֵי כְלוֹנָסוֹת שֶׁל אֶרֶז, שֶׁבָּהֶן הָיוּ עוֹלִין לְגַגָּהּ שֶׁל עֲלִיָּה. וְרָאשֵׁי פִסְפְּסִין מַבְדִּילִים בָּעֲלִיָּה, בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. וְלוּלִין הָיוּ פְּתוּחִין בָּעֲלִיָּה לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שֶׁבָּהֶן הָיוּ מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הָאֲמָנִים בְּתֵבוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָזוּנוּ עֵינֵיהֶן מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים.

ו וְהַהֵיכָל — מֵאָה עַל מֵאָה, עַל רוּם מֵאָה: הָאוֹטֶם שֵׁשׁ אַמּוֹת, וְגָבְהוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה, אַמָּה כִּיּוּר, וְאַמָּתַיִם בֵּית דִּלְפָּה, וְאַמָּה תִּקְרָה, וְאַמָּה מַעֲזִיבָה, וְגָבְהָהּ שֶׁל עֲלִיָּה אַרְבָּעִים אַמָּה, וְאַמָּה כִּיּוּר, וְאַמָּתַיִם בֵּית דִּלְפָּה, וְאַמָּה תִּקְרָה, וְאַמָּה מַעֲזִיבָה, וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מַעֲקֶה, וְאַמָּה כָּלֶה עוֹרֵב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה כָּלֶה עוֹרֵב עוֹלֶה מִן הַמִּדָּה, אֶלָּא, אַרְבַּע אַמּוֹת הָיָה מַעֲקֶה.

ז מֵהַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב — מֵאָה אַמָּה: כֹּתֶל הָאוּלָם חָמֵשׁ, וְהָאוּלָם אַחַת עֶשְׂרֵה, כֹּתֶל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים

פירוש ברטנורא

ועולין:

ו מאה על מאה. מאה אורך ומאה רוחב: **אוטם.** בנין אטום וסתום להיות יסוד לבית, שעליו מעמידין הכתלים: **אמה כיור.** הקורה התחתונה של תקרה היתה עוביה אמה. ולפי שהיתה טוחה בזהב ומצויירת ציורים נאים נקראת כיור: **ואמתיים בית דלפה.** הקורות העליונות הנשענות על הקורה התחתונה היה עביין שתי אמות, והן קרויין בית דלפה, לפי שהנסרין של תקרה מחוברין על ידן. תרגום במחברת, בית לופי. ואין לתמוה היאך היתה הקורה התחתונה שהכל נשען עליהן עביה אמה אחת בלבד, והקורות העליונות שאין סובלות משא כל כך היה עביין שתי אמות, לפי שהקורה התחתונה מתוך שהיתה רחבה ביותר בעובי אמה היתה חזקה ובריאה ויכולה לקבל הבנין שעליה, אבל הקורות העליונות שלא היו רחבות אלא טפח או פחות צריכות להיות עבות יותר. אי נמי, היו הקורות העליונות עביין שתי אמות כדי להרחיק התקרה מן הקורה התחתונה, לפי שהיא מצויירת ציורים נאים, ואם היתה התקרה סמוכה לה לא היו ציוריה נראות וניכרות כל כך: **תקרה.** הנסרים שנותנין על הקורות היו עביין אמה: **מעזיבה.** הטיט והאבנים והסיד שנותנין על הנסרין: **כלה עורב.** טס של ברזל חד כמין סייף וגבהו אמה היה מונח על גבי המעקה, כדי שלא ינוחו העופות עליו, לפיכך נקרא כלה עורב שמכלה העורבים משם:

ז כותל האולם. עובי כותל האולם לצד מזרח חמש אמות. וכן כותל ההיכל עוביו שש לצד מזרח: **ותוכו.** חללו של היכל ארבעים אמה: **ואמה טרקסין.** כותל המפסיק בין ההיכל לבין קודש הקדשים קרוי טרקסין, על שם שסוגר על הארון והלוחות שניתנו בסיני. טרק בלשון ארמי סגירה, כמו טרוקי גלי

משניות מבוארות – קהתי

הגג של עליית ההיכל; יש מפרשים, שהיו עולים בשלבים שבין הכלונסות (**הר״ש**); ויש מפרשים, שבכלונסות היה חקוק מקום למעמד הרגליים לעלות ולרדת בהן (**הרא״ש**). **וְרָאשֵׁי פִסְפְּסִין** – ראשי קורות הבולטים מן הכתלים, **מַבְדִּילִים בָּעֲלִיָּה בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים** – בין החלק שהיה על גבי ההיכל לחלק שהיה על גבי קודש הקדשים. **וְלוּלִין** – ארובות, **הָיוּ פְּתוּחִין בָּעֲלִיָּה** – ברצפת העלייה, **לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, שֶׁבָּהֶן הָיוּ מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הָאֲמָנִים בְּתֵבוֹת** – שבזמן שהיו צריכים לתקן את כתלי קודש הקדשים היו מורידים את האומנים דרך ארובות אלו בארגזים שהיו סתומים משלושה צדדים, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יָזוּנוּ עֵינֵיהֶן מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים** – שלא ייהנו ממראה בית קודש הקדשים.

יום ששי

באור משנה ו

משנתנו עוסקת במידות ההיכל.

וְהַהֵיכָל – כבר הזכרנו, שבמובן הרחב נקרא כל הבית כולו בשם ״היכל״, ואף כאן משמעו: כל בנין הבית, היינו האולם וההיכל וקודש הקדשים והתאים והמסיבה, **מֵאָה עַל מֵאָה** – מאה אמה אורך על מאה אמה רוחב, **עַל רוּם מֵאָה** – גובה מאה אמה. כיצד גובהו מאה אמה? **הָאוֹטֶם** – היינו בנין סתום, שהיה היסוד, ועליו עמדו כתלי ההיכל, **שֵׁשׁ אַמּוֹת** – היה גובהו שש אמות, **וְגָבְהוֹ** – של חלל ההיכל עצמו, **אַרְבָּעִים אַמָּה** – הרי ארבעים ושש; **אַמָּה כִּיּוּר** – פיתוחים וכיורים שנעשו על הכתלים למעלה, והיה גובהם אמה; **וְאַמָּתַיִם בֵּית דִּלְפָּה** – הקורות העליונות המחברות את הכתלים עם התקרה (״דלפה״ היינו חיבור מלשון ״לפף״); **וְאַמָּה תִּקְרָה** – היינו הנסרים שעל הקורות (**ברטנורא, ״תפארת ישראל״**), **וְאַמָּה מַעֲזִיבָה** – טיח שעל גבי התקרה; כלומר שתקרת ההיכל היתה חמש אמות: אמה כיור, שתי אמות בית דלפה, אמה תקרה ואמה מעזיבה (עיין רמב״ם, שלדעתו היתה זו תקרה כפולה, קירוי למעלה וקירוי למטה וחלל ביניהם; ואותו חלל נקרא ״בית דלפה״, מלשון דלף לפי שהיה עשוי כדי שיתאספו שם המים הדולפים מהקירוי העליון); והרי הגובה חמישים ואחת אמה; **וְגָבְהָהּ שֶׁל עֲלִיָּה אַרְבָּעִים אַמָּה, וְאַמָּה כִּיּוּר, וְאַמָּתַיִם בֵּית דִּלְפָּה, וְאַמָּה תִּקְרָה, וְאַמָּה מַעֲזִיבָה** – כמו בהיכל למטה, נמצא גובה העלייה ותקרתה ארבעים וחמש אמה, ובין הכל תשעים ושש אמה; **וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מַעֲקֶה** – שמסביב לגג, **וְאַמָּה כָּלֶה עוֹרֵב** – טס של ברזל חד כמו סייף בגובה אמה על גבי המעקה סביב, כדי שלא ינוחו עליו העורבים (העופות), ומכאן נקרא ״כלה עורב״ (**רמב״ם**); ויש מפרשים: מסמרים חדים שהיו קבועים בטבלאות של ברזל (**רש״י, הרא״ש**); ויש מוסיפים, שהיו המסמרים פזורים גם על הגג (**״תפארת ישראל״**). והרי גובה ההיכל כולו האוטם (6 אמות) ההיכל ותקרתו (45 אמות), העלייה ותקרתה (45 אמות), המעקה וכלה עורב (4 אמות) – מאה אמה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא הָיָה כָּלֶה עוֹרֵב עוֹלֶה מִן הַמִּדָּה** – לא נכנס בכלל מידת הגובה של מאה אמה, **אֶלָּא, אַרְבַּע אַמּוֹת הָיָה מַעֲקֶה** – גובהו של המעקה לא היה שלוש אמות כי אם ארבע אמות. והלכה כחכמים (**רמב״ם הל׳ בית הבחירה ד, ג**).

באור משנה ז

לאחר שנתפרש במשנה הקודמת כיצד היה גובה ההיכל מאה אמה, באה משנתנו לפרט את ארכו ורחבו.

מֵהַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מֵאָה אַמָּה – כיצד? **כֹּתֶל הָאוּלָם חָמֵשׁ** – עוביו חמש אמות, **וְהָאוּלָם אַחַת עֶשְׂרֵה** – אמה ממזרח למערב, **כֹּתֶל הַהֵיכָל שֵׁשׁ** – אמות עוביו, **וְתוֹכוֹ אַרְבָּעִים אַמָּה** – אורך ההיכל ממזרח למערב; הרי ששים ושתיים אמות, **אַמָּה טְרַקְסִין** – ריווח שבין ההיכל לבין קודש הקדשים, שכן בבית ראשון היה מבדיל בין ההיכל לקודש הקדשים כותל בעובי של אמה אחת, והוא הנקרא בלשון חכמים ״אמה טרקסין״ (עיין במפרשים טעם השם). אבל בבית שני שהיה גבוה הרבה מבית ראשון, אי אפשר היה להעמיד שם כותל בעובי של אמה אחת בלבד, והיו צריכים לעשות פרוכת בין ההיכל לקודש הקדשים כמו במשכן, וכיון שהיה להם ספק אם האמה של עובי הכותל קדושתה כלפנים או קדושתה כלחוץ, לפיכך עשו שתי פרוכות, זו לפנים מזו, וביניהן ריווח של אמה כעובי של הכותל שבבית ראשון; **וְעֶשְׂרִים אַמָּה בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים** – הרי שמונים ושלוש אמות; **כֹּתֶל הַהֵיכָל** – עובי הכותל המערבי של קודש הקדשים,

אַמָּה, אַמָּה טְרַקְסִין, וְעֶשְׂרִים אַמָּה בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, כֹּתֶל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְהַתָּא שֵׁשׁ, וְכֹתֶל הַתָּא חָמֵשׁ. מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם — שִׁבְעִים אַמָּה: כֹּתֶל הַמִּסְבָּה חָמֵשׁ, וְהַמִּסְבָּה שָׁלֹשׁ, כֹּתֶל הַתָּא חָמֵשׁ, וְהַתָּא שֵׁשׁ, כֹּתֶל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְתוֹכוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה, כֹּתֶל הַהֵיכָל שֵׁשׁ, וְהַתָּא שֵׁשׁ, וְכֹתֶל הַתָּא חָמֵשׁ, וּבֵית הוֹרָדַת הַמַּיִם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְהַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת. הָאוּלָם עוֹדֵף עָלָיו חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִן הַצָּפוֹן וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִן הַדָּרוֹם, וְהוּא הָיָה נִקְרָא: בֵּית הַחֲלִיפוֹת, שֶׁשָּׁם גּוֹנְזִים אֶת הַסַּכִּינִים. וְהַהֵיכָל צַר מֵאַחֲרָיו, וְרָחָב מִלְּפָנָיו, וְדוֹמֶה לַאֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כט, א): "הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד", מָה הָאֲרִי צַר מֵאַחֲרָיו וְרָחָב מִלְּפָנָיו, אַף הַהֵיכָל צַר מֵאַחֲרָיו וְרָחָב מִלְּפָנָיו.

פרק חמישי

א כָּל הָעֲזָרָה הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וָשֶׁבַע, עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ. מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וָשֶׁבַע: מְקוֹם דְּרִיסַת יִשְׂרָאֵל אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה, מְקוֹם דְּרִיסַת הַכֹּהֲנִים אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה, הַמִּזְבֵּחַ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם, בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אַמָּה, הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה, וְאַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה לַאֲחוֹרֵי בֵית הַכַּפֹּרֶת.

פירוש ברטנורא

[ברכות כ"ח ע"א]. סין, סיני. ועוביו של כותל זה, אמה. ולא הכריעו בו חכמים אי קדושתו כקדושת פנים או כקדושת חוץ, לפיכך עשו בבית שני שתי פרוכות, אחת חיצונה ואחת פנימית, וביניהן אויר אמה, לקלוט ביניהן אויר מקום הכותל שהיה עביו אמה: **כותל ההיכל שש.** כבר פירשנו לעיל שלא היה כותל ההיכל שבצד מערב עביו שש, אלא עובי כותל ההיכל עם המקום הפנוי שבינו ובין הכותל השני שחוצה לו היה שש אמות. ועובי כותל השני שקרוי תא עם המקום הפנוי שבינו ובין הכותל השלישי שש אמות. ועובי הכותל השלישי שקרוי כותל התא עם המקום הפנוי שבינו ובין הכותל הרביעי החיצון היה חמש אמות. ושלשת המקומות הפנויין שבין ארבעה כותלים הן התאים. ועליהן תאים אחרים, כאותה ששנינו למעלה במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן. וכן מצפון לדרום כותל המסבה חמש כו', כולן עם החלל שבין כותל לכותל, הכל כמו שפירשתי לעיל: **חמש עשרה אמה מן הצפון.** שכותל האולם עביו חמש אמה, והאולם עשר אמות לצפון וכן לדרום: **בית החליפות.** על שם הסכינים שגונזים שם, קרוי בית החליפות, שכן בלשון רומי קורין לסכינים הגדולים חלפים: **צר מאחוריו.** לצד מערב, ורחב מלפניו לצד מזרח. ולא אתפרש לי האיך, שהרי מאה על מאה היה בשוח:

ה א כל העזרה. כל היקף העזרה, שבתוך אותו היקף נבנה הבית לצד מערבו, והחצר והמזבח במזרחו: **אורך מאה ושמונים ושבע.** מן המזרח למערב: **על רוחב מאה ושלשים וחמש.** מן הצפון לדרום: **מקום דריסת רגלי ישראל.** והיא הנקראת עזרת ישראל. ומקום דריסת רגלי הכהנים קרויה עזרת כהנים: **המזבח שתים ושלשים.** מפורש לעיל ריש פרק ג': **ההיכל מאה אמה.** עובי כותל אולם, וחללו של אולם, ועובי כותל ההיכל, וחללו, ואמה טרקסין, וחלל בית קודש הקדשים, וכותל ההיכל למערב, והתא וכותל התא, הכל מאה אמה כמפורש בפרקין דלעיל: **ואחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת.** מכותל החיצון של היכל לצד מערב עד הכותל מערבי של עזרה היה אחת עשרה אמה של חלל עם עובי הכותל, קרוי אחורי בית הכפורת:

משניות מבוארות – קהתי

שֵׁשׁ – אמות; הרי שמונים ותשע; **וְהַתָּא שֵׁשׁ** – רוחב התאים האמצעיים שבמערב שש אמות (שכן התאים התחתונים שהיה רוחבם חמש אמות היו בצד האוטם, ורק דיוטת התאים האמצעיים היתה נגד התחלת כותל ההיכל — **"תפארת ישראל"**). **וְכֹתֶל הַתָּא חָמֵשׁ** – הרי מאה אמה. **מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם שִׁבְעִים אַמָּה** – רוחב ההיכל עצמו: **כֹּתֶל הַמִּסְבָּה חָמֵשׁ** – אמות, עוביו מן הצפון לדרום, **וְהַמִּסְבָּה שָׁלֹשׁ** – אמות, רחבה מצפון לדרום, **כֹּתֶל הַתָּא** – שבצפון, **חָמֵשׁ** – אמות, **וְהַתָּא** – האמצעי שבצפון, **שֵׁשׁ** – אמות, **כֹּתֶל הַהֵיכָל** – שבצפון, **שֵׁשׁ** – אמות עוביו, **וְתוֹכוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה** – רוחב ההיכל מן הצפון לדרום, **כֹּתֶל הַהֵיכָל** – שבצד דרום, **שֵׁשׁ** – אמות, **וְהַתָּא** – האמצעי שבדרום, **שֵׁשׁ** – אמות, **וְכֹתֶל הַתָּא** – שבדרום, **חָמֵשׁ** – אמות, **וּבֵית הוֹרָדַת הַמַּיִם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת** – אחר הכותל הדרומי של התאים הדרומיים היה מקום פנוי ברוחב שלוש אמות שנקרא "בית הורדת המים", לפי ששם היו המים יורדים מגגות המקדש (עיין פירוש הרא"ש שמביא טעם אחר). **וְהַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת** – שבדרום לבית הורדת המים היה כותל ממזרח למערב כאורך כל התאים שבדרום (**"תפארת ישראל"**), ורוחבו חמש אמות; הרי שבעים אמה; **הָאוּלָם עוֹדֵף עָלָיו** – על ההיכל, **חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִן הַצָּפוֹן וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִן הַדָּרוֹם** – שהיה האולם נמשך להלן מכותל המסיבה עוד חמש עשרה אמה לצד צפון, וכן להלן מכותל הדרומי של בית הורדת המים עוד חמש עשרה אמה לצד דרום, דהיינו שכותל האולם היה עוביו חמש אמות ועוד עשר אמות חלל; נמצא שבמקום האולם בלבד היה רוחב הבית מאה אמה, אבל בשאר המקומות לא היה רוחבו אלא שבעים אמה; **וְהוּא הָיָה נִקְרָא: בֵּית הַחֲלִיפוֹת** – העודף של האולם על ההיכל מצד צפון ומצד דרום היה נקרא "בית החליפות" (ראה תרשים אות נ"ט). **שֶׁשָּׁם גּוֹנְזִים אֶת הַסַּכִּינִים** – שהיו הכהנים מצניעים שם את הסכינים לשחיטת הקרבנות הנקראות "חליפות" (כמו שמצינו בעזרא א, ט: "מחלפים תשעה ועשרים"). **וְהַהֵיכָל** – היינו כל בנין הבית, האולם וההיכל וקודש הקדשים, כמו שכבר בארנו לעיל (משנה ו), **צַר מֵאַחֲרָיו** – לצד מערב שרוחבו שבעים אמה, **וְרָחָב מִלְּפָנָיו** – לצד מזרח, שרוחבו מאה אמה, **וְדוֹמֶה לַאֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד", מָה הָאֲרִי צַר מֵאַחֲרָיו וְרָחָב מִלְּפָנָיו, אַף הַהֵיכָל צַר מֵאַחֲרָיו וְרָחָב מִלְּפָנָיו** – כמו שבארנו לעיל; ולפיכך נקרא כאן המקדש "אריאל". ברם, בספר יחזקאל נקרא המזבח "אריאל" (עיין לעיל ג, א).

בארנו את המשניות ג־ז לפי "תפארת ישראל". אבל יש בכל העניינים הללו שיטות שונות.

שבת קודש
באור משנה א

כָּל הָעֲזָרָה – היינו השטח שבתוך החומה הפנימית, מתחילת עזרת ישראל במזרח עד אחורי קודש הקדשים במערב, **הָיְתָה אֹרֶךְ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וָשֶׁבַע** – אמות, היינו ממזרח למערב, **עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ** – אמות, מצפון לדרום. **מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וָשֶׁבַע** – כיצד? **מְקוֹם דְּרִיסַת יִשְׂרָאֵל** – הנקרא "עזרת ישראל" (אות כ"ב בתרשים), **אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה** – ממזרח למערב; **מְקוֹם דְּרִיסַת הַכֹּהֲנִים** – הנקרא "עזרת כהנים" (אות כ"ה בתרשים), **אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה** – הרי עשרים ושתיים אמה; **הַמִּזְבֵּחַ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם** – אמות, כמבואר לעיל (ג, א), הרי חמישים וארבע; **בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אַמָּה** – כמבואר לעיל (ג, ו). הרי שבעים ושש; **הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה** – כמבואר במשנה הקודמת, הרי מאה ושבעים ושש; **וְאַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה לַאֲחוֹרֵי בֵית הַכַּפֹּרֶת** – אחורי קודש הקדשים, מכותל התא המערבי עד הכותל המערבי של חומת העזרה, הרי מאה ושמונים ושבע.

ב מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם — מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ: הַכֶּבֶשׁ וְהַמִּזְבֵּחַ שִׁשִּׁים וּשְׁתַּיִם, מִן הַמִּזְבֵּחַ לַטַּבָּעוֹת שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, מְקוֹם הַטַּבָּעוֹת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, מִן הַטַּבָּעוֹת לַשֻּׁלְחָנוֹת אַרְבַּע, מִן הַשֻּׁלְחָנוֹת וְלַנַּנְסִין אַרְבַּע, מִן הַנַּנְסִין לְכֹתֶל הָעֲזָרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וְהַמּוֹתָר בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַכֹּתֶל, וּמְקוֹם הַנַּנְסִין.

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ – שהוא רוחב העזרה, כיצד? **הַכֶּבֶשׁ וְהַמִּזְבֵּחַ שִׁשִּׁים וּשְׁתַּיִם** – המשנה מפרטת והולכת מדרום לצפון; ואף על פי ששנינו לעיל (ג, א; ג), שהכבש היה שלושים ושתיים אמה והמזבח שלושים ושתיים אמה, לא תפסו הכבש והמזבח יחד ברוחב העזרה אלא ששים ושתיים אמה בלבד, שכן מה ששנינו שהכבש היה שלושים ושתיים אמה היינו באורך שיפועו, אבל אורך בסיסו על רצפת העזרה לא היה אלא שלושים אמה (**רמב"ם בפירושו למשנה לעיל ג, ג; הל' בית הבחירה ב, יג**); ברם, לפי הגמרא (**זבחים סב, ב**) משמע, ששלושים ושתיים אמה של הכבש היינו באורך בסיסו על רצפת העזרה, אבל אורך שיפועו היה יותר משלושים ושתיים אמה (וכן דעת הגר"א בביאורו לעיל ג, ג; ועיין בהשמטות של שיטה מקובצת לזבחים שם; ועיין בחידושי הרש"ש למשנה עירובין ה, ד). הלכך מבארים בגמרא, שיש לנכות שתי אמות העליונות מן הכבש, לפי שהיה אמה כנגד היסוד ואמה על הסובב של המזבח, ונמצאו שתי אמות העליונות שלו נבלעות בשתי אמות של המזבח; על כל פנים הכבש והמזבח ששים ושתיים אמה; **מִן הַמִּזְבֵּחַ לַטַּבָּעוֹת** – ששוחטים עליהן את הקדשים (אות מ"ו בתרשים), כמבואר לעיל (ג, ה), **שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת** – מדרום לצפון; הרי שבעים אמה; **מְקוֹם הַטַּבָּעוֹת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע** – אמה, הרי תשעים וארבע; **מִן הַטַּבָּעוֹת לַשֻּׁלְחָנוֹת** – של שיש (אות מ"ה בתרשים), **אַרְבַּע** – אמות, הרי תשעים ושמונה; **מִן הַשֻּׁלְחָנוֹת וְלַנַּנְסִין** – לשמונת העמודים הננסים, שהיו תולים בהם את הקרבנות לאחר שחיטתם (אות מ"ד בתרשים), **אַרְבַּע** – אמות, הרי מאה ושתיים אמה; **משנתנו אינה מפרטת מקום השולחנות,** אלא מן הטבעות לשולחנות ומן השולחנות לננסים, אבל הרמב"ם כותב (**הל' בית הבחירה ו, יד**): "מקום השולחנות שמונה אמות, ובו שולחנות של שיש שמניחים עליהם הנתחים ומדיחים את הבשר לבשלו, ושמונה שולחנות היו", מכאן מבואר במפרשים, שהשולחנות עמדו באותן שמונה אמות שמן הטבעות לננסים, וכך פירוש המשנה (**לפי הרמב"ם**): מן הטבעות למחצית מקום השולחנות ארבע אמות, וממחצית מקום השולחנות לננסים ארבע אמות (**"כסף משנה"; "תפארת ישראל"**). ויש מבארים: מן השולחנות ולננסין ארבע – מתחילת השולחנות ועד לננסים ארבע אמות, כלומר שמקום כל השולחנות עם הריווח שבינם לננסים כלול בארבע אמות אלו; ואולי משום שהריווח בין השולחנות לננסים לא היה אמה שלמה, לפי שהשולחנות היו צריכים להיות קרובים לננסים, כדי להניח עליהם את הקרבן, כשהוא תלוי באונקליות שבננסים, בשביל להפשיטו, לפיכך כללה המשנה את הריווח עם מקום השולחנות; או שאפשר לומר, שהשולחנות לא עמדו קבועים במקום אחד אלא היו מזיזים אותם ממקום למקום, כפי הצורך, הלכך לא נתפרש מקום השולחנות אלא נכלל בארבע אמות שמן השולחנות לננסים, כמו שנתבאר לעיל (**חידושי הרש"ש**); **מִן הַנַּנְסִין לְכֹתֶל הָעֲזָרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת** – הרי מאה ועשר אמה; **וְהַמּוֹתָר** – עשרים וחמש אמה הנותרות, **בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַכֹּתֶל** – הדרומי של העזרה, שתים עשרה וחצי אמה, **וּמְקוֹם הַנַּנְסִין** – שתים עשרה וחצי אמה (**רמב"ם הל' בית הבחירה ה, יג; טו**).

במסכת יומא (טז, ב) מבאר רש"י שמקום השולחנות, שלא נתפרש במשנה, היה ארבע אמות, ואף אלו כלולות במותר, כלומר שעשרים וחמש אמה הנותרות כוללות ארבע אמות של מקום השולחנות, עשר וחצי בין הכבש לכותל הדרומי, ועשר וחצי מקום הננסין (וכן דעת התוספות שם).

אגרות קודש

[ח' תמוז, תשי"א]

בשמחה קבלתי מכתבו מאדר"ח תמוז המודיע אשר בתו הבכירה מרת... תחי' תבוא בקשו"ת ימים אלו עם ב"ג שי'. ויה"ר שיהי' הקשו"ת בשעה טובה ומוצלחת בגשמיות וברוחניות גם יחד. ובטח לא ימשיכו בההפסק שבין התנאים להחתונה בשעטומו"צ, ויבשרני בשו"ט גם מזה.

כפי שכותב במכ', הנה המדובר הוא מילידי פולין, ובטח ימצא כת"ר הדרכים המתאימים לקרבו ולהדריכו למאור שבתורה זו היא תורת החסידות והנהגה בדרכי החסידים ויקבל מהם ומשאר ילידיו וב"ב שי' אידישן נחת חסידישן נחת.

מטובו לפרוש בשלום כל החבורה שתחי' ואחתום מעין הפתיחה בברכת מזל טוב מזל טוב.

רש"י

הניחא למאן דאמר — בפרקין, האי דקתני מתניתין בחמישית חוזרין לכסדרן. **לסדר פרשיות הוא חוזר** — שקראו את אלו, והפסיקו מלקרות את פרשת השבת. איכא למימר כדאמר האידנא קרו כולהו בדראש חודש, אלא למאן דאמר כו' דמפרש חוזרין לכסדרן לסדר ההפטרות — אלמא ההפטרות הופסקו עד הנה אבל לא הפרשיות, דעד השתא הוו קרו נמי מעניינא דיומא, מאי שני? **כדרבי טבי** — "זאת עולת חודש" בשקלים אמר. **חל להיות** — ראש חודש אדר בפרשה הסמוכה לפרשת שקלים. **וכופלין אותה** — בשבת שניה, אף על פי שקראוה בראשונה. **בההוא זימנא** — באותו פרק של אדר. **מי מתרמי** — והלא בפרשת פינחס היא, שהיא סמוכה לחודש אב. **דמסקי אורייתא** — מסיימין חמשה חומשין פעם אחת לשלש שנים, ולא בכל שנה כמו שאנו עושין.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כט ע"א: מקשה הגמרא על התירוץ: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** (לקמן ל:) שמה שנאמר במשנה שלאחר גמר קריאת ארבע הפרשיות חוזרים לכסדרם, **לְסֵדֶר פָּרָשִׁיוֹת הוּא חוֹזֵר,** והיינו שבשבתות אלו נדחית פרשת השבוע מפני קריאתן, ניתן לומר שראש חודש אדר שחל בשבת שונה משאר ראשי חדשים, שבו כל הקרואים קוראים בקריאת ראש חודש, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** (שם) שרק למפטיר קוראים בפרשיות אלו, ולאחריהן **לְסֵדֶר הַפְּטָרוֹת הוּא חוֹזֵר,** ולשיטתו **פָּרָשְׁתָא דְּיוֹמָא קָרִינָן,** ואף בראש חודש אדר שחל בשבת קוראים פרשת התמיד וראש חודש רק למפטיר, חוזרת הקושיא **בַּמַּאי שָׁנִי** משאר ראשי חדשים, הלא כך הוא בכל ראש חודש שחל בשבת.

מתרצת הגמרא: **שָׁנִי** ראש חודש זה, **דְּאִילּוּ** בשאר **רָאשֵׁי חֳדָשִׁים** החלים בשבת **קָרוּ שִׁיתָּא בְּעִנְיָינָא דְּיוֹמָא, וְחַד קָרֵי בִּדְרָאשׁ חוֹדֶשׁ, וְאִילּוּ הָאִידְּנָא** בראש חודש זה, **קָרוּ תְּלָתָא בְּעִנְיָינָא דְּיוֹמָא, וְאַרְבָּעָה קָרוּ בִּדְרָאשׁ חוֹדֶשׁ** שהיא גם פרשת שקלים.

מקשה הגמרא: **מִיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים, וּמַפְטִירִין בְּ'יְהוֹדָע הַכֹּהֵן'** (מלכים ב' יב א-יז). **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** שקוראים לשקלים **'כִּי תִשָּׂא',** הַיְינוּ **דְּמַפְטִירִין בְּ'יְהוֹדָע הַכֹּהֵן',** דְּדָמֵי לֵיהּ, **דִּכְתִיב** שם **'כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ',** והפטרה היא תמיד מעין הפרשה שבה סיימו לקרוא בתורה, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שקוראים **'אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי', מִי דָּמֵי** ההפטרה שבה נאמר ענין קיבוץ מעות לבדק הבית לפרשה.

מתרצת הגמרא: ההפטרה **דָּמֵי** לפרשת 'את קרבני לחמי', **כִּדְרַבִּי טָבִי** שפרשה זו עוסקת בהבאת קרבנות מתרומה חדשה, וההפטרה שעוסקת בתרומת ישראל למקדש היא מעין הפרשה.

מקשה הגמרא: **מִיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **חָל** ראש חודש אדר **לִהְיוֹת בְּשבת** שבו קוראים **פָּרָשָׁה הַסְּמוּכָה לָהּ** - לפרשת שקלים, **בֵּין מִלְּפָנֶיהָ וּבֵין מִלְּאַחֲרֶיהָ, קוֹרִין אוֹתָהּ** כשהיא בפרשת השבוע **וְכוֹפְלִין אוֹתָהּ** לפרשת שקלים. **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** שקוראים **'כִּי תִשָּׂא',** הַיְינוּ **דְּמִתְרַמֵּי** - שמזדמנת הפרשה **בְּהַהוּא זִימְנָא,** שהרי אוחזים אז בספר שמות, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שקוראים **'צַו** וגו' **אֶת קָרְבָּנִי', מִי מִתְרַמֵּי** פרשה זו **בְּהַהוּא זִימְנָא,** הלא בפרשת פינחס היא, הנקראת בסמוך לחודש אב.

מתרצת הגמרא: **אִין,** יתכן שפרשה זו תהא סמוכה לראש חודש אדר **לִבְנֵי מַעֲרָבָא, דְּמַסְקִי לִדְאוֹרַיְיתָא** - שמסיימים קריאת התורה בשבתות **בְּתְלַת שְׁנִין,** ולא בכל שנה כבני בבל.

ראיה לשמואל שפרשת שקלים היא 'כי תשא': **תַּנְיָא** בברייתא **כְּוָתֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, קוֹרִין 'כִּי תִשָּׂא', וּמַפְטִירִין בְּ'יְהוֹדָע הַכֹּהֵן'.**

עוד מדיני ראש חודש אדר שחל בשבת: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מוֹצִיאִין שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת** [-ספרי תורה], **וְקוֹרִין בָּהֶן, אֶחָד בְּעִנְיָינוֹ שֶׁל יוֹם** [-פרשת השבוע], **וְאֶחָד בְּשֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ, וְאֶחָד בְּ'כִי תִשָּׂא'** לפרשת שקלים.

מאמר נוסף של אותו אמורא בענין דומה: **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא, רֹאשׁ חוֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְבִיאִין שָׁלֹשׁ תּוֹרוֹת, וְקוֹרִין בָּהֶן, אֶחָד בְּעִנְיָינוֹ שֶׁל יוֹם, וְאֶחָד בִּדְרָאשׁ חוֹדֶשׁ, וְאֶחָד** בפרשה שקוראים **בַּחֲנוּכָּה** בקרבנות הנשיאים (במדבר ז).

מבארת הגמרא: **וּצְרִיכָא** - והוצרך לומר דין זה בשני ראשי החדשים, **דְּאִי אִיתְּמַר** רק **בְּהָא** - לגבי ראש חודש טבת, היה מקום לומר שמא **בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יִצְחָק** שמוציאים שלשה ספרי תורה, **אֲבָל בְּהַהּ** - בראש חודש אדר **כְּרַב סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר** שב**פָּרָשַׁת שְׁקָלִים** קוראים **'אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי',** ולדבריו **בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת סַגִּי,** שהקריאה בשני עולה לראש חודש ולשקלים, **קָא מַשְׁמַע לָן** שסבר כשמואל שהיא פרשת 'כי תשא', וצריך להוציא שלשה ספרי תורה. שואלת הגמרא: **וְלֵימָא בְּהָא** - בראש חודש אדר שקוראים בשלשה, **וְלֹא בְּעָיָא הַהּ** - ראש חודש טבת, ששם ודאי יש לעשות כך כאמור. משיבה הגמרא: אכן אמר זאת רק על ראש חודש אדר, **וְחָדָא מִכְּלָל חֲבֵירְתָּהּ אִיתְּמַר** - הדין השני בראש חודש טבת נלמד מן הראשון.

מַאי אִירְיָא – מדוע שנה התנא דין זה דווקא כשאֶבֶן בידו, הלא אֲפִילּוּ כשדִּינָר בידו נַמִּי [–גם כן] יש להתיר ליטלו מטעם זה. ואם תאמר ששנה התנא אבן בידו והוא הדין בדינר בידו שמותר ליטלו, אם כן, אַלְמָה [–מדוע] אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה במשנתנו שנוטל את בנו, אֶלָּא רק כשאֶבֶן בידו, אֲבָל כשדִּינָר בידו אָסוּר ליטלו. מתרצת הגמרא: יש חילוק בין אבן לדינר, משום שאֶבֶן אין לה ערך, ולכן אִי נָפְלָה לָהּ – אם היא תיפול מיד בנו, לֹא אָתֵי אֲבוּהּ לְאִיתּוּיֵי – לא יבוא אביו להביאה בידו, אבל דִּינָר, מכיון שיש לו ערך, אִי נָפִיל אָתֵי אֲבוּהּ לְאָתּוּיֵי – אם יפול מיד בנו יש לחשוש שיביאו בידו, ונמצא מטלטל מוקצה בידים, ולכן אסרו ליטלו כשדינר בידו אף כשיש לו געגועים, מכיון שאין בזה סכנת נפשות אלא רק סכנת חולי.

הגמרא מוכיחה מברייתא כדברי רבא, שהמוציא תינוק וכיס בצוארו נחשב כמוציא את הכיס. אומרת הגמרא: תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא – שנינו בברייתא כדברי רבא, שהמוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו חייב על הוצאת הכיס, הַמּוֹצִיא את כֵּלָיו [–בגדיו] מרשות היחיד לרשות הרבים כשהם מְקוּפָּלִים וּמוּנָּחִים לו עַל כְּתֵפוֹ, שלא כדרך מלבוש, וְכן המוציא את סַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ [–בקומצו], שלא כדרך מלבוש, חַיָּיב חטאת על הוצאתם, וְאִם בשעה שהוציאם הָיָה מְלוּכְּשׁ בָּהֶן, והוציאם כדרך מלבוש, פָּטוּר מחטאת, מפני שהם טפלים לו. הַמּוֹצִיא מרשות לרשות את הָאָדָם, וְכֵלָיו [–ובגדיו] של העליון עֲלָיו כדרך מלבוש, וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו, וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדָיו [–באצבעותיו] כדרך מלבוש, פָּטוּר התחתון על הוצאה זו, שעל הוצאת האדם פטור לפי שהחי נושא [–מיקל] את עצמו, ועל הוצאת מלבושיו של העליון פטור לפי שהם טפלים לו, וְאִילּוּ הוֹצִיאָן כְּמוֹת שֶׁהֵן, שאחז העליון את מלבושיו בידיו שלא כדרך מלבוש, וכך הוציאו התחתון עם מלבושיו, חַיָּיב התחתון על הוצאת מלבושיו, שבאופן זה אינם טפלים לו. מוכח כדברי רבא, שהמוציא אדם נחשב כמוציא את מה שעליו, ואף המוציא תינוק וכיס בצוארו, נחשב כמוציא את הכיס וחייב עליו.

שנינו במשנתנו (לעיל קמא): נוטל אדם כַּלְכָּלָה [–סל] וְהָאֶבֶן מונחת בְּתוֹכָהּ [–בתוך הסל]. הגמרא מבררת מדוע הסל עצמו אינו אסור בטלטול. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי – ומדוע מותר ליטול את הסל, אמנם הותר לטלטל את האבן שבתוכו טלטול שלא בידים, מכל מקום תֵּיהֲוֵי כַּלְכָּלָה – יחשב הסל עצמו 'כְּסִים' [–מושב] לְדָבָר הָאָסוּר', כלומר לאבן האסורה בטלטול, ואף הוא אסור בטלטול כמותה, ואת הסל הלא הוא מטלטל בידים. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אכן סל שבתוכו אבן אסור בטלטול מטעם זה, וְהָכָא [–וכאן, במשנתנו שהתירה לטלטל את הסל] בְּכַלְכָּלָה מְלֵאָה פֵּירוֹת עֲסָקִינַן – מדובר בסל מלא בפירות מלבד האבן שבו, והם חשובים יותר מהאבן, ולכן הסל משמש בעיקר כמושב שלהם ולא של האבן, ואינו בכלל 'בסיס לדבר האסור' ומותר בטלטול.

הגמרא מוסיפה להקשות על משנתנו שהתירה לטלטל אבן אגב הסל והפירות. מקשה הגמרא: מדוע מותר לטלטל את האבן אגב הסל והפירות, וְהלא יש לו עצה שלא לטלטל את האבן, לִישַׁדְּרִינְהוּ לְפֵרֵי – שישליך את הפירות מהסל לארץ, וְנִישְׁדֵּי לְאֶבֶן – וישליך אף את האבן מתוכו, וְנִינְקְטִינְהוּ בְּיָדַיִם – וילקט בידיו את הפירות מהארץ ויחזירם לסל, ויטלטלו עם הפירות בלי האבן, וכיון שיכול לעשות כך, אין להתיר לטלטל את האבן אגב הסל והפירות. מתרצת הגמרא: אכן מטעם זה אסור לטלטל את האבן אגב הסל והפירות, ומשנתנו שהתירה יש להעמידה כְּדְרַבִּי אַלְעֵי אָמַר רַב – כפי שהעמיד להלן רבי אלעי בשם רב את המשך משנתנו, שמדובר בְּפֵרוֹת הַמִּיטַּנְּפִין – בשלים ורכים מאד, כגון תאנים תותים וענבים, שאם ישליכם לארץ יטנפו ויפסדו, הָכָא נַמִּי – גם כאן בסל עם פירות ואבן יש להעמיד שמדובר בְּפֵרוֹת הַמִּיטַּנְּפִין – בשלים ורכים מאד, שאם ישליכם לארץ יטנפו ויפסדו, ולכן התירו לו לטלטל את האבן אגב הסל והפירות.

מקשה הגמרא: אף בפירות המיטנפים, וְהלא יש לו עצה שלא לטלטל את האבן, לִינַעֲרִינְהוּ נַעוֹרֵי – שינער את הסל עד שיסתלקו הפירות מן האבן לצידו של הסל, ואז יוכל להשליך את האבן לבדה בניעור, וכיון שאפשר לעשות כך אסור לטלטל את האבן אגב הסל והפירות. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רָבָא, אכן מטעם זה אסור לטלטל אבן אגב הסל והפירות, וְהָכָא [–כאן, במשנתנו שהתירה] בְּכַלְכָּלָה פְּחוּתָה עֲסָקִינַן – בסל שניקב דופנו או תחתיתו אנו עוסקים, דְּאֶבֶן גּוּפָהּ – שהאבן עצמה נַעֲשֵׂית דּוּפֶן לַכַּלְכָּלָה, שהיא סותמת את הנקב, ואם ישליכנה לא יוכל לשאת את הפירות בסל.

שנינו במשנתנו (לעיל קמא): מְטַלְטְלִין תְּרוּמָה וכו' טמאה שהיא מוקצה עם תרומה טהורה שאינה מוקצה. הגמרא מבארת באיזה אופן מדובר: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה במשנתנו, שמטלטלים תרומה טמאה עם הטהורה, אֶלָּא באופן שֶׁהתרומה הַטְּהוֹרָה מונחת לְמַטָּה [–בתחתית הכלי], וְהתרומה הַטְּמֵאָה מונחת לְמַעְלָה [–מעליה], והוא צריך את הטהורה, וכשבא ליטלה אינו יכול להסיר מעליה את הטמאה בידים, לפי שהיא מוקצה, לפיכך מותר לטלטל את הכלי עם שתיהן עד השולחן, וישליך הכל עליו, ויטול את הטהורה. אֲבָל באופן שהתרומה הַטְּהוֹרָה מונחת לְמַעְלָה, וְהתרומה הַטְּמֵאָה מונחת לְמַטָּה [–בתחתית הכלי], שָׁקִיל לֵיהּ לַטְּהוֹרָה וְשָׁבִיק לֵיהּ לַטְּמֵאָה – נוטל את הטהורה ומניח את הטמאה, שכיון שיכול לעשות כך לא התירו לטלטל את הטמאה אגב הטהורה.

מקשה הגמרא: וְאִם כִּי [–כאשר] הַטְּהוֹרָה מונחת לְמַטָּה [–בתחתית הכלי] נַמִּי [–גם כן], מדוע מותר לטלטל את הטמאה אגב הטהורה, לִישַׁדְּרִינְהוּ – ישליך הכל לארץ, וְלִינְקְטִינְהוּ – וילקט את פירות הטהורה בידו וישיבם לכלי ויטלטל את הטהורה לבדה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אִלְעֵי אָמַר רַב, אכן מטעם זה אסור לטלטל את הטמאה אגב הטהורה אף כשהטהורה למטה, ובמשנתנו שהתירה, בְּפֵרוֹת הַמִּיטַּנְּפִין עֲסָקִינַן – אנו עוסקים בפירות מבושלים ורכים מאד, כגון תאנים תותים וענבים, שאם ישליכם לארץ יטנפו ויפסדו, ולכן התירו לו לטלטל את הטמאה אגב הטהורה.

הגמרא מקשה על דברי רב חסדא מברייתא: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי רב חסדא, שנינו בברייתא, מְטַלְטְלִין תְּרוּמָה טְמֵאָה שהיא מוקצה עִם הַטְּהוֹרָה שאינה מוקצה, וְכן מטלטלים תרומה טמאה עִם הַחוּלִּין, כֵּיצַד באופן שֶׁהַטְּהוֹרָה מונחת לְמַעְלָה וְטְמֵאָה לְמַטָּה [–בתחתית הכלי], וכֵּיצַד באופן שֶׁהַטְּמֵאָה מונחת לְמַעְלָה וְטְהוֹרָה לְמַטָּה [–בתחתית הכלי]. תְּיוּבְתָּא דְּרַב חִסְדָּא – ברייתא זו היא פירכא לדברי רב חסדא שאסר לטלטל את התרומה הטמאה באופן שהטהורה למעלה. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב חִסְדָּא – רב חסדא ישיב לקושיא זו, שמשנתנו והברייתא לא מדברות באופן אחד, אלא מַתְנִיתִין – משנתנו מדברת במטלטל לְצוֹרְךְ גּוּפוֹ – גוף התרומה הטהורה כדי לאוכלה, ובאופן זה אם הטהורה למעלה מן הטמאה לא התירו לטלטל עמה את הטמאה, מפני שיכול ליטלה בידיו ולהביאה לשולחן לאכול ללא טלטול הטמאה, ואילו הַבְרַיְיתָא מדברת במטלטל לְצוֹרְךְ השימוש בְּמְקוֹמוֹ, ולצורך כך עליו לטלטל את הכל, ולכן אין חילוק כיצד מונחות התרומות, ואף כאשר הטהורה למעלה התירו לו לטלטל את הטמאה אגב הטהורה.

מקשה הגמרא: כיון שבצריך למקומו מודה רב חסדא שאף אם הטהורה למעלה מותר לטלטל עמה את הטמאה, כפי ששנינו בברייתא, מַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא – מה דחקו לרב חסדא לפרש שבמשנתנו מדובר דווקא כשהטמאה למעלה, וְלֹא וֹקְמֵי מַתְנִיתִין – ולהעמיד משנתנו דווקא במטלטל לְצוֹרְךְ גּוּפוֹ – גוף התרומה הטהורה, הלא הוא יכול להעמיד בצריך למקומו, ובכל אופן שבו מונחות התרומות. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, רב חסדא אמר כן משום דמַתְנִיתִין כְּוָותֵיהּ דְּרִיקָא – במשנתנו מדויק כדבריו, שמדובר בצורך גופו, דְּקָתָנֵי סֵיפָא – שכן שנינו בסיפא של משנתנו (להלן ע"ב), מָעוֹת [שהן מוקצה] שֶׁמונחות עַל גבי הַכַּר, אסור לטלטלן עם הכר, אלא מְנַעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן [–המעות] נוֹפְלוֹת מעליו, וְעל כך אָמַר רַבָּה

המשך בעמ' קסד

אָתֵי לְאַתּוֹיֵי. וְטַעְמָא לָאו מִשּׁוּם טִלְטוּל הוּא, דַּאֲפִילּוּ לְאוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ וְהַתִּינוֹק מְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו אָסַר לֵיהּ רָבָא, דִּילְמָא נָפֵיל וְאָתֵי לְאַתּוֹיֵי. וְכֵיוָן דְּלָאו סַכָּנַת נֶפֶשׁ הִיא לָא שָׁרוּ בֵּיהּ טִלְטוּל: **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא.** דְּכִי נְקַט לָהּ עֶלְיוֹן, כְּמַאן דְּאַפְקָא תַּחְתּוֹן גּוּפֵיהּ דָּמֵי, וּמִיחַיַּיב: **וְסַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ.** בְּקוּמְצוֹ, שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ מַלְבּוּשׁ: **הַמּוֹצִיא אָדָם וְכֵלָיו עָלָיו.** מְלוּבָּשׁ בָּהֶן: **וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדָיו.** בְּאֶצְבְּעוֹתָיו. מִדְּלָא תָּנָא בְּיָדוֹ, כְּדִנְקַט רֵישָׁא: **פָּטוּר.** דִּבְגָדָיו בָּטְלִי לְגַבֵּיהּ, וְעָלָיו הוּא פָּטוּר כְּרַבִּי נָתָן: **וְאִילּוּ הוֹצִיאָן כְּמוֹת שֶׁהֵן.** שֶׁהָיָה אוֹתוֹ עֶלְיוֹן אָחוּז בָּהֶן וְלֹא מְלוּבָּשׁ – חַיָּיב הַנּוֹשֵׂא, וְהַיְינוּ כְּרָבָא: **תֶּיהֱוִי כַּלְכָּלָה בָּסִיס.** וְהִיא עַצְמָהּ תֵּיאָסֵר: **מְלֵיאָה פֵּירוֹת.** דְּעִיקָּר נַעֲשֵׂית בָּסִיס לַפֵּירוֹת, הִלְכָּךְ אֶבֶן מִיטַלְטֶלֶת אַגַּב כְּלִי וּפֵירוֹת, שֶׁהוּא מוּתָּר: **וְנִינְקְטִינְהוּ בְּיָדַיִם.** יְלַקְּטֵם מֵעַל הָאָרֶץ בְּיָדָיו, וְיַחֲזִירָהּ לַכַּלְכָּלָה וִיטַלְטְלֵם, וְלָמָּה הִתִּירוּ אֶבֶן לְטַלְטֵל אַגַּב כְּלִי וּפֵירוֹת? **בְּפֵירוֹת הַמִּיטַּנְפִין.** בְּפֵירוֹת מְבוּשָּׁלִין וְרַכִּין מְאֹד, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְתוּתִים וַעֲנָבִים, שֶׁאִם יַשְׁלִיכֵם לָאָרֶץ יִטַּנְּפוּ: **וְלִנְעָרִינְהוּ נָעוֹרֵי.** עַד שֶׁיִּסְתַּלְּקוּ הַפֵּירוֹת מִן הָאֶבֶן לְתוֹךְ הַכַּלְכָּלָה לִצְדָדִין, וְיַשְׁלִיךְ הָאֶבֶן לְבַדָּהּ בִּנְעוֹרָתָהּ: **פְּחוּתָה.** שֶׁנִּפְחֵית דּוֹפְנָהּ אוֹ שׁוּלֶיהָ: **וּטְמֵאָה לְמַעְלָה.** וְהוּא צָרִיךְ לַטְּהוֹרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לִיטּוֹל הַטְּמֵאָה בְּיָדַיִם לְפִי שֶׁהִיא מוּקְצֶה. לְפִיכָךְ יְטַלְטֵל הַכֹּל עַד הַשֻּׁלְחָן וְיַשְׁלִיךְ הַכֹּל עָלָיו, וְיִטּוֹל הַטְּהוֹרָה: **לִישְׁדִינְהוּ.** לָאָרֶץ כּוּלָּן: **וְלִינָקְטִינְהוּ.** לַטְּהוֹרָה בַּיָּד, וְיַחֲזִירָהּ לַכַּלְכָּלָה: **מַתְנִי' לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ.** שֶׁצָּרִיךְ לַטְּהוֹרָה לְגוּפָהּ לְאוֹכְלָהּ. הִלְכָּךְ, אִי לָאו דִּטְהוֹרָה לְמַטָּה – לָא שָׁרוּ לֵיהּ לְטַלְטוּלֵי לַטְּמֵאָה, אֶלָּא שָׁקֵיל לַטְּהוֹרָה וּמַמְטִי לָהּ לַשֻּׁלְחָן: **בָּרַיְיתָא לְצוֹרֶךְ מְקוֹמוֹ.** שֶׁצָּרִיךְ לִמְקוֹם הַכְּלִי, וְע"כ כּוּלּוֹ הוּא צָרִיךְ לְסַלְּקוֹ מִשָּׁם, וְשָׁרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְטַלְטֵל הַאי אַטּוּ הַאי: **וּמַאי דּוֹחֲקֵיהּ כו'.** דְּאִיצְטְרִיךְ לְמֵימַר לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהַטְּמֵאָה לְמַעְלָה, לִשַּׁבְקֵי כִּדְקס"ד, בֵּין שֶׁטְּמֵאָה לְמַעְלָה בֵּין שֶׁטְּמֵאָה לְמַטָּה, וְלוֹקְמֵי בְּצָרִיךְ לִמְקוֹמוֹ: **אֶלָּא לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ.** שֶׁצָּרִיךְ לַכַּר לִשְׁכַּב עָלָיו שָׁם וְלֹא לְסַלְּקוֹ, לְפִיכָךְ לֹא הִתִּירוּ לוֹ לִיטְּלוֹ עִם הַמָּעוֹת, אֶלָּא מְנַעֲרוֹ בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל צָרִיךְ לִמְקוֹם הַכַּר – מְטַלְטֵל הַכֹּל בְּיַחַד: **וּמִדְּסֵיפָא כו' רֵישָׁא נַמִי לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ.** הִלְכָּךְ, אִי הֲוָה טְהוֹרָה לְמַעְלָה – לָא הֲוֵי שָׁרֵי לֵיהּ לְטַלְטוּלֵי טְמֵאָה, כִּדְקָתָנֵי גַּבֵּי מָעוֹת: מְנַעֲרוֹ וְנוֹפְלוֹת, וּמְטַלְטֵל הֶיתֵּרָא לְחוּדֵיהּ: **הָא קָמְתַקֵּן.** שֶׁמְּבִיאָהּ לִידֵי הֶיתֵּר, וְנִגְזַר בֵּיהּ אַטּוּ תִּיקּוּן שֶׁע"י מְלָאכָה: **כְּר"א דְּאָמַר תְּרוּמָה.** הוֹאִיל וְנִיתְּנָה לְהַעֲלוֹת אַחַת שֶׁיִּרְצֶה, בְּעֵינָא מַחְתָּא – כְּאִילּוּ מוּנַּחַת לְבַדָּהּ וְאֵינָהּ מְעוֹרֶבֶת, הִלְכָּךְ לָא קָמְתַקֵּן מִידֵי: **מְדַמַּעַת.** זֶה שֶׁנִּפְרַד מִשָּׁם, וְאוֹסֵר צ"ט שֶׁל חוּלִּין כְּאִילּוּ הִיא תְּרוּמָה וַדַּאי: **וְחכ"א אֵין הַמְדוּמָּע מְדַמֵּעַ.** חוּלִּין אֲחֵרִים אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן הַתְּרוּמָה שֶׁבַּמְדוּמָּע, כְּגוֹן: אִם תְּחִילָּתוֹ נִדְמַע ס' שֶׁל חוּלִּין ע"י סְאָה תְּרוּמָה, וְחָזְרָה סְאָה מִמֶּנּוּ וְנָפְלָה לְתוֹךְ אֲחֵרִים – לָא חָשְׁבִינַן תְּרוּמָה אֶלָּא ס' שֶׁבִּסְאָה זוֹ, וּמְדַמֵּעַ עַד צ"ט שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. וְאִם יֵשׁ חוּלִּין יוֹתֵר מִק' כְּנֶגְדּוֹ – עוֹלֶה: **אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ.** לְר"א דְּאָמַר תְּרוּמָה כְּמַאן דְּמַחְתָּא בְּעֵינָא: **לְחוּמְרָא.** לְדַמְעָהּ כִּתְרוּמָה וַדַּאי: **לְקוּלָּא.** דְּלָא לֶיהֱוֵי הַמַּעֲלֶה אוֹתָהּ בְּשַׁבָּת כִּמְתַקֵּן: **מִי אָמַר.** הָא וַדַּאי מְתַקֵּן הוּא ע"כ: **הוּא דְּאָמַר.** רַבִּי יְהוּדָה דְּמַתְנִי' כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: לְקוּלָּא נַמִי כְּמַאן דְּמַחְתָּא בְּעֵינָא דָּמְיָא: **לְמֵאָה.** וּרְאוּיָה לְהַעֲלוֹתָהּ, וְיִתְכַּשְּׁרוּ הַחוּלִּין: **עַד שֶׁנָּפְלָה אַחֶרֶת.** וְעַכְשָׁיו אֵין בָּהּ חוּלִּין כְּדֵי לְהַעֲלוֹתָהּ בְּאֶחָד וְק': **ר"ש מַתִּיר.** קס"ד מִשּׁוּם דִּס"ל קַמָּיְיתָא כְּמַאן דְּמַחְתָּא בְּעֵינָא דָּמְיָא, וְנִמְצֵאת אַחֲרוֹנָה זוֹ נוֹפֶלֶת בְּתוֹךְ ק' שֶׁל חוּלִּין: **בָּטֵל בְּק'.** וְהָווּ לְהוּ כְּכוּלְּהוּ חוּלִּין. וּמִיהוּ, כֵּיוָן דְּצָרִיךְ לְהַעֲלוֹתָהּ – ע"כ הַמַּעֲלֶה מְתַקְּנוֹ: **נוֹתֵן עֵינָיו.** בַּמְדוּמָּע בְּצַד זֶה, לְהַעֲלוֹתוֹ לִתְרוּמָה, וְאוֹכֵל בְּצַד אַחֵר. הִלְכָּךְ, הוֹאִיל וּבְלֹא הַעֲלָאָה מַתְחִיל וְאוֹכֵל – אֵין תִּיקּוּן בְּהַעֲלָאָתוֹ:

וְנשדינהו לפירי ונשדייה לאבן. ואם תאמר: גבי קטן נמי, נשדייה לאבן מידו, ואמאי שרי לטלטולי עם האבן? וי"ל: אם ישליכו מידו – יצעק התינוק ויבכה. וא"ת: מ"ש דלא שרינן לטלטל תינוק אלא כשיש לו גיעגועין, תיבטל אבן אגב תינוק כמו שהיא בטלה אגב כלכלה מלאה פירות! וי"ל: דאינו צריך כל כך טלטול התינוק. וא"ת: אפילו אין הכלכלה מלאה פירות תיבטל האבן אגבה, כי היכי דבטלי בפ"ב דביצה (דף כא:) שיורי הכוס אגב הכוס, אי לאו דאיסורי הנאה נינהו! וי"ל: שאני שיורי, דגריעי יותר מדאי, ובטלו טפי. וכן צ"ל מתוך שמעתא גופה דביצה, כמו שפירשתי לעיל בסוף "כירה" (דף מז. בד"ה הוה):

ונשדינהו לפירי ונשדייה לאבן כו'. וא"ת: מכל מקום נינקטינהו לפירי בידים, ויניח האבן בכלכלה. והא אמרינן לקמן: לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה, אבל טהורה למעלה וטמאה למטה – שקיל לה לטהורה ושביק לה לטמאה. והיינו על כרחך בידיו, דאי זריק לה בכלי – א"כ גם בטמאה למעלה יכול לזורקה בכלי. אלא שמע מינה דשקיל לה בידיו, וא"כ הכי נמי לישקלינהו לפירי בידיו! וי"ל: דמיירי שפי הכלכלה צר הוא, ואינו יכול להכניס שם ידיו. אי נמי, י"ל: דההיא דלקמן מיירי בתרומה שהיא בכלים קטנים בתוך הקופה, שאין דרך להניח טמאה וטהורה ביחד, אלא בכלים זה בפני עצמו וזה בפ"ע. ולהכי מצי שקיל לטהורה שהיא למעלה בידיו. אבל כלכלה דהכא – אין כאן כלים, ולא מצי נקיט להו בידיו פן יפול לארץ. והשתא לא צריכנא לשינויא קמא דפירות המיטנפין, דהא כיון דאבן עצמה הוי דופן לכלכלה, אפי' הוי שדי לפירות ולאבן, והדר שקיל לפירי ושבק לאבן – לא הוי ליה במאי לאנחינהו, כיון שהכלכלה פחותה) שהאבן נעשה לה דופן. והא דלא קאמר "אלא" – לפי שלא הוזכר אמורא לעיל. א"נ: השתא יש להעמיד נמי בפירות המיטנפין, דאל"כ נוכל להשליך הסל בקרקע ולהוליך בכלכלה מעט מעט כמה שתוכל להחזיק עד מקום הפחת. מ"ר:

הכא נמי בפירות המיטנפין. וא"ת: אכתי יטלם בידו ויניחם בתוך כלי אחר, או על גבי טבלא או ע"ג סודר כדמוכח בסמוך גבי תרומה. דאמר רב חסדא: לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה, אבל טהורה למעלה וטמאה למטה – שקיל לטהורה ושביק הטמאה. ואע"ג דמוקמינן נמי בפירות המיטנפין! וי"ל: דהתם מיירי כגון שטהורה מונחת בסלים קטנים בפני עצמה, וכן הטמאה, ואותם סלים מונחים בתוך כלי אחד גדול. והיו סלים של טהורה למעלה מסלים של טמאה, דיכול ליקח סלי טהורה ולהניחם ע"ג קרקע. אבל אם מונחת זו על גב זו בלא שום כלי, כי הכא, שהפירות מונחים ביחד – בהא ודאי לא אמר שביק לה לטמאה ושקיל לה לטהורה. מ"ר:

שנפלה לפחות מק' חולין. מכאן משמע דתרומה עולה באחד ומאה עם האיסור, ורש"י לא פירש כן בפרק "גיד הנשה" (חולין דף צט:) גבי כל איסורין שבתורה במאה, דלפירו' שיטתו לא אתי' מסקנא הכי):

שאוכל

מַאי אִירְיָא אֶבֶן, אֲפִילּוּ דִּינָר נַמִי! אַלָּמָה אָמַר רָבָא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא אֶבֶן, אֲבָל דִּינָר – אָסוּר! אֶבֶן, אִי נָפְלָה לָהּ – לָא אָתֵי אֲבוּהּ לְאִיתּוּיֵי דִּינָר, אִי נָפֵיל – אָתֵי אֲבוּהּ לְאַתּוֹיֵי. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא: הַמּוֹצִיא כֵּלָיו מְקוּפָּלִים וּמוּנָּחִים עַל כְּתֵפוֹ, וְסַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדוֹ – חַיָּיב. וְאִם הָיָה מְלוּבָּשׁ בָּהֶן פָּטוּר. הַמּוֹצִיא אָדָם וְכֵלָיו עָלָיו, וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו, וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדָיו – פָּטוּר. וְאִילּוּ הוֹצִיאָן כְּמוֹת שֶׁהֵן – חַיָּיב. "כַּלְכָּלָה וְהָאֶבֶן בְּתוֹכָהּ". וְאַמַּאי?! תֶּיהֱוִי כַּלְכָּלָה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר! אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַ' יוֹחָנָן: הָכָא בְּכַלְכָּלָה מְלֵאָה פֵּירוֹת עָסְקִינַן. וְלִישְׁדִינָּהוּ לְפֵירֵי, וְנִישְׁדֵי לְאֶבֶן, וְנִינְקְטִינְהוּ בְּיָדַיִם! כִּדְרַבִּי אֶלְעַי אֲמַר רַב: בְּפֵירוֹת הַמִּיטַּנְפִין, ה"נ – בְּפֵירוֹת הַמִּיטַּנְפִין – וְלִינְעָרִינְהוּ נָעוֹרֵי! אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רָבָא: הָכָא בְּכַלְכָּלָה פְּחוּתָה עָסְקִינַן, דְּאֶבֶן גּוּפָהּ נַעֲשֵׂית דּוֹפֶן לַכַּלְכָּלָה. "מְטַלְטְלִין תְּרוּמָה וכו'". אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁטְּהוֹרָה לְמַטָּה וּטְמֵאָה לְמַעְלָה, אֲבָל טְהוֹרָה לְמַעְלָה וּטְמֵאָה לְמַטָּה – שָׁקֵיל לֵיהּ לַטְּהוֹרָה וְשָׁבֵיק לֵיהּ לַטְּמֵאָה. וְכִי טְהוֹרָה לְמַטָּה נַמִי, לִישְׁדִינְהוּ וְלִינָקְטִינְהוּ! אָמַר רַבִּי אֶלְעַי אָמַר רַב: בְּפֵירוֹת הַמִּיטַּנְפִין עָסְקִינַן. מֵיתִיבִי: "מְטַלְטְלִין תְּרוּמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה וְעִם הַחוּלִּין, בֵּין שֶׁטְּהוֹרָה לְמַעְלָה וּטְמֵאָה לְמַטָּה, בֵּין שֶׁטְּמֵאָה לְמַעְלָה וּטְהוֹרָה לְמַטָּה" תְּיוּבְתָּא דְּרַב חִסְדָּא! אֲמַר לָךְ רַב חִסְדָּא: מַתְנִיתִין – לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ, בָּרַיְיתָא – לְצוֹרֶךְ מְקוֹמוֹ. מַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְאוֹקְמֵי מַתְנִיתִין לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ? אֲמַר רָבָא: מַתְנִי' כְּוָותֵיהּ דַּיְיקָא, דְּקָתָנֵי סֵיפָא: מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר – מְנַעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן נוֹפְלוֹת. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָא שָׁנוּ אֶלָּא לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ, אֲבָל לְצוֹרֶךְ מְקוֹמוֹ – מְטַלְטְלוֹ וְעוֹדָן עָלָיו. וּמִדְּסֵיפָא לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ – רֵישָׁא נַמִי לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף מַעֲלִין וכו'". וְאַמַּאי?! הָא קָא מְתַקֵּן! רַבִּי יְהוּדָה כְּרַ' אֱלִיעֶזֶר סְבִירָא לֵיהּ, דַּאֲמַר: תְּרוּמָה בְּעֵינָא מַחְתָּא. דִּתְנַן: סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנִדְמְעוּ, וְנָפַל מִן הַמְדוּמָּע לְמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְדַמַּעַת כִּתְרוּמַת וַדַּאי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַמְדוּמָּע מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן. אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְחוּמְרָא, לְקוּלָּא מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ?! אֶלָּא הוּא דְּאָמַר כְּר"ש, כְּדִתְנַן: סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהַּ עַד שֶׁנָּפְלָה אַחֶרֶת – הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. וְר"ש מַתִּיר. וּמִמַּאי? דִּילְמָא הָתָם בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: אע"ג דְּנָפְלוּ בְּזֶה אַחַר זֶה – כְּמַאן דְּנָפַל בְּבַת אַחַת דָּמֵי, וְהָא לְחַמְשִׁין נָפְלָה, וְהָא לְחַמְשִׁין נָפְלָה. וְר"ש סָבַר: קַמַּיְיתָא בְּטִיל בְּמֵאָה, וְהָא תִּיבְטִיל בְּמֵאָה וְחַד! אֶלָּא, הוּא דְּאָמַר כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר. דְּתַנְיָא, רַ' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: נוֹתֵן עֵינָיו בְּצַד זֶה וְאוֹכֵל מִצַּד אַחֵר. וּמִי סָבַר לֵיהּ כְּוָותֵיהּ?

והא

וְהָא מִיפְלִיג פָּלֵיג עִילָּוֵיהּ; דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַעֲלִין אֶת הַמְדוּמָּע בְּאֶחָד וּמֵאָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: נוֹתֵן עֵינָיו בְּצַד זֶה וְאוֹכֵל מִצַּד אַחֵר! דְּרַבִּי יְהוּדָה עֲדִיפָא מִדְּר"ש בֶּן אֶלְעָזָר. **מַתְנִי'** הָאֶבֶן שֶׁעַ"פ הֶחָבִית – מַטָּהּ עַל צִדָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת. הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיּוֹת – מַגְבִּיהַּ, וּמַטָּהּ עַל צִדָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת. מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר – מְנַעֵר אֶת הַכַּר וְהֵן נוֹפְלוֹת. הָיְתָה עָלָיו לִשְׁלֶשֶׁת – מְקַנְּחָהּ בִּסְמַרְטוּט, הָיְתָה שֶׁל עוֹר – נוֹתְנִין עָלֶיהָ מַיִם עַד שֶׁתִּכְלֶה. **גְּמָ'** אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשׁוֹכֵחַ, אֲבָל בְּמַנִּיחַ – נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר. ["הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיּוֹת כו'"]. מַאן תַּנָּא דְּכׇל הֵיכָא דְּאִיכָּא אִיסּוּרָא וְהֶיתֵּרָא – בְּהֶיתֵּרָא טָרְחִינַן, בְּאִיסּוּרָא לָא טָרְחִינַן? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רשב"ג הִיא, דְּתְנַן: הַבּוֹרֵר קִטְנִית בְּיוֹ"ט, ב"ש אוֹמְרִים בּוֹרֵר אוֹכֶל וְאוֹכֵל, וּב"ה אוֹמְרִים: בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ בְּחֵיקוֹ וּבְתַמְחוּי. וְתַנְיָא, אָמַר רשב"ג: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – שֶׁהָאוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת, אֲבָל פְּסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל – דִּבְרֵי הַכֹּל בּוֹרֵר אוֹכֶל. וְהָא הָכָא, דְּכִי אוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת דָּמֵי! הָכָא נַמִּי, כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי לְמִישְׁקַל לָא מִשְׁתַּקֵיל לֵיהּ יַיִן עַד דְּשָׁקֵיל לַהּ לָאֶבֶן – כִּפְסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל דָּמֵי. הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיּוֹת מַגְבִּיהַּ. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הָיְתָה הֶחָבִית מוּנַּחַת בָּאוֹצָר, אוֹ שֶׁהָיוּ כְּלֵי זְכוֹכִית מוּנָּחִין תַּחְתֶּיהָ – מַגְבִּיהַּ לְמָקוֹם אַחֵר, וּמַטָּהּ עַל צִדָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת. וְנוֹטֵל הֵימֶנָּה מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ, וּמַחֲזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ. "מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר". אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשׁוֹכֵחַ, אֲבָל בְּמַנִּיחַ – נַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר ר' יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ, אֲבָל לְצוֹרֶךְ מְקוֹמוֹ – מְטַלְטְלוֹ וְעוֹדָן עָלָיו. וְכֵן תָּנֵי חִיָּיא בַּר רַב מִדִּיפְתִּי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְצוֹרֶךְ גּוּפוֹ, אֲבָל לְצוֹרֶךְ מְקוֹמוֹ – מְטַלְטְלוֹ וְעוֹדָן עָלָיו. "מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר מְנַעֵר וכו'". א"ר אוֹשַׁעְיָא: שָׁכַח אַרְנְקִי בֶּחָצֵר – מַנִּיחַ עָלֶיהָ כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק, וּמְטַלְטְלָהּ. אָמַר רַב יִצְחָק: שָׁכַח לְבֵינָה בֶּחָצֵר – מַנִּיחַ עָלֶיהָ כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק, וּמְטַלְטְלָהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שֵׁילָא אָמַר ר' אַסִּי: פַּעַם אַחַת שָׁכְחוּ דִּסְקַיָּא מְלֵאָה מָעוֹת בִּסְרַטְיָא, וּבָאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת ר' יוֹחָנָן, וְאָמַר לָהֶן: הַנִּיחוּ עָלֶיהָ כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק וְטַלְטְלוּהָ. אָמַר מָר זוּטְרָא: הִלְכְתָא כְּכׇל הָנֵי שְׁמַעֲתָתָא בְּשׁוֹכֵחַ. רַב אַשִׁי אָמַר: אֲפִילּוּ שָׁכַח נַמִּי [לֹא], וְלֹא אָמְרוּ כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד. אַבָּיֵי מַנַּח כַּפָּא אַכֵּיפֵי. רָבָא מַנַּח סַכִּינָא אַבַּר יוֹנָה וּמְטַלְטְלָהּ. אָמַר רַב יוֹסֵף: כַּמָּה חֲרִיפָא שְׁמַעֲתָתָא דְּדַרְדְּקֵי! אֵימַר דְּאָמוּר רַבָּנַן בְּשׁוֹכֵחַ, לְכַתְּחִילָּה מִי אָמוּר?! אָמַר אַבָּיֵי: אִי לָאו דְּאָדָם חָשׁוּב אֲנָא, כַּפָּא אַכֵּיפֵי לָמָּה לִי? הָא חֲזוּ לְמִיזְגָּא עֲלַיְיהוּ! אָמַר רָבָא: אֲנָא, אִי לָאו דְּאָדָם חָשׁוּב אֲנָא – סַכִּינָא אַבַּר יוֹנָה לָמָּה לִי? הָא חֲזִי לִי לְאוּמְצָא! טַעְמָא – דַּחֲזִי לְאוּמְצָא, הָא לָא חֲזִי לְאוּמְצָא – לָא. לְמֵימְרָא דְּרָבָא כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ? וְהָאָמַר רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ: טְוֵי לִי בַּר אַוְוזָא, וּשְׁדֵי מֵיעֶיהָ לְשׁוּנְרָא!

התם

רש"י

וְהָא מִיפְלִיג פָּלֵיג עִילָּוֵיהּ. וְאָמַר: כֵּיוָן דְּאֶפְשָׁר לֵיהּ לְמֶיעֱבַד עוֹנֶג שַׁבָּת בְּכה"ג, לִיתֵּן עֵינָיו בְּצַד זֶה וְלֶאֱכוֹל בְּצַד אַחֵר – אֵין מַעֲלִין: **דְּרַבִּי יְהוּדָה עֲדִיפָא.** מֵיקַל טְפֵי פּוּרְתָּא, וְאָמַר: כֵּיוָן דְּיָכוֹל לִיתֵּן (עָלָיו) עֵינָיו בְּצַד זֶה וְלֶאֱכוֹל בְּצַד זֶה – לָא הָוֵי מְתַקֵּן בְּהַעֲלָאָתוֹ, וּמַעֲלִין: **מַתְנִי' מַטָּהּ עַל צִדָּהּ.** מַטֶּה חָבִית עַל צִדָּהּ אִם צָרִיךְ לִיטּוֹל מִן הַיַּיִן, וְהָאֶבֶן נוֹפֶלֶת. וְלֹא יִטְּלֶנָּה בְּיָדַיִם: **הָיְתָה בֵּין הֶחָבִיּוֹת.** וְיָרֵא שֶׁלֹּא תִּפּוֹל הָאֶבֶן עַל הֶחָבִיּוֹת וְיִשְׁבְּרֵם: **מַגְבִּיהַּ.** לֶחָבִית כּוּלָּהּ, וּמְסַלְּקָהּ מִבֵּין הֶחָבִיּוֹת, וְשָׁם מַטֶּהָ עַל צִדָּהּ: **לִשְׁלֶשֶׁת.** שׁוּם דָּבָר מִיאוּס, כְּגוֹן רוֹק אוֹ צוֹאָה: **מְקַנְּחָהּ בִּסְמַרְטוּט.** וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ מַיִם. דִּסְתָם כַּר שֶׁל בֶּגֶד הוּא, וּבֶגֶד – שְׁרִיָּיתוֹ בְּמַיִם הוּא כִּבּוּסוֹ: **הָיְתָה.** לִשְׁלֶשֶׁת זוֹ עַל כַּר שֶׁל עוֹר, דְּלָאו בַּר כִּיבּוּס הוּא: **נוֹתֵן עָלֶיהָ מַיִם עַד שֶׁתִּכְלֶה.** וּמִיהוּ, כִּיבּוּס מַמָּשׁ לֹא. וְהוֹאִיל וּסְתָם כָּרִים וּכְסָתוֹת רַכִּים נִינְהוּ, שַׁיָּיךְ לְמֵימַר בְּהוּ כִּיבּוּס בְּעוֹרוֹת רַכִּין. וּמִיהוּ, שְׁרִיָּיתָן לֹא זֶהוּ כִּבּוּסָן. וְכֵן מְפוֹרָשׁ בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק "דַּם חַטָּאת": **גְּמ' לֹא שָׁנוּ.** מַטָּהּ עַל צִדָּהּ דְּחָבִית: **אֶלָּא בְּשָׁכַח.** שֶׁשָּׁכַח הָאֶבֶן עָלֶיהָ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְלֹא מִדַּעַת: **נַעֲשָׂה חָבִית בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר.** וְאָסוּר לְהַטּוֹתָהּ, שֶׁאַף הֶחָבִית מוּקְצֶה: **מַאן תַּנָּא.** דְּמַתְנִיתִין, דְּקָתָנֵי: מַגְבִּיהַּ וּמַטָּהּ עַל צִדָּהּ. דְּאִית לֵיהּ, דְּכִי טָרַח – מִטְרַח בֶּחָבִית דְּהָוֵי הֶיתֵּרָא, וְלֹא יִטּוֹל הָאֶבֶן מַמָּשׁ דְּהָוֵי אִיסּוּרָא. וְאע"ג דְּהַשְׁתָּא נַמִּי אֶבֶן מְטַלְטֵל בַּהֲדֵי חָבִית: **רַבָּן שִׁמְעוֹן.** אַלִּיבָּא דְּבֵית הִלֵּל: **בּוֹרֵר אוֹכֶל וְאוֹכֵל.** הַמַּאֲכָל יִטּוֹל, וְהַפְּסוֹלֶת יִשָּׁאֵר בַּכְּלִי: **בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ.** נוֹטֵל פְּסוֹלֶת וּמַנִּיחַ אוֹכֶל, אִם יִרְצֶה: **כְּשֶׁהָאוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת.** דְּאִי שָׁקֵיל אוֹכֶל מַפִּישׁ בְּטִרְחָא: **דִּבְרֵי הַכֹּל בּוֹרֵר אוֹכֶל.** דִּבְהֶיתֵּירָא טָרַח וְלֹא בְּאִיסּוּרָא. וּפָרְכִינַן, וְהָא הָכָא דְּמַתְנִיתִין, דְּאוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת, וְכִי מַגְבִּיהַּ הָאֶבֶן עִם הֶחָבִית טָרַח טְפֵי, וַהֲוָה לְמִשְׁקַל פְּסוֹלֶת כְּר"שׁ: **כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי לְמִשְׁקַל.** לְכוּלֵּי יַיִן מִן הֶחָבִית לָא מִשְׁתַּקֵּיל לֵיהּ יַיִן שֶׁבְּשׁוּלֶיהָ עַד דְּשָׁקֵיל וּמַגְבַּהּ לָהּ לֶחָבִית – כִּפְסוֹלֶת מְרוּבָּה דָּמֵי. דְּאִי בִּתְחִלָּתוֹ לָא מַגְבַּהּ לָהּ לֶחָבִית – סוֹף סוֹף מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַגְבּוּהָהּ תּוּ לֶחָבִית. הִלְכָּךְ הָוֵה לֵיהּ מַפִּישׁ בְּטִרְחָא: ה"ג: **לָא מִשְׁתַּקֵּל לֵיהּ עַד דְּשָׁקֵיל לָהּ.** וְל"ג: עַד דְּשָׁקֵיל לָהּ לְאֶבֶן: **הָיְתָה הֶחָבִית מוּנַּחַת בָּאוֹצָר.** כְּלוֹמַר: בְּמָקוֹם מְכוּנָּס, שֶׁאוֹצְרִין שָׁם חָבִיּוֹת הַרְבֵּה, וְדוֹאֵג שֶׁמָּא יִטְּלֶהָ וְתִפּוֹל הָאֶבֶן עַל הֶחָבִית שֶׁאֶצְלָהּ: **לֹא שָׁנוּ.** דִּמְנַעֵר: **נַעֲשָׂה.** הַכַּר בָּסִיס לַמָּעוֹת, וְאַף הַכַּר אָסוּר בְּטִלְטוּל: **לֹא שָׁנוּ.** דִּמְנַעֲרָהּ וְאֵינוֹ מְטַלְטְלָהּ בְּעוֹדָן עָלֶיהָ: **אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְגוּפוֹ.** שֶׁל כַּר, לִשְׁכַּב עָלָיו. הִלְכָּךְ בְּנִיעוּר סַגְיָא, וְשָׁדֵי לֵיהּ בְּאַתְרַיְיהוּ: **אֲבָל צָרִיךְ לִמְקוֹמוֹ.** שֶׁל כַּר – מְטַלְטְלוֹ עִם הַמָּעוֹת לְמָקוֹם אַחֵר: **דִּסְקַיָּא מְלֵאָה מָעוֹת.** גְּרְסִינַן: **בִּסְרַטְיָא.** רה"ר: **הַנִּיחוּ עָלֶיהָ כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק.** דְּלִישְׁתְּרֵי לְטַלְטְלָהּ אַגַּבַּיְיהוּ תּוֹךְ ד' אַמּוֹת, וְטַלְטְלוּהָ פָּחוֹת פָּחוֹת מִד' אַמּוֹת, אוֹ בִּמְחִיצָּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, כִּדְאָמְרִי' בְּעֵירוּבִין (דף מג:): **בְּשׁוֹכֵחַ.** אֲבָל בְּמַנִּיחַ מִדַּעַת מֵעֶרֶב (יוֹם) שַׁבָּת – לֹא הִתִּירוּ לוֹ לְטַלְטְלָהּ ע"י כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק: **אֶלָּא לְמֵת.** מִשּׁוּם כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, כְּשֶׁמּוּטָּל בַּחַמָּה: **אַבָּיֵי מַנַּח כַּפָּא אַכֵּיפֵי.** מַנִּיחַ תַּרְווָד עַל הָעוֹמָרִים, לְטַלְטְלָן אַגַּב תַּרְוָוד: **אַבַּר יוֹנָה.** חַי [בְּלֹא] מָלִיחַ: **חֲרִיפָא שְׁמַעֲתָתָא דְּדַרְדְּקֵי.** סְבוּרִים הֵם שֶׁהֵם חֲרִיפִים: **אֵימַר דְּאָמוּר רַבָּנַן.** בְּאַרְנְקִי וְדִסְקַיָּא מַנִּיחַ עָלֶיהָ כִּכָּר אוֹ תִּינוֹק – בִּשְׁכָחָה, וּבִמְקוֹם הַתּוּרְפָּה, וּמִשּׁוּם הֶפְסֵד מָמוֹן: **אָמַר אַבָּיֵי.** אֲנָא שַׁפִּיר מְטַלְטַלְנָא כֵּיפֵי, וַאֲפִילּוּ בְּלֹא תַּרְוָוד: **אִי לָאו דְּאָדָם חָשׁוּב אֲנָא.** וַאֲנָא מַחְמִיר עַל עַצְמִי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמֶּנִּי לְהָקֵל בְּאִסּוּרִין: **כַּפָּא אַכֵּיפֵי לָמָּה לִי.** בְּלָאו כַּפָּא נַמִּי שָׁרֵי לְטַלְטְלִינְהוּ, דְּהָא חֲזוּ לְמִיזְגָּא עֲלַיְיהוּ: **לְאוּמְצָא.** לְאוֹכְלוֹ חַי בְּשַׁבָּת. שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁדַּעְתָּן יָפָה וְאוֹכְלִים בָּשָׂר חַי, וְקָרוּ לָהּ אוּמְצָא: **הָא לָא חֲזִי לְאוּמְצָא לָא.** וְאע"ג דַּחֲזוּ לְשׁוּנְרָא, דְּאָמְרִינַן: מוּכָן לְאָדָם לָא הָוֵי מוּכָן לִכְלָבִים: **כְּר' יְהוּדָה.** בְּמַסֶּכֶת בֵּיצָה (דף ו:): **טְוֵי לִי בַּר אַוְוזָא.** בְּיוֹם טוֹב: **וּשְׁדֵי מֵיעֶיהָ לְשׁוּנְרָא.** אַלְמָא: מְטַלְטֵל לְהוּ מִשּׁוּם שׁוּנְרָא. וְאע"ג דְּהָאִידָנָא לָא חֲזִי לְאָדָם, דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיכְלָא בְּיוֹם טוֹב. וּמִיהוּ, מֵאֶתְמוֹל לְאָדָם הֲווּ קָיְימִי:

התם

תוספות

שאוכל מרובה על הפסולת. פי' בקונטרס: משום דהשתא הוי טרחא יתירא למישקליה לאוכל. ואינו נראה לר"י: דאי משום טרחא הוי – מאי קאמרי בסמוך הכא נמי כיון דאי בעי למישקל לא מישתקיל ליה עד דשקיל ליה לאבן, כפסולת מרובה על האוכל דמי. היכי הוי משום האי טעמא כפסולת מרובה על האוכל? ולכך הוצרך רש"י לפרש דל"ג עד דשקיל ליה לאבן. על כן נראה לר"ת: דטעמא משום דכי אוכל מרובה על הפסולת, הוה פסולת כבטל לגבי רובו, ומותר ליטלו מן האוכל ולזורקו. אבל פסולת מרובה על האוכל – לא בטיל ליה פסולת לגבי אוכל. והשתא אתי שפיר גירסת הספרים. דגבי חבית נמי, כיון דאי בעי למישקל לא משתקיל ליה עד דשקיל ליה לאבן – כפסולת מרובה על האוכל דמי. דכיון שאין יכול כלל ליטול מן היין בלא נטילת האבן – לא חשיב כבטיל לגבי האוכל, כיון שהאוכל אינו ניכר כלל, ואינו יכול ליטול הימנו כשהאבן על פי החבית. מ"ר. והא דמוקי לה בספ"ק דביצה (ד' יד: ושם) כגון דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא – אאוכל קאי, ולא אפסולת. ולפירש"י, קאי אפסולת ולא אאוכל [וע"ב לא יברור הפסולת דנפיש בטירחא]:

לא שנו אלא בשבת. וא"ת: תרתי דרב למה לי? וי"ל: חדא מכלל חבירתה איתמר. והא לא תקשה תרתי מתני' למה לי דהוה אמינא אבן ודאי שרי בשכח שנראה טפי ככיסוי החבית אבל מעות שעל גבי הכר אפילו בשכח ה"א דאסיר:

התם

וְהָא מִיפְּלִיג פָּלִיג עִילָּוֵיהּ – והלא הוא חולק עליו, וסובר שאסור להעלות את המדומע בשבת, **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַעֲלִין בשבת אֶת הַמְּדוּמָּע** – מהתערובת כשיעור התרומה שהתערבה להתיר את השאר באכילה, **בְּאופן שהתערובת היא אֶחָד וּמֵאָה** – שיש בחולין מאה כנגד התרומה, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, נוֹתֵן** את **עֵינָיו בְּצַד זֶה** של התערובת, ומייחד בדעתו שהפירות המונחים שם יהיו לתרומה, **וְאוֹכֵל מִצַּד אַחֵר** של התערובת, שבמחשבתו הותרה התערובת אף שלא העלה, אבל אינו מעלה את המדומע בשבת, מכיון שיכול להתיר על ידי נתינת עיניו. הרי שרבי שמעון בן אלעזר עצמו חולק על רבי יהודה, וסובר שבהעלאת התרומה יש משום מתקן, ובודאי לא סבר רבי יהודה כרבי שמעון בן אלעזר, ואם כן שוב קשה מדוע לרבי יהודה המעלה אינו נחשב מתקן. מתרצת הגמרא: **דְּרַבִּי יְהוּדָה עֲדִיפָא מִדְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר** – רבי יהודה מוסיף על דברי רבי שמעון בן אלעזר להקל, שהוא סובר כשיטתו שמותר לאכול בנתינת עינים, ומוסיף שלפיכך אף כשמעלה אינו מתקן כלום [כפי שהתבאר], ובהוספה זו חלק עליו רבי שמעון בן אלעזר.

משנה

משנתינו מוסיפה לדון בנוטל דבר שאינו מוקצה שמונח עליו מוקצה: **הָאֶבֶן שֶׁמונחת עַל פִּי הַחֲבִית**, והוא צריך ליטול מהיין שבתוכה, אסור ליטול את האבן בידים ולהסירה, מפני שהיא מוקצה, אלא **מַטֶּהָ** [–את החבית] **עַל צִדָּהּ, וְהִיא** [–האבן] **נוֹפֶלֶת. הָיְתָה** החבית מונחת **בֵּין הֶחָבִיּוֹת**, וירא להטותה ולהפיל את האבן מעליה, שמא תיפול על שאר החביות ותשברן, **מַגְבִּיהַּ** את החבית עם האבן ומוציאה מבין החביות, **וּלאחר** שהוציאה **מַטֶּהָ** [–את החבית] **עַל צִדָּהּ וְהִיא** [–האבן] **נוֹפֶלֶת. מָעוֹת שֶׁמונחות עַל הַכַּר** ורוצה להשתמש בכר, **מְנַעֵר אֶת הַכַּר, וְהֵן** [–המעות שעליו] **נוֹפְלוֹת.**

המשנה מוסיפה מדיני כיבוס בשבת: **הָיְתָה עָלָיו** [–על הכר] **לַשְׁלֶשֶׁת** – דבר מאוס, כגון רוק או צואה, **מְקַנְּחָהּ** [–מסיר את הלשלשת] **בַּסְּמַרְטוּט** [–חתיכת בגד בלוי], אבל לא יתן על הלשלשת מים, שנתינת מים על בגד מלוכלך נחשבת כיבוס. **הָיְתָה** הלשלשת על כר **שֶׁל עוֹר, נוֹתְנִין עָלֶיהָ** [–על הלשלשת] **מַיִם עַד שֶׁתִּכְּלֶה**, מפני שנתינת מים על עור אינה נחשבת כיבוס.

גמרא

שנינו במשנתינו, האבן שעל פי החבית, מטה על צדה והיא נופלת. הגמרא מבארת באיזה אופן מדובר. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה במשנתנו, שמותר להטות חבית שאבן מונחת על פיה, **אֶלָּא בְּשׁוֹכֵחַ** – ששכח שם את האבן בכניסת השבת, **אֲבָל בְּמַנִּיחַ** מדעת, **נַעֲשָׂה** החבית **'כְּסִים'** [–מושב] **לְדָבָר הָאָסוּר'**, והוא עצמו מוקצה כמו המעות, ואסור לנערו.

[שנינו במשנה, **הָיְתָה** החבית שאבן על פיה מונחת **בֵּין הֶחָבִיּוֹת כו'** מגביה את החבית ומוציאה משם ולאחר מכן מטה על צדה והאבן נופלת]. הגמרא מבררת מי התנא ששנה הלכה זו: **מַאן תַּנָּא** – מי התנא ששנה את משנתנו, וסובר **דְּכָל הֵיכָא דְּאִיסָּא אִיסּוּרָא וְהֶיתֵּרָא** – שכל מקום שיש לפניו דבר איסור ודבר היתר, **בְּהֶיתֵּרָא טָרְחִינַן בְּאִיסּוּרָא לֹא טָרְחִינַן** – יטרח בטלטול ההיתר ולא בטלטול האיסור, ולכן אמר שיטול את החבית עם האבן ולא אמר שיטול את האבן לבדה בידים, אף שגם עתה כשמטלטל את החבית נחשב כמטלטל את האבן.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הִיא** – התנא ששנה את משנתנו הוא רבן שמעון בן גמליאל, שאמר כן לשיטת בית הלל. והיכן מצאנו שאמר כן, **דְּתַנְיָן** – ששנינו במשנה (ביצה יד:), **הַבּוֹרֵר קְטָנִית בְּיוֹם טוֹב**, שמעורב בו פסולת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בּוֹרֵר** [–מוציא] **אֶת הָאוֹכֶל** [–הקטנית] מהפסולת **וְאוֹכֵל**, והפסולת תשאר בכלי, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, אינו חייב לעשות כך, אלא **בּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ**, כלומר, בורר את הפסולת והאוכל ישאר בכלי, אך לא יברור אלא בְּטלית הפרוסה על **חִיקוֹ וּבְתַמְחוּי** – או בקערה גדולה, ולא בכלים שנראה בהם כבורר לימים רבים. **וְתַנְיָא** – ושנינו על כך בברייתא, **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלבית הלל יכול לברור פסולת מאוכל, באופן **שֶׁהָאוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת**, ויש יותר טירחה בנטילת האוכל המרובה, **אֲבָל** אם **הַפְּסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל**, שיש יותר טירחה בנטילת הפסולת, **לִדְבָרֵי הַכֹּל** [–אף לבית הלל] **בּוֹרֵר** את **הָאוֹכֶל** מתוך הפסולת, ולא להיפך, שכיון שיכול לברור את האוכל שהוא מותר בטלטול, ואין בזה תוספת טירחה, לא התירו לו לברור את הפסולת שהיא מוקצה. וכן במשנתנו, סובר רבן שמעון בן גמליאל, שיש לטרוח בטלטול החבית שהיא היתר ולא בטלטול האבן שהיא מוקצה.

מקשה הגמרא: **וְהָא הָכָא** – והלא כאן במשנתינו, באבן שעל פי החבית, **דְּכִי אוֹכֶל מְרוּבֶּה עַל הַפְּסוֹלֶת דָּמֵי** – שהוא דומה לאוכל מרובה על הפסולת, שאמר רבן שמעון בן גמליאל שיכול ליטול את הפסולת אף שהיא מוקצה, משום שבטלטול האוכל יש טירחה מרובה יותר, ואף כאן הלא יש טירחה מרובה יותר בנטילת החבית עם האבן מבנטילת האבן לבדה, ומדוע לא יטול את האבן בידים.

מתרצת הגמרא: **הָכָא נַמִּי** – כאן במשנתינו גם כן, **כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי לְמִישְׁקַל לֹא מִשְׁתַּקֵּיל לֵיהּ יַיִן עַד דְּשָׁקֵיל לָהּ (לָאֶבֶן)** – כיון שאם ירצה להוריק גם את היין שבשולי החבית, יצטרך להגביה את החבית ולהטותה, לכן **כִּפְסוֹלֶת מְרוּבָּה עַל הָאוֹכֶל דָּמֵי**, שאסר רבן שמעון בן גמליאל את בטלול הפסולת משום הטירחה שיש בנטילת הפסולת המרובה, ואף כאן גם אם יטול את האבן לבדה יצטרך לבסוף גם להגביה את החבית ונמצא שהוא טורח יותר, ולכן יטה את החבית ולא יטול את האבן בידיו.

שנינו במשנה, **הָיְתָה** החבית **בֵּין הֶחָבִיּוֹת, מַגְבִּיהַּ** את החבית ומטה על צדה והאבן נופלת. הגמרא מביאה ברייתא ששנינו כן: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הָיְתָה הֶחָבִית** שאבן על פיה **מוּנַּחַת בָּאוֹצָר** של חביות, וחושש שמא כאשר יטה אותה תיפול האבן על החביות שאצלה ותשברם, **אוֹ שֶׁהָיוּ כְּלֵי זְכוּכִית מוּנָּחִין תַּחְתֶּיהָ** [–תחת החבית] וירא שמא תשברם האבן בשתיפול, **מַגְבִּיהַּ** את החבית ומסלקה **לְמָקוֹם אַחֵר, וּמַטָּהּ שם עַל צִדָּהּ, וְהִיא** [–האבן] **נוֹפֶלֶת, וְנוֹטֵל הֵימֶנָּה** [–מן החבית] **מַה שֶּׁצָּרִיךְ לוֹ, וּלאחר מכן מַחֲזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ.**

שנינו במשנה: **מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר**, מנער את הכר והן נופלות. הגמרא מבארת באיזה אופן מדובר: **אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה במשנתנו, שמותר לנער את הכר, **אֶלָּא בְּשׁוֹכֵחַ** את המעות על הכר בכניסת השבת, שלא היה בדעתו להשאירן מונחות שם בשבת, **אֲבָל בְּמַנִּיחַ** אותן שם על דעת שישארו בשבת, **נַעֲשָׂה** הכר **'כְּסִים'** [–מושב] **לְדָבָר הָאָסוּר'**, והוא עצמו מוקצה כמו המעות, ואסור לנערו.

עוד אומרת הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה במשנתנו, שצריך לנער את הכר ורק לאחר מכן לטלטלו, **אֶלָּא** כאשר מטלטלו **לְצוֹרֵךְ גּוּפוֹ** של הכר לשכב עליו, שדי לו בניעור כדי שיוכל להשתמש בו, **אֲבָל** אם מטלטלו **לְצוֹרֵךְ** שימוש **בִּמְקוֹמוֹ** ואם ינערנו תחילה ויפלו המעות שם, יפריעו לו להשתמש במקום, **מְטַלְטְלוֹ וְעוֹדָן** [–בעוד המעות] **עָלָיו**. מביאה הגמרא כן מברייתא: **וְכֵן תָּנֵי** [–שנה] **חִיָּא בַּר רַב מִדִּיפְתִּי, לֹא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה, שצריך לנער את הכר, **אֶלָּא** כאשר מטלטלו **לְצוֹרֵךְ גּוּפוֹ** לשכב עליו, **אֲבָל** אם מטלטלו **לְצוֹרֵךְ** שימוש **בִּמְקוֹמוֹ, מְטַלְטְלוֹ וְעוֹדָן** [–בעוד המעות] **עָלָיו**.

שנינו במשנה: **מָעוֹת שֶׁעַל הַכַּר, מְנַעֵר וכו'** את הכר והן נופלות. הגמרא דנה באופנים נוספים שמטלטל מוקצה עם דבר שאינו מוקצה: **אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, שָׁכַח אַרְנְקִי** – ארנק ובתוכו מעות **בְּחָצֵר**, ואינו יכול להכניסו לביתו לשומרו מפני שהוא מוקצה ואסור בטלטול, **מַנִּיחַ עָלָיהָ** [–על הארנק] **כִּכַּר לחם אוֹ תִּינוֹק, וּמְטַלְטְלָהּ**

המשך בעמ' סט

מתרצת הגמרא: אמנם רבא סובר כרבי יהודה, ודווקא הָתָם [–שם] התיר להשליך מעיו של האווז לחתול, כֵּיוָן דְּמַסְרַח – שמכיון שאם יצניעם עד לאחר יום טוב יסריחו ויתקלקלו, דַּעֲתֵיהּ עֵילָוֵיהּ מֵאֶתְמוֹל – בבר מערב יום טוב היתה דעתו להשליכם לחתול, והיו מוכנים לבעלי חיים, ולכך אף לרבי יהודה אינם מוקצה.

הגמרא מוכיחה שרבא סובר כרבי יהודה. מוסיפה הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא – כך גם מסתבר לומר, דְּרָבָא כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ – שרבא סובר כרבי יהודה בענין זה, משום דְּדָרַשׁ רָבָא, אִשָּׁה לֹא תִּכָּנֵס ביום טוב לְבֵית [–לאוצר] הָעֵצִים כדי לִיטּוֹל מֵהֶן [–מהעצים] אוּד [–שפוד עץ, מקל עץ ארוך] לחתות בו בגחלים שבתנור, מפני שהעצים מן הסתם עומדים להסקה ולא לחתות בהם, ואסור לטלטלם לדבר שאינם עומדים לו. וְעוד דרש רבא, אוּד [–שפוד עץ] שהיה מתוקן כדי לחתות בו את הגחלים שבתנור, שֶׁנִּשְׁבַּר ביום טוב, אָסוּר לְהַסִּיקוֹ [–להסיק בו אש] בְּיוֹם טוֹב, לְפִי שֶׁמַּסִּיקִין ביום טוב רק בְּכֵלִים שאינם מוקצה ומותרים בטלטול, וְאֵין מַסִּיקִין בְּשִׁבְרֵי כֵלִים שנשברו היום, שמכיון שבכניסת יום טוב הם היו כלים, וביום טוב נולד בהם שימוש חדש, לכן הם מוקצה ואין להשתמש בהם. שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מכאן שרבא סובר כרבי יהודה, שהוא האוסר באופנים אלו, ואילו רבי שמעון מתיר.

משנה

המשנה דנה בענין הסרת שיירי מאכל מהשולחן: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מַעֲבִירִין – מותר להעביר בידים מֵעַל הַשֻּׁלְחָן, עֲצָמוֹת קשים שאינם ראויים למאכל כלב, וּקְלִיפִּין – קליפות של אגוזים שאינן ראויות למאכל בהמה, שאין איסור לטלטל מוקצה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אסור להעבירם בידים, שאסור לטלטל מוקצה, אלא מְסַלֵּק אֶת הַטַּבְלָא כּוּלָּהּ – את כל הלוח שעל גבי השולחן שעליה מונחים העצמות והקליפות וּמְנַעֲרָהּ, כיון שנחשבת כלי ואינה מוקצה.

המשנה מביאה הלכה בענין טלטול דברים שאינם ראויים למאכל אדם: מַעֲבִירִין (מלפני) [מֵעַל] הַשֻּׁלְחָן פֵּירוּרִין של פת אף שהם בשיעור פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, וְכן מעבירים שֵׁעָר שֶׁל אֲפוּנִין – שרביטים [–תרמילים] של קטניות הנקראות 'אפונים', וּשְׁעָר – תרמילים של מין קטניות ששמן עֲדָשִׁים, והטעם שכל אלו מותרים בטלטול מִפְּנֵי שֶׁהוּא – הפירורים או השער של האפונים או של העדשים ראוי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה.

המשנה מבארת דין ספוג לענין קינוח טבלת השולחן, טלטולו בשבת וקבלת טומאה: סָפוֹג – צמר שנעשה כדי להניחו בשפת הים, לספוג את המים שלא יעברו ליבשה, כשהוא טבול במים שמקנחים בו את טבלת השולחן לנקותה, אִם יֵשׁ לוֹ עוֹר בֵּית אַחִיזָה – בית אחיזה של עור שיאחזנו בו, מְקַנְּחִין בּוֹ את טבלת השולחן, וְאִם לָאו – אם אין לספוג בית אחיזה אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ, כיון שצריך לאוחזו בעת הקינוח, ואז נסחט בין אצבעותיו. (וַחֲכָמִים אוֹמְרִים) בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ – בין אם יש לו בית אחיזה של עור ובין אם אין לו בית אחיזה, נִיטָּל – מותר לטלטלו בַּשַּׁבָּת לצורך גופו או מקומו, כשהספוג יבש ואין חשש שיסחטנו, מפני שנחשב כלי, ודינו ככל כלי שמלאכתו לאיסור, ולא גזרו בו משום ספוג רטוב, וְאף שהוא כלי אֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה, שלא נאמרה טומאה בתורה אלא בכלי עץ או בגד או עור או שק או מתכת.

גמרא

שנינו במשנה: בית שמאי אומרים, מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין. ובית הלל אומרים, מסלק את הטבלה כולה ומנערה.

גירסא הפוכה במחלוקת זו: אָמַר רַב נַחְמָן, אֲנוּ אֵין לָנוּ – אין אנו סומכים על משנתנו כמו שהיא שנויה, אֶלָּא שמענו מרבותינו שמוחלפת שיטתה ויש לגרוס את המחלוקת להיפך, שבֵּית שַׁמַּאי סוברים כְּרַבִּי יְהוּדָה שאסר טלטול מוקצה, ולא יעביר בידים את העצמות והקליפות, אלא יסלק את טבלת השולחן וינערה, וּבֵית הִלֵּל סוברים כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שהתיר טלטול מוקצה, ויכול להעביר את העצמות והקליפות בידים מעל השולחן.

שנינו במשנה: מַעֲבִירִין (מלפני) [מֵעַל] הַשֻּׁלְחָן פֵּירוּרִין שאין בהם כזית וכו' מפני שהוא מאכל בהמה.

מוכיחה הגמרא: דין זה מַסְיֵיעַ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פֵּירוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כַּזַּיִת אָסוּר לְאַכְּדָן בַּיָּד בזריקתם, אלא יעבירם בדרך כבוד, שהרי נאמר דווקא 'מעבירין מעל השולחן פירורין שאין בהם כזית', ולא נאמר 'זורקים פירורים שאין בהם כזית'.

שנינו במשנה: מעבירים מעל השולחן וכו' וְשֵׁעָר שֶׁל אֲפוּנִין ושער עדשים מפני שהוא מאכל בהמה.

הגמרא דנה כפי איזו שיטה בענין טלטול מוקצה נשנית הלכה זו. מקשה הגמרא: מַנִּי – כדעת מי שנויה משנתנו, ודאי כשיטת רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּלֵית לֵיהּ – שלא סבר לאסור טלטול מוּקְצֶה, ולכן מותר לטלטל שרביטים של אפונה ושל עדשים, אך לרבי יהודה אסור לטלטלם כיון שלא עמדו למאכל בהמה מערב שבת, שהרי האוכל היה עמהם ועמד למאכל אדם, ואילו היום האוכל נלקח מהם והם עומדים רק למאכל בהמה, ונחשבים כנולד שהוא מוקצה ואסור בטלטול, ואם כן אֵימָא סֵיפָא – אמורו ובאר את מה שנאמר בסיפא של המשנה, סְפוֹג לח, אִם יֵשׁ לוֹ בֵּית אֲחִיזָה, מְקַנְּחִין בּוֹ את השולחן, וְאִם לָאו, אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ, הרי זה אֲתָאן – בא ללמד לְפִי שיטת רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר שֶׁאֵין מִתְכַּוְּנִין אָסוּר, ולכן ספוג לח שאין לו בית אחיזה, אסור לקנח בו אף שאינו מתכוין לסחוט. ונמצא שהרישא נשנתה כרבי שמעון והסיפא כרבי יהודה, ואין זה דרך המשנה.

מתרצת הגמרא: המשנה כולה נשנתה כשיטת רבי שמעון, וּבָהָא – לגבי קינוח בספוג לח שאין לו בית אחיזה בשבת, אֲפִילּוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן מוֹדֶה שאסור, דְּאַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ – שאמרו שניהם, מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת – באופן שודאי יעשה האיסור, כגון שחותך ראשו של בהמה בשבת ואומר שאינו מתכוין שתמות, אלא חותכו לצורך אחר, שכיון שאי אפשר שלא תמות, הרי זה כמתכוין להמיתה ואסור, וגם כאן המקנח בספוג שאין לו בית אחיזה ודאי סוחטו בכך, ואסור אף שאינו מתכוין לכך.

דין טלטול גרעיני תמרים בשבת: הָנֵי גַּרְעִינִין דְּתַמְרֵי אַרַמָּיֵיתָא – גרעינים אלו של תמרים ארמיים, שהם תמרים רעים שאין האוכל שעליהם נפרד מהם, ולכן הם עומדים למאכל בהמה כגרעיני התמרים, שָׁרוּ לְטַלְטוּלֵינְהוּ – מותר לטלטלם בשבת, הוֹאִיל וְחִזְיָין אַגַּב אִמָּן – כיון שכבר מערב שבת היו ראויים למאכל בהמה, אגב אימם דהיינו התמרים עצמם, הראויים למאכל בהמה. וּדְפַרְסֵיְיתָא – וגרעינים של תמרים פרסיים, שהם תמרים טובים העומדים למאכל אדם, ואין מאכילים אותם לבהמה, אָסוּר לטלטלם בשבת, כיון שמערב שבת לא עמדו למאכל בהמה, שהרי התמרים עצמם הראויים למאכל אדם היו עמהם, ועתה בשבת נשתנו ונעשו ראויים למאכל בהמה, ונהיו מוקצה שאסור בטלטול בשבת.

הנהגות האמוראים בטלטול גרעיני התמרים בשבת: שְׁמוּאֵל כשהיה אוכל תמרים בשבת היה מְטַלְטֵל לְחוּ – את גרעינידהם אַגַּב רִיפְתָּא – עם כבר לחם, אך לא היה מטלטלם בפני עצמם. (שרנ"ם שפ"ז סימן).

הטעם שהשתמש שמואל בפת העומדת לאכילה: שְׁמוּאֵל שטלטל את גרעיני התמרים עם הלחם, עשה כן לְטַעְמֵיהּ [–לשיטתו], דְּאָמַר שְׁמוּאֵל (לעיל נ: ועוד), עוֹשֶׂה אָדָם את כָּל צָרְכּוֹ בַּפַּת ומשתמש בה אף להמחותה בתבשיל, ואין בזה משום בזיון לפת, כיון שאינה נמאסת בכך ויכול לאוכלה.

המשך הנהגות האמוראים בגרעיני התמרים שאכלו: רַבָּה כשהיה אוכל תמרים בשבת היה מְטַלְטֵל לְחוּ – את גרעינידהם אַגַּב לָקְנָא דְּמַיָּא – עם ספל של מים, שזורק את הגרעינים מפיו לתוך הספל וטלטלו.

רַב הוּנָא בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ עָבִיד לְחוּ כְּגַרְף שֶׁל רֵיעֵי – היה גורם שיהיה דינם ככלי שמטילים בו צואה שמותר להוציאו

המשך בעמ' לג

הָתָם כֵּיוָן דְּמַסְרַח. מֵעַיָּיא, אִי מַצְנַע לֵיהּ עַד אוֹרְתָא: **מֵאֶתְמוֹל דַּעֲתֵיהּ עֲלֵיהּ.** לְשׁוּנְרָא, וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת נַמִּי מוּכָן לַבְּהֵמָה הֲוָה: **אוּד.** פורגו"ן דִּסְתָם עֵצִים לְהַסָּקָה נִיתְּנוּ, וְלֹא לְטִלְטוּל כְּלִי: **וְאוּד שֶׁנִּשְׁבַּר.** בְּיו"ט: **בְּשִׁבְרֵי כֵלִים.** שֶׁנִּשְׁבְּרוּ הַיּוֹם, דְּהָווּ לְהוּ נוֹלָד: **ש"מ.** דִּכְרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, דְּאִית לֵיהּ מוּקְצֶה: **מתני' מַעֲבִירִין.** בְּיָדַיִם מֵעַל הַשֻּׁלְחָן: **עֲצָמוֹת.** קָשִׁין, שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְכֶלֶב: **וּקְלִיפִּין.** שֶׁל אֱגוֹזִים, דְּלֵית לְהוּ לְב"ש מוּקְצֶה: **וּב"ה אוֹמְרִים מְסַלֵּק אֶת הַטַּבְלָא.** שֶׁיֵּשׁ תּוֹרַת כְּלִי עָלֶיהָ, אֲבָל לֹא יְטַלְטֵל הַקְּלִיפִּין בְּיָדַיִם, כְּרַבִּי יְהוּדָה: **מַעֲבִירִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן.** סְתָמָא הִיא: **פֵּירוּרִין פָּחוֹת מִכַּזַּיִת.** וְכ"ש כַּזַּיִת, כְּדִמְפָרֵשׁ טַעְמָא שֶׁהֵם מַאֲכַל בְּהֵמָה: **וְשֵׁעָר שֶׁל אֲפוּנִין.** שַׁרְבִיטִין שֶׁל קִטְנִית שֶׁהַקִּטְנִית גָּדֵל בָּהֶם: **אֲפוּנִין.** ייש"ש: **עוֹר בֵּית אֲחִיזָה.** [בֵּית אֲחִיזָה] שֶׁל עוֹר שֶׁיֹּאחֲזֶנּוּ בּוֹ: **מְקַנְּחִין בּוֹ.** טַבְלָא: **אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ.** שֶׁכְּשֶׁאוֹחֲזוֹ נִסְחָט בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו: **נִיטָּל בַּשַּׁבָּת.** כְּשֶׁהוּא נָגוּב: **וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה.** דְּאֵינוֹ לֹא כְּלִי עֵץ וְלֹא בֶּגֶד וְלֹא שַׂק וְלֹא מַתֶּכֶת: גמ' **אָנוּ אֵין לָנוּ.** אֵין אָנוּ סוֹמְכִין עַל מִשְׁנָתֵינוּ כְּמוֹת שֶׁהִיא שְׁנוּיָה, אֶלָּא מוּחְלֶפֶת שִׁיטָתָהּ, וּב"ש כְּרַבִּי יְהוּדָה כו': **אָסוּר לְאַבְּדָן בַּיָּד.** מִדְּקָתָנֵי "מַעֲבִירִין" בְּיָדַיִם, וְלָא זָרֵיק לְהוּ: **דְּלֵית לֵיהּ מוּקְצֶה.** דְּאִי ר' יְהוּדָה מֵאֶתְמוֹל לָאו לִבְהֵמָה קָיְימִי, שֶׁהֲרֵי הָאוֹכֶל הָיָה עִמָּהֶן, וְהַיּוֹם לוֹקֵחַ מֵהֶם: **שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין.** שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין לִסְחוֹט: **גַּרְעִינִין.** שֶׁל תְּמָרִים וְהֵם לִבְהֵמָה: **אַרַמִּיָּיתָא.** תְּמָרִים רָעִים הֵם, וּמַאֲכִילִין הַתְּמָרִים עַצְמָן לִבְהֵמָה, הִלְכָּךְ אַגַּב אִימַּיְיהוּ לִבְהֵמָה נַמִּי קָיְימִי: **פַּרְסַיָּיתָא.** תְּמָרִים טוֹבִים הֵם, וְאֵין מַאֲכִילִין אוֹתָן לִבְהֵמָה: **כָּל צוֹרְכּוֹ.** מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, וְאֵין כָּאן מִשּׁוּם בִּזָּיוֹן, וּמְמַחֵהוּ בַּתַּבְשִׁיל: **לֶקְנָא דְּמַיָּא.** סֵפֶל שֶׁל מַיִם: **גְּרָף שֶׁל רֵיעִי.** צוֹבְרָן לְפָנָיו כְּשֶׁאוֹכֵל הַתְּמָרִים עַד שֶׁנִּמְאָסוֹת בְּעֵינָיו, וְנוֹטְלָן אוֹתָן מִפָּנָיו כִּגְרָף שֶׁל רֵיעִי, וְנוֹתְנָן לִבְהֵמָה: **זָרֵיק לְהוּ בְּלִישָּׁנֵי'.** אֶל עֵבֶר הַשֻּׁלְחָן: **אֲחוֹרֵי הַמִּטָּה.** שֶׁהוּא מֵיסֵב עָלֶיהָ:

הַדְרָן עֲלָךְ נוֹטֵל

הָתָם כֵּיוָן דְּמַסְרַח – דַּעֲתֵיהּ עִילָּוֵיהּ מֵאֶתְמוֹל. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּרָבָא כְּרַ' יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ. דְּדָרַשׁ רָבָא: אִשָּׁה לֹא תִּכָּנֵס לְבֵית הָעֵצִים לִיטּוֹל מֵהֶן אוּד, וְאוּד שֶׁנִּשְׁבַּר – אָסוּר לְהַסִּיקוֹ בְּיוֹם טוֹב, לְפִי שֶׁמַּסִּיקִין בְּכֵלִים וְאֵין מַסִּיקִין בְּשִׁבְרֵי כֵּלִים. שְׁמַע מִינָּהּ. מַתְנִי' ב"ש אוֹמְרִים: מַעֲבִירִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן עֲצָמוֹת וּקְלִיפִּין, וּב"ה אוֹמְרִים: מְסַלֵּק אֶת הַטַּבְלָא כּוּלָּהּ וּמְנַעֲרָהּ. מַעֲבִירִין מִלִּפְנֵי הַשֻּׁלְחָן פֵּירוּרִין פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, וְשֵׁעָר שֶׁל אֲפוּנִין, וּשְׂעַר עֲדָשִׁים – מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַאֲכַל בְּהֵמָה. סְפוֹג, אִם יֵשׁ לוֹ עוֹר בֵּית אֲחִיזָה – מְקַנְּחִין בּוֹ, וְאִם לָאו – אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ. (וַחֲכָמִים אוֹמְרִים): בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נִיטָּל בַּשַּׁבָּת, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה. גְּמָ' אָמַר רַב נַחְמָן: אָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא ב"ש כְּרַבִּי יְהוּדָה, וּב"ה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. "מַעֲבִירִין מִלִּפְנֵי הַשֻּׁלְחָן פֵּירוּרִין". מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַ' יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פֵּירוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כַּזַּיִת – אָסוּר לְאַבְּדָן בַּיָּד. "שֵׁעָר שֶׁל אֲפוּנִין". מַנִּי? ר"ש הִיא, דְּלֵית לֵיהּ מוּקְצֶה. אֵימָא סֵיפָא: סְפוֹג, אִם יֵשׁ לוֹ בֵּית אֲחִיזָה – מְקַנְּחִין בּוֹ, וְאִם לָאו – אֵין מְקַנְּחִין בּוֹ. אֲתָאן לְרַ' יְהוּדָה, דַּאֲמַר "דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין – אָסוּר"! בְּהָא אֲפִילּוּ ר"ש מוֹדֶה, דְּאַבַּיֵּי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: מוֹדֶה ר"ש בִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת. הָנֵי גַּרְעִינִין דְּתַמְרֵי אַרַמִּיָּיתָא שְׁרוּ לְטַלְטוּלִינְהוּ, הוֹאִיל וְחַזְיָין אַגַּב אִמָּן. וּדְפַרְסַיָּיתָא – אָסוּר. שְׁמוּאֵל מְטַלְטֵל לְהוּ אַגַּב רִיפְתָּא. (שרנ"ם שפ"ז סִימָן). שְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: עוֹשֶׂה אָדָם כָּל צָרְכּוֹ בַּפַּת. רַבָּה מְטַלְטֵל לְהוּ אַגַּב לֶקְנָא דְּמַיָּא. רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ עָבֵיד לְהוּ כִּגְרָף שֶׁל רֵיעִי. א"ל רַב אַשִׁי לְאָמֵימַר: וְכִי עוֹשִׂין גְּרָף שֶׁל רֵיעִי לְכַתְּחִילָּה? רַב שֵׁשֶׁת זָרֵיק לְהוּ בְּלִישָּׁנֵיהּ. רַב פַּפָּא זָרֵיק לְהוּ אֲחוֹרֵי הַמִּטָּה. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוֹלָס שֶׁהָיָה מַחֲזִיר פָּנָיו אֲחוֹרֵי הַמִּטָּה וְזוֹרְקָן.

הַדְרָן עֲלָךְ נוֹטֵל אָדָם אֶת בְּנוֹ

התם כיון דמסרח. ומתקלקל, ואין ראוי למאכל אדם מאתמול – דעתיה עילויה ליתנו לבהמה. אע"ג דבשער של אפונין ושל עדשים אסרינן לרבי יהודה, אע"ג דחזו למאכל בהמה. וכן גרעינין דלעיל, בפרק "במה מדליקין" (דף כט.), דאמרינן לרבי יהודה, אכלן – אין מסיקין בגרעינן, מ"מ הכא שרי, כדפי' התם: **ליטול** מהן אוד. נראה לר"ת כפירוש ה"ג: דאסירי משום תיקוני מנא. דלפירו' זה דאע"ג דלא מתקצא ליה – גזרינן שלא יבא לידי תיקון כלי: **עצמות** וקליפין. לא כפירוש הקונטרס דפירש אפילו קשין ואין ראויין לאכילת כלבים. דהאי תנא אמרינן בגמרא דכרבי שמעון סבירא ליה, ור"ש בעי לכל הפחות ראויות למאכל בהמה. דקתני: מעבירין מעל השלחן פירורין כו' מפני שהוא מאכל בהמה, ומוקמינן בגמרא כוותיה:

אנו אין לנו אלא ב"ש כר"י כו'. במסכת עדיות לא מיתניא בהדי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, והיינו כרב נחמן. והא דלא מייתי סייעתא מהתם – משום דמאי אולמא דהא מהא:

פירורין שאין בהן כזית אסור לאבדן ביד. פי' בקונט': מדקתני "מעבירין" ולא קתני "זורקין". וקשה לרבי: דברישא נמי קתני "מגביהין מעל השלחן עצמות וקליפין" ולא קתני "זורקין" אע"פ שמותר לאבדן ביד. ועוד, דאמרינן בברכות, בריש "אלו דברים" (דף נב:): וב"ה אומרים, אם שמש ת"ח הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית. ומניח פירורין שאין בהן כזית. ומסייע ליה לר' יוחנן, דאמר: פירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד. ואי אפשר ליגרס התם אסור. ונראה לר' דהכא גרסי' מותר, ודייק מדאצטריך למיתני "מפני שהוא מאכל בהמה" דהיינו משמע דלא חזי לאדם, והוו כשאר מאכל בהמה ומותר לאבדן. מ"ר:

ואם לאו אין מקנחין בו. אית ספרים דגרסי: וחכ"א בין כך ובין כך מקנחין בו. ולא יתכן, דאמר בגמרא דבאין לו עור בית אחיזה – אפילו ר"ש מודה דאסור, משום דפסיק רישיה הוא. וה"ר יצחק מדלפירא גרס: בין כך ובין כך אין מקנחין בו, כרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור. ואין נראה לר"י, דהא בגמרא משמע דברישא מודה ר' יהודה, דאמר: אימא סיפא, ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו, ואם לאו – אין מקנחין בו. אתאן לרבי יהודה. אם כן, בין כך ובין כך אין מקנחין בו – לא רבי יהודה ולא ר' שמעון, אלא ודאי לא גרסינן ליה כלל. מ"ר:

שמואל מטלטל להו אגב ריפתא. אף על גב דכר"ש סבירא ליה, דשרי לקמן בפרק בתרא (דף קנו:) נבלה שנתנבלה בשבת – מיהו מחמיר היה, משום דהוה אדם חשוב, כאביי ורבא דלעיל. ר"ת: **רבא** מטלטל להו אגב לקנא דמיא. ואם תאמר: והא רבא סבר לעיל כר"י דאית ליה מוקצה, ואנוחי לקנא דמיא היכי שרי לכתחילה? ויש לומר: דשני לן בין היכא דאפשר למיעבד האי טלטול מאתמול, להיכא דלא אפשר. דכיפין ובר יונה היו מאתמול בידו, והיה יכול לטלטלם. אבל הני גרעיני תמרה – לא אפשר. ושרי אפילו לרבי יהודה, ואף לאדם חשוב. דאמר בביצה פרק "יו"ט" (דף כא:) דאמר ליה אביי לרב יוסף: הני סופלי לחיותא היכי שדינן ביומא טבא? לרבי יוסי דאמר לכם ולא לכלבים חזיין להסקה, כו' בשבת מאי איכא למימר? מטלטלין להו אגב ריפתא כדשמואל. אלמא דאפילו רב יוסף דלא בעי למישרי לעיל אגב כפא וסכינא אפילו דבר הראוי לאדם – שרי התם גרעיני תמרה אגב ריפתא:

הדרן עלך נוטל האדם את בנו

המצוות (רוב המצוות) שעיקר קיומן הוא בגשמיות, במעשה בפועל – השלימות היא כשישנה בהן גם כוונת המצווה לשמה.

משיחות פרשת ואתחנן ה'תש"נ

חבית. ובלבד שלא יספוג. אפילו יש לו עור בית אחיזה, דליכא חשש סחיטה – אסור, כדמפרש בגמרא: שלא יעשה כדרך שעושה בחול: **מלקט** על יד על יד ואוכל. נראה דל"ג "ואוכל", מדקתני סיפא: אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה. משמע, הנך דווקא אסירי משום עובדא דחול, אבל לתוך כפו שרי: **ורבי** יוחנן אמר הלכה כרבי יהודה בשאר פירות. בריש מסכת ביצה (דף ג. ושם): רבי יוחנן רמי דר' יהודה אדרבי יהודה, תנן: ר"י אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר, אם למשקין כו'. אלמא: כל לאוכלין אוכלא דאיפרת הוא. ורמינהו: ועוד אמר ר"י, מתנה אדם על הכלכלה של פירות ביו"ט ראשון ואוכלה בשני, וכן ביצה שנולדה בראשון אוכלה בשני. בשני אין, בראשון לא. ואמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה. וצריך לומר דההיא דמתנה אדם מחליף, דאי מתני' מחליף – אם כן במאי דנקט הכא ר' יהודה הוה ליה למינקט רבנן, וה"ל למימר הלכה כרבנן בשאר פירות. מ"ר. ולי נראה דאפילו אפיך מתני' אתי שפיר, כעין שמצינו בב"ק בפרק "הגוזל" קמא (דף צו:) דתנן: גזל בהמה והוכחשה, עבדים והזקינו – משלם כשעת הגזלה, ר"מ אומר: בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך. ואמר בגמרא, אמר רבי חנינא בר אבדימי אמר רב: הלכה כר"מ. ופריך: ורב שביק רבנן ועביד כר"מ כו'. עד דמסיק: דרב מתניתין איפכא אתנא'. אלמא, אע"פ שהיה שונה במתניתין "וחכ"א בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך", וה"ל למימר השתא הלכה כחכמים – אפ"ה נקט ר"מ – לפי מה שהאחרים שונין המשנה. ה"נ נקט רבי יוחנן "רבי יהודה" בשמעתין. וכן נמי מצינו בשילהי פ"ק דסוכה (דף יט:) דתנן: העושה סוכתו כמין צריף, ר"א פוסל וחכמים מכשירין. ואמרינן בגמרא, אביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת חתנים בסוכה. א"ל: כמאן, כר"א? א"ל: שבקת רבנן ועבדת כר"א? אמר ליה: ברייתא איפכא תניא. השתא היה לו להשיב רב יוסף כרבנן, ולא כר"א. כיון דאיהו איפכא תני, אלא כן דרך הש"ס בכל מקום. נראה לי:

הלכה כר' יהודה בשאר פירות. אע"ג דבריש ביצה (ד' ג.) גזר ר' יוחנן ביצה שנולדה ביו"ט משום משקין שזבו, והכא לא גזר בשאר פירות – י"ל דשייך טפי לגזור בביצה, לפי שהיא עומדת ליסחט מן התרנגולת ודרך לגומעה חיה. אבל שאר פירות אין עומדים ליסחט כלל. מ"ר:

שמשך מהן שמן כו'. פי' בקונט': שמשך – זב מאליהן, כמו נהרות המושכין. ולפירושו צריך לומר: הכניסן בין לאוכלין כו' היינו: הכניסן מתחילתן. ואין הלשון משמע כן. ועוד קשה לר"י: דאי משך מאליו קאמר, גבי תותים שמשך מהם מים – ה"ל למימר "שמשכו" או "שנמשכו". דמים בכל מקום לשון רבים! ועוד קשה לר"י: אם כן, הך ברייתא הוה תיובתא דרב ורבי יוחנן, דאמרי לעיל חלוק היה רבי יהודה בזיתים וענבים. דהכא משמע דבזיתים וענבים מודה! אלא נראה לר"י: דמשך – אאדם קאי, וסחטן תחילה ושוב הכניסן. דהשתא לרב ורבי יוחנן דסברי חלוק היה רבי יהודה בזיתים וענבים – נקט דוקא משך, דאיכא למיחש טפי דילמא יהיב דעתיה לסחוט משקה אחר שהכניסו נמי לאכילה, מאחר שסחטן תחילה להוציא מהן משקה. הא לא משך – לא. ולשמואל דאמר מודה רבי יהודה בזיתים וענבים – נקט משך משום רבותא דתותים ורמונים; דאפילו משך, הכניסן לאוכלין – היוצא מהן מותר. מ"ר: **חלב** האשה מטמא לרצון ושלא לרצון. והא דתנן במסכת מכשירין (פ"א): כל משקה שתחילתו לרצון, אף על פי שאין סופו לרצון, או שסופו לרצון, אף על פי שאין תחלתו לרצון – מכשיר. לא דמי רצון דהתם לרצון דהכא; דהתם מיירי בשעת נפילתן על הזרעים שיהא לרצון, דבעינן "יותן" דומיא "דכי יתן", מה יתן דניחא ליה, אף יותן דניחא ליה. אבל הכא מיירי בשעת פרישה מן האשה או מן הבהמה: **לרצון** ושלא לרצון. כדמפרש בסמוך טעמא, משום דדם מגפתה טמא וחלב ודם חד הוא, דדם נעכר ונעשה חלב. ולא צריכין למה שפי' בקונט' משום דאיקרי משקה, שנאמר "ותפתח את נאד החלב ותשקהו". ונראה לר"י: דהא דאיצטריך לפרש האי טעמא בפ' "דם נדה" (נדה דף נה:) גבי חלב האשה – הנ"מ לרבי עקיבא דשמעתין, דלית ליה טעמא () דפרישה. או למאן דלית ליה דם נעכר ונעשה חלב. אבל לרבנן דשמעתין – לא צריך, כדפרישית לחלב האשה, אלא דוקא לטמא חלב בהמה לרצון. מ"ר:

מחמיר

חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה מַצִּילִין הֵימֶנָּה מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעוּדּוֹת, וְאוֹמֵר לַאֲחֵרִים: בֹּאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִסְפּוֹג. אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּירוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין, וְאִם יָצְאוּ מֵעַצְמָן – אֲסוּרִין. רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם לָאוֹכָלִין – הַיּוֹצֵא מֵהֶן מוּתָּר, וְאִם לַמַּשְׁקִין – הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר. חַלּוֹת דְּבַשׁ שֶׁרִיסְּקָן מֵע"ש וְיָצְאוּ מֵעַצְמָן – אֲסוּרִין, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר. גְּמָ' תָּנָא: לֹא יִסְפּוֹג בַּיַּיִן, וְלֹא יְטַפַּח בַּשֶּׁמֶן, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחוֹל ת"ר נִתְפַּזְּרוּ לוֹ פֵּירוֹת בֶּחָצֵר – מְלַקֵּט עַל יָד עַל יָד וְאוֹכֵל. אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַסַּל וְלֹא לְתוֹךְ הַקּוּפָּה, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחוֹל. "אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּירוֹת". אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים. מ"ט – כֵּיוָן דְּלִסְחִיטָה נִינְהוּ יָהֵיב דַּעֲתֵיהּ וְעוּלָּא אָמַר רַב: חָלוּק הָיָה רַ' יְהוּדָה אַף בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בִּשְׁאָר פֵּירוֹת, וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים. אָמַר רַבָּה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים, וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בִּשְׁאָר פֵּירוֹת. א"ל רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אַבָּא: אֶלָּא בְּמַאי פְּלִיגִי? א"ל: לְכִי תִּשְׁכַּח. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִסְתַּבְּרָא, בְּתוּתִים וְרִמּוֹנִים פְּלִיגִי. דְּתַנְיָא: זֵיתִים שֶׁמָּשַׁךְ מֵהֶן שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים שֶׁמָּשַׁךְ מֵהֶן יַיִן, וְהִכְנִיסָן בֵּין לָאוֹכֶל בֵּין לַמַּשְׁקִין – הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר. תּוּתִים שֶׁמָּשַׁךְ מֵהֶן מַיִם, וְרִמּוֹנִים שֶׁמָּשַׁךְ מֵהֶן יַיִן, וְהִכְנִיסָן לָאוֹכָלִין – הַיּוֹצֵא מֵהֶן מוּתָּר, לַמַּשְׁקִין וְלִסְתָם – הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין לָאוֹכָלִין בֵּין לַמַּשְׁקִין – הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר. וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה סְתָם אָסוּר?! וְהָתְנַן: חֲלֵב הָאִשָּׁה מְטַמֵּא לְרָצוֹן, וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן חֲלֵב בְּהֵמָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לְרָצוֹן. אָמַר רַ' עֲקִיבָא: קַל וָחוֹמֶר הוּא, וּמַה חֲלֵב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיוּחָד אֶלָּא לִקְטַנִּים – מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, חֲלֵב הַבְּהֵמָה שֶׁמְּיוּחָד בֵּין לִקְטַנִּים בֵּין לִגְדוֹלִים – אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּטַמֵּא בֵּין לְרָצוֹן וּבֵין שֶׁלֹּא לְרָצוֹן? אָמְרוּ לוֹ: אִם טִמֵּא חֲלֵב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן – שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָמֵא, יְטַמֵּא חֲלֵב הַבְּהֵמָה

שלא

חָבִית. מַצִּילִין הֵימֶנָּה מְזוֹן ג' סְעוּדּוֹת. וַאֲפִילּוּ בְּכֵלִים הַרְבֵּה, דְּאִילּוּ בְּחַד מָנָא – אָמְרִי' בְּ"כָל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ" (לעיל דף קכ.) דְּכַמָּה דְּבָעֵי מַצִּיל: **לָכֶם.** כָּל אֶחָד מְזוֹן ג' סְעוּדּוֹת: **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִסְפּוֹג.** שֶׁלֹּא יָשִׂים סְפוֹג בִּמְקוֹם הַיַּיִן לַחֲזוֹר וּלְהַטִּיפוֹ בִּכְלִי, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִסְחוֹט: **אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּירוֹת.** דְּהָוֵה לֵיהּ מְפָרֵק, תּוֹלָדָה דְּדִישָׁה: **אֲסוּרִין.** גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִסְחוֹט לְכַתְּחִילָּה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם לְאוֹכָלִין.** הֵם מְכוּנָּסִין אוֹתָם פֵּירוֹת – הַיּוֹצֵא מֵהֶן מוּתָּר, דְּלָא נִיחָא לֵיהּ בְּמַה שֶׁזָּבוּ, וְלֵיכָּא לְמִגְזַר בָּהֵן שֶׁמָּא יִסְחוֹט: **וְאִם לְמַשְׁקִין.** מְכוּנָּסִין – אֲסוּרִין, דְּנִיחָא לֵיהּ בְּמַאי דְּנָפְקָא מִינַּיְיהוּ, וְנִתְקַיְּימָה מַחֲשַׁבְתּוֹ, וְאִיכָּא לְמִיגְזַר שֶׁמָּא יִסְחוֹט. וְהָכִי אָמְרִי' בְּבֵיצָה, דְּטַעְמָא דְּמַשְׁקִין שֶׁזָּבוּ מִשּׁוּם שֶׁמָּא יִסְחוֹט הוּא: **חַלּוֹת דְּבַשׁ.** מֵאַחַר שֶׁמְּרוּסָּקִין, הַדְּבַשׁ זָב מֵאֵלָיו מִתּוֹךְ הַשַּׁעֲוָה, וְאֵין דֶּרֶךְ לְסוֹחְטוֹ. הִלְכָּךְ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין – גְּזֵירָה אַטּוּ שֶׁאֵינָן מְרוּסָּקִין, דִּילְמָא מְרַסֵּק לְהוּ: **גמ' וִיטַפַּח.** מַכְנִיס בּוֹ כַּפּוֹ וְהַשֶּׁמֶן נִדְבָּק בָּהּ, וּמְקַנְּחוֹ בִּשְׂפַת הַכְּלִי. וַאֲסָרוּהָ מִשּׁוּם עוּבְדִּין דְּחוֹל: **מוֹדֶה ר' יְהוּדָה בְּזֵיתִים.** דְּאע"ג דְּהִכְנִיסָן לְאוֹכָלִין, הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר. דְּכֵיוָן דְּרוּבָּן לִסְחִיטָה קָיְימִי, כִּי אָתוּ לִידֵי מַשְׁקֶה – יָהֵיב דַּעְתֵּיהּ לְמֶיהֱוֵי נִיחָא לֵיהּ בְּהָכִי: **אֲפִי' בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים.** הוֹאִיל וְהָנֵי לְאוֹכָלִין נִכְנְסוּ: **מִסְתַּבְּרָא בְּתוּתִים וְרִמּוֹנִים פְּלִיגִי.** דְּאִיכָּא דְּבָעוּ לְהוּ לְמַשְׁקִין, הִלְכָּךְ מְשַׁוּוּ לְהוּ רַבָּנַן כְּזֵיתִים וַעֲנָבִים, וְר' יְהוּדָה פָּלֵיג עֲלַיְיהוּ. אֲבָל שְׁאָר פֵּירוֹת – לֵיכָּא דְּבָעֵי לְהוּ לְמַשְׁקִין, הִלְכָּךְ מוֹדוּ רַבָּנַן בָּהֶם: **שֶׁמָּשַׁךְ.** זָב מֵאֲלֵיהֶן, כְּמוֹ "נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין" (לעיל דף קכא.): **וְהִכְנִיסָן.** מִתְּחִילָּתָן, בֵּין לְאוֹכָלִין בֵּין לְמַשְׁקִין כו'. דְּרִמּוֹנִים קָרֵי יַיִן מִשּׁוּם דְּאִית לְהוּ קִיּוּהָא: **וַחכ"א כו'.** וְהָא דְּנָקַט רַב נַחְמָן לִישָּׁנָא דְּמִסְתַּבְּרָא, וְלָא אָמַר בְּהֶדְיָא דִּבְתוּתִים וְרִמּוֹנִים פְּלִיגִי – מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵימַר פְּלִיגִי בְּתוּתִים וְרִמּוֹנִים, וְה"ה לִשְׁאָר פֵּירוֹת, וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה נָקַט לְהוּ. וְאִי מִשּׁוּם בָּרַיְיתָא דִּלְקַמָּן, דְּשָׁמְעִינַן מִינָּהּ דְּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בִּשְׁאָר פֵּירוֹת – לָאו בְּהֶדְיָא שָׁמְעִינַן לָהּ, דְּאִיכָּא לְמֵימַר רַבִּי יְהוּדָה הִיא, כִּדְפָרְכִינַן עֲלָהּ: **וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה סְתָם.** שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ לְאוֹכֶל וְלֹא לְמַשְׁקֶה, הָוֵי הַמַּשְׁקֶה הַזָּב מֵהֶן אָסוּר: **וְהָתְנַן חֲלֵב הָאִשָּׁה מְטַמֵּא.** מַכְשִׁיר: **לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן.** בֵּין שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה לְרָצוֹן, בֵּין שֶׁיָּצָא שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁהֶחָלָב קָרוּי מַשְׁקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתִּפְתַּח אֶת נֹאד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ" (שופטים ד): **חֲלֵב הַבְּהֵמָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן יָצָא לְרָצוֹן.** וְאִי לָא – לָא חֲשִׁיב מַשְׁקֵי, וְאִם נָגַע בּוֹ שֶׁרֶץ – אֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה. וְטַעְמָא מְפָרֵשׁ לְקַמֵּיהּ:

שדם

פרק שנים ועשרים - חבית

משנה

משנתנו עוסקת בחבית שהכילה מזון שנשברה בשבת, באיזה אופן ניתן להציל את המזון שבה: **חָבִית** שהכילה מזון **שֶׁנִּשְׁבְּרָה** בשבת, **מַצִּילִין הֵימֶנָּה מָזוֹן** בשיעור הנצרך **לְשָׁלֹשׁ סְעוּדּוֹת** ואפילו באמצעות הרבה כלים. **וְכֵן אוֹמֵר לְאַחֵרִים בֹּאוּ וְהַצִּילוּ לָכֶם** כל אחד מזון שלש סעודות, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִסְפּוֹג**, כלומר, אם החבית שנשברה הכילה משקה, לא יספוג את המשקה באמצעות ספוג כדי לחזור ולהטיפו לכלי, מחשש שמא יסחוט.

המשנה דנה בשתיית משקים שזבו מעצמם מפירות בשבת [גזירת 'משקים שזבו']: **אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּרוֹת** בשבת כדי **לְהוֹצִיא** מֵהֶן **מַשְׁקִין**, כיון שסחיטת פרי היא תולדה של מלאכת דש. **וְאִם יָצְאוּ** המשקים **מֵעַצְמָן אֲסוּרִין** בשתיה באותה שבת, גזירה שמא יסחוט. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר, אִם לְאוֹכְלִין** – אם הפירות מיועדים לאכילה, משקה **הַיּוֹצֵא** מֵהֶן **מוּתָּר**, לפי שאין בעלידם מרוצה שהמשקים יצאו מהם, ואין חשש שיבוא לסחוט את הפירות בידים. **וְאִם לְמַשְׁקִין** – ואם הפירות מיועדים לסחיטה, **הַיּוֹצֵא** מֵהֶן **אָסוּר**, כיון שהבעלים מרוצה שהמשקה יצא שהרי לכך הוא עומד, ויש חשש שיבוא לסחוט בידים.

המשנה דנה באופן שניתן להוציא דבש מהכוורת בשבת: **חֲלוֹת דְּבַשׁ שֶׁרִיסְקָן מֵעֵרֶב שַׁבָּת** כדי שהדבש יזוב מהם, **וְיָצְאוּ מֵעַצְמָן** – ובשבת יצא הדבש מעצמו מהחלות המרוסקות, **אֲסוּרִין** – אסור הדבש באכילה באותה שבת, גזירה שמא יקח חלות שאינם מרוסקות וירסקם כדי להוציא מהם דבש, **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר** לפי שאינו חושש לכך. ולכל הדעות, לא אסרו את הדבש מחשש שיסחוט את החלות המרוסקות בידים להוציא מהם דבש ויעבור על איסור מפרק, שכיון שהחלות כבר מרוסקות והדבש זב מאליו, אף בחול אין הדרך לסוחטן.

גמרא

שנינו במשנה, בענין חבית של משקים שנשברה, שלא יאסוף את המשקים באמצעות ספוג. מוסיפה על כך הברייתא: **תָּנָא, לֹא יִסְפּוֹג בַּיַּיִן, וְלֹא יִטְפַּח** את ידיו **בַּשֶּׁמֶן** כדי לקנחם אחר כך בשפת כלי, **שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחוֹל**.

הגמרא מביאה ברייתא שעוסקת באיסוף פירות שהתפזרו בשבת: **תָּנוּ רַבָּנַן, נִתְפַּזְּרוּ לוֹ פֵּרוֹת בָּחָצֵר, מְלַקֵּט אוֹתם עַל יָד עַל יָד** – מעט מעט **וְאוֹכֵל, אֲבָל לֹא** ילקט אותם **לְתוֹךְ הַסַּל וְלֹא לְתוֹךְ הַקּוּפָּה, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחוֹל**.

שנינו במשנה: **אֵין סוֹחֲטִין אֶת הַפֵּרוֹת** להוציא מהן משקין, ואם יצאו מעצמן אסורין. רבי יהודה אומר אם הפירות עומדים לאוכלין, היוצא מהן מותר, ואם הפירות עומדים למשקין, היוצא מהן אסור. הגמרא דנה באילו פירות נחלקו: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים** שאף אם הכניסם לאוכלים, משקה היוצא מהם אסור, שכיון שרובם עומדים לאכילה לא גזרו בהם שמא יסחוט.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אַבָּא**, לדברי רבה בשם שמואל, **אֶלָּא בְּמַאי פְּלִיגִי** – במה הם כן חולקים. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי אבא לרבי ירמיה, **לְכִי תִּשְׁכַּח** – כשתעיין בענין תמצא במה הם חולקים. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְּרָא** שרבי יהודה וחכמים **בְּתוּתִים וְרִמּוֹנִים** העומדים לאכילה **פְּלִיגִי**. כלומר לדעת חכמים כיון שיש שסוחטים פירות אלו למשקים, נתנו להם דין של זיתים וענבים והם בכלל גזירת משקים שזבו האסורין, ולדעת רבי יהודה כיון שהם עומדים לאכילה אין חשש שיסחוט. אבל בשאר פירות שאינם עומדים לסחיטה כלל, לכל הדעות משקה הזב מהן מותר.

הגמרא מביאה ראיה שרבי יהודה וחכמים נחלקו בתותים ורימונים: **דְּתַנְיָא, זֵיתִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן יַיִן, וְמתחילה הִכְנִיסָן** – ליקטם **בַּיִּן לְאוֹכֶל** – על מנת לאוכלם **בַּיִּן לְמַשְׁקִין, משקה הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר, שמא** יסחטם בידים. אולם **תּוּתִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן מַיִם, וְרִמּוֹנִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן יַיִן, וְהִכְנִיסָן לְאוֹכְלִין, משקה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מוּתָּר**. הכניסם **לְמַשְׁקִין, וְלִסְתָּם**, כלומר, או שלא החליט אם לאוכלם או לסוחטם, **הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין הכניסן לְאוֹכְלִין בֵּין לְמַשְׁקִין הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר**. הרי מבואר בברייתא שמחלוקתם בתותים ורימונים.

הגמרא דנה בדברי רבי יהודה בברייתא שאם הכניס תותים ורימונים סתם, משקה היוצא מהם אסור. מקשה הגמרא: **וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה סְתָם אָסוּר, וְהָתְנַן** (מכשירין פ"ו מ"ח), **חֵלֶב הָאִשָּׁה** נחשב למשקה **וּמְטַמֵּא** – מכשיר את האוכלים לקבלת טומאה, בין אם יצא **לְרָצוֹן** האשה ובין **שֶׁלֹּא לְרָצוֹן** האשה, אולם **חֵלֶב בְּהֵמָה** סתמו אינו נחשב למשקה **וְאֵינוֹ מְטַמֵּא** – אינו מכשיר את האוכלים לקבלת טומאה, **אֶלָּא** אם כן יצא **לְרָצוֹן** בעליה. אך אם נטף החלב מהבהמה שלא לרצון הבעלים, אין החלב נחשב למשקה ואף הוא עצמו אינו מקבל טומאה אם נגע בו שרץ.

רבי עקיבא חולק על תנא קמא בענין חלב בהמה: **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, הלא קַל וָחוֹמֶר הוּא** שחלב בהמה יטמא אף שלא לרצון, **וּמַה חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיוּחָד אֶלָּא לְקַטַּנִּים, אף** על פי כן **מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁמְּיוּחָד בֵּין לְקַטַּנִּים בֵּין לְגְדוֹלִים** ומסתבר שהוא יותר נחשב משקה מאשר חלב אשה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּטַמֵּא בֵּין לְרָצוֹן וּבֵין שֶׁלֹּא לְרָצוֹן. אָמְרוּ לוֹ חכמים**, אין ללמוד דין חלב של בהמה מדין חלב של אשה, שאף **אִם** מצינו **שִׁטְמֵא חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן**, אין זה אלא משום שמצינו **שֶׁדַּם מַנְפָּתָהּ** – היוצא ממכה שקיבלה **טָמֵא**, וחלב האשה דינו כדם מכתה כיון שמקור החלב בדמה, וכשם שדם מכה שמן הסתם יוצא שלא לרצון, מכשיר, אף חלב האשה מכשיר אף אם יצא שלא לרצון, ואיך נלמד מכך **שִׁיְּטַמֵּא חֵלֶב הַבְּהֵמָה** עומדים לאכילה אין חשש שיתחרט ויבוא לסוחטם. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר**, אמנם חלוק היה רבי יהודה אף בזיתים וענבים, אולם **חֵלֶב כְּרַבִּי יְהוּדָה** רק **בְּשָׁאַר פֵּרוֹת** שאם עומדים לאכילה המשקה הזב מהם מותר, **וְאֵין חֵלֶב כְּרַבִּי יְהוּדָה בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים**, ואפילו עומדים לאכילה, המשקה הזב מהם אסור.

אָמַר רַבָּה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לַחֲכָמִים בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים שאף אם הם עומדים לאכילה, משקה הזב מהם אסור, שכיון שרוב הזיתים והענבים מיועדים לסחיטה, יש חשש שיסחוט. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בִּשְׁאָר פֵּרוֹת**, שאם הם עומדים לאכילה משקה הזב מהם מותר, שכיון שרובם עומדים לאכילה לא גזרו בהם שמא יסחוט.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אַבָּא**, לדברי רבה בשם שמואל, **אֶלָּא בְּמַאי פְּלִיגִי** – במה הם כן חולקים. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבי אבא לרבי ירמיה, **לְכִי תִּשְׁכַּח** – כשתעיין בענין תמצא במה הם חולקים. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְּרָא** שרבי יהודה וחכמים **בְּתוּתִים וְרִמּוֹנִים** העומדים לאכילה **פְּלִיגִי**. כלומר לדעת חכמים כיון שיש שסוחטים פירות אלו למשקים, נתנו להם דין של זיתים וענבים והם בכלל גזירת משקים שזבו האסורין, ולדעת רבי יהודה כיון שהם עומדים לאכילה אין חשש שיסחוט. אבל בשאר פירות שאינם עומדים לסחיטה כלל, לכל הדעות משקה הזב מהן מותר.

הגמרא מביאה ראיה שרבי יהודה וחכמים נחלקו בתותים ורימונים: **דְּתַנְיָא, זֵיתִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן יַיִן, וְמתחילה הִכְנִיסָן** – ליקטם **בַּיִּן לְאוֹכֶל** – על מנת לאוכלם **בַּיִּן לְמַשְׁקִין, משקה הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר, שמא** יסחטם בידים. אולם **תּוּתִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן מַיִם, וְרִמּוֹנִים שֶׁמָּשַׁךְ** [–שזב] **מֵהֶן יַיִן, וְהִכְנִיסָן לְאוֹכְלִין, משקה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מוּתָּר**. הכניסם **לְמַשְׁקִין, וְלִסְתָּם**, כלומר, או שלא החליט אם לאוכלם או לסוחטם, **הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין הכניסן לְאוֹכְלִין בֵּין לְמַשְׁקִין הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר**. הרי מבואר בברייתא שמחלוקתם בתותים ורימונים.

הגמרא דנה בדברי רבי יהודה בברייתא שאם הכניס תותים ורימונים סתם, משקה היוצא מהם אסור. מקשה הגמרא: **וְסָבַר רַבִּי יְהוּדָה סְתָם אָסוּר, וְהָתְנַן** (מכשירין פ"ו מ"ח), **חֵלֶב הָאִשָּׁה** נחשב למשקה **וּמְטַמֵּא** – מכשיר את האוכלים לקבלת טומאה, בין אם יצא **לְרָצוֹן** האשה ובין **שֶׁלֹּא לְרָצוֹן** האשה, אולם **חֵלֶב בְּהֵמָה** סתמו אינו נחשב למשקה **וְאֵינוֹ מְטַמֵּא** – אינו מכשיר את האוכלים לקבלת טומאה, **אֶלָּא** אם כן יצא **לְרָצוֹן** בעליה. אך אם נטף החלב מהבהמה שלא לרצון הבעלים, אין החלב נחשב למשקה ואף הוא עצמו אינו מקבל טומאה אם נגע בו שרץ.

רבי עקיבא חולק על תנא קמא בענין חלב בהמה: **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, הלא קַל וָחוֹמֶר הוּא** שחלב בהמה יטמא אף שלא לרצון, **וּמַה חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיוּחָד אֶלָּא לְקַטַּנִּים, אף** על פי כן **מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁמְּיוּחָד בֵּין לְקַטַּנִּים בֵּין לְגְדוֹלִים** ומסתבר שהוא יותר נחשב משקה מאשר חלב אשה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּטַמֵּא בֵּין לְרָצוֹן וּבֵין שֶׁלֹּא לְרָצוֹן. אָמְרוּ לוֹ חכמים**, אין ללמוד דין חלב של בהמה מדין חלב של אשה, שאף **אִם** מצינו **שִׁטְמֵא חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן**, אין זה אלא משום שמצינו **שֶׁדַּם מַנְפָּתָהּ** – היוצא ממכה שקיבלה **טָמֵא**, וחלב האשה דינו כדם מכתה כיון שמקור החלב בדמה, וכשם שדם מכה שמן הסתם יוצא שלא לרצון, מכשיר, אף חלב האשה מכשיר אף אם יצא שלא לרצון, ואיך נלמד מכך **שִׁיְּטַמֵּא חֵלֶב הַבְּהֵמָה**

על כל אחד ואחת לעשות חשבון צדק בנפשו: מה עשה עד עתה לקירוב הגאולה?!...

משיחת שבת פרשת ואתחנן תשמ"ח

שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, בעוד שֶׁדַּם מַנְפָּתָהּ של בהמה אינו נחשב משקה והוא טָהוֹר ואינו מכשיר ואינו מקבל טומאה. אָמַר לֶהֶן רבי עקיבא, אף שדם מגפתה של בהמה אינו חשוב משקה, מכל מקום מַחְמִיר אֲנִי בֶּחָלָב שיחשב משקה אף ביוצא שלא לרצון, יותר מִבַּדָּם של מכה שאינו נחשב משקה, שכן מצינו שֶׁהַחוֹלֵב בהמה לִרְפוּאָה כגון שחלבה מזיק לה, החלב טָמֵא [–מכשיר] שהרי יצא לרצון, וְאילו הַמַּקִּיז דם מבהמה לִרְפוּאָה אינו נחשב משקה והוא טָהוֹר. וכיון שהחולב בהמה לרפואה החלב טמא, יש לנו לטמא אף חלב שנטף ממנה שלא לרצון קל וחומר מחלב אשה. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי עקיבא, אין ללמוד מהחולב לרפואה שנעשה ברצון וטמא שגם חלב שנטף מבהמה שלא לרצון יטמא, שהרי סַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ, שֶׁהַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן לְרָצוֹן טְמֵאִין והיוצאים מהם שֶׁלֹּא לְרָצוֹן טְהוֹרִים, ואם כן גם חלב בהמה שיצא לרצון טמא ושיצא שלא לרצון טהור.

הגמרא מבארת עתה את הוכחתה מהמשנה שלא ניתן לומר שלפי רבי יהודה משקה הזב בשבת מתותים ורימונים בסתם יהיה אסור בשתיה. מדייקת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת חכמים כשאמרו 'לְרָצוֹן' היינו דְּנִיחָא לֵיהּ – שהוא מרוצה מיציאת המשקים, ו'שֶׁלֹּא לְרָצוֹן' היינו בְּסְתָמָא, כלומר שלא החליט עדיין אם לסחוט את הפירות או לאוכלם, ועל כך נאמר שמשקים אלו טהורים. ומעתה יש ללמוד קל וחומר, וּמַה זֵיתִים וַעֲנָבִים דְּבְנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ – שרובם עומדים לסחיטה, אף על פי כן כשהבניסם סתם, משקה היוצא מהם דינו כיוצא שֶׁלֹּא לְרָצוֹן וְלֹא כְּלוּם וטהורים, תּוּתִים וְרִמּוֹנִים דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ – שרובם אינו עומד לסחיטה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שבהכניסם סתם, המשקה היוצא מהם טהור, ואיך אמר רבי יהודה שמשקה היוצא בשבת מן התותים והרימונים שהבניסם סתם, דין משקה עליו ונכלל בגזירת משקין שזבו ואסור לשתותו.

מתרצת הגמרא: לֹא כמו שסברת ש'לרצון' היינו שהוא מרוצה בכך ו'שלא לרצון' היינו בסתם, אלא לְרָצוֹן הכוונה בְּסְתָמָא, ועל כך נאמר שמכשיר, וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן הכוונה דְּנַלֵּי אַדַּעְתֵּיהּ דְּאָמַר לֹא נִיחָא לִי ביציאת המשקה, ולכן אינו מכשיר.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, המשנה עוסקת בסלי זיתים וענבים וְשָׁאנֵי – ושונה הדין בסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים, כֵּיוָן דְּלְאִיבּוּד קָיְימִי – שהמיץ היוצא מהם נשפך לארץ דרך חורי הסלים והולך לאיבוד, מֵעִיקָּרָא אַפְקוּרֵי מַפְקְרֵי לְהוּ – מתחילה הוא מפקיר אותו, ולכן לכל הדעות אין על המיץ היוצא מהם דין משקה ואינו מכשיר. אבל כאשר הפירות נמצאים בשאר כלים והמשקה נשמר, סובר רבי יהודה שאף בתותים ורימונים סתם, היוצא מהם יש לו דין משקה.

הגמרא חוזרת לדברי שמואל שרבי יהודה מודה לחכמים בזיתים וענבים וחכמים מודים לרבי יהודה בשאר פירות. שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן – מצאנו בברייתא שהביא רב נחמן בר יצחק את רַבִּי יְהוּדָה דְּמוֹדֵי לְרַבָּנָן בְּזֵיתִים וּבַעֲנָבִים, אולם רַבָּנָן דְּמוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה בִּשְׁאָר פֵּירוֹת מְנָלָן – מהיכן למד זאת שמואל. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא, סוֹחֲטִין

המשך מעמוד ג

התועדויות בפרט ביומין זכאין הסמוכין לט"ב ועכ"פ: בחמשה עשר באב, ובשבת "שלו" שלאחריו, ובשבת שלאחרי' שבת מברכים דחודש אלול, חודש החשבון (והתשלומין) דימות שנה זו.

ובשלש פעמים הוי חזקה – חזקת תורה ומצוותי' ומתוך שמחה וטוב לבב תמיד כל הימים.

בברכה להצלחה רבה בכהנ"ל,

והרי כ"ז גם ימהר ויחיש שבקרוב ממש יקויימו

היעודים-ההבטחות שיהפכו ימים דאזלינן מינייהו

לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו

(אהבת ישראל) וידעו כי אתה שמך הוי' לבדך עליון

על כל הארץ,

בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו

מ. שניאורסאהן.

נ.ב. הש"ק שלאחרי ט"ו במנ"א – הוא כ"ף במנ"א, יום היא"צ וההילולא של אאמו"ר לוי יצחק בן הרב אא"ז ברוך שניאור ז"ל – זה ארבעים שנה.

ועלי החוב והזכות גדול להציע ולבקש **וכו'** – ללמוד בההתועדות מתורתו, ולנדב ביומא דין לז"נ,

שמסר נפשו על הפצת היהדות בתוככי בנ"י "מאחורי מסך הברזל", ועי"ז הי' חבוש בבית האסורים ונשפט לגלות ומת בגולה ושם מ"כ,

זכותו יגן עלינו ועכ"י – שליט"א.

רש"י

שֶׁדַּם מַגַּפָּתָהּ. שֶׁל אִשָּׁה, אִם נִגַּף רַגְלָהּ אוֹ יָדָהּ, וְכָל חַבּוּרָה שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה דָּם, כִּדְאָמַר בְּפֶרֶק דַּם הַנִּדָּה (נדה דף נה:): דַּם חֲלָלִים, דְּהַיְינוּ דַּם הָרוּג, קָרוּי מִשֶּׁקֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה". וְדַם מַגַּפְתּוֹ מְפֹרָשׁ הָתָם דְּדַם חֲלָלִים הָוֵי, דְּמַה לִּי קְטַלְיֵהּ כּוּלֵּיהּ מַה לִּי קְטַלְיֵהּ פַּלְגָּא. וְחֶלְבָּהּ כְּדַם מַגַּפְתּוֹ, דָּדָם נֶעֱבַר וְנַעֲשָׂה חֶלְבָּהּ. וְדַם מַגַּפָּתָהּ סְתָמְיֵהּ שֶׁלֹּא לְרָצוֹן הוּא, וְטָמֵא: יְטַמֵּא חֶלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן. בִּתְמִיָּה: שֶׁהֲרֵי דַּם מַגַּפָּתָהּ טָהוֹר, דִּבְהֵמָה לָאו בִּכְלַל חֶלְבָּהּ הוּא. וּמִיהוּ, דַּם שְׁחִיטָה מַכְשִׁר, מִשּׁוּם דְּאִיתְיַקַּשׁ לְמַיִם, דִּכְתִיב (דברים יב) "עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם": מַחְמִיר אֲנִי בֶּחָלֶב. לְטַמְּאוֹ אַף שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, מִבְּדָם: שֶׁהַחוֹלֵב. לִרְפוּאַת הַבְּהֵמָה, שֶׁלֹּא יַזִּיקֶנָּה חֶלְבָּהּ – טָמֵא, דְּהָא לְרָצוֹן הוּא. וְהַמַּקִּיז דָּם לְבְהֵמָתוֹ לִרְפוּאָה – טָהוֹר, דְּדָם מַגַּפָּתָהּ הִיא. וְהוֹאִיל וְהַחוֹלֵב לִרְפוּאָה טָמֵא – אַף הַנּוֹטֵף שֶׁלֹּא לְרָצוֹן טָמֵא: אָמְרוּ לוֹ. אֵינוֹ דּוֹמֶה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן לְיוֹצֵא לְרָצוֹן, שֶׁהֲרֵי סְלֵי זֵיתִים וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ, שֶׁהַמַּשְׁקֶה כּוּ': שֶׁלֹּא לְרָצוֹן בְּסִתְמָא. וְקָתָנֵי טְהוֹרִים – דְּלָא חֲשִׁיב מַשְׁקֶה. אִי רַבִּי יְהוּדָה קָאָמַר לָהּ – קַשְׁיָא, וְאִי רַבָּנַן קָאָמְרִי – כָּל שֶׁכֵּן טְהוֹרִין לְרַבִּי יְהוּדָה. דְּהָא מִידֵּי דְּלִרְבָּנַן מַשְׁקֶה הוּא – לְרַבִּי יְהוּדָה לָאו מַשְׁקֶה. וְהָשְׁתָּא וּמַה זֵיתִים וַעֲנָבִים כו'. וְהוּא הַדִּין מְצֵי לְמֵימְרֵי נַמִי זֵיתִים וַעֲנָבִים אַזֵּיתִים וַעֲנָבִים, דְּקָתָנֵי לְעֵיל דְּמוֹדֶה בְּהוּ רַבִּי יְהוּדָה דְּאַף לְאוֹכְלָין הַיּוֹצֵא מֵהֶן אָסוּר. אֶלָּא הָא אֲלִימָא לֵיהּ לְאִקְשׁוּיֵי, דְּתוּתִים וְרִמּוֹנִים דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ קָתָנֵי לְעֵיל דִּסְתָם אָסוּר, וְהָכָא קָתָנֵי דְּאַפִּי' זֵיתִים וַעֲנָבִים סְתָמָא לָאו לְמַשְׁקֶה: דְּנַלֵּי דַּעְתַּיְיהוּ. בְּהֶדְיָא, וַאֲמַר לָא נִיחָא לִי, וְהָוֵי גִּילּוּי דַּעְתָּא טְפֵי מֵהַכְנִיסוֹ לְאוֹכְלִין: וְאִיבְּעֵית אֵימָא שָׁאנֵי סַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים וכו'. וְדַוְוקָא נָקֵט סַלִּין, שֶׁהַמַּשְׁקֶה הַנּוֹטֵף מֵהֶן נוֹפֵל לְאָרֶץ וְהוֹלֵךְ לְאִיבּוּד, הִלְכָּךְ סְתָמָא לָא נִיחָא לֵיהּ: אַפְּקוֹרֵי מַפְּקִיר. לְהַהוּא מַשְׁקֶה. אֲבָל שְׂאָר כֵּלִים, אֲפִילּוּ תּוּתִים וְרִמּוֹנִים – אֵימָא לָךְ סְתָמָא לְמַשְׁקֶה:

בפגעין

תוספות

מחמיר אני בחלב מבדם שהחולב לרפואה טמא והמקיז לרפואה טהור. א"כ מאי דמטמינן חלב האשה – לא מחמת דם הוא, דדם נעבר ונעשה חלב. דא"כ חולב לרפואה טהור כמו דם, אלא ודאי משום דכתיב "ותפתח את נאד החלב". ואומר רבי: דבחנם נקט חולב לרפואה, דהכי נמי הו"מ להשיב לרבנן מחלב בהמה גופה שדמה טהור וחלבה טמא. א"כ, החלב אינו טמא מחמת דם אלא משום דכתיב "ותפתח את נאד החלב", וא"כ שלא לרצון נמי, מהאי טעמא יהא טמא. מ"ר: סלי זיתים וענבים יוכיחו שמשקה היוצא מהן לרצון טמא שלא לרצון טהור. בשילהי מסכת מכשירין מסיים: לא אם אמרת בסלי זיתים וענבים – שהרי תחילתו אוכל וסופו משקה, תאמרו בחלב שתחילתו וסופו משקה: **מאי** לאו לרצון דניחא ליה ושלא לרצון בסתמא. ולרצון ושלא לרצון דגבי חלב אשה – ליכא למימר דמיירי בשלא לרצון בסתמא, ודווקא בסתמא. אבל אמר לא ניחא לי – אינו מטמא. דהא לפי מה שפירשתי הטעם משום דם מגפתה, אפי' אמר לא ניחא לי – נמי מטמא. אלא משמע דשלא לרצון דקתני בכולהו, באשה ובהמה וזיתים וענבים – מיירי בכל ענין, בין מסתמא, בין אמר לא ניחא לי: **תותים** ורימונים דלאו בני סחיטה נינהו. תימה לי: מאי קשה? דילמא הא דתניא לעיל גבי תותים ורמונים למשקין, ולסתם היוצא מהן אסור – הנ"מ במשך דוקא, והכא בלא משך איירי, הלכך: שלא לרצון, דהיינו בסתמא – לא חשיב משקה:

לא לרצון בסתמא ושלא לרצון דגלי דעתיה דאמר לא ניחא לי. (ב)דתניא התם בברייתות פרק "אמרו לו" (דף יג.): התירו לו למגע טמא מת לתניק את בנה ובנה טהור. ופריך: בנה אמאי טהור? כיון דינק חלב אימטי ליה מחלב! וכי תימא לא איתכשר – איתכשר בטיפה המלוכלכת ע"פ הדד. ואע"ג דחלב אשה משקה הוא, ואין צריך הכשר – (משמע ליה) דמה שהוא בפי התינוק שהתינוק יונק – חשיב כאוכל, וצריך הכשר, לפי שזהו מאכלו של תינוק. וקאמר דאיתכשר בטיפה המלוכלכת בפי הדד, דהוי משקה כסתם חלב דלאו לאוכל בעי ליה. ומשני רב נחמן אמר רבה בר אבוה: בתקיפה אחת, שלא הניח טיפה המלוכלכת ע"פ הדד. אמר רבא: שתי תשובות בדבר, חדא: דקא חזינן ליה לפומיה דינוקא דמלא חלבא, ועוד: מקום חלב מעין הוא, דהא תנן: חלב האשה מטמא לרצון ושלא לרצון. מאי היא – דלא ניחא ליה, וקתני מטמא. פי': אלמא חשיבא כמעין, מדמטמא שלא לרצון. וכיון דחשוב כמעין – גם בפי התינוק נמי יהא חשוב כמשקה, כמו שאם היה מעין, ואין צריך הכשר. כך צריך לפרש, דאת"ל דאינו מזכיר מעין, אלא כלומר דכמשקה חשיב – א"כ מאי צריך למימר שלא לרצון מאי היא כו'? דמדקתני "לרצון מטמא" הו"מ למיפרך: אלמא לרצון חשיב כי משקה, ואשה דמניקה את בנה לרצון הוא. אלא אמר רבא כו' עד ולרבא מקום חלב מעין הוא ולא צריך הכשר. והתנן: האשה שנטף חלב מדדיה ונפל לאויר התנור, התנור טמא. וקשיא לן: במאי איתכשר! ואמר ר' יוחנן: בטיפה המלוכלכת ע"פ הדד. והשתא קשה לר"י: מאי קאמר "במאי איתכשר", דמדבעי הכשר – אלמא אוכל חשיב ליה, וא"כ איך יטמא אוכל את התנור, והא אין אוכל מטמא כלי? ואומר ר"י, דה"פ: וקשיא לן במאי איתכשר, כלומר: לא מבעיא שאין התנור טמא, אלא חלב הנוטף מדדיה גופה, אמאי יהא טמא הא לא איתכשר? ומשני: בטיפה המלוכלכת ע"פ הדד, ואותה טיפה עצמה המלוכלכת ע"פ הדד תטמא התנור, שהיא חשובה משקה ומשקה מטמא כלי, כדאמרינן בפ' קמא דמכילתין (דף יג:). והשתא פריך שפיר לרבא, דאמר דאפילו אמר לא ניחא לי מטמא חלב האשה, דחשיב משקה – והכא חשיב ליה אוכל. אבל לר"נ אמר רבה בר אבוה – אתי שפיר, דהכא דאמר לא ניחא לי – ודאי חשיב ליה אוכל. ונטף חלב מדדיה חשיב לא ניחא ליה, כיון שהוא נופל לאויר תנור ואזיל לאיבוד, דודאי לא ניחא ליה. ועוד פריך התם לרבא: מדתניא ט' משקין בזב הזיעה וליחה סרוחה והריעי טהורים מכלום, דמעת עינו ודם מגפתו וחלב האשה מטמא טומאת משקין ברביעית, רוקו וזובו ומימי רגליו מטמא טומאה חמורה בכל שהוא. ואי אמרת מקום חלב מעין הוא – חלב באשה נמי יטמא טומאה חמורה בכל שהוא, בזובו ורוקו. וקשה לרבי: מאי קפריך? לעולם מעין הוא, ואפ"ה לא יטמא טומאה חמורה –משוה דבעינן דומיא דרוק, כדאיתא בנדה (ד' נו.): מה רוק שמתגלגל ויוצא וחוזר ונבלע, אף כל שמתגלגל ויוצא וחוזר ונבלע. יצא חלב שבאשה שמתגלגל ויוצא, ואינו חוזר ונבלע. ותימה הוא לומר דמה שהוא חוזר ונבלע גרם לו ליחשב כמעין. ומכל מקום, ודאי כן הוא! וצריך לומר: דמה שהיה חושבו רבא כמעין להיות חשיב משקה בפי התינוק – היינו משום דסלקא דעתיה שחוזר ונבלע. ומייתי ראיה מן המשנה דחוזר ונבלע הוא, ומדקתני מטמא שלא לרצון. דהיינו אמר לא ניחא לי, א"כ חוזר ונבלע הוא. דאי לאו הכי – אם אמר לא ניחא ליה לא יהיה מטמא. והשתא פריך ליה מהכא דאינו חוזר ונבלע, אלמא מקום חלב האשה לאו מעין הוא! ופריך: אי הכי, קשה הא דקתני "מטמא שלא לרצון". ומשני: מי סברת שלא לרצון דלא ניחא ליה – לא, שלא לרצון בסתמא, דדעתיה דתינוק קרובה גבי חלב. אבל אמר לא ניחא ליה – טהור. וההיא דנטף חלב מדדיה ונפל לתוך התנור – כאומר לא ניחא ליה חשיב, דודאי לא ניחא ליה כיון שהלך לאיבוד. והא דקאמר שלא לרצון בסתמא – היינו כשנופל בקערה, שאינו הולך לאיבוד. דמהני טעמא דדעתיה דתינוק קרובה גבי חלב לאחשוביה אז כמשקה. ובפי' התינוק לעולם כאוכל חשיב. והשתא קשה לר"י: חדא, דבשמעתא מסקינן איפכא: לרצון – בסתמא, ושלא לרצון – דאמר לא ניחא ליה. ודומיא דהך דזיתים וענבים הוי ההוא דחלב האשה, דאי לאו הכי – לא שייך למימר יוכיחו. וכ"ת ס"ל כאיבעית אימא, דאמר שאני סלי זיתים וענבים כיון דלאיבוד קיימא אפקורי מפקר להו – אכתי קשה: דדומיא דהכי אית לן למימר בחלב האשה דאזיל לאיבוד, וא"כ היינו באומר לא ניחא ליה. והתם מטמא דוקא סתמא, אבל לא ניחא ליה – טהור! ועוד קשה לרבי: מאי קאמר התם אלא קשה הא מתני', וקאמר נמי: מי סברת שלא לרצון לא ניחא ליה, וקאמר דלא ניחא טהור. ואמאי? והא טעמא שלא לרצון טמא – היינו משום דחשיב דם מגפתו, דדם נעבר ונעשה חלב כדפי' לעיל, וא"כ גם אמר לא ניחא ליה נמי יהא טמא. מ"ר:

מי

ביגיעה הגדולה ביותר, אי אפשר להרוויח אפילו אגורה אחת יותר, מאשר הקדוש-ברוך-הוא קבע שאדם פלוני ירוויח.

היום יום ד מנחם אב

מי דמי ערביא אתרא הוא. הו"מ למיפרך: הניחא לרבי אליעזר, לרבנן מאי איכא למימרי? אלא פריך דאפילו לרבי אליעזר לא ניחא. ומה שקשה מאנשי הוצל דפרק "המצניע" (לעיל דף צב: פירשתי שם (ד"ה ואת"ל): **ה"נ** כיון דאחשביה הוו להו משקה. תחילה ס"ד דסוחטין בפגעין כו' – היינו סחיטה ממש. אבל השתא – אי אפשר לומר. דהא פשיטא דאסור, דכיון דאחשביה הוה להו משקה. אלא סוחטין דקתני – היינו בליצייר בלע"ז, למתוק הפרי כדפי' בקונטרס: **אמר** אביי ר' יעקב היא. קשה לי: לימא דהאי מוחל דקתני – היינו במוחל היוצא מעקול בית הבד, ודברי הכל. וכי תימא מדקתני מוחל סתמא – משמע דבכל מוחל איירי, לא היא. דע"כ אפי' לרבי יעקב לא איירי בכל מוחל, דהא מודה דמוחל היוצא בתחילה טהור! י"ל דמוחל היוצא מעקול בית הבד לא הוה קרינן ליה מוחל סתם, כיון דאי אפשר לו בלא צחצוחי שמן:

חולב אדם עז כו'. נראה לר"ת: דהיינו דווקא בי"ט, דחזיא בהמה לאכילה הוי כמו אוכלא דאיפרת. אבל בשבת לא חזיא לשחיטה – כמו דש חשיבא, שהבהמה היא כפסולת וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך פסולת. וכן משמע בבה"ג, דבי"ט איירי. ומיהו, סחיטת זיתים וענבים דשרי לעיל לתוך הקדירה היינו אפי' בשבת, כיון דאשכול חזיא לאכילה:

כביצה

בִּפְגָעִין וּבְפָרִישִׁין וּבְעוּזְרְדִין, אֲבָל לֹא בְּרִמּוֹנִים. וְשֶׁל בֵּית מְנַשְּׁיָא בַּר מְנַחֵם הָיוּ סוֹחֲטִין בְּרִמּוֹנִים. וּמִמַּאי דְּרַבָּנַן הִיא, דִּילְמָא רַ' יְהוּדָה הִיא? וְתֶהֱוֵי נַמִי רַ' יְהוּדָה, אֵימַר דְּשָׁמְעַתְּ לֵיהּ לְרַ' יְהוּדָה יָצְאוּ מֵעַצְמָן, סוֹחֲטִין לְכַתְּחִילָּה מִי שָׁמְעַתְּ לֵיהּ? אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – כֵּיוָן דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ – אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה; אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כֵּיוָן דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ – אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה. ש"מ: רַבָּנַן הִיא, ש"מ. "שֶׁל בֵּית מְנַשְּׁיָא בַּר מְנַחֵם הָיוּ סוֹחֲטִין בְּרִמּוֹנִים". אָמַר רַב נַחְמָן: הֲלָכָה כְּשֶׁל בֵּית מְנַשְּׁיָא בַּר מְנַחֵם. א"ל רָבָא לְרַב נַחְמָן: מְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם תַּנָּא הוּא?! וְכִי תֵּימָא "הֲלָכָה כִּי הַאי תַּנָּא דְּסָבַר לָהּ כְּשֶׁל מְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם", וּמִשּׁוּם דְּסָבַר כְּמְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ? מְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם הָוֵי רוּבָּא דְּעָלְמָא?! אִין, דְּתָנֵן: הַמְקַיֵּים קוֹצִים בַּכֶּרֶם, ר"א אוֹמֵר: קִדֵּשׁ, וְחכ"א: אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ אֶלָּא דָּבָר שֶׁכְּמוֹהוּ מְקַיֵּימִין. וְא"ר חֲנִינָא: מ"ט דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – שֶׁכֵּן בַּעֲרַבְיָא מְקַיֵּימִין קוֹצִי שָׂדוֹת לִגְמַלֵּיהֶם. מִידֵּי אִירְיָא; דַּעֲרַבְיָא – אַתְרָא, הָכָא – בָּטְלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם! אֶלָּא, הַיְינוּ טַעְמָא כְּדְרַב חִסְדָּא; דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: תְּרֵדִין שֶׁפְּחָטָן וּנְתָנָן בְּמִקְוֶה – פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה. וְהָא לָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ! אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – כֵּיוָן דְּאַחְשַׁבִינְהוּ – הֲוָה לְהוּ מַשְׁקֶה. ה"נ כֵּיוָן דְּאַחְשַׁבִינְהוּ הֲוָה לְהוּ מַשְׁקֶה. רַב פַּפָּא אָמַר: מִשּׁוּם דְּהָוֵי דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מִקְוֶה לְכַתְּחִילָּה, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מִקְוֶה לְכַתְּחִילָּה – פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה. תְּנַן הָתָם: נָפַל לְתוֹכוֹ יַיִן אוֹ חוֹמֶץ וּמוֹחַל וְשִׁינָּה מַרְאָיו – פָּסוּל. מַאן תַּנָּא דְּמוֹחַל מַשְׁקֶה הוּא? אָמַר אַבָּיֵי: רַבִּי יַעֲקֹב הִיא. דְּתַנְיָא, ר' יַעֲקֹב אוֹמֵר: מוֹחַל הָרֵי הוּא כְּמַשְׁקֶה. וּמַה טַּעַם אָמְרוּ "מוֹחַל הַיּוֹצֵא בַּתְּחִילָּה טָהוֹר" – לְפִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ. ר"ש אוֹמֵר: מוֹחַל אֵינוֹ כְּמַשְׁקֶה, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ "מוֹחַל הַיּוֹצֵא מֵעִיקּוּל בֵּית הַבַּד טָמֵא" – לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא צִיחְצוּחֵי שֶׁמֶן. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּאָתֵי בָּתַר אִיצְצְתָּא. רָבָא אָמַר: מִשּׁוּם דְּהָוֵי דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין הֵימֶנּוּ מִקְוֶה, וּפוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: סוֹחֵט אָדָם אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה, אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה. אָמַר רַב חִסְדָּא, מִדִּבְרֵי רַבֵּינוּ נִלְמַד: חוֹלֵב אָדָם עֵז לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה, אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה. אַלְמָא קָסָבַר: מַשְׁקֶה הַבָּא לְאוֹכֶל – אוֹכֶל הוּא. מְתִיב רָמִי בַּר חָמָא: זָב שֶׁחוֹלֵב אֶת הָעֵז – הֶחָלָב טָמֵא וְאִי אָמְרַתְּ "מַשְׁקֶה הַבָּא לְאוֹכְלִין אוֹכֶל הוּא – בְּמַאי אִיתְכָּשֵׁר? כְּדַאֲמַר רַ' יוֹחָנָן: בַּטִּיפָּה הַמְלוּכְלֶכֶת ע"פ הַדֶּד. הָכָא נַמִי: בַּטִּיפָּה הַמְלוּכְלֶכֶת ע"פ הַדֶּד. מְתִיב רָבִינָא: טְמֵא מֵת שֶׁסָּחַט זֵיתִים וַעֲנָבִים

כביצה

וּלְאַחַר שֶׁעָצְרָן לְהוֹצִיא שִׁמְנָן בְּבֵית הַבַּד וּמִשְׁתַּהֶה הַתַּפּוּחַ שֶׁל גֶּפֶת בָּעֲקָלִים שֶׁהוּא אָגוּד בְּהֶן בְּבֵית הַבַּד, חוֹזֵר מוֹחַל וְזָב מִקָּן: **מַאן תַּנָּא דְּמוֹחַל מַשְׁקֶה הוּא.** קס"ד דְּאֵין מִקְוֶה נִפְסָל אֶלָּא עַל יְדֵי מַשְׁקֶה, וַאֲפִילּוּ בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה: **בַּתְּחִילָּה.** בְּתִחִילַּת טְעִינָתָן שֶׁל זֵיתִים: **מֵעִיקּוּל בֵּית הַבַּד.** לְאַחַר שֶׁנִּסְחַט שִׁמְנוֹ, אוֹ לְפָנֵי סְחִיטָתוֹ: **מַאי בֵּינַיְיהוּ.** בְּמַאי פְּלִיגִי. הוֹאִיל וְתַרְוַיְיהוּ מוֹדוּ דְּמוֹחַל הַיּוֹצֵא בַּתְּחִילָּה טָהוֹר, וְהַיּוֹצֵא מֵעִקּוּל בֵּית הַבַּד טָמֵא, בְּאֵיזֶה מוֹחַל נָחְלְקוּ, דִּלְמַר הָוֵי מַשְׁקֶה וְטָמֵא, וּלְמַר לָא הָוֵי מַשְׁקֶה וְטָהוֹר? **דְּאָתֵי בָּתַר אִיצְצְתָּא.** לְאַחַר שֶׁהִתְחִילוּ לְהִתְחַמֵּם וְדָחֲקוּ זֶה אֶת זֶה וְנִשְׁתַּהֶה הַכּוֹמֶר יָמִים: **רָבָא אָמַר.** קַמְיֵיתָא דְּקָתָנֵי מוֹחַל פּוֹסֵל מִקְוֶה – דִּבְרֵי הַכֹּל הוּא, וּמִשּׁוּם דְּהָוֵי כו': **לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה.** שֶׁל בַּתְּשִׁיל לְתִקָּנוֹ. דְּמוֹכְחָא מִילְּתָא דְּלָאו לְמַשְׁקֶה בְּעֵי לֵיהּ, אֶלָּא לְאוֹכֶל, וְאֵין זֶה דֶּרֶךְ פְּרִיקָתוֹ, וְהָוֵי כְּמַפְרִיד אוֹכֶל מֵאוֹכֶל: **אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה.** דְּזִמְנִין דְּלִמְשַׁקֶּה קָאֵי, וְאַף עַל גַּב דְּבִקְעָרָה לָא שְׁתֵי אִינִישׁ – לָא מוֹכְחָא מִילְּתָא, וְאִיכָּא אִיסּוּר: **אַלְמָא.** מִדְּקָאָמַר סוֹחֵט לְתוֹךְ הַקִּדְרָה קָסָבַר כו': **הֶחָלָב טָמֵא.** שֶׁהַזָּב מְטַמֵּא כָּל דָּבָר בְּמַשָּׂא, וְדֶרֶי הֵיסֵט הַקִּילּוּחַ. וְלָא קָמַפְלִיג בֵּין לְתוֹךְ הַכּוֹס: **וְאִי אָמְרַתְּ אוֹכֶל הוּא.** הָא אֵין אוֹכֶל מְקַבֵּל טוּמְאָה שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁר, וְהַאי בְּמַאי אִיתְכָּשֵׁר: **כְּדַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן.** בְּמַסֶּכֶת בְּרִיתוֹת, גַּבֵּי הָאִשָּׁה שֶׁנָּטַף חֶלֶב מִדַּדֶּיהָ: **בַּטִּיפָּה הַמְלוּכְלֶכֶת עַל פִּי הַדֶּד.** טִיפָּה רִאשׁוֹנָה מְלֻכְלֶכֶת בָּהּ פִּי הַדֶּד בְּדֶרַע, וְנוֹחָה לֵיחָלֵב, וְהַהִיא הָוֵי מַשְׁקֶה כִּסְתָם חֶלֶב, דְּלָא לְאוֹכֶל בָּעֵי לֵיהּ: **טְמֵא מֵת שֶׁסָּחַט זֵיתִים וַעֲנָבִים**

כביצה

בַּפְּגָעִין וּבַפְּרִישִׁין וּבְעוּזְרָדִין, כדי לשתות את המיץ היוצא מהם, מאחר שפירות אלו אין רגילות כלל לסחטם, אין תורת משקה על המיץ היוצא בסחיטתם אלא תורת אוכל, ובהפרדת אוכל מאוכל אין איסור דש, אֲבָל לֹא סוחטין בְּרִמּוֹנִים בשבת משום שהדרך היא לסוחטם, ואין זה משום שרוב בני אדם דרכם לסחוט רימונים, אלא זה מנהג יחידים, וְהִרֵי שֶׁל בֵּית מְנַשְּׁיָא בַּר מְנַחֵם הָיוּ סוֹחֲטִין בימות החול בְּרִמּוֹנִים, ולכן אף שאר בני אדם שאין רגילים בכך אסורים לסוחטם בשבת. ומברייתא זו שהתירה לסחוט פגעין ופרישין ועוזרדין לכתחילה, מוכח שאף לחכמים החולקים על רבי יהודה בתותים ורימונים, מכל מקום בשאר פירות שאינם עומדים כלל לסחיטה, הם מודים לרבי יהודה שמיץ היוצא מהם אין דינו כמשקה ולא גזרו בהם גזירת משקין שזבו, ואף לכתחילה מותר לסוחטם.

דוחה הגמרא: וּמִמַּאי דְּרַבָּנַן הִיא – ומנין לך שברייתא זו סוברת כחכמים, דִּילְמָא רַבִּי יְהוּדָה הִיא הסובר שבפירות העומדים לאכילה המיץ היוצא מהם מותר. מקשה הגמרא: וְתֶהֱוֵי נַמִּי – גם אם תהיה הברייתא כשיטת רַבִּי יְהוּדָה, מכל מקום יקשה לך, אֵימַר דְּשָׁמְעַת לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה – יש לך לומר שמה ששמענו שרבי יהודה מתיר משקה היוצא מפירות העומדים לאכילה, אינו אלא בִּיצָאוּ מֵעַצְמָן, אבל שסוֹחֲטִין לְכַתְּחִילָּה מִי שָׁמְעַת לֵיהּ – וכי שמעת שגם את זה הוא מתיר. אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – מה יש לך לומר, שכֵּיוָן דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ, על כן המיץ היוצא מהם נחשב לאוכל, ולכן אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה מותר לרבי יהודה לסוחטם בשבת, שאין איסור להפריד אוכל מאוכל, ואם כן אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן – אף אם תאמר שהברייתא היא כרבנן, כֵּיוָן דְּלָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה מותר לסוחטם שהרי בזה לא שמענו שנחלקו רבי יהודה וחכמים. ומאחר שכך, שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח שהברייתא גם בשיטת רַבָּנַן הִיא נשנית. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן. ומאחר והוכחנו שלחכמים מותר לכתחילה לסחוט פירות שאינם עומדים לסחיטה, ממילא אין מקום לגזור בהם גזירת משקין שזבו והמשקה הזב מהם מותר בשתיה. ומכאן ראיה לרב יהודה בשם שמואל (לעיל קמג:) שחכמים מודים לרבי יהודה בשאר פירות ונחלקו רק בתותים ורימונים.

הגמרא קובעת את ההלכה בענין סחיטת רימונים בשבת: לעיל שנינו בברייתא, שֶׁל בֵּית מְנַשְּׁיָא בַּר מְנַחֵם הָיוּ סוֹחֲטִין בחול בְּרִמּוֹנִים, ולכן אסור בשבת לסוחטם. אָמַר רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּשֶׁל בֵּית מְנַשְּׁיָא בַּר מְנַחֵם. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, וכי מְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם תַּנָּא הוּא שאסר, כלומר והלא מנשיא בן מנחם כלל לא הביע את דעתו, אלא התנא שאסר סחיטת רימונים הסתייע ממנהגו. וְכִי תֵּימָא שבוונת רב נחמן שהֲלָכָה כִּי הַאי תַּנָּא דְּסָבַר לֵהּ כְּשֶׁל מְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם, כלומר לפי שמסייע לו מנהגו של מנשיא בן מנחם שסחט רימונים בחול, ולכך אסר סחיטת רימונים בשבת. עדיין יקשה על רב נחמן, וּמִשּׁוּם דְּסָבַר כְּמְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם יש לפסוק הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, וכי מְנַשְּׁיָא בֶּן מְנַחֵם חֲזִי רוּבָּא דְּעָלְמָא שעל פיו נקבע שרימונים בני סחיטה הם, והלא הוא מנהג של יחיד ואיך תלה את ההלכה במנהגו.

מתרצת הגמרא: אִין – אכן מנהג של מקום אחד יכול לקבוע הלכה לשאר מקומות, דִּתְנַן – ששנינו בענין כלאי הכרם (כלאים פ"ה מ"ח), הַמְקַיְּמִים קוֹצִים בַּכֶּרֶם ואינו עוקר אותם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, קֹדֶשׁ – נאסרו הכרם והקוצים בהנאה כדין כלאי הכרם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ – אין אוסר בכלאי הכרם אֶלָּא דָּבָר – מין ירק שֶׁכְּמוֹהוּ בני אדם מְקַיְּמִין – משאירים אותו לאכילה ואינם עוקרים אותו. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַאי טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שקוצים בכרם אוסרים, שֶׁכֵּן בַּמָּקוֹם הנקרא עֲרַבְיָא, מְקַיְּמִין קוֹצֵי שָׂדוֹת לִגְמַלֵּיהֶם. ומוכח מדברי רבי חנינא שמנהגו של מקום אחד לדעת רבי אליעזר קובע הלכה לשאר מקומות.

דוחה הגמרא: מִדֵּי אִירְיָא – וכי ראיה היא זו, הלא דַּעֲרַבְיָא אַתְּרָא – ערביא הוא מקום שאנשיו הרבים נוהגים כך ומנהג של רבים יש לו חשיבות, אבל הָכָא – כאן בבית מנשיא, אינו אלא מנהג של אדם אחד, וּבְטֵלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם ואין להתחשב בו.

הגמרא מביאה ביאור אחר לפסקו של רב נחמן שאין לסחוט רימונים: אֶלָּא הֵיינוּ טַעֲמָא של רב נחמן, לפי שסובר כִּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, תְּרֵדִין [–סלק שהמיץ היוצא ממנו צבעו אדום] שֶׁסְּחָטָן וּנְתָנָן בַּמִּקְוֶה, פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה. ויש להקשות, וְהָא תרדין לָאו בְּנֵי סְחִיטָה נִינְהוּ והמיץ היוצא ממנו אינו משקה, ורק משקה יכול לפסול את המקוה בשינוי מראה. אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – לתרץ שם, כֵּיוָן דְּאַחְשְׁבִינְהוּ הֲוָה לְהוּ מַשְׁקֶה – מאחר שסחט את התרדין לשם משקה, הראה בדעתו שהמיץ היוצא נחשב אצלו למשקה, ולכן יש עליו תורת משקה ופוסל את המקוה. הָכָא נַמִּי בענין סחיטת הפירות שנזכרו בברייתא, אסור בשבת לסחוט כל פרי לשם שתיית המיץ, אף אם הפרי עומד לאכילה, והטעם כֵּיוָן דְּאַחְשְׁבִינְהוּ הֲוָה לְהוּ מַשְׁקֶה – כיון שסחטם לשם משקה החשיבם משקה, וחייב על הסחיטה משום דש. על פי זה, צריך לפרש שהברייתא שהתירה לסחוט פגעין וכדומה שהם פירות העומדים רק לאכילה, אין זה אלא כשסוחטם למתק את הפרי, אך לא בסוחטם לשתיית המיץ כמו שסברנו תחילה. אבל רימונים אסור לסחוט אפילו כדי למתק אותם. והטעם, משום שמצינו יחידים כמו בני ביתו של מנשיא שהיו רגילים לסחוט רימונים בחול לשם שתיית המשקה, יש חשש שאם נתיר לסחוט רימונים לשם מיתוק הפרי, יטעו לסוחטם גם לשם משקה, והסוחטו לשם משקה מחשיב את המיץ בסחיטתו, ויש לו תורת משקה וחייב על סחיטתו משום דש וכפסקו של רב נחמן שהלכה כשל בית מנשיא. אבל בפגעין ושאר הפירות שנמנו בתחילת הברייתא, אין לחוש שמא מתוך שמתירים לסחוט למתק יבואו לסחוט גם לשם משקה, שהרי לא שמענו שיש שסוחט אותם למשקה.

לעיל הובא ביאורו של רב חסדא מדוע מי תרדין פוסלים את המקוה, הגמרא מביאה ביאור נוסף: רַב פָּפָא אָמַר, מי סחיטת תרדין אין עליהם תורת משקה ואף כשסוחטם לכך ומחשיבם למשקה לא חל עליהם תורת משקה, והטעם שהם פוסלים את המקוה, מִשּׁוּם דְּהָוֵי דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מִקְוֶה לְכַתְּחִילָּה, לפי שמקוה נעשה רק ממים או שלג או ברד, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מִקְוֶה לְכַתְּחִילָּה פּוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה.

הגמרא מציינת שגם רבא השתמש בכלל הזה כדי לבאר משנה במסכת מקואות: תְּנַן הָתָם (מקואות פ"ז מ"ד), נָפַל לְתוֹכוֹ [–לתוך המקוה] יַיִן אוֹ חוֹמֶץ וּמוֹחַל [–משקה הזב מהזיתים] וְשִׁינָּה מַרְאָיו – והשתנה מראה המים, המקוה פָּסוּל. שואלת הגמרא: מַאן תַּנָּא – מי הוא התנא הסובר דְּמוֹחַל מַשְׁקֶה הוּא ולכן פוסל את המקוה בשינוי מראה. משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, בשיטת רַבִּי יַעֲקֹב הִיא. דְּתַנְיָא, רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, מוֹחַל היוצא מהזיתים חֲרֵי הוּא כְּמַשְׁקֶה, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ מוֹחַל הַיּוֹצֵא בַּתְּחִלָּה [–כשמניחים את הזיתים במעטן להתחמם] אינו משקה והוא טָהוֹר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ, ותורת משקה חלה רק כשהבעלים מרוצים ביציאתו מהפרי. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מוֹחַל אֵינוֹ כְּמַשְׁקֶה, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ מוֹחַל הַיּוֹצֵא מֵהַגֶּפֶת הנמצאת בעִיקּוּל בֵּית הַבַּד [–סל שבו אוספים את הגפת לאחר סחיטת השמן] טָמֵא, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא צִיחְצוּחֵי – שאריות שֶׁמֶן. שואלת הגמרא: אם כן מַאי בֵּינֵיהוּ – במה הם חולקים, הלא לכל הדעות מוחל היוצא בתחילה טהור והיוצא בסוף טמא. משיבה הגמרא: אִיבָּא בֵּינֵיהוּ – מחלוקתם היא במוחל דְּאָתֵי בָּתַר אִיצְּצָתָא – שזב מהזיתים לאחר שעמדו זמן רב והתחממו ונמעכו בכלי. לדעת רבי יעקב המוחל הזה טמא כיון שרוצה בקיומו, ולדעת רבי שמעון המוחל הזה טהור, שכיון שהזיתים עדיין לא נסחטו אין בו שאריות שמן.

תירוץ אחר לשאלת הגמרא 'מאן תנא': רָבָא אָמַר, המוחל [בין שהוא נחשב למשקה ובין שאינו נחשב למשקה] פוסל את המקוה בשינוי מראה לכל הדעות, מִשּׁוּם דְּהָוֵי דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין הֵימֶנּוּ מִקְוֶה, וּפוֹסֵל אֶת הַמִּקְוֶה בְּשִׁינּוּי מַרְאֶה וכתירוצו של רב פפא לעיל בענין מי תרדין.

המשך בעמ' לא

שהיה בהם כמות של כַּבֵּיצָה מְכוּוֶּנֶת – בדיוק, המשקה היוצא טָהוֹר. טעם הדבר משום שהטמא לא נגע במשקה אלא רק בפרי, והפרי שנטמא אין בו שיעור לטמא את המשקה היוצא ממנו, שהרי מיד שהתחיל לסחוט ויצא מעט משקה, התמעטה כמות הפרי לפחות מכביצה, ואוכל אינו מטמא אחרים אם אין בו כמות של כביצה. מדייקת הגמרא: הָא – משמע שאם היה בענבים הנסחטים כמות של יוֹתֵר מִכַּבֵּיצָה, היה המיץ הנסחט טָמֵא, ולכאורה כך הדין אף בסוחט לתוך הקדירה שהרי המשנה לא חילקה, וְאִי אָמְרַת שמַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל לתקנו, אוֹכֶל הוּא, בְּמַאי אִיתְכַּשַּׁר – במה הוכשר המיץ לקבלת טומאה. מתרצת הגמרא: הוּא מוֹתִיב לָהּ וְהוּא מְפָרֵק לָהּ – רבינא שהקשה קושיא זו הוא גם תירץ אותה, שכאן מדובר בְּסוֹחֵט את הענבים לְתוֹךְ הַקְּעָרָה לשם משקה, ולכן המיץ נטמא.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין משקה הבא לתקן אוכל: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, כְּתַנָּאֵי – נידון זה אם משקה הבא לתקן אוכל דינו כאוכל או כמשקה, נחלקו בו תנאים. שכן שנינו במשנה (מעשרות פ"א מ"ח), נחתום הַמַּחֲלִיק את פני ככרותיו בָּעֲנָבִים, שסוחט את המיץ עליהם, לֹא הוּכְשַׁר האוכל, כלומר הככרות והענבים לא הוכשרו לקבלת טומאה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הוּכְשַׁר האוכל [–הככרות והענבים] לקבלת טומאה. מבארת הגמרא: מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפְלְגִי – האם אין זו מחלוקתם, מַר – תנא קמא סָבַר, מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל אוֹכֶל הוּא, ואין כאן משקה שיכשיר את האוכל לקבלת טומאה, וּמַר – ורבי יהודה סָבַר, משקה הבא לתקן אוכל לָאו אוֹכֶל הוּא אלא משקה, והוא הכשיר את הענבים והככרות לקבלת טומאה.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, אין הכרח שבזה נחלקו התנאים, לפי שניתן לומר דְּכוּלֵּי עָלְמָא סוברים מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל לָאו אוֹכֶל הוּא אלא משקה, וְהָכָא בְּמַשְׁקֶה הַבָּא לְאִיבּוּד קָמִיפְלְגִי, כלומר סחיטת הענבים על הככרות שעומדות לאפיה בתנור, נעשית על דעת שהמיץ ילך לאיבוד בשריפתו בתנור, ועל כך נחלקו. מַר – רבי יהודה סָבַר שגם משקה שסופו לאיבוד מַשְׁקֶה הוּא, וּמַר – ותנא קמא סָבַר לָאו מַשְׁקֶה הוּא. וּבִפְלוּגְתָא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי – ובמחלוקת זו נחלקו גם תנאים אחרים בברייתא, דְּתַנְיָא, הַמְפַצֵּעַ בַּזֵּיתִים בְּיָדַיִם מְסוֹאָבוֹת, כלומר הממעך זיתים בידים טמאות לרככם ושמן יוצא ומרטיב הזיתים, הוּכְשַׁר – הוכשרו הזיתים לקבלת טומאה, לפי שנוח לו שהזיתים יתרטבו בשמן שזה מוסיף לטעמם. אולם אם ממעכם לְסוֹפְתָן – לטובלם בַּמֶּלַח שעל ידי המעיכה הם מתרככים והמלח נדבק בהם, לֹא הוּכְשַׁר – הזיתים לא הוכשרו לקבלת טומאה, כיון שכלל לא נח לו ביציאת השמן. ואם מיעך את הזיתים כדי לֵידַע אִם השמן יוצא מהם בקלות וְהִגִּיעוּ זֵיתָיו לִמְסוֹק אִם לָאו, והשמן היוצא הולך לאיבוד, לֹא הוּכְשַׁר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הוּכְשַׁר. מבארת הגמרא: מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפְלְגִי – האם לא בענין זה נחלקו, דְּמַר – רבי יהודה סָבַר מַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְאִיבּוּד מַשְׁקֶה הוּא ולכן גם באופן זה הוכשרו הזיתים, וּמַר – ותנא קמא סָבַר לָאו מַשְׁקֶה הוּא והזיתים לא הוכשרו. ואם כן אף בענין מחליק ככרותיו בענבים יש לפרש שנחלקו אם משקה העומד לאיבוד משקה הוא או לא.

הגמרא דוחה שאין שתי המחלוקות שוות: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, הָנֵי תַּנָּאֵי – התנאים בברייתא בענין מפצע בזיתים, בְּענין מַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְאִיבּוּד פְּלִיגִי, וְהָנָךְ תַּנָּאֵי – אבל התנאים במשנה במסכת מעשרות בענין מחליק בענבים לא נחלקו בענין משקה העומד לאיבוד, שהרי המשקה שיצא מהענבים כלל לא הלך לאיבוד, שהרי החליק בו את הככרות, אלא בְּמַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְצַחְצְחוֹ קָמִיפְלְגִי, כלומר, לעולם ניתן לומר שלכל הדעות משקה הבא לתיקון אוכל דינו כמשקה, אבל זה דווקא כאשר הוא משמש בתורת משקה, כגון שגומע את המשקה עם האוכל או שמטביל בו את האוכל, אבל כשמטרת המשקה אינה אלא לתקן את צורתו של האוכל, בזה נחלקו אם דינו כמשקה.

הגמרא דנה בהבדל שבין סחיטת ענבים לבין סחיטת דג לצירו: אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, סוֹחֵט אָדָם אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה שיש בה תבשיל, לפי שמשקה הבא לתקן אוכל דינו כאוכל ואין בזה איסור מפרק, אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה אפילו יש בה אוכל. וְסוחט אדם דָּג לְהוציא את צִירוֹ ממנו אֲפִילּוּ לְתוֹךְ הַקְּעָרָה, משום שהציר אינו משקה אלא אוכל.

הגמרא מביאה שיש שאמרו את הדין של סחיטת ציר של דג בשם שמואל והוקשה להם על כך: יָתִיב [–ישב] רַב דִּימִי וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא – ואמר את השמועה בענין סחיטת דג לצירו בשם רב. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב דִּימִי, אַתּוּן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב מַתְנִיתוּן – אתם למדתם את השמועה בשם רב וְלֹא קַשְׁיָא לְכוּ – ולכן לא הוקשה לכם, אולם אֲנַן מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל מַתְנִינַן לָהּ – אנו למדנו שמועה זאת משמו של שמואל וְקַשְׁיָא לָן, מִי אָמַר שְׁמוּאֵל שמותר לסחוט דָּג לְצִירוֹ אֲפִילּוּ לְתוֹךְ הַקְּעָרָה, וְהָאִיתְּמַר, כְּבָשִׁים – מיני ירקות חיים הכבושים ביין או בחומץ, שֶׁסְּחָטָן, אָמַר רַב, אם סחטם לְגוּפָן, כלומר כדי לאכול את הכבשים עצמם ולהשליך את הרוטב, מוּתָּר הדבר לעשותו בשבת, אבל אם סחטם לְמֵימֵיהֶן, כדי לשתות את הרוטב, פָּטוּר מחטאת, משום שאין זה מפרק ממש, כיון שהרוטב אינו חלק מגוף הכבשים אלא רק נכבש בתוכו, אֲבָל אָסוּר לסוחטם מדרבנן גזירה שמא יבא לסחוט גם זיתים וענבים. וּשְׁלָקוֹת – ירקות המבושלים במים, בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן מוּתָּר לסחטם בשבת. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֶחָד כְּבָשִׁים וְאֶחָד שְׁלָקוֹת לְגוּפָן מוּתָּר לְמֵימֵיהֶן פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. והוקשה לנו, הלא סחיטת דג לצירו שהתבשל בו דומה לסחיטת הרוטב מהשלקות שהתבשלו בו, ומדוע בשלקות אסר שמואל לסוחטם בשבת ובדג לצירו התיר לסחוט.

אָמַר לֵיהּ רב דימי לאביי, הָאֱלֹהִים [–לשון שבועה] 'עֵינַי רָאוּ וְלֹא זָר' (כָּלוּ כִלְיוֹתַי בְּחֵקִי וגו') שמועה זו שמותר לסחוט דג לצירו, מִפּוּמֵיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה שְׁמִיעַ לִי, וְרַבִּי יִרְמְיָה שמע זאת מֵרַבִּי זֵירָא, וְרַבִּי זֵירָא שמע זאת מֵרַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי, וְרַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי שמע זאת מֵרַב.

הגמרא דנה בשיטות אמוראים שונות בענין סחיטת כבשים ושלקות: גּוּפָא – נשוב לדברי האמוראים, כְּבָשִׁים שֶׁסְּחָטָן, אָמַר רַב, לְגוּפָן מוּתָּר, לְמֵימֵיהֶן פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, וּשְׁלָקוֹת בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בין כבשים ובין שלקות, לְגוּפָן מוּתָּר לְמֵימֵיהֶן פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֶחָד כְּבָשִׁים וְאֶחָד שְׁלָקוֹת, לְגוּפָן מוּתָּר לְמֵימֵיהֶן חַיָּיב חַטָּאת.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים בַּשַּׁבָּת לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת, אֲבָל לֹא לְצורך מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְזֵיתִים וַעֲנָבִים לֹא יִסְחוֹט, וְאִם סָחַט חַיָּיב חַטָּאת. ומכך שהברייתא לא חילקה בדין סחיטת כבשים לצורך השבת, בין סחיטה לצורך גופן לבין סחיטה לצורך מימיהם, משמע שאפילו למימיהם מותר, ודין זה קַשְׁיָא לְרַב וקַשְׁיָא גם לִשְׁמוּאֵל שאסרו לסחוט כבשים למימיהם, ובודאי קַשְׁיָא לְרַבִּי יוֹחָנָן שאמר שהסוחט כבשים למימיהם חייב חטאת.

מתרצת הגמרא: רַב מְתָרֵץ את הברייתא לְטַעְמֵיהּ – לשיטתו, וּשְׁמוּאֵל מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ וכן רַבִּי יוֹחָנָן מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ. רַב מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, כך כוונת הברייתא, סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים בַּשַּׁבָּת לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת אֲבָל לֹא לְצורך מוֹצָאֵי שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמותר, כשסוחט לְגוּפָן – לצורך אכילת הכבשים עצמם ולא כדי לשתות את מימיהם, אֲבָל אם סוחטם לְמֵימֵיהֶן פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. וּשְׁלָקוֹת בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן מוּתָּר, וְזֵיתִים וַעֲנָבִים לֹא יִסְחוֹט וְאִם סְחָטָן חַיָּיב חַטָּאת.

וּשְׁמוּאֵל מְתָרֵץ את הברייתא לְטַעְמֵיהּ – לשיטתו, סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים בַּשַּׁבָּת לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת וְהוּא הַדִּין לִשְׁלָקוֹת, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שמותר, כשסוחטם לְצורך גוּפָן, אֲבָל לְמֵימֵיהֶן פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, וְזֵיתִים וַעֲנָבִים לֹא יִסְחוֹט וְאִם סָחַט חַיָּיב חַטָּאת.

וְרַבִּי יוֹחָנָן מְתָרֵץ את הברייתא לְטַעְמֵיהּ – לשיטתו, סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת אֲבָל לֹא לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, אֶחָד כְּבָשִׁים וְאֶחָד שְׁלָקוֹת, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כשסוחטם לְגוּפָן, אֲבָל לְמֵימֵיהֶן לֹא יִסְחוֹט, וְאִם סָחַט למימיהם נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁסָּחַט זֵיתִים וַעֲנָבִים וְחַיָּיב חַטָּאת.

הגמרא חוזרת לשיטת רב בענין סחיטת כבשים ושלקות ומבארת

המשך בעמ' לג

כְּבֵיצָה מְכוּוֶּנֶת טָהוֹר. מִשְׁנָה הִיא בְּמַסֶּכֶת טָהֳרוֹת, וּמְפָרֵשׁ בָּהּ בְּהֶדְיָא וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בַּמַּשְׁקֶה, שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ אֶלָּא בָּאוֹכֶל. וְכֵיוָן דִּכְבֵיצָה מְכוּוֶּנֶת הוּא, לְכִי סָחֵיט טִיפָּה קַמָּיְיתָא – חָסֵר לֵיהּ מִכְּבֵיצָה. וְאֵין הָאוֹכֶל, אע"פ שֶׁהוּא טָמֵא, מְטַמֵּא הַמַּשְׁקֶה – שֶׁאֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אֲחֵרִים בְּפָחוֹת מִכְּבֵיצָה. אֲבָל אִם הָיָה נוֹגֵעַ בְּמַשְׁקֶה – אִיטַּמֵּי לֵיהּ מַשְׁקֶה מִטִּיפָּה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהַמַּשְׁקֶה מְקַבֵּל טוּמְאָה בְּכָל שֶׁהוּא. וְה"נ תָּנֵי בָּהּ בְּהֶדְיָא יוֹתֵר מִכְּבֵיצָה – טָמֵא. שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצְאָה טִיפָּה רִאשׁוֹנָה – נִטְמְאָה בִּכְבֵיצָה. וּטְמֵא מֵת דַּוְוקָא נָקַט, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּהֶיסֵּט. וְה"ה לִטְמֵא שֶׁרֶץ וְכָל טְמֵאֵי מַגָּע. וּטְמֵא מֵת לִרְבוּתָא נָקַט, דְּהָוֵי אַב הַטּוּמְאָה, מִשּׁוּם דְּקָתָנֵי סֵיפָא: אֲבָל זָב שֶׁסּוֹחֵט זֵיתִים וַעֲנָבִים אֲפִי' גַּרְגִּיר יְחִידִי טָמֵא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצְאָה טִיפָּה רִאשׁוֹנָה נִטְמָא הַמַּשְׁקֶה בְּמַשָּׂא הַזָּב: **וְאִי אָמְרַתְּ כו'.** דְּקס"ד אֲפִי' סוֹחֵט לְתוֹךְ הַקְּדֵירָה: **כְּתַנָּאֵי.** מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל, אוֹכֶל הוּא אוֹ מַשְׁקֶה הוּא: **הַמַּחֲלִיק בָּעֲנָבִים.** נַחְתּוֹם הַמַּחֲלִיק פְּנֵי כִּכָּרוֹתָיו בַּעֲנָבִים, שֶׁסּוֹחֵט הַמַּשְׁקֶה עַל הַכִּכָּר: **הוּכְשַׁר.** הָאוֹכֶל הָעֲנָבִים הוּכְשְׁרוּ: **הַבָּא.** לְצוֹרֶךְ אוֹכֶל, כְּגוֹן שֶׁסְּחָטָן לְשֵׁם הַפַּת: ה"ג: **דְּכ"ע מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל לָאו אוֹכֶל הוּא.** אֶלָּא מַשְׁקֶה הוּא. וְהַיְינוּ טַעְמָא דְּמ"ד לא הוּכְשַׁר – שֶׁמִּתְּחִילָּה נִסְחַט אַדַּעְתָּא דְּאָזֵיל לְאִיבּוּד, שֶׁהָאוּר שׁוֹאֲבוֹ וְשׁוֹרְפוֹ: **הַמְפַצֵּעַ בַּזֵּיתִים.** בלציי"ר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רַכִּין: **הוּכְשַׁר.** דְּנִיחָא לֵיהּ בְּמִשְׁחָא דְּטָיֵיף עֲלַיְיהוּ, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ הֵם מַרְבִּים טַעַם: **לְסוֹפְתָן בַּמֶּלַח.** שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהֵן קָשִׁין אֵין הַמֶּלַח נִדְבָּק בָּהֶן, וּמְפַצְּעָם לְרַכְּכָן מִבַּחוּץ מְעַט: **לֹא הוּכְשַׁר.** דְּלָא מְכַוֵּין לְמַשְׁקֶה דִּידְהוּ דְּלִיעֲקַר: **לֵידַע אִם הִגִּיעוּ זֵיתָיו לִמְסוֹק.** צָרִיךְ הוּא לִרְאוֹת אִם שׁוּמָּנוֹ נוֹחַ לָצֵאת. מִיהוּ, הַמַּשְׁקֶה אָזֵיל לְאִיבּוּד: **הָנֵי תַּנָּאֵי.** דִּמְפַצֵּעַ, וַדַּאי בְּמַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְאִיבּוּד פְּלִיגִי, כִּדְאָמְרִי'. אֲבָל תַּנָּאֵי דְּמַחֲלִיק – לָאו בְּעוֹמֵד לְאִיבּוּד פְּלִיגִי, דְּלָאו לְאִיבּוּד אָזֵל – שֶׁהֲרֵי לְצַחְצֵחַ הָאוֹכֶל נְתָנוֹ, וַהֲרֵי מְצַחְצְחוֹ. אֶלָּא בְּמַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְצַחְצְחוֹ לְאוֹכֶל קָא מִיפַּלְגִי, דְּא"נ מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל מַשְׁקֶה הוּא – ה"מ הֵיכָא דְּקָא שָׁרֵיף לֵיהּ. א"נ שְׁטַר בֵּיהּ רִיפְתָּא דְּתוֹרַת מַשְׁקֶה עָבֵיד, אֲבָל לְצַחְצְחוֹ פְּלִיגִי: **וְדָג לְצִירוֹ.** סְחִיטַת דָּג לְהוֹצִיא צִירוֹ – לָאו מַשְׁקֶה הוּא, אֶלָּא אוֹכָלִין: **כְּבָשִׁין.** יָרָק חַי כָּבוּשׁ בְּיַיִן וְחוֹמֶץ: **לְגוּפוֹ.** אִם לֶאֱכוֹל הַכְּבָשִׁים סוֹחֲטָן מִמַּשְׁקֶה הַצָּף עֲלֵיהֶן וְהַנִּבְלָע בָּהֶן – מוּתָּר לְכַתְּחִילָּה, דְּלָא מְפָרֵק הוּא, הוֹאִיל וְלָאו לְמַשְׁקֶה הוּא צָרִיךְ: **פָּטוּר.** שֶׁאֵין זֶה מְפָרֵק, שֶׁאֵין הַמַּשְׁקֶה הַזֶּה יוֹצֵא מִן הַכְּבָשִׁים, שֶׁלֹּא גָּדַל בְּתוֹכָן. אֲבָל אָסוּר, אַטּוּ זֵיתִים וַעֲנָבִים: **שְׁלָקוֹת.** אֲפִילּוּ לְמֵימֵיהֶן, לָאו מַשְׁקֶה נִינְהוּ אֶלָּא אוֹכֶל: **לְמֵימֵיהֶן פָּטוּר אֲבָל אָסוּר.** וְהָא שְׁלָקוֹת דּוּמְיָא דְּדָג לְצִירָן הוּא, וְלָא שָׁרֵי לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְכַתְּחִילָּה: **עֵינַי רָאוּ וְלֹא זָר.** הָא דְּבָעֵינָא לְמֵימַר לָךְ דְּמִשְּׁמֵיהּ דְּרַב אִיתְמַר: **סוֹחֲטִין כְּבָשִׁין.** וְלָא מַפְלִיג בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן, וְשָׁרֵי לְכַתְּחִילָּה. וְקַשְׁיָא לְכוּלְּהוּ, דְּלֵיכָּא בְּהוּ דְּשָׁרֵי כְּבָשִׁין לְמֵימֵיהֶן לְכַתְּחִילָּה: **דְּבַר תּוֹרָה.** כְּלוֹמַר: אָסְרָה תּוֹרָה מְלָאכָה. וּדְרִיכַת זֵיתִים וַעֲנָבִים הוּא דְּהָוְיָא מְלָאכָה, אֲבָל שְׁאָר דְּרִיכוֹת – לָאו אוֹרְחַיְיהוּ בְּהָכִי וְלָאו מְלָאכָה נִינְהוּ:

לעדות

כְּבֵיצָה מְכוּוֶּנֶת – טָהוֹר. הָא יוֹתֵר מִכְּבֵיצָה – טָמֵא. וְאִי אָמְרַתְּ "מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל אוֹכֶל הוּא" בְּמַאי אִיתְכָּשֵׁר? הוּא מוֹתִיב לָהּ וְהוּא מְפָרֵק לָהּ: בְּסוֹחֵט לְתוֹךְ הַקְּעָרָה. א"ר יִרְמְיָה: כְּתַנָּאֵי; הַמַּחֲלִיק בָּעֲנָבִים – לֹא הוּכְשַׁר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הוּכְשַׁר. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי; מ"ס: מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל – אוֹכֶל הוּא, וּמ"ס: לָאו אוֹכֶל הוּא. אֲמַר רַב פַּפָּא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא – מַשְׁקֶה הַבָּא לָאוֹכֶל – לָאו אוֹכֶל הוּא, וְהָכָא – בְּמַשְׁקֶה הַבָּא לְאִיבּוּד קָמִיפַּלְגִי. מָר סָבַר: מַשְׁקֶה הוּא, וּמ"ס: לָאו מַשְׁקֶה הוּא. וּבִפְלוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי, דְּתַנְיָא: הַמְפַצֵּעַ בַּזֵּיתִים בְּיָדַיִם מְסוֹאָבוֹת – הוּכְשַׁר, לְסוֹפְתָן בַּמֶּלַח – לֹא הוּכְשַׁר. לֵידַע אִם הִגִּיעוּ זֵיתָיו לִמְסוֹק אִם לָאו – לֹא הוּכְשַׁר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הוּכְשַׁר. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמ"ס: מַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְאִיבּוּד – מַשְׁקֶה הוּא, וּמ"ס: לָאו מַשְׁקֶה הוּא. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: הָנֵי תַּנָּאֵי – בְּמַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְאִיבּוּד פְּלִיגִי, וְהָנָךְ תַּנָּאֵי – בְּמַשְׁקֶה הָעוֹמֵד לְצַחְצְחוֹ קָמִיפַּלְגִי. א"ר זֵירָא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: סוֹחֵט אָדָם אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה, אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּעָרָה. וְדָג לְצִירוֹ – אֲפִילּוּ לְתוֹךְ הַקְּעָרָה. יְתֵיב רַב דִּימִי וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא. א"ל אַבַּיֵּי לְרַב דִּימִי: אַתּוּן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב מַתְנִיתוּן וְלָא קַשְׁיָא לְכוּ, אֲנַן מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל מַתְנִינַן לָהּ – וְקַשְׁיָא לָן: מִי אֲמַר שְׁמוּאֵל "דָּג לְצִירוֹ אֲפִי' לְתוֹךְ הַקְּעָרָה" וְהָאִיתְמַר: כְּבָשִׁים שֶׁסְּחָטָן, אָמַר רַב: לְגוּפָן – מוּתָּר, לְמֵימֵיהֶן – פָּטוּר, אֲבָל אָסוּר. וּשְׁלָקוֹת – בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן – מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֶחָד כְּבָשִׁים וְאֶחָד שְׁלָקוֹת, לְגוּפָן – מוּתָּר, לְמֵימֵיהֶן – פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. א"ל: הָאֱלֹהִים, "עֵינַי רָאוּ וְלֹא זָר (כָּלוּ כִּלְיוֹתַי בְּחֵקִי וגו'"). מִפּוּמֵּיהּ דְּרַ' יִרְמְיָה שְׁמִיעַ לִי, וְרַ' יִרְמְיָה מֵרַ' זֵירָא, וְרַ' זֵירָא מֵרַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי, וְרַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי מֵרַב. גּוּפָא: כְּבָשִׁים שֶׁסְּחָטָן, אָמַר רַב: לְגוּפָן – מוּתָּר, לְמֵימֵיהֶן – פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. וּשְׁלָקוֹת, בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן – מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה, לְגוּפָן – מוּתָּר, לְמֵימֵיהֶן – פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֶחָד כְּבָשִׁים וְאֶחָד שְׁלָקוֹת, לְגוּפָן – מוּתָּר, לְמֵימֵיהֶן – חַיָּיב חַטָּאת. מֵיתִיבִי: סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים בַּשַּׁבָּת לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת, אֲבָל לֹא לְמוצ"ש. וְזֵיתִים וַעֲנָבִים לֹא יִסְחוֹט, וְאִם סָחַט – חַיָּיב חַטָּאת. קַשְׁיָא לְרַב, קַשְׁיָא לִשְׁמוּאֵל, קַשְׁיָא לְרַ' יוֹחָנָן. רַב מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, שְׁמוּאֵל מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, רַ' יוֹחָנָן מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, רַב מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים בַּשַּׁבָּת לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת, אֲבָל לֹא לְמוצ"ש. בד"א – לְגוּפָן, אֲבָל לְמֵימֵיהֶן – פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. וּשְׁלָקוֹת, בֵּין לְגוּפָן בֵּין לְמֵימֵיהֶן – מוּתָּר. וְזֵיתִים וַעֲנָבִים – לֹא יִסְחוֹט, וְאִם סָחַט – חַיָּיב חַטָּאת. שְׁמוּאֵל מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים בַּשַּׁבָּת לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת, הוּא הַדִּין לִשְׁלָקוֹת. בד"א – לְגוּפָן, אֲבָל לְמֵימֵיהֶן – פָּטוּר אֲבָל אָסוּר. וְזֵיתִים וַעֲנָבִים – לֹא יִסְחוֹט, וְאִם סָחַט – חַיָּיב חַטָּאת. רַ' יוֹחָנָן מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ: סוֹחֲטִין כְּבָשִׁים לְצוֹרֶךְ הַשַּׁבָּת, אֲבָל לֹא לְמוצ"ש. אֶחָד כְּבָשִׁים וְאֶחָד שְׁלָקוֹת, בד"א – לְגוּפָן, אֲבָל לְמֵימֵיהֶן – לֹא יִסְחוֹט, וְאִם סָחַט – נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁסָּחַט זֵיתִים וַעֲנָבִים, וְחַיָּיב חַטָּאת. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: דְּבַר תּוֹרָה – אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל דְּרִיסַת זֵיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד. וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי מְנַשֶּׁה: דְּבַר תּוֹרָה – אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל דְּרִיסַת זֵיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד. וְאֵין עֵד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר

אלא

כביצה מכוונת טהור. פי' בקונטרס: שאע"פ שהאוכל טמא אינו מטמא את המשקה, שאין אוכל מטמא בפחות מכביצה. והאי טעמא לא ניחא אלא למ"ד בפרק "כל שעה" (פסחים דף לג: ושם): משקים מיפקד פקידי, אבל למ"ד התם מיבלע בליעי – טמאים המשקין מאליהן כיון שנגע באוכל. [ומשני התם: דבמתני' מיירי בענבים שלא הוכשרו. לאימת מתכשרי – לכי סחיט להו, וכי סחיט להו בציר שעוריה. והשתא לפי' רש"י מה בכך]? מיד כשיצאה הטיפה ראשונה נטמאה, הואיל ואוכל מקבל טומאה בכל שהוא. ומה שהקשה ר"ת לפירו', פי' לעיל בריש "המצניע" (דף צא.):

דכ"ע משקה הבא לאוכל לאו אוכל הוא. לא מצינן למימר דכ"ע אוכל הוא א"כ מ"ט דמ"ד הוכשר?

אם הגיעו זיתיו למסוק כו'. מה שקשה ליה לרב נחמן דמפרש בפ"ק (דף יז.) דגזרו לבצור בטהרה, משום דפעמים שאדם הולך כו'. שם פירשתי בד"ה "גוזרני":

כבשים שסחטן לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רב לטעמיה. דאמר לקמן: דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים. ולפירוש הקונטרס, דפי' משום דאתי המשקה מעלמא – קשה לרבי: אמאי גזרו להדוקי אודרא אפומא דשישא בשלהי "תולין" (לעיל דף קמא.) שמא יסחוט? הא אפילו סחיט ליכא איסור דאורייתא! מיהו, י"ל: דהתם רבא דקאמר לה, וס"ל כר' יוחנן דמחייב חטאת: **ורבי** יוחנן אמר אחד כבשין ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת. ובדג לצירו נמי הוה מחייב ר' יוחנן חטאת, לתוך הקערה, דדג לצירו מדמינן לשלקות בכולה שמעתיה, דפריך מדשמואל דשלקות אההיא דדג לצירו. ופי' ר"ח: דהלכה כר' יוחנן, דקי"ל כוותיה לגבי רב ושמואל. ושמעינן ממילתא דר"י שאסור לסחוט כבשים ושלקות למימיהן, ואם סחט – חייב חטאת. ולא הפריש בסחיטה בין קדירה לקער', אלא הכל אסור. מתוך אלו דברים מתברר שאין הלכה לא כשמואל ולא כרב, שאמרו: סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה. ויש שמעמידין דברי רב ושמואל ביו"ט, מדדייק רב חסדא מדברי שמואל כן. ואין לנו להדורי אפריכי ולאפוקי שמעתא מדוכתיה, אלא ודאי בשבת קאמרי רב ושמואל ואין הלכה כמותן לא בשבת ולא ביו"ט, ע"כ פי' ר"ח. ומה שדקדק מדלא מפליג ר' יוחנן, משמע דמיירי אפילו לתוך הקדירה – אין זה דיוק, דהא רב ושמואל נמי אסרי סתמא בכבשים (ג)למימיהן. ואע"ג דשרו לסחוט בהדיא אשכול של ענבים לתוך הקדירה. ומה שדחה דברי המעמידין דברי רב ושמואל ביו"ט – אומר ר"ת שהדין עמו, אבל דברי רב חסדא ביום טוב, כדפירשתי לעיל:

בהמה

תוספות

בהמה בגימטריא. אסמכתא בעלמא היא, דנ"ב נפקא לן בלאו גימטריא, כדפי' בקונטרס:

שובר

אֶלָּא לְעֵדוּת אִשָּׁה בִּלְבַד. אִיבַּעֲיָא לְהוּ עַד מִפִּי עַד לְעֵדוּת בְּכוֹר מַהוּ? רַב אַמִּי אָסֵיר וְרַב אַסִי שָׁרֵי. א"ל רַב אַמִּי לְרַב אַסִי: וְהָא תְּנָא דְּבֵי מְנַשְּׁיָא: אֵין עַד מִפִּי עַד כָּשֵׁר אֶלָּא לְעֵדוּת אִשָּׁה בִּלְבַד! אֵימָא: לְעֵדוּת שֶׁהָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ בִּלְבַד. רַב יֵימָר אַכְשַׁר עַד מִפִּי עַד לִבְכוֹר. קָרֵי עֲלֵיהּ מָרֵימָר: יֵימָר שָׁרֵי בּוּכְרָא. וְהִלְכְתָא: עַד מִפִּי עַד כָּשֵׁר לִבְכוֹר. "חֲלוֹת דְּבַשׁ". כִּי אֲתָא רַב הוֹשַׁעְיָא מִנְּהַרְדְּעָא, אֲתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ: זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁרִיסְּקָן מֵעֶ"שׁ, וְיָצְאוּ מֵעַצְמָן – אֲסוּרִין, וְר"א וְר"ש מַתִּירִין. אֲמַר רַב יוֹסֵף: גַּבְרָא יְתֵירָא אֲתָא לְאַשְׁמַעִינַן?! א"ל אַבַּיֵי: טוּבָא קמ"ל, דְּאִי מִמַּתְנִיתִין – הֲוָה אָמִינָא: הָתָם הוּא – דְּמֵעִיקָּרָא אוּכְלָא וּלְבַסּוֹף אוּכְלָא, אֲבָל הָכָא דְּמֵעִיקָּרָא אוּכְלָא וּלְבַסּוֹף מַשְׁקֶה – אֵימָא לָא, קמ"ל. **מַתְנִי'** כֹּל שֶׁבָּא בַּחַמִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת – שׁוֹרִין אוֹתוֹ בַּחַמִּין בַּשַּׁבָּת. וְכֹל שֶׁלֹּא בָּא בַּחַמִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת – מְדִיחִין אוֹתוֹ בַּחַמִּין בַּשַּׁבָּת. חוּץ מִן הַמָּלִיחַ הַיָּשָׁן (וְדָגִים מְלוּחִין קְטַנִּים) וְקוּלְיָיס הָאִיסְפָּנִין, שֶׁהֲדָחָתָן זוֹ הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּן. **גְּמָ'** כְּגוֹן מַאי? אֲמַר רַב סַפְרָא: כְּגוֹן תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּרַ' אַבָּא. וַאֲמַר רַב סַפְרָא: זִימְנָא חֲדָא אִיקְלָעִית לְהָתָם, וְאוֹכְלַן מִינֵּיהּ, וְאִי לָא רַבִּי אַבָּא דְּאַשְׁקְיַין חַמְרָא בַּר תְּלָתָא טָרְפֵי – אִיתְנְסִי. רַבִּי יוֹחָנָן רָיֵיק מִכּוּתָּח דְּבַבְלָאֵי. אֲמַר רַב יוֹסֵף: וְלִירוֹק אֲנַן מִתַּרְנְגוֹלְתָּא דְּרַבִּי אַבָּא. וְעוֹד, אֲמַר רַב גָּזָא: זִימְנָא חֲדָא אִיקְלָעִית לְהָתָם, וַעֲבָדִית כּוּתָּח דְּבַבְלָאֵי, שְׁאִילוּ מִינֵּיהּ כָּל בְּרִיחֵי מַעַרְבָא. "כֹּל שֶׁלֹּא בָּא בַּחַמִּין וכו'". הֵדִיחַ מַאי? אָמַר רַב יוֹסֵף: הֵדִיחַ – חַיָּיב חַטָּאת. אֲמַר מָר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא: אַף אֲנַן נַמִּי תְּנֵינָא "חוּץ מִמָּלִיחַ יָשָׁן וְקוּלְיָיס הָאִיסְפָּנִין שֶׁהֲדָחָתָן זוֹ הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּן" שְׁמַע מִינָּהּ. יְתֵיב רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַסִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, וִיתֵיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא מְנַמְנֵם. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי אַסִי: מִפְּנֵי מָה עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים? א"ל: כַּלֵּךְ לְמִדְבַּר עַזָּה וְאַרְאֲךָ שְׁמֵנִים מֵהֶן. מִפְּנֵי מָה מוֹעֲדִים שֶׁבְּבָבֶל שְׂמֵחִים? מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲנִיִּים. מִפְּנֵי מָה ת"ח שֶׁבְּבָבֶל מְצוּיָּינִין? לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה. מִפְּנֵי מַה גּוֹיִם מְזוֹהָמִי'? מִפְּנֵי שֶׁאוֹכְלִין שְׁקָצִי' וּרְמָשִׂי'. אִיתְעַר בְּהוּ רַבִּי יוֹחָנָן, אֲמַר לְהוּ: דַּרְדַּקֵי! לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לָכֶם "אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ" אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כָּאֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ – אוֹמְרֵהוּ, וְאִם לָאו – לֹא תֹּאמְרֵהוּ! אָמְרוּ לֵיהּ: וְלֵימָא לָן מָר אֵיזֶה מֵהֶן. מִפְּנֵי מָה עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ". וְהָכָא מְנָלַן דְּגָלוּ – דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נ"ב שָׁנָה לֹא עָבַר אִישׁ בִּיהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וגו' מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ". בְּהֵמָ"ה בְּגִימַטְרִיָּא חַמְשִׁין וְתַרְתֵּין הָווּ. א"ר יַעֲקֹב א"ר יוֹחָנָן: כּוּלָּן חָזְרוּ, חוּץ מִקּוּלְיָיס הָאִיסְפָּנִין. דַּאֲמַר רַב: הָנֵי מַדְרֵי דְּבָבֶל מְהַדְּרִי מַיָּא לְעֵין עֵיטָם, וְהַאי כֵּיוָן דְּלָא שָׁרֵיר שִׁדְרֵיהּ לָא מָצֵי סָלֵיק. מִפְּנֵי מַה מּוֹעֲדִים שֶׁבְּבָבֶל שְׂמֵחִים? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ בְּאוֹתָהּ קְלָלָה, דִּכְתִיב "וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ". וּכְתִיב "חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח". מַאי "הָיוּ עָלַי לָטוֹרַח"? – א"ר אֶלְעָזָר: אָמַר הקב"ה: לֹא דַּיָּין לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחוֹטְאִין לְפָנַי, אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לֵידַע אֵיזוֹ גְּזֵירָה קָשָׁה אָבִיא עֲלֵיהֶן! א"ר יִצְחָק: אֵין לְךָ כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּאֲתָה בּוֹלֶשֶׁת לְצִיפּוֹרִי. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אֵין לְךָ כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּא לִטְבֶרְיָה אֶגְמוֹן וְקָמְטוֹן וּבַעַל זְמוֹרָה. מִפְּנֵי מָה ת"ח שֶׁבְּבָבֶל מְצוּיָּינִין? לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי מְקוֹמָן. דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: בְּמָתָא – שְׁמַאי, בְּלָא מָתָא – תּוֹתְבַאי. "הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל", תָּנֵי רַב יוֹסֵף: אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁעוֹשִׂין צִיצִין וּפְרָחִים לַתּוֹרָה. מִפְּנֵי מַה גּוֹיִם מְזוֹהָמִין? שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי. שֶׁבְּשָׁעָה

שבא

רש"י

לְעֵדוּת אִשָּׁה. לוֹמַר לְאִשָּׁה מֵת בַּעְלֵיךְ, דְּאַקִּילוּ בָּהּ רַבָּנַן מִשּׁוּם עִיגּוּנָא. וְכָל דִּמְקַדֵּשׁ אַדַּעְתָּא דְּרַבָּנַן מְקַדֵּשׁ, וְאַפְקוּעֵי רַבָּנַן לְקִדּוּשִׁין מִינֵּיהּ: **לְעֵדוּת בְּכוֹר.** בְּכוֹר בְּיַד כֹּהֵן, כְּשֶׁנְּתָנוֹ יִשְׂרָאֵל לוֹ שָׁלֵם וְאֵירַע לוֹ בּוֹ מוּם, קי"ל בִּבְכוֹרוֹת (דף לה.): נֶחְשְׁדוּ כֹּהֲנִים לְהַטִּיל מוּם בִּבְכוֹר, וְאֵין נֶאֱמָן לוֹמַר מוּם זֶה נָפַל בּוֹ מֵאֵילָיו. וְצָרִיךְ לְהָבִיא עֵדִים, וְאָמְרִינַן הָתָם דְּאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לְעֵדוּת זוֹ: **אֵימָא לְעֵדוּת שֶׁהָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ.** וְהַאי נַמִּי כְּשֵׁרָה לָהּ: **גַּבְרָא יְתֵירָא.** ר"ש, דְּמַתְנִי' ר"א תְּנַן בָּהּ: **אֲתָא לְאַשְׁמַעִינַן.** בִּתְמִיָּה. כְּלוֹמַר: מַה בָּא לְלַמְּדֵנוּ אִם לֹא זֹאת? **מַתְנִי' כֹּל שֶׁבָּא בַּחַמִּין.** כְּלוֹמַר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל: **שׁוֹרִין אוֹתוֹ בַּחַמִּין.** כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִמּוֹחַ: **וְכָל שֶׁלֹּא בָּא בַּחַמִּין.** כְּגוֹן בָּשָׂר יָבֵשׁ, שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי ע"י הַדְּחָק: **מְדִיחִין אוֹתוֹ.** וְלָא אָמְרִי' זֶהוּ בִּישּׁוּלֵיהּ, אֲבָל לֹא שׁוֹרִין: **חוּץ מִן הַמָּלִיחַ יָשָׁן.** דָּג מָלִיחַ שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה: **וְקוּלְיָיס הָאִיסְפָּנִין.** שֵׁם דָּג שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ מֵחֲמַת מִלְחוֹ ע"י הֲדָחָה בְּחַמִּין, וְהָנֵךְ אֲפִילּוּ הֲדָחָה נַמִּי לֹא, שֶׁזֶּהוּ גְּמַר מְלַאכְתָּן וְהָוֵי בִּשּׁוּל: **גמ' כְּגוֹן מַאי.** הָוֵי בָּא בַּחַמִּין, שֶׁחוֹזְרִין וְשׁוֹרִין אוֹתוֹ בַּחַמִּין: **תַּרְנְגוֹלְתֵּיהּ דְּר' אַבָּא.** מְבַשְּׁלָהּ וְשׁוֹרֶה אוֹתָהּ יָמִים רַבִּים בְּחַמִּין לְמָחוֹת מֵאֵלֶיהָ, וְאוֹכְלָהּ לִרְפוּאָה: **בַּר תְּלָתָא טָרְפֵי.** בֶּן ג' שָׁנִים: **אִתְנְסִי.** הָיִיתִי נֶאֱנָס לְהָקִיא מֵחֲמַת מִיאוּס: **רָיֵיק.** רוֹקֵק מִכּוּתְּחָא דְּבַבְלָאֵי כְּשֶׁזּוֹכְרוֹ, שֶׁהָיָה מָאוּס בְּעֵינָיו: **אָמַר רַב יוֹסֵף כו'.** קָשֶׁה הָיָה בְּעֵינָיו שֶׁנִּמְאָסִין בְּנֵי בָבֶל עַל בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר: אָנוּ נַמִּי יֵשׁ לָנוּ לָרוֹק מִתַּרְנְגוֹלְתֵּיהּ דְּר' אַבָּא שֶׁהֵם אוֹכְלִים: **וְעוֹד כּוּתָּח.** אֵינוֹ מָאוּס כָּל כָּךְ בְּעֵינֵי שְׁאָר בְּנֵי מַעֲרָבָא: **דְּהָא אֲמַר רַב גָּזָא כו'.** וּשְׁאִילוּ מִינֵּיהּ אוֹתוֹ כּוּתָּח: **בְּרִיחֵי.** חוֹלִים: **הֵדִיחַ.** קוּלְיָיס, מַאי? **חַיָּיב חַטָּאת.** דְּהָוֵי בִּישּׁוּל: **מִפְּנֵי מָה עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים.** מִשֶּׁל א"י: **כַּלֵּךְ.** לְכָה לְךָ, אֶלָּא שֶׁקִּיצֵּר הַלָּשׁוֹן: **לְמִדְבַּר עַזָּה.** וְהִיא מֵא"י: **מוֹעֲדִים שֶׁבְּבָבֶל שְׂמֵחִים.** רְגִילִים לִשְׂמוֹחַ בְּמוֹעֲדִים יוֹתֵר מֵא"י: **מִפְּנֵי שֶׁהֵם עֲנִיִּים.** וְכָל הַשָּׁנָה אֵין לָהֶם שִׂמְחָה בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, וְאֵין לָהֶם מַרְגּוֹעַ מִמְּלָאכָה, לְפִיכָךְ בְּמוֹעֲדִים כָּל שִׂמְחָתָם: **מְצוּיָּינִין.** מְצַיְּינִין עַצְמָן בִּלְבוּשִׁים נָאִים: **מְצוּיָּינִין.** מְקוּשָּׁטִין: **שֶׁאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה.** כָּל כָּךְ, לְכַבְּדָם כִּבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֵחֲמַת תּוֹרָתָם – מְכַבְּדִים אוֹתָם מֵחֲמַת לְבוּשֵׁיהֶן, שֶׁנִּרְאִין חֲשׁוּבִים: **דַּרְדַּקֵי.** בַּחוּרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִסְבָרָא: **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּלוּ.** הָעוֹפוֹת, כְּמוֹ אוֹתָן שֶׁל א"י כִּדְאָמְרִינַן לְקַמָּן: **שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וגו'.** סֵיפֵיהּ דִּקְרָא "עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ". אַלְמָא: הַגּוֹלִין מְפִיגִין טַעְמָן וְשַׁמְנָן: **נ"ב שָׁנָה.** מִשֶּׁגָּלוּ בִּימֵי צִדְקִיָּה בְּחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם עַד שֶׁנִּפְקְדוּ בִּימֵי כּוֹרֶשׁ, וְאָז עָלוּ מֵהֶם לְיַיסֵּד אֶת הַבַּיִת י"ח שָׁנִים קוֹדֶם גְּמַר הַבִּנְיָן שֶׁהִיא לְסוֹף ע' שָׁנָה, בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ כִּדְאָמְרִי' בִּמְגִילָּה (דף יא:): **וְכוּלָּן חָזְרוּ.** הַבְּהֵמוֹת וְעוֹפוֹת וְאַף הַדָּגִים, חוּץ מִן קוּלְיָיס הָאִסְפָּנִין. וְכוּלָּן חָזְרוּ – דְּהָא "עַד בְּהֵמָה" כְּתִיב, וּמִכְּלָל דְּמִכָּאן וְאֵילָךְ הֲדוּר חוּץ מִקּוּלְיָיס כִּדְמְפָרֵשׁ: **הָנֵי מַדְרֵי דְּבָבֶל מְהַדְּרִי מַיָּא לְעֵין עֵיטָם.** מִדְרוֹנוֹת שֶׁבְּבָבֶל מַחֲזִירִין מַיִם הַנִּשְׁפָּכִים בָּהֶן לְעֵין עֵיטָם, שֶׁהוּא מָקוֹם גָּבוֹהַּ שֶׁבְּא"י. שֶׁאוֹתוֹ מַעְיָין מֵבִיא מַיִם לְבֵית טְבִילַת כה"ג בְּיוה"כ דִּמְתוּקָּן בְּחוֹמַת עֲזָרָה עַל גַּבֵּי שַׁעַר הַמַּיִם, כִּדְאָמְרִינַן בְּסֵדֶר יוֹמָא (דף לא.): עֵין עֵיטָם גָּבוֹהַּ מִקַּרְקַע הָעֲזָרָה כ"ג אַמּוֹת. וְהֵיאָךְ מַחֲזִירִין – שֶׁיֵּשׁ בִּפְרָת סִילוֹנוֹת וְסוּלָּמוֹת לְמַטָּה מִן הַקַּרְקַע (הַיָּם), וְדֶרֶךְ אוֹתָן סוּלָּמוֹת חוֹזְרִין הַמַּיִם לְא"י, וְחוֹזְרִין וְנוֹבְעִין בְּמַעְיָינוֹת. וְהַדָּגִים חָזְרוּ דֶּרֶךְ אוֹתָן סוּלָּמוֹת, שֶׁנּוֹחִים לְהַעֲלוֹתָן יוֹתֵר מִדֶּרֶךְ פְּרָת עַצְמוֹ: **וְהַאי.** קוּלְיָיס הָאִסְפָּנִין: **כֵּיוָן דְּלָא שָׁרֵיר שִׁדְרֵיהּ.** אֵין קָשֶׁה שִׁדְרָה שֶׁלּוֹ: **לִטְבֶרְיָה.** לָבוֹז וּלְהַטִּיל עֲלֵיהֶם עוֹל. וְלֹא שֶׁמִּתְכַּוְּונִין לְבַטְּלָן מִשִּׂמְחַת הָרֶגֶל, אֲבָל הַקְּלָלָה גָּרְמָה לְכָךְ: **קוּמְטִין.** לְשׁוֹן לַעַז הוּא שִׁלְטוֹן: **בּוֹלֶשֶׁת.** חֵיל הַמֶּלֶךְ: צִיפּוֹרִי וּטְבֶרְיָא מֵא"י: **שֶׁאֵינָן בִּמְקוֹמָם.** שֶׁמֵּא"י גָּלוּ לְשָׁם, וְהַגּוֹלֶה לְמָקוֹם נָכְרִי מְצַיֵּין עַצְמוֹ בְּמַלְבּוּשִׁים שֶׁיְּהֵא חָשׁוּב: **בְּמָתָא שְׁמַאי.** בְּעִירִי אֵינִי צָרִיךְ לְהִתְכַּבֵּד אֶלָּא בִּשְׁמִי שֶׁאֲנִי נִיכָּר בּוֹ: **בְּלָא מָתָא.** בְּמָקוֹם שֶׁאֵינָהּ עִירִי: **תּוֹתְבַאי.** כְּבוֹדִי תָּלוּי בְּשִׂמְלָתִי. "שִׂמְלָתוֹ" מְתַרְגְּמִינַן תּוֹתְבֵיהּ (שמות כב): **צִיצִין.** צְמָחִין: **הַבָּאִים.** אוֹתָן שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁיָּבֹאוּ לְבָבֶל – יַשְׁרִשׁוּ וְיַעֲשׂוּ צִיצִין וּפְרָחִים לַתּוֹרָה. וְסַיַּיעְתָּא אַתְיָא לְר' יוֹחָנָן, דְּטַעְמָא דִּמְצוּיָּינִין לָאו לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה כִּדְרַבִּי אַסִי, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵינָן בִּמְקוֹמָן:

כשבא

אֶלָּא לְעֵדוּת אִשָּׁה בִּלְבָד, כלומר על אף שבדיני ממונות ובדיני נפשות צריכים הדיינים לשמוע את העדות מפי העדים שראו את המעשה, מכל מקום בעדות על מיתת הבעל להתיר את אשתו מעגינותה, הקילו חכמים והתירו לקבל עדות מפי עד ששמע את המעשה מעד אחר.

הגמרא דנה בנאמנות של עד מפי עד בעדות על מום בבכור: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, **עֵד מִפִּי עֵד לְעֵדוּת בְּכוֹר מַהוּ**, כלומר האם ניתן לקבל עדות על נפילת המום מאליו בבכור, גם מפי עד שלא ראה בעצמו את נפילת המום אלא שמע זאת מעד אחר שראה זאת. הגמרא מביאה מחלוקת בענין זה: **רַב אַמִּי אֲסִיר** – אסר את הבכור באכילה ולא סמך על עדות זו, **וְרַב אַסִּי שָׁרֵי** – התיר.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב אַמִּי לְרַב אַסִּי**, כיצד אתה מתיר את הבכור על פי עדות זו, **וְהָא תָּנָא דְּבֵי מְנַשְּׁיָא, אֵין עֵד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר אֶלָּא לְעֵדוּת אִשָּׁה בִּלְבָד** כדי שלא תשאר עגונה. מתרצת הגמרא: **אֵימָא** – כוונת התנא לומר, שאין עד מפי עד כשר אלא **לְעֵדוּת שֶׁהָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ בִּלְבַד**, ומאחר ואשה כשירה לעדות זו, גם עד מפי עד כשר. הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַב יֵימַר אַכְשַׁר עֵד מִפִּי עֵד לִבְכוֹר, קָרִי עֲלֵיהּ** – קרא עליו **מְרֵימַר** בלשון גנאי, **יֵימַר שָׁרֵי בּוּכְרָא** – יימר המתיר בכורות. הגמרא קובעת הלכה: **וְהִלְכְתָא עֵד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר לַבְּכוֹר**.

הגמרא חוזרת לבאר את המשנה, ודנה בענין דבש הזב בשבת מחלות דבש מרוסקות. שנינו במשנה (לעיל קמג:): **חַלּוֹת דְּבַשׁ** שריסקם מערב שבת וזב מהם דבש בשבת, חכמים אוסרים לאוכלו בשבת ורבי אלעזר מתיר. **כִּי אֲתָא רַב הוֹשַׁעְיָא מִנְּהַרְדְּעָא, אֲתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ** – בא והביא איתו ברייתא, **זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁרִיסְּקָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְיָצְאוּ** מהם משקים **מֵעַצְמָן, אֲסוּרִין** בשתיה שמא יבא לסוחטם בידים, **וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּירִין**.

מקשה הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף**, וכי **גַּבְרָא יְתֵירָא אֲתָא לְאַשְׁמְעִינַן** – וכי כוונת רב הושעיא אינה אלא ללמדנו שגם רבי שמעון סובר שמשקה הזב מאליו מזיתים וענבים מרוסקים מותר בשתיה, שהרי במשנה נזכר רק רבי אלעזר הסובר כך. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרב יוסף, **טוּבָא קָא מַשְׁמַע לָן** – חידוש גדול השמיענו רב הושעיא גם בדברי רבי אלעזר, **דְּאִי מִמַּתְנִיתִין** – אם היינו לומדים את שיטתו ממשנתנו בענין חלות דבש, **הֲוָה אָמִינָא הָתָם הוּא** – דווקא שם התיר לשתות את הדבש שזב מהם, משום **דְּמֵעִיקָּרָא אוּכְלָא וּלְבַסּוֹף אוּכְלָא** – שבתחילה כאשר הדבש היה בתוך החלות המרוסקות הוא נחשב לאוכל וגם כשיוצא מהם הוא אוכל ואין לגזור שמא יסחוט בידים את החלות המרוסקות משום שאף אם יעשה כך אינו עובר איסור, **אֲבָל הָכָא** בזיתים וענבים שריסקן, **דְּמֵעִיקָּרָא אוּכְלָא וּלְבַסּוֹף מַשְׁקֶה** – שמתחילה כשהמיץ היה עדיין בענבים נחשב לאוכל וכשיוצא מהם הוא הופך להיות משקה, **אֵימָא לֹא** התיר והמיץ אסור גזירה שמא יסחוט בידים ויעבור על איסור דש, **קָא מַשְׁמַע לָן** שגם בזיתים וענבים מרוסקים התיר רבי אלעזר את המיץ הזב מהם.

משנה

משנתנו דנה בחימום וריכוך מאכלים בשבת באמצעות מים חמים: **כֹּל** מאכל **שֶׁבָּא בְּחַמִּין** – שהתבשל **מֵעֶרֶב שַׁבָּת** והצטנן, **שׁוֹרִין אוֹתוֹ בְּמִים חַמִּין בַּשַּׁבָּת** כדי לחממו ולרככו ואין בכך משום בישול, לפי שאין בישול אחר בישול. **וְכֹל** דבר מאכל **שֶׁלֹּא בָּא בְּחַמִּין** – שלא התבשל **מֵעֶרֶב שַׁבָּת**, כגון בשר יבש שניתן לאוכלו בשעת הדחק אף כשאינו מבושל, **מְדִיחִין אוֹתוֹ בְּמִים חַמִּין בַּשַּׁבָּת**, אבל אסור לשרותו במים חמים כיון שבזה הוא מבשלו. **חוּץ מִן הַמָּלִיחַ הַיָּשָׁן** – דג מלוח שעמד במלחו במשך שנה, (**וְדָגִים מְלוּחִין קְטַנִּים**), **וְקוּלְיָיס הָאִיסְפָּנִין** – מין נוסף של דג מלוח, שאסור אפילו להדיחם בשבת בחמין, כיון שמחמת רוב מלחם די בהדחתם זו כדי לתקנם לאכילה ונמצא **שֶׁהֲדָחָתָן זוֹ הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּן**, כלומר גמר מלאכת בישולם.

גמרא

הגמרא מבארת את הדין הראשון במשנה. שנינו במשנה: כל שבא בחמין בערב שבת שורין אותו בחמין בשבת. מבררת הגמרא: **כְּגוֹן מַאי** – מהי הדוגמא למאכל שהתבשל ושורים אותו במים חמים כדי להוסיף לרככו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב סַפְרָא, כְּגוֹן תַּרְנְגוֹלְתָּא דְּרַבִּי אַבָּא**, שהיה מבשל אותה ושורה אותה במים חמים זמן רב עד שהיתה נימוחה ושותה אותה לרפואה. **וְאָמַר רַב סַפְרָא** על תרנגולת זו, **זִימְנָא חֲדָא אִיקְלַעִית לְהָתָם** – פעם אחת נקלעתי לבית רבי אבא **וְאוֹכְלָן מִינֵּיהּ** והאכילו אותי ממנה, **וְאִי לֹא רַבִּי אַבָּא דְּאַשְׁקְיָין חַמְרָא בַּר תְּלָתָא טַרְפֵי** – שהשקה אותי יין בן שלש שנים **אִיתְּנַסִי** – הייתי נאנס להקיאה מחמת מאיסותה. הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: **רַבִּי יוֹחָנָן רָיִיק מִכּוּתָּח דְּבַבְלָאֵי** – היה רוקק מחמת מיאוס כשהיה נזכר במאכל הנקרא כותח הבבלי, **אָמַר רַב יוֹסֵף, וְלִירוֹק אֲנַן** – וכן ראוי לנו לירוק **מִתַּרְנְגוֹלְתָּא דְּרַבִּי אַבָּא. וְעוֹד**, אין זה נכון שבני ארץ ישראל מואסים בכותח הבבלי, שהרי **אָמַר רַב גַּזָּא, זִימְנָא חֲדָא אִיקְלַעִית לְהָתָם** – פעם אחת נקלעתי לארץ ישראל **וְעַבְדִית** – ועשיתי שם **כּוּתָּח דְּבַבְלָאֵי, שְׁאִילוּ מִינֵּיהּ כָּל בְּרִיחֵי מַעֲרָבָא** – וכל חולי ארץ ישראל ביקשו לאכול ממנו.

הגמרא דנה במי שעבר והדיח מאכלים קלי הבישול במים חמים בשבת. שנינו במשנה: **כֹּל שֶׁלֹּא בָּא בְּחַמִּין וכו'** מערב שבת מדיחים אותו בשבת, חוץ מקולייס האספנין שאפילו להדיחו אסור לפי שהוא גמר מלאכת בישולו. שואלת הגמרא: **הֵדִיחַ מַאי** – אם עבר והדיח בשבת קולייס האיספנין במים חמים מה דינו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, הֵדִיחַ חַיָּיב חַטָּאת. אָמַר מַר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא, אַף אֲנַן נַמִּי תְּנִינָא** – כך גם שנינו במשנה, **חוּץ מִמָּלִיחַ יָשָׁן וְקוּלְיָיס הָאִיסְפָּנִין שֶׁהֲדָחָתָן זוֹ הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּן**, כלומר מלאכת הבישול, **שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח מזה שאם הדיח חייב חטאת.

הגמרא מביאה משא ומתן בין האמוראים בדברי אגדה, שבמהלכו נזכר קולייס האיספנין: **יָתִיב** [–ישב] **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַסִּי** עמו **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – לפני רבי יוחנן, **וְיָתִיב רַבִּי יוֹחָנָן וְקָא מְנַמְנֵם, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי אַסִּי, מִפְּנֵי מָה עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים** יותר מהעופות של ארץ ישראל. **אָמַר לֵיהּ** רבי אסי לרבי חייא, **כַּלֵּךְ** – לך לך **לְמִדְבַּר עַזָּה**, שהוא בארץ ישראל, **וְאַרְאֲךָ** עופות **שְׁמֵנִים מֵהֶן** – מאלה של בבל. עוד שאלו רבי חייא בר אבא, **מִפְּנֵי מָה מוֹעֲדִים שֶׁבְּבָבֶל שְׂמֵחִים** יותר מהמועדים שבארץ ישראל. אמר לו רבי אסי, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן** – בני בבל **עֲנִיִּים**, ובמשך השנה אין להם שמחה באכילתם ולא רגיעה ממלאכתם, ולכך עיקר שמחתם במועדים. עוד שאלו, **מִפְּנֵי מָה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל מְצוּיָּינִין** – לבושים בבגדים מקושטים. ענה לו, **לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי תוֹרָה** ומכבדים אותם מחמת לבושם החשוב, אבל בארץ ישראל מכבדים את החכמים מחמת תורתם. עוד שאלו, **מִפְּנֵי מָה עוֹבְדֵי כוֹכָבִים מְזוֹהָמִים**, וענה לו, **מִפְּנֵי שֶׁאוֹכְלִין שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים**.

רבי יוחנן מעיר שתשובותיו של רבי אסי לשאלותיו של רבי חייא בר אבא אינן נכונות, ומלמד אותם את התשובות הנכונות: **אִיתְּעַר בְּהוּ** – התעורר מדבריהם **רַבִּי יוֹחָנָן וְאָמַר לְהוּ, דַּרְדְּקֵי** – בחורים שלא למדו לומר סברא נכונה, **לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לָכֶם**, נאמר (משלי ז ד) **'אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ'**, ויש לדרוש **שאִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר** שאתה אומר אותו **כַּאֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ, אוֹמְרֵהוּ וְאִם לָאו לֹא תֹאמְרֵהוּ**, ומדוע אתם אומרים דברים שאינם נכונים. **אָמְרוּ לֵיהּ** רבי אסי ורבי חייא, **וְלֵימָא לָן מַר אֵיזֶה מֵהֶן** – יאמר לנו רבינו את התשובה הנכונה באותם שטעינו. אמר להם, על שאלתכם, **מִפְּנֵי מָה עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים**, הטעם הוא **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּלוּ** משם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה מח יא) **'שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו וְלֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי וְבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר'**, ומוכח שהגולה מפיג את טעמו ושמנו, אך העופות שבבבל לא גלו ולכן הם שמנים. שואלת הגמרא: **וְהָכָא מְנָלָן דְּגָלוּ** – ומנין שהעופות שבארץ ישראל כן גלו. משיבה הגמרא: **דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לֹא עָבַר אִישׁ בִּיהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ט ט) **'עַל**

המשך בעמ' כה

שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה הֵטִיל בָּהּ זוּהֲמָא, אלא שבני יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זוּהֲמָתָן, אבל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי לֹא פָּסְקָה זוּהֲמָתָן.

שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אָחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, גֵּרִים שלא עמדו על הר סיני מַאי – מהיכן פסקה זוהמתם. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי, אַף עַל גַּב דְּאִינְהוּ לֹא הֲווּ מַזְּלֵיהוּ הֲווּ – אף שהם עצמם לא עמדו על הר סיני אבל מזלם היה שם, דִּכְתִיב (דברים כט יד) 'אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה' וגו', והכוונה גם לגרים שלא היו שם.

הגמרא מביאה דעה חולקת: וּפְלִינָא דְּרַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא – רבי יוחנן שאמר שלא פסקה זוהמת בני ישראל עד מעמד הר סיני חולק על רבי אבא בר כהנא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, עַד שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לֹא פָּסְקָה זוּהֲמָא מֵאֲבוֹתֵינוּ, כלומר זוהמת הנחש לא פסקה אף בחיי אבותינו אברהם יצחק ויעקב, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִשְׁמָעֵאל, יִצְחָק הוֹלִיד אֶת עֵשָׂו, יַעֲקֹב הוֹלִיד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים ואז פסקה הזוהמה שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן שוּם דּוֹפִי.

משנה

המשנה עוסקת בשבירת כלי או ניקובו לצורך שבת כגון הוצאת אוכל מתוכו: שׁוֹבֵר אָדָם אֶת הַחָבִית, כלומר שמכה בסכין או בסייף בצידה ועושה שם חור כדי לֶאֱכוֹל הֵימֶנָּה את הַגְּרוֹגְרוֹת הנמצאות בה. והטעם כיון שאינו אלא מקלקל ואין בכך כל איסור, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת כְּלִי, כלומר שלא ינקוב את החבית ויעשה לה פתח נאה שבכך נחשב שעושה כלי. וְאֵין נוֹקְבִין מְגוּפָהּ [–מכסה] שֶׁל חָבִית שיש בתוכה יין כדי להוציא את היין דרך הנקב, משום שבכך מתקן פתח, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וַחֲכָמִים מַתִּירִין, משום שאין דרך לעשות פתח לחבית על ידי ניקוב המגופה. וְלֹא יִקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ, ובגמרא יתבאר אם הכוונה לצדה של המגופה או של החבית, ומה האיסור בדבר. וְאִם הָיְתָה החבית נְקוּבָה לֹא יִתֵּן עָלֶיהָ שַׁעֲוָה במקום הנקב כדי לסותמה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמָרֵחַ את השעוה והרי זו תולדת ממחק.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בַּעֲרָב [–שם מדינה], באדם שסתם נקב שבחבית בשעוה, וְאָמַר רבי יוחנן חוֹשְׁשַׁנִי לוֹ מֵחַטָּאת, שמא מרח את השעוה על דפני החבית כדי להדביקה ועבר על מלאכת ממחק.

גמרא

הגמרא דנה בהיתר טלטול הסכין לצורך שבירת החבית: שנינו במשנה שמותר לשבור חבית בסייף כדי להוציא ממנה גרוגרות. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, לֹא שָׁנוּ שמותר לטלטל את הסייף כדי לשבור חבית, אֶלָּא כשיש בחבית גרוגרות דְּרוֹסוֹת ומדובקות, שאגב טלטול הסייף כדי לחתוך את הגרוגרות, מותר לו גם לשבור בסייף הזה את החבית. אֲבָל חבית שיש בה גרוגרות מְפוֹרְדוֹת שאין צורך לחותכם לֹא התירו לטלטל סייף רק כדי לשבור את החבית, כיון שאין כלי ניטל אלא לתשמיש המיוחד לו, ואין רגילות לשבור חבית בסייף.

מקשה הגמרא: וּמְפוֹרְדוֹת לֹא התירו, מַיתִיבִי, שנינו בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מֵבִיא אָדָם אֶת הַחָבִית שֶׁל יַיִן וּמַתִּיז רֹאשָׁהּ בְּסַיָּיף וּמַנִּיחָהּ לְפָנֵי הָאוֹרְחִים כַּשַּׁבָּת וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לאיסור תיקון כלי בעשיית פתח בחבית. ומוכח מדבריו שמותר לטלטל הסייף לצורך שבירת החבית אף שאינו זקוק לסייף עבור היין. מתרצת הגמרא: הַהִיא – הברייתא ההיא סוברת כרַבָּנָן שמתירים לטלטל כלי גם שלא לצורך תשמישו המיוחד לו, אולם מַתְנִיתִין בשיטת רַבִּי נְחֶמְיָה הִיא, שאוסר לטלטל כלי שלא לצורך תשמישו המיוחד לו. שואלת הגמרא: וּמַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא – מה הכריח את רבי אושעיא לְאוֹקְמֵי מַתְנִיתִין – להעמיד את משנתנו כְּרַבִּי נְחֶמְיָה, וּבְדְרוֹסוֹת, לוֹקְמָהּ – שיעמידנה בִּמְפוֹרְדוֹת וכשיטת רַבָּנָן שמתירים לטלטל סייף לצורך שבירת החבית. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ – לשון המשנה הוקשה לרב אושעיא, מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי – מדוע נקטה המשנה דווקא גְּרוֹגְרוֹת, לִיתְנֵי פֵּירוֹת, אֶלָּא שְׁמַע מִינָּה שהמשנה עוסקת בגרוגרות שאינן דומות לשאר פירות והיינו בִּדְרוֹסוֹת שצריך סייף לחותכם.

הגמרא דנה בסתירה בין שתי ברייתות בענין שימוש בסכין שלא לתשמישו המיוחד לו: תַּנְיָא חֲדָא – בברייתא אחת שנינו, חוֹתְלוֹת [–סלים העשויים מכפות תמרים] שֶׁל גְּרוֹגְרוֹת וְשֶׁל תְּמָרִים שמונחים בסלים כדי שיתבשלו, וכסוי הסלים קשור בחבל, ורוצה לאכול מהפירות בשבת, מַתִּיר את קשר הכסוי, וּמַפְקִיעַ – או סותר את קליעת החבל, וְכן חוֹתֵךְ את החבל בסכין, אף שמטלטל את הסכין שלא לצורך תשמישו המיוחד לו. וְתַנְיָא אִידָךְ – ואילו בברייתא אחרת שנינו, מַתִּיר את הקשר אֲבָל לֹא מַפְקִיעַ וְלֹא חוֹתֵךְ בסכין, משום שאין כלי ניטל אלא לצורך תשמישו המיוחד לו. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא המתירה לחתוך את החבל בסכין סוברת כרַבָּנָן הסוברים שכלי ניטל לכל צורך שהוא, אולם הָא – הברייתא האוסרת לחתוך חבל בסכין סוברת כרַבִּי נְחֶמְיָה דְּתַנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֲפִילּוּ תְּרוּוַד [–כף] וַאֲפִילּוּ מַלִּית וַאֲפִילּוּ סַכִּין אֵין נִיטָּלִין – מיטלטלים אֶלָּא לְצוֹרֶךְ תַּשְׁמִישָׁן המיוחד להם.

הגמרא דנה בנקיבת דופן חבית על ידי דקירתה ברומח. מסתפקת הגמרא: כָּעוּ מִינֵיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת, מַהוּ לְמִיבְרֵי חֲבִיתָא בְּבוּרְטִיָּא בְּשַׁבְּתָא – האם מותר לתחוב רומח בדופן החבית בצידה כדי לנוקבה. צדדי הספק הם, האם לְפִיתְחָא קָמִיכַּוֵּין – כוונתו לעשות פתח לחבית וַאֲסִיר, אוֹ דִּילְמָא לְעֵין יָפָה קָמִיכַּוֵּין וְשָׁרֵי – או שמא כוונתו להרחיב את מוצא היין בנקב גדול ודבר זה מותר. אָמַר לְהוּ, לְפִיתְחָא – לעשות פתח לחבית קָא מְכַוֵּין וַאֲסִיר.

מקשה הגמרא מברייתא: מֵיתִיבִי, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מֵבִיא אָדָם חָבִית שֶׁל יַיִן וּמַתִּיז רֹאשָׁהּ בְּסַיָּיף, ומדוע לנקוב את המגופה ברומח אסור. מתרצת הגמרא: הָתָם במתיז ראשה של חבית, וַדַּאי לְעֵין יָפָה קָמִיכַּוֵּין – כוונתו להרחיב את מקום יציאת היין, שהרי הוא מתיז את גוף החבית ואינו מסיר את המגופה, אבל הָכָא בנוקב את החבית ברומח, אִם אִיתָא דִּלְעֵין יָפָה קָמִיכַּוֵּין – אם אמנם כוונתו להרחיב את מוצא היין, לִפְתּוּחֵי מִיפְּתָח – היה לו לפתוח את המגופה ולא לנקוב את החבית, ואם נקב את החבית כנראה שכוונתו לעשות פתח וזה אסור.

הגמרא דנה במחלוקת התנאים במשנה בענין עשיית נקב במגופה. שנינו במשנה: אֵין נוֹקְבִין מְגוּפָהּ וכו' של חבית דברי רבי יהודה וחכמים מתירים. הגמרא מבארת את מחלוקתם: אָמַר רַב הוּנָא, מַחֲלוֹקֶת רבי יהודה וחכמים עוסקת בעושה נקב במגופה לְמַעְלָה כדי להוציא משם יין, שלדעת רבי יהודה אסור, משום שהוא עושה פתח, ולדעת חכמים הדבר מותר כיון שאין הדרך לעשות פתח בחבית על ידי ניקוב המגופה למעלה אלא מסירים את כל המגופה, ולכן אין לחייבו משום עשיית פתח, ולצורך הוצאת היין התירו, אֲבָל לנוקבה מִן הַצַּד דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר, משום שלפעמים הדרך היא לנקוב את המגופה בצידה ולא להסירה, כדי שלא יפלו עפר וצרורות לתוך היין, ויש לחייבו משום עשיית פתח. וְהֵיכָא דְּקָתָנֵי – וזה מה ששנינו במשנה לֹא יִקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ, כלומר לדברי הכל לא יעשה נקב בצידה של המגופה. וְרַב חִסְדָּא אָמַר, מַחֲלוֹקֶת התנאים עוסקת בנוקב את המגופה מִן הַצַּד שדוקא באופן זה אוסר רבי יהודה, כיון שלפעמים נוהגים לנקב אותה שם, אֲבָל נקב עַל גַּבָּהּ של המגופה, לִדְבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר, כיון שאין הדרך לעשות שם פתח. וְהָא דְּקָתָנֵי – ומה ששנינו במשנה לֹא יִקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ, הָתָם בְּגוּפָהּ דְּחָבִית – הכוונה שלא יעשה נקב בדופן החבית, שזה לכל הדעות אסור.

הגמרא דנה בענין ניקוב כלי בשבת, הרחבת נקב קיים, ופתיחת נקב שנסתם: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין נוֹקְבִין נֶקֶב חָדָשׁ בכלי בְּשַׁבָּת, וְאִם היה כבר נקב וּבָא לְהוֹסִיף כלומר להרחיבו, מוֹסִיף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שאין מוֹסִיפִין על הנקב הקיים. וְשָׁוִין – והכל מודים שנוֹקְבִין נֶקֶב יָשָׁן שנסתם לְכַתְּחִילָּה, כיון שהסתימה אינה מבטלת את הנקב

המשך בעמ' יד

כְּשֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה. כְּשֶׁנָּתַן לָהּ עֵצָה לֶאֱכוֹל מִן הָעֵץ בָּא אֵלֶיהָ, דִּכְתִיב (בראשית ג) "הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי" – לְשׁוֹן נִשּׂוּאִין: **גֵּרִים מַאי.** שֶׁלֹּא הָיוּ עַל הַר סִינַי, מֵהֵיכָן פָּסְקָה זוּהֲמָא? **מַזָּלַיְיהוּ הֲווּ.** בְּסִינַי. וְכָל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי נִתְקַדְּשׁוּ וְנִטְהֲרוּ וְנִתְרַפְּאוּ מִכָּל מוּם, וְאַף עִוְרִים וּפִסְחִים שֶׁהָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל, כִּדְתַנְיָא בַּסִּפְרִי: **וּפְלִיגָא.** הָא דַּאֲמַרַן דְּלֹא פָּסְקָה זוּהֲמָא עַד סִינַי: **מתני' שׁוֹבֵר אָדָם חָבִית.** מְלֵיאָה גְּרוֹגְרוֹת בְּסַכִּין אוֹ בְּסַיִּיף, לֶאֱכוֹל מִמֶּנָּה גְּרוֹגְרוֹת, דְּאֵין בִּמְקַלְקֵל שׁוּם אִיסּוּר בְּשַׁבָּת: **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת כְּלִי.** לְנוֹקְבָהּ יָפֶה בְּפֶתַח נָאֶה: **אֵין נוֹקְבִין מְגוּפָה.** הַדְּבוּקָה בְּפֶה הֶחָבִית לַעֲשׂוֹת נֶקֶב, אֶלָּא נוֹטֵל אֶת כּוּלָּהּ. אֲבָל כִּי נָקֵיב לָהּ – מְתַקֵּן פִּתְחָא: **וַחֲכָמִים מַתִּירִין.** דְּאֵין דֶּרֶךְ פֶּתַח לְחָבִית בְּכָךְ: **וְלֹא יִקְּבֶנָּה מִצִּידָּהּ.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לָהּ: **שֶׁהוּא מְמָרֵחַ.** וְיֵשׁ כָּאן מִשּׁוּם מְמַחֵק: **בַּעֲרָב.** מְדִינָה: **מֵחַטָּאת.** שֶׁמָּא מֵירֵחַ הַשַּׁעֲוָה לְדוֹבְקָהּ בְּדוֹפְנֵי הַכְּלִי סְבִיב הַנֶּקֶב: **גמ' לֹא שָׁנוּ.** דְּשׁוֹבֵר הֶחָבִית וּמְטַלְטֵל הַסַּיִּיף לְכָךְ: **אֶלָּא בִּדְרוּסוֹת.** שֶׁהַגְּרוֹגְרוֹת דְּרוּסוֹת בְּעִיגּוּל, וְחוֹתְכִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹרְדוֹם אוֹ בְּסַיִּיף. וְאַיְּידֵי דִּמְטַלְטֵל סַיִּיף לַחֲתוֹךְ גְּרוֹגְרוֹת – תָּבֵר בֵּיהּ נַמִי לֶחָבִית: **אֲבָל מְפוֹרָדוֹת.** שֶׁא"צ לְחָתְכָן – לֹא יְטַלְטֵל סַיִּיף לִשְׁבּוֹר הֶחָבִית, דְּמַתְנִי' ר' נְחֶמְיָה, דְּאָמַר: אֵין כְּלִי נִיטָּל אֶלָּא לְתַשְׁמִישׁ הַמְיוּחָד לוֹ, כִּדְמוֹקִי לְקַמָּן: **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.** וְאע"ג דְּיַיִן לָאו לְמִחְתְּכֵיהּ קָאֵי: **רַבָּנַן הִיא.** דִּפְלִיגִי אַדְּר' נְחֶמְיָה, וְאָמְרִי: כָּל הַכֵּלִים נִיטָּלִין לְצוֹרֶךְ וְשֶׁלֹּא לְצוֹרֶךְ: **חוֹתָלוֹת.** כְּלִי שֶׁל כַּפּוֹת תְּמָרִים, וְעוֹשִׂין כְּמִין סַלִּים, וְנוֹתְנִים לְתוֹכָן תְּמָרִים רָעִים לְהִתְבַּשֵּׁל: **מַתִּיר.** אִם הַכִּסּוּי קָשׁוּר בְּחֶבֶל: **אֲבָל לֹא מַפְקִיעַ.** סוֹתֵר שַׁרְשְׁרוֹת הַחֶבֶל בִּכְלִי: **וְלֹא חוֹתֵךְ.** דְּאֵין כְּלִי נִיטָּל אֶלָּא לְצוֹרֶךְ תַּשְׁמִישׁוֹ, וְסַכִּין אֵינוֹ עָשׂוּי לְכָךְ: **לְמִיבְרַז.** לִתְחוֹב, פויינדור"א בְּלַע"ז: **בְּבוּרְטִיָא.** בְּרוֹמַח, לְתוֹחֲבוֹ בְּדוֹפְנֶיהָ לִנְקוֹב: **לְעַיִן יָפָה.** לְהַרְחִיב מוֹצָא הַיַּיִן בְּנֶקֶב גָּדוֹל, מִדְּלָא נָקֵיב לֵיהּ כְּדֶרֶךְ הַנּוֹקְבִין נֶקֶב עָגוֹל וְיָפֶה: **הָתָם וַדַּאי לְעַיִן יָפָה קָמִיכַּוֵּין.** שֶׁמַּרְחִיב פִּיהָ לְמַטָּה מִמְּגוּפָתָהּ, כִּדְקָתָנֵי: מַתִּיז אֶת רֹאשָׁהּ, שְׂפַת פִּיהָ: **לְפַתּוֹחֵי מִיפְתַּח.** יִטּוֹל מְגוּפָתָהּ: **לְמַעְלָה.** בְּרֹאשׁ הַמְּגוּפָה הָתָם הוּא דְּשָׁרוּ רַבָּנַן, דְּלָאו אוֹרְחָא לְמֶיעֱבַד פִּתְחָא הָתָם, אֶלָּא נוֹטֵל כָּל הַמְּגוּפָה: **אֲבָל מִצִּדָּהּ.** זִמְנִין דְּעָבְדִי לָהּ מִשּׁוּם פִּתְחָא, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְפוֹתְחָהּ לְמַעְלָה שֶׁלֹּא יִפּוֹל עָפָר אוֹ פְּסוֹלֶת בַּיַּיִן: **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי וְלֹא יִקְּבֶנָּה מִצִּדָּהּ.** וְאַמְּגוּפָה קָאֵי, וְדִבְרֵי הַכֹּל: **מַחֲלוֹקֶת מִן הַצַּד.** הָתָם הוּא דְּקָאָסַר רַבִּי יְהוּדָה – מִשּׁוּם דְּאִיכָּא דְּעָבְדִי לֵיהּ פִּתְחָא: **אֵין נוֹקְבִין נֶקֶב חָדָשׁ.** בִּכְלִי: **נֶקֶב יָשָׁן.** שֶׁנִּסְתַּם, דְּכִי חוֹזֵר וּפוֹתֵחַ – לָאו כְּעוֹשֶׂה פֶּתַח הוּא, שֶׁהֲרֵי עָשׂוּי וְעוֹמֵד, וּסְתִימָתוֹ לָאו כְּלוּם: **אוֹסוֹפֵי נַמִי קָמְתַקֵּן פִּתְחָא.** שֶׁמַּרְחִיבוֹ, וְיֵשׁ כָּאן מִשּׁוּם גְּמַר מְלָאכָה: **הַבְלָא.** סִרְחוֹן, שֶׁלֹּא יָמוּתוּ הַתַּרְנְגוֹלִין: **וְאִם בָּא לְהוֹסִיף מוֹסִיף.** וְלָא גָּזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאוֹסוֹפֵי בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין, דְּלָא מוֹסִיף אִינִישׁ עֲלֵיהּ:

משום

שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות. בגמרא מוקי לה בדרוסות לרבי נחמיה, אבל לרבנן דרבי נחמיה – שרי אפילו מפורדות. ותימה לרבי, מהא דתנן בפרק "בכל מערבין" (עירובין דף לד: ושם) גבי עירוב: נתנו במגדל ונועל בפניו, ואבד המפתח – הרי זה עירוב. ופריך בגמרא: אמאי? הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא: ומשני, רב ושמואל דאמרי תרווייהו: הכא במגדל של בנין עסקינן. ור"מ היא כו'. ואמאי מבעי ליה לאוקמא הכי? ומעיקרא נמי, מאי קאמר והלא יכול לשבר ולפתוח את המגדל וליטול את העירוב, כי היכי דהכא שרי לשבר החבית וליטול הגרוגרות. ואם באת לחלק בין נטילת העירוב לנטילת הגרוגרות – א"כ קשה היכי מוקי לה התם כר' מאיר? ונראה דהתם אסור לשבר את המגדל, והכא דשרי לשבר את החבית – משום דמיירי במוסתקי, כדמוקי לה בביצה פרק "המביא כדי יין" (דף לג: ושם) ומפ' רש"י התם: דהיינו חבית שבורה, ומדבקין שבריה בשרף של עץ שעושה ממנו זפת, וקורין ריישנ"א. ומש"ה דוקא חבית שרי, דמחמת גריעותו לא חייס עליה, וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי. וכן כולה שמעתא דהכא במוסתקי. ואע"ג דהתם בביצה לא מוקמינן הכי אלא לר"א – דפריך: ולית ליה לר"א הא דתנן: שובר אדם את החבית כו'? ועלה משני: מתני' במוסתקי. מ"מ, אפילו לרבנן מיבעי לאוקמי הכי. דרבנן לא פליגי אדר"א דקאמר לא יקטמנו, פי': לא יקטום את ההדס להריח בו – אלא משום דאיהו סבירא ליה דבקטימת קיסם חייב חטאת כשקוטמו לחצות בו שיניו. וא"כ, אי לא מוקמינן לה במוסתקי – עלייהו איכא למיפרך: ולית להו הא דתנן כו'. הלכך מיבעי לן למימר דאליבא דכולהו מיירי מתניתין במוסתקי, והשתא אתיא שמעתא שפיר. מ"ר. ובגמ' ירושלמי בפרק "בכל מערבין" מצאתי: הדא דתימא במגדל של אבן, אבל במגדל של עץ – נעשה כשובר החבית לאכול ממנה גרוגרות:

מתיר ומפקיע וחותך. אומר רבי: מההיא דעירובין (דף לד:) יש ללמוד, דהא דאמרינן (ביצה דף לא:) חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך – היינו כגון דקטיר במיתנא. אבל פותחת של עץ ושל מתכת – אסור לשבר ולהפקיע. מדקשיא ליה התם: אמאי, הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר, דפשיטא ליה שאינו יכול להפקיע הפותחת ולוטול העירוב. אע"פ שסתם מגדל שבכל הש"ס הוא כלי, כמו: הצד צבי לבית וצפור למגדל. וכי ההיא דבריש "כל הכלים" (לעיל קכב:). ובמסקנא נמי לא בעי לאוקומי אלא בקטיר במיתנא, דהיינו דוקא חותמות שבכלים, אבל דבר שהוא חזק כעין פותחת – לא הוה שרי ת"ק. מ"ר:

הא רבנן והא ר' נחמיה. תימה לי: אמאי לא מוקי תרוייהו כר' נחמיה? והא דקתנו מתיר מפקיע וחותך – ביו"ט, והא דקתני מתיר אבל לא מפקיע וחותך – בשבת. דאיכא תנא דס"ל הכי אליבא דר' נחמיה, בביצה בפ' "המביא כדי יין" (לב:)! י"ל: דניחא ליה למימר חדא כרבנן, מדנימא תרוייהו כר' נחמיה:

משום

שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה הִטִּיל בָּהּ זוּהֲמָא. יִשְׂרָאֵל שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי – פָּסְקָה זוּהֲמָתָן, גּוֹיִם שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי – לֹא פָּסְקָה זוּהֲמָתָן. א"ל רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: גֵּרִים מַאי? א"ל: אע"ג דְּאִינְהוּ לָא הָווּ, מַזָּלַיְיהוּ הָווּ, דִּכְתִיב "אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עוֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֶת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה וגו'". וּפְלִיגָא דְּר' אַבָּא בַּר כָּהֲנָא, דְּא"ר אַבָּא בַּר כָּהֲנָא: עַד שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לֹא פָּסְקָה זוּהֲמָא מֵאֲבוֹתֵינוּ; אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִשְׁמָעֵאל, יִצְחָק הוֹלִיד אֶת עֵשָׂו, יַעֲקֹב הוֹלִיד י"ב שְׁבָטִים שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן שׁוּם דּוֹפִי. **מַתְנִי'** שׁוֹבֵר אָדָם אֶת הֶחָבִית לֶאֱכוֹל הֵימֶנָּה גְּרוֹגְרוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לַעֲשׂוֹת כְּלִי. וְאֵין נוֹקְבִין מְגוּפָה שֶׁל חָבִית – דִּבְרֵי רַ' יְהוּדָה, וַחֲכָמִים מַתִּירִין. וְלֹא יִקְּבֶנָּהּ מִצִּדָּהּ, וְאִם הָיְתָה נְקוּבָה – לֹא יִתֵּן עָלֶיהָ שַׁעֲוָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְמָרֵחַ. אָמַר רַ' יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בַּעֲרָב, וְאָמַר: חוֹשְׁשַׁנִי לוֹ מֵחַטָּאת. **גְּמָ'** א"ר אוֹשַׁעְיָא: ל"ש אֶלָּא דְּרוּסוֹת, אֲבָל מְפוֹרָדוֹת – לֹא. וּמְפוֹרָדוֹת לֹא? מֵיתִיבִי, רַ' שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מֵבִיא אָדָם אֶת הֶחָבִית שֶׁל יַיִן וּמַתִּיז רֹאשָׁהּ בַּסַּיִּיף, וּמַנִּיחָהּ לִפְנֵי הָאוֹרְחִים בַּשַּׁבָּת וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ! הַהִיא רַבָּנַן, מַתְנִי' – רַבִּי נְחֶמְיָה הִיא. וּמַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא לְאוֹקְמֵי מַתְנִיתִין כְּרַבִּי נְחֶמְיָה וּבִדְרוּסוֹת, לוֹקְמָהּ בִּמְפוֹרָדוֹת וְרַבָּנַן! אֲמַר רָבָא: מַתְנִי' קְשִׁיתֵיהּ, מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי "גְּרוֹגְרוֹת" לִיתְנֵי "פֵּירוֹת"! אֶלָּא ש"מ – בִּדְרוּסוֹת. תַּנְיָא חֲדָא: חוֹתָלוֹת שֶׁל גְּרוֹגְרוֹת וְשֶׁל תְּמָרִים – מַתִּיר וּמַפְקִיעַ וְחוֹתֵךְ. וְתַנְיָא אִידָךְ: מַתִּיר, אֲבָל לֹא מַפְקִיעַ וְלֹא חוֹתֵךְ! לָא קַשְׁיָא; הָא – רַבָּנַן הָא – רַ' נְחֶמְיָה. דְּתַנְיָא, רַ' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אֲפִי' תַּרְוָוד, וַאֲפִילּוּ טַלִּית, וַאֲפִילּוּ סַכִּין אֵין נִיטָּלִין אֶלָּא לְצוֹרֶךְ תַּשְׁמִישָׁן[א]. בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת: מַהוּ לְמִיבְרַז חָבִיתָא בְּבוּרְטִיָא בְּשַׁבְּתָא? לְפִיתְחָא קָמִיכַּוֵּין – וַאֲסִיר, אוֹ דִּילְמָא: לְעַיִן יָפָה קָמִיכַּוֵּין, וְשָׁרֵי! א"ל: לְפִיתְחָא קָא מִכַּוֵּין – וַאֲסִיר. מֵיתִיבִי, רשב"ג אוֹמֵר: מֵבִיא אָדָם חָבִית שֶׁל יַיִן וּמַתִּיז רֹאשָׁהּ בַּסַּיִּיף! הָתָם וַדַּאי לְעַיִן יָפָה קָמִיכַּוֵּין. הָכָא אִם אִיתָא דִּלְעַיִן יָפָה קָמִיכַּוֵּין – לְפַתּוֹחֵי מִיפְתַּח. "אֵין נוֹקְבִין מְגוּפָה וכו'". אָמַר רַב הוּנָא: מַחֲלוֹקֶת לְמַעְלָה, אֲבָל מִן הַצַּד – דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר. וְהַיְינוּ דְּקָתָנֵי "לֹא יִקְּבֶנָּהּ מִצִּדָּהּ". וְרַב חִסְדָּא אָמַר: מַחֲלוֹקֶת מִן הַצַּד, אֲבָל עַל גַּבָּהּ – דִּבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר. וְהָא דְּקָתָנֵי "לֹא יִקְּבֶנָּהּ מִצִּדָּהּ" הָתָם בְּגוּפָהּ דְּחָבִית. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין נוֹקְבִין נֶקֶב חָדָשׁ בַּשַּׁבָּת, וְאִם בָּא לְהוֹסִיף – מוֹסִיף. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיפִין. וְשָׁוִין שֶׁנּוֹקְבִין נֶקֶב יָשָׁן לְכַתְּחִילָּה. וְתַנָּא קַמָּא, מַאי שְׁנָא מִנֶּקֶב חָדָשׁ דְּלָא – דְּקָא מְתַקֵּן פִּיתְחָא, אוֹסוֹפֵי נַמִי – קָא מְתַקֵּן פִּיתְחָא! אָמַר רַבָּה: דְּבַר תּוֹרָה – כָּל פֶּתַח שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא – אֵינוֹ פֶּתַח, וְרַבָּנַן הוּא דְּגָזוּר מִשּׁוּם לוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִין, דְּעָבִיד לְעַיּוּלֵי אֲוֵירָא וּלְאַפּוֹקֵי הַבְלָא. "וְאִם בָּא לְהוֹסִיף מוֹסִיף" אוֹסוֹפֵי וַדַּאי בְּלוּל שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים – לָא אָתֵי לְאוֹסוֹפֵי,

משום

משום ריחשא. ואטו פתחא אחרינא דליכא למיחש לריחשא לא גזרינן, דדוקא אטו לול של תרנגולין גזרינן, דלא מסקי אינשי אדעתייהו שיהא עשוי להכניס ולהוציא:

פרץ פצימיו מטמא כל סביביו. פי' בקונטרס: כל סביביו – ד' אמות, כקבר. ואין נראה לזקיני הרב ר' שמשון זצ"ל: דכיון דמסיימי מחיצתא, ולית לן למיחש שמא יעלה על הבית ויאהיל עליו ולא ידע – לית לן למימר דמטמא ד' אמות כל סביביו. כדמוכח בסוטה פרק "משוח מלחמה" (ד' מד.) גבי חצר הקבר, העומד בתוכה טהור. הני מילי – חצר הקבר דמסיימא מחיצתא, אבל מת בעלמא – תפיס, ומשמע דבמת נמי, היכא דמסיימא – לא נטמא כל סביביו ד' אמות. אלא נראה לו דהכי פי': זיזין באותו בית שבולטין מחוץ לבית מכל צד, ויש בהם פותח טפח בכל אחד, אם הבית סתום, ועדיין נראית בו צורת הפתח – אינו מטמא, שסתמו של מת עומד לצאת דרך הפתח. פרץ פצימיו וחזור ובנאו כשאר כותל, ולא נותר בו כלל פתח – מטמא כל סביביו, דכל חד וחד איכא לספוקי דילמא דרך אותו מקום יצא מן הבית. מיהו, לאו פירכא היא כולי האי מה שהקשה לפירוש הקונטרס. די"ל: שלא חלקו חכמים במת. ועוד נראה: דלא קשה כלל לפי' הקונטרס, דבית נמי לא מסיימי מחיצתא שהוא מטמא הנוגע בבתלים אפילו לא יעלה על גביו, כקבר שמטמא במגע אפילו מן הצד, כדתניא בספרי בפרשת פרה אדומה: "או בקבר" – זה קבר סתום. או אינו אלא קבר פתוח, אמרת ק"ו: ומה אהל שמקבל טומאה אינו מטמא מכל צדדין כשהוא פתוח, קבר שאינו מקבל טומאה אינו דין שלא יטמא מכל צדדין כשהוא פתוח. אלמא: כשהוא סתום מטמא אף הנוגע מן הצד:

הלכה כרבי יאשיה. הלכך: מותר לתת לכתחילה גובתא שקורין רזי"ל בחבית: **משום** מרזב. פי' הרב פור"ת: שלא יבוא ליתן על גגו מרזב. וקשה: דבגובתא נמי נגזר! אלא נראה לרבי כפי' הקונט': שלא יתקן מרזב ליינו, שיפול היין בתוכו וילך למרחוק, דכשלוקח עלה של הדס ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב. אבל בגובתא, שאינו עושה בו שום מעשה – לא גזרינן. מ"ר:

איתי ליה בי סדיא. בי מיצעי הוה, דאי לאו הכי היכי איתמר מכללא: **מי** שנשרו כליו במים. בדרך גרסינן(א), לשון נפילה. לא כפי' הקונטרס לעיל בפרק "במה אשה" (דף סה.) שנשרו במי גשמים. דהא אמרינן בביצה בפרק "משילין" (דף לה:): מאן דתני מנשירין לא משתבש, כדתנן "מי שנשרו כליו במים בדרך" אלמא: לשון נפילה הוא. מ"ר:

המנער

משום ריחשא. "וי"א: אין מוסיפים" – זימנין דלא תקניה מעיקרא, ואתי לארוחי ביה. דרש רב נחמן משום רבי יוחנן: הלכה כיש אומרים. "ושוין שנוקבין נקב יפה לכתחלה". אמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא במקום העשוי לשמר, אבל לחזק – אסור. היכי דמי לשמר, היכי דמי לחזק? א"ר חסדא: למעלה מן היין – זהו לשמר, למטה מן היין – זהו לחזק. רבא אמר: למטה מן היין נמי זהו לשמר. והיכי דמי לחזק – כגון שניקבה למטה מן השמרים. א"ל אביי לרבא: תניא המסייע לך; "בית סתום – יש לו ארבע אמות, פרץ את פציפיו – אין לו ד' אמות. בית סתום אינו מטמא כל סביביו, פרץ את פציפיו – מטמא כל סביביו". גובתא, רב אסר, ושמואל שרי. מחתך לכתחלה – דכ"ע לא פליגי דאסור. אהדורי – דכ"ע לא פליגי דשרי. כי פליגי – דחתיכה ולא מתקנא. מאן דאסר – גזרינן דילמא אתי למיחתך לכתחלה, ומאן דשרי – לא גזרינן. כתנאי: אין חוכין שפופרת ביו"ט וא"צ לומר בשבת. נפלה – (אין) מחזירין אותה בשבת, ואין צריך לומר ביו"ט, ור' יאשיה מיקל. ר' יאשיה אהייא? אילימא אריש – הא קמתקן מנא! אלא אסיפא – ת"ק נמי מישרא קשרי! אלא: דחתיכה ולא מתקנא איכא ביניהו, מ"ס: גזרינן, ומ"ס: לא גזרינן. דרש רב שישא ברי' דרב אידי משמיה דר' יוחנן: הלכה כר' יאשיה. "ואם היתה נקובה וכו'". מישחא; רב אסר, ושמואל שרי. מאן דאסר – גזרינן משום שעוה, ומאן דשרי – לא גזרינן. אמר ליה רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף: בפירוש אמרתי לן משמיה דרב "מישחא שרי". אמר טבוח רישבא אמר שמואל: האי טרפא דאסא – אסור. מ"ט? רב יימר מדפתי אמר: גזירה משום מרזב, רב אשי אמר: גזירה שמא יקטום. מאי ביניהו? איכא ביניהו: דקטים ומנחי. בי סדיא, רב אסר ושמואל שרי. ברכין – דכולי עלמא לא פליגי דשרי, בקשין – דכ"ע לא פליגי דאסור, כי פליגי – במיצעי. מאן דאסר – מייחזי כמשוי. ומאן דשרי – לא מייחזי כמשוי. והא דרב לאו בפירוש איתמר, אלא מכללא איתמר. דרב איקלע לההוא אתרא דלא הוה ליה רוחא, נפק יתיב בברמלית. אייתו ליה בי סדיא – לא יתיב. מאן דחזא סבר – משום דבי סדיא אסור. ולא היא, דרב אכרוזי מכריז: בי סדיא שרי. ומשום כבוד רבותינו לא ישב עליו. ומאן גינהו – רב בהנא ורב אסי. **מתני'** נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור, ואת המים היפים בערעים בשביל שיצננו, ואת הצונן בחמה בשביל שיחמו. מי שנשרו כליו בדרך במים – מהלך בהן ואינו חושש. הגיע לחצר החיצונה – שוטחן בחמה[ב], אבל לא כנגד העם. **גמ'** פשיטא! מהו דתימא: גיזרו משום אשווי גומות – קא משמע לן. "ואת המים היפים בערעים". פשיטא! סיפא איצטריכא ליה "ואת הצונן בחמה". הא נמי פשיטא! מהו דתימא: ניגזור דילמא אתי לאטמוני ברמץ, קמ"ל. "מי שנשרו וכו'". אמר רב יהודה אמר רב: כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין – אפילו בחדרי חדרים אסור. תנן: שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם! תנאי היא; דתניא: שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם, ר"א ור"ש אוסרין. אמר רב הונא

המנער

מִשּׁוּם רִיחֲשָׂא – מחשש שיכנסו שרצים כגון נמיה וחולדה הממיתים את התרנגולים. והוסיפה הברייתא, **יֵשׁ אוֹמְרִים אֵין מוֹסִיפִין** – שאין מרחיבים נקב קיים, וטעמם, **זִימְנִין דְּלָא תַּקְנִיהּ מֵעִיקָּרָא** – שגם בלול של תרנגולים, פעמים שבעל הלול לא התקין מתחילה נקב גדול דיו גם להכנסת אויר וגם להוצאת ההבל, **וְאָתֵי לְאַרְוָחֵי בֵּיהּ** – ואם נתיר להוסיף על נקב יטעה וירחיב גם נקב צר בלול של תרנגולים, ויעבור על איסור תורה. המסקנא להלכה: **דְּרַשׁ רַב נַחְמָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּיֵשׁ אוֹמְרִים** שאין מוסיפים. הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא. שנינו בברייתא: **וְשָׁוִין** – הכל מודים **שֶׁנּוֹקְבִין נֶקֶב יָשָׁן** שנסתם **לְכַתְּחִלָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ** בברייתא שנוקבים נקב ישן שנסתם, **אֶלָּא בְּמָקוֹם הֶעָשׂוּי לְשַׁמֵּר** – כאשר סתימת הנקב לא נעשתה אלא לשמור שלא יצא ריח היין דרך הנקב ויתקלקל היין, ולפי שאין זו סתימה מעולה מותר לחזור ולפותחה. **אֲבָל** אם הסתימה נעשית כדי **לְחַזֵּק** את הכלי שהיין לא יצא, כיון שהיא סתימה מעולה, נחשב שבטל הנקב **וְאָסוּר** לפתוח את הסתימה, כשם שאסור לנקוב נקב חדש בחבית.

מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי לְשַׁמֵּר הֵיכִי דָּמֵי לְחַזֵּק,** כלומר, כיצד ניתן לקבוע אם סתימת הנקב נעשתה לשמר את היין או לחזק את הכלי. **אָמַר רַב חִסְדָּא,** אם הנקב נמצא **לְמַעְלָה מִן הַיַּיִן,** כלומר בדופן החבית מעל מקום היין, **זֶהוּ** סימן שסתימתו נעשית **לְשַׁמֵּר** שריח היין לא יצא. ואם הנקב נמצא **לְמַטָּה מִן הַיַּיִן,** כלומר בדופן מול מקום היין, **זֶהוּ** סימן שהסתימה נעשתה **לְחַזֵּק** את הכלי שהיין לא יצא מהנקב.

רָבָא אָמַר, נקב שנעשה **לְמַטָּה מִן הַיַּיִן** וסתמו, **נַמִּי זֶהוּ לְשַׁמֵּר** – גם זו סתימה שנועדה לשמר שלא יזוב היין מהחבית, ודי בסתימה קלושה כיון שלא כל כובד היין לוחץ על הנקב. **וְהֵיכִי דָּמֵי לְחַזֵּק, כְּגוֹן שֶׁנִּיקְּבָה לְמַטָּה מִן הַשְּׁמָרִים** כלומר בדופן סמוך לשולי הכלי, במקום שכל כובד היין לוחץ על הנקב ויש צורך בסתימה מעולה. הגמרא מביאה ראיה שסתימה שאינה מעולה אינה מבטלת נקב: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרָבָא, תַּנְיָא דְּמִסַּיֵּיעַ לָךְ, בַּיִת** שאחד מפתחיו לחצר **סָתוּם, יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** בחלוקת החצר. כלומר, מבואר בבבא בתרא (יא.) שחלוקת חצר משותפת לבעלי הבתים הפתוחים לחצר, תלויה במספר הפתחים שיש לכל בית. כגון שני בתים שיש להם חצר משותפת, לבית אחד יש שני פתחים לחצר ולשני ארבעה פתחים. כאשר בעלי הבתים באים לחלק את החצר ביניהם, תחילה יש להקצות מהחצר לכל פתח מפתחי הבתים שטח שרוחבו כמדת רוחב הפתח ואורכו ארבע אמות, ואת שאר החצר חולקים בשווה. ואם אחד מהפתחים נסתם [קודם חלוקת החצר] מבלי לפרק את המזוזות, המשקוף והמפתן של הפתח, לא הפסיד אותו פתח את ארבע אמותיו בחלוקת החצר. אולם אם סתם **הפתח וּפָרַץ אֶת פְּצִימָיו** – עקר את המזוזות והמשקוף, הרי זו סתימה גמורה של הפתח **וְאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת.**

הברייתא מביאה דין נוסף: **בַּיִת** שיש בו מת והיה בו פתח **סָתוּם** ולא עקרו ממנו את המזוזות, המשקוף והמפתן, אין הפתח מתבטל עקב הסתימה, ולכן אין הבית נחשב לקבר **וְאֵינוֹ מְטַמֵּא** ארבע אמות **מִכָּל סְבִיבָיו** אלא כנגד הפתח הסתום. אבל אם סתמו **וּפָרַץ אֶת פְּצִימָיו,** נחשב הבית לקבר **וּמְטַמֵּא** מדרבנן ארבע אמות **מִכָּל סְבִיבָיו.** מוכח מברייתא זו שפתח מתבטל רק בסתימה מעולה.

הגמרא דנה בהכנסת קנה חלול לנקב שבחבית בשבת לשם הוצאת יין דרכו: **גּוּבְתָּא** – קנה חלול הניתן בנקב שבחבית כדי שדרכו יצא היין, **רַב אָסֵר** לתוקעו בנקב בשבת, **וּשְׁמוּאֵל שָׁרֵי** – התיר. הגמרא מבארת את מחלוקתם, **מְחַתֵּךְ לְכַתְּחִלָּה,** כלומר לחתוך את הקנה ולעשותו עגול כדי שיתאים למידת הנקב שבחבית, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאָסוּר** – אין חולק בדבר ולכל הדעות הדבר אסור משום תקון כלי. ומאידך, אם כבר היה קנה בנקב ונפל משם וצריך רק **לְאַחְדּוּרֵי** [–להחזירו], **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֵא פְּלִיגִי דְּשָׁרֵי** – אין חולק בדבר ולכל הדעות מותר להחזירו. **כִּי פְּלִיגִי** – מחלוקת האמוראים עוסקת בקנה **דַּחֲתִיכָה וְלֹא מִתַּקְנָא** – חתוך בעיגול, אולם לא נתנו בערב שבת בתוך הנקב כדי לבדקו אם הוא מתאים למידת הנקב. **מַאן דְּאָסַר** להכניסו בנקב, סובר **גְּזֵרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיחַתַּךְ לְכַתְּחִלָּה** – שמא לא יתאים הקנה לנקב, ויחתכנו בשבת ויתחייב, **וּמַאן דְּשָׁרֵי** – ומי שמתיר סובר **שלֵא גְּזֵרִינַן.**

הגמרא מציינת שמצינו גם לתנאים שנחלקו בענין זה: **וּכְתַנָּאֵי** – וכן מצינו שנחלקו גם התנאים בענין זה. שנינו בברייתא: **אֵין חוֹתְכִין שְׁפוֹפֶרֶת בְּיוֹם טוֹב** כדי ליתנה בחבית ולהוציא באמצעותה יין, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שאסור לעשות כן **בַּשַּׁבָּת.** אך אם כבר ניתנה מערב שבת **וְנִפְלָה** השפופרת מהנקב, **(אין) מַחֲזִירִין אוֹתָהּ בַּשַּׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר** שמותר להחזירה **בְּיוֹם טוֹב, וְרַבִּי יאשִׁיָּה מְיַקֵּל.** הגמרא מבארת את דברי רבי יאשיה. שואלת הגמרא: **רַבִּי יאשִׁיָּה אַהֵיָּא** – על מה מוסבים דברי רבי יאשיה המיקל, **אִילֵימָא** – אם נאמר שהוא חולק **אַרִישָׁא** – בדין שנאמר ברישא שאין חותכין שפופרת ביום טוב ובשבת, ועל כך נאמר שרבי יאשיה מיקל ומתיר לחתוך ולהקציעו למידת הנקב, לא יתכן לומר כן, **הָא קָמְתַּקֵּן מָנָא** – הלא הוא מתקן כלי ואיך יתכן להקל בדבר. **אֶלָּא** צריך לומר שרבי יאשיה חולק **אַסֵּיפָא** – בדין שנאמר בסיפא, וסבר שאם ניתנה מערב שבת ונפלה מותר להחזירה בשבת. אך גם זה לא יתכן שהרי **תַּנָּא קַמָּא נַמִּי מִישְׁרָא קָשְׁרֵי** – גם התיר, ואם כן במה נחלקו. **אֶלָּא** על כרחך **דַּחֲתִיכָה וְלֹא מִתַּקְנָא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – יש ביניהם מחלוקת בשפופרת שחתכוה בערב שבת, אולם לא הכניסוה לנקב לבדוק אם היא מתאימה לו, **מַר** – תנא קמא **סָבַר** שאסור להכניסה לנקב בשבת אז ביום טוב, **גְּזֵרִינַן** שמא יתקן את השפופרת אם יהא צורך בכך, **וּמַר** – ורבי יאשיה מיקל ומתיר להכניסה לנקב, משום **שסָבַר שלֵא גְּזֵרִינַן** שמא יתקן אותה.

המסקנא להלכה: **דָּרַשׁ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי יאשִׁיָּה** שמותר להכניס את הקנה לנקב בשבת וביום טוב ואין גוזרים שמא יתקן.

הגמרא שבה לבאר את הדין במשנה בענין סתימת הנקב בחבית באמצעות שעוה. שנינו במשנה: **וְאִם הָיְתָה** החבית **נְקוּבָה וכו'** לא יתן עליה שעוה במקום הנקב כדי לסותמו מפני שהוא ממרח.

הגמרא דנה בסתימת הנקב בחומר שאין בו חשש מירוח: **מֵישָׁחָא** – שמן עבה, **רַב אָסַר** למורחו על הנקב לסותמו, **וּשְׁמוּאֵל שָׁרֵי** – התיר. מבארת הגמרא: **מַאן דְּאָסַר** – רב סבר **גְּזֵרִינַן מִשּׁוּם שַׁעֲוָה** – אם נתיר למרוח בשמן עבה יטעה למרוח גם בשעוה, **וּמַאן דְּשָׁרֵי** – ושמואל שהתיר סבר **לֵא גְּזֵרִינַן. אָמַר לֵיהּ רַב שְׁמוּאֵל בַּר בַּר חָנָה לְרַב יוֹסֵף, כְּפֵירוּשׁ אֲמַרְתְּ לָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב** לפני שחלית ושכחת את תלמודך, **שמֵישָׁחָא** – שמן עבה **שָׁרֵי** – מותר למורחו על הנקב, ולא גוזרים שמא יטעה וימרח בשעוה.

הגמרא דנה בהנחת עלה של הדס [המקופל בצורת מרזב] בשבת בנקב שבחבית, כדי שבשעת הוצאת היין דרך הנקב לא יזוב היין על דפני החבית אלא יקלח על המרזב: **אָמַר** אדם ששמו **טָבוֹת רִישְׁבָּא** – צייד עופות **אָמַר שְׁמוּאֵל, הַאי טַרְפָא דְּאַפָּא** – אותו עלה של הדס **אָסוּר** להניחו בשבת בנקב של חבית כדי שישמש כמרזב ליציאת היין. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא, רַב יְיַמַּר מִדְּפִתִּי אָמַר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם מַרְזֵב** – שמא יתקן מרזב ממש לחבית ויתחייב. **רַב אַשִּׁי אָמַר, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְקַטֵּם** את העלה מהענף ונמצא מתקן כלי. מבארת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה הנפקא מינה ביניהם להלכה, **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דִּקְטִים וּמַנְחִי** – יש חילוק ביניהם באופן שיש לו עוד עלים קטומים, רב יימר חששש שמא יתקן מרזב ממש, גם באופן זה יאסור, ורב אשי שגזר שמא יקטום, באופן זה יתיר שהרי יש לו אחרים.

הגמרא דנה בהעברת לבדים [המשמשים לאדם במקום כרים וכסתות] דרך רשות הרבים או כרמלית תוך כדי עיטוף בהם: **כֵּי סָדְיָא** – לבדים שנוהגים לקפלם שישמשו לכר וכסת, **רַב אָסַר** להתעטף בהם ולהעבירם באופן זה דרך רשות הרבים, **וּשְׁמוּאֵל שָׁרֵי** – התיר. מבארת הגמרא: **כְּלִבְדִים רַכִּין** שהדרך היא להתעטף ולהתחמם בהם, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֵא פְּלִיגִי דְּשָׁרֵי** – אין חולק בדבר ולכל הדעות מותר להתעטף בהם ולהעבירם דרך רשות הרבים

המשך בעמ' פד

הַמְנַעֵר טַלִּיתוֹ בַּשַּׁבָּת מן האבק שעליה, **חַיָּיב חַטָּאת** משום שעבר על איסור מלבן, לפי שניעור הטלית דומה לכיבוסו. **וְלֹא אֲמָרָן** – ולא נאמר דין זה **אֶלָּא בְּחַדְתֵּי** – בטלית חדשה **אֲבָל בְּעַתִּיקֵי** – בטלית ישנה **לֵית לָן בָּהּ** – אין איסור בניעורה, משום שמן הסתם אינו מקפיד בחול על ניעורה, ולכן בשבת אין זה נחשב לכיבוס. **וְלֹא אֲמָרָן** – וכן לא נאמר דין זה **אֶלָּא בְּאוּכְּמֵי** – בטלית שחורה, שלכלוך האבק ניכר עליה ומקלקל יופיה ומן הסתם הוא מקפיד על כך, **אֲבָל בְּחִוָּרֵי וְסוּמְקֵי** – בטלית לבנה ואדומה, שאין ניכר האבק ומן הסתם אינו מקפיד **לֵית לָן בָּהּ** – אין איסור בניעורה. **וְהוּא דְּקָפִיד עֲלַיְיהוּ** – ומה שאסרנו לנער טלית חדשה שחורה אינו אלא כשבעליה מקפיד בימי חול שלא ללובשה עד שינערה, ולכן ניעורה נחשב לכיבוס וחייב משום מלבן.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **עוּלָּא אִיקְּלַע** [–הזדמן] **לְפוּמְבְּדִיתָא, חֲזָא רַבָּנָן דְּקָא מְנַפְּצֵי גְּלִימֵיְיהוּ** – ראה תלמידי חכמים שמנערים בשבת את בגדיהם החדשים והשחורים מהאבק, **אֲמַר** עולא, **קָמְחַלְּלִין רַבָּנָן שַׁבְּתָא** – תלמידי חכמים אלו מחללים שבת במעשה זה. **אָמַר לְהוּ רַב יְהוּדָה, נְפוּצֵי לֵיהּ בְּאַפֵּיהּ** – נערו את בגדיכם מן האבק בפני עולא, כיון **דְּאֵנַן לָא קָפְדִינַן מִידֵי** – אין דרכנו להקפיד על לכלוך האבק שבבגדים, ופעמים שאנו לובשים את הבגד המאובק מבלי לנערו, ולכן אין זה נחשב לליבון ומותר לנו לנער את הבגד.

הגמרא מביאה מעשה נוסף: **אַבֵּי הֲוָה קָאֵי קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף** – היה עומד לפני רב יוסף בשבת, **אֲמַר לֵיהּ** רב יוסף, **הַב לִי כּוּמְתָּאי** – תן לי כובעי, [**חֲזָא דְּאִיכָּא**] **טַלָּא עֲלֵיהּ** – ראה אביי שיש טל על הכובע, **הֲוָה קָמְחַסֵּם לְמִיתְבָּהּ לֵיהּ** – היה מהסס לתת לרב יוסף את כובעו, כיון שהיה צורך לנער את הטל מעליו והוא חשש לאיסור ליבון. **אֲמַר לֵיהּ** רב יוסף, **נְפוּץ שָׁדֵי** – נער והשלך את הטל ואין בכך איסור, כיון **דְּאֵנַן לָא קָפְדִינַן מִידֵי** – אנו איננו מקפידים על סילוק הטל.

הגמרא דנה באופני הוצאת טלית לרשות הרבים בשבת: **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַיּוֹצֵא בְּטַלִּית מְקוּפֶלֶת וּמוּנַּחַת לוֹ עַל כְּתֵיפוֹ בַּשַּׁבָּת,** כלומר לאחר שכיסה את ראשו בטלית קיפל את שאר הטלית [שמלפניו ושלאחריו] והניחו על כתפיו ויצא כך לרשות הרבים בשבת, **חַיָּיב חַטָּאת** על הוצאת הטלית לרשות הרבים, הואיל ואין זה דרך מלבוש. הגמרא מביאה ברייתא כדעת רבי יוחנן: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – וכן שנינו בברייתא, **סוֹחֲרֵי כְּסוּת הַיּוֹצְאִים בְּטַלִּיתוֹת מְקוּפָּלוֹת וּמוּנָּחוֹת עַל כְּתֵיפָן בַּשַּׁבָּת חַיָּבִין חַטָּאת, וְלֹא בְּסוֹחֲרֵי כְּסוּת בִּלְבַד אָמְרוּ כָּךְ אֶלָּא כָּל אָדָם דִּינוֹ כָּן, אֶלָּא** התנא נקט 'סוחרים' משום **שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל מוֹכְרִין לָצֵאת בָּהּ** בחול למכור את סחורתם, ולכן אופן זה נחשב לדרך הוצאה וחייב. **וְכֵן חֲנֻנִּי הַיּוֹצֵא בְּמָעוֹת הַצְּרוּרִין לוֹ בְּסִדִינוֹ,** כלומר בבגד שהוא לבוש בו, **חַיָּיב חַטָּאת, וְלֹא בְּחֲנֻנִּי בִּלְבַד אָמְרוּ כָּךְ אֶלָּא כָּל אָדָם** דינו כן, **אֶלָּא** התנא נקט 'חנוני' משום **שֶׁדַּרְכּוֹ** משום **שֶׁל חֲנֻנִּי לָצֵאת בָּהּ** בחול ולכן אופן זה נחשב לדרך הוצאה וחייב.

הברייתא דנה ביוצא לרשות הרבים כשהוא לבוש בבגד באופן שרק מיעוט בני אדם לובשים אותו כך, ורוב בני אדם לובשים אותו באופן אחר: **וְהָרְטָנִין** [–אנשים הנקראים כך על שם מקומם] **יוֹצְאִין** – מותרים לצאת בשבת **בְּסוּדָרִין** מקופלים **שֶׁעַל כְּתֵיפָן. וְלֹא בְּרִטָנִין בִּלְבַד אָמְרוּ כָּן אֶלָּא** אף **כָּל אָדָם** מותר לו לצאת כך, **אֶלָּא** התנא נקט 'רטנין' משום **שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל הִרְטָנִין לָצֵאת בְּכָךְ** בחול, ולכן זה נחשב לדרך מלבוש לכל אדם.

הברייתא מביאה מעשה בענין זה: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּהוּרְקָנוֹס בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוּרְקָנוֹס שֶׁיָּצָא בְּסוּדָר שֶׁעַל כְּתֵיפוֹ בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא שֶׁנִּימָא** [–חוט] היוצאת מהסודר היתה **כְּרוּכָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ** כדי שהסודר לא יפול מכתיפו ברשות הרבים ויעבירנו ארבע אמות. **וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר לִפְנֵי חֲכָמִים אָמְרוּ,** הדבר מותר **אֲפִילּוּ אֵין נִימָא כְּרוּכָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ.** מסקנת הגמרא להלכה: **דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא, הֲלָכָה** מותר לצאת כשסודר על כתיפו **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִימָא כְּרוּכָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹתָיו.**

הגמרא דנה בקיפול טלית באופנים שונים בשבת: **עוּלָּא אִיקְּלַע** – הזדמן **לְבֵי אַפֵּי בַּר חִיָּיא, בָּעוּ מִינֵּיהּ** [–שאלוהו] **מַהֲטִלִּית כְּעֵין מַרְזֵב בַּשַּׁבָּת. אָמַר לְהוּ, הָכִי אָמַר רַבִּי אֵלְעָזָר, אָסוּר לַעֲשׂוֹת** מהטלית כעין **מַרְזֵב בַּשַּׁבָּת.** מבארת הגמרא: **מַאי מַרְזֵב** – כיצד עושים מהטלית בעין מרזב. **אָמַר רַבִּי זֵירָא, כִּיסֵּי בַּבְלְיָיתָא** – שמרימים את שולי בגדיהם הארוכים וכופלים אותם כלפי מעלה ומחזיקים את הכפל על ידי חוטים, והכפל נראה כמין כיס ודומה למרזב, ועושים זאת כדי לקצר את הטלית הארוכה מדי ודבר זה אסור בשבת משום תיקון כלי.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַבִּי יִרְמְיָה הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא** – היה יושב לפני רבי זירא, וקיפל את טליתו באופן כל שהוא. **אָמַר לֵיהּ** רבי ירמיה לרבי זירא, **הָכִי מַאי** – באופן שבו אני מקפל את הבגד האם דינו כמו עשיית מרזב ויאסר לעשות כך בשבת משום תיקון כלי. **אָמַר לֵיהּ** רבי זירא, **אָסוּר** משום תיקון כלי. חזר רבי ירמיה וקיפל את הבגד באופן אחר ושאלו, **וְהָכִי מַאי** – ובאופן זה שאני מקפל את הבגד מה דינו. **אָמַר לֵיהּ** רבי זירא, גם זה **אָסוּר. אָמַר רַב פַּפָּא, נְקוֹט הַאי כְּלָלָא בִּידָךְ** – אחוז כלל זה בידך, **כָּל אַדַּעְתָּא דִּלְבַנּוּפֵי** – כל קיפול בטלית שנעשה לעמוד כך לתמיד, **אָסוּר** לעשותו בשבת משום תיקון כלי, **כָּל דִּלְהִתְנָאוֹת** – כל קיפול שנעשה להתנאות בו לפי שעה, **שָׁרֵי** – מותר. **כִּי הָא דְּרַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי מִתְנָאָה בִּסְדִינוֹ הֲוָה** – דרכו היה בחול לקפל את טליתו על גופו לנוי לאחר שהיה מתעטף בה. ומאחר וכך היה נוהג בחול נמצא שהדרך היא להתנאות בקיפול הטלית באופן זה, ולכן גם בשבת מותר לעשות זאת, כיון שהקיפול אינו קבוע. והוא הדין לכל אדם שבאופן שמקפל בחול את טליתו להתנאות, אף בשבת מותר לו להתנאות כך.

הגמרא חוזרת לדון ביציאה לרשות הרבים בטלית מקופלת על כתפיו ומביאה מעשה על כך: **כִּי אַתָּא** – כאשר בא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל **אָמַר, פַּעַם אַחַת יָצָא רַבִּי לַשָּׁדֶה בשבת, וְהָיוּ שְׁנֵי צִידֵי טַלִּיתוֹ** שמימינו ומשמאלו **מוּנָּחִין עַל כְּתֵיפוֹ,** אבל צידי טליתו שמלפניו ומאחריו היו משולשלים למטה. **אָמַר לְפָנַי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן זֵירוּז בֶּן חָמְיוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, וכי בָּזוֹ** – באופן זה **לֹא חַיֵּיב רַבִּי מֵאִיר חַטָּאת** על הוצאה לרשות הרבים, שהלא אין זה דרך מלבוש. תמה רבי **וְאָמַר לֵיהּ** ליהושע בן זירוז, **דִּקְדֵּק רַבִּי מֵאִיר עַד כָּאן,** כלומר האמנם חייב רבי מאיר גם באופן שנראה שיש להתיר לצאת בה לפי שרק צידי הטלית מונחים על כתפי ואילו שאר הטלית מופשלת לאחורי. רבי קיבל את דבריו **וְשִׁלְשֵׁל רַבִּי** את צידי **טַלִּיתוֹ** מעל כתיפו. **כִּי אֲתָא רָבִין** לבבל **אָמַר, לֹא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן זֵירוּז הָיָה** שהעיר לרבי על טליתו המקופלת, **אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן כָּפוֹסַאי הָיָה חֲתָנוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא,** וכך **אָמַר** לרבי, **וכי בָּזוֹ לֹא חַיֵּיב רַבִּי עֲקִיבָא חַטָּאת. אָמַר לוֹ רבי,** האמנם **דִּקְדֵּק רַבִּי עֲקִיבָא** וחייב **עַד כָּאן** – גם באופן זה, וקיבל רבי את דבריו **וְשִׁלְשֵׁל רַבִּי** את צידי **טַלִּיתוֹ. כִּי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יְהוּדָה** לבבל **אָמַר, נִשְׁאַל אִיתְּמַר,** כלומר, לא כך היה המעשה שרבי עצמו יצא בטלית שצידיה מקופלים על כתיפו, אלא שאלוהו האם מותר כך לצאת, והיה בדעתו להתיר, לפי שסבר שזה דרך מלבוש שהרי צידי הטלית שלפניו ומאחריו לא היו מקופלים, עד שאמרו לו שהתנא [רבי מאיר או רבי עקיבא] היה מחייב חטאת באופן זה וקיבל רבי את דבריהם.

משנה

משנתנו עוסקת בהלכות הקשורות לצרכי הגוף בשבת, כגון רחיצה וטלטול המגבת, סיכה גרימת הקאה והחזרת שבר למקומו ועוד: **הָרוֹחֵץ בְּמֵי מְעָרָה** – במים חמים הנמצאים במקום מקורה בתקרה, **וּבְמֵי טְבֶרְיָא, וְנִסְתַּפֵּג** – והתנגב **אֲפִילּוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיאוֹת** [–מגבות] בזה אחר זה, באופן שבכל אחת מהם נספגו רק מעט מים, אף על פי כן **לֹא יַבִּיאֵם בְּיָדוֹ** לביתו גם דרך מקום שיש בו עירוב, מחשש שיבוא לידי סחיטה. **אֲבָל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם** שרחצו **מִסְתַּפְּגִין בַּאֲלוּנְטִית אַחַת פְּנֵיהֶם יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם, וּמְבִיאִין אוֹתָן בְּיָדָן**

המשך בעמ' יד

הַמְנַעֵר טַלִּיתוֹ. מִן הֶעָפָר: **חַיָּיב חַטָּאת.** דְּזֶהוּ לִיבּוּנָהּ: **אֶלָּא בְּאוּכָמֵי.** שֶׁהָאָבָק מְקַלְקֵל מַרְאִיתָהּ, וְקָפֵיד עָלֶיהָ: **וְהוּא דְּקָפֵיד עֲלַיְיהוּ.** לְלוֹבְשָׁן עַד שֶׁיְּנַעֲרֵם: **קָמְחַלְּלִי(א) שַׁבְּתָא.** וּגְלִימֵי אוּכָמֵי הֲווּ: **לָא קָפְדִינַן.** לָא אִיכְפַּת לָן אִם יֵשׁ עָלֶיהָ אָבָק, הִלְכָּךְ לָאו לִיבּוּן הוּא: **כּוּמְתַאי.** כּוֹבָעִי: **הֲוָה קָא מְחַסֵּם.** לְשׁוֹן "לא תַחְסוֹם" (דברים כה): **לְמֵיתְבָא לֵיהּ.** שֶׁצָּרִיךְ לְנַעֵר הַטַּל מֵעָלֶיהָ: **בְּטַלִּית מְקוּפֶּלֶת.** לְאַחַר שֶׁנְּתָנָהּ עַל רֹאשׁוֹ, הִגְבִּיהַּ שִׁיפּוֹלֶיהָ עַל כְּתֵפָיו: **חַיָּיב חַטָּאת.** שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ: **וְהָרַטָּנִין.** עַל שֵׁם מָקוֹם: **נִימָא כְּרוּכָה עַל אֶצְבָּעוֹ.** שֶׁלֹּא יִפּוֹל מִכְּתֵפָיו: **בַּר הִינִי: מַרְזֵב.** מְפָרֵשׁ לְקַמֵּיהּ: **כִּיסוֹי בַּבְלָיָיתָא.** שֶׁמְּסַלְּקִין בִּגְדֵיהֶם מִן הָאָרֶץ כְּשֶׁהֵן אֲרוּכִּין, וְכוֹפְלִין אוֹתָן כְּלַפֵּי מַעְלָה, פרונצי"ש, וּמַחֲזִיקִין אוֹתָן[ג] ע"י חוּטִין. וְהַיְינוּ כְּמִין כִּיס וּכְמוֹ מַרְזֵב: **אָסוּר.** מִשּׁוּם תַּקּוּנֵי מָנָא: **הָכִי מַאי.** קוֹלֵט חֲלוּקוֹ (בְּפָנָיו) בְּעִנְיָן אֶחָד, וְשׁוֹאֲלוֹ: כְּגוֹן זֶה מַרְזֵב, אוֹ לא? וְחוֹזֵר וְקוֹלְטוֹ בְּעִנְיָן אַחֵר, וְשׁוֹאֲלוֹ: **לִכְנוּפֵי.** שֶׁיְּהֵא מְתוּקָּן תָּמִיד לְהַעֲמִיד קִיפּוּלוֹ לְעוֹלָם: **לְהִתְנָאוֹת.** לְפִי שָׁעָה: **מִתְנָאֶה בִּסְדִינוֹ.** אַחַר שֶׁנִּתְעַטֵּף הָיָה מְתַקְּנוֹ עַל גּוּפוֹ וּמְיַיֵּשְׁבוֹ. וּבְחוֹל קָאָמַר, כְּלוֹמַר: אַלְמָא דְּאוֹרְחֵיהּ בְּהָכִי, וְה"ה לְשַׁבָּת: **שְׁנֵי צִידֵי טַלִּיתוֹ.** שֶׁבִּימִינוֹ וּבִשְׂמֹאלוֹ לְצַד הַקַּרְקַע: **בֶּן זֵירוּז בָּזוֹ לֹא חִיֵּיב ר"מ חַטָּאת.** בִּתְמִיָּה; דְּאֵין זֶה דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ אֶלָּא דֶּרֶךְ מַשּׂוֹי: **דִּקְדֵּק ר"מ ע"כ.** בִּתְמִיָּה; לְחַיֵּיב חַטָּאת בְּדָבָר הַדּוֹמֶה לִהְיוֹת מוּתָּר כָּזֶה, שֶׁאֵינָהּ מְקוּפֶּלֶת וַאֲחוֹרֶיהָ נוֹפְלִין לְמַטָּה מִכְּתֵפָיו, אֶלָּא שֶׁצִּידֶיהָ הָיוּ מוּנָּחִין עַל כְּתֵפוֹ: **שִׁלְשֵׁל.** הוֹרִידָהּ לְמַטָּה, שֶׁקִּבֵּל דְּבָרָיו: **נִשְׁאַל אִיתְמַר.** לא אֵירַע מַעֲשֶׂה זֶה לְרַבִּי, אֶלָּא שָׁאֲלוּ לְפָנָיו מַהוּ לָצֵאת בּוֹ, וּבִקֵּשׁ לְהַתִּיר עַד שֶׁאָמְרוּ לְפָנָיו מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר "חַיָּיב חַטָּאת". דְּאִיהוּ סָבַר הוֹאִיל וְאֵינָהּ מְקוּפֶּלֶת, שֶׁהֲרֵי אֲחוֹרֶיהָ הָיוּ נוֹפְלִין לְמַטָּה מִן כְּתֵפָיו, אֶלָּא שֶׁצִּידֶיהָ הָיוּ מוּנָּחִים עַל כְּתֵפָיו – הֲוָה סָבַר דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ הוּא: **מתני' מֵי מְעָרָה.** מֵי מִקְוֶה מְקוֹרֶה שֶׁהוּא חָם וְאֵין חוּמּוֹ יוֹצֵא. וְדַוְקָא חַמִּין נָקַט, וּמש"ה קָתָנֵי הָרוֹחֵץ, דִּיעֲבַד: **וְנִסְתַּפֵּג.** וְקִינַּח: **אֲפִי' בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיּוֹת.** סְדִינִין שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהֶן, וְסִיפֵּג בָּהֵן זֶה אַחַר זֶה. וּרְבוּתָא הִיא, דְּלָא נְפִישִׁי מַיָּא בְּכָל חַד, אפ"ה לא יְבִיאֵם בְּיָדוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אֲפִי' ע"י עֵירוּב שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיִסְחַט בְּבוֹאוֹ: **אֲבָל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם.** הוֹאִיל וּמְרוּבִּין הֵן – מַדְכַּרִי אַהֲדָדֵי: **מִסְתַּפְּגִין בַּאֲלוּנְטִית אַחַת.** וְהַיְינוּ נַמִי רְבוּתָא, דַּחֲדָא אֲלוּנְטִית לַעֲשָׂרָה נְפִישָׁא בֵּיהּ מַיָּא, אֲפִילּוּ הָכִי מְבִיאִין אוֹתָהּ בְּיָדַיִם: **פְּנֵיהֶם יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם.** אוֹרְחָא דְּמִילְּתָא נָקַט, וְה"ה לְכָל גּוּפָם: **סָכִין.** שֶׁמֶן בְּשַׁבָּת: **וּמְמַשְׁמְשִׁין.** בַּיָּד עַל כָּל הַגּוּף לַהֲנָאָה: **אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִין.** לְשַׁפְשֵׁף בְּכֹחַ: **וְלֹא מִתְגָּרְרִין.** גָּרְסִינַן. בְּמִגְרֶרֶת שֶׁקּוֹרִין אשטרייל"א, דְּהָוֵי עוּבְדָּא דְּחוֹל: **לְקוּרְדִימָא.** שֵׁם הַנָּהָר. וּבַגְּמ' מְפָרֵשׁ טַעְמָא: **אַפִּיקְטוֹיזִין.** לְהָקִיא: **וְאֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן.** לְשׁוֹן "יָדֶיךָ עִצְּבוּנִי" (איוב י), שֶׁמְּתַקְּנִים וּמְיַיֵּשְׁבִין עַצְמוֹתָיו וְחוּלְיוֹת שִׁדְרָתוֹ כְּמִדַּת צַלְמוֹ. וּבַגְּמָרָא אָמַר טַעְמָא: **וְאֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר.** עֶצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר. כָּל רְפוּאָה אֲסוּרָה מִשּׁוּם שְׁחִיקַת סַמָּנִין: **נִפְרְקָה.** אלויישי"ר בְּלַעַז, שֶׁיָּצָא הָעֶצֶם מִפֶּרֶק שֶׁלּוֹ: **לֹא יִטְרְפֵם.** לְשׁוֹן "בֵּיצִים טְרוּפוֹת בִּקְעָרָה" (חולין דף סד.):

גמ'

הַמְנַעֵר טַלִּיתוֹ בַּשַּׁבָּת – חַיָּיב חַטָּאת. וְלָא אֲמַרַן אֶלָּא בַּחֲדַתֵּי, אֲבָל בְּעַתִּיקֵי – לֵית לָן בָּהּ. וְלָא אֲמַרַן אֶלָּא בְּאוּכָמֵי, אֲבָל בְּחִיוָּרֵי וְסוּמָּקֵי – לֵית לָן בָּהּ. וְהוּא דְּקָפִיד עֲלַיְיהוּ. עוּלָּא אִיקְלַע לְפוּמְבַּדִיתָא, חֲזָא רַבָּנַן דְּקָא מְנַפְּצִי גְּלִימַיְיהוּ. אֲמַר: קָמְחַלְּלִין רַבָּנַן שַׁבְּתָא! אֲמַר לְהוּ רַב יְהוּדָה: נְפוּצֵי לֵיהּ בְּאַפֵּיהּ, אֲנַן לָא קָפְדִינָן מִידֵּי. אַבַּיֵי הֲוָה קָאֵי קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, א"ל: הַב לִי כּוּמְתַאי. [חֲזָא דְּאִיכָּא] טַלָּא עֲלֵיהּ, הֲוָה קָמְחַסֵּם לְמִיתֵבָה לֵיהּ. א"ל: נָפוֹץ שְׁדֵי, אֲנַן לָא קָפְדִינָן מִידֵּי. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף א"ר יוֹחָנָן: הַיּוֹצֵא בְּטַלִּית מְקוּפֶּלֶת מוּנַּחַת לוֹ עַל כְּתֵיפוֹ בַּשַּׁבָּת – חַיָּיב חַטָּאת. תנ"ה סוֹחֲרֵי כְּסוּת הַיּוֹצְאִים בְּטַלִּיתוֹת מְקוּפָּלוֹת וּמוּנָּחוֹת עַל כְּתֵיפָן בַּשַּׁבָּת – חַיָּיבִין חַטָּאת. וְלֹא סוֹחֲרֵי כְּסוּת בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל מוֹכְרִין לָצֵאת כָּךְ. וְחֶנְוָנִי הַיּוֹצֵא בְּמָעוֹת הַצְּרוּרִין לוֹ בִּסְדִינוֹ – חַיָּיב חַטָּאת. וְלֹא חֶנְוָנִי בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל חֶנְוָנִי לָצֵאת כָּךְ. וְהָרַטָּנִין יוֹצְאִין בְּסוּדָרִין שֶׁעַל כְּתֵיפָן. וְלָא רַטָּנִין בִּלְבַד אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל רַטָּנִין לָצֵאת בְּכָךְ. א"ר יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּהוּרְקָנוֹס בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוּרְקָנוֹס שֶׁיָּצָא בְּסוּדָר שֶׁעַל כְּתֵיפוֹ בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא שֶׁנִּימָא כְּרוּכָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ. וּכְשֶׁבָּא הַדָּבָר לִפְנֵי חֲכָמִים אָמְרוּ: אֲפִילּוּ אֵין נִימָא כְּרוּכָה לוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ. דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא: הֲלָכָה – אע"פ שֶׁאֵין נִימָא כְּרוּכָה לוֹ בְּאֶצְבְּעוֹתָיו. עוּלָּא אִיקְלַע לְבֵי אַסִי בַּר הִינִי, בָּעוּ מִינֵּיהּ: מַהוּ לַעֲשׂוֹת מַרְזֵב בַּשַּׁבָּת? אֲמַר לְהוּ, הָכִי אֲמַר רַבִּי אֶלְעַי: אָסוּר לַעֲשׂוֹת מַרְזֵב בַּשַּׁבָּת. מַאי מַרְזֵב? אָמַר רַ' זֵירָא: כִּיסֵי בַּבְלָיָיתָא. רַ' יִרְמְיָה הֲוָה יָתֵיב קַמֵּיהּ דְּרַ' זֵירָא. א"ל: הָכִי מַאי? א"ל: אָסוּר. וְהָכִי מַאי? א"ל: אָסוּר. אֲמַר רַב פַּפָּא: נְקוֹט הַאי כְּלָלָא בִּידָךְ: כֹּל אַדַּעֲתָא דְּלִכְנוּפֵי – אָסוּר, כֹּל דִּלְהִתְנָאוֹת – שָׁרֵי. כִּי הָא דְּרַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי מִתְנָאֶה בִּסְדִינוֹ הֲוָה. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: פַּעַם אַחַת יָצָא רַבִּי לַשָּׂדֶה, וְהָיוּ שְׁנֵי צִידֵי טַלִּיתוֹ מוּנָּחִין עַל כְּתֵיפוֹ. אָמַר לְפָנָיו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן זֵירוּז בֶּן חָמִיו שֶׁל רַבִּי מֵאִיר: בָּזוֹ לֹא חִיֵּיב רַ' מֵאִיר חַטָּאת. אָמַר לֵיהּ: דִּקְדֵּק רַבִּי מֵאִיר עַד כָּאן? שִׁלְשֵׁל רַבִּי טַלִּיתוֹ. כִּי אֲתָא רָבִין אֲמַר: לֹא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן זֵירוּז הֲוָה – אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן כְּפוּסָאֵי הָיָה, חֲתָנוֹ שֶׁל רַ' עֲקִיבָא. אָמַר: בָּזוֹ לֹא חִיֵּיב רַ' עֲקִיבָא חַטָּאת. אָמַר לוֹ: דִּקְדֵּק ר"ע עַד כָּאן? שִׁלְשֵׁל רַבִּי טַלִּיתוֹ. כִּי אֲתָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יְהוּדָה אָמַר: נִשְׁאַל אִיתְמַר. **מַתְנִי' הָרוֹחֵץ בְּמֵי מְעָרָה וּבְמֵי טִבֶּרְיָא וְנִסְתַּפֵּג אֲפִילּוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיאוֹת – לֹא יְבִיאֵם בְּיָדוֹ. אֲבָל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם מִסְתַּפְּגִין בַּאֲלוּנְטִית אַחַת פְּנֵיהֶם יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם, וּמְבִיאִין אוֹתָן בְּיָדָן. סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין, אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִין וְלֹא מִתְגָּרְרִין. אֵין יוֹרְדִין לְקוּרְדִימָא,)וְאֵין עוֹשִׂין אַפִּיקְטוֹיזִין, וְאֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן, וְאֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ וְרַגְלוֹ לֹא יִטְרְפֵם בְּצוֹנֵן, אֲבָל רוֹחֵץ הוּא כְּדַרְכּוֹ, וְאִם נִתְרַפֵּא – נִתְרַפֵּא. **גְּמָ'** קָתָנֵי מֵי מְעָרָה דּוּמְיָא דְּמֵי טִבֶּרְיָא, מַה מֵי טִבֶּרְיָא – חַמִּין, אַף מֵי מְעָרָה חַמִּין. "הָרוֹחֵץ" – דִּיעָבַד אִין, לְכַתְּחִילָּה – לָא. מִכְּלָל

דלהשתטף

המנער טליתו. פי' ר"ח: מן הטל שעליו, דהיינו כיבוס, וליבון חייב חטאת. וכן משמע דהוי דומיא דכומתא דרב יוסף. אבל בניעור מן העפר, כדפירש בקונטרס – אין נראה שיהא שייך ליבון:

היוצא בטלית מקופלת. איידי דאיירינן במי שנשרו כליו בדרך, שאז דרך הוא לקפל טליתו, נקטיה הכא: **הרטנין.** רטנין כמו הרהטנין (הערוך פי' הרצים): **מהו** לעשות מרזב. נראה לרבי דלענין איסור הוצאה איירי, כמו טלית של ד' כנפו' ולוקח שני צידי רוחב טליתו של צד ימינו ונותן על כתף השמאלית ואינו פושטו על כתף, אלא מקופל ומונח על כתפו. והיינו דקאמר מאי מרזב – כיסי בבלייתא שקורין פרונצדר"ה. דכשהוא מונח כמו שפירשתי יש בו כיסים מרובים, וכל כיסא וכיסא נראה כמין מרזב. ומיבעיא ליה אי איכא איסור הוצאה בכך, כיון שאינה דרך מלבוש. והיינו דקאמר כל אדעתא לכנופי – אסור. דהיינו כמו שפירשתי, ששני צידי הימין מקובצים ומונחים על כתף השמאלית, שיכול לילך במהרה ולא יכביד עליו טליתו. אדעתא דלהתנאות שפיר דמי – והיינו כשאין צידי טליתו מקובצין אלא צד אחד מונחת על כתפו אצל צוארו, וצד האחר נופל על שכמו עד הזרוע ואין בו שום כיסוי. והיינו שלשל רבי טליתו דבסמוך – שלשל אותו כמו שפירשתי, כעין להתנאות והיינו דרך מלבוש. וכן פירש בערוך ערך מרזב: אסור לעשות מרזב בשבת. פירוש: כשיעטוף אדם טליתו ויקפיל שני קצותיו כעין דרך קיפול, ויניחנה על שכמו השמאלית ויחזור ויקפל שאר הטלית שבצד הימין ויניחנה בכתפו. רק מה שפירש שקורין מרזב מה שטליתו מושפלת מהנה ומהנה וחלל כנגד השדרה דנראה כמין מרזב – אינו נראה לרבי, דא"כ מאי קאמר בתר הכי מאי מרזב כיסי בבלייתא. הלא אינו עשוי כעין כיסא! מ"ר:

אף מי מערה חמין. שהוחמו באור. דאי בחמי טבריא – שרי לכתחילה, כדאמר בפרק "כירה" (ד' מ. ושם): והניחו להן חמי טבריא. ובפרק "שמונה שרצים" (ד' קט. ושם:)א):

דיעבד אין. אמי מערה, קאי, ולא תנא במתני' חמי טבריא אלא למידק אף מי מערה חמיקב):

דתניא

דתניא א"ר כשהיינו למדין תורה כו'. מסתמא יחידי היה, שלא היה אלא אחד מתלמידיו עמו כשהיה רוחץ. כדתניא ב"מקום שנהגו" (פסחים דף נא.) שלא ירחוץ תלמיד עם רבו, ואם היה רבו צריך לו – מותר. ומסתמא ר"ש לא היה צריך אלא לאחד כשהיה רוחץ. וכשהיו שבים לביתם היה התלמיד נושא האלונטית בפני עצמה, שר"ש לא היה נושא עמו, דהא ס"ל שיחיד מותר להביאה ולא חיישינן לסחיטה. והא דקאמר "היינו" – ר"ל כל אחד ואחד בפני עצמו, כשהיה מגיע יומו לשמש רבו. ולעיל בפ' "כירה" (דף מ:) גרסינן: מעשה בתלמיד של ר' מאיר שנכנם אחריו לבית המרחץ. ויש ספרים דגרסי "תלמידיו" ואיננו. ובכל הספרים גרסי לקמן בפרק "שואל" (דף קנא:) תלמידו. מ"ר:

צריך לקשר שני ראשיה למטה. בגיטין בפ' "הנזקין" (דף נט.) מפרש דסכניתא הוא בגד דק, דאמרינן: סוכני וחומר כי אמגוזא ופלגא דאמגוזא. ומשום הכי צריך לקשר שני ראשיה למטה, שלא יפריחנו מעליו הרוח, ואתי לאתויי. או משום דנראה כעין משוי, לפי שהוא דק מאד ואינו נראה מלבוש, אא"כ נראה קשור:

אין מעצבין את הקטן. פירשנו [בריש כל הכלים] (דקכ"ג.) ד"ה אסובי:

הדרן עלך חבית

גמ' דִּלְהִשְׁתַּטֵּף. שׁוֹפְכָן עַל גּוּפוֹ, דְּלָאו דֶּרֶךְ רְחִיצָה הִיא – שָׁרֵי לְכַתְּחִילָּה, אֲפִי' בְּחַמִּין: **סֵיפָא.** אֲבָל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כו': **וּמַנִּיחָהּ בַּחַלּוֹן.** הַסְּמוּכָה לְכוֹתֶל הַמֶּרְחָץ: **לְאוֹלְיָירִין.** בַּלָּנִים: **עַל אוֹתוֹ דָּבָר.** סְחִיטָה: **הָא רַבִּי וְהָא ר"ש כו'.** הֲרֵי כָּל אֵלּוּ שֶׁמַּתִּירִין: **מֵחָצֵר לַגַּג כו'.** ר"ש לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר בְּעֵירוּבִין (דף עד.): אֶחָד גַּגּוֹת אֶחָד חֲצֵירוֹת וְא' קַרְפֵּיפוֹת, כּוּלָּן רְשׁוּת אַחַת הֵן לְטַלְטֵל מִזֶּה לָזֶה, וַאֲפִילּוּ שֶׁל בְּעָלִים הַרְבֵּה: **עַד שֶׁהָיִינוּ מַגִּיעִין כו'.** וּמִסְתָּמָא לֹא הָיוּ מַנִּיחִין אוֹתָהּ עַל הַמַּעְיָן בִּמְקוֹם הֶפְקֵר: **כְּבֶן חֲכִינַאי מַתְנֵי לָהּ.** דִּבְרֵי בֶּן חֲכִינַאי מְסַיֵּים בָּהּ, וְלָאו סְתָמָא: **הָאוֹלְיָירִין.** בַּלָּנִין: **מְבִיאִין בַּלָּרֵי נָשִׁים.** סְדִינִים שֶׁהַנָּשִׁים מִסְתַּפְּגִין בָּהֶם מוּתָּר לַהֲבִיאָן דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ לְבֵית הַמֶּרְחָץ: **סְכַנִּיתָא.** סוּדָר גָּדוֹל [א] שֶׁתָּלוּי לוֹ בֵּין כְּתֵפָיו, וְרֹאשׁוֹ עָטוּף בּוֹ: **צָרִיךְ לִקְשׁוֹר שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ.** זֶה בָּזֶה, שֶׁלֹּא תִּפּוֹל מֵרֹאשׁוֹ: **כִּי מַעַבְרִיתוּ מָאנֵי לִבְנֵי חֵילָא.** כְּשֶׁתָּבִיאוּ בִּגְדֵי הַגּוֹיִם, בְּנֵי הַחַיִל הַמּוּטָּלִי' עֲלֵיכֶם לְשַׁמְּשָׁן, וְאַתֶּם מְבִיאִים לָהֶם בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים: **שַׁרְבִּיבוּ בְּהוּ לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִים.** שֶׁלֹּא יִהְיוּ שׁוּלֵיהֶם מוּנָּחִים בְּכִתְפֵיכֶם, אֶלָּא מְשׁוּכִי' לְמַטָּה, שֶׁיְּהֵא נִרְאֶה לְבוּשׁ: **סָךְ וְאח"כ מְמַשְׁמֵשׁ.** [דְּקָסָבַר]: בְּחוֹל מְמַשְׁמֵשׁ וְאַחַר כָּךְ סָךְ: **דְּיוֹמְסֶית.** שֵׁם נָהָר שֶׁמֵּימָיו מְלוּחִים: **שֶׁמְּעַמֶּלֶת.** מְחַמֶּמֶת: **וּמַרְפֵּא.** שֶׁהַטִּיט מָלוּחַ: **כָּל יָמֶיהָ.** יְמֵי רְפוּאָתָהּ: **לְהַאי גִּיסָא כו'.** מַתְחֶלֶת הַיָּמִים אוֹ בַּסּוֹף: **שַׁקְיָינֵי.** מַשְׁקִין לִרְפוּאָה: **מִדִּבְחָא לַעֲצֶרֶת.** אַלְמָא עֲצֶרֶת בַּסּוֹף: **חָמְרָא דִּפְרוּגַיְתָא.** שֵׁם מְדִינָה שֶׁיֵּינָהּ מְשׁוּבָּח: **קִפְּחוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים.** שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי הֲנָאָה, וַעֲסוּקִים בְּכָךְ, וְלֹא הָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וְיָצְאוּ לְתַרְבּוּת רָעָה: **לְהָתָם.** לְפוּרְגַיְתָא וּדְיוֹמְסֶית: **אִימְשִׁיךְ בַּתְרַיְיהוּ.** אַחַר הַיַּיִן וְהָרְחִיצָה: **אִיעָקַר תַּלְמוּדֵיהּ.** נֶעֱקַר תַּלְמוּדוֹ וּשְׁכָחוֹ: **הַחֵרֵשׁ הָיָה לִבָּם:** **הֱוֵי גּוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה.** אִם ת"ח אַתָּה אַל תֵּשֵׁב אֶלָּא בִּמְקוֹם ת"ח חֲבֵרְךָ, וְאַל תֹּאמַר תַּלְמִידִים הֵם יָבוֹאוּ אֵלַי וְדַי לִי בְּכָךְ, לָמָּה אֶהְיֶה גּוֹלֶה: **שֶׁחֲבֵירֶיךָ יְקַיְּימוּהָ בְּיָדְךָ.** שֶׁתְּהֵא רָגִיל אֶצְלָם, וּכְשֶׁתִּשְׁנֶה מַסֶּכֶת אַחַת וְהֵם אַחֶרֶת תִּשְׁמָעֶנָּה וּתְהֵא סְדוּרָה בְּפִיךָ וְאַל תִּשְׁתַּכַּח הֵימֶנָּה: **וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן.** לוֹמַר חָכָם גָּדוֹל אֲנִי, וְזַכְרָן, וּכְשֶׁאֶחֱזוֹר פֶּרֶק זֶה אוֹ מַסֶּכֶת זוֹ לֹא תִּשְׁתַּכַּח חֲבֶרְתָּהּ מִמֶּנִּי: **מִגְרֶרֶת.** אשטריי"ל, וְאָדָם מְגָרֵר בָּהּ: **מְגִירְתָא דְּכַסְפָּא.** לְשַׁבָּת: **מִשּׁוּם פִּיקָא.** טִיט שֶׁל אוֹתוֹ נָהָר מַחֲלִיק, וּבִגְדֵי הָאָדָם נִישׁוֹרִין בַּמַּיִם כְּשֶׁהוּא נוֹפֵל, וְאָתֵי לִידֵי סְחִיטָה: **אֶלָּא בְּסַם.** דְּדָמֵי לִרְפוּאָה, וּגְזֵירָה מִשּׁוּם שְׁחִיקַת סַמָּנִין: **אֲבָל בְּיָד.** לְהַכְנִיס יָד לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ עַד שֶׁיָּקִיא – מוּתָּר: **מִפְּנֵי הֶפְסֵד אוֹכָלִין.** שֶׁבְּמֵעָיו, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הוּא רָעֵב וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל: **לְפוּפֵי.** אונמלוטי"א, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂי' לְקָטָן שִׁיתְיַישְּׁבוּ אֵבָרָיו וְלֹא יִתְעַקֵּם: **בְּחוּמְרֵי שִׁדְרָה.** חוּלְיוֹת שֶׁל שִׁדְרָה שֶׁנִּתְפָּרְקָה אַחַת מֵהֶן. וּלְאַחַר זְמַן קָמַיְירִי, דְּאִי בְּיוֹם לֵידָה אָמְרִי' (לעיל דף קכט:): כָּל הָאָמוּר בְּפ' תּוֹכֵחָה דִּיחֶזְקֵאל עוֹשִׂין לַחַיָּה בַּשַּׁבָּת:

הלכה

**דִּלְהִשְׁתַּטֵּף כָּל גּוּפוֹ, אֲפִי' לְכַתְּחִילָּה – שַׁפִּיר דָּמֵי. מַנִּי? ר"ש הִיא, דְּתַנְיָא: לֹא יִשְׁתַּטֵּף אָדָם בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן, דִּבְרֵי ר"מ. ר"ש מַתִּיר. רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּחַמִּין – אָסוּר, בְּצוֹנֵן – מוּתָּר. "וְנִסְתַּפֵּג אֲפִילּוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיּוֹת". רֵישָׁא רְבוּתָא קמ"ל, וְסֵיפָא רְבוּתָא קמ"ל. רֵישָׁא רְבוּתָא קמ"ל – דַּאֲפִילּוּ הָנֵי דְּלָא נְפִישִׁי בְּהוּ מַיָּא, כֵּיוָן דְּחַד הוּא – אָתֵי לִידֵי סְחִיטָה. וְסֵיפָא רְבוּתָא קמ"ל, אֲפִילּוּ הָנֵי דִּנְפִישִׁי בְּהוּ מַיָּא, כֵּיוָן דְּרַבִּים נִינְהוּ – מַדְּכַּרִי אַהֲדָדֵי. תָּנוּ רַבָּנַן: מִסְתַּפֵּג אָדָם בַּאֲלוּנְטִית, וּמַנִּיחָהּ בַּחַלּוֹן. וְלֹא יִמְסְרֶנָּה לְאוֹלְיָירִין, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִים עַל אוֹתוֹ דָּבָר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִסְתַּפֵּג בַּאֲלוּנְטִית אַחַת, וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: הִלְכְתָא מַאי? אֲמַר לֵיהּ: הָא רַ' שִׁמְעוֹן, הָא רַבִּי, הָא שְׁמוּאֵל, הָא רַ' יוֹחָנָן. רַ' שִׁמְעוֹן – הָא דַּאֲמַרַן. רַבִּי – דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי: כְּשֶׁהָיִינוּ לְמֵדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַ' שִׁמְעוֹן בִּתְקוֹעַ הָיִינוּ מַעֲלִין שֶׁמֶן וַאֲלוּנְטִית מֵחָצֵר לַגַּג, וּמִגַּג לַקַּרְפֵּף, עַד שֶׁהָיִינוּ מַגִּיעִין אֵצֶל מַעְיָן שֶׁהָיִינוּ רוֹחֲצִין בּוֹ. שְׁמוּאֵל – דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: מִסְתַּפֵּג אָדָם בַּאֲלוּנְטִית, וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. רַ' יוֹחָנָן – דְּאָמַר רַ' חִיָּיא בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן: הֲלָכָה, מִסְתַּפֵּג אָדָם בַּאֲלוּנְטִית וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. וּמִי א"ר יוֹחָנָן הָכִי?! והא"ר יוֹחָנָן: הֲלָכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה. וּתְנַן: וְנִסְתַּפֵּג אֲפִילּוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיּוֹת – לֹא יְבִיאֵם בְּיָדוֹ! הַהוּא כְּבֶן חֲכִינַאי מַתְנֵי לָהּ. א"ר חִיָּיא בַּר אַבָּא אר"י: הָאוֹלְיָירִין מְבִיאִין בַּלָּרֵי נָשִׁים לְבֵי בָּנֵי, וּבִלְבַד שֶׁיִּתְכַּסֶּה בָּהֶן רֹאשָׁן וְרוּבָּן. סְכַנִּיתָא – צָרִיךְ לְקַשֵּׁר ב' רָאשֶׁיהָ לְמַטָּה. א"ר חִיָּיא בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן: לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִים. אֲמַר לְהוּ רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא: כִּי מַעַבְרִיתוּ מָאנֵי לִבְנֵי חֵילָא – שַׁרְבִּיבוּ בְּהוּ לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִם. "סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין". ת"ר: סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין בִּבְנֵי מֵעַיִים בַּשַּׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בַּחוֹל. הֵיכִי עָבֵיד? רַ' חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: סָךְ וְאח"כ מְמַשְׁמֵשׁ, רַ' יוֹחָנָן אָמַר: סָךְ וּמְמַשְׁמֵשׁ בְּבַת אַחַת. "אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִין". א"ר חִיָּיא בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן: אָסוּר לַעֲמוֹד בְּקַרְקָעִיתָהּ שֶׁל דְּיוֹמְסֶת, מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמֶּלֶת וּמַרְפֵּא. אָמַר רַ' יְהוּדָה אָמַר רַב: כָּל יָמֶיהָ שֶׁל דְּיוֹמְסֶת עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם, וַעֲצֶרֶת מִן הַמִּנְיָן. אִיבַּעֲיָא לְהוּ: עֲצֶרֶת (בַּתְּחִלָּה) לְהַאי גִּיסָא, אוֹ לְהַאי גִּיסָא? ת"ש, דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: כּוּלְּהוּ שַׁקְיָינֵי מִדִּיבְחָא וְעַד עֲצַרְתָא מָעַלוּ. דִּילְמָא, הָתָם הוּא – דְּכַמָּה דְּקָרִיר עָלְמָא מָעַלִי, אֲבָל הָכָא מִשּׁוּם הַבְלָא הוּא, כֵּיוָן דְּחָמִים עָלְמָא – טְפֵי מַעֲלֵי. אֲמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: חָמְרָא דִּפְרוּגַיְיתָא וּמַיָּא דִּדְיוֹמְסֶת קִיפְּחוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מִיִּשְׂרָאֵל. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ אִיקְלַע לְהָתָם, אִימְשִׁיךְ בָּתְרַיְיהוּ אִיעָקַר תַּלְמוּדֵיהּ. כִּי הֲדַר אֲתָא, קָם לְמִיקְרִי בְּסִפְרָא, בְּעָא לְמִיקְרָא "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" אֲמַר: הַחֵרֵשׁ הָיָה לִבָּם. בָּעוּ רַבָּנַן רַחֲמֵי עֲלֵיהּ, וַהֲדַר תַּלְמוּדֵיהּ. וְהַיְינוּ דִּתְנַן, רַ' נְהוֹרַאי אוֹמֵר: הֱוֵי גּוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבֹא אַחֲרֶיךָ, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּימוּהָ בְּיָדְךָ, וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן. תָּנָא: לֹא רַ' נְהוֹרַאי שְׁמוֹ אֶלָּא רַ' נְחֶמְיָה שְׁמוֹ, וְאָמְרִי לָהּ רַ' אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רַ' נְהוֹרַאי – שֶׁמַּנְהִיר עֵינֵי חֲכָמִים בַּהֲלָכָה. "אֲבָל לֹא מִתְגָּרְרִין". ת"ר: אֵין גּוֹרְרִין בְּמִגְרֶרֶת בַּשַּׁבָּת. רשב"ג אוֹמֵר: אִם הָיוּ רַגְלָיו מְלוּכְלָכוֹת בְּטִיט וּבְצוֹאָה – גּוֹרֵר כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה עָבְדָא לֵיהּ אִימֵּיהּ מִגְרַרְתָּא דְּכַסְפָּא. "אֵין יוֹרְדִין לְקוּרְדִימָא וכו'". מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם פִּיקָא. "וְאֵין עוֹשִׂין אַפִּיקְטוֹיזִין בַּשַּׁבָּת". אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּסַם, אֲבָל בְּיָד – מוּתָּר. תַּנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אַף בַּחוֹל אָסוּר, מִפְּנֵי הֶפְסֵד אוֹכָלִין. "וְאֵין מְעַצְּבִין אֶת הַקָּטָן". אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַ' יוֹחָנָן: לְפוּפֵי יְנוּקָא בַּשַּׁבָּת – שַׁפִּיר דָּמֵי. וְהָאֲנַן תְּנַן: אֵין מְעַצְּבִין! הָתָם בְּחוּמְרֵי שִׁדְרָה, דְּמֶיחֱזֵי כְּבוֹנֶה. "וְאֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר". אָמַר רַבִּי חָנָא בַּגְדַתָּאָה אָמַר שְׁמוּאֵל:

הלכה

דִּלְהִשְׁתַּטֵּף – שלשפוך מים על כָּל גּוּפוֹ גם כשהם חמים, אֲפִילּוּ לְכַתְּחִילָּה שַׁפִּיר דָּמֵי – מותר, משום שאין דרך רחיצה בכך. מבררת הגמרא: מַנִּי – כדעת מי שנויה משנתנו המתירה שפיכת מים חמים על כל הגוף בשבת, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתַנְיָא – שכן שנינו בברייתא, לֹא יִשְׁתַּטֵּף אָדָם בשבת בֵּין בְּחַמִּין – מים שהוחמו בערב שבת בֵּין בְּצוֹנֵן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בשניהם, ולא גזר שמא יבואו לחמם מים בשבת, וּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּחַמִּין אָסוּר בְּצוֹנֵן מוּתָּר, נמצא שמשנתנו כרבי שמעון.

הגמרא דנה בהחזרת המגבת מהמרחץ ביחיד הרוחץ וברבים הרוחצים. שנינו במשנה: הרוחץ וְנִסְתַּפֵּג אֲפִילּוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיּוֹת לא יביאם בידו לביתו, ובסיפא נאמר אבל עשרה בני אדם מסתפגים באלונטית אחת ומביאים אותה בידם. ויש לדייק מדוע נקטה המשנה ברישא עשר אלונטיות ובסיפא אלונטית אחת. מבארת הגמרא: הֵרִישָׁא של המשנה רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן – משמיעה לנו חידוש, וְגם הֵסִיפָא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן. הֵרִישָׁא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן, דַּאֲפִילּוּ הָנֵי דְּלֹא נְפִישִׁי בְּהוּ מַיָּא – שאף שאותם עשר מגבות שהתנגב בהם אדם אחד אינם ספוגים במים רבים, ויש רק חשש מועט שיסחטם, מכל מקום כֵּיוָן דְּחַד הוּא – שהוא אדם אחד ואין מי שיזכיר לו שהסחיטה אסורה, אָתֵי – יש חשש שיבוא לִידֵי סְחִיטָה ולכן אסרו עליו להביאם בידו. וְסֵיפָא רְבוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן, אֲפִילּוּ הָנֵי דִּנְפִישִׁי בְּהוּ מַיָּא – שאף במגבת אחת שכל העשרה התנגבו בה וספוגה במים רבים, מכל מקום כֵּיוָן דְּרַבִּים נִינְהוּ, לא חששו חכמים שיבואו לידי סחיטה משום דמַדְכְּרִי אַהֲדָדֵי – שהם יזכירו זה לזה שאסור לסחוט.

הגמרא מביאה תנא החולק על משנתנו בענין הבאת האלונטית ביחיד הרוחץ: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, מִסְתַּפֵּג אָדָם ביום טוב ובשבת בַּאֲלוּנְטִית ולא חוששים שיבא לידי סחיטה, וּמַנִּיחָהּ בַּחַלּוֹן הסמוך לכותל המרחץ, וְלֹא יִמְסְרֶנָּה לָאוֹלְיָירִין [–בלנים] מִפְּנֵי שֶׁהם חֲשׁוּדִים עַל אוֹתוֹ דָּבָר, כלומר על סחיטתה בשבת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִסְתַּפֵּג אדם בַּאֲלוּנְטִית אַחַת וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ ואף שהיא ספוגה במים אין חוששים שיבוא לידי סחיטה, שלא כתנא של משנתנו שחושש לכך ואוסר. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הִלְכְתָא מַאי – כמי יש לפסוק להלכה. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, הָא – הרי רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְהָא רַבִּי, וְהָא שְׁמוּאֵל, וְהָא רַבִּי יוֹחָנָן, מתירים ליחיד להביא את האלונטית בידו ולכן כך ההלכה.

הגמרא מפרטת בכל אחד מהם מנין שהוא סובר כך: רַבִּי שִׁמְעוֹן הָא דַּאֲמָרָן – הרי למדנו בברייתא את שיטתו שמתיר ליחיד להביא את המגבת לביתו. רַבִּי גם סובר כך, דְּתַנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי, כְּשֶׁהָיִינוּ לְמֵדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּתְקוֹעַ, הָיִינוּ מַעֲלִין בשבת שֶׁמֶן לסוך בו וַאֲלוּנְטִית להסתפג בה, והעברנו אותם מֵחָצֵר הבית לְגַג הבית וּמִגַּג הבית לְקַרְפֵּף [–מקום מחוץ לעיר מוקף מחיצות המשמש למחסן] וכן הלאה עַד שֶׁהָיִינוּ מַגִּיעִין אֵצֶל מַעְיָן שֶׁהָיִינוּ רוֹחֲצִין בּוֹ. ומן הסתם לא השאירו את המגבת ליד המעין במקום הפקר, אלא החזירו אותה באותה דרך חזרה, אם כן מוכח שרבי מתיר ליחיד להחזיר את המגבת לביתו ואינו חושש מסחיטה.

שְׁמוּאֵל גם סובר כך, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, מִסְתַּפֵּג אָדָם בַּאֲלוּנְטִית וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. רַבִּי יוֹחָנָן גם סובר כך, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה מִסְתַּפֵּג אָדָם בַּאֲלוּנְטִית וּמְבִיאָהּ בְּיָדוֹ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ.

מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי שמותר ליחיד להביא בידו את האלונטית שהסתפג בה, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כִּסְתָם מִשְׁנָה, וּתְנַן במשנתנו, הרוחץ וְנִסְתַּפֵּג אֲפִילּוּ בְּעֶשֶׂר אֲלוּנְטִיּוֹת לֹא יְבִיאֵם בְּיָדוֹ, וזו סתם משנה. מתרצת הגמרא: הַהוּא כְּבֶן חֲכִינַאי מַתְנֵי לָהּ – רבי יוחנן שנה בסיום משנתנו 'דברי בן חכינאי', כלומר המשנה היא דעת יחיד ואינה סתם משנה.

הגמרא דנה באופן העברת מגבת ושאר מיני בגדים דרך רשות הרבים: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָאוֹלְיָירִין מְבִיאִין בַּלָּרֵי נָשִׁים – הבלנים [ומן הסתם גם כל אדם] רשאים להביא בשבת מגבות שהנשים מתנגבות בהם לְבֵי בָנֵי – לבית המרחץ דרך רשות הרבים, וּבִלְבַד שֶׁיִּתְכַּסֶּה בָּהֶן [–בסדינים] רֹאשָׁן וְרוּבָּן של הבלנים, כדי שהעברת הסדינים ברשות הרבים תהיה בדרך מלבוש. סָכְנִיתָא – סודר גדול שהראש עטוף בו ושוליו מונחים על כתיפו, [אָמַר רַבִּי אָבִין בַּר רַב חִסְדָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן] צָרִיךְ לְקַשֵּׁר שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ זה בזה לְמַטָּה כדי שלא יפול הסודר מעל ראשו בזמן שהולך ברשות הרבים. וּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מקום הקשירה יהיה לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִים.

אָמַר לְהוּ רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא [עירו של רבא], כִּי מְעַבְּרִיתוּ מָאנֵי לִבְנֵי חֵילָא – כאשר אתם מעבירים ברשות הרבים בגדים של נכרים עבור חיל המלך שמוטל עליכם לשמשם, שַׁרְבִּיבוּ בְּהוּ – שלשלו את הבגדים לְמַטָּה מִכְּתֵפַיִים שלא יהיו מוקפלים על הכתפים ותהא העברתם בדרך מלבוש, אולם אין צריך לקושרם.

הגמרא הולכת ומבארת את שאר ההלכות שנלמדו במשנה. שנינו במשנה: סָכִין שמן על הגוף, וּמְמַשְׁמְשִׁין את כל הגוף ביד להנאה. הגמרא מבארת באיזה אופן סכים את השמן על הגוף בשבת: תָּנוּ רַבָּנָן, סָכִין וּמְמַשְׁמְשִׁין בִּבְנֵי מֵעַיִים בְּשַׁבָּת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּחוֹל. מבארת הגמרא: הֵיכִי עָבִיד – באיזה אופן יעשה השינוי. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, סָךְ את השמן וְאַחַר כָּךְ מְמַשְׁמֵשׁ, לפי שהמנהג בחול למשמש ואחר כך לסוך. וּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, סָךְ וּמְמַשְׁמֵשׁ בְּבַת אַחַת, לפי שלדעתו אין צריך לעשות שינוי גדול כל כך.

שנינו במשנה: אֲבָל לֹא מִתְעַמְּלִין, כלומר כשמשפשף את הגוף לא יעשה זאת בכח. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָסוּר לַעֲמוֹד בשבת בְּקַרְקָעִיתָהּ שֶׁל דְּיוֹמְסַת – נהר שמימיו מלוחים, מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמֶּלֶת – מחממת וּמְרַפָּא את הגוף לפי שהטיט מלוח. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל יָמֶיהָ שֶׁל דְּיוֹמְסַת שבהם היא מרפאה, עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם וְחג הָעֲצֶרֶת הוא מִן הַמִּנְיָן של אותם ימים. מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, עֲצֶרֶת (בַּתְּחִלָּה) לְהַאי גִּיסָא אוֹ לְהַאי גִּיסָא, כלומר האם עצרת היא בתחילת הימים או בסופם.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מדברי שמואל: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, כּוּלְּהוּ שַׁקְיָינֵי – כל משקים ששותים לרפואה, מִדִּיבְחָא וְעַד עֲצַרְתָּא מְעַלּוּ – מפסח ועד עצרת הם מועילים, ואם כן גם בענין רחיצה בדיומסת, חג העצרת הוא בסוף עשרים ואחד הימים. דוחה הגמרא: דִּילְמָא הָתָם הוּא דְּכַמָּה דְּקָרִיר עָלְמָא מְעַלֵּי – שמא בשתיית משקים לרפואה, האויר הקר בעולם מועיל לרפואה ולכן עצרת בסוף הימים, אֲבָל הָכָא מִשּׁוּם הַבְלָא הוּא – ברחיצה בדיומסת הרפואה היא על ידי ההבל והחום של המים, כֵּיוָן דַּחֲמִים עָלְמָא טְפֵי מְעַלֵּי – וכשהאויר בעולם חם התרופה מועילה יותר, ואם כן יתכן שעצרת בתחילת הימים.

הגמרא מבארת עד כמה נמשכו בני אדם אחר שתיית יין משובח ואחר רחיצה בנהר דיומסת, ומה עלה בסופם: אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ, חַמְרָא דִּפְרוֹגִיתָא – היין המשובח של מדינת פרוגיתא, וּמַיָּא דִּדְיוֹמְסַת – והמים החמים של דיומסת קִיפְּחוּ – חיסרו את עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מִיִּשְׂרָאֵל, לפי שנמשכו אחר היין והרחיצה ולא למדו תורה ויצאו לתרבות רעה.

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ אִיקְּלַע לְהָתָם – נזדמן למקומות אלו, אִימְשִׁיךְ בַּתְרַיְיהוּ אִיעֲקַר תַּלְמוּדֵיהּ – נמשך אחר היין והרחיצה ושכח את תלמודו. כִּי הֲדַר – כאשר חזר לעירו, אֲתָא קָם לְמִיקְרֵי בְּסִפְרָא – בא לקרא בספר תורה, בְּעָא לְמִיקְרָא – ורצה לקרא את הפסוק (שמות יב ב) 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם', וטעה וּאָמַר 'הַחֵרֵשׁ הָיָה לִבָּם'. בָּעוּ רַבָּנָן רַחֲמֵי עֲלֵיהּ – בקשו חכמים רחמים עליו, וַהֲדַר תַּלְמוּדֵיהּ – ונזכר בתלמודו. וְהַיְינוּ דִּתְנַן – וכפי ששנינו באבות (פ"ד מי"ד), רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, אף אם תלמיד חכם אתה, אלא שאין תלמידי חכמים אחרים במקומך, הֱוֵי גּוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה – למקום שמצויים שם תלמידי חכמים חבריך, וְאַל תֹּאמַר למה זה אגלה, וּשֶׁהִיא תָּבֹא אַחֲרֶיךָ, כלומר, שהתלמידים יבואו ללמוד אצלי וכך אמלא את חובתי ללמד תורה לאחרים. וזאת משום שֶׁחֲבֵרֶיךָ החכמים יְקַיְּימוּהָ בְּיָדְךָ, כלומר, שרק כשתהיה בקרבת החכמים חבריך, תתקיים התורה בידך, כי כשתשמע אותם לומדים מסכת אחרת תדע

המשך בעמ' פא

הֲלָכָה מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אִיקְּלַע [–הזדמן] לְפוּמְבְּדִיתָא, לֹא עָל לְפִירְקֵיהּ – לא נכנס לדרשתו דְּרַב יְהוּדָה, שַׁדְּרֵיהּ לְאַדָּא דַּיְילָא – שלח רב יהודה את אדא שהיה ממונה [–שמש] וְאָמַר לֵיהּ זִיל גַּרְבֵּיהּ – קח ממנו את בגדו עד שיבוא לדרשה. אֲזִיל גַּרְבֵּיהּ – הלך ולקח את בגדו, אֲתָא – בא רבה בר בר חנה, אַשְׁכְּחֵיהּ דְּקָא דָּרֵישׁ – ומצא שרב יהודה דורש הלכה שאין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר בשבת. אָמַר לֵיהּ רבה בר בר חנה לְהָכִי אָמַר רַב חָנָא בַּגְּדִתָּאָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. אָמַר לֵיהּ רב יהודה, הָא רב חָנָא דִּידָן – ממקומנו הוא [–בבל], וְהָא שְׁמוּאֵל דִּידָן – ממקומנו הוא, וְלֹא שְׁמִיעַ לִי – ולא שמעתי זאת מהם עד עכשיו, וְלָאו בְּדִינָא גַּרְבְּתִיךְ – וכי לא בדין היה שהכרחתי אותך לבא לכאן, שהרי למדנו ממך מה שאמר שמואל.

שנינו במשנה: מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ כּוֹ', כלומר שהעצם יצאה ממקומה, לא ישפשף את היד או את הרגל במים צוננים משום שזו רפואה האסורה בשבת.

הגמרא מביאה מעשה בענין החזרת עצם שיצאה ממקומה: רַב אַוִּיָּא הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, שַׁנְיָא לֵיהּ יְדֵיהּ – נשמט פרק ידו ממקומו. שינה רב אויא את מצב ידו באופן אחד וְאָמַר לֵיהּ לרב יוסף, הָכִי מַאי – האם מותר לעשות כך כדי שיחזור הפרק למקומו. אמר לו אָסוּר. חזר ושינה מצב ידו באופן אחר ושאל את רב יוסף וְהָכִי מַאי – ובאופן זה האם מותר. אָמַר לֵיהּ רב יוסף גם כך אָסוּר. אַדְּהָכִי אִיתְּפַח יְדֵיהּ – בינתיים נתרפאה ידו וחזר הפרק למקומו. אָמַר לֵיהּ רב יוסף לרב אויא, מַאי תִּיבְּעֵי לְךָ – מדוע הסתפקת, הָא תְּנַן מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ לֹא יִטְרְפֵם בְּצוֹנֵן אֲבָל רוֹחֵץ כְּדַרְכּוֹ וְאִם נִתְרַפֵּא נִתְרַפֵּא, ומובן שאסור לעשות פעולות מיוחדות להחזרת פרק היד למקומו. אָמַר לֵיהּ רב אויא לרב יוסף, זְכִי לֹא תְּנַן אֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר, וְאָמַר רַב חָנָא בַּגְּדִתָּאָה אָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה היא שמַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר בשבת וכך יש לגרוס במשנה, ואם כן אף בהחזרת הפרק למקומו יש לגרוס במשנתנו שמותר. אָמַר לֵיהּ רב יוסף, כּוּלְּהוּ בַּחֲדָא מְחִיתָּא מְחִיתַנְהוּ – את כולם באריגה אחת ארגת, כלומר אין ללמוד החזרת פרק מהחזרת שבר, הֵיכָא דְּאִיתְּמַר אִיתְּמַר – היכן שאמרו חכמים שהנאמר במשנה הוא לאו דווקא, אמרו, הֵיכָא דְּלָא אִיתְּמַר לֹא אִיתְּמַר – אבל היכן שלא אמרו לא אמרו, ואין לנו לומר זאת מעצמינו.

הדרן עלך חבית

פרק שלשה ועשרים - שואל

משנה

חכמים אסרו לקנות ולמכור ללוות ולהלוות בשבת גזירה שמא יכתוב, אבל לשאול ולהשאיל מותר. משנתינו מבארת באיזה אופן אדם הנצרך לאוכלין ומשקין לצורך שבת ישאל או ילווה מחבירו.

שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵירוֹ בשבת כְּדֵי יַיִן וְכְדֵי שֶׁמֶן לצורך שבת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ הַלְוֵנִי אלא השאילני או תן לי, והטעם יתבאר בגמרא. וְכֵן הָאִשָּׁה שואלת מֵחֲבֵירְתָּהּ כִּכָּרוֹת לחם לצורך שבת, ובלבד שלא תאמר לשון הלואה.

מבארת המשנה היאך יעשה באופן שאין המשאיל סומך עליו שישיב לו: וְאִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ – ואם חושש המשאיל ליתן לו את היין והשמן, שאין השואל נאמן עליו שישיב לו, מַנִּיחַ השואל טַלִּיתוֹ אֲצָלוֹ בתורת משכון וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן כמה חייב בעד מה שלקח, לְאַחַר שַׁבָּת – ולא בשבת משום 'מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר' (ישעיה נח יג).

וְכֵן עֶרֶב פֶּסַח בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, ושכח לקנות שה מערב שבת לצורך קרבן פסח, מותר לו לקחת שה מחבירו על דעת לשלם לו לאחר השבת. ואם חבירו אינו סומך עליו, מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֲצָלוֹ בתורת משכון, וְנוֹטֵל אֶת פִּסְחוֹ ומקדישו, וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר יוֹם טוֹב – בחול המועד.

גמרא

שנינו במשנה שמותר לשאול מחבירו בלשון שאילה, ולא בלשון הלואה, מבררת הגמרא את טעם הדבר: אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי, מַאי שְׁנָא 'הַשְׁאִילֵנִי' שמותר לאומרו, וּמַאי שְׁנָא 'הַלְוֵינִי' שאסור לאומרו, מהו טעם החילוק ביניהם. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אביי, הַשְׁאִילֵנִי לֹא אָתֵי לְמִיכְתַּב הַלְוֵינִי אָתֵי לְמִיכְתַּב – אם אומר הלוה לשון הלואה יבא המלוה לכתוב את פרטי ההלואה על פנקסו, כיון שסתם הלואה לשלשים יום וחושש שמא ישכח, לכך תקנו חכמים שיאמר לשון שאילה, לומר שדין הלואה זו כדין שאילה שיכול לתובעה מיד, ומעתה אין חושש המלוה שישכח, ולא יבא לכתוב את פרטי ההלואה.

מקשה רבא בר רב חנן על תירוצו של אביי: מדוע בלשון 'השאילני' מותר, ואין חשש שמא יכתוב, וְהָא – והרי בֵּינָן דְּבַחוֹל זִימְנִין דְּבָעֵי לְמֵימַר לֵיהּ 'הַלְוֵינִי' – אף בחול פעמים שצריך הלוה לומר 'הלויני', שהוא דבר שאינו חוזר בעצמו, וְאָמַר לֵיהּ 'הַשְׁאִילֵנִי', ואף על פי כן המלוה לֹא קָפִיד עֲלֵיהּ – אינו מקפיד על כך שיהא להלואה זו דין שאילה ויוכל לתובעה מיד, אלא מסכים בדעתו שיהיה לה דין הלואה ולא יוכל לתובעה עד לשלשים יום, וְלִפְיכָךְ אָתֵי [–יבוא] המלוה לְמִיכְתַּב את פרטי ההלואה כדי שלא ישכח, ומעתה בַּשַּׁבָּת נַמִּי – גם בשבת, אף שאומר לשון 'השאילני', המלוה אינו מקפיד בדבר, והלואה היא, וְאָתֵי המלוה לְמִיכְתַּב.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אביי לרבא בר רב חנן, (בַּחוֹל דְּלֹא שְׁנָא כִּי אָמַר לֵיהּ הַלְוֵינִי לֹא שָׁנָא כִּי אָמַר לֵיהּ הַשְׁאִילֵנִי לֹא קָפְדִינַן עֲלֵיהּ אָתֵי לְמִיכְתַּב) אף שבחול אם אומר לשון שאילה על דבר שעומד להוצאה, מבין המלוה שכוונתו להלואה וכותב על פנקסו, מכל מקום בַּשַּׁבָּת אינו כמו בחול, והטעם, כֵּיוָן דְּהַשְׁאִילֵנִי הוּא דְּשָׁרוּ לֵיהּ רַבָּנָן – כיון שחכמים התירו לו לומר רק 'השאילני', ולשון הַלְוֵינִי לֹא שָׁרוּ לֵיהּ – לא התירו לו לומר בשבת, מִינְכְּרָא מִילְּתָא – ניכר הדבר שאומר 'השאילני' בדי שיהיה להלואה זו דין שאילה שאפשר לתובעה מיד, וְלכך לֹא אָתֵי המלוה לְמִיכְתַּב.

אגב שהוזכרה שאלת רבא בר רב חנן לאביי, מביאה הגמרא נידונים נוספים ששאל לפניו. אמרו חכמים שאף על פי שמותר לטרוח לתקן צרכי הסעודה ביום טוב, מכל מקום מה שאפשר לו לשנות מדרך חול, ישנה. ועל כן תקנו לעשות שינוי באופן נשיאת המשאות ביום טוב. רבא בר רב חנן שואל את אביי, על אופן מסוים של נשיאת משא ביום טוב, שלא נהוג לעשותו בשינוי.

אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי, מִכְּדֵי אָמְרוּ רַבָּנָן כָּל מִילֵּי דְּיוֹם טוֹב – הרי חכמים אמרו, שכל דבר שמותר לעשותו ביום טוב, כַּמָּה דְּאֶפְשָׁר לְשַׁנּוּיֵי מְשַׁנַּיְנַן – אם אפשר לעשותו בשינוי מדרך חול, משנים, ואם כן קשה על הָנֵי נָשֵׁי – אותן נשים, דְּמָלְיָין חַצְבֵיהוּ מַיָּא – שממלאות את כדיהן מים מהנהר ונושאות אותם לביתן לצורך יום טוב, מַאי טַעְמָא לֹא מְשַׁנַּיְן – מדוע אינן משנות מדרך חול. מיישב אביי: מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר – לשנות מדרך חול, ושנינו במסכת ביצה (ל.), שאם אי אפשר לשנות מותר.

ומפרש אביי מדוע אי אפשר לשנות: הֵיכִי לֶעֱבְדִי – כיצד יעשו בשביל לשנות מדרכם בחול, דְּמָלְיָין בְּחַצְבָא רַבָּא – נאמר לאלו שרגילות בחול למלאות מים בכד גדול, לִימַּלּוּ בְּחַצְבָא זוּטָא – שימלאו בכד קטן בשביל לשנות, הָא קָא מַפְּשׁוּ בְּהֵילּוּכָא – הרי הן מרבות בהילוך על ידי זה, מחמת הקטנת כמות המים לכל מילוי, ואסור להרבות בטירחה ביום טוב. דְּמָלְיָין בְּחַצְבָא זוּטָא – נאמר לאלו שרגילות בחול למלאות בכד קטן, לִימַּלּוּ בְּחַצְבָא רַבָּא – שימלאו בכד גדול בשביל לשנות, זה גם אי אפשר, שהרי קָא מַפְּשׁוּ בְּמִשּׁוּי – הן מרבות במשא על ידי זה, והרי זה ריבוי טורח יותר ממה שהיו רגילות.

הֲלָכָה מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. סְבִירָא לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל מַחֲזִירִין תְּנַן: אַדָּא דַּיָּילָא. מנשטר"ל, מְמוּנֶּה: גְּרַבֵּיהּ. קַח בִּגְדוֹ עַד שֶׁיָּבֹא: אֲתָא. רַבָּה, אַשְׁכַּחֵיהּ לְרַב יְהוּדָה כו': הָא חָנָא דִּידַן. מִמְּקוֹמֵנוּ הוּא, וְלֹא שָׁמַעְנוּ זֹאת מִפִּיו עַד הֵנָּה: וְלָאו בְּדִינָא גְּרַבְּתִיךְ. בִּתְמִיָּה. שֶׁאִילּוּ לֹא בָּאתָ לֹא לָמַדְנוּ: שַׁנְיָא לֵיהּ יְדֵיהּ. נִשְׁתַּנֵּית יָדוֹ מִמְּקוֹמָהּ, אשולשיינ"ר בְּלַעַ"ז: הָכִי מַאי. הָיָה עוֹשֶׂה בְּעִנְיָנִים הַרְבֵּה וְשׁוֹאֵל: בַּחֲדָא מָחִיתָא מָחֵיתַנְהוּ. בַּאֲרִיגָה אַחַת אֲרַגְתּוֹ: הֵיכָא דְּאִיתְמַר. דְּמַתְנִיתִין לָאו דַּוְקָא תְּנַן, אִיתְמַר:

הַדְרָן עֲלָךְ חָבִית

שׁוֹאֵל. שֶׁלֹּא יֹאמַר הַלְוֵינִי. מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת. וְלֹא נִזְכַּר מַע"ש לִקְנוֹת: לְאַחַר יו"ט. לְיוֹם שְׁלִישִׁי: גְּמ' הַלְוֵינִי. מִשְׁמַע לִזְמַן מְרוּבֶּה, וְקִיי"ל בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (דף ג:): סְתָם הַלְוָאָה ל' יוֹם, וְאָתֵי מַלְוֶה זֶה לִכְתּוֹב עַל פִּנְקָסוֹ: כָּךְ וְכָךְ הִלְוֵיתִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח: א"ל וְכֵיוָן דְּבַחוֹל נַמִּי זִימְנִין דְּבָעֵי לְמֵימַר הַלְוֵינִי, וַאֲמַר הַשְׁאִילֵנִי וְלָא קָפֵיד עֲלֵיהּ. וְהָוְיָא הַלְוָאָה: בַּשַּׁבָּת נַמִּי. כִּי אָמַר הַשְׁאִילֵנִי – סָבַר דְּהַלְוָאָה הִיא, וְאָתֵי לְמִכְתַּב, וּמַאי הֶיכֵּר אִיבָּא? ה"ג: א"ל בַּשַּׁבָּת כֵּיוָן דְּהַשְׁאִילֵנִי שָׁרוּ לֵיהּ רַבָּנַן הַלְוֵינִי לָא שָׁרוּ לֵיהּ מִינְכְּרָא מִילְּתָא וְלָא אָתֵי לְמִכְתַּב: אָמְרוּ רַבָּנַן. בְּמַסֶּכֶת בֵּיצָה: כָּל כַּמָּה דְּאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹיֵי מְשַׁנֵּינַן. דְּאָמְרִינַן: הַמֵּבִיא כַּדֵּי יַיִן – לֹא יְבִיאֵם בְּסַל וּבְקוּפָּה כו':

בנכתמא

הֲלָכָה מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אִיקְלַע לְפוּמְבַּדִיתָא, לָא עַל לְפִירְקֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה. שְׁדַרֵיהּ לְאַדָּא דַּיָּילָא, א"ל: זִיל גְּרַבֵּיהּ. אָזֵיל גְּרַבֵּיהּ, אֲתָא, אַשְׁכַּחֵיהּ דְּקָא דָּרֵישׁ: אֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. א"ל: הָכִי אֲמַר רַב חָנָא בַּגְּדַתָּאָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה, מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר. א"ל: הָא חָנָא דִּידַן, וְהָא שְׁמוּאֵל דִּידַן – וְלָא שְׁמִיעַ לִי, וְלָאו בְּדִינָא גְּרַבְּתִיךְ?! "מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ כו'". רַב אָוְיָא הֲוָה יָתֵיב קַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, שַׁנְיָא לֵיהּ יְדֵיהּ. א"ל: הָכִי מַאי? אָסוּר. וְהָכִי מַאי? א"ל: אָסוּר. אַדְּהָכִי אִיתְפַּח יְדֵיהּ. א"ל: מַאי תִּיבָּעֵי לָךְ, הָא תְּנַן "מִי שֶׁנִּפְרְקָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ – לֹא יִטְרְפֵם בְּצוֹנֵן, אֲבָל רוֹחֵץ כְּדַרְכּוֹ. וְאִם נִתְרַפֵּא – נִתְרַפֵּא". א"ל: וְלָא תְּנַן "אֵין מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר" וְאָמַר רַב חָנָא בַּגְּדַתָּאָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה מַחֲזִירִין אֶת הַשֶּׁבֶר? אֲמַר לֵיהּ: כּוּלְּהוּ בַּחֲדָא מָחִיתָא מָחֵיתַנְהוּ?! הֵיכָא דְּאִיתְמַר – אִיתְמַר, הֵיכָא דְּלָא אִיתְמַר – לָא אִיתְמַר.

הַדְרָן עֲלָךְ חָבִית

שׁוֹאֵל אָדָם מֵחֲבֵירוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ "הַלְוֵינִי". וְכֵן הָאִשָּׁה מֵחֲבֶירְתָּהּ כִּכָּרוֹת. וְאִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ – מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ, וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר שַׁבָּת. וְכֵן עֶרֶב פֶּסַח בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ וְנוֹטֵל אֶת פִּסְחוֹ, וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר יוֹם טוֹב. גְּמָ' א"ל רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי: מַאי שְׁנָא "הַשְׁאִילֵנִי" וּמַאי שְׁנָא "הַלְוֵינִי"? אֲמַר לֵיהּ: "הַשְׁאִילֵנִי" – לָא אָתֵי לְמִכְתַּב, "הַלְוֵינִי" – אָתֵי לְמִכְתַּב. וְהָא כֵּיוָן דְּבַחוֹל, זִימְנִין דְּבָעֵי לְמֵימַר לֵיהּ "הַלְוֵינִי" וְא"ל "הַשְׁאִילֵנִי" וְלָא קָפֵיד עִילָּוֵיהּ, וְאָתֵי לְמִכְתַּב, בַּשַּׁבָּת נַמִּי אָתֵי לְמִכְתַּב! א"ל: (בַּחוֹל דְּלָא שְׁנָא כִּי א"ל "הַלְוֵינִי" ל"ש כִּי א"ל "הַשְׁאִילֵנִי", לָא קָפְדִינַן עִילָּוֵיהּ – אָתֵי לְמִכְתַּב), בַּשַּׁבָּת כֵּיוָן דְּ"הַשְׁאִילֵנִי" הוּא דְּשָׁרוּ לֵיהּ רַבָּנַן "הַלְוֵינִי" לָא שָׁרוּ לֵיהּ – מִינְכְּרָא מִילְּתָא, וְלָא אָתֵי לְמִכְתַּב. א"ל רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי: מִכְּדִי אָמְרוּ רַבָּנַן "כָּל מִילֵּי דְּיוֹם טוֹב כַּמָּה דְּאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹיֵי – מְשַׁנֵּינַן", הָנֵי נָשֵׁי דְּמָלְיָין חַצְבַּיְיהוּ מַיָּא, מ"ט לָא מְשַׁנִּין? מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר. הֵיכִי לֵעָבְדִי – דְּמָלְיָין בְּחַצְבָּא רַבָּא לִימְלוּ בְּחַצְבָּא זוּטָא – הָא קָא מַפְּשׁוּ בְּהִילּוּכָא, דְּמָלְיָין בְּחַצְבָּא זוּטָא לִימְלוּ בְּחַצְבָּא רַבָּא – קָא מַפְּשׁוּ בְּמַשּׂוֹי.

ניפרוס

שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני. פירש רש"י: טעמא משום דסתם הלואה ל' יום, ולפי שהוא לזמן מרובה יותר משאלה, אתי למיכתב. וקשה לר"ת: דסתם שאלה ל' יום, כדאמר במנחות ב"התכלת" (דף מד.): טלית שאולה כל ל' יום פטורה מן הציצית. ואמרינן נמי התם: הדר באכסני' בא"י, והשוכר בית בחו"ל – כל ל' יום פטור מן המזוזה, מכאן ואילך – חייב במזוזה. אלמא: דסתם שאלה ל' יום איתא, ולהכי פטורה כל ל' יום דאמר שאולה היא. אבל מכאן ואילך נראה כמו שלו? ומיהו, יכול לומר לרש"י לאו משום דאי מתבע ליה לדינא בתוך ל' יום שאין צריך להחזיר, דודאי היה חייב להחזיר, דעבידי אינשי דמשאלי פחות משלשים יום, אבל טפי לא משאלי. הלכך: עד ל' יום אמרי אינשי שאולה היא. ור"י פירש לנו: דהיינו טעמא בשאלה – לפי שהיא חוזרת בעין לא אתי למיכתב. אבל לשון הלואה – אינו חוזר בעין, ואתי למיכתב. ואע"ג דכי שאיל מיניה כדי יין וכדי שמן לא הדרי בעין – מ"מ מתוך שמזכיר לו לשון שאלה – זכור הוא, ולא אתי למיכתב. מ"ר. וכן פירש ה"ר פורת:

אתקין רבא במחוזא דדרו בדוחקא כו'. ברוב ספרים אינו כתוב כאן, ולא בפירוש רש"י. ובריש "המביא כדי יין" (ביצה דף ל. ושם) נראה שהוא מקומו, וזה לשון פירוש הקונטרס בביצה: דדרו בדוחקא – משוי שאדם יחיד נושא בחול על כתיפו בטורח, אם בא לשאתו לצורך יום טוב ביו"ט, כגון חבית או שק מלא פירות – ישאנו ביו"ט בדיגלא עתר שקורין פורק"א, כדרך נושאי מלח למכור, מפני שצריך לשנות. וכשמשנה ישנה להקל משאו, ולא להרבות טורח ביו"ט. ועתר זה נוח לשאת בו משא כבד, וכשנושא בו חבית הנישאת בכתף – ישנה להקל. דדרו בדיגלא, משוי חבית גדולה שרגילה לשאת בדיגלא – לידרו באגרא – ישאהו ביו"ט בב' בני אדם במוט על כתפים, דהיינו נמי שינוי להקל. דדרו באגרא, במוט על כתפים – לידרו, ביו"ט אותו משוי, באכפא – במוט, בידים משום שינוי, ואפילו אינו להקל – מ"מ שינוי הוא, ואינו מרבה טורח בשינוי. דדרו באכפא – ניפרוס סודרא, קל הוא ואינו מכביד ושינוי בעלמא הוא, ולהצנע. עד כאן לשונו. ומשמע מתוך פירושו דכל אלה משוי אחד להם בשוה, ואין זה נושא יותר אלא שנושא משאו בענין אחר ממה שהיה רגיל. וזה דחקו: שאם נפרש שכל אלו ממעטים משאם מאשר היו רגילים לשאת – קשיא הא דאמר בסמוך: מפשי בהילוכא! משמע מפירושא דאגרא נושאים שני בני אדם שפיר במוט בשנים ויש בו משוי שני בני אדם שנושאים כל מה שרגילין לשאת בדיגלא. ודיגלא היא משוי שני בני אדם, כדמשמע בבבא מציעא, בס"פ "השוכר את האומנים" (דף פג.) וקשיא לר': דהתם משמע נמי דאגרא אין בו משוי לשני בני אדם, דאמר התם? דדרו באגרא ואיתבר – משלם פלגא. מ"ט? נפיש לחד וזוטר לתרי, ודמי לפשיעה ודמי לאונס. בדיגלא – משלם כולה. משמע דלא הוי זוטר לתרי! נראה דאגרא לשום אדם אינו נראה עובדא דחול כמו דיגלא. ומשום הכי, דדרו בדיגלא לידרו באגרא ואע"פ שמפיש בהילוכא יכול לשנות כיון שאינו נראה כל כך עובדא דחול. והשתא אתי שפיר דדרו באגרא לידרו באכפא – אע"פ שבוודאי מרבה במשאוי הוא בנושא בידים המוט מכשנושאו על כתיפו, מ"מ כיון שאינו נראה עובדא דחול כמו אגרא – יכול לעשות. כעין שמצינו גבי בהמה מסוכנת דתנן בביצה (דף כה.): שחטה בשדה – לא יביאנה במוט אלא מביאה בידו אברים אברים ותנן נמי (דף כט: ושם) ב"המביא כדי יין": לא יביאם בסל ובקופה, אלא מביא הוא על כתפיו, או לפניו. אלמא: הני, אע"ג דמפשי בהילוכא, כיון שאינו עושה כל כך כדרך שעושה בחול – יש לו לשנות. וההיא דבסמוך, דמליין בחצבא זוטא ודמליין בחצבא רבה – תרווייהו עובדא דחול, ובענין שנושאים זה נושאים זה. הלכך אין לו לשנות, לא להקל ולא להכביד, כדפי' טעמא. ובההיא דלעיל בריש "מפנין" (דף קכז.) – לא שייכא עובדא דחול, שאינו מטלטל אלא בבית מזוית לזוית. מ"ר. ובההיא דשחטה בשדה, פירש בריש "מפנין" (ג"ז שם) בע"א, וכמו שפירש כאן עיקר. ועוד קשה לי לפי' הקונטרס דדרו באכפא אמאי ניפרוס סודרא עליה? הוה ליה למימר לידרו באגרא, כיון שאינו משנה להכביד יותר מאכפא, כמו שמשמע נמי מתוך פירושו. ולפירוש רבי אתי שפיר:

ניפרוס

ניפרוס סודרא עליה אתי למסחטיה. מכאן מייתי ר"ת ראיה דביין ושמן לא שייכא סחיטה, לעיל בשלהי "שמונה שרצים" (דף קיא. בד"ה האי מסוכריתא) פירשתי: **לא** מספקין ולא מטפחין. לא כפי' הקונטרס, משום דא"כ מאי איריא ביו"ט אפי' בחול המועד נמי אסור? כדתנן במועד קטן פרק בתרא (דף כח:): נשים במועד מענות, אבל לא מטפחות! אלא נראה לרבי – משום שמחה רגילין לספק ולטפח בהשמעת קול, ואסור שמא יתקן כלי שיר, כדמפרש ב"המוצא תפילין" (עירובין דף קד.): **וכן** היה הלל אומר. כרבנן דפליגי עליה ב"איזהו נשך" (ב"מ ד' עה.) וקי"ל:

רבה אמר ניתנה ליתבע. הלכה כרבה לגבי רב יוסף:

ורב אויא ורבה בר עולא מחמרי אנפשייהו כ"ה בס"א:

דאי אמרת ניתנה ליתבע אתי למיכתב. אע"פ שמזכיר לו לשון שאלה:

דאיגלאי מילתא דבחול הויא. ורב יוסף לא מיירי אלא בשבת ויו"ט ודאי:

והא אנן תנן אין נימנין כו'. פירש ה"ר פורת בשם רבינו שמואל: דל"ג ליה חדא; דמה שייך להקשות מנמנין של רשות לנמנין של מצוה? ועוד: דמפרש התם בביצה פרק "אין צדין" (דף כז:) מאי אין נמנין – אין פוסקין דמים בתחילה לבהמה ביו"ט, הרי אני עמך בסלע הריני עמך בשתים. אבל אומר לו: הריני עמך לשליש ולרביע:

ולמ"ד

ניפרוס סודרא – אתי לידי סחיטה. נכפייה בנכתמא – זימנין דמיפסק, ואתי למקטריה. הלכך: לא אפשר. וא"ל רבא בר רב חנן לאביי: תנן, לא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין ביו"ט. וקא חזינן דעבדין, ולא אמרינן להו ולא מידי! ולטעמיך, הא דאמר רבא: לא ליתיב אינש אפומא דלחייא, דילמא מינגדר ליה חפץ ואתי לאיתויי, והא קא חזינן נמי דמותבי חצבי, ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידי! אלא: הנח לישראל, מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. סבור מינה הנ"מ בדרבנן, אבל בדאורייתא – לא. ולא היא, ל"ש בדרבנן ול"ש בדאורייתא. דהא תוספא דיומא"כ דאורייתא היא, וקא חזינן להו דקאכלי ושתו עד שתחשך, ולא אמרי' להו ולא מידי. "וכן אשה מחבירתה כפרות". בשבת הוא דאסיר, אבל בחול – שפיר דמי. לימא מתני' דלא כהלל; דתנן, וכן היה הלל אומר: לא תלוה אשה כפר לחבירתה עד שתעשינה דמים, שמא יוקרו חטין ונמצאו באות לידי רבית! אפילו תימא הלל, הא – באתרא דקיץ דמיה, הא – באתרא דלא קיץ דמיה. "ואם אינו מאמינו". איתמר: הלוואת יו"ט, רב יוסף אמר: לא ניתנה ליתבע, ורבה אמר: ניתנה ליתבע. רב יוסף אמר: "לא ניתנה ליתבע". דאי אמרת "ניתנה ליתבע" – אתי למיכתב. רבה אמר: ניתנה ליתבע, דאי אמרת "לא ניתנה" – לא ייהב ליה, ואתי לאימנועי משמחת יו"ט. תנן: אם אינו מאמינו – מניח תליתו אצלו. אי אמרת בשלמא לא ניתנה ליתבע – משום הכי מניח תליתו אצלו, ועושה עמו חשבון לאחר שבת. אלא אי אמרת "ניתנה ליתבע" אמאי מניח תליתו אצלו? ליתן ליה ולתבעיה! אמר: לא בעינא דליקום בדינא וזיינא. מתיב רב אידי בר אבין: השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה, אם היה חדש מעופר – משמט, ואם לאו – אינו משמט. ואי לא ניתנה ליתבע – מאי משמט? שאני התם, דאיגלאי מילתא דחול הוא. ת"ש מסיפא: אם לאו – אינו משמט. אי אמרת בשלמא ניתנה ליתבע – היינו דקתני "אינו משמט". אלא אי אמרת "לא ניתנה ליתבע" – אמאי אינו משמט? דאי ייהב ליה – שקיל. מכלל דרישא, אי ייהב ליה – לא שקיל?! ריישא צריך למימר ליה "משמט אני", סיפא – לא צריך למימר ליה "משמט אני". כדתנן: המחזיר חוב בשביעית, יאמר לו "אעפ"כ" – יקבל ממנו, משום שנאמר "וזה דבר השמטה". רב אויא שקיל משכונא, רבה בר עולא מעערומי איערומי. "וכן ערב פסח". א"ר יוחנן: מקדיש אדם פסחו בשבת, וחגיגתו ביו"ט. נימא מסייע ליה "וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת מניח תליתו אצלו ונוטל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יו"ט". הכא במאי עסקינן – בממנה אחרים עמו על פסחו, דמעיקרא מיקדש וקאי. והא אנן תנן "אין נמנין על הבהמה בתחילה ביו"ט"! שאני הכא, כיון דרגיל אצלו – כמאן דאימני ביה מעיקרא דמי. והא תני רבי הושעיא: הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו ונותן לו טלה לפסחו ומקדישו, ויוצא בו! התם נמי, כיון דרגיל אצלו – אקדושי ליה מעיקרא, והא "מקדיש" קתני! הקדש עילוי, מדרבנן. ומי אמר ר' יוחנן הכי? והא אמר ר' יוחנן: הלכה כסתם משנה, ותנן: לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומות ומעשרות, כל אלו – ביו"ט אמרו, ק"ו בשבת! לא קשיא; כאן – בחובות שקבוע להן זמן, כאן – בחובות שאין קבוע להן זמן. **מתני'** מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אבל לא מן הכתב. מפים אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה. ומטילין חלשין על הקדשים ביו"ט, אבל לא על המנות.

בנכתמא. כיסוי: זימנין דמיפסק כו'. כיון דמערבת ליה כיסוי קטר ליה בכד, וזימנין דמיפסק ואתי למקטריה, והיא קשר של קיימא דאסור מדאורייתא: **ואתי** לידי סחיטה. ודקאמר במסכת ביצה ניפרוס סודרא עלויה כו' – [התם] בדבר יבש קא מיירי: **אין מספקין.** כף אל כף משום אבל: **מטפחין.** על הלב: **מרקדין.** לשמחה, ושעמא מפרש במסכת ביצה שמא יתקן כלי שיר: **אפומא** דלחייא. לפי שאין ניכר כל כך בין מבוי לרה"ר: **ואתי לאתויי.** חפץ המתגלגל תוך ד' אמות: **ומנגדר** חצבייהן ומייתין ליה. ל"ג: **בשבת הוא דאסור.** לומר "הלוינו" משום מכתב: **הא** בחול שרי. ולא חיישינן לרבית, ואף על גב דבלשון הלוואה קאמר ליה: **באתרא** דקיץ דמייהו. דכברות, לא אתי לידי רבית, שאם יוקירו – יתן דמיהן: **לא ניתנה ליתבע.** בב"ד, שאין ב"ד נזקקין לה לעולם: **בדינא** וזיינא. לא לבא לדין ולא לברור דיין ולהטריחו את עצמו: **השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה.** של מוצאי שביעית ללוקחים, ובהקפה, וקיי"ל שביעית משמטת בסופה, דכתיב "מקץ": **אם** היה חדש. אלול מעובר, ועשו ראש השנה שני ימים – משמט. דיומ טוב ראשון של סוף שביעית היה, ונמצאת זו הלוואת שביעית. ואם לאו – הויא לה הלוואת מוצאי שביעית, ואינו משמט: ל"ג: **אי אמרת בשלמא כו'.** ה"ג: **ואם לא ניתנה ליתבע מאי משמט.** הואיל ואין ב"ד נזקקין לכופו שמוטה היא ועומדת: **דחול הוא.** שהרי חדש מעובר, ולא הוי יו"ט עד למחר, הלכך: אי לאו דשביעית הוא – הזה גבי: **ואם לאו אינו משמט.** אלמא ניתנה ליתבע. ומשני: מאי אינו משמט – דאי ייהב ליה שקיל: מכלל דרישא אי ייהב ליה לא שקיל. בתמיה: דהלואת שביעית היא, אי נמי ייהב ליה לוה – צריך למימר ליה מלוה: משמט אני:(ה) **ואם אמר.** לוה אעפ"כ איני חפץ שישמטו – יקבל ממנו: **דבר השמטה.** אפילו מקבל חובו, יזכיר לו שמיטה בדבורו: שקיל משכונא. בשעת הלוואה מהלואת יו"ט: מערים איערומי. לאחר יו"ט לוקח ממנו שום חפץ ומעכבו: **פסחו בשבת.** אם חל י"ד בשבת: וחגיגתו ביו"ט. ביום הקרבתה מותר להקדיש. ואע"ג דתנן: אלו הן משום שבות, אין מקדישין – הני, כיון דהקרבתן דוחה, קדושתן דוחה: **בממנה אחרים עמו.** כדכתיב (שמות יב) "במכסת נפשות": **על פסחו.** שהקיה קדוש ועומד מאתמול: **אקדושי.** מקדיש ליה רועה מע"ש, שהרי יודע שזה סומך עליו: **עילוי.** מעלה בעלמא שיקדישו בעלים: **הא.** דקתני אין מקדישין, בחובות שאין קבוע להן זמן שאי, שאין הקרבתן דוחה שבת: מתני' **פרפרותיו.** מיני מעדנים: **אבל לא מן הכתב.** אם כתב מע"ש: כך וכך אורחים פלוני ופלוני זמנתי, בדי שלא ישכחם – לא יקרא באותו כתב בשבת. ובגמ' מפרש טעמא: **מפים.** לשון פיס. מטיל פיס לחלק, מי מגיע כל מנה ומנה: **ובלבד שלא יתכוין לעשות כו'.** שיהו המנות שוות, ולא תהא אחת גדולה ואחת קטנה, לזכות בגדולה הזוכה ע"פ הגורל, והמתחייב ע"פ הגורל לקטנה יטלנה. ובגמ' מפרש טעמא: **חלשים.** גורלות: **על הקדשים.** בין הכהנים: **אבל לא על המנות.** בגמרא מפרש:

נִיפְרוֹם סוּדְרָא – ואם נאמר להן שישנו בכך שיפרסו סודר על גבי הכד להצניעו, **אָתֵי לִידֵי סְחִיטָה** – יש לחוש שיפול הסודר לתוך הכד וירטב, ויבואו לסוחטו, וסחיטה אסורה משום מלאכת מלבן. **נְכַסֵּיהּ בְּנִכְתָּמָא** – נאמר להן שיכסו את הכד בכיסוי של עץ העשוי לכדים, **זִימְגִין דְּמִיפְסַק וְאָתֵי לְמִקְטְרֵיהּ** – פעמים תוך כדי נשיאת הכד, עלול להקרע החבל בו קושרים את הכיסוי לכד [שצריך לקושרו שלא יפול בדרך], ויבואו לקושרו ביום טוב, וכיון שהוא קשר של קיימא יעברו בזה על מלאכת 'קושר'. **הִלְכָּךְ** – מפני הטעמים שביארנו, **לָא אֶפְשָׁר** לשנות, וכיון שאי אפשר לשנות, מותרות לישא את הכדים כהרגלן.

מביאה הגמרא נידון נוסף ששאל רבא בר רב חנן את אביי: **וְאָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי, תְּנַן** במסכת ביצה (לז:), בין פרטי הדברים שאסורים משום שבות בשבת וביום טוב. **לָא מְסַפְּקִין** – להכות כפות ידיו זו לזו, מתוך אבלות, **וְלָא מְטַפְּחִין** להכות על הלב, **וְלָא מְרַקְּדִין** ברגל לשמחה, **בְּיוֹם טוֹב**. ומבארת הגמרא (שם) את הטעם, גזירה שמא יתקן כלי שיר כדי לערור את האבל או השמחה. **וְקָא חָזֵינַן דְּעָבְדִין** – ואנו רואים שאנשים עושים דברים אלו ביום טוב, **וְלָא אָמְרִינַן לְהוּ וְלָא מִידִי** – ואנו לא אומרים להם כלום, ומדוע אין אנו מוחים בהם.

חוזר אביי ומקשה לרבא בר רב חנן: **וּלְמַעְמָיךְ** – ולשיטתך שאתה מקשה מהמשנה, כיצד תבאר את **הָא דְּאָמַר רָבָא, לָא לֵיתִיב אִינִישׁ אַפּוּמָא דְּלֶחְיָיא** – לא ישב אדם סמוך ללחי שבפתח המבוי לצד רשות הרבים, **דִּילְמָא מִינַנְדַּר לֵיהּ חֶפֶץ** – שמא יתגלגל לו חפץ מחוץ ללחי לרשות הרבים, **וְאָתֵי לְאִיתּוּיֵי** – מתוך שהמבוי אינו מקורה ולא ניכר היכן נגמר המבוי ומתחיל רשות הרבים, יבוא להחזיר את החפץ מרשות הרבים לתוך המבוי שהוא רשות היחיד, ויעבור על מלאכת הוצאה מרשות לרשות. **וְהָא קָא חָזֵינַן נַמִּי דְּמוֹתְבִי חַצְבֵי וְיָתְבָן אַפּוּמָא דְּמְבוֹאָה** – והרי אנו רואים שגם על תקנה זו עוברים, שהנשים מניחות שם את כדיהן בשבת מבעוד יום, ויושבות על ידם בפתח המבוי [ומצפות לחשיבה כדי ללכת להביא מים], **וְלָא אָמְרִינַן לְהוּ וְלָא מִידִי** – ואנו לא אומרים להן דבר, ומדוע אינך מקשה ממנהג זה.

אֶלָּא על כרחנו יש לומר, **הַנַּח לְיִשְׂרָאֵל** לנהוג באיסור שהורגלו בו ולא ישמעו לך אף אם תוכיחם ותודיע להם שאיסור הוא, משום **שמוּטָב שֶׁיְּהוּ שׁוֹגְגִין** ויסברו שבהיתר הם עושים, **וְאַל יְהוּ מְזִידִין** כאשר ישמעו את המחאה, ויוודע להם הדין, ואף על פי כן לא ישנו את הרגלם. וזו גם תשובה לתמיהתך מדוע אין אנו מוחים באלו שמספקין ומטפחין ומרקדין ביום טוב.

הגמרא דנה האם דברים אלו אמורים אף כשעוברים על דין מן התורה: **סָבוּר מִינָּהּ** – בני הישיבה ששמעו דברים אלו היו סבורים, **הָנֵי מִילֵּי בְּדַרְבָּנָן** – שדברים אלו אינם אלא אם עוברים על דין דרבנן, **אֲבָל בְּדַאוֹרַיְיתָא** – אם אנו רואים שעוברים על דין מן התורה **לָא** נאמרו דברים אלו, ויש למחות בהם. מסיקה הגמרא: **וְלָא הִיא** – אבל האמת אינה כך, אלא **לָא שְׁנָא בְּדַרְבָּנָן וְלָא שְׁנָא בְּדַאוֹרַיְיתָא** – אין הדין שונה בין אם עוברים על דין דרבנן ובין אם עוברים על דין מן התורה, בכל האופנים אין למחות בהם משום 'הנח לישראל'.

וראיה לדבר, **דְּהָא תּוֹסֶפֶת דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים דְּאוֹרַיְיתָא הִיא** – שהרי הדין להוסיף על יום הכפורים ולהתחיל להתענות מבעוד יום, הוא מן התורה, **וְקָא חָזֵינַן לְהוּ דְּקָאכְלִי וְשָׁתוּ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ** – ואנו רואים אותן שהן אוכלות ושותות בערב יום הכפורים עד הלילה, ואינן מתחילות להתענות מבעוד יום, **וְלָא אָמְרִינַן לְהוּ וְלָא מִידִי** – ולא אומרים אנו להן כלום. אלא ודאי סיבת הדבר, שאף בדין שהוא מן התורה, אומרים 'הנח לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין'.

כשם שאסור מן התורה ללוות כסף ברבית כן אסור מן התורה ללוות דבר מאכל ברבית, כמו שכתוב (דברים כג כ) 'לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ'. האיסור מן התורה הוא רק באופן שמלוה על מנת שישיב לו יותר ממה שלוה, כגון שלוה סאה תבואה על מנת ליתן לו לזמן פלוני יותר מסאה, אבל חכמים אסרו משום 'אבק רבית' כל דבר שלפעמים מתייקר, ויתכן שיתרבה ממונו של המלוה. ולכן אסור ללוות סאה על מנת שיחזיר לו לזמן פלוני סאה [–'סאה בסאה'], אף על פי שלא יחזיר לו יותר ממה שלוה, משום שאם יתייקרו הפירות נמצא מתרבה ממון המלוה, אלא צריך לשום כמה שוה הסאה בזמן נטילת ההלואה, שאם יתייקרו הפירות לא יצטרך להשיב סאה אלא יוכל להשיב דמים כפי שווי הסאה בשעת ההלואה. וכן אם עבר ולוה 'סאה בסאה' ולא שם דמיה, אם נתייקרו אסור להשיב סאה אלא נותן לו הדמים שהיתה שוה בשעת הלואה, ואם הוזלו מחזיר סאה במות שהיא. וכשלווה דבר מועט כגון כבר, נחלקו בזה הלל וחכמים (ב"מ עה.). הלל אוסר, וחכמים מתירים משום שלא החמירו לדקדק באיסור 'סאה בסאה' כל כך, לאסור אף בדבר מועט.

הגמרא לפנינו דנה האם משנתנו יכולה לסבור כהלל בדין זה של הלואת כבר בכבר. שנינו במשנה: **וְכֵן אִשָּׁה** יכולה לשאול **מֵחֲבֵירְתָּהּ כִּכָּרוֹת, ובלבד שלא תאמר לשון הלואה.** מדייקת הגמרא: **כַּשֶּׁבֶת הוּא דַּאֲסִיר** – דווקא בשבת אסור ללוות כברות בלשון הלואה משום חשש כתיבה, כפי שפירשה הגמרא לעיל (ע"א), **אֲבָל** ללוות כך **בְּחוֹל** שאין שייך חשש זה, **שַׁפִּיר דָּמֵי** – מותר, ולא חוששים בזה לאיסור רבית. שואלת הגמרא: **לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּהִלֵּל** – האם נאמר שהמשנה אינה סוברת כהלל שאסר להלוות כן משום איסור רבית. **דִּתְנַן** – בבבא מציעא (עה.) בדין איסור 'סאה בסאה' **וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר** איסור נוסף בדין של 'סאה בסאה', **לֹא תַּלְוֶה אִשָּׁה כִּכָּר לַחֲבֵירְתָּהּ** – אף בהלואה של דבר מועט כמו ככר שאשה לווה מחברתה, יש איסור של 'סאה בסאה', ואין מותר ללוות אלא **עַד שֶׁתַּעֲשֶׂנָּה דָּמִים** – שתשום את דמי הככר, ותלוה על דעת שאם יתייקר, תשיב כפי שוויו בשעת הלואה, אבל בלא זה אסור **שֶׁמָּא יוּקְרוּ חִטִּין** בשעה שתבוא להשיב את הככר, **וְנִמְצְאוּ בָּאוֹת לִידֵי רִבִּית** – כשתשיב ככר השוה יותר משווי הככר שלוותה.

מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם תאמר שמשנתנו סוברת כהִלֵּל, אין כאן קושיא, כי יש לחלק כך, **הָא** – משנתנו מדברת **בְּאַתְרָא דְּקִין דָּמֶיהָ** – במקום שדמי הככר קצובים וידועים, ואין לחוש בזה לרבית, כיון שאם יוקירו החטין תשלם כפי השווי של שעת ההלואה. **וְהָא** – והמשנה של הלל מדברת **בְּאַתְרָא דְּלָא קִין דָּמֶיהָ** – במקום שדמי הככר אינם קצובים וידועים, ובזה יש לחוש לרבית כשיוקירו החטין ותשיב ככר ששוה יותר.

שנינו במשנה: **וְאִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ** שישיב לו, מניח טליתו אצלו בתורת משכון, ועושה עמו חשבון לאחר השבת. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין הלואה שנעשית ביום טוב, האם ניתנת לתביעה בבית דין: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **הַלְוָוֹאַת יוֹם טוֹב** המותרת, והיינו כשאינו אומר לשון הלואה כפי שלמדנו במשנתנו, **רַב יוֹסֵף אָמַר, לָא נִיתְּנָה לִיתָּבַע** בבית דין, שאם יתבענה המלוה בית דין לא יזדקקו לו. **וְרַבָּה אָמַר, נִיתְּנָה לִיתָּבַע** בבית דין ככל הלואה.

מפרשת הגמרא את טעם מחלוקתם: **רַב יוֹסֵף אָמַר, לָא נִיתְּנָה לִיתָּבַע,** משום **דְּאִי אָמְרַת נִיתְּנָה לִיתָּבַע** ככל הלואה, **אָתֵי לְמִיכְתַּב** – יבוא המלוה לכתוב על פנקסו את פרטי ההלואה כדי שלא ישכח, אבל עתה שאינה ניתנת ליתבע בבית דין, נמצא שאינו מלוה לו אלא משום שסומך עליו שישיב לו, וכיון שסומך עליו לא יבוא לכתוב. **רַבָּה אָמַר, נִיתְּנָה לִיתָּבַע,** משום **דְּאִי אָמְרַת לָא נִיתְּנָה** ליתבע בבית דין, **לָא יָהִיב לֵיהּ** – המלוה לא יסכים להלוות לו כי הוא חושש שלא ישיב לו, ולא יוכל לתובעו בבית דין, **וְעַל ידי כך אָתֵי לְאִימְנוּעֵי** – יבוא הלוה להימנע **מִשְּׁמִחַת יוֹם טוֹב** כשלא ימצא מי שילוה לו.

הגמרא מביאה ראיה ממשנתנו לשיטת רב יוסף: **תְּנַן** במשנתנו, **אִם אֵינוֹ מַאֲמִינוֹ** ללוה, **מַנִּיחַ** הלוה **טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ** בתורת משכון ונוטל את כדי היין והשמן. מבארת הגמרא את הראיה: **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא** מובן הדבר אם תאמר שהלואת יום טוב **לָא נִיתְּנָה לִיתָּבַע** בבית

המשך בעמ' רד

דין, **מִשּׁוּם הָכִי** – משום כך **מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ** בתורת משכון כדי להיות בטוח בהשבת ההלואה, **וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר שַׁבָּת** לראות כמה צריך להשיב לו. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** – אבל אם תאמר **שֶׁנִּיתְּנָה לִיתְּבַע** בבית דין, **אַמַּאי** [–מדוע] **מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ** למשכון, הרי אין למלוה מה לחשוש, ויכול **לִיתֵּן לֵיהּ** ללוה את חפצו בלא משכון, **וְלִתְבְּעֵיהּ** – ואם אחר כך יכחיש הלוה שאינו חייב לו, יתבע אותו בבית דין ויוציא ממנו את חובו.

דוחה הגמרא: לעולם הלואת יום טוב ניתנה ליתבע בבית דין, והטעם שמניח טליתו אצלו למשכון הוא משום שהמלוה מעדיף להיות בטוח בהלואה על ידי משכון, שכן **אָמַר** – יכול המלוה לומר, **לֹא בָּעֵינָא דְּלֵיקוּם בְּדִינָא וְדַיְינָא** – איני רוצה לטרוח לעמוד בדין ולברור דיין לצורך זה.

הגמרא מקשה ממשנה על שיטת רב יוסף: **מַתִּיב** [–הקשה] **רַב אִידִּי בַּר אָבִין** לרב יוסף, שנינו במשנה (שביעית פ״י מ״ב) **הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפָּרָה וְחִילְּקָהּ** ללקוחות בהקפה, **בְּיוֹם** טוב של **רֹאשׁ הַשָּׁנָה** במוצאי שנת השמיטה, **אִם הָיָה חֹדֶשׁ** אלול **מְעוּבָּר** – שיש בו ל׳ יום, מפני שקידשו את חודש תשרי רק למחרת ל׳ אלול [ועשו ראש השנה שני ימים], נמצא שחילוק הפרה היה בל׳ אלול, והרי זה חוב של שנת השמיטה, ולכך **מְשַׁמֵּט** המוכר את החוב, ששביעית משמטת את החובות בסופה, **וְאִם לָאו** – שחודש אלול לא היה מעובר, שקידשו את החודש בו ביום ונמצא שחילוק הפרה היה בא׳ תשרי, הרי זה חוב מהשנה השמינית ולכך **אֵינוֹ מְשַׁמֵּט.**

מקשה הגמרא: **וְאִי** הלואת יום טוב **לֹא נִיתְּנָה לִיתְּבַע** בבית דין, **מַאי** ׳**מְשַׁמֵּט**׳ – מה משמעות דברי המשנה שאם היה חדש מעובר ׳משמט׳, שכן מכיון שאין בית דין נזקקין לחוב זה, הרי הוא שמוט ועומד אף בלא דין שמיטה. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדבר שם במשנה, שאף על פי שהלואת יום טוב לא ניתנה ליתבע, בכל זאת הלואה זו של המחלק את הפרה ניתנה ליתבע, משום **דְּאִינְגְּלֵאי מִילְּתָא דְּחוֹל הוּא** – כאשר קידשו את החודש רק למחרת ל׳ אלול נתברר שאלול היה מלא, ויום זה הוא ל׳ אלול ואינו ראש השנה אלא חול, ולכך הרי היא כהלואת חול שניתנה ליתבע ושייך בה דין שמיטה.

מוסיפה הגמרא ומקשה מהסיפא על רב יוסף: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה שהלואת יום טוב ניתנה ליתבע **מִסֵּיפָא** של המשנה. שנינו בסיפא **אִם לָאו** – שחודש אלול לא היה מעובר, ונמצא שההלואה היתה בא׳ תשרי שהוא יום טוב של ראש השנה, **אֵינוֹ מְשַׁמֵּט,** כיון שהיא הלואה של שנה שמינית. מקשה הגמרא: **אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר אם תאמר שהלואת יום טוב **נִיתְּנָה לִיתְּבַע, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי** – זהו ששנינו **אֵינוֹ מְשַׁמֵּט** חוב זה, ככל חוב של שנה שמינית. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** – אבל אם תאמר הלואת יום טוב **לֹא נִיתְּנָה לִיתְּבַע, אַמַּאי אֵינוֹ מְשַׁמֵּט,** הרי אין כאן חוב כלל, שכיון שאין יכול לתובעו הרי הוא שמוט ועומד.

מתרצת הגמרא: לעולם הלואת יום טוב לא ניתנה ליתבע, ומה ששנינו אינו משמט הוא לומר **דְּאִי יָהִיב לֵיהּ שָׁקִיל** – שאם יתן לו הלוה את חובו מרצונו הרי הוא יכול ליטלו ממנו, כיון ששביעית אינה משמטת חוב זה.

מקשה הגמרא: **מִכְּלָל** – משמע מזה, **דְּרִישָׁא** – שמה ששנינו ברישא, שאם חודש אלול מעובר שביעית משמטת, היינו לומר שאף **אִי יָהִיב לֵיהּ לֹא שָׁקִיל** – אם הלוה בא ליתן לו מרצונו, לא יטול החוב מפני השמטת השביעית, וזה לא יתכן, ואם כן אף את מה שנאמר ׳אינו משמט׳ בסיפא אי אפשר להעמיד באופן זה.

מתרצת הגמרא: לעולם מדובר בין ברישא ובין בסיפא באופן שבא הלוה לשלם את החוב מרצונו, ומה שנאמר **בְּרֵישָׁא** שמדברת בהלואת שביעית ׳משמט׳, היינו שאם הלוה אינו חפץ שתשמטנו שביעית ובא להשיב את החוב, המלוה **צָרִיךְ לְמֵימַר לֵיהּ** [–לומר לו] **מְשַׁמֵּט אֲנִי,** ומה שנאמר **בְּסֵיפָא** שמדברת בהלואת שמינית ׳אינו משמט׳, הכוונה שלא **צָרִיךְ** המלוה **לְמֵימַר לֵיהּ מְשַׁמֵּט אֲנִי.**

מביאה הגמרא את מקור הדין של אמירת ׳משמט אני׳ בחוב של שביעית: **כְּדְתַנְּן** – במשנה (שם פ״י מ״ח) **הַמַּחֲזִיר חוֹב** שעברה עליו השביעית ונשמט, **בַּשְּׁבִיעִית** – בזמן שהשביעית נוהגת. צריך המלוה שיאמַר **לוֹ מְשַׁמֵּט אֲנִי. וְאִם אָמַר לוֹ** המלוה, **אַף עַל פִּי כֵן** אני רוצה להחזירו לך, כי איני חפץ שישמט, **יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ.** והטעם לאמירת משמט אני, **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים טו ב) בפרשת שמיטת כספים ׳**וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ**׳, ׳**דָּבָר**׳ לשון דיבור, ללמד שאפילו אם בא הלוה לשלם לו את חובו, יזכיר לו שמיטה בדיבורו.

הגמרא מביאה כיצד נהגו אמוראים בהלואת יום טוב: **רַב אַוְיָא** כשהיה מלוה ביום טוב אוכלין לצורך יום טוב, **הֵיה שָׁקִיל מַשְׁכּוֹנָא** – לוקח משכון בשעת הלואה, כדי להיות בטוח שישיב לו את ההלואה. **רַבָּה בַּר עוּלָּא** היה **מַעֲרִים אִיעֲרוּמֵי** – לוקח ממנו חפץ לאחר יום טוב בערמה לשם שאילה, ומעכבו אצלו עד שישיב לו את חובו.

חכמים אסרו להקדיש בשבת וביום טוב, משום שבדיבורו הוא מוציא מרשותו לרשות הקדש, והרי זה דומה למקח וממכר. בגמרא לפנינו יבואר שקרבן שזמנו היום אינו בכלל זה ומותר להקדישו בשבת וביום טוב.

שנינו במשנה: **וְכֵן עֶרֶב פֶּסַח** שחל להיות בשבת ואין לו שה לפסחו, לוקח שה מהמוכר, ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַקְדִּישׁ **אָדָם** שה **לִפְסָחוֹ** בערב פסח שחל **בְּשַׁבָּת, וְכֵן** מקדיש בהמה **לְחַגִּיגָתוֹ בְּיוֹם טוֹב** שזמנם באותו יום. ואף ששנינו (ביצה לה:) שחכמים אסרו להקדיש בשבת וביום טוב, מכל מקום הקדשת פסח וחגיגה מותרת, שכשם שהקרבתן דוחה שבת או יום טוב כך הקדשתן דוחה, כפי שתבאר הגמרא להלן.

הגמרא מביאה ראיה לרבי יוחנן ממשנתנו: **נַיְמָא מְסַיַּיע לֵיהּ** – האם נאמר שהמשנה מסייעת לרבי יוחנן, שכן שנינו במשנתנו, **וְכֵן עֶרֶב פֶּסַח בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת** ואין לו שה לפסחו, לוקח שה מהמוכר, ואם אינו מאמינו **מַנִּיחַ טַלִּיתוֹ אֶצְלוֹ וְנוֹטֵל אֶת** השה עבור **פִּסְחוֹ** ומקריבו, **וְעוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן לְאַחַר יוֹם טוֹב.** ומוכח שניתן להקדיש את הפסח בשבת כדברי רבי יוחנן, שהרי ללא הקדשתו אין יכול להקריבו. דוחה הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן במשנה במה המדובר, **בְּמֻמְנֶה אַחֵרִים עִמּוֹ עַל פִּסְחוֹ דְּמַעִיקָּרָא מִיקַּדֵּשׁ וְקָאֵי** – שהשה הוקדש לפסח על ידי המוכר מערב שבת, ובא המוכר בשבת להוסיף אדם זה שיקנה בו חלק כדי להימנות עליו עמו, ואין מכאן ראיה לרבי יוחנן.

מקשה הגמרא על הדחייה: כיצד ניתן להעמיד באופן שבא להימנות על הפסח, **וְהָא אֲנַן תְּנַן** במשנה (ביצה כז:), **אֵין נִמְנִין עַל הַבְּהֵמָה בַּתְּחִילָּה** – לא קובעים כמה בני אדם להתחיל להשתתף בבהמה לחלקה ביניהם לצורך יום טוב, **בְּיוֹם טוֹב,** שזה כמעשה חול. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָכָא** – שונה הדבר כאן, **כֵּיוָן דְּרָגִיל** לקנות בהמותיו **אֶצְלוֹ, כְּמַאן דְּאִימְּנֵי בֵּיהּ מֵעִיקָּרָא דָּמֵי** – הרי זה כמי שנמנה כבר על בהמה זו מערב שבת, ואין כאן התחלת שותפות שהיא כמעשה חול.

חוזרת הגמרא ומוכיחה כדינו של רבי יוחנן מברייתא המדברת בענין המשנה, אשר בה לא ניתן לדחות כפי הדחייה להוכחה מהמשנה: **וְהָא תָּנֵי רַבִּי הוֹשַׁעְיָא** בברייתא בדין ערב פסח שחל בשבת, **הוֹלֵךְ אָדָם** שלא קנה לו שה מערב שבת לפסחו, **אֶצְלוֹ רוֹעֶה** הָרָגִיל לקנות בהמותיו **אֶצְלוֹ, וְנוֹתֵן לוֹ** הרועה **טָלֶה לְפִסְחוֹ וּמַקְדִּישׁוֹ** בשבת, ומקריבו, **וְיוֹצֵא בוֹ** ידי חובת קרבן פסח. הרי מבואר בברייתא שמקדיש את הפסח בשבת, כרבי יוחנן. דוחה הגמרא: **הָתָם נַמִּי** – שם בברייתא גם נדחה ונאמר, **כֵּיוָן דְּרָגִיל** לקנות בהמותיו **אֶצְלוֹ, אַקְדּוּשֵׁי לֵיהּ מֵעִיקָּרָא** – הרועה הקדיש מערב שבת את הטלה לפסח עבורו, כיון שיודע שהוא סומך עליו ועתיד לבוא וליטלו ממנו.

המשך בעמוד סו

פרשה ג

א. אֲנִי הַגֶּבֶר. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא פָּתַח (ירמיה לו, לב): וְיִרְמְיָהוּ לָקַח מְגִלָּה אַחֶרֶת וַיִּתְּנָהּ אֶל בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה בָּאֵשׁ וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר כָּהֵמָּה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר כָּהֵמָּה, רַב כַּהֲנָא אָמַר: וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה, דְּבָרִים, אֵיכָה יָשְׁבָה, אֵיכָה יָעִיב, אֵיכָה יוּעַם. רַבִּים, זְכֹר ה׳. כָּהֵמָּה, אֲנִי הַגֶּבֶר, דְּהוּא תְּלָתָא תְּלָתָא פְּסוּקִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (משלי כב, כ): הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִשִׁים, דְּבָרִים מְשׁוּלָּשִׁים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר מַהוּ שָׁלִשִׁים, גְּבוּרִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שמות יד, ז): וְשָׁלִשִׁים עַל כֻּלּוֹ, וּמְתַרְגְּמִינַן וְגִיבָּרִין מְמַנָּן עַל כּוּלְּהוֹן.

דָּבָר אַחֵר, שָׁלִשִׁים, אֲנִי הַגֶּבֶר, דְּהוּא מִתְּלָתָא תְּלָתָא פְּסוּקִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, אֲנִי הַגֶּבֶר, אֲנָא הוּא דִילִיפְנָא יִיסּוּרִין, אַהֲנִי עָלַי מַה דְּאַהֲנֵי לָךְ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל מַטְרוֹנָה וּדְחָפָהּ וְהוֹצִיאָהּ חוּץ לַפָּלָטִין, הָלְכָה וְצִמְצְמָה פָּנֶיהָ אַחַר הָעַמּוּד, נִמְצָא הַמֶּלֶךְ עוֹבֵר וְרוֹאֶה אוֹתָהּ. אָמַר לָהּ אַקְשִׁית אַפֵּיךְ, אָמְרָה לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ כָּךְ יָפֶה לִי וְכָךְ נָאֶה וְכָךְ רָאוּי לִי שֶׁלֹּא קִבְּלָה אוֹתָךְ אִשָּׁה אַחֶרֶת אֶלָּא אֲנִי. אָמַר לָהּ אֲנִי הוּא שֶׁפָּסַלְתִּי כָּל הַנָּשִׁים בַּעֲבוּרֵךְ. אָמְרָה לוֹ אִם כֵּן לָמָּה נִכְנַסְתָּ לְמָבוּי פְּלוּנִי וּלְחָצַר פְּלוּנִי וּלְמָקוֹם פְּלוּנִי, לֹא בִּשְׁבִיל אִשָּׁה פְּלוּנִית וְלֹא קִבְּלָה אוֹתְךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אַקְשִׁיתוּן אַפֵּיכוֹן, אָמְרוּ לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּךְ יָפֶה לָנוּ וְכָךְ נָאֶה לָנוּ וְכָךְ הָגוּן לָנוּ שֶׁלֹּא קִבְּלָה אֻמָּה אַחֶרֶת תּוֹרָתְךָ אֶלָּא אֲנִי. אָמַר לָהֶם אֲנִי הוּא שֶׁפָּסַלְתִּי כָּל הָאֻמּוֹת בִּשְׁבִילְכֶם. אָמְרוּ לוֹ אִם כֵּן לָמָּה הֶחֱזַרְתָּ תּוֹרָתְךָ עַל הָאֻמּוֹת וְלֹא קִבְּלוּהָ. דְּתַנְיָא בַּתְּחִלָּה נִגְלָה עַל בְּנֵי עֵשָׂו, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים לג, ב): וַיֹּאמַר ה׳ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, וְלֹא קִבְּלוּהָ, הֶחֱזִירָהּ עַל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, וְלֹא קִבְּלוּהָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים לג, ב): הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וּלְבַסּוֹף הֶחֱזִירָהּ עַל יִשְׂרָאֵל וְקִבְּלוּהָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים לג, ב): וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ. וּכְתִיב (שמות כד, ז): כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע.

דָּבָר אַחֵר, אֲנִי הַגֶּבֶר, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אֲנִי הוּא הַגֶּבֶר, אֲנָא הוּא אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לד, ז): מִי גֶבֶר כְּאִיּוֹב יִשְׁתֶּה לַעַג כַּמָּיִם. רָאָה עָנִי, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתִי עֲנִיָּה מִן הַמִּצְוֹת, עֲנִיָּה מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים, הֵבִיא עָלַי שֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה גִּבְּרַנִי לַעֲמֹד בְּכֶלֶן, אַתְּ מוֹצֵא אַחַר מֵאָה חָסֵר שְׁתַּיִם תּוֹכָחוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, מַה כְּתִיב (דברים כט, ט): אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם, וּמְתַרְגְּמִינַן אַתּוּן קַיְּימִין יוֹמָא דֵין כּוּלְּכוֹן, גִּבּוֹרִים לַעֲמֹד בְּכֻלָּם, אוֹתִי נָהַג, בְּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁנִּקְרָא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר, אַךְ בִּי יָשֵׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל הַיּוֹם, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְיָאֵשׁ מִן הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל חוֹזֵר וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: אַךְ בִּי יָשֵׁב.

ב. בִּלָּה בְשָׂרִי, זֶה צְבוּר, וְעוֹרִי, זֶה סַנְהֶדְרִין, כִּשֵּׁם שֶׁהָעוֹר חוֹפֶה עַל הַבָּשָׂר כָּךְ סַנְהֶדְרִין חוֹפִין עַל יִשְׂרָאֵל. שִׁבַּר עַצְמוֹתָי, עִצּוּמַי, בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ כִּבְנֵי הָעֲצוּמִים. בָּנָה עָלַי וַיַּקֵּף רֹאשׁ, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, דִכְתִיב בֵּיהּ (דניאל ב, לח): אַנְתְּ הוּא רֵאשָׁה דִי דַהֲבָא, וּתְלָאָה, זֶה נְבוּזַרְאֲדָן.

דָּבָר אַחֵר, רֹאשׁ, זֶה אַסְפַּסְיָאנוּס. וּתְלָאָה, זֶה טְרַכִינוּס. בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל אַרְבָּעָה חֲשׁוּבִין כְּמֵתִים, סוּמָא, דִכְתִיב: בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם. מְצוֹרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, יב): אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָנִים, דִכְתִיב בָּהּ בְּרָחֵל (בראשית ל, א): הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי. וּמִי שֶׁיָּרַד מִנְּכָסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, יט): כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים, וְכִי מֵתִים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם.

ג. גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא, רַבִּי אַיְבוּ אָמַר זֶה בַּסְגָּר שֶׁל עַרְבְּיָא. רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמַר זֶה קַסְטְרָא שֶׁל פַּרְסִיִּין. וְרַבָּנָן אָמְרֵי זֶה מַטְלִית שֶׁל כּוּתִיִּים. הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי, הִכְבִּיד עָלַי אַרְנוֹנִיּוֹת וְדִימוּסְיָאוֹת וְגֶלְגֻּלָּאוֹת. גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ, רַבִּי אַחָא אָמַר כָּל הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר לְמָה הוּא דּוֹמֶה לִבְנֵי אָדָם שֶׁעָשׂוּ עֲטָרָה לַמֶּלֶךְ, בָּא עָנִי אֶחָד וְנָתַן חֵלְקוֹ בְּתוֹכָהּ, מָה הַמֶּלֶךְ אוֹמֵר בִּשְׁבִיל זֶה עָנִי אֲנִי מְקַבְּלָהּ, מִיָּד מְקַבֵּל הַמֶּלֶךְ וְנוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁוֹ, כָּךְ אִם הָיוּ עֲשָׂרָה צַדִּיקִים עוֹמְדִים בִּתְפִלָּה וְרָשָׁע עוֹמֵד בֵּינֵיהֶם, מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר בִּשְׁבִיל רָשָׁע זֶה אֵינִי מְקַבֵּל תְּפִלָּתָם. וְרַבָּנָן אָמְרִין בָּא אַחַר הַצִּבּוּר מַעֲשָׂיו נִפְרָטִין, לְמָה הוּא דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנְסוּ אֲרִיסָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ לְכַבְּדוֹ, בָּא אֶחָד בָּאַחֲרוֹנָה, אָמַר הַמֶּלֶךְ תִּסְתֹּם חָבִיתוֹ, וּמִי גָרַם לוֹ הֲרֵי שֶׁבָּא בָּאַחֲרוֹנָה, כָּךְ כָּל הַמִּתְפַּלֵּל לְאַחַר הַצִּבּוּר מַעֲשָׂיו נִפְרָטִין, לְכָךְ נֶאֱמַר: גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׁתַם תְּפִלָּתִי, שָׁתַם כְּתִיב, לְפִי שֶׁתָּמוּ הַצִּבּוּר תְּפִלַּתְהוֹן. גָּדַר דְּרָכַי בְּגָזִית. בְּנוֹת לוּד הָיוּ לָשׁוֹת עִיסָּתָן וְעוֹלוֹת וּמִתְפַּלְּלוֹת וְיוֹרְדוֹת עַד שֶׁלֹּא הֶחֱמִיצוּ.

איכה רבה

בְּנוֹת צִפּוֹרִי הַוְיָין סָלְקָן וְשַׁבְּחָן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא וְלָא
הֲוָה בַּר נָשׁ קָרֵיץ לִתְאַנָה קֳדָמֵי מִנְהוֹן. וְהַאי סַפְּרָא
דְּמַגְדְּלָא הֲוָה מְסַדְּרָא קַנְדִּילֵיהּ בְּכָל עֲרוּבָא שׁוּבָא,
סָלֵיק שַׁבַּח וְנָחֵת וּמַדְלִיק יָתְהוֹן. וְאִית דְּאָמְרֵי סַפְּרָא
הֲוָה בְּכָל עֲרוּבָא שׁוּבָא הֲוָה סָלֵיק וּפָשֵׁט סִדְרֵיהּ
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא וְנָחֵית שָׁבִית בְּבֵיתֵיהּ. עוֹבָדָא הֲוָה
בְּחַד בַּר נָשׁ דַּהֲוָה קָאֵי וְרָדֵי, עֲרַקַת תּוֹרְתֵיהּ, נְפַק
אָמַר לְהוּ כַּדּוּ, אֲמָרוּ לֵיהּ בְּאִידְּנָא אִסְטְרַטְיָא אֲתֵית,
שָׁרֵי מַחֲוֵי לְהוֹן וְלָא אַשְׁכַּח הַדֶּרֶךְ, וְקָרוּ עֲלֵיהּ הָדִין
קְרָיָיה, גָּדַר דְּרָכַי בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה, אַצִּדִּי, כְּמָה
דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל כא, לב): עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה.

ד. דֹּב אֹרֵב הוּא לִי, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר. אֲרִי בְּמִסְתָּרִים,
זֶה נְבוּזַרְאֲדָן.

דָּבָר אַחֵר, דֹּב אֹרֵב, זֶה אַסְפַּסְיָאנוּס. אֲרִי בְּמִסְתָּרִים,
זֶה טְרָכִינוּס. דְּרָכַי סוֹרֵר וַיַּפְשְׁחֵנִי. תִּילְהֵי, כִּדְאַמְרִינַן
אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח קוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית. דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ
וַיַּצִּיבֵנִי כְּמַטָּרָה לַחֵץ, תְּרֵין אָמוֹרָאִין, חַד אֲמַר
כְּבוּרְמָא לְאַסְפַּרְיסָא, וְחַד אֲמַר כְּקוֹרַת חִצִּים שֶׁהַכֹּל
מוֹרִים בָּהּ וְהִיא נִצֶּבֶת. רַבִּי יוּדָן אָמַר וְגִבְּרַנִי לַעֲמֹד
בְּכֶלָן, אַתְּ מוֹצֵא אַחַר מֵאָה חָסֵר שְׁתֵּי תּוֹכָחוֹת שֶׁיֵּשׁ
בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, מַה כְּתִיב (דברים כט, ט): אַתֶּם נִצָּבִים
הַיּוֹם כֻּלְּכֶם, וּמִתַּרְגְּמִינַן אַתּוּן קַיְימִין גִּבּוֹרִים לַעֲמֹד
בְּכֶלָן.

ה. הֵבִיא בְּכִלְיֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ, רַב וּשְׁמוּאֵל, רַב אָמַר
בְּנֵי אוֹפִיכֵיהּ, בְּנֵי אֲמוֹרֵיהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר בְּנֵי אָדָם
שֶׁאוֹכְלִין הַרְבֵּה וּמוֹצִיאִין אַשְׁפּוֹת, הֵבִיאָן עָלַי.
הָיִיתִי שְׂחֹק לְכָל עַמִּי, כְּתִיב (תהלים סט, יג): יָשִׂיחוּ בִי
יֹשְׁבֵי שָׁעַר, אֵלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי
תַּרְטִיאוֹת וּבְבָתֵּי קַרְקְסִיאוֹת. וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר,
מֵאַחַר שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמִשְׁתַּכְּרִין,
הֵן יוֹשְׁבִין וּמְשִׂיחִין בִּי וּמַלְעִיגִים בִּי וְאוֹמְרִים בְּגִין דְּלָא
נְצָרוּךְ לְחָרוֹבָא כִּיהוּדָאֵי, וְהֵן אוֹמְרִים אֵלּוּ לָאֵלּוּ,
כַּמָּה שָׁנִים אַתְּ בָּעֵי מְחֵי, וְהֵן אוֹמְרִים כַּחֲלוּקָא
דִּיהוּדָאֵי דְּשַׁבַּתָּא. וּמַכְנִיסִין אֶת הַגָּמָל לְטַרְטִיאוֹת
שֶׁלָּהֶם וְהַחֲלוּקִין שֶׁלּוֹ עָלָיו, וְהֵן אוֹמְרִים אֵלּוּ לָאֵלּוּ
עַל מָה זֶה מִתְאַבֵּל, וְהֵן אוֹמְרִים הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ
שׁוֹמְרֵי שְׁבִיעִית הֵן וְאֵין לָהֶם יָרָק וְאָכְלוּ הַחוֹחִים
שֶׁל זֶה וְהוּא מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם. וּמַכְנִיסִים אֶת הַמּוּמוֹס
לַתֵּיאַטְרוֹן שֶׁלָּהֶם וְרֹאשׁוֹ גָּלוּחַ, וְהֵן אוֹמְרִים אֵלּוּ
לָאֵלּוּ עַל מָה רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מְגֻלָּח, וְהוּא אוֹמֵר
הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּתוֹת הֵן, וְכָל מַה שֶּׁהֵם
יְגִיעִין כָּל יְמוֹת הַשַּׁבָּת אוֹכְלִים בַּשַּׁבָּת, וְאֵין לָהֶם
עֵצִים לְבַשֵּׁל בָּהֶם, וְהֵם שׁוֹבְרִים מִטּוֹתֵיהֶם וּמְבַשְּׁלִים
בָּהֶן, וְהֵם יְשֵׁנִין בָּאָרֶץ וּמִתְעַפְּרִים בֶּעָפָר וְסָכִין
בְּשֶׁמֶן, לְפִיכָךְ הַשֶּׁמֶן בִּיקָר.

דָּבָר אַחֵר, יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם
יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי
שֵׁכָר, מֵאַחַר שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּמִשְׁתַּכְּרִין
בִּסְעוּדַת תִּשְׁעָה בְּאָב, יוֹשְׁבִין וְקוֹרְאִים קִינוֹת וּנְהִי
בְּאֵיכָה. הִשְׁבִּיעֵנִי בַּמְּרוֹרִים, זֶה יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל
פֶּסַח, דִּכְתִיב בּוֹ (במדבר ט, יא): עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים.
הִרְוַנִי לַעֲנָה, מַה שֶּׁהִשְׁבִּיעֵנִי בְּלֵיל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן
שֶׁל פֶּסַח, הִרְוַנִי בְּלֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב לַעֲנָה, הֱוֵי לֵיל
יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח הוּא לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב.

ו. וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי, מַעֲשֶׂה בִּבְנוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן
תְּרַדְיוֹן שֶׁנִּתְחַבֵּר לְלִסְטִים וְגָלָה אֶת רָזָן, וַהֲרָגוּהוּ
וּמִלְּאוּ פִּיו עָפָר וּצְרוֹרוֹת. לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים נְתָנוּהוּ
בִּכְלִיבָא, וּבִקְּשׁוּ לְקַלֵּס עָלָיו מִפְּנֵי כְּבוֹד אָבִיו וְלֹא
הִנִּיחָן, אָמַר לָהֶם הַנִּיחוּ לוֹ וַאֲנִי אֹמַר עַל בְּנִי, פָּתַח
וְאָמַר (משלי ה, יג יד): וְלֹא שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל מוֹרָי
וְלִמְלַמְּדַי לֹא הִטֵּיתִי אָזְנִי. כִּמְעַט הָיִיתִי בְּכָל רָע
בְּתוֹךְ קָהָל וְעֵדָה. וְאֹמוֹ קָרֵאת עָלָיו (משלי יז, כה): כַּעַס
לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וּמֶמֶר לְיוֹלַדְתּוֹ. אַחוֹתוֹ קָרֵאת
עָלָיו (משלי כ, יז): עָרֵב לָאִישׁ לֶחֶם שָׁקֶר וְאַחַר יִמָּלֵא
פִיהוּ חָצָץ. וּתְנַן כָּל שֶׁהוּא מִסְעוּדַת תִּשְׁעָה בְּאָב,
אָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר, וּלְשִׁתּוֹת יַיִן, וְלֶאֱכֹל שְׁנֵי
תַּבְשִׁילִין, וְלִרְחֹץ וְלָסוּךְ. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מִסְעוּדַת תִּשְׁעָה
בְּאָב, מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר וּלְשִׁתּוֹת יַיִן, וְלֶאֱכֹל שְׁנֵי
תַּבְשִׁילִין. רַב מִן דְּהוּא אָכֵיל כָּל מַאֲכָלוֹ נְסִיב חַד
פַּת פָּחִית וִיהַב עַלֵּיהּ קְטָם וַאֲמַר זוֹ הִיא סְעוּדַת
תִּשְׁעָה בְּאָב, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי
הִכְפִּשַׁנִּי בָּאֵפֶר. וַתְּזַנַּח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה,
רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי בְּשֵׁם רַבִּי חֲנַנְיָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי
אַבָּהוּ אָמַר, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת בְּקֵיסָרִין שֶׁהוֹלִיכָה
אֶת בְּנָהּ אֵצֶל נַחְתּוֹם אֶחָד אָמְרָה לוֹ לַמֵּד אֶת בְּנִי
אֻמָּנוּת, אָמַר לָהּ יַמְתִּין אֶצְלִי חֲמִשָּׁה שָׁנִים וַאֲנִי
מְלַמְּדוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת מִינִין בְּחִטָּה. כַּמָּה מִינִין יֵשׁ
בְּחִטָּה, רַבִּי אַחָא אָמַר בְּחִטֵּי מִנִּית, חִטִּים דְּלָא מְנִין.
וְרַבָּנָן אָמְרֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּחִטִּין כְּמִנְיַן מִנִּית. רַבִּי
חֲנִינָא וְרַבִּי יוֹנָתָן הֲווֹ יָתְבִין וְחָשְׁבִין לְהוֹן עַד שְׁתִּין
וְקָמוּ לְהוֹן. וְעוֹד אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה
בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁהוֹלִיכָה אֶת בְּנָהּ אֵצֶל חַד פַּרְכּוֹטָס,
אָמְרָה לוֹ לַמֵּד אֶת בְּנִי אֻמָּנוּת, אָמַר לָהּ יַמְתִּין אֶצְלִי
חֲמֵשׁ שָׁנִים וַאֲנִי מְלַמְּדוֹ מֵאָה מִינִין בְּבִיצָה. שָׁמַע
רַבִּי וְאָמַר לֹא רָאִינוּ שֶׁיֵּשׁ טוֹבָה בָּעוֹלָם. שָׁמַע רַבִּי
שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא וְאָמַר לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁיֵּשׁ טוֹבָה
בָּעוֹלָם. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אֲזַל לְנִצִּיבִין בְּעַרְבֵי
צוֹמָא רַבָּא, אֲכַל וּפְסַק, שְׁמַע רֵישׁ גָּלוּתָא וַאֲתָא
לְגַבֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ יַשְׁגַּח עַלַי רַבִּי. אֲמַר לֵיהּ אֲכַלִּית
וּפְסַקִּית. אֲמַר לֵיהּ יַשְׁגַּח עָלַי רַבִּי דְּלָא יְהוֹן אָמְרִין
לָא חַשְׁבֵּיהּ כְּלוּם מַטְרַח עָלוֹי, אֲזַל עִמֵּיהּ. כֵּיוָן

איכה רבה

1 דַּאֲזַל אֲמַר לְטַלְיָא, בְּרִי, פָּטִילִיק דְּאַתְּ מַיְיתֵי לָן חַד
2 זְמַן קֶדְמַיי לָא תַיְיתֵי לָן זְמַן אֲחוֹרִי, מִן דַּאֲכָלוּן
3 אַיְיתִין קֶדְמֵיהוֹן תְּמָנִין פָּטִילִקִין, אֲכַל מִכָּל פָּטִילִיק
4 חַד פַּת וּמִכָּל פְּטִיס חַד כָּס, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי מִן
5 דַּאֲכָלִית וּפְסָקִית אַיְיתוּן קֶדְמָךְ תְּמָנִין פָּטִילִקִין,
6 מֵחָדָא פָּטִילִיקֵי אָכַל רַבִּי חָדָא פִּתִּית וּמֵחָדָא פְּטִיס
7 אִישְׁתִּי רַבִּי חַד כָּס, אֲמַר וּבַמֶּה קָרַן לָהּ נַפְשָׁא, דְּהִיא
8 כְּמָה דְּאִיתְיְהִיב לָהּ הִיא נְפִישָׁה. רַבִּי אַבָּהוּ אֲזַל
9 לְבָצְרָה וְאִתְקַבֵּל גַּבֵּי יוֹסִי רֵישָׁא, אַיְיתוּן קַמֵּיהּ תְּמָנִין
10 מִינֵי מִחִין דְּעוּף, אֲמַר לֵיהּ לָא יִכְעוֹס רַבִּי דְּלָא הֲוָה
11 צַיָּדָא סָפֵק, וְלָא קַרְיֵין לֵיהּ יוֹסִי רֵישָׁא אֶלָּא דְּלָא
12 הֲוָה מַאֲכָלֵיהּ אֶלָּא מִחִין דְּעוּף. רַבִּי חִיָּא רַבָּא אֲזַל
13 לְדָרוֹמָא, וְאִתְקַבֵּל גַּבֵּי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אַיְיתוּ
14 לְקַמֵּיהּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה תַּבְשִׁילִין. אֲמַר לֵיהּ בִּשְׁבַּתָּא
15 מָה אַתּוּן עָבְדִין, אֲמַר לֵיהּ אֲנַן כָּפְלִין לְהוֹן. לְבָתַר
16 יוֹמִין אַתָּא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לִטְבֶרְיָא וְאִתְקַבֵּל גַּבֵּי
17 רַבִּי חִיָּא רַבָּא וִיהַב לְתַלְמִידוֹי דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דַּרְכְּמוֹנִין
18 וַאֲמַר לְהוֹן זִילוּ וַעֲבִידוּ לְרַבְּכוֹן כְּמִנְהָגֵיהּ. רַבִּי יִצְחָק
19 בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הֲוָה יָדַע לְמִסְדַּר סְעוּדָתָא כְּמִנְיַן יְמוֹת
20 הַחַמָּה. כַּד הֲוָה לֵיהּ הֲוָה עָבִיד, כַּד לָא הֲוָה לֵיהּ
21 גְּסִיב גַּרְעִינִין וּמְנֵי עֲלֵיהוֹן, בְּגִין דְּלָא יִתְנַשֵּׁי יַתְהוֹן.
22 נָשִׁיתִי טוֹבָה.

23 אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל זוֹ רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם
24 אַחַר הַמֶּרְחָץ. וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵה׳.
25 אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
26 מִתְיָאֵשׁ מִן הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה חוֹזֵר וּמְרַחֵם
27 עֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי.

28 ז. זְכָר עָנְיִי וּמְרוּדִי, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמֶרֶת לִפְנֵי
29 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זְכֹר עִנּוּיַיִן
30 שֶׁעָנִיתִי, וּמְרוּדִי שֶׁמָּרַדְתִּי בְּךָ, וְיִסּוּרִין שֶׁהִרְוִיתַנִי
31 לַעֲנָה וָרוֹשׁ, יָצְאוּ אֵלּוּ בָּאֵלּוּ. זָכוֹר תִּזְכּוֹר. תָּנֵי רַבִּי
32 חִיָּא מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא לַמִּלְחָמָה וְהָיוּ בָנָיו עִמּוֹ וְהָיוּ
33 מַקְנִיטִין אוֹתוֹ. לְמָחָר יָצָא הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ וְלֹא הָיוּ בָנָיו
34 עִמּוֹ, אָמַר הַמֶּלֶךְ הַלְוַאי הָיוּ בָנַי עִמִּי וַאֲפִלּוּ
35 מַקְנִיטִים אוֹתִי. כָּךְ, הַמֶּלֶךְ זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,
36 בָּנָיו, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין
37 לַמִּלְחָמָה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹצֵא עִמָּהֶם, כֵּיוָן
38 שֶׁהִכְעִיסוּהוּ לֹא יָצָא עִמָּהֶם, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל
39 בָּאָרֶץ, אָמַר הַלְוַאי הָיוּ יִשְׂרָאֵל עִמִּי וַאֲפִלּוּ הָיוּ
40 מַכְעִיסִים אוֹתִי, וְאִית לָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים (ירמיה ט, א):
41 מִי יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים, מִי יִתֵּן עַמִּי עִמִּי
42 כְּמֹרֹאשׁ כְּשֶׁהָיָה בַּמִּדְבָּר. וּכְתִיב (יחזקאל לו, יז): בֶּן
43 אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל אַדְמָתָם וגו׳, וְהָדֵין:
44 זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשׁוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי.

45 אָמַר רַבִּי יוּדָן זָכוֹר תִּזְכּוֹר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאַתָּה זוֹכֵר
46 אֲמוּת הָעוֹלָם, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה וְתָשׁוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי,
47 מַתְּלָא אָמְרָה עַד דִּשְׁמֵינָא עֲבִיד קְטִין, נַפְשֵׁיהּ
48 דִּקְטִינָא נָפְקַת. זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי עַל כֵּן אוֹחִיל.
49 רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מָשָׁל לְמָה
50 הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא מַטְרוֹנָה וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה
51 מְרֻבָּה, וְאָמַר לָהּ כָּךְ וְכָךְ חֲפוּת אֲנִי עוֹשֶׂה לִיךְ, כָּךְ
52 וְכָךְ אַרְגְּוָנוֹת טוֹבוֹת אֲנִי נוֹתֵן לִיךְ. הִנִּיחָהּ הַמֶּלֶךְ
53 וְהָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם וְאֵחֵר לְשָׁם. נִכְנְסוּ שְׁכֵנוֹתֶיהָ
54 אֶצְלָהּ וְהָיוּ מַקְנִיטוֹת אוֹתָהּ וְאוֹמְרוֹת לָהּ הִנִּיחֵךְ
55 הַמֶּלֶךְ וְהָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר עָלַיִךְ.
56 וְהָיְתָה בּוֹכָה וּמִתְאַנַּחַת, וְכֵיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לְתוֹךְ בֵּיתָהּ
57 פּוֹתַחַת וּמוֹצִיאָה כְּתֻבָּתָהּ וְקוֹרֵאת, וְרוֹאָה בִּכְתֻבָּתָהּ
58 כָּךְ וְכָךְ חֲפוּת אֲנִי עוֹשֶׂה, כָּךְ וְכָךְ אַרְגְּוָנוֹת טוֹבוֹת
59 אֲנִי נוֹתֵן לִיךְ, מִיָּד הָיְתָה מִתְנַחֶמֶת. לְיָמִים בָּא
60 הַמֶּלֶךְ, אָמַר לָהּ בִּתִּי אֲנִי תָּמֵהַּ אֵיךְ הִמְתַּנְתְּ לִי כָּל
61 אוֹתָן הַשָּׁנִים, אָמְרָה לוֹ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ אִלְמָלֵא כְּתֻבָּה
62 מְרֻבָּה שֶׁכָּתַבְתָּ וְנָתַתָּ לִי כְּבָר אִבְּדוּנִי שְׁכֵנוֹתַי. כָּךְ
63 עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין לָהֶם,
64 אֱלֹהֵיכֶם הִסְתִּיר פָּנָיו מִכֶּם וְסִלֵּק שְׁכִינָתוֹ מִכֶּם, עוֹד
65 אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיכֶם, וְהֵן בּוֹכִין וּמִתְאַנְּחִין, וְכֵיוָן
66 שֶׁנִּכְנָסִין לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה
67 וּמוֹצְאִין שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו, ט): וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי
68 אֶתְכֶם וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם,
69 וְהֵן מִתְנַחֲמִין. לְמָחָר כְּשֶׁיָּבוֹא קֵץ הַגְּאֻלָּה אוֹמֵר לָהֶם
70 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בָּנַי אֲנִי תָּמֵהַּ מִכֶּם הֵיאַךְ
71 הִמְתַּנְתֶּם לִי כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים, וְהֵן אוֹמְרִים לְפָנָיו
72 רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִלּוּלֵי תוֹרָתְךָ שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ כְּבָר
73 אִבְּדוּנוּ הָאֻמּוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי,
74 וְאֵין זֹאת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, מד): וְזֹאת
75 הַתּוֹרָה. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים קיט, צב): לוּלֵי תוֹרָתְךָ
76 שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי. עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ, וּמְיַחֲדִים
77 שְׁמוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּיּוֹם, וְאוֹמְרִים (דברים ו, ד): שְׁמַע
78 יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד.

79 ח. חַסְדֵּי ה׳ כִּי לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו, אָמַר
80 רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְיָאֵשׁ
81 מִן הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא חוֹזֵר וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם,
82 הֲדָא הוּא דִכְתִיב: חַסְדֵּי ה׳ כִּי לֹא תָמְנוּ. חֲדָשִׁים
83 לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ, אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי עַל
84 שֶׁאַתָּה מְחַדְּשֵׁנוּ בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר, אָנוּ יוֹדְעִין
85 שֶׁאֱמוּנָתְךָ רַבָּה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים.

86 אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא עַל שֶׁאַתָּה מְחַדְּשֵׁנוּ בְּבָקְרָן
87 שֶׁל מַלְכִיּוֹת, אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁאֱמוּנָתְךָ רַבָּה לְגָאֳלֵנוּ.
88 אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם בּוֹרֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
89 הוּא כַּת שֶׁל מַלְאָכִים חֲדָשִׁים וְאוֹמְרִין שִׁירָה חֲדָשָׁה
90 וְהוֹלְכִין לָהֶם.

איכה רבה

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הֵשַׁבְתִּי לְרַבִּי חֶלְבּוֹ וְהָא כְתִיב (בראשית לב, כו): וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר, אָמַר לִי חֲנוֹקָה סְבַרְתְּ לַחֲנוֹקֵנִי, גַּבְרִיאֵל וּמִיכָאֵל הֵן הֵן שָׂרִים שֶׁל מַעְלָה, דְּכֻלָּם מִתְחַלְּפִין וְאֵינוּן לָא מִתְחַלְּפִין. אַדְרְיָאנוּס שְׁחִיק עֲצָמוֹת שָׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אָמַר לוֹ, אַתֶּם אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם וָיוֹם בּוֹרֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּת שֶׁל מַלְאָכִים חֲדָשִׁים וְאוֹמְרִים שִׁירָה חֲדָשָׁה וְהוֹלְכִין לָהֶם, אָמַר לוֹ אֵין. אָמַר לוֹ וּלְאָן אֵינוּן אָזְלִין. אָמַר לֵיהּ מִן הָן דְּמִתְבְּרִיאוּ. אָמַר לֵיהּ מִנַּיִן מִתְבָּרְיָין. אָמַר לוֹ מִן הָדֵין נְהַר דְּנוּר. אָמַר לֵיהּ וּמָה עִיסְקֵיהּ דְּנַהַר דְּנוּר, אָמַר לֵיהּ כְּהָדֵין יַרְדְּנָא דְּלָא פְּסִיק לָא בְּלֵילְיָא וְלָא פְּסִיק בִּימָמָא. אָמַר לֵיהּ וְהֵינִין יַרְדְּנָא מְהַלֵּךְ בִּימָמָא וּפְסִיק בְּלֵילְיָא. אָמַר לֵיהּ נָטֵר הֲוֵינָא בְּבֵית פְּעוֹר וְהָדֵין יַרְדְּנָא כְּמָה דִּמְהַלֵּךְ בִּימָמָא כָּךְ מְהַלֵּךְ בְּלֵילְיָא. אָמַר לֵיהּ וּמִנַּיִן אוֹתוֹ נְהַר דִּינוּר נָפִיק, אָמַר לֵיהּ מִן זֵיעַתְהוֹן דְּחֵיוָתָא מִמַּה דִּטְעוּנִין בְּכוּרְסְיָא. חֶלְקִי ה׳ אָמְרָה נַפְשִׁי, רַבִּי אַבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לְמֶלֶךְ שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה וְהָיוּ עִמּוֹ דֵּכָסִין וְאִפַּרְכִין וְאִיסְטְרַטִילוּטִין, וְהָיוּ גְּדוֹלֵי מְדִינָה יוֹשְׁבִים בְּאֶמְצַע הַמְּדִינָה, חַד אָמַר אֲנָא נָסִיב דֵּכָסִין לְגַבִּי. וְחַד אָמַר אֲנָא נָסִיב אִפַּרְכִין לְגַבִּי, וְחַד אָמַר אֲנָא נָסִיב אִיסְטְרַטִילוּטִין לְגַבִּי. הָיָה פִּקֵּחַ אֶחָד לְשָׁם אָמַר אֲנָא נָסִיב לְמַלְכָּא, דְּכוּלָּא מִתְחַלְּפִין וּמַלְכָּא אֵינוֹ מִתְחַלֵּף. כֵּן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מֵהֶן עוֹבְדִין לַחַמָּה, וּמֵהֶן עוֹבְדִין לַלְּבָנָה, וּמֵהֶן עוֹבְדִין לְעֵץ וָאֶבֶן, אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָן עוֹבְדִין אֶלָּא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: חֶלְקִי ה׳ אָמְרָה נַפְשִׁי, שֶׁאֲנִי מְיַחֵד אוֹתוֹ שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר (דברים ו, ד): שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד.

ט. טוֹב ה׳ לְקַוֵּו, יָכוֹל לַכֹּל, תַּלְמוּד לוֹמַר לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ. וְדִכְוָותֵיהּ (תהלים עג, א): אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים, יָכוֹל לַכֹּל, תַּלְמוּד לוֹמַר לְבָרֵי לֵבָב, אֵלּוּ שֶׁלְּבָם בָּרוּר עֲלֵיהֶם שֶׁאֵין בְּיָדָם עָוֹן, וְדִכְוָותֵיהּ (תהלים פד, ו): אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ, יָכוֹל לַכֹּל, תַּלְמוּד לוֹמַר מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם, אֵלּוּ דִּשְׁבִילֵי אוֹרְיָתָא כְּבוּשִׁין בְּלִבְּהוֹן. וְדִכְוָותֵיהּ (תהלים קכה, ד): הֵיטִיבָה ה׳ לַטּוֹבִים, יָכוֹל לַכֹּל, תַּלְמוּד לוֹמַר וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם. וְדִכְוָותֵיהּ (תהלים קמה, יח): קָרוֹב ה׳ לְכָל קֹרְאָיו, יָכוֹל לַכֹּל, תַּלְמוּד לוֹמַר לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת. וְדִכְוָותֵיהּ (מיכה ז, יח): מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע, יָכוֹל לַכֹּל, תַּלְמוּד לוֹמַר לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ. טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת ה׳, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מִשֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ מִתְיָאֵשׁ מִן הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא חוֹזֵר וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת ד׳.

טוֹב לַגֶּבֶר כִּי יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו, עֹל תּוֹרָה, עֹל אִשָּׁה, עֹל מְלָאכָה.

י. יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת וְאָמַר לָהֶם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אָבֵל מַהוּ עוֹשֶׂה, אָמְרוּ לוֹ לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמְכַסֶּה אֶת רֹאשׁוֹ בְּשַׂק, אָמַר אַף אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה נ, ג): אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם. וְעוֹד שָׁאַל לָהֶם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אָבֵל מַהוּ עוֹשֶׂה, אָמְרוּ לוֹ מְכַבֶּה אֶת הַפַּנָּסִין, אָמַר לָהֶם אַף אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן הֲדָא הוּא דִכְתִיב (יואל ב, י): שָׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדְרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם. וְעוֹד שָׁאַל לָהֶם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אָבֵל מַהוּ עוֹשֶׂה, אָמְרוּ לוֹ מְהַלֵּךְ יָחֵף, אָמַר לָהֶם אַף אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (נחום א, ג): ה׳ בְּסוּפָה וּבִסְעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו. וְעוֹד שָׁאַל לָהֶם מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אָבֵל מַהוּ עוֹשֶׂה, אָמְרוּ לוֹ יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם, אָמַר לָהֶם אַף אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו. יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה, יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה, רַבִּי הֲוָה פָּשִׁיט קְרָיָה, וְכַד הֲוָה מָטֵי לְאֵילִין פְּסוּקַיָּא הֲוָה בָכֵי (שמואל א כח, טו): וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי. וּכְתִיב (עמוס ד, יג): כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ, אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ נִכְתָּבִין לוֹ לָאָדָם עַל פִּנְקָסוֹ, וּמִי כוֹתְבָן (עמוס ד, יג): עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה. (צפניה ב, ג): בַּקְּשׁוּ אֶת ה׳ כָּל עַנְוֵי הָאָרֶץ וגו׳, וּכְתִיב (עמוס ה, טו): שַׂנְאוּ רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וגו׳, לָמָּה (קהלת יב, יד): כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְּמִשְׁפָּט וגו׳, וְהָדֵין: יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ וגו׳, וּכְתִיב: יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה.

כ. כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם ה׳, כִּבְיָכוֹל לָא שְׁבַק וְלָא שָׁבִיק, כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב חַסְדּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִשֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְיָאֵשׁ מִן הַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא חוֹזֵר וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם וגו׳. כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ, רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת פָּעֲלוּ יִשְׂרָאֵל, בְּאֶחָד פָּעֲלוּ בְּפִיהֶם וְלֹא בְּלִבָּם, וּבְאֶחָד פָּעֲלוּ בְּלִבָּם וְלֹא פָעֲלוּ בְּפִיהֶם, וְאֵלּוּ הֵן סִינַי וּבָבֶל. בְּסִינַי פָּעֲלוּ בְּפִיהֶם וְלֹא בְּלִבָּם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עח, לו): וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ וגו׳. בְּבָבֶל פָּעֲלוּ בְּלִבָּם וְלֹא בְּפִיהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבֹא פֶּה שֶׁבְּסִינַי וִיכַפֵּר עַל פֶּה שֶׁבְּבָבֶל, וְיָבֹא לֵב שֶׁבְּבָבֶל וִיכַפֵּר עַל לֵב שֶׁבְּסִינַי. אַף עַל פִּי כֵן וַיַּגֵּה בְּנֵי אִישׁ, הֵבִיא עֲלֵיהֶם אִישׁ צַר וְאוֹיֵב, זֶה הָמָן וְהָגָה אֶת מַכָּתָן.

איכה רבה

ל. לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו וגו׳, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁכָּתוּב בּוֹ (דניאל ב, לח): דִּי דָרִין בְּנֵי אֲנָשָׁא חֵיוַת בָּרָא וְעוֹף שְׁמַיָּא יְהַב בִּידָךְ וְהַשְׁלְטָךְ בְּכֻלְּהוֹן אַנְתְּ הוּא רֵאשָׁה דִּי דַהֲבָא.

מ. מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי ה׳ לֹא צִוָּה, מִי צִוָּה, הָמָן צִוָּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא צִוָּה, הָמָן צִוָּה לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא צִוָּה, אֶלָּא (אסתר ט, כה): בְּשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ וגו׳. מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵּצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִשָּׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (דברים ל, טו): רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע, לֹא יָצְאַת טוֹבָה לְעוֹשֶׂה רָעָה, וְרָעָה לְעוֹשֶׂה טוֹבָה, אֶלָּא טוֹבָה לְעוֹשֶׂה טוֹבָה וְרָעָה לְעוֹשֶׂה רָעָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שמואל ב ג, לט): יְשַׁלֵּם ה׳ לְעֹשֵׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ. מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, דַּיּוֹ שֶׁהוּא חַי, אָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַיּוּתְךָ בִּידִי וָחַי, וְאַתָּה מִתְאוֹנֵן.

אָמַר רַבִּי הוּנָא יַעֲמֹד כְּגִבּוֹר וְיוֹדֶה עַל חֲטָאָיו וְאַל יִתְאוֹנֵן.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה מַה יִּתְאוֹנֵן עַל חֵי הָעוֹלָמִים, אִם מְבַקֵּשׁ הוּא לְהִתְאוֹנֵן גֶּבֶר עַל חֶטְאוֹ. רַבִּי אוֹמֵר בְּנֵי תוּרְעֲמָנִין, אָדָם הָרִאשׁוֹן אַחַר כָּל הַשֶּׁבַח שֶׁעָשִׂיתִי עִמּוֹ הוּא מִתְרַעֵם לְפָנַי וְאוֹמֵר (בראשית ג, יב): הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי. אַף יַעֲקֹב כֵּן, אֲנִי עוֹסֵק לְהַמְלִיךְ אֶת בָּנוֹ בְּמִצְרַיִם וְהוּא מִתְרַעֵם וְאוֹמֵר (ישעיה מ, כז): נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵה׳. וְאַף בָּנָיו כֵּן, אֲנִי עוֹסֵק לָבוּר לָהֶם לֶחֶם כָּל כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מֵהֶן גּוֹסֵא וְדוֹלֵרְיָא אוֹחֲזוּתוֹ, וְהֵן מִתְרַעֲמִין לְפָנַי וְאוֹמְרִים (במדבר כא, ה): וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל. אַף צִיּוֹן כֵּן הִיא (ישעיה מט, יד): וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי ה׳ וַה׳ שְׁכֵחָנִי.

נ. נַחְפְּשָׂה דְּרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד ה׳, נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם, רַבִּי בִּיבָא בַּר זַבְדָּאי וְרַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילָאי וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה נְפַקִּין לְתַעֲנִיתָא, דָּרַשׁ רַבִּי בִּיבָא בַּר זַבְדָּאי וַאֲמַר אֶפְשָׁר דְּלִיבֵּיהּ דְּבַר נָשׁ נְסִיב מִינֵיהּ וְחָזַר עֲלֵיהּ, אֶלָּא נְשַׁוּוּי לִבֵּינָן לְגַבֵּי יְדֵינָן, וְאַחַר כָּךְ אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם, אִם יֵשׁ שֶׁרֶץ בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם אֲפִלּוּ טוֹבֵל בְּכָל מֵימֵי בְּרֵאשִׁית אֵינוֹ טָהוֹר לְעוֹלָם, הִשְׁלִיךְ הַשֶּׁרֶץ מִיָּדוֹ, עָלְתָה לוֹ טְבִילָה בְּאַרְבָּעִים סְאָה.

דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (דברי הימים ב יב, ו): וַיִּכָּנְעוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וְהַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק ה׳. וּכְתִיב: וּבִרְאוֹת ה׳ כִּי נִכְנָעוּ וַיְהִי דְבַר ה׳ אֶל שְׁמַעְיָה לֵאמֹר נִכְנְעוּ לֹא אַשְׁחִיתֵם וְנָתַתִּי לָהֶם כִּמְעַט לִפְלֵיטָה וְלֹא תִתַּךְ חֲמָתִי בִּירוּשָׁלַיִם בְּיַד שִׁישָׁק. וְכִרְאוֹת ה׳ כִּי נִתְעַנּוּ אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא כִּי נִכְנָעוּ, דָּרַשׁ רַבִּי יֹאשִׁיָּה 40(צפניה ב, א): הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשׁוּ, נִקְשַׁט עַצְמָן וְאַחַר כָּךְ נִקְשַׁט אֲחֵרִים, מִבְּגִין דְּאִית הָכָא בַּר נָשׁ דַּאֲמַר עֲלַי לִישָׁן בִּישָׁא קֶדֶם רַבִּי יוֹחָנָן אֶלָּא כָּל עַמָּא לְדִינָא אֲמָרוּן, הֲוָה תַּמָּן רַבִּי חִיָּא וְרַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יוֹסֵי קָמוּן וּנְפָקוּן לְהוֹן. נַחְנוּ פָּשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ, רַבָּנָן דְּהָתָם אָמְרֵי אִית כַּרְנְכֵי מְרִירָן בְּסִימָא דְּסִימָא חֲמִיעַ, רַבָּנָן דְּהָכָא אָמְרִין אִין דְּעוֹבָדִין בִּישִׁין לְמָרֵיהוֹן קַשְׁיָן. רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַב יוֹסֵף אָמַר: נַחְנוּ פָּשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ כְּמִדָּתֵנוּ, אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ, כְּמִדּוֹתֶיךָ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי: נַחְנוּ פָּשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ וְהֶחֱרַבְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ.

ס. סַכּוֹתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ, סַכּוֹתָה בֶּעָנָן לָךְ, רַבִּי חֶלְבּוֹ שָׁאַל אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אָמַר לוֹ מִפְּנֵי שֶׁשָּׁמַעְתִּי עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה בַּעַל אַגָּדָה מַהוּ דֵּין דִּכְתִיב סַכּוֹתָה בֶּעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה, אָמַר לוֹ נִמְשְׁלָה תְּפִלָּה כְּמִקְוֶה וְנִמְשְׁלָה תְּשׁוּבָה כַּיָּם. מַה מִּקְוֶה זוֹ פְּעָמִים פְּתוּחָה פְּעָמִים נְעוּלָה, כָּךְ שַׁעֲרֵי תְּפִלָּה פְּעָמִים נְעוּלִים פְּעָמִים פְּתוּחִין, אֲבָל הַיָּם הַזֶּה לְעוֹלָם פָּתוּחַ, כָּךְ שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְעוֹלָם פְּתוּחִין.

אָמַר רַב עָנָן אַף שַׁעֲרֵי תְּפִלָּה אֵינָן נִנְעָלִים לְעוֹלָם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברים ד, ז): כַּה׳ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו, וְאֵין קְרִיאָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה, כד): וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא עִתִּים הֵן לַתְּפִלָּה, שֶׁכָּךְ אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ תְּהִיֶה תְּפִלָּתִי עַל שְׁעַת רָצוֹן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים סט, יד): וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ ה׳ עֵת רָצוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה עוֹמֵד וְנִדּוֹן לִפְנֵי טוּרְנוּסְרוֹפּוּס, וְהָיָה שָׁם יְהוֹשֻׁעַ הַגַּרְסִי עוֹמֵד בִּתְפִלָּה עִמּוֹ, יָרַד עָנָן וְהִקִּיפָן, אָמַר דּוֹמֶה אֲנִי שֶׁלֹּא יָרַד עָנָן וְהִקִּיף אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁמַע תְּפִלָּתוֹ שֶׁל רַבִּי, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: סַכּוֹתָה בֶּעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה. סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים, מַאסְיָא פְּסִילַאיָא.

פ. פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם, לָמָּה הִקְדִּים פ״א לְעִי״ן, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בְּפִיהֶם מַה שֶּׁא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם.

ע. עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה וגו׳ עַד יַשְׁקִיף וְיִרֶא ה׳ מִשָּׁמָיִם, רַבִּי אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת מָצִינוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ סָמוּךְ לַגְّאֻלָּה, מַאי טַעְמָא (ישעיה לב, יד): מְשׂוֹשׂ פְּרָאִים מִרְעֵה עֲדָרִים, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו (ישעיה לב, טו): עַד יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְבָּר לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב. וְדִכְוָתֵיהּ (ישעיה ס, כב): הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר וגו׳, וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ (ישעיה סא, א): רוּחַ ה׳

איכה רבה

1 אֱלֹהִים עָלַי יַעַן מָשַׁח ה׳ אֹתִי, וְהָדִין: עֵינִי נִגְּרָה,
2 וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ: עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא ה׳ מִשָּׁמָיִם. עֵינִי
3 עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חֲמֵשׁ
4 מֵאוֹת בָּתֵּי סוֹפְרִים הָיוּ בְּבִיתָר, וְהַקָּטָן שֶׁבָּהֶם לֹא
5 הָיָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת, וְהָיוּ אוֹמְרִים אִם
6 יָבוֹאוּ הַשּׁוֹנְאִים עָלֵינוּ בַּמַּכְתְּבִים הַלָּלוּ אָנוּ יוֹצְאִין
7 וְדוֹקְרִין אוֹתָן, וְכֵיוָן שֶׁגָּרְמוּ הָעֲוֹנוֹת וּבָאוּ הַשּׁוֹנְאִים,
8 כָּרְכוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּסִפְרוֹ וְשָׂרְפוּ אוֹתָם, וְלֹא
9 נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶם אֶלָּא אֲנִי, וְקָרָאתִי עַל עַצְמִי עֵינִי
10 עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי.

11 צ. צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפֹּר אֹיְבַי חִנָּם, צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי, זֶה
12 יוֹסֵף, זֶה יִרְמְיָה, זֶה דָּנִיֵּאל. צָפוּ מַיִם עַל רֹאשִׁי וגו׳,
13 אֵלּוּ הָאֻמּוֹת שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (ישעיה יז, יב): הוֹי הֲמוֹן
14 עַמִּים רַבִּים כַּהֲמוֹת יַמִּים יֶהֱמָיוּן וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים
15 כִּשְׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים.

16 ק. קָרָאתִי שִׁמְךָ ה׳ מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת, זֶה יוֹסֵף, זֶה
17 יִרְמְיָה, זֶה דָּנִיֵּאל. קוֹלִי שָׁמָעְתָּ וגו׳ קָרַבְתָּ בְּיוֹם
18 אֶקְרָאֶךָ.

19 ר. רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי, רָאִיתָה ה׳ עַוָּתָתִי
20 שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי, חַד יְהוּדָאי עֲבַר קֶדֶם אַדְרְיָאנוּס
21 וּשְׁאֵל בִּשְׁלָמֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ מָאן אַתְּ, אֲמַר לֵיהּ
22 יְהוּדָאי. אֲמַר לֵיהּ וְאִית יְהוּדָאי עֲבַר קֶדֶם אַדְרְיָאנוּס
23 וּשְׁאֵיל בִּשְׁלָמֵיהּ, אֲמַר אִיזִילוּ וְסַבּוּ רֵאשֵׁיהּ. עֲבַר
24 אוֹחֳרָן חֲמָא מָה אִיעֲבֵיד בְּקַדְמַיָּא וְלָא שְׁאֵל
25 בִּשְׁלָמֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ מָאן אַתְּ אֲמַר לֵיהּ יְהוּדָאי, אֲמַר
26 לֵיהּ וְאִית יְהוּדָאי עֲבַר קֶדֶם אַדְרְיָאנוּס וְלָא שְׁאֵל
27 בִּשְׁלָמֵיהּ, אֲמַר לֵיהּ אִיזִילוּ וְסַבּוּ רֵישֵׁיהּ. אֲמַרוּ לֵיהּ
28 סַנְקְלִיטִין שֶׁלּוֹ לֵית אֲנַן יָדְעִין מָה אִילֵין עוֹבְדֵי דְּאַתְּ
29 עָבֵיד, דְּשָׁאֵיל בִּשְׁלָמָךְ מִיתְקְטֵיל דְּלָא שָׁאֵיל בִּשְׁלָמָךְ
30 מִתְקְטֵיל. אֲמַר לְהוֹן, וְאַתּוּן בָּעַיִין מָלְכָה יָתֵי אֵיךְ
31 אֲנָא בָּעֵי לְמִקְטְלָה בִּשְׁנָאי, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת
32 וְאוֹמֶרֶת: רָאִיתָה ה׳ עַוָּתָתִי, רָאִיתָה כָּל נִקְמָתָם וגו׳.

33 ש. שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם ה׳, שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם, שִׁבְתָּם
34 וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם, אֲנָא זִמְרֵיהוֹן.

35 ת. תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל, יִרְמְיָה אָמַר: תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל,
36 וְאָסָף אָמַר (תהלים עט, יב): וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם
37 אֶל חֵיקָם, מַהוּ אֶל חֵיקָם, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גַּדְיָא אָמַר
38 תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנָּתוּן
39 בְּחֵיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל מג, יד):
40 וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד הָעֲזָרָה. וְרַבָּנָן אָמְרֵי מַה שֶּׁעָשׂוּ
41 בַּמְּדִינָה שֶׁנִּתְּנָה בְּחֵיקוֹ שֶׁל אָדָם, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
42 דְּסִכְנִין וְרַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָיוּ נוֹטְלִים
43 מִילּוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמְזָרְקִין אוֹתָן כְּלַפֵּי מַעְלָה
44 וְאוֹמְרִים בָּזֶה בָּחַרְתָּ הֵא לְךָ מַה שֶּׁבָּחַרְתָּ, עַד שֶׁעָמַד
45 שְׁמוּאֵל וּפָרַע בָּהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמואל א טו,
46 לב): וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק,
47 וּכְתִיב (שמואל א טו, לג): וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת אֲגַג וגו׳,
48 אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא הִתְחִיל מְחַתֵּךְ בִּבְשָׂרוֹ
49 חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת וּמַאֲכִיל לְנַעֲמִיּוֹת, הֲדָא הוּא
50 דִכְתִיב (איוב יח, יג): יֹאכַל בַּדֵּי עוֹרוֹ. רַבִּי יִצְחָק אָמַר
51 הֵבִיא אַרְבָּעָה קוּנְדִּיסִין וּמְתָחוֹ עֲלֵיהֶם. (שמואל א טו,
52 לב): וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר הַמָּוֶת, כָּךְ מְמִיתִין
53 הַשָּׂרִים מִיתוֹת מָרוֹת. רַבִּי יִצְחָק אָמַר סֵרְסוֹ, לְפִי
54 שֶׁהָיָה נוֹטֵל אֶת הַמִּילוֹת וְזוֹרְקָן כְּלַפֵּי מַעְלָה, עַל דָּא
55 נִפְרַע מִמֶּנּוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמואל א טו, לג): וַיֹּאמֶר
56 שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים
57 אִמֶּךָ. וַיְשַׁסֵּף, מְלַמֵּד שֶׁחֲתָכוֹ אַרְבַּע חֲתִיכוֹת. תִּתֵּן
58 לָהֶם מְגִנַּת לֵב, תְּרֵין אָמוֹרָאִין, חַד אָמַר תְּבִירוּת
59 לִבָּא, וְחַד אֲמַר עֲזִיזוּת לִבָּא, מַאן דְּאָמַר תְּבִירוּת
60 לִבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד, כ): אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ.
61 וּמַאן דְּאָמַר עֲזִיזוּת לִבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, כט): מָגֵן
62 עֶזְרֶךָ. תַּאֲלָתְךָ לָהֶם, תְּלִי אוֹתָן בִּיסוּרִין, הָבָא עֲלֵיהֶם
63 כָּל אָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (דברים ל, ז): וְנָתַן
64 ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֹיְבֶיךָ וְעַל
65 שֹׂנְאֶיךָ וגו׳. תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם, יִרְמְיָה אָמַר:
66 תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם, וּמֹשֶׁה אָמַר (שמות יז, יד): כִּי
67 מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם, שְׁמוּאֵל
68 אָמַר, עֲמָלֵק כְּמַשְׁמָעוֹ. זֵכֶר, זֶה הָמָן. מָחֹה, בָּעוֹלָם
69 הַזֶּה. אֶמְחֶה, לָעוֹלָם הַבָּא. מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם, לוֹ וּלְכָל
70 הַדּוֹר הַהוּא עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר
71 שֶׁלֹּא יִהְא נִין וְנֶכֶד לַעֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, שֶׁלֹּא
72 יֹאמְרוּ אִילָן זֶה שֶׁל עֲמָלֵק. גָּמָל זֶה שֶׁל עֲמָלֵק, רָחֵל
73 זוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לְפִי שֶׁבִּקֵּשׁ לְאַבֵּד
74 אֶת יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת כַּנְפֵי הַשָּׁמַיִם, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי
75 הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע זֶה בָּא לְאַבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל
76 מִתַּחַת כְּנָפֶיךָ, סֵפֶר תּוֹרָתְךָ שֶׁנָּתַתָּ לָהֶם, מִי יִקְרָא בוֹ.

77 דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁבִּקֵּשׁ לְאַבֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן
78 עֲתִידִין לְהִתְפַּזֵּר מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ,
79 שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח, סד): מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ.
80 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵימָתַי יֹאבַד שְׁמָם שֶׁל אֵלּוּ מִן
81 הָעוֹלָם וְתֵעָקֵר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְעוֹבְדֶיהָ מִן הָעוֹלָם,
82 וְיֵהָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְחִידִי בָּעוֹלָם, כָּעִנְיָן
83 שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד, ט): וְהָיָה ה׳ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ
84 בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד, בְּשָׁעָה
85 שֶׁתְּרִדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי ה׳. רַבִּי נָתָן
86 אָמַר לֹא בָּא הָמָן אֶלָּא לְזֵכֶר יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא
87 דִכְתִיב (אסתר ט, כח): וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ
88 מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם.
89 סְלִיק אַלְפָא בֵּיתָא תְּלִיתָאָה

פרשה ד

א. אֵיכָה יוּעַם זָהָב, רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר אֵיךְ כִּיסָּה דַּהֲבָא, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל כח, ג): כָּל סָתוּם לֹא עֲמָמוּךָ. וְרַבָּנָן אָמְרִין אֵיךְ שִׁנָּה דַּהֲבָא. רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא אָמַר אֵיךְ עֲמָה דַּהֲבָא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: אֵיכָה יוּעַם זָהָב, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּא, גֶּחָלִים, יָכוֹל עוֹמְמוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר אֵשׁ, אִי אֵשׁ יָכוֹל שַׁלְהֶבֶת, תַּלְמוּד לוֹמַר גֶּחָלִים, הָא כֵּיצַד, מֵבִיא מִן הַלּוֹחֲשׁוֹת הַלָּלוּ. תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ, כַּד הֲווֹ חַבְרַיָּיא נָפְקִין לְפַרְנָסָתְהוֹן, הֲווֹ קָרוּ עֲלֵיהוֹן תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ.

דָּבָר אַחֵר, מְדַבֵּר בִּיאַשִּׁיָּה, אֵיכָה יוּעַם זָהָב, שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְאַרְגְּוָטָס שֶׁל זָהָב. יִשְׁנָא הַכְּתָם הַטּוֹב, שֶׁהָיָה גּוּפוֹ דּוֹמֶה לְאֶבֶן טוֹבָה וּמַרְגָּלִיּוֹת. תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ, אֵלּוּ שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת שֶׁל דָּם שֶׁהָיָה יִרְמְיָה נוֹטְלָן וְקוֹבְרָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (דברי הימים ב לה, כד): וַיִּקְבֵּר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו, וְכִי בְּכַמָּה קְבָרוֹת נִקְבַּר, דְּאַתְּ אוֹמֵר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו, אֶלָּא אֵלּוּ שְׁתֵּי רְבִיעִיּוֹת שֶׁל דָּם שֶׁהָיָה יִרְמְיָה נוֹטְלָן וְקוֹבְרָן.

דָּבָר אַחֵר, מְדַבֵּר בְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ דּוֹמִין לְאַרְגְּוָטָס שֶׁל זָהָב, וְגוּפָן דּוֹמֶה לְאֶבֶן טוֹבָה וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, אֱמֹר לוֹ כְּבָר כְּתִיב [בני ציון].

ב. בְּנֵי צִיּוֹן הַיְּקָרִים, מֶה הָיְתָה יַקְרוּתָן, עִירוֹנִי שֶׁנָּשָׂא יְרוּשַׁלְמִית הָיָה נוֹתֵן לָהּ מִשְׁקָלָהּ זָהָב, וְכֵן יְרוּשַׁלְמִי שֶׁנָּשָׂא עִירוֹנִית, הָיוּ נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁקָלוֹ זָהָב.

דָּבָר אַחֵר, מֶה הָיְתָה יַקְרוּתָן, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן נוֹשֵׂא אִשָּׁה גְּדוֹלָה מִמֶּנּוּ, הָיָה עוֹשֶׂה שֶׁלְּחָנוֹת יוֹתֵר מִן הַיְּצִיאוֹת, יְרוּדָה מִמֶּנּוּ הָיָה עוֹשֶׂה הוֹצָאוֹת יוֹתֵר מִן הַשֶּׁלְחָנוֹת.

דָּבָר אַחֵר, מֶה הָיְתָה יַקְרוּתָן, לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶם הוֹלֵךְ לְסְעוּדָה עַד שֶׁנִּקְרָא וְנִשְׁנֶה.

ג. מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בְּאָדָם אֶחָד בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה, אָמַר לְבֶן בֵּיתוֹ לֵךְ וְהָבֵא לִי קַמְצָא רַחֲמִי, אֲזַל וְאַיְיתֵי לֵיהּ בַּר קַמְצָא שָׂנְאֵיהּ, עָאל וְיָשַׁב בֵּין הָאוֹרְחִים. עָאל אַשְׁכְּחֵיהּ בֵּינֵי אַרִיסְטְיָיא, אָמַר לוֹ אַתְּ שָׂנְאִי וְאַתְּ יָתֵיב בְּגוֹ בֵּיתָאי, קוּם פּוּק לָךְ מִיגּוֹ בֵּיתָאי. אָמַר לוֹ אַל תְּבַיְּשֵׁנִי וַאֲנָא יָהֵיב לָךְ דְּמֵי דִסְעוּדְתָא. אָמַר לוֹ לֵית אַתְּ מְסוּבָּה. אָמַר לוֹ אַל תְּבַיְּשֵׁנִי וַאֲנָא יָתֵיב וְלֵית אֲנָא אָכֵיל וְשָׁתֵי. אָמַר לוֹ לֵית אַתְּ מְסוּבָּה. אֲמַר לֵיהּ אֲנָא יָהֵיב דְּמֵי כָּל הָדֵין סְעוּדְתָא. אֲמַר לֵיהּ קוּם לָךְ. וְהָיָה שָׁם רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס וְהָיְתָה סֵפֶק בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְלֹא מִיחָה, מִיָּד נִפְּקַע לֵיהּ, אֲמַר בְּנַפְשֵׁיהּ אֵילֵין מְסָבְיָין יָתְבִין בְּשַׁלְוָותְהוֹן, אֲנָא אֵיכוּל קָרְצָהוֹן, מָה עֲבַד הָלַךְ אֵצֶל הַשִּׁלְטוֹן אָמַר לוֹ אֵילֵין קוּרְבָּנַיָּא דְּאַתְּ מְשַׁלַּח לִיהוּדָאֵי לְמִקְרְבִינְהוּ אֵינוּן אָכְלִין לְהוֹן וּמְקָרְבִין אוֹחֲרָנִים בְּחִילוּפַיְּיהוּ, נְזַף בֵּיהּ. אֲזַל לְגַבֵּיהּ תּוּב אֲמַר לֵיהּ כָּל אֵילֵין קוּרְבָּנַיָּי דְּאַתְּ מְשַׁלַּח לִיהוּדָאֵי לְמִקְרְבִינְהוּ אֵינוּן אָכְלִין לְהוֹן וּמְקָרְבִין אוֹחֲרִין בְּחִילוּפַיְּיהוּ, וְאִם לֹא תַּאֲמִין לִי שְׁלַח עִמִּי חַד אִיפַּרְכּוּ וְקוּרְבָּנַיָּא וְאַתְּ יָדַע מִיָּד שֶׁאֵינִי שַׁקְרָן. עַד דְּאַתְיָיא בְּאוֹרְחָא דְּמַךְ אִיפַּרְכּוּ, קָם הוּא בְּלֵילְיָא וַעֲשָׂאָן כֻּלָּן בַּעֲלֵי מוּמִין בְּסֵתֶר. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָן הַכֹּהֵן הִקְרִיב אוֹחֲרָנִין תַּחְתֵּיהוֹן. אֲמַר הַהוּא שְׁלִיחָא דְּמַלְכָּא לָמָּה לֵית אַתְּ מַקְרֵיב אֵילֵין קוּרְבָּנַיָּא, אֲמַר לֵיהּ לְמִחָר. אֲתָא יוֹם תְּלִיתָאָה וְלָא קְרִבְהוֹן, שְׁלַח וַאֲמַר לְמַלְכָּא הַהוּא מִלְּתָא דִיהוּדָאָה קָאֲמַר קוּשְׁטָא קָאֲמַר, מִיָּד סְלִיק לְמַקְדְּשָׁה וְהֶחֱרִיבוֹ. הֲדָא דִּכְרִיאָתָא אָמְרִין בֵּין קַמְצָא וּבֵין בֶּן קַמְצָא חֻרַב מַקְדְּשָׁא.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי עִנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס שָׂרְפָה אֶת הַהֵיכָל.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יַקְרוּתָן, לֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן מוֹלִיד חָסֵר וּבַעַל מוּם.

ד. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי אָמְרוּ לוֹ תִּינוֹק אֶחָד יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין בַּקָּלוֹן, הָלַךְ שָׁם רָאָה תִּינוֹק אֶחָד יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וּקְווּצוֹתָיו סְדוּרוֹת לוֹ עוֹמֵד בַּקָּלוֹן. עָמַד עַל פִּתְחוֹ לְבָדְקוֹ, וְקָרָא עָלָיו הַפָּסוּק הַזֶּה (ישעיה מב, כד): מִי נָתַן לְמִשֹּׁסָה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים. עָנָה הַתִּינוֹק אַחֲרָיו: הֲלוֹא ה׳ זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בְּדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ קָרָא עָלָיו: בְּנֵי צִיּוֹן הַיְּקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז. וְזָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת וְאָמַר מֵעִיד אֲנִי שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁמֵּבְטָח אֲנִי בְּזֶה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָעֲבוֹדָה שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עָלָיו. אָמְרוּ לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁפְּדָאוֹ בְּמָמוֹן הַרְבֵּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִים עַד שֶׁהוֹרָה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וּמַנּוּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יַקְרוּתָן, שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מֵהֶן הוֹלֵךְ לְסְעוּדָה עַד שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִם מִי סוֹעֵד, וְלֹא הָיָה חוֹתֵם, עַד שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִם מִי חוֹתֵם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (שמות כג, א): אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יַקְרוּתָן, שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מֵהֶן הוֹלֵךְ לְסְעוּדָה אֶלָּא אִם כֵּן הוֹפֵךְ יַד אוּנְקְלִי שֶׁלּוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֲנֶנּוּ אַחֵר טַעֲנַת חִנָּם.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יַקְרוּתָן, שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מֵהֶן

איכה רבה

טוֹעֵן טַעֲנַת חִנָּם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, זֶה מִנְהָג גָּדוֹל הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם פּוֹרְשִׁין מִטְּפַחַת עַל גַּבֵּי הַפֶּתַח, כָּל זְמַן שֶׁהַמִּטְּפַחַת פְּרוּשָׂה אוֹרְחִין נִכְנָסִין, נִסְתַּלְּקָה הַמִּטְּפַחַת אֵין רְשׁוּת לָאוֹרְחִין לְהִכָּנֵס אֶלָּא שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יַקְרוּתָן, שֶׁהָיוּ מוֹסְרִין הַסְּעוּדָה לַטַּבָּח, אִם נִתְקַלְקֵל דָּבָר בַּסְּעוּדָה הָיוּ עוֹנְשִׁין אֶת הַטַּבָּח הַכֹּל לְפִי כְּבוֹדוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְהַכֹּל לְפִי כְּבוֹד הָאוֹרְחִין.

דָּבָר אַחֵר, מָה הָיְתָה יַקְרוּתָן, בְּשָׁעָה שֶׁאֶחָד מֵהֶן עוֹשֶׂה סְעוּדָה הָיָה צָר כָּל מִינֵי סְעוּדָה בַּמַּפָּה, וְכָל כָּךְ לָמָּה מִפְּנֵי אִיסְטְנִיסִיָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד אוֹכֵל דָּבָר שֶׁרַע לוֹ.

אָמַר רַבִּי חִיָּא קְרֵא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטַל יַיִן קָרוּשׁ וּזְכוּכִית לְבָנָה, וְלָמָּה קוֹרִין אוֹתָהּ לְבָנָה, שֶׁהָיְתָה מִתְקַפֶּלֶת.

ח. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד מִגְּדוֹלֵי יְרוּשָׁלַיִם, דַּאֲמַר לְטַלְיָא זִיל וְאַיְיתִי לִי מַיָא, וַהֲוָה מְצַפֵּי לֵיהּ עַל רֵישׁ אִיגְּרָא, אֲתָא אֲמַר לֵיהּ לָא אַשְׁכָּחִית מַיָא, אֲמַר לֵיהּ טְרוּף קוּלְתָּךְ קוֹמַיי, וּטְרַף קוּלְתֵּיהּ קוֹמוֹהִי וּטְרַף הוּא נַפְשֵׁיהּ מִן רֵישָׁא דְּאִיגְּרָא וּנְפַל וָמֵת, וְנִתְעָרְבוּ אֵבָרָיו עִם הַחֲרָסִין, וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר: אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי חֶרֶס.

ו. גַּם תַּנִּים חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן, אִילֵן יְרוּדָאתָא כְּמִין מַסְווִין פְּרִיסִין עַל אַפֵּיהוֹן כַּד אִינּוּן מְנִיקִין בְּנֵיהוֹן דְּלָא יֶהֱווּן חָמְיָין בְּנֵיהוֹן סָמְקוּן וְאָכְלִין לְהוֹן.

ז. דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, אַמַּת הַמַּיִם שֶׁהָיְתָה בָּאָה מִן הַחֲנִיּוֹת, עָמְדוּ הַמְצִיקִים הֶחֱרִיבוּהָ וּשְׁפָכוּהָ, וְהָיָה אָדָם מוֹלִיךְ אֶת בְּנוֹ לָאַמָּה וְלֹא מָצָא מַיִם, וְהָיָה מְדַבֵּק לְשׁוֹנוֹ לְחִכּוֹ בַּצָּמָא. עוֹלְלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם וגו׳, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבָּנָן, רַבִּי יְהוּדָה אָמַר אִם אֵין מִי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם מִי יְנַחֲמֵם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ירמיה טז, ז): וְלֹא יִפְרְסוּ לָהֶם עַל אֵבֶל. רַבִּי נְחֶמְיָה אָמַר, אֵין מִי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ישעיה נח, ז): הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ. וְרַבָּנָן אָמְרִין אֵין לָהֶם מִי שֶׁעוֹמֵד בַּשּׁוּרָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (ויקרא יא, ג): כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה.

ח. הָאֹכְלִים לְמַעֲדַנִּים, רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא אָמַר גְּלוּסְקִין וַחֲמַר עַתִּיק. הָאֲמֵנִים עֲלֵי תוֹלָע, טְרִיפוּן בְּקִיקְלָא.

ט. וַיִּגְדַּל עָוֹן בַּת עַמִּי, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרַבִּי נְחֶמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אָמַר, נֶאֱמַר בְּשֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין מַה שֶּׁא נֶאֱמַר בַּסְּדוֹמִיִּים, בַּסְּדוֹמִיִּים כְּתִיב (בראשית יח, כ): וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד, אֲבָל בְּשֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִין נֶאֱמַר (יחזקאל ט, ט): וַיֹּאמֶר אֵלַי עָוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד.

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא אִית לִי חוֹרִי: וַיִּגְדַּל עָוֹן בַּת עַמִּי מֵחַטַּאת סְדֹם הַהֲפוּכָה כְּמוֹ רָגַע וְלֹא חָלוּ בָהּ יָדָיִם, אוֹתָן לֹא פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּמִּצְוֹות, וְאֵלּוּ פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּמִּצְוֹות, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן, וְכָל כָּךְ לָמָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ.

י. זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג, אֵלּוּ שֶׁהָיוּ שׁוֹתִין אֶת הַשֶּׁלֶג. צַחוּ מֵחָלָב, אֵלּוּ שֶׁהָיוּ שׁוֹתִין אֶת הֶחָלָב. אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּיר גִּזְרָתָם, סַפִּיר זֶה דָּבָר קַל הוּא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָלַךְ לִמְכֹּר סַפִּיר בְּרוֹמִי, אָמַר לוֹ הַלּוֹקֵחַ עַל מְנָת לְבָדְקוֹ אֶקָּחֶנּוּ, נְתָנוֹ עַל גַּבֵּי הַסַּדָּן וְהִתְחִיל מַקִּישׁ עָלָיו בַּפַּטִּישׁ, נִבְקַע הַסַּדָּן וְנֶחְלַק הַפַּטִּישׁ וְהַסַּפִּיר עָמַד בִּמְקוֹמוֹ [ספרים אחרים: ספיר גזרתם, אמר רבי יודן כל גזרה וגזרה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר, ואם תאמר רך הוא אמר רבי פנחס כו׳].

יא. חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאָרָם. רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר כַּהֲדָא חַרְתָּא, וְרַבִּי לֵוִי אָמַר כַּהֲדָא נָאגָא. לֹא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אֲרָאֶה בְּנֶחָמָה אַף עַל פִּי כֵן שֶׁהָיָה אַבָּא כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים אַחַר חֶרְבָּן לֹא חָזַר גּוּפוֹ עָלָיו כְּמוֹת שֶׁהָיָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: צָפַד עוֹרָם עַל עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ. [ספרים אחרים: לא נכרו בחוצות, אמר רבי אליעזר בר צדוק מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא, אמר לי אבא צא וראה שמא מבני ירושלים הוא, הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שערה, ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקבה היא, ולא היתה תובעת אלא דבלה, לקים מה שנאמר: לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם).

יב. טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי חֶרֶב, בְּחֶרְבָּן רִאשׁוֹן שֶׁהָיוּ מֵתִים מֵרִיחַ עוּכְבָנִיּוֹן, אֲבָל בַּחֶרְבָּן הָאַחֲרוֹן לֹא הָיוּ עוּכְבָנִיּוֹן, מֶה הָיוּ עוֹשִׂין לָהֶם, הָיוּ מְבִיאִים גְּדָיִים וְצוֹלִין אוֹתָן בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל עִיר, וְהָיָה אוֹתוֹ הָרֵיחַ מְפַעְפֵּעַ בָּהֶם וְהָיוּ מֵתִים, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: שֶׁהֵם יָזֵבוּ מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבוֹת שָׂדֶי.

יג. יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן. רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי אָמַר, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הִנִּיחוּ אוֹתִי לִפְשֹׁט יָדִי בְּעוֹלָמִי, כֵּיצַד, הָיְתָה לְאַחַת מֵהֶן כִּכָּר אַחַת וְהָיָה בָהּ כְּדֵי שֶׁתֹּאכַלְנָה הִיא וּבַעֲלָהּ

איכה רבה

יום אֶחָד, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת בְּנָהּ שֶׁל שְׁכֶנְתָּהּ, הָיְתָה נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ הַכִּכָּר וּמְנַחֲמָה אוֹתָהּ בָּהּ, וְהֶעֱלָה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ בִּשְׁלוּ יַלְדֵיהֶן לְמִצְוֹת, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְׁלוּ יַלְדֵיהֶן, וְכָל כָּךְ לָמָּה בִּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ.

יד. כִּלָּה ה׳ אֶת חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ, אָמַר רַבִּי אַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְטוֹבָה וְאַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְרָעָה. אַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְטוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יב, י): וְשָׁפַכְתִּי עַל בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים, (יואל ג, א): וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וגו׳ וְגַם עַל הָעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי, (יחזקאל לט, כט): וְלֹא אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם אֲשֶׁר שָׁפַכְתִּי אֶת רוּחִי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים. וְאַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְרָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב, כה): וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה אַפּוֹ, וּביחזקאל (יחזקאל ט, ח): בְּשָׁפְכְךָ אֶת חֲמָתְךָ עַל יְרוּשָׁלִַם, וּכְתִיב(איכה ב, ד): שָׁפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ, וְהָדִין: כִּלָּה ה׳ אֶת חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ. וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן, כְּתִיב (תהלים עט, א): מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ, לָא הֲוָה קָרֵא צָרִיךְ לְמֵימַר אֶלָּא בְּכִי לְאָסָף, נְהִי לְאָסָף, קִינָה לְאָסָף, וּמָה אוֹמֵר מִזְמוֹר לְאָסָף, אֶלָּא מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה בֵּית חֵפָה לִבְנוֹ וְסִיְּדָהּ וְכִיְּרָהּ וְצִיְּרָהּ, וְיָצָא בְּנוֹ לְתַרְבּוּת רָעָה, מִיָּד עָלָה הַמֶּלֶךְ לַחֵפָה וְקָרַע אֶת הַוִּילָאוֹת וְשִׁבֵּר אֶת הַקָּנִים, וְנָטַל פַּדְגּוֹג שֶׁלּוֹ אִיבּוּב שֶׁל קָנִים וְהָיָה מְזַמֵּר. אָמְרוּ לוֹ, הַמֶּלֶךְ הָפַךְ חֵפָתוֹ שֶׁל בְּנוֹ וְאַתָּ יוֹשֵׁב וּמְזַמֵּר, אָמַר לָהֶם מְזַמֵּר אֲנִי שֶׁהָפַךְ חֵפָתוֹ שֶׁל בְּנוֹ וְלֹא שָׁפַךְ חֲמָתוֹ עַל בְּנוֹ. כָּךְ אָמְרוּ לְאָסָף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶחֱרִיב הֵיכָל וּמִקְדָּשׁ וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְזַמֵּר, אָמַר לָהֶם מְזַמֵּר אֲנִי שֶׁשָּׁפַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲמָתוֹ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא שָׁפַךְ חֲמָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסֹדֹתֶיהָ.

טו. לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ כֹּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל, אַרְבָּעָה מְלָכִים הָיוּ, מַה שֶׁתָּבַע זֶה לֹא תָבַע זֶה, וְאֵלּוּ הֵן: דָּוִד, וְאָסָא, יְהוֹשָׁפָט, וְחִזְקִיָּהוּ. דָּוִד אָמַר (תהלים יח, לח): אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וַאַשִּׂיגֵם וגו׳, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה כֵן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (שמואל א ל, יז): וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם. מַהוּ לְמָחֳרָתָם, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר לִשְׁתֵּי לֵילוֹת וְיוֹם אֶחָד, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאִיר לוֹ בַּלֵּילוֹת בְּזִיקִין וּבְרָקִים, כְּמָה דְתִנֵּינָן תַּמָּן עַל הַזִּיקִין וְעַל הַזַּוָּעוֹת וְעַל הַבְּרָקִים, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים יח, כט): כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי וגו׳. עָמַד אָסָא וְאָמַר, אֵין בִּי כֹּחַ לַהֲרֹג לָהֶם, אֶלָּא אֲנִי רוֹדֵף אוֹתָם וְאַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר לוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יד, יב): וַיִּרְדְּפֵם אָסָא וגו׳ כִּי נִשְׁבְּרוּ לִפְנֵי ה׳ וְלִפְנֵי מַחֲנֵהוּ וַיִּשְׂאוּ שָׁלָל הַרְבֵּה מְאֹד, לִפְנֵי אָסָא אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לִפְנֵי ה׳ וְלִפְנֵי מַחֲנֵהוּ. עָמַד יְהוֹשָׁפָט וְאָמַר, אֲנִי אֵין בִּי כֹּחַ לֹא לַהֲרֹג וְלֹא לִרְדֹּף, אֶלָּא אֲנִי אוֹמֵר שִׁירָה וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כ, כב): וּבְעֵת הֵחֵלּוּ בְּרִנָּה וּתְהִלָּה וגו׳. עָמַד חִזְקִיָּהוּ וְאָמַר, אֲנִי אֵין בִּי כֹּחַ לֹא לַהֲרֹג וְלֹא לִרְדֹּף וְלֹא לוֹמַר שִׁירָה, אֶלָּא אֲנִי יָשֵׁן עַל מִטָּתִי וְאַתָּה עוֹשֶׂה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי עוֹשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט, לה): וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר וגו׳. כַּמָּה נִשְׁתַּיֵּר מֵהֶם, רַב אָמַר עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה י, יט): וְנַעַר יִכְתָּבֵם, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל נַעַר לִהְיוֹת כּוֹתֵב יו״ד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שִׁשָּׁה, שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל נַעַר לִהְיוֹת שׁוֹרֵט שְׂרִיטָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יז, ו): שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר. רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן אָמַר תִּשְׁעָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה יז, ו): אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה. רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי אָמַר אַרְבָּעָה עָשָׂר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה יז, ו): שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִפֶיהָ פֹּרִיָּה. בֵּין כִּדְבְרֵי אֵלּוּ בֵּין כִּדְבְרֵי אֵלּוּ הַכֹּל מוֹדִים שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר אֶחָד מֵהֶם הָיָה, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵה וְהַחֲרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לָא בָּעֵי אֶלָּא מְצַמְּצְמָא יָתֵי מֵיעֱבַד לִי כְּמָה דַּעֲבַד לְסָבִי, מֶה עָשָׂה בָּא וְיָשַׁב בְּדַפְנֵי שֶׁל אַנְטוֹכְיָא, וְשָׁלַח נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים לְהַחֲרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם, עָשָׂה שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּמֶחֱצָה, בְּכָל יוֹם מַקִּיף אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְכָבְשָׁהּ, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לִכְבּשׁ בִּקֵּשׁ לַחֲזֹר, נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ הִתְחִיל מְמַדֵּד בַּחוֹמָה וְהָיְתָה שׁוֹקַעַת בְּכָל יוֹם טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה כֻּלָּהּ, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁקְעָה כֻּלָּהּ נִכְנְסוּ הַשּׂוֹנְאִים לִירוּשָׁלַיִם, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר: לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ כֹּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָיִם.

טז. מְחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ, רַבִּי יוּדָן שָׁאַל לְרַבִּי אַחָא הֵיכָן הָרְגוּ אֶת זְכַרְיָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל אוֹ בְּעֶזְרַת נָשִׁים, אָמַר לוֹ לֹא בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּעֶזְרַת נָשִׁים, אֶלָּא בְּעֶזְרַת כֹּהֲנִים, וְלֹא נָהֲגוּ בְּדָמוֹ לֹא כְּדַם צְבִי וְלֹא כְּדַם אַיָּל, תַּמָּן כְּתִיב (ויקרא יז, יג): וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף וגו׳ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר, בְּרַם הָכָא כְּתִיב (יחזקאל כד, ז): כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל צְחִיחַ סֶלַע שָׁמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר. וְכָל כָּךְ לָמָּה, לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת דָּמָהּ עַל צְחִיחַ סֶלַע לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת. שֶׁבַע עֲבֵרוֹת עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, הָרְגוּ כֹּהֵן,

איכה רבה

1 וְנָבִיא, וְדַיָּן, וְשָׁפְכוּ דָם נָקִי, וְחִלְּלוּ אֶת הַשֵּׁם,
2 וְטִמְּאוּ אֶת הָעֲזָרָה, וְשַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה. וְכֵיוָן
3 שֶׁעָלָה נְבוּזַרְאֲדָן חֲזֵיֵיהּ לִדְמֵיהּ דִּזְכַרְיָה דַּהֲוָה קָא
4 רָתֵיחַ, אֲמַר לְהוֹן מַאי הַאי, אָמְרוּ לֵיהּ דַּם פָּרִים
5 וּכְבָשִׂים. אֲיִתֵי פָּרִים וּכְבָשִׂים וְלָא אִידּוּם, אֲיִתֵי כָּל
6 מִינֵי דָמִים וְלָא אִידּוּם, אֲמַר לְהוֹן אִי אַמְרִיתוּ לִי
7 מוּטָב וְאִי לָא אֲנָא מַסְרִיקְנָא לְבִישְׁרָא דְּהַנָּךְ אִינָשֵׁי
8 בְּמַסְרִיקִין דְּפַרְזְלָא, וְלָא אֲמַרוּ לֵיהּ. וְהַשְׁתָּא דַּאֲמַר
9 לְהוּ הָכִי, אֲמַרוּ לֵיהּ מַה נְּכַסֵּי מִינָךְ, נְבִיָּיא כַּהֲנָא
10 הֲוָה לָן, וַהֲוָה מוֹכִיחַ לָן לְשׁוּם שְׁמַיָּא קַבִּילוּ לָא
11 קַבִּילְנָא מִינֵיהּ אֶלָּא קָאֵימְנָא עִילָּוֵיהּ וְקַטְלִינַן לֵיהּ.
12 אֲמַר לְהוֹן אֲנָא פַּיְיסְנָא לֵיהּ. אֲיִתֵי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה
13 שָׁחַט עִילָּוֵיהּ וְלָא נָח. שָׁחַט סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה עִילָּוֵיהּ
14 וְלָא נָח. אֲיִתֵי פִּרְחֵי כְּהֻנָּה שָׁחַט עִילָּוֵיהּ וְלָא נָח.
15 שָׁחַט תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן עִילָּוֵיהּ וְלָא נָח. גָּחִין
16 עִילָּוֵיהּ אֲמַר לֵיהּ: זְכַרְיָה, טוֹבִים שִׁבְעִמְּךָ אֲבַדְתִּי
17 רְצוֹנְךָ שֶׁיֹּאבְדוּ כֻּלָּם, לְאַלְתַּר נָח. וְהִרְהֵר נְבוּזַרְאֲדָן
18 הָרָשָׁע תְּשׁוּבָה וְאָמַר וּמַה מִי שֶׁמְּאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת
19 מִיִּשְׂרָאֵל כָּךְ כְּתִיב בּוֹ (בראשית ט, ו): שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם
20 בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ, אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאִבֵּד נֶפֶשׁ הַרְבֵּה
21 עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִיָּד נִתְמַלֵּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
22 רַחֲמִים וְרָמַז לַדָּם וְנִבְלַע בִּמְקוֹמוֹ. עַל אוֹתָהּ שָׁעָה
23 הוּא אוֹמֵר: מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ עֲוֹנֹת כֹּהֲנֶיהָ הַשֹּׁפְכִים
24 בְּקִרְבָּהּ דַּם צַדִּיקִים.

25 יז. נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת, סוּמִין שֶׁבָּהֶם אָמְרוּ מִי יַרְאֶה
26 לָנוּ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁהָרְגוּ אֶת זְכַרְיָה שֶׁנֵּלַךְ וּנְחַבְּקֵנוּ
27 וְנִשָּׁקֵנוּ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת
28 נְגֹאֲלוּ בַדָּם. חִגְּרִין שֶׁבָּהֶם מָה הָיוּ אוֹמְרִין מִי יַרְאֶה
29 לָנוּ אֶת הַדָּם שֶׁל זְכַרְיָה שֶׁנֵּלַךְ וּנְכַרְכֵּס בָּהּ, לְקַיֵּם מַה
30 שֶׁנֶּאֱמַר: בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם.

31 יח. סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ, רַבִּי חֲנִינָא פָּתַר קְרָא
32 בִּבְנוֹת צִיּוֹן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה ג, טז): וַיֹּאמֶר ה׳
33 יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וגו׳,
34 הַוְיָין שָׁיְיפָן בְּרוּמֵיהוֹן וּמְהַלְּכָן בְּגַסּוּת הָרוּחַ.
35 וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן, כְּשֶׁהָיְתָה אַחַת מֵהֶן לוֹבֶשֶׁת אֶת
36 תַּכְשִׁיטֶיהָ, הָיְתָה מַטָּה מִכָּאן וּלְכָאן אֶת גְּרוֹנָהּ
37 בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת אֶת תַּכְשִׁיטֶיהָ. וּמְשַׁקְּרוֹת עֵינָיִם, רַבִּי
38 אַסִּי דְּקֵיסָרִין אָמַר שֶׁהָיוּ מְשַׁקְּרוֹת אֶת עֵינֵיהֶם
39 בְּסִיקְרָא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר בְּקִלּוּרִית
40 אֲדֻמָּה. הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה, כְּשֶׁהָיְתָה אַחַת מֵהֶן
41 אֲרֻכָּה, הָיְתָה מְבִיאָה שְׁתֵּי קְצָרוֹת אַחַת מִכָּאן וְאַחַת
42 מִכָּאן, כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה טָפָה עַל גַּבֵּיהֶן. וּכְשֶׁהָיְתָה אַחַת
43 מֵהֶן קְצָרָה, הָיְתָה לוֹבֶשֶׁת קַרְקוֹסִין עָבִים כְּדֵי
44 שֶׁתֵּרָאֶה אֲרֻכָּה. וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר
45 שֶׁהָיְתָה צָרָה צוּרַת דְּרָקוֹן עַל מִנְעָלֶיהָ. וְרַבָּנָן אָמְרִין
46 שֶׁהָיְתָה מְבִיאָה זֶפֶק שֶׁל תַּרְנְגוֹל וּמְמַלָּא אוֹתוֹ
47 אֲפַרְסְמוֹן וְנוֹתֶנֶת אוֹתוֹ בֵּין עֲקֵבָהּ לְמִנְעָלָהּ,
48 וּכְשֶׁהָיְתָה רוֹאָה כַּתְּ שֶׁל בַּחוּרִים הָיְתָה דּוֹפֶקֶת עָלָיו
49 וְהָיָה אוֹתוֹ הָרֵיחַ מְפַעְפֵּעַ בָּהֶן כָּאֶרֶס הַזֶּה שֶׁל עַכְנָא.
50 וְהָיָה יִרְמְיָה אוֹמֵר לָהֶם עֲשׂוּ תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ
51 אוֹיְבִים, אָמְרוּ לוֹ אִם יָבוֹאוּ אוֹיְבִים עָלֵינוּ מָה הֵן
52 יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת לָנוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה ה, יט):
53 הָאֹמְרִים יְמַהֵר יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב
54 וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנֵדָעָה. דּוּכְסָא רוֹאֶה
55 אוֹתִי וְנוֹטְלַנִי וּמוֹשִׁיבַנִי עִמּוֹ בְּקִרוֹנִין, אָמְרָה לִירְמְיָה
56 נֵדַע דְּמַאן יְהֵא קַיֶּימֶת אוֹ דִילָן אוֹ דִילֵיהּ. וְכֵיוָן
57 שֶׁגָּרְמוּ עֲוֹנוֹת וּבָאוּ שׂוֹנְאֵיהֶן, הָיוּ מִתְקַשְּׁטוֹת
58 וְיוֹצְאוֹת לִפְנֵיהֶם כְּזוֹנוֹת, דּוּכְסָא רוֹאֶה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל
59 אוֹתָהּ, אִפַּרְכּוֹס רוֹאֶה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ,
60 אִיסְטְרַטוֹלִיס רוֹאֶה אוֹתָהּ וְנוֹטֵל אוֹתָהּ וּמוֹשִׁיבָהּ
61 עִמּוֹ בְּקִירוֹנִין. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלָא קַיָּמָא
62 דִּידִי וְקַיָּמָא דִּילְהוֹן, מֶה עָשָׂה (ישעיה ג, יז): וְשִׂפַּח ה׳
63 קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן, רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא,
64 רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר הִלְקָה אוֹתָן בְּצָרַעַת, הָא מַה דְּאַתְּ
65 אָמַר (ויקרא יד, נו): וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת, רַבִּי יוֹסֵי
66 בַּר חֲנִינָא אָמַר הֶעֱלָה עַל רָאשֵׁיהֶם מִשְׁפָּחוֹת
67 מִשְׁפָּחוֹת שֶׁל כִּנִּים. וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר עֲשָׂאָן
68 שְׁפָחוֹת מְכוּדְּנִיּוֹת, מַהוּ מְכוּדְּנִיּוֹת, אֲמָהָן מְשַׁעְבְּדָן.
69 רַבִּי בֶּרֶכְיָה וַחֲלַפִּי בַּר זְבִיד בְּשֵׁם רַבִּי אִיסִי, מַהוּ
70 וְשִׂפַּח, וְשִׁפַּע, כְּדֵי לִשְׁמֹר זֶרַע קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב
71 בְּעַמֵּי הָאָרָצוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ אֲנִי
72 שֶׁאֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּדֵילִין מִן הַצָּרַעַת, מֶה
73 עָשָׂה (ישעיה ג, יז): וַה׳ פְּתִהֵן יְעָרֶה, רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
74 הוּא לְמַעְנָם וְהָיָה מוֹצִיא דָּם עַד שֶׁמְּמַלֵּא כָּל
75 הַקִּרוֹנִין, וְהָיָה אוֹתוֹ הַשִּׁלְטוֹן נוֹעֲצָהּ בְּרֹמַח וְנוֹתְנָהּ
76 לִפְנֵי קִרוֹנִין, וְהָיְתָה קִרוֹנִין עוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן וּמַפְסַקְתָּן,
77 הוּא שֶׁיִּרְמְיָה אוֹמֵר: סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ
78 אַל תִּגְּעוּ, רַבִּי אַבָּא אָמַר לָשׁוֹן יְנִי הוּא סִירוֹן סִירוֹן.
79 כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ, רַבִּי חֲנִינָא אָמַר לֹא גָּלוּ יִשְׂרָאֵל עַד
80 שֶׁנֵּאֲצוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְרַבִּי סִימוֹן אָמַר לֹא גָּלוּ
81 יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּעֲלֵי מַצּוּת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

82 יט. פְּנֵי ה׳ חִלְּקָם, הֶחֱלִיקָן, מִן מֵאָה, מֵאָה. מִן
83 מָאתַיִם, מָאתַיִם. דְּתַמָּן צָווּחִין לְמָאתָן, מָאתָן.

84 כ. עוֹדֵינוּ תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ, מָה הָיוּ עוֹשִׂין עֲשֶׂרֶת
85 הַשְּׁבָטִים, הָיוּ מְשַׁלְּחִין שֶׁמֶן לְמִצְרַיִם, וּמְבִיאִין
86 תְּבוּאָה, וּמְשַׁלְּחִין לְבָבֶל, שֶׁאִם יָבוֹאוּ שׂוֹנְאִים יִהְיֶה
87 לָהֶם כְּדֵי לְסַיְּעָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע יב, ב): וּבְרִית
88 עִם אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל. פַּעַם אַחַת בָּאוּ
89 שׂוֹנְאִין וְשָׁלְחוּ אֶצֶל פַּרְעֹה נְכֹה כְּשֶׁהוּא מְפָרֵשׁ בַּיָּם
90 הַגָּדוֹל, רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשִׁלְדוּתֵיהֶן וְהָיוּ

איכה רבה

שָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אָמְרוּ אִלּוּ לָאֵלּוּ מַה טִיבָן שֶׁל שְׁלָדוֹת הַלָּלוּ, אָמַר לָהֶם אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל אִלּוּ תַּחַת אֲבוֹתֵיכֶם עָמְדוּ, וְעָמְדוּ וְהִטְבִּיעוּ אוֹתָם בַּמַּיִם. אָמְרוּ וְכָךְ עָשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ וַאֲנַחְנוּ הוֹלְכִים וּמְסַיְּעִין לָהֶם, מִיָּד חָזְרוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה לז, ז): הִנֵּה חֵיל פַּרְעֹה הַיֹּצֵא לָכֶם לְעֶזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרָיִם, לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ.

כא. צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בְּרְחֹבֹתֵינוּ וגו׳, חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה עָשְׂתָה בֵּיתָר אַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת, וְלָמָּה נֶחְרְבָה, עַל שֶׁהִדְלִיקוּ נֵרוֹת לְחֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְלָמָּה הִדְלִיקוּ, אָמְרוּ הַבּוּלִיוֹטִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּאֶמְצַע הַמְּדִינָה, וְכַד הֲוָה סָלֵיק חַד מִנְּהוֹן לְצַלָּאָה אָמְרוּ לֵיהּ בָּעִית לְאִיעַבְדָּא בּוּלִיוֹטִין, אֲמַר לְהוּ, לָא. בָּעִית לְאִיעַבְדָּא אַרְכּוֹנְטִיס, אֲמַר לְהוּ, לָא. אָמְרֵי לֵיהּ מִבְּגִין דִּשְׁמַעִינַהּ דְּאִית לָךְ חַד אִיסָּא, אַתְּ בָּעֵי מַזְבְּנָא יָתֵיהּ לִי, אָמַר לוֹ לֵית בְּדַעְתִּי. וַהֲוָה כּוֹתֵב וּמְשַׁלַּח עוֹנְיָתֵיהּ לְבַר בֵּיתֵיהּ, אֵין אָתֵי גְּבַר פְּלוֹנִי לָא תִּשְׁבְּקוּנֵיהּ מֵיעַל לְאִיסָּיָא דְּהוּא מַזְבְּנָא לִי, וַהֲוָה אָמַר הַהוּא גַּבְרָא, הַלְוַאי אִיתְּבַרַת רִיגְלֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא וְלָא סָלֵיק לַהֲדָא זָוִיתָא, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: צָדוּ צְעָדֵינוּ, צַדִּיאָה אוֹרְחָא מִלְּהַלָּכָא בְּאֵילֵין פַּלְטֵיאתָא. קָרַב קִצֵּנוּ, קִיצָא דְּהַהוּא בֵּיתָא. מָלְאוּ יָמֵינוּ, יוֹמָא דְּהַהוּא בֵּיתָא. אַף אִינּוּן לָא פָּשַׁת לְהוֹן טַב, דִּכְתִיב (משלי יז, ה): שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה.

כב. קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם, טְרַכִּינוּס שִׁחִיק עֲצָמוֹת יָלְדָה אִשְׁתּוֹ בְּלֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב, וְהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲבֵלִים. נִשְׁתַּתֵּק הַוְלַד בַּחֲנֻכָּה, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל נַדְלִיק, אוֹ לֹא נַדְלִיק, אָמְרוּ, נַדְלִיק, וְכָל מַה דְּבָעֵי לִימְטֵי עֲלָן יִמְטֵא. אַדְלִיקוּ, אֲזַלּוּן וַאֲמָרוּן לִישָׁן בִּישׁ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁל טְרַכִּינוּס, אִילֵּין יְהוּדָאִין כַּד יְלִידַת הֲווֹן מִתְאַבְּלִין, וְכַד מַיְּתַת וְלָדָא אַדְלִיקוּ בּוּצִינַיָּא. שָׁלְחָה וְכָתְבָה לְבַעְלָהּ, עַד דַּאתְּ מַכְּבֵּשׁ בַּרְבָּרְיִין בָּא וּכְבֵשׁ אִילֵּין יְהוּדָאִין דְּמָרְדוּ בָךְ, סְלִיק לְאִילְּפָא וַחֲשִׁיב לְמֵיתֵי בַּעֲשָׂרָה יוֹמִין וְאַיְיתִיתֵיהּ רוּחָא בְּחַמְשָׁא יוֹמִין, אֲתָא וְאַשְׁכְּחִינוּן דַּהֲווֹ עָסְקִין בַּהֲדִין פְּסוּקָא (דברים כח, מט): יִשָּׂא ה׳ עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר, אֲמַר לְהוּ אֲנָא הוּא נִשְׁרָא דַּחֲשִׁיבִית לְמֵיתֵי בְּעַשְׂרָה יוֹמִין וְאַיְיתִתַּנִי רוּחָא בְּחַמְשָׁא יוֹמִין, הִקִּיפָן לִגְיוֹנוֹתָיו וַהֲרָגָן. אָמַר לַנָּשִׁים הִשְׁמְעוּ לְלִגְיוֹנוֹתַי וְאִם לָאו אֲנִי עוֹשֶׂה לָכֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתִי לָאֲנָשִׁים, אָמְרוּ עֲבִיד בְּאַרְעָאי מַה דְּעַבַדְתְּ בְּעִילָּאי, מִיָּד הִקִּיפָן לִגְיוֹנוֹתָיו וַהֲרָגָן, וְנִתְעָרְבוּ דָּמִים שֶׁל אֵלּוּ בְּדָמִים שֶׁל אֵלּוּ, וְהָיָה הַדָּם בּוֹקֵעַ וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁהִגִּיעַ לְקִיפְרוֹס נָהָר. עַל הֶהָרִים דְּלָקֵנוּ. רַבִּי אַיְבוּ אָמַר שֶׁהָיוּ דּוֹלְקִין אַחַר הַמַּעֲבִיּוֹת. רַבִּי יַעֲקֹב דִּכְפַר חָנִין אָמַר אֵלּוּ שֶׁהִצִּיתוּ אֵשׁ בִּירוּשָׁלַיִם. וְרַבָּנָן אָמְרֵי אֵלּוּ דּוֹלְקֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר: עַל הֶהָרִים דְּלָקֵנוּ.

כג. רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ ה׳, רַבִּי וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי הָיוּ יוֹשְׁבִים וּפוֹשְׁטִין בִּמְגִלּוֹת קִינוֹת עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה, שִׁירוּ בָּהּ אַלְפָא בֵּיתָא אַחַת, אָמְרוּ אָנוּ יוֹצְאִים וְגוֹמְרִין אוֹתָהּ לְמָחָר, וּכְשֶׁעָלָה רַבִּי לְבֵיתוֹ נִכְשַׁל בְּאֶצְבָּעוֹ, אָמַר עַל עַצְמוֹ (תהלים לב, י): רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע, אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אִלּוּ הָיִינוּ עוֹסְקִין בָּעִנְיָן הַזֶּה וְהִגִּיעֲךָ כָּךְ, כָּךְ הָיִיתִי אוֹמֵר, עַכְשָׁיו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, רוּחַ אַפֵּינוּ וגו׳. כֵּיוָן שֶׁעָלָה רַבִּי לְבֵיתוֹ נָתַן עַל הַמַּכָּה סְפוֹג יָבֵשׁ וְקָשַׁר עָלֶיהָ גֶּמִי בַּחוּץ, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי מִמֶּנּוּ לָמַדְנוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, לֹא שֶׁסְּפוֹג מְרַפֵּא אֶלָּא שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת הַמַּכָּה, גֶּמִי מִבַּית מוֹכָן, וְאֵין קוֹרִין בְּכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ אֶלָּא מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, אֲבָל שׁוֹנִין בָּהֶם וְדוֹרְשִׁין בָּהֶם, וְאִם הָיוּ צְרִיכִין לִבְדֹּק וְלִקְרוֹת מְבִיאִין וְקוֹרִין. שְׁמוּאֵל אָמַר חֶרֶס כָּל שֶׁהוּא, רַבִּי זְעֵירָא בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמַר מְגוּפַת חָבִית וְחַרְסִית, מֵתָּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת, הִשְׁלִיכָן לָאַשְׁפָּה, אָסוּר לְטַלְטְלָן בְּשַׁבָּת. (תהלים לב, י): וְהַבּוֹטֵחַ בַּה׳ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ, רַבִּי אֶלְעָזָר בַּצְּרָאָה וְרַבִּי תַּנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא אָמְרוּ אַפִּלּוּ רָשָׁע וְחוֹזֵר בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבְּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַבּוֹטֵחַ בַּה׳ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ.

כד. שִׂישׂוּ וְשִׂמְחִי בַּת אֱדוֹם, זוֹ קֵיסָרִין. יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ עוּץ, זוֹ פָּרַס. גַּם עָלַיִךְ תַּעֲבָר כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי.

כה. תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן, רַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר טוֹבָה הָיְתָה הַסָּרַת טַבַּעְתּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה עַל יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם מֵאַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁנִּתְנַבֵּא עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁבָּזֶה הָיְתָה גְּאֻלָּה, וּבָזֶה לֹא הָיְתָה גְּאֻלָּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר טוֹבָה הָיְתָה הַסָּרַת טַבַּעְתּוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל יִשְׂרָאֵל בְּמָדֵי מִשֹּׁשִׁים רִבּוֹא נְבִיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, לָמָּה, שֶׁבָּזֶה הָיְתָה גְּאֻלָּה וּבָזֶה לֹא הָיְתָה גְּאֻלָּה. וְרַבָּנָן אָמְרֵי טוֹבָה הָיְתָה מְגִלַּת קִינוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, מֵאַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁנִּתְנַבֵּא עֲלֵיהֶם יִרְמְיָה, לָמָּה, שֶׁבָּהּ נָטְלוּ יִשְׂרָאֵל אֵיפּוֹכֵי שְׁלֵמָה עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם בַּיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן. פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא לָמָּה נִבְרְאוּ הַיִּסּוּרִים, לְהִתְלוֹת בַּיִת דְּאִית לְהוֹן לְמֵיזַל, הֲדָא הוּא

דִּכְתִיב: תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם גִּלָּה עַל חַטֹּאתָיִךְ. וְדִכְוָותֵיהּ לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (דברים ז, טו): וְהֵסִיר ה׳ מִמְּךָ כָּל חֹלִי וגו׳, וְאָמַר רַבִּי פִּנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא לָמָּה נִבְרְאוּ הַיִּסּוּרִין לְהִתְלַוּת בַּיִת דְּאִית לְהוֹן לְמֵיזַל, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ. וְדִכְוָותֵיהּ (עובדיה א, א): חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת ה׳ וְציר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ וגו׳, וְהָדֵין פְּסוּקָא; תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ וגו׳.

סְלִיק אַלְפָא בֵּיתָא רְבִיעָאָה

פרשה ה

א. זְכֹר ה׳ מֶה הָיָה לָנוּ, רַבִּי יִצְחָק פָּתַח (משלי ל, לא): זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ תָיִשׁ, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מְגַדֵּל שְׁנֵי זַרְזִרִין בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, כּוֹבֵשׁ אֶת הַגָּדוֹל לִפְנֵי הַקָּטָן בִּשְׁבִיל לָחוּס עַל מָמוֹנוֹ.

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הִכְתַּבְתָּ לָנוּ בְּתוֹרָתֶךָ (דברים כה, יז): זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, לִי עָשָׂה וּלְךָ לֹא עָשָׂה, לֹא הֶחֱרִיב אֶת מִקְדָּשְׁךָ. רַבָּנָן אָמְרִין אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָנוּ שֶׁלְּךָ וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלְּךָ, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה חָס עַל אֻמָּתְךָ. וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׂכְחָה מְצוּיָה בָּנוּ אֲבָל אֵין שִׂכְחָה מְצוּיָה בְּךָ, וְאֵין שִׂכְחָה לְפָנֶיךָ, לְפִיכָךְ אַתְּ זָכוֹר (תהלים קלז, ז): זְכֹר ה׳ לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלִַם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ, רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא אָמַר פַּגְּרוּ פַּגְּרוּ, וְרַבִּי לֵוִי אָמַר פַּנּוּן פַּנּוּן. מַאן דְּאָמַר פַּגְּרוּ פַּגְּרוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ירמיה נא, נח): חֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עַרְעֵר תִּתְעָרְעָר. מַאן דְּאָמַר פַּנּוּן פַּנּוּן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: עַד הַיְסוֹד בָּהּ, אַפִּלּוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ מָטוּן. הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֶרְפָּתֵנוּ, רַבִּי יוּדָן אָמַר הַבָּטָה מִקָּרוֹב וּרְאִיָּה מֵרָחוֹק, הַבָּטָה מִקָּרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יט, ו): וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַּת רְצָפִים. וּרְאִיָּה מֵרָחוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר(בראשית כב, ד): וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר הַבָּטָה מֵרָחוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר(תהלים פ, טו): הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה. וּרְאִיָּה מִקָּרוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לב, כה): וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף יֶרְכוֹ.

ב. נַחֲלָתֵנוּ נֶהְפְּכָה לְזָרִים, בְּאֵיזוֹ הֲפֵכָה (דברים כט, כב): כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם. יִרְמְיָה קוֹרֵא אוֹתָהּ נַחֲלָתֵנוּ, יְשַׁעְיָה קוֹרֵא אוֹתָהּ (ישעיה סד, י): בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ. בָּא אָסָף וְאָמַר לֹא נַחֲלָתֵנוּ הִיא וְלֹא בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ הִיא, אֶלָּא בָּאוּ גוֹיִם לְתוֹךְ שֶׁלָּךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים עט, א): אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים.

ג. יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב, רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם בְּכִיתֶם וַאֲמַרְתֶּם לְפָנַי יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב, חַיֵּיכֶם אַף הַגּוֹאֵל שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַעֲמִיד מִכֶּם בְּמָדַי לֹא יִהְיֶה לוֹ אָב וָאֵם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (אסתר ב, ז): וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם.

ד. מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ, פַּעַם אַחַת עָלוּ הַמְּצִיקִים וְנָטְלוּ פִּתָּן וְיֵינָן וְשַׁמְנָן וּמִימֵיהֶן, חָזְרוּ וּמָכְרוּ אוֹתָם לָהֶם, אָמְרוּ אוֹי לָנוּ שֶׁנִּתְקַיֵּם בָּנוּ הַפָּסוּק הַזֶּה: מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ.

ה. עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ, אַדְרְיָאנוּס שְׁחִיק עֲצָמוֹת פַּקִּיד וַאֲמַר אִי דַּאֲתִינַן מַשְׁכַּחְנַן שַׁעֲרָא בִּיהוּדָאֵי אֲרִימוּן רֵאשֵׁיהּ מִינֵּיהּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ.

דָּבָר אַחֵר, עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ, עַל שֶׁבָּגַדְנוּ בְּצַוָּארֵנוּ בְּיוֹם צָרָה. יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַּח לָנוּ, נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁחִיק עֲצָמוֹת צִוָּה לְנְבוּזַרְאֲדָן וַאֲמַר לֵיהּ אֱלָהֲהוֹן דְּאִינּוּן מְקַבֵּל בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה הוּא וְיָדוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים, כֵּיוָן דְּאַתְּ כָּבִיש לְהוֹן לָא תִּשְׁבְּקִינַן דִּיצַלּוּן דְּלָא יַעְבְּדוּן תְּיוּבְתָּא, וֵאלָהֲהוֹן יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן, וְהַהוּא גַּבְרָא נָחִית בִּשְׁחוֹר אַפִּין, אֶלָּא לָא תְּהֵי מַפְלֵי עֲלֵיהוֹן. כֵּיוָן דִּכְבֵשׁ יַתְהוֹן כַּד הֲוָה קָאֵים חַד מִנְּהוֹן הֲוָה נָסִיב לֵיהּ וּמְפַסֵּל לֵיהּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים, טְרֵיף לֵיהּ קוֹמֵיהוֹן וְאִינּוּן מְהַלְּכִין בְּעַל כָּרְחֵיהוֹן שֶׁלֹּא בְּטוֹבַתְּהוֹן.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי נְבוּזַרְאֲדָן הוּא אַרְיוֹךְ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַרְיוֹךְ שֶׁהָיָה נוֹהֵם עַל הַשִּׁבְיָה כְּאַרְיֵה, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לִפְרָת, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִפְרָת אָמַר לְהוֹן לְחַיָּלוּתָא שַׁבְקִינוּן דְּנִיחוּן, דֵּי מִן כַּדּוּן לֵית אֱלָהֲהוֹן חוֹזֵר עֲלֵיהוֹן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קלז, א): עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, עַד לְשָׁם לֹא יָשַׁבְנוּ.

ו. מִצְרַיִם נָתַנוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבַע לָחֶם, מָה הָיוּ עֲשֵׂרֶת הַשְּׁבָטִים עוֹשִׂין הָיוּ מְשַׁלְּחִין שֶׁמֶן לְמִצְרַיִם וּמְבִיאִין תְּבוּאָה וּמְשַׁלְּחִין לְאַשּׁוּר, שֶׁאִם יָבוֹאוּ שׂוֹנְאִים יִהְיוּ כְּדַי לְסַיְּעָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (הושע יב, ב): וּבְרִית עִם אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל.

ז. אֲבוֹתֵינוּ חָטְאוּ וְאֵינָם, אֲמַר לְהוֹן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדִידְכוֹן קַיְּימִין.

דָּבָר אַחֵר, אֲמַרוּ לְהוֹן קַיְּימִין בְּדִילָנָא.

איכה רבה

ח. עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ, אֵלּוּ מִצְרַיִם. פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם, אִילּוּלֵי מֹשֶׁה.

דָּבָר אַחֵר, עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ, אֵלּוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת. פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם, אִילּוּלֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

ט. בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָרִאשׁוֹנִים עַל יְדֵי שֶׁהֵרִיחוּ מִקְצַת צָרָתָן שֶׁל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת קָצְרָה רוּחָן, אֲבוֹתֵינוּ כְּתִיב בְּהוֹן (במדבר כא, ד): וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ. דָּנִיֵּאל אָמַר (דניאל ז, טו): אֶתְכְּרַית רוּחִי אֲנָה. יְשַׁעְיָה אָמַר (ישעיה כא, ג): עַל כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי חַלְחָלָה. יִרְמְיָה אָמַר: בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ. אָנוּ שֶׁנְּתוּנִים בְּתוֹךְ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

י. עוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ, תְּרֵין אָמוֹרָאִין, חַד אָמַר כְּאִילֵּין כַּמְרְיָאתָא, וְחַד אָמַר כְּתַנּוּר שֶׁלֹּא הֵסִּיק כָּל צָרְכּוֹ.

יא. נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ, נְבוּזַרְאַדָּן צִוָּה לַחֲיָלוֹתָיו אָמַר לָהֶם אֱלָהֵהוֹן שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זִמָּה הוּא, הִזָּהֲרוּ אַל תִּגְּעוּ בְּאִשֶּׁת אִישׁ, כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ נְשַׁיָּא הַרְיָין אַתְיָין וַאֲמָרָן לִגְבַר מִן דִּילָנָא אֲנַן אָכְלָן וּמִן דִּילָנָא אֲנַן מִתְכַּסִּים, אֶלָּא בִּלְבָד דִּיתְקַרְיָא שְׁמָךְ עֲלָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה ד, א): וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד וגו׳, בַּר מִתְּלַת נָשִׁים שֶׁנִּתְעַצְּלוּ וְלֹא עָשׂוּ כֵּן וְנִתְעַנּוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה, בְּתֻלַת כְּתִיב.

יב. שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ, הֲוָה אַפּוֹטְרוֹפָּא עָלֵל לְקַרְתָּא וַהֲוָה נָסִיב טָבֵי דְקַרְתָּא וְתָלֵי לְהוֹן, בְּנֵי אֱנַשׁ סָבִין הֲווֹן אָתְיָין וּמְפַיְּסִין לֵיהּ עֲלֵיהוֹן וְלָא הֲוָה מְקַבֵּל מִנַּיְיהוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ.

יג. בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ, אַתְּ מוֹצֵא שֶׁלֹּא הָיָה רֵחַיִם בְּבָבֶל, וּכְשֶׁעָלָה נְבוּכַדְנֶצַּר הִטְעִינָן רֵחַיִם וְהוֹרִידָן, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ישעיה מג, יד): לְמַעַנְכֶם שִׁלַּחְתִּי בָּבֶלָה וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים כֻּלָּם, בָּרֵחַיִם כְּתִיב.

דָּבָר אַחֵר, בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ, לָשׁוֹן נְקִיָּה הוּא. כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שופטים טז, כא): וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים. וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תֵּינוֹקוֹת נִמְצְאוּ חֲרוּזִים בְּשׁוֹכָה אַחַת.

יד. זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם, אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרַבִּי יִרְמְיָה מִזִּמְרֵיהוֹן שָׁבָתוּ.

טו. שָׂבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ, אָמַר רַב חִסְדָּא בָּרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁהָיְתָה אֵימַת סַנְהֶדְרִין עַל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ אוֹמְרִין דְּבַר נְבָלָה בַּשִּׁיר, אֲבָל מִשֶּׁבָּטְלוּ הַסַּנְהֶדְרִין הָיוּ אוֹמְרִים דִּבְרֵי נְבָלָה בַּשִּׁיר.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי אָבִין בְּשֵׁם רַב חִסְדָּא בָּרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁהָיְתָה צָרָה בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל הָיוּ פּוֹסְקִים כְּנֶגְדָּהּ שִׂמְחָה, מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין בָּטַל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד, ט): בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן. מִשֶּׁפָּסְקוּ אֵלּוּ וָאֵלּוּ שָׂבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחוֹלֵנוּ.

טז. נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ, רַבִּי יִרְמְיָה דְשַׁבְשֶׁב נָטַל עֲטֶרֶת זַיִת וּקְשָׁרָהּ בְּרֹאשׁוֹ, שָׁמַע שְׁמוּאֵל וְאָמַר וְהָא נִיחָא לֵיהּ דְּאִיתְרִים רֵישֵׁיהּ וְלָא עֲבִיד כֵּן, הֲוַת (קהלת י, ה): כִּשְׁגָגָה שֶׁיֵּצֵא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט, וְכֵן הֲוָה לֵיהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ.

יז. עַל זֶה הָיָה דָוִד לִבֵּנוּ, רַבִּי שְׁמֻלָאי אָמַר צַעַר גָּדוֹל נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאִשָּׁה הַזֹּאת, מֵאַחַר שֶׁמִּשְׁמֶרֶת יְמֵי נִדָּתָהּ חוֹזֶרֶת וּמִשַּׁמֶּרֶת יְמֵי זִיבָתָהּ. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר הָאִשָּׁה הַזֹּאת עַל יְדֵי שֶׁפֵּרְשָׁה מִבֵּיתָהּ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹרֵא אוֹתָהּ הַתּוֹרָה דָוָה, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (ויקרא טו, לג): וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ, אָנוּ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ מִבֵּית חַיֵּינוּ וּמִבֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ כַּמָּה יָמִים וְכַמָּה שָׁנִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁנִּקְרָא דָוִין, לְכָךְ נֶאֱמַר: עַל זֶה הָיָה דָוָה לִבֵּנוּ, לָמָּה עַל אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ.

יח. עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם, וּכְבָר הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא נִכְנָסִין לְרוֹמִי וְשָׁמְעוּ קוֹל הֲמוֹנָהּ שֶׁל רוֹמִי מִפּוּטְלְיָילוֹס עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִיל, הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק, אָמְרוּ עֲקִיבָא אָנוּ בּוֹכִים וְאַתָּה מְשַׂחֵק, אָמַר לָהֶם וְאַתֶּם לָמָּה בְּכִיתֶם, אָמְרוּ לוֹ לֹא נִבְכֶּה שֶׁהַגּוֹיִם עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים לֶהֱוֵוֹן מִשְׁתַּחֲוִים לַעֲצַבֵּיהוֹן, וְיוֹשְׁבִין בֶּטַח וְשַׁאֲנָן וְשַׁלְוָה, וּבֵית הַדּוֹם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵיפַת אֵשׁ וּמָדוּר לְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְלֹא נִבְכֶּה. אָמַר לָהֶם לְכָךְ אֲנִי מְשַׂחֵק, אִם כֵּן לְמַכְעִיסָיו קַל וָחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם הִגִּיעוּ לַצּוּפִים וְקָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם, הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת וְרָאוּ שׁוּעָל אֶחָד יוֹצֵא מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָא מְשַׂחֵק, אָמְרוּ לוֹ עֲקִיבָא לְעוֹלָם אַתָּה מְתַמֵּהַ עָלֵינוּ, אָנוּ בּוֹכִים וְאַתָּה מְשַׂחֵק, אָמַר לָהֶם אַתֶּם לָמָּה אַתֶּם בּוֹכִים, אָמְרוּ לוֹ וְלֹא נִבְכֶּה מָקוֹם שֶׁכָּתוּב בּוֹ (במדבר א, נא): וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת, וַהֲרֵי שׁוּעָל יוֹצֵא מִתּוֹכוֹ, וְעָלָיו נִתְקַיֵּם הַפָּסוּק: עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם

איכה רבה

שׁוּעָלִים הִלְכוּ בוֹ, אָמַר לָהֶם אַף אֲנִי לְכָךְ אֲנִי מְשַׁחֵק, חֲרֵי הוּא אוֹמֵר (ישעיה ח, ב): וְאָעִידָה לִי עֵדִים נֶאֱמָנִים אֵת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֵת זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ, וְכִי מָה עִנְיַן אוּרִיָּה אֵצֶל זְכַרְיָה, אוּרִיָּה בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן וּזְכַרְיָה בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, אֶלָּא מָה אָמַר אוּרִיָּה (ירמיה כו, יח): כֹּה אָמַר ה׳ צְבָאוֹת צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַיִם עִיִּים תִּהְיֶה, וּמָה אָמַר זְכַרְיָה (זכריה ח, ד): עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים. וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ (זכריה ח, ה): וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲרֵי לִי שְׁנֵי עֵדִים אֵלּוּ, וְאִם קַיָּמִים דִּבְרֵי אוּרִיָּה יִהְיוּ קַיָּמִים דִּבְרֵי זְכַרְיָה, וְאִם יְבַטְּלוּ דִּבְרֵי אוּרִיָּה יְבַטְּלוּ דִּבְרֵי זְכַרְיָה, וְשָׁמַחְתִּי שֶׁנִּתְקַיְּמוּ דִּבְרֵי אוּרִיָּה וּלְבַסּוֹף דִּבְרֵי זְכַרְיָה עֲתִידִין לְהִתְקַיֵּם. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ עֲקִיבָא נִחַמְתָּנוּ תִּתְנַחֵם בְּרַגְלֵי מְבַשֵּׂר.

יט. אַתָּה ה׳ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר, וְכִי יֵשׁ יְשִׁיבָה בְּלֹא כִּסֵּא, וְיֵשׁ מֶלֶךְ בְּלֹא מַטְרוֹנָה.

כ. לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אָבִין אַרְבָּעָה דְבָרִים אָמַר יִרְמְיָה, מְאִיסָה, וּגְעִילָה, עֲזִיבָה, וּשְׁכִיחָה. מְאִיסָה וּגְעִילָה, דִּכְתִיב (ירמיה יד, יט): הֲמָאֹס מָאַסְתָּ אֶת יְהוּדָה אִם בְּצִיּוֹן גָּעֲלָה נַפְשֶׁךָ, וְהוֹשַׁב עַל יְדֵי מֹשֶׁה, דִּכְתִיב (ויקרא כו, מד): לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים. עֲזִיבָה וּשְׁכִיחָה, דִּכְתִיב: לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים, וְהוֹשַׁב עַל יְדֵי יְשַׁעְיָה, דִּכְתִיב (ישעיה מט, טו): גַּם אֵלֶּה תִּשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אַרְבָּעָה דְבָרִים אָמַר יִרְמְיָה, מְאִיסָה, וּקְצִיפָה, עֲזִיבָה, וּשְׁכִיחָה. מְאִיסָה הוּשַׁב עַל יְדֵי עַצְמוֹ, דִּכְתִיב (ירמיה לא, לו): כֹּה אָמַר ה׳ אִם יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְּמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמָטָּה גַּם אֲנִי אֶמְאַס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם ה׳. קְצִיפָה, הוּשַׁב עַל יְדֵי יְשַׁעְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז, טז): כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף.

כא. הַשִּׁיבֵנוּ ה׳ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה, אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁלְּךָ הוּא הַשִּׁיבֵנוּ. אָמַר לָהֶם שֶׁלָּכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, ז): שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, נְאֻם ה׳, אָמְרָה לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁלְּךָ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה, ה): שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: הַשִּׁיבֵנוּ ה׳ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה. חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם, כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (בראשית ג, כד): וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן.

דָּבָר אַחֵר, חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (מלאכי ג, ד): וְעָרְבָה לַה׳ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת, כִּימֵי עוֹלָם, זֶה מֹשֶׁה, דִּכְתִיב (ישעיה סג, יא): וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ. וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת, כְּשָׁנוֹת שְׁלֹמֹה. רַבִּי אוֹמֵר: כִּימֵי עוֹלָם, כִּימֵי נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נד, ט): כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי. וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת, כְּשָׁנוֹת הֶבֶל, שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עֲדַיִן בָּעוֹלָם.

כב. כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד מְאֹד, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אִם מְאִיסָה הִיא לֵית סְבָר, וְאִם קְצִיפָה הִיא, אִית סְבָר, דְּכָל מַאן דְּכָעֵיס סוֹפֵיהּ לְאִיתְרַצְיָא.

המשך מעמוד רכו

אתענין לדעת מהפעולות הטובות הנעשות בהתאם להנ״ל, וכן אם מסודר אצלם מחנה קיץ (דעי-קעמפ). והנני מקוה לקבל בשורות טובות בזה.

ולקראת ימי הגאולה יב-יג תמוז הבע״ל, גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר, זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, וגאולת כל ״העוסקים בהרבצת תורה - כלשון כ״ק מו״ח אדמו״ר יהי רצון שתתמלא ברכתו במילואה - כי יפתח ה׳ את אוצרו הטוב וישפיע לכל חובבי תורה לומדי׳ ומגידי שעורים ברבים, בתוך כלל אחב״י יחיו, שפעת חיים וברכה מרובה עד בלי די״.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ורוב טוב גשמי ורוחני,

מ. שניאורסאהן

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (משלי כח יד) 'אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה'

פסוק זה מרמז לעובדות הבאות, אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא – בגלל שני יהודים שנקראו קמצא ובר קמצא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם. אַתַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָא – בגלל תרנגול ותרנגולת חָרוּב טוּר מַלְכָּא. אַשַּׁקָּא דְּרִיסְפַּק – בגלל דופן של מרכבת נשים חָרוּב בֵּיתָר.

אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם. דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּרַחְמֵיהּ – שאוהבו היה קַמְצָא, וּבַעַל דְּבָבֵיהּ – ושונאו היה בַּר קַמְצָא. עָבַד סְעוּדְתָא – עשה סעודה, וְאָמַר לֵיהּ לְשַׁמְעֵיהּ – למשרתו זִיל אַיְיתֵי לִי קַמְצָא – לך תביא את קמצא לסעודתי, אָזַל – הלך המשרת, וְאַיְיתֵי לֵיהּ - הביא לסעודתו את בַּר קַמְצָא, כאשר אָתָא – בא בעל הסעודה, אַשְׁכְּחֵיהּ – מצא את בר קמצא דַּהֲוָה יָתִיב – שהיה יושב בסעודה, אָמַר לֵיהּ, מִכְּדִי – מאחר שהַהוּא גַּבְרָא – אדם זה [כלומר אתה], בַּעַל דְּבָבָא דְּהַהוּא גַּבְרָא הוּא – אויבו של אותו אדם זה [כלומר אויבי], מַאי בָּעֵית הָכָא – מה רצונך כאן בסעודתי. קוּם ממקומך פּוּק – וצא מביתי. אָמַר לֵיהּ בר קמצא, הוֹאִיל וַאֲתַאי – הואיל וכבר באתי לסעודתך, שְׁבָקָן – הניחני להשאר בסעודתך, וִיהַיבְנָא לָךְ דָּמֵי מַה דְּאַכִילְנָא וּשְׁתִינָא – ואשלם לך את מה שאוכל ואשתה.

אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לֹא – אינני מסכים שתישאר בסעודתי, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, יָהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי פַּלְגָּא דִּסְעוּדָתֵיךְ – אשלם לך חצי מהוצאות סעודתך, אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לֹא, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, יָהִיבְנָא לָךְ דְּמֵי כּוּלָּהּ סְעוּדָתֵיךְ – אשלם לך את כל הוצאות הסעודה, אָמַר לֵיהּ בעל הבית, לֹא, נַקְטֵיהּ – אחזו בְּיָדֵיהּ, וְאוֹקְמֵיהּ – והקימו ממקומו וְאַפְּקֵיהּ – והוציאו מביתו.

אָמַר בר קמצא בליבו, הוֹאִיל וַהֲווּ יָתְבֵי רַבָּנָן – מכיון שחכמי ישראל ישבו בסעודה, וְלֹא מָחוּ בֵּיהּ בבעל הבית, שְׁמַע מִינָּהּ קָא נִיחָא לְהוּ – הרי שהיה נוח להם בבזיוני. אֵיזִיל – אלך אֵיכוּל בְּהוּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא – להלשינם בבית המלך.

אָזַל – הלך וְאָמַר לֵיהּ לְקֵיסָר מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי. אָמַר לֵיהּ הקיסר מִי יֵימַר – מי יאמר לי שאתה צודק, אָמַר לֵיהּ בר קמצא, שְׁדַר לְהוּ קוּרְבָּנָא – שלח להם קרבן, וְחָזִית אִי מְקָרְבִין לֵיהּ – ותראה אם יקריבו אותו, אָזַל שָׁדַר בְּיָדֵיהּ עֶגְלָא תִּלְתָּא – הלך הקיסר ושלח בידו עגל מובחר שנולד שלישי לאמו.

בַּהֲדֵי דְּקָאָתֵי – בהיותו בדרך שְׁדָא בֵּיהּ מוּמָא – הטיל בו מום בְּנִיב שְׂפָתַיִם – בשפתו העליונה. וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שהטיל המום בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן – בקרום המכסה את העין. שזה בדוּכְתָּא דִּלְדִידָן – במקום שלשיטתנו היהודים הֲוָה מוּמָא, וּלְדִידְהוּ – הגויים לָאו מוּמָא הוּא מכיון שאינו מחוסר אבר.

סָבוּר רַבָּנָן לְקָרוּבֵיהּ עם מומו, מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס, אם יקריבוהו יֹאמְרוּ הרואים שבַּעֲלֵי מוּמִין קְרֵיבִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ. סָבוּר רבנן לְמִיקְטְלֵיהּ את בר קמצא, דְּלֹא לֵיזִיל וְלֵימָא – בכדי שלא ילך לקיסר לומר לו. אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה, אם נהרגנו יֹאמְרוּ הרואים שהמֵטִיל מוּם בְּקָדָשִׁים יֵהָרֵג.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס, הֶחְרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ, וְהִגְלִיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ.

הבין הקיסר שהיהודים מרדו בו, שָׁדַר עִלָּוַיְיהוּ לְנֵירוֹן קֵיסָר – שלח עליהם את נירון קיסר למלחמה, כִּי קָאָתֵי – כאשר בא נירון קיסר, עשה לעצמו סימן וקסם לראות אם ינצח במלחמתו, שְׁדָא גִּירָא – זרק חץ לְמִזְרָח, אָתָא – בא החץ וּנָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. זרק חץ לְמַעֲרָב, אָתָא החץ וּנָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. זרק חץ לְכל אחת מאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, אָתָא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם. אָמַר לֵיהּ נירון קיסר לְיָנוּקָא, פְּסוֹק לִי פְּסוּקֵיךְ – אמור לי את הפסוק שלמדת, אָמַר לֵיהּ הינוקא את הפסוק (יחזקאל כה יד) 'וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בֶּאֱדֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'.

אָמַר נירון קיסר בליבו קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בָּעֵי – רוצה לְחָרוּבֵי בֵּיתֵיהּ וכפי שהראו החיצים שנפלו על ירושלים, וּבָעֵי לְכַפּוּרֵי יָדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא – ורוצה לקנח את ידיו ולהטיל את האשמה עלי ולהענישני, וכפי שנאמר בפסוק שאמר התינוק, עָרַק – ברח וְאָזַל וְאִיגַּיֵּיר – והלך והתגייר, וְנָפַק מִינֵּיהּ רַבִּי מֵאִיר – ויצא רבי מאיר מזרעו.

כאשר ראה הקיסר שנירון קיסר ברח, שַׁדְרֵיהּ עִילָּוַיְיהוּ לְאַסְפַּסְיָינוּס קֵיסָר, אָתָא אספסיינוס, צָר עֲלָהּ תְּלַת שְׁנֵי – עשה מצור על ירושלים שלוש שנים.

הֲווּ בָּהּ הָנְהוּ תְּלָתָא עַתִּירֵי – בירושלים היו שלשה עשירים מופלגים, נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, וּבֶן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ, וּבֶן צִיצִית הַכֶּסֶת. נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן נקרא כן על שם שֶׁנָּקְדָה לוֹ חַמָּה בַּעֲבוּרוֹ – שזרחה השמש בעבורו. בֶּן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ היה נקרא כן על שם שֶׁכָּל עני הַנִּכְנָס לְבֵיתוֹ כְּשֶׁהוּא רָעֵב כְּכֶלֶב, היה יוֹצֵא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ. בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת היה נקרא כן משום שֶׁהיה הולך על גבי כסתות, וְהָיְתָה צִיצָתוֹ נִגְרֶרֶת עַל גַּבֵּי כְּסָתוֹת. אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים ששמו היה בן ציצית, והטעם שנקרא שמו הכסת, על שם שֶׁכשהיה הולך לרומי הָיְתָה כִּסְתּוֹ – כסאו מוּטֶלֶת בֵּין גְּדוֹלֵי רוֹמִי.

עשיר חַד אָמַר לְהוּ, אֲנָא זַיְינָא לְהוּ בְּחִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי – אני אזון את תושבי העיר בחיטים ושעורים. וְחַד אָמַר לְהוּ, בִּדְחַמְרָא וּבִדְמִלְחָא וּמִשְׁחָא – יין מלח ושמן. וְחַד אָמַר לְהוּ בִּדְצִיבֵי – עצים להסקה. וְשַׁבְּחוּ רַבָּנָן לִדְצִיבֵי – ושיבחו חכמים את העשיר שסיפק עצים, לפי שהשימוש בעצים הוא רב ביותר, דְּרַב חִסְדָּא את כָּל אַקְלִידֵי – מפתחותיו הֲוָה מָסַר לְשַׁמְעֵיהּ – היה מוסר למשרתו, בַּר מִדְּצִיבֵי – חוץ מהמפתחות של אוצר החיטים, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, אַכְלְבָא דְּחִיטֵּי – בשביל להשתמש באוצר חיטים אחד, בָּעֵי שִׁיתִּין אַכְלְבֵי דְּצִיבֵי – צריך שישים אוצרות עצים, שבהם יסיקו את התנור ויאפו מהחיטים פת.

הֲוָה לְהוּ לעשירים אלו אוצרות לְמֵיזַן – לזון את העיר במשך עֶשְׂרִים וְחַד שַׁתָּא – שנים.

הֲווּ בְּהוּ בירושלים הָנְהוּ בִּרְיוֹנֵי – אנשים ריקים ופוחזים, אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנָן, נֵיפּוּק וְנַעֲבִיד שְׁלָמָא בַּהֲדַיְיהוּ – נצא ונעשה שלום עם הרומאים, לֹא שַׁבְקִינְהוּ – לא הניחום, אָמְרוּ לְהוּ הבריונים נֵיפּוּק וְנַעֲבִיד קְרָבָא בַּהֲדַיְיהוּ – נצא להלחם ברומאים, אָמְרוּ לְהוּ רַבָּנָן לֹא מִסְתַּיְיעָא מִילְּתָא – לא נוכל לנצחם, קָמוּ הבריונים, שרצו הכריח את תושבי העיר להלחם ברומאים, וּקְלָנְהוּ לְהָנְהוּ אַמְבְּרֵי דְּחִיטֵּי וְשַׂעֲרֵי – ושרפו את אוצרות התבואה והעצים, וַהֲוָה כַּפְנָא – ונהיה רעב.

מַרְתָּא בַּת בַּיְיתוֹס, עַתִּירְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם הַוְיָא – היתה עשירת ירושלים, שַׁדַּרְתָּהּ לִשְׁלוּחָהּ – שלחה את שלוחה וְאָמְרָה לֵיהּ זִיל אַיְיתֵי לִי סְמִידָא – לך וקנה לי סולת, אַדְּאָזַל – עד שהלך, אִיזְדַּבַּן – נמכרה כל הסולת, אָתָא אָמַר לָהּ – בא ואמר לה סְמִידָא לֵיכָּא – אין סולת, חִיוַּרְתָּא אִיכָּא – יש עדיין פת נקיה, אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי – לך והבא לי אותה, אַדְּאָזַל אִזְדַּבַּן גם הפת הנקיה, אָתָא וְאָמַר לָהּ, חִיוַּרְתָּא לֵיכָּא, גּוּשְׁקְרָא אִיכָּא – פת נקיה אין, אך יש פת קיבר. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי, אַדְּאָזַל אִזְדַּבַּן גם פת הקיבר. אָתָא וְאָמַר לָהּ, גּוּשְׁקְרָא לֵיכָּא, קִימְחָא דְּשַׂעֲרֵי – קמח שעורים אִיכָּא. אָמְרָה לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי. אַדְּאָזַל אִיזְדַּבַּן. מרתא בת בייתוס הֲוָה שְׁלִיפָא מְסָאנָא – היתה הולכת בלא מנעלים, אָמְרָה, אֵיפּוּק וְאֶחֱזֵי אִי מַשְׁכַּחְנָא מִידִי לְמֵיכַל – אצא לראות האם אמצא דבר מה למאכל, אֵיתִיב לָהּ פַּרְתָּא בְּכַרְעָא – נבדק לה צואת בהמה ברגלה וּמֵתָה מחמת גועל. קָרֵי עֲלָהּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי את הפסוק (דברים כח נו) 'הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא נִסְּתָה כַף רַגְלָהּ הַצֵּג עַל הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ'. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, גְּרוֹגְרוֹת דְּרַבִּי צָדוֹק אָכְלָה, וְאִיתְנִיסָא וּמֵתָה – ומתה מחמת איסטניסותה שלא היתה יכולה לסבול את ריח חוליו של רבי צדוק. ומבארת הגמרא מה הם גרוגרות דרבי צדוק, דְּרַבִּי צָדוֹק יָתִיב אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּתַעֲנִיתָא דְּלֹא לֶיחֱרַב יְרוּשָׁלַיִם ונעשה גופו כחוש עד כדי כך דכִּי הֲוָה אָכִיל מִידֵי – שכאשר היה אוכל דבר, הֲוָה מִיתְחַזֵּי מֵאַבָּרַאי – היה הדבר נראה מחוץ לגרונו, וְכִי הֲוָה בָּרִיא – וכאשר גמר את תעניותיו ורצה להבריא את גופו, מַיְיתִי לֵיהּ גְּרוֹגְרוֹת – היו מביאים לו תאנים יבשות, מַיִיץ מַיְיהוּ – והיה מוצץ את מימיהם, וְשָׁדֵי לְהוּ – וזורק את גוף התאנים, וגרוגרות אלו שזרק רבי צדוק לאחר שמצץ את מימיהם מצאה מרתא. כִּי הֲוָה קָא נִיחָא נַפְשָׁהּ – כאשר יצאה נשמתה של מרתא בת בייתוס, אַפִּיקְתָּא לְכָל דַּהֲבָא וְכַסְפָא – הוציאה את כל זהבה וכספה, וּשְׁדִיתֵיהּ בְּשׁוּקָא וזרקה אותם בשוק, וְאָמְרָה, הַאי לְמַאי מִיבָּעֵי לִי – לשם מה אני זקוקה להם. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (יחזקאל ז יט) 'כַּסְפָּם בַּחוּצוֹת יַשְׁלִיכוּ וּזְהָבָם לְנִדָּה יִהְיֶה, כַּסְפָּם וּזְהָבָם לא יוּכַל לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת ה', נַפְשָׁם לא יְשַׂבֵּעוּ, וּמֵעֵיהֶם לא יְמַלֵּאוּ, כִּי מִכְשׁוֹל עֲוֹנָם הָיָה'.

אַבָּא סִקְרָא רֵישׁ בְּרִיוֹנֵי דִּירוּשָׁלַיִם, כַּד אֲחָתֵיהּ דְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הֲוָה – היה בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי, שָׁלַח לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי תָּא בְּצִינְעָא לְגַבַּאי – בֹּא אלי בסתר, אָתָא – בא אבא סיקרא לרבן יוחנן בן זכאי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, עַד אֵימַת עֲבִידְתּוּ הָכִי – עד מתי תעשו כך, וְקַטְלִיתּוּ לֵיהּ לְעָלְמָא בְּכַפְּנָא – ותהרגו את הציבור ברעב, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא מַאי אֶיעֲבִיד – מה אעשה, דְּאִי אֲמִינָא לְהוּ מִידִי – אם אומר לבריונים דבר, קָטְלוּ לִי – הם יהרגו אותי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, חֲזִי לִי תַּקָּנְתָּא לְדִידִי – תמצא לי עצה דְּאִיפּוּק – שאוכל לצאת מהעיר, ועל ידי כן אֶפְשַׁר דַּהֲוֵי הַצָּלָה פּוּרְתָּא – יתכן שתהיה הצלה מועטת לעיר, אָמַר לֵיהּ אבא סיקרא, נְקוּט נַפְשָׁךְ בִּקְצִירֵי – תפרסם שאתה חולה, וְלֵיתֵי כּוּלֵּי עָלְמָא וְלִישַׁיְּילוּ בָּךְ – ויבואו כל הציבור וישאלו בשלומך וְאֵיתֵי מִידִי סַרְיָא – ותביא דבר מסריח, וְאַנְגִי גַּבָּךְ – ותשכיבו לידך, וְלֵימְרוּ דָּנָה נַפְשָׁךְ – ויאמרו שאתה מת ומסריח, וְלֵיעַיְּילוּ בָּךְ תַּלְמִידָךְ – ויכנסו תלמידיך לשאת את מיטתך, וְלָא לֵיעוֹל בָּךְ אִינִישׁ אַחֲרִינָא – ולא יכנס אצלך איש אחר, דְּלֵא לְרִשָּׁן בָּךְ דְּקָלִיל אַתְּ – שלא ירגישו שמיטתך קלה כשל אדם חי, דְּאִינְהוּ יָדְעֵי דְּחַיָּיא קָלִיל מִמֵּיתָא – שיודעים הם שהחי יותר קל מהמת, ויבחינו שהינך חי, עָבִיד הָכִי – עשה כן רבן יוחנן בן זכאי, וּנְכַנֵּס בּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לשאת את מיטתו מִצַּד אֶחָד, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִצַּד אַחֵר, כִּי מָטוּ לְפִיתְחָא – כאשר הגיעו לפתח החומה, כָּעוּ לְמִדְקְרֵיהּ – רצו הבריונים לדקור את גופו של רבן יוחנן בן זכאי, בכדי לראות שהוא אכן מת ואינו מערים, אָמַר לְהוּ אבא סיקרא, אם תעשו כן יֹאמְרוּ עליכם הרומאים 'רַבָּן דְּקָרוּ', כָּעוּ לְמִדְחֲפֵיהּ – רצו הבריונים לדחוף את גופו של רבן יוחנן בן זכאי לראות אם יצעק, אָמַר לְהוּ אבא סיקרא, אם תעשו כן יֹאמְרוּ עליכם 'רַבָּן דָּחֲפוּ', פָּתְחוּ לֵיהּ כָּבָא – פתחו לו את השער, נָפַק – יצא רבן יוחנן בן זכאי. כִּי מָטָא לְהָתָם – כאשר הגיע רבן יוחנן בן זכאי לאספסיינוס, אָמַר לו רבן יוחנן בן זכאי שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא – שלום עליך מלך, וחזר ואמר שְׁלָמָא עָלָךְ מַלְכָּא. אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, מִיחַיַּיבְתְּ תְּרֵי קְטָלָא – הינך חייב שתי מיתות, חָדָא משום דְּלָאו מַלְכָּא אָנָא – שאינני מלך, וְקָא קָרֵית לִי מַלְכָּא – ולעגת לי בכך שקראת לי מלך. וְתוּ – ומיתה נוספת הינך חייב משום דאִי מַלְכָּא אָנָא, עַד הָאִידְּנָא אַמַּאי לָא אָתֵית לְגַבַּאי – מדוע עד עכשיו לא באת אלי, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי דְּקָאָמְרַת לָאו מַלְכָּא אָנָא – טענתך שאינך מלך אינה נכונה, לפי שאִיבְּרָא מַלְכָּא אִתְּ – באמת מלך אתה עתיד להיות, דְּאִי לָאו מַלְכָּא אַתְּ – שלולא שאתה עתיד להיות מלך לָא מִימְסְרָא יְרוּשָׁלַיִם בִּידָךְ – לא היתה ירושלים נמסרת בידך, דִּכְתִיב (ישעיה י לד) 'וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל', וְאֵין 'אַדִּיר' אֶלָּא מֶלֶךְ, דִּכְתִיב (ירמיהו ל כא) 'וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּגוֹ' וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא', הרי שאדיר הוא מושל, וְאֵין 'לְבָנוֹן' אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג כה) 'אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהַר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן', והכוונה לבית המקדש שמלבין את עוונותיהם של ישראל, וּדְקָאָמְרַת – וכאשר לטענתך 'אִי מַלְכָּא אָנָא אַמַּאי לָא קָאָתֵית לְגַבַּאי עַד הָאִידְּנָא', הסיבה שלא באתי אליך היא, בְּרִיוֹנֵי דְּאִית בָּן לָא שַׁבְקִינָן – הבריונים שנמצאים בינינו אינם מניחים לנו לצאת, אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, אִילּוּ הֵיתָה חָכְמַת שֶׁל דְּבַשׁ, וְדַרְקוֹן כָּרוּךְ עָלֶיהָ – ונחש דבוק עליה, וכי לָא חָיֵישׁ שׁוֹבְרִין אֶת הֶחָבִית בִּשְׁבִיל שילוך הַדַּרְקוֹן, כך גם היה לכם להשחית את חומת העיר ולשורפה באש כדי להשליך את הבריונים מתוכה. אִישְׁתִּיק רבן יוחנן. קָרֵי עָלֵיהּ רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַבִּי עֲקִיבָא קרא עליו כן, 'מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל' (ישעיהו מד כה), הקב"ה נטל את חכמתו של רבן יוחנן, שכן אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר לֵיהּ – היה עליו לומר לו שאין צריך לשבור את החבית, אלא שַׁקְלִינָן צְבָתָא – נוטלים צבת, וְשַׁקְלִינָן לֵיהּ לְדַרְקוֹן וְקַטְלִינָן לֵיהּ, ונוטלים את הדרקון והורגים אותו, וְחָבִיתָא שַׁבְקִינָן לָהּ – ואת החבית מניחים ואין צריך לשוברה, ולכן ציפינו שאולי נוכל לנצחם ולהוציאם מן העיר ללא צורך בשבירת החומה, ואחר כך היינו משלימים איתך. אַדְּהָכִי אֲתֵי פְּרִיסְתְּקָא עֲלֵיהּ מַרוֹמִי – בינתים הגיע שליח מרומי, וְאָמַר לֵיהּ לאספסיינוס קוּם, דְּמִית לֵיהּ קֵיסָר – משום שמת הקיסר, וְאָמְרֵי הָנְהוּ חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמִי לְאוֹתִיבָךְ בְּרֵישָׁא – והחליטו חשובי רומי למנותך לקיסר ולהושיבך בראש.

בזמן ששמע אספסיינוס בשורה זו, הֲוָה סָיֵים חַד מְסָאנֵי – היה נועל מנעל אחד, וכאשר בָּעָא לְמִסַּיְּימָא לְאַחֲרִינָא – רצה לנעול את מנעלו האחר, לָא עָיֵיל – לא הצליח להכניס את רגלו למנעל, בָּעָא לְמִשְׁלְפָא לְאִידָךְ – רצה לחלוץ את הנעל הראשונה שנעל כבר, לָא נָפֵק – לא הצליח להוציא את רגלו מהמנעל, לפי שרגלו נתרחבה, אָמַר אספסיינוס, מַאי הַאי – מה זה, מדוע קרה לי דבר כזה, אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, לָא תִּצְטַעַר על כך שרגליך התרחבו, לפי שאין זה מחמת חולי, אלא משום ששְׁמוּעָה טוֹבָה אָתְיָא לָךְ – משום ששמעת שמועה טובה, ונתדשנו ונתרחבו עצמותיך, וכִּדְכְתִיב (משלי טו ל) 'שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן [–מרחיבה] עָצֶם'.

שאל אותו אספסיינוס, אֶלָּא מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ – מה תקנתי, כיצד אצליח לנעול את מנעלי, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, לֵיתֵי אִינִישׁ דְּלָא מַיְּיתְבָא דַּעְתָּךְ מִינֵּיהּ – יביאו אדם שאין דעתך נוחה ממנו, וְלִחֲלִיף קָמָךְ – ויעבור לפניך, ועל ידי כן רגלך תחזור לקדמותה, וכִּדְכְתִיב (משלי יז כב) 'רוּחַ נְכֵאָה תִּיבַשׁ גָּרֶם' – ורוח שבורה תיבש עצם, ולכן כאשר יעבור לפניך שונאך ורוחך תישבר, תתיבש רגלך ותהיה צרה כמקודם. עָבַד הָכִי – עשה כן אספסיינוס, והעבירו לפניו אדם ששונאו, ואכן עָיֵיל – רגלו השניה נכנסה למנעלו.

אָמַר לֵיהּ אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, וּמַאַחַר דְּחַכְמִיתוּ כּוּלֵּי הַאי – ומאחר שהינכם חכמים כה מופלגים, מדוע לא התחכמתם וְעַד הָאִידְּנָא אַמַּאי לָא אֲתֵיתוּ לְגַבַּאי – ולא באתם אלי עד עכשיו, להשלים עמי. אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, וְכִי לָא אָמְרֵי לָךְ שלא יכולתי לבוא מחמת הבריונים, אָמַר לֵיהּ אספסיינוס, אֲנָא נַמִּי אָמְרֵי לָךְ – אף אני עניתי לך במשל, שהייתם צריכים להחריב את החומה ולסלק מכם את הבריונים, ולבוא אלי.

אָמַר לֵיהּ אספסיינוס לרבן יוחנן בן זכאי, מאחר שנעשיתי למלך, מֵיזַל אֲזִילְנָא – הריני הולך לרומי, ששם מקום המלכות, וְאֵינָשׁ אַחֲרִינָא מְשַׁדַּרְנָא – ואשלח שר צבא אחר שילחם עם ישראל ויכניעם, אֶלָּא בְּעֵי מִינַּאי מִידִי דְּאִתֵּן לָךְ – תבקש ממני דבר שאותו אתן לך. אָמַר לֵיהּ רבן יוחנן בן זכאי, שלוש בקשות יש לי ממך: א. תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ שלא תחריבה ולא תהרוג את חכמיה. ב. וְשׁוּשִׁילְתָּא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל – אל תהרוג את משפחת רבן גמליאל הנשיא, ובכך ישאר זכר למלכות בית דוד. ג. וַאֲסָוְותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק – ורופאים מאנשיך תן לי, שירפאו את רבי צדוק, שנתקצרו מעיו מרוב תעניותיו, ולא היה יכול לבלוע אוכל. קָרֵי עָלֵיהּ רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא ויש אומרים שרַבִּי עֲקִיבָא קרא עליו כן, 'מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל' (ישעיהו מד כה), אִיבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר לֵיהּ – רבן יוחנן בן זכאי היה צריך לומר לקיסר לְשַׁבְקִינְהוּ הָדָא זִימְנָא – שיעזוב את ירושלים בפעם זו. מבארת הגמרא מדוע רבן יוחנן לא ביקש כן מאספסיינוס, וְהוּא – רבן יוחנן בן זכאי סָבַר, דְּלְמָא כּוּלֵּי הַאי לָא עָבִיד – אולי אם יבקש בקשה גדולה כזו, לעזוב את ירושלים, לא יעשה אספסיינוס את בקשתו, וְנִמְצָא שאפילו הַצָּלָה פּוּרְתָּא [–מועטת] נַמִּי לָא הֲוֵי – גם לא תהא, ולכן ביקש את הדברים האלו, בכדי שלפחות תהא הצלה מועטת.

מבררת הגמרא, אַסְוְותָא דְּמַסְיָין לֵיהּ לְרַבִּי צָדוֹק, מַאי הִיא – כיצד ריפאו הרופאים את רבי צדוק ממחלתו, יוֹמָא קַמָּא אַשְׁקִיוְהוּ מַיָּא דְּפַאֲרֵי – ביום הראשון השקוהו מים ששרו בהם סובין, שהם קלים ביותר, שיכול היה רבי צדוק לבלוע. לְמָחָר השקוהו מַיָּא דְּסִיפּוּקָא – מים ששרו בהם סובין גסים יותר, ושמעורב בהם קמח. לְמָחָר השקוהו מַיָּא דְּקִימְחָא – מים ששרו בהם קמח, שהם סמיכים יותר, עַד דְּרָווּהּ מֵיעֵיהּ – עד שמיעיו התרחבו פּוּרְתָּא פּוּרְתָּא – מעט מעט, והיה יכול לאכול כל מיני מאכל.

אָזַל אספסיינוס, שַׁדְּרֵיהּ לְטִיטוּס – ושלח את טיטוס שילחם עם ישראל.

נאמר בתורה (דברים לב לז) 'וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בּוֹ' – והיינו שהאויב שיבוא על ישראל יאמר היכן אלוהיהם החזק שהם חוסים בו, זֶה הוא טִיטוּס הָרָשָׁע, שֶׁחֵירֵף וְגִידֵּף כְּלַפֵּי מַעְלָה ואמר

שהקב"ה כביכול אינו נמצא.

מֶה עָשָׂה טיטוס הרשע, תָּפַשׂ זוֹנָה בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס עמה לְבֵית קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים, וְהִצִּיעַ סֵפֶר תּוֹרָה תחתיהם, וְעָבַר עָלֶיהָ עֲבֵירָה וזנה עמה שם. וְנָטַל סַיִּיף [–חרב] וְגִידֵּר אֶת הַפָּרוֹכֶת – וחתך את הפרוכת, וְנַעֲשָׂה נֵס, וְהָיָה דָּם מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא, וְכַסָּבוּר טיטוס הרשע שהָרַג אֶת עַצְמוֹ – כביכול את הקב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עד ד) 'שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶיךָ – שאגו שונאיך בתוך בית מקדשך שָׂמוּ אוֹתֹתָם אוֹתוֹת' – וכשגברה ידם להחריבו, אמרו שהסימנים שלהם הם סימנים אמיתיים, וכן היה טיטוס הרשע סבור שסימנו שהרג את עצמו הוא סימן אמיתי.

אַבָּא חָנָן אוֹמֵר פסוק זה (תהלים פט ט) יש לדרוש על מעשה זה, 'מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ', ופירושו 'מִי כָּמוֹךָ חָסִין' – מתאפק וְקָשֶׁה, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ את נִיאוּצוֹ וְגִידּוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וְשׁוֹתֵק.

דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נאמר בתורה (שמות טו יא), 'מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים ה'', ויש לדרוש שהפירוש הוא מִי כָּמוֹכָה בָּאִלְּמִים שאינם עונים למחרפיהם.

הגמרא ממשיכה לספר את מעשיו של טיטוס הרשע: מֶה עָשָׂה טיטוס הרשע, נָטַל אֶת הַפָּרוֹכֶת, וַעֲשָׂאוֹ כְּמִין גַּרְגּוּתְנִי – סל גדול, וְהֵבִיא את כָּל הַכֵּלִים שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְהִנִּיחָן בָּהֶן – בפרוכת, וְהוֹשִׁיבָן בִּסְפִינָה, לֵילֵךְ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּעִירוֹ.

הגמרא דורשת על מעשה זה פסוק, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח י) 'וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וּבָאוּ, וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ, וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ', ודורשת הגמרא, אַל תִּיקְרֵי 'קְבוּרִים' אֶלָּא 'קְבוּצִים', ואַל תִּיקְרֵי

'וְיִשְׁתַּכְּחוּ' אֶלָּא 'וְיִשְׁתַּבְּחוּ', וביאור הפסוק הוא, שהרשעים נקבצו ובאו ממקום המקדש, בכדי להשתבח בעירם על מעשי הגבורה שעשו בבית המקדש. אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש שדרשו את התיבה 'קבורים' ככתיבתה, והיינו קְבוּרִים מַמָּשׁ, דַּאֲפִילּוּ מִילֵּי דְּמִטַּמְּרָן – מטמונם של ישראל שהיה קבור ומוסתר, אִיגַּלְיָיא לְהוֹן – נתגלה להם.

בעודו מפליג בספינה, עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל – רוח סערה שֶׁבַּיָּם ואיימה לְטוֹבְעוֹ, אָמַר טיטוס הרשע כִּמְדוּמֶּה אֲנִי, שֶׁאֱלֹהֵיהֶם שֶׁל ישראל אֵלּוּ, אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּמַּיִם. והראיה, שבָּא פַּרְעֹה, טִבְעוֹ בַּמַּיִם של ים סוף, ובָּא סִיסְרָא, טִבְּעוֹ בַּמַּיִם של נחל קישון, ולכן אַף הוּא עוֹמֵד עָלַי כעת, ורוצה לְטוֹבְעֵנִי בַּמַּיִם, אִם גִּבּוֹר הוּא, יַעֲלֶה לַיַּבָּשָׁה, וְיַעֲשֶׂה עִמִּי שם מִלְחָמָה, ונראה מי ינצח.

יָצְתָה בַּת קוֹל מהשמים, וְאָמְרָה לוֹ, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָרָשָׁע, בְּרִיָּה קַלָּה יֵשׁ לִי בְּעוֹלָמִי, וְיַתּוּשׁ שְׁמָהּ, אַמַּאי קָרֵי לָהּ בְּרִיָּה קַלָּה – מדוע נקרא היתוש בריה קלה, משום דְּמַעֲלָנָא אִית לָהּ – שיש לה פה להכניס את האוכל, וּמַפְקָנָא לֵית לָהּ – ואין לה פתח להוציא הרעי, עֲלֵה לַיַּבָּשָׁה, וְתַעֲשֶׂה עִמָּהּ מִלְחָמָה, ונראה מי ינצח.

עָלָה טיטוס לַיַּבָּשָׁה, בָּא יַתּוּשׁ, וְנִכְנַס בְּחוֹטְמוֹ – באפו, וְנִקֵּר בְּמוֹחוֹ שֶׁבַע שָׁנִים. יוֹמָא חַד, הֲוָה קָא חָלִיף אַבָּבָא דְּבֵי נַפְחָא – יום אחד, עבר טיטוס לפני פתח של בית נפחים, וּשָׁמַע היתוש את קַל אַרְזַפְתָּא – קול דפיקות הקורנס, שהיה הנפח דופק בו, וּאִישְׁתִּיק – ופסק היתוש מלנקר במוחו. אָמַר טיטוס, אִיכָּא תַּקַּנְתָּא – יש לי תקנה ודרך כיצד להפסיק את ניקורו של היתוש. כָּל יוֹמָא מַיְיתוּ נַפְחָא – בכל יום היו מביאים אליו נפח, וּמָחוּ קַמֵּיהּ – והיו דופקים לפניו. לְנפח נָכְרִי, יָהִיב לֵיהּ – נתן טיטוס בשכרו אַרְבַּע זוּזֵי, ולְנפח יִשְׂרָאֵל לא שילם מאומה, וּאָמַר לֵיהּ מִיסְתַּיָּיךְ – דייך בשכר זה דְּקָא חָזִית בְּסַנְאָךְ – שאתה רואה את שונאך מצטער. עַד תְּלָתִין יוֹמִין עָבַד הָכִי – במשך שלושים יום עשה טיטוס כך, ושתק היתוש מחמת קול דפיקות הקורנס, מִכָּאן וְאֵילָךְ – לאחר שלושים יום שוב לא הועילה תקנה זו, משום שכֵּיוָן דְּדָשׁ – שהורגל היתוש לקול דפיקות הקורנס, דָּשׁ – התרגל, ושוב לא פסק מניקורו מחמת קול דפיקות הקורנס.

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן עֲרוּבָא, אֲנִי הָיִיתִי בֵּין גְּדוֹלֵי וחשובי רוֹמִי, וּכְשֶׁמֵּת טיטוס פָּצְעוּ אֶת מוֹחוֹ ופתחוהו, וּמָצְאוּ בּוֹ את היתוש, שהיה גדול כְּצִפּוֹר דְּרוֹר, והיה במִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא שהיה גודלו של היתוש כְּגוֹזָל בֶּן שָׁנָה, והיה במִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין. אָמַר אַבַּיֵּי, נַקְטִינָן – קבלה יש בידינו, שפִּיו היה שֶׁל נְחוֹשֶׁת, וְצִפּוֹרְנָיו היו שֶׁל בַּרְזֶל.

כִּי הֲוָה קָא מָיֵית – כאשר עמד טיטוס למות, ציוה ואָמַר לְהוּ לאנשיו, לאחר מיתתי לִיקַלְיוּהָ לְהַהוּא גַּבְרָא – שישרפו את אותו אדם, כלומר אותי, וּלְבַדְּרֵי לְקִיטְמֵיהּ אַשֶּׁב יַמֵּי – ויפזרו את אפרו בשבע ימים, בשביל דְּלֹא לִשְׁכְּחֵיהּ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי, וְלוֹקְמֵיהּ בְּדִינָא – שלא ימצאנו אלהי היהודים ויעמידו בדין.

אוּנְקְלוֹס בַּר קְלוֹנִיקוּס, בַּר אֲחָתֵיהּ דְּטִיטוּס הֲוָה – היה בן אחותו של טיטוס, בָּעֵי לְאִיגַּיּוּרֵי – ורצה להתגייר, אָזַל, אַסְקֵיהּ לְטִיטוּס בִּנְגִידָא – הלך והעלה את טיטוס באוב, ואָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא. אָמַר לֵיהּ – ענה לו טיטוס, יִשְׂרָאֵל. חזר אונקלוס ושאל את טיטוס, מַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי להדבק בהם, ולהתגייר, אָמַר לֵיהּ טיטוס, לא תוכל לעמוד בכך, שכן מִילַּיְיהוּ נְפִישִׁין – מצוותיהם מרובות, וְלֹא מָצִית לְקִיוּמִינְהוּ – ולא תוכל לקיימם. אלא זאת איעצך, זִיל אִיגָּרֵי בְּהוּ בְּהַהוּא עָלְמָא – לך תתגרה בהם בעולם הזה, וְהָוֵית רֵישָׁא – ותיעשה לראש, דִּכְתִיב (איכה א ה) 'הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ וְגוֹ', והיינו שכָּל הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל – העושה צרות לישראל נַעֲשֶׂה לרֹאשׁ. אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את טיטוס, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, בְּמַאי – מה דינו של אותו אדם, כלומר מה עונשך. אָמַר לֵיהּ טיטוס לאונקלוס

עונשו של אותו אדם, כלומר העונש שלי, הוא בְּמַאי דְּפָסִיק אַנַּפְשֵׁיהּ – במה שפסק הוא על נפשו בחייו, והיינו שבכָּל יוֹמָא – בכל יום ויום, מַכְנְשֵׁי לֵיהּ לְקִיטְמֵיהּ – אוספים את אפרו, וְדַיְינֵי לֵיהּ – ודנים אותו, וְקָלוּ לֵיהּ – ושורפים אותו, וּמְבַדְּרוּ אַשֶּׁב יַמֵּי – ומפזרים את אפרו על פני שבעת הימים.

אָזַל – הלך אונקלוס, אַסְקֵיהּ לְבִלְעָם בִּנְגִידָא – והעלה את בלעם באוב, אָמַר לֵיהּ – שאל אונקלוס את בלעם, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ בלעם, יִשְׂרָאֵל הם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מַהוּ לְאִידַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לֵיהּ בלעם, 'לֹא תִדְרוֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם של ישראל כָּל הַיָּמִים', אָמַר לֵיהּ אונקלוס לבלעם, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי – עונשי של אותו אדם, כלומר שלך, במה הוא, אָמַר לֵיהּ בלעם, בְּשִׁכְבַת זֶרַע רוֹתַחַת.

אָזַל – הלך אונקלוס אַסְקֵיהּ בִּנְגִידָא – העלה באוב לְאחד מפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ – שאל אותו אונקלוס, מַאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עָלְמָא – מי חשוב בעולם הבא, אָמַר לֵיהּ, יִשְׂרָאֵל הם החשובים בעולם הבא, שאל אותו אונקלוס, מַהוּ לְאִדַּבּוּקֵי בְּהוּ – האם כדאי לדבוק בהם, כלומר להתגייר, אָמַר לֵיהּ אותו פושע, 'טוֹבָתָם דְּרוֹשׁ, רָעָתָם לֹא תִדְרוֹשׁ' משום שכָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן – בישראל להרע להם ולהצר להם, הרי זה כְּאִילּוּ נוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ ומזיק לראייתו, כלומר שגורם רעה לעצמו, אָמַר לֵיהּ אונקלוס, דִּינֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא בְּמַאי – מהו עונשך בשמים, אָמַר לֵיהּ אותו פושע, מענישים אותי בְּצוֹאָה רוֹתַחַת. דְּאָמַר מַר – לפי שאמרו במסכת עירובין (כא:), כָּל הַמַּלְעִיג עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים, נִידּוֹן – מענישים אותו בְּצוֹאָה רוֹתַחַת.

תָּא חֲזִי – בא וראה ממעשה זה, מַה בֵּין פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שאע"פ שבחייהם היו פושעים, מכל מקום לאחר מותם הרי הם ממליצים לעשות טוב עם בני ישראל, לִנְבִיאֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שאע"פ שבחייהם נגלית עליהם השכינה ונתנבאו, מכל מקום הרי הם מרשיעים לדבר כנגד ישראל אפילו לאחר מותם.

תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל בּוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי סִיַּיע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בַּר קַמְצָא שביישו בעל הסעודה, וסייעו הקב"ה לבצע את נקמתו, וְהֶחְרִיב אֶת בֵּיתוֹ וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלוֹ.

הגמרא מספרת על חורבן 'הר המלך', ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה:) שאַתַּרְנְגוֹלָא וְאַתַּרְנְגוֹלְתָּא חָרֵיב טוּר מַלְכָּא – בגלל מעשה שאירע בתרנגול ותרנגולת, נחרב טור מלכא [–הר המלך].

וכך היה סיפור המעשה, דְּהֲווֹ נְהִיגֵי – שהיו אנשי הר המלך נוהגים, כִּי הֲווּ מַפְקֵי חֲתָנָא וְכַלְתָּא – שכאשר היו מוציאים חתן וכלה לחופתם, מַפְקֵי קַמַּיְיהוּ תַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָּא – היו מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לסימן טוב, כְּלוֹמַר – כאומרים לחתן ולכלה פְּרוּ וּרְבוּ כְּתַרְנְגוֹלִים.

מספרת הגמרא, יוֹמָא חַד – יום אחד, כשהיו היהודים מוציאים תרנגול ותרנגולת לפני חתן וכלה, הֲוָה קָא חָלִיף גּוּנְדָּא דְּרוֹמָאֵי – עבר גדוד של רומאים באותו מקום, וּשַׁקְלִינְהוּ מִינַיְיהוּ – ולקחו אנשי הגדוד את התרנגולים מאיתם, נָפְלוּ עֲלַיְיהוּ – התנפלו יהודי המקום על אנשי הגדוד הרומאים וּמָחוּנְהוּ – והיכו אותם, אָתוּ – באו וְאָמְרוּ לֵיהּ לַקֵּיסָר, מָרְדוּ בָּךְ יְהוּדָאֵי – היהודים מרדו בך, כיון ששמע הקיסר זאת אָתָא עֲלַיְיהוּ – בא הקיסר וצבאו למלחמה על בני טור מלכא.

הֲוָה בְּהוּ – היה ביהודי הר המלך, הַהוּא – אותו אדם הנקרא בַּר דְּרוֹמָא, דַּהֲוָה קָפִיץ מִילָא – שהיה קופץ למרחק של מיל וְקָטִיל בְּהוּ – והורג ברומאים. שָׁקְלֵיהּ קֵיסָר לְתַאגֵיהּ – נטל קיסר רומי את כתרו, וְאוֹתְבֵיהּ אַאַרְעָא – והניחו על הארץ, וְאָמַר, רִיבּוֹנֵיהּ דְּעָלְמָא כּוּלֵּיהּ – אדון כל העולם, אִי נִיחָא לָךְ – אם נח הדבר ונכון לפניך, לֹא תִּמְסְרֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא – אל נא תמסור את אותו אדם, כלומר אותי, לְדִידֵיהּ וּלְמַלְכוּתֵיהּ – אותו ואת מלכותו, כלומר אותי ואת מלכותי, בְּיָדֵיהּ דְּחַד גַּבְרָא – בידי אדם אחד. אַכְשְׁלֵיהּ פּוּמֵיהּ לְבַר דְּרוֹמָא – פיו של בר דרומא הכשילו לדבר שלא כהוגן וְאָמַר 'הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ' והיינו שאיננו זקוקים לעזרת האלהים במלחמות צבאינו, וננצח את אויבינו גם אם האלהים זנח אותנו.

שואלת הגמרא, מה פגם היה בדבריו של בר דרומא, והרי דָּוִד נַמִּי אָמַר הָכִי – דוד המלך אמר גם הוא כך בתהלים (ס יב), ומדוע היה אסור לבר דרומא לומר כן. עונה הגמרא, דָּוִד באומרו פסוק זה בתהלים, לא נתכוין חלילה לומר שאינם זקוקים לעזרת האלהים במלחמותיהם, אלא אַתְמוּהֵי קָא מְתַמַּהּ – אמר כן בלשון תמיהה ושאלה, והיינו ששאל את הקב"ה 'מדוע זנחת אותנו ואינך יוצא בצבאותינו', אולם בר דרומא אמר זאת בניחותא, והיתה כוונתו שאף כשאתה אלהים זנחתנו ואינך יוצא בצבאותינו, מנצחים אנו את אויבינו. עָל לְבֵית הַכִּסֵּא – כשנכנס בר דרומא לבית הכסא, אָתָא דַּרְקוֹנָא – בא נחש שַׁמְטֵיהּ לְכַרְכְּשֵׁיהּ – וקרע לו את החלחולת, וְנָח נַפְשֵׁיהּ – ומת בר דרומא. כשראה הקיסר שנענתה תפילתו ומת בר דרומא, אָמַר, הוֹאִיל וְאִיתְרַחֵישׁ לִי נִיסָא – היות ונעשה לי נס, הָא זִימְנָא אִישְׁבְּקִינְהוּ – אעזוב את היהודים בפעם זו, ולא אלחם בהם, שַׁבְקִינְהוּ וְאָזַל – עזב הקיסר וצבאו את היהודים והלך לעירו. מרוב שמחה על כך שעזבם הקיסר, אִיזְדַקּוּר – רקדו היהודים, וְאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וְאַדְלִיקוּ שְׁרַגֵּי – והדליקו נרות, עַד דְּאִיתְחַזֵּי בִּלְיוֹנָא דְּגוּשְׁפַּנְקָא בְּרָחוֹק מִילָא – עד שמרוב הארת הנרות שהודלקו, יכלו אנשי חיל הקיסר לראות בלילה צורה המוטבעת בטבעת, במרחק של מיל מהעיר. וכשראה כן הקיסר אָמַר, מֵיחֲדָא קָא חָדוּ בִּי יְהוּדָאֵי – היהודים שמחים ובטוחים בכך שלא יכולתי לנצחם. הָדַר אָתָא עֲלַיְיהוּ – חזר הקיסר ובא עליהם למלחמה.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, תְּלָת מֵאָה אַלְפֵי שְׁלִיפֵי סַיְיפָא – שלש מאות אלף חיילים עם חרבות שלופות בידיהם, עַיְילוּ לְטוּר מַלְכָּא – נכנסו ובאו להר המלך, וְקָטְלוּ בָּהּ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילְוָותָא – והרגו בה במשך שלשה ימים ושלשה לילות, וּבְהַךְ גִּיסָא הִלּוּלֵי וְחִנְגֵּי – ובצדה השני היו היהודים מעמידים חופות ומחולות, שהיו שמחים על נצחונם שהניחם הקיסר והלך לארצו, וְלֹא הֲווּ יָדְעֵי הֲנֵי בַּהֲנֵי – ולא ידעו האנשים החוגגים שבצד זה, בהריגת אנשי הצד השני.

נאמר במגילת איכה (ב ב) 'בִּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֵת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב'. כִּי אָתָא רָבִין – כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, 'נאות יעקב' – אֵלּוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת – שש מאות אלף עיירות שֶׁהָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, והקב"ה בילע אותם ולא חמל עליהם. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַבִּי אַסִּי, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עֲיָירוֹת הָיוּ לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וְכָל אַחַת וְאַחַת מעיירות אלו, הָיוּ דרים בָּהּ אנשים הרבה כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם – שהיו שש מאות אלף איש, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ עיירות, שֶׁהָיוּ בָּהֶן מליון ומאתיים אלף איש, שהם כִּפְלַיִם כְּמספר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן, כְּפַר בִּישׁ, כְּפַר שִׁיחֲלַיִים, כְּפַר דִּכְרַיָּא.

ומבארת הגמרא מדוע נקראו כן: כְּפַר בִּישׁ נקרא 'ביש', והיינו 'רע', משום דְּלֹא יָהֲבֵי בֵּיתָא לְאוּשְׁפִּיזָא – שלא נתנו בית ומקום לינה לאורחים. כְּפַר שִׁיחֲלַיִים נקרא כן לפי שֶׁהָיְתָה פַּרְנָסָתָן מִן מאכל הנקרא שִׁחֲלַיִים. כְּפַר דִּכְרַיָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כפר זה היה נקרא 'דכריא' שהוא בארמית 'זכרים', לפי שֶׁהָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן יוֹלְדוֹת זְכָרִים תְּחִלָּה, וְיוֹלְדוֹת נְקֵבָה אחת בָּאַחֲרוֹנָה, וּפוֹסְקוֹת מלהוליד.

אָמַר עוּלָא, לְדִידִי חָזֵי לִי – אני בעצמי ראיתי הַהוּא אַתְרָא – את אותו מקום הנקרא הר המלך, וַאֲפִילּוּ שִׁיתִּין רִיבְוָותָא קָנֵי לֹא מַחְזִיק – ואינו יכול להכיל בגודלו אפילו שש מאות אלף קנים [כלומר, שאינו מקום גדול כלל].

אָמַר לֵיהּ הַהוּא צְדוֹקִי לְרַבִּי חֲנִינָא – אמר אותו צדוקי לרבי חנינא, שְׁקוּרֵי מְשַׁקְּרִיתוּ – משקרים הנכם, במה שהנכם אומרים שהר המלך היה מקום כה גדול שהיו בו שישים ריבוא עיירות שבכל אחת ואחת היו שישים ריבוא איש, שהרי אין בכל גודלו של מקום זה בכדי להכיל אפילו שש מאות אלף קנים, אָמַר לֵיהּ רבי חנינא לצדוקי, אכן, בזמן הזה שארץ ישראל חריבה אין מקום זה יכול להכיל אפילו שישים ריבוא קנים, אולם בזמן ישוב הארץ היו בו שישים ריבוא עיירות, ואל תתמה על כך, לפי ש'אֶרֶץ צְבִי' כְּתִיב בָּהּ – ארץ ישראל נקראת 'אֶרֶץ הַצְּבִי' (דניאל יא מא), על שם שתכונותיה כצבי, מַה צְּבִי זֶה אֵין עוֹרוֹ מַחְזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ – כשם שהצבי אין עורו בגודל כל בשרו, ומשהופשט ממנו עורו שוב אין יכולים לחזור ולכסות את כל גופו על ידי עורו, כך אַף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בִּזְמַן שֶׁישראל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, רַוְוחָא – הרי היא מרווחת, ויש בה מקום להרבה אנשים, וּבִזְמַן שֶׁאֵין ישראל יוֹשְׁבִין עָלֶיהָ, גָּמְדָא – הרי היא מתכווצת, ואין מקום להרבה אנשים לגור בה.

רַב מַנְיוּמֵי בַּר חִלְקִיָּה, וְרַב חִלְקִיָּה בַּר טוּבִיָּה, וְרַב הוּנָא בַּר חִיָּיא, הֲווּ יָתְבֵי גַּבֵּי הֲדָדֵי – היו יושבים יחדיו, וְאָמְרֵי, אִי אִיכָּא דִּשְׁמִיעַ לֵיהּ מִילְּתָא מִכְּפַר סְכַנְיָא שֶׁל מִצְרַיִם – אם יש מי ששמע אודות אנשי כפר סכניא של מצרים, אם אנשים צדיקים היו או רשעים, לֵימָא – שיאמר. פָּתַח חַד מִינַיְיהוּ [–אחד מהם] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בְּאָרוּס וַאֲרוּסָתוֹ מאנשי כפר סכניא, שֶׁנִּשְׁבּוּ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִשִּׂיאוּם זֶה לָזֶה, אָמְרָה לוֹ הארוסה לארוס, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תִּגַּע בִּי, לפי שֶׁאֵין לִי כְּתוּבָּה מִמְּךָ, ואסורה אני לך, וְלֹא נָגַע בָּהּ הארוס עַד יוֹם מוֹתוֹ, וּכְשֶׁמֵּת הארוס אָמְרָה לָהֶן הארוסה, סִיפְדוּ לְאדם זֶה שֶׁפִּטְפֵּט – זלזל בְּיִצְרוֹ ולא החשיבו, אלא נתגבר עליו, יוֹתֵר מִמה שזלזל יוֹסֵף ביצרו, במעשה אשת פוטיפר. בשלשה דברים היה נסיונו של ארוס זה גדול יותר מנסיונו של יוסף: דְּאִילּוּ בְּיוֹסֵף לֹא הֲוָה אֶלָּא חֲדָא שַׁעְתָּא – הנסיון של יוסף לא היה אלא שעה אחת, וְהַאי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא – וארוס זה נתנסה והתגבר על יצרו כל יום ויום. וְאִילּוּ יוֹסֵף לָאו בַּחֲדָא מִטָּה – לא שכב עם אשת פוטיפר במטה אחת, וְהַאי בַּחֲדָא מִטָּה – וארוס זה שכב עם ארוסתו במטה אחת, ולא נגע בה. וְאִילּוּ לגבי יוֹסֵף אשת פוטיפר לָאו אִשְׁתּוֹ היתה, וְהָא אִשְׁתּוֹ – ואילו כאן ארוסתו היתה, והיה לו שייכות עמה, ובכל זאת לא נגע בה.

פָּתַח אִידָךְ [–אחר] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בכפר סכניא, וְעָמְדוּ אַרְבָּעִים מוֹדִיּוֹת של תבואה בְּשווי דִינָר, והיה שובע לפי שהתבואה היתה בזול, ולפתע נֶחְסַר הַשַּׁעַר מוֹדִיָּא אַחַת – נתייקרה התבואה ומכרו רק שלשים ותשע מודיות בדינר, וּבָדְקוּ אנשי כפר סכניא מדוע נענשו משמים בהתייקרות התבואה, וּמָצְאוּ אָב וּבְנוֹ שֶׁבָּאוּ עַל נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וֶהֱבִיאוּם לְבֵית דִּין וּסְקָלוּם, וְחָזַר הַשַּׁעַר לִמְקוֹמוֹ והוזלה התבואה ושוב יכלו לקנות ארבעים מודיות של חיטים בדינר.

פָּתַח אִידָךְ [–אחר] וְאָמַר, מַעֲשֶׂה בכפר סכניא בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשְׁתּוֹ לְגָרְשָׁהּ – שרצה לגרש את אשתו, וְהָיְתָה כְּתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה –והסכום שהתחייב לתת לאשתו בכתובתה אם יגרשנה היה סכום גדול, ולא רצה לשלם לה, מֶה עָשָׂה, הָלַךְ וְזִימֵּן אֶת שׁוֹשְׁבִינָיו – הזמין את חבריו הקרובים, וְהֶאֱכִילָן וְהִשְׁקָן, שִׁיכְּרָן ביין, וְהִשְׁכִּיבָן עַל מִיטָּה אַחַת יחד עם אשתו, וְהֵבִיא לוֹבֶן בֵּיצָה – החלק החיצון של הביצה, שהוא דומה במראהו לשכבת זרע, וְהֵטִיל בֵּינֵיהֶן כדי להוציא קול שבאו על אשתו, וְהֶעֱמִיד לָהֶן עֵדִים שיראו אותם שוכבים עם אשתו במטה אחת, וּבָא לְבֵית דִּין וטען שרוצה לגרש את אשתו לפי שזנתה עם קרוביו, ואינו מחויב באופן זה ליתן לה את כתובתה, הָיָה שָׁם [–בבית הדין] זָקֵן אֶחָד, מִתַּלְמִידֵי שַׁמַּאי הַזָּקֵן, וּבָבָא בֶּן בּוּטָא שְׁמוֹ, אָמַר לָהֶן, כָּךְ מְקוּבְּלַנִּי מִשַּׁמַּאי

חַזְקָן, לוֹבֶן בֵּיצָה סוֹלֵד מִן הָאוּר – מתייבש ומגליד כאשר שמים אותו קרוב לאש, וְשִׁכְבַת זֶרַע דּוֹחֶה מִן הָאוּר – נכנסת ונבלעת בבגד, אך אינה מגלדת, ויש עצה לבדוק האם אכן היה במטה שכבת זרע, או לא, בְּדָקוּ וּמָצְאוּ בִּדְבָרָיו – בדקו כדבריו ומצאו שאין זה שכבת זרע, כי אם לובן של ביצה המגליד באש, וְהֶבִיאוּהוּ לאדם זה שרצה לגרש את אשתו ללא תשלום כתובתה לְבֵית דִּין, וְחִלְּקוּהוּ וְהִגְבּוּהוּ כְּתוּבָּתָהּ מִמֶּנּוּ – והכריחוהו לשלם לה את כתובתה.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, וּמֵאַחַר דַּהֲווֹ צַדִּיקִים כּוּלֵּי הַאי – היות והיו אנשי כפר סכניא כל כך צדיקים, מַאי טַעְמָא אִיעַנּוּשׁ – מדוע נענשו, שנחרב כפר סכניא, אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב יוסף, מִשּׁוּם דְּלֹא אִיאַבּוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם – שלא התאבלו על חורבן ירושלים, דִּכְתִיב בישעיה (סו י) 'שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֹהֲבֶיהָ, שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ' אבל אלו שאינם מתאבלים עליה לא יזכו לשוש כי אם להחרב.

הגמרא מספרת על חורבן העיר ביתר, ומבארת את מה שאמר רבי יוחנן (לעיל נה:) אַשְׁקָא דְּרִיסְפַּק חָרִיב בֵּיתָר – בגלל מעשה שאירע בדופן של מרכבת נשים, נחרבה העיר ביתר, דַּהֲווֹ נְהִיגֵי – שהיו אנשי ביתר נוהגים, כִּי הֲוָה מִתְיַלִּיד יְנוּקָא – שכאשר היה נולד להם תינוק זכר, שָׁתְלֵי אַרְזָא – היו שותלים עץ ארז, ואילו כאשר היתה נולדת יְנוּקְתָּא – תינוקת נקבה, שָׁתְלֵי תּוֹרְנִיתָא – היו שותלים מין עץ ארז נקבה הנקרא שיטה, וְכִי הֲווּ מִינְסְבֵי – וכאשר היו נישאים בני העיר זה לזו, כַּיְיצֵי לְהוּ – היו קוצצים אילנות אלו, וְעָבְדוּ גְּנָנָא – והיו עושים מהם חופה.

יוֹמָא חַד הֲוָה קָא חָלְפָא בְּרֵיתֵיהּ דְּקֵיסָר – יום אחד עברה בתו של הקיסר בעיר ביתר, אִתְכַּר שָׁקָא דְּרִיסְפַּק – ונשבר דופן מרכבת הנשים אשר לה, הלכו עבדיה קָצוּ אַרְזָא וְעַיְּילוּ לָהּ – וקצצו עץ ארז ששתל יהודי בלידת בנו והביאו לה, בכדי לתקן את דופן המרכבה, אָתוּ, נָפוֹל עֲלֵיהוּ מְחוּנְהוּ – באו היהודים, והתנפלו עליהם והכו אותם, אָתוּ אָמְרוּ לֵיהּ לַקֵּיסָר מָרְדוּ בָךְ יְהוּדָאֵי – באו ואמרו לקיסר שמרדו בו היהודים, אָתָא עֲלֵיהוּ – בא עליהם הקיסר למלחמה.

נאמר באיכה (ב ג) 'גָּדַע בְּחָרִי אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל', אָמַר רַבִּי זֵירָא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלּוּ שְׁמוֹנִים [אֶלֶף] קַרְנֵי מִלְחָמָה – ראשי גייסות המלחמה, שהיו תוקעים בקרן כדי לאסוף אליהם את אנשי הצבא למלחמה, שֶׁנִּכְנְסוּ לְכַרְךְ בֵּיתָר בְּשָׁעָה שֶׁלְּכָדוּהָ, וְהָרְגוּ בָהּ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטַף, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן וְנָפַל לַיָּם הַגָּדוֹל, שֶׁמָּא תֹּאמַר קְרוֹבָה הָיְתָה הָעִיר בֵּיתָר לַיָּם הַגָּדוֹל, וְלֹא נִפְלוּ דְּמֵי אַנְשֵׁי הָעִיר לַיָּם הַגָּדוֹל, זֶה אֵינוֹ אֶמֶת, אֶלָּא רְחוֹקָה הָיְתָה הָעִיר בֵּיתָר מֵהַיָּם הַגָּדוֹל מֶרְחַק מִיל וּבְכֹל זֹאת מִפְּנֵי רִיבּוּי הַדָּם הָלַךְ הַדָּם וְנִשְׁפַּךְ בַּיָּם הַגָּדוֹל.

תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, שְׁנֵי נְחָלִים יֵשׁ בִּבְקָעַת יָרְדֵּן – במקום הנקרא בקעת ידים, נחל אֶחָד מוֹשֵׁךְ אֶת מִימָיו אֵילָךְ – לצד אחד, וְנַחַל אֶחָד מוֹשֵׁךְ אֶת מִימָיו אֵילָךְ – לצד שני, וכאשר נהרגו אנשי ביתר ונשפך דמם, נפל דמם לנחלים אלו וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים שהיו בנחלים שְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם וְאֶחָד דָּם – שני שליש מים, ושליש אחד של דם מרוב דם אנשי העיר שנשפך אליהם.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, שֶׁבַע שָׁנִים בָּצְרוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אֶת כַּרְמֵיהֶן, מִדָּמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּלֹא שהוצרכו זֶבֶל לזבל את הכרמים.

הגמרא מספרת שנהרגו רבים מישראל בידי נבוזראדן, בימי חורבן בית המקדש הראשון. וזו נקמת ה' על שבציוויו של יואש מלך יהודה הרגו שריו את זכריה בן יהוידע הכהן, בעזרה שבבית המקדש, כאשר הוכיחם שהשתחוו ליואש ועשאוהו אלוה, כמו שנאמר בדברי הימים (ב' כד יז–כב).

אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, סָח לִי זָקֵן אֶחָד מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בִּבְקִיעָה זוּ הָרַג נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים – שר ההורגים שתחת נבוכדנצר מלך בבל, מָאתַיִם וַאֲחַת עֶשְׂרֵה רִבּוֹא – שתי מיליון מאה ועשר אלף נפשות מישראל, וּבִירוּשָׁלַיִם הָרַג נבוזראדן תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע רִבּוֹא – תשע מאות וארבעים אלף נפשות מישראל עַל אֶבֶן אַחַת, עַד שֶׁהָלַךְ דָּמָן של האנשים שהרג נבוזראדן ועלה לעזרה שבבית המקדש, וְנָגַע דמם בְּדָמוֹ שֶׁל זְכַרְיָה בן יהוידע הכהן, שהרגוהו בעזרה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (הושע ד ב) 'אָלָה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ', ונגעו הדמים ששפך נבוזראדן, בדמו של זכריה הכהן ששפכו ישראל.

אַשְׁכְּחֵיהּ – מצא נבוזראדן לְדִמֵּיהּ דִּזְכַרְיָה – את דמו של זכריה, וראה דַּהֲוָה קָא מַרְתַּח וְקָלִיק – שהיה דמו רותח ועולה, אָמַר – שאל נבוזראדן את היהודים, מַאי הַאי – מה הסיבה שדם זה רותח, אָמְרוּ לֵיהּ היהודים, דם זה הוא דַּם של זְבָחִים דְּאִשְׁתַּפּוּךְ – שנשפך ללא קיום מצוותם בזריקה על המזבח, ולכן הדם רותח, אֲיִתֵּי דָּמֵי – הביא דם בהמות וְלָא אִידַּמּוּ – ולא היה דם הבהמות דומה לדם זה. הבין נבוזראדן שלא אמרו לו היהודים את האמת איזה דם הוא זה, אָמַר לְהוּ נבוזראדן ליהודים, אִי אָמְרִיתוּ לִי – אם תאמרו לי של מי דם זה, הרי מוּטָב, וְאִי לָאו – ואם לא תאמרו לי, מַסְרִיקְנָא לְבִשְׂרֵיכוּ בְּמַסְרְקֵי דְּפַרְזְלֵי – אסרוק את בשרכם במסרקי ברזל. אָמְרֵי לֵיהּ היהודים, מַאי נִימָא לָךְ – אין לנו מה לומר לך אלא את האמת נְבִיָּא הֲוָה בָּן – נביא היה בנו דַּהֲוָה קָא מוֹכַח לָן בְּמִילֵי דִּשְׁמַיָּא – שהיה מוכיחנו בעניני שמים קָמִינַן עֵילָּוֵיהּ וְקַטְלִינָן לֵיהּ – קמנו עליו והרגנוהו, וְהָא כַּמָּה שְׁנִין דְּלָא קָא נָיֵיחַ דְּמֵיהּ – וזה כמה שנים מאז שהרגנוהו ודמו עדיין לא נח. אָמַר לְהוּ נבוזראדן, אֲנָא מְפַיְּיסְנָא לֵיהּ – אני אפייס את דמו של זכריה, אֲיִתֵּי – הביא נבוזראדן את חכמי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וחכמי סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, קָטַל עֵילָּוֵיהּ – והרג אותם על דמו של זכריה הכהן, וְעַדַּיְין לָא נָח דמו של זכריה והמשיך לרתוח. הביא נבוזראדן כַּחוּרִים וּבְתוּלוֹת, וְקָטַל עֵילָּוֵיהּ – והרג על הדם, וְעַדַּיְין לָא נָח דמו של זכריה, אֲיִתֵּי – הביא נבוזראדן תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, קָטַל עֵילָּוֵיהּ – והרג על הדם, וְעַדַּיְין לָא נָח דמו של זכריה, אָמַר לֵיהּ נבוזראדן לדמו של זכריה, זְכַרְיָה זְכַרְיָה טוֹבִים שֶׁבָּהֶן אִיבַּדְתִּים – הטובים שבישראל איבדתי על דמך, נִיחָא לָךְ דְּאַבְּדִינְהוּ לְכוּלְּהוּ – האם נוח לך שאאבד את כל עם ישראל על דמך, כִּדְאָמַר לֵיהּ הָכִי – כאשר אמר לו כך, נָח דמו של זכריה הכהן ורגע מרתיחתו. בְּהַהִיא שַׁעְתָּא – באותה שעה, שראה נבוזראדן מה שאירע עם דמו של זכריה הכהן, הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ. אָמַר בליבו, והלא הדברים קל וחומר, וּמָה אִם עַל נֶפֶשׁ אַחַת שהרגו, נענשו כָּךְ – בעונש חמור, הַהוּא גַּבְרָא – אותו אדם, נבוזראדן, דְּקָטַל כָּל הָנֵי נִשְׁמָתָא – שהרג את כל הנשמות האלו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שיענש בעונש חמור. עָרַק – ברח נבוזראדן, אָזַל שָׁדַר שְׁטַר פִּרְטָא בְּבֵיתֵיהּ – והלך ושלח שטר צוואה לביתו שפירט בו מה לעשות עם נכסיו, וְאִנַּיֵּיר – והתגייר.

תָּנָא – שנינו בברייתא, נַעֲמָן – שר צבא מלך עמון גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה – קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, כמבואר במלכים (ב' ה יז), נְבוּזַרְאֲדָן – רב הטבחים של נבוכדנצר מלך בבל גֵּר צֶדֶק הָיָה, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל הָמָן לָמְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְרַק, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא לָמְדוּ תִּינוֹקוֹת בִּירוּשָׁלַיִם, מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לָמְדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים. ומבארת הגמרא, מַאן אִינּוּן – מי מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים, שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן.

הַיְינוּ דִּכְתִיב (יחזקאל כד ח) 'לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת דָּמָהּ עַל צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הִכָּסוֹת' – הקב"ה ציוה על דמו של זכריה שישאר על רצפת העזרה ולא יבלע,כדי להעלות חימה לפניו שיזכור לנקום את נקמתו.

נאמר בתורה (בראשית כז כב), שיצחק אמר ליעקב כאשר מישש את ידיו, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו', דורשת הגמרא, 'הַקּוֹל', זֶה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב, בימי אַדְרְיָינוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בְּאַלֶּכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עַל שִׁשִּׁים רִבּוֹא – והיינו מיליון ומאתיים אלף, שהם כִּפְלַיִם כְּמספר יוֹצְאֵי מִצְרַיִם שהיו שש מאות אלף איש. ממשיכה הגמרא לדרוש את הפסוק 'קוֹל יַעֲקֹב' זֶה קול הצווחה שהשמיעו בני יעקב בימי אַסְפַּסְיָינוּס קֵיסָר, שֶׁהָרַג בִּכְרַךְ בֵּיתָר אַרְבַּע מֵאוֹת רִבּוֹא – ארבע מיליון איש מבני יעקב, וְאָמְרֵי לֵהּ – ויש אומרים שהרג אַרְבַּעַת אֲלָפִים רִבּוֹא – ארבעים מיליון איש מבני יעקב. וסיום הפסוק 'וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' זו ידי מַלְכוּת הָרְשָׁעָה מבני עשיו, שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת בָּתֵּינוּ, וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ,

וְהִגְלִיתָנוּ מֵאַרְצֵנוּ. דָּבָר אַחֵר, 'הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב' מִרְמַז שֶׁאֵין לְךָ תְּפִלָּה – שנעשית בקול, שֶׁמּוֹעֶלֶת ומתקבלת במרומים, שֶׁאֵין מעורב בָּהּ מִקּוֹל זַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. 'וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' מִרְמַז שֶׁאֵין לְךָ מִלְחָמָה שנעשית בידים שֶׁנּוֹצֶחֶת – שמנצחת את אויביה, שֶׁאֵין מעורב בָּהּ מִידֵי זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו.

אמרנו לעיל שחרב הבית ונהרגו רבבות אלפי ישראל על ידי לשון הרע וְהֵינוּ – וזה מה דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בביאור הפסוק (איוב ה כא) 'בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֶּחְבָּא, שבְּחִירְחוּרֵי לָשׁוֹן – בזמן מריבת הלשון שאדם מכה ברעהו בלשונו כמו בשוט, תֶּחְבָּא – תתחבא כדי שלא תאבד.

הגמרא מביאה עוד דרשה בענין החורבן: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב (תהלים קלז א) 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן', מְלַמֵּד, שֶׁהָרָאהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד את חוּרְבַּן בֵּית רִאשׁוֹן, וְאת חוּרְבַּן בֵּית שֵׁנִי. חוּרְבַּן בֵּית רִאשׁוֹן ראה דוד, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ' – צפה דוד ברוח הקודש שנבוכדנצר יגלה את בני ישראל לבבל כשיחריב את בית המקדש, ושם הם יקוננו על החורבן. חורבן בֵּית שֵׁנִי ראה דוד דִּכְתִיב (שם ז) 'זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלִָם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ' – צפה דוד ברוח הקודש שטיטוס שהוא מבני אדום יחריב את ירושלים, והתפלל שהקב"ה יזכור לאדום שהחריבו את ירושלים, ויפרע מהם.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים שרַבִּי אַמִּי אמר זאת, וְאָמְרֵי לַהּ – ויש אומרים שבְּמַתְנִיתָא תָּנָא – ששנינו כן בברייתא, מַעֲשֶׂה היה בְּאַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים וּיְלָדוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ לְקָלוֹן – על מנת לעשות בהם דברים מגונים שאין דרכם בכך, ילדים למשכב זכר ונקבות לפילגשים, הִרְגִּישׁוּ הילדים והילדות בְּעַצְמָן לְמַה הֵן מִתְבַּקְּשִׁים – איזו עבירה יכריחו אותם הגוים לעשות, וְאָמְרוּ – שאלו הילדים אִם אָנוּ טוֹבְעִין בַּיָּם – אם נטביע עצמנו בים כדי שלא יכריחונו הגוים לחטוא, האם אָנוּ בָּאִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. דָּרַשׁ לָהֶן הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן וענה להם תשובה, נאמר בתהילים (סח כג) 'אָמַר ה', מִבָּשָׁן אָשִׁיב, אָשִׁיב מִמְּצֹלֹת יָם', וזה פירוש הפסוק 'מִבָּשָׁן אָשִׁיב', הכוונה שמִּבְּנֵי שֵׁנִי אַרְיֵה – את הנטרפים על קידוש ה' אשיב לחיי העולם הבא, לפי ש'מבשן' נוטריקון מבין שן. 'אָשִׁיב מִמְּצוֹלֹת יָם' לחיי העולם הבא את אֵלּוּ שֶׁטּוֹבְעִין בַּיָּם על קידוש ה', כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ הַיְלָדוֹת כָּךְ – שהקב"ה ישיבם לחיי העולם הבא, מיד קָפְצוּ כּוּלָּן מהספינה וְנָפְלוּ לְתוֹךְ הַיָּם. נָשְׂאוּ יְלָדִים קַל וְחוֹמֶר בְּעַצְמָן וְאָמְרוּ, מָה ילדות הַלָּלוּ, שֶׁדַּרְכָּן לְכָךְ – לתשמיש, ואין זו חרפה כל כך גדולה עבורן, נהגו כָּךְ וקפצו לים וטבעו על קידוש ה', אָנוּ הילדים שֶׁאֵין דַּרְכֵּנוּ לְכָךְ – למשכב זכר וחרפתנו גדולה מאד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאנו צריכים למות על קידוש ה', מיד אַף הֵם קָפְצוּ לְתוֹךְ הַיָּם ומתו, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (תהלים מד כג) 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם שֶׁחָשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה' – בעבור קדושת שמך אנו מזלזלים בחיינו ומוכנים ליהרג כמו צאן שהולך לטבח.

וְרַב יְהוּדָה אָמַר, זוֹ אִשָּׁה וְשִׁבְעָה בָנֶיהָ שמתו על קידוש ה', ועליה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'. ומספרת הגמרא כיצד היה הדבר, אַתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ דְּקֵיסָר – הביאו את הבן הראשון לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ פְּלַח – אמרו לו עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ – לא אעבוד לעבודה זרה לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כ ב) 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו וְאַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – והביאו את הבן השני לְקַמֵּיהּ דְּקֵיסָר – לפני הקיסר, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שם) 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השלישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות כב יט) 'זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַה לְבַדּוֹ', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן הרביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (שמות לד יד) 'לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן החמישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים ו ד) 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השישי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים ד לט) 'וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד', אַפְקוּהוּ וּקְטָלוּהוּ – הוציאוהו והרגוהו. אַתְיוּהוּ לְאִידָךְ – הביאו את הבן השביעי, אָמְרוּ לֵיהּ, פְּלַח – עבוד לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אָמַר לְהוּ לא אעבוד, לפי שכְּתוּב בַּתּוֹרָה (דברים כו יז) 'אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ – יחידת וְגו' הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ', ואחר כך נאמר (שם יח) 'וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו'. כְּבָר נִשְׁבַּעְנוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין אָנוּ מַעֲבִירִין – מחליפין אוֹתוֹ בְּאֵל אַחֵר, וְאַף הוּא נִשְׁבַּע לָנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִיר – מחליף אוֹתָנוּ בְּאוּמָה אַחֶרֶת. אָמַר לֵיהּ קֵיסָר, אינו מבקש שתשתחווה באמת לעבודה זרה, אלא אני אִישְׁדֵּי לְךָ גּוּשְׁפַּנְקָא – אזרוק לך את חותמתי שצורתי מוטבעת בה, וּנְחֵין וְשַׁקְלֵיהּ – ותתכופף ותטלנה, ויראה כאילו השתחוית אליה, כִּי הֵיכִי דְּלִימְרוּ קַבִּיל עֲלֵיהּ הַרְמָנָא דְּמַלְכָא – כדי שיאמרו שקבלת עליך את שלטון המלך לעשות כרצונו, אָמַר לֵיהּ הבן השביעי חָבָל עָלְךָ קֵיסָר, חָבָל עָלְךָ קֵיסָר, אם עַל כְּבוֹד עַצְמְךָ אתה חושש כל כָּךְ, עַל כְּבוֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שעלי לחוס ולא לחלל את שמו, אַפְקוּהוּ לְמִיקְטַלֵּיהּ – הוציאוהו להריגה, אָמְרָה לְהוּ אִימֵּיהּ – אמרה להם אמו, יַהֲבוּהוּ נִיחָלִי וְאִינַשְּׁקֵיהּ פּוּרְתָּא – תנו לי אותו ואנשקהו מעט. אָמְרָה לוֹ, בְּנִי, לְכוּ וְאִמְרוּ לְאַבְרָהָם אָבִיכֶם, אַתָּה עָקַדְתָּ עַל הַמִּזְבֵּחַ בֵּן אֶחָד, וַאֲנִי עָקַדְתִּי שבעה בנים עַל שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת. אַף הִיא עָלְתָה לַגַּג וְנָפְלָה וּמֵתָה, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, 'אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה' (תהלים קיג ט).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר הסיבה שהורגנו כל היום זוֹ מצות מִילָה, שֶׁנִּיתְּנָה – שמצוותה למול את התינוק בְּיוֹם השְּׁמִינִי ללידתו, כשעלול למות ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כוונת פסוק זה על אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמְּרַאִין הֲלָכוֹת שְׁחִיטָה בְּעַצְמָן – שמראים על צוארם כיצד צריך לשחוט, דְּאָמַר רָבָא כָּל מִילֵּי לִיחֲזֵי אִינִישׁ בְּנַפְשֵׁיהּ – כל דבר יכול אדם להראות על עצמו, כַּר – חוץ מִשְׁחִיטָה שמא יתקע הסכין בגרונו, וְדָבָר אַחֵר – צרעת ונגעים, שעלולים לבוא עליו כשמראה אותם על עצמו, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, כוונת פסוק זה על אֵלּוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמִּמִּיתִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, וּכְדְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'זֹאת הַתּוֹרָה, אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל וְגו'" – והכוונה שהתורה מתקיימת כאשר האדם ממית את עצמו בעבורה באהלי תורה, ועל זה נאמר הפסוק 'כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם'.

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַרְבָּעִים סָאָה של קְצוּצֵי תְּפִילִין – בתי תפילין, נִמְצְאוּ בְּרָאשֵׁי הָרוּגֵי בֵּיתָר. רַבִּי יַנַּאי בְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר, נמצאו שָׁלֹשׁ קוּפּוֹת של בתי תפילין, שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים סָאָה – כל אחת מהקופות היתה במשקל ארבעים סאה. ומשקלם הכולל של בתי התפילין היה מאה ועשרים סאה. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו שנמצאו אַרְבָּעִים קוּפּוֹת של בתי תפילין, שֶׁל שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ סָאִין – ובכל אחת מהקופות היה שלש סאה. גם לפי הברייתא משקלם הכולל של בתי התפילין היה מאה ועשרים סאה. ולכאורה דברים אלו שונים ממה שאמר רבי יוחנן שנמצאו ארבעים סאה של בתי תפילין בראשי הרוגי ביתר. וְלֹא פְּלִיגֵי – הברייתא ורבי ינאי שאמרו שנמצאו מאה ועשרים סאה של בתי תפילין, אינם חלוקים על רבי יוחנן שאמר שנמצאו ארבעים סאה של בתי תפילין בראשי הרוגי ביתר. משום שהָא – דברי הברייתא ורבי ינאי בִּדְרֵישָׁא – בתפילין של ראש שהם גדולים, וְהָא – דברי רבי יוחנן בְּדְרַבָּעָא – בתפילין של יד שקטנים מתפילין של ראש ולכן נמצא מהם כמות קטנה.

אָמַר רַבִּי אַסִּי, אַרְבָּעָה קַבִּין מוֹחַ של ישראל שנהרגו בחורבן בית ראשון נִמְצְאוּ עַל אֶבֶן אַחַת. עוּלָּא אָמַר, תִּשְׁעָה קַבִּין של מוח נמצאו. אָמַר רַב כַּהֲנָא, וְאִיתֵימָא – ויש אומרים ששֵׁילָא בַּר מָרִי

אמר זאת, מַאי קְרָאָה – מדוע הפסוק המרמז שהבבליים רצצו את ראשי ישראל על אבן בחורבן בית ראשון. נאמר (תהלים קלז ח) 'בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ וְגוֹ' אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ' – דוד המלך מקלל את בני בבל שישיבו להם כמעשיהם הרעים שעשו לישראל בימי החורבן, וממשיך הפסוק (שם ט) 'אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלְלַיִךְ אֶל הַסָּלַע' – מאושר יהיה מי שיאחז וינפץ את ראשם של בניך הקטנים על גבי הסלע. מכך שהפסוק מפרש שעונש זה הוא מדה כנגד מדה, הרי זו הוכחה שכך עשו בני בבל לישראל בזמן החורבן.

נאמר באיכה (ד ב) 'בְּנֵי צִיּוֹן הַיְּקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז' – המשובחים בפז. שואלת הגמרא מַאי מְסוּלָּאִים בַּפָּז – מדוע נאמר שהם משובחים 'בפז' שמשמעו שהיו משובחים על ידי הפז, ולא נאמר שהם משובחים 'מפז' שהיו משובחים יותר מהפז, אִילֵימָא – אם תרצה לומר דַּהֲווּ מְחַפֵּי בְּפִיזָא – שהיו מכוסים בתכשיטי זהב, וזה הראה את שבחם ואת ערכם, וְהָאֲמַרִי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא – והרי אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, תַּרְתֵּי מַתְקְלֵי אִיסְתִּירֵי פִּיזָא נָחוּת בְּעַלְמָא – שני משקלות של סלעי פז ירדו לעולם, חָדָא בְּרוֹמִי וַחֲדָא בְּכוּלֵּי עָלְמָא – סלע אחד ירד ברומי, והסלע השני התחלק בכל העולם. נמצא שברומי יש כמות פז גדולה כמו כל הפז שיש בעולם כולו. ואם כן אין לפרש את כוונת הפסוק שבני ציון היו מיוחדים ומשובחים בתכשיטי הפז שלהם, לפי שלאנשי רומי היה יותר פז. עונה הגמרא, אֶלָּא פירוש הפסוק שֶׁהָיוּ בני ציון מְנַנְּנִין אֶת הַפָּז בְּיוֹפְיָין – מבזים את יופי הפז, מכיון שהם היו יותר יפים ממנו, היה יופי הפז מתבזה לעומתם, כפי שיסופר להלן. מֵעִיקָּרָא – בתחילה, קודם החורבן, חֲשִׁיבֵי דְּרוֹמָאֵי – האנשים החשובים ברומי, כשהיו רוצים שנשותיהם תתעברנה ילדים יפים, הָווּ נָקְטֵי בְּלִיוֹנָא דְּגוּשְׁפַנְקָא – היו תופסים צורות נאות עשויות מפז שמוטבעות בטבעותיהם, וּמְשַׁמְּשֵׁי עַרְסֵיהוּ – וכנגדן היו משמשים מיטתם. מִכָּאן וְאֵילָךְ – מזמן החורבן ששבו את בני ישראל, מַיְיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – היו הרומאים מביאים יהודים שהיו יותר יפים, וְאַסְרֵי בְּכַרְעֵי דְּפוּרְיֵיהוּ – וקושרים אותם ברגלי מיטותיהם, וּמְשַׁמְּשֵׁי – ומשמשים כנגדם. הרי שיופי היהודים יותר גדול מיופי הפז, והיו מעדיפים את יופים עליו. אָמַר לֵיהּ חַד לְחַבְרֵיהּ – שאל יהודי אחד את חבירו, הָא – צרה זו הֵיכָא כְּתִיבָא – היכן כתובה בתורה. אָמַר לֵיהּ, דבר זה נרמז בפסוק (דברים כח סא) 'גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֵם ה' עָלֶיךָ עַד הַשְּׁמְדְךָ'. התורה רומזת לצרה זו שהיא דבר מגונה, ואי אפשר לכותבה בתורה בפירוש. אָמַר – שאלו שנית, כַּמָּה מַרְחִיקְנָא מִדּוּכְתָּא פְּלַן – כמה המרחק בין המקום שאני אוחז בלימודי, למקום שכתוב בתורה פסוק זה. אָמַר לֵיהּ – השיב לו חבירו, אִינְגַד – מעט המרחק, והוא פּוּסְתָּא וּפַלְגָא – דף וחצי בלבד. אָמַר לֵיהּ השואל, אִי מִטְּאֵי לְגַבֵּיהּ – אם הייתי מגיע לפסוק זה, לֹא אִיצְטְרִיכִי לָךְ – לא הייתי צריך לשאול אותך והייתי יודע מעצמי שצרה זו נרמזה כאן.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב באיכה (ג נא) 'עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי' – עיני ניוולה את נפשי מרוב בכי על שנשארתי לבדי מכל בנות עירי. דרש רבן שמעון בן גמליאל פסוק זה על עצמו, שנשאר לבדו מכל התינוקות שהיו בביתר בעת החורבן. מספרת הגמרא, אַרְבַּע מֵאוֹת כָּתֵי כְּנַסִיּוֹת הָיוּ בְּכַרְךְ בֵּיתָר, וּבְכָל אַחַת וְאַחַת מבתי כנסיות אלו הָיוּ בָּהּ אַרְבַּע מֵאוֹת מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד ממלמדי תינוקות אלו, הָיוּ לָפָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, וּכְשֶׁהָיָה אוֹיֵב נִכְנָס לְשָׁם – לכרך ביתר, הָיוּ התינוקות דּוֹקְרִין אוֹתָן בְּחַטְּטֵיהֶן – במקלותיהם. וּכְשֶׁנִּכְנַס האוֹיֵב על אנשי ביתר, וּלְכָדוּם – ולכדו את התינוקות, כָּרְכוּם בְּסִפְרֵיהֶם – עטפו אותם בספרי תלמודם, וְהִצִּיתוּם בָּאֵשׁ – והציתו באש את הספרים עם הילדים. ולא נשארו מכל תינוקות אלו כי אם רבן שמעון בן גמליאל בלבד תָּנוּ רַבָּנַן, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. אָמְרוּ לוֹ, תִּינוֹק אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, יָפֶה עֵינַיִם וְטוֹב רוֹאֶה – יפה תואר, וְקִוּוּצוֹתָיו – שערותיו סְדוּרוֹת לוֹ תַּלְתַּלִּים. הָלַךְ רבי יהושע בן חנניה וְעָמַד עַל פֶּתַח בֵּית הָאֲסוּרִים שבו היה שבוי תינוק זה, ורצה לבדוק אם תינוק זה חכם הוא, אָמַר – שאל רבי יהושע בן חנניה בלשון הפסוק (ישעיה מב כד), 'מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים' – מי נתן את יעקב למרמס ואת ישראל לאנשים בוזזים. עָנָה אוֹתוֹ תִּינוֹק וְאָמַר את המשך הפסוק 'הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ – חטאינו לה' הם שגרמו את השיסוי והבזיזה, וְלֹא אָבוּ בִּדְרָכָיו הָלוֹךְ – וגם שלא רצו אבותינו ללכת בדרכי ה' וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ'. כששמע רבי יהושע בן חנניה את תשובת התינוק אָמַר, מוּבְטַחְנִי בּוֹ – בתינוק חכם זה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל. נשבע רבי יהושע בן חנניה, הֶעֱבִירָה – לשון שבועה שֶׁאִינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁאֶפְדֶּנּוּ. מבית האסורים בְּכָל מָמוֹן שֶׁפּוֹסְקִין עָלָיו – בכל מחיר שידרשו שוביו. אָמְרוּ, לֹא זָז רבי יהושע בן חנניה מִשָּׁם, עַד שֶׁפְּדָאוּ מבית האסורים בְּמָמוֹן הַרְבֵּה, וְלֹא הָיוּ יָמִים מוּעָטִין – ולא עברו מעט ימים עַד שֶׁהוֹרָה התינוק הוֹרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל, וּמִנּוּ – ומיהו תינוק זה, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַעֲשֶׂה בִּבְנוֹ וּבְבִתּוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע כהן גדול, שֶׁנִּשְׁבּוּ לְשֵׁנִי אֲדוֹנִים גוֹיִם. לְיָמִים, נִזְדַּוְּגוּ שְׁנֵיהֶם – נפגשו שני האדונים בְּמָקוֹם אֶחָד, והיה אדון זֶה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי עֶבֶד שֶׁאֵין כְּיוֹפְיוֹ בְּכָל הָעוֹלָם, וְאדון זֶה היה אוֹמֵר, יֵשׁ לִי שִׁפְחָה שֶׁאֵין בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ כְּיוֹפְיָהּ, אָמְרוּ זֶה לזה, בּוֹא וְנַשִּׂיאֵם זֶה לָזֶה – נחתן את העבד עם השפחה, וּנְחַלֵּק בַּוְּלָדוֹת נחלק בינינו את ילדיהם. הִכְנִיסוּם לְחֶדֶר – הכניסו את שניהם לחדר אחד על מנת שינשאו זה לזה, זֶה יָשַׁב בְּקֶרֶן זָוִית זֶה – ישב בנו של רבי ישמעאל כהן גדול בפינה זו של החדר, וְזוּ יָשְׁבָה בְּקֶרֶן זָוִית זֶה – וישבה בתו של רבי ישמעאל כהן גדול בפינה זו של החדר. זֶה – בנו של רבי ישמעאל כהן גדול אוֹמֵר, אֲנִי כֹּהֵן בֶּן כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, כיצד אֶשָּׂא שִׁפְחָה לאשה. והיתה זאת – בתו של רבי ישמעאל כהן גדול אוֹמֶרֶת, אֲנִי כֹּהֶנֶת בַּת כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, כיצד אֶנָּשֵׂא לְעֶבֶד. וּבָכוּ כָּל הַלַּיְלָה. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר והתחילה השמש לזרוח הִכִּירוּ זֶה אֶת זֶה, וְנָפְלוּ זֶה עַל זֶה, וְנָעוּ בִּבְכִיָּה, עַד שֶׁמְּרוּב בכיה יָצְאָה נִשְׁמָתָן. וַעֲלֵיהֶן קוֹנֵן יִרְמְיָה ואמר את הפסוק (איכה א טז) 'עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַיִם'.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, וְצַפְנַת בַּת פְּנִיאֵל הִיא שְׁמָהּ. נקראה צַפְנַת על שם שֶׁהִכֵּל צוֹפִין בְּיוֹפְיָהּ, ונקראה בַּת פְּנִיאֵל על שם שהיתה בִּתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁשִּׁמֵּשׁ לִפְנֵי וּלְפָנִים. שֶׁנִּשְׁבְּתָה בִּיד גוֹי, וּנִתְעַלֵּל בָּהּ הַשֹּׁבֵא כָּל הַלַּיְלָה. לְמָחָר, הִלְבִּישָׁהּ השבאי שִׁבְעָה חֲלוּקִים, וְהוֹצִיאָהּ לשוק לְמוֹכְרָהּ לשפחה, בָּא אָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְכוֹעָר בְּיוֹתֵר,

אָמַר המכוער לוֹ – לשבאי, הפשיטה וְהַרְאֵנִי אֶת יוֹפְיָהּ, אָמַר לוֹ השבאי רֵיקָא – אדם ריק שכמותך, אִם אַתָּה רוֹצֶה לִיקַּח אשה יפה קַח אשה זו, לפי שֶׁאֵין כְּיוֹפְיָהּ בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. אָמַר לוֹ המכוער, אַף עַל פִּי כֵן חפץ אני לראות את יופיה, הִפְשִׁיטָהּ השבאי שִׁשָּׁה חֲלוּקִים, וּשְׁבִעִי קְרָעָתָהּ – קרעה אותו האשה וְנִתְפַּלְּשָׁה בָּאֵפֶר – והתגוללה בעפר, וְאָמְרָה לְפָנָיו – לפני הקדוש ברוך הוא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם עֲלֵינוּ – על כבודנו לֹא חִסְתָּ, עַל קְדוּשַׁת שִׁמְךָ הַנִּכּוּר לָמָה לֹא תָחוּס – למה אינך מראה את גבורתך. וְעָלֶיהָ קוֹנֵן יִרְמְיָה ואמר (ירמיה ו כו) 'בַּת עַמִּי – עדת עמי חֲגֹרִי שָׂק, וְהִתְפַּלְּשִׁי – והתגלגלי בָּאֵפֶר, אֵבֶל יָחִיד – על בן יחיד שמת עֲשִׂי לָךְ מִסְפֵּד תַּמְרוּרִים, כִּי פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ'. מבארת הגמרא את השייכות למעשה, 'עָלֵיךְ' לֹא נֶאֱמַר בפסוק אֶלָּא 'עָלֵינוּ', שהקב"ה אומר, כִּבְיָכוֹל עָלַי וְעָלֵיךְ בָּא הַשֹּׁדֵד וחילל את כבודנו.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מהו שכתוב (מיכה ב ב) 'וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ', מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאִשֶּׁת רַבּוֹ ורצה לישא אותה, וְשׁוּלָּא דְּנַגְרֵי הֲוָה – רבו זה לא היה רבו ללימוד תורה, אלא ללימוד מלאכת הנגרות. פַּעַם אַחַת הוּצְרַךְ (רִבּוֹ) לְלִוּת מעות, אָמַר לוֹ תלמידו, שַׁגֵּר – שלח את אִשְׁתְּךָ אֶצְלִי וְאַלְוֶנָּה מעות, שִׁגֵּר הרב אִשְׁתּוֹ אֶצְלוֹ, שֶׁהָה התלמיד עִמָּהּ – עם אשת רבו שְׁלֹשָׁה יָמִים. קָדַם התלמיד וּבָא אֶצְלוֹ – לרבו, אָמַר לוֹ הרב, אִשְׁתִּי שֶׁשִּׁגַּרְתִּי לְךָ על מנת שתלוה לה מעות, האם ידוע לך הֵיכָן הִיא. אָמַר לוֹ התלמיד, אֲנִי פִּטַּרְתִּיהָ לְאַלְתָּר – שלחתי אותה מיד לאחר שהלוויתי לה מעות, וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהַתִּינוֹקוֹת נִתְעַלְּלוּ בָּהּ

בַּדֶּרֶךְ – ובאו עליה. אָמַר לוֹ הרב, מָה אֶעֱשֶׂה לה. אָמַר לוֹ התלמיד, אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי, גָּרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ הרב, איני יכול לגרשה לפי שכְּתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה – נתחייבתי לה סכום גדול בכתובתה, ואין לי מעות לתת לה כשאגרשנה, אָמַר לוֹ התלמיד, אֲנִי אַלְוֶוךָ מעות, וְתֵן לָהּ מה שהתחייבת בכְּתוּבָּתָהּ ותגרשנה. עָמַד זֶה – הרב וְגֵרְשָׁהּ, הָלַךְ הוּא – התלמיד וּנְשָׂאָהּ לאשה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ של הרב לפרוע את חובו לתלמיד וְלֹא הָיָה לוֹ מעות לְפוֹרְעוֹ – את החוב, אָמַר לוֹ התלמיד, בֹּא וַעֲשֵׂה עִמִּי בְּחוֹבְךָ – תשרת אותי תמורת החוב שאתה חייב לי, וְהָיוּ הֵם – התלמיד ואשתו, שהיתה מקודם אשת רבו, יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִין, וְהוּא – הרב הָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁקֶּה עֲלֵיהֶן, וְהָיוּ דְּמָעוֹת של צער נוֹשְׁרוֹת מֵעֵינָיו, וְנוֹפְלוֹת בְּכוֹסֵיהֶן. וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה נתעורר קטרוג גדול בשמים ונִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין של החורבן, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים שגזר דין החורבן נתחתם עַל שְׁתֵּי פְּתִילוֹת בְּגַר אֶחָד – על שני אנשים שבאו על אשה אחת, ועברו על איסור אשת איש.

שנינו במשנה לָקַח מִן הַסִּיקְרִיקוֹן וְכוּ' וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בטל:

אגרות קודש

ב"ה, ח' תמוז, ה'תיש"א
ברוקלין, נ. י.

אל המנהלים הר"מים והמורים

בישיבות "אחי תמימים" ליובאוויטש דעיר...

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על כתבם בקשתם ושאלתם

בהתאם עם שנוי הסדרים, בכמה מהישיבות, בחדשי הקיץ, הנני להעיר את תשומת לבם על הדברים דלקמן:

(א) גם בימים אשר התלמידים נמצאים בישיבה ושוקדים על למודיהם, החובה מוטלת על מחנכיהם שלא להסיח דעתם מתלמידיהם גם בשעות היותם מחוץ לכתלי הישיבה, ולהשתדל בכל עוז אשר הנהגתם ודרכי חייהם תהיינה בכל עת ובכל שעה כדבעי למהוי.

ומכל שכן בימי החופש בקיץ, אשר אז דרושה התענינות יתרה בתלמידים לדעת אודות כל אחד ואחד מהם אי' הם נמצאים ובמה הם עוסקים, ולסייע להם בכל מיני סיוע ללכת בדרך הנכונה והישרה. וכדרז"ל דאף כשאינו נראה להתלמידים - מפקח ורואה להיות דעתו עליהם (ב"ב ח, ב. ובחדא"ג שם).

(ב) לעלי' - אין קץ, ולכן גם המורים המומחים ביותר, כדאי אשר ינצלו את ימי החופש כדי להוסיף על ידיעותיהם בדברים הנוגעים לעבודתם, שהיא מלאכת הוי' (ב"ב כא, ב).

(ג) כדאי לעורר את הבעה"ב העסקנים שבישיבות, אשר ישתדלו, בהמצאם בנאות דשא להנפש, לנצל כל הזדמנות שנפגשים אז בפנים חדשות לקרבם לעזר הישיבות, ולהסבירם אשר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר. ואל תקרא מאושר אלא מראשו, שהם ממשיכים מראש כל ההמשכות וההשפעות (זח"ג נג, ב. ד"ה עץ חיים תרצ"ט).

(ד) אין להסתפק במספר התלמידים בישיבות, כל זמן שישנם ילדים הראויים לישיבה ואין מבקרים אותם מסיבות חולשת הכרת אבותיהם בנחיצות הדבר. ולכן החובה לסדר בכל מקום תעמולה מסודרת, עשוי' במרץ ובהתלהבות הדרושה, כדי להגדיל מספר התלמידים בישיבות, ואין די מלים לתאר את גודל הזכות להציל אפילו נפש אחת בישראל בגשמיות ועל אחת כמה וכמה ברוחניות (ב"מ ל, א).

המשך בעמוד ריח

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **טז** יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבִּמְקוֹם שֶׁנּוֹהֲגִין לוֹמַר לְקוֹרֵא בַּתּוֹרָה "מִי שֶׁבֵּרַךְ" וְהוּא נוֹדֵר לִצְדָקָה אוֹ לְחַזָּן[פא] - אָסוּר
2 לוֹ לִפְסוֹק כַּמָּה יִתֵּן[פב], אֶלָּא יֹאמַר לוֹ סְתָם "עֲשֵׂה לִי מִי שֶׁבֵּרַךְ"[פג].
3 וְהַמִּנְהָג לְהָקֵל בְּזֶה, מִפְּנֵי שֶׁמֻּתָּר לִפְסוֹק צְדָקָה בְּשַׁבָּת[פד-פה].
4 אֲבָל מַה שֶּׁנּוֹהֲגִים קְצָת כְּשֶׁהֶחָתָן דּוֹרֵשׁ בְּשַׁבָּת שֶׁהֵם מְחַיְּבִים עַצְמָם לִתֵּן כָּךְ וְכָךְ (מָעוֹת[פו]) אַחַר הַשַּׁבָּת
5 - לֹא יָפֶה הֵם עוֹשִׂים, שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לְחַיֵּב עַצְמוֹ אֶלָּא לִצְדָקָה וְכַיּוֹצֵא־בָּהּ מִשְּׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל לִדְבַר הָרְשׁוּת
6 - אָסוּר מִשּׁוּם "וְדַבֵּר דָּבָר"[160] [פז].
7 וְכֵן הַנּוֹהֲגִים לִתֵּן כֵּלִים בְּמַתָּנָה לְחָתָן הַדּוֹרֵשׁ - לֹא יָפֶה הֵם עוֹשִׂים, שֶׁאָסוּר לִתֵּן[פח] שׁוּם דָּבָר בְּמַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ

ביאורי הלכה

פא] או לחזן - מקומות ששכר החזן היה תרומות הקהל.

פב] כמה יתן - אף שנתבאר בסעיף הקודם שהתחייבות לצדקה אינה אסורה משום "ודבר דבר", מכל־מקום אין תועלת בהזכרת הסכום המדוייק[155].

פג] מי שבירך - שמראה בזה על התחייבותו ליתן נדבה, אך ללא פסיקת הסכום[156].

פד] צדקה בשבת - היינו שסמכו על היתר פסיקת צדקה בשבת גם להזכרת הדמים, אף אם אין בזה תועלת למצוה.

פה] צדקה בשבת - אפילו החזן עשיר[157].

פו] מעות - מותר להבטיח מתנות לילדים עבור התנהגות, או פעולה טובה שעשו[158], אלא שאין ליתן להם בשבת כי־אם מאכל ומשקה שלצורך היום עצמו[159].

פז] משום ודבר דבר - אין להתחייב בשבת ליתן מתנה לדבר הרשות, אפילו ללא הזכרת סכום מעות או ערך המתנה[161].

פח] שאסור ליתן - נתינת מתנה או קבלתה אסורה ללא חילוק אם הנותן או המקבל היו ישראל או נכרי[162].

ציונים והוספות

155) אף לדבר מצוה יש מקום לאסור הזכרת הסכום ללא תועלת מטעם "ודבר דבר" כדלהלן סי' שז ס"א, או משום שסוכ"ס יש בזה דמיון למקדיש ונודר לגבוה (ראה להלן הערה קסא החילוק בין הביאורים).

156) כשרומז בלבד על התחייבותו בבקשת מי שבירך, אין בו משום "ודבר דבר" (מתאים לביאור הראשון דלעיל הערה קנה), או שכיון שלא מזכיר את הסכום אין בזה דמיון לנדר והתחייבות (כן משמעות ה'אור־זרוע' (מקור הלכה זו) שהובא בדרכי משה ס"ק ג, ומתאים לביאור השני דלעיל הערה קנה, וראה להלן הערה קסא).

157) משנ"ב ס"ק לג: כיון שנותנים לו זה שיתפלל לפני העמוד, הוי צורך מצוה.

158) משום שהוא כדבר מצוה.

159) וצ"ע אם הקנה להם מבעוד יום (זיכה בהגבהה על ידי אחר) על פי המבואר לעיל סעיף יד לעניין הקדש, האם קבלת המתנה בשבת אסורה, ובשו"ת אבני ישפה ח"ד סי' מז (להר' ישראל פסח פיינהנדלר ירושלים ה'תשס"ג), התיר לקבל מתנה בשבת אם מכוין בפירוש שאינו זוכה בה עד למוצאי שבת.

160) כדלקמן סי' שז ס"א: "ודבר דבר" דרשו חכמים שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול, שלא יאמר דבר פלוני אעשה למחר... ואף על פי שאין דיבור זה שבשבת מועיל לו כלום לעשייה שיעשה למחר.

161) לעיל (הערות קנה־קנו) הובאו ב' ביאורים אם טעם המחמירים באמירת מי־שבירך משום שיש למנוע ככל האפשר מלהתחייב בשבת ואפילו לצורך מצוה (כדמשמע ב'אור זרוע' מקור ההלכה, וכן במג"א ס"ק טו), או משום "ודבר דבר" כדמשמע בשוע"ר שאסר בדבר הרשות משום "ודבר דבר", ונפק"מ אם יש למנוע מלהתחייב מתנה לדבר הרשות כשאין בדבריו התחייבות כלל וכגון שלא מזכיר סכום מעות או שווי המתנה, שלביאור הראשון (המג"א) אין איסור בזה, כיון שלא התחייב לכלום, (ובאמת היה צריך להקל גם כשמזכיר סכום מעות שהרי אינו מתחייב באמת, אלא שמכל־מקום המג"א מחמיר בזה (ראה מחה"ש (ד"ה 'ומה שקצת')), אמנם לביאור השני (משמעות שוע"ר) לא מטעם התחייבות אתינן עלה, אלא משום "ודבר דבר" ולדבר הרשות אסור בכל עניין, (ומוכח גם מהא שבשוע"ר הכניס במוסגר את המילה "מעות" המופיעה במג"א ס"ק טו, וכוונתו (בדא"פ) שאף שהעתיק את המנהג כפי שהוא במג"א, מכל־מקום יש לאסור גם ללא הזכרת מעות או שווי מדוייק (שדינו כמעות).

והמג"א לשיטתו בסי' שז ס"ק יא שאין איסור "ודבר דבר" בדיבור כאשר אינו פועל התחייבות או דבר אחר, ובשוע"ר אזל לשיטתיה בסי' שז ס"א שיש משום "ודבר דבר" גם בדיבור שאין בו תועלת או התחייבות (ולשוע"ר צריך לומר שמכל־מקום יש תועלת כלשהי בהתחייבות ברבים לתת מתנה לבית הכנסת או לחבירו אף ללא הזכרת הסכום, דדיבור ללא תועלת אסור אף לדבר מצוה, ואולי משום תועלת זו אסר המג"א להתחייב לדבר הרשות (בהזכרת הסכום עכ"פ)).

162) מהלשון "ליתן", משמע שישנו איסור גם בנתינת המתנה, וכל־שכן שקבלתה אסורה, (ראה שו"ת בצל

1 בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב[163], אֶלָּא מִינֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה שֶׁלְּצֹרֶךְ הַיּוֹם[פט-צ], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן שכ"ג[166] וְתקי"ז[167],
2 שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ לְהַקְדִּישׁ לְגָבוֹהַּ אָסְרוּ, וְהֶקְדֵּשׁ דּוֹמֶה לְמַתָּנָה שֶׁיּוֹצְאָה גַּם כֵּן לְגַמְרֵי מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ[צא-צג].
3 וַאֲפִלּוּ נָתַן לוֹ[צד] חֶדֶר וְרוֹצֶה לִקְנוֹתוֹ עַל יְדֵי סְגִירַת הַדֶּלֶת, שֶׁהִיא נִקְרֵאת חֲזָקָה לְעִנְיָן שֶׁלֹּא יוּכַל לַחֲזוֹר בּוֹ
4 הַנּוֹתֵן[צה] - אָסוּר לְסָגְרָהּ בְּשַׁבָּת, שֶׁאֵין קוֹנִין קִנְיָן בְּשַׁבָּת בְּשׁוּם דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַהַקְנָאָה[172 צו], מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמֶה

ביאורי הלכה

פט] שלצורך היום - והוא הדין לכלים שלצורך השבת[164].

צ] שלצורך היום - מותר לתת במתנה ספרים או בגדים וכיוצא בהם אם סביר שישתמשו בהם בו ביום[165].

צא] לרשות חבירו - והיינו אף שהוא מצוה אלא שאינו לצורך היום[168].

צב] לרשות חבירו - מותר להפקיר חפץ בשבת[169], ומותר לזכות מן ההפקר בשבת וביו"ט, כגון המוצא מציאה ברשות־הרבים[170].

צג] לרשות חבירו - אין למחול חוב לחבירו בשבת, אלא אם כן יש בזה משום מצוה או שהוא לצורך היום[171].

צד] נתן לו - לפני השבת.

צה] לחזור בו הנותן - אבל אם סוגר לצורך אחר, או כדי שיוכל לדור בשבת - מותר, מפני שהוא צורך השבת.

צו] מדרכי ההקנאה - משמע שעשיית קניין בדוגמת "חזקה"[173] שווה לנתינת מתנה, ויש להתירה לצורך

ציונים והוספות

החכמה (ח"ג סי' קכג אות ז) שדייק משוע"ר סי' שז סל"ה להתיר נתינה לנכרי, ואולי טעם ההיתר שם משום שהוא לצורך היום, אף שהוא נכרי).

163) עד"ז לקמן סי' תקכד ס"א: כשם שבשבת... אין נותנין מתנה שאין בה צורך שבת כך אין עושין... ביום טוב.

164) סי' שכג ס"ח, וראה סי' תמד ס"ט שמותר לתת לנכרי במתנה חמץ שנותר בערב פסח שחל בשבת, ואף על פי שאסור ליתן בשבת מתנה שאין בה צורך השבת... מכל־מקום כיון שהוא עושה כן כדי לבער החמץ מרשותו שלא יעבור עליו בפסח בבל יראה הרי יש בנתינה זו צורך מצוה ומותר ליתן מתנה לצורך, ומשמע ש"צורך היום" אין פירושו שישתמשו במתנה לצורך השבת, אלא שיש צורך מצוה שיתנוה דווקא היום (וצורך שבת נחשב לצורך מצוה).

165) שו"ת אבני ישפה (שם).

166) סעיף א (הובא לעיל), שמותר לומר לחבירו בשבת מלא לי כלי זה משקה פלוני, כל זמן שהוא בלשון נתינה ללא הזכרת לשונות של קניין.

167) סעיף א: מותר ליקח מן החנוני מיני מאכל ומשקה ביום טוב, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין ולא שם מדה ולא שם דמים כדי שלא יהא נראה כמקח וממכר אלא כשאלה.

ועד"ז בסי' תקכז סוף סכ"ח שמי שלא עירב ורוצה לבשל מיום טוב לשבת, יתן התבשילין במתנה לאדם אחר שעירב, והוא יבשל עבור זה שלא עירב, וראה לעיל הערה קסד.

168) וכמו מתנת החמץ בפסח דלעיל הערה קסד, ומי שלא עירב תבשילין דלעיל הערה קסז, אמנם להקדיש אסור אפילו שהוא מתנה כיון שאינו לצורך היום, אלא אם כן אינו יוצא מרשותו לגמרי כדלעיל סי"ד, ומקח וממכר גמור אסור אפילו לצורך מצוה ולצורך היום כדלעיל סי' רסא ס"ב (שאסור לקנות אפילו לצורך מצוה (עירובין), ועד"ז בסי' תמח סט"ז שאין למכור לנכרי חמץ בערב פסח שחל בשבת, וכן להלן סעיף יז לגבי קניית אתרוג (משא"כ במתנה על מנת להחזיר), וראה להלן הערה קעג לעניין עשיית קניין לצורך מצוה.

169) דלא מיקרי שיוצא מרשות לרשות ולא דמי למקח וממכר, דאין רשות להפקר (תהל"ד סי' רסו ס"ק יז, ובשש"כ פכ"ט סעי' ל"ב כתב לאסור להפקיר מרכושו בשבת וביו"ט, אלא אם כן הוא עושה לצורך מצוה, כגון המפקיר חמצו בערב פסח שחל בשבת, ומ"מ גם בשש"כ התיר לזרוק חפץ לרחוב הגם שנעשה בכך הפקר).

170) ראה שש"כ שם (ובהערה פט) שאף לאוסרים להפקיר בשבת מותר לזכות בשבת מן ההפקר אלא שאסור לעשות קניין באופן שניכר לכל שהוא מעשה קנין.

171) שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' סט: דן בענין מחילת חוב בשבת אי יש בזה צד איסור או מותר לכתחילה... והנה להריטב"א והראב"ד דמחילה עושה קנין והוי כמתנה א"כ הוי כעין מכר במה שמזכה לחבירו ועושה קנין ואינו יכול לחזור בשבת... ובש"ע הגרש"ז א"ח כתב בסי' ש"ו סקט"ו וכן הנוהגים ליתן כלים במתנה להחתן הדורש בשבת לא יפה הם עושים שאסור ליתן שום דבר לחבירו במתנה בשבת ויו"ט אלא מיני מאכל ומשקה שלצורך היום... וא"כ מה שעלתה לן בס"ד להלכה ולמעשה דלמחול חובו בשבת לאדם עשיר אסור משום דהוה כעין מתנה ואסור משום מו"מ אבל לעני דהוה מצוה למחול חובו מותר אפילו בשבת. וראה שם שלהרשב"א דס"ל דמחילת חוב הוה סילוק רשות בלבד, אפשר להתיר ואפילו לכתחילה. ולהעיר שלשמח את חבירו בשבת אינו נחשב לדבר מצוה, דבכל מתנה יש משום לשמח את חבירו.

172) ראה לקמן סי' שפ ס"א שביטול רשות של אחד מבני החצר ששכח לערב לשאר בני החצר אינו נחשב לקניין האסור, ובסי' שפב ס"ח שמותר לשכור רשות מן הנכרי בשבת על מנת להתיר הטלטול בה, אבל לא לקנותה ממנו, וראה הערה קעג.

173) משמעות שוע"ר שהקניין בסעיף זה אינו אסור משום שפועל "מקח וממכר" אלא משום שמעביר מרשות אחת לשניה או פועל "הכנסה לרשות" ודומה להקדש ומתנה, וכגון העושה קניין במתנה שכבר קיבל שמטרתו שלא יחזור בו בלבד, ודומה למקח־וממכר, אבל פעולת קניין הפועלת

לְמִקָּח וּמִמְכָּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּקִנְיָן סוּדָר[175] שֶׁסְּתָמוֹ עוֹמֵד לִכְתִיבָה, וְשֶׁמָּא יִכְתּוֹב בְּשַׁבָּת (וְעַיֵּן סִמָּן של"ט תַּשְׁלוּם הֲלָכוֹת אֵלּוּ[176]):

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף טו

ביאורי הלכה

מצוה שזמנה היום[174], מלבד כשישנו חשש "שמא יכתוב".

ציונים והוספות

קנייה או מכירה הרי היא מקח־וממכר ממש ואסורה בכל עניין (והוא הקניין שנאסר בסי' רסא ס"ב (הובא לעיל הערות לט, קסח), וראה סי' שפ ס"א שאסור לומר 'רשותי קנויה לכם' אפילו במתנה, והוא מפני שדיבור זה הוא פעולת מקח וממכר)).

ובס' דובר שלום ע' קיב כתב לאסור כל קניין רשות ולהתיר כל קניין חפץ, משום שקניין רשות חמור יותר, אך לא מצינו חילוק זה בשוע"ר.

174) עד"ז משמע בסי' תקכז סכ"ח לעניין מי ששכח לערב עירוב תבשילין, שעליו לתת את הקמח במתנה גמורה לאדם אחר שעירב: והוא שיקנה את המתנה בקנין גמור כגון במשיכה לתוך ביתו או בהגבהה טפח אפילו בתוך ביתו של הנותן; וראה סי' תמח סט"ז שהנכרי עושה קניין במתנה שקיבל מישראל.

175) שו"ע חו"מ סי' קצה ס"א: יתן הקונה למקנה כלי כל שהוא ויאמר לו: קנה זה חלף הקרקע או המטלטל שמכרת או שנתת לי. וכיון שמשך המקנה הכלי, נקנה הקרקע או המטלטלין ללוקח או למקבל מתנה בכל מקום שהוא, אף על פי שלא החזיק ולא נתן כסף ולא כתב שטר ולא משך, ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו.

176) בסימן שלט נתבארו דברים האסורים גזירה שמא יכתבו (לדון דיני ממונות (ס"ג), קידושין, חליצה וגירושין (ס"ד)), ודברים האסורים משום קניין שהוא בכלל גזירת מקח וממכר שגזרו שמא יכתוב (ייבום וחופה (ס"ה וס"ח), הקדשת דברים ופדיון הבן (ס"ו).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

א שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים והם כבוד וענג שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד ועיקרן מן התורה שהשבת הוא בכלל מקראי קדש שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו' ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתיה ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה אבל הכבוד בשבת ויו"ט והענג בשבת הן מדברי סופרים (אבל הענג והשמחה ביו"ט במאכל ומשתה הוא מן התורה כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט) ומכל מקום צריך להזהר בהם מאד שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה וכל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה אז תתענג על ה' וגו' ובדברי רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו וניצול מדינה של גיהנם:

ב במה מענגו בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדין שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם וכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם ענג.

ואין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבת אלא לפי שמן הסתם יש לרוב בני אדם ענג באכילת בשר יותר מבשאר מאכלים ובשתיית יין יותר מבשאר משקים לכך יש להם להרבות בבשר ויין כפי יכלתם והשגת ידם:

ג וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח והוא שידו משגת.

ואף אם אין לו עכשיו מעות מזומנים אלא חפצים ימשכנם וילוה עליהם והקב"ה ימציא לו לפרוע ועל זה אמרו רז"ל אמר הקב"ה לוו עלי ואני פורע כלומר שאין הוצאת שבת ויו"ט עולה בחשבון הקצבה שנקצב לו בראש השנה למזונות כל השנה ושאר צרכיו שכך אמרו חכמים כל מזונותיו והוצאותיו של אדם קצובין לו מראש השנה שקוצבין לו כמה ישתכר בשנה זו לצורך מזונותיו ושאר צרכיו של כל ימות השנה חוץ מהוצאות שבתות ויו"ט שאין קוצבין עליה כלום אלא אם מוסיף בהוצאת שבת ויו"ט מוסיפין לו.

אבל אם אין לו חפצים למשכנם ולפרוע בהם לא ילוה ושהקב"ה יפרע כי מאחר שאין לו משלו אין עליו חיוב כלל להרבות בהוצאת שבת יותר מהשגת ידו:

* * *

ד ואף אם אין ידו משגת כלום ורוצה ליטול מן הקופה של צדקה המתחלקת בכל ערב שבת לא יטול אם אינו צריך ליטול לצורך מזונותיו של ימות החול של שבוע הבא ובשביל מזונות יום השבת ג"כ לא היה צריך ליטול אם היה

נוהג כבחול ממש לאכול בו שתי סעודות בלבד פת וקטניות כסעודותיו בחול כגון שיש לו מזון י"ד סעודות לשבעה ימים שעד ערב שבת הבא סעודה אחת לכל יום וסעודה אחת לכל לילה אלא שרוצה ליטול כדי לאכול שלשה סעודות בשבת וכל שכן אם רוצה ליטול כדי להתענג קצת יותר מימות החול שאסור לו ליטול מן הקופה בשבוע זו שכך אמרו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

ה אבל בערב שבת הבא נותנין לו מזון ט"ו סעודות לאותה שבוע כדי שיהיה לו שלשה סעודות לאותו שבת וגם נותנים לו דגים וירק לאותו שבת שכיון שכבר נצרך לבריות נותנים לו כל צרכו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו וכן מי שנותנים לו מדי שבוע בשבוע מצדקה אחרת שמותר לו לקבל ממנה הרבה כל שאין לו שיעור המפורש ביו"ד סימן רנ"ג הרי זה יכול להרבות בהוצאת שבת כפי ערך מה שנותנים לו (ובלבד שלא יוציא כל כך לשבתות עד שתחסר פרנסתו בחול ויצטרכו להוסיף לו מן הצדקה מחמת הוצאותיו לשבתות שנמצא מטיל כבוד שבתותיו על הבריות וכבר אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות):

ו ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו להרבות בהוצאת שבת ושיותיר מזה לפרנסתו לחול בענין שיצטרכו להוסיף לו מכל מקום אם יש לו מעט משלו יזרז את עצמו להוציא ממון בכבוד השבת בכל מה שאפשר.

אבל אם אין לו כלום משלו אין צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת שכבר אמרו עשה שבתך כו' ומכל מקום צריך הוא לעשות דבר מועט בתוך ביתו לקיים מצות עונג.

ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו אפילו לדבר מועט צריך הוא לצמצם מעט בשאר הימים בענין שיוכל לעשות דבר מועט לענג שבת.

וכל שכן מי שאינו נוטל כלום מהצדקה אלא מסתפק במועט שיש לו משלו שאינו צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת אלא יצמצם מעט בשאר הימים בענין שיעשה דבר מועט לענג שבת וזה טוב יותר משיצטרך לבריות:

* * *

ז אף מי שאין ידו משגת להרבות במאכלי שבת טוב לו ליזהר שלא יפחות משני תבשילין וטוב ליזהר לאכול דגים בכל סעודה אלא אם כן הדגים מזיקים לו לפי טבעו או ששונאם שאין לו מהם עונג אלא צער והשבת לענג ניתן כמו שיתבאר בסימן רפ"ח.

ואם הנכרים מייקרים השער של הדגים ומחמת זה יש כמה בני אדם שאין יכולים ליקח דגים לשבת נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם דגים איזה שבתות כדי שאח"כ יוזילו השער ויוכלו הכל לקיים מצות עונג שבת:

ח אם שלחו לאדם איזה דבר מאכל שיאכלנו בשבת אל יאכלנו בחול (ממדת חסידות אבל מן הדין אין איסור בדבר עיין סימן תרצ"ד):

ט מותר ללוות בריבית של דבריהם לצורך סעודת שבת ויו"ט או לצורך שאר סעודת מצוה אם אי אפשר ללוות בלא ריבית:

י זכור את יום השבת לקדשו וגו' דרשו בית שמאי שתהא זוכרו מאחד בשבת שאם נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת ואמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת כיצד מצא בהמה נאה לוקחה ואומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה לוקחה ומניחה לשבת ואוכל את הראשונה בחול נמצא אוכלה לזו כדי שהיפה תאכל בשבת אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומר ברוך ה' יום יום יעמס לנו צרכינו ואף הלל מודה שכדברי בית שמאי יותר נכון לעשות אלא שהיה בוטח בה' שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים:

יא עזרא תיקן שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת כדי ללבוש לבנים בשבת אבל בערב שבת אין פנאי לכבס מפני שצריך להתעסק בצרכי שבת:

* * *

יב נוהגין ללוש כדי שיעור חלה כל אחד בביתו לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ולא ליקח לחם מן השוק כמו בשאר ימים ודבר זה מכבוד שבת ויו"ט ואין לשנות המנהג:

יג (ובמקומות שאוכלים פת של נכרים כל ימות החול טוב ליזהר שלא לאכול בשבת ויו"ט כי אם מלחמים הכשרים שנילושו בביתו שזהו כבוד שבת ויו"ט):

חלק ב סימן רמב להזהר בכבוד שבת:

א אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת בין בחנם בין בשכר ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל ואע"פ שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל שנאמר בתרומה כן תרימו גם אתם תרומת ה' ודרשו חכמים גם לרבות שלוחכם מכאן ששלוחו של אדם כמותו ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן התורה מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא.

ויש רמז לאיסור זה בשבת ויו"ט מן התורה שנאמר ביו"ט כל מלאכה לא יעשה בהם משמע אפילו ע"י אחרים שאין מצווים על השביתה ביו"ט וקל וחומר לשבת ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא בעלמא.

ועיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביו"ט אינו אלא מדבריהם כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן וכן ביו"ט ואפילו בחולו של מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבארו במקומן:

ב והפליגו חכמים באיסור זה וגזרו בו גזרות כגון אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת.

וכן אם רואהו עושה מלאכה בשבת בשבילו פעמים שצריך למחות כגון אם יגיע לישראל ריוח ממנה אפילו לאחר השבת (ואם גם לו מגיע ריוח ממנה יתבאר בסימן רמ"ד ורנ"ב):

* * *

ג לפיכך מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל צריך הוא למחות בהנכרי ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה (ואפילו אם הנכרי אינו צריך לעבוד כלום שכבר הכין הכל מערב שבת מכל מקום מה שהנכרי הזה מקבל השכר מהנכרים הוא עושה זה בשביל הישראל ולהישראל עצמו אסור לו לקבל השכר של יום השבת לכן אסור ג"כ שיקבל הנכרי בשבילו).

ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור לא היה מנכה לו כלום משכרו שהרי לא שכרו לכל יום ויום בפני עצמו אלא לשנה או חדש בבת אחת.

ואע"פ שהנכרי אינו מעלה על דעתו שהישראל אינו מכריחו להתעסק בשבת ושישלם לו כל שכרו אף אם לא יתעסק כלל בשבתות אלא הוא עוסק לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחלת שכירותו בסתם להתעסק כל השנה או החדש כדי שישלם לו כל שכרו משלם ולא יהיה לו עליו שום תרעומות ואם כן הנכרי מתכוין לטובת עצמו מכל מקום כיון (שבאמת) שאין להנכרי טובה וריוח מעסק זה שבשבת שאף אם לא יתעסק בשבת לא ינכה לו כלום משכרו ולהישראל מגיע ריוח מזה אם כן נראה הדבר כאלו עסק זה הוא בשביל הישראל בלבד:

* * *

ד וכל שכן שאם שכר הנכרי לימים שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת צריך למחות בידו ולא יניחנו להתעסק בשבת שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו כדי ליטול השכר שקצץ לו בעד כל יום מכל מקום כיון שהוא עושה כן מחמת דבורו של ישראל ששכרו להתעסק איזה ימים הרי זה כעוסק בשליחות הישראל שאף שהישראל לא אמר לו להתעסק בשבת אלא שכרו לאיזה ימים סתם מכל מקום הנכרי שמתעסק בשבת מתעסק הוא מחמת השכירות ששכרו הישראל לאיזה ימים והרי בדעתו היום שהוא שכירו של ישראל היום והוא עושה שליחות הישראל לפיכך אף שעושה בשביל טובת עצמו אין זה מועיל כלום שלענין שליחות אין לחלק בין עושה לטובת המשלח בין עושה לטובת השליח בין כך ובין כך שלוחו הוא:

ה אפילו אם שכר הנכרי לשנה אם עבר ולא מיחה בידו והניחו להתעסק בשבת והביא הנכרי את השכר להישראל אף על פי שלא הביא לו שכר שקיבל ביום השבת בפני עצמו אלא הביאו בהבלעה עם שאר הימים כגון שהביא לו בבת אחת שכר ארבעה וחמשה ימים ויום השבת ביניהם שאין בזה איסור משום שכר שבת כמו שיתבאר בסעיף י"א אעפ"כ אסור להישראל ליהנות מן השכר שקיבל הנכרי ביום השבת שקנסוהו חכמים:

* * *

ו אבל אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי שיעבוד בו הנכרי בכל אימת שירצה ולא יהיה מוכרח בעבודתו ויטול כל השכר לעצמו רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה או בכל חדש בין שיסיקנו או לא יסיקנו מן הדין היה מותר שאף שהנכרי יעבוד בו בשבת הרי אינו מתכוין בעבודתו לטובת הישראל אלא לטובת עצמו שהרי אף אם לא יסיקנו בשבת לא ינכה להישראל כלום משכרו ואף אם היה הישראל מנכה לו אם לא היה מסיקו אעפ"כ היה מסיקו כדי להשתכר נמצא שעושה רק לטובת עצמו אעפ"כ אסרו חכמים לעשות כן מפני מראית העין לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל וכשיראו שנכרים רוחצים במרחצו של ישראל בשבת ונכרי מתעסק במרחץ יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת) ואף שגם הישראלים רחצו בתוכו לפעמים בחול וראו שנכרי זה הוא המתעסק גם בחול מכל מקום לא יעלה על דעתם שהישראל השכיר המרחץ לנכרי זה שיטול כל השכר לעצמו ונכרי זה מתעסק בו לדעת עצמו שלא בשליחות הישראל לפי שאין דרך רוב העולם לשכור המרחץ לפי שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט ואין השכר מספיק להשוכר ליתן דבר קצוב לבעל המרחץ ושישתייר לו סך חשוב יתר על שכר טרחו ועמלו לפיכך דרך העולם שכל מי שיש לו מרחץ שוכר לו פועל שיתעסק בו וכל השכר הוא לבעל המרחץ:

חלק ב סימן רמג דין המשכיר שדה ומרחץ לנכרי:

'לקוטי תורה' פרשת ואתחנן – הפרשה החסידית

וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם [כ][1]

1 **"וְיָדַעְתָּ** הַיּוֹם וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי הֲוָיָה הוּא הָאֱלֹקִים
2 [..] אֵין עוֹד" (פְּרָשָׁתֵנוּ ד, לט):
3 פֵּירוּשׁ "**וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם**":

4 כְּמוֹ שֶׁהַיּוֹם הוּא עִם הַלַּיְלָה וּשְׁנֵיהֶם אֶחָד, כְּמוֹ
5 שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית א, ה): "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר **יוֹם אֶחָד**"[2], כָּךְ
6 "וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ" – שֶׁכְּמוֹ שֶׁהוּא בַּזְּמַן כָּךְ הוּא בַּנֶּפֶשׁ.
7 שֶׁהַב' לְבָבוֹת, שֶׁהֵם הַיֵּצֶר־טוֹב וְהַיֵּצֶר־הָרָע, הֵם שְׁנֵיהֶם
8 כְּאֶחָד. שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרָע יָשׁוּב לַעֲבוֹדַת הַוָּיָ"ה, "כַּד
9 אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא כו'"[3]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "בְּכָל לְבָבְךָ"
10 (פְּרָשָׁתֵנוּ ו, ה) – "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ"[4]. וּמִזֶּה "וְיָדַעְתָּ" כִּי כָּךְ[5] "הַוָּיָ"ה
11 הוּא הָאֱלֹהִים" כו'[6].

12 וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה, לְהָבִין דִּמְיוֹן הַמָּשָׁל עִם הַנִּמְשָׁל, צָרִיךְ
13 לְהַקְדִּים מַאֲמַר רַז"ל[7]: "שִׁמְעוֹן הָעֲמָסוֹנִי הָיָה דּוֹרֵשׁ כָּל
14 אָתִין שֶׁבַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְ"**אֶת** הַוָּיָ"ה אֱלֹקֶיךָ **תִּירָא**"[8]
15 – פֵּירַשׁ כו'". לְפִי שֶׁהָיָה קָשֶׁה בְּעֵינָיו: "אֶת" – לְרַבּוֹת, כִּי
16 מָה הוּא בָּא לְרַבּוֹת?

17 וְהִקְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים: לָמָּה לֹא הָיָה קָשֶׁה לוֹ בְּ"**וְאָהַבְתָּ**
18 **אֶת** הַוָּיָ"ה אֱלֹקֶיךָ" (שָׁם, ה) מַה בָּא "אֵת" לְרַבּוֹת. כַּמְּבוֹאָר
19 בְּתְשׁוּבוֹת מַהֲרִי"ל[9].

20 אַךְ הָעִנְיָן הוּא:

21 כִּי רִיבּוּי "אֶת" – הוּא "אֶת הַטָּפֵל כו'". וְהוּא עִנְיָן מַה
22 שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[10] עַל פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ **אֶת** הַוָּיָ"ה
23 אֱלֹהֶיךָ": "דָּא אִיהוּ רָזָא לְאַכְלָלָא שְׂמָאלָא בִּימִינָא כו'".
24 הוּא בְּחִינַת **יִרְאָה**. וְהַיְינוּ שֶׁתְּהֵא הָאַהֲבָה כְּלוּלָה בְּיִרְאָה,
25 וְלֹא אַהֲבָה לְבַדָּהּ.

26 וְהוּא עִנְיַן רִיבּוּי "אֶת" – "לְרַבּוֹת אֶת הַטָּפֵל"[11] – הוּא
27 בְּחִינַת יִרְאָה, "לְאַכְלָלָא שְׂמָאלָא" שֶׁהוּא בְּחִינַת "אֶת
28 הַטָּפֵל", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת בִּיטּוּל כו'. (וּלְפִי שֶׁהַיִּרְאָה הִיא נִרְמֶזֶת
29 בְּמִלַּת "אֶת" הַטָּפֵל, לָכֵן בָּאָה בְּרִיבּוּי "אֵת" בְּ"וְאָהַבְתָּ" כו')[12].
30 מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאַהֲבָה אֵינוֹ בָּאָה בְּרִיבּוּי "אֶת" בְּ"אֶת הַוָּיָ"ה
31 אֱלֹקֶיךָ תִּירָא", לְפִי שֶׁאֵין הָאַהֲבָה בְּחִינַת טָפֵל לְיִרְאָה.

32 כִּי הָאַהֲבָה הוּא בְּחִינַת **דִּכַּר**[13] וְיָמִין – "**זָכַר** חַסְדּוֹ"
33 (תְּהִלִּים צח, ג), וְהַיִּרְאָה הִיא בְּחִינַת **נוּקְבָא** – "**אִשָּׁה יִרְאַת**
34 **ה'**" (מִשְׁלֵי לא, ל), וְהַנּוּקְבָא הִיא בְּחִינַת טָפֵל לְגַבֵּי הַדִּכַּר וְלֹא
35 לְהֵפֶךְ.

36 אַךְ לְהָבִין אֵיךְ תִּהְיֶה הַיִּרְאָה כְּלוּלָה בָּאַהֲבָה, וַהֲרֵי
37 אַהֲבָה וְיִרְאָה הֵם שְׁנֵי הָפְכִּיִּים?

38 כִּי הִנֵּה הָאַהֲבָה, הִיא הַתְּשׁוּקָה לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ,
39 הִיא בָּאָה מֵחֲמַת **רִיחוּק**[14]. וְכִמְשֹׁל מִי שֶׁהוּא רָחוֹק מִבֵּית
40 אָבִיו וּמִתְאַוֶּה וּמִשְׁתּוֹקֵק לִרְאוֹת פָּנָיו[15]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר:
41 "נַפְשִׁי **אִוִּיתִיךָ בַּלַּיְלָה**" (בְּיֹשַׁעְיָה סִימָן כ"ו, ט'). כְּלוֹמַר, לְפִי
42 שֶׁהוּא לַיְלָה וְחוֹשֶׁךְ, בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־
43 הוּא, לְכָךְ "אִוִּיתִיךָ" – לִהְיוֹת גִּילוּי אוֹר[16].

---

1. (נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת וְאֶתְחַנַּן, נֶחֱמוּ, יא מְנַחֵם אָב תקס"ו.

הַנּוֹסַח לְפָנֵינוּ הוּא הַנָּחַת הַמַּהֲרִי"ל עִם הַגְּהוֹת הַצֶּמַח צֶדֶק. הוֹסָפַת דְּבָרִים וּבֵיאוּר הַשִּׁיּוּךְ לְסוֹף הַמַּאֲמָר – אוֹר הַתּוֹרָה וְאֶתְחַנַּן (דְּבָרִים כְּרָךְ ב) עַמּוּד קעט וָאֵילָךְ. נוֹסַח אַחֵר – הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ו חֵלֶק ב עַמּוּד תרכו וְשָׁם נִסְמָן. בֵּיאוּר – שָׁם עַמּוּד תרלה.

מְיוּסָּד עַל מַאֲמַר זֶה – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ" תקפ"ו – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי דְּבָרִים חֵלֶק א עַמּוּד קעד).

2. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג אֱמוֹר צג, ב).

3. (זֹהַר חֵלֶק ב קכח, ב וָאֵילָךְ).

4. (בְּרָכוֹת נד, א בַּמִּשְׁנָה. סִפְרֵי (הוּבָא בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י) עַל הַפָּסוּק. וּרְאֵה לְעֵיל חֶקֶת נח, ד).

5. (רְאֵה הַנִּסְמָן לְעֵיל חֶקֶת סז, ג. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתָּה הָרְאֵתָ" תשל"ז סָעִיף ו – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט חֵלֶק א עַמּוּד רח).

6. (וְעַיֵּין מִזֶּה בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה", שַׁעַר הָאַהֲבָה, סוֹף פֶּרֶק ה' (מְבֹאָר גַּם עִנְיַן "לְבָבְךָ", "שֵׁ"לְבָב" הֵם יָמִין וּשְׂמֹאל, יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרָע, גַּם כֵּן קָשׁוּר עִם "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" שֶׁפֵּירוּשׁוֹ כִּי יָמִין וּשְׂמֹאל הֵם נִקְשָׁרִים בְּיוֹם וָלַיְלָה, יָמִין בְּיוֹם וּשְׂמֹאל בְּלַיְלָה"). וּבְסֵפֶר "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", חֵלֶק א', פֶּרֶק י"א־י"ב (מְבֹאָר מִדַּת יוֹם וָלַיְלָה וּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק "וְיָדַעְתָּ"). וּבַזֹּהַר: פָּרָשַׁת וָאֵרָא, דַּף כ"ו, עַמּוּד ב'. וְדַף כ"ז, עַמּוּד א'. וּבְפֵרוּשׁ הָרַמ"ז (נֶעֱתַק בְּיָהֵל אוֹר עַמּוּד תלט. רְאֵה לְעֵיל חֶקֶת נח, ד)).

7. (בָּבָא קַמָּא מא, ב. פְּסָחִים כב, ב).

8. (פְּרָשָׁתֵנוּ ו, יג. עקב י, כ. וּרְאֵה מַרְאֵי מְקוֹמוֹת לְמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי כָּאן לְאֵיזֶה פָּסוּק הַכַּוָּנָה).

9. (רַבִּי יַעֲקֹב הַלֵּוִי סַג"ל בֶּן מֹשֶׁה מִוִּלִּין סִימָן סא. מוּבָא בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ג חֵלֶק ב, עַמּוּד תרצה. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הַקְּצָרִים עַמּוּד שכח. אוֹר הַתּוֹרָה וְאֶתְחַנַּן (דְּבָרִים כְּרָךְ ה) עַמּוּד ב'כ).

10. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קסב, א. חֵלֶק ג רסז, א. חֵלֶק ב כו, ב. כז, א. וְשָׁם רטז, א. וּרְאֵה לְעֵיל חֶקֶת נח, ד).

11. (רְאֵה בָּבָא קַמָּא מא, ב).

12. (בְּכַמָּה כְּתְבֵי יָד – בְּלִי סִימָנֵי סוֹגְרַיִם).

13. (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק מג).

14. (רְאֵה בַּאוּרֵי הַזֹּהַר לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי פג, ג. וּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי כָּאן עַמּוּד קעו).

15. (נִתְבָּאֵר בִּפְרָטִיּוּת בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי שָׁם. עַטֶּרֶת רֹאשׁ סח, א. אִמְרֵי בִינָה שַׁעַר הַקְרִיאַת שְׁמַע פֶּרֶק עד).

16. (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק מד).

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים סג, ב־ג): "**צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי, כָּמַהּ לְךָ בְּשָׂרִי, בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם. כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ**": כִּי לִהְיוֹתוֹ "בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף", תִּגְדַּל הַתְּשׁוּקָה וְהַצִּמָּאוֹן בְּיֶתֶר שְׂאֵת[17]. וְהַיְינוּ, כְּשֶׁיְּשִׁים אֶל לִבּוֹ שֶׁ"**אֵין־סוֹף**" בָּרוּךְ־הוּא כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא, אֵין לוֹ סוֹף כו', "כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ" (תְּהִלִּים קמח, יג), רַק "הוֹדוֹ" וְזִיווֹ שֶׁל "שְׁמוֹ", "עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם" (שָׁם), "אֶרֶץ" – זוֹ גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, "וְשָׁמַיִם" – גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁגַּם הֵם אֵינָן אֶלָּא בְּחִינַת הוֹדוֹ וְזִיווֹ שֶׁל שְׁמוֹ, "צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וְנֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה"[18]. וְהָאָדָם יָרַד מַטָּה מַטָּה בָּעוֹלָם־הַזֶּה שֶׁהוּא "מִדְבָּר וְצִיָּה כו'" (יְשַׁעְיָה לה, א), אֲשֶׁר עַל כֵּן צָמְאָה הַנֶּפֶשׁ וְתִכְסוֹף אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת "כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ".

וְזֶהוּ "מִזְמוֹר לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ **בְּמִדְבַּר יְהוּדָה**" (תְּהִלִּים סג, א): כִּי בְּחִינַת הַ"מִּדְבָּר" וְהַ"צִּיָּה" שֶׁל עוֹלָם־הַזֶּה, הוּא הַגּוֹרֵם לִהְיוֹת "יְהוּדָה" – "הַפַּעַם אוֹדֶה וְגו'" (וַיֵּצֵא כט, לה), וּלְהַגְדִּיל בְּחִינַת הַצִּמָּאוֹן כו'[19].

אֲבָל **הַיִּרְאָה**, הִיא בָּאָה מֵחֲמַת בְּחִינַת **הַקִּירוּב**. דְּהַיְינוּ כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן בִּקְרָבַת ה' הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" כו'. כִּי אֱמֶת הוּא שֶׁרָחוֹק הוּא מְאֹד מְאֹד מֵאוֹר ה', מִצַּד יְרִידַת הַמַּדְרֵגוֹת בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת, עַל יְדֵי שֶׁיָּרַד מַטָּה מַטָּה מִדְּרֵגָה אַחַר מִדְּרֵגָה עַד שֶׁנִּתְרַחֵק מֵאוֹר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְהַיְינוּ מִבְּחִינַת זִיו וְגִילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת;

אֲבָל אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" אֵינוֹ בְּגֶדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כְּלָל. כִּי הוּא "הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה קָטֹן וְגָדוֹל"[20], "הַמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת. הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת וְגו'" (תְּהִלִּים קיג, ה־ו). וּכְמוֹ שֶׁהוּא נִמְצָא בָּעֶלְיוֹנִים כָּךְ הוּא נִמְצָא בַּתַּחְתּוֹנִים[21]. וְ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" אֵין פֵּירוּשוֹ שֶׁהוּא סוֹבֵב וּמַקִּיף מִלְּמַעְלָה לְבַד, אֶלָּא שֶׁהוּא נִמְצָא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה – בִּבְחִינַת סוֹבֵב וּמַקִּיף וּבִבְחִינַת הֶעְלֵם, וְלֹא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת וְגִילוּי.

וְכַאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הָאָדָם כִּי "הֲוָיָ"ה" – הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – "נְצָב עָלָיו"[22] מַמָּשׁ, שֶׁהוּא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה, אַזַּי תִּפּוֹל עָלָיו אֵימָה וּפַחַד, יִרְאָה־בּוֹשֶׁת, שֶׁהוּא יִרְאָה־עִילָּאָה[23], אוֹ יִרְאָה־תַּתָּאָה שֶׁלֹּא לַמְּרוֹת עֵינֵי כְבוֹדוֹ[24] חַס־וְשָׁלוֹם.:

קִיצּוּר. הָאַהֲבָה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הָרִיחוּק, וְזֶהוּ "נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ **בַּלַּיְלָה**". וְהַיִּרְאָה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הַקִּירוּב. וְלָכֵן "וַיִּרָא הָעָם וַיָּנוּעוּ וַיַּעַמְדוּ **מֵרָחוֹק**" (יִתְרוֹ כ, יד) – לָנוּחַ מְעַט מֵהַיִּרְאָה הָעֲצוּמָה שֶׁנָּפְלָה מִצַּד הַקִּירוּב.:

ב. אַךְ הַהִתְכַּלְּלוּת שֶׁתְּהֵא אַהֲבָה בְּלוּלָה עִם הַיִּרְאָה וְהַיִּרְאָה עִם הָאַהֲבָה, וְלִהְיוֹת שְׁנֵי הֲפָכִים כְּאֶחָד, עַל זֶה נֶאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם, **לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב**" (יְשַׁעְיָה סימן נ"ז, י"ט) – "לָרָחוֹק שֶׁנַּעֲשָׂה קָרוֹב"[25]. "רָחוֹק" הוּא בְּחִינַת הָאַהֲבָה, "קָרוֹב" הוּא בְּחִינַת הַיִּרְאָה.

(כִּי **יִרְאָה** הִיא מִבְּחִינַת **חָכְמָה־עִילָּאָה**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיא, י): "רֵאשִׁית **חָכְמָה יִרְאַת** ה'", וְהַחָכְמָה הִיא בְּחִינַת אֲצִילוּת[26] בִּכְלָל. וּפֵירוּשׁ "**אֲצִילוּת**" הַיְינוּ גַּם כֵּן מִלְּשׁוֹן "**אֵצֶל** וְסָמוּךְ"[27], כְּמוֹ "וָאֲהִיֶה **אֶצְלוֹ** אָמוֹן" (מִשְׁלֵי ח, ל), כִּי בְּחָכְמָה הוּא גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְלָכֵן מִזֶּה נִמְשָׁךְ הַיִּרְאָה, שֶׁהִיא מִ**קָּרוֹב** דַּוְקָא, בְּחִינַת "אֵצֶל וְסָמוּךְ" לְגִילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא;

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָ**אַהֲבָה**, אֲפִילּוּ בְּחִינַת אַהֲבָה־רַבָּה, הִיא הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הַ**בִּינָה**, אֲשֶׁר "בִּינָה מְקַנְּנָא בִּבְרִיאָה"[28], בְּחִינַת "וּמִשָּׁם **יִפָּרֵד**" (בְּרֵאשִׁית ב, י), וְלֹא "אֵצֶל וְסָמוּךְ" כו'[29]. וְזֶהוּ שֶׁאַהֲבָה הִיא "**מֵרָחוֹק**").

– שֶׁנַּעֲשָׂה בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם וְהִתְכַּלְּלוּת:

כִּי "שָׁלוֹם" הוּא הַמְחַבֵּר שְׁנֵי הָפְכִּיִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אִיּוֹב כה, ב): "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם **בִּמְרוֹמָיו**" – בַּמַּלְאָכִים, שֶׁמִּיכָאֵל – שַׂר שֶׁל **מַיִם**[30], וְגַבְרִיאֵל – שַׂר שֶׁל **אֵשׁ**. וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁנִּמְשְׁכָה הָאָרָה יוֹתֵר עֶלְיוֹנָה, הַכּוֹלֶלֶת וּמְחַבֶּרֶת שְׁנֵי הֲפָכִים עַל יְדֵי שֶׁבְּטֵלִים אֶל הָאָרָה הַהוּא, עַד שֶׁאֵינוֹ מוּרְגָּשׁ שָׁם כְּלָל דָּבָר וְהִיפּוּכוֹ, רַק הַכֹּל שָׁוֶה שָׁם – בָּרָחוֹק כְּקָרוֹב.

---

17. (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל הַתּוֹרָה חֵלֶק א פָּרָשַׁת וַיֵּרָא עַמּוּד קכט. תקס"ו עַמּוּד שיא. שַׁעֲרֵי אוֹרָה כט, א).

18. (בְּרָכוֹת יז, א).

19. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן "נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ בַּלַּיְלָה" – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָנִּי וְשִׂמְחִי" גְּבֵי "רָנָנָא בְּרַמְשָׁא" (תּוֹרָה אוֹר לז, ב).

רַבּוֹת: בַּמִּדְבָּר, רֵישׁ פָּרָשָׁה גִימֶ"ל ("כָּךְ צַדִּיקִים יֵשׁ לָהֶם תַּאֲוָה . . כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ"). זֹהַר: חֵלֶק ג', דַּף ס"ז, עַמּוּד א' ("נַפְשִׁי **אוֹתְךָ** מִבְּעֵי לֵיה, מַאי **אִוִּיתִיךָ**").

20. (פִּיּוּט "וְכָל מַאֲמִינִים").

21. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מַצָּה זוֹ כו'" (לְעֵיל צַו יב, ב).

22. (וַיֵּצֵא כח, יג: "ה' נִצָּב עָלָיו").

23. (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק מג. סִידּוּר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן בְּ"הֶעָרָה לְתִיקּוּן חֲצוֹת").

24. (לַמְּרוֹת עֵינֵי כְבוֹדוֹ: לְשׁוֹן הַכְּתוּב יְשַׁעְיָה ג, ח).

25. (בְּרָכוֹת לד, ב).

26. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ו).

27. (רְאֵה תּוֹרָה אוֹר יד, א).

28. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ו).

29. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים לט, ג: "פֵּירוּשׁ אַצִּילוּת – מִלְּשׁוֹן אֶצְלוֹ, אֶצֶל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ הוּא").

30. (רְאֵה בַּמִּדְבָּר רַבָּה יב, ח. דְּבָרִים רַבָּה ה, יב. רְאֵה לְעֵיל י, א. אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ רֵישׁ סִימָן יב).

וְהַמְשָׁכָה זוֹ, הִיא מַה שֶּׁאוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה[31]: "וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן" – בְּתוֹסֶפֶת **וָי"ו** (מַה שֶּׁאֵין כֵּן "הַגָּדוֹל, הַגִּבּוֹר" – בְּלֹא וָי"ו) – הַמְשָׁכָה לִהְיוֹת גִּילּוּי בְּחִינַת "נוֹרָא"[32], הוּא גִּילּוּי בִּיטּוּל זֶה, שֶׁעַל יָדוֹ יוּכְלְלוּ הַב' הֲפָכִים, שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת "אֵל עֶלְיוֹן".

כִּי הִנֵּה "אֵל עֶלְיוֹן" הַיְינוּ "עֶלְיוֹן" לְמַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת; שֶׁהֵם בְּחִינַת זִיו וְגִילּוּי אוֹר, אֲבָל "אֵל עֶלְיוֹן" – נֶאֱמַר "יָשֶׁת **חֹשֶׁךְ** סִתְרוֹ" (תְּהִלִּים יח, יב), שֶׁהוּא עִנְיַן הַהֶעְלֵם וְהֶעְדֵּר הַהַשָּׂגָה, "דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל", "סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין כו'"[33]. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (לֶךְ לְךָ יד, יט): "בָּרוּךְ אַבְרָם לְ**אֵל עֶלְיוֹן** קוֹנֵה **שָׁמַיִם וָאָרֶץ**", שֶׁ"שָּׁמַיִם וָאָרֶץ" – רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת – בְּטֵלִין לְפָנָיו בִּשְׁוֶה[34].

כִּי "הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה קָטֹן וְגָדוֹל", וְשָׁם הוּא "בַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה" (תְּהִלִּים קלט, יב), שְׁנֵיהֶן שָׁוִין לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ: הַגִּילּוּי – שֶׁהוּא הָאוֹר, וְהֶעְלֵם – שֶׁהוּא הַחֹשֶׁךְ, דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ – כְּלָא חָשִׁיב"[35] מַמָּשׁ; וְלֹא שַׁיָּיךְ עִנְיַן גִּילּוּי וְהֶעְלֵם אֶלָּא לְגַבֵּי הָעוֹלָמוֹת הַנִּבְרָאִים כו', אֲבָל לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ "גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ כו'" (תְּהִלִּים שָׁם), וּמִשָּׁם בָּאָה הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכָה בְּתוֹסֶפֶת וָי"ו – "וְהַנּוֹרָא", דְּהַיְינוּ לִהְיוֹת גִּילּוּי "נוֹרָא", הוּא גִּילּוּי הַ**בִּיטּוּל**, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִכְלָלוֹת הַמִּדּוֹת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה[36].

וְזֶהוּ עִנְיַן עֲקֵידַת־יִצְחָק – הִתְכַּלְּלוּת מִדַּת יִצְחָק בְּמִדַּת אַבְרָהָם, "וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וְגו' **מִמַּעַל לָעֵצִים**" (וַיֵּרָא כב, ט):

"**עֵצִים**" הֵם ב' עֵצִים – "עֵץ־הַחַיִּים [..] וְעֵץ־הַדַּעַת" (בְּרֵאשִׁית ב, ט), וּ"**מִמַّעַל**" לְב' בְּחִינוֹת עֵצִים[37], דְּהַיְינוּ, "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" – נִמְשָׁךְ גִּילּוּי "וְהַנּוֹרָא" לִהְיוֹת **הִתְכַּלְּלוּת** הַיִּרְאָה – מִדָּתוֹ שֶׁל יִצְחָק בְּמִדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. וְגַם הִתְכַּלְּלוּת הָאַהֲבָה בְּיִרְאָה[38].

וְעִנְיַן הִתְכַּלְּלוּת זוֹ, הוּא כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים[39]: "**וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ, וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ**":

"הַלְּבָבוֹת **יִירָאוּךָ**" – בְּמִדַּת **הַיִּרְאָה**, "וְקֶרֶב וּכְלָיוֹת **יְזַמְּרוּ**" – בְּמִדַּת **הָאַהֲבָה**. וְלָכֵן "קֶרֶב וּכְלָיוֹת" דַּוְקָא "יְזַמְּרוּ": כִּי הָרִינָּה וְהַזְּמָרָה הַבָּא מֵחֲמַת הִתְגַּלּוּת הָאַהֲבָה וְהַתְּשׁוּקָה, הִנֵּה "רִינָּה" הוּא בַּפֶּה כַּנּוֹדָע[40]. אֲבָל כְּשֶׁ"הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ" – בְּמִדַּת הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל, אֵין הָרִינָּה מִתְגַּלֶּית בְּגָלּוּי בַּפֶּה – מִבְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הָאַהֲבָה, שֶׁהֵם ב' הֲפָכִים כַּנַּ"ל; מִכָּל מָקוֹם בְּ"קֶרֶב וּכְלָיוֹת" –

---

31. (נוֹסַח תְּפִלַּת הָעֲמִידָה. רְאֵה מַאֲמָרֵי אֲדֹמו"ר הַזָּקֵן עִנְיָנִים עַמּוּד נח וּבַנִּסְמָן שָׁם. אוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד קעא. יָהֵל אוֹר עַמּוּד תקנב).

32. (רְאֵה יָהֵל אוֹר עַמּוּד קכ).

33. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

34. (וּב"פְּרִי עֵץ חַיִּים" גַּבֵּי "אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים" (שַׁעַר ט, פֶּרֶק ד), פֵּירֵשׁ: "אֵל עֶלְיוֹן" הוּא בִּבְחִינַת כֶּתֶר, וְהוּא לְמַעְלָה מַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה (רְאֵה לְעִיל מַסְעֵי צ, ג. לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כז, ד וּבַנִּסְמָן שָׁם).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתָּם נִצָּבִים" (לִקַּמָּן נִצָּבִים מד, ג: וְלָכֵן נִקְרָא "אֵל עֶלְיוֹן" (לֶךְ לְךָ יד, כ), כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא רָם וְנִשָּׂא וְגָבוֹהַּ מְאֹד (וְעַיֵּין בַּ"פְּרֵדֵס", בְּעָרְכֵי הַכִּינּוּיִים, בְּפֵרוּשׁ "אֵל עֶלְיוֹן", דְּפֵירֵשׁ שֶׁהוּא בִּבְחִינַת כֶּתֶר, שֶׁהוּא עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאֲצִילוּת.)".

וּרְאֵה הַבֵּיאוּר בְּאוֹר הַתּוֹרָה סִידּוּר עַמּוּד קפז: "שֶׁכְּדֵי לִהְיוֹת הַשְׁפָּעָה מִמִּדּוֹת דַּאֲצִילוּת לְבֵי"ע בַּעֲלֵי גְבוּל וְתַכְלִית, אִי אֶפְשָׁר כִּי אִם עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת מוֹחִין יוֹתֵר עֶלְיוֹנִים בְּזָ"א . . גִּילּוּי בְּחִינַת כֶּתֶר שֶׁהוּא בְּחִינַת "אֵל עֶלְיוֹן" לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת", עַיֵּין שָׁם).

וְעַיֵּין בִּזֹּהַר חֵלֶק א', פָּרָשָׁה "לֶךְ לְךָ" (דַּף פ"ז, עַמּוּד א'), גַּבֵּי: "**וְהוּא כֹּהֵן** (לֶךְ לְךָ יד, יח) – דָּא יְמִינָא, **לְאֵל עֶלְיוֹן** (שָׁם) – עָלְמָא־עִילָּאָה". דְּפֵרֵשׁ "אֵל עֶלְיוֹן" הַיְינוּ בִּינָה. אַךְ כִּי הִתְגַּלּוּת עַתִּיק הוּא בִּבְינָה (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג קְרַח קעח, ב). וְלָכֵן נִקְרָא בִּינָה גַּם כֵּן "שְׁמוֹ הַגָּדוֹל". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּבֵיאוּר עִנְיַן "מִזּוּזָה מִיָּמִין וְנֵר חֲנוּכָּה מִשְּׂמֹאל" (תּוֹרָה אוֹר מב, ב)).

(**וְעַיֵּין בִּזֹּהַר** חֵלֶק ב', רֵישׁ פָּרָשַׁת יִתְרוֹ, דַּף ס"ז, עַמּוּד ב': "**רָזָא דְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים** כו', **וּתְחוֹתֵיהּ אִית כֹּהֵן** כו'". וּבְפֵירוּשׁ הָרַמַ"ז שָׁם).

35. (זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה יא, ב).

36. (**וְצָרִיךְ לוֹמַר, כִּי הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת "וְהַנּוֹרָא" הוּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת יִרְאָה־עִילָּאָה מִצַּד עַצְמָהּ, אַף שֶׁהִיא גַּם כֵּן בְּחִינַת "קָרוֹב"**. דּוּגְמַת מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ"הֶעָרָה לְתִיקּוּן חֲצוֹת" (בְּסִידּוּר אֲדֹמו"ר הַזָּקֵן – סִידּוּר עִם דְּא"ח רכט, ג): "**הִנֵּה מַעֲלַת יִרְאָה זוֹ הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה** כו', **עַל בְּחִינַת הַיִּרְאָה־עִילָּאָה, יִרְאָה־בּוֹשֶׁת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, הִיא כְּמַעֲלַת וְיִתְרוֹן הָאוֹר עַל הַחֹשֶׁךְ מַמָּשׁ**". עַיֵּין שָׁם הַטַּעַם. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן גַּם כָּאן).

(וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הֶחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם" (לְעִיל מִטּוֹת פו, ג־ד – מוֹחִ (יִרְאָה) וְלֵב (אַהֲבָה) הֵם הֲפָכִים וְצָרִיךְ לִהְיוֹת מוֹחִ שֶׁלֵּיט עַל הַלֵּב עַל יְדֵי תּוֹרָה וּצְדָקָה). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל הָעָם רוֹאִים" (תּוֹרָה אוֹר עד, ב – הַתּוֹרָה לְמִשָּׁה הִיא בִּבְחִינַת אֵשׁ וּמַיִם). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב", מַעְנְיָן רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁ"נִּכְנַס בְּשָׁלוֹם וְיָצָא בְּשָׁלוֹם" (תּוֹרָה אוֹר כה, ב)).

37. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "מִקּוֹשֵׁשׁ עֵצִים" בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (דַּף מב, ד), מַעְנְיָן "וְהָיָה כְּעֵץ כו' וְעַל יוּבַל יִשְׁלַח שָׁרָשָׁיו". וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', פָּרָשַׁת שְׁלַח, דַּף קנ"ח, עַמּוּד ב', עַל פָּסוּק "הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן" (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך כְּרָךְ א עַמּוּד קסא. שמה)).

38. ("**כִּי עֵץ הַחַיִּים** הוּא דַ"א **וְעֵץ הַדַּעַת** הוּא נוּקְבָא, שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּקְלִיפַּת נוֹגַהּ לְבָרֵר כו' כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כ"ח. וְהַעֲקֵידָה וְהַמְסִירַת נֶפֶשׁ עוֹלֶה לְמַעְלָה מִזּוּ"נ, כִּי עַל יְדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ נִמְשָׁךְ יִחוּד חָכְמָה וּבִינָה, וּמִמְּשִׁיךְ אוֹר הַכֶּתֶר, עַיֵּין שָׁם, וְלָכֵן הוּא **מִמַּעַל לָעֵצִים**". – אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך כְּרָךְ א עַמּוּד קסא).

39. (תְּפִלַּת "נִשְׁמַת כָּל חַי").

40. (רְאֵה סוּכָּה נ, א).

בִּבְחִינַת פְּנִימִית – תִּהְיֶה הַזִּמְרָה וְהַשִּׂמְחָה מֵחֲמַת הָאַהֲבָה[41].

וְזוֹ הִיא הַשִּׂמְחָה בַּה', אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין", הַשּׁוֹכֵן אִתּוֹ[42] מַמָּשׁ – שֶׁהוּא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה. הֲגַם שֶׁאֵין בּוֹ גִּילּוּי הַשָּׂגָה, הִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר: "וְצַדִּיק **בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה**" – מִצַּד אֱמוּנָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה. :

קִיצּוּר. אַךְ הַהִתְכַּלְּלוּת שֶׁתְּהֵא הָאַהֲבָה כְּלוּלָה עִם הַיִּרְאָה, עַל זֶה נֶאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת "וְהַנּוֹרָא". וְזֶהוּ עִנְיַן הָעֲקֵדָה "מִמַּעַל לָעֵצִים". וְעִנְיַן הִתְכַּלְּלוּת זוֹ, הַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ, וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ". :

ג. וְהִנֵּה גִּילּוּי שִׂמְחָה זוֹ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ הִיא "שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תָּבוֹא כח, מז): "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת הֲוָיָ"ה אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב **מֵרוֹב כֹּל**" – **יוֹתֵר** "מֵרוֹב כֹּל", כִּי הַשִּׂמְחָה הִיא מֵחֲמַת "אֲשֶׁר **קִדְּשָׁנוּ** בְּמִצְוֹתָיו" – בַּקֹּדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן.

וְזֶהוּ עִנְיַן בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת – "בָּרוּךְ אַתָּה הֲוָיָ"ה", פֵּירוּשׁ: שֶׁמְּבַקְּשִׁים לִהְיוֹת "בָּרוּךְ" וְנִמְשָׁךְ מִלְמַעְלָה מַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[43].

כִּי לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת וְדֶרֶךְ סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעִילָּה לְעִילָּה, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה "מֶלֶךְ הָעוֹלָם", וּ"מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" (תְּהִלִּים קמה, יג), לְהַוּוֹת וּלְהַחֲיוֹת עוֹלָמוֹת מִבְּחִינַת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – שֶׁהוּא בְּחִינַת שֵׁם בִּלְבַד, שֶׁלְּפִי שֶׁנִּקְרָא "שְׁמוֹ" וּמַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם – הֵם חַיִּים וְקַיָּימִים, וְהוּא בְּחִינַת זִיו וְהֶאָרָה כו';

אֲבָל בַּמִּצְוֹת – "קִדְּשָׁנוּ" בַּקֹּדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין".

וְהַמַּלְאָכִים שׁוֹאֲלִים: "אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ כו'", אוֹמְרִים: "מְלֹא כָל **הָאָרֶץ** כְּבוֹדוֹ" (יְשַׁעְיָה ו, ג) – בָּאָרֶץ הַלֵּזוּ הַתַּחְתּוֹנָה. שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה, שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בְּגַשְׁמִיּוּת, יְסוּדָתָן בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ־עֶלְיוֹן, לְמַעְלָה מַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהֵן נַעֲשִׂין בְּחִינַת "כִּסֵּא" וּ"מָכוֹן" מַמָּשׁ לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין", "דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ" כִּי אִם כַּאֲשֶׁר תְּפִיסָא בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת כו'.

וְעַל זֶה נִצְטַוֵּינוּ "**וְאָהַבְתָּ אֵת**": כְּלוֹמַר, שֶׁתַּמְשִׁיךְ מִדַּת הָאַהֲבָה וְהַשִּׂמְחָה בִּבְחִינַת "אֶת הַטָּפֵל", הוּא מִדַּת הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל. וְזֶהוּ "אֵת הֲוָיָ"ה **אֱלֹהֶיךָ**" כְּלוֹמַר, לְפִי שֶׁהוּא "אֱלֹהֶיךָ" – לְנֹכַח – לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה;

וְשֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי הָאַהֲבָה וְשִׂמְחָה זוֹ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ – בְּקִיּוּם "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר **אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם**" (פָּרָשָׁתֵנוּ ו, ו):

שֶׁמִּבְּחִינַת "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" (פָּרָשָׁתֵנוּ ז, יא) נִמְשָׁךְ גִּילּוּי "**אָנֹכִי**" וְלֹא זִיו וְהֶאָרָה בִּבְחִינַת "שֵׁם" בִּלְבַד, רַק "אָנֹכִי" – **בְּעַצְמִי** כִּבְיָכוֹל, "**מְצַוְּךָ**" – לְשׁוֹן **צַוְוּתָא** וְחִיבּוּר בְּמִצְוַת ה', שֶׁהֵם גִּילּוּי עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ כִּבְיָכוֹל, בְּ"**תר"ך** עַמּוּדֵי אוֹר"[44] הַנִּמְשָׁכִים בְּ**תַרְיַ"ג** מִצְוֹת דְּאוֹרַיְיתָא **וְז'** מִצְוֹת דְּרַבָּנָן – "**וְדִבַּרְתָּ בָּם** בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (פָּרָשָׁתֵנוּ ו, ז).

כִּי הִנֵּה כְּתִיב[45]: "**קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר**":

---

41. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר (תּוֹרָה אוֹר לז, א) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "**רָנִּי** וְשִׂמְחִי" (זְכַרְיָה ב, יד., בְּעִנְיַן "רְנָנָא בְּרַמְשָׁא" – "וְצִדְקָתְךָ **יְרַנֵּנוּ**" (תְּהִלִּים קמה, ז), וְזֶהוּ עִנְיַן רִנָּה **בַּפֶּה**. וְהִיא נִמְשֶׁכֶת מִמִּדַּת לַיְלָה, בְּחִינַת חֹשֶׁךְ וְהֶעְלֵם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כַּנַּ"ל בְּעִנְיַן "נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ **בַּלַּיְלָה**". אַךְ עַל יְדֵי גִּילּוּי מִבְּחִינַת "**וְהַנּוֹרָא** אֵל עֶלְיוֹן", אֲזַי נִמְשָׁךְ "וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ, וְכָל **קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ**" שֶׁהִיא הָרִינָּה וְהַזִּמְרָה שֶׁ**בִּפְנִימִית הַלֵּב**.

וְזֶהוּ כְּעִנְיָן הַמְּבוֹאָר בַּזֹּהַר חֵלֶק א', רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא (דַּף קמ"ח, עַמּוּד ב') עַל פָּסוּק "**וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ**" (תְּהִלִּים קלב, ט): "**וּלְוִיֶּיךָ יְרַנֵּנוּ**" מִיבָּעֵי לֵיהּ כו'" – עַד: "דְּאִינוּן חֲשִׁיבֵי יַתִּיר". וְהַיְינוּ כְּעִנְיַן הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין בְּחִינַת רִינָּה הַנַּ"ל: דְּהַשִּׁיר שֶׁל הַלְוִיִּם הוּא רִינָּה **בַּפֶּה**, "**לַאֲרָמָא קָלָא**", אֲבָל מַה שֶּׁ"**חֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ**", שֶׁהֵם **הַכֹּהֲנִים** – הַיְינוּ **בִּרְעוּתָא־דְּלִבָּא**. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', פָּרָשָׁה שְׁמִינִי (דַּף ל"ט, עַמּוּד א'): דְּ"כָהֲנָא [..] עוֹבָדוֹי **בַּחֲשָׁאי** אִינּוּן כו'", עַיֵּין שָׁם. וְאִם כֵּן הָרִנָּה שֶׁלָּהֶם זֶהוּ כְּעִנְיַן "וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ כו'".

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר (לְקַמָּן בְּרָכָה צח, ג) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "**מִזְמוֹר שִׁיר** חֲנוּכַּת הַבַּיִת" (תְּהִלִּים ל, א), הַהֶפְרֵשׁ בֵּין "מִזְמוֹר" לְ"שִׁיר" – שֶׁהוּא גַּם כֵּן עַל דֶּרֶךְ זֶה. וְהַיְינוּ, כִּי בְּחִינַת פְּנִימִית־הַלֵּב יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ לִהְיוֹת כְּלִי וּמָכוֹן לְהָכִיל אַהֲבָה־וְיִרְאָה גַּם שְׁתֵּיהֶן יַחַד, עַל יְדֵי גִּילּוּי מִבְּחִינַת "וְהַנּוֹרָא" שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בִּפְנִימִית־הַלֵּב.

וְגַם כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, שֶׁ**פְּנִימִית־הַלֵּב** מִתְאַחֶדֶת עִם הַמּוֹחַ בִּבְחִינַת "תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְפָּרְשִׁין", אֲבָל **בְּחִיצוֹנִיּוּת־הַלֵּב** אֵין כֹּח לְהָכִיל שְׁתֵּיהֶן יַחַד. וְזֶהוּ "וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ, וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ", שֶׁהִיא בְּחִינַת פְּנִימִית־הַלֵּב כו'.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (יְשַׁעְיָה סא, י) "שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ כו' תָּגֵל נַפְשִׁי" (לְקַמָּן נִצְבִּים מז, א): **גִּילָּה בִּרְעָדָה** – שֶׁ**הַיִּרְאָה** תְּכַסֶּה **מִבַּחוּץ**, וְ"**תוֹכוֹ** רָצוּף **אַהֲבָה**" (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, י).

וְנִתְבָּאֵר גַּם כֵּן מִזֶּה עַל פָּסוּק "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת כו'", "בְּנֵי צִיּוֹן **יָגִילוּ** בְמַלְכָּם כו'" (לְקַמָּן פב, ג: "שִׂמְחָה הִיא מִלְּשׁוֹן **הִתְגַּלּוּת** הַחֶדְוָה, וְגִילָּה הוּא עִנְיַן שִׂמְחָה אֲשֶׁר **בְּקִרְבּוֹ**"). וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה", בְּפֵירוּשׁ "וְלֹא נָחָם אֱלֹקִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים" (תּוֹרָה אוֹר בְּשַׁלַּח סא, ג־ד)).

42. (עַל פִּי אַחֲרֵי טז, טז: "הַשֹּׁכֵן אִתָּם").

43. (וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק א', פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ שָׁם (פז, א): "בָּרוּךְ אַבְרָם" (לֶךְ לְךָ יד, יט) – כְּמָה דְּאַמְרִינָן "בָּרוּךְ אַתָּה", "לְאֵל עֶלְיוֹן" (שָׁם) – "הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵינוּ", עַיֵּין שָׁם. וּדְ"ה' אֱלֹקֵינוּ" הַיְינוּ בְּחִינַת "לְאֵל עֶלְיוֹן", עַיֵּין שָׁם, וּמוּבָן עַל פִּי הַנַּ"ל). וּדְלָא כְּפֵירוּשׁ הַ"מִּקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם [דַּ"הֲוָיָ' אֱלֹקֵינוּ" הֵם תִּפְאֶרֶת וּגְבוּרָה כַּנַּ"ל]. (הַבָּא בַּסּוֹגְרַיִם הַמְרוּבָּעוֹת נוֹסַף עַל פִּי כְּתַב יָד 1101)).

44. (פַּרְדֵּס שַׁעַר ח פֶּרֶק ג).

45. (יְשַׁעְיָה מ, ג: "קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר: פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה', יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹקֵינוּ").

"**קוֹל**" **הַתּוֹרָה** – "הַקּוֹל **קוֹל יַעֲקֹב**" (תּוֹלְדוֹת כו, כב),

"**קוֹרֵא**" וְנִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת "**מִדְבָּר**" וּשְׁמָמָה הוּא הָעוֹלָם־הַזֶּה,

"**פִּנּוּ דֶּרֶךְ ה'**" – לִהְיוֹת בּוֹ הַמִּשְׁכָּה וְ"דֶּרֶךְ הַוְיָ"ה".

וְזֶהוּ עִנְיַן הַמִּשְׁכַּת וָי"ו – "וְהַנּוֹרָא" מִבְּחִינַת "אֵל עֶלְיוֹן" שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְכו'.

וְלָכֵן אָמְרוּ[46]: "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם־הַבָּא":

כִּי עוֹלָם־הַבָּא, לְפִי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה וְשֵׂכֶל נִבְרָא, לִהְיוֹת מִתְעַנֵּג וְנֶהֱנֶה, אֵינוֹ אֶלָּא **זִיו** כו', וְהוּא "זִיו תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת עַצְמָן שֶׁבְּקִיּוּם הַמַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם־הַזֶּה בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, הִנֵּה בָּהֶם נִמְשָׁךְ גִּילוּי בְּחִינַת "אָנֹכִי" בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ, שֶׁלֹּא נִיתַּן לֶהָנוֹת בַּהַשָּׂגַת הַנִּבְרָאִים כו'.

וְעַל זֶה אָמְרוּ[47]: "**אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ** – מִפִּי הַגְּבוּרָה שָׁמַעְנוּ", שֶׁכַּמָּה בְּחִינוֹת גְּבוּרוֹת וְצִמְצוּמִים הֵן לִהְיוֹת גִּילוּי זֶה שֶׁל בְּחִינַת "אָנֹכִי". כִּי בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, בְּחִינַת "יֶשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" – חֹשֶׁךְ וְהֶעְלֵם וְלֹא אוֹר וְגִילוּי[48]. :

קִיצּוּר. וְשִׂמְחָה זוֹ דִּבְחִינַת "וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ", הוּא "שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה". וְזֶהוּ עִנְיַן בִּרְכַּת־הַמִּצְוֹת. "וְאָהַבְתָּ אֵת". "וְדִבַּרְתָּ בָּם". :

ד. אַךְ הִנֵּה גִּילוּי זֶה שֶׁמִּן הַחֹשֶׁךְ, בְּרִיבּוּי הַצִּמְצוּמִים – בְּאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא תְּלִיָּא מִילְּתָא[49], לִהְיוֹת "וְאָהַבְתָּ [..] בְּכָל לְבָבְךָ" – "בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ", שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרָע יָשׁוּב לַעֲבוֹדַת ה', בִּבְחִינַת "אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא חֵשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא".

שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָאָדָם מִתְגַּבֵּר לְמַטָּה נֶגֶד טִבְעוֹ, הֵן בְּ"סוּר מֵרָע", הֵן בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב", בִּבְחִינַת "**בִּטֵּל** רְצוֹנְךָ"[50], שֶׁמְּבַטֵּל רְצוֹנוֹ, וּמְסַלֵּק אֶת עַצְמוֹ, וּמַשְׁלִיךְ נַפְשׁוֹ וּרְצוֹנוֹ מִנֶּגֶד כו' – כָּךְ נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה בְּחִינַת בִּיטּוּל וְסִילּוּק עַצְמִיּוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – שֶׁלֹּא יָאִיר וְיִתְגַּלֶּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁ"אֵין לוֹ סוֹף כו'", שֶׁאֵין הָעוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לִסְבּוֹל אֶת הָאוֹר הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, וְלָכֵן נִקְרָא חוֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר וְגִילוּי – אֶלָּא שֶׁיִּתְצַמְּצֵם בְּכַמָּה מִינֵי צִמְצוּמִים וִירִידוֹת הַמַּדְרֵגוֹת, לִהְיוֹת גִּילוּי הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחוֹשֶׁךְ, שֶׁהִיא בְּחִינַת יְרִידָה אֲצִלּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

כְּמַאֲמַר רַז"ל: "בַּמָּקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדוּלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא כו'"[51], שֶׁהִנִּיחַ אֶת עַצְמִיּוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּמַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בִּבְחִינַת צִמְצוּם, כְּדֵי לִהְיוֹת גִּילוּי וְאוֹר מִתּוֹךְ הַחוֹשֶׁךְ הָעֶלְיוֹן.

(וְגַם, כִּי עַל יְדֵי "**אִתְהַפְּכָא חֵשׁוֹכָא**" שֶׁלְּמַטָּה "לִנְהוֹרָא" מְעוֹרְרִים לְמַעְלָה הַגִּילוּי מִבְּחִינַת "יֶשֶׁת **חֹשֶׁךְ** סִתְרוֹ", שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת אוֹר. וְזֶהוּ עִנְיַן "יִתְרוֹן הָאוֹר **מִן הַחֹשֶׁךְ**" (קֹהֶלֶת ב, יג) **דַּיְיקָא**)[52].

וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גִּילוּי זֶה גַּם בְּלֵב הָאָדָם לְמַטָּה – לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "כְּלִי" וּ"מִשְׁכָּן". שֶׁתִּהְיֶינָה כְּלוּלוֹת בּוֹ ב' הַמִּדּוֹת אַהֲבָה־וְיִרְאָה גַּם יָחַד, עַל יְדֵי הַמִּשְׁכַּת בְּחִינַת "שָׁלוֹם" הַכּוֹלֵל וּמְחַבֵּר כו'.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ – שׁוֹמֵר מִ**צָּרוֹת נַפְשׁוֹ**" (מִשְׁלֵי כ"אן, כג), **פֵּירוּשׁ: שֶׁלֹּא תְּהֵא נַפְשׁוֹ צָרָה** וּקְצָרָה מֵהַכִּיל ב' הֲפָכִים כְּאֶחָד – שֶׁהֵן אַהֲבָה־וְיִרְאָה – אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נד, ב): "**הַרְחִיבִי** מְקוֹם אָהֳלֵךְ וְגו'". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שְׁמִירַת פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא, הֵן בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע" כו'[53].

---

46. (אָבוֹת ד, יז).

47. (מְכוֹת כד, א).

48. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר כְּדַאי גַּוְונָא בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם **בְּוֹן**" (לִקּוּטֵי פ, א): שֶׁנִּיסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג הוּא הַמְשָׁכַת חָכְמָה־עִילָּאָה – בְּחִינַת **בִּיטּוּל**. וּמַה שֶּׁאַף עַל פִּי כֵן יִהְיֶה "**בּוֹן**" דְּוִקָא, זֶהוּ מִשּׁוּם דְּחָכְמָה וּבִינָה הֵם "תְּרֵין רֵיעִין כו'" (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג ד, א). וְהַיְינוּ גַּם כֵּן עִנְיַן הִתְכַּלְּלוּת הַבִּיטּוּל וְיִרְאָה – עִם הַשִּׂמְחָה.

וְהוּא אַחַר עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁמַּמְשִׁיכִים מִבְּחִינַת "לִפְנֵי הַוְיָ"ה תִּטְהָרוּ" (אַחֲרֵי טז, ל), "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב כו'" (יְשַׁעְיָה נז, יט), עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ הִתְכַּלְּלוּת זוֹ. אַךְ כָּאן הַגִּילוּי הוּא הַשִּׂמְחָה וְהַוֹּן, רַק תּוֹכוֹ רָצוּף הַבִּיטּוּל וְהַיִּרְאָה).

49. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קלה, ב).

50. (אָבוֹת ב, ד).

51. ("שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עִנְוְתָנוּתוֹ". מְגִלָּה לא, א. וּרְאֵה הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ח עַמּוּד 228).

52. (עַיֵּין בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ, דַּף מ"ז, עַמּוּד ב' (רְאֵה בְּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְמַח צֶדֶק חֵלֶק ב עַמּוּד תתנט. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא כֶּרֶךְ א עַמּוּד רנח וְאֵילָךְ). וּבְפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח, דַּף נ"ז, עַמּוּד א' (רְאֵה שָׁם: מַאי "לְרֵאוֹת פָּנַי" וִישַׁעְיָה א, יב), אֶלָּא כָּל אִינּוּן אִנְפִּין דְּמַלְכָּא טְמִירִין").

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פְּסוּק "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה", בְּעִנְיַן "מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה כו'" "לִקְמָן שִׁיר הַשִּׁירִים י, א – דִּבְבְחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין יֵשׁ גַּם כֵּן ב' מַדְרֵיגוֹת, הָא' מַה שֶׁנִּקְרָא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", אַף שֶׁהוּא סוֹבֵב וְאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה, מִכָּל מָקוֹם שַׁיָּיךְ לִקְרוֹתוֹ בְּשֵׁם "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין". אֲבָל עַצְמוּתוֹ וּמְהוּתוֹ לֹא שַׁיָּיךְ לִקְרוֹתוֹ בְּאֱמֶת בְּשֵׁם "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין" כו', וְהוּא מִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה כו' בִּבְחִינַת שְׁלִילָה, אֲשֶׁר הֵם בְּדְבָרִים הָאֲסוּרִים כו' רֶשֶׁן גְּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר. וְשָׁם י, ג: שֶׁעַל יְדֵי הַלֹּא תַּעֲשֶׂה נִמְשָׁךְ "גִּילוּי עֲמוּקוֹת", שֶׁאֵינוֹ מִתְגַּלֶּה עֲמוּקוֹת כְּאִלּוּ עַל יְדֵי נְהוֹרָא חִיּוְרָא)).

53. (וְעַיֵּין מֵעִנְיַן "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ": בַּשֶּׂכֶל"ה, בְּ"תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב", בְּסוֹף פֶּרֶק "תּוֹרָה אוֹר" הַשַּׁיָּיךְ לְפָרָשַׁת בְּהַר, שָׁם פֵּרֵישׁ שֶׁזֶּהוּ מֵעִנְיַן מֵ"ם סְתוּמָה שֶׁל "לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה" (יְשַׁעְיָה ט, ו), וְשָׁם נֶאֱמַר "וּלְשָׁלוֹם **אֵין קֵץ** כו'", וְכַנַּ"ל).

שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשְׁכָה אַהֲבָה זוֹ הַכְּלוּלָה בַּיִּרְאָה – בִּפְנִימִיּוּת וְתוֹכִיּוּת הַלֵּב, לִהְיוֹת הַלֵּב בְּחִינַת כְּלִי וּמִשְׁכָּן לְאַהֲבָה זוֹ, וְהִיא תְּקוּעָה וּשְׁמוּרָה לָנֶצַח, בַּל תִּמּוֹט מִמֶּנּוּ כָּל הַיָּמִים, בֵּין בְּמַחֲשָׁבָה, בֵּין בְּדִבּוּר **וּמַעֲשֶׂה.**

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (פָּרָשָׁתֵנוּ ו, ז־ח): "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ וְגוֹ', **וּקְשַׁרְתָּם** לְאוֹת וְגוֹ'", וְ"הוּקְשָׁה כָּל הַתּוֹרָה לִתְפִילִין"[54]:

שֶׁכְּמוֹ שֶׁתְּפִילִין, שֶׁהֵם עַל הַקְּלָף גַּשְׁמִי, וְשׁוֹרֶה בָּהֶם קְדוּשָׁה עֶלְיוֹנָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ"סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין" – בַּפַּרְשִׁיּוֹת הַכְּתוּבִין בָּהֶם, כָּךְ הוּא עִנְיַן כָּל הַמִּצְוֹת – שֶׁהֵם בַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת, וְאַף עַל פִּי כֵן שׁוֹרֶה וּמְלוּבָּשׁ בָּהֶם אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.

וְלָזֹאת יִהְיֶה כָּל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת – בִּבְחִינַת אַהֲבָה זוֹ וּבִיטּוּל זֶה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַל יְדֵי אַהֲבָה שֶׁמִּבְּחִינַת הַצְּמָאוֹן, אַף שֶׁנִּמְשָׁךְ עָלָיו בְּחִינַת "וִימִינוֹ **תְּחַבְּקֵנִי**" (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ו) – הִיא בְּחִינַת חִיבּוּק מִבַּחוּץ, וְלָכֵן הִיא חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה כו'.

וְהַמְשָׁכַת גִּילוּי זֶה בַּלֵּב, שֶׁיְּהֵא הַלֵּב מִשְׁכָּן וּכְלִי לְאַהֲבָה זוֹ, שֶׁתְּהֵיֶה בִּפְנִימִיּוּתוֹ וְתוֹכִיּוּתוֹ, שֶׁתְּהֵיֶה תְּקוּעָה וּשְׁמוּרָה לָנֶצַח – נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי בְּחִינַת "מְחוֹקֵק" – שֶׁעוֹשֶׂה חֲקִיקָה לַכְּלִי לְקַבֵּל[55].

ו"מְחוֹקֵק" זֶה מֹשֶׁה – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרָכָה לג, כא): "כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחוֹקֵק סָפוּן" – הוּא הַדַּעַת, שֶׁהוּא מְקוֹר הַתּוֹרָה.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר (פָּרָשָׁתֵנוּ ד, מד): "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם **מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל**"[56]:

פֵּירוּשׁ: "**לִפְנֵי**" – בִּבְחִינַת **פְּנִימִיּוּת** "בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל" – לִהְיוֹת הַמִּשְׁכָּן "וְהַנּוֹרָא" – מִבְּחִינַת "אֵל עֶלְיוֹן" וּמִבְּחִינַת "יֶשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" – יִהְיֶה גִּילוּי אוֹר, עַד שֶׁמֵּאִיר אוֹר הָאַהֲבָה הַכְּלוּלָה בַּיִּרְאָה – בְּתוֹךְ פְּנִימִיּוּת שֶׁבּוֹ, וְעַל יָדוֹ נַעֲשֶׂה הַלֵּב כְּלִי־קִיבּוּל, לִהְיוֹת תּוֹכִיּוּת הַלֵּב וּפְנִימִיּוּתוֹ רָצוּף אַהֲבָה זוֹ "בַּל תִּמּוֹט לְעוֹלָם וָעֶד"[57].

וְעִם כָּל הַנַּ"ל יוּבַן עִנְיַן "וְיָדַעְתָּ **הַיּוֹם**":

לִהְיוֹת שֶׁה"יּוֹם" הוּא עִם הַלַּיְלָה, "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר **יוֹם אֶחָד**"[58], הַיְינוּ: "כִּבְרִיָּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם – בְּרִישָׁא חֲשׁוֹכָא וְהָדָר נְהוֹרָא"[59], שֶׁמִּן הַחוֹשֶׁךְ נַעֲשָׂה אוֹר – כָּךְ הוּא גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵחֹשֶׁךְ עֶלְיוֹן:

"בְּרִישָׁא **חֲשׁוֹכָא**" – בְּחִינַת "יֶשֶׁת **חֹשֶׁךְ** סִתְרוֹ" וְ"אֵל עֶלְיוֹן".

"וְהָדָר **נְהוֹרָא**" – לִהְיוֹת בְּחִינַת **אוֹר** וְגִילוּי, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַדַּעַת, וְזֶהוּ "וְיָדַעְתָּ **הַיּוֹם**".

וּמִזֶּה "וְיָדַעְתָּ כִּי הֲוָיָ"ה הוּא [הָ]אֱלֹהִים" – שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת חִיבּוּר וְיִחוּד שֵׁם הֲוָיָ"ה עִם שֵׁם אֱלֹהִים עַל יְדֵי הַמִּשְׁכּוֹת וָיָ"ו – "וְהַנּוֹרָא" מֵ"אֵל עֶלְיוֹן" הַכּוֹלֵל וּמְחַבֵּר הַשְּׁנֵי הֲפָכִים.

וְהַמִּשְׁכָּה זוֹ שֶׁהוּא מִלְּמַעְלָה מַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מִבְּחִינַת "יֶשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ", לִהְיוֹת גִּילוּי אוֹר, שֶׁהוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת גְּבוּרוֹת וְצִמְצוּמִים – בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא תַּלְיָא מִילְּתָא, עַל יְדֵי כִּי "וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל **לְבָבֶךָ**" שֶׁיִּהְיוּ ב' הַלְּבָבוֹת כְּאֶחָד, שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרָע יָשׁוּב לַעֲבוֹדַת ה' – בִּבְחִינַת אִתְכַּפְיָא וּ"בַטֵּל רְצוֹנְךָ כו'". שֶׁבְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא – אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא, "בַּמָּקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדוּלָּתוֹ וְכו'".:

קִיצּוּר. אַךְ גִּילוּי זֶה – בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא תַּלְיָא, בְּ"אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא", שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה גִּילוּי וְאוֹר מִתּוֹךְ הַחוֹשֶׁךְ הָעֶלְיוֹן. "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ כו'". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "בְּמְחוֹקֵק" – בְּחִינַת דַּעַת. וְזֶהוּ "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם". וּמִזֶּה "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם" – "כִּי הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים". וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כו'".

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל (בְּבָרָכוֹת דַּף נ"ה, עַמּוּד ב') גַּבֵּי בְּצַלְאֵל: "**בְּצַל אֵל** הָיִיתָ וְיָדַעְתָּ" – פֵּירוּשׁ: "בְּצַל אֵל" הַיְינוּ בְּחִינַת "אֵל **עֶלְיוֹן**"[60], וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת "וְיָדַעְתָּ", הַיְינוּ "וְיָדַעְתָּ **הַיּוֹם**", בְּחִינַת "בְּרִישָׁא חֲשׁוֹכָא וְהָדָר נְהוֹרָא" וְכַנַּ"ל. וְאַחַר כָּךְ "וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כו'".

---

54. (קִדּוּשִׁין לה, א).

55. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר: עַל פָּסוּק "בַּמְּחוֹקֵק בְּמִשְׁעֲנוֹתָם" (לְעֵיל חֻקַּת סג, ב: "כֵּי חֲקִיקוֹת לִכְלִי עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל־ מַבִּית וּמִחוּץ, לְהַעֲבִיר כָּל חֲלוּדָה, וּבִפְנִים לַחְקוֹק בֵּית קִיבּוּל"). וְעַל פָּסוּק "הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם" (לְעֵיל מַטּוֹת פח, א: פֵּירוּשׁ "מְחוֹקֵק", שֶׁהוּא חֲקִיקַת וְתִיקוּן הַכֵּלִים לִהְיוֹת רִיבּוּי הַכֵּלִים וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה רִיבּוּי הָאוֹר").

56. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם**" (תּוֹרָה אוֹר מִשְׁפָּטִים עה, ג: "**אֲשֶׁר תָּשִׂים** – מֹשֶׁה יַשְׁפִּיעַ בְּחִינַת הַדַּעַת. **לִפְנֵיהֶם** – הַיְינוּ לִפְנִימִיּוּתָם, כִּי הַדַּעַת הוּא הַמִּשְׁכַּת **הַפְּנִימִיּוּת** דַּוְקָא, וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי זֶה גִּילוּי פְּנִימִיּוּת הַמִּדּוֹת שֶׁהוּא הַקִּיּוּם שֶׁל הַמִּדּוֹת")).

57. (לְשׁוֹן הַכְּתוּב תְּהִלִּים קד, ה).

58. (רְאֵה לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ד).

59. (בַּתְּחִילָּה חֹשֶׁךְ וְאַחַר כָּךְ אוֹר. שַׁבָּת עז, ב).

60. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ב', תְּרוּמָה (קנ"ב, סוֹף עַמּוּד א') ("שְׁמֵיהּ בְּרָזָא עִילָּאָה אִקְרֵי הָכִי, בְּצַל אֵל. וּמַאן אִיהוּ? דָּא צַדִּיק דְּאִיהוּ יָתִיב בְּצַל אֵל, הַהוּא דְּאִקְרֵי "אֵל עֶלְיוֹן". הוּבָא בְּיָהֵל אוֹר עַמּוּד שעב. אוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת שְׁמוֹת עַמּוּד לד. נִתְבָּאֵר בְּאוֹר הַתּוֹרָה וַיַּקְהֵל (שְׁמוֹת כֶּרֶךְ ז) עַמּוּד ב'תתא).

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר[61]: "לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן תְּחִלָּה" – לְהַמְשִׁיךְ הַמַּקִּיף הָעֶלְיוֹן מִבְּחִינַת "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ". "וְאַחַר כָּךְ אָרוֹן וְכֵלִים" – שֶׁיִּהְיֶה הַהִתְכַּלְלוּת בְּפְנִימִית[62]. :

61. (בְּצַלְאֵל. – בְּרָכוֹת שָׁם).

62. וְעַיֵּין מַעֲנְיָן "כִּי הֲוָיָ"ה הוּא הָאֱלֹקִים" בַּזֹּהַר:

חֵלֶק ג': נָשֹׂא (קמ"ג, א') (דְּאֱלֹקִים הוּא דִּין וְה' הוּא עַתִּיקָא וְכוּלָּא חַד). קֹרַח (קע"ח, ב') ("וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא – כְּמָה דְּאִתְּ אָמַר: כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים, הוּא – אַשְׁלִים שְׁלֵימוּתָא לְמֶהֱוֵי כֹּלָּא חָד"). פָּרָשַׁת אַחֲרֵי (דַּף ס"ה, א') (אֱלֹקִים בְּכָל אֲתָר הוּא דִּינָא, ה אִית אֲתָר דְּאִיקְרֵי אֱלֹקִים וּכְלוֹמַר, קְרִי דְּשֵׁם הֲוָיָ" בְּנִקּוּד אֱלֹקִים)).

חֵלֶק א': בְּרֵאשִׁית (דַּף י"ב, סוֹף עַמּוּד א') ("לְאַכְלְלָא שְׁמָא דְּאֱלֹקִים בִּשְׁמָא דְּה").

חֵלֶק ב': וָאֶרָא (דַּף כ"ה, א') ("וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם דַּוְקָא . . כִּי הֲוָיָ" הוּא הָאֱלֹקִים – דָּא בְּאוֹרַח פְּרָט").

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל" (לְקַמָּן סד, ג).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(לד) **אמנם** הנה עדיין אין כ"ז מתיישב לנכון שהרי כל עיקר הענין ברחמנות דנשר על גוזליו היינו מה שישאם על אברתו מלמעלה או שיכניסם תחת כנפיו מלמטה כנ"ל. וא"כ מה זה שהוצרך לעשות לנשמות כנפיים כו' הלא הנשמות הן הנק' בנים והן כמו האפרוחים דאימא עלאה רביע' על בנין ופרסת גדפהא כנ"ל או ישאהו על אברתו שאז הן מלמעלה כמ"ש ואשא אתכם על כנפי נשרים. ויהיה איך שיהיה מה צריך לעשות להם כנפיים ככנפי נשרים עצמן שזה אינו שייך לענין הרחמנות דנשר על בניו כלל כו'. אך הנה יש להקדים תחלה ענין המאמר דיפה שעה א' בתשובה ומע"ט כו' דיש להבין לפי כל הנ"ל שעיקר ענין הברורים היינו עליית רפ"ח נצוצי' שנפלו בשבירה בעה"ד כו' והברור הוא ע"י תו"מ בפו"מ בדברים גשמיים דק"נ כנ"ל. וא"כ למה הזכיר ענין התשובה עם המע"ט דודאי במע"ט לבד בעוה"ז יעלו הנשמות למעלה מעלה מטעם הנ"ל. עוד י"ל למה נאמר דמע"ט בעוה"ז יותר גדול מחיי עוה"ב כמ"ש ונחיה לפניו מאחר שעוה"ב הוא רק קבול שכר על המצות בפו"מ ואיך המצוות עצמן גדול מקבול שכר שלה כו':

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

(מַהֲדוּרָא בְּתְרָא)[10]

כְּלוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה הַיְדִיעָה, שֶׁיּוֹדֵעַ אֶת הַנִּבְרָא, וְהוּא בְּרִיאָה חֲדָשָׁה, כְּמוֹ מַה שֶׁבָּרָא גּוּף הַנִּבְרָא. וּכְמוֹ שֶׁרְבּוּי הַנִּבְרָאִים אֵין מְחַיְּבִים בּוֹ רִבּוּי חַס וְשָׁלוֹם, כִּי מֵרִבּוּי הַפְּעוּלּוֹת לֹא יִתְחַיֵּב רִבּוּי בַּפּוֹעֵל חַס וְשָׁלוֹם, מִטַּעַם שֶׁכָּתְבוּ הַחוֹקְרִים[11] כָּל אֶחָד כְּשִׁיטָתוֹ, כָּךְ רִבּוּי הַיְדִיעוֹת, שֶׁהֵם גַּם כֵּן רִבּוּי פְּעוּלּוֹת, אֵין מְחַיְּבִים רִבּוּי בּוֹ חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁיְּדִיעָה זוֹ גַּם כֵּן אֵינָהּ אֶלָּא בְּרִיאָה וּפְעוּלָּה.

וּמֵעַתָּה, הֲגַם שֶׁלֹּא נוּכַל לוֹמַר מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁ"בִּידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים", שֶׁזֶּה אֵינוֹ, כִּי יְדִיעַת עַצְמוֹ אֵינָהּ בִּכְלָל יְדִיעָה כְּלָל, אֶלָּא לְמַעְלָה מַעֲלָה מִגֶּדֶר "מַדָּע" כַּנַּ"ל, וּמַה שֶׁיּוֹדֵעַ הַנִּבְרָאִים, הוּא בִּבְחִינַת יְדִיעָה מַמָּשׁ – אַף עַל פִּי כֵן לֹא יִשָּׁאֵר קוּשְׁיָא כְּלָל עָלֵינוּ:

כִּי הָרַמְבַּ"ם הוּכְרַח לוֹמַר כֵּן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְשֶׁה עָלָיו שֶׁרִבּוּי הַיְדִיעוֹת שֶׁל כָּל נִבְרָא הֵם בְּחִינַת רִבּוּי בּוֹ יִתְבָּרֵךְ,

10. מִכָּאן עַד סִיּוּם פֶּרֶק ד הוּא מַהֲדוּרָא בְּתְרָא. מַהֲדוּרָה קַמָּא נִדְפְּסָה בְּסוֹף הַפֶּרֶק.

11. רְאֵה מוֹרֶה נְבוֹכִים חֵלֶק א פֶּרֶק נג.

וְלָזֶה אָמַר שֶׁ"יּוֹדֵעַ כּוֹלֶם בִּידִיעַת עַצְמוֹ", שֶׁהוּא יְדִיעָה אַחַת. וְכָל זֶה הוּא לְשִׁיטָתוֹ שֶׁהַיְדִיעָה הִיא עַצְמוּתוֹ, וְאִם כֵּן, אִם הָיָה אֶצְלוֹ יְדִיעוֹת רַבּוֹת חֲלוּקוֹת, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת רִבּוּי בְּעַצְמוּתוֹ חַס וְשָׁלוֹם, שֶׁהוּא עַצְמוֹ הַיְדִיעָה, וְלָזֶה אָמַר שֶׁ"בִּידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים".

אֲבָל מֵאַחַר שֶׁהִתְבָּאֵר שֶׁהַיְדִיעָה אֵינוֹ עַצְמוּתוֹ חַס וְשָׁלוֹם, וְהִיא בְּרִיאָה מַמָּשׁ מִמֶּנּוּ, אִם כֵּן אֵין רִבּוּי הַיְדִיעוֹת מְחַיְּבוֹת רִבּוּי בּוֹ חַס וְשָׁלוֹם, וְאִם כֵּן, יִתָּכֵן שֶׁיּוֹדֵעַ כָּל נִבְרָא, וְהִיא יְדִיעָה מְיוּחֶדֶת מִיְּדִיעָה שֶׁיּוֹדֵעַ נִבְרָא הַשֵּׁנִי, לֹא שֶׁבִּידִיעָה אַחַת יוֹדֵעַ. וְרִבּוּי הַיְדִיעוֹת הֵם בְּרִיאַת דְּבָרִים רַבִּים הַנִּקְרָאִים "יְדִיעָה" כָּל אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבְּרִיאַת גּוּף הַנִּבְרָא הִיא בְּרִיאָה חֲדָשָׁה, וְרִבּוּיָיִם אֵין מְחַיְּבִים רִבּוּי בַּבּוֹרֵא. כָּל זֶה הוּא בֵּיאוּר דִּבְרֵי הַגָּאוֹן וְתַלְמִידוֹ הַ"תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב".

וְאַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרָיו צוֹדְקִים מְאֹד בְּמַה שֶׁכָּתַב שֶׁ"הַיְדִיעָה אֵינָהּ עַצְמוּתוֹ כִּי הוּא רָם וְנִשָּׂא מִגֶּדֶר מַדָּע" כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, וְאִם כֵּן, בְּחִינַת הַיְדִיעָה אֶצְלוֹ – מַמָּשׁ בְּעֶרֶךְ גּוּף הַנִּבְרָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "כּוּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ", שֶׁהַחָכְמָה וַעֲשִׂיָּה גּוּפָנִית שָׁוִים[12];

אַף עַל פִּי כֵן, אֵין הַיְדִיעָה בְּחִינַת בְּרִיאָה לְעִנְיָן שֶׁהִיא בְּחִינַת נִפְרָד כְּמוֹ שֶׁגּוּף הַנִּבְרָא הוּא נִפְרָד לְעַצְמוֹ, אֶלָּא לְעִנְיָן זֶה נִקְרֵאת הַיְדִיעָה בְּחִינַת אֱלֹקוּת מַמָּשׁ, כְּלוֹמַר שֶׁהִיא יְדִיעָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ עֹשֶׂה עַצְמוֹ יוֹדֵעַ. כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל הָרַב שֶׁמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ לְהִתְחַכֵּם עִם תִּינוֹק קָטָן לְפִי הַשְּׂכָלָתוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן צִמְצוּם הַשְּׂכָלַת הָרַב אָז אֵינוֹ בְּחִינַת נִפְרָד, וְהוּא הוּא מַמָּשׁ, אֶלָּא שֶׁצִּמְצֵם עַצְמוֹ.

וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמָּשָׁל דּוֹמֶה לַנִּמְשָׁל, כִּי שֵׂכֶל הָרַב הוּא מָהוּתוֹ מַמָּשׁ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדַּעַת, מָהוּתוֹ רָחוֹק מִמָּהוּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא הַפְּשׁוּט בְּתַכְלִית; אֵין זֶה אֶלָּא רִיחוּק יוֹתֵר, שֶׁצִּמְצֵם אוֹרוֹ לִהְיוֹת בְּמָהוּת רָחוֹק יוֹתֵר, אֲבָל עִם כָּל זֶה אֵינוֹ נִפְרָד חַס וְשָׁלוֹם.

וְזֶהוּ לְשׁוֹן אֱלֹקוּת ("גֶעטְלִיך" בִּלְשׁוֹן אִידִישׁ), כְּלוֹמַר הִתְפַּשְׁטוּת כֹּחוֹת אֱלֹקִיִּים וְלֹא עַצְמוּתוֹ מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁנִּקְרָאִים הַמַּחֲשָׁבָה וְדִיבּוּר "כֹּחוֹת נַפְשִׁיּוֹת", שֶׁהֵם הִתְפַּשְׁטוּת אוֹר הַנֶּפֶשׁ וְלֹא עַצְמוּתָהּ, וְעִם כָּל זֶה אֵינָן נִפְרָדִים.

וְלָכֵן יִתָּכֵן שֶׁיְּדִיעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא יוֹדֵעַ אֶת הַנִּבְרָא הִיא חִיּוּת לְהַנִּבְרָא מַמָּשׁ, כִּי הַיְדִיעָה הַזֹּאת, אַף עַל פִּי שֶׁלְּגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא הִיא רְחוֹקָה כְּרִיחוּק הַנִּבְרָא מַמָּשׁ, הַיְינוּ לְעִנְיָן רִיחוּק הַמָּהוּת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הִיא בְּחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת אֱלֹקִית עַד שֶׁתּוּכַל לְהַחֲיוֹת הַנִּבְרָא מֵאַיִן לְיֵשׁ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר:

וְהֶבְנַת דָּבָר זֶה לַאֲשׁוּרוֹ, יוּבָן עַל פִּי מַה שֶׁאֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְבָאֵר הַתֵּרוּץ הָאֲמִיתִּי בְּעִנְיָן הִסְתַּעֲפוּת רִבּוּי הַנִּמְצָאִים מִן הָ"אֶחָד הָאֱמֶת".

כִּי בֶּאֱמֶת לִכְאוֹרָה קַשְׁיָא, כִּי מִן הָאֶחָד הַפָּשׁוּט לֹא רָאוּי לִהְיוֹת רַק אֶחָד, וְאִם כֵּן, קוּשְׁיָא זוֹ תִּהְיֶה גַּם כֵּן: אֵיךְ יִהְיֶה הִתְפַּשְׁטוּת יְדִיעוֹת חֲלוּקוֹת מֵאֶחָד הַפָּשׁוּט?

וּמַה שֶׁכָּתַב הַגָּאוֹן הַנַּ"ל: "כְּמוֹ שֶׁרִבּוּי הַפְּעוּלּוֹת אֵין מְחַיְּבִים בּוֹ רִבּוּי, כָּךְ גַּם אֵלּוּ" – אַעִיקָּרָא דִּדִינָא קַשְׁיָא לִכְאוֹרָה, אֵיךְ נִמְשָׁךְ הָרִבּוּי הַמּוּפְלָג מֵאַחְדוּת הַפָּשׁוּט?

וְהַתֵּרוּץ הָאֲמִיתִּי לָזֶה, הוּא מַה שֶׁאָמַר הַמְּשׁוֹרֵר[13]: "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' כּוּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ", כְּלוֹמַר, בֶּאֱמֶת הָיָה פְּלִיאָה לִכְאוֹרָה "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ", אֵיךְ נִמְשָׁךְ הָרִבּוּי מֵאַחְדוּת הַפָּשׁוּט? וְעַל זֶה הֵשִׁיב: "כּוּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ", כְּלוֹמַר, אִילּוּ נִמְשְׁכוּ מִמֶּנּוּ הַפְּעוּלּוֹת עַל יְדֵי שֶׁהָיָה מֵאִיר עֲלֵיהֶם כֹּחוֹ וְאוֹרוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא, הָיָה קוּשְׁיָא; אֲבָל בֶּאֱמֶת "בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ", שֶׁעָשָׂה אוֹתָם בְּאֶמְצָעוּת הַחָכְמָה, שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינָה זוֹ הַנִּקְרֵאת חָכְמָה, וּבָהּ וְעַל יָדָהּ הֵאִיר וְהִשְׁפִּיעַ בַּנִּבְרָאִים, וּמִן הַחָכְמָה כִּבָר יָכוֹל לִהְיוֹת הִתְחַלְּקוּת לְפִי שֶׁאֵינָהּ בְּעֶרֶךְ עַצְמוּתוֹ כַּנַּ"ל.

וְאִם כֵּן, מֵאַחַר שֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ עַל יָדָהּ, לֹא יִמָּנַע שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֶחָד פָּשׁוּט יִהְיֶה מַשְׁפִּיעַ דְּבָרִים חֲלוּקִים, מֵאַחַר שֶׁמַּשְׁפִּיעַ בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל הַשְׁפָּעָה הָרְאוּיָה לִהְיוֹת עַל יְדֵי כְּלִי זֶה הַנִּקְרָא חָכְמָה, וְסֵדֶר הִתְחַלְּקוּתוֹ הַיְינוּ בְּחִינַת י' סְפִירוֹת שֶׁנֶּאֱצְלוּ מִן הַחָכְמָה שֶׁנִּקְרֵאת "רֵאשִׁית"[14], וְעַל יָדָם הוּא מַשְׁפִּיעַ בַּנִּבְרָאִים.

וְלָכֵן יִתְחַלְּקוּ הַנִּבְרָאִים לְפִי הַכְּלִי שֶׁהִשְׁפִּיעַ עַל יָדָהּ: כְּמוֹ הַהַשְׁפָּעָה הַבָּאָה עַל יְדֵי מִדַּת הַחֶסֶד – יִהְיֶה כְּדוּגְמַת הַחֶסֶד, וְהֵם אוֹר וּמַיִם שֶׁנִּבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁהֵאִיר מִדַּת הַחֶסֶד[15]; וְהַהַשְׁפָּעָה הַבָּאָה מִכֹּחוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל יְדֵי הַגְּבוּרָה – יִהְיוּ כְּדוּגְמַת הַגְּבוּרָה, וְהֵם רָקִיעַ כּוּ'; וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּכָל הַמִּדּוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

וְרִבּוּי הַנִּבְרָאִים הֵם מֵהִתְכַּלְּלוּת הַמִּדּוֹת זוֹ מִזּוֹ. וְהַכְּלָל בָּזֶה: כִּי הַהַשְׁפָּעָה מִשְׁתַּנֵּית לְפִי הַכְּלִי שֶׁמַּשְׁפִּיעַ עַל יָדָהּ, הֲגַם שֶׁכֹּחַ הַהַשְׁפָּעָה הוּא כֹּחַ אֶחָד, הוּא הַיִּחוּד וּמְיוּחָד בָּרוּךְ־הוּא, הַפָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת.

12. נִתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק ג.

13. תְּהִלִּים קד, כד.

14. תְּהִלִּים קיא, י. מִשְׁלֵי ד, ז: "רֵאשִׁית חָכְמָה".

15. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א לא, א. רסד, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן נו צ, א.

וְהַמָּשָׁל בָּזֶה יָדוּעַ, וּמוּבָא בַּפַּרְדֵּ"ס שָׁם פֶּרֶק ב'[16], כְּעֵין הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאֵשׁ, שֶׁבְּכֹחַ אֶחָד שֶׁבּוֹ וְהוּא הַחוֹם, הוּא מַתִּיךְ הַשַּׁעֲוָה, וְתַקְפִּיא דָּבָר לַח, וּתְבַשֵּׁל, וְתַשְׁרוֹף, וְתַשְׁחִיר, וְתַלְבִּין; וְחִילּוּף הַפְּעוּלּוֹת הַלָּז הוּא מִצַּד חִילּוּף הַמְּקַבְּלִים מִבְּלִי שֶׁיְּחַיֵּיב זֶה רִבּוּי בְּעַצְמוּת הָאֵשׁ.

וְאַף עַל פִּי שֶׁבֶּאֱמֶת יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַקּוּשְׁיָא מֵעִיקָּרָא דְּדִינָא אֵינָהּ קוּשְׁיָא כְּלָל, רוֹצֶה לוֹמַר, מַה שֶׁהִקְשׁוּ[17] אֵיךְ נִמְצָא הָרִבּוּי מִן הָ"אֶחָד הָאֱמֶת". כִּי הַהַקְדָּמָה הָאוֹמֶרֶת כִּי מֵהָאֶחָד לֹא יִמָּצֵא מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר אֶחָד, הִיא אֱמֶת בַּדְּבָרִים הַטִּבְעִיִּים, שֶׁאֵין לָהֶם בְּחִירָה בִּפְעוּלָּתָם, אֶלָּא פּוֹעֲלִים כִּטִּבְעָם שֶׁהִטְבִּיעַ בָּהֶם הַבּוֹרֵא, וּלְמַה שֶׁאֵין לוֹ כִּי אִם טֶבַע אֶחָד, לֹא יִפְעַל כִּי אִם אֶחָד.

וְלָזֶה הָיָה סִיבַּת מַה שֶׁהָאֵשׁ פּוֹעֶלֶת הַהִתְּכָה וְהַהַקְפָּאָה וְהַבִּישּׁוּל וְכוּ', שֶׁהֵם פְּעוּלּוֹת חֲלוּקוֹת, וְהִיא רַק כֹּחַ אֶחָד –הוּא הַחוֹם, הִתְחַלְּפוּת פְּעוּלּוֹת אֵלּוּ הוּא מִצַּד הַמְּקַבְּלִים, שֶׁהֵם מוּכָנִים לְהִשְׁתַּנּוֹת כֵּן, זֶה לְהַתָּכָה וְזֶה לְהַקְפָּאָה עַל יְדֵי כֹּחַ אֶחָד הוּא הַחוֹם, מַה שֶׁאֵין כֵּן מִצַּד עֶצֶם הָאֵשׁ לֹא יִהְיֶה רַק פּוֹעֵל אֶחָד, הוּא הַחוֹם, כִּי כָּךְ טִבְעָהּ וְאֵין לָהּ בְּחִירָה כַּנַּ"ל.

אֲבָל הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא "אֶחָד הָאֱמֶת", וּפוֹעֵל בְּרָצוֹן וּבְחִירָה, הִנֵּה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אַחְדוּת הַפָּשׁוּט יוּכַל לְהַשְׁפִּיעַ כַּמָּה חֲלוּקוֹת[18].

וַאֲפִילּוּ אִם תִּמְצֵי לוֹמַר, שֶׁהָאֶחָד לֹא יִפְעַל רַק אֶחָד גַּם בִּפוֹעֵל בְּרָצוֹן, זֶהוּ לְפִי שֶׁהֱיוֹתוֹ אֶחָד מוּגְדָּר בְּגֶדֶר מְיוּחָד וְנִבְדָּל מִמֶּנּוּ זוּלָתוֹ, מַה שֶׁאֵין כֵּן הֱיוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ אֶחָד, הַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ מוּגְדָּר, וְאִם כֵּן, אֵין כָּל דָּבָר נִבְדָּל מִמֶּנּוּ, וְיָכוֹל לְהַוּוֹת הַכֹּל, וְכַמּוּבָן מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאֵר פֶּרֶק ג' בְּדִבְרֵי הַגָּאוֹן הַנַּ"ל;

מִכָּל מָקוֹם, הִנֵּה אִם הָיָה מַשְׁפִּיעַ לְהַנִּבְרָאִים בְּכֹחוֹ וְאוֹרוֹ הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁהוּא, הָיוּ הַנִּמְצָאִים גַּם כֵּן בְּלִי גְּבוּל וּמִדָּה, וְגַם הָיָה רִבּוּיָם לְאֵין קֵץ מַמָּשׁ וְלֹא בִּבְחִינַת גְּבוּל כְּלָל.

כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא הַבִּלְתִּי בַּעַל גְּבוּל וּבִלְתִּי בַּעַל תַּכְלִית, כְּשֶׁיִּרְצֶה לְחַלֵּק וּלְהַוּוֹת נִבְרָאִים מִמֶּנּוּ בִּבְחִינַת הִתְחַלְּקוּת, יִהְיֶה הַהִתְחַלְּקוּת גַּם כֵּן בְּלִי גְּבוּל, כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוּתוֹ בִּבְחִינַת אֵין־סוֹף;

וּמֵאַחַר שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם בִּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה, וְגַם יֵשׁ לָהֶם שִׁיעוּר – "מִן הָאָרֶץ לָרָקִיעַ – ת"ק שָׁנָה"[19], וּבוֹ נִבְרָאִים בְּשִׁיעוּר מוּגְבָּל וּבְהִתְחַלְּקוּת, זֶהוּ לְפִי שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מֵאִיר וּמַשְׁפִּיעַ אוֹתָם עַל יְדֵי הַכֵּלִים הַנַּ"ל, שֶׁרֵאשִׁיתָהּ הַחָכְמָה, וְאַחֲרֶיהָ: הַבִּינָה, וְהַדַּעַת, וְהַחֶסֶד, וְהַגְּבוּרָה וְכוּ', שֶׁהֵם הָעֲשָׂרָה לְבוּשִׁים שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[20] שֶׁ"נִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶן וּבָרָא בָּהֶן אֶת הָעוֹלָם", וּמִצַּד הִתְחַלְּקוּת מָהוּתָן כָּךְ יִשְׁתַּנּוּ הַפְּעוּלּוֹת.

(וְסֵדֶר אֲצִילוּתָן וְהִמְּשְׁכוּתָן הַכֵּלִים הַנַּ"ל בְּעַצְמָן – מְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיַן "עֲקוּדִים נְקוּדִים וּבְרוּדִים"[21], שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיוּ כּוּלָּם בִּכְלִי אֶחָד וְאַחַר־כָּךְ נִתְחַלְּקוּ לִיו"ד, וְיו"ד לִיו"ד).

וְאִם כֵּן, זֶה הָעִנְיָן הָאֲמִיתִּי הוּא תֵּירוּץ גַּם לְקוּשְׁיָא הַנַּ"ל דְּהִסְתַּעֲפוּת הָרִבּוּי מִן הָאַחְדוּת. הֲגַם שֶׁאֵין אָנוּ צְרִיכִים לָהּ מִצַּד עֶצֶם הַקּוּשְׁיָא הַנַּ"ל, אֶלָּא כְּפִי שֶׁאָמַרְנוּ.

וּמֵאַחַר שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהָאֲרַת הַחַיּוּת מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי הַחָכְמָה וּשְׁאָרֵי הַט' בְּחִינוֹת, שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִים "כֵּלִים" שֶׁעַל יָדָם הוּא יִתְבָּרֵךְ פּוֹעֵל הַנִּמְצָאִים, וּמַה שֶׁנִּקְרָאִים "כֵּלִים", הַיְינוּ שֶׁהֵם בְּעֶרְכּוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּכְלִי בְּיַד הָאוּמָּן שֶׁבּוֹנֶה עַל יָדוֹ אוֹ כּוֹתֵב עַל יָדוֹ; וּמִכָּל מָקוֹם אֵינָן כֵּלִים נִפְרָדִים מִמָּשׁ כְּגִרְזֶן לְגַבֵּי הָאוּמָּן שֶׁהוּא נִבְדָּל מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי, אֶלָּא הֵם אֲלִקוּת מַמָּשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁהַחָכְמָה הַזֹּאת הִיא חָכְמָתוֹ מַמָּשׁ שֶׁבָּהּ מִתְחַכֵּם, וְכֵן הַחֶסֶד הוּא כֹּחַ חַסְדּוֹ מַמָּשׁ שֶׁבּוֹ מִתְחַסֵּד.

וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּעַצְמוּתוֹ "לֵאוֹ מִכָּל אִינּוּן מִדּוֹת אִידּוּ כְּלָל"[22], הִנֵּה זֶהוּ בֶּאֱמֶת עִנְיַן צִמְצוּם שֶׁצִּמְצֵם וְהִסְתִּיר אוֹרוֹ הַפָּשׁוּט עַד שֶׁיִּתְרָאֶה מִמֶּנּוּ דִּמְיוֹן כֹּחוֹת אֵלּוּ: כֹּחַ הַהִתְחַכְּמוּת, וְכֹחַ הַהֲבָנָה, וְכֹחַ הַיְדִיעָה, שֶׁהֵם הַנִּקְרָאִים "כֵּלִים דְּחָכְמָה, בִּינָה, דַּעַת דַּאֲצִילוּת"; וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה בַּמִּדּוֹת: מָהוּת כֹּחַ הַהִתְחַסְּדוּת אוֹ כֹּחַ הַגְּבוּרָה כּוּ' נִקְרָאִים חֶסֶד, גְּבוּרָה, תִּפְאֶרֶת. וְכַנַּ"ל מִמְּשַׁל צִמְצוּם הַשִּׂכְלִית הָרָב, אַךְ שֶׁהִיא בְּדַרְכָּהּ נִפְלָאָה יוֹתֵר.

וְעִם כָּל זֶה אֵין כֹּחוֹת אֵלּוּ פּוֹעֲלִים בְּעַצְמָם לְבַד, אֶלָּא שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ פּוֹעֵל בָּהֶם, שֶׁמִּתְחַכֵּם עַל יְדֵי הַחָכְמָה וְעַל יְדֵי הַדַּעַת לֵידַע כָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָמוֹת, וְכֵן מִתְחַסֵּד עַל יְדֵי כֹּחַ הַחֶסֶד, וְאִם כֵּן, הַפְּעוּלָּה מַמָּשׁ – עַל יְדֵי כֹּחוֹ הַבִּלְתִּי בַּעַל תַּכְלִית, אֶלָּא שֶׁבָּאָה בְּאֶמְצָעוּת הַכֵּלִי. וּלְעִנְיָן זֶה הוּא כְּמִשַּׁל הַחוֹצֵב בְּגַרְזֶן, וְגַם לְעִנְיָן רִיחוּק מָהוּת הַגַּרְזֶן מִמָּהוּת הַחוֹצֵב, שֶׁכֵּן לְמַעְלָה, מָהוּת הַחָכְמָה כַּעֲשִׂיָּיה גּוּפָנִית אֵצֶל מָהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

16. רְאֵה גַּם מוֹרֶה נְבוֹכִים חֵלֶק א פֶּרֶק נג.

17. רְאֵה שָׁם חֵלֶק ב פֶּרֶק כב. עִיקָּרִים מַאֲמָר שֵׁנִי פֶּרֶק יא. נֶצַח יִשְׂרָאֵל רֵישׁ פֶּרֶק ג.

18. רְאֵה מוֹרֶה נְבוֹכִים חֵלֶק א וְחֵלֶק ב שָׁם ("גְּזֵרָה שְׁלִישִׁית").

19. רְאֵה פְּסָחִים צד, ב. חֲגִיגָה יג, א.

20. רְאֵה הַנִּסְמָן בְּמַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי בַּמִּדְבָּר חֵלֶק א עַמּוּד שט.

21. עַל פִּי יַצָּא לא, י. רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר ו (שַׁעַר הָעֲקוּדִים) פֶּרֶק א. שַׁעַר ז (שַׁעַר מָטֵי וְלֹא מָטֵי) פֶּרֶק א. וְעוֹד. תּוֹרָה אוֹר נֹחַ י, ג וְאֵילֶךָ. נִתְבָּאֵר לְקַמָּן פֶּרֶק יא בִּפְרָטִיּוּת.

22. הוּא אֵינוֹ מִכָּל מִדּוֹת אֵלּוּ כְּלָל. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" דַּף יז, ב.

וּמִכָּל מָקוֹם נִקְרָא אֱלִקוּת מַמָּשׁ, וּלְעִנְיָן זֶה אֵין הַמָּשָׁל דּוֹמֶה לַנִּמְשָׁל.

[וְהָעִנְיָן[23], כִּי לֹא כְּמַעֲשֵׂינוּ מַעֲשֵׂהוּ, שֶׁהָאוּמָּן שֶׁעוֹשֶׂה בִּכְלִי, אֵין הַכְּלִי מְקַבֶּלֶת כֹּחוֹ לְתוֹכָהּ, רַק שֶׁעוֹשֶׂה בְּכֹחוֹ עַל יָדָהּ, אֲבָל לֹא כֵּן הָעִנְיָן לְמַעְלָה חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ הַפָּשׁוּט – הוּא מֵאִיר וּמִתְלַבֵּשׁ בְּאוֹתָן הַכֵּלִים]

וּלְפִי שֶׁהַכְּלִי הִיא אֱלִקוּת מַמָּשׁ, לָכֵן בָּזֶה יִתָּכֵן מְאֹד מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם: "הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַיָּדוּעַ וְהוּא הַדִּיעָה עַצְמָהּ", שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהַדִּיעָה שֶׁהִיא "דַּעַת דַּאֲצִילוּת" הִיא אֱלִקוּת מַמָּשׁ, אִם כֵּן "**הוּא** הַיּוֹדֵעַ **וְהוּא** הַיָּדוּעַ" בְּלִי פֵּירוּד. "וְדָבָר זֶה אֵין בִּיכוֹלֶת הָאָדָם לַהֲבִינוֹ", לְפִי שֶׁהָאָדָם מְצַיֵּיר מָהוּת דַּעַת כְּמוֹ שֶׁהוּא בּוֹ, שֶׁאֵין הוּא וְדַעְתּוֹ אֶחָד אֶלָּא שְׁנַיִם. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק ב' פֶּרֶק ח'[24]. מַה שֶׁאֵין כֵּן לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר גֶּדֶר "מַדָּע" כַּנַּ"ל.

וְיִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁ"בִּידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים", דְּהַיְינוּ פֵּירוּשׁ "יְדִיעַת עַצְמוֹ" – שֶׁנּוֹפֵל עַל עַצְמוֹ שֵׁם "מַדָּע", הַיְינוּ בְּחִינַת כֵּלִים דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵן אֱלִקוּת מַמָּשׁ, וְהֵם מְקוֹרֵי הַחַיּוּת לְכָל הַנִּבְרָאִים. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּעֵץ חַיִּים[25], שֶׁ"בֵּלִי[ם] דַּאֲצִילוּת נַעֲשִׂים נִשְׁמָה לְבֵי"ע".

וּבָזֶה צָדְקוּ דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם, דְּלֹא כְּהַחוֹשְׁבִים[26] שֶׁהַכֵּלִים הֵם בְּחִינַת דָּבָר נִבְדָּל חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא הֵם אֱלִקוּת. לָכֵן הֵרֵי "יְדִיעַת עַצְמוֹ" דְּכֵלִים הַנַּ"ל הִיא מַמָּשׁ יְדִיעַת כָּל הַנִּבְרָאִים, שֶׁנִּמְשְׁכוּ עַל יָדָן הַנִּבְרָאִים, וְזֶהוּ הַחַיּוּת שֶׁלָּהֶם.

וּמִכָּל מָקוֹם, לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ מַמָּשׁ, הֵרֵי יְדִיעָה זוֹ פְּעוּלָּה מַמָּשׁ הִיא כְּמוֹ שֶׁבְּרִיאַת הַנִּבְרָא הִיא פְּעוּלָּה, וּפְעוּלָּה זוֹ נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי כֵּלִים הַנַּ"ל. וּבָזֶה צָדְקוּ דִּבְרֵי הַגָּאוֹן הַנַּ"ל, דְּהַיְינוּ מַה שֶׁכָּתַב שֶׁ"הַיְדִיעָה אֵינָהּ עַצְמוּתוֹ".

אַךְ לְפִי שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הִיא בְּחִינַת אֱלִקוּת, אִם כֵּן בָּזֶה צָדְקוּ דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם בְּהַפְלָגַת מָהוּת הַיְדִיעָה גַּם כֵּן, בְּאָמְרוֹ שֶׁ"הִיא מִתְיַיחֶדֶת עִמּוֹ", וְרוֹצֶה לוֹמַר, עִם הֶאָרָתוֹ הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, שֶׁ"הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַדִּיעָה", וְגַם שֶׁ"בִּידִיעַת עַצְמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנִּבְרָאִים".

וּשְׁנֵיהֶם דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים: דִּבְרֵי הַגָּאוֹן הַנַּ"ל צָדְקוּ בְּבֵיאוּרוֹ עִנְיַן מָהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁאֵין נוֹפֵל בּוֹ גַּם גֶּדֶר מוּגְבָּל כְּמוֹ שֵׂכֶל, אֶלָּא הֲוָיָה פְּשׁוּטָה, נֶעְלָם מֵאִתָּנוּ הִצְטַיֵּיר מָהוּתוֹ, רַק בִּבְחִינַת אֱמוּנַת אוֹמֶן[27] שֶׁיֵּשׁ מָצוּי זֶה; וְדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם צָדְקוּ, שֶׁהַיִּחוּד שֶׁבֵּיאֵר הוּא – הוּא עִנְיַן הִתְלַבְּשׁוּתוֹ בַּכֵּלִים דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן אֱלִקוּת כַּנַּ"ל:

מִצְוַת הָאֱמוּנַת אֱלֹקוּת, פָּרָשַׁת יִתְרוֹ

23. בַּמְּקוֹר מוֹפִיעַ קֶטַע זֶה בְּשׁוּלֵי הַגִּלְיוֹן.

24. נִתְבָּאֵר לְעֵיל סוֹף פֶּרֶק ג.

25. שַׁעַר מד פֶּרֶק א. וְעוֹד. וּרְאֵה בָּזֶה לְקַמָּן מִצְוַת אַחֲדוּת ה' פֶּרֶק ב.

26. רְאֵה לְקַמָּן בְּמַהֲדוּרָה קַמָּא שֶׁל פֶּרֶק זֶה.

27. עַל פִּי יְשַׁעְיָה כה, א: "אֱמוּנָה אוֹמֶן". וּבְרַשִׁ"י: אֱמוּנָה נֶאֱמָנֶת.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ויובן זה בהקדם ענין הדברי תוכחה שדבר משה אל כל ישראל בספר משנה תורה, שהקשה מהרמ"א למה בחר בתוכחה מוסתרת ויטמינה ברמז, ולא פצה שפתיו לפרש להם ביאור המילות הקשות והנעלמות האלה (במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וגו'), ולא יסתר דבר מוסרו הטוב ברמז במילין סתומות, ואם מפני כבודן של ישראל מה הי' שאחרי כן לא חש על כבודן באמור להם ממרים הייתם עם ה', מקציפים הייתם את ה' ובחורב הקצפתם כו', עכ"ל. ומה שתי' ע"ז אשר פיו פתח בחכמה לתהות על קנקניהם אם נכון לבם לקבל תוכחות כו', הוא דחוק, עיין עליו, והיתכן שבארבעים שנה לא ידע מרע"ה את דורו, גם אותם שהם מעשרים שנה ולמעלה. ולכן יש לתרץ כמ"ש הרמ"ז ר"פ האזינו דרפ"ו ע"א ששני מיני תוכחות הם שהוכיח משה את ישראל, א' בדרך נסתר וברמז, בפסוק אלה הדברים שרמז בהם שמות כל המקומות שחטאו בהם, וכמ"ש רש"י בחומש אר"י לא מצינו מקום שנק' שמו תפל ולבן, אלא שתפלו על המן שהוא לבן, וכן פי' התרגום, והוא נמשך מגבורות דאו"א שהם נעלמים כי או"א נק' הנסתרות להוי' אלקינו בחי' עלמא דאתכסיא, והדרך הב' באמרו ממרים הייתם כו' שהיא תוכחת מגולה, הוא לתיקון זו"נ שהם מגולים כו' כי ו"ק נק' והנגלות לנו.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

אַךְ בְּחִינַת הָאַהֲבָה מוּסְתֶּרֶת שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד רוֹצֶה בְּטִבְעוֹ בֶּאֱלֹקוּת, הֲרֵי הָרָצוֹן הַזֶּה אֵינוֹ פּוֹעֵל בְּהַחוּמְרִיּוּת.

וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִין בְּחוּשׁ, דְּעִם הֱיוֹת דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רוֹצֶה בֶּאֱמֶת בֶּאֱלֹקוּת, שֶׁזֶּהוּ בְּטֶבַע בְּנַפְשׁוֹ, וּמִכָּל מָקוֹם בְּהַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִם הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְזֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁהָאַהֲבָה הִיא בִּבְחִינַת מַקִּיף וּבְהֶעְלֵם.

הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הוּא גַם בְּהִתְגַּלּוּת בְּחִינַת הָרָצוֹן דִּבְחִינַת מַקִּיף דְּחַיָּה הַבָּא עַל יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת הַהִתְבּוֹנְנוּת הַנַּ"ל. הֲגַם שֶׁהִיא מַדְרֵיגָה גְּבוֹהַּ מְאֹד, וְהִיא אֲמִיתִּית בַּנֶּפֶשׁ, מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה פּוֹעֵל עַל הַחוּמְרִיּוּת דְּנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, מִפְּנֵי שֶׁהָרָצוֹא הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף דְּנֶפֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ מְלוּבָּשׁ בְּהַכֹּחוֹת פְּנִימִיים וּבַכֹּחוֹת הַטִּבְעִיים.

וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ עִנְיַן הָאֱמוּנָה, שֶׁהִיא גַם כֵּן בִּבְחִינַת מַקִּיף (רַק שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ שֶׁבָּא בִּבְחִינַת מַלְכוּת, וְהוּא בְּחִינַת "כֶּתֶר מַלְכוּת" כו') שֶׁאָמְרוּ רַז"ל עַל זֶה[20]: "גַּנָּבָא אַפּוּם מַחְתַּרְתָּא רַחֲמָנָא קָרְיָיא", שֶׁהוּא מַאֲמִין בַּה' וּבְהַשְׁגָּחָתוֹ וִיכוֹלְתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּמִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה פּוֹעֵל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ. דְּעִם הֱיוֹת שֶׁמִּצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא מַאֲמִין בֶּאֱמֶת, מִכָּל מָקוֹם מִצַּד הַחוּמְרִיּוּת הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה הֵיפֶךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְהַיְינוּ מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ בִּבְחִינַת מַקִּיף לְבַד, שֶׁאֵינוֹ נִרְגָּשׁ בִּפְנִימִיּוּת.

וּכְמוֹ כֵן הוּא בְּחִינַת הָאַהֲבָה שֶׁבִּבְחִינַת מַקִּיף שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ פּוֹעֵל כָּל כַּךְ עַל הַחוּמְרִיּוּת. דְּעִם הֱיוֹת שֶׁמִּצַּד הַמַּקִּיף הוּא בִּבְחִינַת קֵירוּב, וְרוֹצֶה בֶּאֱמֶת בֶּאֱלֹקוּת, הִנֵּה כְּשֶׁבָּא בִּבְחִינַת כֹּחוֹת פְּנִימִיים וְכֹחוֹת טִבְעִיים – הוּא בְּאוֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי.

20. בְּרָכוֹת סג, א – עַל פִּי גִּירְסַת הָעֵין יַעֲקֹב שָׁם.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ש"ת

שם הוי' – מקור האורות, שם אלקים – מקור הכלים. סדר העבודה – תחלה אתכפיא בקבלת עול, אזמרה לאלקי בעודי – עבודה שמצד הגוף, כדי להגיע לאהללה הוי' בחיי – עבודה שמצד הנשמה ע"י אתהפכא. ואז נעשה יום אחד – גילוי בחינת אחד

"אֲהַלְלָה* הֲוָיָ' בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹקַי בְּעוֹדִי"[1], פֵּרוּשׁ בְּחַיַּי – הִיא הַנְּשָׁמָה, וּבְעוֹדִי – הוּא הַגּוּף, שֶׁהַגּוּף הוּא רַק עוֹדִי, שֶׁהוּא טָפֵל לְבַד. וְצָרִיךְ לְהָבִין לָמָּה מְחַלֵּק בֵּין הַגּוּף לְהַנְּשָׁמָה, דִּבְחַיַּי שֶׁהוּא הַנְּשָׁמָה מַזְכִּיר שֵׁם הֲוָיָ' וּבְעוֹדִי שֶׁהוּא הַגּוּף מַזְכִּיר שֵׁם אֱלֹקִים. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דִּשְׁנֵי הַשֵּׁמוֹת הֲוָיָ' וֵאלֹקִים הֵם מְקוֹר הָאוֹרוֹת וְכֵלִים, דְּשֵׁם הֲוָיָ' מְקוֹר הָאוֹרוֹת וְשֵׁם אֱלֹקִים מְקוֹר הַכֵּלִים, וְגוּף וּנְשָׁמָה הֵם אוֹר וּכְלִי, לָכֵן הִנֵּה הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא אוֹר מַזְכִּיר בָּהּ שֵׁם הֲוָיָ' וְהַגּוּף שֶׁהוּא כְּלִי מַזְכִּיר בּוֹ שֵׁם אֱלֹקִים. וְעִנְיָנָם בָּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא, דְּהִנֵּה יֵשׁ שְׁנֵי אָפְנֵי עֲבוֹדָה, הָרִאשׁוֹן עֲבוֹדָה מִצַּד הַגּוּף, וְהַשֵּׁנִי עֲבוֹדָה מִצַּד הַנְּשָׁמָה, דְּהָעֲבוֹדָה מִצַּד הַגּוּף הוּא הַלֵּב־נִשְׁבָּר הַבָּא מִמְּרִירוּת רִחוּקוֹ מֵאֱלֹקוּת, דַּהֲגַם שֶׁמַּשִּׂיג הַשָּׂגָה אֱלֹקִית וְלִפְעָמִים מַרְגִּישׁ גַּם הֶרְגֵּשׁ אֱלֹקִי, עֶס אִיז נַיְיט נאָר וואָס עֶר פָארְשְׁטַיְיט געֶטְלִיכְקַיְיט, נאָר אוֹיךְ וואָס עֶר פִילְט געֶטְלִיכְקַיְיטא, וּבְכָל זֶה אֵינוֹ מֻנָּח אֶצְלוֹ בְּהַנָּחָה עַצְמִית כְּמוֹ הַהַשְׂכָּלוֹת בְּעִנְיְנֵי גּוּפוֹ וּצְרָכָיו שֶׁמִּתְעַצְּמִים עִמּוֹ, וּמִזֶּה הוּא מִתְמַרְמֵר בְּנַפְשׁוֹ מְאֹד וּבוֹכֶה בְּמַר נַפְשׁוֹ, וְעַל יְדֵי הַמְּרִירוּת וְהַלֵּב־נִשְׁבָּר מִתְבַּטֵּל הַחָמְרִיּוּת וְנִזְדַּכֵּךְ הַגַּשְׁמִיּוּת, וְהָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד הַנְּשָׁמָה הוּא הַהֲבָנָה בְּהַשָּׂגַת אֱלֹקוּת וּבְהִתְעוֹרְרוּת אַהֲבָה וְיִרְאָה, וְעוֹלֶה בַּעֲבוֹדָתוֹ זֹאת מִדַּרְגָּא לְדַרְגָּא בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי, עַד כִּי בָּא לַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה שֶׁמִּתְעַצֵּם עִם הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּהַהַשָּׂגָה, וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה הוּא

*) נדפס בספר המאמרים ש"ת עמוד 143 ואילך.

1) תהלים קמו, ב. וראה שער היחוד והאמונה פרק ו.

א. זה לא רק שהוא מבין (ומשיג) אלקות, אלא הוא גם מרגיש אלקות.

שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּטּוּל הַגּוּף, וְאַחַר כָּךְ הִתְגַּלּוּת הָאַהֲבָה, אִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר[ב] "אַזְמְרָה לֵאלֹקַי בְּעוֹדִי" תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ "אֲהַלְלָה הֲוָיָ בְּחַיַּי", וּמִפְּנֵי מָה מַקְדִּים "חַיַּי" שֶׁהִיא הָעֲבוֹדָה דִּנְשָׁמָה לְ"עוֹדִי" שֶׁהוּא הָעֲבוֹדָה דְּגוּף. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב הוּא, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה הוּא "אֲהַלְלָה הֲוָיָ בְּחַיַּי", וּלְהַגִּיעַ לָזֶה הוּא עַל יְדֵי "אַזְמְרָה לֵאלֹקַי בְּעוֹדִי". דְּהִנֵּה "אֲהַלְלָה הֲוָיָ בְּחַיַּי אַזְמְרָה לֵאלֹקַי בְּעוֹדִי" הֵם שְׁנֵי אָפְנֵי עֲבוֹדָה, עֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא[ג] וַעֲבוֹדָה דְּאִתְהַפְּכָא[ד], דַּ"אַזְמְרָה לֵאלֹקַי בְּעוֹדִי" הִיא הָעֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא, תְּחִלָּה בְּקַבָּלַת עֹל וְאַחַר כָּךְ הִנֵּה הֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה טֶבַע לִכְפּוֹת אֶת הַגּוּף שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי הַחָמְרִיּוּת, וּבְכָל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים יִהְיֶה רַק כְּפִי מַה שֶּׁמֻּכְרָח לוֹ, וְגַם בָּזֶה שֶׁמֻּכְרָח לוֹ יַעֲשֶׂה זֹאת שֶׁלֹּא בְּלֵב וְלֵב, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין דָּבָר שֶׁמֻּכְרָחִים לַעֲשׂוֹתוֹ. וְנִקְרֵאת עֲבוֹדָה זוֹ "זִמְרָה", דְּהַהֶפְרֵשׁ בֵּין שִׁיר לְזֶמֶר[2] הוּא, שֶׁשִּׁיר הוּא בַּפֶּה וְזֶמֶר הוּא בִּכְלִי, וְהַגּוּף הוּא כְּלִי אֶל הַנְּשָׁמָה, לָכֵן הִנֵּה הָעֲבוֹדָה שֶׁל הַגּוּף נִקְרֵאת זִמְרָה. וְעוֹד זֹאת, כִּי זִמְרָה עִנְיָנוֹ כְּרִיתָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[3] "וְכָרַמְתָּ לֹא תִזְמֹר", וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה יח) "וְכָרֵת הַזַּלְזַלִּים בַּמְּזַמְּרוֹת", דְּמַזְמְּרוֹת הוּא כְּלִי שֶׁכּוֹרְתִים בּוֹ הַזְּמוֹרוֹת, וַעֲבוֹדַת הַגּוּף נִקְרֵאת "זִמְרָה", שֶׁעִנְיָנָהּ לְהַכְרִית תַּאֲוֹוֹת הַגּוּף וּרְגִילוֹתָיו הָרָעִים, וּמֵהַאי טַעְמָא[ה] נִקְרֵאת הַתְּפִלָּה מִ"בָּרוּךְ שֶׁאָמַר" עַד בִּרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּשֵׁם "פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה", שֶׁהוּא לְזַמֵּר עָרִיצִים, דְּכַאֲשֶׁר מִתְבּוֹנֵן בְּכָל הָאָמוּר שָׁם בְּהַעֲמָקַת הַדַּעַת, הִנֵּה זֶה פּוֹעֵל כְּרִיתַת תְּשׁוּקוֹת תַּאֲוֹוֹת הַגּוּף. "אֲהַלְלָה הֲוָיָ בְּחַיַּי" דַּעֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה נִקְרֵאת "הִלּוּל", שֶׁהוּא כְּמוֹ[4] "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי" שֶׁהוּא גִּלּוּי אוֹר הַנְּשָׁמָה, וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה בְּאִתְכַּפְיָא, וְאַחַר כָּךְ הִיא הָעֲבוֹדָה בְּאוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁהוּא בִּבְחִינַת אִתְהַפְּכָא, וְזֶהוּ דִּכְתִיב[5] "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד", דְּתַכְלִית הָעֲבוֹדָה וְעִקָּרָהּ הוּא לְיַחֲדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ "יוֹם אֶחָד", שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי בְּחִינַת "אֶחָד", וְהוּא עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּעֶרֶב וּבֹקֶר שֶׁהוּא עֲבוֹדַת הַגּוּף וְהַנְּשָׁמָה בִּשְׁנֵי אָפְנֵי עֲבוֹדָה דְּאִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא.

באוא"ס שלמעלה מהשתלשלות, אור וחושך משמשין בערבוביא. אבל בסדר השתלשלות הם מוגדרים. מרירות ושמחה הפכיים, ולא יכולים לפעול ביחד. וכן באהבה ויראה – יש התבוננות מיוחדת לאהבה וליראה. אהבה – שרש למ"ע, יראה – שרש למל"ת

ב) **וְהִנֵּה** אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, "כָּל הַמַּאֲרִיךְ בְּאֶחָד מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו", דְּלִהְיוֹתוֹ מַאֲרִיךְ בְּאֶחָד מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. וּלְהָבִין זֶה, גַּם לְהָבִין מַהוּ עִנְיָן אֲרִיכוּת יָמִים, הָעִנְיָן הוּא דְּהִנֵּה כְּתִיב "וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ", וְהִנֵּה עִנְיָן הַהַבְדָּלָה הוּא מַה שֶּׁהִבְדִּיל בֵּין לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּכְשֶׁאוֹמֵר[6] "וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ", הִנֵּה מוּבָן מִזֶּה שֶׁקֹּדֶם הַהַבְדָּלָה הָיוּ אוֹר וְחֹשֶׁךְ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעִרְבּוּבְיָא, וְהַיְנוּ בְּאוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁשָּׁם אוֹר וְחֹשֶׁךְ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעִרְבּוּבְיָא, וְנִקְרָא "יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ", שֶׁלֹּא יֵשׁ הַהִתְחַלְּקוּת דְּיוֹם וְלַיְלָה, וְהַיְנוּ דְּבְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הֲרֵי אוֹר וְחֹשֶׁךְ הֵם מֻגְבָּלִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה", דְּאוֹר תְּחוּמוֹ בַּיּוֹם וְהַחֹשֶׁךְ תְּחוּמוֹ בַּלַּיְלָה, אֲבָל בִּלְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הֵם בְּעִרְבּוּבְיָא. וְעִנְיָנוֹ בָּעֲבוֹדָה הוּא, דְּאוֹר וְחֹשֶׁךְ הוּא עִנְיָן מְרִירוּת וְשִׂמְחָה, וְכֵן אַהֲבָה וְיִרְאָה הֵן אוֹר וְחֹשֶׁךְ, דְּבָעֲבוֹדָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וְדַעַת, הִנֵּה הַכֹּחוֹת מְרִירוּת וְשִׂמְחָה, הִנֵּה לֹא זוֹ בְּלֵבַד שֶׁהֵם מִתְחַלְּקִים וּמֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה, אֶלָּא שֶׁהֵם הֲפָכִים, דְּכַאֲשֶׁר הוּא בְּמְרִירוּת אֵינוֹ בְּשִׂמְחָה, דְּבִשְׁעַת הַמְּרִירוּת מִתְמַרְמֵר בְּנַפְשׁוֹ מְאֹד עַל הָרְחוּק שֶׁלּוֹ וְצַר לוֹ מְאֹד, עֵס אֵיז אִים בֶּאֱמֶת נַיְיט גּוּטוּ וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְשִׂמְחָה, וְאַדְּרַבָּא כַּאֲשֶׁר רוֹאֶה אֵיזֶה דָּבָר שֶׁל שִׂמְחָה גּוֹרֵם לוֹ תּוּגָה, שֶׁמְּרִירוּתוֹ מִתְגַּבֶּרֶת עוֹד יוֹתֵר וּבוֹכֶה בְּמַר נַפְשׁוֹ מִקִּירוֹת לִבּוֹ. וּבְעֵת שֶׁהוּא בְּשִׂמְחָה אֵינוֹ שַׁיָּךְ לִמְרִירוּת, דְּבִשְׁעַת הַתְּפִלָּה

2) ראה לקוטי תורה סוף פרשת ברכה [מאמר] דיבור המתחיל מזמור שיר (השני).

3) ויקרא כה, ד.

4) איוב כט, ג. וראה גם כן [מאמר] דיבור המתחיל ענין הלל (בסוף ספר דרך מצותיך).

5) בהבא להלן ראה מאמר שלפני זה (דיבור המתחיל כל המאריך באחד, נדפס לעיל).

6) בראשית א, ד. - בהבא להלן ראה גם כן אמרי בינה פתח השער פרק ט ואילך.

ב. היה לו לומר. ג. כפיפת (כניעת) הנפש הבהמית. ד. הפיכת הנפש הבהמית. ה. ומטעם זה. ו. לא טוב לו באמת.

כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּהִתְבּוֹנְנוּת אֱלֹקִי וּמַשִּׂיג הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי וְהוּא בַּהֲנָחָה טוֹבָה, דֹּעֶר עִנְיָן הָאט זִיךְ בָּא אִים גּוּט אָפְּגֶעֶלֶעגְט[ז], שֶׁמֵּאִיר לוֹ, דֹּעֶר עִנְיָן לַייכְט אִים[ח], וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה בְּקֵרוּב וּדְבֵקוּת בֶּאֱלֹקוּת, אָז טוֹב לוֹ בֶּאֱמֶת, עֶס אִיז אִים בֶּאֱמֶת גּוּט, וְשָׂשׂ וְשָׂמֵחַ בְּנַפְשׁוֹ עַל גִּלּוּי אוֹר הָאֱלֹקִי וּדְבֵקוּתוֹ בֶּאֱלֹקוּת, וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ לְעִנְיַן הַמְּרִירוּת כְּלָל, שֶׁהוּא נִמְצָא בְּמַצָּב מְעֻלֶּה בְּמַעֲמַד נַפְשׁוֹ, שֶׁאֵין שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם שֶׁתּוֹפֵס מָקוֹם לְגַבֵּי הַטּוֹב הָאֱלֹקִי שֶׁהוּא נִמְצָא בּוֹ, עֶר אִיז פָּארְטְרוּנְקְעֶן אִין דֹּעֶם גֶּעֶטְלִיכְן גּוּט[ט], אִם כֵּן הֲרֵי הַכֹּחוֹת דִּמְרִירוּת וְשִׂמְחָה הֵם הֲפָכִים גְּמוּרִים. וְכֵן הוּא בְּהַמִּדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה, דִּבְעֵת שֶׁהוּא בְּאַהֲבָה אֵינוֹ בְּיִרְאָה, וּבְעֵת שֶׁהוּא בְּיִרְאָה אֵינוֹ בְּאַהֲבָה, דְּאַהֲבָה — קֵרוּב, וְיִרְאָה — רִחוּק, שֶׁהֵן תְּנוּעוֹת הֲפָכִים זֶה מִזֶּה, וְיֵשׁ הִתְבּוֹנְנוּת מְיֻחֶדֶת לְאַהֲבָה וְהִתְבּוֹנְנוּת מְיֻחֶדֶת לְיִרְאָה, דְּהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּבִיאָה אֶת הָאַהֲבָה הִיא בֶּאֱלֹקוּת הַמִּתְצַמְצֵם וּמִתְלַבֵּשׁ בָּעוֹלָמוֹת, דְּבָזֶה שַׁיָּךְ הַשָּׂגָה, וּבָזֶה שַׁיָּךְ קֵרוּב וּדְבֵקוּת הָאַהֲבָה, וּבִכְלָלוּת הִיא אַהֲבָה חִיצוֹנִית, הַיְנוּ הָאַהֲבָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וְדַעַת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[7] "לְאַהֲבָה אֶת ה' כִּי הוּא חַיֶּיךָ", וְאַהֲבָה פְּנִימִית הִיא מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַהַפְלָאָה וְרוֹמְמוּת דְּאוֹר אֵין סוֹף, אֵיךְ שֶׁכָּל הַגִּלּוּיִים הֵם רַק הֶאָרָה בִּלְבַד וּבְאֵין עֲרוֹךְ לְגַבֵּי הָעַצְמוּת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה תֹּקֶף הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹא דְּ"מִי לִי בַשָּׁמַיִם", וְהַיִּרְאָה הִיא מֵהִתְבּוֹנְנוּת בֶּאֱלֹקוּת הַמֻּסְתָּר וְנֶעְלָם מֵהָעוֹלָם, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הַיִּרְאָה מֵהַמֶּלֶךְ לְפִי שֶׁסָּגוּר בְּהֵיכָלוֹ, שֶׁבִּכְלָלוּת הִיא יִרְאָה חִיצוֹנִית, וְיִרְאָה פְּנִימִית הִיא מֵהַקֵּרוּב, הַיְנוּ מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּמַה שֶּׁכָּתוּב "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא", דְּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְאִיהוּ סוֹבֵב כָּל עָלְמִין וְלֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ, דְּאוֹר אֵין סוֹף נִמְצָא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה, וְהַיְנוּ דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה מְחֻלָּקוֹת זֶה מִזֶּה הֵן בְּעֶצֶם וְהֵן בְּעִנְיְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת הַמְּבִיאִים אֶת הָאַהֲבָה וְיִרְאָה, וְאַהֲבָה וְיִרְאָה הֵן מְקוֹר מִצְווֹת עֲשֵׂה וּמִצְווֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בַּתַּנְיָא[8], וְהַמְקַיְּמָן בֶּאֱמֶת הוּא הָאוֹהֵב אֶת שֵׁם הֲוָיָ' וְחָפֵץ לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, דְּמִצַּד הָאַהֲבָה יָקָר לוֹ קִיּוּם הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה, וְעוֹנֶה אָמֵן וְאָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא בְּחַיּוּת רַב, וּמִצַּד הַיִּרְאָה זָהִיר בִּמְאֹד בְּמִצְווֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְנִמְצָא שֶׁהַכֹּחוֹת הֵן בְּהִתְחַלְּקוּת וְהַבְדָּלָה בִּמְרִירוּת וְשִׂמְחָה וְאַהֲבָה וְיִרְאָה.

כשמתגלה עצם הנפש, המרירות והשמחה פועלים ביחד. כמו ר"ע שזלגו עיניו דמעות כששמע סודות התורה מר' אליעזר הגדול. ולכן אין מוסרין רזי תורה – העונג האמיתי שבתורה, אלא למי שלבו דואג – מרירות וגעגועים שהם כלי לרזי תורה

ג) **אָמְנָם** כָּל זֶה הַהִתְחַלְּקוּת בִּמְרִירוּת וְשִׂמְחָה וְאַהֲבָה וְיִרְאָה, דִּבְעֵת שֶׁהוּא בִּמְרִירוּת אֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל לְעִנְיַן הַשִּׂמְחָה, וְאַדְרַבָּא הַשִּׂמְחָה מוֹסֶפֶת תּוּגָה עַל מְרִירוּתוֹ, וּבְעֵת שֶׁהוּא בְּשִׂמְחָה אֵינוֹ שַׁיָּךְ לְעִנְיַן הַמְּרִירוּת, כִּי אֵין שׁוּם דָּבָר תּוֹפֵס מָקוֹם לְגַבֵּי טוֹב הַהוּא שֶׁהוּא בּוֹ, וְכֵן הַהִתְחַלְּקוּת בְּהַמִּדּוֹת דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, הִנֵּה כָּל זֶה הוּא בְּכֹחוֹת הַגִּלּוּיִים, אֲבָל בְּכֹחוֹת עַצְמִיִּים בַּנֶּפֶשׁ הֲרֵי אֵינָם בְּהִתְחַלְּקוּת, וְעִם הֱיוֹתָם מִצַּד עֶצֶם מַהוּתָם הֵם הֲפָכִים זֶה מִזֶּה, אֲבָל עִם זֶה הֲרֵי יְכוֹלִים לִהְיוֹת שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, וּכְמַאֲמַר[9] "חֶדְוָה תְּקִיעָא בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא דָּא, וּבְכִיָּה תְּקִיעָא בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא דָּא"[י], שֶׁהַמְּרִירוּת וְהַשִּׂמְחָה בָּאוֹת כְּאֶחָד. וְהִנֵּה רַבִּי עֲקִיבָא[10], כְּשֶׁשָּׁמַע סוֹדוֹת הַתּוֹרָה מֵרַבּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, וְהִנֵּה הַדְּמָעוֹת בָּאוֹת בְּסִבַּת כִּוּוּץ הַלֵּב וְהַמֹּחַ, וְכָל כִּוּוּץ הוּא בְּסִבַּת מְרִירוּת, אַ טִיפְעֶ נַיְיט גּוּטְקַיְיט אוּן אַ פָּארְבִּיטעֶרְטְקַיְיט[יא], דְּמִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ אֵיזֶה דָּבָר אוֹ שֶׁחַס וְשָׁלוֹם יֵשׁ לוֹ צַעַר פְּנִימִי שֶׁאֵין מֹחוֹ וְלִבּוֹ יָכוֹל לְקַבְּלוֹ, הֲרֵי הֵם מִתְכַּוְּצִים וְעֵינָיו זוֹלְגוֹת דְּמָעוֹת, עֶס פָּארְקְוֶועטְשְׁט אִים דֹּאס הַאַרְץ אוּן עֶר וֵויינְט[יב], וְעַל רַבִּי עֲקִיבָא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (עֵירוּבִין נג, א) לִבּוֹ כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ הַמְּרִירוּת הַבָּאָה מִצַּד הַשִּׂמְחָה וְהָעֹנֶג, דְּרַבִּי עֲקִיבָא הָיָה לוֹ חוּשׁ טוֹב בְּיוֹתֵר בְּסוֹדוֹת הַתּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר שָׁמַע סוֹדוֹת הַתּוֹרָה שֶׁגִּלָּה לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָיָה לוֹ עֹנֶג גָּדוֹל מְאֹד, וּמִזֶּה גּוּפָא בָּא הַכִּוּוּץ וְהַמְּרִירוּת מַה שֶּׁהוּא אֵינוֹ בְּעֶצֶם מַהוּת מַדְרֵגָה זוֹ, הַיְנוּ הַהִתְכַּלְּלוּת בֶּאֱלֹקוּת, אוֹיס גַּיְין אִין גֶעֶטְלִיכְקַיְיט[יג],

7) דברים ל, כ. - הובא אגרת התשובה ריש פרק ט.

8) פרק ד. - ומה דמסיים כאן: יקר לו כו' עיין קונטרס העבודה פרק ב.

9) זוהר חלק ג עה, א. וראה תניא סוף פרק לד. אגרת התשובה פרק יא.

10) ראה זוהר חלק א צח, ב.

ז. הענין התקבל אצלו בטוב. ח. הענין מאיר לו. ט. הוא שקוע בטוב האלקי. י. שמחה תקועה בלבי מצד זה, ובכיה תקועה בלבי מצד זה. יא. הרגשה עמוקה של לא־טוב ומרירות. יב. זה מכווץ את לבו והוא בוכה. יג. לכלות (לצאת מהעולם, ולהתכלל) באלקות.

דְּרַבִּי עֲקִיבָא הָיָה חֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי וּתְשׁוּקָתוֹ לִהְיוֹת בְּמַדְרֵגַת הָאֱלֹקוּת, אוּן הָאט גֶּעזוּכְט דֶּעם עִנְיָן פוּן[יד] כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ אוֹיף[טו] לְהִכָּלֵל בְּעַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וּכְמַאֲמַר[11] "כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר מָתַי יָבֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּמֶנּוּ", דְּעִקַּר תְּשׁוּקָתוֹ וְחֶפְצוֹ הָאֲמִתִּי הָיְתָה הַהִתְכַּלְּלוּת בְּאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, עַל כֵּן הִתְעַנֵּג בְּהַיְסוּרִים שֶׁלּוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. וּבְשָׁמְעוֹ סוֹדוֹת הַתּוֹרָה מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הִנֵּה מִפְּנֵי הַטּוּב טַעַם שֶׁלּוֹ וְהָעֹנֶג הָעַצְמִי וְהַפְּנִימִי בְּעִמְקֵי פְּלָאוֹת הַחָכְמָה, הִנֵּה מִזֶּה הָיָה הַכּוּוּץ, שֶׁזָּלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ[12] "אֵין מוֹסְרִין רָזֵי תּוֹרָה אֶלָּא לְמִי שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ", וְעִנְיַן מְסִירַת רָזֵי תּוֹרָה הַכַּוָּנָה הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּרָזֵי תּוֹרָה, כִּי הַהַשָּׂגָה דְּתוֹרָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא שֶׁצְּרִיכִים לִהְיוֹת הַתְּנָאִים הַמְיֻחָדִים בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה, דְּלֹא תִּמָּצֵא[13] בְּגַסֵּי הָרוּחַ וְלֹא בְּמִי שֶׁמַּרְחִיב לִבּוֹ כַּיָּם, וְכָל[14] הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה דִּתְפִלָּה, אֲבָל בְּמִלּוּי הַתְּנָאִים יָכוֹל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת הַתּוֹרָה כִּי אֵינוֹ רָז וְסוֹד, וְרָזֵי הַתּוֹרָה הַכַּוָּנָה הָאֱלֹקוּת וְהָעֹנֶג הָאֲמִתִּי שֶׁבְּרָזֵי תּוֹרָה, וְזֶה מוֹסְרִין דַּוְקָא לְמִי שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ, דְּלֵב דּוֹאֵג הוּא עִנְיַן הַמְּרִירוּת וְהַגַּעְגּוּעִים הַבָּאִים אַחֲרֵי הַשִּׂמְחָה וְהָעֹנֶג, וְזֶהוּ כְּלִי לְהָעֹנֶג וְהַטַּעַם שֶׁבְּרָזֵי תּוֹרָה, דְּאוֹר אֵין סוֹף הַבְּלִי גְּבוּל אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת נִתְפָּס לֹא בְּעֹנֶג לְבַד וְלֹא בִּמְרִירוּת לְבַד, כִּי אִם כַּאֲשֶׁר שְׁנֵיהֶם יַחַד הָעֹנֶג וְהַחֶדְוָה, מִצַּד הֶרְגֵּשׁ עֶצֶם הָעִנְיָן בְּטוּב טַעַם, וְהַמְּרִירוּת הַפְּנִימִית הַבָּא מִזֶּה, וַאֲזַי הוּא מַגִּיעַ אֶל הָעִנְיָן אָז עֶר אִיז דָּאס[טז], כִּי תְּפִיסַת הָעִנְיָן הוּא בְּאֹפֶן כָּזֶה דַּוְקָא,

בר"ה ויוהכ"פ – העבודה מצד עצם הנשמה, ולכן אהבה ויראה יכולות להיות ביחד.
בעבודה שמצד עצם הנפש – מאריכים ימיו, למעלה מהגבלה והתחלקות

וְכֵן בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁיְּכוֹלִים לִהְיוֹת בְּיַחַד, וּכְמוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהֵם זְמַנֵּי יִרְאָה וְנִקְרָאִים יָמִים נוֹרָאִים וְכָל יִשְׂרָאֵל הֵם בְּתַכְלִית הַקֵּרוּב לֶאֱלֹקוּת, וְלָכֵן הִנֵּה הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים הִיא עֲבוֹדָה עַצְמִית מֵעֶצֶם הַנְּשָׁמָה בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה כְּאֶחָד[15], וְזֶהוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ, שֶׁלֹּא יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת דְּיוֹם וְלַיְלָה כִּי אִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. וְזֶהוּ "מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו", גִּלּוּי הַמִּדּוֹת דְּעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ שֶׁהֵם בַּאֲרִיכוּת בְּלִי הַגְבָּלָה וְהִתְחַלְּקוּת, וְזֶהוּ "אֲהַלְלָה הֲוָיָ' בְּחַיַּי", שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה, אֲבָל זֶה בָּא עַל יְדֵי הַקְדָּמַת "אֲזַמְּרָה לֵאלֹקַי בְּעוֹדִי", שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּבִטּוּל הַגּוּף בְּאִתְכַּפְיָא, שֶׁהִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁעַל פִּי טַעַם וְדַעַת, מַגִּיעִים לְהָעֲבוֹדָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת בְּאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, וְעַל יְדֵי זֶה הוּא גִּלּוּי כֹּחוֹת עַצְמִיִּים שֶׁהוּא עִנְיַן אֲרִיכוּת יָמִים.

שבת פרשת פינחס בסעודה, ש"ת

11) ברכות סא, ב. מדרש משלי ט.
12) חגיגה יג, א.
13) עירובין נה, א.
14) יבמות קט, ב.
15) ראה לקוטי תורה נצבים [מאמר] דיבור המתחיל שוש אשיש.

יד. שהוא חיפש את הענין של. טו. בכדי. טז. שהוא זה.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

חג הגאולה י"ב תמוז

א. על הפסוק[11] "ביום השמיני עצרת", כתוב במדרש[12], משל למלך וכו' אמר לאוהבו, בוא ונגלגל אני ואתה. הרי היום הוא "ביום השמיני", שמן בכל, לכן "בוא ונגלגל אני ואוהבי".

הרי זה מטבע האדם, שלפעמים הוא רוצה להימצא בסביבתו שלו. הזמן כעת הוא הרי בכלל, שיש לנצלו לטובת הרבים, אף־על־פי־כן ישנו זמן, שרוצים להימצא בסביבה העצמית, שכן טובת הרבים היא של רבים, ואילו בסביבתו העצמית הרי האדם כפי שהוא ביחידות.

יש לי כעת רצון להימצא באויר של ליובאוויטש. והרי בכוחו וביכולתו של האדם ליצור מסביבו את האויר. בכלל הרי הטביע הקב"ה בטבע הדומם־

11) במדבר כט, לה.
12) במ"ר כא, כב.

צומח־חי־מדבר את הכוח לשנות ולתקן, כמאמר[13] "לעשות - לתקן". כל מה שברא הקב"ה בעולמו זקוק לתיקון הבא על ידי האדם, ואף האויר, שהוא הנעלה בעניני העולם, גם כן נמסר לאדם הכוח והיכולת ליצור את האויר.

ענינו של האויר מוסבר בקבלה, חקירה וחסידות. 'אויר' הוא אור יו"ד. שתאיר נקודת הנשמה, כפי שהוד כ"ק רבנו הזקן מסביר[14] הענין של איתן שבנשמה, שב"איתן" שלשה ענינים[15] עתיק, קשה, חזק (תקיף). כלומר, התוקף העתיק הקשה שיש בבני ישראל על תורה ומצוות. מה שהוא כפי שהוא, הרי כך צריך להיות. אלא שלא לרצות להיות שונה - על כך צריכה להיות מסירות נפש, וזהו יסוד דרך התורה והמצוות. וזהו הענין של אויר, אור יו"ד, הגילוי של "איתן שבנשמה" הבא דוקא על ידי זכות מלמעלה.

ב. שלשה־עשר ימי נסיעתנו מעבר לים לכאן, היו אצלי ימים של חוויות קשות[16]. היה קשה לי מאד להיפרד מהיהודים שמעבר לים. הנסיעה לכאן היתה בשלשלאות של ברזל. זו לא היתה נסיעה, אלא ניתוק משם. מה שאירע אתי לפני הנסיעה סיבה פרטית - שבירת יד ל"ע - גרם לי קורת רוח שבמשך כמה שבועות לא היו צריכים לדבר אודות הנסיעה. הפחד לא היה מצד הגשמיות, וגם לא מצד הפרטים הרוחניים, כי־אם מצד כללות העבודה העומדת בפני באמריקה. אך, הייתי בטוח בהשגחה פרטית, שהנסיעה לכאן תהיה לטובה ולברכה, והיה זה "הזורעים בדמעה", וכעת למרות שאין עדיין "ברינה יקצורו", אף לא קצירת העומר, מכל־מקום כבר דובר בכך ש"הניצנים נראו בארץ", למרות שאין זה בדומה לוורשה, ומכל־שכן לא בדומה לליובאוויטש.

במשך מאה ושתים שנה נספגה ליובאוויטש בתורה ועבודה, ארץ ליובאוויטש מגדלת יראים ושלמים, אם כי לא כולם בדרגה שווה, מכל־מקום היו כולם יראים ושלמים.

בכלל, הרי ישנה ארץ המגדלת חכמים, שוטים, ערומים, והוד כ"ק אדמו"ר האמצעי מסביר בחסידות שלו את הענין הכללי של האקלימים, ומסביר את ההבדל בשפת המדינה, והעליה הנגרמת לשפת המדינה כשמדברים אֶתְּהּ עניני תורה, - וליובאוויטש היא ארץ מגדלת יראים ושלמים, אף־על־פי־כן על ידי שלש שנות עבודה - ויהיה זה בשעה טובה - ישנם כבר כאן ב"ה גם 'תמימים'.

כבר דובר על כך, שבאמריקה שורדת תמימות, גם תאוה ממלאים מתוך תמימות, לא להכעיס, הרי שיכול להיות שיהיו 'תמימים' אמיתיים, ישנו כאן ב"ה חלק מסויים שיכולים לקראם 'תמימים' ואני אומר להם: 'תמימים' אני אוהב אתכם, אני שלכם ואתם שלי.

אימרו ניגון ותציירו לעצמכם כמו בן אל האב.

ג. ישנם שני אופנים בענין אחדות ואיחוד: התקשרות ודביקות. החילוק הוא: התקשרות משמעה, שמקשרים שני דברים, ולמרות שהם נעשים מקושרים, מכל־מקום נראה מקום הקשר. ואילו דביקות, למרות שהם שני דברים, אך מקום הדביקות אינו ניכר.

ישנה אימרה מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כשיבינו בעשרת כוחות הנפש, יבינו איך שזה בעשר הספירות למעלה, ממילא יבינו ענין ההתקשרות והדביקות כפי שהן למעלה, וזה הענין של מוחין ומדות. התקשרות - מדות, דביקות - מוחין.

ענינה של מסירות־נפש הוא: לא להתחשב עם עצמו. למרות שקשה לי לדבר בארוכה, ואני מקווה למסור את הענין בכתב אי"ה, מכל־מקום אדבר בזה בקיצור עד כמה שאוכל. אדבר בענין זה בנקודות.

התקשרות ודביקות הן תפילה ותורה. תפילה היא התקשרות, ותורה - דביקות. בתורה גופא ישנם גליא שבתורה ופנימיות התורה. גליא שבתורה הוא התקשרות, ופנימיות התורה - דביקות.

נקודה נוספת: הקב"ה ברא את הזמן ונתן ברכה לזמן, שכך הוא גם להלכה, כמו בענין של ברכת היום שקודם לברכת היין. ישנם שני פירושים בברכת היום, ימים ברוכים וימים שמברכים. כמו ההבדל בין המועדים לשבת. המועדים הם ימים מבורכים, ושבת הוא יום המברך, כמאמר[17] מיני' מתברכין כולהו יומין.

הענין של ברכת היום, ישנו בכל אחד לפי מעלתו, מדריגת מהותו ועבודתו. הרי ישנן חמש דרגות בנשמה[18] נר"ן, חי' ויחידה, שהן כנגד ארבעה העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, ואור־אין־סוף שלמעלה מעולם האצילות.

כשם שרבנו הזקן אומר[19] מדוע ישנם עשרה כוחות הנפש, מפני שהם כנגד עשר הספירות

13) עיין רש"י ב"ר פי"א.
14) ראה קונטרס לימוד החסידות עמוד 5.
15) ע' ד"ה אריב"ל בכל יום, תרפ"ח.
16) ראה לעיל שיחת פורים.
17) זח"ב סג, ב.
18) ראה ב"ר יד, יא.
19) תניא פ"ג.

העליונות שנשתלשלו מהן, ו'רעותא דליבא' היא כנגד האור־אין־סוף שלמעלה מעולם האצילות. לכן ישנו הענין של ברכת היום בכל דרגות הנשמה, אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, ובכוח זה אני נותן ברכה לכל כלל ישראל: ברוכים תהיו.

ד. אני מייקר מאד כל רגע שאני יושב אתכם, לא רק בהתוועדות זו, אלא כל ההתוועדויות של אנ"ש הנערכות כעת בכל מקום שהם, כי "בתוך עמי אנכי יושבת"[20].

יש לי הרבה מה לספר על היום י"ב תמוז, בלתי אפשרי לספר הכל, אספר כעת ענין אחד שאירע לפני חמשים שנה.

בשנת תרנ"ג, י"ב תמוז - לבר־מצוה שלי - היה עלי לחזור על אחד ממאמרי הבר־מצוה אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ב"אוהל".

ימי תמוז הם הרי ימים ארוכים, והסדר היה אז, שחגיגת הבר־מצוה התמשכה עד לתפילת מנחה וערבית, ולאחר התפילה התוועדו עד אור הבוקר, הלכו לטבול, תפילת שחרית בציבור, ולאחר מכן נערכה סעודת הבר־מצוה.

קשה לי לחזור על הכל, ואומר רק התחלת הענין מה שאמר אז הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק במאמר החסידות:

הגס לבו בהוראה הרי זה שוטה, רשע וגס הרוח"*[21] - מה הענין בכך? והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר את הענין של אור וחושך. בשעה ששורר חושך, אי אפשר להרגיש בשום מכשול, וכמה שהאור גדול יותר אפשר יותר להרגיש במכשול, ובאור גדול אפשר להכיר גם בכתם לבן. התורה היא 'אור', ובתורה עצמה יש גם פנימיות התורה, לגבה מה שנקרא מקודם אור - הוא גם כן חושך.

באמצע שאל הרה"ח ר' יעקב מרדכי מפולטובה: משמע שאתם סוברים כשיטה שהחושך היא בריאה בפני עצמה. ענה לו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: הרי זו שיטתו של רבנו הזקן[22].

מילא, אם גס לבו בהוראה, שגס לבו ב'אור', הרי הוא שוטה במוח, רשע - במדות, וגס הרוח - בלבושי הנפש.

זאת אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בתחילת המאמר, אחזור בפניכם גם מה שאמר בסיום המאמר:

אף מי שמבין את הענין לכל פרטיו, גם את תמצית הבינה, שזה ה"חכם בבינה", על כך נאמר[23] "החכמה תחיה בעליה", "בעליה" - בינה, הנקראת "בעליה" של ה"חכמה", כפי שמוסבר הענין, של'חכמה ובינה' יש לכל אחת מהן מקור מיוחד בכוח המשכיל, ואפילו בכוח ההיולי שלמעלה מההמשכה הנעלמת, הנה גם שם ישנו מקור מיוחד ל'בינה', ואני אומר יותר מזה, שמקור הבינה הוא למעלה ממקור החכמה, וטעמו של דבר, כי 'חכמה' היא בבחינת נקודה, ו'בינה' היא בבחינת מרחב העצמי. וכשמבינים את הענין לכל פרטיו, הרי לא רק שהוא מבין, אלא יש לו על כך בחינה, שהוא רואה זאת במוחש יותר מאשר הוא רואה את חמשת אצבעותיו, ולא רק בהשגה כי־אם גם בעבודה בתפילה, בהתבוננות של קריאת שמע, שמע ישראל, ענין האחדות, והוא מתעורר באהבה או ביראה, דבר המעיד שזה נקלט אצלו בעבודה. ואם לאחרי התפילה הוא נהיה "מבוי המפולש", היינו "גס לבו בהוראה", הרי הוא "שוטה רשע וגס הרוח", וזה משמש כסימן שגם ההשגה שלו איננה השגה.

באותה מסיבה, נכחו חסידים משכילים גדולים, ביניהם היו גם ר' יהושע מחרסון, ור' אשר מניקוליעב. לאחר מכן סיפר ר' אשר לר' חיים בער מקרמנצ'וג - "משכיל" קרמנצ'וגי - על התוועדות זו ועל מאמרו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ור' חיים בער התפעל כל־כך באמרו שאם היה נוכח באותו מעמד, היה מנשק ידיו ורגליו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. החסיד ר' אשר אמר לאחר מכן, שהיה מתברך להיות שבור ביום כיפור, כפי שר' חיים בער היה שבור באותה שבת.

ר' חיים בער, היה יהודי שבור בתוכו. בשנת תרנ"ב ראיתיו בפעם האחרונה, היתה זו הפעם השניה שראיתי אותו, יותר כבר לא ראיתי אותו.

ה. (ניגנו ניגון, ושרו אותו שלא בדיוק, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כאן באמריקה, לא זו בלבד שלא מייצרים ניגונים חדשים, אלא גם שוכחים את הישנים. בליובאוויטש הביאו כל פעם ניגונים חדשים, היו ר' אברהם, ר' אהרן ור' שלום חריטונוב, שהיו מביאים ניגונים חדשים. הרה"ח ר' הלל היה מורה לאברכים ליצור ניגונים חדשים. וכאן שוכחים גם על הניגונים הישנים, וכך הדבר בכל הענינים. "אם תעזבנו יום, יומיים יעזבך"[24].

---

20) מלכים ב. ד, יג.

21) אבות ד, ז.

22) ד"ה ויקח ה"א, תרצ"ה.

23) קהלת ז, יב.

24) ראה ירושלמי סוף ברכות. ספרי עקב יא, כב. זח"ג לו, א.

ו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר פעם לאחד ב'יחידות': העמד עצמך גבוה יותר, ותהיה גבוה יותר.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א: אך בתוכו עליו לדעת, שאין הוא גבוה יותר.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ענה פעם לאחד על שאלתו, מה נקרא ללמוד? - כשלומדים הן בנגלה, הן בחסידות - הרי נמצאים שם. על־דרך ננס על גבי גדול[25], הוא נמצא על כתפיו של הגדול. צריכים להודות לגדול, שאין הוא משליך את החבילה מכתפיו.

ז. הרביים ובראשם הבעל־שם־טוב הנחילו נחלה בלי מצרים - לראות במעלתו של יהודי.

אצל הבעל־שם־טוב היה "אמן" של ילד - "פתחו של אולם". כמובא ב"היום יום"[26] שאמר הרב המגיד ממזריטש: הלוואי והיו נושקים ספר־תורה כפי שהבעל־שם־טוב נשק את הילדים כשהובילם ל'חדר' בתור עוזר למלמד.

נביאי ה', ישעיה וירמיה היו בזמנים שונים. ירמיה היה בזמן של דחיה והסתר, וישעיה בזמן של גילויים. כך אותיות שמותיהם הן ירם י"ה, ישע י"ה, שע"ה נהורין. ישעיה היה בימי אחז, ולמה נקרא שמו אחז - שאחז בבתי כנסיות[27], הוא 'איכסן' את עצמו בבתי הכנסת. כך אמר הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ה'צמח צדק' למשכיל לילנטאל באסיפת פטרבורג בשנת תר"ג, כאשר רצו להכניס שינויים ותקנות חדשות בסדר החינוך והתפילה.

כשראה ישעיה כך, הנה למרות שהיה נביא ה', היה שבור בתוכו ואמר "את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה"[28], ורק כשמצא מספר ילדים בפניהם יכול היה ללמוד תורה, אמר: "הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה'"[29], ופסק מלהיות שבור.

וכעת צריכים להקים ישיבות עם יראת שמים, אינני מתכוון לישיבות 'תומכי תמימים' דוקא, אלא לישיבות עם יראת שמים, שתורה הרי מגינא ומצלא[30], ו"תורה אור", שהתורה עצמה תאיר, ולבני ישראל יהיה "אור במושבותם".

חג הגאולה י"ב תמוז תש"ג

25) שבלי הלקט בראש הספר.
26) עמוד ע"א.
27) ב"ר מב, ד. ויק"ר יא, ז. ירושלמי סנהדרין י, ב.
28) ישעיה כח, ט.
29) ישעיה ה, יח. וברש"י.
30) סוטה כא, א.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק כ"ה – מן הכפר אל העיר

יהודי אותו ישוב, בו כיהן ר' בער כרב, היו יהודים פשוטים, אך ישרים ותמימים. ר' בער חיבבם מאוד ותענוג מיוחד היה לו ללמוד איתם. ברם, זלמן לייב, חתנו של הטוחן, היה ממרר את חייו של ר' בער, והיה מכנה אותו בשם "עם־הארץ הזקן" או "המגיד של עמי־הארץ".

בין דרי אותו הכפר היו שני זקנים. הצעיר בהם היה יוסה החייט, שאצלו שכר ר' בער את החדר. השני היה שלמה פושט העורות, או, כפי שנקרא גם "שלמה היתום". בתואר "יתום" היה מכונה שלמה גם כשהיה בגיל של למעלה ממאה שנה. את גילו של שלמה היה אפשר לשער על־פי העובדה שיוסה, שהוא עצמו היה אז בן שבעים, זכר שבהיותו ילד היה כבר שלמה בגיל של ארבעים שנה.

שלמה נקרא בשם "יתום" על שום שבהיותו בן שלש נשאר יתום מהוריו וגדל אצל דודו הקצב. כשהיה שלמה בן תשע שנים הכניסו דודו לעבודה ועשאו לפושט עורות. באותה תקופה לא היה מנין יהודים בכפר. הכפריים ידעו אז מעט מאד מיהדות. שלמה עצמו לא למד מעולם מלה יהודית, וגדל לעם־הארץ מוחלט.

לשלמה לא היתה גם ההזדמנות שהיתה לילדים האחרים בכפר לשמוע דברי תורה. כרגיל היו המשפחות היהודיות שבכפרים יוצאים לימים הנוראים לעיירות הסמוכות, שם היו מצטיידים בימים אלה ב"מנות" מסוימות של יהדות. הם היו מתפללים אז בציבור, שומעים את דרשות הרב, ונוטלים חלק בחוויות הרוחניות שהקיפו את הציבור בימים אלה. מובן שגם הילדים היו מקבלים את חלקם שלהם ביהדות שספגו משפחותיהם. אך שלמה היה יתום. ודודו העדיף שדווקא הוא יישאר בבית, באותם ימים בהם שוהה המשפחה בעיירה, כדי שישמור על הבית ויפקח על המשק. כך לא היתה לשלמה הזדמנות כלשהי ללמוד קריאה ותפילה, אך במאמצים גדולים למד בעל־פה את "מודה אני", קריאת־שמע, וברכות "המוציא" ו"שהכל". כשמרדכי הטוחן הנהיג את התפילה בציבור ובנה את בית־הכנסת, היה שלמה בא כל בוקר לבית הכנסת, מתעטף בטלית ותפילין, ומקשיב לתפילת האחרים, כשהוא מסתפק בעניית "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן". כך היה גם בשאר תפילות היום. שלמה היה אוכל אך ורק לחם ושותה רק מים, משום שלא היה מסוגל לברך על מזון ברכות אחרות מאשר "המוציא" ו"שהכל".

גם יוסה החייט היה אדם פשוט מאד. ברם, הוא כבר ידע קרוא, וידע בעל־פה את כל תפילות יום־יום ואת כל ספר התהלים. היה מדקדק במצוות, ובמיוחד במצות הכנסת אורחים. זהירות מיוחדת גילה בשמירת הלשון, ומעולם לא השמיע מילה רעה על שום יהודי. בכלל, היה מקצר בדיבוריו ומסתפק במידה מועטת ביותר של שיחה, לפי ההכרח.

משום צדקנותם של שני זקנים אלה, היה רבי בער מתרועע איתם. הוא השתדל לסייע להם בלמדנותו, כפי שרק ניתן הדבר. עובדה זו נתנה לזלמן־לייב נקודת אחיזה ללעג שלו מר' בער, כאילו שימש הדבר הוכחה לבורותו.

אירע פעם ונוצרה לזלמן־לייב הזדמנות מצוינת לרדת לחייו של ר' בער. היה זה כשהובאה לר' בער שאלה על ריאה של בהמה שנשחטה כדי לספק בשר לשבת עבור התושבים. לאחר בירור ממושך פסק ר' בער שהבהמה כשרה. זלמן־לייב קפץ על הדבר כמוצא שלל רב. לדבריו היתה הבהמה טרפה. הוא עורר שערורייה וטען שר' בער האכיל טרפות, רחמנא־ליצלן. היהודים הפשוטים, שידיעתם בכגון דא היתה קלושה ביותר, נתקפו חרדה. הם ידעו אמנם שזלמן־לייב מחפש מגרעות בר' בער ומזלזל מאד בכבודו, אך בשמעם שהוא עומד בתוקף על דעתו שר' בער הכשיר את הטרף - נשללה מהם מנוחת הנפש.

זלמן לייב הצביע בלהט על מקורות בין הפוסקים שלפיהם הבהמה טרפה, ור' בער הוכיח מאותם מקורות עצמם שפיסקו נכון, ובינתיים היו שרויים הכפריים במבוכה. ר' בער, שהתייחס לעניין ברצינות רבה, ניסה להיכנס לויכוח עם זלמן לייב כדי להוכיח לו את צדקתו, אך זלמן לייב עמד על שלו והשיב לו בזלזול בכנותו אותו בשם "מאכיל טריפות".

ר' בער מיהר וערך "שאלת־תשובה", שכללה בירור הלכתי מקיף, אל הרב מינוביטש בבקשת הכרעתו. בשאלתו זו גילה ר' בער למדנות עמוקה. כדי להשקיט את זלמן לייב, הראה לו ר' בער את השאלה לפני שעמד לשלחה, אך זלמן לייב סירב אף להסתכל בכתב היד. הוא השליכו על הקרקע וצעק שאינו רוצה לעיין ב"דברי שטות" אלה. ר' בער שלח את השאלה לינוביטש, וכעבור מספר ימים התקבלה תשובת הרב, בה הוא סומך ידו על הפסק. יהודי הכפר נרגעו, אך זלמן לייב לא רצה לוותר והמשיך לעמוד על דעתו.

מן הסתם היה נמשך הסבל שסבל ר' בער מזלמן לייב, לולא עבר מרדכי הטוחן, בקיץ שלאחר מכן, לדור בינוביטש, וזה לקח איתו גם את חתנו. רק אז חש ר' בער מרגוע, והחל למצוא קורת רוח בשהייתו בכפר.

מרדכי קנה לעצמו בית וחנות בשוק של ינוביטש, בשכנות לבית הכנסת שר' זלמן חיים כיהן בו כשמש. הוא החל להתפלל יום יום בבית כנסת זה ולהשתתף בשיעורים שהשמש השמיע בציבור. כעבור זמן קצר נעשה מרדכי לגבאי בית המדרש, והיה מסייע לשמש בפעילויותיו. גם חתנו, זלמן לייב, התפלל באותו בית־מדרש. כאן כבר מצא חוג למדנים, כך שהיה לו עם מי להתפלפל ולגלות את למדנותו.

ר' זלמן חיים השמש, חש קשר נפשי אל זלמן לייב, שבאמצעותו נהיה לחתנו של מרדכי, וסייע לכך שייבחר עתה כ"מגיד־השיעור" בשיעור היומי בגמרא שהתקיים בבית־המדרש. זלמן לייב נהנה מזה מאד, וחותנו רווה נחת. חתנו של מרדכי היה לשיחת היום בינוביטש.

אלא שזלמן לייב התבונן ונוכח לדעת כי בשעה שלשיעורו באים רק שבעה־שמונה אברכים, הרי חוג מאזיניו של זלמן חיים מקיף עשרות רבות, או מאות, של יהודים, המשתתפים בשיעורי החומש או המדרש שלו. דבר זה הדליק בליבו של זלמן לייב אש של קנאה, והחל לגלות כלפיו שנאה ולרדפו. השמש לא הבין מה רוצה ממנו חתנו של מרדכי, ונאלץ לשוחח על כך עם חותנו. לא הפריעה לר' זלמן חיים שנאתו של זלמן לייב, אך חרה לו על עצם העובדה שהלה נתגלה לפניו כמי שלא חונן במידות טובות. לדידו של ר' זלמן חיים היה למידות טובות משקל יתר מאשר ללמדנות, שהרי "לא המדרש עיקר אלא המעשה". נוסף לכך חש ר' זלמן חיים רגש מסוים של אשמה אשר בגללו זכה מרדכי לחתן כזה, הרודף אחר הכבוד.

לפיכך החליט ר' זלמן חיים לעשות הכל כדי להניע את זלמן לייב לשנות את דרכיו. מבלי הבט על יחסו של זלמן לייב אליו - גילה הוא כלפיו במודגש יחס הערכה ודרך־ארץ. בשיעוריו ברבים היה מסביר לשומעיו את גודל ערך לימוד וידיעת התורה, ומצביע כדוגמא על זלמן לייב, על למדנותו ועל שיעור הגמרא שהוא משמיע ברבים.

דבר זה הרשים מאד את זלמן לייב. לפתע ראה לפניו אדם שונה לחלוטין, המשלם טובה תחת רעה. הוא ציפה ליחס של חוסר־ידידות מצד ר' זלמן חיים, הרואה את שנאתו כלפיו ולבסוף מגלה הוא כלפיו חיבה כזו. בכלל, החל זלמן לייב להבחין במידותיו הטובות של השמש הפלאי, ולאט לאט החלו להציק לו רגשי חרטה.

סוף־סוף חל שינוי גדול בנפשו של זלמן לייב, ור' זלמן חיים החל לרכוש השפעה עליו. במשך הזמן התברר לזלמן לייב שבלמדנותו בלבד לא סגי, ושיש צורך גם במעשים טובים.

מאז נקשרה ידידות עמוקה בין השמש לבין חתנו של מרדכי. את אשר לא הצליח מישהו אחר להשפיע על זלמן לייב, עלה בידו של ר' זלמן חיים השמש, רק בכוח היותו הוא עצמו דוגמא של טוב לב וסבלנות.

אגרות קודש

[תחלת תמוז תרפ"א]

ב"ה

כבוד רבני ישראל, ופרנסי הקהלות,
שומרי משמרת הקדש, בכל אתר ואתר,
ד' עליהם יחיו.

רועה נאמן,

רבותינו אמרו (תענית ו' א) עץ קטן מדליק גדול, אף ת"ח כן. שליחותא דמרנא ורבנא, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע קא עבידנא, אשר פקדני לאמר, בוא תבוא בכתובים את ידידינו היקרים יחיו, ומוריהם בראשם, לדבר אתם בהנוגע להנהגתם, ולהיות לעוזר למו, בכל אשר תוכל, בקביעות שיעורי לימוד בנגלה ובדא"ח.

זאת היא דרישת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובקשת נפשו הטהורה, בהתחננו אלינו, ומאת כל אחד ואחד, אשר אור לו בציון, נפשו להתקשר אל הוי', לעמוד בסוד קדושים רבה, להתחשב על דגל תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, כי יקבע עתים לתורה, במה שיוכל וכמה שיוכל, בהודיעם ברור, אשר לא המדרש והלימוד עיקר, כ"א כשרון מעשה הטוב הבאה לרגליו, נוסף על גוף ועצם הקבעומ"ש בלימוד התורה, חכמתו ית'.

נודע, אשר בעת שבא רבינו הגדול, בכתובים גלוי לכל העיירות, כי ילמדו את הש"ס במשך שנה, וכה יעשו מדי שנה בשנה, בהזדמנותו את אחד ממנגדיו, שאלו המנגד, ואיזה חידוש ישנו בדרככם, הלא גם אתם חפצים בלימוד הגמרא, ומה נשתנה אלו מאלו. ענהו כ"ק רבינו הגדול, רבותינו אמרו קבעת עתים לתורה, בתחלה היתה המחשבה כי קביעות זו הנה רק בזמן יסודה, ודרכינו אומרת אשר בנפש מקומה. כל אחד מישראל, צריך להיות קביעות בנפשו ללמוד תורה בכל יום, והעושה כן, הנה נפשו קבועה, לברכה בלתי מוגבלת.

בדברים האלו, חיו אלפי אנשים בחיות פנימי, בהם התפללו ושפכו נפשם, באהבה והתמסרות אֶל אל חי, ובזה המשיכו ארחם ורבעם בחיי עולם הגשמי בכל עניניהם.

איש איש באשר הוא, הי' תֹכן אור, וחיות פנימי, גם בחייו החומריי, הם לא התנשאו לעוף בשמים, ולטפס בהרים, להתברך להשיג השגות הכי רמות, העטופים במושכלות עמוקות, הדורשים ידיעה גדולה, וכשרון החושים, כי־אם הלכו ישר, להתחיל באשר התחילו ראשית העבודה החזק מעמד, לעמוד בעזרתו יתברך, על יסוד נאמן, בתורה תפלה וקיום המצות, ולהביא בחיים בפועל, את אשר ידעו, ואחרי כן עלות בהררי קדש, ואשר על כן ה' עליהם יִרְאֶה בכל מפעלם, בדרכי החיים.

במדע, איננו נופלים אנחנו מאתם, יודעים אנחנו למדַי, כי המדות בלתי טובים כמו הכעס הקנאה הכבוד והלה"ר והדומה בכעור, צריכים לעקרם ולשַרש אחריהם, אשר בל יראו ובל ימצאו בגבול לב ישראל. וכן יודעים אנחנו כי מעולות המה מדות הטובות באהבת ריעים ודיבוק חברים, להתחסד עם זולתו ולהטיב למו, בכל אשר תשיג ידו, הן בעניני לימוד, והן בעניני החומר והגשם,

(אשר הגשמיות של ישראל, המה יסוד ועילוי הרוחניות, וכאשר שמענו מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה בש"ת תרס"ד בברכו, לחיים, אמר, השי"ת יתן פרנסה טובה לעמו ישראל, דער רבי - כ"ק רבינו הגדול - האט גיזאגט אז אידעשע גשמיות איז רוחניות, ונראה במוחש, אַז אַ איד האט פרנסה בריוח ובנקל, לבד זאת שההנהגה בצדקה ובכל הענינים הוא בטוב יותר, איז טאקע דיא קאפ רוהיגער און קאן טָאן, און דער אמת איז, אז יעמולט קאן מען בא אים מאהנען, טוא, פאר ואס טוסטו ניט. דער אייבערשטער זאל העלפין גם בגשמיות, און מיר, כל ישראל, ועלין מאכין פון דיא גשמיות רוחניות, דאס הייסט, ויא דיא כוונה העליונה איז, אלץ אַ כלי צוא אלקות. ולזאת יקר בעיני עבדי הוי' גשמיותם ופרנסתם של ישראל, יברכם האלקים),

ויודעים אנחנו, עין בעין, בעין השכל, כי הן המה השליבה הראשונה בסולם בית אל, אשר עליו ידרוך האדם, בגשתו להעלות קרבן נפשו להוי'. אמנם להביאם בחיים בפועל, לפעמים יחסר, ונשאר רק ח"ו בדמיון בלבד.

מה רבו הסיבות מסיבות שונות, מולידי הטעות בדרכי העבודה, בענינים מענינים שונים, ומהם בהעיקר ויסוד הראשון, ברבים האומרים, כי העת בכל משלה, וכאלו הכוכבים ממסלותם אתנו נלחמים, ושגיא כח הֵמַר לנו.

למה לנו, עלות גבוה גבוה, מרחק לא נודע, ולעזוב את אשר לפנינו, נפקחה נא עינינו, וסגור לבבינו, לתת דין וחשבון ברור לעצמינו, מכל הנעשה עמנו, והסובב אותנו, נראה, אשר כל אלה ידינו יצרה, עזבנו את התורה ופקודותי', כפֹר שמים על ידינו נולד, ועל גמולת קרח נורא נבוא.

ואתה, רועה ישראל ופרנסו, טוב אחינו, ביתו, אָשרו, וארחות חייו, בידכם הוא, וביגיעתכם ושקידתכם בחסדי אל עליון, ובעזרתו יתברך לעשותו לעטרת תפארת ע"י

אמצעות התיסדות אגודות לומדים, בכל כנסת ומדרש, תפארת בחורים, שומרי שבת, התועדות בכל עת, לחזק כל בדקי הקהילה, בחדר, ישיבה, מקוה, והדומה, ובענייני הכלל בהקמת ועד לאוסף צדקת הרמב"ן ולומדי תורה, לעודדם ולחזקם באמרות טהורות, להתעניין במצב איש ואיש, וכמבואר בשמות רבה פ"ב, סי' ב ג, כרועה נאמן ידאג לצאן מרעיתו, ועדתו הנעימה, ברוכים יהיו עם ד', הם ביתם וזרעם, וכל אשר להם, על כל צעד ומדרך כף רגל, תומת מישור, עם סגולה, ביפיו ועזוז שאיפתו, יֵרָאֶה, כל אשר לו יתן באהבתו את תורתו, חכמיו, גאוניו, ומאשריו.

אשרי העם שככה לו, ואל אלקים הוי', ממעון קדשו יאר פניו אליהם ואלינו, לנטלם ולנשאם למעלה ראש, להתברך בברכות מאליפות בכל אשר להם, מנפש ועד בשר, ועין בעין יראה לכל, כי ד' אלקינו בקרבנו שוכן.

בשם חכמי ישראל, עבדי ד' הנני לעוררם כי בא מועד להתדבר, הבו נדבר דברינו גלוי, בחיזוק התורה והיהדות, אין מונע ואין מעצור בעדינו. עלינו החובה והמצוה עמוד על משמרתינו לעודד לב ונפש אחינו בשרינו, היקרים והנעימים, יברכם האל, המבקש חנינה בעדו ובעד ביתו, כל רב ופרנס בעירו, ישם פניו אל כל צרכי הדת לדאוג להשיגם, כאח וכריע יהלוך את עדתו, ויראה פרי טוב בעמלו.

מצורף לזה הנני מתכבד לשלוח מכתב כללי, לעורר על דבר קביעות שיעורי לימוד בחול ושבת קדש, אשר יואיל נא כת"ר באר ושָם לו מהלכים בקרב עדתו.

והאל הטוב יהי' בעזרינו להודיע ולהודע אך טוב, ועינינו תחזינה עדת ישראל בנוי' על תלה, מושפעים באושר ועושר, שמחים וטובי לב בגו"ר.

והי' ברכה כאוות נפשו וידי"ע מברכו בכט"ס בגו"ר, בן מו"ר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

[י"א תמוז, ה'תשי"א]

בנועם נודעתי ממכתב אביו הרה"ח וכו' אשר לומד תורה הוא ויש לו חשק ללמוד ולשגשג בתורה ובטח יחזיק במעוזו זה ג"כ מעוזו של הקב"ה וכדרז"ל סנהדרין (צט, ב) עה"פ יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שהכתוב מדבר בהעוסק בתורה לשמה. וכמבואר באריכות בתניא ובתורת החסידות בכלל איך שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, ומכיון שהוא וחכמתו אחד, הרי ע"י התורה ולימוד התורה מתקיים היעוד ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד.

אבל דא עקא שבחטא עץ הדעת המשיכו אז מיתה בעולם וכמאמר הבחיי התינוק משעה שנולד מתחיל להתייבש היינו שבה בשעה שמתחיל חיי התינוק הרי מתחיל ג"כ מיתת התינוק וזהו ג"כ פי' הפסוק ביום אכלך ממנו מות תמות.

עד כאן בגשמיות.

וכיון שקוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא הרי כל ענין שנמצא בעולם צריך להיות לו מקור בתורה (אשר בזה מובנת שאלת רז"ל בחולין דקל"ט ע"ב - המן מן התורה מנין היינו שבפשיטות מובן שאי אפשר שיהי' ענין בעולם אם אין לו מקור בתורה).

ועד"ז פעל ג"כ חטא עה"ד (ואח"כ חטא העגל שכידוע הרי ישראל שעמדו על ה"ס פסקה זוהמתן והי' חרות מזה ואח"כ בחטא העגל חזרה, הנה פעלו) ענין השכחה בתורה וכמבואר במסכת ערובין (נד, א) שלולא חטא העגל לא נשתכחה תורה מישראל.

אשר ענין השכחה ברוחניות הוא ענין המיתה.

וכמו שבגשמיות הנה ענין המיתה במילואה הוא רק לאחר שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה, והיו ימיו מאה ועשרים שנה, אבל מפני מה בא ענין המיתה במילואה אז, מפני שמתחיל תיכף בעת היולד התינוק וכמ"ש הבחיי הנ"ל.

הנה כן הוא בלימוד התורה שאיך אפשר שתהי׳ שכחה גמורה לאח״ז הוא מפני שבתחלת הלימוד לא הי׳ הלימוד כדבעי והוא ע״ד מרז״ל עירובין (נד, א) אם ערוכה בכל רמ״ח אברים הרי משתמרת ועיין תניא רפל״ז שזהו באופן לימוד התורה. ובתורה גופא הרי ישנם שני חלקים אשר בזוה״ק נקראים גופא דאורייתא (ובלשון רז״ל במשנה הן הן גופי תורה) ונשמה דאורייתא אשר זהו נסתר התורה.

מובן שזה שיש לו עסק רק עם גוף האדם, הרי הוא ג״כ יש לו קישור עם האדם, בכ״ז בכדי שיהי׳ הקישור מלא חיות ויהי׳ לו חשק לזה ויתן פריו הטוב - צריך לדעת מבנה הגוף וכל פרטיו ועניניו ומוכרח הדבר שיתבונן במציאות ומהות נשמת האדם, עניני׳ ופרטי׳ ואז יוכל לכוון היטב בכל הנוגע לגוף האדם.

וככל הדברים האלה כן הוא גם בנמשל:

היו ימים מקדם ורוב בני ישראל היו בריאים בתורה ומצוות. וכון שהתורה על הרוב תדבר, וכהכלל אשר כלל הרמב״ם, הרי כמו גוף הבריא מוכרחים היו כל בנ״י לאכו״ש, היינו לימוד נגלה דתורה ופשטי התורה, ורק אלו אשר עסק להם עם האברים הפנימיים של הקומה שלימה של עם ישראל ובפרט עם הלב והמוח, התעסקו ג״כ בפנימיות התורה.

אבל כעבור זמן רב ומפני חטאינו גלינו מארצנו, ובעולם גופא נתרבה החושך יותר ויותר אשר נתמעטו הלבבות ונתבלבלו המוחות וכלשון הנביא מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, אי אפשר להסתפק באכו״ש גרידא, כי אם צריך למצוא גם סממני רפואה, וכפי גדל החשך כן גדלה גם הסכנה - סכנת החולה - וההכרח לסממני רפואה הולך וגדול.

והעיקר בהם לחזק ולעורר את החיות שבנשמה הפנימיות דנשמת ישראל. אשר אז יוכלו להחזיק מעמד מבלי להבט על הנסיונות, ההעלמות וההסתרים. וכיון שהתורה על הרוב תדבר כנ״ל, גדול ההכרח על כולנו ללמוד פנימיות התורה, תורת החסידות, ושהיא המביאה רפואה לעולם, וכמבואר בקונטרס עץ החיים לכ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע.

המורם מכל הנ״ל הוא כדרז״ל (שבת לא, א) עה״פ והי׳ אמונת עתיך וכו׳ יראת ד׳ היא אוצרו, שאף מי שלמד כל הששה סדרים שבתורה ואפילו הכי, אם יראת ד׳ היא אוצרו אין, אי לא לא. ומסיים שם שמוטב שלא ילמוד אם אין יראת ה׳ גו׳. וזהו האמור על אותו הזמן והמקום אשר אפשר הי׳ להגיע לתורה בלי יגיעה יתירה, ואפי׳ בלא השתדלות וכו׳, ומכ״ש בימינו אלה, אשר רואים אנו במוחש אשר בעת שעוסקים בתורת החסידות, פנימיות התורה, הנה ברוב היותר גדול נשארים יראי ה׳ משא״כ אלו מבני הנוער האומרים אין לי אלא תורה הרי ברובם מקויים בהם ח״ו מאמר רז״ל ביבמות דק״ט ע״ב כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו.

והנה כל הנ״ל הוא בכל בנ״י.

ועאכו״כ שאלו שזכו שאבותיהם הם חסידים, היינו בסביבה כזו שיודעים ב״ה ע״ד תורת החסידות, וההנהגה בדרכי החסידים, ה״ז הוראה באצבע מלמעלה שה׳ העמידו על חלק הטוב מבלי יגיעתו בזה, כי בא לו בתולדתו ואומר לו זה בחור לך, ולך והתעסק בתורת החסידות, ומובן מעצמו שאז הצלחתו בזה הוא באופן אחר לגמרי ולא עוד אלא שזה נותן חיות ג״כ בלימוד הנגלה, שיהי׳ לו לימוד הנגלה דתורה בלא העלמות והסתרים, בלבולים וקושיות והעיקר שיהי׳ לימוד בחיות פנימית ובמילא יקויים בו ישראל אורייתא וקוב״ה כולא חד.

אתענין לדעת מהו לימודו בתורת החסידות, אשר בטח הולך בזה ומוסיף, וכפסק חז״ל אשר לכמה דעות הוא דאורייתא, מעלין בקדש ולא מורידין.

המחכה לבשו״ט ואין טוב אלא תורה ומאור שבתורה, ואחתום בברכת הצלחה בלימוד ביראת שמים.

רנד

יט.	שמשמש יבא מהמקדש	לב.	מקום שנכנס	לג.	לפרוס	גג.	מכסים מאחר	טז.	שיש לעלות	לכיכר בית הדרך הנמצא
יח.	אחר בלתי	לא.	מקום שנכנס בו	לד.	לקבל	גד.	מקום	יז.	לכל	מקום
יז.	אחר בלתי	לב.	שהיה	לה.	מקום	גה.	מלבנים	יח.	כל	בין כתל המערבי המערבי
טז.	אבל רבי	לג.	שהיה	לו.	דבר	גו.	דבר	יט.	יום	הבית הקדוש
יד.	שמשמש בשביל	לד.	מקום	לז.	אבל	גז.	שנמצאים	כ.	יום	מקום
יג.	מקום	לה.	מקום	לח.	אינו	גח.	אמה	כא.	בה	מקום
יב.	מקום	לו.	שהיה	לט.	מקום	גט.	מקום	כב.	יום	עמה
יא.	מקום	לז.	מקום	מ.	שבשביל	(כסף)	שני	כג.	אמה	מקום
י.	מקום	לח.	מקום	מא.	אינו	שקל,	שקל	כד.	אמה	מקום
ט.	מקום	לט.	מקום	מב.	מקום	כ.	אחד	כה.	אמה	מקום
ח.	מקום	מ.	מקום	מג.	לקבל	כא.	שקל	כו.	אמה	מקום
ז.	מקום	מא.	מקום	מד.	מקום	כב.	מקום	כז.	אמה	מקום
ו.	מקום	מב.	מקום	מה.	מקום	כג.	מקום	כח.	אמה	מקום
ה.	מקום	מג.	מקום	מו.	מקום	כד.	מקום	כט.	אמה	מקום
ד.	מקום	מד.	מקום	מז.	מקום	כה.	מקום	ל.	אמה	מקום
ג.	מקום	מה.	מקום	מח.	מקום	כו.	מקום	לא.	אמה	מקום
ב.	מקום	מו.	מקום	מט.	מקום	כז.	מקום	לב.	אמה	מקום
א.	מקום	מז.	מקום	נ.	מקום	כח.	מקום	לג.	אמה	מקום
		מח.	מקום	נא.	מקום	כט.	מקום	לד.	אמה	מקום
		מט.	מקום	נב.	מקום	ל.	מקום	לה.	אמה	מקום
		נ.	מקום	נג.	מקום	לא.	מקום	לו.	אמה	מקום
		נא.	מקום	נד.	מקום	לב.	מקום	לז.	אמה	מקום
		נב.	מקום	נה.	מקום	לג.	מקום	לח.	אמה	מקום
		נג.	מקום	נו.	מקום	לד.	מקום	לט.	אמה	מקום
		נד.	מקום	נז.	מקום	לה.	מקום	מ.	אמה	מקום
		נה.	מקום	נח.	מקום	לו.	מקום	מא.	אמה	מקום
		נו.	מקום	נט.	מקום	לז.	מקום	מב.	אמה	מקום
		נז.	מקום	ס.	מקום	לח.	מקום	מג.	אמה	מקום
		נח.	מקום	סא.	מקום	לט.	מקום	מד.	אמה	מקום
		נט.	מקום	סב.	מקום	מ.	מקום	מה.	אמה	מקום
		ס.	מקום	סג.	מקום	מא.	מקום	מו.	אמה	מקום
		סא.	מקום	סד.	מקום	מב.	מקום	מז.	אמה	מקום
		סב.	מקום	סה.	מקום	מג.	מקום	מח.	אמה	מקום
		סג.	מקום	סו.	מקום	מד.	מקום	מט.	אמה	מקום
		סד.	מקום	סז.	מקום	מה.	מקום	נ.	אמה	מקום
		סה.	מקום	סח.	מקום	מו.	מקום	נא.	אמה	מקום
		סו.	מקום	סט.	מקום	מז.	מקום	נב.	אמה	מקום
		סז.	מקום	ע.	מקום	מח.	מקום	נג.	אמה	מקום
		סח.	מקום	עא.	מקום	מט.	מקום	נד.	אמה	מקום
		סט.	מקום	עב.	מקום	נ.	מקום	נה.	אמה	מקום
		ע.	מקום	עג.	מקום	נא.	מקום	נו.	אמה	מקום
		עא.	מקום	עד.	מקום	נב.	מקום	נז.	אמה	מקום
		עב.	מקום	עה.	מקום	נג.	מקום	נח.	אמה	מקום
		עג.	מקום	עו.	מקום	נד.	מקום	נט.	אמה	מקום
		עד.	מקום	עז.	מקום	נה.	מקום	ס.	אמה	מקום
		עה.	מקום	עח.	מקום	נו.	מקום	סא.	אמה	מקום
		עו.	מקום	עט.	מקום	נז.	מקום	סב.	אמה	מקום
		עז.	מקום	פ.	מקום	נח.	מקום	סג.	אמה	מקום
		עח.	מקום	פא.	מקום	נט.	מקום	סד.	אמה	מקום
		עט.	מקום	פב.	מקום	ס.	מקום	סה.	אמה	מקום
		פ.	מקום	פג.	מקום	סא.	מקום	סו.	אמה	מקום
		פא.	מקום	פד.	מקום	סב.	מקום	סז.	אמה	מקום
		פב.	מקום	פה.	מקום	סג.	מקום	סח.	אמה	מקום
		פג.	מקום	פו.	מקום	סד.	מקום	סט.	אמה	מקום
		פד.	מקום	פז.	מקום	סה.	מקום	ע.	אמה	מקום
		פה.	מקום	פח.	מקום	סו.	מקום	עא.	אמה	מקום
		פו.	מקום	פט.	מקום	סז.	מקום	עב.	אמה	מקום
		פז.	מקום	צ.	מקום	סח.	מקום	עג.	אמה	מקום
		פח.	מקום	צא.	מקום	סט.	מקום	עד.	אמה	מקום
		פט.	מקום	צב.	מקום	ע.	מקום	עה.	אמה	מקום
		צ.	מקום	צג.	מקום	עא.	מקום	עו.	אמה	מקום
		צא.	מקום	צד.	מקום	עב.	מקום	עז.	אמה	מקום
		צב.	מקום	צה.	מקום	עג.	מקום	עח.	אמה	מקום
		צג.	מקום	צו.	מקום	עד.	מקום	עט.	אמה	מקום
		צד.	מקום	צז.	מקום	עה.	מקום	פ.	אמה	מקום
		צה.	מקום	צח.	מקום	עו.	מקום	פא.	אמה	מקום
		צו.	מקום	צט.	מקום	עז.	מקום	פב.	אמה	מקום
		צז.	מקום	ק.	מקום	עח.	מקום	פג.	אמה	מקום
		צח.	מקום	קא.	מקום	עט.	מקום	פד.	אמה	מקום
		צט.	מקום	קב.	מקום	פ.	מקום	פה.	אמה	מקום
		ק.	מקום	קג.	מקום	פא.	מקום	פו.	אמה	מקום
		קא.	מקום	קד.	מקום	פב.	מקום	פז.	אמה	מקום
		קב.	מקום	קה.	מקום	פג.	מקום	פח.	אמה	מקום
		קג.	מקום	קו.	מקום	פד.	מקום	פט.	אמה	מקום
		קד.	מקום	קז.	מקום	פה.	מקום	צ.	אמה	מקום
		קה.	מקום	קח.	מקום	פו.	מקום	צא.	אמה	מקום
		קו.	מקום	קט.	מקום	פז.	מקום	צב.	אמה	מקום
		קז.	מקום	ר.	מקום	פח.	מקום	צג.	אמה	מקום
		קח.	מקום	רא.	מקום	פט.	מקום	צד.	אמה	מקום
		קט.	מקום	רב.	מקום	צ.	מקום	צה.	אמה	מקום
		ר.	מקום	רג.	מקום	צא.	מקום	צו.	אמה	מקום
		רא.	מקום	רד.	מקום	צב.	מקום	צז.	אמה	מקום
		רב.	מקום	רה.	מקום	צג.	מקום	צח.	אמה	מקום
		רג.	מקום	רו.	מקום	צד.	מקום	צט.	אמה	מקום
		רד.	מקום	רז.	מקום	צה.	מקום	ק.	אמה	מקום
		רה.	מקום	רח.	מקום	צו.	מקום	קא.	אמה	מקום
		רו.	מקום	רט.	מקום	צז.	מקום	קב.	אמה	מקום
		רז.	מקום	ש.	מקום	צח.	מקום	קג.	אמה	מקום
		רח.	מקום	שא.	מקום	צט.	מקום	קד.	אמה	מקום
		רט.	מקום	שב.	מקום	ק.	מקום	קה.	אמה	מקום
		ש.	מקום	שג.	מקום	קא.	מקום	קו.	אמה	מקום
		שא.	מקום	שד.	מקום	קב.	מקום	קז.	אמה	מקום
		שב.	מקום	שה.	מקום	קג.	מקום	קח.	אמה	מקום
		שג.	מקום	שו.	מקום	קד.	מקום	קט.	אמה	מקום
		שד.	מקום	שז.	מקום	קה.	מקום	ר.	אמה	מקום
		שה.	מקום	שח.	מקום	קו.	מקום	רא.	אמה	מקום
		שו.	מקום	שט.	מקום	קז.	מקום	רב.	אמה	מקום
		שז.	מקום	ת.	מקום	קח.	מקום	רג.	אמה	מקום
		שח.	מקום	תא.	מקום	קט.	מקום	רד.	אמה	מקום
		שט.	מקום	תב.	מקום	ר.	מקום	רה.	אמה	מקום
		ת.	מקום	תג.	מקום	רא.	מקום	רו.	אמה	מקום
		תא.	מקום	תד.	מקום	רב.	מקום	רז.	אמה	מקום
		תב.	מקום	תה.	מקום	רג.	מקום	רח.	אמה	מקום
		תג.	מקום	תו.	מקום	רד.	מקום	רט.	אמה	מקום
		תד.	מקום	תז.	מקום	רה.	מקום	ש.	אמה	מקום
		תה.	מקום	תח.	מקום	רו.	מקום	שא.	אמה	מקום
		תו.	מקום	תט.	מקום	רז.	מקום	שב.	אמה	מקום
		תז.	מקום			רח.	מקום	שג.	אמה	מקום
		תח.	מקום			רט.	מקום	שד.	אמה	מקום
		תט.	מקום			ש.	מקום	שה.	אמה	מקום
						שא.	מקום	שו.	אמה	מקום
						שב.	מקום	שז.	אמה	מקום
						שג.	מקום	שח.	אמה	מקום
						שד.	מקום	שט.	אמה	מקום
						שה.	מקום	ת.	אמה	מקום
						שו.	מקום	תא.	אמה	מקום
						שז.	מקום	תב.	אמה	מקום
						שח.	מקום	תג.	אמה	מקום
						שט.	מקום	תד.	אמה	מקום
						ת.	מקום	תה.	אמה	מקום
						תא.	מקום	תו.	אמה	מקום
						תב.	מקום	תז.	אמה	מקום
						תג.	מקום	תח.	אמה	מקום
						תד.	מקום	תט.	אמה	מקום

הר הבית

א. חומת הר הבית - חומת הר הבית הקיפה את הר הבית ששטחו 500 אמה על 500 אמה. כותלי החומה היו גבוהים מאד, חוץ מכותל המזרחי שגובהו 26 אמות בלבד. המרחק שבין חומת הר הבית לסורג שהיה מקיף את העזרה לא היה שווה בכל צדדיו, כמבואר במסכת מידות (פ"ב מ"א) שבין הסורג שבדרום העזרה לכותל דרומי של הר הבית היה המרחק הגדול ביותר, מרחק קטן ממנו היה בין הסורג לחומה שבצד מזרח, פחות מכך היה בין הסורג לחומה שבצד צפון, ופחות מכך בין הסורג לחומה שבצד מערב. 5 שערים היו לחומת הר הבית: שערי חולדה, שער שושן, שער טדי ושער קיפונוס [וכדלהלן]. כל השערים היו גבוהים 20 אמה, ורוחבם 10 אמות.

ב. שערי חולדה - שני שערים בדרום הר הבית נקראו שערי חולדה, על שם חולדה הנביאה שהיתה יושבת שם (תוס' יו"ט מידות פ"א מ"ג).

ג. שער שושן - מקומו במזרח הר הבית, שבו היה יוצא הכהן להר המשחה כדי לשרוף את הפרה האדומה, ועל השער היתה צורה של שושן הבירה לסמל מלכות פרס שהרשתה לבנות את בית המקדש.

ד. לשכה לסנהדרין קטנה - בפתח הר הבית היתה לשכה ששימשה את סנהדרין הקטנה של 23 דיינים.

ה. שער טדי - בצפון הר הבית, לא היה משמש לכניסה, אלא כהן שנטמא בבית המקדש יוצא החוצה דרכו, ועל שם שהיה יוצא בהצנע ובסוד נקרא בשם זה (ראה תוס' יו"ט מידות שם ותפארת ישראל).

ו. שער קיפונוס - במערב הר הבית, היה נקרא קיפונוס שהוא גן בלשון יון, על שם גינת וורדים שהיתה על יד השער לכבוד צד זה שהוא כנגד כותל מערבי של העזרה (ראה תוס' יו"ט מידות פ"א מ"ג ותפארת ישראל שם).

בית המקדש

ז. סוֹרֵג - הסורג הינו מחיצה שיש בה נקבים, שהיתה עשויה מעצים דקים וארוכים שחיברו אותם אלו על אלו שתי וערב באלכסון, באופן שנוצרו נקבים בין העצים. ונקרא כן משום שהוא דומה למיטה שתחתיתה מסורגת בחבלים שתי וערב (רש"י יומא טז. ד"ה לפנים ממנו סורג). הסורג גבוה 10 טפחים, והיו פתחים כנגד שערי חומת העזרה שלפנים ממנו. סורג זה נעשה לסימן שאין נכרים וטמאי מתים רשאים להיכנס ממנו ואילך (כלים פ"א מ"ח). היוונים פרצו בו שלש עשרה פרצות כאשר נכנסו לבית המקדש, וכאשר גברו ישראל עליהם חזרו וגדרו אותם שוב.

ח. חֵיל - מן הסורג עד כותלי העזרה היו 10 אמות, ומקום זה נקרא בשם חיל. החיל לא היה כולו קרקע ישרה, אלא 4 אמות ממנו היו קרקע ישרה וב-6 אמות הנותרות היו מדרגות שהיו עולות מהר הבית לשער המזרח. לדעת תוס' יום טוב (בציורו בסוף מסכת מידות) היו מדרגות אלו רק כנגד שער המזרח. אולם לדעת תפארת ישראל (מידות פ"ב אות כג ובציורו) היו מדרגות אלו לאורך כל החיל סביב. וכתב בתפארת ישראל (מידות פ"א אות מא) שנקרא כן שעל שם שהסורג שבגבולו עומד על חומת נמוכה של אבן נקרא חיל שמשמעותו חומה נמוכה.

ט. שער לעזרת נשים - שער דרכו נכנסים מהחיל לעזרת נשים, שער זה היה מול שער שושן במזרח הר הבית, וכן מול שער העזרה הגדולה הוא שער ניקנור (רש"י טז. ד"ה ומתכוין ורואה). ולא היה שם לשער זה (ראה תפארת ישראל מידות פ"ב אות לז).

י. עזרת נשים - שטח עזרת נשים היה 135 אמה על 135 אמה, כמובא במסכתין (טז.). ו-4 לשכות היו בה כדלהלן [אורך כל לשכה 40 אמה ורוחבה 20 אמה]. בעזרה זו יכלו הנשים להיכנס אף שלא בשעת עבודה. עזרה זו נחשבת מחנה לויה, שמן התורה רק טמא מת וגוי אסור להיכנס לתוכה, אולם יהושפט ובית דינו גזרו, שגם טבול יום לא יכנס לעזרה זו. בתחילה היו כותלי עזרה חלקים, ובשעת שמחת בית השואבה היו הנשים עומדות בעזרה זו, והגברים היו בחיל וברחבת הר הבית. אחרי כן תקנו שיהיו האנשים עומדים בעזרה זו בשעת שמחת בית השואבה, והנשים תהיינה בחיל וברחבת הר הבית. אולם לבסוף תקנו גזוזטראות בכותלי העזרה, שיהיו הנשים עומדות על הגזוזטראות והאנשים עמדו בעזרה.

יא. לשכת הנזירים - הנזירים שהביאו את קרבנותיהם בגמר נזירותם, בשלו בלשכה זו את בשר השלמים, והניחו תחת הדוד שבשלו בו את שער ראשם, כמובא במסכתין (טז.).

יב. לשכת העצים - שם היו הכהנים בודקים את העצים שהובאו לצורך מערכות העצים שבמזבח אם אין בהם תולעים, שכל עץ לח שיש בו תולעת פסול להניחו על המזבח. בדיקה זו אינה נעשית דווקא על ידי כהנים הכשרים לעבודה, ולכך היתה מסורה לכהנים בעלי מומים, ובכך סייעו לעבודת המקדש (שם).

יג. לשכת המצורעים - בלשכה זו היה מקום טבילה למצורעים שנרפאו מצרעתם ומביאים את קרבנם להיטהר, שצריכים להכניס את בהונות ידם ורגלם לעזרת ישראל כדי שיניחו עליהם מדם האשם. על כן למרות שכבר טבלו יום קודם, צריכים לטבול שוב לפני שמכניסים את ידם ורגלם לעזרה. אמנם במסכתין (ל:) הובאה דעת רבי יהודה שמקום טבילה זה היה עבור כל אדם הנכנס לעזרה ולא למצורעים, כיון שכבר טבלו יום קודם לכן.

יד. לשכת השמנים - רבי אליעזר בן יעקב, ששנה את מסכת מידות (ראה להלן טז.), אמר שאינו זוכר מה שימשה לשכה זו. אכן לדברי אבא שאול שימשה לשכה זו להניח בה יין ושמן לצורכי המנחות והנסכים, ושמה היה לשכת בית שמניא.

טו. לשכה לסנהדרין קטנה שניה - לשכה לסנהדרין קטנה נוספת שישבה סמוך לפתח הר הבית המזרחי.

טז. חמש עשרה מעלות - 15 מעלות עולות מעזרת נשים לעזרת ישראל, גובה כל מעלה ½ אמה ורוחבה ½ אמה (ראה יומא טז.).

יז. לשכות כלי שיר - לשכות היו תחת עזרת ישראל שהיתה גבוהה מעזרת נשים ופתוחות לעזרת נשים. בלשכות אלו הניחו הלויים את כלי הנגינה שהיו מנגנים בהם בבית המקדש ככינורות נבלים ומצלתיים וכדומה.

יח. שער ניקנור - שער הכניסה מעזרת נשים לעזרת ישראל, ונקרא שער ניקנור על שם האדם שתרם את דלתותיו, ונעשו בהם ניסים כשהובאו לארץ ישראל מאלכסנדריה של מצרים כמובא במסכת זו (לח.).

יט. פשפשים משני צידי השער - שני פתחים קטנים היו משני צידי שער ניקנור ונקראים פשפשים, כדי שהיוצאים מן המקדש יוכלו לצאת מן הצד, ולא יצטרכו להפנות אחוריהם להיכל הנמצא מול שער ניקנור.

כ. לשכת פנחס המלביש - מיקומה בצד שער ניקנור מימין, ובה היו מניחים הכהנים את בגדי הכהונה ושם היו לובשים ופושטים אותם. והכהן הראשון בבית שני שהיה ממונה על בגדי כהונה היה שמו פנחס, ועל שמו היו נקראים כל הממונים אחריו. בלשכה זו היו 96 ארגזים, 4 ארגזים לכל משמר מ-24 משמרות, וכל ארגז שימש לבגד אחר. על הארגזים היה כתוב שם הלבוש שהיה מונח בו: על אחד היה כתוב מכנסיים, על השני כותנות, על השלישי אבנטים, ועל הרביעי מגבעות (תמיד פ"ה מ"ג).

כא. לשכת עושי חביתין - בלשכת עושי חביתין היו לשים ואופים כל יום 12 חלות שמקריב כהן גדול למנחת חביתין, מחציתם אחר תמיד של שחר ומחציתם אחר תמיד של בין הערביים.

כב. עזרת ישראל - אורכה 135 אמות ורוחבה 11 אמה. קדושתה רבה מקדושת עזרת נשים ונחשבת מחנה שכינה שמן התורה אין טבול יום ומחוסר כיפורים רשאים להיכנס לתוכה. בה היו יכולים זכרים טהורים מישראל להיכנס לראות את עבודת הכהנים, אף שלא לצורך הקרבת קרבנות שלהם.

כג. פספסין - חתיכות עצים היו מונחות בין עזרת ישראל לעזרת כהנים להבדיל בין העזרות ונקראים פספסין.

כד. מעלה לרוחב עזרה - לדעת רבי אליעזר בן יעקב (טז.) היתה כאן מעלה בגובה אמה הנמשכת לכל רוחב העזרה.

כה. הדוכן - על המעלה שבין עזרת ישראל לעזרת הכהנים היה דוכן הלויים, שהיו בו שלש מעלות, כל מעלה היתה גבוהה ½ אמה ורוחבה ½ אמה. על מעלות אלו עמדו הלוים המשוררים והמזמרים בעת הקרבת הקרבנות. מהדוכן עד המזבח היו 11 אמות שהם עזרת כהנים.

כו. שער לשכת הגזית - בו נכנסו מן העזרה למקום ישיבת הסנהדרין בלשכת הגזית. בשער זה נכנסו כל בוקר להפיס את ארבעת הפייסות שהיו בכל יום, וכן נכנסו בשער זה לקרוא קריאת שמע אחרי הקרבת התמיד.

כז. לשכת הגזית - שם יושבת סנהדרין הגדולה של 71 דיינים ומשם יוצאת תורה לכל ישראל, ודיוניהם התדירים היו בענין ייחוסי הכהנים אם נמצא בהם חשש (ראה יומא יט.). ומחמת חשיבות הסנהדרין היתה עשויה אבן גזית. לשכה זו היתה בנויה כבית גבוה על עליה (רש"י כה.), והיה חצייה בקודש וחצייה בחול. שני פתחים היו לה, בצפון לחול ובדרום לקודש. על כן היה חציה קדוש ואסור לשבת בו, וחציה היה חול והיה יושב בו הזקן הממונה על הפייסות (כה.), וכן הסנהדרין היתה יושבת בחצי זה. במזרח לשכה זו הפיסו בכל יום את ארבעת הפייסות שהיו במקדש בכל יום (שם), וכן בה התאספו אנשי משמר לקרוא בה את קריאת שמע אחרי הקרבת התמיד.

כח. לשכת העץ; פלהדרין - רבי אליעזר בן יעקב, שהוא תנא דמסכת מידות כמבואר במסכתין (טז.), אמר (מידות פ"ב מ"ה) על לשכת זו שאינו זוכר מה שימשה. אכן לדברי אבא שאול שימשה למדור הכהן הגדול בשבעת הימים שקודם יום הכיפורים, והיתה נקראת גם לשכת פלהדרין. והגמ' (יט.) דנה מנין שהיתה בדרום העזרה. לדעת הראב"ד (בית הבחירה פ"א ה"ט), לשכה זו היתה נקראת לשכת העץ משום שהיתה עשויה מעץ ולא מאבן. אמנם הרמב"ם כתב שכל הלשכות היו עשויות אבן, שאין בונים במקדש אלא באבנים או בלבנים

וסיד. ובכסף משנה כתב (שם) שאפשר שלא היתה לשכה קבועה ולכך היתה עשויה מעץ, או שנקראת לשכת העץ משום שהניחו בה באיזה פעם עצים. אולם בתוס' יו"ט השיג עליו, וכתב שנקראת כן להבדיל בינה לבין הלשכה שהיו מפרישים אליה את הכהן השורף את הפרה, שגם הוא היה פורש שבעה ימים קודם לכן, ולשכתו נקראת לשכת בית האבן על שם שכל מעשיה בכלי אבן. ובתפארת ישראל (מידות פ"ד אות כו) כתב, שלמרות שהיתה עשויה אבן נקראת כן, לרמז לכהן הגדול שאם יקלקל מעשיו יהיה בלשכתו כעץ העשוי להיקבר ולא יהיה לו קיום זמן רב, אולם אם יתקן מעשיו כראוי יהיה כעץ עושה פרי. בשלטי הגיבורים כתב על פי דברי רש"י במסכת זו (יט.) לשכת הגזית היתה ארוכה מצפון לדרום, ומאחוריה למערב היו שתי לשכות, לשכה זו ולשכת הגולה, לשכת הגולה היתה בחלק הדרומי ולשכת העץ היתה בחלק הצפוני. בתוס' יו"ט (מידות פ"ד מ"ד) כתב, שלשכה זו לא היה לה פתח לעזרה כלל, והיתה נמצאת אחורי לשכת הגולה, ועל כן לא היתה קדושה כקדושת העזרה, והיה הכהן הגדול יכול לשבת ולשכב בה, למרות שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. אולם לדעת תפארת ישראל (מידות פ"ד בועז אות ד ובציורו אות כח) היתה לשכה זו חציה בקודש וחציה בחול והכהן הגדול היה יושב ושוכב בחציה שבחול. עוד כתב בתפארת ישראל שהיה עוד פתח ללשכה זו מצד מזרח ללשכת הגזית, כדי שיהיה הכהן יכול להיכנס אל הסנהדרין לברר דין אם יצטרך לכך.

כט. לשכת הגולה - על שם בור שכרו שם עולי גולת בבל (רש"י יומא יט.).

בלשכה זו היה בור מים שממנו סיפקו מים לכל העזרה. ובתפארת ישראל (מידות פ"ד אות כט) כתב, שנקראת לשכת הגולה מלשון 'וְגָלָה עַל רֹאשָׁהּ' (זכריה ד ב), והכוונה לספל שהיה קבוע בלשכה שבו היו שואבים מים מן הבור.

ל. לשכת המלח - בה היו מניחים את המלח לצורך מליחת הקרבנות.

לא. לשכת בית הפרוה - בה היו מולחים את עורות הקדשים. על גגה היה מקוה מים, בו היה הכהן הגדול טובל ביום הכיפורים ארבעה טבילות שהיה צריך לטבול בקודש. הלשכה נקראת כן על שם מכשף ששמו פרוה שבנה אותה. לדעת תפארת ישראל (מידות פ"ה אות כ), לא נבנתה על ידי מכשף ממש, אלא שבחכמה נפלאה נבנתה, שיעלו המים על ידי סילונות עד גג הלשכה, וכיון שהיו הסילונות מוסתרים נראה היה כאילו המים עולים על ידי כישוף.

לב. לשכת המדיחים - בה היו מדיחים את הכרס והקיבה של הקרבנות שהיו מלאים רפש. אולם את שאר בני מעיים היו מדיחים בעזרה על שולחנות של שיש (ע"פ תפארת ישראל מידות פ"ה אות כא). בלשכה זו היה כמין כבש העולה בעיגול שבו עלה הכהן הגדול לגג בית הפרוה לטבול.

לג. שער המים - בו היו מכניסים את צלוחית המים שהיו מנסכים על המזבח בחג הסוכות. על גג לשכה זו היה מקוה שבו היה הכהן הגדול טובל כל שבעת הימים אחרי שהיו מזים עליו מי חטאת (יט.), וכן היה טובל בו טבילה ראשונה ביום הכיפורים (שם ולקמן לא.).

לד. לשכת בית אבטינס - עליה היתה על גבי שער המים שבדרום העזרה, ובה היו רוקחים משפחת כהנים את הקטורת, ועל שם משפחתם היתה נקראת. אליה הביאו את הכהן הגדול בשבעת הימים שלפני יום הכיפורים, ללמדו את חפינת הקטורת. ובגמרא (יט.) נידון מנין שהיתה בדרום.

לה. שער הבכורות - לדעת תפארת ישראל (מידות פ"א אות לג), היו מכניסים את הבהמות הבכורות דרך שער זה שהיה בדרום, כדי לציין שעל אף שהבכורות ניתנים לכהנים אין הם נחשבים קדשי קדשים ששחיטתן דווקא בצפון העזרה, אלא קדשים קלים הם ושחיטתם בכל מקום בעזרה.

לו. שער הדלק - דרכו היו מכניסים את העצים שהדליקו על גבי המזבח, כמו שכתב רבי עובדיה מברטנורא (מידות פ"א מ"ד). אך הראב"ה כתב, שדרכו היו מכניסים אש מן ההדיוט להבעיר על המזבח. וכתב בתפארת ישראל (מידות פ"א אות לב) שלדבריו לא נטלו אש מבית המוקד, משום שנחשבת אש של קודש. אולם במסכתין (יט.) נקרא שער זה בשם שער הדלקה, וכתב רש"י שלא ידע מדוע נקרא כן.

לז. שער העליון - כתב בתפארת ישראל (מידות פ"ב אות ע) שכיון שהיה ההר עולה בשיפוע, נמצא שהשער המערבי ביותר היה גבוה מכולם, והוסיף שלא פורש מה היה משמש ומדוע נקרא כן.

לח. אחורי בית הכפורת - השטח שבין כותל התאים שסביב ההיכל במערב לכותל המערבי של העזרה, נקרא אחורי בית הכפורת [-קודש הקדשים], והוא היה 11 אמה.

לט. שערים קטנים - 2 שערים קטנים היו בכותל העזרה המערבי. וכתב בתפארת ישראל (בציורו אות לט) שלא היו כנגד ההיכל אלא אחד במערבית צפונית ואחד במערבית דרומית. כמו כן לא נתפרש למה היו משמשים.

מ. שער הניצוץ - נקרא כן על שם שהיו מבעירים בו עצים ששלהבתן קטנה ואינם מחממים הרבה אולם ניצוצותיהם מתקיימים זמן רב, שאם תכבה האש בבית המוקד יקחו ממנו אש למערכה, כמו שביאר בתפארת ישראל (תמיד פ"א אות ג, מידות פ"א אות ג). אולם בתוס' יו"ט (תמיד פ"א מ"א) הביא לשון המפרש שכתב שלא ידע מדוע נקרא כן. שער זה היו כתליו בולטים מכאן ומכאן מעבר לרוחב חומת העזרה, לדעת רע"ב (מידות פ"א מ"ה) היו בולטים לעבר הר הבית, ולדעת תפארת ישראל (שם אות לט) היו בולטים לעבר העזרה. על כתלים אלו היתה תקרה ועליה בנויה עליה שבה היו הכהנים שומרים. עליה זו לא היתה פתוחה לעזרה, אלא באחד מן הכתלים היה פתח ומדרגות הפונות לכיוון החיל.

מא. שער הקרבן - כתב רש"י (יט.) שלא ידע טעם על שום מה נקרא כן.

והרע"ב (מידות פ"א מ"ה) כתב, שדרכו הכניסו קרבנות קדשי קדשים ששחיטתן בצפון.

מב. שער הנשים - בתפארת ישראל (מידות פ"ב מ"ו) כתב, שבו נכנסו הנשים לעמוד על קרבנן בשעת שחיטתו, שעל אף שלא סמכו עליו היו צריכות לעמוד לראות את הקרבתו.

מג. בית המוקד - טרקלין גדול היה שהיו מבעירים בו מדורות אש שיתחממו בה הכהנים, שהיו מהלכים יחפים על רצפת שיש של העזרה. בפינות בית המוקד היו ארבעה לשכות: א. לשכת הטלאים, שהיו בה טלאים נקיים ממומים לקרבן תמיד. ב. לשכת לחם הפנים, בה היו מכינים את לחם הפנים. ג. לשכת החותמות, ששמרו בה את החותמות הניתנות למקריבי קרבן לקבל תמורתם מנחות ונסכים (עיין שקלים פ"ה מ"ג). כמו כן הונחו בלשכה זו אבני מזבח שחיללו אותן מלכי יון בהקרבה על המזבח קרבנות לשם עבודה זרה. ד. לשכת בית המוקד, שבנוסף על המדורות הנזכרות היו מסיקין אף בה מדורה להתחממם כנגדה. ודרך לשכה זו היו יורדים הכהנים לבית הטבילה. ובמסכת זו (טו:) נידונו מיקום הלשכות ותפקידם.

מד. נגסין - עמודים נמוכים התקועים בארץ בבית המטבחים, ואונקלאות [-כעין מתלים] של ברזל היו קבועים בהם. עליהם תלו את בהמות הקרבנות לאחר שחיטתם על מנת להפשיט את העור מעל הבשר.

מה. שולחנות - שולחנות של שיש, שהיו מדיחים עליהם את קרבי הבהמות הנשחטות לקרבן. כמו כן לדעת התוס' (טז: ד"ה מן השולחנות), כשהיו תולים את הבהמות השחוטות על הנגסים, היו מניחים את גוף הבהמה על אחד השולחנות כדי שלא ייגרר הקרבן על הארץ. 8 שולחנות היו שם, והיו עומדים בשתי שורות של ארבעה ארבעה, אלו כנגד אלו.

מו. טבעות - טבעות העשויות כמין קשת והיו פותחים אותם ומכניסים את צוואר בהמת קדשי קדשים לפני השחיטה, ונועצים את ראש הטבעת בארץ, ובכך הבהמה לא יכולה לזוז ממקומה אחר השחיטה וניתן היה לקבל את כל הדם במזרק, מבלי שיצטרכו לחבול בה קודם לכן (על פי תפארת ישראל מידות פ"ג אות נ). 24 טבעות היו לעשרים וארבע משמרות כהונה, טבעת לכל משמר.

מז. מזבח החיצון - מזבח זה היה עשוי מתערובת של אבנים שלמות סיד זפת ועופרת מותכת. גבוה היה 9 אמות, ואורך יסודו התחתון 32 אמה על 32 אמה, ו-4 קרנות לו על ארבע פינותיו. עליו זרקו מדם הקרבנות ועליו ערכו מערכות של עצים על מנת להקריב עליהן את חלבי כל הקרבנות ואיברי העולות. מספר המערכות שערכו עליו ותפקידם, נתבארו במסכת זו בסוף פרק רביעי.

מח. כבש המזבח - עליו עלו כדי להגיע לסובב או לגג המזבח, על מנת לזרוק מדם הקרבנות על הקרנות, או להקטיר את חלבי הקרבנות ואיברי העולות. גבהו 8 אמות ו-5/6 האמה, רוחבו 16 אמה ואורכו 32 אמות, אך לא היה רחוק מיסוד המזבח אלא 30 אמה, כיון שבתחתית קצהו הקרוב למזבח היה חתוך ממנו שתי אמות של רוחב היסוד ורוחב הסובב. גם לא היה הכבש נוגע במזבח אלא אויר היה מפסיק ביניהם.

מט. טבלה של שיש - חלל אמה על אמה שהיה מכוסה בטבלה של שיש והיו מרימים אותה על ידי טבעת הקבועה בה, שהיו יורדים בו לשית לנקות אותו. לדעת רבי עובדיה מברטנורא (מידות פ"ג מ"ג), היו אלו השיתין שהיו מנקים אותם מיין הנסכים שקרש בהם. אולם בתפארת ישראל (שם יכין אות כח ובבועז אות ב) כתב, שהשית הוא מקום שנאסף בו דם הקרבנות שניתן על המזבח, וכשנקרש הדם היה סותם את הנקבים והמזחילה שהדם יוצא דרכם לנחל קדרון, והיו הכהנים יורדים ומנקים אותו כדי שיצא הדם כראוי.

נ. מחתה - המחתה שבה היו נוטלים את תרומת הדשן מאפר הקרבנות שעל המזבח להניחה ליד המזבח. ומקום המחתה היה על הרצפה ליד המזבח.

נא. שולחנות - 2 שולחנות היו מונחים על יד המזבח. שולחן אחד של שיש, שעליו היו מניחים את החלבים המוכנים להקטירם על המזבח. שולחן נוסף היה שם של כסף, עליו הניחו את 93 כלי השרת שהיו מוציאים בתחילת כל יום לצורך עבודות היום.

נב. כיור - הכיור שממנו רחצו הכהנים ידיהם ורגליהם לפני גישתם לעבוד את עבודת הקודש, היה עומד בין האולם והמזבח משוך כלפי דרום. מעשהו ומספר דדיו נתבארו במסכת זו בסוף פרק שלישי. וכן היה מונח בצידו בור לשקע בתוכו את הכיור בלילה.

נג. שתים עשרה מעלות - לפני האולם היו 12 מעלות שעלו דרכם מקרקע עזרת הכהנים אל האולם [המרחק בין האולם למזבח הוא 22 אמה]. גובה כל מעלה ½ אמה ורוחבה אמה [לגרסתנו במשנה במידות. אולם הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו ה"ד) כתב שרוחבה ½ אמה]. כל מעלה שלישית היתה רחבה 3 אמות, חוץ מן האחרונה שהיתה 4 אמות לדעת המשנה במידות (פ"ב מ"ו), ולדעת רבי יהודה (שם) 5 אמות.

נד. כותל האולם מבחוץ - אורך כותל האולם מבחוץ מצפון לדרום 100 אמה, כאורך האולם וההיכל ממזרח למערב, גובהו 100 אמה ועובי הכותל 5 אמות.

נה. פתח האולם - פתח האולם גובהו 40 אמה ורוחבו 20 אמה. לא היו לו דלתות אלא פרוכת רקומה בציצים ופרחים היתה תלויה על הפתח, ו-5 קורות של עצים שגדלים בהם עפצים מצוירות היו נתונות על הפתח לנוי ונקראות אמלתראות.

נו. האולם - פנים האולם היה אורכו 70 אמה מצפון לדרום, ורוחבו 11 אמה ממזרח למערב.

נז. שולחן של שיש - מימין הכניסה לאולם היה שולחן משיש שעליו היו מניחים את לחם הפנים לאחר אפייתו לפני שהכניסו אותו להניחו על השולחן.

נח. שולחן של זהב - שולחן נוסף היה באולם בשמאל הכניסה, שהיה עשוי זהב, עליו הניחו בשבת את הלחם הניטל מעל השולחן לפני חלוקתו לכהנים.

נט. בית החליפות - לשכות בשני צידי האולם שנקראו בית החליפות. בהם היו מניחים משמרות הכהונה את סכיניהם, הנקראים בלשון יון חליף. אורך כל לשכה 15 אמה מצפון לדרום ורוחב 11 אמות כרוחב האולם.

ס. פתח בזזית בית החליפות - לכל לשכה משתי הלשכות שנקראו בית החליפות היו 2 פתחים, אחד לאולם ואחד בזזית. על כן ללשכה שבצפון האולם היה פתח בזזית צפונית מערבית וללשכה שבדרום האולם היה פתח בקרן דרומית מערבית. גובה כל פתח היה 8 אמות והוא שימש כדי להתיר לשחוט קדשים קלים בכל צידי ההיכל, שקדשים קלים צריכים להישחט בפתח אהל מועד, ובכך היה אפשר לשחוט גם בצידו הצפוני והדרומי של ההיכל כשפתחים אלו לא היו סגורים, שבית החליפות והאולם נחשבים אף הם פתח אהל מועד.

סא. פתח ההיכל - גובה פתח ההיכל היה 20 אמה ורוחבו 10 אמות. על הפתח היתה צורת גפן מזהב מודלית על כלונסאות. עובי כותל ההיכל 6 אמות. ו-4 דלתות היו לו, 2 בקצה עובי הכותל החיצוני ו-2 בקצה עוביו הפנימי. הדלתות החיצוניות נפתחו פנימה כלפי עובי הפתח, והפנימיות נפתחו לכיוון ההיכל וכיסו 5 אמות מכל צד שלא היו מצופות זהב. [חלל ההיכל היה 40 אמה ממזרח למערב ו-20 אמה מצפון לדרום].

סב. פשפשים מצידי שער ההיכל - 2 פתחים קטנים היו בשני צידי ההיכל ונקראים פשפשים. פתחים אלו הובילו לתא הראשון משורת התאים שהקיפו את ההיכל משלש צידיו, צפון דרום ומערב. פתח הצפוני היו נכנסים דרכו כל יום כדי לפתוח את דלתות ההיכל שהיו נפתחים מבפנים, ופתח הדרומי לא נכנס בו אדם מעולם כי ה' יבוא בו, ככתוב ביחזקאל (מד ב).

סג. תאים מסביב להיכל - שורת תאים סביב להיכל. בצפון ובדרום היו 3 קומות של תאים, כשבכל קומה היו 5 תאים. אולם במערב ההיכל היו בשתי הקומות התחתונות 3 תאים בכל קומה, אך בקומה העליונה היו רק 2 תאים. סך הכל היו 38 תאים.

סד. לול - פתח היה באחד מהתאים שבמערב ונקרא לול. גבהו 8 אמות, וכתב בתפארת ישראל (מידות פ"ד אות כח), שכמדומה שהיה רחבו 4 אמות. פתח זה שימש כדי להתיר לשחוט קדשים קלים ממערב העזרה אחורי בית הכפורת, שכאשר היה פתוח לתא היה זה נחשב ששחט פתח אהל מועד.

סה. מסיבה - רווח 3 אמות היה בין כותל הצפוני של התאים שבצד צפון לבין כותל החיצוני שבצפון, ובו היתה מעלה בשיפוע כעין כבש, שבה עלו לגג התאים. תחילתה בקרן צפונית מזרחית של ההיכל ומשפע ועולה עד רוח צפונית מערבית של ההיכל כשהיא מסבבת את ההיכל, ועל כן נקראה מסיבה. העולה בקרן צפונית מזרחית ומהלך את כל הצפון עד המערב היה מגיע לגג התאים. משם היה ממשיך והולך על גג התאים את כל רוח מערב ועולה שוב בכבש שברוח דרום עד שהיה מגיע לפתח עליית ההיכל, שההיכל היה גבוה יותר מגובה שלשת התאים והיו צריכים לעלות עוד בכבש כדי להגיע לפתח העליה שעליו. משם היו עולים על גג ההיכל, בסולם שהיה מונח בעליה דרך פתח שהיה בגג העליה (ראה תפארת ישראל מידות פ"ד אות כד).

סו. בית הורדת המים - כנגד המסיבה שבצפון היה כמו כן בדרום רווח שלש אמות בין כותל הדרומי של התאים שבדרום ובין כותל הדרומי החיצוני, מקום זה היה נקרא בית הורדת המים משום שבו התנקזו כל המים שנטפו על גג ההיכל והתאים הדרומיים, שגג ההיכל וגגות התאים הדרומיים היו משופעים לדרום לעבר מקום זה.

סז. כותל המסיבה ובית הורדת המים - כותל החיצוני של ההיכל, שהקיף את המסיבה ואת בית הורדת המים.

סח. טבלא של שיש - בכניסה להיכל מימין היתה טבלא של שיש, שהיתה קבועה בה טבעת כדי שיוכלו להרים אותה ולקחת עפר מקרקע ההיכל, לתת בתוך המים המאררים שמשקים בהם את הסוטה.

סט. שולחן לחם הפנים - בצד צפון של ההיכל היה מונח שולחן הזהב שעליו הניחו את לחם הפנים.

ע. מנורה - בצד דרום של ההיכל היתה עומדת מנורת הזהב שבה היו מדליקים את שבעת הנרות בין הערבים, והיתה דולקת מערב עד בוקר. כמו כן היו מדשנים את המנורה מאפר הפתילות שדלקו כל הלילה, ומטיבים את שבעת נרותיה כל בוקר. בצד המנורה היו 3 מדרגות מאבן שעליהם היה הכהן עומד ומיטיב את הנרות.

עא. מזבח הפנימי - באמצע רוחב ההיכל עמד מזבח הזהב, עליו הקטירו את הקטורת בכל יום בשחר ובין הערבים. על מזבח זה לא זרקו כל דם במשך השנה, חוץ מיום הכיפורים שהיה כהן הגדול מזה עליו מדם הפר והשעיר אחרי שהזה מדמם בקודש הקדשים וכנגד הפרוכת [וכן היו מזים עליו משאר פרים הנשרפים].

עב. כני זהב - שני כני זהב היו בהיכל, כדי שיניח עליהם הכהן הגדול ביום הכיפורים את מזרקי דם הפר ודם השעיר, כשמחליף ביניהם להזות מן הדם בקודש הקדשים ובהיכל כנגד הארון.

עג. אמה טרקסין - בין ההיכל לקודש הקדשים הפרידה אמה. בבית ראשון היה באמה זו כותל שהבדיל ביניהם, אולם בבית שני שהיה הבנין גבוה יותר, לא היו יכולים לבנות בו כותל לכל גובהו ברוחב אמה אחת בלבד. על כן עשו שתי פרוכות בין הקודש ובין קודש הקדשים כשהמרחק ביניהם הוא אמה זו, ונקראת אמה טרקסין שהוא לשון פנים וחוץ (רש"י נב.), שאותה אמה היתה ספק אם מקודשת פנים או חוץ ולכך היו שם שתי פרוכת (תוס' ב"ב ג.).

עד. קודש הקדשים - שטחו 20 אמה על 20 אמה וגובהו 40 אמה. לא היו נכנסים אליו כל השנה אלא כהן גדול ביום הכיפורים להקטיר קטורת ולהזות מדם הפר ומדם השעיר לכפר על עצמו ועל אחיו הכהנים ועל כל ישראל.

עה. ארון הברית; אבן שתיה - במרכז קודש הקדשים עמד בבית ראשון ארון העדות, בו היו מונחות הלוחות שקיבל משה בסיני. ביום הכיפורים היה הכהן הגדול נכנס להקטיר את הקטורת בין שני בדי הארון, וכן היה מזה מדם הפר ומדם השעיר בין שני הבדים. בבית שני שלא היה ארון העדות עמם, שהרי נגנז בימי יאשיה המלך, היתה אבן השתיה לסימן למקום הארון, וכנגדה היה הכהן הגדול מזה מדם הפר והשעיר (להלן נג:).

עו. בין כותל עזרה לאולם - בין כותל העזרה לכותל החיצוני של האולם היה חלל של 17.5 אמה.

עז. בין כותל עזרה למסיבה, ולבית הורדת המים - בין כותל הצפוני של העזרה לכותל המסיבה, וכן בין כותל דרומי של עזרה לבית הורדת המים היה חלל של 32.5 אמה.

הוראה לרבים: מתחילין להניח תפילין שני חודשים קודם הבר מצווה. בתחילה בלא ברכה, וכעבור איזה שבועות בברכה.

היום יום ב מנחם אב

פרשת ואתחנן

ג כג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר:
כד אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ
אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ
וְכִגְבוּרֹתֶךָ: כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה
וְהַלְּבָנוֹן: (לוי) כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא
שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לְךָ אַל־תּוֹסֶף
דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה: כז עֲלֵה | רֹאשׁ
הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה
וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה: כח וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־
הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: כט וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל
בֵּית פְּעוֹר: פ **ד** א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־
הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד
אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן
לָכֶם: ב לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם:
ג עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר
הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ: ד וְאַתֶּם
הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 91)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

"לְכַבּוֹד הַבּוֹרֵא צִוָּה לְכַבֵּד הָאָב, הַמִּשְׁתַּתֵּף בַּיְּצִירָה" (רמב"ן). יֵשׁ לְבָאֵר אֶת הַדִּיּוּק "בַּיְּצִירָה", וְלֹא כָּתַב גַּם כְּפִי שֶׁכָּתְבוּ הַמְּפָרְשִׁים שֶׁ"הִשְׁקוּהוּ וְהֶאֱכִילוּהוּ וְהִלְבִּישׁוּהוּ", שֶׁכֵּן יְצִירַת הַוָּלָד הִיא שֵׁתְּפוּת גְּלוּיָה עִם הַקָּבָּ"ה, שֶׁנּוֹתֵן בּוֹ נְשָׁמָה; וְאִלּוּ הַאֲכָלַת הַבֵּן הִיא דָּבָר טִבְעִי, שֶׁהָאָב עוֹשֶׂה (כְּאִלּוּ) בְּכֹחַ עַצְמוֹ, אַף שֶׁבֶּאֱמֶת הַקָּבָּ"ה הוּא הַזָּן אֶת כָּל הָעוֹלָם.

(ישראל) שני ה רְאֵה | לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
ו וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם
לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל
הַזֶּה: ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים
אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו: ח וּמִי גּוֹי
גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל
הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:
ע"כ במנחת שבת וכחול ט רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד
פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־
יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ
וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: י יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֵל־לִי
אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן
לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־
הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן: יא וַתִּקְרְבוּן
וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב
הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל: יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה
אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל: יג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים
וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים: יד וְאֹתִי צִוָּה
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם
דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: טז פֶּן־
תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל
תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: יז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף

בַּשָּׁמַיִם: יח תַּבְנִית כָּל־רָמֶשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית
כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: יט וּפֶן־תִּשָּׂא
עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ
וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם:
כ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל
מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה:
כא וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי
עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה: כב כִּי אָנֹכִי
מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם
עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת:
כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כד כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא: פ כה כִּי־
תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ
וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: כו הַעִידֹתִי
בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד
תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים
עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן: כז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם
בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג
יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה: כח וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא
יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן: כט וּבִקַּשְׁתֶּם
מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: ל בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ: לא כִּי אֵל רַחוּם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח
אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: לב כִּי
שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים | אָדָם עַל־הָאָרֶץ
וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה
כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ: לג הֲשָׁמַע
עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־
שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי: לד אוֹ | הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא
לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת
וּבְמֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה
וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: לה אַתָּה הָרְאֵתָ
לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ:
לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־
הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: לז וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ
וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל
מִמִּצְרָיִם: לח לְהוֹרִישׁ גוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ
מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה
כַּיּוֹם הַזֶּה: לט וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ
כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד: מ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו
וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב
לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־
הַיָּמִים: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 93)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, מַה בֵּין אָב וָאֵם, שֶׁחַיָּבִים בִּכְבוֹדָם, לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁאֵין רָאוּי לְכַבְּדָם, אַף שֶׁעַל־יָדָם מַנְהִיג הַקָּבָּ"ה אֶת הָעוֹלָם וּמַשְׁפִּיעַ אֵלֵינוּ. וּמְבֹאָר עַל כָּךְ בַּחֲסִידוּת, שֶׁלְּצְבָא הַשָּׁמַיִם אֵין בְּחִירָה לְהַשְׁפִּיעַ אוֹ לֹא לְהַשְׁפִּיעַ, וְהֵם רַק 'כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ'; וְאֵלּוּ הוֹרִים בַּעֲלֵי בְּחִירָה הֵם וְ'שׁוּתָּפִים' לַהַקָּבָּ"ה בִּיצִירַת הַוָּלָד, וְלָכֵן נִצְטַוִּינוּ לְכַבְּדָם.

שלישי מא אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ: מב לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח
אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמוֹל
שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי:
מג אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי
וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן
לַמְנַשִּׁי: מד וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מה אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
מִמִּצְרָיִם: מו בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר
בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן
אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם:
מז וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ | עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן
שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח
שָׁמֶשׁ: מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן
וְעַד־הַר שִׂיאֹן הִוא חֶרְמוֹן: מט וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת
הַפִּסְגָּה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ׳ 94)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

״רַב יוֹסֵף, כִּי הֲוָה שָׁמַע קָל כַּרְעָא דְּאִימֵּיהּ, אָמַר: אִיקוּם מִקַּמֵּי שְׁכִינָה דְּאָתְיָא״ (קידושין לא, ב). יֵשׁ לְבָאֵר דִּבְרֵי רַב יוֹסֵף עַל פִּי הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁכֹּחַ הַהוֹלָדָה הוּא כֹּחַ בְּלִי גְּבוּל, לְהוֹלִיד עַד אֵין סוֹף, וְגַם עֶצֶם הַהוֹלָדָה הוּא כְּעֵין יֵשׁ מֵאַיִן. וְכֹחַ זֶה חֲרֵי לֹא נִמְצָא בְּנִבְרָא, בַּעַל גְּבוּל, מִצַּד עַצְמוֹ, אֶלָּא מִצַּד הַקָּבָּ״ה, שֶׁהוּא בְּלִי גְּבוּל, וְהוּא שֶׁקָּבַע כֹּחַ זֶה בְּטֶבַע הָאָדָם.

רביעי **ה** א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם
וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: ג לֹא אֶת־
אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ
אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: ד פָּנִים | בְּפָנִים
דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: ה אָנֹכִי עֹמֵד
בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם
אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־
עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס * אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא
יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי לֹא תַעֲשֶׂה־לְּךָ
פֶסֶל | כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל וַאֲשֶׁר
בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ
לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים
וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד
לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס לֹא תִשָּׂא
אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה
אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס שָׁמוֹר אֶת־
יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת | לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתְךָ
וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד
הָיִיתָ | בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ
וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן
יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס לֹא
תִרְצָח: ס וְלֹא תִנְאָף: ס וְלֹא תִגְנֹב: ס וְלֹא־
תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: ס וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת
רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ
וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

*) בטעם עליון

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 310)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (ממרים ו, ד): "וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ, אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן, אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו". וְעוֹד כָּתַב (שָׁם יא), שֶׁ"אֲפִילוּ הָיָה אָבִיו רָשָׁע . . מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ". וְאָזִיל לְשִׁיטָתוֹ, שֶׁבִּכְבוֹד אָב וָאֵם, אֵין 'נָפְקָא מִינָּה' מַעֲלָתָם וְדַרְגָּתָם שֶׁל הַהוֹרִים. וְיֵמְתַּק עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁהַקֶּשֶׁר שֶׁל אָב וּבֵן הוּא 'עֶצֶם עִם עֶצֶם', וְאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה עַל־יְדֵי שִׁנּוּי ב'גִּלּוּיִים'.

חמישי יט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־
קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל
גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לוּחֹת אֲבָנִים
וַיִּתְּנֵם אֵלָי: כ וַיְהִי כִּשְׁמֹעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ
הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־
רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: כא וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ
שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי: כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי
תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים |
אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד
וָמָתְנוּ: כג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל
אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי:
כד קְרַב אַתָּה וְשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּ | תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: כה וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ:
כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי
וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב
לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם: כז לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ
לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם: כח וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי
וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִרְשְׁתָּהּ: כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ
יָמִין וּשְׂמֹאל: ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם
וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן:
ו א וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לִרְשְׁתָּהּ: ב לְמַעַן
תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו
וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ: ג וְשָׁמַעְתָּ
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר
תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כב עמ' 214)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

"תַּלְמִיד שֶׁרוֹצֶה לָלֶכֶת לְמָקוֹם אַחֵר, שֶׁהוּא בּוֹטֵחַ שֶׁיִּרְאֶה סִימַן בְּרָכָה בְּתַלְמִידוֹ . . וְאָבִיו מוֹחֶה בּוֹ . . אֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁמוֹעַ לְאָבִיו בָּזֶה" (שו"ע יו"ד סר"מ). וְיֵשׁ לִשְׁאוֹל, מַדּוּעַ מוֹפִיעָה הֲלָכָה זוֹ בְּהִלְכוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם, אַף שֶׁמְּקוֹמָהּ, לְכְאוֹרָה, בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, כִּי גַּם סִימַן בְּרָכָה לַבֵּן בְּתַלְמִידוֹ, הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם.

ששי ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד:
ה וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ
וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ
וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת
בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: ס י וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ | יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת
וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ: יא וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב
אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ

כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ:
יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: יד לֹא תֵלְכוּן
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם: טו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס טו לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה: יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ:
יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב
לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ: יט לְהַדֹּף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: כא וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ
עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה: כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת
וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים | בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה
וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם
לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ: כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: כה וּצְדָקָה
תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ' 155)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

"עֶשֶׂר מִצְוֹות נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמָרָה, שֶׁבַע שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶן בְּנֵי נֹחַ . . וְכִבּוּד אָב וָאֵם" (סנהדרין נו, ב). וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ עַל שֶׁלֹּא קִיֵּם כִּבּוּד אָב, וַהֲרֵי בְּנֵי נֹחַ לֹא נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל הַדִּינִין, וּלְפִי שִׁיטַת הָרַמְבַּ"ן נִכְלֶלֶת בְּמִצְוָה זוֹ כָּל מַה שֶּׁנָּחוּץ לְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם; וַהֲרֵי כִּבּוּד אָב נָחוּץ לְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם.

שביעי **ז** א כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־
רַבִּים | מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים
וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ: ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ
וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם: ג וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ
לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ: ד כִּי־יָסִיר
אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה
אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר: ה כִּי אִם־כֹּה
תַּעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ
וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ:
ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר |
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ז לֹא מֵרֻבְּכֶם
מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם
כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים: ח כִּי מֵאַהֲבַת
יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ
מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם: ט וְיָדַעְתָּ
כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן
שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
כתיב מצותו קרי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר: י וּמְשַׁלֵּם
לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ
אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ: יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשֹׂתָם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם

וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מענה לשאלה – לקו"ש לט עמ' 239)

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ

תַּעְתִּיק בְּפִסַּת נְיָיר אֶת הַדִּבּוּר "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ" גו' עַד סוֹפוֹ, וְיִהְיֶה זֶה בְּכִיסְךָ (לְבַד בְּשַׁבָּת, כַּמּוּבָן), וּמִזְּמַן לִזְמַן תִּקְרָא אוֹתוֹ. עַד חַג הַשָּׁבוּעוֹת, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

מפטיר ט וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי כתיב מצותו קרי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר: י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ: יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשֹׂתָם: פפפ

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

א) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, אַתֶּם נְבִיאַי, נַחֲמוּ אֶת עַמִּי. וְהַכֶּפֶל "נַחֲמוּ נַחֲמוּ" הוּא לְחִזּוּק. **ב) עַל לֵב,** דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב. **כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ,** כִּי נִשְׁלַם הַזְּמַן הַקָּצוּב לָהּ, דְּהַיְנוּ קֵץ הַגָּלוּת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, כִּי הַתְּמִלְּאָה

הפטרה לפרשת ואתחנן לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק מ

מ א **נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם:**
ב **דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ**

עטרת מרים

א אַתֶּם הַנְּבִיאִים **נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי** יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: ב **דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלִַם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ** נִתְמַלֵּא זְמַן גְּלוּתָהּ **כִּי נִרְצָה** נִתְכַּפֵּר **עֲוֹנָהּ** עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה וּזְכוּת וְגַם **כִּי לָקְחָה** פּוּרְעָנוּת **מִיַּד יְהוָה**

עטרת מרים

כִּי מָלְאָה צְבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: ג קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: ד כָּל־גַּיְא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הָעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לִבְקָעָה: ה וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר: ו קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: ז יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם: ח יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִַם הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: י הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: יא כְּרֹעֶה עֲדָרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל: יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם

כִּפְלַיִם גְּלוּת בָּבֶל וְזֶה הַגָּלוּת, כַּעֲבוּר בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: ג בְּאִלּוּ קוֹל קוֹרֵא מִכְּרִיז בַּמִּדְבָּר וְאוֹמֵר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לְהָשִׁיב בּוֹ בְּנֵי הַגּוֹלָה יַשְּׁרוּ עֲשׂוּ דֶּרֶךְ יָשָׁר בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ כִּי הוּא יֵלֵךְ לִפְנֵיהֶם: ד כָּל־גַּיְא עֵמֶק יִנָּשֵׂא יִרּוֹמֵם וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ לִהְיוֹת הַדֶּרֶךְ יָשָׁר וְשָׁוֶה וְהָיָה דֶּרֶךְ הָעָקֹב הָעָקוּם, יִהְיֶה לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים הָרִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, וּמִתּוֹךְ סְמִיכָתָן מוֹרֵד שֶׁבֵּינֵיהֶם צָוּקוּ, יִהְיוּ לִבְקָעָה אֶרֶץ חֲלָקָה וְשָׁוָה: ה אָז כְּשֶׁיָּצְאוּ מֵהַגָּלוּת וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה אָז וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר כֻּלָּם יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר הוֹאִיל וְנִתְקַיְּמוּ הַנְּחֻמוֹת: ו קוֹל מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֹמֵר אֵלַי קְרָא וְהַכְּרֵז בְּרַבִּים וְאָמַר רוּחִי אֵלָיו מָה אֶקְרָא וְהַקּוֹל מְשִׁיבוֹ זֹאת קְרָא כָּל־הַבָּשָׂר כָּל הָעַמִּים שֶׁיָּבוֹאוּ עִם גּוֹג עַל יְרוּשָׁלַיִם לַמִּלְחָמָה יִבּוֹלוּ וְיִכְמְשׁוּ כְּחָצִיר שֶׁהֵם יְבֵשִׁים בִּמְהֵרָה וְכָל־חַסְדּוֹ וְאַף מִי מֵהֶם עָשָׂה חֶסֶד מָה, יִהְיֶה כְּצִיץ בְּפֶרַח הַשָּׂדֶה הַנּוֹפֵל גַּם פָּרוּחַ הַנּוֹשֶׁכֶת: ז לָזֶה יָבֵשׁ יִתְיַבֵּשׁ כְּחָצִיר נָבֵל יִכְמוֹשׁ כְּצִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן בְּאֱמֶת יִהְיֶה כְּחָצִיר הָעָם שֶׁעַם גּוֹג: ח הָעָם הַזֶּה יָבֵשׁ יִתְיַבֵּשׁ כְּחָצִיר נָבֵל צִיץ וְכֻלָּם יֹאבְדוּ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִבְטִיחַ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים יָקוּם לְעוֹלָם: ט עַל הַר־גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל לְמֶרְחוֹק מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלַיִם אַתְּ צִיּוֹן הַמְבַשֶּׂרֶת, הָרִימִי אַל־תִּירָאִי מִלְּבַשֵּׂר אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם בָּא לִגְאוֹל אֶתְכֶם וּכְבוֹדוֹ יָשׁוּב לִירוּשָׁלַיִם: י הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה יָבוֹא עַל הָאוּמּוֹת לִיפְרַע מֵהֶם וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ לֹא יִהְיֶה צָרִיךְ לְעֶזְרַת זוּלָתוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ שֶׁיִּתֵּן לַבּוֹטְחִים בּוֹ בַּגְּלוּת אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ שְׂכַר הַפְּעוּלָּה לַצַּדִּיקִים לְפָנָיו: יא כְּרֹעֶה טוֹב שֶׁעֲדָרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ לֹא בְּמִקֵּל יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁבָּהֶם יְנַהֵל אוֹתָם בְּנַחַת, כֵּן יוֹלִיכֵם הַמָּקוֹם בְּנַחַת בְּשׁוּבָם מֵהַגּוֹלָה: יב מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ בְּאֶגְרוֹפוֹ עֹמֶק הַמַּיִם בַּיָּם אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד כִּגְמוּלוֹ. **וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו,** וּשְׂכַר הַפְּעֻלָּה מְזֻמֶּנֶת לְפָנָיו. (וְהוּא כָּפֶל לָשׁוֹן). **יא) כִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא,** בִּזְרוֹעוֹ וְלֹא בְּמַקֵּל, יְקַבֵּץ אֶת הַטְּלָאִים שֶׁבַּצֹּאן וְיִשָּׂאֵם בְּחֵיקוֹ. **עָלוֹת יְנַהֵל,** וְהַצֹּאן הַמִּינִיקוֹת יְנַהֵל בְּנַחַת. כֵּן יוֹלִיכֵם הקב"ה בְּנַחַת בְּשׁוּבָם מֵהַגּוֹלָה. **יב) מִי מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם,**

שי למורא

יְרוּשָׁלַיִם מִצְּבָאָהּ שֶׁשָּׁבוּ מֵהַגָּלוּת. **כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ,** כִּי נִשְׁלַם כַּפֶּרֶת עֲוֹנָהּ. "נִרְצָה", נִשְׁלַם, כְּמוֹ "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ" (ויקרא כו,לד). **כִּי לָקְחָה,** כִּי קִבְּלָה עֹנֶשׁ. **כִּפְלַיִם,** שְׁתֵּי גְּלִיּוֹת, גָּלוּת בָּבֶל וְגָלוּת אֱדוֹם. **ג) קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר,** קוֹל קוֹרֵא בְּצִיּוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמֵמָה כַּמִּדְבָּר. **פַּנּוּ דֶּרֶךְ ה',** פַּנּוּ הַדֶּרֶךְ לַשָּׁבִים לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. **בָּעֲרָבָה,** הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא בִּזְמַן הַגָּלוּת כְּמוֹ עֲרָבוֹת מִדְבָּר. **ד) כָּל גַּיְא,** כָּל עֵמֶק. **יִנָּשֵׂא,** יִתְרוֹמֵם. **יִשְׁפָּלוּ,** יִגְמְכוּ. (כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁהָיוּ בְּגֹבַהּ יִהְיוּ שְׁפָלִים). **הָעָקֹב,** הַמָּקוֹם שֶׁהוּא מְעֻקָּם וּמְעֻוָּת. **וְהָרְכָסִים,** הֶהָרִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הַגַּיְא שֶׁבֵּינֵיהֶם צָוּקוּ מְאֹד. **לִבְקָעָה,** לְאֶרֶץ חֲלָקָה וּישָׁרָה. **ה) וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וגו',** אָז יִתְגַּלֶּה כְּבוֹד ה' וְכֻלָּם יִרְאוּ כִּי פִּי ה' דִּבֵּר אֶת הַנְּחֻמוֹת הָאֵלֶּה, הוֹאִיל וְהִתְקַיְּמוּ. **ו) קוֹל אוֹמֵר קְרָא,** קוֹל נְבוּאָה אוֹמֵר לַנָּבִיא, קְרָא וְהַכְרֵז בְּרַבִּים. **וְאָמַר מָה אֶקְרָא,** וְהַנָּבִיא שָׁאַל וְאָמַר מָה אֶקְרָא. **כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר,** וְקוֹל הַנְּבוּאָה מֵשִׁיב לַנָּבִיא, שֶׁיֹּאמַר, כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר, כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁיָּבוֹאוּ עִם גּוֹג וּמָגוֹג עַל יְרוּשָׁלַיִם לַמִּלְחָמָה יִבּוֹלוּ וְיִכְמְשׁוּ כֶּחָצִיר. **וְכָל חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה,** וְכָל עִנְיְנֵי חֶסֶד שֶׁעָשׂוּ בֶּעָבָר, יִהְיוּ נֶחֱשָׁבִים כְּפֶרַח הַשָּׂדֶה שֶׁיִּבֹּל מַהֵר, כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל. (וְעַל־דֶּרֶךְ הַכָּתוּב "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת" (משלי יד. לד). **ז) אָכֵן חָצִיר הָעָם,** בֶּאֱמֶת שֶׁהָעָם שֶׁעַם גּוֹג וּמָגוֹג יִתְיַבֵּשׁ כֶּחָצִיר. **ח) יָבֵשׁ חָצִיר וגו',** כְּפֹל וְשִׁלֵּשׁ לְחַזֵּק הָעִנְיָן. **וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם,** וּדְבַר ה' שֶׁהִבְטִיחַ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם וְלֹא יוּכְלוּ לְבַטֵּל דְּבָרָיו. **ט) עַל הַר גָּבֹהַ עֲלִי לָךְ,** לְהַשְׁמִיעַ הַקּוֹל לְמֶרְחוֹק. **מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן,** עֲדַת הַנְּבִיאִים הַמְבַשְּׂרִים אֶת הַגְּאֻלָּה לְצִיּוֹן. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אַתְּ צִיּוֹן הַמְבַשֶּׂרֶת. (וְכֵן הַפֵּרוּשִׁים ב"מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלַיִם"). **הָרִימִי אַל תִּירָאִי,** הָרִימִי אֶת קוֹלֵךְ, וְאַל תִּפְחֲדִי מִלְּבַשֵּׂר אֶת הַבְּשׂוֹרָה. **הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם,** הִנֵּה בָּא הקב"ה לְגָאֹל אֶתְכֶם. **י) בְּחָזָק יָבוֹא,** בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה יָבוֹא לְהִפָּרַע מִן הַגּוֹיִם. **וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ,** כְּלוֹמַר, לֹא יִצְטָרֵךְ לְשׁוּם עֶזְרָה מִזּוּלָתוֹ. **הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ,** שְׂכַר הַמַּעֲשֶׂה מְזֻמָּן

שי למורא

כְּלוֹמַר, אַל תִּתְמְהוּ אֵיךְ יִהְיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הקב"ה שֶׁבָּרָא אֶת הָעוֹלָם מֵאַיִן, יָכֹל לַעֲשׂוֹת הַכֹּל. לְפִיכָךְ אָמַר, מִי מָדַד בְּקֹמְצוֹ מַיִם, לְהַעֲלוֹת חֵצִים לְמַעְלָה וְחִצִּים לְמַטָּה, וְשָׂם אוֹתָם בִּמְקוֹמָם וְיָדַע מִדָּתָם, וְאָמַר בְּדֶרֶךְ מָשָׁל בִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שֶׁמּוֹדְדִים הַמַּיִם. **וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן,** שֶׁנְּטָה אֶת הַשָּׁמַיִם כַּיְרִיעָה וְיָדַע מִדָּתָם, כִּי הוּא בָּרְאָם בְּגִבּוּרָתוֹ כְּפִי הַחָכְמָה, וּכְאִלּוּ מִדָּדָם בַּזֶּרֶת. **וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ,** וּמָדַד בְּמִדַּת "שָׁלִישׁ" אֶת גֹּדֶל כַּדּוּר הָאָרֶץ. "וְכָל", וּמָדַד, "וַיְמַדּוּ בָעֹמֶר" (שמות טז,יח) תַּרְגּוּמוֹ "וְכָלוּ". "בַּשָּׁלִשׁ", בְּמִדָּה הַנִּקְרֵאת כָּךְ, כְּמוֹ "בִּדְרָעוֹת שָׁלִישׁ" (תהלים פו). פֵּרוּשׁ אַחֵר, וּמָדַד אֶת כַּדּוּר הָאָרֶץ בִּשְׁלִישִׁיּוֹת, שְׁלִישׁ מִדָּבָר, שְׁלִישׁ יִשּׁוּב, שְׁלִישׁ יַמִּים וּנְהָרוֹת. **וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים,** "פֶּלֶס" הוּא מוֹט בַּרְזֶל שֶׁמְּסַמְּנִים עָלָיו נְקֻדּוֹת לְדַעַת בָּהֶם הַמִּשְׁקָל. וְכָל הַר מִתְאָם לְפִי הָאֲדָמָה שֶׁתַּחְתָּיו, הַר כָּבֵד בַּאֲדָמָה קָשָׁה, וְהַר קַל בַּאֲדָמָה רַכָּה. **וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם,** וְהַגְּבָעוֹת כְּמוֹ נִשְׁקְלוּ בְּמֹאזְנַיִם, וְכֻלָּם בְּרָאָם בְּשִׁעוּר טוֹב וּמִדָּה נְכוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (בראשית א,לא). **יג) מִי תִּכֵּן אֶת רוּחַ ה',** מִי הֵכִין אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל ה', כְּלוֹמַר, מִי הִטָּה אֶת רְצוֹן ה' אַחַר דַּעְתּוֹ. **וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ,** וּמִי הוּא הָאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן עֲצָתוֹ לְהקב"ה. **יד) אֶת מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ,** עִם מִי הִתְיַעֵץ לִלְמֹד מִמֶּנּוּ בִּינָה. **בְּאֹרַח מִשְׁפָּט,** בְּדֶרֶךְ תִּכּוּנַת הָעוֹלָם וְסִדְרֵי הַנְהָגוֹתָיו. **דַּעַת,** לְדַעַת הָעֲתִידוֹת. **וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת,** דַּרְכֵי הַתְּבוּנָה וְאָרְחוֹתֶיהָ. **טו) הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי,** הֲרֵי גְּבוּרַת כָּל הַגּוֹיִם נֶחְשֶׁבֶת כְּטִפָּה מָרָה הַנּוֹטֶפֶת מִשּׂוּלֵי הַדְּלִי כְּשֶׁשּׁוֹאֲבִים מַיִם מִן הַבּוֹר, שֶׁהַטִּפָּה הִיא דָּבָר מוּעָט לְלֹא חֲשִׁיבוּת נֶגֶד הַדְّלִי. **וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ,** בְּעֵינֵי הקב"ה נֶחְשָׁבִים הֵם כְּמוֹ אָבָק הַבָּא מִשְּׁחִיקַת קַעֲרוֹת הַמֹּאזְנַיִם, שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט מְאֹד כִּי בְּנִפְיָחָה מְעוּטָה יֵצֵא מִשָּׁם. **הֵן אִיִּים,** הֲרֵי אֶת אִיֵּי הַיָּם. **כַּדַּק יִטּוֹל,** כְּאָבָק דַּק יִשָּׁאֵם וְיִטְּלֵם וְיַהַפְכֵם. **טז) וּלְבָנוֹן,** שֵׁם יַעַר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **אֵין דֵּי בָעֵר,** אֵין דֵּי בְּעֵצִיו לְהַבְעִיר בָּהֶם אֵשׁ עַל מִזְבְּחוֹ. **וְחַיָּתוֹ,** הַבְּהֵמוֹת וְהָעוֹפוֹת שֶׁבְּיַעַר הַלְּבָנוֹן. **אֵין דֵּי עוֹלָה,** אֵין דֵּי בָּהֶם לְהַקְרִיבָם עוֹלוֹת לְפָנָיו. **יז) כְּאַיִן,** כְּלֹא דָּבָר. **מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ,** הַגּוֹיִם נֶחְשָׁבִים לְפָנָיו כְּאִלּוּ הֵם פָּחוֹת מֵאֶפֶס וְתֹהוּ. **יח) תְּדַמְּיוּן,** תִּדַּמּוּ וְתַשְׁוּ. **תַּעַרְכוּ לוֹ,** תַּחֲשִׁיבוּ לְנֶגְדּוֹ. **יט) הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ,** וְכִי תִּדַּמּוּ לוֹ אֶת הַפֶּסֶל אֲשֶׁר הָאֻמָּן הִתִּיכוֹ מִמַּתֶּכֶת. **וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ,** וְהַצּוֹרֵף יְרַדֵּד עָלָיו צִפּוּי שִׁכְבַת זָהָב. **וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף,** וְשַׁרְשְׁרוֹת כֶּסֶף יְחַבֵּר לוֹ הַצּוֹרֵף. **כ) הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה,** הַמְסֻחָה לְהַפְרִישׁ וּלְהַבְדִּיל בֵּין סוּגֵי הָעֵצִים. "הַמְסֻכָּן", הַמְלֻמָּד וְרָגִיל, מִלְּשׁוֹן "הַמְסֻכָּנִתִּי" (במדבר כב,ל). פֵּרוּשׁ אַחֵר, "הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה", הַמְסֻכָּן וְעָנִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ מִכַּסְפּוֹ לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל יָקָר כְּמוֹ הָעֲשִׁירִים. **לֹא יִמּוֹט,** לְחִזְקוֹ בְּמִסְמְרִים וְכִיוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁלֹּא יִתְמוֹטֵט וְיִתְקַלְקֵל. וּכְאוֹמַר, אִם מֵהַצּוֹרֵף לְחִזְקוֹ, אֵיךְ יְדַמּוּהוּ לְעֶלְיוֹן. **כא) הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ,** הֲרֵי גַּם מִבִּינַתְכֶם תּוּכְלוּ לְהָבִין מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ. כְּלוֹמַר, אִם יֵשׁ בָּכֶם שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ חֶלְקָיו: כא **הֲלוֹא תֵדְעוּ** מִדַּעְתְּכֶם מִי הוּא אָדוֹן הָעוֹלָם **הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ** מִן הַמּוֹרֶה אֲשֶׁר חָקַר מִדַּעְתּוֹ **הֲלוֹא הֻגַּד** מִן הַקַּבָּלָה אִישׁ מִפִּי אִישׁ **מֵרֹאשׁ** מִיָּמִים קַדְמוֹנִים **לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם** הֵאֵם תּוּכְלוּ לְהָבִין **מוֹסְדוֹת**

עטרת מרים

וְשָׁמַיִם רֹחַב הַשָּׁמַיִם **בַּזֶּרֶת תִּכֵּן** מָדַד **וְכָל** וּמָדַד **בַּשָּׁלִשׁ** מִדָּה גְּדוֹלָה **עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס** מַטֶּה הַבַּרְזֶל הַמְסֻמָּן לְדַעַת הַמִּשְׁקָל **הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם** כַּף הַמִּשְׁקָל: יג **מִי־תִכֵּן** הִטָּה **אֶת־רוּחַ יְהוָה** אַחַר דַּעְתּוֹ **וְאִישׁ** מִי הוּא אֲשֶׁר **עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ** לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יד **אֶת־מִי** עִם מִי **נוֹעָץ** נִתְיַעֵץ, וּמִי **וַיְבִינֵהוּ** הִשְׂכִּילוֹ בִּינָה **וַיְלַמְּדֵהוּ** לְלֶכֶת **בְּאֹרַח** בְּדֶרֶךְ **מִשְׁפָּט** וּמִי **וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ:** טו **הֵן** גְּבוּרוֹת הַגּוֹיִם נֶחְשָׁב לְמוּלוֹ **כְּמַר** כְּטִפָּה **מִדְּלִי** שֶׁשּׁוֹאֲבִים בּוֹ מַיִם **וּכְשַׁחַק** כְּאָבָק הַנִּשְׁחָק מֵעֲפוּשׁ **מֹאזְנַיִם** שֶׁל נְחוֹשֶׁת **נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים** אִיֵּי הַיָּם **כַּדַּק** כְּאָבָק דַּק **יִטּוֹל** יַשְׁלִיךְ, וְאִם־כֵּן, אֵיךְ יַעַמְדוּ לְמוּלוֹ לְמִחוֹת בְּיָדוֹ מִלְּהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מֵתוֹכָם: טז **וּלְבָנוֹן אֵין** דֵּי עֵצִים **בָּעֵר** לְהַבְעִיר בָּהֶם אֵשׁ מִזְּבְּחוֹ **וְחַיָּתוֹ** שֶׁל לְבָנוֹן **אֵין** דֵּי מֵהֶם לְהַעֲלוֹת **עוֹלָה** לְכַפֵּר עַל עֲוֹן הָאוּמּוֹת: יז **כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן** כְּלֹא דָּבָר **נֶגְדּוֹ** פָּחוֹת **מֵאֶפֶס וָתֹהוּ** וְחֶלֶל רֵיק **נֶחְשְׁבוּ־לוֹ** לְמוּלוֹ: יח **וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל** הָלֹא הָאֵל לֹא נִמְצָא לוֹ דִּמּוּי כְּלָל **וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ** וּמַהוּ הַדִּמְיוֹן אֲשֶׁר **תַּעַרְכוּ־לוֹ** תְּשַׁוּוּ לוֹ: יט **וְכִי** תִּדַּמּוּ לוֹ אֶת **הַפֶּסֶל** אֲשֶׁר **נָסַךְ חָרָשׁ** הִתִּיכוֹ מִמַּתֶּכֶת **וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ** יְרַדֵּד עָלָיו מִמַּעַל **וּרְתָקוֹת** שַׁלְשֶׁלְאוֹת **כֶּסֶף יַצֵּשָׂה הַצּוֹרֵף** לְמָשְׁכוֹ בָּהֶם כִּי מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ: כ **הַמְסֻכָּן** הָעָנִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ **תְּרוּמָה** מִכַּסְפּוֹ עַל הַפֶּסֶל כְּמוֹ הָעֲשִׁירִים, הִנֵּה **עֵץ** חָזָק אֲשֶׁר לֹא־יִרְקַב יִבְחַר **חָרָשׁ חָכָם יְבַקֵּשׁ־לוֹ** לְהָכִין **פֶּסֶל שֶׁלֹּא יִמּוֹט**

בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם:
יג מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ: יד אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ: טו הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל: טז וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה: יז כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ: יח וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ: יט הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף: כ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֵּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט: כא הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ:

עטרת מרים

יְסוֹדוֹת הָאָרֶץ עַל מָה הִיא עוֹמֶדֶת, אִם לֹא בִּגְזֵרַת הַמָּקוֹם: כב הֲלֹא הוּא הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ עַל הַשָּׁמַיִם הַמִּסְתַּכְּלִים אֶת הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֵמָּה בְּעֵינָיו כַּחֲגָבִים הֲלֹא הוּא הַנּוֹטֶה כַדֹּק כִּקְרוּם שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם פְּרִשָׂם כָּאֹהֶל לָשֶׁבֶת תַּחְתָּיו: כג הוּא הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים שָׂרִים לְאֶיָּן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ שֶׁמִּתְגָּאִים בְּגַדְלָתָם כַּתֹּהוּ עָשָׂה אוֹתָם: כד כָּל־כָּךְ יִתְּנֵם לְאַיִן, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ הֲרֵי הֵם אַף בַּל כְּמוֹ שֶׁלֹּא נִטָּעוּ מֵעוֹלָם אַף כְּאִלּוּ בַּל־זֹרָעוּ מֵעוֹלָם אַף כְּאִלּוּ בַּל בְּלִי שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ לְגִזְעָם וְלֹא יַחְזִרוּ לְקַדְמוּתָם, וְגַם נָשַׁף בָּהֶם בִּנְפִיחָה קַלָּה וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה רוּחַ סְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם מִמְּקוֹמָם: כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי תּוּכְלוּ לְדַמּוֹת אוֹתִי וְאֶשְׁוֶה לוֹ יֹאמַר הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם בְּכָל יוֹם, לְכֻלָּם לְכָל כּוֹכָב בְּשֵׁם יִקְרָא בַּעֲבוּר מֶרֹב אוֹנִים הִתְגַּלּוֹת הַכֹּחַ וְאַמִּיץ וְהַחְמָדַת כֹּחַ לָכֵן אִישׁ לֹא נֶעְדָּר אֶחָד מֵהֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם:

שי למורא

דַּעַת לְהָבִין, תּוּכְלוּ לְהָבִין מִמּוֹסְדֵי הָאָרֶץ וּמֵהַשָּׁמַיִם וּמַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹרֵא לָעוֹלָם, וּבְרָאוֹ וּמְנַהֵיגוֹ בְּסֵדֶר מְסֻדָּר, וְלֹא נָפַל בְּמִקְרֶה. וְהָאָדָם שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל יִדְרֹשׁ לְדַעַת מִי הוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם וּמָה רְצוֹנוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה בָּעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶחֱטָא לַעֲבֹר עַל פִּקֻּדָּתוֹ, כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאָדָם יָבִיא הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם.

כב) הַיֹּשֵׁב עַל חוּג הָאָרֶץ, הֲלֹא הַבּוֹרֵא הוּא יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם שֶׁהֵם כְּמוֹ הָעִגּוּל הַנַּעֲשָׂה בַּמַּחוּגָה סָבִיב הַנְּקֻדָּה שֶׁהִיא כִּדּוּר הָאָרֶץ. **וְיוֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים,** וְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֵם בְּעֵינָיו כַּחֲגָבִים. וְאָמַר בְּדֶרֶךְ מָשָׁל, מְדֻרָּךְ הָאָדָם הַיּוֹשֵׁב מִמַּעַל בְּגֹבַהּ רַב, שֶׁכָּל מַה שֶּׁמִּתַּחְתָּיו נִדְמֶה בְּעֵינָיו לְקָטָן. **הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם,** הֲלֹא הוּא הַנּוֹטֶה אֶת הַשָּׁמַיִם כְּאָדָם הַנּוֹטֶה יְרִיעָה אוֹ קְרוּם. **וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשֶׁבֶת,** פָּרַשׂ אוֹתָם כְּמוֹ אֹהֶל שֶׁפּוֹרְשִׂים בִּשְׁבִיל לָשֶׁבֶת תַּחְתָּיו. **כג) הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאַיִן,** הָעוֹשֶׂה שָׂרִים וּגְדוֹלִים שֶׁיִּהְיוּ לְאַיִן וְאֶפֶס. **כַּתֹּהוּ עָשָׂה,** עָשָׂה אוֹתָם לִהְיוֹת תֹּהוּ. **כד) אַף בַּל נִטָּעוּ,** אוֹתָם הָרוֹזְנִים וְהַשּׁוֹפְטִים, הֲרֵי הֵם אֲפִלּוּ כְּאִלּוּ לֹא נִטְּעוּ מֵעוֹלָם. **אַף בַּל זֹרָעוּ,** וַאֲפִלּוּ כְּאִלּוּ לֹא נִזְרְעוּ מֵעוֹלָם, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִנְּטִיעָה. **אַף בַּל שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם,** לִכְשֶׁיַּעְקְרוּ לֹא יִשָּׁרֵשׁ הַגֶּזַע בָּאָרֶץ לְהַחֲלִיף עֲנָפִים. כְּלוֹמַר, לֹא יַחְזִרוּ לְקַדְמוּתָם. **וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ,** וְגַם בִּנְשִׁיפַת רוּחַ בָּהֶם יִתְיַבְּשׁוּ וְיֹאבְדוּ. **וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם,** וְרוּחַ סְעָרָה תִּשָּׂאֵם מִמְּקוֹמָם כְּתֶבֶן הַנִּשָּׂא בָּרוּחַ. **כה) וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ,** הקב"ה שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ וְהַנִּבְדָּל מִכָּל גֶּשֶׁם וּמִכָּל דִּמְיוֹן, הוּא מִצַּד עַצְמוֹ יֹאמַר "וְאֶל מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה", הֲלֹא אֵין לִי דְּמוּת וְדִמְיוֹן כְּלָל. **כו) מִי בָרָא אֵלֶּה,** מִי בָּרָא אֶת כָּל צְבָא הַכּוֹכָבִים אֲשֶׁר תִּרְאוּ בַּמָּרוֹם. **הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם,** וּמִי הוּא מוֹצִיא בְּכָל יוֹם בְּמִסְפָּר אֶת צְבָא הַמָّרוֹם. **לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא,** כְּלוֹמַר, לְכָל אֶחָד מֵהֶם יִקְרָא שֵׁם הָרָאוּי לוֹ לְפִי הַדָּבָר שֶׁבַּעֲבוּרוֹ נִבְרָא. **מֶרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר,** מֵרֹב הָאוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְשֶׁהוּא אַמִּיץ כֹּחַ, עַל כֵּן אִישׁ מֵהַצָּבָא לֹא נֶעְדָּר שֶׁלֹּא יִקְרָא לוֹ בְּשֵׁם, וְשֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מֵהֶם קַיָּם כָּל יְמֵי עוֹלָם.

כב הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשֶׁבֶת: כג הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאַיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה: כד אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: כה וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ: כו שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֶרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

יב וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ: יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ:
טו וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם
הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם
בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם
וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס
יז כִּי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי
אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם: יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר
תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה
וּלְכָל־מִצְרָיִם: יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ
הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא
מִפְּנֵיהֶם: כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ:
כא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא: (לוי) כב וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל
כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:
כג וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם: כד וְנָתַן מְלָכֵיהֶם בְּיָדֶךָ
וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב
אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם: כה פְּסִילֵי
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לְךָ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֵבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־
בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ | תְּשַׁקְּצֶנּוּ
וְתַעֵב | תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא: פ ח א כָּל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם: ב וְזָכַרְתָּ
אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ
לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר כתיב מצותו
קרי מִצְוֹתָיו אִם־לֹא: ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ
אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ

לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ֗ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ֙ יִחְיֶ֣ה
הָאָדָ֔ם כִּ֥י עַל־כָּל־מוֹצָ֖א פִּי־יְהוָ֑ה יִחְיֶ֥ה הָאָדָֽם׃
(ישראל) ד שִׂמְלָתְךָ֙ לֹ֣א בָלְתָה֙ מֵעָלֶ֔יךָ וְרַגְלְךָ֖ לֹ֣א
בָצֵ֑קָה זֶ֖ה אַרְבָּעִ֥ים שָׁנָֽה׃ ה וְיָדַעְתָּ֖ עִם־לְבָבֶ֑ךָ כִּ֗י
כַּאֲשֶׁ֨ר יְיַסֵּ֥ר אִישׁ֙ אֶת־בְּנ֔וֹ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ מְיַסְּרֶֽךָּ׃
ו וְשָׁמַרְתָּ֔ אֶת־מִצְוֹ֖ת יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לָלֶ֥כֶת בִּדְרָכָ֖יו
וּלְיִרְאָ֥ה אֹתֽוֹ׃ ז כִּ֤י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ מְבִיאֲךָ֖ אֶל־
אֶ֣רֶץ טוֹבָ֑ה אֶ֤רֶץ נַחֲלֵי מָ֔יִם עֲיָנֹת֙ וּתְהֹמֹ֔ת יֹצְאִ֥ים
בַּבִּקְעָ֖ה וּבָהָֽר׃ ח אֶ֤רֶץ חִטָּה֙ וּשְׂעֹרָ֔ה וְגֶ֥פֶן וּתְאֵנָ֖ה
וְרִמּ֑וֹן אֶ֥רֶץ־זֵ֥ית שֶׁ֖מֶן וּדְבָֽשׁ׃ ט אֶ֗רֶץ אֲשֶׁ֨ר לֹ֤א
בְמִסְכֵּנֻת֙ תֹּאכַל־בָּ֣הּ לֶ֔חֶם לֹא־תֶחְסַ֥ר כֹּ֖ל בָּ֑הּ
אֶ֤רֶץ אֲשֶׁ֣ר אֲבָנֶ֣יהָ בַרְזֶ֔ל וּמֵהֲרָרֶ֖יהָ תַּחְצֹ֥ב
נְחֹשֶׁת׃ י וְאָכַלְתָּ֖ וְשָׂבָ֑עְתָּ וּבֵרַכְתָּ֙ אֶת־יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֔יךָ עַל־הָאָ֥רֶץ הַטֹּבָ֖ה אֲשֶׁ֥ר נָתַן־לָֽךְ׃ ע״כ בחול

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ תמוז, תשי״א
ברוקלין.

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ וכו׳

מו״ה חיים זוסיא שי׳

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מכ״ד סיון (שבטח זהו מענה על מכתבי ששלחתי לו על כתבת הרה״ח ר׳ אברהם פאריז, באשר לא ידעתי כתבתו) ונהניתי לקרוא בו שכל העת וגם עתה מתעסק הוא בפעולות טובות בשדה החנוך הכשר. ובטח גם להבא ימשיך בעבודה הקדושה זו הנחוצה בכל עת ובפרט עתה וביותר באה״ק ת״ו.

בנוגע לשאלתו הפרטית, מה שמנהל עתה מו״מ בענין מוסד העומד תחת רשות מפלגה, הנה קצת פליאה בעיני, שהרי לכאורה הרי יכול להשקיע כחותיו באופן שיהי׳ בד׳ אמות של חב״ד, ואיני יודע עד עתה הסיבות שהעתיק מלוד, אבל בכל אופן אם רצונו לעבוד שלא בלוד ושלא תחת רשות הנהלה דשם הנה הצעתי בזה, שכיון שנראה ממכתבו יש בידו לקחת חלק בראש ביסוד מוסדות חינוך וגם באופן שהאמצעים לזה נמצאים שם על אתר, וכמו במוסד שהוא שואל חוות דעתי עתה במכתבו זה, הנה כדאי הוא שיתענין בהאפשר[ו]ת לייסד שם (באה״ק ת״ו) ג״כ מוסדות שיכנסו ברשת המוסדות חינוך שיסדו במרוקה ונקראים ע״ש כ״ק מו״ח אדמו״ר ״אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש״ אשר ברשת מוסדות חינוך אלו נמצאים מוסדות החל מלימוד אלף בית עד בית מדרש למורים ורבנים, ואף כי אין בידינו - לע״ע - לשלוח מכאן אמצעים גדולים, אבל על הוצאות קטנות לזמן הראשון בטח אוכל למצוא מקור לזה ובלבד שיהי׳ בזה ענין של ממש. לא רק המציאות, אלא ג״כ מתאים לכוונה הפנימית ובטח יודיעני פרטים בזה.

מובן שבאם אי אפשר לייסד מוסד ע״ד הנ״ל, אזי גם ההצעה להשתתף בעבודה של מוסד חנוך חרדי אף שקשור במפלגה, הנה הצעה זו נכונה היא.

אקוה שימלא מה שכותב במכתבו שמשתדל במרץ הראוי בנוגע לשידוך, והשי״ת יזמין לו זיווגו בקרוב ובאופן המתאים לפניו בגשמיות וברוחניות.

בברכה להסתדרות מתאימה לפו״מ בגו״ר.

פרק ג משנה יז

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה. אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה. אִם אֵין דַּעַת, אֵין בִּינָה. אִם אֵין בִּינָה, אֵין דַּעַת. אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח. הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעָנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מֻעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוּ וְהוֹפְכָתוּ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרִרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעָנָפָיו מֻעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מִזִּיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי:

נקודות משיחות קודש

בלשון המשנה קיים לכאורה סתירה, כקושיית המפרשים: כי באמרו אם אין תורה אין דרך ארץ, נראה שאי אפשר לקנות הדרך ארץ אם לא שקדמה אליה קניית התורה מקודם, ואחר כך אומר אם אין דרך ארץ אין תורה, שאי אפשר לקנות התורה אם לא שקדם אליה מתחילה דרך ארץ[1]?

יש שתירצו, שאמנם אין מדובר בקדימה ואיחור, אלא שצריכים את שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה[2]. ומה שבחרה המשנה להתחיל בתורה דוקא, הוא משום שרוב בני ישראל שייכים לדרך ארץ יותר מאשר לתורה, ומכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן תחילה מדברת המשנה לאלו ה"בעלי דרך ארץ" שידעו, שאם אין תורה אין דרך ארץ! ואח"כ מדברת המשנה ל"בעלי תורה" שהם המיעוט, שידעו שאם אין דרך ארץ אין תורה.

אלא שלפי זה לא מובן סוף המשנה "אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח", שגם כאן צריך לומר שאין זה קדימה ואיחור, כי אם שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה. אבל היאך אפשר להסביר טעם להקדמת קמח לתורה, שהרי על פי פירוש הנ"ל צריך לפרש כך:

מכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן ראשית מדברים לרוב בני ישראל ה"בעלי תורה" שאם אין קמח - אין תורה, ואח"כ למיעוט ה"בעלי קמח" שאם אין תורה אין קמח. והרי לדאבוננו אי אפשר לומר שהרוב הם בעלי תורה שצריך להזהיר אותם שאם אין קמח אין תורה.

ועל כן נראה לפרש להיפך, שהעיקר וההתחלה היא בתורה, כהסדר במשנה, וכוונת המשנה לומר שבלי תורה אין שום דבר ולכן "אם אין תורה, אין דרך ארץ" אלא כדי שלא נאמר שיש להסתפק בתורה לבד, לכן מבהירה המשנה ש"אם אין דרך ארץ, אין תורה" ולכן צריך גם דרך ארץ. אבל הוא צריך להיות מושתת ומיוסד על התורה.

(שיחות קודש תשל"א - פרשת אחו"ק)

התנא משווה חכמה לענפים, ומעשים לשורשים. לכאורה, ההשוואה היתה צריכה להיות הפוכה בדיוק - שהרי החכמה היא המקור והשורש לכל המעשים שבאים רק לאחר מכן; לפי זה ראוי היה להשוות חכמה לשורשים ומעשים לענפים?!

להבנת הענין יש להביא את דברי הגמרא[3], "שורש זו הנשמה וענף זה הגוף". ויש לעיין, כיצד משווים ענף ושורשים לגוף ונשמה; שכן, בעוד הענפים צומחים מן השורשים, הגוף אינו נברא מן הנשמה (אלא הם נבראים שונים שחוברו יחדיו)?

ההסבר הוא: באומרה "ענף זה הגוף", אין כוונת הגמרא לגוף הגשמי, אלא לחלק מן הנשמה (עצמה) היורד ו"מתלבש" בתוך הגוף[4]. את החלק הזה בנשמה משווה הגמרא ל"ענף", כי אמנם השורש של חלק זה הוא באותו חלק עיקרי של הנשמה, שכידוע[5] אינו יורד למטה להתלבש בגוף.

ההבדל בין שני חלקי הנשמה מתבטא בהשפעתם על גוף האדם: החלק בנשמה ש"מתלבש" בגוף הגשמי, הוא מוגבל (בהתאם למגבלות הגוף) ועל־כן גם השפעתו על הגוף מוגבלת. לעומת זאת אותו חלק בנשמה שאיננו "מתלבש" בגוף, הוא למעלה ממגבלות הגוף וממילא גם השפעתו עליו - בדרך של "מקיף" - היא בלתי מוגבלת.

על־דרך זה הוא בעבודת האדם: ההשפעה שיש לאותו חלק בנשמה המתלבש בגוף, על האדם, היא השפעה מוגבלת ש"על־פי טעם ודעת". לעומת זאת עיקר הנפש, שאינו מתלבש בגוף מביא את האדם לביטול ולהתמסרות לקב"ה באופן מוחלט, ללא כל מגבלות, למעלה מטעם ודעת.

דרגת ביטול זו, שמקורה בעיקר הנשמה (שכאמור, אינה מוגבלת) מתבטאת במיוחד בעבודת ה' בדרך של "קבלת עול". עבודה כזאת מסמלת ביטול והתמסרות לקב"ה באופן שלמעלה מטעם ודעת ולמעלה מכל מדידה והגבלה שזה מסמל את ענין המעשה.

לפי זה מובנים דברי המשנה, המשווה חכמה לענפים, ומעשה - לשורשים:

עבודת ה' המבוססת על שכל האדם - "חכמתו" - מקורה באותו חלק הנשמה (ה"מתלבש" בגוף הגשמי) ומשול ל"ענף" הנמשך מעיקר הנשמה. לעומת זאת עבודת המעשה = קבלת עול - מקורה בעיקר הנשמה (שאינו "מתלבש" בגוף הגשמי) המשול ל"שורשים".

(לקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1210)

---

1) מדרש שמואל. 2) עיין תוספות יו"ט. 3) סנהדרין קי, ב. 4) "עד שמתפעלת ומקבלת שינויים משינויי הגוף" (שער היחוד והאמונה פ"ז). 5) לקוטי-תורה שלח מ, ב.

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:54	05:58	08:40	08:42	09:19	09:20	10:29	10:31	13:22	13:21	19:40	19:36	20:09	20:04	19:17	20:15
חיפה (ק)	05:50	05:54	08:36	08:39	09:16	09:18	10:28	10:29	13:21	13:21	19:46	19:41	20:12	20:07	19:12	20:18
ירושלים (ק)	05:51	05:55	08:37	08:40	09:16	09:18	10:27	10:28	13:20	13:20	19:45	19:41	20:08	20:04	19:01	20:15
תל אביב (ק)	05:52	05:56	08:39	08:41	09:18	09:20	10:29	10:30	13:22	13:21	19:42	19:38	20:11	20:06	19:19	20:18
אוסטריה, וינה (ק)	05:23	05:30	08:08	08:15	09:10	09:13	10:28	10:30	13:39	13:38	20:39	20:30	21:19	21:09	20:14	21:26
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:26	07:20	09:16	09:13	09:54	09:51	10:46	10:45	12:57	12:56	17:29	17:34	17:58	18:03	17:15	18:14
אוקראינה, אודסה (ק)	05:31	05:38	08:18	08:24	09:15	09:19	10:33	10:35	13:41	13:41	20:35	20:28	21:13	21:05	20:11	21:20
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:58	05:05	07:44	07:50	08:44	08:48	10:03	10:05	13:13	13:13	20:12	20:04	20:52	20:43	19:48	20:59
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	05:07	05:15	07:53	07:59	08:55	08:58	10:13	10:15	13:25	13:24	20:25	20:17	21:05	20:56	20:00	21:12
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:26	05:34	08:09	08:17	09:17	09:21	10:36	10:39	13:51	13:50	20:57	20:48	21:40	21:30	20:32	21:47
אוקראינה, קייב (ק)	05:18	05:26	08:00	08:08	09:09	09:13	10:29	10:31	13:43	13:42	20:50	20:42	21:34	21:23	20:25	21:41
איטליה, מילאנו (ק)	06:01	06:08	08:48	08:54	09:43	09:46	11:00	11:02	14:07	14:06	21:01	20:53	21:35	21:27	20:37	21:42
אקוואדור, קיטו (ח)	06:17	06:17	08:47	08:47	09:17	09:17	10:19	10:19	12:51	12:51	18:24	18:24	18:47	18:47	18:06	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:52	07:47	09:47	09:45	10:24	10:22	11:17	11:16	13:30	13:30	18:10	18:14	18:38	18:42	17:56	18:53
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:58	08:52	10:42	10:40	11:23	11:20	12:14	12:12	14:22	14:22	18:46	18:52	19:18	19:23	18:33	19:35
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:02	06:07	08:50	08:53	09:35	09:38	10:49	10:51	13:49	13:48	20:24	20:18	20:56	20:50	20:01	21:03
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:47	05:53	08:36	08:40	09:23	09:25	10:37	10:39	13:39	13:38	20:17	20:10	20:50	20:43	19:54	20:56
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:48	05:53	08:36	08:40	09:23	09:26	10:38	10:39	13:39	13:38	20:17	20:11	20:51	20:44	19:54	20:57
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:19	06:25	09:08	09:12	09:57	10:00	11:12	11:14	14:15	14:15	20:58	20:51	21:32	21:25	20:34	21:39
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:37	06:41	09:23	09:25	10:01	10:02	11:11	11:12	14:02	14:02	20:19	20:15	20:46	20:41	19:58	20:52
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:00	06:04	08:47	08:50	09:27	09:29	10:39	10:40	13:33	13:33	19:57	19:52	20:26	20:21	19:35	20:33
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:45	06:47	09:28	09:30	10:04	10:05	11:13	11:14	14:01	14:00	20:10	20:07	20:37	20:33	19:49	20:43
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:42	05:47	08:30	08:34	09:18	09:21	10:32	10:34	13:35	13:34	20:14	20:08	20:48	20:41	19:51	20:54
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:12	06:18	09:00	09:04	09:47	09:50	11:02	11:03	14:03	14:02	20:40	20:34	21:13	21:07	20:17	21:20
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:39	05:45	08:27	08:31	09:16	09:19	10:31	10:33	13:34	13:33	20:15	20:08	20:49	20:42	19:51	20:55
בוליביה, לה-פס (ח)	06:59	06:57	09:16	09:15	09:47	09:46	10:46	10:45	13:09	13:09	18:19	18:21	18:43	18:45	18:03	18:54
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:59	06:08	08:39	08:49	09:52	09:56	11:12	11:15	14:28	14:27	21:38	21:29	22:22	22:11	21:12	22:29
בלגיה, בריסל (ק)	06:01	06:09	08:42	08:51	09:53	09:57	11:13	11:15	14:28	14:27	21:37	21:27	22:20	22:10	21:11	22:28
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:44	06:41	08:54	08:53	09:27	09:25	10:24	10:23	12:43	12:43	17:47	17:49	18:08	18:10	17:31	18:20
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:31	06:28	08:42	08:40	09:14	09:13	10:11	10:10	12:31	12:31	17:31	17:34	17:57	17:59	17:15	18:09
בריטניה, לונדון (ק)	05:16	05:25	07:56	08:05	09:09	09:13	10:30	10:32	13:46	13:45	20:59	20:49	21:42	21:31	20:36	21:49
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:15	05:25	07:45	08:00	09:13	09:18	10:35	10:38	13:55	13:54	21:14	21:04	22:03	21:50	20:51	22:10
גרמניה, ברלין (ק)	05:18	05:27	07:53	08:05	09:13	09:18	10:34	10:37	13:53	13:52	21:09	20:59	21:54	21:42	20:43	22:02
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:46	05:55	08:30	08:38	09:37	09:41	10:56	10:59	14:11	14:10	21:16	21:08	21:59	21:49	20:51	22:06
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:50	06:46	08:56	08:55	09:30	09:28	10:26	10:25	12:44	12:44	17:45	17:48	18:04	18:07	17:29	18:17
הודו, מומבאי (ח)	06:13	06:15	08:54	08:55	09:27	09:28	10:34	10:35	13:18	13:17	19:17	19:14	19:42	19:39	18:57	19:49
הודו, פונה (ח)	06:10	06:12	08:51	08:52	09:24	09:25	10:31	10:31	13:14	13:13	19:12	19:09	19:37	19:34	18:52	19:44
הונגריה, בודפשט (ק)	05:14	05:22	08:01	08:07	09:00	09:04	10:18	10:20	13:28	13:27	20:25	20:17	21:05	20:56	20:01	21:11
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:51	04:57	07:39	07:43	08:27	08:29	09:41	09:43	12:43	12:43	19:22	19:16	19:56	19:49	18:59	20:02
יוון, אתונה (ק)	06:23	06:28	09:11	09:15	09:55	09:58	11:09	11:10	14:07	14:07	20:39	20:34	21:11	21:05	20:17	21:18
מולדובה, קישינב (ק)	05:37	05:44	08:24	08:30	09:22	09:25	10:40	10:42	13:49	13:48	20:45	20:37	21:23	21:15	20:20	21:30

לוח זמנים לשבוע פרשת ואתחנן - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:10	06:12	08:51	08:52	09:24	09:25	10:32	10:32	13:15	13:15	19:14	19:12	19:39	19:37	18:54	19:46
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	07:55	07:48	09:29	09:26	10:13	10:10	11:02	11:00	13:06	13:06	17:18	17:24	17:52	17:58	17:05	18:11
נפאל, קטמנדו (ח)	05:24	05:27	08:08	08:10	08:45	08:46	09:55	09:55	12:44	12:44	18:57	18:53	19:24	19:20	18:36	19:30
סין, בייג'ין (ח)	05:07	05:13	07:56	07:59	08:42	08:45	09:56	09:58	12:57	12:56	19:34	19:28	20:06	20:00	19:09	20:13
סינגפור, סינגפור (ח)	07:06	07:06	09:36	09:36	10:06	10:06	11:09	11:09	13:42	13:41	19:16	19:16	19:40	19:39	18:58	19:48
פולין, ורשא (ק)	04:48	04:57	07:25	07:36	08:43	08:48	10:04	10:07	13:22	13:21	20:36	20:26	21:22	21:11	20:10	21:29
פרו, לימה (ח)	06:28	06:27	08:49	08:48	09:20	09:19	10:19	10:19	12:45	12:45	18:01	18:02	18:25	18:26	17:44	18:35
צרפת, ליאון (ק)	06:17	06:24	09:05	09:10	10:00	10:03	11:17	11:19	14:25	14:24	21:16	21:09	21:54	21:46	20:52	22:01
צרפת, פריז (ק)	06:17	06:24	09:01	09:09	10:05	10:08	11:23	11:26	14:36	14:35	21:39	21:30	22:18	22:08	21:14	22:25
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:53	05:53	08:25	08:26	08:56	08:56	10:00	09:59	12:34	12:33	18:13	18:12	18:37	18:36	17:54	18:45
קנדה, טורונטו (ק)	06:01	06:07	08:49	08:54	09:40	09:43	10:56	10:58	14:01	14:00	20:50	20:43	21:22	21:14	20:26	21:29
קנדה, מונטריאול (ק)	05:32	05:39	08:19	08:25	09:14	09:17	10:31	10:33	13:38	13:37	20:30	20:23	21:06	20:58	20:06	21:13
קפריסין, לרנקה (ק)	05:51	05:55	08:38	08:41	09:19	09:21	10:31	10:33	13:27	13:27	19:53	19:48	20:23	20:17	19:31	20:29
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:56	05:06	07:03	07:34	08:57	09:02	10:20	10:23	13:43	13:42	21:08	20:58	22:00	21:46	20:41	22:08
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:24	04:35	06:36	06:51	08:28	08:33	09:52	09:55	13:17	13:16	20:51	20:39	21:40	21:26	20:23	21:49
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:53	05:00	07:39	07:46	08:38	08:42	09:56	09:58	13:06	13:05	20:02	19:54	20:41	20:32	19:37	20:48
שוויץ, ציריך (ק)	05:57	06:04	08:44	08:50	09:43	09:46	11:00	11:03	14:10	14:09	21:12	21:04	21:46	21:37	20:47	21:53
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:01	06:03	08:39	08:40	09:11	09:12	10:17	10:17	12:57	12:56	18:48	18:46	19:12	19:10	18:28	19:20

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue **# 00743**
26/07/2020

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים